LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՄԷԹՐՕ ԻՋԵՒԱՆ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 1 ՄԱՅԻՍ VENDREDI 1 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3103

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

Երկու խօսք

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՏՕՆԸ

Այսօր, մայիս 1, աշխատաւորներու ցնծատօնն է բովանդակ աշխարհի մէջ: Փառաբանութիւնը Աշխատանքին եւ անոր կատարած նուաճումներուն:

Հաստատուած՝ 1889 յուլիսին, Փարիզի մէջ, նախաձեռնութեամբ աշխատաւորական միջազգային համագումարին, շարժումը ծաւալեցաւ անընդհատ: Հազարները վերածուեցան միլիոններու՝ երկիրէ երկիր, եւ այսօր ամենի, յորդահոսան եւ յարաճուն ալիք մըն է որ կը թաւալի աշխարհի պողոտաներուն վրայ:

Անշուշտ շատ բան փոխուած է առաջին «տօնակատարութիւններէն ի վեր (1890 - 1891):

Շարք մը երկիրներ թեւատած, կաշկանդած կամ չնչարգելութեան դատապարտած են շարժումը: Ուրիշներ՝ համակերպելով հանդերձ, ամէն տարի մայիս 1ին տեսակ մը զօրաշարժ կը կատարեն, ամփոփելու համար ալիքը: Դեռ ուրիշներ փոխած են անոր հանդամանքն ու թուականը, յարմարցնելու համար իրենց հաստատած կարգ ու սարքին:

Եւ սակայն, շարժումը կը ծաւալի անընդհատ եւ շատոնց դարձած է անդիմադրելի, հաւասարակշռելով քաղքենի - դրամատիրական դասերու յաւակնութիւնները, յաճախ դառնալով չանթարգել՝ չարիքի դէմ: Կամ տիրական ազդակ, մղիչ ուժ՝ զանազան վերենորոգումներու համար:

Ցետին աշխատաւորն ալ — նոյնիսկ հայ գիւղացին որ խաւարակուռ Արեւելքէն ինկաւ այս եւ ուրիշ ափերու վրայ, կը տեսնէ, ամէն օր, անոր իրականացուցած բարիքները, եւ դեռ ուրիշ հեռանկարներ:

Միեւնոյն ատեն, շարժումը դարձած է քաղաքական ազդակ, վճռական դեր կատարելով շատ մը պետութեանց առօրեայ կեանքին մէջ, եւ իբրեւ ազդարար կամ զգաստացուցիչ ուժ ներկայանալով տագնապալի պահերու մէջ:

Ոչինչ, եթէ զանազան իշխանութիւններ կ'ագահատեն անոր դիմագիծը, ինչպէս Խ. Միութեան կամ ֆաշական երկիրներու մէջ:

Դարձեալ ոչինչ, եթէ շարժման միլիոնաւոր բազուկները յաճախ կը ծառայեն աշխարհակալութեան շահերուն (Մեծն Բրիտանիա):

Այս բոլոր հակասութեանց, սահմանափակումներուն կամ թարթափումներուն մէջ, նոյն աշխարհասասան ալիքն է որ կը յորդի, յարաճուն մակընթացութեամբ, յարգանքի հրաւիրելով տիրող դասերը:

Շա՜տ են եւ կսկծալի մեր յուսախաբութիւնները՝ նա՛եւ այս ճակատին վրայ:

Իր ամբողջ էութեամբ աշխատանքի նուիրուած, բայց «օր ու արեւ չտեսած», եւ իր հայրենիքէն զրկուած, այս ժողովուրդը տակաւին լեղի կը քամէ, իր քրտինքին փոխարէն:

Եթէ երբէք ան ապահովութիւն չունէր իր արդար վաստակը անվտանգ եւ ազատ վայելելու, այսօր զրկուած է նոյնիսկ աշխատելու իրաւունքէն, կամ իր երակները կը քամէ փոխան պատառ մը հացի:

Ան այսօր չի կրնար երգել, բանաստեղծին հետ (Վարուժան).

Թող սօթուրին թեզանիքներ, գերանդիներ թող յեսանուին, —
Այսօր երկու հազար մըշակ կ'հնձեն ցորե՛նը եւ գարին:

Քա՛ղցր է թաղուիլ հասկերու մէջ, որոնց քիստերը խարշափուն
Կը խառնուին բաց կուրծքերու անտառացած թուխ մազերուն:

Քա՛ղցր է լողալ յամառօրէն որաներուն մէջէն հեղեղ,
Զգալ ուռիլը բազուկին երակներուն արեւազեղ:

Այսօր որ եւ է գործարանի մուրն է խաւ կապած տարագիր [illegible] ճակտին վրայ եւ ծխնելոյզներու մուխը վարագոյր քաշած՝ անոր աչքերուն:

Եւ այդ իսկ շնորհ կը համարուի, երկիրէ երկիր, սկսելով այս լուսացնցուղ ոստանէն:

Միւս ճակատին, քաղաքական - դիւանագիտական լաբիւրինթոսին մէջ ալ, ամէնէն տժգոյն եւ կամկար կերպարանքը աշխատաւորական հոսանքներն են որ կը ներկայացնեն, երբ հարցը կը վերաբերի տարրական արդարութեան մը վերահաստատման կամ տկարներու պաշտպանութեան:

Ահաւասիկ ամենահզօրը այդ հոսանքներուն, արդէն վերածուած պետական զանգուածի,— խորհրդային իշխանութիւն:

Այդ ամենակալ ուժն ալ, սայթաքումէ սայթաքում գլորելով, ի վերջոյ իր ճակատագիրը կապեց օրուան հզօրներուն եւ անոնց քաղաքականութեան, նոյնացաւ անոնց հետ:

Ոչինչ կ'ապացուցանեն իր շնդալից նշանախօսքերն ու դղրդագին թափօրները, երբ օրուան պատմութիւնը կ'ըսէ թէ աշխատաւոր ժողովուրդ մը տրորուեցաւ համաշխարհային յեղափոխութեան, այլ մանաւանդ միջազգային մարզանքներու ժխորին մէջ:

Ճիշդ են յս բոլորը եւ կը կազմեն անողոք, անպարտելի ճշմարտութեան մը մէկ մասը միայն: Անոր ամէնէն աղօտ պատկերը:

Բայց եւ այնպէս,— կեցցէ՛ Աշխատանքը, իր կատարած եւ երազուած նուաճումներով:

Բոլոր տեսութիւններէն եւ վարդապետութիւններէն վեր, Աշխատանքի դատը կը կազմէ ամէնէն ամուր հիմը ինչպէս ընկերային, նոյնպէս քաղաքական կեանքի մէջ:

Եւ ժողովուրդ մը որ ամէն բանէ առաջ ապաւինած է իր բազուկին, իր արդար վաստակին, կրնայ հպարտօրէն ու վստահօրէն ասպարէզ կարդալ աշխարհի բոլոր խաղերուն, ինչպէս դարերու ընթացքին:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ի՞ՆՉ Կ'ԱՆՑՆԻ ԿԸ ԴԱՌՆԱՅ ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԷՋ

ԶԻՆՈՒՈՐ ԿԸ ՀԱՄԱԽՄԲԵՆ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ՍԱՀՄԱՆԱԳԼՈՒԽԻՆ ՎՐԱՅ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն, հիմնուելով իրազեկ աղբիւրներու վրայ, — Զինուորական տեղափոխութիւններ կը կատարուին Վիէննայի եւ արեւելեան Աւստրիոյ զօրանոցներէն դէպի գերմանական սահմանը: Կ'ըսուի թէ այս կարգադրութիւնները հետեւանք են Վիէննա հասած լուրերու, որոնց համաձայն Գերմանիա զինուորական գործունէութիւն կը ցուցնէ Աւստրիոյ սահմանին վրայ:

Վիէննայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը յայտարարեն թէ այս տեղափոխութիւնները կապ չունին միջազգային կացութեան հետ եւ թէ ամէն տարի զարնան կը կատարուին, զինուորական մարզանքներու համար: Միւս կողմէ կ'ըսեն թէ շատ սահմանափակ թիւ մը կը կազմեն տեղափոխուած զինուորները:

Սակայն եւ այնպէս, Լոնտոնի մէջ հաւատ չեն ընծայեր այս բացատրութեան եւ լուրջ ուշադրութեամբ կը հետեւին կացութեան: Աւստրիոյ զինուորական նախարարութիւնը կը յայտարարէ թէ միայն չորս վաշտեր տեղափոխուած են, իւրաքանչիւրը 320 հոգինոց եւ խաղաղութեան շրջանի յատուկ պայմաններով: Այս բացատրութիւնն ալ չէ հանդարտեցուցած միտքերը: Լոնտոնի եւ Փարիզի թերթերը կը պնդեն թէ նացիները վերսկսած են իրենց գործունէութիւնը, տապալելու համար Աւստրիոյ անկախութիւնը: Պերլինի թերթերը հաստատելով զինուորական տեղափոխութիւնները, գիտել կուտան թէ լեռնային պահակազօրքերուն տեղ դաշտային զինուորներ դրուած են և փոխադարձաբար: Այս առթիւ խստօրէն կը քննադատեն Վիէննայի մամուլը, որ վրդովիչ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ եւ կը հերքեն այն լուրերը թէ գերմանական զօրք համախմբուած է Աւստրիոյ սահմանին վրայ: Միեւնոյն ատեն պատասխանատու կը հռչակեն Ֆրանսան, ըսելով թէ կ'ուզէ խոտորեցնել քաղաքական աշխարհին ուշադրութիւնը եւ շահագործել Աւստրիոյ կացութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, գերմանական մամուլն ալ պղտոր կը տեսնէ Աւստրիոյ կացութիւնը:

Հունգարիոյ մէջ ալ խլրտումներ

Փէշթայի ոստիկանութիւնը երեւան հանեց քաղաքական կազմակերպութիւն մը, որ կը կոչուի «Մանգաղ եւ Խաչ» եւ հիմնուած է հիթլէրական սկզբունքներու վրայ: Տրուած լուրերուն համաձայն, այս կազմակերպութիւնը պետական հարուած մը պիտի փորձէր մայիս 1ին (այսօր), բայց ոստիկանութիւնը ի դերեւ հանեց: Ձերբակալուած են առաջնորդը եւ 90 անդամներ: Կազմակերպութիւնը, որ շատ մը հետեւորդներ ունի Հունգարիոյ բողոքական շրջաններուն մէջ, ծրագրած էր Փէշթայի վրայ քալել եւ գրաւելով հանրային շէնքերն ու զօրանոցները, նոր իշխանութիւն հռչակել: Դաւադիրները հին համազգեստներ գներ էին Փէշթայի մէջ, իբրեւ գործօն բանակի սպայ երեւալու եւ իշխանութիւնները շփոթեցնելու համար: Կազմակերպութեան անդամներէն շատերը հողագործներ են:

Հապէշներու փախուստը դէպի Ատիս-Ապէպա

Մարաջախտ Պատոլյիոյի բանակը շարունակելով յառաջխաղացութիւնը, գրաւեց Մաֆքուտ քաղաքը: Հռոմէն կը հաղորդեն թէ այժմէն Ատիս - Ապէպայի կառավարիչ նշանակուած է կոմս Վինչի, իտալական դեսպանը, որ կը գտնուի յառաջապահ գունդին մէջ:

Հապէշները Ատիս - Ապէպա կը փախչին խուճապահար: Օրական 10.000 հոգի կը հասնի մայրաքաղաք: Շատերը մերկ են եւ վիրաւոր, իսկ բոլորը՝ անօթի եւ կը խնամուին օտար հաստատութեանց կողմէ: Փախստականներուն մէջ կը գտնուին բազմաթիւ զինուորներ հիւսիսային բանակէն: Հապէշ զինուորները շատ չեն վախնար օդանաւերէն կամ հրացանի գնդակներէն, բայց կը սոսկան կազարձակ ռումբերէն եւ շատերը գէշ այրուածքներ ստացած են:

Իսկ հարաւային ճակատին վրայ Զօր. Կրացիանի կանգ առած է, իբրեւ հետեւանք տեղատարափ անձրեւներու եւ Ռաս Նասիպուի կատաղի դիմադրութեան: Ճակատամարտը կը շարունակուի 15 օրէ ի վեր: Կ'ըսուի թէ Իտալացիները զօրաւոր կազեր փոխադրած են, խորտակելու համար Հապէշներու միջնաբերդը, Սասապանէհ: Իտալացիներն ալ կը խոստովանին Ռաս Նասիպուի դիմադրութեան ուժգնութիւնը: Կ'ըսուի թէ Հապէշները յաղթանակ մըն ալ տարած են:

*** Ֆրանսացի օդաչուորդ Տրուիյէ, որ Նէկիւսին խորհրդականն է եւ անհետացած էր իր օդանաւին հետ, Իտալիա իջած է: Կ'ըսեն թէ կ'ուզէր Եթովպիա երթալ, Ֆրանսա փախցնելու համար արքայից արքան:

Մէկ միլիոն ոսկի Երուսաղէմի համար

Երուսաղէմէն համաշխարհային կոչ մը ուղղուեցաւ, մէկ միլիոն ոսկի հաւաքելու եւ Ս. Քաղաքը շէնցնելու համար: Գլխաւոր ծրագիրներէն մէկն է պահպանել եւ բարեզարդել Ձիթենեաց լեռը, որ կը գտնուի քաղաքին արեւելեան կողմը եւ որուն վրայ Քրիստոս Տիրոջը աղօթքը սորվեցուց իր առաքեալներուն, ըստ աւանդութեան: Լեռը ունի 2700 ոտք բարձրութիւն, ստորոտը կը գտնուի Գեթսեմանիի պարտէզը: Շուրջը շինուած են հիւղակներ եւ խանութներ, որոնք կը խաթարեն երբեմնի գեղեցիկ տեսարանը: Կը խորհուի գնել բոլոր անձնական ստացուածքները եւ պուրակը վերստին ծաղկեցնել ձիթենիներով: Այնուհետեւ Ձիթենեաց լեռը պիտի դառնայ ազատ վայր մը բնակիչներուն համար:

Կը կարծուի թէ Երուսաղէմը սաղմոսերգուներու փառաբանած վիճակին վերածելու համար, օգնութիւն կարելի է ապահովել աշխարհի բոլոր կողմերէն: Անշուշտ արդիական պահանջներն ալ զանց չպիտի առնուին: Երուսաղէմը հաւասարապէս կը յարգեն Քրիստոնեաները, Իսլամները եւ Հրեաները, այնպէս որ մեծ դժուարութիւն չի նախատեսուիր, մէկ միլիոն ոսկին ճարելու համար:

Տոքթ. Խալտի, Երուսաղէմի արաբ քաղաքապետը, յայտարարեց թէ բարեզարդութեան նպատակներէն մէկը պիտի ըլլայ պահպանել հին քաղաքը, որ կը գտնուի առաջին անգամ Դաւիթի կողմէ շինուած պարիսպներուն մէջ եւ որ յաջորդաբար վերաշինուած է Եգիպտացիներուն, Ասորիներուն, Հռոմայեցիներուն, Արաբներուն եւ Խաչակիրներուն կողմէ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՂԲԱՆՈՑ»Ի ՄԸ ՀԱԶԱՐՆՈՑՆԵՐԸ

Այս միջոցին կատաղի գոտեմարտի մը բռնուած են Աթէնքի հայաստանասէր եւ խաղաղասէր «Միացեալ ճակատ»ին երկու հզօ՜ր թերթը, ռամկավար - Բարեգործական եւ հնչակ - Հօկ:

Մէկը միւսը կ'ամբաստանէ իբրեւ առաւ-փախաւ, խաչագող եւն.: Եւ դեռ ի՜նչ գոհարներ: իբրեւ նմոյշ յիշեմ նաեւ «աղբանոց»ը:

Ճակատամարտին երկու ախոյեաններն են՝ ռամկավարներու «Արամազդ»ը եւ Հօկերու «Սեւան»ը:

Երկուքն ալ տեսած չունիմ: Եւ «Նոր Օր»էն կ'իմանամ անցուդարձը:

Լսեցէ՛ք, «Սեւան»ն է որ կը մռնչէ (19 ապրիլ).

— «Արամազդ»ի շուրջ հաւաքուած եւ հելլէն դատարաններէն պաշտօնապէս առաւ փախաւ դատապարտուած քլիքը, յանդգնութիւնը կ'ունենայ իր «աղբանոց» բերնով չունեցած բարոյականի մասին խօսելու:

... Ոչ միայն բազմաթիւ ազգայիններ զոհ եղած են խաբեբայութեան, այլ եւ «Ազգային Նպաստակաւ» Աթէնքի հրապարակէն եղած բազմաթիւ հանգանակութիւններէն միշտ բաժին հանուած է «Աղբանոց»ին: Բազմաթիւ անգամներ Պ. Խանիկեան հազարնոցներ զրկած է «Աղբանոց»ին ի հաշիւ, չենք գիտեր թէ իր գրպանէն թէ ուրիշներու հաշւոյն:

Մենք աւելորդ անգամ մըն ալ կը պնդենք թէ «Արամազդ»ի հրատարակչական անանուն ընկերութեան անունով եւ առժամեայ ստացագրերով, բազմաթիւ չէզոք ազգայիններէ մեծամեծ գումարներ գանձուած են: Այդ ազգայիններու շարքին մէջ են տոքթ. Վ. Մարտիկեանէ զատ, Ազգ. Կեդր. Վարչութեան անդամ Պ. Շէրպէթճեան (քսան հազար տրախմի), Պ. Ժիրայր Նախնիքեան (աւելի քան 30 հազար) Պ. Օննիկ Սամուէլեան (10 հազար տրախմի), Տոքթ. Էնֆիյէճեան (հազար տրախմի), Պ. Կ. Ադասեան 500 տրախմի եւ ուրիշներ: Ասկէ զատ մեր ձեռքը կը գտնուին ստացագրեր ստորագրութեամբ Պ. Պ. Բարազամեանի, Գալփաքեանի եւ Պզտիկեանի որոնց քլիշէն պատրաստ ենք հրատարակելու: Նաեւ մեր ձեռքը կը գտնուի Բարեգործականի կրթական քննիչ Պ. Խանիկեանի մէկ նամակը ուղղուած՝ «Արամազդ»ի հրատարակչական անանուն ընկերութեան:

Իբրեւ մօտէն իրազեկ, «Նոր Օր» խմբագրականի մը մէջ պարզելով ամբողջ «խաղքութիւնը», կ'եզրակացնէ.

— «Դիմակաւոր»ի (Արամազդ) հրատարակութիւնը ազգային ոչ մէկ պահանջի գոհացում չէր տար, ընդհակառակն, պիտի նպաստէր քաոսին խորացման եւ վէճերու արծարծման, ինչպէս որ եղաւ: Դաշնակցութիւնը հիւլէի չափ վնաս չունեցաւ այդ ձեռնարկէն: Ընդհակառակն, ան մղում տուաւ գործունէութիւնը աւելի ծաւալելու եւ շարքերը աւելի խտացնելու:

«Դիմակաւոր»ի հրատարակութեան ձեռնարկին արդիւնքը եղաւ այն՝ որ տասնեակ մը ազգայիններու գրպանները պարպուեցան, տասնեակ հազարներով տրախմի քամիին տրուեցաւ, ազգային կեանքը քաոսի վերածուեցաւ, աղտոտ բարքեր ցուցադրուեցան հանրութեան առջեւ ու հայ մամուլը վարկաբեկուեցաւ»:

Պատկերը այնքան խօսուն է որ, աւելցնելիք բան չեմ գտներ:

ՎԱՀԷ

Մէկ միլիոն ոսկի կաշառք աջ ու ձախ

Աւստրիոյ «Ֆէնիքս» ապահովագրական ընկերութեան սնանկութեան առթիւ, ամէն օր երեւան կ'ելլեն դղրդագին յայտնութիւններ: Պաշտօնական զեկոյց մը կը ծանուցանէ թէ կարգ մը երեւելիներ որոնք կուսակից էին կառավարութեան, հրաժարեցան Պետական Խորհուրդէն, կաշառք ստացած ըլլալով ընկերութենէն: Կաշառակեր կամ նպաստընկալ անհատներու եւ կազմակերպութիւններու ցանկը կը պարունակէ 24 էջ անուն, սկսելով 1931 յունուարէն մինչեւ 1936 փետրուար: Բաժնուած է մօտ մէկ միլիոն անգլ. ոսկի: Պետական խորհուրդէն հրաժարողներուն մէջ կը գտնուին Զօր. Վօկուան, Աւստրիոյ երկաթուղիներու վերատեսուչը, որ միեւնոյն ատեն տնօրէն էր Ֆէնիքսի, Հայրենասէրներու կազմակերպութեան վարիչներէն մէկը, իշխան Հարթէնշթայն, որ եղած է զինուորական նախարար եւ թունդ միապետական է: Իշխանին համար կ'ըսեն թէ 300 ոսկի յատկացուած էր իբրեւ տնօրէնի թոշակ, բայց ինք չէ ընդունած վճարումը: Գնդ. Զայֆէր, «Հայրենիքի ճակատ»ի վարիչներէն մէկը եւ անդամ Վիէննայի քաղաքապետական խորհուրդին, ամսական 10 ոսկի ստացած է, սկսելով 1934 հոկտեմբերէն: Տոքթ. Շթրաֆէլլա, Աւստրիոյ շրջագայութեան գրասենեակին (Թուրիսթ) նախագահը եւ անդամ տնտեսական խորհուրդին, ստացած է 18.000 ոսկի: Ֆէնիքս միեւնոյն ատեն 30.000 ոսկի բաժնած է Վիէննայի թերթերուն: Զորս պետական պաշտօնեաներ ստացած են 500 ոսկի: Երեք հազար ոսկի արձանագրուած է «Օ» անունով եւ կը կարծուի թէ Տոքթ. Օշնէրն է, ապահովագրութեանց պաշտօնատան վարիչը, որ անձնասպան եղաւ, «Ֆէնիքս»ի փլուզումէն վերջը: 16.000 ոսկի վճարուած է հրէական ազգային անտուներու, 120 ոսկի՝ ուրիշ հրէական կազմակերպութեանց, 16 հազար ոսկի՝ նացիներուն (հիթլէրական), 3600 ոսկի՝ նախկին նախարար Տոքթ. Ֆօն Ռինթէլէնի, որ մշտնջենական բանտարկութեան դատապարտուեցաւ իբրեւ դաւադիր: Խորհրդաւոր արձանագրութիւն մը կայ հետեւեալ գլուխին տակ,— «Մասնաւոր ծախքեր Փրակայի մէջ», գումարը՝ 160.000 ոսկի: Այս խնդիրը չէ լուսաբանուած տակաւին: Տասը հազար ոսկի վճարուած է Արհեստագիտական Միութեան, որ ընկերվարական կը համարուի, երեք տարի շարունակ 100 ոսկի՝ միապետական ընկերակցութեան, 70 ոսկի ալ՝ կաթոլիկ ֆաշական կազմակերպութեան, որուն հովանաւորն է վարչապետ Տոքթ. Շուշնիկ: Նախկին Համագերման կուսակցութիւնը իր ապահովութիւնները Ֆէնիքսի յանձնած ըլլալով, 1600 ոսկի ստացած է իբրեւ յանձնարարարողչէք: Փոխ վարչապետ իշխան Շթարէմպէրկի Հայրենասիրական Միութիւնը (Հայմվէրէն) իր բոլոր անդամները ապահովագրելով, փոխարէն ստացած է 3000 ոսկի եւն.: Արդէն իսկ դատի քաշուած են 27 հոգի, որոնց վեցը՝ Ֆէնիքսի տնօրէններ են:

Ի՞նչպէս մեռած է Եուսուֆ Իզզէտին

Պոլսոյ այրած դատական շէնքին եղեռնական գործերու վերաբերեալ առարկաներու նկուղին մէջ կնքուած պայուսակ մը գտնուած է, որ կը պատկանի Թուրքիոյ նախկին գահաժառանգ Եուսուֆ Իզզէտտինի եւ որուն մէջ կարգ մը թուղթեր ու արիւնոտ առարկաներ կան:

Գահաժառանգը 20 տարի առաջ խորհրդաւոր կերպով մեռաւ, Զինճիրլիգուլուի իր քէօշկին մէջ: Այն ատեն կասկածներ կային թէ Էնվէր փաշան սպաննած է գահաժառանգը, բայց քննութիւններն ու զրոյցները կանգ առին, Էնվէր փաշայի ազդեցիկ դիրքին հետեւանքով: Այս պայուսակը, որ կապ ունի այդ խորհրդաւոր մահուան պարագաներուն հետ, տարիներ յետոյ մէջտեղ կ'ելլէ ահա: Դատական շրջանակներու մէջ գաղտնապահութիւն կը տիրէ պայուսակին բովանդակութեան շուրջ: Պայուսակը Դատական գործավարութեան ղըրկուած է:

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀՌԵՆՈՍ — ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ - ԴԱՆՈՒԲ

Երեք աշխարհագրական ըմբռնումներ, երեք ամբողջ պատմութիւններ, երեք հրաբուխներ որոնք տեւապէս կը մխան եւ կը սպառնան ամբողջ Եւրոպայի անդորրութեան: Աւստրիական անկախութիւնը, Հնդկաստանի ճամբան եւ Ֆրանսայի ապահովութիւնը,— ասոնք են վառարանները այդ հրաբուխներուն, որոնք տեւապէս կ'եռան, կը խռովեն մեր երկրամասը, դայն չարունակաբար կը ցնցեն ու արգելք կ'ըլլան անոր տնտեսական յաջողութիւններուն: Եւրոպա երեք անգամ պիտի բռնկէր, եթէ օրուան գործերը ողջմտութիւն չպարտադրէին: Ի բարեբախտութիւն աշխարհի, երեք անգամին ալ կարելի եղաւ կանխել մեծ վտանգը: Անշլուսը տեղի չունեցաւ, Իտալիոյ վրայ ի գործ չդրին քարիւղի եւ զինուորական պատիժները, եւ Ֆրանսայի՝ նոր Լոքարնոյով, (Լոնտոնի խոստումները), տրուեցան անհրաժեշտ ապահովութիւնները իր արեւելեան սահմաններուն ապահովութեան համար:

Հռենոսը խորհրդանշանն է ֆրանսական ապահովութեան: Ան ոչ նուազ կ'երաշխաւորէ եւ Անգլիոյ ապահովութիւնը: Ծանօթ են Անգլիոյ վարչապետին՝ Պալտուինի այն խօսքերը թէ «Անգլիոյ սահմանը Հռենոսէն կը սկսի»:

Բայց Գերմանացիները եւս կը դընահատեն Հռենոսը իբրեւ իրենց ապահովութեան պատուար մը: Անոնք չատոնց կ'երգեն իրենց Die wacht am Rheinը, որ այժմ Հռենոսեան շրջանի գրաւումէն յետոյ, եղած է Die neue wacht am Rhein:

Բայց քիչ մը հետեւինք Հռենոսի սահմանին վերջին պատմութեան: Մեծ պատերազմի վերջաւորութենէն յետոյ Ֆրանսա վճռապէս պահանջեց ապահովել իր սահմանը՝ Գերմանիոյ կողմէն: Ֆոշ կորովի կերպով պնդեց ու Քլէմանսոյէն պահանջեց որ Գերմանիոյ արեւմտեան սահմանը հաստատուի Հռենոսի մէջ: Ան արտակարգօրէն մեծ նշանակութիւն է տուած Հռենոսեան սահմանին, հարցը դնելով ոչ միայն Ֆրանսայի եւ Պելժիայի տեսակէտով, այլ եւ դայն նկատելով համեւրոպական հարց մը, առաջնակարգ միջազգային հարց մը: Ըստ մարաջախտ Ֆոշի, Հռենոսը ոչ միայն Ֆրանսայի, այլ եւ բոլոր ազգերու սահմանն է: Ֆոշ առաջարկած է Հռենոսեան սահմանի պահպանումը վստահիլ բոլոր դաշնակիցներուն՝ դաշնակցային զօրագունդերով: Հռենոսեան շրջանի ապագայ քաղաքական կառոյցի մասին ան խորհուրդ տուած է դայն վերածել մէկ կամ աւելի անկախ պետութիւններու, որոնք, որպէսզի կարենան տնտեսապէս գոյութիւն ունենալ, պէտք էր դրուէին մաքսային դաշնակցութեան մէջ՝ արեւմտեան պետութեանց հետ: Ամերիկացիները կողմնակից էին ընդունելու ֆրանսական տեսակէտը: Անգլիացիները սակայն, իրենց պատուիրակին՝ Լոյտ Ճորճի միջոցաւ՝ մերժած են միանալ մարաջախտ Ֆոշի առաջարկին, զոր վաւերացուցեր էին Քլէմանսօն եւ Թարտիէօն: Անոնք խորհած են թէ այն երաշխաւորութիւնները որ կը տրուէին Գերմանիոյ զինաթափութեամբ, Ազգերու Դաշնակցութեան ստեղծումով եւ Հռենոսի հաւանական ապազինումով, բաւարար պիտի ըլլան երաշխաւորելու Ֆրանսայի ապահովութիւնը:

Ֆրանսա առարկած ըլլալով թէ այս երաշխիքները տկար են, Անգլիա եւ Ամերիկա անոր առաջարկած են անգլեւամերիկեան ուխտ մը, որով վճռականօրէն ապահոված են իր արեւելեան սահմանները: Այս պայմաններով Ֆրանսա հրաժարած է Հռենոսի ձախ եզերքին անկախութիւնը պահանջելու իր մտադրութենէն: Բայց եւ այնպէս, պնդած է ֆիզիքական երաշխաւորութեան մը մասին, այսինքն ուզելով որ 30 տարուան ժամանակաւոր շրջանի մը գրաւուի Հռենոսի ձախ եզերքը, իսկ այդ ժամանակաշրջանի լրացումէն վերջ ամբողջ այդ շրջանը ինչպէս նաեւ աջ եզերքին վրայ 50 քիլոմեթր տեղ ապազինուի: Եթէ Գերմանիա խախտէր այս պայմանները, Ֆրանսա իրաւունք կ'ունենար իր զինուորներով անմիջապէս մտնելու գերմանական հողը՝ գրաւելով ամբողջ Հռենոսեան շրջանը եւ 20 քիլոմեթր տարածութեամբ նախակամրջեան ամրութիւնները:

Ուիլսընի եւ Լոյտ Ճորճի պնդումով գրաւման ժամանակաշրջանը իջած է 15 տարի: Ֆրանսայի տրուած է իրաւունք, գրաւումը չարունակելու կամ վերագրաւելու Հռենոսը, այն պարագային երբ Գերմանիա չի կատարեր իր պարտաւորութիւնները:

Այս ձեւով Ֆրանսա կ'ունենար կրկնակ երաշխաւորութիւն մը իր ապահովութեան համար: Առաջին՝ անգլեւամերիկեան ուխտը եւ երկրորդ՝ զինուորական պայմանները: Ուխտը, սակայն, չիրականացաւ, որովհետեւ ամերիկեան ծերակոյտը մերժեց դայն վաւերացնել, հակառակ անոր որ ան արդէն իսկ հաստատուած էր անգլիական խորհրդարանէն: Մնացին, ուրեմն, միայն զինուորական միջոցները: Անգլեւամերիկեան անյաջող ուխտը յետոյ փոխարինուեցաւ Լոքարնոյի ուխտով: Դաշնակցային գրաւման բանակներու կողմէ Հռենոսեան շրջանին պարպումէն վերջ, Ֆրանսա յաջողեցաւ կնքել տալ Լոքարնոյի դաշինքը, Անգլիոյ, Ֆրանսայի, Իտալիոյ, Գերմանիոյ, Պելժիայի եւ իր միջեւ: Այս ուխտը, ինչպէս ծանօթ է, կ'երաշխաւորէր ֆրանսական արեւելեան սահմաններու անձեռնմխելիութիւնը եւ ապազինեալ գօտիին պահպանումը զոր կը նախատեսէր հաշտութեան դաշնագիրը:

Բայց Գերմանիա չեղեալ նկատեց դայն: Մնացեալը յայտնի է:

×

Եւրոպայի խաղաղութեան սպառնացող երկրորդ վտանգը կը գտնուի Միջերկրականի մէջ: Այս ծովը, որ կը լուայ երեք երկրամասերու հողերը ականատես է եղած մարդկային ձըգտումին ամենամեծ արտայայտութեանց: Միջերկրականի պատմութիւնը պատմութիւնն է ամբողջ մարդկութեան: Հոն են ծնած եգիպտական, հին հելլենական եւ հռոմէական քաղաքակրթութիւնները:

Իր լայնատարածութեամբ ու իր հակումով դէպի Սեւ եւ Կասպից ծովերը, Միջերկրականը դեռ նախապատմական շրջաններուն ծառայած է իբրեւ զօդիչ օղակ Արեւելքի եւ Արեւմուտքի միջեւ: Ան մեծ արժէք է ունեցած համաշխարհային առեւտուրի տեսակէտէն, նոյն իսկ Սուէզի ջրանցքին պեղումէն առաջ: Դեռ նախնական դարերուն հոս է ծաղկած ծովային եռուն առեւտուրը: Փիւնիկեցիներուն նաւերը կտրած են իր տարածուն ջուրերուն լայնքն ու երկայնքը: Իրար ետեւէ յառաջդիմած են փիւնիկեան եւ հելլենական քաղաքները, անոնցմէ վերջ Կարտագինէ, յետոյ Աղեքսանդրիա, Անտիոք, իսկ ամէնէն վերջ — նախապատմութեան ամէնէն փառաւոր ներկայացուցիչը, Հռոմը, որ իր զօրութեամբ եւ մեծութեամբ իրն էր դարձուցած ամբողջ Միջերկրականը:

Միջին դարերուն, այս ծովուն առեւտուրը ամէնէն առաջ Բիւզանդիոնի ձեռքն էր, յետոյ Վենետիկի եւ Ճենովայի, իսկ 18րդ դարու վերջաւորութեան ան անցաւ Մարսէյլի ձեռքը:

Անգլիա, ըմբռնելով Միջերկրականի արժէքը՝ համաշխարհային առեւտուրի տեսակէտէն՝ չէ կրցած անտարբեր մնալ: 1704ին ան ձեռք դարկած է Ճիպրալթարին, իսկ 1800ին գրաւած է Մալթա կղզին: Ամուր մը բազմած Միջերկրականի սրտին (Մալթա) եւ իր ձեռքին մէջ բռնած այդ ծովուն այն ատենի միակ դռները (Ճիպրալթար), Անգլիա դեռ այն ատեն ամբողջական տէրը կ'ըլլար Միջերկրականի:

Սուէզի ջրանցքին բացումէն վերջ (1869) կը սկսի երրորդ եւ ամէնէն ծաղկեալ շրջանը համաշխարհային հաղորդակցութեանց: Ատլանտեանէն դէպի Հնդկաստան ճամբան կը կիսուի: Ջրանցքը Անգլիոյ համար կը բանայ ամէնէն կարճ տարածութիւնը դէպի Հնդկաստան, որ իր ամէնէն հարուստ գաղթավայրն է: Բայց այս ճամբուն ապահովութիւնը հարկ էր երաշխաւորել: Ճիպրալթարն ու Մալթան այլ եւս բաւարար չէին ատոր համար: Հարկ էր բուն իսկ ջրանցքին անմիջական պաշտպանութիւնը: Այդ նպատակով, 1878ին գրաւուեցաւ Կիպրոս կղզին: Իսկ 1914ին Անգլիա ձեռք դրաւ եւ Եգիպտոսի վրայ, որ ամենակարեւոր պատուարն է Սուէզի ջրանցքին:

Ոչ նուազ կարեւոր է համաշխարհային ծովային ճամբան եւ Ֆրանսայի համար: Իր հանճարեղ արհեստագիտութիւնն էր որ ապահովեց Սուէզի ջրանցքին բացումը:

Պէտք չէ մոռնալ սակայն, որ Միջերկրականը իր մէջ ունի բուն իսկ Միջերկրականեան մեծագոյն պետութիւնը՝ Իտալիան: Իտալիա այս ծովին մէջ ունի մեծագոյն ներքին երթեւեկը: Ոչ միայն հիմա, իտալեւեթովպական պատերազմին պատճառաւ, այլ ընդհանրապէս Իտալիա ուժգնօրէն շահագրգռուած է Միջերկրականէն եւ Սուէզի ջրանցքէն ազատ երթեւեկի խնդրով:

Իտալական տարածականութեան մեծ ձգտումը դժուար պիտի հանդուրժէ օտար գերակայութիւն մը՝ այդ ծովուն մէջ: Վերջերս, Իտալիոյ օդային ուժերու նախարարը իտալական խորհրդարանին մէջ խօսեցաւ ճառ մը հետեւեալ շատ նշանակալից խօսքերով:

— «Միջերկրականեան ծովու երկնքին տակ չկայ անկիւն մը որ կարենայ խոյս տալ Իտալիոյ սուր աչքերէն»:

Հռոմը կը զարթնու: Ան կ'ուզէ ընդլայնել: Այս տարածողական ձգտումը քիչ էր մնացեր որ, այս դաղթային պատերազմի ընթացքին բռնկեցնէր եւ Միջերկրական ծովը՝ համաշխարհային նոր պատերազմի մը պատճառ դառնալով:

Միջերկրականը դեռ անհանդարտ է: Վէսուվը կը չարունակէ մխալ ... Երանի թէ ան չխռովէր Միջերկրականի անդորրութիւնն ու Եւրոպայի խաղաղութիւնը:

Կ. ԼԱԶԱՐՈՎ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

— • —

(ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ՝ ԱՄՓՈՓՈՒԱԾ)

... Մենք ժամանակաւոր երեւոյթ մըն ենք հոլովոյթին մէջ կեցած, բայց մեր ետին մթնած դարեր կան, ալիք մը կը քշէ մեզ, եւ մեզմէ վերջ նոր սերունդ մը կուգայ:

Անջատ չենք երբեք, այլ մէկ օղակը երկար շղթայի մը, որուն հեռաւոր ծայրը խաւարին մէջ կը կորսուի եւ որ կ'երկարաձգուի դէպի մշուշը, մեզմով կը վերջանայ այս շղթան ու կրկին մեզմով ալ կը սկսի:

Մենք ամէնքս ազդակ ենք եւ դերակատարներ մարդկային ճակատագրին մէջ: Իրերու բերումով այնպէս եղած է որ մենք ազգ կազմած ենք, անցեալին ու ներկային մէջ ուրոյն կերպով: Հինէն ստեղծուած միջավայրի ծընունդ՝ նոր միջավայր կը ստեղծենք, հին ժառանգորդներ ենք եւ նորագոյն Հայերու ստեղծողներ:

Պատմական կեանքի մէջ վերելքի եւ անկումի փուլեր ունեցանք, որոնց մէջէն կ'անցնի մեր ազգային հոլովոյթը:

Նայելով մեր մշակոյթի դարաւոր հոլովոյթին, որքան թոյլ կուտայ պատմութիւնը, կը տեսնենք թէ ազգի կեանքը կը կերպաւորեն երկու հզօր դասակարգեր.— Քուրմերը եւ աւագանին: Այս երկու դասին մէջ է որ կ'արտայայտուի հայ ցեղին ոգին, անոնց իմացումներն են որ կերպարանք կուտան Հայուն, անոնց զգացումներն ու կամքն է որ կը կերտեն մեր հին դարերու քաղաքական կեանքն ու մեծ բարքերը:

Ժամանակի ընթացքին՝ կը փոխուի կրօնքը, քուրմը՝ քահանայ, աւագանին նախարար կը դառնան, բայց նոյն քուրմն ու աւագանին կը մնան ղեկավար հայ կեանքին եւ ստեղծող հայ մշակոյթի:

Բոլոր դատողները, բոլոր ասպարէզներու մէջ, այդ երկու դասերուն ազդեցութեան տակ գործած են: Տիրական է անոնց բարոյական հասկացողութիւնը, անոնց գաղափարը, ճաշակը:

Երրորդ դասը՝ ժողովուրդն է, շինականը, սակաւաթիւ քաղքենին եւ մեծադանդուած գիւղացիութիւնը:

Բազմատեսակ ազդեցութիւններ, — տեղական, այլեւ — կը կրեն այս վարիչ դասերը, բայց կը մարսեն զանոնք եւ իրենց դրոշմը կը դնեն միջազգ. գաղափարներու վրայ եւ կուտան սեփական ստեղծագործ ճիգի արդիւնք: Անոնք հեթանոսութեան շրջանին՝ կը մշակեն ուրոյն կրօն, քրիստոնէութեան շրջանին՝ ուրոյն եկեղեցի, ուրոյն տնտեսութիւն, ուրոյն քաղաքական կենցաղ ու բարք:

Երկու դասերը կը շեշտեն իրենց ինքնութիւնը: Չեն ձուլուիր օտարին հետ, այլ կը յարմարին եւ կը յարմարցնեն, կը փոխուին այլ կը մնան նոյն գոյակը, որ կ'ապրի իբր ուրոյն գոյութիւն:

Քաղաքական վեհապետութեան շըրջանին՝ կը շեշտուի այդ ինքնութիւնը, ոգեկան կեանքի բոլոր մարզերով, քայքայումի շրջանին Հայոց ոգին Հայոց եկեղեցիի միջոցով կը պահուի որ կը պահէ ազգային ամբողջականութեան գաղափարը, իբրեւ Հայաստանեայց եկեղեցի:

Սելճուք - Թաթարական շրջանին՝ աւագանին կը փճանայ, բայց կը մընայ եկեղեցին, իբր իշխանութիւն, իբրեւ դաւանանք: Կը հակադրուի այլակրօնին եւ այլադաւանին եւ կը պահէ իր ազգային կերպարանքը: Հայ մշակոյթի այս երեսը կը դառնայ միջնաբերդը Հայոց ազգայնութեան: Հայը չունի ռազմական ու քաղաքական ուժ եւ եկեղեցին կը պահէ ազգայնութիւնը, իբր դաւանական եւ կազմական խտրութիւն, կը հսկէ շինականի բարքին, կը սրտապնդէ քաղաքական ազատութիւն յուսալով օտարի միջամտութեամբ: Ժողովուրդը (շինականը) կը խօսի իր լեզուն եւ կ'ապրի իր աւանդական բարքը, գերազանցութեան իր պահանջի գոհացումը գտնելով իր կրօնական եւ դաւանական արժանիքի մէջ, ըսելով թէ ինք Հայ է, ուղղափառ քրիստոնեայ: Իր լեզուն կը մտնէ գրականութեան մէջ, իր մէջէն դուրս կուգան հեղինակներ եւ հոգեւոր դասն ալ յաճախ կը գրէ ժողովուրդի լեզուով, իր հօտը իր շուրջը եւ իր ազդեցութեան տակ պահելու համար:

Շինականի եւ հոգեւորական դասի այս գործակցութիւնը կը շարունակուի մինչեւ 1850, հոգեւոր դասի գիտակցութեամբ եւ շինական դասի (քաղքենի եւ գիւղացի) սերտ գործակցութեամբ կամ թելադրութեամբ, կղերը կը դառնայ ազգային գիտակցութեան արտայայտիչը եւ ազգ. հաւաքական կեանքի վարիչը: Անիկա կը հաւաքէ հայութիւնը 15րդ դարուն Էջմիածնի շուրջ եւ կը կազմէ եկեղեցական իշխանութեան միութիւնը, Էջմիածնայ գերակայութեամբ, թագաւոր եւ կաթողիկոս Էջմիածին պիտի նստին: Բայց երեք դար յետոյ աշխարհիկ տարրն է որ կը դրդէ դայն քաղաքական գործեր կատարել: Անիկա զօրացած է, բայց կը գործէ կղերի միջոցով: Այս շարժումը իր վերջին արտայայտութիւնը կը գտնէ Ազգային Սահմանադրութեան մէջ, որուն կեդրոնը կղերն է, իսկ միջուկը՝ աշխարհիկ:

Այս գերակշռութիւնը կ'արտայայտուի լեզուի մէջ ալ, ուր շինականի ժողովրդական լեզուն կը դառնայ գիտութեան եւ գրականութեան լեզու:

Վերջին դարու ընթացքին, հայ կղերէն կը մնան անունք միայն, որ հայ շինականին համար գրած են ու գործած անոր թելադրանքով,— Ներսէս եւ Խրիմեան:

Այսօր, կղերը աւանդական ղեկավարութեան յուշերով կ'ապրի եւ կը ձգտի հայ կեանքի անիւը ինք դարձնել — անհնարին սակայն: Մէկ տէր կայ պատմութեան՝ շինականը, որ բաժնուած է քաղքենիի եւ գիւղացի (աշխատաւոր) դասերու:

Քաղքենին զօրաւոր է, սակայն իր մտածումներուն կեդրոնը հայ ազգին ապագան չէ: Այս դասը տարամիտ է Արեւելքի մէջ, եւ հայամիտ՝ Արեւմուտքի մէջ, որովհետեւ Ռուսիա եւ Թուրքիա տարբեր են:

Ուստի քաղքենին եւ գիւղացին իրենց դրոշմը կը դնեն: Ասկէ զատ կայ ազդեցութեան խնդիրը, Ֆրանսայի եւ Ռուսիոյ կողմէ, գրականութեան եւ լեզուի վրայ: Գիւղացին ենթակայ է Արեւելքի ազդեցութեան, իր լեզուով, երգով, բանաստեղծութեամբ, իսկ քաղքենին՝ ենթակայ է Արեւմուտքին, իր լեզուով ու գրականութեամբն ալ: Արեւմուտքի մէջ (արեւմտահայութիւն — Պոլիս) վերջին տարիներուն սկսաւ դաւառական շարժումը, գեղացիի լեզուին խուժումով, բայց դժբախտաբար անաւարտ մնաց: Եթէ շարունակուէր շարժումը, նոյն երեւոյթը պիտի պատահէր Արեւմուտքի մէջ ալ:

Արդ, կղերա - շինական պայքարէն յաղթականը շինականն է, գիւղացին եւ իր գաղափարախօսը՝ աշխարհիկ տարրը:

Այստեղ հասած ենք այժմ, այստեղէն է որ պիտի շարունակենք մեր մշակոյթի պայքարը:

Գիւղացի, արհեստաւոր եւ աշխատաւոր, մենք ենք Հայոց մշակոյթի ժառանգորդն ու կրողը, մենք ենք տէրը, որովհետեւ չկան ուրիշներ: Մենք ենք հայ մշակոյթի եւ ղեկավարը, եւ՛ զինուորը, եւ՛ պաշտօնեան:

Այժմ ստեղծագործութիւնը դէպի շինականը կ'երթայ. ստեղծողներու միտքը դէպի շինականը կը հակի: Կոստան Զարեան կը մտածէ, կ'իմաստասիրէ նոյն ոգիով, կ'արթնցնէ Հայոց ժողովուրդը: Հայոց մեծագոյն բանաստեղծը՝ Զարենցը՝ ինքը զինուոր ու վարիչ կը զգայ ռամկականի, շինական կը զգայ ինքզինքը:

Այժմ, ժողովուրդի այս խոնարհ խաւն է վարիչը հայ մշակոյթին ու պատմութեան:

Այսօրուան մտաւորականը այս ժողովուրդին համար պէտք է աշխատի: Այս ժողովուրդի յոյսերը պիտի ձեւաւորէ: Բոլոր հին արժէքները պիտի գնահատուին այս ժողովուրդին պիտանի լինելու տեսակէտով: Մենք վերջին դասն ենք Հայոց ազգի, վերջին կրողը հայ մշակոյթի, վերջին մշակը: Մեզմէ վերջ չկայ ուրիշը: Ուրեմն, պահպանել իր գոյութիւնը, կը նշանակէ պահպանել մեր գոյութիւնը:

Վերջին դասը Հայոց ազգին, որ պէտք է լուծէ Հայոց մշակոյթին հարցը:

Ի՞նչ դաս կարելի է հանել: Նախ՝ պահանջել այս վերջին դասին գոյութիւնը: Պահել ու զարգացնել անոր մշակոյթը՝ որ կենդանի է, մերն է եւ ազգային:

Ցոյսը դնելով մեր վրայ:

Հայոց քաղքենի դասակարգը օգուտ չունի, անոր հարստութիւնը Հայէն չէ եւ չի կրնար Հայունը ըլլալ: Երբ հարստութիւնը մեզմէ չէ, սիրտն ալ մեզի հետ չի կրնար ըլլալ: Թերեւս իբրեւ բարեգործութիւն դրամ տան, բայց, հայ մշակոյթը չօգտուիր անկէ: Ամերիկացիները միլիոններ ծախսեցին, բայց այդ ծախքերը հայ մշակոյթ չդարձան:

Քաղքենի դասը տարամիտ է, իսկ կղերը հին յուշերով տարուած, եթէ կրնայ մտածել իր մասին, կը մտածէ իր եկեղեցիի մասին:

Հետեւաբար, միայն մէկ հնար կը մնայ հայ մշակոյթին: Հայոց պատմութեան համար. պէտք է համախմբենք վերջին դասակարգը, վերջին

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

— • —

Աքսիոն Ֆրանսէզէն կը թարգմանենք հետեւեալ յօդուածը (25 ապրիլ):—

Երբ, վերջերս, մեր մարզպանը, Տը Մարթէլ, Փարիզ եկաւ եւ անոր հետեւեցաւ Սուրիոյ ազգայնականներէն բաղկացած պատուիրակութիւն մը, եւ երբ Միջերկրականեան Գերագոյն Խորհուրդը նիստի հրաւիրուեցաւ, ֆրանսական հանրային կարծիքը, որ յուզուած էր, Հալէպի եւ Դամասկոսի մէջ, յունուար եւ փետրուար ամիսներուն, տեղի ունեցած խռովութիւններուն պատճառով, դարձեալ սկսաւ մասնաւոր հետաքրքրութիւն մը ցոյց տալ Սուրիոյ մասին:

Ֆրանսացիներուն մեծամասնութիւնը ինքնիրեն կը հարցնէ թէ նախընտրելի չէ՞, ինչպէս կը պահանջեն, Մերձաւոր Արեւելքի վրայ հաստատուած ֆրանսական հոգատարութիւնը փոխակերպել դաշնագրի, կամ թէ աւելի ընդհանուր ձեւով մը՝ Ֆրանսա, հակառակ այն դժուարութիւններուն, որոնց կը բախի Սուրիոյ մէջ, իրապէս շահ ունի՞ իր ազդեցութիւնը եւ իշխանութիւնը պահելով Պէյրութի եւ Դամասկոսի մէջ:

Այս հարցումներուն պատասխան մը տալու ժամանակ, պէտք չէ մոռնալ որ Մերձ. Արեւելքի այդ պետութեանց երեք միլիոն բնակչութեան մէջ իսլամները երկու երրորդի մեծամասնութիւն մը ունին:

Ինչպէս ծանօթ է, հինէն ի վեր Ֆրանսա ճանչցուած է իբրեւ պաշտպանը Արեւելքի քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց: Հարկ չկայ վկայութեան կանչելու պատմութիւնը մինչեւ Խաչակրաց արշաւանքը, որ կազմակերպուեցաւ Ս. Տեղիքը «անհաւատներու» ձեռքէն ազատելու նպատակով, բայց կարելի չէ չյիշատակել որ 1860ին ֆրանսական զօրախումբ մը Պէյրութ ղրկուեցաւ՝ վերջ դնելու համար Մարոնիներու ջարդին Արաբներու կողմէ, ինչպէս եւ օսմանեան կառավարութենէն ստանալու համար կարգ մը երաշխիքներ, որոնք անհրաժեշտ էին Լիբանանի բնակչութեան ապահովութեան:

Մեր միսիոնարները երկրին մէջ հիմնեցին կրթութեան եւ գթութեան յատուկ բազմաթիւ հաստատութիւններու ցանց մը, որուն շնորհիւ ֆրանսական ազդեցութիւնը խորապէս թափանցեց երկրէն ներս, ու քրիստոնեայ բազմութիւնը այսպէսով մեզ ճանչցաւ իբրեւ պաշտպան մը իսլամական մոլեռանդութեան դէմ:

Սակայն, միւս կողմէ, Ֆրանսայի հեղինակութիւնը կը տարածուի նաեւ Հիւս. Ափրիկէի մէջ, իսլամ բնակչութեան վրայ: Ֆրանսայի արդի քաղաքականութիւնը կ'աշխատի ինքզինք ներկայացնել իսլամներուն բարեկամ:

Այսպէս, իբրեւ պաշտպան քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց, որոնք ըսկիզբէն ի վեր կը գտնուին արաբական աշխարհի սպառնալիքին տակ, միւս — ժամանակ իբրեւ մեծ բարեկամ իսլամներուն, հասկնալի է թէ Ֆրանսա ի՛նչ փափկակցութեան մը առջեւ կը գտնուի Մերձաւոր Արեւելքի մէջ, թէ ի՛նչ ահաւոր հետեւանքներ կը ծագին, ոչ միայն Մերձ. Արեւելքի, այլ եւ ամբողջ իսլամ աշխարհին մէջ, եթէ Ֆրանսա հրաժարի իր տիրապետութենէն Սուրիոյ եւ Լիբանանի վրայ:

Ահա, ուրեմն, իսլամական ցանկութեանց առջեւ, որոնք կ'երազեն համարաբական դաշնակցութիւն մը, առանց մոռնալու, միւս կողմէ, որ դարերէ ի վեր իրենց լուծին տակ պահած են քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները, եւ վերջապէս նկատի առնելով վախը զոր կը յայտնեն այդ փոքրամասնութիւնները, ծանօթ քաղաքագէտներ քանիցս ջատագով հանդիսացան սուրիական միութեան, այսինքն Լիբանան ու Սուրիան մէկ պետութեան մէջ ձուլելու: Անոնք կը կարծեն թէ այդ միութեան մէջ պիտի փարատին դարաւոր քէները, որ դէմ դիմաց կը հանեն իսլամները քրիստոնեաներուն, եւ այս՝ շնորհիւ Ֆրանսայի, որ պիտի դառնար պաշտպանը համայն համերաշխ բնակչութեան:

Դժբախտաբար այս գեղեցիկ երազը կը բախի բիրտ իրականութեան: Աշխատիլ իրականացնելու համար սուրիական միութիւնը, կը նշանակէ հիմնել անօգուտ եւ չարաղէտ գործ մը: Անօգուտ, որովհետեւ յուսացուած համերաշխութիւնը դժուար է իրականացնել: Ինչպէս վերջերս մեզի կ'ըսէր Լիբանանցի ծանօթ անձնաւորութիւն մը, որ ամէն հանգամանք ունի խօսելու յանուն իր երկրին մտաւորական ընտրանիին, քրիստոնեայ Լիբանանը ամբողջովին ուղղուած է դէպի Միջերկրականեան եւ լատինական արեւմտեան քաղաքակրթութիւն, դէպի Հռոմ եւ Ֆրանսա, մինչդեռ իսլամ Սուրիան ուղղուած է դէպի Մեքքէ:

Այսպէս երկու քաղաքակրթութիւններ, կեանքի երկու տարբեր ըմբռնումներ կը բախին իրարու: Լիբանանը, դարերէ ի վեր, քրիստոնէական քաղաքակրթութեան մարտկոցն է ընդդէմ մահմետական Արաբիոյ: Միութիւնը ուրեմն անկարելի է, մնաց որ այդ միութիւնը չարաղէտ պիտի ըլլար, որովհետեւ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւնները պիտի ենթարկուէին, եթէ ոչ ջարդի սպառնալիքին, ինչպէս Հայերը ջարդուեցան Թուրքերու կողմէ, եւ վերջերս Ասորիները՝ Իրաքցիներու կողմէ, առնուազն իրենց անհատականութիւնը եւ իրենց քրիստոնէական ու լատինական սկզբունքները կորսնցնելու վտանգին, արաբական զանգուածին մէջ խեղդուելէ վերջ:

Եթէ կ'ուզենք դիրք բռնել նկատի ունենալով միմիայն ֆրանսական շահերը, հակառակ կարգ մը մարդոց կարծիքին, մեզի համար օգտագործելի չէ այդ միութիւնը՝ եթէ նոյն իսկ իրականանալի ըլլար, այլ ընդհակառակն, անխուսափելի եւ արագ կերպով, վերջ պիտի դնէր ֆրանսական ազդեցութեան, որ կը տիրէ ներկայիս այդ երկիրներուն վրայ: Թուրքիոյ եւ իր գերազգայնականութեան օրինակը մէջտեղն է, եւ մեզի ցոյց կուտայ թէ ի՛նչ հետեւանք կրնայ տալ սուրիական միութիւնը:

Որքան մեր սեփական շահը, նոյնքան մեր բարոյական պարտականութիւնը կը թելադրեն մեզի պաշտպանել այդ քրիստոնէական մարտկոցը Լիբանանի մէջ, ինչ որ մեզ կ'առաջնորդէ նոյն եզրակացութեան.— Սուրիական միութիւն չի կրնար ըլլալ, ընդհակառակն պէտք է պահպանել ինքնավար Լիբանանի մը գոյութիւնը, թերեւս Ճէպել - Տրիւզին ալ գոյութիւնը, Ալեւիներու երկրին ալ գոյութիւնը նոյնպէս ինքնավար, որովհետեւ այս երկու փոքրիկ ժողովուրդները պահանջած են միշտ իրենց անկախութիւնը Դամասկոսէն եւ Հալէպէն:

Գալով Ալեքսանտրէթի սանճաքին, այդ հարցը աւելի բարդ է, որովհետեւ այդ մեծամասնութիւն կը կազմեն: Ոմանք կը մտածեն թէ այդ երկրամասը կրնայ ծառայել իբրեւ սակարկութեան նիւթ (monnaie d'échange) Թուրքիոյ հետ բանակցութեանց ընթացքին: Ամէն պարագայի, Ալեքսանտրէթի սանճաքը եւս պէտք չէ ձուլել սուրիական պետութեան մէջ:

...չէքերը, պաշտպանելու եւ հարստացնելու համար Հայոց մշակոյթը: Այս ...ստակ մտածման մը արդիւնք է ահա ...«Համազգային»ը:

Անկախ չինական դասակարգի ըն...կերութիւն մըն է, չինական մշակոյթերուն նուիրուած ընկերութիւն: Իր կոչումն է պաշտպանել իր ինքնուրոյնութիւնը, ինքն իրեն օգնելով: Ինչպէս ...թիւը, իր հացը կը շահինք մեր ճակատի քրտինքով, այնպէս ալ մեր մշակոյթը պիտի շահինք, պիտի պաշտպանենք ...հարստացնենք: Մենք, աշխարհիկ ...մարդիկ, աշխարհիկ նպատակով ան...մեր ենք: Մենք պատահական ան...ձեր չենք, այլ ապետներ, դերասաններ: Ունինք բարձր բարոյական եւ բարձր նպատակ: Պէտք է արթուն մնանք, իբրեւ վերջին խարիսխ ...իր Հայոց ազգին եւ վերջին պահակը ...յ մշակոյթին:

Պէտք է պահել ժառանգութիւնը եւ ...նել զայն գալիքին:

Գիտենք թէ հայ ազգը դեռ դարեր ...պիտի տեւէ, այս բարձր նպատակը պէտք է ոգեւորէ նոր սերունդները: Մենք մեր մշակոյթի տարածումովը ...այ զանգուածները կը հայացնենք, ...ինուր կը հասցնենք, ու հայացման ...այքերով կը դիմենք դէպի յաղթանակ:

Ն. ԱՂԲԱԼԵԱՆ

ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

«ԳԱՆՁԸ» ԵՒ ԵՐՋԱՆԿՈՒԹԵԱՆ ՃԱՄԲԱՆ

— . —

Երկու ռուսական խօսուն նոր ժապաւէններ, դրեթէ ամենավերջին արտադրութիւններէն:

Զգալի է պրոպականտի պակասը, այս շարժանկարներուն մէջ: Փողոցի ...սարաններու ժամանակ, միայն քա...ի մը անգամ է որ, բացառաբար կը ...նդիպինք Ստալինի մեծադիր նըկարներուն: Երկուքն ալ չունին գեղարուեստական արժէք: Դիտեցի որ «Գանձ»ի նկարահաններէն մին Հայ ...ն է՝ Նազարբեանց, իսկ միւսին մէջ ...երեւայ շոգենաւ մը, «Արմենիա»: ...ոյ բացականչութիւն մը.— «Ոհ ...ուած իմ» որ քիչ մը խորթ կը հընչէ մեր ականջին, խօսակցութիւններու ժամանակ: Կին մըն է որ կը հա...ցէ թերեւս ինքնաբերաբար կամ ...ելէք անկախ:

Քանի մը բառով կարելի է բացատրել նիւթը.— Քսան տարի առաջ ...կղմած անգլիական շոգենաւ մը ...ուած ժամանակ, Սեւ Ծովուն ...ջ, «Էփրոն»ի առաջնակարգ սուզակներէն Փանօֆ, տեղեկանալով որ այդ ...շոգենաւին մէջ գանձ մը պահուած է, ...պէս կը յաջողի ձեռք ձգել: ...րահարուած ըլլալով «Արմենիա» ...շոգենաւին վրայ փորձ կատարող, ...նող ելեկտրագիտուհիի մը եւ աղ...ելով նաւապետին իր վրայ ունեցած վստահութենէն, կը յաջողի գանձը ...ին իր նախկին տեղը զետեղել ...այդպէսով արժանանալ Թանիայի ...ուն:

Երկրորդ ժապաւէնը, «Երջանկութեան ճամբան» աւելի հետաքրքրական է եւ աւելի երկար: Սակայն խորագիրը կարծէք ոչ մէկ կապ ունի նիւթին հետ:

Վօլկայի ափերուն վրայ բնակող փայտահատներէն, երիտասարդ տըղայ մը — Գաւրիէլ, իր սեփականատիրոջ հետ ունեցած կռուի մը ընթացքին, կը կարծէ սպաննած ըլլալ զայն, եւ այդ իսկ պատճառով կ'ապաստանի մօտակայ անտառներէն մէկուն մէջ: Հոն կը ծանօթանայ անտառին միակ բնակիչ, դատարկապորտի մը: Միասին կը սկսին իրենց ապրուստը հոգալ, մէկը երգելով, իսկ միւսը սրինգ նուագելով: Երկար չի տեւեր սակայն այդ կեանքը եւ Գաւրիէլ զոհ կ'երթայ իր ընկերոջ գործած մէկ գողութեան եւ ձերբակալուելով կը տարուի բանտ: Բանտապահին համակրանքը վայելելով, լաւ սրինգ նուագելուն պատճառաւ, երբ կը վերստանայ իր ազատութիւնը, միասին կը ներկայանան պետական երաժշտանոց եւ հոն ընդունուելով ժամանակի ընթացքին կը դառնայ կարող սրնգահար մը եւ առաջին իսկ առթիւ կը կազմակերպէ նուագահանդէս մը իր նախկին ընկերներուն ի պատիւ:

Թերթերու մէջ հրատարակուած ըլլալով լուսանկարը, իր սիրուհին՝ Անուք, երկար դժուարութիւններէ յետոյ, կը յաջողի վերջապէս գտնել Գաւրիէլը, սակայն այս վերջինը, անունը փոխած ըլլալով, ինքզինքը անծանօթ կը ձեւացնէ ուսանող ընկերներուն քով, մինչ Անուք տխուր վիճակի մէջ կը վերադառնայ գիւղ, յիշատակ պահելով միայն, սիրահարի կոտրած հին սրինգը:

Գաւրիէլ չկրնալով հանդուրժել այլեւս իր տարակուսողի վիճակին, կ'որոշէ վերջապէս դիմակազերծ ընել ինքզինքը, սակայն երեւան կուգայ, սպաննուած կարծուած տիրոջ ողջ ըլլալը եւ իր գիւղին մէջ նուագահանդէս մը տալէ յետոյ, կը մօտենայ Անուքին, կը յայտնէ իր սէրը, եւ կը գտնէ վերջապէս ազատ ապրելու ուրախութիւնը:

Ժապաւէնի ցուցադրութեան ժամանակ զանազան զուարճալի դէպքեր կը պատահին, ինչպէս նկարին հրատարակումը, որ խուճապի կը մատնէ գիւղացիները (կը կարծէին թէ միայն մեռած մարդոց նկարներն է որ կը տպագրուին թերթերու մէջ եւ եթէ կարդալ գիտցող մը չըլլար, թերեւս սուգ ալ պահէին):

Ն. ԳԱՍՊԱՐԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ԱՆԹԵԼԷՆ

Ապրիլ 27ի երկուշաբթի գիշեր հաճելի ու նշանակալից երաժշտական վայելք մը եղաւ այն համերգը որ սարքուած էր Փարիզի Ռատիօ Փարի անթելի կայանէն:

Ժամը ճիշդ 8ին յայտարարուեցաւ որ հայ ժողովրդական երգերու համերգ մը տեղի պիտի ունենայ:

Նախ խօսք առաւ ֆրանսական երաժշտագիտական ընկերութեան նախագահ Պ. Ամէտէ Կասթուէ, որ հայ երաժշտութեան ինքնայատուկ հանգամանքը բացատրելէ յետոյ, յիշեց վանքերու խորքէն ու ժողովուրդին ծոցէն քաղելով զայն ի յայտ բերող հայ երաժիշտները՝ Եկմալեան, Տիգրանեան եւ մանաւանդ Կոմիտաս վարդապետ որուն վրայ երկարօրէն ծանրացաւ:

Այս հմտալից ու բացատրական դասախօսութենէն յետոյ Սիփան - Կոմիտաս երգչախումբը ղեկավարութեամբ Պ. Արայ Պարթեւեանի մեծ յաջողութեամբ երգեց Գութանները, Անձրեւ եկաւ եւ Շողեր ջանը:

Օր. Գոհարիկ Ղազարոսեան դաշնակի վրայ նուագեց իր ծանօթ ճարտարութեամբ Նրանգին եւ Շուշիկին:

Կարճ դադար մը տրուեցաւ երբ հաղորդուեցան օրուան քաղաքական լուրերը եւ ապա Պ. Զօպանեան խօսեցաւ հայ բանաստեղծութեան վրայ, վեր առնելով անոր յատկանիշերը եւ թըւելով հայ քերթողներն ու ժողովրդական երգիչները:

Կարգը եկած էր մեր ժողովրդական երգչուհիին՝ Հ. Թորոսեանի որ իր քաղցր ու յորդ ձայնով անգամ մըն ալ անթելին մէջէն հմայեց իր ունկնդիրները երեք երգերով:

Կոմիտաս - Սիփան երգչախումբը ուրիշ երեք կտորով փակեց այս հայկական համերգը, որ ոչ միայն խանդավառ ու հպարտ մթնոլորտ մը ստեղծեց հայկական շրջանակներու մէջ որ կ'ունկնդրէին, այլ նաեւ առիթ ընծայեց ֆրանսական հասարակութեան ճաշակելու մեր գեղջուկ երաժշտութիւնը:

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ԵՐԿՈՒ ԳԻՒՂԵՐՈՒ ՀԱՆԴԷՍՆԵՐԸ

— . —

ԽՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՕ (Ցառաջ).— Կիրակի կէսօրէ յետոյ տեղի ունեցաւ Սերաստիոյ Դաւրա գիւղի հայրենակցական Միութեան ներկայացումը, Սեվրի «Պէչիկթաշլեան» թատերասրահին մէջ: Հակառակ տեղատարափ անձրեւին, սրահը լեցուած էր, իսկ մնացած աթոռներն ալ գրաւած էին Մուրատեան վարժարանի աշակերտները: Ժամը 4ին Պ. Ց. Շիրվանեան հանդէսը բանալով, պատմեց թէ Դաւրայի Հայր. Միութիւնը կազմուած է 1928ին եւ օգտակար եղած է իր հայրենակիցներուն: Ցետոյ սկսաւ ներկայացումը «Գոյութեան պայքարը»: Նիւթը առնուած է 1914—18ի խժդժութիւններէն: Տեղահանութիւն, հայ օրիորդներու առեւանգում, հայ զինուորներու փախուստը եւ լեռներ թափառիլը եւն.: Նիւթը մեզի ծանօթ է, իսկ նոր սերունդի համար նորութիւն: Քովս նստած պատանին շարունակ կը հարցնէր իր մօրը.— «Ասոնք Թուրքե՞ր են, մայրիկ, ինչո՞ւ աղջիկ կ'ուզեն տանիլ, ինչո՞ւ ձեռքերը կապած են» եւ այսպէս անվերջ հարցումներ:

Ներկայացումը բաւական լաւ էր: Բոլորն ալ սիրողներ ըլլալով, կարելի չէր աւելին սպասել: Ներկայացման կը մասնակցէին Տիկ. Վիքթոր Պէնկեան, օրիորդներ Մելինէ Սինանեան, Մ. Ալեքսանեան, Պ. Պ. Կարապետ Զիլինկիրեան, Շ. Սինանեան, Ն. Մանկասարեան, Լեւոն Կիւրինեան, Գ. Կիւրինեան, Մ. Շիրվանեան, Ա. Պալեան, Գ. Մուշմուլեան, Հայկ Սարխոշեան, Ս. Շերպեթճեան, Ժ. Գարաեան, Ա. Ինճէեան, Օհաննէս Թավուքճեան: Միջնարարին երգեց Տիկ. Ծաղիկեան: Արտասանեցին Պ. Ա. Մըսրեան «Որբերուն», Պ. Թ. Ասլանեան «Միութիւն», Պ. Օհաննէս Մավեան «Հայ ազգը»: Ներկայացումը վերջացաւ «Մեր հայրենիք»ով:

** Ապրիլ 19ին ալ տեղի ունեցաւ Թոզաթի Եարթմըշ գիւղի Հայր. Միութեան խնջոյքը Պ. Բանիկեանի սրահին մէջ: Միութեան կողմէ բացումը կատարեց Պ. Արմենակ Փէհլիվանեան որ պատմեց.— «Երկիրը սովորութիւն ունէինք Ապրիլի այս օրերուն Ս. Գրքի տօնին առթիւ ուխտի երթալ եւ հոն ներկայ կ'ըլլային նաեւ Թուրքեր: Այս առթիւ տեղի կ'ունենային հայ եւ թուրք երիտասարդներու միջեւ գօտեմարտ (կիւլէշ), ու միշտ յաղթողը կը հանդիսանար հայ երիտասարդը: Այս խնջոյքը կազմակերպուած է յիշելու համար այդ օրը եւ ապրելու հայրենի յիշատակներով»: Ցետոյ սկսաւ կերուխումը, գեղարուեստական բաժինը ճոխ էր, երգ, արտասանութիւն եւ խմբերգ: Խօսք առաւ ընկ. Հ. Հանտալեան, պարզելով Հայր. Միութիւններու դերը գաղութներու մէջ:

Այս առթիւ յիշելով ապրիլեան սըգահանդէսին տարեդարձը, թելադրեց դաս առնել պատմութենէն եւ ամրապնդել միութեան գիծը:

Սրահը կը թնդար ազգային - յեղափոխական երգերով, մինչեւ ժամը 7: Տեղի ունեցաւ վիճակախաղ մը, որուն տոմսերը հրապարակ հանուած էին կանխաւ: Խնջոյքը փակուած յայտարարեց նախագահը, բայց շատեր չէին ուզեր հեռանալ:

Եարթմըշ գիւղացիք հազիւ 15 ընտանիք են, եւ կ'ապրին շատ սիրով:

Լրատու

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼ 11)24Ը ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ

— • —

ՎԻԷՆ, 27 ապրիլ (Ցառաջ).— Զմիռի նախաձեռնութեամբ մենք ալ տօնեցինք Ապրիլեան սգատօնը, ապրիլ 25ին, շաբաթ իրիկուան ժամը 8ին, Հ. Ց. Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ:

Կարեւոր է արձանագրել որ այս տարի շատ համեստ էր ներկաներու թիւը, եւ չէր լեցուած իսկ՝ 100—120 հոգինոց սրահը: Հետզհետէ անտարբերութի՞ւն արդեօք, դէպի մէկ միլիոն զոհերու յիշատակը, թէ «անուանի» բանախօսի մը բացակայութիւնը ...

Բեմին վրայ շինուած էր համեստ մահարձան մը, որուն վրայ մեր 40 նահատակ մտաւորականներու լուսանկարը, երիզուած եռագոյնով եւ սեւ ժապաւէններով:

Օրուան նախագահ Հայր Կ. Տէրմոյեան հանդէսը բանալով մէկ վայրկեան յոտնկայս յարգանքի հրաւիրեց, որմէ վերջ յիշեց քանի մը խօսքով մեծ եղեռնը:

Օրուան առթիւ ունէինք երկու բանախօսներ՝ Պ. Կ. Խրայեան (Լիոնէն) եւ Ս. Գալուստեան Զմիռի անդամ: Երկուքն ալ ապրիլեան սարսափներէն ազատուած: Ս. Գալուստեան դառնութեամբ շեշտեց մեր երիտասարդութեան անտարբերութիւնը ազգային որ եւ է սրբութեան հանդէպ, եւ խստօրէն ձաղկեց այդպիսիներուն ընթացքը: Բաղդատութեան դնելով յետպատերազմեան օտար երիտասարդութիւնը եւ մեզ, գտաւ որ մենք ամենայետին գծի վրայ կը մնանք ... եւ վերջացնելով խօսքը ցաւով յայտնեց թէ մենք արժանի սերունդը չենք մեր զոհերուն:

Կ. Խրայեան, իր կէս ժամուան բանախօսութեան իբրեւ եզրակացութիւն շեշտեց թէ այս մեծ եղեռնէն վերջ, մենք իբրեւ մխիթարութիւն եւ յոյս ունինք ներկայ Հայաստանը, որ մեր անկորնչելի մեծ դատին խարիսխը պիտի կազմէ: Որովհետեւ դարերէ ի վեր մեր պատմական հայրենիքի որ եւ է մէկ այսքան փոքրիկ մասի մը վրայ չէ եղած մէկ միլիոն հայ ժողովուրդ:

Արտասանեցին Ց. Մաթոսեան (Ց. Թումանեանի «Հոգեհանգիստը») եւ Մ. Կարապետեան Սիամանթոյէն կըտոր մը: Ժամը 10.30ին հանդէսը փակելով Հ. Տէրմոյեան յանձնարարեց երբեք չմոռնալ մէկ միլիոնի յիշատակն ու կտակը:

** Հ. Ց. Դ. «Խաժակ» ակումբին մէջ Կ. Խաչի կողմէ զետեղուած էր մեքենայ մը Ռատիօ — Փառի կայանին հաղորդակից, ստուար բազմութիւն մը հաւաքուած էր, որոնք վայելեցին Կոմիտասեան համերգը՝ մէկ ժամ եւ Կ. Խաչին ալ համեստ գումար մը հասոյթ մնաց:

Պալ - Աղբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

ԵՐԿՈՒ ՓԱՐԱԿՈՒԷՑ ԳԱՂԹԻ ԽՆԴԻՐԸ

— o —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 ապրիլ).

— «Ֆրանսայի մէջ աճող տնտեսական տագնապին հետեւանքով մեր հայրենակիցներէն ոմանք վերջերս, յուսահատութենէ մղուած, իրենց հայեացքները սկսած են ուղղել դէպի Հարաւային Ամերիկա եւ մասնաւորապէս Փարակուէյ:

Կիրակի օրուան թիւով մենք հրատարակեցինք խիստ շահեկան յօդուած մը այդ խնդրի մասին: Հեղինակը, որ իրազեկ անձ մըն է, կը զգուշացնէր Հայերը Փարակուէյ գաղթելէ: Անոր ըսելով Փարակուէյի կլիման սաստիկ տաք ու չոր է, մահացու վէրք առաջացնող միջատ մը կայ հոն եւ երկիրը, Պոլիվիոյ հետ ունեցած երկարատեւ պատերազմին պատճառով, տնտեսական ծանր դժուարութիւններու առջեւ կը գտնուի: Սակայն, նոյն հեղինակը խորհուրդ կուտար գաղթելու տրամադիր Հայերուն նախընտրել Ուրուկուէյն ու Արժանթինը, որոնց հողն արգասաբեր է ու կլիման առողջ եւ որոնք կը յարմարին Հայերուն:

Ինչպէս արդէն ըսած էինք յիշեալ յօդուածին ուղեկցող խմբագրական ծանօթութեան մէջ եւ ինչպէս ըսած ենք զանազան ուրիշ առիթներով, մենք վճռականապէս հակառակ ենք Հայերու ներգաղթին ոչ միայն Փարակուէյ այլ եւ Ուրուկուէյ ու Արժանթին: Ոչ ոք իրաւունք ունի մոռնալու, որ Հայաստանն է այն միակ երկիրը, ուր արտասահմանի որ եւ է մէկ անկիւնի մէջ ապրող հայրենակիցները պէտք է ձգտին գաղթելու: Եւ եթէ այսօր անոնք չեն կրնար հոն երթալ, պէտք է աշխատին գէթ մօտենալ մեր մայր հայրենիքին եւ ոչ թէ աւելի եւս հեռանալ անկէ:

Քանի որ Ֆրանսայի մեր գաղութի մէկ մասին կացութիւնը այնքան ծանրացած է, որ մեր հայրենակիցներէն ոմանք ստիպուած են մտածել մինչեւ իսկ Փարակուէյ երթալու մասին, մեր ազգային մարմինները պարտաւոր են երկու ուղղութեամբ ձեռք առնել եռանդուն միջոցներ՝ դէպի հարաւային Ամերիկա ներգաղթին առաջքը կարենալ առնելու համար:

Առաջին՝ պէտք է ամէն հնարաւոր օգնութիւն ընել մեր հայրենակիցներուն, որպէսզի անոնք հարկադրուած չըլլան Ֆրանսայէն հեռանալու՝ Փարակուէյ երթալու համար: Երկրորդ՝ պէտք է ամէն ջանք թափել, որպէսզի Ֆրանսայէն գաղթել ուզող մեր հայրենակիցները կարենան երթալ Հայաստան կամ, եթէ այդ անկարելի ըլլայ, գէթ անոր աւելի մօտիկ երկիր մը:

Անհրաժեշտ է պատշաճ ճանապարհներով դիմումներ ընել խորհրդային կառավարութեան, որպէսզի ան Չիչերինի բերնով Լոզանի մէջ ըրած իր խոստումին գէթ մէկ մասը կատարէ վերջապէս, այսինքն 250,000 գաղթականներու փոխարէն գէթ տասը մէկ տասներորդը ներս ընդունի:

Այժմ երբ Ֆրանսայի եւ խորհրդային կառավարութեան յարաբերութիւնները այնքա՜ն բարեկամական են, Ֆրանսա կարող է, եթէ ուզէ, ազդել խորհրդային զինակցին վրայ եւ համոզել զայն, որ ան ներս ընդունի գէթ մէկ երկու տասնեակ հազար հայ գաղթականներ, որոնք չեն կրնար այլեւս ապրուստ մը ճարել Ֆրանսայի մէջ:

Եթէ խորհրդային կառավարութիւնը հայկական կառավարութիւն մը կոչուելու աստիճան հարազատ ու բարեկամ է հայ ժողովուրդին, ինչպէս որ կը հաւատացնեն հայանուն համայնավարները եւ ռամկավարները, ժամանակ է որ գործով ան ցոյց տայ այդ եւ բանայ Հայաստանի կամ Կովկասի դռները հայկական գէթ այն բեկորներուն առջեւ, որոնք յուսահատութենէ մղուած՝ կրնան ստիպուիլ լքելու Ֆրանսայի սահմանները եւ ապաստան փնտռելու հեռաւոր Փարակուէյի մէջ, ուր ստոյգ կորստեան են դատապարտուած»:

Հ. Գ. Հ. ՍԱՆԵՐՈՒ ՑԵՐԵԿՈՅԹԸ

— o —

Հակառակ աննպաստ օդին ու տեղատարափ անձրեւին կիրակի 26 ապրիլ կէսօրէ վերջ տեղի ունեցաւ Հ. Գ. Հ.ի նախկին Սանուց Միութեան ցերեկոյթ - պարահանդէսը Անփանս Է փամիյ պերճ սրահին մէջ, համակիր հոծ բազմութեան մը ներկայութեան: Ժամը 2.30ին սկսան եւրոպական պարերը ընտիր նուագախումբի մը առաջնորդութեամբ, մինչ սրահը կը հեւար ներկայ երիտասարդ զոյգերու ոտքերուն տակ: Ժամը 5ին պզտիկ դադարէ մը յետոյ Միութեան կողմէ Պ. Ջ. Աւետիսեան շնորհակալութիւն յայտնեց հանդիսականներուն, որ եկած էին քաջալերելու միութեան սոյն ձեռնարկը: Ցետոյ վերսկսան պարերը տեւելով մինչեւ ժամը 7, ոգեւորիչ խանդավառութեամբ: Հ. Գ. Հ.ի հաստատութեան «մայրիկ»ը տիկ. Արուսեակ Դաւիթեան գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր կազմակերպելու վիճակախաղ մը ի նպաստ հայ մօր մը որուն երկու ձեռքերը կտրուած են եւ որ ծանրաբեռնուած է երկու անչափահաս պզտիկներով: Ցերեկոյթին վերջաւորութեան տեղի ունեցաւ վիճակահանութիւնը ու շահեցան հետեւեալ երկու թիւերը,—11 եւ 172, ստանալով մէկական սիրուն գործեր: Ժամը 7ն էր, ներկաները մեկնեցան գոհունակութեամբ, ժամադրուելով Միութեան տարեկան մեծ երեկոյթ - պարահանդէսին:

Լ. Բաբամեան

...ՆԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—•—

...րիններուն յարձակողականը թըշնամիի հացին իւղ քսեց, ան սկսաւ ...անգամ յարձակման անցնիլ կեդրոնի ուղղութեամբ: Միւս կողմէն մեր ...ուղղութեամբ աւելի ձախ մինչեւ Վե...ին Քէօյի բարձունքները՝ տեղղոտ ...ունէութեան անցաւ: Մեծ ուժեր ...խմբագրեց եւ սկսաւ ճնշել եւ քաղա...ձախին սպառնալ: Կռուին ծանրութիւնը կեդրոնացած էր բերդաքաղա...ճակատի կեդրոնին եւ առաւելա...ձախ կողմին: Աջ ճակատի կռիւները ի նպաստ միշտ մեզ էին, հոն կը ...կուէր մեր կիսաբաժնի 7րդ գունդը Սեպուհի հրամանատարութեամբ:

Հաճի Խալիլ լերան ուղղութեամբ ...տեղղոտ կերպարանք առաւ ...(3072 ոտք): Գիշերով թշնամին գրաւած էր այդ բարձունքը որ կ'իշխէր Հաճի Խալիլի Կարակալայ գիւղերու ...փարակին եւ նոյն իսկ Ուչլարի խըր...ներուն: Մեր գումարտակի երկու ...տերը ղեկավարութեամբ Գ. Ալեքսանեանի մութին ու լուսին յարձակելով գրաւեցին այդ լեռը, սակայն չկըրցան երկար պահել: Ցաջորդ օրը թըշնամին նորէն գրաւեց զայն եւ հոն զետեղեց երկու թնդանօթ ու սկսաւ մեզ ռմբակոծել մեծ դիւրութեամբ: Մեր զինուորը չէր ուզեր մնալ լերան վրայ, ցուրտ, ձիւն ըլլալուն պատճառաւ, ինքնաբերաբար առանց հրամանի եւ առանց մեծերը մտիկ ընելու լեռնէն վար իջած էր գիւղը հանգստանալու համար:

Խմբապետները դժգոհութիւնով կ'ենթարկուէին ճակատի հրամանատարին: Հակառակ այս ամէնուն թըշնամին անհանդուրժելի կը դառնար այս ճակատին վրայ եւ բարձունքները, բլուրները բռնած տափարակը իջնելու հակամիտութիւն ցոյց կուտար: Մենք այլ եւս յարձակման անցնելու, դիրքեր գրաւելու մտքէն հեռացած էինք, կ'աշխատէինք գոնէ պաշտպանուիլ: Պաշտպանողականի ալ չէինք կրնար երկար մնալ, շարունակ դիրք կը փոխէինք: Մեր զինուորը չէր ուզեր կռուիլ, աչքը ետ քաշուիլ նահանջել էր:

Հետեւեալ քանի մը յատկանշական դէպքերը, զորս կ'ուզեմ արձանագրել, ցոյց պիտի տան մեր զինուորին կռուելու բարոյական կորովը:

Ցառաջաւոր դիրքերուն վրայ ենք, Եաղլուճա, Բուղա Թափա լեռներու կողմէն թշնամի ուժերը մեր առջեւէն կը յառաջանային դէպի աւելի ձախ, մօտ 5—6 վերստ հեռաւորութեամբ, կանոնաւոր զօրասիւնով: Մեր զինուորները իրենց դիրքերուն մէջ անհանգիստ էին, եւ նոյն իսկ 20 հոգինոց ջոկատ մը իր դիրքերը լքելով ետ քաշուած էր: Երբ պատճառը ուզեցինք հասկնալ՝ ջոկատապետը ցոյց տըւաւ հեռուն գտնուող թշնամին, որ ոչ թէ դէպի մեզ կը քալէր, այլ դէպի ձախ կ'երթար: Ջոկատապետը ինքն ալ կրնար գնահատել թէ այդ հեռաւորութեան վրայ հրացանի գնդակ չէ, նոյն իսկ թնդանօթը իրեն վնաս չի տար, բայց ան տեսած էր թշնամիի խոշոր զանգուածը, վախցած կամ աւելի ճիշդը որոշած էր, թողուլ իր կարեւոր դիրքը:

Գիշեր է՝ Հաճի Խալիլի աջ բլուրներուն վրայ յառաջապահ պահակախումբեր զետեղած կը սպասենք, թըշնամին դրեթէ չի տեսնուիր այնքան որ հեռուն է, մեր թիւ 6 պահակախումբը, վեց հոգի, լքելով իր դիրքը եկած էր Թիկունք, գետնափոր խրճիթը:

— Ինչո՞ւ թողուցիք ձեր պահականոցը, հարցուցի պետին:

— Մեր դիրքերուն առջեւ, ձորին մէջ քանի մը թշնամիներ տեսանք:

Անձամբ ստուգեցի որ տեսնուած «թշնամին» քանի մը թուփեր են եղած որոնք քամիէն կը շարժէին: Հաճի Խալիլ լերան աջ ստորոտը փոքրիկ բլրակի մը վրայ զօրաւոր ջոկատ մը ունէինք, ի՞նչ տեսնեմ, ջոկատը բլուրը ձգած, խուճապահար կը նահանջէ: Դիտակով բոլոր տարածութիւնը կը մաղեմ, թշնամի չերեւիր, հազիւ կրցայ տեսնել երկու ձիաւոր, որոնք շատ արագ ջոկատին գտնուած բլուրէն 6—700 քայլ հեռաւորութեամբ ձորի մը մէջէն տարբեր ուղղութեամբ կ'երթային: Երկու ձիաւորներու երեւումը 20նոց ջոկատը խուճապի մատնած էր:

Ուզեցի թշնամի զօրքին քանի մը հեռաւոր շարժումները գրաւոր յայտնել ճակատի հրամանատարին: Զինուոր մը կանչեցի, տեղեկագիրը յանձնեցի իրեն որ տանի Թիկունքի գիւղը տայ հրամանատարին: Ճիշդ այդ րոպէին Հաճի Խալիլ լերան գագաթէն թշնամին երկու թնդանօթի ռումբ արձակեց անծանօթ ուղղութեամբ, թղթատար զինուորը 5—10 քայլի վըրայ կանգ առաւ, չէր ուզեր երթալ.

— Ինչո՞ւ չես երթար, ըսի զինուորին:

— Պարոն, ի՞նչպէս երթամ, տես թշնամին թնդանօթ կը նետէ:

— Աւելի լաւ, դուն դիրքերէն կը հեռանաս եւ Թիկունք կ'երթաս, քեզի համար վախնալիք բան չկայ:

Հազիւ կրցանք համոզել զինուորը եւ ընկեր մըն ալ հետը տուինք որ, տեղեկագիրը Թիկունք տանի: Աւելցնեմ որ այդ զինուորին առնական կեցուածքը, առողջ թիկնեղ մարմինը հիացում կ'ազդէր տեսնողին, բնիկ Ալեքպոլցի, 2—3 տարի ծառայած ռուսական բանակին մէջ, գերմանական ճակատին վրայ:

Քանի մը օրէ ի վեր մեր ճակատին կռիւները ընդարձակուած էին, թըշնամին յամառ կերպով գամուած իր դիրքերուն՝ կենդանի սպառնալիք դարձած էր: Կրտսեր սպաներէս Ս. Ժամկոչեան, բնիկ Վանեցի (Ձիլի կռիւներու օրը կռիւը թողուցած Սեւանայ վանքը կ'երթար պսակուելու համար), անհանդուրժելի դարձած էր իր մեծամասնական քարոզութեամբ: Քաշուած դիրքի տաք խուցերուն մէջ նամակագրութեամբ զբաղած էր իր նըշանածին հետ, որ այդ օրերուն Կարս եկած էր: Երբեմն կրնայի կարդալ թէ՝ իր եւ թէ կնոջը նամակները:

«Սիրելիս, կը գրէր մեր սպան, դիմիր գունդի հրամանատարին, խնդրէ, պաղատէ, որ գոնէ մէկ ամսուան արձակուրդ առնես, գամ եւ միասին երթանք Երեւան, մինչեւ այդ օրը հարկաւ պատերազմը կը վերջանայ»:

Կինը յաջողած էր: Մէկ ամսուան արձակուրդով Ս. Ժամկոչեան թիկունք կը դառնար այն վայրկեանին, երբ մենք տաք կռուի բռնուած էինք Հաճի Խալիլի բլուրներուն վրայ: Թիկունք դարձաւ ան՝ վառօդի հոտը չառած:

Նոր ենթասպայ (ֆէլտֆէպէլ) մը տրուած էր իմ վաշտին, բնիկ Ղազախեցի, զարգացած տղամարդ մը: Ցանձնարարուած բերդի հրամանատարութենէն, երկար ատեն ծառայած ռուսական բանակներու մէջ:

Ե. ՍԱՀՍՈՒՆԵԱՆ

(28)

ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

—•—

Ներգաղթի լիազօր Պ. Շախվէրդեան մանրամասն զեկոյցով մը հրահանգներ կուտայ ներգաղթողներուն։ Կ'ամփոփենք բանի մը կէտեր, ի տեղեկութիւն.—

Ներգաղթողներու գոյքերու փոխադրութիւնը պիտի սկսի մայիս 2ին, շաբաթ օրը, առաւօտեան ժամը 7էն սկսեալ մինչեւ երեկոյ ժամը 6։ Կիրակի պիտի դադրի փոխադրութիւնը եւ պիտի վերսկսի երկուշաբթի ժամը 7էն մինչեւ կէսօրէ յետոյ ժամը 2։

Բոլոր գոյքերը պիտի կեդրոնացուին Կառ տը Լիոնի բաժանմունքը եղող Կառ տը Պէռսի - Նիքօլա, 320, ռիւ տը Շառանթօն, Փարիզ, Քէ թիւ 13։ Կոնտոան փոխադրական ընկերութեան նշանակած վայրը։

Փարիզ քաղաքի եւ արուարձաններու (Ռէնսիի, Պոնտիի, Շավիլի, Վէլ-զիի, Վիրոֆլէի, Առնուվիլի, Գոլոմպի, Անիէռի, Պանեէօի, Քաշանի, Սարսէլի, Սեւրանի, Լիվռի - Կարկանի, Իսի-լէ-Մուլինոյի, Նէօյեի-սիւռ-Սէնի, Ալֆորվիլի, Ժանթիյյիի, Քլամառի, Արժանթէօյի եւ Մոնթարժիի) մէջ բնակող ներգաղթողներու գոյքերը վերոյիշեալ օրերուն եւ ժամերուն պիտի փոխադրուին յատկապէս վարձուած բեռնատար կառքերով (քամիոններ)։

Փարիզի եւ շրջականներու ներգաղթողները Կառ տը Լիոնէն մասնաւոր կառախումբով ճամբայ պիտի հանուին դէպի Մարսէյլ Մայիս 7ին, հինգշաբթի երեկոյ, ժամը 11ը 25 րոպէ անցած։ Բայց ընդհանուր համախմբումը որոշուած է ժամը 8 եւ կէսին, Կառ տը Լիոնի Գուռ Հալ տը Լ'Առիվէ կոչուած սրահին մէջ, որ ռիւ տը Պէռսիի կողմն է եւ ուր տեղի պիտի ունենայ վերջնական ստուգումը եւ ճամբորդութեան տոմսերու բաժանումը։

Լիոն - Վալանս շրջանին պատկանող Լիոնի եւ շրջակայքի, Տէսինի, Ս. Էթիէնի, Ս. Շամոնի, Վիէնի, Ս. Մօրիսի, Ռուսիյոնի, Կրընոպլի, Ռընաժի, Ժէռսի, Վալանսի, Ռոմանի, Փոն տ'Օպնայի, Պոլէնի եւ Վօքլիւզի մէջ բնակող ներգաղթողներու գոյքերը պիտի հաւաքուին եւ կեդրոնացուին Լիոն, Կոնտոան ընկերութեան քամիոններով, մայիս 2ին, շաբաթ օրը, առաւօտեան ժամը 7էն սկսեալ։

Մարսէյլ քաղաքի եւ մօտակայ արուարձաններու ներգաղթողները իրենց միջոցներով պիտի փոխադրեն բոլոր գոյքերը մինչեւ Սիփ. Ֆապրը շոգենաւային ընկերութեան «ՍԻՆԱՅԱ» նաւի քարափի սրահը, որ կը գտնուի Քէ տը լա Ֆինէթի վրայ։

Մարսիլիոյ շրջանի հեռաւոր թէ մօտաւոր քաղաքներու եւ արուարձաններու, ինչպէս նաեւ քաղաքի ներգաղթողները իրենց միջոցներովը, մայիս 9ի առաւօտը կանուխ, պէտք է հասնին «ՍԻՆԱՅԱ» նաւի քարափի սրահը, ուր պիտի կատարուի ստուգումը։

Կարգադրութիւններ եղած են նաեւ Պորտոյի, Լիպոսի, Թուլուզի, Լա Կոտինէռի, Զէյսի, Նիսի, Տրակինեանի եւ Քանի համար։

Մասնաւոր կարգադրութեամբ մը թէ Փարի - Լիոն - Մէտիթէրանէ եւ թէ Փարի - Օրլէան երկաթուղային ընկերութիւնները առ նուազն 50 առ հարիւր զեղչ պիտի ընեն ներգաղթողներուն։

Ներգաղթի ծանուցագիր ստացած ամէն ընտանիքի գլխաւորը պարտաւոր է ներկայանալ իր պատկանած աշխատանքի Պիւրօն, մայիս 1ին, առաւօտեան ժամը 8էն մինչեւ նոյն օրուան ժամը 3։ Ընտանիքի գլխաւորը պարտաւոր է միասին տանիլ թէ իր եւ թէ իրեն հետ մեկնողներու ինքնութեան թուղթերը, ինչ ալ ըլլան անոնք (կանոնաւոր քառդ, ռէսէփիսէ, արտաքսման թէ ռըֆուլըմանի թուղթ), ստանալու համար ՆԱՒ ՄՏՆԵԼՈՒ ԱՐՏՕՆՈՒԹԵԱՆ ՏՈՄՍԸ։ Ան պիտի ստորագրէ նաեւ հայերէն ու ֆրանսերէն լեզուներով գրուած յայտարարութիւն մը։

Ամբողջ Ֆրանսայի մէջ մայիս 1ը նշանակուած է ներգաղթողներու վերջին քննութեան միակ օրը։ Ով որ այդ օրը չներկայանայ, այլեւս չպիտի կրնայ ստանալ նաւ մտնելու քարդը։

Անգլիոյ թագաւորին տարեթոշակը

—o—

Անգլիոյ խորհրդարանի մասնաւոր յանձնախումբը հրատարակեց իր տեղեկագիրը, թագաւորին անձնական գանձի մասին։ Յանձնախումբը համագումար սահմանած է 410,000 անգլ. ոսկի, փոխան 470,000ի, որ նշանակուած էր Ճորճ թագաւորին, 1910ին։ Էտուըրտ Ը. մասնաւոր եկամուտ մը ունի նաեւ Քորնուօլի դքսութենէն։ Բուն անձնական սնտուկին համար տեսականօրէն նշանակուած է 110,000 ոսկի, բայց այս գումարին 40,000ը չպիտի վճարուի, եթէ թագաւորը չամուսնանայ։ Ուրեմն 40,000 պիտի ստանայ ապագայ թագուհին։ Եթէ զաւակ մը ունենայ, որ պիտի կոչուի Քորնուօլի դուքս, մինչեւ որ Կալէսի իշխան դառնայ, պիտի ստանայ տարեկան 10,000 ոսկի։ Արքայական գերդաստանի միւս անդամներուն տարեթոշակը, որ 146,000 ոսկի էր 1910ին, բարձրացած է 194,000ի։ Այրի թագուհին պիտի ստանայ տարեկան 70,000 ոսկի։

**** Լորտերու ժողովը ապրիլ 28ին ջնջեց շատ հին սովորութիւն մը, որուն համաձայն լորտ մը կրնայ դատուիլ միայն լորտերու կողմէ, եթէ որ եւ է յանցանք գործէ։ Առաջարկը ներկայացուցած էր աշխատաւորական լորտ մը։ Այս առթիւ բաւական վիճաբանութիւններ տեղի ունեցան, բայց ի վերջոյ օրինագիծը քուէարկուեցաւ 35ի դէմ 62 ձայնով։*

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՆՈՐԷՆ ԾԱՆՐԱՑԱՒ։ Ոստիկանութիւնը ձերբակալեց 76 այր եւ կին համայնավարներ, որոնց 15ը Արաբներ են։ Ասոնք թռուցիկներ կը ցրուէին Երուսաղէմի մէջ, բրիտանական աշխարհակալութեան դէմ։ Ինքնաշարժներու դէմ յարձակումները կը շարունակուին ամէն կողմ։ Երկու օտար թղթակիցներ քարի բռնուեցան 50 Արաբներու կողմէ։ Երուսաղէմի ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ 150 Արաբներու դէմ, որոնք իր հրամաններուն անսաստած եւ քարեր արձակած էին։

ԱԼՊԱՆԱԿԱՆ դեսպանատունը կը հերքէ այն լուրերը թէ 300,000 իտալացի գաղթականներ պիտի հաստատուին Ալպանիոյ մէջ եւ թէ իտալական դպրոցներ պիտի բացուին գլխաւոր քաղաքներուն մէջ։

ԱՄՈՒՍՆԱԿԱՆ ՕՐԷՆՔԸ ՊԻՏԻ ՓՈԽՈՒԻ Խ. Միութեան մէջ։ Պարգեւներ պիտի հաստատուին բազմանդամ ընտանիքներու համար, վիժումը պիտի արգիլուի պաշտօնապէս, տուրք պիտի հաստատուի ամուրիներուն վրայ, իսկ ամուսնալուծեալ ընտանիքները գումար մը պիտի վճարեն պետութեան։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

—.—

Իսի լէ Մուլինոյի Ջաւարեան կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ըն. Երուանդ Ըմբատեանի եւ իր պարագաներուն, իրենց աղջկան եւ սանին ՄԱՐԻԱՄ ԳՐԻԳՈՐԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն, արուարձաններու եւ շրջանի բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ իր խորին վշտակցութիւնը կը յայտնէ վաղեմի ընկ. ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆի (Քեռի) եղերական մահուան առթիւ, իր այրիին, զաւակներուն եւ պարագաներուն։

×

Հ. Յ. Դ. Մարսէյլի Շրջ. կոմիտէն արուարձաններու եւ շրջաններու բոլոր խումբերու եւ ենթակոմիտէներու կողմէ իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկ. Թովմաս Քէօսէեանին եւ տիկնոջ, իրենց սիրասուն զաւակին ՄԻՆԱՍ ՔԷՕՍԷԵԱՆի դառնակսկիծ եւ վաղաժամ մահուան առթիւ։

×

Հ. Յ. Դ. Պուլվար Օտտօի (Մարսէյլ) Վռամեան ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկեր Թովմաս Քէօսէեանի եւ իր տիկնոջ, իրենց սիրելի զաւկին՝ ՄԻՆԱՍի դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ հազիւ 7 տարեկան ծաղիկ հասակին։

×

Պ. Հ. կ. խաչի Պուլվար Օտտօի (Մարսէյլ) մասնաճիւղը իր խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Տ. Մ. Քէօսէեանի եւ իր ամուսնոյն, իրենց սիրելի զաւկին՝ ՄԻՆԱՍի դառնակսկիծ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ ծաղիկ հասակին մէջ։

×

Անդրանիկ, Լեւոն, Սիմոն, Արմենակ, Արսէն Մուրատեաններ, Արթին Աղապապեան, Տիգրան Առաքելեան, Ոսկան եւ Մինաս Տէր Մարտիրոսեաններ, Գարեգին Արսլանեան, Աթանէս Ուլաշեան իրենց խորին ցաւակցութիւնը կը յայտնեն Տէր եւ Տիկ. Թ. Քէօսէեանի, իրենց սիրելի որդւոյն վաղահաս եւ դառնաղէտ մահուան առթիւ, որ տեղի ունեցաւ 23 Ապրիլ Հինգշաբթի երեկոյ ժամը 7.30ին։

Մարսէյլ 28 Ապրիլ 936

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Համազգայինի Մարսէյլի Մ. Ճիւղի դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ 2 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Սալ տէ Նօսի մէջ, նախագահութեամբ Պ. Ա. Ամենակ Աճէմեանի։ Նիւթը՝ շարունակութիւն Պ. Խոսրով Ներսէսեանի «Մարդկային մեքենան եւ իր առողջապահութիւնը»։ Սրահի վարձքի համար կը գանձուի մէկ ֆրանք։

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԹԷ ԼԱՒ ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

——

Այսպէս կը խօսէր ինձ այդ երիտասարդուհին, որ միայն 8 ամիս մնաց Ֆրանսա, առանց թեթեւնալու իր ըստանձնած գործին մէջ, եւ ճիշդ ատենին վերադարձաւ Մոսկուա։

Գրասենեակիս մէջ, բազմած է աթոռին վրայ եւ իր ամբողջ մարմինը կը շարժէ բաւական ուրախ եւ երիտասարդ անձ մը։ Ան ունի ճեղքի նման նեղ աչքեր, եւ ցած կտրուած մազեր։ 30էն աւելի չես տար իրեն։ Բայց, ներկայացուած է իբրեւ Թաթարական հանրապետութեան «գիտական կոմիտէի քարտուղարը», եւ ես ակամայ կը հարցնեմ իրեն.

— Քանի՞ տարեկան էք։

— 37, լրջօրէն կը պատասխանէ ան։

— Դուք թերեւս գիտական որ եւ է մարզի մէջ մասնագէտ էք։

— Ոչ, մենք դեռ բաւականաչափ մարդիկ չունինք որ մասնագէտներ ունենանք։ Ինձ յանձնուած է կազմակերպումը գիտական կոմիտէի քատրներուն, եւ Թաթարական հանրապետութեան մատենադարանին։ Մենք պէտք ունինք գիրքերու եւ մարդոց։ Մարդիկը կը պատրաստենք — ուղղակի եւ փոխաբերական իմաստով — (կը ժպտի ուրախօրէն), իսկ գիրքերու համար եկած ենք հոս, ձեր քով։ Ես ունիմ շուրջ երկու հազար գիրքերու եւ պարբերականներու անուններ, զորս պէտք է գնեմ երկու օրուան ընթացքին։ Երրորդ օրը պէտք է մանրամասնօրէն տեսնեմ ձեր գաղթային ցուցահանդէսը։ Մենք հոս միայն երեք օր կրնանք մնալ։

Ու ինձ կուտայ ծանր ցանկը գիրքերու, գրուած գրամեքենայով եւ անթիւ էջերու վրայ։ Հետաքրքրութեամբ աչքէ կ'անցընեմ այս յանձնարարութիւնը եւ մեծ զարմացումով կը հաստատեմ, ամէն բանէ առաջ, թէ իր ֆրանսերէն ուղղագրութիւնը անսխալ է։

— Ո՞վ պատրաստեց այս ցանկը։

— Հարուածային կարգով Քազանի մէջ ընկեր մը, ֆրանսական կրթութիւն ստացած ... «Սփէց!»։

— Նման «սփէց»ներ շատ ունի՞ք։

— Օ, ոչ... բայց պիտի գտնենք Ամերիկայի, Պերլինի, Լոնտոնի, Փարիզի մէջ... մերոնք չեն բաւեր, օտարներ պիտի գտնենք... մեր Թաթարրէփուպլիքի մէջ հրաշալի է,— հոն շատ լաւ է, մանաւանդ օտարականներուն համար ...

— Իսկ տեղացիներո՞ւն համար։

— Աւելի դէշ է տեղացիներուն համար... անոնց համար գործը շատ ու շատ է, իրեններն — մանաւանդ գրականագէտները, շատ քիչ են։ Այդ պատճառաւ ալ ամէն գործ անոնց վրայ կը մնայ։ Ահա, տեսէք, մի մոռնաք որ այն բոլոր գիրքերը զորս պիտի հայթայթէք մեզի, պէտք է կազմուին։ Յաճախ ես ստիպուած եմ գիշեր ատեն կազմել զանոնք։

Կը կանչեմ յանձնարարութիւնները կատարող պաշտօնեան, կուտամ իրեն ցանկը եւ կ'ըսեմ.

— Ահաւասիկ, Քազանի գիտական կոմիտէի այս քաղաքացին կը խնդրէ երկու օրուան մէջ լրացնել այս յանձնարարութիւնը։ Կարելի՞ է։

Ֆրանսացին ինծի կը նայի մթնած աչքերով, կը թղթատէ ցանկը եւ կ'ըսէ.

— Կը կատակէ, երկու ամսուան գործ կայ այստեղ։

Թաթարը կը հասկնայ «երկու ամիս»ը, կը սկսի խնդալ բարձրաձայն, ձեռքը կը բարձրացնէ եւ կը գոչէ.

— Ոչ, ոչ, դուք չհասկցաք զիս։ Ձեզի կ'ըսեմ թէ այս բոլորը «հարուածային կարգով» են, հարուածային կարգին համար մասնաւոր վճարում պիտի ընենք։

— Բայց, հոս հարուածային կարգ չկայ, կը բացատրեմ իրեն։

— Չկա՞յ... — Թաթարը չի հաւատար — ինչպէ՞ս թէ չկայ... իսկ եթէ պէ՞տք է... եթէ հրդեհի նման պարագա՞յ մըն է...

— Հոս այդպիսի պարագաներ չըլլան։

Թաթարը ոչինչ կը հասկնայ։ Կը դադրի խնդալէ եւ լրջօրէն կը հարցնէ ինծի.

— Միայն հո՞ս այսպէս է թէ ընդհանրապէս ամբողջ արեւմուտքի մէջ։

— Ընդհանրապէս ամբողջ արեւմուտքի մէջ։

— Այսպէս, ուրեմն։ Արեւմուտքը այսպէս, հա՞։ Մեր երկրին մէջ, այն յանձնարարութիւնները զորս կ'ընենք հեռագրով, նոյն օրը օգնականով կ'ուղարկուին։ Ոչ միայն մարդ ու գիրք չունինք, այլեւ ժամանակ չունինք մենք։ Մեր երկրին մէջ յանձնարարութեանց 80 տոկոսը հարուածային են։

Երկար կը սակարկենք ժամանակին համար, եւ ի վերջոյ կը համաձայնինք երկու շաբաթի մասին։ Քարտուղարը պիտի մեկնի, իսկ գիրքերը Քազան պիտի ղրկուին թղթատարով։ Դրամի խնդիրը կը լուծուի շատ պարզ կերպով,— կը կանչեմ գանձապահը, քարտուղարը անոր կը համրէ գումար մը որ կրկինն է յանձնարարութեան արժէքին, եւ կ'ըսէ.

— Մնացեալը թող գրուի մեր պահանջին... դեռ շատ յանձնարարութիւններ պիտի տանք, միայն թէ՝ բոլորը հարուածային կարգով եւ որքան կարելի է կազմուած։

Խօսակցութեան գործի յատուկ մասը, որ շուրջ 100,000 ֆրանքի յանձնարարութեան մը մասին է, 45 վայրկեանէն կը վերջանայ։ Աւարտած է եւ աշխատանքի օրը։ Իրիկուան ժամը 6ն է։ Թաթարին հետ կ'երթանք սուրճ խմելու։ Իր կեանքի ընթացքին առաջին անգամն ըլլալով կը տեսնէ Փարիզի մեծ պուլվարները։ Առաջին անգամն ըլլալով կը տեսնէ Մատլէնի Օփէրայի հրապարակները։ Շէնքը չի զարմացներ զինքը եւ դրեթէ չի հետաքրքրուիր անով, ան կը զարմանայ միայն թէ ինչպէս ինքնաշարժներու անընդհատ հեղեղը չի կոխոտեր անցորդներու անընդհատ հեղեղը, բայց շուտով կը վարժուի եւ ատոր, կը մտնէ իր դերին մէջ եւ հանդարտօրէն կը կտրէ փողոցները։

Սրճարանի սեղանին առջեւ զիս կը հանգստացնէ.

— Խորհրդային Միութեան մէջ, երեսուն տարի վերջ աւելի գեղեցիկ պիտի ըլլայ։ Կը վերակառուցանենք Մոսկուան, պիտի կառուցանենք Քազանը... Մենք ամէն բան կրնանք... Ամէն բան... Վճռապէս՝ ամէն բան... Մեր մէջ՝ «անկարելի» բառին համար դատի կուտան մարդը,— խստօրէն կը վերջացնէ ան։

(Շար.)

(7)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ
HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 2 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 2 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3104

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՆՈՐԷՆ ԴԱՐՁ ԴԷՊԻ ՍՈՎՈՐԱԿԱՆԸ

Կարճ լուր մը կը հաղորդէր, երէկ, թէ խորհրդային իշխանութիւնը ձեռնարկած է բարեփոխելու ամուսնական օրէնքը։

Մանրամասնութիւններ չունինք ձեռքի տակ։ Բայց, ինչ որ կը գրեն օրուան թերթերը, արժանի է լուրջ ուշադրութեան ։

Հարցը կը պարզէ խորհրդային կարեւոր օրկան մը, «Թրուտ», մասնաւոր յօդուածով մը։ Գրողը՝ Արոն Կօլց, Խ. Միութեան ընդհ. դատախազին օգնականը եւ անդամ Գերագոյն Ատեանի։

Այս հրատարակութեան համաձայն, հետեւեալ բարեփոխումները պիտի կատարուին անյապաղ, ամուսնութեան, ամուսնալուծման, վիժման եւ լքուած զաւակներու օրապահիկին համար.—

1.— Պետութիւնը պարտաւոր է զարկ տալ ծնունդներու, հետեւաբար պէտք է պարգեւներ եւ վարձատրութիւններ հաստատել բազմանդամ ընտանիքներու համար։

2.— Տուրք պիտի հաստատուի ամուրիներուն եւ անզաւակ ընտանիքներու վրայ։

3.— Ամուսնալուծման պարագային, պետութիւնը պիտի գանձէ պարտադիր գումար մը, որ պիտի աւելնայ յառաջատուական համեմատութեամբ, ամէն անգամ որ ամուսինը նոր ամուսնալուծում կատարէ։ Ամուսնալուծումը պիտի արձանագրուի ներքին անցագրին վրայ, որուն ենթակայ է ամէն խորհրդային քաղաքացի։ Ամուսնալուծեալ ամոլին զաւակներուն պահքը ուղղակի վար պիտի դրուի աշխատավարձէն։

4.— Վիժումը բացարձակապէս պէտք է արգիլուի, արտօնելով միայն շատ բացառիկ պարագաներու մէջ, երբ այդպէս կը պահանջէ մօր առողջական վիճակը, համաձայն բժշկին յանձնարարութեան։ Այն ամուսինները որոնք վիժման կը մղեն իրենց կիները կամ այն կողակիցները որ ինքնաբերաբար կը հրաժարին «մայրութեան հրճուանքէն», պէտք է դատի քաշուին, ինչպէս եւ գաղտնի կամ այսպէս կոչուած «օրինաւոր» մանկաբարձները։

Մէկ խօսքով, ընդհ. դատախազը անհրաժեշտ կը գտնէ որ պետութիւնը ամէն միջոց ձեռք առնէ, պաշտպանելու համար ընտանիքն ու զաւակները։

Այս առթիւ, կը խոստովանի թէ մինչեւ հիմա ամուսնալուծումները չափազանց դիւրութեամբ կը կատարուին Խ. Միութեան մէջ։ «Հարկ է դժուարացնել զանոնք։ Ինչ կը վերաբերի վիժման, այդ անթոյլատրելի է մեր պետութեան մէջ, որ ընկերվարութիւն կը կառուցանէ»։

Առաջին անգամ չէ որ կ՚արծարծուին այս խնդիրները եւ ուրիշ «քաղքենի» հարցեր։

Երկու տարի առաջ, խորհրդային մամուլը, հետեւելով օրուան ազդանշանին, սկսաւ բարձրաձայն խօսիլ հայրենիքի, հայրենասիրութեան կամ հայրենադաւութեան մասին։ Օրէնք մըն ալ հաստատուեցաւ, դաւաճանութեան դէմ։

Եւ «նոր» նշանախօսքը դարձաւ հանրային սեփականութիւն, թարգմանուելով երկրամասէ երկրամաս եւ լեզուէ լեզու։

Տակաւին երէկ, Մայիս 1ի տօնակատարութեան առթիւ, հրաման մը ուղղելով կարմիր բանակին, մարաջախտ Վորոշիլով կ՚ազդարարէր.

— «Բանուորներու եւ գիւղացիներու կարմիր բանակը, համախորհուրդ Խ. Միութեան բոլոր ժողովուրդներուն հետ, կը հսկէ խաղաղութեան վրայ։ Բայց շատ աւելի մեծ ուշադրութեամբ եւ արթնութեամբ կը պահպանէ իր հայրենիքին սահմանները եւ ետ պիտի մղէ ընկերվարական երկրին դէմ ուղղուած իւրաքանչիւր յարձակում»։

Հայրենիքի եւ հայրենասիրութեան գաղափարին փառաբանութենէն յետոյ, խորհրդային գործիչներն ու գրիչները սկսան արծարծել ուրիշ հիմնական խնդիր մը,— մայր եւ ընտանիք։ Նոբազարթ խանդաղատանք մը պարուրեց մասնաւորապէս առաջինը,— մա՛յր։

Այս առթիւ, ի՛նչ պատկերազարդ մերկացումներ՝ սանձարձակ բարքերու,— ամուսնալուծում, վիժում, լքում հազարաւոր մայրերու եւ զաւակներու։ Հրապարակաւ գրուեցաւ թէ Խ. Միութեան մէջ կին փոխելը նոյնքան դիւրին է որքան հանրակառքի տոմսակ մը գնել։ Թերթերը ողողուեցան ընտանեկան ողբերգութեանց եւ ընկերային թշուառութեանց նկարագրութիւններով։ Միտքերը խմորուեցան,— եւ ահաւասիկ ձեռնարկեր են բարեփոխելու օրէնքը։ Ուրիշ խօսքով, դառնալու դէպի բնականն ու սովորականը։

Անշուշտ բացատրութեան ձեւերն ու բանաձեւերը միշտ «կարմիր» են, լէնին-ստալինեան եւ ինքնուրոյն։ Բայց, իրականութիւնը մէկ է եւ բացորոշ,— վերջ տալ մարդանքներուն, օրէնքի ժանիքներուն տակ առնելով սանձակոտոր բարքերը։

Ուրեմն, խորհրդային աշխարհին մէջ ալ, պետութիւնը պիտի ստանձնէ ընտանիքին եւ զաւակներուն պաշտպանութիւնը, ճիշդ այն հիմերուն վրայ որ կը տիրեն ուրիշ երկիրներու մէջ, աւելի կամ պակաս ազատամտութեամբ։

Հոլովոյթ մըն ալ այս,— եւ անշուշտ փրկարար։

Եթէ ուրիշ որ եւ է պատճառ գոյութիւն չունենար, միայն անապաստան, փողոցը նետուած մանուկներու — միլիոններ — առնէծքը բաւական էր, խելքի կանչելու համար Մոսկուայի վարիչները։ Ինչպէս որ, արտաքին վտանգը հարկադրեց աւելի ճկուն, «քաղքենի» մարդանքներ կատարելու, նոյն իսկ վերահաստատելով զինուորական տիտղոսները, աստիճանները, պատուանշանները։

Ամէն պարագայի մէջ, առաջատարները կ՚իջնեն աստիճանաբար, եւ, ինչքան ալ խարուսիկ թուին շատ մը երեւոյթներ, կարելի չէ պնդել թէ «ոչինչ փոխուած է արեւելեան կողմն աշխարհի»։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱԲԵՇԱԿԱՆ ՄԻՋՆԱԲԵՐԴԸ ԻՆԿԱՒ
ԿԱՏԱՂԻ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԷ ՄԸ ՎԵՐՋ

— . —

Դէպի Ատտիս-Ապեպա, հարաւէն եւ հիւսիսէն

— o —

Ապրիլ 30ին Զօր. Կրացիանիի զօրքը գրաւեց Եթովպիոյ ահարկու միջնաբերդը, Սասապանէհ, որուն շուրջը կատաղի կռիւներ կը մղուէին երկու շաբաթէ ի վեր։ Միջնաբերդին հետ ինկաւ նաեւ ուրիշ դիրք մը, Պուլալ, որով Հարրարի եւ Ճիճիքայի ճամբաները կը բացուին իտալական հարաւային բանակին առջեւ։ Իսկ հիւսիսէն իր յառաջխաղացութիւնը կը շարունակէ մարաջախտ Պատոլյիօ։

Իտալական բանակին սպարապետը հաղորդելով նոր յաղթանակը, կը հեռագրէ.— Սասապանէհի եւ Պուլալի ամրացեալ գիծը, որ ծրագրուած եւ շինուած էր պելժիացի եւ թուրք սպաներու կողմէ եւ կատաղօրէն կը պաշտպանուէր Տէճազ Նասիպուի զօրքին միջոցաւ, գրաւուեցաւ Զօր. Կրացիանիի զօրքին կողմէ, ուժգին գրոհով մը։ Փախստական բանակը կը հետապնդուի մեր մեքենաշարժ ուժին կողմէ։

Հրամանատարը ուրիշ մանրամասնութիւններ չի հաղորդեր, բայց մասնաւոր աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Զօր. Կրացիանի իր յաջողութիւնը կը պարտի ջուրին։ Արդարեւ, իտալացի ճարտարագէտներն ու բանուորները արտակարգ միջոցներ հնարած էին, ջուր ճարելու համար։ Ճակատամարտը մղուած է հրակէզ արեւի մը տակ, որուն փոխն ի փոխը կը յաջորդէր անձրեւը, կարմիր տղմուտի մը վերածելով գետինը։ Զինուորները ցեխին մէջ կը խրէին մինչեւ ծունկերը։ Հաբէշական դիրքերը կազմակերպուած էին շատ լաւ եւ սպառազինուած՝ նորագոյն զէնքերով։ Սասապանէհի հարեւան լեռները լեցուն են բնական քարայրներով, զորս Հաբէշները իրարու միացուցած էին ստորերկրեայ անցքերով։ Այս քարայրներուն դէմ յարձակումը մասնաւորապէս տաժանելի էր եւ արիւնալի։ Երկու կողմի կորուստներու մասին տեղեկութիւններ կը պակսին, բայց կասկած չկայ թէ շատ ծանր են։

Վերջին լուրերու համաձայն, հիւսիսային բանակին յառաջապահները, 15,000 հոգի, կը շարունակեն քալել դէպի Ատտիս - Ապէպա, որուն գրաւման կը սպասուի օրէ օր։ Մարաջախտ Պատոլյիոյի բանակին ուրիշ մէկ մասը գրաւած է, կ՚ըսեն, Տէպրա Թապորը, որ կը գտնուի Ցանա լիճին արեւելեան կողմը։

Իտալական թերթերը կը գրեն թէ ամէն կողմ հազարաւոր Հաբէշներ անձնատուր կ՚ըլլան, առաջնորդութեամբ իրենց պետերուն։ Հռոմի մէջ այս երեւոյթը կը նկատեն Հաբէշներու «հանրաքուէն», ի նպաստ Իտալիոյ։ Կը թուի թէ Հաբէշները այլեւս կորսնցուցած են ամէն հաւատք՝ արքայից արքային վրայ։ Իսկ այս վերջինը, որ անհետացած էր քանի մը շաբաթէ ի վեր, Ատտիս Ապէպա վերադարձաւ յանկարծ, ապրիլ 30ին, կարգ մը տեղացիներու հետ, որոնք դիմաւորելու գացած էին։ Իր ժամանումէն քիչ առաջ իտալական օդանաւ մը սաւառնեցաւ մայրաքաղաքին վրայ, կէս ժամու չափ եւ 600—1500 ոտք բարձրութեամբ։

Կայսրը հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ հեռագրական գործակալութեանց.

— «Մեր բանակին գլխաւոր մասը անվթար կը մնայ եւ իր բարոյական կորովը շատ բարձր է։ Ժողովուրդը մեզի հետ է սրտով եւ հոգիով, չհաշուելով սակաւաթիւ բացառութիւններ։ Նոյնիսկ Ատտիս Ապէպայի գրաւումը չի նշանակեր կայսրութեան անձնատուութիւնը։ Մենք կրնանք կռուիլ մինչեւ վերջը։ Իտալական յառաջխաղացութիւնը թէեւ կարեւոր է խորութեամբ, սակայն աննշան՝ լայնութեամբ եւ վճռական յաղթանակ մը չի կազմեր»։

*** Անգլիացի թղթակից մը կը հեռագրէ թէ Եթովպիոյ փախստական զինուորները իրենց զէնքերը կը ծախեն փոխան քանի մը տուփ լուցկիի։ Թղթակից մը կոր թուր մը եւ դանակ մը գներ է կալլաներէն, 10 — 12 տուփ լուցկի տալով։ Ուրիշներ առատ հաւկիթ, բադ, կաթ, մեղր եւն. գնած են ոչինչ գիներով։ Ծախուած զէնքերը անոնք են որ կը գործածուին թշնամին վայրագօրէն յօշոտելու։

Ի՞նչ եղաւ 500,000նոց բանակը

Հաբէշ հրամանատար մը, Տէճազմաչ Պուրու, անձնատուր եղաւ Իտալացիներուն։ Իր յայտարարութեանց համաձայն, Եթովպիոյ հաւաքած 500,000 ռազմիկներուն գրեթէ կէսը սպաննուած կամ վիրաւորուած է կռիւներու մէջ կամ օդանաւային ռմբակոծութեանց հետեւանքով, կամ ըմբոստ ընիկներու կողմէ, կամ կորսուած է լեռներու մէջ եւ կամ դասալիք եղած։ Այս հրամանատարը, որ 10,000 զինուոր ունէր, խստօրէն կը քննադատէ կայսեր ռազմավարութիւնը՝ Աշանկիի ճակատամարտին մէջ։ Թղթակից մը հարցուցած է թէ ո՛ւր կը գտնուի Նէկիւսը։ Հրամանատարը պատասխաներ է.— Փախած է Ատտիս Ապէպա, կարաւանի ճամբով։ Ցետոյ աւելցուցեր է թէ այլեւս անկարելի է որ եւ է դիմադրութիւն։ «Պատերազմը վերջացած է։ Ահա թէ ինչո՛ւ ես հպատակութիւն յայտնեցի»։

«Կայսր Եթովպիոյ», «Դուքս Հարրարի» եւն.

Հռոմի մէջ շրջած զրոյցներու համաձայն, Իտալիոյ թագաւորը Եթովպիոյ կայսր պիտի հռչակուի մայիս 24ին, որ 21րդ տարեդարձն է Իտալիոյ մեծ պատերազմին մասնակցութեան։ Այս առթիւ իր գլուխը պիտի դրուի Մենելիքի թագը, որ Իտալացիներուն ձեռքը անցաւ Տէսիէի մէջ։ Եթէ Եթովպիան գաղթավայրի մը վերածուի, զինուորական կառավարիչ պիտի նշանակուի Զօր. Կրացիանի, ստանալով նոր տիտղոս մը, «Դուքս Հարրարի»։ Այս հրամանատարը վարժ է գաղթային միջավայրի, իսկ մարաջախտ Պատոլյիօ պիտի վերադառնայ, կլիման յարմար չըլլալով իր առողջութեան։ Հաւանական է որ ինքն ալ տրուի «Ատտիս - Ապէպայի դուքս» տիտղոսը։

Թուրքիոյ ֆրանսական դպրոցները

Էնկիւրիի ֆրանսական դեսպանը հեռագրով կը հերքէ այն լուրը թէ Պոլսոյ ֆրանսական դպրոցները պիտի փակուին այս տարեշրջանէն յետոյ։ Հերքումը կ՚ըսէ թէ բոլոր դպրոցները պիտի շարունակուին յառաջիկայ տարեշրջանին, Թուրքիոյ կրթական գործավարին հսկողութեան տակ, գործակցութեամբ տեղական իշխանութեանց։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՃԱԿԱՏԱՄԱՐՏԸ

— . —

Վաղը, կիրակի, տեղի կ՚ունենան համեմատական ընտրութիւնները, լրացնելու համար երեսփ. ժողովը։

Նորէն կոչեր տեղատարափ եւ շանթարձակ, ինչպէս առաջին ընտրութեանց առթիւ։ Նորէն փոխադարձ լուտանքներ, ինչպէս եւ խոստումներ անթարթ։

Վաղուան ճակատամարտը աւելի մոլեգին պիտի ըլլայ։ Ոչ միայն անոր համար որ վերջինն է, այլ որովհետեւ իսկապէս որ աջի եւ ձախի մենամարտ մըն է։

Ապրիլ 26ին, երբ առաջին քուէարկութիւնը կը կատարուէր, կացութիւնը անորոշ էր տակաւին։

Այժմ դիրքերը ճշդուած են, իւրաքանչիւր հոսանքի շահած քուէներով։

Համայնավարները կը յուսան մինչեւ 69 երեսփոխան ընտրել, ընկերվարականներն ու արմատականները՝ գրեթէ հաւասար,— 125 մէկը, նոյնքան ալ կամ քիչ մը աւելի՝ միւսը։

Ուրիշ ձախ (անջատուած) հոսանքներ ալ հաշուելով, ձախակողմեաննակատը կը յուսայ նոր երեսփ. ժողովին մէջ գրաւել 330 — 350 աթոռ, 618ի վրայ։

Հաշուեցէք թէ ի՛նչ կը մնայ անդին։

Եւ կոչերը կը տեղան, աւելի խտացնելով գոյները եւ աններդաշնակ հնչեցնելով ահազանգը.

— Եթէ ժողովրդական ճակատը (ձախ) յաղթէ, Ֆրանսան պիտի վերածուի Սպանիոյ վիճակին, Հիթլեր պիտի օգտուի առիթէն, եւ այն ատեն ...

— Եթէ Ազգային ճակատին տաք ձեր քուէն, տուած պիտի ըլլաք Հիթլերի եւ պատերազմի համար։ Քուէարկեցէք համայնավար ցանկը, որ պէտք 200 մեծահարուստ ընտանիքներ չքամեն Ֆրանսայի արիւնը, որ պէտք խաղաղութիւն վայելէք։

— Ո՛չ աջին, ոչ ալ ձախին, երկու քըն ալ կը խաբեն ձեզ, մէկը միջազգային դրամատիրութեան գործիքն է, միւսը՝ Մոսկուայի։ Տուէք երիտասարդութեան, յանուն «Աշխատանքի եւ Ազգի»։

Անդին՝ քուէպահանջ կիները.

— Մենք ալ ձայն ունինք, մենք ալ ձայն կ՚ուզենք։ Միայն կինն է որ կրնայ բարօրութիւն եւ խաղաղութիւն բերել։

Աստարեզ նետուած է նոյնիսկ մարաջախտ Փէթէն, ազդարարելու համար.

— «Իմ կարծիքով, ինչ որ միջազգային է, վնասակար է, իսկ ինչ որ ազգային է՝ օգտակար եւ բեղուն։ Ազգ մը որ հոգի չունի, չի կրնար գործ տեսնել։ Մենք կորսնցուցեր ենք մեր հաւատքը մեր ճակատագրին վրայ։ Պէտք է խտէալ մը գտնենք։ Կարճ խօսքով՝ Ազգային Համախմբում»։

Անձանձրոյթ փոթորիկ, ընտրելու համար մնացեալ 434 երեսփոխանները, որոնց մեծամասնութենէն կախում ունի Ֆրանսայի ճակատագիրը, մինչեւ չորս տարի։

ՎԱՀԷ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆՈՐ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ՖԱՐՈՒՔ (16 ՏԱՐԵԿԱՆ)

Հիթլերի ուղղուած հարցարանը

Անգլիոյ Նախարարական խորհուրդը քննելով Իտընի կազմած հարցարանը, շատ չեշտուած գտաւ եւ կարգ մը բարեփոխութիւններ կատարեց, որպէսզի Հիթլեր չնեղուի, պատասխանելու համար։ Արդէն քանի մը անգամ վերամշակուած է Նախագիծը, նկատի առնելով Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ նոյնիսկ Իտալիոյ տեսակէտները։ Հարցարանը կը շօշափէ նաեւ Աւստրիոյ խնդիրը, որ սուր հանգամանք ստացած է։

Կ՚ըսուի թէ հարցարանը գերմանական կառավարութեան պիտի հաղորդուի երկուշաբթի օր։

Աւստրիոյ խնդիրը միշտ ծանր

Լոնտոնի եւ Փարիզի թերթերը կը շարունակեն ուշադրութիւն հրաւիրել Աւստրիոյ կացութեան վրայ, որ շատ ծանր կը համարուի։ Հակառակ բոլոր հերքումներուն, իրազեկներ կը պնդեն թէ Գերմանիա պիտի օգտուի պատեհ ժամուն, խաղաղօրէն կցելու համար Աւստրիան։ «Փարի Սուար»ի մասնաւոր թղթակիցը պրպտումներ կատարելով Վիէննայի պաշտօնական շրջանակներուն մէջ, այն եզրակացութեան յանգած է թէ վեց ամիս առաջ Գերմանիա մտքէն չէր անցըներ որ եւ է վճռական գործողութիւն կատարել Աւստրիոյ հանդէպ, առանց լրացնելու իր զինուորական կազմակերպութիւնը, այսինքն առանց ամրութիւններ շինելու Մաժինոյի գծին դէմ։ Ատոր համար ալ մէկուկէս տարի ժամանակ պիտի անցնէր։ Իսկ հիմա փոխած է իր ռազմավարութիւնը, եւ կ՚ուզէ Աւստրիա մտնել ոչ թէ զինեալ միջամտութեամբ, այլ իբրեւ «ազատարար»։ Նոյն ծրագիրն ունի նաեւ Չեխոսլովաքիոյ մասին։ Զինեալ միջամտութիւն կրնայ ըլլալ այն ատեն երբ Հապսպուրկեան գահը վերահաստատուի Աւստրիոյ մէջ։ Այդ պարագային Գերմանիոյ պիտի օգնէ նաեւ Եուկոսլաւիա, որուն հետ գաղտնի դաշնագիր մը կնքուած է, կ՚ըսեն։ Գերմանիա խորապէս տեղեակ է Աւստրիոյ բոլոր անցուդարձերուն եւ գաղտնի ծրագրին համաձայն, հիթլերականները կրնան ատտու մը ճամբայ ելլել եւ կէս օրին Վիէննա հասնիլ, ութ գլխաւոր ճամբաներով...

Իտալական թերթերը հրապարակային ազդարարութիւններ կ՚ուղղեն Գերմանիոյ, յիշեցնելով թէ 1934 մարտ 17ին հանդիսաւոր դաշնագիր մը կնքուած է Հռոմի մէջ, Աւստրիոյ անկախութիւնը պաշտպանելու համար, եւ թէ այսօր իտալական բանակը շատ աւելի զօրաւոր է քան հաբէշական պատերազմէն առաջ։

Պերլին կը շարունակէ հերքել զինուորական համախմբումներու լուրերը, իսկ Լոնտոնի մէջ մտահոգութիւն յայտնելով հանդերձ, չեն կարծեր որ Հիթլեր խելագարութիւն մը փորձէ, ճիշդ այն պահուն երբ ամբողջ աշխարհի աչքերը Գերմանիոյ վրայ ուղղուած են։

— o —

ՄԱՅԻՍ 1ի առթիւ շատ մը ցոյցեր արգիլուած ըլլալով, կարեւոր դէպքեր չպատահեցան։ Ընդհ. գործադուլը մասամբ յաջողեցաւ, իսկ հաղորդակցութիւնները նախապէս ապահովուած էին։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

5. ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ԵՐԵՒԱՆԸ

—o—

Գաղթահայութեան կամ աւելի ճիշդ-ը հայութեան համար ներգաղթի խնդիրը դարձել է ամէնէն չարաբաստիկ խնդիրներից մէկը:

Ամէն տարի եւ տարեկան բազմաթիւ անգամներ մեր մամուլը արծարծում է այդ խնդիրը, ներգաղթի անունը ամէն ձեւով հոլովւում է եւ սակայն չիրագործւում դրական կերպով:

Անվիճելի է, որ ներկայ գաղթահայութեան խոշորագոյն մասը կ'ուզէր գնալ Հայաստան, կ'ուզէր որ իր ոտքերի տակ ունենար իր հայրենիքի սրբազան հողը· կ'ուզէր զգալ, որ ինքնիշխան է իր երկրում եւ ոչ ոք չի համարձակելու նրան նայել իբրեւ անբաղձալի օտարականի:

Կ'ուզէր ··· որովհետեւ թէ գիտակցօրէն եւ թէ բնազդով լաւ ըմբռնում է, որ անկարելի է ապրել առանց չօշափելի Հայաստանի եւ որ Հայաստանի գոյութիւնը, իբրեւ քաղաքական միաւոր, հնարաւոր է մի միայն այն ժամանակ, երբ Հայը իր բազկի ուժով կարող կը լինի դիմադրել այն ամէն տեսակ ոտնձգութիւններին, որոնք նիւթւում են ամենայն օր հեռաւոր կամ մօտաւոր պետութիւնների կամ ժողովուրդների կողմից ···

Ահա այս գիտակցութիւնը ստիպում է Հայաստանից դուրս գտնուած ամէն մի Հայի որ ձգտի վերջնապէս հաստատուելու իր հայրենիքում ···

Սակայն, նա անկարող է իր ցանկութիւնը իրականացնել, որովհետեւ ներգաղթը ոչ միայն չի քաջալերւում, այլ եւ ենթարկւած է ամէն տեսակ խոչընդոտների ··· Որովհետեւ ներգաղթի խնդիրը դարձել է զէնք զանազան ստոր քաղաքական նպատակների համար, եւ Հայաստանի կամ հայ ժողովրդի շահը չուկայ է իջել եւ վաճառքի նիւթ է դարձել:

Աւելի քան 15 տարի է ինչ հայ բոլշեւիկները իբր թէ ներգաղթով են զբաղած եւ վերջ ի վերջոյ այսքան տարիների ընթացքում ներգաղթ է կատարել ոչ աւելի քան 20—25.000:

Այո, տասնըհինգ տարուան ընթացքում ոչ աւելի քան 20—25 հազար Հայ, եւ սա է կոչւում ներգաղթ դէպի Հայաստան: Տասնըհինգ տարի շարունակ աղմուկ, չընդհատ ռէքլամներ, եւ արդիւ՞նքը ···

Սա աւելի քան ամօթալի երեւոյթ է, եթէ նկատի ենք առնում, որ ներգաղթի գործով զբաղւում է խորհ. Հայաստանի կառավարութիւնը իր պետական - ելմտական բոլոր միջոցներով, իր մունետիկներով եւ ներկայացուցիչներով: Նրան օժանդակում են այն բոլոր պետութիւնները, որտեղից անցնում են գաղթականական կարաւանները, Բարեգործականը, մինչեւ իսկ Ազգերի Դաշնակցութիւնը, նուէրներ, հանգանակութիւններ, եւ այս բոլորը շարունակ տասնըհինգ տարի, եւ արդիւնքը ···

Մինչդեռ տասնըհինգ տարուան մէջ հրէական տարրից միանգամայն զուրկ Պաղեստինը համարեա թէ կատարեալ Հրէաստան է դարձել, — նորանոր քաղաքներ, գիւղեր, մշակութային կաբեւոր կեդրոններ են ստեղծւել: Ձնայելով դրան հրեայ ժողովուրդը դժգոհ է Անգլիայից, որ կարուկ չէ ներգաղթի վերաբերմամբ:

Իսկ մեզ մօտ տարեկան մի քանի հարիւր մարդու ներգաղթ է կատարւում միջին հաշուով եւ դա համարւում է մեծ գործ:

Հեռուները չգնանք: Թողնենք հրեայ ձեռներէց ժողովուրդը կամ անգլիական աշխարհակալ կառավարութիւնը, նայենք մեզ մօտ:

1922ին ամբողջ Ֆրանսայում, Հայերի թիւը այնքան աննշան էր, որ մի երկու հազարից չէր անցնի: Սակայն, այժմ աւելի քան 60.000նոց մի գաղութ է ստեղծւել Ֆրանսայում: Այն բոլոր Հայերը, որ համախմբուել են այստեղ, իրենց սեփական միջոցներով եւ ջանքերով, 10 տարուան ընթացքում կարողացել են հիմնել բազմաթիւ գիւղեր, եկեղեցիներ, դպրոցներ: Եւ հայութեան խոշոր մասը դարձել է տանտէր, սեփականատէր ···

Այո, տասը տարուան մէջ, առանց պետական կամ այլ հիմնարկութիւնների աջակցութեան աւելի քան վաթսուն հազար մերկ ու թալանուած Հայեր օտար երկիրներից իրենց իսկ ջանքերով եւ նախաձեռնութեամբ, շատ անգամ յաղթահարելով զարհուրելի դժուարութիւններ, կարողացել են գալ եւ հաստատուել իրենց համար միանգամայն մի օտար երկրում: Իսկ որքա՞ն կը լինէր Հայաստան ներգաղթողների թիւը՝ եթէ Հայաստանի դռները բաց լինէին, եթէ միանգամ ընդ միշտ վերանային ամէն տեսակ ստորնացուցիչ հաւատաքննութիւնները, եթէ Հայաստանի վարիչները իրապէս մտահոգուած լինէին ներգաղթով եւ հայ ժողովուրդի ու Հայաստանի ապագայով ···

Անդրկովկասի հանրապետութիւնների մէջ Հայաստան լինելով ամէնից փոքրը թէ տարածութեամբ եւ թէ բնակիչներով, ոչ միայն յաճախ արհամարհուած է վրացի եւ ադրբէջանցի «կոմունիստների» կողմից, այլ եւ յաճախ ոտնատակ են արւում Հայաստանի իրաւունքները, հայ բոլշեւիկների ձայնը լսելի չի լինում· շատ անգամ, դուցէ եւ միշտ, նրանց վրայ նայում են բարձրից եւ հեգնանքով:

Բնական է, որ հայ բոլշեւիկները, իրենց իսկ անձնական արժանապատուութիւնը փրկելու համար, ամէն տեսակ ջանք պիտի թափէին Հայաստանի գոնէ ներքին սահմանները ընդարձակելու եւ բնակիչների քանակութիւնը աւելացնելու համար, մանաւանդ որ արտասահմանի հայութիւնը մի անսպառ աղբիւր էր այդ պակասը լըրացնելու տեսակէտից: Սակայն, դժբախտաբար անձնական արժանապատուութեան խնդիրը եւս արժէք չի ներկայացնում նրանց համար եւ անջիղ, անկամ հայ բոլշեւիկների շնորհիւ տուժում է թէ Հայաստանը եւ թէ ամբողջ հայութիւնը ···

Կար ժամանակ երբ Հայաստանի խորհրդային վարիչները իրապէս իրենց անձնական նախաձեռնութեամբ կարող էին անկախօրէն ներգաղթի հարցը լուծել, սակայն չկարողացան կամ աւելի ճիշդը չուզեցին զբաղել այդպիսի «չնչին խնդիրներով»: Այդ ժամանակ նրանք իրենց երեւակայում էին համաշխարհային յեղափոխութեան առաջնորդներ եւ պարզ աչքերով տեսնում էին այդ աննախընթաց յեղաշրջման կրակները ···

Այդպիսի պայմաններում ի՞նչ արժէք կարող էր ունենալ մի չնչին հողամասի գոյութիւնը, ինչպիսին Հայաստանն էր կամ հայութեան ձգտումները· այդ բոլորը հեշտութեամբ կարելի էր զոհաբերել: Եւ հայ բոլշեւիկները առատաձեռնութեամբ պատրաստ էին զոհաբերել: Սակայն, համաշխարհային յեղափոխութիւնը երազ դարձաւ եւ ուղղափառ հայ բոլշեւիկները կարծես գիտակցել սկսան ներգաղթի անհրաժեշտութիւնը: Բայց զարմացած նկատեցին, որ Վրացին եւ Ադրբէջանցի «կոմունիստ»ները համաձայն չեն իրենց «փոքրիկ» դաշնակից Հայաստանի հետ եւ պնդում են, որ ներգաղթի խնդիրը վերաբերում է ոչ թէ Հայաստանին, այլ Անդրկովկասեան Միութեան, որ Ադրբէջանցին եւ Վրացին նոյնքան իրաւունքներ ունին այդպիսի խնդիրներ լուծելու որքան Հայը:

Եւ անկամ թոյլ հայ բոլշեւիկը, փոխանակ ծառանալու այդ պահանջի դէմ, լռեց եւ համակերպուեց: Իսկ արդի՞ւնքը· արդիւնքը եղաւ այն, որ ներգաղթը համարեա թէ քաղուեց ··.

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՏԽՈՒՐ Է ԱՆՁՆ ԻՄ ···

—o—

Անգլիացի նշանաւոր դրագէտ Ուէլս վերջերս այցելեց Հոլիվուտի մէջ սինէմայի մեծ վարպետին Զարլի Զէփլինի որ տխուր էր:

— 47 տարեկանս եկայ· հասայ այն տարիքը ուրկէ անդին մարդիկ իրենք իրենց համար չեն սիրուիր ···

Ուէլս բսաւ թէ 47 տարիքը նոյնիսկ աւելին արժէք չունին, տխրելու պատճառ չկայ:

— Այո, գիտեմ, պատասխանեց Շարլօ, ղիս պիտի սիրեն դրամիս, կամ սինէմայի աշխարհին մէջ աստղ մը դառնալու համար: Կա՛մ շատ շատ, քանի մը դեռատի կինէր, իմ ֆիլմերս յիշելով, աչքերնին գոց պիտի սիրեն զիս, որպէսզի ծերութիւնս չտեսնեն··

ՄԵՆՔ ԿԸ ՅԻՇԵՆՔ ՁԵԶ

—·—

Կանգնեցի խոժոռ, մենակ ու հաստատ, Մասիսի նման,

Կանչեցի թըշուառ իմ հոգիներին՝ ցըրուած յաւիտեան·

Մինչեւ Միջագետք, մինչեւ Աստրիք,, մինչեւ Տօլն Հայոց, Մինչեւ Հէլլեսպոնտ, մինչեւ Պոնտոսի ափերն ալեկոծ:

— Հանգէ՛ք, իմ որբե՛ր, ի զուր են յուզմունք, ի զո՛ւր եւ անշահ, Մարդակեր գազան՝ մարդը դեռ երկար էսպէս կը մնայ ···

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ

Մէկ տարի եւս ծածկեց անթաղ ու անշիրիմ մեր բիւր զոհերի աճիւնները, մէկ տարի եւս աւելցաւ այն զարհուրանքի թուականին վրայ, որ աշխարհի ոճրագործները արիւնով ներկեցին ···

Էնվէրը, այս աշխարհաւասան սարսափների յղացողներից մէկը, խօսակցութեան ընթացքին Տոքթ. Յովհ. Լեփսիուսի հետ, ասում է.

— Ես ուզում եմ իրականութիւն դարձնել համաթուրանական հսկայ երազը:

Ու Հայկական Դատի արի ու անդաւաճան ախոյեանը, գերմանացի Լեփսիուսը շտապում է չանթահարել տխրահռչակ զօրավարին·

— Բայց Ձերդ Վսեմութիւնը չպիտի մոռանայ որ այդ կայսրութեան հիմը դրուած կը լինի հայկական մեռելների ոսկորների վրայ:

Ու աւելցնենք մենք, կը փլի այդ կայսրութիւնը ճիշդ այնպէս՝ ինչպէս որ փլաւ ու մոխիր դարձաւ երբեմնի օսմանեան հսկայ կայսրութիւնը Վիէննայից, Ալժերիայից, Մարոքից ըսկսած մինչեւ բուրգերի եւ սփինքսների երկիրը, մինչեւ Բաբելոն ու Փիւնիկէ եւ Վիէննայից մինչեւ Պուլկարիա ու Վոսփորի ափերը:

Դարերի միջից ազգերի անթիւ ու անհամար զոհերի արիւնն է խեղդում անուղղելի ու արիւնոտ Թուրքին, որ ոչինչ տուեց աշխարհին լաւ ու գեղեցիկ, ճշմարիտ ու սուրբ: Հազարաւոր այրերի, նահատակուած կոյսերի, մայրերի, ծերերի, արեւի նման պարծանքների ու բիւր բիւրաւոր նահատակների արեան արդար ձայնն է ահազանգի նման հնչում Թուրքի բութ ու ոճրագործ գանկի մէջ: Ու դարերից ի վեր՝ երբ փշրուած ու մէկիկ մէկիկ փոշի է դառնում մոնղոլեան վայրենի յղացումներով ծնունդ առած հսկայ կայսրութիւնը՝ Թուրքը ահուդողի մէջ է եւ միշտ սարսափով է ապրում որ վաղ թէ ուշ պիտի կատարուի պատմութեան ահեղ դատավճիռը ու պիտի դառնայ իր բախտի չարագուշակ անիւը:

Սարսափի մէջ է Թուրքը դարերից ի վեր:

Սարսափի մէջ է նաեւ այսօր, վասն զի ոճիրների քաղաքից սկսած մինչեւ Տէր Զօրի ու Արաբիայի կարմիր ու դեղին անապատները եւ մինչեւ Հնդկական Ովկիանոսի կապոյտ ջրերը՝ անթաղ ու անշիրիմ փռուած են մի արիժողովրդի բիւր նահատակների ոսկորները, վասնզի գիտէ որ անապատից անապատ ու ծովից ծով՝ իր եղեռնագործութեան կարմիր արեան ձայնն է որ հնչում է ու վրէժ պահանջում ···

— Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ սպանեցիր ու անճիտեցիր արի զաւակները մի հզօր ցեղի, որ լոյսի ջահակիր եղաւ խաւար Արեւելքի ··· Դուն, արիւնոտ վամպիր ու կարմիր դահիճ մեր արմէն ցեղի, դուն մորթոտեցիր մեզ, բայց անհնար է սպանել ինչ որ ճշմարիտ է ու գեղեցիկ, ինչ որ մի ցեղի հաւատքն է կազմում:

Իսկ մինչ այդ՝ մենք կը յիշենք ձեզ, դուք բոլոր զարհուրանքը ապրած ու մահը գրկած անթիւ ու անհամար նահատակներ ··· Մենք կը յիշենք ձեզ արեւի առաջին շողերի հետ եւ աստղերի լուռ մրմունջի տակ: Մենք կը յիշենք ձեզ ամէն օր ու ամէն ժամ, ձեզ որ Հայի հպարտ ճակատով ու կրակոտ աչքերով նայեցիք ձեզանից հազար անգամ ուժեղ թշնամու խենէշ աչքերի մէջ, նայեցիք խո՛ր, խոր ու ժպիտը ձեր շրթներին եւ անմահութեան սուրբ հաւատքը ձեր հոգինէրում՝ մահը գրկեցիք մի մեծ ու չքեղ երազով ··· Մենք կը յիշենք ձեզ, դուք բոլոր նահատակներ մեր արդար ցեղի, կը յիշենք ու կը գնանք այն ճամբով, որով գնացիք դուք, ցեղի հաւատը անշէջ պահելու եւ կատարելու ձեր նուիրական պարտականութիւնը ···

Սիպիրի սառնամանիքներից մինչեւ Ամերիկայի պողոտաները ու մինչեւ Տէր Զօրի անապատները ձեր արեան ձայնն է որ սերունդներ է դարբնում, ձեր արեան արդար բողոքն է որ հազարաւոր «խենթ»եր է առաջնորդում դէպի այնտեղ, վսեմ ու սուրբ պարտականութեան դաշտը, «ուր մեռնում են սիրոյ մեծ գործի համար», ուր գընում են ուխտաւորները ձեր գնացած ճամբով՝ Հայոց աշխարհի կապոյտ երազը հիւսելու եւ իրենց կեանքի գինով կառուցանելու հայկական Պանթէոնը, ուրտեղ քանդակուելու են ձեր անունները, որպէսզի գալիք սերունդները ապրին այն բարձր ու վսեմ գիտակցութեամբ թէ իրենք արժանի յաջորդներն են մի հին ցեղի եւ որ սուրբ ու վսեմ առաքելութիւն ունեն կատարելու:

Իսկ մինչ այդ մենք կը շարունակենք ձեր գնացած ճամբով քալել, մենք կը գնանք դէպի փոթորկալի հորիզոնները Հայոց աշխարհի:

Մենք կը յիշենք ձեզ ···

ՀԱՅՈՐԴԻ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ԴԱՆՈՒԲԻ ԽՆԴԻՐԸ

—·—

Դանուբը առայժմ խաղաղ է: Եւրոպայի խաղաղութեան պատասխանատու մեծ պետութիւնները մեծ ճիգ կը թափեն բարելաւելու համար դանուբեան երկիրներու տնտեսական վիճակը եւ այդ կերպով ապահովելու համար դանուբեան շրջանի խաղաղութիւնը: Հոն եւս կան հիւանդ վայրեր, որոնք վտանգաւոր են Եւրոպայի առողջութեան տեսակէտէն: Ճիգեր կը թափուին, սակայն, դանոնք դարմանելու համար, Աւստրիոյ անկախութիւնն ու Հապսպուրկեաններու վերահաստատումը Եւրոպայի խաղաղութիւնը վըտանգելու հանգամանք ունին:

Խաղաղութիւնը ժողովուրդներու մեծագոյն բարիքն է: Բայց օգտակար չէ անոնց, եթէ անոնք թշուառ են ու աղքատ, հարկ է միաժամանակ վճռական պայքար մը տանիլ՝ հողագործական արտադրութեանց տագնապին դէմ: Այս պայքարը կարելի պիտի ըլլայ միայն միաձայն գործունէութեամբ՝ բոլոր դանուբեան պետութիւններու: Հարկ է որ մեղմանան մաքսային դժուարութիւնները: Դանուբեան պետութեանց ապագայ տնտեսութեան կազմակերպման հիմը պէտք է դառնայ մեթոտիկ եւ տեւական զարգացումը՝ մաքսային համաձայնութեանց:

Այս հիմերուն վրայ է կառուցուած Մուսոլինիի ծրագիրը՝ դանուբեան երկիրներու տնտեսական կազմակերպման շուրջ:

Այսպէս, ըստ այդ ծրագրին, դանուբեան երկիրները, նախընտրական մաքսերով պիտի օգտագործեն նախ իրենց արտադրութիւնները: Դանուբեան խմբակցութենէն դուրս եղած պետութեանց անոնք նախընտրութիւն պիտի տան այնքան ատեն, երբ այդ պետութեանց առեւտրական հաշուեկշիռը դանուբեան երկիրներու հանդէպ՝ բացասական է: Այս դրութիւնը շատ լաւ արդիւնքներ ապահովեց այսպէս կոչուած հռոմեան ուխտի պետութիւններուն: Հռոմի համաձայնութենէն վերջ, Հունգարիոյ եւ Աւստրիոյ առեւտուրը՝ Իտալիոյ հետ՝ շատ աշխուժացաւ՝ ի նպաստ այդ երկու փոքր պետութեանց: Աւստրիոյ արտածումը 1935ին դէպի Իտալիա երկու անգամ աւելի է եղած քան Իտալիոյ արտածումը դէպի Աւստրիա: Աւստրիա Իտալիա ղրկած է 127 միլիոն շիլինի ապրանք, մինչ Իտալիա Աւստրիա ղրկած է նոյն տարին միայն 57 միլիոն շիլլինի ապրանք: Աւստրիական աւելի քան 150 տեսակ ապրանքներու համար Իտալիա 10—15 առ հարիւր նուազեցուցած է մաքսը:

Հռոմի մէջ, Մուսոլինիի, Կէօմպօշի եւ Շուշնիկի հանդիպումի ընթացքին Հռոմի համաձայնութիւնը աւելի ընդլայնուեցաւ, անոր տալով եւ քաղաքական հանգամանք:

Փոքր համաձայնութիւնն եւս իր միջեւ ստեղծեց մասնաւոր տնտեսական խորհուրդ մը, որ պարբերաբար կը

ՍՈՒՐԻԱԿԱՆ ՀԱՐՑԸ

—·—

(Բ. եւ վերջին մաս)

Մենք բացատրեցինք բարոյական պատճառները, որ մեր վրայ պարտականութիւն կը դնեն պահել մեր իշխանութիւնը Մերձ. Արեւելքի մէջ,— կան եւ ուրիշ պատճառներ, որոնք նոյն թելադրանքը կուտան մեզի:

Նախ, Սուրիան բաց դուռ մըն է ֆրանսական ազդեցութեան առջեւ, թափանցելու համար արաբական ամբողջ թերակղզիէն եւ իրանեան երկիրներէն ներս: Արդ, այս երկիրները կոչուած են դեր մը խաղալու ապագային մէջ, դեր մը որ հետզհետէ աւելի կարեւորութիւն կը ստանայ մասնաւորաբար քարիւղի իրենց հսկայ հարստութեանց պատճառով: Ահա թէ ինչքան կարեւոր է Ֆրանսայի համար կապ պահել այդ երկիրներուն հետ՝ սուրիական պետութեանց միջոցով:

Երկրորդ, ինչպէս Միջերկրականի վերջին դէպքերը ցոյց տուին, Ֆրանսայի համար առաջնակարգ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ զինուորական եւ նաւային խարիսխ մը ունենալ արեւելեան Միջերկրականի մէջ:

Եւ վերջապէս,— պատեհ կը համարինք յիշեցնել՝ որովհետեւ անտեսելու ձգտում մը կը նշմարենք վերջերս,— երկրին տնտեսական ամբողջ զարգացումը կատարուած է, եւ այս՝ աւելի քան 50 տարիէ ի վեր, շնորհիւ ֆրանսական դրամագլուխին,— երկաթուղի, նաւահանգիստ, ելեկտրականութիւն եւն. եւն.:

Հոգատարութեան ենթակայ սուրիական պետութեանց մէջ Ֆրանս. դըրամագլուխին շահարկութիւնը ներկայիս կը հասնի մէկ միլիար Ֆր.ի, որուն կէսէն աւելի ծախսուած է պատերազմէն առաջ, հետեւաբար ոսկի Ֆըրանքի արժէք կը ներկայացնէ:

Ուրեմն, մենք այնտեղ ունինք տնտեսական մեծ ժառանգութիւն մը, զոր պարտաւոր ենք պահել, մնաց որ այս տեսակէտով, մեր սեփական շահերուն պաշտպանութիւնը կը համեբաշխի սուրիական պետութեանց ընդհանուր շահերու պաշտպանութեան հետ:

Ասկէ կը ծագի հարց մը որ շատ կարեւոր է,— «հասարակաց շահերու պիւտճէ»ի հարցն է այդ:

Եթէ Մերձ. Արեւելքի այդ պետութիւններէն իւրաքանչիւրը ներկայիս տէրն է իր ելմտական ինքնավարութեան, անհրաժեշտաբար ստեղծուած է կազմակերպութիւն մը վարելու համար իրարմէ անկախ պետութեանց հասարակաց շահերը,— մաքս, զինուորական պաշտպանութիւն, հաղորդակցութեանց միջոցներ, հանրօգուտ շինութիւններ, եւն.:

Այդ կազմակերպութիւնը ամբողջովին կը գտնուի մարդպանին ձեռքը: Անոր հասոյթները կը ստացուին մաքսային սակերէն, տարեկան 150.000,000, եւ շնորհիւ այդ հասոյթին կը գոցուին զինուորական պաշտպանութեան, մարդպանութեան սպասարկութեան, հանրային սպասարկութեանց ապահովութեան ծախքերը: 1933ին, օսմ. հանրային պարտքէն սուրիական պետութեանց ինկած բաժինը կարելի եղաւ վճարել, ինչ որ թեթեւցուց հասարակաց շահերու պիւտճէն եւ հայթայթեց խոշոր բաժին մըն ալ, որով ձեռնարկուեցաւ հանրօգուտ շինութեանց ընդարձակ ծրագրի մը գործադրութեան:

Աւելորդ է ըսել որ եթէ արաբական մոլեռանդութիւնը Սուրիոյ վերջին խռովութեանց եւ ազգայնական պահանջկոտութեանց գլխաւոր պատճառներէն մէկն է, կայ եւ ուրիշ պատճառ մը նոյնքան կարեւոր, այն է թէ Հալէպի եւ Դամասկոսի քաղաքագէտները կ'ուզեն, անկախութեան պատրուակին տակ, ձեռք դնել հասարակաց շահերու պիւտճէին հասոյթներուն վրայ:

Եթէ այդ պիւտճէն շատ խոհեմութեամբ կը գործածուի, թոյլ տալով որ երկիրը աստիճանաբար զարգանայ շինարարական տեսակէտով, ստիպուած ենք կարծել թէ պիտի անմիջապէս մսխուին այդ հասոյթները, երբ թոյլ տանք որ անոնց վրայ ձեռք դնեն տեղացի քաղաքագէտները, որոնք ապահովաբար մերիններէն աւելի ապիկար են:

Եւ յետոյ, քանի որ անկարելի է իրականացնել սուրիական միութիւնը, հասարակաց շահերու վարիչ գերագոյն մարմինը կը դառնայ անհրաժեշտ, եւ պէտք է որ դրուի Ֆրանսայի հսկողութեան տակ:

Այսպէս միայն կարելի է պաշտպանել ֆրանսական դրամագլուխին շահարկութիւնը սուրիական հովանաւորեալ պետութեանց մէջ, ինչպէս եւ Սուրիոյ տնտեսական հարստութիւնները,— Սուրիա հետզհետէ կը դառնայ բազմպակի արտադրութեան մեծ երկիր մը, միւս կողմէ, կը հաստատուի որ երկրին ենթահողը կը պարունակէ այնքան քարիւղ, որքան Իրաքի մէջ: Բամպակ եւ քարիւղ,— ահա երկու նախանիւթեր, որոնք դժբախտաբար կը պակսին Ֆրանսայի մէջ, եւ Ֆրանսա կրնայ տիրանալ այդ նախանիւթերուն՝ եթէ շարունակէ այն ճիգերը, որոնց լծուած է ներկայիս:

Թէ քրիստոնեայ փոքրամասնութիւններուն պաշտպանութիւնը ապահովելու, թէ այդ հարուստ երկիրները օգտագործելու նպատակով, անհրաժեշտ է որ Ֆրանսա զինուորական եւ տնտեսական հակակշիռ մը ունենայ սուրիական պետութեանց մէջ:

Ասիկա ըսել չէ թէ պէտք է անփոփոխ պահել հոգատարութեան ներկայ վարչաձեւը: Ոչ: Հոգատարութիւնը խառնածին վարչաձեւ մըն է, զոր ստեղծեց Ուիլսընեան ծխոտ երեւակայութիւնը: Ազգերու Դաշնակցութեան հեղինակութեան ենթարկուիլը չի գոհացներ Սուրիացիներուն եւ Լիբանանցիներուն արժանապատուութիւնը եւ արգելք կը հանդիսանայ, Ֆրանսայի եւ սուրիական պետութեանց միջեւ աւելի արդիւնաւոր, աւելի սիրալիր գործակցութեան մը:

Ֆրանսա ոչ մէկ շահ ունի ամէն գնով պահպանել ուզելով հոգատարական վարչաձեւը: Պէտք է նպատաւոր վերաբերում ցոյց տալ այն ցանկութեան, որու մասին կը խօսուի այս օրերուս,— վարչաձեւը փոխարինել դաշնագրով մը, որ պէտք է կնքուի թէ Սուրիոյ եւ թէ Լիբանանի հետ, պայմանաւ որ դաշնագրին յօդուածները այնպէս մը խմբագրուին, որ Ֆրանսայի տրուին հետեւեալ երաշխիքները·

1.— Քրիստոնեայ փոքրամասնութեանց պաշտպանութիւն, զոր պէտք է ապահովել ֆրանսական զինուորական հակակշիռով մը, ուրեմն Ֆրանսայի համար կարելիութիւն՝ հիմնելու զինուորական եւ նաւային ամուր խարիսխներ:

2.—Ֆրանսայի կը տրուի հակակշռի իրաւունք՝ հասարակաց շահերու պիւտճէին վրայ, ապահովելու համար ֆրանսական դրամագլուխին շահարկութեան պաշտպանութիւնը, միաժամանակ երկրին արժեւորման քաղաքականութեան շարունակութիւնը:

3.— Դատական հարցերու մէջ, պահպանում ներկայ խառն դատարաններու:

Կը մնայ քննել թէ որքան յառաջացած է Լիբանանի եւ Սուրիոյ քաղաքական զարգացումը, գոհացուցի՞չ է այնքան որ այդ երկու պետութեանց տրուի քաղաքական անկախութիւն: Որոշ է թէ ժողովրդավար, սահմանադրական ազատութիւնը, զոր տը Ժուվընէլ յիմարաբար նուէր ըրաւ անոնց, աղետալի հետեւանքներ միայն կրնայ ունենալ այս երկիրներուն մէջ, որոնք դեռ նոր դուրս կ'ելլեն աւատապետական վիճակէն, եւ ուր ցեղախումբերը, կուսակցութիւնները, քաղաքագէտները կը վխտան եւ իրար կ'ուտեն շարունակ: Սուրիոյ մէջ թագաւոր մը, Լիբանանի մէջ իշխան մը միայն,— պայմանաւ որ անաչառ ըլլան եւ կանգնին կրօնական եւ կուսակցական վէճերէն բարձր,— կրնան քիչ մը խաղաղութիւն տալ Մերձ. Արեւելքի այդ երկիրներուն:

Ձենք ուզեր ծածկել,— Լիբանանցիներու, «յաւիտենական դժգոհներուն» մէջ՝ իրապէս փառք է Ֆրանսայի դերքը, սակայն մեր ժողովրդավար գաղափարներու արտածումն էր որ բարդացուց զայն, իսկ մեր անգլիացի բարեկամները իրենց համար զուարճութիւն մը համարեցին աւելցնել այդ դժուարութիւնները՝ Սուրիոյ ազգայնականները մղելով աւելի եւս պահանջկոտութեան, աւելցուցէք նաեւ այն որ սիոնականները, որոնք շատ ապերախտ կը համարին Պաղեստինի հողերը եւ զայրացած են Ֆրանսայի դէմ որ իրենց արգելք եղաւ գաղութներ հաստատելու Սուրիոյ եւ Լիբանանի հարուստ հողերուն վրայ, նոյն դժուարութիւնները կը յարուցանեն մեզի դէմ:

Կը յաջողինք սակայն մենք, եթէ հեղինակութիւն ցոյց տանք, եթէ ֆըրանսացի կարգ մը քաղաքական դէմքեր, մարդպանին տեղը գրաւելու փառատենչութեամբ, մեղսակից չըլլան եթէ սուրիացի ազգայնականներուն, եթէ վերջապէս ընդունինք որ մեր ժողովրդավար գաղափարները աղետալի հետեւանքներ կուտան Մերձ. Արեւելքի, աւելի քան Ֆրանսայի մէջ:

(Աէսիոն Ֆրանսէզ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի ու մելանով:

հաւաքուի Պելկրատի, Պուքրէշի կամ Փրակայի մէջ: Ձեռք ձգուած արդիւնքները սակայն, երբեք չեն կրնար բաղդատուիլ Հռոմի համաձայնութեան արդիւնքներուն հետ:

Դանուբի վրայ գերակայութիւն ձեռք ձգելու համար ուժեղ պայքար կը տարուի եւրոպական երեք մեծ պետութեանց միջեւ,— Ֆրանսա, Իտալիա, Գերմանիա:

Ֆրանսա կ'ուզէ իր նպատակին հասնիլ Փոքր Համաձայնութեան միջոցաւ: Իտալիա կ'ուզէ ինքզինքը նկատել դանուբեան խնդիրներուն մէջ, իբրեւ փոխարինողը նախկին Աւստրօ-Հունգարիոյ, ու առոր կը ձգտի Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ միջոցաւ: Իսկ Գերմանիա միայն ինքն իր վրայ է դրած իր յոյսը: Դէպի մերձ. արեւելք գերմանական այս ձգտումը միայն Դանուբի հովիտը կրնայ լուսամուտ գտնել: Գերմանիա դանուբեան երկիրներու արտադրութեանց մեծագոյն սպառիչն է: Եթէ ան հաւասարազօր չնկատուի դանուբեան համաձայնութեան մէջ, պիտի դիմէ հակամիջոցներու: Իր կողմէ մաքսային պատերազմ մը շատ պիտի ազդէ դանուբեան երկիրներու տնտեսութեան վրայ: Ան այդպիսի մօտեցումէ կը հրաժարի միայն այն պարագային, երբ ճանչցուի նպաստաւոր ազգի սկզբունքը:

Դանուբեան Եւրոպայի կազմակերպումը եւրոպական պետութեանց մեծագոյն մտահոգութիւններէն մին կը ներկայացնէ: Փարիզի մէջ դիւանագիտական հանդիպումները, Անգլիոյ Թագաւորին մահէն վերջ, այս հարցի լուծման առաջին ուժգին զարկը տուին: Հարցը Փարիզէն Հռոմ փոխադրուեցաւ եւ այժմ կը քննուի նոյնինքն դանուբեան պետութեանց կողմէ, Չեխոսլովաքիոյ վարչապետը եւ Աւստրիոյ վարչապետը անխոնջ ջանադիրներն են այս հարցին բարեդէպ լուծման:

Դանուբը, իբրեւ միջազգային գետ, ունենալով մեծ նշանակութիւն՝ եւրոպական պետութեանց կեանքին համար, այդպիսի շրջանային մեծ համաձայնութեան մը կնքումը, բոլոր գետեզերեայ երկիրներու միջեւ՝ կրնայ կատարել պատմական մեծ դեր մը:

Դանուբեան մեծ խմբակցութեան մէջ պիտի հարթուի ոչ միայն շատ մը քաղաքական տարակարծութիւններ այլ եւ պիտի կարենայ ապահովել աւելի տանելի տնտեսական կեանք մը՝ դանուբեան երկիրներուն համար: Դանուբը աւստրեւհունգար պետութեան օրերուն մեծ զօդիչ մը եղաւ իր բոլոր երկիրներուն համար: Հիմա եւս ան մեծ դեր պիտի կատարէ, եթէ համաձայնութեան մէջ մտնեն բոլոր դանուբեան պետութիւնները (Ցառաջ.— Անկէ առաջ Թարտիէօ ծրագիր մը ներկայացուց՝ առանց Պուլկարիոյ, ու յաջողեցաւ: Վերջերս ալ առանց Իտալիոյ փորձեցին՝ զայն զբաղած նկատելով Ափրիկէի մէջ: Նոյն իսկ Աւստրիան ուզեցին առնել Փոքր Համաձայնութեան մէջ, բայց այդ փորձն ալ ապարդիւն անցաւ):

Որովհետեւ Պուլկարիա ոչ պալքանեան եւ ոչ ալ Փոքր Համաձայնութեան մաս կը կազմէ, դանուբեան հարցի քննութեան ատեն զինք նկատի չեն առներ: Գլխաւոր ձգտումն է համաձայնութեան բերել այն պետութիւնները, որոնք ծնունդ են առած նախկին Աւստրեւհունգարիայէն կամ անկէ հողեր են ժառանգած: Բայց, բոլորը կը խոստովանին թէ դանուբեան Եւրոպայի ապագայ կազմակերպման մէջ պէտք է մտնէ նաեւ Պուլկարիան:

Միայն այս ձեւով է որ դանուբեան ուխտը պիտի կարենայ ծառայել դանուբեան ազգերու ընդհանուր շահերուն եւ ուղղուած պիտի չըլլայ որ եւ է պետութեան կամ խմբաւորման դէմ:

Եթէ իրապէս կարելի ըլլայ գոյացնել դանուբեան ուխտը, անիկա պիտի ըլլայ Եւրոպայի խաղաղութեան գլխաւոր ազդակներէն մին:

Կ. ԼԱԶԱՐՈՎ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

ՍԷՆ ԺԷՌՕՄ (Մարսէյլ).— Ապրիլեան սգահանդէսը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 26ին, նախաձեռնութեամբ Թաղ. Խորհուրդի եւ մասնակցութեամբ Կրթասիրաց Տիկ. Միութեան, դպրաց դասի, Հ.Յ. Դաշնակցութեան «Վրէժ» խումբի, Երիտ. Լսարանական Միութեան եւ Սիվրիհիսարի Հայր. եւ Երիտասարդ Միութեան: Մասնակցող Միութիւններն ու կազմակերպութիւնները իրենց յարգանքի խօսքին հետ, բերած էին նաեւ ծաղկեպսակներ, իսկ դպրաց դասը փոխան ծաղկեպսակի 25 ֆրանք նուիրեց մանկապարտէզին: Գնահատելի է Թաղ. Խորհուրդին նախաձեռնութիւնը:

Պատարագէն յետոյ կոկիկ բազմութիւն մը ուղղուեցաւ գերեզմանատունը, Միութեանց բերած ծաղկեպսակները դնելու համար Անծանօթ Զինուորի դամբարանին վրայ: Այս առթիւ աչքի կը զարնէր Հ.Մ.Ը.Մ.ի մասնաճիւղի տղոց եւ մանկապարտէզի մանուկներուն կարգապահութիւնը: Դամբարանին առջեւ Պ. Պարղամեան հրաւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգել մեռելներուն յիշատակը: Յետոյ անդրադառնալով հայաջինջ սարսափներուն, շեշտեց — «Եթէ դուք սրտով եկած էք այստեղ, մեր մեռելներուն պատգամը լսելու, անոնք մեզի կ'ըսեն — Քալեցէք մեր ճամբէն եւ լուծեցէք մեր վրէժը հայրենիքի փրկումով»: Կրթ. Տիկնանց կողմէն խօսեցաւ Միութեան ատենապետուհին՝ Տիկ. Խօղեան, որ նոյնպէս յիշելով ապրիլեան սարսափները, եզրակացուց — «Մենք տիկիններս խոնարհելով մէկ միլիոն զոհերու յիշատակին առջեւ, կ'երդնունք որ այս նոր սերունդը անոնց վրէժով եւ գաղափարով պիտի դաստիարակենք, որպէսզի քալեն հայրենիքի ազատութեան ճամբով»: Դպրաց դասուն կողմէ ուղերձ մը կարդաց Պ. Ն. Համբարձումեան, յետոյ Հ.Յ.Դ. «Վրէժ» խումբին կողմէ խօսք առաւ ընկ. Մ. Ասլանեան, որ յայտարարեց.— «Ապրիլեան զոհերը դարագլուխ մը բացին մեզի, հայրենակիցներ, մենք պէտք է խրատուինք անոնց զոհաբերութենէն: Մենք եկած ենք այստեղ սգալու անոնց յիշատակը, այո ... Բայց աւելի շատ եկած ենք երկու ծունկ աղօթք ընելու եւ լսելու անոնց պատգամը»:

Սիվրիհիսարի Հայր. Միութեան կողմէ խօսեցաւ Պ. Պետրոսեան, իսկ Լս. Միութեան կողմէ ուղերձ մը կարդաց ընկ. Յ. Հօլօփիկեան եւ յետոյ քահանան հոգեհանգիստով մը փակեց ուխտագնացութիւնը:

Ֆր. Կ. Խաչի կողմէ ծաղկեպսակ մը եւ գեղեցիկ ուղերձ մը բերած էր Պ. Դաւիթ Դաւիթեան:

Մելիք Դաւիթ

ՅԱՐԳԱՆՔԻ ՕՐԸ ԱԼՖՈՐՎԻԼԻ ՄԷՋ

ԱԼՖՈՐՎԻԼ.— Կիրակի, կէսօրէ վերջ, տեղի ունեցաւ Համազգայինի սգատօնը Ալֆորվիլի Հ. Կ. Խաչի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Ս. Մինասեան» ենթակոմիտէի եւ մասնակցութեամբ Հ. Կ. Խաչ, Համազգային, Կամաւորներու եւ Մարտիկներու եւ Հայր. Միութեանց:

Յայտարարուած ժամանակէն առաջ սրահին մեծագոյն մասը գրաւած էր Ալֆորվիլի նոր սերունդը, որ իր ծնունդը առաւ տարագրութեան մէջ, հայրենիքէն հեռու եւ որուն հոգ կը տանին Հ. Կ. Խաչը եւ Համազգայինը Ֆրանսայի բոլոր կեդրոններուն մէջ:

Հակառակ տեղացող անձրեւին, սրահը լեցուած էր բազմութեամբ: Կը բացակայէին անոնք որ խրած են պոռոտաներուն խառնիճաղանճին մէջ:

Ընկ. Յով. Զէրչեան կազմակերպիչ մարմնի կողմէ յարգանքի խօսք ուղղեց մէկ միլիոն նահատակներու նուիրական եւ մեծ գաղափարին, եւ անոնց խնկելի յիշատակին: Յետոյ Կ. Խաչի դպրոցին սաներու Միութիւնը երգեց «Տէր կեցո»ն: Յարգանքի խօսք ըրին՝ Տիկ. Էլլէն Բիւզանդ, Պ. Խոնդկարեան եւ ընկ. Տոքթ. Յ. Քիւթիւկեան: Երեքն ալ շեշտեցին թէ լաւագոյն յարգանքը մատուցած կ'ըլլանք, երբ բոլորս մէկ միակամ ձգտինք պահել եւ ուռճացնել մեզի ձգուած ժառանգութիւններն ու կ'իրականացընենք մեռելներուն կիսատ ձգած գործը, ձեռք բերելով հայ ժողովուրդին իր հողին վրայ ապրելու իրաւունքը:

Սաներու Միութեան կողմէ արտասանութիւններ եղան՝ Վարուժանէն, Սիամանթոյէն, եւ Զարդարեանէն: Սրտառուչ էր տեսնել այս սեւաչեայ նոր Հայերը, որ ոչ մէկ կանոնաւոր դպրոց տեսած են: Շաբաթը միայն մէկ օր Հ. Կ. Խաչի դպրոցը յաճախելով, անոնք շատ յստակ առոգանութեամբ կ'արտասանեն գրական լաւագոյն կտորներ:

Հանդէսը վերջացաւ շատ լաւ: Ներկաները մեկնեցան խոր տպաւորութեամբ:

** Ջանք կը թափուի 1936—37 տարեշրջանին դպրոցին կրթական մակարդակը բարձրացնելու եւ դպրոցին շէնքը լաւագոյն պայմաններու մէջ դնելու: Վստահ ենք յաջողութեան, քանի որ Հ. Կ. Խաչը եւ Համազգայինը հաւասարապէս կը զբաղին այս խնդրով:

Յաջողութիւն կը մաղթենք:

Ազատ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆ

«Համազգային»ի Փարիզի մասնաճիւղի տարեկան ընդհ. ժողովը տեղի ունեցաւ ապրիլ 18ին, նախագահութեամբ Պ. Տիգ. Բէկզատեանի եւ քարտուղարութեամբ Պ. Վիգէն Շանթի: Վարչութեան մօտ մէկ տարուան գործունէութեան բարոյական եւ նիւթական տեղեկագիրը լսուելէ յետոյ, հաշուեքննիչ մարմինը քննեց վարչութեան դրամական հաշիւները, վաւերացուց եւ ապա տեղի ունեցաւ նոր վարչութեան ընտրութիւնը: Գաղտնի քուէարկութեամբ ընտրուեցան.— Բժ. Ասլան, Պ. Պ. Հայկ - Արամ Քիպարեան, Հրաչ Զարդարեան, Բենօ Նալչաջեան, Հրանտ Դերձակեան, Վիգէն Շանթ եւ Յովիկ Եղիազարեան:

Նոր վարչութիւնը իր անդրանիկ նիստի մէջ ընտրեց իր դիւանը, Բժ. Ասլան՝ նախագահ, Պ. Հայկ - Արամ Քիպարեան՝ փոխ - նախագահ, Պ. Հրանտ Դերձակեան՝ քարտուղար եւ Պ. Հրաչ Զարդարեան՝ գանձապահ:

«Համազգային»ի Փարիզի նորընտիր վարչութիւնը, համախորհուրդ Կեդր. Վարչութեան հետ՝ պիտի աշխատի իր շուրջը հաւաքել հայ մշակոյթի բարգաւաճման նախանձախնդիր հայրենակիցները, առանց սեռի եւ դաւանանքի խտրութեան: Այս առթիւ առաջին թէյասեղանը տեղի պիտի ունենայ յառաջիկայ յունիսին:

Տեղեկատու

ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅ ԲԺՇԿ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Փարիզի Հայ. Բժշկ. Միութիւնը, ինչպէս գրած էինք, հռչակաւոր գիտնական Ֆրոյտի ծննդեան ութսունամեակին առթիւ, հրապարակային դասախօսութիւն մը սարքած էր երեքշաբթի երեկոյ, Սոսիէթէ Սավանթի մէջ:

Ընտիր բազմութիւն մը, բաղկացած մեծ մասամբ բժիշկներէ, մտաւորականներէ եւ ուսանողներէ, գրեթէ լեցուցած էր սրահը: Կը նախագահէր Տոքթ. Քօլօլեան, որ ներկայացուց Ֆրոյտի կեանքն ու գործը: Փրոֆ. Աղաջանեան, ստիպուած ըլլալով Փարիզէն բացակայիլ, չէր կրցած ներկայ ըլլալ եւ խօսք առնել: Անոր տեղ՝ Տոքթ. Քօլօլեան խօսեցաւ Ֆրոյտիզմի վարդապետութեան պատմութեան մասին, ներկայացնելով հոգեկան ախտաբանութեան զանազան տեսակէտները, սկսելով Շարքօյէն, Մանեանէն, Էրնէսթ Տիփրէէն մինչեւ Ֆրոյտ:

Յետոյ խօսելու հրաւիրեց Տոքթ. Ս. Նաչթը, որ ծանօթ է Փարիզի Բժշկական Համալսարանին կապուած փորձնական հոգեկան ախտաբանութեան լապորաթուարին մէջ իր աշխատանքով, ինչպէս եւ վերջերս հրատարակած իր մէկ գեղեցիկ գիրքով՝ հոգեվերլուծման եւ սեռային կեանքի պատճառած հոգեկան խանգարումներուն մասին: Տոքթ. Նաչթ երկար դասախօսութեամբ մը պարզեց սեռային կեանքի անդրադարձումները ընկերային կեանքի մէջ:

Դասախօսութենէն վերջ, Տոքթ. Քօլօլեան հիւրերը հրաւիրեց շամփանյի սեղանի մը շուրջ:

** Շաբաթ մը առաջ Հայ Բժշկ. Միութիւնը ճաշկերոյթ մը սարքած էր Լիւթէսիայի սրահին մէջ, եւ սա առթիւ հրաւիրած Փարիզի Բժշկ. Համալսարանի հեղինակաւոր դէմքերէն մէկ քանին: Ճաշկերոյթին ներկայ էին Փրոֆ. Ապրամի եւ իր տիկինը, Փրոֆ. Լէնիէլ - Լավասթին, Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. տը Մարթէլ, Տոքթ. Թրէմոլիէր, Տոքթ. Պութէ, Տէր եւ Տիկ. Տոքթ. Մեավետեւ, Տէր եւ Տիկ. Տքթ. Նաչթ եւ հայ մտաւորականներ: Փրոֆ. Ապրամի, Լէնիէլ - Լավասթին, Տը Մարթէլ, Նաչթ խօսք առին եւ իրենց համակրանքը արտայայտեցին հանդէպ հայ ժողովուրդին: Տոքթ. Քօլօլեան շնորհակալութիւն յայտնեց արտայայտուած համակրանքին համար: Բաժակաճառերը ընդմիջուեցան Օր. Հ. Թորոսեանի երգերով, որոնք, ինչպէս միշտ, խանդավառութիւն ստեղծեցին եւ օտար հիւրերուն վրայ մեծ տպաւորութիւն թողուցին: Երգելու հրաւիրուած էր նաեւ Պ. Քէչէճեան, որուն առնական ձայնը հմայք մը աւելցուց հայրենացած մթնոլորտին:

Ն.

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան համար

Հայ ժողովուրդ,

Ողբացեալ մեծ Զօրավարին՝ Անդրանիկի յիշատակն ու փառապանծ գործը տօնախմբելու եւ անոր յուշարձանին շինութիւնը փութացնելու առաջադրութեամբ, անցեալ մարտ 15ին, Փարիզի Նուպարեան մատենադարանին մէջ գումարուեցաւ համազգային ժողով մը, մասնակցութեամբ մայրաքաղաքիս երեք յարանուանութեանց, ամենակարեւոր Միութեանց եւ հայ մամուլի լիազօր պատուիրակներուն:

Վերոյիշեալ ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց յառաջիկայ Մայիս 24ի կիրակին հռչակել «Յուշարձանի Օր» Փարիզի եւ շրջակայքի հայութեան համար:

Այս առթիւ նոյն ժողովին մէջ միաձայնութեամբ յայտնուեցան նաեւ հետեւեալ բաղձանքները, զորս պարտք կը համարինք հաղորդել մեր պատուական ժողովուրդին այն հաւատքով թէ անոնք պիտի գործադրուին հաւատարմօրէն:

Ա.— Ի յիշատակ ողբացեալ զօրավարին, հոգեհանգստեան պաշտօն բոլոր հայ եկեղեցիներուն մէջ:

Բ.— Նոյն օրը, ճաշի սեղանին շուրջ յոտնկայս եւ մէկ վայրկեան լռութեամբ յարգանքի արտայայտութիւն զօրավարին յիշատակին:

Գ.— Դարձեալ նոյն օրը ամէն յարկի տակ, պատուոյ սեղանին վրայ տեղ տալ Զօրավարի լուսանկարին՝ դափնեզարդելով կամ ծաղկազարդելով զայն:

Դ.— Իւրաքանչիւր ընտանիքի կրտսերը նկատել նոյն տունին նուիրահաւաքը ի նպաստ յուշարձանի շինութեան եւ պահարանի մը մէջ անոր յանձնել տան նուէրը:

Ե.— Նոյն օրը Փարիզի ամենաշքեղ սրահներէն միոյն մէջ սարքել մեծավայելուչ հանդէս մը անմահ դիւցազնին յիշատակին նուիրուած, որու մանրամասնութիւնները պիտի հաղորդուին թերթերով:

Միջոցներ ձեռք առնուած են, վերոյիշեալ թուականէն առաջ, ժողովուրդին մատչելի ընծայել զօրավարին լուսանկարները պաշտօնական կնիքով: Այս նպատակաւ հայ սիրելի սկաուտները մեր տրամադրութեան տակ դրած են իրենց թանկագին աջակցութիւնը: Ուստի կը յանձնարարենք մեր ժողովուրդին իր ամենաջերմ ընդունելութիւնը վերապահել այդ դեռատի կամաւորներուն, որ անձնուիրաբար յանձն առած են այցելել ամէն հայ ընտանիքի՝ զետեղելու համար Անդրանիկի լուսանկարները (գին 2 եւ 4 ֆր.), եւ երկրորդ մայիս 31ին կատարել Յուշարձանին ի նպաստ իւրաքանչիւր ընտանիքին կրտսեր անդամին քով ի պահ դրուած գումարին հաւաքումը՝ փոխան պաշտօնական ընկալագիրի:

Հայ ժողովուրդ, ազգային հերոսի հոգին այդ օրը քեզի պիտի յառէ իր յիշատակի ակնարկը. գիտցիր կատարել քու պարտքդ անոր խնկելի յիշատակին հանդէպ, ապացուցանելու համար, որ դուն ալ քաղաքակրթուած ազգ մըն ես եւ գիտես գնահատել քու ծոցէդ ծնած հերոսները:

Յ. Գ.— Արտասահմանի հայ մամուլէն կը խնդրուի արտատպել այս կոչը: Նոյնպէս կը խնդրուի ազգային մարմիններէն եւ միութիւններէն՝ համանման հանդէսներ սարքել ի նպաստ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան եւ նիւթական արդիւնքը ղրկել յանձնախումբիս գանձապահին՝ M. Sarkis Devlétian, Trésorier du Comité d'initiative du monument du Général Antranik c/o Union Générale Arménienne de Bienfaisance, 11, Square Alboni. Paris (16e).

ՑԱՆԱ ԼԻՃԻՆ ՇՈՒՐՋ

Ինչպէս յայտնի է, Իտալացիները գրաւեցին Ցանա լիճին շրջանը: Անգլիա շահեր ունի այստեղ: Այդ պատճառաւ ալ 1902—1933 հինգ անգլիական մարմիններ ձեռնարկած են այդ լիճին ու շրջականերու ուսումնասիրութեան, բայց մեծ յաջողութիւն չեն գտած: Որովհետեւ տեղացիք թոյլ չեն տար որ հոն օտարներ մուտք գործեն՝ եթէ նոյն իսկ կայսրը արտօնած ըլլայ: Աւելցուցէք ասոր վրայ կլիմայի անյարմարութիւնը: Վայրի գազանները, մժեղները եւ ձիու ճանճերը կը վխտան:

Կապոյտ Նեղոսի ակէն՝ Ցանա լիճէն մեկնողը փոքրիկ Ապպայի գետն է: Երբ Ապպաին Ցանա լիճէն դուրս գայ, մեծ Ապպաի, այսինքն Կապոյտ Նեղոս անունը կը ստանայ: Փոքրիկ Ապպաին կ'ելլէ հիլ ալիքներէն, որոնք 9500 ոտք բարձրութիւն ունին: Այն վայրը ուր ինք կ'ելլէ Սաքալա կը կոչուի: Այս ջուրը սուրբ է եւ զայն կրնան ձեռնել միայն քահանաները, որոնք անոր պահապանն են: Կ'ենթադրեն թէ այս ջուրը մէկն է այն չորս գետերէն, որոնք Եդեմէն կը հոսին, ու անոր ջուրը չարաչար գործածելու պարագային մահ կը պատճառէ: Քահանաները մեծ հանդիսաւորութեամբ կը գործածեն այդ ջուրը եւ կ'ենթադրեն թէ ան կրնայ շատ մը հիւանդութիւններ բուժել: Անգլիացի ճամբորդ մը կը պատմէ.—

«Աչքերուս առջեւ կը փայլէր ջուր մը որ կ'եռար ու կը հոսէր: Կապոյտ Նեղոսը, որ անոր շարունակութիւնն է, կ'երկարի կ'երթայ եւ անոր եզերքը մատներու նման կը ցցուին իսլամ գիւղերու մինարէները: Եթովպեան լեռներուն մէջ փոքրիկ լիճ մը, հոսող գետեր, կանաչ հովիտներ, արածող կովեր, Ցանա լիճը ներքին ծով մը, հետզհետէ խորացող անդունդ մը, լեռներ ու կրկին լեռներ, գիւղեր, հարթ դաշտ մը, լայնցող գետ մը եւ շոգենաւեր, մեծ ամբարտակ մը, եւ վերջապէս արդիական քաղաք մը»:

Ցանա լիճին ափերը Յիսուսէն առաջի շրջաններէն մնացած աւերակներով լեցուն են: Նեղոսի ակին պահապանները այս շրջանը ծածկեր են խորհուրդի վարագոյրով մը եւ գաղտնիքները կրցեր են երկար ատեն պահել օտարներէն:

Ցանա լիճին կղզիներուն մէջ կը բնակին քահանաները, որ կրօնական պարեր կը պարեն: Վանքի մը մէջ, կ'ըսուի, սուրբ անձնաւորութեանց յատուկ առարկաներ կան: Այդ վանքը շինած է, իբրեւ նուէր կայսեր, սպանիացի ճիզուիթ քահանայ մը, 1614ին:

Տէր եւ Տիկին Ուշտունի Փափազեան կը ծանուցանեն իրենց որդւոյն ՅԱՐՈՒԹԻՒՆի մկրտութիւնը որ տեղի ունեցաւ 26 ապրիլին, կնքահայրութեամբ գնդ. Տ. Բաղտասարեանի:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՈՐ ՍԻՆԵՄԱ ՄԸ

Անցեալ շաբաթ բացումը կատարուեցաւ հայկական նոր Սինէմայի մը, 65—67 Ավընիւ Շան'զէլիզէ: Այս նոր ձեռնարկը կը պատկանի Արամազդ (Ահուրամազդա) ընկերութեան որուն գլխաւոր բաժնետէրերն են Պ. Նիկողոս Արզումանեանց եւ ափղան դրամատէր մը:

Շէնքը կառուցած է ճարտարապետ Պ. Յ. Ապտալեան:

ՄԵՐ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Օր. Մայտա Պապօնեան աշակերտուհի Ecole Normale de Musique de Parisի, մասնակցած է 26 ապրիլի Լէօփոլտ Պէլանի ջութակի մրցումին եւ Ա. հանդիսացած concoursի ժիւրիին կողմէ:

Համապատասխան վկայականը Lauréat du Concours Général de Musiqueի աստիճանով պիտի ստանայ 21 յունիսին, Սորպոնի մէջ:

ԷՋԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Մեծ կռիւներու մասնակցած, փորձառու ռազմական բոլոր նրբութիւններուն: Գումարտակի հրամանատարը հրահանգած էր ինծի որ հետապնդեմ յիշեալը: Կը կասկածէինք իբրեւ մեծամասնական գործակալ: Իմ հետապնդումներս արդարացուցին կասկածները: Անոր նման 3—4 ենթասպաներ տրուած էին զանազան վաշտերու միեւնոյն օրը, միեւնոյն հրամանով: Դեռ շատ ու շատ օրինակներ այս շարքէն: Մթնոլորտը թունաւորուած էր: Պատասխանատուները, անհնազանդները զատելու ոչ հնարաւորութիւն, ոչ ալ ժամանակ կար, ո՛ւր մնաց դանոնք կառափնատով, գնդակահարութեամբ պատժելու մասին մտածել: Պարտականութեան գիտակցութիւն, պատասխանատուութեան վախ գոյութիւն չունէր: Հոկտ. 27—28ի գիշերը սոսկալի ձիւնամրրիկ կար, թշնամի խարոյկները, բոլոր բարձր եւ մեզ տիրապետող բլուրներու եւ լեռներու գագաթին վրայ անվախ կը փայլէին: Կծու ցուրտը մեզ շատ կը նեղէր, մեր վաշտերը դիրքերուն վրայ հազիւ կրնայինք մէկ երկու ժամ պահել, շարունակ կը փոխէինք: Դառն, անտանելի ճակատագրական անակնկալներով լի գիշեր մը անցուցինք: Առտուն օդը մեղմացած էր, գեղեցիկ արեւ մը, պայծառ երկինք: Գիշերուան սարսափելի ցուրտը մեզի մտածել տուած էր Հաճի Խալիլ բարձունքին վերի թրքական ուժերու մասին,— կամ հոն սառած ըլլալու են եւ կամ լեռնէն վար իջած: Առտուն արեւուն առաջին ճառագայթներուն տակ անոնք մրջիւնի նման սկսան շարժիլ եւ սպառնալից հասակ ցոյց տուին:

Մեր դիրքի երեք թեւերուն վրայ լուրջ կռիւ սկսած էր: Իսկ բերդաքաղաքի բոլոր ճակատներուն վրայ խորունկ ու անընդհատ թնդանօթները կը գոռային:

Բ. գունդի գումարտակը Հաճի Խալիլ լերան ձախ ցած բլուրները բռնած էր, մեր գումարտակը Ղարաղալայ գիւղի աջ բլուրները, մեր Ա. վաշտը ամենատաք կռիւը ընդունած էր: Հազիւ տասը րոպէ դիմադրութիւն ցոյց տուած, նահանջի ճամբան բռնեց: Վաշտի հրամանատարը, Գ. Ալեքսանեան հակառակ իր կրունկէն վիրաւորուած ըլլալուն՝ գերմարդկային ճիգեր կը թափէր վաշտը կանգնեցնելու համար: Թշնամին փոքրաթիւ էր: Ալեքսանեան բարկութենէն, ցաւէն ու կսկիծէն կուլար: Վաշտը ձեռքէն ելած էր, զինուորի մը նոյն իսկ խօսք հասկցնել անկարելի էր: Ալեքսանեան իմ վաշտի շղթային մէջ մտաւ:

— Օնէ, ըսաւ ինծի դառնալով, այսօր քաղաքը պիտի տանք Թուրքերուն:

— Ինչո՞ւ:

— Աւելորդ է հարցնելդ, տե՛ս, տես, սա անարիւն, անջիղ զօրքը, չուզեր կռուիլ: Թշնամին առանց շղթայ կազմելու, խիտ շարքով մտաւ մեր դիրքը, յառաջաւոր պահակները թշնամին 1300 քայլի հեռաւորութեան վրայ տեսնելով դիրքերը թողուցած ետ քաշուած էին: Դէպի դիրքերը յառաջացայ, ի՞նչ տեսնեմ, թշնամին մեր դիրքերուն մէջ է: Մեր զօրքին մէջ խուճապը ինկաւ, ահա կը տեսնես արդիւնքը, ոտքէս վիրաւորուած եմ:

Զինուորը վիրաւորուած Ալեքսանեանը ձիու մը վրայ դնելով թիկունք տարաւ:

Թշնամին Ա. վաշտի դիրքերը գրաւելով իմ վաշտիս դէմ սկսաւ յառաջանալ: Մենք կռիւը ընդունեցինք:

Կռիւի, կրակի, հեռաւորութեան անհրաժեշտ ցուցմունքները, հրահանգները տալու միջոց չկար: Բոլոր ուժովս, համոզկեր յորդորներով կ'աշխատէի զինուորները դիրքին վրայ պահել: Շղթային մէկ ծայրէն միւս ծայրը փորի վրայ սողալով կ'երթայի կուգայի, ծունկերս ու արմունկներս կարծր քարերուն կը խփուէին, ցաւը սրտիս կը զարնէր, ցեխին մէջ թաթխուած արգահատելի կերպարանք մը ունէի: Թշնամին կանգնած էր 5—600 քայլի վրայ, մեր բլուրը աւելի տիրապետող էր:

— Օրիորդ, ըսի մեր կամաւոր աղջկան, ի՞նչպէս, հե՞շտ է կռիւը: Լուռ ու մտախոհ էր: Յանկարծ միտք մը ծագեց մէջս ու դարձեալ մօտեցայ օրիորդի դիրքին:

— Օրիորդ, շուտ առանց վայրկեան մը կորսնցնելու սողոսկելով ետ քաշուէ, հեռացիր ասկից, գնա Կարակալայ գիւղը եւ անկից ալ անցիր Կարս, քու հոս մնալդ այլ եւս աւելորդ է, շուտ, անմիջապէս, ես այդպէս կը հրամայեմ:

— Բարի ճանապարհ:

— Մնաք բարի:

Օրիորդը թիկունքի ճամբան բռնեց եւ արագ արագ հեռացաւ:

Իմ վաշտին կէսը անձնուէր կամաւորներ էին, թարմ տարիքով պատանիներ: Այս բացառիկ հանգամանքին շնորհիւ էր որ գոնէ քիչ մը կրցանք պահել մեր դիրքը: Միւսները կծկուած հողաթումբի մը ետեւ գրեթէ ծածկուած, հրացաններուն փողը պարապին տուած կը կրակէին: Ամէն անգամ իրենց կը մօտենայի՝ նահանջելու առաջարկ կը դնէին: «Պիտի պաշարուինք», «գերի պիտի մնանք», «միւս զօրամասերը քաշուած են, մենք մինակ ի՞նչ կարող ենք ընել», «հոգինիս դուրս ելաւ», «անօթի ենք», «ետեւի բլուրները աւելի լաւ են», եւ ասոնց նման առարկութիւններով օրն ի բուն գլուխ կ'ուռեցնէին:

Ե. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(29)

Սպանիան պիտի կարմրի՞

Քաղքենի թերթերը կը շարունակեն պնդել թէ ինչ որ տեղի կ'ունենայ Սպանիոյ մէջ, ամիսներէ ի վեր, համայնավարական շարժում է եւ կը ղեկա-վարուի Մոսկուայի գործակալներուն կողմէ: Ամէն պարագայի մէջ, պետու-թիւնները ուշադրութեամբ կը հետեւին խռովութեանց ընթացքին:

Սպանիական գրաքննութեան արտօնութեամբ, հրատարակուեցաւ տեղե-կագիր մը, որ կը ներկայացնէ բոլոր դէպքերը, փետրուար 16էն մինչեւ ապ-րիլ 2: Համաձայն այս տեղեկագրին, այդ վեց շաբաթներու ընթացքին 58 յար-ձակումներ եւ աւարառութիւններ կատարուած են քաղաք. կազմակերպու-թեանց կեդրոններուն վրայ, 72 յարձակումներ՝ հանրային եւ մասնաւոր հաս-տատութեանց վրայ, 33 յարձակումներ մասնաւոր բնակարաններու եւ 36 ալ՝ եկեղեցիներու վրայ: Ուրեմն համագումար 199 յարձակումներ եւ աւարա-ռութիւններ: Կրակի տրուած կամ քանդուած են 72 հանրային եւ անհատական շէնքեր եւ 106 եկեղեցիներ: Տեղի ունեցած են 11 գործադուլներ, 169 ըմբոս-տութիւններ, 39 հրացանաձգութիւններ, 85 զինեալ յարձակումներ: Սպան-նուած են 74 հոգի, վիրաւորուած՝ 345 հոգի:

*** Սպանիոյ ամենամեծ գարեջրատունը, Ագուիլա, որ կը հայթայթէ երկրին գարեջուրին 70 առ հարիւրը, բանուորներուն ձեռքը անցաւ ապրիլ 29ին: Բանուորները պահանջեր էին արձակել երկու աշխատաւորներ որոնք ֆա-շական կը համարուէին: Վարչութիւնը մերժեց: Յաջորդ օրը բանուորները մերժեցին դուրս ելլել շէնքէն: Վարչութիւնը առաւ քալեց եւ բանուորները անմիջապէս գրաւեցին հաստատութիւնը, իրենց մէջէն վարչական խորհուրդ մը կազմելով: Գարեջուրը մատակարարուեցաւ սովորականին պէս: Տակառնե-րուն վրայ փակցուցեր էին յեղափոխական մակագրութիւն մը, որ կը նշանա-կէ «Պրոլետար եղբայրներու միութիւն»: Այս չորրորդ գործարանն է որ բան-ուորներուն ձեռքը կ'անցնի Մատրիտի մէջ:

*** Երէկ, ուրբաթ, ժողով գումարեցին Սպանիոյ ընկերվարականներն ու անիշխանականները, զինակցութիւն մը կնքելու եւ Սպանիոյ կառավարու-թիւնը ձեռք անցընելու համար: Մինչեւ հիմա անիշխանականները մերժած են գործակցիլ ուրիշ ծայրայեղ կուսակցութեանց:

Տասը միլիոն եւս...

Անգլիոյ ծովապետութիւնը տասը միլիոն ոսկիի յաւելուածական վարկ մը խնդրեց, նաւատորմի զօրացման նոր ծրագրին գործադրութեան համար: Այս առթիւ լուսաբանութիւններ պիտի տրուին երեսփ. ժողովին մէջ:

Նոր մարտանաւերու շինութիւնը պիտի սկսի յառաջիկայ յունուարին:

Այս յաւելուածական վարկով Անգլիոյ նաւային ծախքը կը ներկայացնէ 80,230,000 ոսկիի գումար մը, ներկայ տարեշրջանին համար: Յաւելուածական վարկերէն 2,881,500 ոսկի սահմանուած է շինութեանց նոր ծրագրի նախա-պատրաստական ծախքերուն, 2,177,000 ոսկի՝ Միջերկրականի մէջ համախմ-բուած տորմիղին եւն.: Ընդհ. ելմտացոյցէն 10,661,000 ոսկի յատկացուած է Սինկափուրի նաւակայանին զօրացման, եւ մօտ մէկ միլիոն՝ Տէվընփորթի եւ Ճիպրալթարի նաւարաններուն ընդարձակման:

ՁԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԻՉ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ պատահեցան Պաղեստինի մէջ, Ապրիլ 30ին: Երուսաղէմի մէջ 200 Արաբներ փորձեցին գրաւել վարչական գրասենեակներ: Ոստիկանու-թիւնը միջամտած ըլլալով, քարի բռնուեցաւ: Վիրաւորուեցան եօթը Արաբ-ներ եւ նոյնքան ոստիկաններ: Եաֆայի մէջ հինգ ռումբեր նետուեցան հրէա-կան տուներու մէջ: Նազարէթի բանթող Արաբներուն վարիչները ձերբակալ-ուեցան, ցոյցերու ատեն անգլիացի սպայ մը եւ քանի մը զինուորներ վի-րաւորուած ըլլալով:

ԱՌԻԻԾ ՄԸ, որ հանդստեան կոչուած էր եւ թերեւս այդ պատճառով ալ կատղած, առջի օր Փորթ Մայեոյի տօնավաճառին մէջ փարատեց երիտա-սարդ գազանադուսպի մը կոկորդը: Նախապէս ալ կոնակէն վիրաւորուած էր տիկին մը: Երբ օգնութեան հասան, տղան մեռած էր արդէն: Գազանը իր որսը ձգեց այն ատեն երբ ոստիկան մը կրակ բանալով, վիրաւորեց մէկ աչքէն:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երեսփ. ընտրութեանց առթիւ խռովութիւններ ծագելով, 7 հոգի սպաննուեցան եւ քսան հոգի վիրաւորուեցան:

** Հանգուցեալ Թագաւորը թաղուեցաւ հինգշաբթի օր, մզկիթի մը մէջ, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ: Զինուորներ շարուած էին երեք մղոն տարածութեան վրայ եւ 15 օդանաւեր կը սաւառնէին: Փարաւոններու օրերէն մնացած սովորութեան մը համաձայն, եօթը ցուլեր մորթուեցան սալայատա-կին վրայ եւ միսը բաժնուեցաւ աղքատներուն:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

«ՎԱՐԴԱՆ» ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Ռուբէնի, Հրայր եւ Ցաւրոս խումբերու բոլոր ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Ալսուվիլի մէջ, սովորական հաւաքատեղին:

ՍԷՆԹ'-ԺԻԷՆԻ Աւոսոթ ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ կուինչք եւ կեփին խումբի ընկերները, վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

ԱՊՐԻԼ 11Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Զ. Ռ. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին

վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. ՊԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

5 Rue de l'Eclipse

Կը խօսին՝ Տիկ. ՔԻՊՐԻԹՃԵԱՆ եւ Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին: Ջոմի վահագնեան նուագախումբ:

կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները:

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է:

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Ց. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

Մայիս 9ին իրիկուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

կը նախագահէ ՏԻԿ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը խօսին ՏԻԿ. ԷԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին: կը մասնակցին՝ իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԸՆԵԹԻԱՆՈՎ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, ՕՐ. ԱՎՆԱԴԱՆԵԱՆ եւ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ:

ՃԱԶ **Sandros and his Boys**

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք:

Թատերական Ներկայացում

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. Կարտանի Նիկոլ—Դուման ենթակոմիտէի կողմէ եւ մասնակցութեամբ «Անդրանիկ» թատերախումբի

կը ներկայացուի ՍԱՍՈՒՆԸ ԱՅՐԻՈՒՄ Է

վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

տոմսեր՝ 4 եւ 3 ֆրանք:

ԸՆԿԵՐԱՀԱՄԱԿՐԱԿԱՆ ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դաշնակցութեան Վալանսի Սեւամանթօ Ակումբի Վարչութեան կողմէ

վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին, իր Ակումբին մէջ,

2 rue des Balais

Ներկայ պիտի ըլլայ ընկերուհի Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

գեղարուեստական բաժին, երգ, արտասանութիւն, նուագ եւայլն.

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է

Թատերական Ներկայացում

Կ. Խաչի Վիէնի Մասնաճիւղին կողմէ, ի նպաստ իր դպրոցին

վաղը, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Սէրքըլ կաթոլիկի սրահին մէջ

կը ներկայացուի ԱԻԵՐԱԿՆԵՐԻ ՎՐԱՑ

Մուտք՝ 3 եւ 1 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

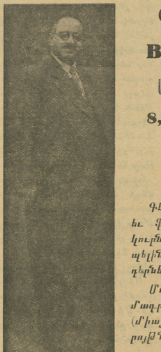
ԼՃԵՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Դ. (Ապրիլ) թիւը ճոխ բովանդակութեամբ եւ պատկերազարդ: Քաջալերեցէ՛ք ֆրանսահայ այս գրական ամսագիրը, որուն տարեկան բաժնեգինն է Ֆրանսայի համար 30 ֆրանք, արտասահմանի համար **40** ֆրանք:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine), Chèque Postaux 1647.93 Paris,

Պ. ՎԱԼԱՆՍԻ

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փլէյէլ-Ժաւոնալի սրահին մէջ:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ԳՐԱԿԱՆ ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԵՐԵԿՈՅԹ կազմակերպուած Հայ Գրողներու Ընկերակցութեան կողմէ, վաղը, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, Գաֆէ Վոլթէռի վերի սրահին մէջ (Բլաս տը լ'Օտէոն) Տիկիններ Անաիս եւ Էլլէն Բիւզանդ. Պ.Պ. Նիկողոս Սարաֆեան, Բիւզանդ Թօփալեան եւ Ա. Սեմա պիտի կարդան իրենց գրական էջերէն մին. Պ. Գեղամ Ֆէնէրճեան պիտի կարդայ հակիրճ գնահատական մը Բիւզանդ Թօփալեանի եւ Ա. Սեմայի նոր լոյս տեսած բանաստեղծութեանց հատորներուն մասին: Օր. Մարգարիտ Բաբայեան պիտի երգէ դաշնակի վրայ, ընկերակցութեամբ Պ. Գուրգէն Ալեմշահի. կամիտաս վարդապետի հաւաքած ու ձայնագրած Ակնայ ժողովրդական գեղեցկագոյն երգերէն մէկ քանին: Պ. Ա. Չօպանեան քանի մը խօսք պիտի ըսէ Ակնայ ժողովրդական բանաստեղծութեանց մասին: Ոչ ոքի հրաւէր չէ ուղարկուած: մուտքը ազատ է ծախքերու մասնակցութեան համար 2 ֆրանք:

— ՓԱՐԻԶԻ Սէօլէօզի Հայր. Միութեան վարչութիւնը անդամական ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր անդամները, վաղը. կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, իր գրադարանին մէջ: Օրակարգ՝ զեկուցում վարչութեան կողմէ Սէօլէօզի վերաշինաց Հայր. կեդր. վարչութեան խորհրդականն ժողովին մասին, որ տեղի ունեցաւ Ապրիլ 26ին: Բոլոր անդամներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— կը փնտռեմ եղբայրս կարապետ կէնճեան (Ատաբազարցի՝, մօր անունը՝ Պայծառ, հօր անունը՝ Յովհաննէս. 9 տարեկանին աքսորուած է իր հօրաքրոջ Մարիամ Միսճիեանի հետ: Լուր կայ թէ զինադադարին կը գտնուէր Հալէպի որբանոցը եւ Քէօթահիացի ընտանիք մը զինքը որդեգրած է: Իր մասին լուր ունեցողներէն կը խնդրուի իմացնել իր քրոջ Mme Rose Israélian, 8 rue du Soleil, Paris (20): Իր ծրգրիտ հասցէն տուողին վեցամսեայ «Յառաջ» նուէր: Արտասահմանի հայ թերթերէն կը խնդրուի արտատպել:

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂ"ՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՑԵՂ"ՇՐՋՈՒԻ

Ցեռոյ, կարճ լռութենէ մը վերջ, կ'աւելցնէ.

— Եթէ ձեր տեղն ըլլայի, ես վաղն կ'արտաքսէի այդ պաշտօնեան, որ ... թէ երկու ամիսէն կը կատար-... յանձնարարութիւնները: Բայց ... ծուլութիւն է: Իրեն հարուա-... կարգով կ'ըսենք, իսկ ան «եր-... միս» կը պատասխանէ: Ցիմար: ... յանձնարարութիւն կը բուրէ ատի-...

... հանդարտեցնեմ զինքը, որքան ..., եւ խօսակցութեան կուտամ ... ուղղութիւն.

— Ձեր երկրին մէջ շատ խափանա-... եր կա՞ն:

— Շատ,— կը պատասխանէ ան՝ ... լսելի հանդարտութեամբ մը,— ... տեղ շատ են դէշ մարդիկը: Թէ ... միութեան մէջ եւ թէ Թաթար-... պլիքի մէջ, ամէն տեղ դէշ մար-... կան: Ոմանք ծերութեան պատ-... , եւ որոնք յիմարութեան՝ չեն ... նար թէ որի կը վնասեն: Կը կար-... թէ իշխանութեան հակառակ գոր-ծած կ'ըլլան: Ցիմարներ... իրենց հո-ղին, իրենց հայրենիքին դէմ կը գոր-ծեն... միայն թէ՝ ի վերջոյ եւ ամէն բանէ առաջ իրենք իրենց կը վնասեն: Հոն՝ շատ չեն խօսիր անոնց հետ, փամփուշտ մը՝ եւ պրծաւ... Այս գործերուն հետ կարելի չէ կատակել:

Կը նայիմ քարտուղարին, ու իմ առ-ջեւ կը տեսնեմ հիմա բոլորովին ուրիշ անձ մը,— աւելի տարիքոտ՝ քան կ'երեւար ինք, աւելի լուրջ եւ խիստ: Իր նեղ ճեղքուածքներէն կը փայլէին աչքերը, ու ես հասկցայ թէ հոն՝ Քազանի մէջ՝ իր ստորադասները բնաւ տրամադիր չէին կատակելու:

×

— Դուք ինծի հարց կուտաք հայ-ուածայնութեան եւ բոլշեւիկեան թափի մասին,— ըսաւ ինծ՝ ձայնին մէջ հեգնանք մը դրած՝ տարիքոտ ու նիհար մտաւորական մը, Ջեխովյաւ-եան տիպով ու նոյնիսկ դէմքով նման Ջեխովի: Ան զարգացած հողագործ մըն էր: Ասիական ամայութիւններ ան կը վերածէ իրենց տիպով եղական այգիներու: Տասը հազարաւոր հէք-թար այգիներ առ այժմ կուտան հրա-շալի արդիւնք: Այդ խաղողը կը փն-տռուի ամբողջ Միութեան մէջ: Բայց, ծերունի մտաւորականին յաւակնու-թիւնները աւելի հեռուն կ'երթան: Հոն,— ինք հաւատացած է ատոր,— ասիական այդ տափաստաններուն մէջ, ան պիտի աճեցնէ Պորտոյի եւ Պուրկոնյի ամենալաւագոյն խաղող-ները: Փոքր ծաւալով փորձեր ըրած է արդէն: Ու լաւ արդիւնք ձեռք ձգած: Շատ չուտով, Խ. Միութիւնը պիտի մրցի՝ իր Փորթօ եւ Մալակա գինինե-րով Պորտոյի եւ Պուրկոնյի գինինե-րուն հետ...

— Ես դեռ եւս բաւականաչափ յանձնարարութիւններ չեմ ունեցած այս այգիներէն՝ մեծ ծաւալով փոր-ձեր ընելու համար: Ասկէ զատ, ես այգեպան եմ, եւ ոչ թէ գինեգործ: Ինծ մօտ ղրկեցին երկու լաւ գինե-գործներ, իսկ ես հոս եմ եկած՝ Մոն-փէլիէէն գնելու համար բաւական քա-նակութեամբ որթատունկեր: Քանի մը տարի վերջ, մենք մեր տանը մէջ պիտի խմենք սեփական Պորտոյի եւ Պուրկոնյի գինի: Անոր արժեգինը պի-տի ըլլայ կրկնապէս աւելի աժան, քան Ֆրանսայի մէջ: Թէ ինչու, ատիկա իմ գաղտնիքս է:

Իսկ բոլշեւիկեան թափը եւ հար-ուածայնութիւնը,— ատոնք, ընդ-հանրապէս, ուրախ նախադասութիւն-ներ են, պարտադիր ու անհրաժեշտ՝ մեր կեանքին մէջ, բայց եւ զուրկ՝ լուրջ նշանակութենէ: Մենք փոխա-դրութեանց, արձանագրութեանց, հաշիւներու համար այնքան ժամանակ կը կորսնցնենք որ կը ջանանք, ան-շուշտ, այդ վնասը որքան կարելի է փոխարինել՝ օգտուելով ամենափոքր կարելիութենէն իսկ:

Առաջին տարիներուն, մեզի՝ տարի-քոտ մտաւորականներուս ոչ ոք հա-ւատ կ'ընծայէր: Մեզ կը հետապն-դէին չորս աչքով եւ մեր աշխատանքը դրուած էր բոլորովին անկարելի պայ-մաններու մէջ: Այժմ, կը խորհիմ թէ անոնք բոլորովին անարդար չէին: Մեզ-մէ շատերը անոնց սիրտ չէին տար. ուրեմն եւ ի՞նչպէս աշխատէին անոնց հետ:

Բայց, ժամանակի ընթացքին, ներ-կայացաւ պարագայ մը, զոր հազիւ հիմա կը սկսիմ հասկնալ եւ գնահա-տել: Ձեզի պիտի խօսիմ հակասու-թեան մը մասին, բայց նախապէս ձեզ-մէ կը խնդրեմ ուշադիր մտածել անոր մասին:

Ինծ կը թուի թէ՝ Ռուսիոյ ամբողջ պատմութեան ընթացքին, առաջին անգամ Բոլշեւիկներն եղան որ երեւան հանեցին թէ ինչ կ'արժէ Ռուսիան, եւ մեզի սորվեցուցին սիրել զայն:

Դէպի հայրենիքը սիրոյ մասին, ինչպէս նաեւ ազգային հպարտութեան շուրջ մեզի խօսած են շատոնց եւ շատ մը անհամ նախադասութիւններ: Բայց, անոնց բովանդակութիւնը կամ ծայրայեղօրէն մշուշոտ էր, կամ չոր ու ցամաք: Մեզի կը սորվեցնէին թէ անիկա երկիրն է աստուածապաշտնե-րուն եւ կամ՝ խառնելով իրարու՝ ինքնապետականութիւնը, ուղղափա-ռութիւնն ու ազգայնութիւնը, կը ճչա-յին.

— «Հարուածէ Հրեաները, փրկէ Ռուսիան»:

Մենք Ռուսիան կը ճանչնայինք Իլո-վիան եւ կամ, լաւագոյն պարագային, Կլովցեւեան ձեւով, բայց միշտ հանդ-րիճեալ,— պատմականօրէն, ընկերա-բանօրէն կամ խորհրդապաշտօրէն:

Լէնին, մեր առջեւ, առաջին անգամ ըլլալով, երեւան հանեց Ռուսիան — ու ատիկա իր մեծագոյն ծառայու-թիւնն է մեր ազգին — որպէս երկիր եւ արժէք, Ռուսիան՝ որպէս անյայտ մար վայր մը՝ բոլոր կարելի փորձե-րուն եւ պրպտումներուն, Ռուսիան, որպէս երկիր մը, ուր՝ ֆիզիքական եւ նիւթական տեսակէտէ՝ իրապէս չինչ կայ կարելի:

Մենք, որ մեր ամբողջ երիտասար-դութեան շրջանին կը վիճէինք բոլոր այն վերացական բաներու մասին, որոնք գոյութիւն ունին մարդկային ծանօթութեան մէջ, քաղցած մարդ-ախորժակով խոյացանք մեր առջեւ նոր բացուած այս ոչ-վերացական, ոչ-իտէալական, այլ ամբողջովին իրական արժէքին վրայ: Եւ այսօր իշխանութիւնը երբ համոզուեցաւ թէ մենք իրապէս ամբողջ սրտով եւ մեր բովանդակ մտածողութեամբ նուիր-ուած ենք այդ գործին, մեզի տուաւ բազմապէս անսահման կարելիութիւններ:

(Շար.)

(8)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 3 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 3 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3015

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՁԱՅՆԵՐ ՆՈՒԱՂՈՒՆ, ԹԵՒԵՐ ԹԱՐԹԱՓՈՒՆ

Ամէն անգամ որ կ'արծարծուի գաղութներու ինքնապաշտպանութեան խնդիրը, մեր դրացիները կա՛մ վայրերան կանչեր կ'արձակեն, «դաւադրութեան» հոտ առնելով, եւ կամ կը մխրճուին փաստաբանական գիւտերու մէջ :

Կան ալ որ, ամէն ինչ լաւ կը տեսնեն, եւ կը կարծեն թէ աւելորդ է յոգնիլ, այս կամ այն ուղղութեամբ :

Այսպիսի հոգեբանութեան մը հանդէպ, անշուշտ որ եւ է վիճաբանութիւն կը դառնայ աւելորդ : «Այսպէս եկեր ենք, այսպէս ալ պիտի երթանք» :

Մենք շատ խոր եւ շատ լայն կ'ըմբռնենք ինքնապաշտպանութիւնը, այդ բառին մէջ դնելով ամբողջ քաղաքականութիւն մը :

Մեզի համար ինքնապաշտպանութիւնը չսկսիր «Հայաստանը սիրելով», եւ շէն ու պայծառ պահելով բանկայը :

Ինքնապաշտպանութիւնը, մեր հասկացողութեամբ, ոչ միայն ուժերու համախմբում է, կազմակերպում եւ աշխատանք, այլ հանգամանք մը :

Սկսինք Երեւանէն :

Ճշդեցէք ձեր դիրքը Հայաստանի հանդէպ, «դադրեցուցէք ձեր հակա – հայաստանեան քաղաքականութիւնը», կ'ըսեն մեզի, եւ այն ատեն կը համաձայնինք :

Ըսել կ'ուզեն — աջն ու ձախը հաւասարապէս — թէ մինչեւ որ Դաշնակցութիւնը չխոնարհի Երեւանի առջեւ, ճիշդ իրենց պէս, երկիւղածօրէն բարեւի կենալով, չեն կրնար ոչ գործակցիլ, ոչ ալ մօտենալ արծարծուած հարցերուն :

Եւ այս՝ տասնըհինգ տարիէ ի վեր :

Պարզապէս կը պահանջեն հպատակութիւն,— աւելի մոլեռանդօրէն քան Երեւանը ինք :

Մինչդեռ, եթէ հարցին մօտենային ե՛ւ հայրենիքի ե՛ւ գաղութներու պաշտպանութեան, զօրացման տեսակէտէն, եւ եթէ ինքնաճանաչման փորձ մը կատարէին, պիտի խոստովանէին թէ աւելի շատ իրենց կամկար, կամակատար եւ երկերես գործունէութիւնն է որ վնաս կը պատճառէ երկուքին ալ :

Դաշնակցութիւնը բռնած է, այո, քննադատական դիրք, իբրեւ ընդդիմադիր : Այդ ուղին գծեր են իր ժողովները, դատելով ծուռն ու շիտակը : Իսկ որ եւ է բանաձեւէ առաջ, Դաշնակցութիւնը իր առջեւ ունի անողոք իրականութիւն մը, որ չի պարտկուիր ոչ «հայաստանասէր» հաւատարմութեամբ, ոչ ալ մանուածապատ ձարգանքներով կամ ճոռոմաբանութիւններով :

Ահաւասիկ երկու հիմնական խնդիրներ,— Երեւանի քաղաքական գործունէութիւնը եւ անոր դիրքը՝ Արտասահմանի հանդէպ :

Ամէնէն թթու հակադաշնակցականն ալ չպիտի կրնար ապացուցանել թէ՝ «ամէն ինչ կարգին է» այդ ճամբուն վրայ :

Երեւանը չունի քաղաքական գիծ : Չի յոգնիր, չի քրտնիր այդ ուղղութեամբ : Չի ձգտիր առաւելագոյն բարիքը ապահովել, տիրող կացութենէն, ինչպէս իր դրացիները :

Ան զբաղած է երկիր շինելով,— կը շնորհաւորենք : Ինչ որ կը կատարուի այս ճամբուն վրայ, շահ է ե՛ւ այսօրուան ե՛ւ վաղուան համար : Եւ մենք չենք բաժներ այն տեսակէտը թէ միայն Մոսկուան է որ կ'օգտուի այս բոլորէն,— վերաշինութիւն, ելեկտրականացում, ցանք եւայլն :

Բայց, մեր այսօրուան կացութեան մէջ, բաւակա՞ն է այսքան իշխանութեան մը համար որ կը կոչուի բանուորա – գիւղացիական, ազատ, հաւասարազօր եւ շինարար :

Բաւակա՞ն է, ներելի՞ է խրիլ շռնդալից «պլան»ներու ժխորին մէջ, եւ մոռացութեան տալ մնացեալը,— երբ գիտենք որ ամբողջ ժողովուրդ մը կը հալի օտար պողոտաներու վրայ, ի խնդիր ափ մը հողի :

Ուրիշ ատեն ալ բացատրած ենք եւ կրկին կը յիշեցնենք,— դրախտներ չէ որ կը սպասենք : Ոչ ալ արշաւ՝ սահմանէ սահման :

Բայց, Երեւանցիները իրենք պիտի կրնայի՞ն ապացուցանել, թէ անելիք չունին մինչեւ իսկ սահմանէն ներս, ազգային - քաղաքական գետնի վրայ :

Ո՞ւժ չունին, մա՞րդ չունին, շատ հեռո՞ւ է Մոսկուան :

Այս հարցումներն իսկ ոչ թէ արդարացում պիտի ճարէին, այլ դատապարտութիւն :

Որքան տժգոյն է այս ճամբան — քաղաքական — նոյնքան զզուեցուցիչ հանգամանք մը կը ներկայացնէ Երեւանի դիրքը՝ հայկական Արտասահմանի հանդէպ :

Չենք խօսիր իր կապակցութեան միջոցներու մասին,— գործակալներ, պատահական միջնորդներ, Բարեգործական կամ Հօկ, որոնք արգահատելի վիճակի մը վերածեր են իշխանութեան մը եւ ծրագիր զանգուածի մը յարաբերութիւնները :

Այդ բոլորը ուրիշ բան չեն, եթէ ոչ նուաղուն ձայներ եւ թարթափուն թեւեր : Եւ երբ նոյն կացութիւնը կը շարունակուի տարիներով, կը նշանակէ թէ ոչ միայն Երեւանը, այլ եւ անոր միջնորդները գոհ են այս վիճակէն : Մէկը իշխանաւոր, միւսը աղերսարկու եւ կամակատար :

Աչքի առջեւ բերէք միայն ներգաղթի խնդիրը,— անոր կազմակերպութեան եղանակները, 1925էն ի վեր, եւ եթէ կրնաք՝ պահեցէք ձեր պաղարիւնը :

Ոչ մէկ «շնորհ» այնքան իշխանաբար չէր տրուած, որքան հայրենիք դառնալու իրաւունքը :

Եւ ոչ մէկ բախտախաղ այնքան դառնութիւն չէր պատճառած, որքան այս խաղը :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԳՐՈՀԸ ՔԱՂԱՔԷ ՔԱՂԱՔ

Աբիսինիոյ Արքան կ'ուզէ շարունակել կռիւը

Վերջին լուրերու համաձայն, հիւսիսային ճակատին իտալական բանակը 30 մղոն հեռու է Ատտիս Ապէպայէն : Հակառակ այս անողոք իրականութեան, Եթովպիոյ կայսրը, որ մայրաքաղաք վերադարձած է, կ'ուզէ շարունակել կռիւը, մինչեւ վերջին փամփուշտը : «Մենք անձնատուր չպիտի ըլլանք : Նշանակութիւն չունի Ատտիս - Ապէպայի անկումը : Ես նոր կեդրոն մը պիտի հաստատեմ եւ պիտի կապուիմ արտաքին աշխարհին հետ : Ես երբեք ուղղակի հաշտութիւն չպիտի կնքեմ Իտալացիներուն համար : Բանակցութիւնները պէտք է կատարուին Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ » :

Բոլոր լուրերը կը հաստատեն թէ Ատտիս Ապէպա իտալական բանակին կը սպասէ օրէ օր, անձնատուր ըլլալու համար : Եթովպիոյ երեւելիներն ալ այդպէս յանձնարարած են կայսեր : Քաղաքը ամայացած է գրեթէ : Բնակիչները մէկ շաբաթ առաջ փախած են շրջակայ բլուրները եւ աւելի հեռաւոր ու ապահով շրջաններ :

Հարաւային ճակատին վրայ եւս կը շարունակուի իտալական յառաջխաղացութիւնը : Զօր. Կրացիանի գրաւեց նոր քաղաք մը, Տաղկապուր, դրոհ տալով դէպի Ճիճիկա : Իտալական զեկոյցին համաձայն, բանակը ունեցած է 1850 մեռեալ եւ վիրաւոր, վերջին 15 օրուան կռիւներու ընթացքին : Այս կորուստներէն 1400ը բնիկ զինուորներ են, 400ը իտալացի զինուորներ եւ 50 սպաներ : Հաբէշները ռազմադաշտին վրայ ձգած են 5000 զինուոր : Այժմ ճամբան հարթուած կը համարուի դէպի Ճիճիկա եւ Հարրար : Մարաջախտ Պատոլյիօ զգուշութեամբ կը յառաջանայ, որպէսզի թակարդը չիյնայ : Միեւնոյն ատեն ճամբաներ կը շինուին : Հարաւային ճակատին վրայ (Օկատէն) յառաջխաղացութիւնը դժուարութեան կը հանդիպի տեղատարափ անձրեւներու եւ փոթորիկներու հետեւանքով : Դէպի Սասապանէհ յառաջացած ատեն, իտալացի հրամանատարի մը զինուորական ինքնաշարժները ցեխին մէջ խրեցան եւ հարկ եղաւ օգնութեան փութացնել ճարտարագէտներ եւ ուրիշ զօրքեր : Բայց եւ այնպէս, յառաջխաղացութիւնը կը շարունակուի : Օդանաւային յարձակումները խանգարուած են, փոթորիկներու հետեւանքով :

Եթէ կայսրը անձնատուր չըլլայ եւ ուզէ դիմադրութիւնը շարունակել արեւմտեան շրջանին մէջ, հաւանական է որ իտալական հրամանատարութիւնը առ այժմ գոհանայ ամբողջ արեւելեան Եթովպիոյ գրաւումով և ձեռք առնէ երկաթուղին եւ կարաւանի բոլոր ճամբաները : Եղանակին անձրեւները մեծ դժուարութիւն պիտի պատճառեն Իտալացիներուն, ամբողջ Եթովպիան գրաւելու համար : Այդ պարագային Հաբէշներն ալ անգործութեան պիտի դատապարտուին : Իտալացիները կը կարծեն թէ ժողովուրդը պիտի հարկադրուի անձնատուր ըլլալ, հագուստ եւ ուտելիք ստանալու համար : Թղթակիցներ կը պատմեն թէ Տէսիէէն Ատտիս Ապէպա ճամբուն վրայ բազմաթիւ Հաբէշներ կը թափառին, ցնցոտիներով : Ասոնք հազիւ մէկ իտալերէն բառ սորված են, կիսկատար ,— «քամիզա» (շապիկ) :

*** Իտալական թերթ մը, որ միշտ Մուսոլինիէն կը ներշնչուի, յօդուածի մը մէջ դիտել կուտայ թէ պատժական նոր տնօրինութիւնները պատերազմի պիտի յանգին : «Անխուսափելի է այս ելքը : Իտալիա իր բոլոր ուժով կը դատապարտէ այդ պատերազմը, բայց պատրաստ է դիմադրելու իր ամբողջ զօրութեամբ, եթէ պարտադրեն : Եւ այդ պիտի ըլլայ ամէնէն արիւնալի, ամէնէն սարսափելի եւ համաշխարհային ընդհարումը զոր մարդկային պատմութիւնը երբեք ճանչցած ըլլայ : Իսկ այդ աղէտին միակ պատասխանատուն պիտի ըլլայ Անգլիա » :

ՄԱՅԻՍ 1Ի ՑՈՅՑԵՐԸ ՓԱՐԻԶԻ, ՊԵՐԼԻՆԻ ԵՒ ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՄԷՋ

Խաղաղութեամբ անցաւ Մայիս 1ի տօնակատարութիւնը, ամբողջ Ֆրանսայի մէջ : Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութիւնը գործադուլ պատուիրած էր 24 ժամուան համար, բայց կը հաւաստեն թէ փարիզեան շրջանի 400,000 բանուորներէն միայն 150,000ը դադրեցուցած էին աշխատանքը : Երկաթուղիները, մեթրօները, հանրակառքերը բանեցան սովորականին պէս : Սակաշարժները (թաքսի) կը բանէին 35 առ հարիւր համեմատութեամբ : Աշխատանքը դադրած էր մասնաւորապէս մետաղագործութեան եւ շինութեանց արհեստներուն մէջ, հարիւրին 95 — 100 համեմատութեամբ : Երկու փառաւոր ցոյցեր կատարուեցան, որոնց մէկուն կը մասնակցէին 45,000 հոգի, միւսին՝ 15,000 : Տեղի ունեցան 25 միթինկներ՝ Փարիզի շրջանին, 214 ալ գաւառական կեդրոններու մէջ, համախմբելով հարիւր հազարաւոր ցուցարարներ : Մարսէյլի մէջ 80,000 հոգի մասնակցած են : Հրապարակային թափօրները արգիլուած ըլլալով, կառավարութիւնը շարժման մէջ դրած էր բազմաթիւ ոստիկաններ, զինուորներ եւ հանրապետական պահակներ : Գործադուլը աւելի ծաւալուն հանգամանք ունէր գաւառական քաղաքներու, մասնաւորապէս Մարսէյլի եւ Լիոնի մէջ : Աշխատաւորական հոսանքներու վարիչները հրահանգներ ուղղած էին իրենց հետեւորդներուն, խիստ կարգապահութիւն պատուիրելով :

*** Պերլինի մէջ, աշխատանքի տօնը տեւեց 18 ժամ, շռնդալից արտայայտութիւններով, որոնց կը մասնակցէր նաեւ զօրքը : Մէկ միլիոն ժողովուրդ համախմբուած էր Պերլինի մէջ : Այս առթիւ ճառ մը խօսելով, Հիթլէր ուժգնօրէն հերքեց այն լուրերը թէ Գերմանիա կը խորհի Աւստրիա եւ Չեխոսլովաքիա արշաւել : «Սուտերու այս նոր արշաւը կը սկսի ճիշդ այն ատեն երբ մենք պատրաստ ենք մեր ձեռքերն երկարելու բոլոր ժողովուրդներուն եւ դաշնագիրներ կնքելու անոնց հետ : Ովքե՞ր են այն տարրերը որոնք այսպիսի սուտեր կը տարածեն, որոնք անդորրութիւն եւ խաղաղութիւն չեն ուզեր եւ շարունակ անվստահութիւն կը սերմանեն : (Ձայներ — Հրեանե՛րը) : Մենք կը ճանչնանք այդ տարրերը մեր փորձառութեամբ : Անոնք միջազգային տարրեր են որոնք կ'ապրին ժողովուրդները իրարու դէմ լարելով» :

*** Մոսկուայի Մայիս 1ի տօնակատարութեանց մէջ տիրապար կ'իշխէր զինուորական ցուցադրութիւնը : Այս առթիւ կառավարական պաշտօնաթերթը, «Իզվեստիա» դիտել կուտար թէ պատերազմի ուրուականը կը

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՄԷՆ ՄԷԿԸ ԻՐ ՃԱՄԲՈՎ

Աչքէ կ'անցընեմ թերթերը, գաղափար մը կազմելու համար Մայիս 1ի տօնակատարութեանց մասին :

Կարելի՞ է բանի մը տողի մէջ ամփոփել այդ համաշխարհային շարժանկարը :

Իմ փնտռածս ուրիշ բան է : Ոչ թէ տօնակատարութեան մանրամասն պատկերը, այլ ոգին :

Անշուշտ բոլորն ալ, մինչեւ անգամ ֆաշիստական Թուրքիան, Մայիս 1 ըսելով կը հասկնան Աշխատանքի տօն...

Արդ, ի՞նչ տրամադրութեամբ տօնեցին, մէկն ու միւսը :

Կը սկսիմ Ֆրանսայէն :

Բոլոր թերթերն ալ, աջ, ձախ կամ կեդրոն, կը հաստատեն թէ տօնակատարութիւնը անցաւ խաղաղութեամբ : Ոչ մէկ ծանր միջադէպ : Նշանախօսքերն ալ ծանօթ են,— ազատութիւն, խաղաղութիւն, հաց եւ աշխատանք :

Մինչ ձախակողմեան թերթերը կ'ուզեն թուանշաններով ապացուցանել տօնակատարութեան, մանաւանդ աւանդական գործադուլին յաջողութիւնը, աջերը նոյնպէս թուաբանութիւնը օգնութեան կանչելով, կը ջանան համոզել թէ բանուորներու հազիւ 15 առ հարիւրը դադրեցուց աշխատանքը :

Անդին, Գերմանիոյ մէջ, տօնակատարութիւնը դարձած է հայրենասիրական ցոյց մը, ինչպէս հիթլէրական իշխանութեան հաստատումէն ի վեր : Հսկայական թափօր բանուորներու եւ զինուորներու եւ հրաշունչ ատենախօսութիւններ, առաջնորդութեամբ «Առաջնորդ»ին : Գլխաւոր նշանախօսքը,— խաղաղութիւն :

Աւելի անդին, խորհրդային աշխարհին մէջ, դղրդագին ցոյցեր՝ Մոսկուայի Կարմիր հրապարակին վրայ, վիթխարի զօրահանդէսով մը, ուր կը փայլէին արդի սպառազինութեանց բոլոր «հրաշալիքները»— հրասայլ, թնդանօթ, զրահապատ ինքնաշարժ եւն. : Իսկ դէպի երկինք, 750 սաւառնակներ, կէսէն աւելին՝ ամէնէն արագընթացները :

Նշանախօսքերը, ի՞նչ կասկած,— խաղաղութիւն, նոյնիսկ զինուորական գործավարին բերնով :

Եւ այսպէս 250,000 ցուցարարներ՝ Մատրիտի փողոցներուն մէջ, 100,000 հոգի՝ Վարշաւայի մէջ, 300,000նոց թափօր մը՝ Նիւ Եօրքի մէջ, հազարաւորներ՝ Լոնտոնի մեծ դարաստանը, Հայտ Փարք, լսելու համար 30 ատենախօսներ : Նոյնիսկ հեռաւոր Ճափոնի մէջ ձեւ մը գտեր էին.— թէյասեղանի եւ դաշտային պտոյտներ :

Պոլսոյ մէջ ալ, անշուշտ, բանուորներու թափօր մը կազմուած է դէպի Քեաղըտհանէ :

Ու կը մտածեմ,— Ահա թէ ի՛նչպէս, իւրաքանչիւր երկիր իրեն յատուկ ճամբայ մը գտեր է, նոյնիսկ այս տօնակատարութեան առթիւ :

(Խօսքը ցոյցերու բովանդակութեան մասին է, եւ ոչ թէ պետական կարգադրութեանց : Իրականին մէջ, բոլոր իշխանութիւններն ալ պիտի ուզէին խափանել մայիս 1ը, եթէ կարենային) :

Արդ, բոլոր ընդհանուր ազդանշաններուն եւ նշանախօսքերուն վերեւ, ազգային գիծն է որ կ'իշխէ, ինչպէս քրիստոնէութեան մէջ :

Ամէն մէկը իր պահանջներուն յարմարցուցեր է աւետարանը, տեղ մը միացեալ ճակատ հոլովելով, ուրիշ տեղ մը՝ օրուան հոգերուն կապելով Մայիս 1ը, իսկ ամէն տեղ՝ զայն դարձնելով համայնապատկեր մը սեփական ուժերու ցուցադրութեան :

Միայն մեր մէջ է որ մարդիկ յամառօրէն կը հեգեն տառը, ջուրին տալով մնացեալը,— ճիշդ ինչպէս դարեր առաջ, երբ առաջին քրիստոնեաները դարձան :

ՎԱՀԷ

ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՄԱՐՄԻՆԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԿԸ ՓՈԽԱԴՐՈՒԻ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆՈՎ

Եկեղեցւոյ հոգաբարձութենէն մեզի կը տեղեկացնեն թէ Կոմիտաս վարդապետի մարմինը Հայաստան պիտի փոխադրուի մայիս 9ին, «Սինայա» շոգենաւով, որ Պաթում կը տանի ներգաղթողներու առաջին կարաւանը :

Կոմիտասի խնամատար մարմինը նիստ գումարելով, ճշդեց հետեւեալ մանրամասնութիւնները.—

Ա.— Դագաղը Փարիզի Հայոց եկեղեցիէն կը վերցուի 6 մայիս, չորեքշաբթի առտու, ժամը 9ին, ուր ներկայ պիտի ըլլան եկեղեցւոյ կրօնական դասը, հոգաբարձութիւնը եւ վարչութեան եւ Կոմիտասի խնամատար մարմնի անդամները :

Բ.— Մայիս 7, հինգշաբթի օր, դագաղը կը ժամանէ Մարսէյլ, ուրկէ շոգենաւ կը դրուի 8 Մայիս, ուրբաթ առտու :

ԱՅՍՕՐՈՒԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Այսօր, կիրակի, տեղի կ'ունենան համեմատական ընտրութիւնները, լրացնելու համար երեսփ. ժողովը : Աջակողմեան թերթերը կը գրեն թէ պառակտում ծագած է ժողովրդական ճակատին մէջ եւ շատեր չեն հպատակիր կարգապահութեան : Չորս հարիւր նոր ընտրելիներ ներկայացած են միայն Սէնի նահանգին մէջ :

Անցեալ կիրակի օրուան քուէարկութեանց առթիւ ընտրուած են 185 հոգի : Ուրեմն այսօր պիտի ընտրուին 433 երեսփոխաններ : Ամբողջ ընտրողներուն թիւն եղած է 11,927,852, որոնցմէ ապրիլ 26ին մասնակցած են 10,054,749 հոգի : Ուրեմն ձեռնպահներու համեմատութիւնն եղած է 15-70 առ հարիւր :

Ֆուատ Ա.ի կտակը եւ Վաֆտի սպառնալիքը

Եգիպտոսի նոր թագաւորը անչափահաս ըլլալով, խնամակալութիւն մը պիտի կազմուի : Հանգուցեալ թագաւորը կտակով նշանակած է խնամակալութեան անդամները, բայց կառավարութիւնը չուզեր բանալ զայն, սպասելով որ ընտրութիւնները վերջանան եւ խորհրդարանին առջեւ կարդացուի : Արդ, Եգիպտոսի ազգայնական կուսակցութիւնը, Վաֆտ, հակառակ է այս որոշման եւ առջի օր տեսակ մը վերջնագիր ուղղեց կառավարութեան, պահանջելով տասը օրէն նիստի հրաւիրել 1930ին ընտրուած խորհրդարանը եւ անոր առջեւ բանալ կտակը : Եթէ կառավարութիւնը մերժէ, կուսակցութիւնը ինք նիստի պիտի հրաւիրէ խորհրդարանը, խնամակալութիւնը կազմելու եւ դահլիճը հրաժարեցնելու համար :

ԱՐԺԵԹՈՒՂԹԵՐԸ 3,600,000 ֆրանքի կորուստ մը կրած են հինգ օրուան մէջ, Ապրիլ 25էն մինչեւ 29, ընտրական պայքարին առթիւ,— կ'ըսեն քաղքենի թերթերը, պատասխանատու հռչակելով ձախակողմեան հոսանքը :

ԱՒՍՏՐԻՈՅ վարչապետը ճառ մը խօսելով, հաստատեց թէ 1915ին ծնած զինուորցուները զէնքի տակ պիտի առնուին : Քննութիւնները պիտի լրանան յուլիսի կիսուն եւ հոկտեմբեր 1ին Աւստրիա պատրաստ պիտի ունենայ 15,000 նոր զինուոր :

ՄԱՐԴԸ, ՑԵՂԵՐԸ ԵՒ ՀԱՅԵՐԸ

Փրոֆ. Ռընէ Վէրնօ հրատարակած է խիստ ուշագրաւ հատոր մը,— «Մարդը, ցեղերը եւ սովորութիւնները» : (L'Homme, Races et Coutumes) :

Գիտնական հեղինակը մանրակրկիտ քննութեան կ'ենթարկէ մարդը առհասարակ, ցեղային այլազան խմբակցութիւնները, աշխարհագրական եւ կլիմայական պայմանները, լեզուի կազմութիւնն ու արուեստը, կրօնական աղանդները, բարքերն ու սովորութիւնները, ցեղային մշակոյթը եւ ստեղծագործական կարողութիւնները :

Կը խօսի նաեւ հայ ցեղի մասին, դընելով երկու յատկանշական նկարներ՝ Թիֆլիսեան տարազով :

Փրոֆ. Վէրնօ, նախ ընդհանուր տեսութիւն մը կ'ընէ մարդու զարգացման փուլերու մասին, որ բացի բեւեռային շրջաններէն կ'ապրի գրեթէ ամբողջ երկրագունդին վրայ, ենթարկելով անշուշտ միջավայրի բազմատեսակ պայմաններուն, եւ ապա կը սկսի քննութեան առնել մարդաբաններու դասական վճիռներն ու վարդապետութիւնները :

Անշուշտ, յօդուածի մը տարողութենէն դուրս է մի առ մի զանոնք ներկայացնել եւ ցոյց տալ գիտութեան կատարած խարխափումներն ու լուսաբանութիւնները :

Ընդհանուր պատմութիւնը ցոյց կուտայ արդէն, որ տակաւին վաղնջական ժամանակներէ ի վեր, մարդկութիւնը գաղթերու եւ տեղափոխութեան միջոցաւ ճանչցած է այնպիսի երկիրներ ու աշխարհամասեր, որ իր նախնիքները չէին կրնար նախատեսել : Եւ հասկնալի է որ մարդաբաններ մեծ դժուարութեան պիտի հանդիպէին ցեղերու դասաւորման գոհացուցիչ ձեւ մը գտնելու համար :

Ցեղերու ամէնէն նախնական դասաւորումն է ըստ մորթի դասաւորումը, որ երեւութական էր եւ կարելի չէր սխալիլ : Սակայն, մարդկային պահանջկոտ միտքը դժգոհ էր այդ դասաւորումներէն, որովհետեւ մորթի գոյնը վերջնական ու վճռական սահման չի համարիր : Օրինակ ճերմակ ցեղերու մէջ «կովկասեան» (caucasique) ընտանիքը թէպէտ հիմ էր նըկատուած, բայց Հնդիկները անարդարօրէն անկէ դուրս էին ձգուած : Անոնց նուրբ դիմագիծերը թոյլ չէին տար խափշիկներուն մէջ դնելու :Նոյն իսկ ոմանք ուղեցին հիւս. Ամերիկայի Հնդիկները առանձին դասաւորել եւ կարմրամորթ անունով մկրտել, չնայած որ անոնցմէ շատերը այդպիսի բնական գոյն չունէին եւ իրենց կարմրամորթ յորջորջումը կը պարտէին սոսկ ջնարակի մը : Նոյն ձեւով, դեղին ցեղերու մէջ դժուար չէր սպիտակամորթ եւ թխամորթ ցեղեր գտնել : Խափշիկներուն քով իսկ գոյնը միշտ սեւ չէ : Երբեմն կը սկսի դեղինով եւ կը վերջանայ սեւով, անցնելով միջանկեալ բոլոր գոյները : Արեւելեան Ափրիկէի մէջ, դժուար չէ հանդիպիլ մահոգենի (acajou) մորթ ունեցող Խափշիկներու :

Փօրի տը Սէն Վէնսէն այս ցեղակարգութիւնը համարեց անյաջող եւ մարդկութիւնը բաժնեց երկու մեծ ցեղախումբի, հիմնուելով մազի գոյնին եւ ձեւին վրայ : Ըստ այս տեսութեան կան ողորկահեր (lissotriche) եւ գանգրահեր (ulotriche) : Հերազօտութեան այս տեսութիւնը բազմաթիւ վիճաբանութեանց դուռ բացաւ : Մազերը ոչ միայն քննութեան պիտի առնուէին ըստ ձեւի ու գոյնի, այլ եւ ըստ առատութեան, խտութեան եւ կտրուածքի : Եւ բաժնեցին, ի վերջոյ երեք խումբի.— 1. Գանգրահեր ցեղեր՝ սեւ, նուրբ եւ ատրճանաբար կտրուած (elliptique), 2. Ուղիղ մազեր, հաստաբմատ եւ սեւ, բոլորակաձեւ կտրուած, 3. Խոպոպահեր (bouclé) շագանակագոյն եւ շիկահեր, նուրբ : Կտրուածքը՝ խառնուրդ առաջին երկուքի : Եւ այս դասաւորման մէջ, զարմանալի կերպով, Եւրոպացիներն ու Աւստրալիացիները ինկած էին միեւնոյն ընտանիքին մէջ ... Մասնաւոր կարեւորութիւն կը տրուէր նաեւ քիթի, հասակի ,գլուխի ձեւերու եւ մարմնի ու գլուխի փոխյարաբերութեան : Սակայն այս տեսութիւնն ալ նախորդին պէս հեռու էր գոհացուցիչ ըլլալէ :

Փորձուեցաւ դասաւորում մտցնել երկրագունդի բնակչութեան մէջ ըստ լեզուի, անտեսելով մորթի եւ մազերու դասակարգումը :

«Աշխարհի լեզուները» անունով գրքի մը մէջ կը յիշատակուին 7300 լեզուներ : Եւ եթէ մարդկութեան ցեղային դասակարգումը կատարուէր ըստ լեզուի, ապա ,ուրեմն 7300 ցեղախումբեր պիտի կազմուէին, առանց նկատի առնելու անթիւ տեղական բարբառները :

Գիտնականները սկսան խիստ քննադատութեան ենթարկել այս տեսութիւնը, պատճառաբանելով թէ կան բազմաթիւ ժողովուրդներ, որ իրենց մայրենի լեզուն փոխարինած են բոլորովին ուրիշ լեզուով մը, առանց կորսնցնելու իրենց ցեղային առանձնայատկութիւնները : Այդպէս է, առհասարակ քաղաքական կեանքի մէջ, երբ յաղթող պետութիւն մը կը պարտադրէ իր լեզուն գրաւած երկրի մը բնիկներուն, որոնք վերջ ի վերջոյ կ'որդեգրեն յաղթողի լեզուն :

Լաւագոյն դասաւորում մը ընելու համար, անհրաժեշտ է հանդէս բերել իւրաքանչիւր ցեղախումբի բնորոշ նկարագիրը, ինչ որ խիստ դժուար է, որովհետեւ շատ ժողովուրդներ կան դեռ որոնց մասին լրիւ ճանաչողութիւններ կը պակսին :

1860ին, Իսիտոր Ժոֆրուա Սէնթ Իլէր կ'ընդունի չորս գլխաւոր եւ 13 երկրորդական ցեղեր : 1870ին, Հիւքսլէյ, այս թիւերը կը բարձրացնէ եւ կ'ընդունի 5 գլխաւոր եւ 14 երկրորդական ցեղեր : 1885ին, Թօփինար կը բաժնէ 19 ցեղերու, իսկ Հեկէլը՝ չորս գլխաւոր ցեղերու եւ 12 տեսակներու, եւ, 12 տեսակներն ալ 34 ցեղախումբերու ... Ա. տը Քաթրֆաժ՝ կ'ընդունի երեք գլխաւոր ցեղեր,— ճերմակ, սեւ, դեղին եւ մէկ ալ երկրորդական խառն ցեղ մը, որ կ'ընդգրկէ ովկէանոսի եւ Ամերիկաներու ցեղերը : Իսկ Տընիքէր կը բաժնէ վեց ցեղերու, որոնք իրենց հերթին կը բաժնուին 29 ցեղախումբերու եւ տասնեակ մը ենթացեղերու :

Իրօք, մարդ շուարած կը մնայ այս այլազան կարծիքներուն եւ դասաւորումներուն առջեւ : Դեռ 1885ին, Թօփինար կը գրէր.— «Մարդաբանութիւնը տակաւին կը գտնուի վերլուծական շրջանի մը մէջ, ան կը փնտռէ դեռ ընդունելի տիպարներ, անոնց ճիւղաւորումը հաստատելու համար» :

Սակայն, հակառակ այս բոլորին, Փրոֆ. Վէրնօ վէճէ դուրս կը նկատէ երեք գլխաւոր ցեղաբաժանումները, — սեւ, դեղին եւ ճերմակ :

Ի՞նչ թուական պատկեր կը ներկայացնեն այս ցեղերը :

Փրոֆ. Վէրնօ կուտայ նաեւ վիճակագրական պատկեր մը տեղեկքի մարդկային բնակչութեան մասին, դասաւորելով զանոնք ըստ ցեղային գոյնի.— Ճերմակ ցեղեր՝ 634.000.000 դեղին՝ 650.000.000, սեւ՝ 170.000.000, ովկիանոսներու եւ կղզիներու խառնածին ցեղեր՝ 34.000.000, ամերիկեան խառն ցեղեր՝ 12.000.000 : Ընդհ. գումար՝ 1.500.000.000 :

Փրոֆ. Վէրնօ կը գտնէ որ խառնածինները ստուար բազմութիւն մը կը կազմեն, սակայն, կը դժուարանայ ստոյգ թիւեր տալ, որովհետեւ խառնածնութիւնը նոր ցեղ մըն է որ կը ստեղծէ ցեղերու կուրծքին տակ : Առհասարակ խառնածինները կը դասակարգուին ճերմակ ցեղերու մէջ, որովհետեւ ճերմակ ցեղի արիւնը համայնական տարր մը կը նկատուի անոնց համար :

Փրոֆ. Վէրնօ յենլով Իւպնէրի վիճակագրութեան վրայ, կուտայ նաեւ ցեղերու կրօնական պատկերը : Ըստ այդ տեղեկութեան, շուրջ 1000ի կը հասնի մարդկային կրօնական աղանդներուն թիւը, որոնք կը դասաւորուին այսպէս.— Քրիստոնեաներ՝ կաթոլիկ 200 միլիոն, բողոքական՝ 110միլիոն, օրթոտոքս (յունադաւան) 80, տարբեր աղանդներ՝ 10 : Ընդամէնը՝ 400 միլիոն :

Ոչ քրիստոնեաներ՝ պուտտայականներ՝ 500 միլիոն, պրահմայականներ՝ 150ծ մահմետականներ՝ 80, խորայէլեաններ՝ 6½, ծանօթ տարբեր կրօններ՝ 240, անծանօթ աղանդաւորներ՝ 16 : Ընդամէնը 1.392.500.000 :

Արդ, համայն մարդկութեան թիւը կը տատանի 1.392.500.000էն 1.500.000.000ի միջեւ :

Իսկ Հայերու մասին, Փրոֆ. Վէրնօ կը գրէ հետեւեալը.

— «Հայերը թէպէտ իրանեան լեզուներէն զգալի կերպով տարբեր լեզու մը ունին եւ Փիւլիքապէս ալ նուազ միատարր ժողովուրդ մըն են, սակայն, ընդհանրապէս իրանեան ընտանիքէն կը սեպուին : Անոնք առհասարակ ցրուած են Վանայ լճի շրջականերէն սկսած մինչեւ Արարատ, Թուրքիայէն մինչեւ Իրան, Ռուսաստան, Կեդր. Ասիոյ խորերը, հարաւ-արեւելեան Եւրոպա, Ափրիկէ եւ նոյն իսկ Ամերիկա : Հայերու ընդհանուր թիւն է շուրջ 5 միլիոն : Հայերը խառնուած են Սեմականներու, Թուրքերու, Քիւրտերու, Մոնկոլներու հետ, սակայն մեծ մասը կը ներկայացնեն հետեւեալ յատկանիշները, որ կը համապատասխանեն բուն հայկական տիպարին.— Հասակը՝ միջինէն քիչ մը բարձր, մորթը՝ սպիտակ, սեւ մազեր, սեւ աչքեր, կարճ գանկ, ձուաձեւ դէմք, ուղիղ քիթ, յաճախ արծուաքիթ, բերանը՝ քիչ մը լայն, շրթունքները՝ նուրբ եւ լաւ գծագրուած : Հայերը արդիւնաբեր չեն, սակայն կը գործեն թանկարժէք գործեր, ինչպէս նաեւ կտաւի քանի մը տեսակներ եւ լաւ զինագործներ են : Հայերու բուն զբաղումն է առեւտուրը եւ սեղանաւորութիւնը : Ցաճախ զանոնք կը ներկայացնեն ագահ եւ նենգամիտ : Է. Շանթր կ'ըսէ թէ Հայերը խելացի, աշխատասէր, խնայող, հայրենասէր, գթասիրտ, հիւրասէր, արուեստներու, բանաստեղծութեան եւ գիտութեան ընդունակ ժողովուրդ մըն են» : (էջ 272) :

Ապա շատ ամփոփ, գրեթէ քանի մը բառերով կուտայ մեր պատմութիւնը, ընտանեկան սովորութիւնները, կրօնական բաժանումները, ջարդերն ու հալածանքները :

Գիրքը կը կարդացուի մեծ հետաքրքրութեամբ :

ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

"ՍԻՐՈՅ ՋՈՀԵՐ"

— o —

Անցեալ կիրակի, մեր եղբորդութիւնը, Նիկողոս աղա, ընկեր Դաւօ բէկ Մովսիսեանց ու ես հաւաքուած էինք բարեկամի մը տունը, գինի խըմելու, «արուեստը արուեստին համար» :

Մեր հիւրասէր բարեկամին քսանամեայ աղջիկը Օր. Նազենի ունի յոյժ նրբենի ձայն մը : Նիկողոս աղա սակէ հայրաբար պահանջեց երգ մը : Օր. Նազենի կրկնել չտուաւ այս դեղեցիկ առաջարկը ու սկսաւ երգել Գամառ Քաթիպայի «Սիրոյ զոհեր»ը, ի ձեռին ունենալով վերջերս լոյս տեսած «Հայ Քնար» հայկական երգարանը :

Ահաւասիկ ոտանաւորը.

— Լճի մէջ նաւակը
Մեղմ հողմիկ կը տանի,
Նորա մէջ նստած է
Սիրահար պատանի :

Պատանին ձեռքն ունի
Կիթառա ու կ'երգէ,
Իսկ քամին կը փախցնու
Նաւակը եզերքէ :

Լրճակին մէջը կայ
Քարաշէն մի ամրոց,
Սիրուհւոյ բնակարան՝
Հանապազ փակ ու գոց :

Նիկողոս աղա ըսաւ.

— Լիճ մը, լիճին ճիշդ մէջտեղը ամրոց մը, ամրոցին մէջ ալ սիրուհի մը : Անդին՝ լճեզերքը, նաւակ մը, նաւակին մէջտեղը սիրահար պատանի մը, պատանիին գրկին մէջ ալ կիթառ մը : Կատարեալ ռոմանթիզմ : Ասկէ աւելի գերագոյն պատկեր չէր կրնար ստեղծել վիպապաշտութիւնը : Եւ հով մը, գիտակից հով մը որ կը փչէ ու կը փչէ՜ ... Եւ նաւակը կը յառաջանայ ուղիղ դէպի ամրոցը : Նաւակը շոգեշարժ չէ, քանի որ հովով կ'երթայ եւ վիպապաշտ քերթուածի նաւակ է .իսկ առագաստի մասին խօսք չկայ : Ուրեմն կամ հովը եւ կամ նաւակն է որ գիտակցութիւն ունին ու կ'երթան դէպի ամրոց որ սիրուհիի բնակարան է, հանապազ փակ, ինչպէս նաեւ գոց : Այսինքն փակ՝ փակ մըն ալ վրան. գոց՝ գոց մըն ալ վրան :

Ընկեր Դաւօ ըսաւ.

— Ախր, ոչինչ չես հասկանում : Ախր, էդ հանապազ փակ ու գոց ամրոցում ի՛նչ է բանում մի սիրուհի :Դա կատարեալ սիմվոլ է : էդ աղջիկը մի կոմունիստ է, բանտարկուած էդ ամրոցում, խուլիկանների լրտեսութիւնով եւ միլիտարիզմի ուժով : Ուրիշ կերպ չի կարող լինել : Իսկ էն սիրահար պատանի ասուածը մի անարխիստ ռէվոլուցիոնէր է որ գնում է բանալ փակ ու գոց ամրոցը բանտարկուած աղջկան եւ նրան շնորհել ազատութիւն :

Օր. Նազենի շարունակեց երգը.

— Պատանւոյ նաւակը
Դէպ ամրոց կը վազէր,
Ուր նորա անձկալին
Սրտատրոփ կը սպասէր :

Մեղմ հովը աւելի,
Աւելի սաստկացաւ,
Երկինքը թուխպ պատեց,
Փոթորիկ բարձրացաւ :

Ալիքի լեռները
Գոռալով կը ծփան,
Պատանին անհրկիւղ
Կը նուագէ կիթառան :

— Կեցի՛ր, պոռաց Նիկողոս աղան : Կեցի՛ր, աղջիկս, քիչ մը խորհրդածեմ : Մեղմ հովը յանկարծ կը փոխուի փոթորիկի : Եւ ի՛նչ փոթորիկ, լեռան չափ ալիքներով որոնք կը գոռան : Այս բոլորը լճակի մը մէջ : Չեմ գիտեր թէ որ լճակն է այս, բայց յայտնի կ'երեւի որ Պետրոս Դուրեանի լճակը չէ . «Ինչո՞ւ սպչած ես, լճակ, ու չեն խայտար քո ալեակք, միթէ հայլւոյդ մէջ անձկաւ, յուսահա՞տ մը նայեցաւ» : Որոշ է որ այս լճակին մէջ յուսահատ մը նայած չէ այլ ...

— Այլ մի էնտուզիաստ կոմունիստ, բացագանչեց հեղինակօրէն ընկեր Դաւօ ու շարունակեց : Այո, մի հարուածային կոմունիստ որ փոթորկում է լիճը, գետը, ծովը, աշխարհը եւ ուղեղները : էդ լիճը քնացող մարդկութիւնն է որի վրայ նաւում է մի հասարակական գործիչ եւ փոթորկում է ջրերը, որոնք լեռնանման ալիքներ են կազմում, փշրելու մատերիալիզմի պատնէշներն ու ամրոցները, կառուցանելու սոցիալիզմ եւ համաշխարհային յեղափոխութիւն :

Խօսք առաւ Նիկողոս աղա, մինչ Օր. Նազենի մարտիրոսուհիի համբերութիւնով կը սպասէր վիճաբանութեան վախճանին, շարունակելու համար իր երգը :

— Այդ ահաւոր փոթորիկին մէջ սիրահար պատանին փոխանակ առագաստով, թիերով կամ զեկով զբաղելու, եւ կամ գոնէ առնուազն սարսափահար ըլլալու կը շարունակէ նուագել կիթառան : Սա արդէն գերերկրային է :

— Դա առնուազն հերոսական է, վճռեց ընկեր Դաւօ : Էդպէս էլ պիտի լինի կոմունիստ երգիչը : Նա պիտի մոռանայ իր սեփական անձի փրկութիւնը, նա չպէտք է զբաղուի իրա եսով, նա պիտի մոռանայ առագաստ, թի ու զեկ որոնք պուրժուազիայի գործիքներն են եւ նա, փոթորիկի ժամին, հերոսաբար պիտի հնչեցնէ դեմոկրատիայի ուժեղ երգը, թէկուզ կեանքի գնով : Էդ պօէմայում ամէն ինչ ասուած է մի բարձր ալեգորիայով : Ուրիշ կերպ չէր կարող անել հեղինակը, երբ նա ապրում էր ցարիզմի շրջանը :

Օր. Նազենի շարունակեց ու հասաւ հետեւեալ եղերական տունին.

— Դադրեցաւ փոթորիկ,
Ու ալիք պառկեցան,
Ջրի վրայ կտորտանք
Նաւակին երեւցան :

Նիկողոս աղա ըսաւ.

— Կ'երեւի տղան լողալ չէր գիտեր : Կիթառի տեղ եթէ դղում ունենար կ'ազատէր : Փոթորիկն ալ գիտակից տեսակէն է եղեր :Նաւակը ջախջախելէ ու տղան ընկղմելէ անմիջապէս վերջը կը հանդարտի, նպատակին հասած մէկու մը պէս :

Ըսաւ ընկեր Դաւօ.

— Ընկեր Նիկողոս աղա, հասկացողութիւն չունես : Մասսան է որ հանդարտում է : Էդ պատանին լինում է մի զոհ անգիտակից մասսային, որի իրաւակարգը ուզում էր յեղաշրջել : Դու բանաստեղծութեան մէջ յայտնի երեւում է որ նկատի չես առնում հասարակական տենդենցը : Մի պօէմայում գտնուող սոցիալական դաշտափարները վեր առնելու համար մարդ պէտք է պատրաստուած լինի : Հարկ է կարդացած լինել Մարքսը, Էնգելսը, Լիպնեխտը եւ Լէնինը : Կրիտիկայ անելու համար պէտք է հիմ ու կռիւ ունենալ Մարքսի «Կապիտալ»ը եւ Եռանն Զէնկէլիքի «կատեգորիա»ն :

Օր. Նազենի շարունակեց.

— Սիրուհին սրտատրոփ
Նայեցաւ լըճակին,
Հասկցաւ դառնութիւնն՝
Իր անբախտ վիճակին :

Նիկողոս աղա ըսաւ.

— Ընկեր աղբար, սիրուհին այդ փակ ու գոց քարաշէն ամրոցէն ինչպէս կրցաւ նայիլ : Պատուհանները փակ, դուռները գոց : Դրան բանալին ալ անշուշտ տղուն քովն էր :

Ընկեր Դաւօ պատասխանեց.

— Այդ անիրաւուած աղջիկը նայում է իրա մտքի դռներից եւ իր հոգու պատուհաններից : Նա, զգում է հասարակական փոթորիկը որի վրայ մրրկահաւի նման երգեց իրա էնտուզիաստ ընկերը եւ զոհ գնաց դաժան բռնութեան եւ սրիկայ կապիտալիզմին ...

Նիկողոս աղա.

— Աղբար, բռնութիւն, քափիթալիզմ, հասարակական, ընկերական, որական, այս բոլորը ուրկէ՞ կը հանես ... սա ոտանաւորը հայերէն գրուած է :Մենք ալ հայերէնի դասառած ենք Մարկոս Նաթանեանէն : Ինք հասկցածէս բոլորովին ուրիշ բան կը հասկնաս դուն : Ամէն բանի մասին խօսէ, բայց երբ խնդիրը բանաստեղծութեան մասին է, առաջինութիւնը ունեցիր լռելու :

— Ախր, հիմի՞ էլ լռել՝ երբ հոգեհատական մտքեր ես արտայայտում : Երբ չես ըմբռնում քօղարկուած լճակի սիմվոլը որ ներկայացնում է տիրող իրաւակարգի հետ հաշտուած ամբողջ գրագէտ մասսան, խաղալիկ իմպերիալիստների, կապիտալիստների, միլիտարիստների եւ կղերականների ձեռքին ...

— Հիմի՞ էլ չպատասխանեմ, երբ բանաստեղծութիւնը խաղալիկ է եղած սոցիալիստների ձեռքը ...

Նշան ըրի որ Օր. Նազելի շարունակէ.

—« Իսպառ բաժնեցին
Մեզ աշխարհ ու այս կեանք,
Գէթ մահով այսուհետ
Ջրի տակ միանանք » :

Ասաց եւ աղաղակ
Բարձրացուց նա ուժգին ,
Գլորուեց, զոհ եղաւ
Անկշտում ծովակին » :

Երգը աւարտած էր բայց ոչ վէճը :
Նիկողոս աղա բացաւ բերանը.

— Ես ամրոցին մէջինը աղնուական աղջիկ մը կը կարծէի, սակայն «աւագին աղաղակ բարձրացնող» եւ «ա՛ ա

ՊԷՆ - ՀՈՒ - ՇԻՐ - ԷԼԵԱՄ

— o —

Ցաւիտենական գեղեցկութեան եւ արդարութեան երկրին մէջ, տարինե՜ր առաջ հետեւեալն է պատահած :

Գրագէտ Ան - Զունկ - Շին, որ կը նշանակէ սպիտակ շուշաններու բանաստեղծ, գրեր էր թատերգութիւն մը՝ «Տառապողին իրաւունքը» : Պէտք չէ մոռնալ որ յաւիտենական գեղեցկութեան եւ արդարութեան երկրին մէջ՝ գեղարուեստի, ինչպէս նաեւ փիլիսոփայութեան նիւթերն են,- իրաւունքը եւ գեղեցկութիւնը :

Հետեւաբար, գրագէտ Ան - Զունկ - Շին, որ միջին տարիքին մէջ էր՝ բայց արդէն իսկ ծանօթ՝ իր երկրի գրական շրջանակներուն, իր թատերգութիւնը գրած էր մեծ ներշնչումով և մարդկային հոգիէն ներս խոր թափանցողութեամբ մը : Ան նոյն իսկ երկար վարանած էր թէ արդեօք զայն կոչէ՞ «Սրտին անկեղծութիւնն ու անոր տրոփումներուն արձագանգը», բայց, որովհետեւ խորհեցաւ որ իր երկրին դեռ ոչ զարգացած քաղաքացիներէն լաւ պիտի չհասկցուի, լքեց այդ խորագիրը :

Ու Ան - Զունկ - Շին, լաւատեղ մը, սիրտը տրոփուն ու անուրթին ներքեւ թանկարժէք ձեռագիրը գրած, ուղղուեցաւ դէպի տաճարը Օյ - Լան - Ֆուի թատրոնի մեծ աստծուն, ներկայանալու համար քրմապետ Պէն - Հու- Շիր - էլեամին, որ կը նշանակէ գերագոյն քուրմը բեմի գեղեցկութեան :

— Ո՛վ գերիմաստուն Պէն - Հու - Շիր - էլեամ, ըսաւ ան քուրմին, մեծ ու լուսաւոր Օյ - Լան - Ֆուն, որուն քրմապետն ըլլալու երջանկութիւնն ունիս, զիս ներշնչեց այս ընծայով : Ես զայն կը բերեմ քու արժանաւոր ուշադրութեանդ, խնդրելով գնահատումդ եւ ներողամտութիւնդ ժամանակին համար զոր պիտի յատկացնես անոր : Ես կը ցանկամ իմ ստեղծագործութիւնս բերուած տեսնել Օյ - Լան - Ֆուի տաճարը :

Որովհետեւ ճիշդ այդ րոպէին դերիմաստուն Պէն - Հու - Շիր - էլեամ ամբողջովին կլանուած էր թատերական կարգ մը խնդիրներով,— ինչպէս օրինակ թէ իր կեդծամին վրայ որքան մազ պէտք է ունենայ այն հերոսը որ քառասուն տարեկան է, քանի յիսուն տարեկանին, քանի՝ վաթսուն տարեկանին եւն., ի՞նչ գոյն պէտք է ունենայ չպարը՝ երբ հոգեկան խռովք մը պիտի ապրի,— կապո՞յտ թէ կանաչ, իսկ երբ յաղթանակը՝ չպարը միայն կարմի՞ր պէտք է ըլլայ թէ նաեւ նարնջագոյն,— այժմ Պէն - Հու - Շիր - էլեամ, չկորսնցնելու համար իր մըտածումներուն թելը, գոհացաւ ձեռքով նշան ընելով բանաստեղծին, որ թողու ձեռագիրը, ինչ որ կը նշանակէր.

— Երբ զայն կարդամ, պիտի կանչեմ քեզ :

Ու Ան - Զունկ - Շին այդպէս ըրաւ : Ան, բոլորովին գոհ, հոն թողուց իր ձեռագիրը ու քաշուեցաւ իր տունը, սպասելով որ զինքը կանչէ ու պատասխանէ :

Որովհետեւ ան կ'ուզէր գիտնալ մէկ բան,— շարունակե՞լ Օյ - Լան - Ֆուի ներշնչման յանձնուիլ, թէ իր բանաստեղծական տաղանդը ենթարկել ուրիշ ուղղութեան մը՝ քնարերգութեան մեծ աստուծոյն՝ Թամ - Թու - Քենի ներշնչման :

Ու ան երկար սպասեց որ կանչեն զինքը, լսելու համար Պէն - Հու - Շիր - էլեամի իմաստուն վճիռը՝ իր ստեղծագործութեան ու տաղանդի մասին :

Անցան տարիներ՝ նման վայրի բադերուն գեղեցիկ շարքի մը, որոնք աշնան կը թողուն յաւիտենական գեղեցկութեան եւ իրաւունքի երկիրը, եւ խուլ աղմուկով մը կը թռին դէպի հիւսիս ... Տարինե՛ր, մինչ բեմի գեղեցկութեան քուրմը դեռ չէր կանչեր զինքը :

— Անպայման թատերական շատ մը խնդիրներ ունի լուծելիք — կը խորհէր սպիտակ շուշաններու բանաստեղծը— ու չի կրնար կարդալ իմ ստեղծագործութիւնս :

Ու երբ լրացաւ վեցերորդ տարին, ան որոշեց երթալ Օյ - Լան - Ֆուի տաճարը եւ վերին քուրմէն պատասխան մը խնդրել :

Բայց, երբ թատերական լուսաւորութեան տաճարը մտաւ, սարսափով տեղեկացաւ թէ գերիմաստուն Պէն - Հու - Շիր - էլեամը պաշտօնանկ է եղած ու փոխարինուած ուրիշէ մը : Ասիկա ահաւոր հարուած մըն էր բանաստեղծին համար ... Ուրեմն, իր ներշնչեալ ստեղծագործութիւնը պէտք է նորէն յանձնէ ու դեռ վեց տարի եւս պատասխանի՞ սպասէ :

Ան - Զունկ - Շին տուն վերադարձաւ գրեթէ դիակնացած հոգիով :

Ու որոշեց սպասել՝ մինչեւ որ կրկին վերահաստատուի նախկին քուրմը, որ յայտնած էր թէ իր նախկին պաշտօնին՝ նօտարութեան պիտի չվերադառնայ ու պիտի սպասէ որ զինքը կրկին նշանակեն բեմի տաճարին քուրմ :

Եւ, իրապէս, Օյ - Լան - Ֆուի չորս տարի ծառայելէ վերջ նոր Պէն - Հու- Շիր - էլեամ գնաց ու անոր տեղ վերանշանակուեցաւ նախկինը, որ ամէն տեղ այն հէքեաթն էր պատմեր թէ նօտարներուն միջեւ ինք ամենալաւ քուրմն է :

Եւ Ան - Զունկ - Շին կրկին աճապարեց ներկայանալ անոր : Արեգակնային միջօրէ մըն էր : Բեմի գեղեցկութեան քրմապետը, որ կարմիր գոյնով էր չպարուած տաճար վերադարձին առիթով, — իբրեւ նշան յաղթանակի — կը պատրաստուէր երթալ վերստանալ իր ուժերը, զորս սպառեր էր՝ չորս ժամ շարունակ կիսաբթուն վիճակի մէջ մնալով իր աթոռին վըրայ : Այդ րոպէին էր որ ներս մտաւ Ան - Զունկ - Շինը, որ սկսեր էր ծերանալ :

—Ո՛վ գերիմաստուն Պէն- Հու - Շիր - էլեամ — գոչեց ան խոնարհութեամբ ընելով— ես եկայ մեծ խնդրանքի մը համար. երանի՜ թէ հիմա կարենայիր չնչին պահ մը յատկացնել քու թանկագին ժամանակէդ՝ կարդալու համար ստեղծագործութիւնս :

— Պիտի նայիմ,— պատասխանեց կարճ կերպով քրմապետը եւ անմիջապէս հրաժեշտ առնել բանաստեղծէն :

Անցան քանի մը տարիներ եւս՝ դաժան սպասումի մը մէջ : Բայց, Օյ - Ջունկ - Շին արժանի չեղաւ լսելու իր ստեղծագործութեան գնահատումի վճիռը :

Եւ երբ ան այլ եւս կը յուսար արժանանալ այդ բանին ,Պէն - Հու - Շիր - էլեամ կրկին պաշտօնանկ եղաւ եւ սկսաւ ծառայել իբրեւ միջին նօտար — ինչ որ արդէն իր իրական պաշտօնն էր :

Բայց, այս անգամ՝ աւելի քան այլ անգամներ՝ իր գիտակցութեան մէջ զգամուեցաւ այն մտածումը թէ ան ծնած է ըլլալու համար Օյ - Լան - Ֆուի տաճարին մէջ, բեմի գեղեցկութեան քրմապետը :

Ան - Զունկ - Շինի համար գեղեց

«...օ՛օ՛ֆ» պոռացող մը Հասարակ ...ը կրնայ ըլլալ: Կ'երեւի ամրոցին ...ներուն թեւերը բացաւ եւ պան... պատկերը պոռալով, գլուխը վար ...ոտքերը վեր, նետուեցաւ ջուրին ...ւ վա՛խ, փավալլը: Եկուր իր յի-...տակին մէյ մէկ գաւաթ գինի խր-...ինք: Աստուած մնացողներուն խելք ...նորհք տայ:

Դաւօ ըսաւ զայրացած.

— Դու ազնուականութիւնից ես ճա-... Դու ծաղրում ես մի զոհաբեր-...ող հերոսուհի որ գնում է իրա գա-...փարակից ընկերոջ ճանապարհով: Դու հեգնում ես մի պօէմ, մի գաղա-...փար, մի պրոլետարական օգտապաշտ ...ուեստ:

— Պատիւ կը պահանջեմ, պոռաց Նիկողոս աղա:

Ես փութով իր առջեւ գաւաթ մը գինի դրի: Հանդարտեցաւ Նիկողոս աղա, քանզի գինի եւ պատիւ հաւա-...ր են իրարու:

Օր. Նազենի հարցուց մեր քննա-...դատներուն:

— Իսկ ես կէտ մը կայ որ չեմ հաս-...կցած: «Ալիքի լեռները գոռալով կը ...ֆան, պատանին աներկիւղ կը նուա-...գէ կիթառն», կ'ըսէ հեղինակը: Կը ...փափաքէի գիտնալ թէ ի՞նչ կը նուա-...գէր պատանին, իր կիթառին վրայ:

— Դա անկասկած որ «Ինտերնացիո-...նալն» է, ըսաւ Դաւօ:

— Ո՛չ: «Ահա մօտեցան մահուան ...ժամերս» կը նուագէր, ըսաւ Նիկո-...ղոս:

Աղջիկը ինծի դարձաւ:

Իսկ ես դառնալով Նիկողոս աղային ...ու ընկեր Դաւոյին.

— Տղուն նուագածը «Մռայլ Կիրա-...կին էր: Կրնաք ձեր քննադատու-...թիւնները աւարտել վերջ անձնաս-...պան ըլլալ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԻՐԱՆԵԱՆ ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՌԱԾՆԵՐ

— • —

1. Դուռդ պինդ փակէ, դրացիդ գող ...ի բռներ:
2. Մածուն թափես՝ հետքը կը մը-...նայ, թան թափես, ի՞նչ կը մնայ:
3. Ուղտ որքան մեռած ըլլայ, կա-...շին բեռ մըն է:
4. Հաւը որքան ալ մեծ ըլլայ, ափ մը ...փետուր է:
5. Դրացիին վրայ յոյս դնողը ա-...ռանց ընթրիքի կը քնանայ:
6. Տիկնոջ կոտրած ամանին ձայնը ...չ'ելլեր:
7. Արդուզարդ ընես՝ տիկինը կը ...զայրանայ, չընես՝ պարոնը կը բար-...կանայ:
8. Առաջ անցնիս՝ կ'ըսեն փիղ, ետեւ ...մնաս՝ կ'ըսեն գիժ:
9. Հիւրը չի սիրեր երկրորդ հիւրը, ...իսկ տանտէրը՝ երկուքն ալ:
10. Շունը նստած՝ լակոտը կը հա-...չէ:
11. Հիւրին մտքէն անցածը տանտի-...րոջ մէկ տարուան պաշարն է:
12. Մրջիւնին ազգականը գտնուե-...լու, ան ալ կաղ էր:
13. Հոր աչքը կը հանէ՝ ցոյց տա-...լու համար թէ Քէօր օղլու (հերոս) է:
14. Մուրացկանը քեզի հանըմ կը ...կանչէ, դուն ալ կը հաւատա՞ս:
15. Ուրիշին ձին հեծնողը շուտ ...կ'իջնէ ձիէն:
16. Քիւրտը երբ ձի կը հեծնէ, իր ...կրանն ալ կը կողոպտէ:
17. Ջրհորին ջուրը պէտք է իրմէ ...ըլլայ:

ԲԱԳՈՒԻ ՀԱՅ ՆՈՐԱՀԱՍ ԳՐՈՂՆԵՐԸ

Թիֆլիզի Պրոլետարը էջ մը նուիրած է (12 ապրիլ) Բագուի Հայ Նորահաս գրողներուն, հրատարակելով նաեւ անոնց նկարները եւ նմոյշներ անոնց ստեղծագործութիւններէն: Այդ նորահասներն են.— Թաթուլ Հուրեան, Գրաչի, Սամուէլ՝ արդէն ծանօթ իրենց բանաստեղծութիւններով, Արշաւ Դարբնի եւ Մարգար Դաւթեան՝ ծանօթ իրենց պատմուածքներով, աւելի նոր՝ Գարեգին Սեւունց իր փոքրիկ պատմուածքներով, Գուրգէն Շահեան, Դանիէլ Գէորգեան, Աթանաս Սենայ՝ իրենց բանաստեղծութիւններով, աւելի կանուխ հասած՝ Վարսենիկ Աղասեան իր քերթուածներով:

Բագուի այս նորահաս բանաստեղծներէն ահա երկու քերթուած իբրեւ նմոյշ.—

ՄՈՌԱՑԵԼ ԵՄ ՎԱՂՈՒՑ...

Մոռացել եմ վաղուց լիրիկայի լեզուն,
Ինձ էպիզմն է գերել իր թեւերով արձակ,
Սակայն քա՛ղցր է յիշել ե՛ւ կրակ, ե՛ւ յուզում,
Եւ օրօրը այն, որ արդէն հէքեաթ դարձան:

Չեմ մոռացել ես քեզ. եւ ո՛չ մի լուսէ ձեռք
Քո պատկերը ինձնից չի գողացել թաքուն,
Ինչքան դու հեռացել ու հէքեաթ ես դարձել,
Այնքան քո կարօտն է հիմա սիրտս թակում:

Քո կարօտն է հեռու, որպէս ջրվէժ վայրի,
Հիմա երգն իմ՝ յուզում էպիքական ու պարզ,
Այդ լուսինն է ելնում բարձր լերան ծայրից,
Այդ աստղերն են խնդում՝ լուսնին շուրջպար կապած:

ԹԱԹՈՒԼ ՀՈՒՐԵԱՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԵՐԱԶ

Յիշեցի ես աշունն այն խաւար, սեւասեւ,
Եւ մանկական կսկիծը քաքախուն սրտի,
Եւ կարիքի ծանրաբեռ անթիւ հոգսերը,
Որոնք չոքել էին իմ յոյս ու կարօտին:

Եղել է մի դեղնաշարք անձրեւային օր,
Նախիրը հանդ եմ քշել բոպիկ ոտներով.
Անձրեւախառն ցուրտ քամին սղոցել է խոր,
Արցունքներն են գլորել իմ չոր այտերով:

Հանդ եմ քշել եւ այսպէս, մնացել հանդում,
Մինչեւ գիշերն է խաւար իջել հանդերին,
Նստել եմ ես քարերին, երգել անխնդում,
Երգել տխրութիւնը բութ յոգնած գիւղերի:

Ասպատակել է ինձ յանկարծ, աղան, բարկացել,—
— Հօտը ինչո՞ւ ես այդպէս վաղ բերել կթի,
Չես թողնում, որ հանդերում մի կուշտ արածեն,—
Կրկին հանդ եմ գնացել լացով, անօթի:

Մանուկ էի, երբ եկաւ հանդերին այցի
Յաղթանակով վեհապանծ դասակարգը մեծ,
Ու գիւղերում փրկութեան լոյսեր վառուեցին,
Ու փոխուեցին տիրական կարգերը՝ անէծք:

Պայծառացաւ արեւը իր շողերով բոցը,
Համայնական դաշտերին տուաւ ջերմութիւն,
Գիւղե՛ր, գիւղե՛ր բարձրացան այնքան նորանոր,
Իւրաքանչիւր մի գիւղում՝ անմար խնդութիւն:

Կարկաչեցին ջրերը թափիչ կանաչում,
Եւ ճօճուեցին ծառերը մրգերով հասուն,
Եւ կապտաշուրթ երկնքից երգեց օդաչուն
Հայրենիքի անսահման սիրով հրկիզուն:

Կեանքը ուրախ է դարձել եւ ապրելը լաւ,
Ունեւոր է երէկուայ բատրակը վերջին,
Որը նախիր է պահել, տեսել զրկանք, լաց,
Ու օրերով մնացել սարերի լանջին:

Էլ չեմ յիշի ես երբեք խաւար գիշերի,
Որպէս վերջին մի երազ, մանկութիւնն իմ սեւ.
Դու չքացար ու կորար իմ յուշերի՛ց էլ,—
Հիմա պայծառ, երջանիկ կեանք ունեմ ու սէր:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՇԱՀԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍԱՐՈՅԵԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

— . —

Վերջերս լոյս տեսաւ երիտասարդ գրագէտ Ու. Սարոյեանի երկրորդ գիրքը, Inhale et Exhale (Արտաշնչել եւ Ներշնչել): «Ասպարէզ»ի աշխատակիցներէն ընկեր Մ. Համբարձումեան վերլուծելով գիրքին բովանդակութիւնը, կը գրէ.—

Այս հատորին մէջ, ըստ իս, Սարոյեանի յաջողագոյն գործերն են հետեւեալ պատմուածքները.— The Mother, Secrets in Alexandria, Resurrection of Life, The Gay and Melancholy Flux, Our Little Brown Brothers The Filippinos, The World and the Theatre եւ մէկ երկու ուրիշներ:

Յաջող կտոր մըն է եւ իր Antranikը, ուր գրչի մէկ քանի հարուածով դուրս կը բերէ ժողովրդական հերոսի հոգեկան ազդեցութիւնը հասարակութեան մտքին վրայ: Ֆրէզնոյի մէջ այդպիսան մը երկու հարիւր տոլարի փոխառու-թիւն մը կ'ընէ ուրիշ այդպիսանէ մը: Երբ վճարման օրը կը հասնի՝ պարտատէրը կ'ուրանայ իր պարտքը, բայց Անդրանիկի Ֆրէզնօ հասած օրը կը հալի պարտատիրոջ խղճմտանքի սառը եւ ան կը վերադարձնէ իր պարտքը: Հզօր եւ հոյակապ է սափ-կա: Արդարեւ Սարոյեանի նախանձե-լի ձիրքերէն մէկն ալ մշակել, խորա-ցնել գիտնալն է կեանքի աննշան երեւոյթները: Եւ աննշան երեւոյթներու նշանակութեան թափանցել փոքրիկ մեծութիւն չէ:

Այս տեսակէտէն ուժեղ եւ գողտրիկ կտոր մըն է նաեւ The Armenian and the Armenianը, ուր հեղինակը նշանակա-լից խորհրդածութիւններ կ'ընէ իր Ռոստովի մէջ Մշեցիի մը հանդիպ-ման առթիւ: Սարոյեանի հայհոյա-կան բառամթերքը առհասարակ բա-ւական հարուստ է, բայց ոչ մէկ տեղ իր «sons of a bitches»ը այնքան տեղին եւ տպաւորիչ չէ որքան այդ պատմուածքին մէջ: Աշխարհի այդ հեռաւոր խուլ անկիւնին մէջ հանդի-պող երկու Հայերու մէջ Սարոյեանի հոգեկան աչքերը կը տեսնեն հոգեկան Հայաստանը — կանգուն եւ անկոր-ծանելի, եւ ան մեր թշնամիներուն հրապարակ կը կարդայ մեծ յուզումով կործանել փորձել Հայը եւ Հայաս-տանը, հրապարակ կը կարդայ կրկնել 1915ի նախճիրները տեսնելու համար թէ կրնան վերջ տալ Հայուն գո-յութեան:

Հայ ժողովուրդի ողբերգական պատմութիւնն ու պայմանները աչքէ անցընելէ յետոյ՝ Ֆրանց Վերֆէլ, «Մուսա Տաղի Քառասուն Օրեր»ու մեծանուն հեղինակը վհատած՝ «it is impossible to be an Armenian» կ'եզրա-բափակէ, բայց իր երակներուն մէջ Հայու մաքուր արիւնը կրող մեր համ-բուրելի Ուիլին կը պատասխանէ —It is impossible to destroy Armenia.

Դեռ քսանըեօթը տարեկան՝ Ուիլ-եըմ Սարոյեան արդէն իր պատուա-ւոր անկիւնը գրաւած է ամերիկեան գրականութեան պատմութեան մէջ. մեզի կը մնայ յուսալ եւ մաղթել որ քանի հասուննայ ան տարիքով՝ այնքան զտուի, խորանայ եւ հասուն-նայ նաեւ իր արուեստը:

Երգեր

— . —

Իրիկնամուտին հասել էի քաղաքի մեծ դարպասի առջեւ, ձիով՝ որսէն կուգայի,

Մի խումբ մարդիկ ինձ շրջապատե-ցին,

Ու արգիլելով երթը նժոյգիս՝ այս-պէս ասացին.

— «Ո՛վ իշխան, մենք չարագործներ չենք, ոչ էլ նիւթի մուրացիկներ...

Մենք սպասում ենք հոգու վայել-քին...

Ու նա չի ուշանայ, հիմա կուգայ...

Ինչպէս դու, բոլորի հետ նա էլ վե-րադառնալու է դաշտէն...

Նա չի ուշանայ... այդպէս թէթեւ է նրա քայլուածքը...

Իջիր ձիէդ, կապիր ծառին, պահ-ւըտիր ու դիտիր...

Գուցէ դու, տէ՛ր իշխան, պէտք չու-նես երջանկութիւն որոնելու...

Իսկ մենք կարօտն ունենք երջանկու-թեան:

Նա մեզ տալիս է մէկին արծաթ,
Միւսին ծաղիկ եւ պտուղ,
Երրորդին ծիծաղում է,
Մէկին քաղցր խօսում, մխիթարում է,
Նոյն իսկ ինձ թոյլ տուաւ որ...

Երէկ երեկոյ ինձ ասաց.— «Ես խօ-սում եմ քեզ, որովհետեւ գիտեմ որ, ոչ ոք այս գիշեր սրտանց չպիտի խօսի քեզ...

Ու ինձ ասաց.— «Ես ծիծաղում եմ քեզ, որովհետեւ գիտեմ որ ոչ ոք, մինչեւ վաղուան այգի առաջին ճա-ճանչները՝ ոչ ոք չպիտի ծիծաղի քեզ:

— Նա, տէ՛ր իշխան, չի խօսում, բայց ես զգում եմ որ նա խօսում է, ու այդպէս է ասում...

Նա չի ծիծաղում, բայց ես գիտեմ որ նա հոգւով ինձ ծիծաղում է, եւ գիտէ որ ինձ ծիծաղող ոչ ոք չունեմ գիշերները...

Նա արծաթ չի տալիս ինձ, բայց երբ ձեռքը շարժում է, ինձ թւում է թէ բուռս լցւում է...

Նա երբեք ծաղիկ չի տայ ինձ, բայց ես Արարատեան դաշտի ծաղիկների հոտն եմ առնում, երբ նա թափ է տա-լիս վարսերը ծով՝ եւ ոտքերի փոշին անապատների...

— Ո՛չ, ո՛չ, հազար անգամ ոչ, նա ինձ թոյլ չի տայ, որ համբուրեմ իր ոտքերի մատներին, բայց նա ամէն մի քայլ առնելիս ինձ թւում է թէ ես իր մատները շրթներիս եմ մօտե-ցնում...

Մենք ոչինչ չենք անի նրա ուշա-դրութիւնը դէպի մեզ դարձնելու հա-մար. մենք անշարժ կը կենանք նրա ճամբու վրայ, բայց նա կը տեսնէ մեզ, կը զգայ մեր ներկայութիւնը, ինչպէս գետը կը զգայ գլորւող քարե-րի ներկայութիւնը,

Ինչպէս ծովը կը զգայ սպունգների եւ բուստերի ներկայութիւնը...

Մենք նրան ենք սպասում, տէ՛ր իշ-խան...

Եւ մենք մուրացիկներ չենք նիւթի»:

Նրանք աւելի համբերատար էին եւ բարի քան ես երեւակայում էի, որով-հետեւ աղջամուղջ էր եւ աշխարհը պատրաստւում էր քնանալու՝ իսկ նը-րանք դեռ սպասում էին...

Աշտանակեցի ձիս ու հեռացայ.

Այդ բարի մարդկանց երազների թե-ւերը չփշրելու համար այդ երեկոյ,

Որովհետեւ նա է՛լ չկար ու չպիտի գար...

ՏՈՔԹ. Յ. ԿԻԼԻԿԵՑԻ

Յ. ՕՇԱԿԱՆԻ ՆՈՐ ԳՈՐԾԸ

Յ. Օշական, որ Երուսաղէմի Ժա-ռանգաւորաց վարժարանի մէջ ներ-կայիս ուսուցչութիւն կ'ընէ, գրած է նոր թատերախաղ մը՝ Երբ մեռնիլ գիտենք: Խաղին առաջին ներկայա-ցումը տեղի ունեցած է նախագահու-թեամբ լուսարարապետ Մեսրոպ սր-բազանի եւ ի ներկայութեան ամբողջ միաբանութեան ու Երուսաղէմի ազ-գայիններու:

Յ. Օշականի թատերախաղին առա-ջին արարուածը կը ներկայացնէ նա-խարարներու Ցաղկերտի ատեանին առջեւ ելլելը, հարցաքննութիւն ու բան-տարկութիւնը: Բ. տեսարանը կը ներկա-յացնէ նախարարներու կեղծուրաց հայրենիք վերադարձը մոգերուն հետ, Անգղի եկեղեցւոյն մէջ բանի ատրու-շանի մը կանգնումը, Ղեւոնդ Երէցի առաջնորդութեամբ անոր խորտա-կումն ու Ս. Սեղանի վերականգնու-մը եւ ուրացեալներու զղջումն ու ուխտը: Գ. արարը կը ներկայացնէ Աւարայրի վերջին գիշերը, նախա-րարներու եւ եկեղեցականներու կազ-մած խորհուրդը, Ջանգակ չերէցի իբր Պարսից բանագնաց գալն ու դառնալը, բանակին կազմութիւնը, անոր ստա-ցած խրախոյսն ու օրհնութիւնը, հա-ղորդութեամբ զօրանալն ու պատե-րազմի երթալը:

ԽՈՐՀ. ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ԹԻՖԼԻՍ

(Հատուած մը)

— o —

Թիֆլիս,
Կովկասեան գեղեցկուհի քեզ ասին,
Ու ինչ երգեր,
Թիֆլիս,
Ձերգեցին քո մասին:
Այդպէս է եղել:
Կուրը քո մէջքին կոր գօտի,
Հարս ես եղել դու լուսեղէն,
Պարել ես ելած մի ոտի:
Թիֆլիս,
Իմ երգը ի՛նչըդ երգի,
Եւ ի՛նչըդ չերգի իմ երգը,
Դու նման վարդավառ վէրքի,—
Ահա տես,
Պարզել եմ իմ ձեռքը:
Ուզում եմ սիրտըդ շօշափել,
Հասկանալ քեզ,
Երգել,
Զգալ,
Թող ոչինչ սիրտս չկապի,
Ու թող, որ միայն քեզ զգամ:
Թիֆլիս,
Կովկասեան գեղեցկուհի,
Կովկասի նման գեղեցիկ
Ու հին: —
Թիֆլիս,
Երէկ -անսէր ու անմայիս,
Այսօր մայիսաւոր Թիֆլիս:
...իմ դիմաց Թիֆլիսն է նորից,
Խառնւում եմ նրա փոշուն,
— Լսում եմ լացը Գիքորի,
Պէպօն է կանչում մուժում:
Կանգնել է Մետեխը իմ դէմ,
Նայում է ժանտատես ու մութ,
— Անցեալի դժնդէմ Մետեխ,
Ապստամբ արծիւների բոյն:
Իսկ հեռու, հեռու օրերից
Որպէս սոյլ, կամ որպէս քամի,
Շաչում է մերկ մարմնին երկրի,
Բիրտ զամէին ազնուականի:
Տարիներ են անցել հերթով,
Տարիները մուխ են դարձել,
Գլորուել են դարեր յետոյ,
Սերունդներ են ընկել, բարձրացել:
Այժմ էլ դու անցիր քո հերթին,
Հնամեայ այս քաղաքով,
Աչքիդ դէմ սիլուէտը բերդի,
Պարիսպները նրա հողագոյն:

ԳՈՒՐԳԷՆ ՄԱՀԱՐԻ

ԵՐԱԶ

— o —

Երազիս մէջ երազ մ'անհուն ես ապրե-ցայ.
Օտար երկնի ցրտին, անյոյզ լանջին վրայ
Լուսինն հայկեան շունչ նշուլեց ինձ այս գիշեր,
Հոգիս մազնիս՝ հայ երազն էր իրեն քաշեր...
Մեր լուսինն այց մ'ինծի տուաւ գլ-խուս վերեւ,
Հիւղիս նակտի շողե՛րն յուզեց իբրեւ բարեւ.
Երազ լուսինն յանկարծ դարձաւ մեծ հայելի,
Ուր ծագեցաւ դէմքն արփահեւ Հայկ դիւցազնի:
Դիւցազնի աչքն արարչական Հայոց երկրի
Այգը բացաւ որ գուցէ իմ հոգիս բեր-կրի,
Ու ճանաչեց գեղ ու կարօտ, յոյզ ան-սահմա՛ն...
Ու առի հոտն իմ եդեմի՛ս անմահա-կան:
Հայելիէն գիւղըս տեսայ դռները բաց..
Կալերու գիրկն ինկած եզներ կար-ծես հարբած՝
Դեղին պարը կը հեւային շէկ ցորենին
Ու կալերգի խաղե՛ր հոգիս կ'երկա-րէին...
Տեսայ սահող երազ օրե՛ր, լոյս-պատկերնե՛ր...
Մէկն անոնցմէ պապուս վսեմ վերա-ցումն էր.
Ու արեւնկյն իմ պապերուս յոյսի շո-ղով
Իջան տարին մեր աշխարհին ցօլք ու գոյով...
Հայ դբրախտէն երանութեան յոյզե՛ր եկան...
Մեղեդինե՛ր հուսկ սարսռաց հայ լուսընկան,
Ուր խորհուրդներ արեւ հագան, վար ոլացին,
Ինձ շողահիւս օրրա՛ն մ'եղան լուսա-բացին...
Լուսաւորչի հէքեաթ դարձած վառ կանթե՞ղն էր,
Որ ցեղիս կեանքն արեւեց հոն՝ բար-ձունքն ի վեր.
Ա՛հ, ովսաննա՛ ի բարձունըս, բիւր ովսաննա՛,
Հայ երազին անմահութի՛ւնն ես ապ-րեցայ...

ԱՐՏԱՇԷՍ ՏՕՆՃՈՅԵՆՑ

Հալէպ

...պատումի նոր օրեր եկան: Թուղթի ...ին թերթերը, զորս գնած էր — «Տա-...պողին իրաւունքը» գրելէ վերջ — ...երելու համար նոր թատերական երկ ...ը, արդէն իսկ գեղներ էին ու չորցեր ...ած կտորները, իսկ մելանը չա-...ռանց ցամքեր էր:

Բայց, վեց տարի վերջ երկրին ի-...շխանութեան վարիչները նախկին նօտարը ...կրկին նշանակեցին Պէն - Հու - Շիր - ...էլեամ, հակառակ անոր որ ան սկսեր ...էր ծերանալ, իսկ ոմանք կ'ըսեն թէ ...ան իսկ սկսեր էր կորսնցնել իր դա-...տողութիւնը: Որովհետեւ, այնպիսի ...գործեր կատարեց որ իր մերձաւոր-...ներն իսկ վարանքի մատնուեցան:

Եւ Ան - Ձունկ - Շինի մէջ կրկին վե-...րածնաւ հաւատքը թէ ի վերջոյ պիտի ...ստանայ գնահատումը իր ներշնչեալ ...ստեղծագործութեան, եւ պիտի կա-...րենայ լուծել իրեն համար ճակատա-...գրական խնդիրը, իր ապագայ ստեղ-...ծագործութեանց մասին:

Բայց ճակատագիրը չկամեցաւ, ու ...այս անգամ եւս ան երկար սպասեց՝ ...թանկարժէք գնահատումը ստանալու ...համար:

Այս չորս տարիները, որոնց ընթաց-...քին նախկին նօտարը կրկին Պէն - Հու - Շիր - էլեամ էր դարձեր, յատկաց-ուեցան շատ մը կարեւոր խնդիրներու — դերուսուցման, օրինակի համար: Այսինքն այն մասին թէ հերոսը քանի քայլ դէպի առաջ պէտք է առնէ երբ բեմ գայ, քանի քայլ դէպի ձախ, քանի քայլ դէպի ետ՝ կանգ առնելէ եւ խօսելէ առաջ:

Անկէ որ, խեղճ բանաստեղծը, Ան - Ձունկ - Շին այս անգամ եւս չկր-ցաւ ստանալ գնահատումը որուն այնքան կը սպասէր,— որովհետեւ բեմի գեղեցկութեան քուրմը, որ այլ եւս ծերացեր էր, կրկին փոխուած էր: Կ'ըսուէր, նոյն իսկ, թէ տաճարը իրմէ ազատելու համար պիտի հրատարակուի մասնաւոր օրէնք մը որպէսզի այլ եւս երբեք չվերանշանակուի ան: Ասոր պատճառը այն էր, որ լուրջ նը-շաններ կային թէ մտաւոր վատուժու-թիւն մը սկսեր էր յաճախ ստուերո-տել զինքը:

Բայց, մեծ եղաւ բոլորին ապշան-քը, երբ չորս տարի վերջ, ան կրկին նշանակուեցաւ իբրեւ թատերական քուրմ,— բոլորովին ալեփառ, հազիւ պահած տկար տեսողութիւն մը, գրե-թէ խուլ եւ յենած անթացուպերու:

Երեկոյ մը, երբ արեւը իր մեղրա-յին փայլով կը շողացնէր գմբէթները Օյ-Լան-Ֆուի տաճարին եւ անոր առ-ջեւ գտնուող երկու կաղամախիներուն տերեւները՝ իբրեւ ոսկեթիթեռներ՝ թառած անոր նուրբ եւ ուղիղ ճիւղե-րուն, Ան - Ձունկ - Շին բանաստեղծը որ ինքն ալ, այլ եւս ծերացեր էր ու սփիտակացեր, ներկայացաւ Պէն - Հու - Շիր - էլեամին: Որովհետեւ, ան, հա-կառակ այսքան ուշանալուն, դեռ կոր-սնցուցած չէր իր յոյսը թէ պատաս-խան մը պիտի ստանայ:

— Ո՛վ գերիմաստունդ... սկսաւ ան այս անգամ եւս, եւ պատմեց իր երկար ու դժնդակ սպասումը:

Բայց, Պէն - Հու - Շիր - էլեամ ա-նոր կը նայէր իր այլ եւս տժգունած աչքերով, եւ ոչինչ կրնար հասկնալ այն բոլորէն զորս իրեն կ'ըսէր սպի-տակ շուշաններուն բանաստեղծը: Ան իր դատողութիւնը կորսնցուցած էր՝ բեմին գեղեցկութեան յատուկ նոր ու դժուարին խնդիրներ լուծելէն: Տա-ռապեալ բանաստեղծը ի զուր կը ճգ-նէր անոր միտքը կեդրոնացնել իր թատերական ստեղծագործութեան վրայ, զոր անոր տուած էր առ ի գնա-հատում, տասնամեակներ առաջ: Մինչ Պէն - Հու - Շիր - էլեամ, որ մտաւոր անկման պատճառաւ ամէն կապ կորսնցուցած էր կեանքին հետ, բան չէր յիշեր այդ մասին...

Ու երկար ճիգերէ վերջ էր որ ծե-րունի Պէն - Հու - Շիր - էլեամ դժ-ուարաւ փորձեց խօսիլ:

— Ես ինչո՞ւ հոս եմ... ըսէ՛ ինծի:

Ու միայն այն ատեն Ան - Ձունկ-Շին հասկցաւ եղերական ճշմարտութիւնը իր դատողութիւնը բոլորովին կորսն-ցուցած քրմապետի մասին: Ու իր երկին գնահատումը լսելու եւ զայն բեմին վրայ տեսնելու անյուսութիւ-նը այնքան ուժգին եղաւ, որ մեծ խռովքով մը ինկաւ գետին անշունչ:

Պէն - Հու - Շիր - էլեամի ուղեղը այլ եւս ամբողջովին մթագնած էր, դժուարաւ կրցաւ ելել իր աթոռէն՝ կռթ-նած իր անթացուպերէն մէկուն, խլեց տրցակ մը ձեռագիր՝ որ ձեռքը ինկաւ իր ետեւ գտնուող բառուցէն ու ան-միտ ժպիտ մը՝ իր ծռած ու սառած շրթներուն, ինչպէս եւ ջղագար խն-դուքով մը զայն նետեց բանաստեղծին անշնչացած մարմնին վրայ:

Պատահմունքը այնպէս էր բերած որ ատիկա ձեռագիրն ըլլար «Տառա-պողին իրաւունք»ին, զոր այնքան մեծ ներշնչումով գրած էր Ան-Ձունկ-Շին բանաստեղծը, բայց չէր կրցած սպասել անոր գնահատումին:

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

սպառնայ մարդկութեան ։ «Եւրոպայի մէջ սաստկացած է գերմանական աշխարհակալութեան ստեղծած պատերազմի վտանգը» ։ Զինուորական գործավար Վորոշիլով ճառ մը խօսելով, շեշտեց․

— « Մենք ամէն բան ըրած ենք եւ կ՚ընենք, խաղաղութիւնը պաշտպանելու համար ։ Բայց եւ այնպէս գիտենք թէ պատերազմի վտանգը կ՚աւելնայ եւ մեր կարմիր բանակը մեր լաւագոյն գրաւականը կը կազմէ խաղաղութեան համար » ։

*** Մատրիտի ցոյցերուն մէջ կը տիրապետէին մուրճն ու մանգաղը, իբրեւ խորհրդանշանը կարմիր յեղափոխութեան ։ Համայնավարները Հիթլէրիխամաճիկը չինելով, խարազանել տուին երկու մոլեռանդները ։

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ՄԱՍԻ՞Ն ԱԼ ՀԱՆՐԱՔՈՒԷ...

«Եթէ փորձեն, Գերմանիոյ կը միանայ»

Աւստրիոյ խնդիրը միշտ կը զբաղեցնէ հանրային կարծիքը եւ քաղաքական շրջանակները ։ Գերմանական թերթերը ուժգնօրէն հերքելով զինուորական համախմբումներու լուրերը, ֆրանսական խաղերու կը վերագրեն զանոնք ։ Ամէն պարագայի մէջ, բազմաթիւ փաստեր կ՚ապացուցանեն թէ բաներ մը կը դառնան Աւստրիոյ շուրջը ։

« Թայմզ»ի թղթակիցը Պերլինէն գրած նամակի մը մէջ պարզելով Գերմանիոյ տրամադրութիւնները, դիտել կուտայ թէ առ այժմ բոլորովին անհաւանական է որ որ Գերմանիա փորձ մը կատարէ Աւստրիան ուղղակի կցելու կամ իրեն համար նպաստաւոր վարչաձեւ մը սարքելու հոն ։ Գերմանական կառավարութիւնը այս միջոցին զբաղած է ողիմպիական խաղերով, որոնք պիտի գերազանցեն մինչեւ հիմա եղածները ։ Այս խաղերը թանկագին պատեհութիւն մը պիտի ներկայացնեն ցուցադրելու Գերմանիոյ կազմակերպական կարողութիւնները, եւ բնականաբար Գերմանացիները կը յուսան թէ 60 երկիրներու այցելուները պիտի բաժնուին ջերմ տպաւորութեամբ ։ Ուրեմն, կառավարութիւնը կը զգուշանայ որ եւ է արարքէ որ կրնայ խանգարել այս հեռանկարը ։

Աւելի կարեւոր պատճառ մը․— Պերլինի մէջ միշտ այն յոյսը կը տիրէ թէ Աւստրիա ինք օր մը պիտի վճռէ իր ճակատագիրը կապել Գերմանիոյ հետ, աջակցութեամբ հանրային կարծիքին եւ թերեւս Մեծն Բրիտանիոյ ։ Ինչո՞ւ հանրաքուէ մը կամ ընդհ․ ընտրութիւն մը չկատարուի Աւստրիոյ մէջ, իբրեւ գլխաւոր հարց դնելով «անշլուս»ը (միացում) ։ Պերլինի հեղինակաւոր շրջանակներուն մէջ կը կարծեն թէ այդպիսի ելք մը կրնայ ծնիլ այն բանակցութիւններէն որ պիտի կատարուին, Անգլիոյ կողմէ ուղղուելիք հարցարանին առթիւ ։ Պերլինի մէջ վստահօրէն կը յայտարարեն որ եթէ Աւստրիոյ բնակիչներուն ճշմարիտ բաղձանքները ստուգուին, ստուար մեծամասնութիւն մը երեւան պիտի հանուի ի նպաստ Գերմանիոյ հետ միացման ։ Այս առթիւ դիտել կուտան որ եթէ յաղթական դաշնակիցները հաւատարմօրէն գործադրած ըլլային իրենց իսկ հռչակած ինքնորոշման իրաւունքը, Աւստրիացիները մաս կազմած պիտի ըլլային Գերմանիոյ, ինչպէս յայտարարեցին պատերազմէն անմիջապէս վերջը ։ Եւ այն ատեն աւստրիական խնդիր մնացած չպիտի ըլլար ։

Կարճ խօսքով, գերմանական քաղաքականութիւնը կը ձգտի այս ճակատին վրայ եւս վերաքննութեան ենթարկել հաշտութեան դաշնագիրները, եթէ կարելի է՝ բանակցութիւններով եւ խաղաղ լուծումներով, եթէ ոչ՝ ուրիշ որ եւ է միջոցով ։ Բուն նպատակը չեն ուրանար Պերլինի մէջ, միայն ծրագիրներն են որ գաղտնի կը պահուին ։ ԵՒ ԵԹԷ ԳԵՐՄԱՆԱԿԱՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ ԻՄԱՆԱՅ ԹԷ ՈՒՐԻՇ ՊԵՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԿԸ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԻՆ ՊԱՇՏՊԱՆԵԼ ԱՒՍՏՐԻԱՆ, ԶԻՆՈՒ ԶՕՐՈՒԹԵԱՄԲ, ԱՌԱՆՑ ՆԱԽԱՊԷՍ ԽՈՐՀՐԴԱԿՑԵԼՈՒ ԱՆՈՐ ԲՆԱԿԻՉՆԵՐՈՒՆ ՀԵՏ, ԱՅՆ ԱՏԵՆ ԽԱՂԱՂ ՄԻՋՈՑՆԵՐՈՒ ՇՐՋԱՆԸ ԱՆՑԱԾ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ԵՒ ԵՒՐՈՊԱՆ ՆՈՐԷՆ ՊԻՏԻ ԳՏՆՈՒԻ ԿԱՏԱՐՈՒԱԾ ԻՐՈՂՈՒԹԵԱՆ ՄԸ ԱՌՋԵՒ ։

*** Իտալական մամուլը բացարձակ վերապահութիւն կը ցուցնէ Աւստրիոյ անցուդարձի մասին ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻԱ ԶԻՆՈՒՈՐՑՈՒ ԿԸ ՓՆՏՌԷ, ազդերով եւ ճառերով ։ Վարչապետը առջի օր ճառ մը խօսելով, խոստովանեցաւ թէ զինուորագրութիւնը ինկած է վերջին տարիներու ընթացքին ։ Այս առթիւ բացատրեց թէ պարտաւորիչ զինուորութիւն չպիտի հաստատուի խաղաղութեան ատեն, բայց այդ չի նշանակեր թէ քաղաքացիները ազատ են պատասխանատուութենէ ։ Առաջին առթիւ կը փնտռուին 30,000 զինուորցուներ ։

ԱՅՆ ԱՌԻՒԾԸ, Շուրա, որ յօշոտած էր 26 տարեկան գաղանազուսպ մը, Փարիզի շրջակաները, մահուան դատապարտուելով գնդակահարուեցաւ համաձայն ընկալեալ սովորութեանց... Նախ զօրաւոր թոյն մը, «սթրիքնին» դրին ուտելիքին մէջ, բայց առիւծը մերժեց ուտենալ, միեւնոյն ատեն ահռելի մռունչներ արձակելով ։ Այն ատեն որոշեցին գնդակահարել ։ Կէս ժամ աշխատեցան, կապկպելու համար, յետոյ երկու ատրճանակներ ուղղելով, 12 գնդակ պարպեցին եւ Շուրա ինկաւ քաջաբար ։ Իսկ ամէնէն վերջը մէկ ֆրանք մուտք նշանակուեցաւ, առիւծին դիակը դիտելու համար ։

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ Արաբները գիր մը ուղղեցին բրիտանական մարզպանին, ազդարարելով թէ ընդհ․ գործադուլը պիտի շարունակուի խստօրէն, մինչեւ որ դադրի Հրեաներու ներգաղթը ։ Մինչեւ այն ատեն, կը մերժեն որ եւ է բանակցութիւն կատարել ։ Երուսաղէմի միւֆթին յանձնարարեց որ Իսլամներն ու քրիստոնեաները միանան, դուրս քշելու համար սիոնականները ։ Նոր խռովութիւններ ծագեցան Հայֆայի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ ։

Շնորհակալիք

Յ. Կ. Խաչի Պանեէօ Քաշանի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Լեւոն Շիրինեանի, որ 50 ֆր. նուիրեց մասնաճիւղիս, իր ամուսնութեան առթիւ։

ՇՆՈՐՀԱՒՈՐՈՒԹԻՒՆ

Հայ կամաւորներու եւ մարտիկներու միութեան վարչութիւնը իր շնորհաւորութիւնները կը յայտնէ, Տէր եւ Տիկ․ Բշտունի փափազեանի-իրենց որդւոյն թաղուհիւնի մկրտութեան առթիւ։

Փարիզ 1 Մայիս 936

ՈՂՋԵՐԹԻ ԸՆԹՐԻՔ

ի պատիւ Խ. Հայաստան մեկնող արուեստագէտ երուն

— • —

Նախագահութեամբ Ա. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻի, փարիզահայ դերասանները, Խ. Հայաստան մեկնող իրենց արուեստագէտ ընկերներուն ի պատիւ կազմակերպած են ողջերթի ընթրիք մը, ՖԼՕՐԻԱ ճաշարանի մէջ, 5 Մայիս երեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին։ Ներկայ ըլլալ ցանկացողները ամենաուշը մինչեւ Մայիս 4 երկուշաբթի կէսօր, թող հաճին իմացնել Ֆլօրիա ճաշարանի տնօրէնութեան՝ 61 rue Mr. le Prince. Paris (6). Tél-Danton 52-73։ Ճաշագինն է 13 ֆր.։

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Դրօշակ» գրադարանը փոխադրուած է 6 պիս Պուլվար Իստէն Պ. Բանիկեանի սրճարանին ետեւը։ Բաց է ամէն հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8—10։

Այրի Տիկին Արուսեակ Հալվաճեան, Տէր եւ Տիկին Արշամ Հալվաճեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Հրանդ Սարեան եւ զաւակունք, Տէր եւ Տիկին Յովհաննէս Համբարձումեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Տէր եւ Տիկին Պօղոս Սարեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Այրի Տիկին Հայկանոյշ Տէր Յակոբեան եւ զաւակը (Մարսիլիա), Տէր եւ Տիկին Համբարձում Մարկոսեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկին Հռիփսիմէ Բոաքօ եւ զաւակը (Նիս), Այրի Տիկին Վարսենիկ Ալթունեան եւ զաւակունք (Մարսիլիա), Տէր եւ Տիկին Կարապետ Մեցեան եւ զաւակունք (Փարիզ), սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, մեծ հօր, աներհօր, խնամիին եւ ազգականին՝

ԽՈՐԷՆ ՀԱԼՎԱՃԵԱՆԻ

(ԱՏԱՓԱԶԱՐՑԻ)

դառնաղէտ մահը, որ տեղի ունեցաւ 58 տարեկան հասակին, Փարիզ, Փիթիէ հիւանդանոցին մէջ։

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ՚ունենայ, վաղը Երկուշաբթի առաւօտ, ժամը 9.15ին, Փարիզի Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, Rue Jean Goujon, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Thiaisի Փարիզեան գերեզմանատունը։

ԾԱՆՕԹ.— Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայիս իբր այդ նկատել։

ԱՊՐԻԼ 11Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՄԱՐՍԷԼԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ Զ. Ռ. Միութեան Մարսէյլի Մասնաճիւղին

Այսօր, Կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Հ. Յ. Դ. ՄԱՏ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆՈՐ ԱԿՈՒՄԲԻՆ ՄԷՋ

5 Rue de l'Eclipse

Կը խօսին՝ Տիկ. ԲԻՊՐԻԹՃԵԱՆ եւ Պ. ՀԻՒՍԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին։ Ջոմի վահագնեան նուագախումբ։

Կարգապահութեան կը հսկեն Հայ Արիները

ՄՈՒՏՔԸ ԱԶԱՏ Է։

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

Մայիս 9ին երեկուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

Կը նախագահէ Տիկ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

Կը խօսին Տիկ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին։ Կը մասնակցին՝ Իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԵՆԵԺԻԱՆՈՎ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, ՕՐ. ԱՎՆԱԴԱՆԵԱՆ եւ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ։ ՕՐ. ԱԼԻՍ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ՝ սպանիական պարեր։

ՃԱԶ Sandros and his Boys

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք։

ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Յ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ իր հիմնադրութեան հինգամեակին առթիւ, Մայիս 10ին։

Կը խնդրուի նկատի ունենալ այդ թուականը։

ԱՂՔԱՏԱԽՆԱՄ ԸՆԿԵՐՈՒԹԻՒՆ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ

— . —

Աղքատախնամ ընկերութեան վիճակահանութիւնը կատարուեցաւ 26 ապրիլ կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, եկեղեցւոյ խորհրդարանը։

Ներկայ էին վարչութեան անդամները, քանի մը հիւրեր եւ թաղին ոստիկանապետը։ Շահեցան հետեւեալ թիւերը որոնց տէրերը կրնան դիմել Աղքատախնամի գրասենեակը (15, Rue Jean Goujon, Paris), այս կիրակի, 3 մայիսին, եւ գալ կիրակի 10 մայիսին, ժամը 9 ու կէսէն 12 ու կէս, ստանալու համար իրենց շահած առարկաները։

2, 18, 52, 67, 76, 89, 93, 811, 821, 844, 846, 850, 851, 862, 865. 892, 903, 904, 907. 909. 910. 2101, 2116, 2127, 2135, 2142, 2168, 2508, 2514, 2517, 2533, 2564, 2568, 2582, 2583, 2591, 2612, 2620, 2621, 2622, 2642, 2649, 2651, 2613, 2657, 2658, 2666, 2675, 2679, 2685, 2690, 2718, 2808, 3008, 3040, 3043, 3046 3051, 3066, 3089, 3085, 3088, 3116, 3117, 3118, 3121, 3140, 3141, 3155, 3159, 3160, 3166, 3180, 3201, 3203, 3222, 3515 3516, 3509, 3520, 3533, 3552, 3563, 3580, 3581, 3622, 3627, 3642, 3648, 3668, 3671, 3684, 3735, 3758, 3769, 3810, 3827, 3843, 3849, 3858, 3891, 3917, 3940, 3957, 3971, 4303, 4325, 4332, 4492, 4496, 4509, 4510, 4512, 4522, 4523, 4526, 4527, 4546, 4556, 4562, 4578, 4568, 4578, 4672, 4682, 4689, 4692, 4716, 4718, 4739, 4743, 4745, 4747, 4755, 4766, 4779, 4804, 4809, 4813, 4825, 4829, 4830, 4838, 4846 4860, 4868, 4876, 4877, 4878, 4890 4941, 5201, 5207, 5235, 5451, 5452 5455, 5461, 5481, 5709, 5719, 5737 5771, 5934, 5944, 5947, 5957, 5972 5988, 5998, 6004, 6016, 6030, 6059 6069, 6082, 6090, 6095, 6097, 6119, 6122, 6204, 6207, 6212, 6214, 6229, 6234, 6254, 6275, 6279, 6525, 6552, 6557, 6612, 6626, 6634, 6636, 6645, 6648, 6663, 6680, 6692, 6858, 6870, 6876, 6894, 6941, 6956, 6961, 6986, 7218, 7221, 7225, 7251, 7277, 7300, 7311, 7313, 7320, 7341, 7347, 7382, 7378, 7394, 7397, 7417, 7454, 7475, 7481, 7492, 7503, 7509, 7520, 7531, 7538, 7545, 7553, 7555, 7599, 7602, 7608, 7609, 7634, 7649, 7678, 7697, 7811 7817, 8418, 8502, 8506, 8526,8545, 8563, 8575, 8586, 8587,8590, 8598, 8604, 8605, 8611, 8621, 8651, 8659, 8624, 8628, 8641, 8661, 8678, 8681, 8713, 8719, 8726, 8738, 8746, 8768, 8808, 8811, 8812, 8813, 8814, 8819, 9052, 9057, 9058, 9059, 9106, 9107, 9202, 9206, 9207, 9208, 9277, 9279,9293, 9295, 9405, 9513, 9529, 9535,9553, 9561, 9567, 9571, 9579, 9609, 9622, 9624, 9628, 9637, 9708, 9710, 9723, 9727,9736, 9737, 9739, 9751, 9754, 9783, 9792, 9794, 9801, 9811, 9906, 9908, 9912, 9917, 10150, 10152, 10161, 10195, 10196, 10198, 10199, 10209, 10217, 10223, 10239, 10402, 10403, 10405, 10424, 10429, 10447, 10709, 10714, 10738, 10740, 10748, 10907, 10933, 10947, 10960, 19115, 19133, 19146, 19149, 19151, 19156, 19169, 19171, 19178, 19185, 19189, 19192, 19193,19218 19221, 19234, 19238, 19253, 19267, 19304, 19901, 19902, 19904, 19918, 19930, 19934, 19941, 19942, 19944, 8767, 9275, 9734, 9766, 5454, 6869, 7393, 7687, 8560, 3640, 3943, 4323, 4572, 19949, 19950, 3987:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՑ ՊԱՐԹՆԻԵԱՆԻ, 6 Յունիս շաբաթ երեկոյ, Salle Gaveauի մէջ

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ.

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹԻՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 5 ՄԱՅԻՍ
MARDI 5 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3106

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿԻՆ ԽՕՍՔ

ԵՐԿՈՒ ՄԵԾ ԴԷՊՔԵՐ

Անակնկալներ չեն օրուան երկու մեծ դէպքերը,— Եթովպիոյ կայսեր փախուստը (քայքայում) եւ Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատին յաղթանակը:

Առաջինը անխուսափելի դարձած էր այն օրէն, երբ իտալական բանակը մտաւ Տէսիէ,— Եթովպիոյ զինուորական մայրաքաղաքը, որուն անմատչելի ամրութեանց մասին առասպելական բաներ կը պատմուէին:

Իսկ երկրորդը արդիւնք է հաւաքաբար մշակուած, կազմակերպուած եւ վարպետօրէն մղուած պայքարի մը, որուն հիմերը դրուեցան անցեալ տարի, եւ որ գագաթին ցոյցով մը նուիրագործուեցաւ Յուլիս 14ին:

Երկու դէպքերն ալ պիտի քրոնիկոնօրուան վարիչները մէկը՝ իր քաղաքական եւ դիւանագիտական հետեւանքներով, միւսը՝ նոյնպէս քաղաքական, բայց մանաւանդ ընկերային – տնտեսական հետեւանքներով:

×

1935 Հոկտեմբեր 3ին էր որ Մուսոլինի արձակեց արշաւանքի հրամանը: Հոկտ. 6ին իտալական բանակը արդէն մտած էր Ատուա, լուծելով քառասնամեայ վրէժը: Նոյն ամսուան 8ին կ'իյնար նաեւ Մաքալէն, մինչ հարաւէն ալ բանակը յառաջ կը խաղար յամր այլ ապահով յաջողութիւններով:

Դեկտեմբերէն մինչեւ 1936 յունուար - փետրուար - մարտ Հապէշները իրարու ետեւէ կը կորսնցնէին հիւսիսային ճակատի կարեւոր դիրքերը,— Թաքազէ, Ամպա - Արատամ, Ամպա - Ալաճի, Թամպիէն եւ ուրիշ անմատչելի ամրութիւններ, ջախջախելով Քասայի բանակը, մինչ հարաւէն ալ կը շարունակուէր իտալական յառաջխաղացութիւնը, հրամանատարութեամբ Զօր. Կրացիանիի:

Հասած էր վճռական ճակատամարտի շրջանը: Արքայից արքան Տէսիէի մէջ դիրք բռնած, կը սպառնար իր հարիւր հազարաւոր ռազմիկներով: Բայց ապրիլ 1ին կորսնցուց Աշանկիի անհեղ ճակատամարտը: Իտալացիները հասան Ցանա լիճին շրջանը (13 ապրիլ), իսկ նոյն ամսու 15ին մարաջախտ Պատոլյիօ կը մտնէր Տէսիէ,— Եթովպիոյ կայսեր բանակատեղին: Հարաւէն ալ, իտալական բանակը ապրիլ 29ին կը խորտակէր Սասապանէհի անառիկ դիրքը, որուն ամրութիւնները շինած էին պելժիացի եւ թուրք սպաներ: Լման 15 օր, կատաղի կռիւներ մղուեցան այս ճակատին վրայ, եւ իտալական հրամանատարութիւնն ալ հաստատեց Հապէշներու քաջութիւնը: Բայց մարդկային ուժն ու ճարտարամտութիւնը դատապարտուած էին փշրուելու արդիական զինարուեստի ճնշելի գերազանցութեան տակ:

Բացուած էին ճամբաները, հիւսիսէն թէ հարաւէն եւ այլ եւս միայն խնդիր էր Եթովպիոյ մայրաքաղաքին անկումը: Եւ արդէն արքան գլուխն առաւ գնաց, մայիս 2ին, Ատտիս - Ապէպան մատնելով անիշխանութեան, կատղած խուժանի մը քմահաճոյքին,— կրակի եւ աւարի:

Եթովպիան առաջին զոհը չէ միջազգային աշխարհակալութեան, մանաւանդ բրիտանական խաղերուն: Բայց իբրեւ նորագոյն զոհ, իր ողբերգութեամբ անգամ մը եւս կը հաստատէ Ազգերու Դաշնակցութեան սնանկութիւնը:

Այս պարտութիւնը ո՛րքան կը յիշեցնէ Կարսի անկումը, 1920 Հոկտեմբերին: Բայց գոնէ Հապէշները կռուեցան, իրենց կէս նախնական, կէս - արդիական սպառազինութիւններով: Իսկ Ազգերու Դաշնակցութիւնը, որ միայն չոր ու ցամաք բանաձեւ մը ունէր Հայկական ողբերգութեան առեն, այս անգամ չարժման մէջ դրած 50 ազգեր, զսպելու համար «նախայարձակ պետութիւնը»:

Եւ սակայն,— փա՛ռք պարտուածներուն ...

×

Ֆրանսայի ձախակողմեան յաղթանակը արդէն իսկ իրարանցումի մատնած է ոչ միայն երկրին քաղքենի - դրամատիրական շրջանակները, որոնք ինքնապաշտպանութեան միջոցներ կ'որոնեն, այլ եւ հարեւան երկիրները:

Եւ իրաւամբ: Այս յաղթանակը սերտ կապ ունի միջազգային կացութեան հետ, մանաւանդ որ կը զուգադիպի Սպանիոյ յեղափոխական խմորումներուն:

Բոլորովին անտեղի չէ աջերու այն կասկածը թէ միեւնոյն ձեռքն է որ կը վարէ երկու շարժումներն ալ, խաղաղօրէն գրաւելու համար դիրքերը:

Դեռ աւելի կարեւոր պարագայ մը:

Ձախերու յաղթութիւնը տեղի կ'ունենայ ճիշդ այն պահուն, երբ Ֆրանսա ճշմարիտ անելի մը մատնուած է, եթովպական եւ գերմանական հարցերուն առթիւ:

Օրուան կառավարութիւնը չկրցաւ գոհացնել ոչ Անգլիան, ոչ Իտալիան, որոնց գործակցութիւնը իր արտաքին քաղաքականութեան հիմնական խարիսխները կը կազմեն:

Եթովպական պատերազմը ինքնին վերջացաւ, բայց անոր առթած վտանգաւոր ծալքերը նոր պիտի բացուին: Ինչ կը վերաբերի գերմանական հարցին,— տարակոյս չկայ թէ Հիթլեր նորէն դուռ պիտի զարնէ, խուսափելու համար ծրագրուած հարցումներու ճշգրիտ պատասխանէն:

Անկասկած ժողովրդական ճակատին յաջողութիւնը ամէնէն աւելի պիտի ազդէ ներքին քաղաքականութեան վրայ, եթէ արտաքին կնճիռներ չծագին:

Ընտրական պայքարին առթիւ այդ ճակատը մէջտեղ դրած բազմաթիւ նշանախօսքեր, որոնք թէեւ թունդ յեղափոխական են, բայց կրնան խոր ցնցումներ պատճառել, ուղղակի սպառնալով դրամատիրական – սեղանաւորական մենատիրութեան:

Շ.

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ ՓԱԽԱՒ "ՀԱՆԴԵՐՁ ԸՆՏԱՆԵՕՔ"

ԱՄԲՈԽԻՆ ՅԱՆՁՆԵԼՈՎ ՊԱԼԱՏԸ

ԻՐ ՄԵԿՆՈՒՄԷՆ ԱՆՄԻՋԱՊԷՍ ՎԵՐՋԸ ԱՒԱՐԻ ԵՒ ԿՐԱԿԻ ՏՐՈՒԵՑԱՒ ՄԱՅՐԱՔԱՂԱՔԸ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԶՕՐՔԸ ՔԱՂԱՔ ՄՏԱԾ Է ԱՐԴԷՆ

Շաբաթ օր Ատտիս - Ապէպայէն հեռագիր մը կը հաղորդէր թէ կայսրը Ճիպութի մեկնած է իր ընտանիքին եւ զաւակներուն հետ, բայց շատ քիչեր հաւատացին, քանի որ մէկ օր առաջ կը յայտարարէր թէ պիտի շարունակէ կռիւը: Քիչ վերջը բրիտանական դեսպանը կը հաստատէր իրականութիւնը, ինչ որ մեծ զարմանք պատճառեց մանաւանդ Անգլիոյ մէջ: Իսկ ամերիկեան դեսպանը իր կարգին կը հեռագրէր թէ ամբողջ քաղաքը բոցերու մատնուած է, մէջն ըլլալով հանրային շէնքերը եւ կայսեր պալատը եւ թէ աւազակախումբեր աւարի կուտան ամէն բան:

Օտարահպատակները ապաստանած են օտար դեսպանատուները: Աւարառութիւնները սկսան կայսեր մեկնումէն անմիջապէս վերջը: Կայսրը յայտարարած է թէ Ճիպութիէն նաւ պիտի նստի Պաղեստին երթալու համար: Փախուստի լուրը հազիւ Լոնտոն հասած, Իտըն կարճ կապեց իր շաբաթական արձակուրդը եւ դարձաւ մայրաքաղաք: Կ'ըսուի թէ կայսեր հետ հեռացած են նաեւ կառավարութեան անդամները: Ամէն բան անկարգ վիճակի մէջ ձգուած ըլլալով, օտար դեսպանատուները անմիջապէս ձեռնարկեցին պահակները զօրացնելու եւ իրենց հպատակները փրկելու: Միայն Անգլիացիները 1000 պաշտպանեալ ունին: Դեսպանատան շուրջը, չորս մղոն տարածութեան վրայ պաշտպանողական միջոցներ ձեռք առնուած են, փշաթելերով և պահակախումբերով: Ի հարկին օդանաւեր ալ պիտի գործածուին, հպատակները երկրէն դուրս հանելու համար:

Երբ կայսրը հեռացաւ, մարաջախտ Պատոլյիօ միայն 20 մղոն հեռու էր Ատտիս - Ապէպայէն, 40.000 զօրքով: Կայսեր փախուստը հաճոյք չպատճառեց Հռոմի մէջ: Իտալական կառավարութիւնը կը նախընտրէր որ ան իր տեղը մնացած ըլլար, ուղղակի բանակցելու համար, առանց Ազգերու Դաշնակցութեան միջամտութեան: Այդ պարագային կը կարծուի թէ Մուսոլինի պիտի հաւանէր Շօայի շրջանին թագաւոր պահել Հայլէ Սէլասիէն և Եթովպիոյ մնացեալ մասը կցել իբրեւ գաղթավայր: Մինչդեռ հիմա երկիրն անտէր ըլլալով, Իտալիա նորէն գլխու ցաւ պիտի ունենայ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ:

Մանրամասնութիւններ կայսեր փախուստի եւ խռովութեանց մասին

Ատտիս - Ապէպայի կառավարական անթելը անգործութեան դատապարտուած ըլլալով, «Թայմզ»ի, «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի եւ Ռոյթէրի թղթակիցները իրենց միջոցներով հաղորդած են հետեւեալ անթել հեռագիրը.—

Ուրբաթ օր ուշ ատեն, կայսրը ամբողջ օրը վարանելէ յետոյ, տեղի տալով կայսրուհիին թախանձանքներուն եւ նկատի առնելով Ազգերու Դաշնակցութեան լքումն ու իտալական ուժերուն յարաճուն գերազանցութիւնը, որոշեց հեռանալ: Հետեւաբար կայսրը, կայսրուհին եւ իր ընտանիքին անդամները մասնաւոր կառախումբ մը նստան կէս գիշերին եւ մեկնեցան Ճիպութի: Մեկնելէ առաջ, կայսրը հրամայեց Կիպպիի պալատը բանալ ամբոխին առջեւ, որպէսզի ամէն մարդ կարենայ առնել իր ուզածը: Առտուն քաղաքին ամէն կողմերէն հասած այրեր եւ կիներ խուժեցին պալատին մէջ, եւ աւարի տըւին հագուստներ, ամէն տեսակ զէնքեր, անկողիններ, գորգեր, կահկարասիներ եւն.: Երբ ժողովուրդը իմացաւ թէ կայսրը եւ նախարարները մեկնած են, սկսաւ կողոպտել խանութները: Փողոցներուն մէջ կը տեսնուէին այրեր եւ կիներ՝ եւրոպական շքեղ զգեստներով եւ գդակներով՝ իրենց սովորական հագուստներուն վրայ:

ԿԸ ՎԱՌԵՆ, ԿԸ ԽՄԵՆ, ԿԸ ԶԱՐՆԵՆ ...

Այս տեսարանները աւելի եղերական հանգամանք մը առին երբ աւարառուները չափէն աւելի ոգելից ըմպելի խմելով, գինովցան եւ սկսան կռուիլ աւարի համար: Կէսօրէն վերջը, փողոցները լեցուած էին դիակներով: Տոքթ. Մէլի, անգլիական շարժուն հիւանդանոցին վարիչը, վիրաւորուեցաւ թոքէն, գինով աւարառուի մը կողմէ, բայց ընդհանրապէս աւարառուները կը յարձակէին անոնց վրայ որ կ'ուզէին արգելք ըլլալ: Փողոցներուն մէջ տեսնուած դիակներուն մեծ մասը Հապէշներ են: Քաղաքին կեդրոնը աւերակոյտի մը վերածուած է: Նամակատունը եւ բազմաթիւ շէնքեր աւարի եւ կրակի տրուած են, անգլիական եկեղեցին եւ բազմաթիւ [illegible] եկեղեցիներ մոխիրի վերածուեցան: Դեսպանատուներէն դուրս [illegible] քանի մը Եւրոպացիները ահ ու սարսափի մէջ անցուցին գիշերը, [illegible] փակուելով իրենց տուներուն մէջ եւ ամէն վայրկեան յարձակման [illegible]: Գիշերն ի բուն հրացանաձգութեան ձայներ կը լսուէին: Հապէշնե[րն] էին որ եղած - չեղած փամփուշտը կը պարպէին օդին մէջ, տօնելու համար օրուան դէպքը: Աւարառութիւնները վերսկսան երկուշաբթի օր: Ճիպութիէն ֆրանսական զօրք ղրկուեցաւ Ատտիս - Ապէպա:

** Հավասի թղթակիցը կը հեռագրէ թէ զրոյցի մը համաձայն խռովութեանց ընթացքին սպաննուած են 24 Եւրոպացիներ, ԲՈԼՈՐՆ ԱԼ ՑԵՂՈՎ ՀԱՅ, երբ կը պաշտպանէին իրենց խանութները: Սպաննուած է նաեւ Ամերիկացի միսիոնարի մը կինը:

Վերջին լուրերու համաձայն, քաղաքին երեք չորրորդը աւերակ դարձած է, մէջն ըլլալով կայս. պալատը, ֆրանսական մթերանոցները եւ ուրիշ բազմաթիւ կարեւոր շէնքեր: Վնասը միլիոններու կը հասնի:

Ֆրանսական դեսպանէն հասած հեռագիրներու վրայ, Ֆրանսայի արտաքին նախարարը Պ. Ֆլանտէն դիմեց Մուսոլինիի, որպէսզի հրամայէ փութացնել Ատտիս - Ապէպայի գրաւումը: Այս դէպքերը պատահած ատեն իտալական յառաջապահները քաղաքին դուռները հասած էին արդէն:

** Ամերիկեան դեսպանը իր առաջին հեռագրով կը ծանուցանէ թէ մայ-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

Ի՞ՆՉ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՅ ԿԱՅՍԵՐ ԱՊԱԳԱՆ

Անգլիոյ դանդաղին առեղծուած դերը

Փախստական կայսրը գահէն հրաժարած չըլլալով, դիւանագիտական կնճիռ մը եւս կ'առնենայ: Միջազգային օրէնքով, պետութեան մը բանակին ընդհ. հրամանատարը կը կորսնցնէ իր ազատութիւնը, երբ չէզոք երկիր մը մտնէ: Ուրեմն արքայից արքան գերի՞ է: Բայց իրականին մէջ կայսրը կը գտնուի ֆրանսական հողի վրայ,— իսկ Ֆրանսա անդամ է Ազգերու Դաշնակցութեան եւ մասնակից՝ պատժական տնօրինութեանց: Թէեւ լսուեցաւ թէ կայսրը անգլիական թորփիլանաւ մը նստած է, Պաղեստին երթալու համար, բայց նոր հեռագիր մը կը հերքէ այդ լուրը, աւելցնելով թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա կը խորհրդակցին, անգլիական կամ ֆրանսական Սոմալիի մէջ տեղաւորելու համար կայս. ընտանիքը:

Այս դէպքերը խոր իրարանցում պատճառեցին Անգլիոյ մէջ եւ դահլիճը բացառիկ նիստ գումարեց երէկ, կացութեան մասին խորհրդակցելու համար: Կիրակի օր Պ. Իտըն ամբողջ հինգ ժամ խորհրդակցեցաւ մասնագէտներու հետ: Վարչապետն ալ անմիջապէս Լոնտոն վերադարձաւ:

ՁԱԽԱԿՈՂՄԵԱՆ ՋԱԽՋԱԽԻՉ ՅԱՂԹԱՆԱԿ

146 ընկերվարական եւ 72 համայնավար երեսփոխաններ

Կիրակի օրուան համեմատական ընտրութիւնները ջախջախիչ յաղթանակ մը եղան ձախակողմեան ճակատին համար: Այս պարագան աննախընթաց իրողութիւն մը կը կազմէ Գ. Հանրապետութեան պատմութեան մէջ:

Միայն հինգ արդիւնքներ ծանօթ չեն տակաւին: Իսկ ստուգուած թիւերը հետեւեալ պատկերը կը ներկայացնեն.— Համայնավար՝ 72 (նախապէս 10), Ընկերվարական՝ 146 (նախորդ ժողովին մէջ՝ 96), Արմատականներ՝ 115 (նախապէս 160), Անկախ ընկերվարականներ՝ 34 (78), Անկախ համայնավարներ եւն. 10 (10):

Համագումարը՝ 613ի վրայ.— Ձախակողմեան հոսանքներ 377 (նախորդին մէջ՝ 354), աջերը՝ 238 (261): Ուրեմն ձախակողմեան հոսանքները կը ներկայացնեն 139 ձայնի մեծամասնութիւն մը, ինչ որ իրարանցումի մատնած է աջերը:

Կիրակի օրուան ընտրութեանց մէջ համայնավարները շահեցան Սէնի նահանգին 60 աթոռներէն 32ը, ընկերվարականները շահեցան ամբողջ երկրին մէջ 53 աթոռ, արմատականները կորսնցուցին 42 աթոռ, ինչպէս եւ իրենց աւանդական մեծամասնութիւնը:

Ընտրուած երեսփոխաններէն 274ը նորեր են: Պարտեալներուն մէջ կը գտնուին կրթական նախարար Պ. Կէռնիւ, օդանաւային նախարար Պ. Մարսէլ Տէա (անջատուած ընկերվարական), հռչակաւոր Ֆրանքլէն Պույեօնը, նախորդ զինուորական նախարար գնդ. Ֆապրի, եւ ուրիշ կարեւոր դէմքեր: Իսկ վերընտրուած են Պ. Էռիօ, Երեսփ. ժողովին նախագահը՝ Ֆ. Պուիսոն, Տրոմի երեսփոխան Պ. Մութէ, Վիէնի երեսփոխան Պ. Հիւսէլ (երկուքն ալ ընկերվարական), Պոստոյի քաղաքապետ Պ. Մառքէ (անջատուած ընկերվարական), Սէն Տընիի քաղաքապետ Տօրիօ (վտարուած համայնավար) եւն.:

Թէեւ արմատականները տկարացած են, բայց հաւասարակշռութիւնը անոնք պիտի պահեն: Ժողովրդական ճակատին մաս կազմելով հանդերձ, անոնց երեսփոխաններուն առնուազն կէսը պիտի ընդդիմանայ ծայրայեղութեանց, մանաւանդ համայնավարներու ազդեցութեան:

Նախորդ Երեսփ. Ժողովին շրջանը կը լրանայ Մայիս 31ին, ուրեմն նորը նիստի պիտի հրաւիրուի յունիս 1ին: Մինչեւ այն ատեն գործերը պիտի վարէ Սառոյի դահլիճը: Հաւանական է որ հանրապետութեան նախագահը վարչապետութիւնը առաջարկէ ընկերվարական առաջնորդին՝ Պ. Լէօն Պլումի, քանի որ իր կուսակցութիւնը առաւելագոյն թիւը կը ներկայացնէ: Եթէ նոյն իսկ վարչապետը անպատճառ ընկերվարական չըլլայ, ընկերվարականներ մաս պիտի կազմեն կառավարութեան, ինչ որ նորութիւն մըն է Ֆրանսայի համար (բացի պատերազմի շրջանէն): Համայնավարները չեն ուզեր դահլիճին մէջ մտնել, եթէ նոյն իսկ ընկերվարական ըլլայ:

ԿԱՐԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՄԱՍԻՆ

Հօկի Երեւանի կեդր. վարչութիւնը կը հեռագրէ թէ կարգադրութիւններ եղած են Պաթումի մէջ, ընդունելու համար ներգաղթի կարաւանը, որ Մարսէյլէն կը մեկնի մայիս 9ին: Ներգաղթողներու համար զանազան աւաններու մէջ շինուած են 360 բնակարաններ, 564 սենեակներով: Դիմումներ կատարուած են զանազան հաստատութեանց, գործ ճարելու համար գացողներուն: Ներգաղթողներու վերջնական թիւը կը համարուի 1790, որոնց 500ին համար բնակարաններ ապահովուած են իրենց ազգականներուն մօտ, որով կառավարութեան տրամադրած 564 սենեակները պիտի յատկացուին 1290 հոգիի:

Պ. ԷՌԻՕ ՀՐԱԺԱՐԵՑԱՒ Մարդու Իրաւունքներու Դաշնակցութենէն, պատճառաբանեալ նամակով մը:

ՏԱՐՏԱՆԷԼԻ վերադիմման հարցին առթիւ Իտալիա եւս պատասխանեց Թրքական յուշագրին, յայտնելով թէ պատրաստ է մասնակցելու վիճաբանութեանց, բայց կը վերապահէ իր տեսակէտը:

ՊԱՌԱԿՏԻՉՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԽԱՂԵՐԸ

Մեր հակառակորդները, թէ՛ համայնավար եւ թէ՛ ռամկավար հաւասարապէս, խիստ յատկանշական հոգեբանութիւն մը երեւան կը բերեն Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նուիրակ Գարեգին արք. Յովսէփեանի Ամերիկա ժամանումին առթիւ: Անոնք պարզապէս կը վախնան որ չըլլի թէ Գարեգին արք. յաջողի վերականգնելու ամերիկահայ եկեղեցիի միութիւնը:

Աւելին. անոնք ամէն ճիգ կ'ընեն վիժեցնելու Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նուիրակին առաքելութիւնը: Եւ, որպէսզի իրենց այդ դաւադիր դերին մէջ յաջողին, կ'աշխատին արհեստական կերպով վերակոչել Դուրեանի սխուր յիշատակները, հրահրել կրքերը, թունաւորել մտքերը եւ մանաւանդ մոլորեցնել ու նախապաշարել Գարեգին սրբազանը եւ ստեղծել այնպիսի թանձր մթնոլորտ մը, որ անկարելի դարձնէ որ եւ է իրաւախոհութիւն:

Համայնավարները, որոնց Խորհ. Միութեան սահմաններուն մէջ հրատարակած թերթերը կ'անգիտանան Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի գոյութիւնն իսկ, Նիւ Եորքի մէջ իրար են անցած Կաթողիկոսի նուիրակին գալուն առթիւ: Մարդիկ նեղութիւն էին քաշած նոյն իսկ իրենց հայատառ թերթի թղթակիցը ղրկելու մինչեւ «Եւրոպա» նաւը՝ ոչ միայն դիմաւորելու, այլ եւ հարցաքննութեան ենթարկելու համար Գարեգին արք.ը:

Խիստ բնորոշ է, որ այդ թղթակիցը ինքզինքը ներկայացած է Երեւանի կամ Էջմիածնի մէջ եւ յանդգնած է առաջին իսկ առիթով նկատողութիւն ընելու Գարեգին արք.ին, որ թոյլ է տուած իրեն Ամերիկա գալու նացիական (գերման) «Եւրոպա» նաւով: Իբր թէ «ամերիկահայ ամբողջ աշխատաւորութիւնը» ատելով կ'ատէ նացիական Գերմանիան, եւ Գարեգին արք.ը նացիական նաւ նստելով վիրաւորած է եղեր ամերիկահայութեան զգացումները: Եւ երբ Գարեգին սրբազան բացատրած է, թէ ուրիշ յարմար նաւ մը չէ եղած իր մեկնումի օրերուն, համայնավար հաւատաքննիչը գոհացուցիչ չէ գտած այդ բացատրութիւնը:

Համայնավար թերթը պարզապէս ուզած է հասկցնել Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նուիրակին, թէ գերմանական նաւով գալով Ամերիկա՝ ան պէտք եղած փափկանկատութիւնը ցոյց չէ տուած խորհրդային կառավարութեան հանդէպ, որ կ'ատէ նացիական Գերմանիան: Իսկ ամերիկահայ աշխատաւորութիւնը, աւելորդ է ըսել որ, որ եւ է հիմ կամ շահ չունի թշնամական զգացումներ տածելու Գերմանիոյ հանդէպ:

Համայնավար թերթի թղթակիցը իր հաւատաքննական եռանդը այնքան հեռու է տարած, որ Սէվիլ Օթէլի մէջ ալ տեսակցելով հարկադրած է Գարեգին սրբազանը ըսելու իրեն.

— «Դուք կը ջանաք իմ հոգիիս խորը մտնել եւ մտածումներս կարդալ»:

Համայնավար այս հաւատաքննիչը չափազանց զառնացած եւ դժգոհ է մնացած Գարեգին սրբազանէն, որ բարի չէ եղած իր ուզած ձեւով պատասխանելու իր տուած հարցումներուն եւ մանաւանդ չէ ըսած թէ թշնամական դիրք պիտի բռնէ «Դաշնակ եկեղեցիներու» հանդէպ, այլ պնդած է, որ իրեն համար միայն մի եկեղեցի գոյութիւն ունի եւ ինք եկած է ամերիկահայ եկեղեցին միացնելու:

Գարեգին արք.ի «հոգիին խորը մտնելու» եւ անոր «մտածումները կարդալու», ինչպէս եւ անոր ընթացքին վրայ ազդելու ճիգին մէջ համայնավարներէն ետ չեն մնար ռամկավարները, որոնք Նիւ Եորքի մէջ տեսակ մը պատուաւոր պաշարման են ենթարկած զայն եւ ոչինչ կը խնայեն, որպէսզի կաթողիկոսի նուիրակը որ եւ է դիւրութիւն չունենայ տեսնուելու հակառամկավարական կամ հակահամայնավարական կողմին հետ:

Նախ եւ առաջ՝ չարախօսութիւններով նախապաշարած են ոստիկանութիւնը եւ արգիլք եղած, որ նաւամատոյց գացած «Դաշնակ եկեղեցիներու» ներկայացուցիչները բարի գալուստ ըսեն կաթողիկոսի նուիրակին: Ապա Գարեգին սրբազանը, դիտմամբ տարած են «Սէվիլ» օթէլը, Դուրեանի յիշատակները վերարծարծելու համար, ու դրած են զինքը այնպիսի պայմաններու մէջ, որ անոր ամէն մէկ քայլը ամբողջովին իրենց հսկողութեան ենթակայ ըլլայ: Մէկ խօսքով՝ այնպէս են ըրած որ Գարեգին արք. չայցելէ Նիւ Եորքի Հայոց մայր եկեղեցին՝ Դաշնակներուն չհանդիպելու համար եւ նոյն իսկ վարձած են ամերիկեան եկեղեցի մը, որպէսզի Գարեգին սրբազանը ներկայ ըլլայ հոն ճիշդ այն օրը եւ այն ժամուն, երբ Դաշնակցականները շաբաթներ առաջ յայտարարած թատերական ներկայացում մը պիտի ունենային:

Ռամկավարներու տարամերժ ու պառակտիչ տրամադրութիւններն ու ձգտումները կը մատնէ նաեւ իրենց Պոսթընի պաշտօնաթերթը, որ մասնաւոր ճիգ մը կ'ընէ հաւատացնելու Գարեգին սրբազանին թէ Ա.— Ամերիկայի մէջ «ներքին չարիք» մը կամ «դաւադիր խմբակ մը» կայ, որ Դաշնակցութիւնն է եւ որ արհամարհելի քանակ մը կը ներկայացնէ եւ թէ Բ.— ամերիկահայ գաղութը գրեթէ ամբողջութեամբ իրենց՝ ռամկավարներուն հետ է, հետեւաբար պէտք է արհամարհել «ներքին չարիքը» կամ «դաւադիր խմբակը», որուն հետ ոչ կարելի է եւ ոչ ալ պէտք է համերաշխութեան որ եւ է փորձ ընել:

Հետաքրքրական է, որ ռամկավար թերթն ալ իր թղթակցի միջոցով փորձած է խիստ հաւատաքննութեան մը ենթարկել Գարեգին սրբազանը: Իր թղթակիցը, նախկին բողոքական քարոզիչ մը, կ'երեւի թէ, այնքան սրտնեղութիւն պատճառած է Գարեգին սրբազանին, որ վերջինս հարկադրուեր է ըսել.

— «Ես ինքս ազատ մարդ եմ. ոչ մի տեղից ես նկատում չունիմ, եւ նախասիրութիւններ չկան ինձ համար ... Ինձ պէտք է տեսնուել բոլորի հետ՝ անտեսելով ամէն միամիտ կասկածանք, որ էս կամ միւս կողմն են հակում եւ բաժանում են իմ խօսակիցներիս տեսակէտները»:

Այս պատասխանը ակներեւ տհաճութիւն է պատճառած ռամկավար թղթակցին, որ անմիջապէս սկսած է խօսիլ Դուրեան արք.ի սպանութեան մասին՝ կոչելով զայն «ազգադաւ եղեռնը», բայց անմեղ գառնուկի պէս մոռցած է յիշատակել իր ընկերներու կողմէ Ղեւոնդ վրդ. Մարդուկէսեանի դէմ կատարուած մահափորձը, ըստ երեւոյթին, համարելով զայն «չնչին միջադէպ» մը:

Սակայն, երբ Գարեգին սրբազանը ըսած է, թէ Ամերիկա եկած է նոր ընտրութիւններ կատարելու, եկեղեցիի միութեան, բարեկարգութեան եւ կարգապահութեան համար աշխատելու, ռամկավար թղթակիցը աւելի եւս սրտնեղած է եւ նոյն իսկ չէ կրցած ծածկել իր «թերահաւատութիւնը»: Եւ յիշեցուցած է սրբազանին հակառամկավարական կողմին «աններելի մեղքերը» եւ ուզած է հասկցնել անոր թէ անկարելի եւ անբացատրելի է որ եւ է միութիւն հակառակորդ կողմին հետ:

Այս բոլորը աներկբայելի կերպով ցոյց կուտան, որ ինչպէս համայնավարները, այնպէս ալ ռամկավարները չեն ուզեր, որ Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նուիրակը հասնի իր գլխաւոր նպատակին, այլ, ընդհակառակն, ձեռքի տակով իրենց կարելին կ'ընեն՝ անոր շինարար առաքելութիւնը վիժեցնելու համար: Չեն ուզեր, որովհետեւ ներկայ պառակտեալ վիճակը շահաւոր կը նկատեն իրենց կուսակցական հաշիւներուն համար:

Ասկէ տարբեր ընթացք մը սպասել ամերիկահայ եկեղեցին պառակտող—ներէն, առնուազն միամտութիւն պիտի ըլլար:

Սակայն, պառակտիչներու այս խաղերն ու դաւերը պիտի կարողանա՞ն ազդել Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի նուիրակի ընթացքին վրայ եւ վիժեցնել անոր առաքելութիւնը, այդ ցոյց պիտի տայ մօտիկ ապագան:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

ՊԱՏԿԵՐՆԵՐ ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԷՆ

Նուէր՝ Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻԻՆ

Միջօրէ: Ձմրան գաղջ արեւ մը մերթ դուրս կուգայ մառախլապատ ամպերու տակէն ու իր տկար ջերմութիւնը կը տարածէ ծառերուն, դաշտերուն ու մարդոց վրայ: Քանի մը գաղափարակից ընկերներով կ'իջնենք Մարսէյլ: Վարիչը՝ ճարպիկ ու համակրելի երիտասարդ մը՝ ճարտարութեամբ կը վարէ իր կառքը: Ու մենք անթիւ թռչուններու նման կը սուրանք: Մարդիկ կարող են թռչիլ, ինչպէս կ'ըսէին ժամանակին: Ինքնաշարժը կը սուրայ աւելի արագ քան սա մռայլ ու դաժան ամպերը՝ որ կը թաւալին այերին մէջ: Հեռագրասիւներ, ժայռեր, արտեր, ամէն ինչ որ փռուած է մեր աջին ու ձախին, կարծես խուճապի մատնուած մարդկային բազմութիւններու նման ետ կը նահանջեն. այս պահուս մտքիս հորիզոնէն կ'անցնին անցեալի քստմնելի տեսարանները, ուր ցեղ մը ամբողջ արիւնի ու տառապանքի հովիտներէն անցաւ արիւնաքամ ու խոշտանգուած:

Ընդոստ կը սթափիմ այս դառն ու սրտաճմլիկ խորհրդածութիւններէն, երբ ականջիս կը հասնի յեղափոխական երգի մը խրոխտ բամբիւնը, — «Համոզուած ենք որ միայն զէնքով կայ Հայոց փրկութիւն»:

Ռազմական երգերու մելանոյշ տըպաւորութեան տակ կը մտնենք բազմամարդ քաղաքը՝ Մարսէյլ:

ՄԱՐՍԷՅԼ

Վիթխարի բազմութիւն: Փողոցները կը վխտան ամէն դասակարգի մարդերով,— հարուստ, աղքատ, օրուան հացին ու պուտ մը հեղուկին կարօտ: Խեղճե՛ր, խեղճեր, ծանրաբեռնուած երեխաներով, պանդոկներէ դուրս թափուած անօթի, ծարաւ: Բանակ մը անօթիներու: Ցաւի, տառապանքի անլուր տանջանքներով շաղախուած՝ կը մաշեցնեն իրենց դեղեցիկ օրերն ու կեանքը: Ժողովուրդ, երթեւեկ: Ոմանք մաքուր ու կոկիկ հագուած, ուրիշներ ցնցոտիներու մէջ ամփոփուած Քանըպիէրի վրայ կը քալեն: Ուր շարժիս՝ մարդկային հոծ բազմութիւններու կը հանդիպիս: Կարծես թէ աշխարհ մը մարդ հաւաքած ու Մարսէյլ բերած ես: Այս որքա՛ն ժողովուրդ, Աստուած իմ:

Կը քալենք ընկերներով, սակայն մեր ուշադրութիւնը միշտ հեռուն ու մարդոց վրան է, կարծես թէ մէկը կը ստիպէ որ մեր շուրջը դիտենք: Անբացատրելի հետաքրքրութիւն մը կայ մէջս: Ու հասեր ենք արդէն Սակարանի ետեւը գտնուող ընդարձակ հրապարակը, ուր դարձեալ մարդկային խոշոր զանգուած մը խռնուեր կեցեր է՝ ուսուցիչէն պատժուած աշակերտին պէս: Հրապարակին մէկ մասը վանդակորմով ու ցանցերով պատսպարուած է, որոնց մէջ բանուորներ կ'աշխատին չարքաշօրէն: Բրիչի ծանր հարուածներով՝ նոր շինուելիք պաշտօնատուներու հիմերը կը փորեն: Հակառակ ցուրտ օդին, անոնց դէմքերը կարմրած են ու քրտինքը առատօրէն կ'օծէ անոնց երեսները: Ճակատագրի դժբախտ զոհեր: Քիչ անդին արդէն բարձրացեր է նոր սակարանի մը շէնքը: Հրաշալի եւ հսկայ շինութիւն: Մեր դիմացը բազմութիւն հը կրկին: Խոշոր շրջանակ մը կազմած՝ կը դիտեն մեղի աներեւոյթ մարդը եւ դիւային քրքիջներ կ'արձակեն մերթ ընդ մերթ: Կը մօտենանք ու կը դիտենք պարզուած տեսարանը: Տափակ այտերով ու քիթով, քիչ մը դուրս ցցուած ակռաներով, սեւ մազերով երիտասարդ մը միմոսական, անճարարական փորձեր կ'ընէ եւ դըրամ կը ժողվէ՝ վասն ստամոքսի բարեկամին: Կը մտածեմ: Ամէն բան ընելու կը հարկադրուի մարդ, երբ խնդիրը ստամոքսի պաստամբութեան շուրջ կը դառնայ: Խիղճ ու զգացում չկայ սա մարդոց քով, որոնք հաճոյքի եւ սիրոյ ետեւէն կը քալեն շարունակ: Եւ ոչ ալ ողորմածութեան ձեռներէցութիւն: Եթէ փող ունիս, կարող ես արեւմուտքը վայելել: Լողալ սրբաճանքներու, խրախճանքներու եւ մեհեաններու խորերը: Ցանուն պատառ մը չոր հացի, ինչ տառապանքներու, ստորնութեանց եւ զրկանքի կ'ենթարկուին սա տարագիր եւ հայրենազուրկ բազմութիւնները:

Կ'անցնինք տեսակ մը արտօրանքով: Կ'ուզենք ամբողջ Մարսէյլը տակն ու վրայ ընել, յանուն ի՞նչ բանի: — Չեմ գիտեր: Քիչ մը վերը, պատերուն եւ հաստ սիւներուն կռթնած կը տեսնենք անգործներու, խեղճերու ուրիշ բանակ մը: Աղտոտ, պատռտած ըզգեստներով, երկար ու չածիլուած երեսներով մարդիկ շարուեր են քով քովի: Մէկը գինիի շիշ մը անկած՝ երեխայի մը պէս կը ծծէ խաղողի ջուրը: Ուրիշ մը գինիի ազդեցութեան տակ թմբեր, պառկեր է: Արեւին ճառագայթները եւ քամիին ձայնը կարծես օրօրք կ'ըսեն անոր սնարին վերեւ: Ընկերներս կը շտապեն Կարտան վերադառնալ: Իսկ ես որոշած եմ պտոյտ մը կատարել Ֆրանսայի դաւաճան շրջաններուն մէջ: Մինչ այդ կը մտնենք բարեկամի մը սրճարանը: Երբ կը տեսնեմ հայ երիտասարդներ, որոնք նստեր են սեղաններու շուրջ, ուրախութեան ժպիտ մը կը գծուի շրթներուն վրայ: Բայց, ափսո՛ս, որ խեղճերը անգործ են, հացի ու լաթի կարօտ: Ցուսաբեկ ու ձեռնածալ, ինչ խորունկ հառաչանքներ կը բարձրանան անոնց սրտի խորերէն: Ապրելու համար անհրաժեշտ է ուտել, բայց երբ աշխատանք չունիս, — հոդ է խնդիրը: Ապրելու մղձաւանջը դամոկլեան սուրի նման կախուած է Մարսէյլի հայ անգործ բազմութեան գլխուն:

— Ալ վարժուած ենք անօթութեան ու անգործութեան, չարիքին տոկալով մեր կեանքերը թմբեր են, իսկ բնակարանի տագնա՞պ: Երէկ պանդոկապետը տան կահկարասիները դուրս թափեց ... որովհետեւ դրամ չունէի որ ամսականս վճարէի:

Երկրորդ մը.

— Բեմերէն, մամուլի էջերէն մեծ-մեծ կը ճառեն, բայց գործնականին մէջ զերօ մը չեն արժեր:

— Տարի մը կ'ընէ որ հպատակութեան համար դիմում կատարած եմ պատկան իշխանութեան մօտ, դեռ պատասխանի կը սպասեմ: Կ'երեւի թէ անոնք ալ գիտեն որ ծովը ինկողը շիւղին ձեռք կը նետէ:

Եւ այսպէս շարունակ ... անօթութեան մղձաւանջին մէջ կը գալարուի հայ անգործ զանգուածը, իսկ Երեւանը կարծես բանուոր կը հաւաքէ ...

Թշուառներ, քաղաքական խաղերու զոհեր, ազգին մեծերը ձեզմով հետաքրքրուելու պէտք չունին: Անոնք թաւշապատ թիկնաթոռներու մէջ ընկողմանած, կը մրափեն հանդիստ խիղճով ու սրտով: Ո՛րչ մնան թող Նիսը, Քանը, ուր դրամները մսխելու համար շատ մը միջոցներ կան: Ամէն մարդ բանդէտի ծիրանին հագած, քաղաքականութիւն կը խաղայ նման այն անճարակ դերասանին, որ միմոսական շարժուձեւերով կը փորձէ հասարակութիւնը զուարճացնել: Եթէ ձեր յոյսը ազգին կրեսոսներուն մնար, դուք վաղուց մեռած էիք: Իսկ եթէ հրաշք պիտի գործուի, դարձեալ սա չարքաշ աշխատաւոր ժողովուրդին շնորհիւ է: Իր ժրաջան բազուկին սեւ ու դաժան, ծանր աշխատանքի հզօր թափով: «Կուրծքով փշրելու դահը բռնութեան, ստրուկի շղթան»:

Ինքնաշարժին քով եմ հիմա: Ընկերներս կը վերադառնան Կարտան: Բաժանում: Բարի ճանապարհ: Եւ ծանր հրեշտակի նման ճամբայ կ'ելլէ անոնց ինքնաշարժը: Դեռ կը լսեմ անոնց ձայնը: Շուրջս ամէն ինչ վառ ու շողշողուն է, լոյսի գունդեր՝ գոյնզգոյն եւ ակնախտիղ: Բայց ոչ մէկ պերճանք կամ արտակարգ երեւոյթ չի կրնար փարատել այն ձանձրոյթի ու տրտմութեան թանձր մառախուղը, որ դարանակալ վագրի մը պէս կը բզքտեն սիրտս:

Կ'աճապարեմ դէպի Սէն Շարլ կայարանը: Հնարաւորութիւն չկայ ճամբայ բանալու: Արտասովոր եռուզեռ մը որ կաթսայի մէջ եռացող ջուրին նման կը կ'եռեւեփի: Կ'ուզեմ ճառ մը խօսիլ սա միջազգային խառնուրդին առջեւ: Այսքան բազմութիւն կարելի չէ սրահի մը մէջ տեղաւորել:

Եւ նորէն մտածումները.— «Արդեօք պիտի գա՞յ մի օր, մի ժամանակ, Մասիսի գլխին տեսնել դրօշակ»: Արդեօք պիտի գա՞յ օր մը որ տարագիր ու թշուառ այս հինաւուրց ժողովուրդը իր ճժերով ու թժերով, «քէօչով բարթանայ»ով ճամբայ իյնայ դէպի Հայաստան, ազատ համարձակ…

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ԿՈՎՏՈՒՆՑԻ ՅԱԿՈԲԸ

Մարսէյլի մէջ, վերջերս, եղերական արկածի մը զոհ գնաց Սեբաստիոյ Կովտուն գիւղացի Յակոբ Կարապետեանը:

Համեստ, լուռ ու մունջ Դաշնակցական հին զինուոր մըն էր Յակոբը: Տակաւին շատ երիտասարդ, գիւղին մաճն ու մաճկալը ձգած, շատերուն պէս կը հարկադրուի պանդխտութեան անհրապոյր դիրկը նետուիլ: Կովտունէն Պոլիս, Պոլսէն Ամերիկա եւ այլուր, ի խնդիր պատառ մը հացի ու դառն աշխատանքի:

Հայո՜ւ ճակատագիր ...

Հեռաւոր Ալիսի մօտցուած ափերու մեր հայ գիւղացիները թանկագին առաքինութիւն մը ունին, որ երկրին մէջ ու երկրէն դուրս գուրգուրանքով կը պահեն,— չուտ մոռնալ եւ եղբայրանալ իրարու: Ի՛նչ փոյթ անոնց համար աշխարհագրական սահմանները: Չէ՞ որ ամէնքն ալ նոյն հողի, նոյն երկրի բախտակից զաւակներն են: Անոնց արտերն ու կալերը սահման ունէին, բայց սիրտերը սահման չունէին: Խանծառցին ու Դաւրացին, Ղափաղցին ու Խորսանացին, Յաղթեցին ու Կովտունցին, Կամիսցին ու Կավրացին, Խորոխանցին ու Պինկէօյցին, Եարասարցին ու Գոչհիսարցին եւ դեռ ուրիշ բազմաթիւ գիւղացիներ միշտ իրար հետ էին ուրախութեան ու ցաւի, աշխատանքի ու տառապանքի, կալի եւ կուտի ատեն: Կարծես վարար Ալիսն էր որ կը հոսէր անոնց գեղջուկ կուրծքերուն տակ իբրեւ միութեան գիծ, սփռելով իր չուրջը հայրենի մաքրամաքուր աւանդութիւններ ու բարքեր: Անգամ տարագրութեան այս հիւանդոտ օրերուն, բնաշխարհիկ չունչն է որ կը դիմադրէ դարձեալ եւ կ'ապրեցնէ չարժուն Հայրենիք մը իր ամբողջ սարուածքով:

Յակոբը հարազատ զաւակն էր այդ միջավայրի: Անգիր օրէնքներու եւ անմեռ աւանդութեանց հսկայ պահեստ մը ունէր իր հայրենաբաղձ կուրծքին տակ: Ռազմիկ չէր ան հըմայքով ծփուն: Շքանշան ու պատուանշան չունէր իր կուրծքին վրայ: Միակ շքանշանը որ կրեց մինչեւ մահ, այդ վառ հայրենապաշտութիւնն էր: Մեռնիլ ու զոհուիլ հայրենիքի համար, երազ մըն էր, տեւական բաղձանք մը, որ, աւա՜ղ, այսօր շատեր չեն իսկ հասկնար ...

1915ին, երբ Ամերիկայէն Հայորդիներու կամաւորական խումբեր կը մեկնին դէպի Հայաստան, Յակոբ եւս կոյն կը խառնուի կարաւանին, բայց կը մերժուի կազմակերպիչ մարմնին կողմէ, որովհետեւ իր նմաններուն թիւը պահանջուածէն աւելի էր: Յակոբ զառնացած իր ուժերը կը նուիրէ հանգանակութեան գործին եւ կ'ուզէ նիւթական զոհաբերութեամբ գէթ բարոյական գոհացում ստանալ: Կը մա-

...

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

Կարսի պարիսպներուն վրայ իյնող նահատակ զնդ. Մազմանեանի անթառամ յիշատակին:

1919, Յունիս - Յուլիս:

Օր, արեւ եւ կեանք:

Բ. քաղաքին շրջակայ սարալանջերը դեղին, ծիրանի զգեստներ էին հագեր: Վարը, տարածուն ձորամէջէն Արածանին կը հոսի քաղցր համանուագով մը, իր պորտը երկինք ցցած: Ծառ ու ծաղիկ, մարդ ու կենդանի գարուն էին հագեր, արեւով իրենց դէմքերն էին ներկեր: Ժպտուն էին դէմքերը, ուրախ էին հոգիները, ուրախ էին նոյնիսկ անոնք, որ, երկու - երեք տարի առաջ գեհենը տեսած էին:

Աւերակ էր Բ. քաղաքին մեծ մասը, աւերակ էին ընդարձակ հովիտին մէջ տարածուած գիւղերը, քանդուած էր այդ շրջանի աշխարհը, բայց, այդ աւեր օրերուն, կենդանի լոյս մը, վեհաշունչ «աւետիս» մը եկած էր կենդանացնելու թմրածները, յարութիւն տալու մեռելներուն, կենդանի չունչ մը աւերակներուն, աւերակ հոգիներուն... :

Ու, վերապրողներ, վերապրողներ, վերապրողներ: Ուրկի՞ց ծնան, ո՞ր — տեղէն դուրս եկան այդ բոլորը: Դեռ ամիսներ, շաբաթներ առաջ՝ ոչ ոք կար հրապարակի վրայ, ոչ ոք՝ «հայ» անունով:

Չկար, չկար, չկային:

Թուրքինն էր քաղաքը, Թուրք էին բնակիչները, բայց հիմա, այս օրերուն, յանկարծ երեւոյթը փոխուած էր: Կարծես թէ ճամբաները տեսք ըստացեր էին, դէմքերը գոյն, հոգիները ձեւ ու մարմին: Օ՛, այդ օրերուն, յանկարծ, երկինքէն «լոյս» աստղ մը երկարած, երկարած եւ ինկած էր աւերակներուն վրայ, աւերակ հոգիներու վրայ: Ու... սիրտերը ուռած էին, հոգիները մարմին առած, զգացումները թեւ ու թռիչք:

Իրա՞ւ, իրա՞ւ այնտեղ, հեռուն — եօթը լեռներէ անդին — արեւ մը ծագած էր, հրաշք մանուկը ծնած էր:

Կ'ըսէին, կը պատմէին ...:

Ու, ի խնդիր հրաշք մանուկին, գարնան արեւին ջերմութենէն դուրս եկած մրջիւններու պէս իրենց թաքստոցներէն դուրս եկած էին բոլորը, բոլոր դատապարտեալները, Թուրքի հագուստ հագնողները, փաթթոց փաթթողները, նամազ ընող «Իսլամացած»ները:

Բոլո՛րը, բոլո՛րը···

— Աղջի չաննես օրերդ, որ հայ էիր, տահոր հիմա ինտո՞ր ինծնէ գաղտնի պահեցիր:

— Տօ, բրիչակ, որ Հայու լաճ էիր, ինտո՞ր մինչեւ հիմա բարեւ մը չի տուիր:

— Աղջի դո՞ւն ալ Հայ ես:

— Մանչ, դո՞ւն ալ Հայ ես: Աղբար դո՞ւն ալ, հարս դո՞ւն ալ, քոյր դո՞ւն ալ, դո՞ւ ալ, դո՞ւք ալ, դո՞ւք ալ···:

Ու, կորած, իրարմէ կորուածնները իրար գտած էին: Ծեր ու մանուկ, որբ ու որբեւայրի բոլորը, յանկարծ գեհենէն դուրս եկած յաւիտենական դատապարտեալներու պէս ուրախաձայն ճիչերով լոյս աշխարհ ինկած էին:

— Ազատ Հայաստան, հայ պետութիւն, անկախութիւն:

Օ՛, հարկա՛ւ, հարկա՛ւ···

Այնքան արցունքէ, այնքան արիւնէ, այնքան կորուստէ վերջ՝ արդա՞ր էր մնալ առանց հատուցման:

Հակառակ անհնարին տառապանքներու եւ քստմնելի ողբերգութիւններու, վերապրողները միշտ ալ ունեցած էին անդաւաճան հաւատքը թէ օր մը պիտի ծագէր լոյսը, ազատութեան եւ արդարութեան արեւը:

Տառապած էին բոլորը, արիւն փսխած էին բոլորը, կորուստ ունեցեր էին բոլորը — մորթուած զաւակներ, քանդուած տուներ, մոխիրի վերածուած արտ ու այգիներ — բայց այդ բոլոր կորուստներէն վերջ՝ ծագեր էր արեւը,— Հայաստա՛ն:

Հայերը «թագաւորութիւն» էին առեր, պետութիւն էին կազմեր, հիմա այնտեղ «եօթը լերան ետին» հայ անկախ աշխարհ մը գոյութիւն ունէր:

Եւ, յուսատու այդ օրերուն, վերապրողներու մէջ, փսփսուքներու հետ միատեղ կ'ընթանար ծածուկ գործը, փրկութեան կենդանի գործը:

— «Դէպի երկիր, դէպի երկիր» ···

Ու, կարաւանն իրարու ետեւէ, գիշերանց, գաղտագողի ճամբայ կ'իյնային դէպի Հայաստան: Կը մեկնէր ով որ ուժ ունէր, ով որ ոտք ունէր··:

Բաց էին հայրենիքի դռները իր տարագիր զաւակներուն առջեւ: Բաց էին Հայաստանցիներու սիրտերը իրենց դժբախտ եղբայրակիցներուն հանդէպ: Պատրաստ էին գաղթականատար ջորեպանները: Իբրեւ ճանապարհածախս՝ մէկ հնչուն ոսկի անձ գլուխ, իւրաքանչիւր անձի համար, ալ մէկ - մէկ ոսկի պիտի ստանային այնտեղ, սահմանին վրայ, կառավարութենէն:

— « Մէկ մարդ՝ մէկ ոսկի, մէկ՝ որբ՝ մէկ ոսկի»: Ու, կը մեկնէին բոլորը: Կը մեկնէր ով որ ուժ ունէր, ով որ կամք ունէր:

×

Այդ օրերուն, Բ. քաղաքին մէջ, գործի վրայ էին Մակար Աբարը, Նազիկ Պաճին, Պ. Արամը, Վարդիկը, Կուլխստան Քուրօն, Մարթայ Պաճին, Գոհարը, Օղտիկը, Հափօն եւ դեռ շատ մը ուրիշներ: Գաղտնի, մութ աշխատանք: Հոգ, հաց ճարելու հոգ, հագուստ ճարելու հոգ, դեղին «կլորակ» մը գտնելու հոգը: Ու չես գիտեր, որ տեղէն, այդ բոլորը կը ճարուէին, կը գտնուէին օրը օրին:

Ա՛, այդ օրերուն, մեծ, չատ մեծ էր տարէց վերապրողներուն զոհաբերութիւնը: «Իմ»ի «քու» կի խնդիր չկար, ոչ ալ «ունիմ» «չունիմ»ի: Մէկը բոլորին համար եւ բոլորը մէկի: Հայը հայ էր եւ բոլորին գուրգուրանքին արժանի: Ունեցողը չունեցողին կուտար սիրով եւ սրտանց:

Փրկել, փրկել, որքան կարելի էր շատ մարդ փրկել, շատ մարդ ղրկել դէպի Հայաստան:

Քանի մը տարէց կիներ, գլխաւորութեամբ Նազիկ Պաճիին, մէկ մէկ հատ հինցած պայուսակ իրենց ուսին եւ մէկ մէկ մանգաղ ձեռքերնուն մէջ, գործ փնտռելու պատրուակով, թափառէին գիւղէ գիւղ:

— Գործ, աղաներ գործ, տան գործ, դաշտի գործ, կալի գործ, պարտէզի գործ···

Ու գործ փնտռելու պատրուակին տակ՝ ճարպիկ լրտեսներու չափ ճարտար փնտռտուք մը հարէմներու մէջ փակուած բեկորներու:

Նազիկ Պաճին, բախտագուշակ պառաւի մը չափ իմաստուն, աղուէսի մը չափ խորամանկ, գործի վրայ էր:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(1)

(Շար.)

…նկցէ իր ամբողջ սրտով, կուտար …ը որ ունէր, ինչ որ դառն աշխատանքով կը շահէր ամերիկեան գործարաններու ժխորին մէջ։ Սակայն ատով ալ չէր գոհանար, որովհետեւ նրվիրատուութիւնը բարեգործական է-…թ ունէր… Եւ կ՚աշխատի ամէն …րով մեկնիլ Հայաստան։ Եւ ահա օր …ն ալ կ՚ըլլայ Պաթում։ Կը պտտի … Հայրենակիցները եւ կը յայտնէ … մտադրութիւնը։ Հոն կը պարզուի …էն որ Հայաստանը ինկած է մեծա…նական լուծի տակ, բանակը քայ…յուած եւ չատերն ալ հալածական։ …րոված սրտով կը վերադառնայ …ի, անկէ կրկին Ամերիկա։ Սա…յն այս անգամ Ամերիկայի դռները …ը փակուին իր առջեւ եւ ճարահատ …կ՚իյնայ Ֆրանսա։

…վերջերս անգործ էր չատերո՛ւն …չ։ Բազմանդամ ընտանիք ունէր, …րամաչուք հոգեր…

…Հալիւ աշխատանք գտած, աշխատանքը իրեն չիրիմ կը դառնայ։ Անխոր Յակոբը կը ճզմուի կրաղիւսի …ակերուն տակ…

Ցիչատակդ վառ, հողը թեթեւ, սիրելի Յակոբ։

Վ. Հ.

ՔԷՕՄԻՒՐ ԽԱՆ

— o —

Հայաջինջ սարսափներու չրջանին, Թուրք կառավարութիւնը իր գազանային արարքները պարտկելու համար …ընտրած էր զանազան ծածուկ վայրեր։ Ահա այսպիսի վայրերէն մէկն է Քէօմիւր խանը։ Ամէն անգամ որ այդ չարաչուք վայրը միտքս կ՚իյնայ …ցում մը կը զգամ եւ բոլոր մարմինս կը սարսռամ, ականջիս իրար …ը սեղմուին, ու աչքերուս առջեւ կը …անկերանան անհամար դիակներ, …նկիս մէջ կը հնչեն խուլ որոտումները հրացաններուն, հազարումէկ …չեր, լաց ու կոծ, եւ մանաւանդ …նուկներուն խելացնոր կանչերը — …յրի՛կ, հայրի՛կ։

Քէօմիւր խան եղաւ տասնեակ հազարաւոր Հայերու սպանդանոցը։ …ի որ ճամբորդած է Խարբերդէն Մալաթիա կամ Մալաթիայէն Խարբերդ, անպայման հանդիպած պէտք է ըլլայ այս հռչակաւոր վայրէն, որ կը գտնուի Խարբերդ-Մալաթիա ճամբուն …իշդ մէջտեղը։ Բոլորովին լեռնային …է եւ երկու լեռներու մէջէն փոքր նեղուցէ մը կ՚անցնի մարդակուլ Եփրատը, իր ամէնէն կատաղի ոլորումներով։ Այդ նեղուցին մասին կ՚ըսեն թէ վայրի այծեամը ցատկած է մէկ կողմէն միւսը։ Հոս Եփրատի աջ կողմը կայ բարձր եւ ցից, բոլորովին …րկ խոշոր ապառաժ մը, իր ճակատը ունի տաչուած դուռ մը, որուն վրայ կը նշմարուին փորագրութիւններ, բայց ապառաժը չատ բարձր ըլլալով, ոչ վեր ելլելու հնարաւորութիւն կայ եւ ոչ վարէն նայելով կարելի է զանազանել փորագրուած տառերը եւ լեզուն։

Այդ օրերուն Խարբերդէն դէպի Ալ…տան եւ Տէր Զօր քչուած Հայերու …պանութեան առաջին կայանը կը …կազմէր Քէօմիւր խանը։ Այն բոլոր …եղահան Հայերը որ Խարբերդէն դէպի այս կողմը կը քչուէին, գրեթէ …մինչեւ Քէօմիւր խան ապահով կուգային (ճիչդ 10 ժամուան ճամբայ, …քով)։ Երբ այս վայրը կը հասնէին, …ը կը սկսէր։ Մեր կարաւանը, որ այս ճամբով եկած կարաւաններուն ամէնէն բազմամարդն էր, մօտ ութը հազար հոգի… մինչեւ Քէօմիւր խան հասնիլը հազիւ երեք-չորս հոգի սպաննուեցան, բայց երբ Քէօմիւր խան հասաւ, կարաւանին ընկերացող ոստիկան-զինուորները անմիջապէս այրերը զատեցին եւ մէկ կողմ հանեցին եւ խումբ-խումբ իրար կապելով սկսան ջարդել ու թափել Եփրատի մէջ։ Շատ մը այրեր, որ տակաւին ոստիկան-զինուորներու ձեռքը չէին ինկած եւ աւելի մօտ էին Եփրատին, ինքնաբերաբար կը նետուէին։ Այդ գազանային ջարդէն փրկուելու միակ միջոցը Եփրատը նետուիլ էր, որ վիչապի նման բերանը բացած կուլ կուտար հազարաւոր դիակներ։ Ջուրերու աղաղակներէն յետոյ, ները ու ձորերը կը դղրդային, վայրի գազանները անգամ կը զգածուէին, բայց ջարդարար գազաններուն գութը մազի չափ չէր չարժեր։

Այն նոյն վայրի մէջ յօչոտուած են Խարբերդի ամէնէն երեւելի Հայերը, ինչպէս եւ Խարբութլեան հինգ եղբայրները եւ ուրիչներ։ Հինգ եղբայրները որ նչանաւոր էին իրենց հարստութեամբ եւ կողք կողքի չինուած հինգ հոյակապ չէնքերով։ Ասոնց յօչոտման օրը իրենց թչնամի Թուրքերէն ոմանք գազանային հրճուանք զգալու համար ներկայ եղած են եւ աննկարագրելի հրէչութիւններ գործած։

Ահա այս հազարաւոր Հայերու թափած արիւններուն եւ ոսկորներուն վրայ էր որ Թուրքերը չինեցին իրենց երկրի ամէնէն մեծ կամուրջը, 1930ին, զայն մկրտելով Ըսմէթի կամուրջ, ինչպէս կարդացինք «Յառաջ»ի մէջ։

Եւ մտածել թէ մեզմէ չատերը այսօր մոռցած են այդ օրերը, մոռցած են բոլոր Քէօմիւր խաները, եւ դէթ տարին մէկ անգամ չեն բարեհաճիր յարգել զոհերու սուգը…

Պ. ՎՐԷԺ

ՊԱՆՔ ՏԸ ՖՐԱՆՍԸ ՊԻՏԻ ԲԱՐԵՓՈԽՈՒԻ՞

— o —

Փարի-Միտի կը հրատարակէ յօդուած մը, արձանագրելով այն զրոյցը թէ որոչ բարեփոխութիւններ պիտի կատարուին Պանք տը Ֆրանսի կանոնագրին մէջ։ Ընտրութեանց պայքարին մէջ ոմանք կը պահանջեն անպայման կատարել այդ բարեփոխութիւնը, որովհետեւ, կ՚ըսեն անոնք Պանք տը Ֆրանս հիմնուած ըլլալով Նափոլէոնի օրով, — Նափոլէոն «իմ դրամատունս» կ՚ըսէր՝ երբ կը խօսէր Պանք տը Ֆրանսի մասին, — համապատասխան չէ արդի ելմտական ժողովրդապետութեան սկզբունքներուն։

Դրամատան բաժնետէրերուն ընդհ. ժողովը 200 ձայն ունի, բաղկացած ամէնէն հզօր բաժնետէրերէն։ Մինչդեռ դրամատան բաժնետէրերուն թիւն է 40.947։ Այս թիւէն՝ 17.931 հոգի մէկ բաժնեթուղթ ունի, 8.923 հոգի երկուական բաժնեթուղթ։ Մէկ արժեթուղթ ունեցողներուն թիւը կը կազմէ 43 առ հարիւր համեմատութիւն մը, երկուք եւ աւելի արժեթուղթ ունեցողներունը՝ 65 առ հարիւր։

Ինչպէս կը տեսնուի, դրամատան արժեթուղթերու տէրերը ժողովրդավար են, մինչ ընդհ. ժողովին մասնակցող բաժնետէրերը՝ քաղքենի։

Քրէտի-Ֆոնսիէի բաժնետէրերուն թիւն է 62.704, — այս թիւէն՝ 14.527 հոգի մէկ բաժնեթուղթ ունին, 9.839 հոգի՝ երկուական բաժնեթուղթ, 6.205 հոգի՝ երեքական, 4.252 հոգի՝ չորսական։ Հետեւաբար Քրէտի-Ֆոնսիէի բաժնետէրերուն մէջ չորսական բաժնեթուղթ ունեցողները 4.252 հոգի մեծամասնութիւն կը կազմեն ընդդէմ մէկական բաժնեթուղթ ունեցողներուն (14.527) հոգի։

Բաժնեթուղթերու տիրացումը, տարածուած ըլլալով, եթէ բաժնետէրերուն իրաւունք տրուի մասնակցիլ տարեկան ընդհ. ժողովներուն, Պանք տը Ֆրանսի ընդհ. ժողովներուն պէտք է ներկայանան 40.000 հոգի, իսկ Քրէտի Ֆոնսիէի տարեկան ընդհ. ժողովներուն՝ 62.000 հոգի։ Գալով Սոսիէթէ Ժէնէրալի բաժնետէրերուն՝ 140.000 հոգի են, որոնք ընդհ. ժողով ընելու համար՝ կրնան հաւաքուիլ միայն… մարզադաչտի մը վրայ։

Մարզադաչտէն ռազմադաչտ ճամբան հեռու չէ, եթէ աւելցնենք որ յաճախ այս բաժնետէրերն են, որ կը վարեն կառավարութիւններու կամ երկիրներու ճակատագիրը եւ ասոնք են որ կը վճռեն պատերազմը։

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԳՐԱԿԱՆ ՎԻՃԱԲԱՆՈՒԹԻՒՆ

— . —

Թիֆլիզի Հայ Մշակոյթի Տան մէջ գրական վիճաբանութիւն մը սարքուած էր Ապրիլ 12ին, որ տեւեց 4 օր։

Նիւթը. — Ջեւապաշտութիւնը եւ բնապաշտութիւնը հայ գրողներու ստեղծագործութեանց մէջ։

Վիճաբանութիւնները բացաւ Պրոլետարի խմբագիրը, Աղասի Վարդանեան, ցոյց տալով ձեւապաշտական եւ բնապաշտական որոչ թերութիւններ արդի գրականութեան մէջ, յետոյ պարզելով վիճաբանութեան նպատակը՝ հրաւիրեց աշխատիլ այդ թերութիւնները բառնալու։

Կորիւն Ազրոյեան ըսաւ թէ Թիֆլիզի հայ գրողներուն մէջ ձեւապաշտութեան եւ բնապաշտութեան հետեւողներ չկան, բայց անոնց գործերուն մէջ կարելի է նշմարել գրական այդ դպրոցներուն որոչ հետքերը։ Ցետոյ կանգ առաւ Մ. Դարբինեանի Կիկոսի դավթարը, Գ. Մեսեանի Պլաշնոյը, ինչպէս նաեւ Գ. Խալաթի, Վ. Սիմոնեանի, Ա. Աղաբաբի գործերուն, Մ. Քրաջեանի քննադատութիւններուն վրայ, ցոյց տալով ձեւապաշտական թերութիւններն ու լեզուական դռեհիկ արտայայտութիւնները։ Ձեւապաշտական տարրեր կան նաեւ նորահաս գրողներէն ոմանց, օրինակ՝ Բ. Սէյրանեանի եւ Արմէն Ծոլակի գործերուն մէջ։ Ի վերջոյ հրաւիրեց գրողները, որ ուսումնասիրեն ընկերվարական իրականութիւնը, իւրացնեն ընկերվարական իրապաշտութիւնը, աւելի մօտէն տեսնեն ու քննեն միջավայրը, ուր կ՚ապրին։

Ծերուն Թորգոմեան, Արտաշէս Կարինեան եւ Նորայր ըսին թէ ձեւապաշտութիւնը քաղքենի գրական ուղղութիւն մըն է, եւ ներկայացուցին այդ դպրոցին ծագումն ու զարգացումը։

Մ. Դարբինեան եւ Մարգար խօսեցան պատմական նիւթերու մարքսեան եղանակով օգտագործման մասին։

Մ. Քրաջեան, Գ. Մելոյեան, Գ. Մեսեան, Գ. Խալաթ, Թ. Ջիլաւեան, Մ. Ալանեան ցոյց տուին գրական քննադատութեան թերութիւնները։

Գ. Օհանեան, Վ. Սիմոնեան, Արմ. Տիգրանեան, Ումր-Շատ, Բ. Հայկ, Գ. Գրիգ, Աղ. Վարդանեան, Անտունի, Մ. Գօրոյեան, Ս. Ալչեան, Ա. Ծովակ, Մ. Միրաքեան, Ամուրենց ցոյց տուին իրենց գործերուն մէջ նշմարուած թերութիւնները։

Չորս օր տեւող այս գրական վիճաբանութիւնները փակուեցան… Սատալինի փառաբանութեամբ, ոչ թէ անչուչտ ձեւապաշտութեան կամ բնապաշտութեան տուրք տալով, այլ միայն խորհրդային իրապաշտութեան հարազատ չեչտով։

** Վրաստանի հայ գրողները մի-ութիւնը ապրիլի ընթացքին տուաւ նաեւ հետեւեալ պարբերական դասախօսութիւնները. — Գ. Մակինցեան՝ Տաղաչափութեան մասին, Գ. Մելոյեան՝ Գրական տեսութիւններու մասին, Նորայր՝ Հին յունական գրականութեան մասին, Ա. Մելիքեան՝ Րաֆֆիի գործերուն մասին։ Կազմակերպուեցաւ նաեւ «նկերին ստեղծագործութեան երեկոյ» մը։

ԷՏՎԱՐ ՇԱՀԻՆԻ ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

Ապրիլ 12ին Երեւանի Նկարիչներու Տունին մէջ բացուեցաւ հռչակաւոր նկարիչ Էտկար Շահինի գործերուն ցուցահանդէսը։ Ցուցադրուած էին մօտ 200 գործեր (դիմանկար, բնանկար, դասական գիրքերու պատկերազարդութեան նմոյշներ), որոնք կը հաստատեն հայ արուեստագէտին տաղանդին խորութիւնը։ Ցուցադրուած գործերուն մէկ մասը առնըւած էր Հայաստանի արուեստներու թանգարանէն, իսկ մեծ մասը (մօտ 170 կտոր) նկարիչը ինքը ղրկած էր Փարիզէն։ Ցուցահանդէսը բաց կը մնայ մինչեւ մայիս 12, յետոյ կը փոխադրուի յաջորդաբար Թիֆլիզ, Մոսկուա, Լէնինկրատ, Քիեւ, Բագու։

Էտկար Շահին, որ մօտ 40 տարիէ ի վեր Փարիզ հաստատուած է, ծնած է 1874ին, ինչպէս կը գրէ Պրոլետար։

ՓՐՈՖ. Ա. ՏԷՐ-ՂԵՒՈՆԴԵԱՆ

— . —

Երաժիշտ Ա. Տէր Ղեւոնդեան, որ տնօրէն նչանակուած է Ազրբէջանի պետական երաժշտանոցին, վերջերս Պոլոյժէի գերմանական ինքնավար հանրապետութեան կողմէ հրաւէր ըստացաւ չարք մը ստեղծագործական համերգներ տալու Սարատովի մէջ։ Առաջին համերգը տեղի ունեցաւ Ապրիլ 30ին։

ԳԵՏԵՐԸ ԿԸ ՅՈՐԴԻՆ

— • —

Թիֆլիզի Պրոլետարը կը գրէ (17 ապրիլ) թէ անձրեւներու եւ ձիւնհալքին պատճառով յորդած են Արաքս, Զանգի, Քասախ եւ Գառնի գետերը։ Արաքսի ջուրը բարձրացած է 436 սանթիմեթր, սովորական մակերեսէն երկու մեթր աւելի։ Վերջին 5 տարիներու ընթացքին Արաքս գետը այսքան յորդած չէր։ Ջուրը յորդելով տարածուած եւ ծածկած է 190 հեկտար Վեդիի եւ Հոկտեմբերեանի չրջաններուն մէջ։ Մօտակայ գիւղերը կը գտնուին հեղեղի սպառնալիքին տակ։ Արտակարգ միջոցներ ձեռք առնուած են խափանելու համար աղէտը։

ՄԱՄՈՒԼ

«ԽՐՏՈՒԻԼԱԿ»ՆԵՐ ՉԵՆ…

— . —

«Ազատ բեմ»ի խնհմ խորհրդածութիւնները կ՚ըսէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (10 ապրիլ)։

— «Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր տրամադրութեան տակ ունի վայրերան թերթեր ու խմբագիրներ, որոնք պատառ մը հացի եւ կեղծ փաղաքչանքի փոխարէն՝ միշտ պատրաստ են հասարակութեան ներկայացնել անոր գործերը՝ սեւը ճերմակ ներկելով։

Անոնցմէ մէկը վերջերս Լիբանանի Ազգ. գաւառական երեսփ. ժողովը եւ Հալէպի Առաջնորդական վիճակի կեդր. վարչութիւնը կը կոչէր «խրտուիլակ»ներ, որովհետեւ անոնք համարձակութիւնը ունեցած էին հրապարակաւ պատասխանել Հ. Բ. Ը. Միութեան պատակռիչ դերը երկու չրջաններու կրթական գործին մէջ։

Մենք ալ ճիշդ նոյն բանն է որ կ՚ուզէինք ապացուցանել։ Այսինքն որ Բարեգործականի վարիչ-տնօրէնը Ազգային ներկայացուցչական հաստատութիւնները կը փորձէ «խրտուիլակ»ի տեղ դնել եւ անոնց գլխին վրայէն միջամուխ ըլլալ եւ ամբողջապէս իր հակակչիռին տակ առնել Լիբանանի եւ Սուրիոյ կրթական հաստատութիւնները։ Ուրիշ խնդիր թէ ան կը յաջողի՞ թէ ոչ իր առաջադրութիւններուն մէջ։

Պարկեչտութիւնը սակայն բարոյական պարտք մը կը դնէ Հ. Բ. Ը. Միութեան վարիչ-տնօրէնին վրայ, որ յիչեալ հաստատութիւնները «խրտուիլակ» համարելու յայտարարութիւնը կատարէ ինք եւ ոչ թէ անպատասխանատու խմբագիրներու եւ թերթերու միջոցով։ Այդ պարագային հայ հասարակութիւնը առիթ պիտի ունենար աւելի լաւ ճանչնալու զայն անդիմակ եւ իր ճշմարիտ կերպարանքին մէջ։

Անտարակոյս պատառ մը հացի ի խնդիր, Բարեգործականի յոռի գործերուն անճարակ փաստաբանութիւնը ստանձնողներուն բնաւ հոգը չէ թէ անոր մեքենան վարող տնօրէնը ինչ պիտի աւերներ կը գործէ մեր հանրային կրթական հաստատութիւններէն ներս, որքան կը վնասէ մեր ազգային կազմակերպութեան, ու այս ընթացքը որքան կը վարկաբեկէ Բարեգործական հաստատութիւնը։ Սակայն բնաւ այդպէս չեն մտածեր «խրտուիլակ» ներկայացուած ազգ. ներկայացուցչական մարմինները, որոնք պատասխանատուութեան գիտակցութիւնն ունին, թէ վերծիչեալ եւ թէ այլ վայրերու մէջ, ուր Բարեգործականի վարիչը մէկ ձեռքով քանի մը ֆրանք հաւաքելով, եւ միւս ձեռքով իրրեւ կրթական նպաստ իրենց վերադարձնելու փոխարէն, կը փորձէ դառնալ ազգ. իչխանութիւն, իր ձեռքն առնելու համար կրթական գործի ամբողջ հակակշիռը։ Անոնց բացած արդար պայքարը ապացոյց մըն է թէ՝ անոնք տեղւոյն վրայ կը զգան ու կը տեսնեն Բարեգործականի վարիչին կրթական գործին չուրջ ստեղծած անխուսափելի ընթացքին կործանարար հետեւանքները եւ կ՚աչխատին չէզոքացնել վտանգը։

Ժողովուրդի քուէներով ընտրուած ազգային հեղինակաւոր մարմինները գործնականօրէն պիտի ապացուցանեն թէ իրենք «խրտուիլակ»ներ չեն, այլ իրաւասու մարմիններ, որոնց միայն վերապահուած է վարելու եւ հակակչռելու հայ ժողովուրդի եկեղեցական, կրթական եւ մշակութային բոլոր գործերը։

Մենք տարակոյս չունինք թէ այս մարմինները պիտի յաջողին չէզոքացնել բոլոր զարտուղի յաւակնութիւնները եւ անխախտ պահել ազգ. իչխանութեան հեղինակութիւնը, որովհետեւ իրենց յենարան պիտի ունենան ժողովուրդի ինքնագիտակ մասը եւ անկաչառ մամուլը։

Բարեգործականի մեղրի կարասին չուրջ հաւաքուած ճանճերը անկարող պիտի ըլլան «խրտուիլակ»ի վերածել Ազգ. Մարմինները»։

ՄԷԿ ՁԱՅՆ ԵՒ ԲԱԶՄԱՁԱՅՆ

Նախկին նախարար Հանրի Շէրոն որ վերջերս մեռաւ, սրամիտ մարդ մըն էր։ Իր առաջին ընտրական պայքարին առթիւ, պիտի խօսէր իր գաւառին փոքր մէկ քաղաքին մէջ։ Ուչ էր մնացած եւ հեւի հեւ հազիւ բեմ բարձրացած, գոչեց.

— Քաղաքացիներ, ներողութիւն կը խնդրեմ որ յոգնած եմ. ձայնս խափանուեցաւ, բայց կարեւորութիւն չունի, քանի որ դուք ձեր ձայները բոլորդ ինծի պիտի տաք…

Անհագին յաջողութիւն ունեցաւ այս խօսքը եւ ստացաւ բոլորին ձայնը։

Շէրոն աչխատող ու յարատեւող մարդ էր։ Մինչեւ վերջը, իր գաւառը զինք վերընտրեց։

ԱՇԽԱՐՀԻ ՄԵԾ ՔԱՂԱՔՆԵՐԸ

Լոնտոն ունի 8.202.000 բնակիչ, Նիւ Եորք 6.930.000, Թոքիօ 5.312.000, Պերլին 4.424.000, Մոսկուա 3.572.000, Շիքակօ 3.376.000, Փարիզ 2.891.000։

Ուրեմն Ֆրանսայի մայրաքաղաքը 7րդն է բնակչութեան կարգով, հաչուելով իր 20 թաղամասերը։ Բայց որովհետեւ միւս քաղաքներուն թիւերը կը բովանդակեն նաեւ արուարձաններու բնակիչները, եթէ Սէնի նահանգը հաչուենք մայրաքաղաքին հետ, կ՚ունենանք 4.850.000, որով Փարիզ չորրորդը կ՚ըլլայ մեծ քաղաքներուն։

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ

— • —

Ցառաջիկայ յունիս 6ին Կավոյի սրահին մէջ նուագահանդէս մը պիտի տայ Ա. Պարթեւեան, ամբողջովին նուիրուած իր գործերուն։ Առաջին անգամ պիտի գործադրուի իր պատարագէն կարեւոր բաժին մը, զոր պիտի երգէ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբը, ընկերակցութեամբ երգեհոնի եւ 40 հոգինոց նուագախումբի։ Մեներգները պիտի երգէ Օր. Թորոսեան։ Կը մասնակցի նաեւ Օփերայի առաջին ջութակահարը։

ՍՏԱՑԱՆՔ

«ՆՈՐ ԳԻՐ», ամսաթերթ գրականութեան եւ արուեստի։ Ա. տարի թիւ 2, մարտ 1936։ Տարեկան բաժնեգին 3 տոլար։ Հասցէ. — A. Andreassian 575 West 183 St New York (U.S.A.).

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ միջատող։

ՅԱՌԱՋ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Թչնամի ուժերը անոնց աչքին չափազանց չատ կ՚երեւային. — «Տես, տես, թչնամին չատցաւ, հազար մարդեր էին, երկու հազար եղան». — «Ահ, ահ թչնամիէն հարիւրաւոր ձիաւորներ մեր կոնակը պիտի անցնին». — «Վա՜յ մեզի գերի պիտի մնանք, մեր երեխաներու վիճակը ի՞նչ պիտի ըլլայ»։ Գրեթէ լալով կ՚ըսէին այս խօսքերը։ Ես այդ չափազանց ուժերը, ձիաւորներու չրջապատի չարժումները չէի կրնար տեսնել նոյն իսկ հեռադիտակով։ Տեսածս միայն այն էր որ մեր դէմ մեզ հաւասար թչնամի մը կար եւ տասնեակ-տասնեակ, երկ-երկու ոստումներով նպաստաւոր դիրքեր կը բռնէր։

Մեր զինուորին ձեռքը գտնուած «ռուս»ի Նոր հրացանը չատ անպէտք էր, փամփուչտը տեղաւորելու գործողութիւնը կը կատարուէր եւ չատերն ալ պարապ փամփուչտները արագօրէն դուրս չէին տար։ Ռուսական «մօսինին» եւ Թրքական հրացան «քիւչիւք չափլի»ին նման։ Մանաւանդ որ քիչ մը ցեխոտուածը այլ եւս անգործածելի կը դառնար։

Լրաբեր ձիաւոր մը յայտնեց. — «Արդէն Բ. գունդի Աղայեանի գումարտակը կը նահանջէ, դուք ալ քաչուեցէք Ուչլար բլուրի աջ կողի ուղղութեամբ»։

Լուրը բոլոր վաչտը լսած էր, ալ իմ հեղինակութիւնս եւ կարգադրութիւնս անզօր մնացին, վաչտը խելագար նահանջի ճամբան բռնեց, պոռալ-կանչել, սպառնալիք, կծու հայհոյանքներ անօգուտ դարձան։ Վերջին ակնարկ մը նետեցի թչնամի դիրքերուն կողմը։ Թուրքերը գրեթէ անտարբեր գամուած մնացած էին իրենց տեղին վրայ։ Ինքզինքս ամփոփելով բլուրին ետեւը անցայ, արագ վազքով վաչտին միացայ եւ ապահով բլուրի մը վրայ կանգնած սկսայ կռուի համայնապատկերը դիտել։ Մեր ճակատը խուճապահար կը նահանջէր. դէպի ո՞ւր, ինքն ալ չէր գիտեր։ Թչնամին խիտ-խիտ չարքերով, խաղողի ողկոյզի նման բլուրներու գագաթները բռնած կեցած էր ու ապա սկսաւ անվրդով վար իջնել։ Գնդացիրները աննպատակ կը գործէին, ուղղակի իրենց ձայնովը սարսափեցնելու համար մեր զինուորները։ Հեռուն բերդաքաղաքը կը փայլէր արեւուն ջինջ ճառագայթներուն տակ։ Ի՞նչ ճակատագրական դէպքերու նախօրեակին կը գտնուէինք։

Դէպի Կարս երկարող տարածութեան վրայ պաչտպանութեան միակ կէտը կը մնար մեզի համար Ուչլարի բլուրը, իր անառիկ խրամներով եւ երկաթթել պատնէչներով։ Ուչլարը բռնուած էր մեր Դ. վաչտի կողմէն, որուն կը հրամայէր Ե. Տ. Մարտիրոսեան։ Մենք դեռ Ուչլարի ստորոտներուն չմօտեցած, անոր անառիկ դիրքերուն վրայէն թչնամի գնդացիրները կրակ կը մաղէին ամէն ուղղութեամբ։

Շատ սրտաճմլիկ է Ուչլարի գրաւումը։

Սպայ Ե. Տէր Մարտիրոսեան հայրենասէր, խիզախ ու անվախ սպայ մըն էր. իր վաչտով բռնած էր Ուչլարի խրամները հոկտ. 28—29ի գիչերը։ Առտուն երբ կռիւը բոլոր կողմերը սկսած եւ Բ. գունդի գումարտակը առանց կրակի նահանջած էր, Թուրքերը ձորի մը մէջէն աննկատելի կերպով մագլցած էին դէպի Ուչլարի խրամները։ Խրամի աջ թեւի պահակախումբը քնացած ըլլալով, թչնամի ուժերը անարգել կը մտնեն խրամներուն մէջ եւ տեղն ու տեղը կը սպաննեն պահակախումբը։ Կռիւը կը սկսի խրամին մէջ գիրկընդխառն։ Ե. Տէր Մարտիրոսեան իր մնացած ուժերով օրհասական կռիւ մը կը մղէ գերազանց ուժերու դէմ։ Դ. վաչտէն հազիւ 5—10 զինուոր ազատած էին, մնացեալները իրենց հրամանատարին հետ կը սպաննուին տեղն ու տեղը։

Թողուցինք Հաճի Խալիլ լեռը, Նոյնանուն գիւղը, Կարակալա գիւղը եւ ասոնց չրջակայ բլուրները, ալիքաւոր հողաչերտերը։ Թողուցինք Ուչլարի անառիկ խրամները, նետուեցանք Ազատ եւ Ղանլը գիւղերու տափարակին վրայ։ Ազատ գիւղի առջեւ վերջապէս կանգնեցանք. Թուրքերու չարժումները բացորոչ կը տեսնէինք. բերդի մեր թնդանօթները քանի մը հարուած տուին զանազան ուղղութեամբ. աւելի չատ կը հարուածէին Ուչլարի խրամները։ Ի՞նչ օգուտ այս ամէնը, մենք բռնած էինք բերդաքաղաքի ճամբան։

Խաւար գիչեր էր. մեր ճակատի թնդանօթին եւ գնդացիրի ձայները վաղուց լռած էին. կեդրոնի անընդհատ թնդանօթաձգութիւնը կանգ առած էր։ Մեր աջին գտնուող Ե. գունդը Աղ-Պապայի ամրութիւնները բռնած կեցած էր, միւս ճակատներու վրայ ինչ կ՚անցնէր կը դառնար՝ չէինք գիտեր։ Մեր զօրամասերը ամփոփուեցան, կծկուեցան, միայն մէջտեղ չկար Դ. վաչտը իր հրամանատարով։ Կսկիծը, ցաւը մեր սրտին մէջ մտիկ կ՚ընէինք տարաբախտ Երուանդի զինուորներու պատմութիւնը։ Երուանդը եւ իր փառաւոր վաչտը զոհ եղան անհոգ ու անպարտաճանաչ պահակի մը անզգուչութեան։ Ե. Տէր Մարտիրոսեան բնիկ Ատանացի էր, Թրքական բանակի սպայ, գերի ինկած Ռուսերու ձեռքը, անցած էր հայկական զօրամասը։

Նոր հրամանի մը վրայ ետ քաչուեցանք եւ մէկ ժամ հանգստացանք Նօվօ Խատունկոյէ մալական գիւղին մէջ։ Նորէն ճամբայ ելանք եւ մտանք Կարսի եզերքը գտնուող զօրանոցները։ Հազիւ մէկ ժամ հանգստացած էինք։ Առտուն արչալոյսին հետ քաղաքէն դուրս ելանք Վէզին գիւղի ուղղութեամբ։ Քաղաքէն 5—6 վերստի վրայ ամենաձախի ամրութեանց (Ֆորթ) մէջ մտանք։ Այս ամրութիւնները քաղաքին ամենավերջի դիրքերն էին, որոնք բռնած են Կարսի ամբողջ հարաւը եւ արեւմուտքը։ Պայտի ձեւով չինուած, գետնափոր զօրանոցներով, կռուելու, պաչտպանուելու բոլոր յարմարութիւններով օժտըւած, ռուսական ռազմական հանճարի արդիւնք եւ պաչտպանողականի ամենահիանալի ամրութիւններ էին։ Հոկտեմբեր 29—30ի գիչերը անցուցինք Ֆորտի զօրանոցներուն մէջ։ Գիչերը սոսկալի անձրեւ կար, առտուն անձրեւը դադրած, թուխ ամպերը բոլոր լեռնագագաթները բռնած էին։ Ֆորտի ուղղութեամբ Վէզին-քէօյի կողմէն աւելի հրացանաձգութիւն մը սկսաւ։ Աղայեանի գումարտակը Ֆորտի դիրքերուն մէջ մտաւ, իսկ մեր գումարտակը կազմ ու պատրաստ Ֆորտէն դուրս ելաւ Վէզին քէօյ երթալու համար։

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(30)

մայրաքաղաքին առեւտրական մասը ոչնչացած է: Իր հաշիւներուն համաձայն, 200,000 փամփուշտ արձակուած է 24 ժամուան մէջ: Գերմանական դեսպանը կը հեռագրէ թէ սպաննուած են Յոյներ, Շուէտացիներ եւ Ֆրանսացիներ (թերեւս կ'ակնարկէ Հայերու): Փախստականներու փրկութեան գործին մէջ մեծ դեր կը վերագրուի ֆրանսական դեսպանին, Պ. Պոտարի, որ 53 տարեկան է եւ Զինաստանի մէջ շինած է իր համբաւը, 1914ին: Իր ջանքերուն շնորհիւ կարելի եղաւ կապուիլ Ճիպութիի ֆրանսական հզօր անթելին եւ անոր միջոցաւ Փարիզ, արտաքին նախարարութեան հետ: Դեսպանը զէնք եւ ռազմանիւթ բաժնեց: Ամբոխը ամէնէն առաջ ֆրանսական դեսպանատան վրայ խոյացաւ, իմացած ըլլալով որ հինգ իտալացի գերիներ կը գտնուէին հոն: Դեսպանատան պահակները կը բաղկանան 40 բնիկ զինուորներէ, հրամանատարութեամբ սպիտակամորթ սպայի մը եւ երեք ֆրանսացի ենթասպաներու: Ունին միայն չորս գնդացիր: Տրամադրելի հրացանները բաժնուած էին զինավարժ փախստականներու:

Կիրակի օր, դեսպանատան պահակները շրջան մը կատարելով, 300 Եւրոպացիներ եւս հաւաքեցին, որով դեսպանատան մէջ պատսպարուած փախստականներու թիւը հասաւ 1500ի: Փշաթելեր հաստատուած են դեսպանատան շուրջը: Ուտելիքը ապահովուած է, ամիսներ առաջ պաշար ամբարուած ըլլալով:

Կը հաստատուի թէ ֆրանսական դեսպանը ինք հրահանգած է որ կայսրը հեռանայ:

Դեսպանը ունկնդրութեան ընդունած էր ուրբաթ օր: Անկէ առաջ, դեսպանները ժողով գումարելով, ֆրանսական դեսպանին պաշտօն յանձնած էին դիմումներ կատարել մայրաքաղաքին ապահովութեան համար: Ներկայանալով կայսեր, դեսպանը Թախանձագին խնդրեց յանուն եւրոպացի ժողովուրդին եւ դեսպանական մարմնին, որ եա կենայ մայրաքաղաքը պաշտպանելու գաղափարէն: Կայսրը չկրցաւ մէկ անգամէն որոշում տալ, բայց դեսպանը պնդեց, մանրամասն պատճառաբանելով իր տեսակէտը: «Կայսրը չափազանց տխուր եւ յուզուած կ'երեւար, կ'ըսէ դեսպանը, եւ ես ինքս ալ ազդուեցայ»: Այնուհետեւ համաձայնեցան մասնաւոր կառախումբ մը տրամադրելու եւ կայս. ընտանիքը ճամբայ ելաւ դէպի Ճիպութի:

ԻՐԱՐ ԿԸ ՋԱՐԴԵՆ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Հայեր ալ սպաննուած են

Ֆրանսայի արտաքին նախարարութիւնը հետեւեալ հեռագիրն ստացաւ կիրակի օր.—

Որ եւ է իշխանութիւն չէ մնացած ԱտիսԱպէպայի մէջ: Իր նախարարներուն հետ խորհրդակցելէ յետոյ, Նէկիւսը հրաժարեցաւ քաղաքը պաշտպանելու ծրագրէն: Մեկնելէ առաջ ֆրանսական դեսպանին յանձնեց հինգ իտալացի գերիներ, որպէսզի փոխանակուին Եթովպացիներու հետ, եթէ կարելի է: Բացի Զուիցերիացիներէ, Հոլանտացիներէ, Սպանիացիներէ եւ Չեխերէ, որոնք մեր պաշտպանութեան յանձնուած են, դեսպանատուն խռնուած են 1200 փախստականներ, 16 տարբեր ազգերէ: Ծնունդ մըն ալ տեղի ունեցաւ այս գիշեր: Աւարառութիւնը սկսաւ երէկ: Կայս. պալատը աւարի տրուեցաւ: Հրացանաձգութիւնը կը շարէ կը շառաչէ քաղաքին մէջ: Զինուորները եւ աւազակները իրար կը խողխողեն, ամէն բան կողոպտելէ վերջ: Պատերազմը վերջացած է: Միայն քանի մը ցեղապետներ կը շարունակեն կռիւը, իրենց հաշւոյն: Զրոյց կը շրջի թէ քանի մը Եւրոպացիներ սպաննուած են քաղաքին մէջ:

Ատիս-Ապէպայի կէսը բոցերու մէջ է եւ փախստականները կը շարունակեն մեր դեսպանատունը խուժել, ուր կիներն ու մանուկները պատսպարուած են նկուղներու մէջ: Կայս. պալատը եւ առեւտրական թաղը կը վառին: Երիտասարդ Հապէշները կ'ըսեն թէ այս գիշեր պիտի յարձակին դեսպանատան վրայ: Բազմաթիւ գնդակներ կ'իյնան դեսպանատան վրայ ուր քանի մը հոգի վիրաւորուած են արդէն, ԻՍԿ ԵՐԿՈՒ ՖՐԱՆՍԱՀՊԱՏԱԿ ՀԱՅԵՐ ՍՊԱՆՆՈՒԵՑԱՆ: Մեր հաղորդակցութիւնը խզուած է կայարանին հետ որ կը գտնուի քաղաքին միւս ծայրը եւ ուր բաւական Ֆրանսացիներ ապաստանած են:

Ուրիշ աղբիւրէ մը կը հեռագրեն.—

Նէկիւսը եւ իր ընտանիքը Ճիպութի հասան կէսօրին եւ պիտի մեկնին անգլիական թորփիլահալածով մը, որ խարիսխ ձգած է նաւահանգիստինառջեւ: Նկատի առնելով Ատիս-Ապէպայի անիշխանական վիճակը, իտալական բանակը սկսաւ յառաջանալ սրընթաց:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՒ ԱՏԻՍ-ԱՊԷՊԱՅԻ ԳՐԱՒՈՒՄԸ

Իտալական յառաջապահները Ատիս-Ապէպա հասած ըլլալով, երէկ, երկուշաբթի, կը սպասուէր քաղաքին պաշտօնական գրաւման: Մուսոլինի կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, այս դէպքերուն առթիւ, ի լուր աշխարհի:

Այժմ որ կայսրը փախած է եւ որ եւ է իշխանութիւն չկայ Եթովպիոյ մէջ, բանակցելու համար, Իտալիա ձեռք պիտի առնէ ամբողջ երկրին կառավարութիւնը, հետեւեալ ձեւերէն մէկն ընտրելով.— 1. Հրամայել մարաջախտ Պատոլիոյի որ յայտարարէ Եթովպիոյ կցումը, յանուն Իտալիոյ թագաւորին,— 2. Եթէ կայսրը հրաժարի ի նպաստ իր անդրանիկ զաւակին, բանակցիլ կայսեր հետ, որպէսզի ընդունի Իտալիոյ թեւարկութիւնը.— 3. Եթէ կայսրը չհրաժարի, Իտալիա կրնայ Եթովպիոյ գահուն վրայ դնել Լճի Եասուի զաւակը եւ համաձայնիլ անոր հետ:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ՕՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Մայիս Մէկի տօնակատարութիւնը այս տարի եղաւ բացառիկ, շատ մը տեսակէտներով: Ոչ միայն աշխատանքի տօն մը, այլ եւ յաղթանակի օր:

Այսպէս, ուրբաթ օր, քաղաքը ստացած էր մեռելային կերպարանք: Ամէն ինչ կանգ էր առած: Հանրակառքերը եւ սակաշարժները չէին երթեւեկեր: Այնպէս որ արուարձաններու բնակիչները փակուած մնացին իրենց տուներուն մէջ: Աշխատանքը գործարաններէն ներս եւ այլուր դադրած էր:

Ուրբաթ օր, առտուան ժամը 9ին, լիսուն հազարի հասնող բազմութիւն մը խռնուած էր Սէն Շարլի կայարանին մօտակայ հրապարակը, զանազան նշանախօսքերով եւ դրօշներով, «յանուն հացի, խաղաղութեան եւ ազատութեան»:

Հոն էին Ժողովրդական Ճակատի ներկայացուցիչները, երեսփոխաններ, նահանգային եւ քաղաքապետական ժողովներու ձախ անդամները, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութեան ներկայացուցիչներ, Արհեստակցական զանազան պատուիրակութիւններ եւն.:

Խօսք առին զանազան կազմակերպութեանց ներկայացուցիչները, որոնց ճառերը կը տարածուէին ձայնասփիւռ գործիքներով: Ապա կարդացուեցաւ օրուան բանաձեւը, ծափերու եւ «Միջազգային»ի տարափին տակ: Ցիշենք քանի մը հատուածներ.—

40 ժամուան աշխատանք շաբաթը, աշխատանքի հաւաքական պայմանագիր, վճարեալ արձակուրդ, օրէնք-հրովարտակներու ջնջում, հանրօգուտ մեծ շինութիւններու ձեռնարկ, թնդանօթի վաճառականներու զսպում եւ տնտեսական մեծ հաստատութեանց վերացում: Եւ այս յանուն հացի, խաղաղութեան եւ ազատութեան:

Բանախօսութիւններէն վերջ, կազմուեցաւ թափօրը, ուղղուելով դէպի Քանըպիէրի պողոտան:

Ցիսուն հազարի հասնող մարդկային ալիքը կ'անցնէր շարք շարք, բռունցքները օդին:

Այսպէս, մէկուկէս ժամ, յիսուն հազար հոգի փողոցէ փողոց շրջելով, ժամը 12.30ին վերջացուցին ցոյցը:

Միեւնոյն օրը նաւահանգիստի մէջ նաւերը անշարժութեան մատնուեցան: Երկու նաւեր որոնք ճամբայ պիտի ելլէին, ստիպուեցան յետաձգել:

Կարտանի մէջ եւս, ինչպէս կը գրեն տեղական թերթերը, հանքագործ բանուորները գործադուլ յայտարարեցին, եւ խոշոր սրահի մը մէջ աշխատանքի օրը փառաբանեցին:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ Միութեան եւ Փոքր Համաձայնութեան ժողովները բացուեցան երէկ, երկուշաբթի, Պելկրատի մէջ: Յունաստանի կողմէ կը մասնակցի վարչապետը, Զօր. Մէթաքսաս, Թուրքիոյ կողմէ՝ արտաքին գործավարը եւն.: Պալքանեան Միութեան օրակարգին գլխաւոր խնդիրը կը կազմէ Տարտանէլի վերազինումը, իսկ Փոքր Համաձայնութիւնը պիտի քննէ հետեւեալ հարցերը.—1. Լոքարնոյի դաշինքին խզումը Գերմանիոյ կողմէ.—2. Պարտաւորիչ զինուորութեան վերահաստատումը Աւստրիոյ մէջ.— 3. Ի՞նչ միջոցներ ձեռք առնել, եթէ Հունգարիան ալ Աւստրիոյ օրինակին հետեւի եւն.:

ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ եղած է Օր. Սիրանոյշ Գույումճեան, հիւանդապահուհի, 28—30 տարեկան, Սամաթիացի, որ կը ծառայէր ամերիկեան հիւանդանոցին մէջ: Ձգած է երկու նամակներ, մէկը հայերէն, միւսը՝ անգլիերէն:

ՄԵԹՐՈՅԻ ՎԵՑ ՆՈՐ ԳԻԾԵՐ պիտի բացուին այս տարի: Վաղը կը բացուի առաջինը՝ Ավընիւ Տը Թոքիօ, երկրորդը՝ Փորթ տը Նէօյլի, մայիս 15ին, երրորդը՝ Փորթ Շանփէռէ, յուլիսին, չորրորդը՝ Փորթ տ'Իթալի (մասնաճիւղ մը) յունիսին: Միւս երկուքը՝ Փորթ տը Քլիշի եւ Փորթ տը լա Շափէլ՝ դեկտեմբերին:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երեսփ. ընտրութիւնները տեղի ունեցան շաբաթ օր: Դէպքեր պատահեցան միայն Աղեքսանդրիոյ քանի մը արուարձաններուն մէջ, ուր 14 հոգի վիրաւորուեցան: Ընտրութեանց կը մասնակցէին երեք հոսանքներ.— Վաֆտ, Ազատականներ եւ Պահպանողականներ: Վաֆտը շահեցաւ ջախջախիչ յաջողութիւն.— 232 աթոռներու առնուազն 95 առ հարիւրը:

ԿԸ ՓՆՏՌՈՒԻ

— Կը փնտռուի Վասպուրականի Ատնականց գիւղացի Ղազար Մկրտիչեան, այլ անունով Սարգիս Տէրտէրեան: Տեղեկացնել «Յառաջ»ի վարչութեան:

— Կիւմիւշխանցի Գուրգէն Ղումարեան կը փնտռէ իր հայրը՝ Մկրտիչ, մայրը՝ Հայկանուշ, եղբայրները՝ Վարդան, Յարութիւն, Սարգիս, քոյրերը՝ Շարուհի, Իղաբեր, Սանդուխտ, որոնք տարագրութեան միջոցին անհետացած են: Իրենց ճշգրիտ հասցէն տուողին 200 ֆր. նուէր: Իմացնել Գուրգէն Ղումարեանի, Restaurant Kanaat, Tauris, Iran (via U. R. S. S.):

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Անհաւասիկ, ես ասիական հեռաւոր տափաստաններէն եկած իմ Ֆրանսայի այգիներուս տունկեր, ինչպէս նաեւ իմ կայանիս համար գրականութիւն եւ որթատունկ գնելու համար: Այսպէս, Անիոյ խորը, ես այժմ կը մասնաւ բոլոր պարբերական հրատարակութիւնները, որոնք լոյս կը տեսնեն Անգլիոյ, Գերմանիոյ եւ Ամերիկայի մէջ, եւ յատուկ են այգեգործութեան եւ գինեգործութեան, իսկ ամիս մը վերջ, երբ դուք կատարէք իմ յանձնարարութիւնս, ես պիտի ունենամ ամենանոր գրականութեամբ գոյնզգոյն գրադարան մը:

Եւ երբ իմ Լէնինկրատի պաշտօնակիցս ինծի կը հեռագրէ թէ հարիւր հեքթար այգիէն, զոր ինք մշակած էր Լէնինկրատի շուրջ, հաւաքած է հրաշալի բերք մը, պորտոյեան խաղողներու, եւ ստացած է այնքան հեք թոլէթ Պորտոյի լաւագոյն գինի, մարդ ի՞նչպէս չխանդավառուի:

Զըսենք թէ այս բոլորը տեղի կրնային ունենալ հին վարչաձեւի օրով: Փաստը մէջտեղն է,— տեղի ունեցաւ նոր վար շաձեւի շրջանին: Մի զարմանաք, սակայն, եթէ լսէք երիտասարդութենէն «հասած ենք եւ գլենք անցնինք»ի նման նշանախօսքեր:

Գո՞հ ենք վարչաձեւէն: Այո, անշուշտ այնքան, որքան ան մեզի կարելիութիւն կ'ընծայէ գլուխ հանելու աշխարհի մէջ իրապէս եղական աս գործը:

Մեր երկիրը կարիք ունի անդորրութեան, անդորրութեան, անդորրութեա՛ն: Շատ, տասնեակ տարիներու կատարեալ անդորրութեան: Ծրագիրները, մեթոտները եւ ձգտումները, զորս ունի իշխանութիւնը, պիտի փոխուին անշուշտ: Ի՞նչպէս, ի՞նչ ուղղութեամբ,— չեմ գիտեր: Բայց, երբ, մէկ քանի տասնամեակներ վերջ, սովետական Միութիւնը դառնայ աշխարհի ամենահարուստ երկիրը,— պատւոյ խօսք կուտամ ձեզի,— ոչ ոք այլ եւս պիտի հետաքրքրուի կուսակցական քաղաքական հարցերով, վէճերով եւ տեսակէտներով:

Երիտասարդ սովետական պատմաբան մը եկաւ Փարիզ՝ գնելու համար «այն բոլորը ինչ որ կը վերաբերի ֆրանսական յեղափոխութեան»:

— Այդ կը նշանակէ,— կ'ըսեմ իրեն,— գրեթէ կէսը ազգային մատենադարանին, Արսենալի գրադարանին եւ այլն.: Ո՞րքան փոխադրիչ շոգենաւ ունիք ձեր տրամադրութեան տակ Հավրի մէջ:

Ես կը խնդամ, կը խնդամ ու երիտասարդ պատմաբանը կ'ըսէ.

— Դուք չհասկցաք զիս: Ամէն բանէ առաջ, մեզի պէտք են մատենագրական աղբիւրներ: Գիրքերը յետոյ պիտի առնենք: «Ֆրանսական յեղափոխութեան» մեր բաժինը աւելի հարուստ է քան այստեղը: Բայց, շատ մը նոր երկեր կը պակսին: Ինծի պաշտօն յանձնուած է ճշդել թէ ինչ կը պակսի մեզի: Որով, պէտք ունիմ ամէնէն ամբողջական գրացուցակի մը:

Մօտաւոր հաշուի մը համաձայն, «ամէնէն ամբողջական գրացանկը» ֆրանսական յեղափոխութեան յատուկ ֆրանսերէն գիրքերու՝ պիտի պարունակէ մօտաւորապէս 300 հատորներ, որոնցմէ 100ը սպառած են ու հազուադէպօրէն կը գտնուին: Բայց, վերջ ի վերջոյ այս յանձնարարութիւնը կարելի է կատարել:

— Լա՛ւ: Այս է առ այժմ: Բայց ես ձեզ հետ ունիմ ուրիշ գործ մըն ալ: Ընկերուհի Աննա ինծի պարտականութիւն յանձնեց ձեզ հաղորդել իր բարեւները ձեզ եւ ձեր ընտանիքին: Ինծի պատմեց թէ դուք զայն ծանօթացուցած էք Ռէյնաքի հետ: Ան պէտք չունէր ատոր. բայց, ինծի համար հետաքրքրական պիտի ըլլար ան: Այդ Սալոմոն Ռէյնաքը գրած է «Ֆրանսայի ժողովրդական պատմութիւնը», որ շատ հետաքրքրական է, բայց չի ծախուիր այլ եւս ... Չէ՞ք կրնար ինծի օգնել:

— Կարգ մը թիւրիմացութիւններ կան: Նախ՝ ես չեմ ճանչնար որ եւ է ընկերուհի Աննա: Երկրորդ՝ ոչ մէկ ընկերուհի Աննա ծանօթացուցած եմ Սալոմոն Ռէյնաքին. իսկ երրորդ՝ ինչ որ ամէնէն կարեւորն է Ֆրանսայի ժողովրդական պատմութիւնը գրած է ոչ թէ Սալոմոն Ռէյնաքը, այլ անոր հանգուցեալ եղբայրը՝ Ժոզէֆը: Այդ գիրքը հոս շատ կը կարդացուի եւ կարելի է զայն գնել որ եւ է գրավաճառէ:

Փրոֆէսօրը ցնցուեցաւ, կարմրեցաւ, յետոյ իր վերարկուին գրպանը խառնեց եւ հանեց բոլորովին նոր թղթապանակ մը:

— Ներեցէք, քաղաքացի, ես որ եւ է հիմք չունէի չհաւատալու, Աննային, որովհետեւ ան ... իմ կինս է:

Թղթապանակէն հանեց Աննայի լուսանկարը՝ հետեւեալ մակագրութեամբ — «Իմ սիրելի ամուսնոյն՝ բարի ճամբորդութեան համար»:

Հիմա խօսիլը իմ կարգս էր եկեր: Ան շատ սիրալիր կերպով լսեց՝ ներողամիտ ըլլալու մասին իմ խնդրանքս, մանաւանդ որ անմիջապէս հասկցաւ իմ խորամանկութիւնս: Անկէ յետոյ մենք դարձանք մեծ բարեկամներ ու ան մէկ քանի անգամներ եկաւ իմ տունս:

Փրոֆէսօրը աւելի նուազ օժտուած էր ու աւելի նուազ զարգացած՝ քան Աննան: Բայց, անկէ նուազ հետաքրքրական չէր լրջութեամբ, մանաւանդ իր տարակարծութեամբ, մարքսիզմ-լէնինիզմ-ստալինիզմին հետ, եւ իր արտակարգօրէն պարզամուական հայեցողութեամբ՝ դէպի ռուսական յեղափոխութեան պատմութիւնը:

— Նոյն ինքն «ռուսական յեղափոխութիւն» բառը պէտք է վերապահութեամբ գործածել — ըսաւ ան ինծի — խօսք չի կրնար ըլլալ որեւէ մարտական յեղափոխութեան մասին: Ցարիզմի օրով կանոնական բնական քայքայում մը կար: Ան բաժան բաժան եղաւ եւ ինկաւ ինքնիրեն: Ժամանակաւոր կառավարութիւնը,— իր բոլոր հինգ կամ վեց յաջորդական կազմերը,— բոլորովին անպատրաստ էր՝ իր վրայ վերցնելու համար այդ այնքան ծանր շէնքին աւերակները: Անոնք մէկ քանի ամիսներու համար կազմեցին տախտակամածերու նման բաներ, զորս կը շինէին՝ երբ կը փլցուի ծանր շէնք մը, — եւ յապաղեցուցին քանդումին եղելութը: Բայց, աւելի վերջ, պարզապէս ծանրութեան ճնշման տակ, անոնք փլան, ու այն ատեն այլ եւս ամբողջ շէնքը վերածուեցաւ աւերակույտի մը:

Մինչեւ այդ բոլշէվիկ Լէնինի մասնակցութիւնը դէպքերու եւ կամ, աւելի ճիշդը, անոր մասնակցութեան ազդեցութիւնը դէպքերուն՝ շատ անկարեւոր է: Ան իշխանութիւնը չէր կառավարութեան ձեռքէն, քանի որ վերջին ամիսներու ընթացքին ժամ. կառավարութիւնը իշխանութեան նշոյլը չունէր:

(Տար.)

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ	ԵՌԱՄՍԵԱՑ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 6 ՄԱՅԻՍ — MERCREDI 6 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3107

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱՅԻ ՆՈՐ ՀՈԳԵՐԸ ՅԱՂԹԱՆԱԿԷՆ ՅԵՏՈՅ

— o —

Հիմա որ դադրած է ընտրական փոթորիկը, եւ վերջնապէս ճշդուած՝ արդիւնքը, Հանրային կարծիքը եւ մամուլը անհամբերութեամբ կը սպասեն հետեւանքներուն:

Ոչ մէկ տարակոյս, որ Ժողովրդական Ճակատը ի վիճակի է ստանձնելու իշխանութիւնը: Ընկերվարականները որ եւ է վերապահութիւն չեն ցուցներ այդ մասին: Արմատականները տարիներէ ի վեր իշխանութեան վարժուած ըլլալով, նահանջելու պատճառներ չունին: Նոյնպէս անջատուած հոսանքները, որոնք որքան ալ տկարացած ըլլան, կրնան դեր մը կատարել իրենց քուէներով:

Կը մնան Համայնավարները, իրենց 72 երեսփոխաններով: Անոնց համար սկզբունքի խնդիր է կառավարութեան մասնակցելու պարագան:

Իբրեւ կուսակից չունեւորներու դիկտատուրային, Համայնավարները անշուշտ չեն կրնար մասնակցիլ իշխանութեան, քաղքենի կարգ ու սարքի մը մէջ: Բայց, պատրաստ են եւ վճռապէս որոշած՝ ուժ տալ որ եւ է կառավարութեան որ կը հետեւի Ժողովրդական Ճակատի ծրագրին: Ուրեմն, պիտի կրնան այս կամ այն կողմ հակել նժարը, համաձայն դաշլիճին քաղաքականութեան:

Մնաց որ, Ժողովրդական Ճակատը (կամ Համախմբումը) արդէն ունի հաւաքական ծրագիր մը, Ֆրանսայի ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան մասին:

Մեծ փոփոխութիւններ չեն սպասուիր արտաքին քաղաքականութեան մէջ: Ուզեն ալ, չեն կրնար շատ բան փոխել, ըլլալով կուսակից հաւաքական ապահովութեան՝ Ազգերու Դաշնակցութեան շրջանակին մէջ:

Միւս կողմէ, միջազգային կացութիւնը այնքան խառնակ է եւ անստոյգ, որ լուրջ փորձութեան մը պիտի ենթարկէ իրենց իմաստութիւնը, որպէսզի կարենան պահել խաղաղութիւնը:

Աւելի բարդ պատկեր մը կը ներկայացնէ ներքին քաղաքականութիւնը:

Ճակատին կազմութենէն ի վեր, եւ մանաւանդ վերջին ամիսներու ընթացքին, ձախերը առանց վերապահութեան կ'ազդարարեն թէ ի՛նչ բարենորոգումներ առաջադրած են:

Անշուշտ ճամբան շատ լայն է՝ ճարտասանական բացագանչութիւններէն եւ չընդմալից նշանախօսքերէն մինչեւ անոնց իրագործումը: Մանաւանդ որ, արտաքին վտանգն ալ կրնայ բարեխառնել շատ մը խանդավառութիւններ:

Եւ սակայն, կան խնդիրներ որոնք հասունցած են, եւ կրնան վճռուիլ քուէներու մեծամասնութեամբ:

Ժողովրդական Ճակատը միշտ կը հնչեցնէ ազդանշան մը,— վերջ տալ այն մենատիրութեան զոր կը վայելեն 200 ընտանիքներ, այս ժողովուրդի գլխուն:

Այսքանը, արդէն, սպառնալիք մըն է՝ ուղղուած սեղանաւորական հաստատութեան եւ մասնաւորապէս անոնց գլխաւոր հանգոյցին՝ Պանք տը Ֆրանսի դէմ:

Պահանջելով այդ ինքնավար եւ ամենակալ հաստատութեան բարեփոխումը, Ժողովրդական Ճակատը կը շօշափէ Ֆրանսայի դրամատիրական կարգ ու սարքին հետ կապուած խնդիր մը:

Թէ ո՛րքան յառաջ կրնան երթալ այս ճամբուն վրայ, կախում ունի պարագաներէն: Մանաւանդ որ, վարիչ տարրերը արդէն ինքնապաշտպանութեան դիմած են, եւ կ'ուզեն ձախերուն ծրագիրները ի դերեւ հանել կրաւորական դիմադրութեամբ,— անվստահութեան մթնոլորտ մը ստեղծելով եւ պահելով կամ փախցնելով դրամագլուխը:

Այս պայքարին մէջ է որ պիտի վճռուի նաեւ, ֆրանքին վերջնական ճակատագիրը:

Կան աւելի անմիջական խնդիրներ,— պայքար գործազրկութեան եւ ճարտարարուեստական տագնապին դէմ. հաստատում՝ գործազրկութեան ազգային սնտուկի մը. կրճատում շաբաթական աշխատանքի, առանց զեղչելու աշխատավարձքը. ասպարէզ՝ երիտասարդներու, հանգստեան կոչելով ծերացած աշխատաւորները, հանրօգուտ շինութիւններ, միջոցներ՝ հողագործական եւ առեւտրական տագնապին դէմ, կարգադրութիւն՝ պարտքերու եւ բանադրաւումներու մասին, փոփոխում հրամանագիր օրէնքներու, նոր կանոնադրութիւն՝ դրամատուններու եւ անանուն ընկերութեանց մասին. զսպում՝ հանրային դրամներու մսխումի, ազգայնացում՝ զինուորական ճարտարարուեստութեանց, բարեփոխում՝ հարկային դրութեան եւ ժառանգական տուրքերու, եւայլն:

Նախատեսելով քաղքենի դրամատիրական դասերու դիմադրութիւնը, ծրագիրը կը նախատեսէ խիստ միջոցներ անոնց դէմ որ կը պահեն կամ կը փախցնեն դրամագլուխը: Այս առաջադրութիւնը յաջողցնելու համար, մինչեւ անգամ կը սպառնան գրաւել արտասահման փախցուած հարստութիւնները կամ անոնց համարժէքը՝ Ֆրանսայի մէջ:

Այս բոլոր առաջադրութեանց յաջողութիւնը կախում ունի, անշուշտ, ոչ միայն արտաքին կացութենէն, այլ եւ Ժողովրդական Ճակատին ամրութենէն:

Այդ մասին շատ հաւատք չունին աջերը, նկատի առնելով թէ՛ ընկերվարական եւ թէ, մանաւանդ, արմատական կուսակցութեան մէջ տիրող հակամարտ հոսանքները:

Աչա տարիներէ ի վեր արմատականներն են որ կ'իշխեն Ֆրանսայի մէջ. բայց անոնց երեսփ. խմբակցութիւնը միշտ ալ պառակտեցաւ ծանրակշիռ հարցերու քննութեան առեն, եւ 30-40, նոյն իսկ 60 ձայներ ըմբոստացան կեդրոնին դէմ:

Ամէն պարագայի մէջ, փորձութեանց եւ փորձարկութեանց շրջան մը բացուած է Ֆրանսայի համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՐՔԱՅԻՑ ԱՐՔԱՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ Կ'ԵՐԹԱՅ ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ ՄԱՐՏԱՆԱՒՈՎ ՄԸ

— . —

ՆՈՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ԱՏՏԻՍ-ԱՊԷՊԱՅԻ ՄԷՋ

— . —

Աւեքուիը կը յարձակի օտար դեսպանատուններուն վրայ

Հայլէ Սէլասիէ, Եթովպիոյ փախստական կայսրը, երկուշաբթի օր անգլիական յածանաւ մը նստաւ Ճիպութիէն, Երուսաղէմ երթալու համար: Գիշերը անցուցած էր Ճիպութիի Ֆրանսական կառավարիչին տունը: Մեկնած ատեն սովորական պատիւները եղան կայսեր: Ֆրանսական ջոկատ մը բարեւի կեցաւ նաւահանգիստին առջեւ, իսկ անգլիացի նաւազներ ալ՝ մարտանաւին մէջ: Մեկնելէ առաջ, կայսրը պատւոյ խօսք տուաւ Ֆրանսացի կառավարիչին թէ այլեւս չպիտի մասնակցի Եթովպիոյ զինուորական գործողութեանց: Միջազգային օրէնքով անհրաժեշտ էր այս յանձնառութիւնը, որպէսզի կարենար հեռանալ Ֆրանսական հողէն: Յանձնառութեան պայմանները անմիջապէս հաղորդուեցան Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան, որպէսզի տեղեկացնէ իտալական կառավարութեան: Մարտանաւին տրամադրելի տեղը սահմանափակ ըլլալով, կայսեր հետեւորդներուն մէկ մասը պիտի զրկուի յառաջիկային: Գոյքերուն մեծ մասն ալ վերջը պիտի փոխադրուի:

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին երկուշաբթի օրուան նիստին մէջ Պ. Իտըն տեղեկութիւններ հաղորդեց կայսեր փախուստի մասին: Հայլէ Սէլասիէ ունկնդրութեան ընդունելով Ատտիս - Ապէպայի անգլիական դեսպանը, յայտներ է թէ կը հրաժարի «Գործերու վարչութենէն» եւ թէ կ'ուզէ Պաղեստին երթալ իր ընտանիքին հետ: «Բրիտանական կառավարութիւնը հարկ դատեց ընդունիլ այս խնդրանքը եւ դիւրացնել դէպի Երուսաղէմ ճամբորդութիւնը: Հետեւաբար խորհրդակցեցաւ Ֆրանսական կառավարութեան հետ, որ պատրաստակամութիւն յայտնեց ընդառաջ երթալու կայսեր բաղձանքներուն: Ասոր վրայ բրիտանական կառավարութիւնը հրամայեց որ «էնթրփրայզ» յածանաւը Ճիպութի երթայ եւ ուղղակի Հայֆա տանի Ն. Վեհափառութիւնը եւ իր ընտանիքը: Կայսրը, որ հրաժարած է գործերու վարչութենէն, անշուշտ Պաղեստին գտնուած ատեն չպիտի մասնակցի թշնամութեանց շարունակութեան»:

Արտաքին նախարարը տեղեկութիւններ հաղորդեց նաեւ Ատտիս - Ապէպայի խռովութեանց մասին, որոնց առաջին լուրերը մանրամասնօրէն հաղորդած էինք երէկ: Անգլիական դեսպանին տեղեկութեանց համաձայն, աւելի քան 2000 փախստականներ ապաստանած են դեսպանատուն, 23 տարբեր ազգերէ: Անցեալ սեպտեմբերէն դեսպանատան պահակախումբը զօրացած էր հնդիկ զինուորներով, որոնք շատ օգտակար եղան:

Երեսփոխան մը հարցուց թէ կայսրը վերջնապէս հրաժարա՞ծ է եւ թէ ո՞վ կը ներկայացնէ եթովպական կառավարութիւնը, այդ երկրին մէջ: Պ. Իտըն պատասխանեց թէ չի կրնար աւելի բան ըսել:

*** Պաղեստինի մէջ կայսրը պիտի ընդունուի բրիտանական մարզպանին կողմէ, որ կարգադրութիւններ պիտի ընէ, համաձայն անոր բաղձանքներուն: Միջազգային օրէնքով, Իտալացիները չեն կրնար ճամբան բռնել եւ խուզարկել անգլիական մարտանաւը, քանի որ Անգլիա չէզոք պետութիւն կը համարուի, ներկայ պատերազմին մէջ: Հայլէ Սէլասիէ ապարանք մը ունի Զուիցերիոյ մէջ եւ շատեր կը կարծեն թէ հոն պիտի հաստատուի, թէեւ աւելի հաւանական է որ Անգլիա երթայ: Կ'ըսուի թէ 35,000 անգլ. ոսկի փոխադրած է Ճիպութի, տեսնելով որ Իտալացիները կը մօտենան Ատտիս Ապէպայի:

Լոնտոնի եթովպական դեսպանը մեծ պատրաստութիւններ տեսած է, փառաւոր ընդունելութիւն մը սարքելու համար կայսեր, չքեղ ապարանքի մը մէջ: Իր յայտարարութեան համաձայն, կայսրը Երուսաղէմ կ'երթայ «աղօթելու համար Աստուծոյ: Ղպտի գաղութ մը կայ Երուսաղէմի մէջ, եւ հիմա որ աղէտ մը պայթեցաւ Եթովպիոյ գլխուն, կայսրը եւ կայսրուհին հոն պիտի մնան եւ պիտի աղօթեն ատեն մը»:

*** Բրիտանական դահլիճը նիստ գումարելով, մէկուկէս ժամ խորհրդակցեցաւ նոր կացութեան մասին: Որոշումները գաղտնի կը պահուին: Ժողովէն վերջ երկու պատուիրակութիւններ ներկայացան վարչապետին եւ խնդրեցին շարունակել պատիժներու քաղաքականութիւնը, արգիլելով քարիւղի արտածումը եւ փակելով Սուէզի ջրանցքը...

Աւարառութիւնները կը շարունակուին

Վերջին հեռագիրներու համաձայն, աւարառութիւնները, կռիւներն ու հրկիզումները շարունակուեցան երրորդ օրն ալ,— երկուշաբթի: Ամբոխը կատաղօրէն յարձակեցաւ ամերիկեան, Ֆրանսական եւ պելժիական դեսպանատուններուն վրայ: Մասնաւորապէս վտանգուած էր ամերիկեան դեսպանատունը եւ ապաստանեալները Իտալացիներու ժամանման կը սպասէին ժամէ ժամ: «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ երկուշաբթի գիշերուան թուականով.—

Ականատես եղայ այնպիսի տեսարաններու որոնք Միջին Դարերը կը յիշեցնեն: (ՅԱՌԱՋ.— Իսկ հայաջինջ սարսափնե՞րը, յիշելով միայն 1915ը...): Բացի կայսրանէն եւ դեսպանատուններէն, ամբողջ մայրաքաղաքը մատնուած է աւազակախումբերու որոնք զինուած են մինչեւ ակռաները: Մեզմէ շատ քիչերը կրցած են քնանալ ուրբաթ օրէն ի վեր: Փախստականներու թիւը այնքան շատ է որ ուտելիքի նեղութիւն կը զգացուի: Կարելի չէ հաշուել սպաննեալներու թիւը: Շատեր կ'ըսեն թէ հարիւրաւոր մարդիկ զոհ գացած են խուժանին կատաղութեան, մէջն ըլլալով Եւրոպացիներ: Կ'արժէ մասնաւորապէս արձանագրել Ֆրանսական դեսպանին՝ Պ. Պոտարի հերոսական գործերը: Դեսպանը փողոց իջաւ կառքով մը եւ ազատեց երեք Եւրոպացիներ որոնք սպաննուելու վրայ էին կատղած ամբոխի մը կողմէ, հրացաններով եւ ատրճանակներով: Յետոյ գնաց Ատտիս Ապէպայի կայարանը, ուր պատնէշներ շինուած էին աւազի պարկերով եւ ուր 50 Ֆրանսացի պաշտօնեաներ կը դիմադրէին ամբոխին: Դեսպանը հասնելով խրախուսեց այս ափ մը քաջերը, ո-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԵՐԷԿՈՒԱՆ ԹԻՒԸ

Տպագրական մեքենայի խանգարման հետեւանքով, «Յառաջ»ի երէկուան թիւը անկանոն տպուեցաւ եւ սովորականէն շատ ուշ յանձնուեցաւ ինչպէս Փարիզի կրպակները, նոյնպէս թղթատարին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԴԱՀԼԻ՞Ճ ՄԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ

— o —

Երեսփ. ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը

— . —

Ներքին նախարարութիւնը հրատարակեց երեսփ. ընտրութեանց վերջնական արդիւնքը, որ կը ներկայացնէ հետեւեալ պատկերը.—

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐ.— 146 (նախապէս՝ 97, ուրեմն շահ՝ 49):

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐ.— 72 (նախապէս՝ 10, շահ՝ 62):

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆՆԵՐ.— 116 (նախապէս՝ 159, կորուստ՝ 43):

Անջատուած համայնավարներ եւայլն.— 10 (նախապէս՝ 11, կորուստ 1):

Ընկերվարական - հանրապետական միութիւն (անջատուածներ).— 26 (նախապէս՝ 45, կորուստ՝ 19):

Անկախներ՝ 11 (կորուստ՝ 11):

Ձախակողմեան եւ անկախ արմատականներ.— 31 (նախապէս՝ 66, կորուստ՝ 35):

Ձախ հանրապետականներ.— 84 (նախապէս՝ 99, կորուստ՝ 15):

Ժողովրդականներ՝ 23 (անփոփոխ).— Հանրապետական Միութիւն՝ 77 (նախապէս՝ 88, կորուստ՝ 11):

Պահպանողականներ՝ 11 (նախապէս՝ 6, շահ 5):

Համագումար՝ 618 երեսփոխան, որոնց 378ը կը կազմեն ձախ թեւը (համայնավար, ընկերվարական, արմատական, անջատուածներ եւն.), իսկ 240ը՝ աջ եւ կեդրոն: Ժողովրդական Ճակատը (ձախ) կը ներկայացնէ 138 ձայնի մեծամասնութիւն մը:

Ձախերը եւ մանաւանդ կարմիրները կը տիրապետեն Փարիզի շրջանին եւ Սէնի նահանգին մէջ: Այսպէս, Փարիզի 39 աթոռներէն 22ը գրաւած է Ժողովրդական Ճակատը եւ այս երեսփոխաններէն 16ը համայնավար են: Սէնի 21 աթոռներէն 18ը կը պատկանին նոյն ճակատին (դարձեալ 16ը համայնավար): Ուրեմն Փարիզի եւ շրջանի 60 երեսփոխաններէն 40ը ձախ են, իսկ ասոնց ալ 32ը՝ համայնավար: Սէնի, Սէն - է Ուազի եւ Սէն - է - Մառնի 81 երեսփոխաններէն 57ը կը պատկանին Ժողովրդական Ճակատին (միայն համայնավարները՝ 43):

Ընտրութեանց արդիւնքին յայտնութենէն անմիջապէս վերջը, Պ. Լէօն Պլում յայտարարեց — եւ իր ստորագրութեան տակ ալ գրեց — թէ ընկերվարականները պատրաստ են ստանձնելու իշխանութիւնը, յանուն Ժողովրդական Ճակատի:

Ընդհանուր կարծիքը այն է թէ՝ Սառոյի դահլիճը պիտի շարունակէ վարել գործերը, մինչեւ յունիս 1, երբ կը գումարուի երեսփ. ժողովը: Բայց կրնայ նաեւ հրաժարիլ, եթէ կացութիւնը բարդանայ:

Մինչ այս մինչ այն, մեծ մտահոգութիւն կը տիրէ սեղանաւորական շրջանակներու մէջ, ֆրանքի արժէքի մասին: Շատեր կը կարծեն թէ պիտի կրկնուին 1926ի դէպքերը, երբ հազիւ կարելի եղաւ փրկել ֆրանքը, բացառիկ անօրէնութիւններով: Սակարանի զրոյցներու համաձայն, ահագին քանակութեամբ ոսկի պակսած է Պանք տը Ֆրանսէն: Անցեալ շաբթուան կորուստը կը հաշուեն 14,000,000 անգլ. ոսկի: Արժեթուղթերն ալ զգալապէս ինկած են: Կացութիւնը անստոյգ է նաեւ անոր համար որ, Ժողովրդական Ճակատի ծրագրին մէջ կը գտնուի Պանք տը Ֆրանսի կանոնադրութեան բարեփոխումը, որպէսզի կառավարութիւնը կարենայ իր ուղղակի ազդեցութեան տակ պահել զայն:

Զափաւորներ կը կարծեն թէ նոր դահլիճին կազմութիւնը թէեւ օրինապէս կը պատկանի Լէօն Պլումի, բայց հաւանական է որ միջին ճամբայ մը գտնուի եւ յանձնուի Պ. Փօլ Պոնքուրի: Այս վերջինը անկախ ընկերվարական է եւ ծերակուտական, եւ կրնայ հաւասարակշռութիւն հաստատել, բաժնելով ընկերվարականներն ու համայնավարները:

ՌԱՍ ՆԱՍԻՊՈՒ ԵՒ ՎԷՀԻՊ ՓԱՇԱ ԿԸ ՓԱԽՉԻՆ

Ճիպութիէն կը հեռագրեն թէ Ռաս Նասիպու, որ կը կռուէր հարաւային ճակատին վրայ, անգլիական Սոմալի ապաստանեցաւ, իր խորհրդականին՝ Վէհիպ փաշայի հետ: Կ'ըսուի թէ Ատտիս Ապէպայի կայարանը պաշարուած է: Ֆրանսական դեսպանատունը պաշարուած է կիրակի օրէն ի վեր: Դեսպանը ստիպողաբար օգնութիւն եւ ուտեստ կը խնդրէ:

Ոսկի կը թռցնեն իրար քզթելով

Ֆրանսական դեսպանը կը հեռագրէ թէ թրքական եւ պելժիական դեսպանատուները շարք մը յարձակումներ կրեցին: Ըմբոստ զինուորներ սպաննուեցան անգլիացի պահակներու կողմէ, երբ կը փորձէին թրքական դեսպանատուն մտնել: Աւազակները, որոնցմէ քսան հոգի սպաննուած էին գնդացիրներով, յաջողած են թռցնել փողերանոցի նկուղներուն մէջ պահուած ոսկեկոյտ մը: Ընչաքաղցութիւնը այնքան բուռն էր որ աւարառուները չէին վարանիր պատնէշ մը շինել իրենց ընկերներու դիակներէն, մինչեւ պահեստը հասնելու համար: Բայց ոսկին գողցողներն ալ իրենց կարգին յարձակում կրեցին աւելի լաւ զինուած աւազակներու կողմէ եւ արիւնալի կռիւներ պատահեցան, տեւելով լման չորս ժամ: Բազմաթիւ մարդիկ մեռան այս առթիւ:

*** Կիրակի օր խուժանը ամերիկեան դեսպանատան վրայ յարձակած ըլլալով, դեսպանը օգնութիւն խնդրեց անգլիական իշխանութենէն, որպէսզի երթան պարպեն յոյն, հայ եւ ռուս ապաստանեալներ: Բրիտանական դեսպանատունը, որ կը գտնուի մայրաքաղաքէն հինգ քիլոմեթր հեռու, բազմաթիւ փախստականներու կարգին ներս առած է նաեւ Ղպտիներու հովուապետը (Աբունա): Ամերիկեան դեսպանատուն ապաստանած 5 կիներ եւ 5 մանուկներ անգլիական դեսպանատուն փոխադրուեցան, երեք սպաներու եւ 15 զինուորներու պաշտպանութեան տակ: Իսկ ամերիկեան դեսպանը, կինը եւ ուրիշ վեց քաղաքացիներ հրացաններով եւ ատրճանակներով զինուած մնացին դեսպանատան մէջ:

ԹՈՒՐՔԻԱ ԻՐ ՀՈԳԵՐՈՎ ՈՒ ՓՈՐՁԵՐՈՎ

«ՍԵՒ ՕՐԵՐՈՒ ԲԱՐԵԿԱՄՆԵՐԸ»

Մեր կամքէն բոլորովին անկախ՝ չկրցանք օրը օրին արտայայտուիլ, վերջին ամսուան ընթացքին, Թուրքիան շահագրգռող խնդիրներու մասին:

Ատոնցմէ մէկն է Թուրքեւխորհրդային բարեկամութեան նորոգումը:

Մարտ 16ին այդ բարեկամութեան 15րդ տարեդարձն էր: Այդ բարեկամութեան հիմը պաշտօնապէս դրուած էր 1921 մարտ 16ին: Անշուշտ, անկէ առաջ սկսած էր չբանաձեւուած բարեկամութիւնը: Ասոր արձագանգները եւ վկայութիւնները երեւցան այս սիւնակներուն մէջ, թարգմանաբար, քաղելով իթթիհատական թէ քամալական ղեկավար դէմքերու հրատարակած յուշերէն: Էնվէրէն մինչեւ Գարապէքիր, փոխյարաբերութիւնը շարունակուեցաւ, ստացաւ գործնական հանգամանք, իր առաջին արդիւնքը տուաւ Հայաստանի Հանրապետութեան խորտակումով, ու պաշտօնապէս ձեւակերպուեցաւ մարտ 16ին (1921), երբ արդէն փաստօրէն սահմանակից դարձեր էին Խ. Միութիւնն ու Թուրքիան:

Ասիկա առաջին գործնական քայլն էր, — վերցնել արգելքը երկու երկիրներու միջեւ, որուն երկրորդ ու անմիջական արդիւնքը կ'ըլլար, Վրաստանի խորհրդայնացումով, «Կովկասեան Հանրապետութիւններ»ու ջնջումը:

Անկէ վերջ կը սկսէր երկրորդը, — քեմալականացումը «միլլի սահմաններուն»: Հոս, դարձեալ, «խորհրդային» կառավարութիւնն էր, կամ ուրիշ խօսքով Գ. Միջազգայինը որ նացուկ կ'ըլլար «միլլի» շարժման: Առաջինը կը ձգտէր համաշխարհային յեղափոխութեան, իսկ երկրորդը՝ իր հողերուն ազատագրման: Ու երկուքն ալ պարտաւոր էին պայքարիլ միեւնոյն ուժերուն դէմ: Թշնամիին նոյնութիւնը ստեղծած էր «շահերու նոյնութիւն մը»: Գերմանիան կանգնած էր խորհրդային վարչաձեւին ետեւ, վերջինս ալ, իր կարգին, Քամալի ետեւ: Արդիւնքը ծանօթ է: Կ'իրականանար երկրորդ ծրագիրը, — Միլլի սահմաններու ազատագրումը: Բայց, ապարդիւն կ'անցնէր երկրորդ փորձը, — համաշխահային յեղափոխութիւնը:

Մինչ այդ, արդէն, Ռուսիոյ մէջ վարչաձեւի նախասիրութիւնները սկսեր էին տեղի տալ ռուս-պետական ընդհանուր շահերուն առջեւ: Եւ հետեւապէս, ընկերային քաղաքականութիւնը կը սկսէր փոխարինուիլ պետական քաղաքականութեամբ:

Քաղաքականօրէն նկատելի փոփոխում կրած էր եւ Թուրքիան: Նետած էր պարտեալի ցնցոտին, ու հագած յաղթականի պատմուճան: Աւելին, — Իտալիա, Ֆրանսա, նոյն իսկ Անգլիա դարձեր էին բարեկամներ: Անգլիան, որ բոլշեւիկ քարոզչութեանց օրերուն միայն ռուսիկանութեամբ կը կռուէր «հիւսիսի արջ»ին դէմ, կրկին ստիպուած էր դիւանագիտական պայքարի լծուիլ, պետական Քրեմլի դէմ: «Խորհրդային»ը քաղաքական կեանքի մէջ, որակում մըն էր միայն: Հարազատ ու նախկին Ռուսիան էր իր դէմ: Աւելի վատթար, նոյն իսկ: Իր նոր քարոզչութեամբ աւելի մեծ վտանգ մըն էր ան դէպի Հնդկաստան երկարող ճամբուն վրայ: Այդ պայքարին մէջ, Թուրքիան մեծ ազդակ մըն է, անտարակոյս: Ու այդ էր պատճառը որ դեռ տասը տարի առաջ, Էնկիւրիի մէջ Լոնտոնն ու Մոսկուան վերսկսեր էին իրենց պայքարը: Քամալ-Ըսմէթ Ըսմէթ-Ֆէթհի տարակարծութիւնները ատոր արդիւնքն էին անշուշտ:

Թուրքիոյ մէջ անգլեւռուս պայքարի այդ շրջանին էր որ Ըսմէթ Մոսկուա այցելեց, ու հրապարակաւ գանգատեցաւ թէ «խոստումները չեն գործադրուիր»: Ինք իբրեւ ղեկավարը ռուսական քաղաքականութեան, իրաւամբ կը վրդովուէր, որ Մոսկուան նոյն իսկ առեւտրական դաշնագրով ստանձնած յանձնառութիւններուն մէջ կը թերանայ: Ծշդենք որ այս դժգոհութիւնը տեղի կ'ունենար 1925 դեկտ. 17ի «բարեկամութեան եւ չէզոքութեան» դաշնագրի կնքումէն վերջ (Փարիզ):

Ըսմէթ կը վերադառնար նոր յոյսերով: Եւ իրապէս ադկէ վերջ կը սկսէին ընդլայնիլ բարեկամութեան գործնական կերպերը: 1931 դեկտ. 30ին երկրորդ համաձայնագիր մը կը կնքուէր:

Համաձայնագիր մը, որ իր հետ կը բերէր, ինչպէս ըսինք, նոր զրաւականներ՝ ռուսական քաղաքականութեան ի նպաստ:

Քամալական վարչաձեւը հանդիսաւութիւններ շատ ունէր սովետական վարչաձեւին հետ: Կառավարական ձեւի այս կիրարկումէն վերջ — որուն «Թուրք օղլու Թուրք» գոյն ու խորք տուաւ Քամալ — կը սկսէր ճարտարարուեստական կեանքի կիրարկումը, միշտ խորհրդային կաղապարով: Հնդամեակ, ելեկտրականացում, հաղորդակցութեան միջոցներ, հում նիւթերու շահագործում, դրամատուն, — այս բոլորը Մոսկուայի նեբածումներն էին: Սուրիչը դեսպան չէր: Ցանձին իրեն՝ Քրեմլն էր որ նստած էր Էնկիւրիի մէջ:

Բարեկամութեան գործնականացումի ընդլայնման այդ շրջանին պէտք է վերագրել եւ մշակութային կիրարկումները: Խզում կրօնքի հետ, լատինական տառ եւն., իրենց ներշնչումը կը ստանային միշտ նոյն աղբիւրէն եւ արդիւնք էին, հետեւապէս նոյն բարեկամութեան, մեծ մասով:

Աւելորդ է յիշել, անշուշտ, զինական օժանդակութիւնը: Օժանդակութիւնը նաեւ դիւանագիտական դետնի վրայ, սկսելով Թուրքիոյ մուտքէն՝ Ազգ. Դաշնակցութեան մէջ, մինչեւ Նեղուցներու վերադինման ըսկզբունքով յաջողութիւնը, որուն զինական ամրացումին մէջ նոյնքան մեծ դեր կատարած է ու կը կատարէ Ռուսիան:

1936 մարտ 16ին, այս բարեկամութեան 15ամեակն էր զոր տօնեցին երկու երկիրները, կնքելով 10 տարուան համար նոր դաշնագիր մը: Կամ, ինչպէս կ'ըսեն իրենք, տասը տարի եւս երկարելով անոր պայմանաժամը:

Այս առթիւ մասնաւորապէս Էնկիւրիի մէջ շատ սիրալիր արտայայտութիւններ ունեցան՝ Թուրքիոյ կողմէ Սարաճ օղլու Շիւքրին, իսկ յանուն խորհրդային Ռուսիոյ «հայազգի» Գարախանը:

Կասկած չկայ, որ նոր տասնամեակին համար նախատեսած են նոր աշխատանքներ ու նոր գործակցութիւններ: Դատելով արտայայտուած խօսքերէն, երկու երկիրներու միջեւ կապը հիմա «աւելի զօրացած է»: «Մենք հրճուանքով կարող ենք դիտել այս հարազատ, այս անխորտակելի, այս գեղեցիկ բարեկամութիւնը որ անատ կը բարձրանայ», կ'ըսէր Սարաճ օղլու:

Կասկած չկայ, որ դարձեալ քամալական Թուրքիան իրապէս պատճառներ ունի հրճուանքով դիտելու անցնող աւելի քան 15 տարիներու ընթացքին հիւսիսէն եկած բարեկամութեան ընձեռած բարիքները: Առանց խորհրդային Ռուսիոյ, ապահովաբար այլ ճակատագիր կ'ունենար Թուրքիան: Եւ սակայն, այսօր, քաղաքական ներկայ դասաւորումներու ընթացքին, այդ բարեկամութեան պէտք է նայիլ շատ վերապահ կերպով:

Վերապահ, որովհետեւ, նախ, խորհրդային Ռուսիոյ քաղաքական դիրքը, մասնաւորապէս այս օրերուն, բաւական խախտած է: Ֆրանքեւռուս դինակցութիւնը անզօր դարձաւ Հռենոսի գրաւումով: Անտարակոյս, Ֆրանսայի մէջ Ազգ. ճակատի յաղթանակը իր հետ հակում մը պիտի բերէ, Փարիզի համար դէպի աւելի Ռուսիա: Բայց, երկրի մը քաղաքականութիւնը միայն ներքին ձայներով չապահովուիր: Վաղը քաղաքական դէպքերը կրնան այնպէս մը պարտադրել որ ձախ հոսանքը, նոյն իսկ հակադերման կամ ռուսասիրական իր հակումներով եւ խորհրդարանական իր մեծամասնութեամբ, դահլիճը յանձնէ գերմանական հակումով անձերու:

Ինքը՝ Ռուսիան մեծ վտանգի առջեւ է: Ճափոն, Լեհաստան, Գերմանիա լաւագոյն տրամադրութիւններ չունին: Հիթլէրի «խաղաղութեան ծրագիրը» պատերազմ կը հոտէր արեւելեան ճակատէն: Բոլորին հետ դաշինք, բացի մէկէն, — Ռուսիայէն: Նման պայքարի մը մէջ, Ռուսիան անխուսափելի է որ կը պարտուի: Արդ, Թուրքիան, որ այնքան ծանր զոհողութիւններով վերադտաւ իր ազատութիւնը, շատ իրաւամբ պիտի չուզէ զոհ երթալ յանուն Թուրքեւռուս բարեկամութեան:

Երէկ տկար էր Թուրքիան: Ու պէտք ունէր զօրաւոր նեցուկի մը: Կռթնեցաւ Ռուսիոյ: Ցանձնուեցաւ նոյն իսկ անոր: Մինչեւ երէկ Թուրքեւսովետ դաշինքները անունով «բարեկամական», բայց էութեամբ տիրականօրէն ռուսական էին:

Այսօր աւելի զօրաւոր է Ռուսիան՝ բաղդատելով երէկի Ռուսիոյ: Հիմնապէս փոխուած բան մը կայ, սակայն: Իր դէմ ցցուած է վտանգ մը որ երէկ չկար, ու ինք այդ վտանգին առջեւ տկար է ...

Ասիկա արտաքին, ոչ-Թրքական տեսակէտէն: Հարցը ունի եւ իր զուտ Թրքական-պետական կողմը:

Թուրքիա ստիպուած է Կովկաս երկարիլ: Սարաճ օղլու իր ճառին մէջ ունէր պարբերութիւն մը, որուն ինք ալ չի հաւատար, անշուշտ: Ան կ'ըսէր — «Ներկայ դարու ամէնէն խառնակ մէկ շրջանին երկու դրացի երկիրներ շատ մը դարերու կուտակած քէնը մէկ գրչով սրբելու ուժը գտան եւ հիմը դրին ժպտուն ու յուսադրիչ շէնքի մը»: Ընդհանրապէս խօսելով՝ ասկէ աւելի անիմաստ խօսք չկայ քաղաքականութեան մէջ: Բայց որովհետեւ «Աստուած լեզու տուած է մարդուն իր իրական մտածումները ծածկելու համար», իսկ դիւանագիտութեան յաջողութիւնը կը կայանայ տաւելապէս ատոր մէջ, չափազանց հասկնալի է թէ ինչու Սարաճ օղլուն ըլլայ թէ Ըսմէթը կամ Գարախանը, այդ լեզուով կ'արտայայտուին: Նոյնքան անիմաստ է, ի հարկէ, անցեալի կռիւները վերագրել «սուլթանական եւ ցարական կիրքերուն» («Թան», 16 մարտ): Ռուսեւթուրք դարաւոր պայքարները արդիւնք էին իրենց ժամանակի պայմաններուն, ինչպէս՝ Թուրքեւսովետ բարեկամութիւնը եւ գործակցութիւնը:

Հետեւելով դէպքերուն, մենք կուգանք այն համոզման, որ այդ պայմանները սկսած են կրկին փոփոխուիլ՝ մասնաւորապէս Թուրքիոյ համար ստեղծելով գոնէ գաղտնօրէն դէկը այլ ուղղութեամբ շարժելու հարկադրանքը:

Ռուսիան ինքն ալ ներքնապէս կը փոխուի, «խորհրդային»ը ձեւական որակում մը կը դառնայ հետզհետէ, ու օր օրի նոր Ռուսիան է որ մարմին կ'առնէ:

Մոսկուան շատ լաւ կը ճանչնայ Թրքական ձգտումները: Ու Թուրքը, իր կարգին, լաւագոյնս ըմբռնած է թէ ոչ միայն Ռուսը «սեւ օրերու բարեկամ» մըն է իրեն, այլ ինք Ռուսիոյ համար սեւ օրերու բարեկամ մը չի կրնար ըլլալ: Այդ փոխադարձ ճանաչումին արդիւնքն է Կովկասի մէջ փոխադարձ լրտեսումը եւ փոխադարձ կասկածամտութիւնը, նոյն իսկ այն օրերուն, երբ Էնկիւրիի թէ Մոսկուայի մէջ՝ իրենց ներկայացուցիչները գաւաթ կը պարպէին իրարու կենաց:

Քաղաքական կեանքի մէջ բարեկամութիւն չկայ: Իսկ շահերու նոյնութիւնն ալ տեւական չի կրնար ըլլալ երբեք, երբ մանաւանդ արտաքին նորանոր դէպքեր եւ զօրաւոր ուժեր անընդհատ նոր պայմաններ կը ստեղծեն:

Այդ է պատճառը, որ այսօր, բարեկամական դաշնագրի նորոգման օրերուն, Թուրքեւսովետ կապը երկու երկիրներու կամքէն իսկ անկախ, աւելի թոյլ է քան երէկ, ու անհաւանական չէ, որ, Ռուսիոյ համար աւելի աննպաստ պայմաններու ստեղծումով, Թուրքիա աւելի որոշ կերպով կը հեռանայ անկէ:

Այդ հեռացումը տեղի կ'ունենա՞յ իրապէս, կրաւորակա՞ն կ'ըլլայ թէ աւելին օգտուելու միտումով դէպի Կովկաս թափանցումով մը, — դէպքերը ցոյց պիտի տան:

Առ այժմ մէկ բան որոշ է, որ Էնկիւրիի մէջ Քրեմլը իր նախկին տեղը չունի, ու Ալպիոնը սկսած է հոն եւս իր ծխամորճը ցոյց տալ:

Թէ ինչքան նպաստաւոր է ասիկա մեր դատին համար, — առանձին հարց է:

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ թեթեւ եւ ....

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

6.— ՆԵՐԳԱՂԹԸ ԵՒ ՀՕԿԵՐԸ

Ահա մի քանի տարի է, որ ներգաղթի խնդիրը իբրեւ «չափազանց մեծ» պետական հարց հասել է մինչեւ Մոսկուա եւ ամենազօր, ամենակարող Մոսկուան է, որ տէր եւ տնօրէն է իրեն համարում այդպիսի խնդիրների եւ աչալուրջ հսկում է, որ ոչ մի «վտանգաւոր» կամ «հակայեղափոխական» տարր մտնի «խորհրդային դրախտի» մէջ: Այսպիսով ուրեմն Մոսկուան է, որ պիտի բարեհաճի թոյլ տալ, որ հայրենաշունչ Հայը վերադառնայ իր հայրենիքը:

Եթէ նկատի ունենանք, որ Մոսկուայում բաւական մեծ պատիւ ունի խորհրդային երկիրների միայուն բարեկամ Էնկիւրին, այն ժամանակ պիտի ըմբռնենք թէ ինչու այդ անբաղձալի վիճակն է ստացել հայկական ներգաղթը: Իսկ հայ բոլշեւիկը առանց տրտնջալու պատրաստ է համակերպիլ եւ այդ կացութեան, որովհետեւ խորհրդային կառավարութիւնը Ամենայն Հայոց պետութիւն չէ, որովհետեւ հայ բոլշեւիկը համարձակութիւն չունի բացատրելու հայ ժողովրդի բացառիկ վիճակը, որովհետեւ նրան այդ չի հրահանգում Մոսկուան, որովհետեւ ներգաղթի խնդիրը Մոսկուան իբրեւ քաղաքական զէնք է ուզում գործածել: Պարզենք մեր միտքը:

Շատ յաճախ բոլշեւիկները յատուկ մունետիկների միջոցով աշխատում են զարմացնել գաղթահայութիւնը այն բոլոր շինարարութիւններով եւ տնտեսական վերելքներով, ծրագիրներով, որոնք տեղի են ունենում կամ պիտի ունենան Հայաստանում:

Ի՞նչպիսի եռանդ են թափում ապացուցանելու համար, որ խորհրդային «դրախտում» ինչպէս եւ Հայաստանում արդիւնաբերութիւնը զարգացել է, ժողովուրդը գոհ է եւ բախտաւոր եւ Հայաստանը ձեւակերպուած պետութիւն է, եւն. եւն.:

Այս բոլորը լաւ: Ընդունենք եւ գոհ լինենք այդ բոլորից: Սակայն, երբ հարցը գալիս է ներգաղթի խնդրին, Հայաստանը դառնում է մի թշուառ երկիր, ուր տուն չկայ, դրամ չկայ նրանց կերակրելու համար եւ առանց դրսի աջակցութեան անկարելի է մի Հայ մինչեւ անգամ տանելու երկիր ...

Օգնեցէ՛ք, շինեցէք, վերացրէ՛ք այս թշուառութիւնը, եւ ապա ներգաղթի մասին կարելի կը լինի խօսել, — այսպէս են բարբառում «ներգաղթի» վարձկան կամ համակիր բոլոր մունետիկները, եւ միամիտ մարդիկ հաւատում են այս բոլորին:

Ի՞նչ են այդ գաղութներում գոյութիւն ունեցող Հայաստանի օգնութեան կոմիտէները՝ Հօկերը: Մի՞թէ նրանց անդամների ամսական մէկական փրանքով պիտի շէնանայ Հայաստանը, գիւղեր կամ քաղաքներ շինուին կամ ներգաղթի ծախքերը հոգացուին:

Ո՞վ չգիտէ, որ այդ դրամներից շատ քիչ բան է մտնում երկիր: Բոլշեւիկները բնաւ կարիք չունին այդպիսի դրամների: Եթէ իրօք նրանց դրամ պէտք է, այն ժամանակ ինչո՞ւ Հօկի դռները բաց չեն բոլորի համար: Ինչո՞ւ տարբերութիւն է դրւում թէ ո՞ւմ դրամն է մտնում այնտեղ:

Այդ ի՞նչպէս է որ ուղղափառ Ստալինը եւ իր արբանեակները անդադար անխուսափ ծեծում են աշխարհի արքունիքների դռները, բոլոր պանքային հիմնարկութիւնները դրամ ճարելու համար, իսկ Հայը, մինչեւ որ Հօկի հաւատաքննութիւնից չանցնի, նրա դրամը չի սրբուի եւ պիտի կը մնայ եւ չի կարող Հայաստանին օգնել:

Այո, նրան պէտք են Հօկերը. որովհետեւ նրանք հանդիսանում են մի մի ծուղակներ գաղթահայութեան մէջ բոլշեւիկեան գաղափարներ տարածելու, իսկ Հայաստանի օգնութեան գործը մի միայն պատրուակ է միամիտներին խաբելու համար ...

Հօկերը պարզապէս ճարպիկ աչքակապուկներ են եւ չնականօրէն շահագործել են կամենում գաղթահայութեան բազմաթիւ երկիրներում ցրուած վիճակը:

Որովհետեւ այդպէս է ցանկանում Մոսկուան:

Հայաստանի օգնութեան պատրուակով համախմբելով հայ թշուառ տարագիրներին, ստրկաբար նրանց վարակում են բոլշեւիկեան գաղափարներով եւ այսպիսով Հարաւ. Ամերիկայից մինչեւ Սուրիա, Իրան, մինչեւ Ռումանիա լցնում են իրենց գործակալներով իրենց համաշխարհային նպատակների համար ...

Այսպէս է ցանկացել Մոսկուան, եւ հայ բոլշեւիկները Մոսկուայի հլու կամակատարներն են հանդիսանում:

Իսկ ներգա՞ղթը:

Ներգաղթը միայն պատրուակ է աւելի հեշտ կերպով ծուղակը ձգելու գաղթահայութեան կարեւոր մասը ...

Երկու ժողովուրդ կայ, որոնց աշխարհի զանազան մասերում գտնուելը երկար ժամանակ զբաղեցրել է Մոսկուայի կամ Ռուսաստանի տէրերին ..

Այդ երկու ժողովուրդներից մէկը Հրեան է, իսկ միւսը Հայը:

Թէ ի՞նչպէս են բոլշեւիկները շահագործում Հրեաներին եւ կարողանում հասնել իրենց նպատակին, դա մեր նիւթից դուրս է: Սակայն, փաստ է, որ նրանք մեծ ջանքեր էին թափում Հայութեան մէջ եւ արդէն ունէին վարձկան հոգեւորականներ, մտաւորականներ եւ զանազան կասկածելի անցեալի տէր մարդիկ, որոնց միջոցով յոյս ունէին, որ պիտի կարողանան նուաճումներ կատարել ցրուած աշխարհի բոլոր անկիւններում գտնըւած գաղթահայութեան մէջ: Ինչ փոյթ, որ դրանով կարող է ծանրապէս վատթարանալ տարագիր հայութեան կացութիւնը իր ապրած երկրամասերում: Այդ խնդիրը հայ բոլշեւիկներին երբեք չի զբաղեցնում. նա միայն պարտական է համարում ինքն իրեն հլու կերպով կատարել Մոսկուայի հրամանը:

Սակայն, գաղթահայութեան մեծագոյն մասը գիտակցում է բոլշեւիկների այս ձեւի խարդաւանանքներն: Եւ երբեք բոլշեւիկները չպիտի յաջողին շատ առաջ տանիլ իրենց ապազգային աշխատութիւնները, որովհետեւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը արթուն պահակի պէս միշտ հսկում է եւ կարողանում է մերկացնել այն բոլոր դաւադրութիւնները, որոնք նիւթուած են հայութեան դէմ:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

Պարզ, հասարակ կին մը չէր Նազիկը. բնութիւնը առանձին յատկութիւններ շնորհած էր անոր: Համարձակ, քիչ մը շատախօս, կատակասէր ու կատակներուն մէջ միշտ սրամիտ ու խայթող:

«Միւֆթի» կը կոչէին զինքը գիւղացիները: Բաւական էր որ գիւղ մը մտնէր եւ քանի մը օր մնար, ալ բոլորը կը ճանչնային զինքը, ալ շատերուն բարեկամն էր, խորհրդատուն, ներքին գաղտնիքներու բացատրիչը:

— Նազիկ Պաճի, ի՞նչ կայ, մէյ մը սա ձեռքիս գիծերուն նայէ:

— Նայիմ, աղջիկս:

— Նազիկ Պաճի, սխեռ մը կը ձըգե՞ս ինծի համար:

— Ինչո՞ւ չէ, սիրուն հարսիկ:

— Նազիկ Պաճի, աս գաւաթս նայէ մէյ մը:

— Նայիմ, խավրուս:

— Նազիկ Պաճի, թուղթ մը կրնա՞ս բանալ ինծի համար:

— Բանամ, սիրելիս:

Ու Նազիկ Պաճին, գուշակութիւններու խորհուրդը հասկցողի մը պէս, «փալ» կը բանար, սխեռ կը ձգէր, սուրճի գաւաթ կը նայէր, ձեռքի գիծերուն խորհուրդը կը բացատրէր ... Բախտագուշակի արհեստը ծանօ՞թ էր իրեն: Աստուած գիտէր — միայն կը նայէր, բայց ո եւ է մէկուն նայելէ առաջ, իր ըսելիքը ըսելէ առաջ՝ անհրաժեշտ էր որ համոզում մը գոյացնէր ենթակայի մասին: Պէտք էր անոր աչքերուն մէջ կարդար բան մը, գոնէ անուն մը, իրեն շատ սիրելի անուն մը, — Հայ ...

— «Դուն այս տանը մէջ քու հոգիովդ եւ զգացումներովդ առանձին ես, սիրուն հարսիկ: Ամուսին ունիս, կեսուր-կեսրար ունիս, բայց հոգիով եւ սրտով անոնց հետ կապուած չես: Սիրած ժամանակ կը կարծես թէ քեզ կ'այպանեն, խօսած ժամանակ՝ կը հայհոյեն, փայփայած ժամանակ՝ կ'ապտակեն: Եկած ես հեռու տեղէ մը: Ամուսնութիւնդ եղած է բռնի եւ սպառնալիքի տակ: — Ես չեմ ըսողը, գաւաթդ այդպէս կը մեկնէ:

«Կեանքիդ սկիզբը շատ քաղցր եղած է: Մանկութիւնդ եղած է չէն: Ունեցեր ես հանգիստ կեանք, ծնողաց գուրգուրանք, կեանքի գեղեցկութիւնները վայելելու բոլոր միջոցները: Յետոյ, փոթորիկ մը եկած է, խորտակած է բոլորը: Կորսնցուցած ես հայր, մայր, քոյր, եղբայր, ազգ ու ազգական, ինկած ես գերի տան մը մէջ, բայց հոգ մի ըներ, վերջդ շատ բարի է, շատ գեղեցիկ»:

«Հեռու տեղ մը, մէկը — չեմ գիտեր ծնողքդ թէ սիրածդ — սրտակից մը քեզ կը փնտռէ, քեզի կը սպասէ, քեզ կ'երազէ ու արցունք կուլայ: Շատ չէ, քիչ ատենէն մուրազիդ պիտի հասնիս, սիրածիդ պիտի տիրանաս»:

Հարս թէ աղջիկ, ծեր թէ երիտասարդ, երբ իրենց ձեռքը կը բանային Նազիկին, կամ սխեռ մը ձգել կուտային, ու երբ կը լսէին անոր խորհրդաւոր գուշակութիւնները — որոնց մէջ կային խորունկ ճշմարտութիւններ — ամենայն անկեղծութեամբ կը բանային իրենց սիրտերը, անոնց խորը թաքնուած գաղտնիքները:

— Նազիկ Պաճի, Հայ եմ ամա, կը վախնամ մարդու ըսել:

— Նազիկ Պաճի, եթէ մարդս գիտնայ որ քեզի հետ տեսնուած եմ եւ «Հայ» եմ ըսած, գիս ճէօր դանակով կը մորթէ:

— Նազիկ Պաճի, մինակ դուն գիտցիր Հայ ըլլալս:

— Նազիկ Պաճի, Աստուծոյ սիրուն ես եւ դուն մինակ գիտնանք այս բոլորը ...

Ու Նազիկ Պաճին, սուրճի գաւաթներէն, սխեռի հատիկներէն կամ ձեռքի գիծերէն, կը մեկնէր խորհուրդը մարդոց հոգիներուն, բաղձանքը կարօտի զգացումներու, երանութիւնը գալոց բարի օրերու: Կը մտնէ փակ հոգիներէ ներս, իր հետաքօտող հայեացքով կը գտնէր գոց գաղտնիքները, մութ գաղտնիքները ու ... այն տեղերէն կը քաշէր իր սպասած պտուղը:

Իւրաքանչիւր հեղ որ գիւղ մը մտնէր ու քանի մը օրէն մեկնէր, անպայման այդ գիւղէն քանի մը հոգիներ պակսած պիտի ըլլային: Մէկուն հարսը, միւսին ծառան, ուրիշի մը «հոգեզաւակ»ը կամ բանուորը:

Այս գործին կազմակերպողը, կարգի դնողը Մակար աղբարն էր, դրամ ճարողը, դասաւորողը՝ Պ. Արամը, իսկ ծեր կիներ գլխաւորութեամբ Նազիկ Պաճիին քաւաքող, տուներէն դուրս բերողները: Իւրաքանչիւրը գիտակից իր պարտականութեան մեծ խանդավառութեամբ փարած էին այս նուիրական գործին: Վերապրող բեկորներու փրկութեան ազնիւ գործին: Ու անոնք օր մեկնելէ վերջ Հայաստանի սահմանները կը մտնէին, իրենց երախտագիտական աղօթքին հետ կը ղրկէին բարի, ուրախալի լուրեր, յուսատու պատկերներով լեցուն հեռանկարներ:

«Նազիկ Պաճի, իմ հարազատ մայրս», — կը գրէր 18 տարու պատանի մը — ձեռքիս գիծերուն վրայ գուշակածին պէս եղաւ: Հասայ ազատ Հայաստանի գիրկը, գտայ մայրս, քոյրերս (հայրս սպաննուած), գտայ բարեկամներս, բայց հաւատա, եթէ այդ բոլորէն եւ ոչ մէկն ալ գտնէի, դարձեալ ուրախ եւ հպարտ պիտի ըլլայի դարձեալ երջանիկ, վասնզի հիմա, այստեղ հայրերը բոլոր որբերուն կը պատկանին, մայրերը բոլոր ծնողազուրկներուն, քոյրերը բոլոր եղբայրներուն, վասնզի հիմա, այստեղ Հայը տէր ունի, հայրիկ (Թագաւոր) ունի: Հայաստանը զօրք ունի, զէն ու զրահ ունի, կառավարութիւն ունի, վասնզի այստեղ հայ որբը, հայ որբեւայրին, նոյն իսկ անպէտ պառաւը արժէք ունի, տէր ունի»: Հիմա, Նազիկ Պաճի, այստեղ, քիչ մը անօթութիւն կայ, մերկութիւն, թշուառութիւն, բայց այդ բոլորը շուտով կ'անցնին, չուտ կը չքանան մեր շինարար բազուկներուն շնորհիւ: «Նազիկ Պաճի, գիտցիր ահա խոստումս կը յարգեմ: Ամիս մը վերջ կամաւոր զինուոր պիտի երթամ: Պիտի մարզուիմ, պիտի ուժովնամ որ երբ օր մը հայ Հայրիկը իր զօրքը զրկէ այդ սուրբ տեղերը գրաւելու, պատնէշին վրայ առաջին ըլլամ»:

— «Քանի մը ամիսներ եղաւ որ Հայոց Թագաւորութեան սահմաններուն մէջ կը գտնուինք: Փա՜ռք ըսեր զօրաւոր զօրքերուն, լաւ ենք, հանգիստ կ'աշխատինք, ուրախ ու զուարթ կ'ապրինք: Հող տուին, լուծ ու լծկան տուին, լաւ են տուին, տուն ու տեղ տուին, լաւ են միայն ձեր կարօտը կը քաշենք:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(2)

(Շար.)

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՀԱՅԵՐԸ ԱՆԴՐՅՈՐԴԱՆԱՆԻ ՄԷՋ

—•—

Թղթակից մը կը գրէ «Ցուսաբեր»ի.

— Իր աշխարհագրական դիրքով Անդրյորդանան կամուրջ մըն է, զոր Մեծն Բրիտանիան ձգած է կապելու Իրաքը եւ Արաբիան Պաղեստինի եւ Եգիպտոսի: Այդ աւելի պարզ կ'ըլլայ, եթէ ուշադրութեան առնենք Անդրյորդանանի Աքապա նաւահանգիստը, Կարմիր ծովու վրայ, որ աակից վերջ մեծ զինուորական արժէք կը ներկայացնէ, եւ մանաւանդ քարիւղի գիծը, որ՝ սկսելով Քերքիւկէն՝ կը հեղէ Անդրյորդանանի Անապատը եւ կ'անցնի Հայֆա:

Ահա այս երկրամասին մէջ է, որ մօտ հարիւր տուն հայ գաղթական-ներ անձնական գործերով իրենց հա-մեստ օրապահիկը կը ճարեն:

Ամբողջ Անդրյորդանանի մէջ՝ մի-այն երկու տեղ գլուխ ունինք, Ամման եւ Թասալիէ: Երկուքն ալ տարեկան որոշ գումար մը կը ստանան Երուսա-ղէմէն, իսկ մնացածը հոգաբարձու-թիւնը կը հոգայ, անշուշտ ժողովուր-դին աջակցութեամբ:

Մեր բոլոր հայրենակիցներու մէջ ամուր է ազգային ոգին, որ կը պահ-պանէ զանոնք ճերմակ ջարդէն:

կայ:

Այսպէս՝ մեր գաղութն ալ, շնորհիւ Հ. Ց. Դաշնակցութեան «Համազգա-յին»ի եւ ուրիշ կազմակերպութեանց, գոնէ տարին մէկ անգամ իր սրբազան մեռելները յիշատակով մխիթարուե-լով երկիւղածութեամբ կը հեռանար Վարանդեան սրահէն, Թարմ ուխտով, նոր եռանդով, ձգտելով միշտ վառ պահել նուիրական կտակը պատմու-թեան ամէնէն մեծ մեռելներուն...

Ներկայ մը

ՀԱՄԵՍՏ ԳԱՂՈՒԹԻ ՄԸ ԿԵԱՆՔԷՆ

ԼԱ ԹՈՒՐ ՏԻՒ ՓԷՆ — Այս գիւղա-քաղաքը որ կը գտնուի Լիոն - Կրը-նոպլը գծին վրայ, շրջապատուած է գեղատեսիլ բլուրներով եւ մշտադա-լար եղեւինի հարուստ անտառներով, ուրկէ առած է իր անունը Լա Թուր-Տիւ-Փէն: Կը հաշուէ մօտ 20-22 ըն-տանիք հայութիւն, մէջն ըլլալով Սէն Քլէռ տը լա Թուր (3 քիլ.) եւ Լա Գոմպ տը Սէն Ժան Սուաէն (2 քիլ.) մեծ մասով առեւտրականներ են (փո-րէն): Ընդհանրապէս խնքնաբաւ են: Որ եւ է միութիւն գոյութիւն չունի ինչպէս ամէն հոն ուր... առեւտրա-կանները մեծամասնութիւն կը կազ-մեն: Տարին քանի մը անգամ, մաս-նաւորապէս Ծնունդին եւ Զատկին քահանաներու մրցում մը տեղի կ'ու-նենայ, «հոգեւոր մխիթարութիւն տալու մտահոգութեամբ», միեւնոյն ժամանակ չեն մոռնար իրար վարկա-բեկել եւ ոչ-եկեղեցական խնդիրնե-րու մէջ խրիլ, ինչ որ իրենց չար բախտէն իրենք զիրենք վարկաբեկելու միայն կը ծառայէ: Ազգային գիտակ-ցութիւնը —թէեւ պահպանողական— տխրական գիծն է գաղութիս: Ի հար-կին իրենց նիւթական — բարոյական աջակցութիւնը չեն խնայեր կարօտ հայրենակիցներու, ըլլան անոնք հոս բնակող թէ եկուոր, կը ստանան 4-5 «Յառաջ» (բաժանորդ) եւ մէկ «Նոր Երկիր» (դուրսէն նուէր): Բաղդատա-մամբ ուրիշ շրջաններու կարելի է ը-սել թէ կառավարական շրջանակները բարեհացակամ վերաբերմունք ունին Հայերու հանդէպ:

Օրեր առաջ կը սպասէինք ապրիլ 27ի երեկոյեան՝ ըմբոշխնելու համար Կոմիտաս երգչախումբին տուած հա-մերգը փոքր Փարիզէնի վրայ եւ այս պարագան յիշեցուցած էինք շատ մը Ֆրանսացիներու: Ժամանակէն առաջ կը վազենք Պ. Ց. Գոփարնեանին տունը, երկիւղածօրէն կ'ունկնդրենք մինչեւ վերջը: Չեմ գիտեր թէ այն օրուան օ՞ղն ալ մաս կը կազմէ մեր Հայու անբախտ ճակատագրին: Մեծ զոհողութեամբ ձեռք բերուած այդ գեղեցիկ առիթը՝ հայկ. փօփական-տի գովելի ձեռնարկը յստակօրէն չըլ-լուեցաւ փոթորկոտ օդին պատճառաւ: Զարմանալի չէ երբ ըսենք թէ այդ ե-րեկոյ առաջին ծափահարողները եղան անոնք որ անպատկառօրէն կը սիրեն հայհոյել հայկական արժէքներու դէմ (բարեբախտաբար մասի վրայ կը համրուին անոնք): Ճիշդ ինչպէս ժա-մանակին մեր հանրապետութեան շր-ջանին ամէնէն շատ հիացումի շողիք-ները վազցնողները եղան: Եւ այսպէս միշտ ու ամէն տեղ: Անշուշտ օր պի-տի գայ որ բոլոր դիմակները պիտի պատռին, իւրաքանչիւրը պիտի ներկա-յանայ իր իսկական դիմագծով:

Սամուէլ-Սահակ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՏՕՆԸ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 28 ապրիլ (յապաղած). Փոմոնի գաղութն ալ առանձին տօնեց Ապրիլեան նահատակներուն սգահան-դէսը: Եկեղեցւոյն մէջ հոգեհանգիս-տի համեստ արարողութիւնը կատար-ուեցաւ հոծ եւ ջերմեռանդ բազմու-թեան մը ներկայութեան:

Կէսօրէ վերջ, Փոմոնի «Մ. Վա-րանդեան» ակումբը լեցուն էր կոկիկ բազմութեամբ մը: Կը նախագահէր ընկեր Հայկ Սէրէնկիւլեան, որ հրա-ւիրեց ներկաները մէկ վայրկեան, յոտնկայս լռութեան պահիկ մը հա-ղորդուելու համար անոնց անմահ հո-գիներուն հետ: Պ. Ջուլթակեան երգեց Տէր ողորմեան: Յետոյ բանախօսը յուզումով բացատրեց, վերլուծեց եւ փաստեց թէ ինչո՞ւ քաղաքակիրթ Եւ-րոպան դաւաճանեց հայ ժո-ղովուրդին, միայն եւ միայն իր շա-հուն համար: Հայ ժողովուրդը դժ-բախտաբար ունէր միայն իր Թափելիք անմեղ արիւնը, բայց ոչ հորեր քարիւ-ղի...

Հանդէսին գեղարուեստական բաժի-նը ճոխացուցին Պ. Ջուլթակեան իր մեներգով եւ ջութակահար Պ. Սար-գիս Ջեօրէքճեան իր ինքնատիպ նը-ւագներով: Միջանկեալ պահերուն արտասանութիւններ ըրին ընկերներ՝ Տիգրան Թաղոյեան, Վ. Տ. Վարդան-եան, իսկ նոր սերունդին կողմէ ուղերձ մը կարդաց ընկեր Միհրապ:

Տիկին Քիպրըլըճեան խօսք առնելով ժողովրական զուրովանքով մը ոգեկոչու-մն ըրաւ հայ բազմաչարչար ժողո-վուրդին ընտրանիին, բոլոր անոնց որ նահատակուեցան սեւ Թուականին, յանուն իրենց ժողովուրդին տանելով իրենց հոգիներուն լոյսը:

Սգահանդէսը փակուեցաւ պատանի-ներու կողմէ խմբերգուած «Մեր Հայ-րենիք»ով որ ունկնդրուեցաւ յոտն-

ԽՈՒՍՈՒՖ ԻԶԶԷՏՏԻՆԻ ՄԱՀԸ

—.—

Օսմանեան նախկին գահաժա-ռանգ Եուսուֆ Իզզէտտինի մահուան խնդիրը կը շարունակէ զբաղեցնել Թուրք Թերթերը, որոնք այս առթիւ այլազան պատմութիւններ կը հրա-տարակեն:

Նախկին երեսփոխան եւ Իզզէտտինի նախկին արարողապետ Միւֆիտ կը պնդէ թէ եղածը անձնասպանութիւն է: Իզզէտտին թէ մելամաղձոտ էր եւ թէ խլիրդ (քանսէր) ունէր, եւ այս պատճառով կը վախնար որ Սուլթան Րէշատին կը յաջորդէ ոչ թէ ինքը, այլ Վահիտէտտին, քանի որ հիւանդ մէկը օրէնքով չի կրնար վեհապետ ըլլալ: Եւ կ'որոշէ վերջ տալ իր կեան-քին:

Արարողապետը ի զուր կ'աշխատի տարհամոզել, բացատրելով որ Վահի-տէտտինը Թագաւոր ընելու խնդիր չկայ եւ անձնասպանութիւնը դէշ բան է: Յետոյ, աւելի բանաւոր պի-տի ըլլայ ինքնասպանութեան դիմել միայն այն ատեն, երբ Վահիտէտտին Թագաւոր հռչակուի: Ասոր վրայ Եու-սուֆ Իզէտտին դիտել կուտայ զաո-նօրէն.

— «Ոչ, չեմ կրնար լսել անոր գա-հակալութիւնըծանուցանող Թնդանօթ-ներու որոտումը: Ես քանսէր ունիմ եւ չեմ կրնար Թագաւոր ըլլալ եւ այդ հըճզըրը (Վահիտէտտին) սուլթան պիտի ըլլայ»:

Գալով ինքնասպանութեան դէպքին, 19 յունուար 1331ին (1915) կ'որոշուի որ իշխանը Եւրոպա երթայ, դարման-ուելու համար: Ցաջորդ առտու, ժա-մը 6.30ին, արարողապետը հեռաձայն կը ստանայ թէ «էֆէնտին ընելիքը ը-րաւ»: Անմիջապէս կը փութայ Զին-ճիրլի Գույուի ապարանքը եւ հոգե-վարքի մէջ կը տեսնէ իշխանը: Ածե-լիով կտրած էր ձախ բազուկին երակ-ները: Թէեւ կ'աշխատին դադրեցնել արիւնահոսումը, բայց չեն յաջողիր եւ մահը վրայ կը հասնի: Իշխանին մասնաւոր բժիշկը՝ Տոքթ. Պէհաէտ-տին Շաքիր կը փութայ իր կարգին եւ լալով կ'իմանայ մահուան լուրը:

Արարողապետը հերքած է այն լուրը թէ իշխանը կողմնակից էր անջատ հաշտութեան եւ այս պատճառաւ Իթ-թիհատականները չէին սիրեր զայն եւ կ'ուզէին Վահիտէտտինը սուլթան կարգել: Հակառակ արարողապետին պնդումներուն, իշխանը չէր հետա-քրքրուեր պետական գործերով, այլ շարունակ անձնասպանութեան մասին կը մտածէր:

Դէպքին օրը, Իսթանպուլի ծանօթ բժիշկներէն 18 հոգի կ'երթան Զինճիր-լի Գույու եւ քննութիւն կը կատա-րեն: Իշխանը քանի մը օրէ ի վեր ա-ծիլուած չէր եւ մօրուքը երկարած էր այս պատճառաւ: Աջ աչքը գոց էր, իսկ ձախը՝ բաց: Երկարած էր մահ-ճակալին վրայ եւ հագած էր միայն երկու հատ Փանէլա եւ վարտիկ:

Զարմանալի է, սակայն, որ Փանէ-լային վրայ ոչ ճեղք մը կար, ոչ ալ արիւնի հետք: Հետեւաբար, ի՞նչպէս գոյացած էր ձախ թեւին վրայ բաց-ուած վէրքը: Արդեօք իշխանը նախ աջ ձեռքով վեր կը քաշէ Փանէլան, ածելիով կը կտրէ երակները եւ յետոյ վա՞ր կ'իջեցնէ Փանէլան: Ամէն պա-րագայի, 20 բժիշկներու տեղեկագի-րը միայն կը յիշէ թէ Փանէլան պատ-ռած չէր:

Միւս կողմէ, բժշկական տեղեկա-գիրը չէր ըսեր թէ ինքնասպանութիւ-նը ի՞նչ միջոցով կատարուած է: Ի վերջոյ, բժիշկները յաւելուած մը կը հրատարակեն, յայտնելով որ տեղե-կագրէն յետոյ դատական պաշտօնա-տունէն իրենց կը ղրկուի «Լըֆէյր» ածելի մը: Տեղեկագիրը կ'ըսէ թէ «շատ հաւանական է» որ ինքնասպա-նութիւնը այդ ածելիով կատարուած ըլլայ:

«Աչըք Սէօզ» արձագանգ կ'ըլլայ զրոյցի մը, որուն համաձայն Իզզէտ-տին սպաննուած է իր անձնական բը-ժիշկին՝ Տոքթ. Պէհաէտտին Շաքիրի կողմէ, որ Իթթիհատի պետերէն էր:

Ժամանակին բժշկական տեղեկագի-րը ստորագրած բժիշկներէն մէկը, այս անգամ հետեւեալ տեղեկութիւն-ները հաղորդած է.—

Եղածը անձնասպանութիւն էր: Օր մը, սափրիչը կը սափրէ զայն: Իզզէտ-տին կ'ըսէ. «Ի՞նչ գեղեցիկ ածելիներ ունիս»: Եւ երկու հատ կ'առնէ. մինչ-դեռ սափրիչին յանձնարարուած էր չտալ, եթէ ուզէ: — Ի՞նչ ընեմ, պա-տասխանած է, չէի կրնար մերժել:

Շրջապատի մարդիկը յետոյ կ'առ-նեն ածելիներէն մէկը եւ միւսն ալ պի-տի առնէին դէպքին օրը:

Երբ բժիշկը արիւններու մէջ կը տեսնէ իշխանը եւ կը հարցնէ թէ ին-չո՞ւ կտրեց իր երակները, Իզզէտտին կը պատասխանէ. «Ապրելէն ի՞նչ պի-տի հասկնամ»:

** Զրոյցի մը համաձայն, Էնվէր փաշայի կինը Նաճիէ սուլթան, ժամա-նակին ըսած է. «Խեղճ Եուսուֆ Իզզէտ-տինը մեռցուցին»:

ԱՏՏԻՍ ԱՊԷՊԱ

—•—

Մ. Նահանգներու աշխարհագրա-կան ընկերութիւնը վերջերս հետեւ-եալ զեկոյցը հրատարակեց Եթովպիոյ մայրաքաղաքի մասին (հրկիզումէն եւ գրաւումէն առաջ).—

Քաղաքը բարձր դիրք ունի եթով-պական լեռներուն մէջ, կայսրութեան աշխարհագրական կեդրոնը: Հոն հաս-նելու համար ճամբորդը պէտք է անց-նի կարաւանիփոշոտ ճանապարհներէն կամ երկաթուղիով՝ Ֆրանսական Սո-մալիէն Ճիպութի քաղաքէն: Այս ու-ղեւորութիւնը երկար ժամեր կը տեւէ կիզիչ դաշտերու եւ բլուրներուն ընդ-մէջէն դէպի կեդրոնական բարձրա-ւանդակը:

Բոյն դրած էօքալիփթիւսի անտառ-ներով ծածկուած բլուրներու մէջ, Ատտիս-Ապէպա ունի հիանալի կլի-մայ, որ ուրիշ առաւելութիւններու հետ միասին կարեւոր գործօն մը ե-ղած է քաղաքին բնակչութեան աճու-մին՝ մինչեւ 70.000: Իր բնակիչներէն շատերը բրիտանական Հնդկաստանցի-ներ, բրիտանական Արաբներ, Յոյներ եւ Հայեր: Ատտիս-Ապէպայի բլուր-ներու թիւը աւելի է Հռոմէնէն: Ար-քայական Պալատը, Ունկնդրութեան Սրահը եւ նոր Խորհրդարանի շէնքը կը կանգնին բլուրի մը գագաթին:

Ուրիշ բլուրներու վրայ կը բարձրա-նան աղուոր շէնքեր, ընդ որս Եւրո-պայի հինգ պետութեանց վիլլաները, պանդոկներ, 2 կառավարական հի-ւանդանոցներ եւ եկեղեցիներ:

Կան քանի մը դպրոցներ զորս կը վա-րեն մեծ մասամբ եթովպացի հոգեւո-րականներ եւ օտար միսիոնարներ:

ՄԱՄՈՒԼ

ՅՈՒՆԱՀԱՅ ԴՊՐՈՑՆԵՐՈՒ ՏԱԳՆԱՊԸ

—.—

Սելանիկի Հորիզոնը պարզելով Յունաստանի հայ դպրոցներուն նոր տագնապը, դիտել կուտայ խմբագրականի մը մէջ (28 ապրիլ).

— «Յունահայ վարժարաններու փակման կամ աւելի ճիշդը՝ յառաջի-կայ կրթական տարեշրջանին վերա-բացման խնդիրը յունահայ ազգային մարմինները զբաղեցնող կարեւորա-գոյն հարցն է այս օրերուս: Ամէն տեղ, Աթէնքէն մինչեւ Տէմոթիքա, անակնկալի եկած եւ ափ ի բերան մնացած են կառավարական կարգա-դրութիւնը իմանալով: Ակիզբները, ասկէ երկու ամիսի չափ առաջ, երբ Սելանիկի ազգ. վարժարաններու գո-յութեան հարցը դրուեցաւ սեղանի վրայ, կարծեցին թէ եղածը պատա-հական ու մասնակի դէպք մըն է, զոր կարելի պիտի ըլլար կարգադրել ա-ռանց մեծ ճիգի եւ աղմուկի: Սելա-նիկէն առաջ փակուած էին Սէրէզի եւ շրջակայ երկու գիւղերու վարժարան-ները: Այս կարգադրութիւնն ալ վե-րագրուեցաւ Սէրէզի կրթական քննի-չի անբարեացակամութեան: Սէրէզին էր որ յաջորդեց Սելանիկի խնդիրը, զոր կարելի եղաւ լուծել առժամա-բար: Այս մասնակի արգելքները դեռ բոլորովին վերցած չէին, երբ իմաց-ուեցաւ որ Աթէնքի մէջ, մէկ-երկու վարժարաններ ալ ստացած էին փակ-ման հրամանը: Ցանկարծ, սակայն, կարգադրութիւնը ստացաւ բոլորովին ընդհանուր բնոյթ եւ բոլոր շրջաննե-րու կրթական քննիչներ, կրթական նախարարութենէն ստացուած հրա-հանգի վրայ իմացուցին իրենց շրջա-նի հայկական վարժարաններուն, թէ յառաջիկայ տարեշրջանէն սկսեալ չեն կրնար բաց մնալ, եթէ, ըստ օրէնի, նախարարական յատուկ արտօնու-թիւն չստանան: Այսպէս, Թրակիոյ ընդհ. կուսակալութիւնը այս հրամա-նը հաղորդեց իր վարչական շրջանա-կին մէջ գտնուող մեր ազգային վար-ժարաններուն, մինչ Աթէնքի եւ Փի-րէայի մէջ, հրամանը հաղորդուեցաւ եօրեկայ պայմանաժամով մը միայն, որմէ վերջ, մեր դպրոցները պէտք էր որ փակուէին միանգամ ընդմիշտ:

Յունական դրաւումներէն ի վեր համայնական վարժարաններ ունէինք Նոր Յունաստանի շրջանին մէջ եւ 12 տարիներէ ի վեր՝ Աթէնքի մէջ, բայց մինչեւ այսօր, կրթական իշխանու-թիւնները բնաւ այսքան խիստ եղած չէին մեր վարժարաններուն հանդէպ: Ակիզբի օրէն դեռ մինչեւ երէկ, այդ իշխանութիւնները գիտէին, որ մաս-նաւոր արտօնութիւն չունեցող հայ-կական վարժարաններ գոյութիւն ու-նէին Յունաստանի զանազան հայա-բնակ վայրերու մէջ: Եւ ոչ միայն գի-տէին, այլ եւ ուսուցչով ու երբեմն դրամական օժանդակութեամբ կ'օգնէ-ին անոնց, որպէսզի հոն յաճախող հայ աշակերտներն ալ ստանան հելլէն քա-ղաքացիի առողջ դաստիարակութիւն: Ու տակաւին, պետական կրթական իշխանութիւնները հակակշռի կ'են-թարկէին այդ վարժարաններու գոր-ծունէութիւնը, անոնց դասացուցակ-ները, հոն պաշտօնավարող ուսուցիչ-ները, եւն.: Կը նշանակէ՝ կը հան-դուրժէին անոնց գոյութեան:

Ի՞նչ անցաւ դարձաւ, որ այս տա-րի, այն ալ կրթական տարեշրջանի վերջանալուն քանի մը ամիս մնացած, մէկէն ի մէկ հրամայուեցաւ վարժա-րաններու փակումը,— չենք գիտեր: Պարզ չէ տակաւին մեզ համար, թէ ի՞նչպէս եւ ինչո՞ւ, կրթական նախա-րարութիւնը պէտք տեսաւ տարւոյն մէջ գործադրել արգելիչ օրէնքը մեր ազ-գային վարժարաններուն նկատմամբ, որոնց գոյութեան հանդուրժած էր ցարդ հիւրամեծար տանտիրոջ մը բարեացակամութեամբ: Հարցը, ան-շուշտ, իր այս կէտին մէջ այնքան ալ կարեւոր չէ, քանի որ կրթական նա-խարարութիւնը, իր այս վերաբերու-մը արդարացնող օրէնք մը ունի իր տրամադրութեան տակ: Կարեւորը, կարեւորագոյնը մեզ համար այն է թէ ի՞նչպէս պիտի կրնանք դիմագրաւել ստեղծուած աննախընթաց կացութիւ-նը, որ կրնայ ծանրակշիռ հետեւանք-ներ ունենալ յունահայ գաղութին հա-մար»:

Խօսուն չարժապատկերի ձայներ կը լսուին մայրաքաղաքի թատրոններուն մէջ: Հեռագրատուն կայ եւ օդային թղթատար:

Ներկայիս երկիրը ճանապարհներ չունի: Եթովպացիներ ընձառիւծի եւ կապիկի մորթիներ, նաեւ ուրիշ վա-ճառքի ապրանքներ Ատտիս Ապէպա կը բերեն՝ բեռցած ուղտերու եւ տա-կուն էշերու վրայ:

Մայրաքաղաքին հարուստ քաղաքա-ցիներէն քիչերն ունին ինքնաշարժ-ներ, բայց անոնցմէ շատեր հպար-տանքով կը նստին զարդարուն ջորի-ներ, որոնց կը հետեւին սպասաւոր-ներ ոտքով: Ինքնաշարժները դժուա-րութեամբ ճամբայ կը բանան ջորիներով, էշերով եւ ոտաւորներով խառնուած փողոցներու մէջէն: Փողոցները մաս-նաւորաբարխճողուած են շաբաթ օրե-րը, երբ 20.000 հոգի կուգան գնելու աղ, այծի կաշիի մէջ դրուած մեղր, ապածոյ եւ այլ վաճառքներ: Թխա-գոյն եթովպացի բազմութեանց մէջ կը քալեն ուղտերը՝ բեռցած երկաթ-եայ թերթեր, որոնք կը գործածուին քաղաքի տանիքները ծածկելու: Հե-ռաւոր գիւղերէն եկած ցեղապետներ, առիւծի բաշերէ շինուած օձիքներով, կը կրեն ոսկեզօծ վահաններ եւ կը խառնուին խաքի հագուստով զինուոր-ներուն հետ:

Գիշերը այս նոյն փողոցները գրեթէ ամայի են: Եւ որովհետեւ փողոցնե-րը մեծ մասամբ լուսաւորուած չեն, փող մը իրիկնադէմին կը հնչեցնէ Ե-թովպացիներուն տուն վերադառնա-լու ժամը:

ՑԻՓՐՈՒՆԻ

ՎԱԼԱՆՍ — Ապրիլ 19ին օտար հո-ղին յանձնեցինք Տիկ. Մարգարիտ Պա-լաքեանը, հազիւ 22 տարեկան, բնիկ Զարսանճաքցի: Շատերուն նման շատ փոքր տարիքին տարագրուելով եկած էր Խարբերդ: 1922ին որբանոցին հետ փոխադրուեցաւ Սուրիա եւ Յունաս-տան եւ ապա Ֆրանսա, ուր մինչեւ 1931 կը մնար Փարիզ Տիկնանց վար-ժարանը: Յետոյ կ'ամուսնանայ իր հայրենակից Պ. Պալաքեանի հետ:

Իր ետեւ կը թողու ամուսինը եւ եր-կու փոքրիկներ, մէկը 4 տարեկան, միւսը՝ 15 օրուան:

Ն. Թ.

ՆԻՒԹԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՄՈՒԹԵԱՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919-1921)

—•—

Այս ամէնը հազիւ կէս ժամուան մէջ տեղի ունեցած էր եւ ահա սրտաճմլիկ տեսարան մը պարզուեցաւ մեր առ-ջեւ: Ա. գունդը խուճապահար, դը-լուխը կորսնցուցած կը նահանջէր դէ-պի քաղաք, մեր ձիաւորները աշխա-տեցան կեցնել զանոնք, սակայն ան-կարելի եղաւ, նահանջող գունդին ծայրը արդէն Կարս կը մտնէր: Զարա-հուրելի շշուկ մը տարածուեցաւ մեր զօ-րամասին մէջ.— «Գնդապետ Մազ-մանեան ինքնասպան եղած է»: Հայրե-նասէր, պատուախնդիր հայ սպան իր ճիշդ պարտականութիւնը կատարած էր: Ի՞նչ կը մնար ընել գիտակից հրամանատարին, երբ իր ամբողջ գուն-դը լքելով իր դիրքը խուճապահար փախուստ կուտայ առանց մտիկ ընե-լու իրեն: Գնդ. Մազմանեանի ինքնաս-պանութիւնը բոլորիս մազերը փշա-քաղ կ'ընէր:

Դէպի Վէզին-Քէօյ յառաջանալու պէտք չկար այլ եւս: Անմիջապէս ո-րոշուեցաւ որ Աղայեանի գումարտա-կը մնայ Ֆորտին մէջ: Մեր Գ. վաշ-տը արագօրէն բռնէ աջ գտնուող Ար-տոս բերդը եւ մեր երկու վաշտերը բռնեն ամրոցներու մէջ գտնուող պա-րապ տարածութիւնները, որոնց վրայ շինուած կային դաշտային, լաւ պատ-րաստուած խրամներ: Այս ամէնը քը-սան վայրկեանի մէջ տեղի ունեցաւ: Գնդ. Մազմանեանի զօրամասի թափ-թփուքները դեռ կուգային ու կ'անց-նէին: Ձեռնարկեցինք նոր կարգա-դրութեանց: Վաշտին մէկ մասը խը-րամներու կարեւոր կէտերու վրայ տեղաւորեցինք, նոյնպէս հոն զետեղե-ցինք Մաքսիմ գնդացիր մը եւ միւս զինուորները հանգստի անցան:

Ֆորտի առջեւ կը տարածուէր հարթ տափարակ մը, հազար քայլի վրայ հաւկիթ մը կրնայիր տեսնել: Հե-ռուն Վէզին-Քէօյի բարձունքներուն տակ թշնամի ուժերը խումբ խումբ բացօրոշ կ'երեւային, թշնամին կանգ առած էր, կ'ամփոփուէր եւ նոր յար-ձակումի կը պատրաստուէր. իր հե-ռաւորութիւնը 2—300 մեթր էր:

Ֆորտի դիրքը, ամրութիւնը եւ իր առջեւ տարածուող մեզի համար նը-պաստաւոր եւ թշնամի զօրքին աննը-պաստ հարթ տափարակ մը ինծի եւ զինուորներուն ուժ եւ եռանդ տուին: Սկսայ մտածել .— Թշնամին հազար գլուխ ունենայ, մեզ այս ամրոցէն դուրս չի կրնար հանել: Չեմ գիտեր, արտակարգ եռանդ եւ կորով կը զգա-յի մէջս. այնպէս կ'երեւակայէի թէ քաղաքը պիտի պաշտպանուի եւ ո՞վ գի-տի քանի օրերով պաշարուած վիճա-կի մէջ պիտի մնանք, յիշողութեանս կուգար կարգ մը բերդաքաղաքներու երկար պաշարումները, զինուորին ու-տելիքէ նեղուիլը, կատուի, ձիու միս ուտելը:

Առտուն արեւուն հետ քաղաքի բեր-դի Թնդանօթները կը գոռային եւ ա-նոնց ռումբերու պայթման ծուխն ու մուխը, փոշին շատրուանի նման վեր կը բարձրանար: Բնազդական գոհու-նակութեամբ կը լեցուէր հոգիս, երբ կը տեսնէի մեր ռումբերուն մէկուն յաջող կէտի մը վրայ պայթիլը: Չէ, չէ, կը մտածէի, Կարսի առասպելա-կան բերդի Թնդանօթները չպիտի թողուն որ թշնամին քաղաք մտնէ: Բերդին Թնդանօթները եւ մեր ամրոց-ներն ու խրամները հրաշք գործելու սահմանուած էին: Զինուորներուն մէջ որոշ աշխուժութիւն մը կար, ա-նոնք ալ ինծի պէս մեծ յոյս կապած էին բերդին պայթող Թնդանօթներուն վրայ:

Վայրկեանէ վայրկեան թշնամի զօրքին յառաջխաղացման կը սպասէ-ինք, բայց կ'ուշանար: Թշնամի խում-բերը երբեմն կը շատնային եւ երբեմն կը նուազէին, զանազան շարժումներ կ'ընէին: Մեր եւ անոնց միջեւ գտնը-ւող տարածութեան զանազան կէտե-րու հեռաւորութիւնը գնահատելով, զինուորներուն բացատրեցինք,—«Մեր առջեւի ցորենի չեզջի նման բլուրը 1000 քայլ է». — «Քիչ աջին գտնը-ւող ճերմակ քարը 800 քայլ է». — «Այս թուփին հեռաւորութիւնը 500 քայլ է»: Այսպէս ակներեւ կէտերը եւ անոնց հեռաւորութիւնները ճշդած եւ մեր հրացաններուն երախը թշնամի զօրքին ուղղութեամբ դարձուցած՝ անհամբեր կը սպասէինք:

Ճակատին հրամանատարը մօտեցաւ ինծի եւ տուաւ հետեւեալ հրամանը.

— «Բ. գունդի հրամանատար Աղայ-եանի հետ խորհրդակցեցանք եւ որո-շեցինք ամրոցներէն դուրս գալ եւ անցնիլ յարձակման: Ա՛ռ վաշտիդ 2րդ ջոկատը եւ ամրոցէն դուրս ելիր ու յառաջացիր: Մեր միւս վաշտերն ալ պիտի առաջ շարժին: Ե. գունդն ալ մեր աջ կողմէն պիտի յառաջանայ»:

Այս որոշումին աղետաւոր ըլլալը հայելիի պէս կը տեսնէի: Դիմելով հրամանատարին ըսի: — «Պ. Հրամա-նատար, Փորտերէն դուրս ելլող մեր զինուորը, այս բաց ու հարթ տափա-րակին վրայէն չի կրնար յարձակման անցնիլ. մանաւանդ դուք գիտէք թէ մեր զինուորին մէջ կռուելու բարո-յական կորովը մեռած է: Դուրս ել-լելէն վերջը այլ եւս զայն ձեռք ձգելը անկարելի է: Յարձակման անցնիլը սխալ է»:

Հրամանատարը պնդեց, այս անգամ գրաւոր: Զինուորական կարգապա-հութեան սպառնալիքի մը ազդեցու-թեան տակ ստիպուած Արտոս բերդը ձգեցի դուրս ելայ եւ սկսայ յառաջա-նալ: Թշնամիին Թնդանօթը գործի անցաւ, ռումբերը մեր աջին ու ձախին կուգային ու կը խրէին փափուկ հո-ղին մէջ, բարեբախտաբար շատ քի-չեր կը պայթէին: Հրացանի հասո-ղութեան չափ հեռու էինք. կռիւը ըս-կսաւ: Ոստումներով, կարճ, կարճ վազքով, տասնականքայլ մեր շղթանե-րը թշնամի զօրքին կը մօտենային, մեր զոհերը սկսան շատնալ: Քովս կանգնող զինուոր մը կամացուկ մը շշնջաց.— «Պ. վաշտապետ, Աղայեանի վաշտը բերդէն դուրս ելաւ չարքերով եւ արագ դէպի քաղաք կ'երթայ»:

— Սուտ ես, ըսի զինուորին:

— Խաչ որ ճիշդ է ըսածս, կանգնէ եւ տես:

Ի՛նչ տեսնեմ, արդէն անոնք քաղա-քին ճամբան բռնած էին. կծու հայ-հոյանք մը թռաւ սեղմած ակռանե-րուս տակէն: Ետ դարձայ մեր բերդի ուղղութեամբ, աչք մը պտտցուցի, մէկը բերդի բարձր թումբին վրայ կանգնած՝ գլխարկը ուժգնօրէն կը շարժէր: Հաւաքուելու, ետ քաշուելու նշան էր: Շղթային լուր տուի եւ սո-ղոսկելով, ծունկի վրայ քալելով գն-դակի ազդեցութենէն դուրս ելանք, արագ վազքով մտանք բերդը:

— Պ. Կարապետեան, ո՞ւր է հրա-մանատարը, ո՞ւր է մեր միւս ջոկա-տը:

Ե. ՍԱՀԻՒԵԱՆ

րոնց մէջ կը գտնուի Ֆրանսական դեսպանատան զինուորական կցորդը: Գնդացիր մը պարպուելով, ամբոխը ետ մղուեցաւ եւ դեսպանը վերադարձաւ իր տեղը: Դեսպանուհին ալ վտանգին կը դիմագրէ նոյնքան քաջութեամբ: Դեսպանատան անթելը կը գործէ կատարեալ կանոնաւորութեամբ: Ամբոխը չարունակեց կրակ տեղալ ամբողջ գիշերը: Ամերիկեան դեսպանատունը, որ քաղաքին կեդրոնը կը գտնուի, օգնութիւն խնդրած էր սուրհանդակաւ: Երկու սպասաւորներ ճամբայ հանուեցան, նամակը տանելու համար անգլ. դեսպանին, բայց խռովարարները ետ դարձուցին զանոնք: Այն ատեն ամերիկեան դեսպանը հաղորդակցեցաւ անթել մը ուղղել իր անգլիացի պաշտօնակցին, Ուաշինկթընի եւ Լոնտոնի միջոցաւ, ինչ որ կը նշանակէ 10,000 մղոն ճամբայ:

Կ'ըսուի թէ խուժանը որոշած է ամբողջովին ոչնչացնել մայրաքաղաքը, Իտալացիներու ժամանումէն առաջ: ԵԹԷ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ ԽՌՆՈՒԱԾ ԴԻԱԿՆԵՐԸ ՉՀԱՒԱՔՈՒԻՆ, ԿԸ ՎԱԽՑՈՒԻ ՈՐ ՀԱՄԱՃԱՐԱԿՆԵՐ ԾԱԳԻՆ: Զարհուրելի պատմութիւններ կը պատմուին Կալլաներու եւ Հապէշներու վայրագութեանց մասին: Երկու ցեղերը կատաղօրէն կը կռուին իրարու դէմ: Պելժիացի մը, որուն տունը պաշարուած էր, երկու ընկերներու հետ կռուեցաւ մինչեւ վերջին փամփուշտը, գետին փռելով 25 Հապէշներ:

Անգլիական դեսպանատուն ապաստանած 2000 փախստականներէն շատերը թշուառութեան մատնուած են: Անձրեւներն ալ կը ծանրացնեն կացութիւնը:

ԻՆՉԵ՞Ր ՊԱՏԱՀԵՑԱՆ ՇԱԲԱԹԷՆ ԿԻՐԱԿԻ ԱՏԻՍ-ԱՊԷՊԱՅԻ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Ուրիշ երկու Հայե՞ր ալ վիրաւորուած

«Փարի - Սուար»ի թղթակիցը, որ պանդոկի մը մէջ ապաստանած էր, նկարագրելով Ատիս - Ապէպայի քաղաքացիական կռիւները, կը հեռագրէ.—

Տեսայ պետական պաշտօնատարներ որոնք պաշարեր էին ազգ. դրամատունը եւ վճարում պահանջելէ յետոյ կը փախչէին դէպի հարաւ. արեւելք: Անթելի, թղթատարութեան, մաքսատուններու եւ ոստիկանութեան սպասարկութիւնները կազմալուծուած են: Շաբաթ առտու ժամը 8ին աւարառութիւնը սկսաւ: Ոստիկանութեան մնացորդները փոխանակ զսպելու, իրենք ալ կը մասնակցէին աւարառութեան: Զինուորական նախարարութեան զինարանը բաց էր ամէնուն առջեւ, այնպէս որ թափառական խումբեր կրցան գրաւել աւելի քան երկու հազար հրացան, մեծաքանակ ռազմանիւթ եւ քիսունի չափ ինքնաշարժ զէնքեր: Շրջակաները հաստատուած յունական խանութները, որոնք լքուեր էին, աւարի տրուեցան: Փողոցներուն մէջ այրեր եւ կիներ կը վազվզեն, բեռնաւոր՝ գողցուած ապրանքներով, հագուստներով, կարասիներով: Կայս. պալատներն ալ աւարի, յետոյ կրակի տրուեցան: Ամբոխը յետոյ յարձակեցաւ բոլոր եւրոպական խանութներուն վրայ, որոնց տէրերը մեր դեսպանատունը ապաստանած էին:

Շաբաթ առտուան դէմ սրճարանները, կապելաները, սինէմաները կողոպտուեցան գինովներու կողմէ: Այդ պահուն արդէն կը հաշուէին քան մեռեալներ, որոնք փոխադրուեցան իրենց ազգականներուն կամ բարեկամներուն կողմէ, գողցուած ծածկոցներու մէջ: Երկու հայ առեւտրականներ որոնք դիմադրութիւն փորձած էին, վիրաւորուեցան: (ՅԱՌԱՋ.— Նկարագրութենէն կը հետեւի թէ ասոնք այն երկու Հայերը չեն որ սպաննուեցան Ֆրանսական դեսպանատան մէջ եւ որոնց մասին թղթակիցը առանձին կը խօսի):

Քաղաքին կեդրոնական թաղը կը վառի..

Երկու անգամ փորձեցի դեսպանատուն երթալ Օթէլ Էմփէրիալէն, ուր ամրացած էի, բայց երկու անգամին ալ կառքս ծակ ծակ եղաւ գնդակներէն: Շրջականերէն Եւրոպացիներ խուժեցին մեր քով, իրենց կիներով եւ զաւակներով որոնք կուլային:

Իրիկուան դէմ երեւցան առաջին բոցերը: Ժամը 8ին ամբողջ թաղ մը վառեցաւ,— քաղաքին ամէնէն կեդրոնական եւ հարուստ մասը: Քովս կեցած Յոյները, որոնք տարիներով աշխատած են, լալագին կը դիտեն իրենց տուներուն հրկիզումը: Եւ ահա կը փլի նաեւ ի պատիւ կայսեր թագադրութեան շինուած յաղթական կամարը, կազմելով եղերական խորհրդանշան մը: Գնդակներ կը տեղան ամէն կողմէ: Հապէշներ եւ Կալլաներ են որ իրար կը բզքտեն, զարհուր ատելութեամբ:

Կիրակի առտու,— կացութիւնը անտանելի դարձած էր: Մօտակայ տուներ կը կողոպտուէին: Կիները եւ մանուկները դեսպանատուն փոխադրուեցան արշալոյսին: Պանդոկին մէջ մնացինք եօթը Եւրոպացիներ եւ երեք ծառաներ: Վեց քիլոմեթր է ճամբան՝ պանդոկէն դեսպանատուն:

Կիրակի կէսօրէ վերջ,— Ամէն վտանգ աչք առնելով քաղաք իջայ: Ոչ մէկ վաճառատուն անվնաս չէ մնացած: Նամակատան թաղը մոխիր դարձած է, անթելը անգործածելի: Փողոցներուն մէջ ինքնաշարժներ կը վառին: Ճամբուն վրայ տեսայ տասնի չափ հապէշական դիակներ, որոնք հագուստ անգամ չունէին: Ու վերջապէս հասայ դեսպանատուն, ուր գրկաբաց ընդունեցին զիս:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՍԸ ՏԱՐԻ ԹԻԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ դատապարտուեցաւ Զէչէն Օսման Օմարով, որ սպաննած էր մեծահարուստ Կովկասցի մը, Մուհամմէտի Զէրնոյեւ: Վճիռը լսած ատեն յայտարարեց թէ կը նախընտրէր գլուխը կիյեոթինին տակ դնել:

350,000 ՖՐԱՆՔ Թռցուցին վարպետ գողեր, Սէն Լազար փողոցին մէջ, ծակելով դրամատան մը սնտուկը:

ԱՆԻԷՌԻ ՆՈՐԸՆՏԻՐ երեսփոխանը, Տիւթիլէօլ (համայնավար), երեք ամիս բանտարկութեան եւ 200 ֆրանք տուգանքի դատապարտուեցաւ, յետաձգման պայմանով: Ամբաստանեալը, որ կուսակցութեան գանձապահն էր, 1935 փետրուարին, թաղապետական ընտրութեանց առթիւ, վեց միլիոն թռուցիկ ապպրած եւ վճարած էր: Այս թռուցիկներուն մէջ կը գտնուէր յայտարարութիւն մը որ անհնազանդութեան կը հրաւիրէր երիտասարդ զինուորները:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐՈՒՆ մէջ 163 քուէ շահեցաւ Վաֆտը, թունդ ազգայնական: Ազատականները շահեցան 17 քուէ, անկախները՝ 14, միւսները շատ աւելի պակաս: Կատարեալ համաձայնութիւն գոյացաւ Վաֆտի եւ կառավարութեան միջեւ, ծերակոյտին ընտրութեան եւ գահուն խնամակալութեան մասին:

ՊԱԼՔԱՆԵԱՆ Միութեան խորհրդաժողովը բացուեցաւ երկուշաբթի օր, Պելկրատի մէջ: Օրակարգին վրայ կը գտնուին Տարտանէլի վերազինման, Պուլկարիոյ դիրքի եւ դէպի ծով ելքի, Յունաստանի դիրքի, Ալպանիոյ եւ Իտալիոյ միջեւ կնքուած համաձայնութեան խնդիրները եւ ուրիշ ծանր հոգեր:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ)

ԼՈՒԻԶԱ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ (ԼԱՅ)

516 էջ, երկու մեծադիր հատոր:

Գինը՝ 20 ֆր. երկու հատորի համար (թղթատարի ծախքով):

դիմել՝ M. Aslanian, 11 Ave. Sœur Rosalie. Paris (13)

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍի Պրոպականտի Յանձնախումբին ընթական վիճաբանական ժողովը 8 մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Նիւթ՝ Հայ Յեղ. գաղափարաբանութիւնը եւ Յակայեղափոխական մտածողութիւնը: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

Մայիս 9ին իրիկուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

կը նախագահէ ՏԻԿ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը խօսին ՏԻԿ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին: կը մասնակցին՝ իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԻՆՉԵՆՑՕ ԽՈՒԶԻԿԵԱՆ, ՕՐ. ԱՎԵՏԻՍԵԱՆ եւ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ: ՕՐ. ԱԼԻՍ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ՝ սպանիական պարեր:

ՃԱԶ Sandros and his Boys

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք:

ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Յ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ իր հիմնադրութեան հնգամեակին առթիւ,

10 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Բանիկեանի սրճարանին մէջ, 6 Պուլվար Ռուտէն

կը խօսի Պ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ խմբերգ, մեներգ, նուագ, արտասանութիւն: ջոխ սեղան՝ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ:

Մուտք 5 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոցներ.— Մէթրօ Մէրի տ'Իսիէն առնել 23 թիւ օթօպիւս եւ իջնել կար տ'Իսի:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ

10 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. սրահին մէջ

կը խօսին՝ Պ. Ա. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ եւ ՏԻԿ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն, պարեր եւ կենդանի պատկեր:

Մուտքը ազատ է:

Հրաժեշտի երգահանդէս Ա. Գ. Մելիքեանի

23 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ: 215 Ռիւ Տիւկէքլէն, ԼԻՈՆ:

Մանրամասնութիւնները առանձին յայտագրով:

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Ե. (Մայիս) թիւը հետեւեալ ճոխ բովանդակութեամբ եւ բազմաթիւ պատկերներով.—

Մերուժան Պարսամեան՝ Խմբագրին յուշատետրը.— Նշուանդ Սրմաքէշխանլեան՝ Կուզը.— Մ. Զրաքեան՝ Տիրան Չրաքեան — Յ. Օշական՝ Երբ հիները կը կարդանք.— Ա. Ահարոնեան՝ Կոմիտաս Վարդապետ.— Կ. Յ. Բասմաջեան՝ Կեսարիան Հայաստանի մաս.— Ֆրանց Վերֆէլ՝ Նամակ մը.— Հր. Գազանճեան՝ Հայ ճար. եւ գործական գեղարուեստը.— Մկրտիչ Պարսամեան Գիրքեր եւ դէմքեր.— Ամսօրեակ: Բաժանորդները այս թիւին մէջ պիտի գտնեն վիճակահանութեան տոմսակ մը: Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆր.:

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine), Chèque Postaux 1647.93 Paris,

ՑՈՒՑԱՀԱՆԴԷՍ

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութեան դասախօսական ժողովը վաղը հինգշաբթի, ժամը ճիշդ 21ին, Մաւի-Նուպար հիմնարկութեան մէջ, 57 Bld. Jourdan, Paris (14), կը խօսի Պ. Կիւմիւշկէրտան, նիւթ՝ Հայերը Բիւզանդիոնի մէջ: Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,

Պ. ՀՐԱՆԴ ԹՈՐՈՍԵԱՆ պիտի խօսի ՏՈՔԹ. ՎԱԼՏԷՄԱՐ ՊԵԼՔԻ Հայաստանի մէջ կատարած հնախօսական հետախուզութեանց եւ Հայաստանի Հանրապետութեան համար պատրաստած ծրագիրներու մասին:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ՍՈՎ[illegible]ԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

1917 յունիսէն կամ յուլիսէն ըսկսած՝ ամբողջ իշխանութիւնը ամբոխին ձեռքն էր: Եւ որովհետեւ վրէժի առաջին ու գլխաւոր առարկան (ցարական կառավարութիւնը) այլեւս գոյութիւն չունէր, գլխաւոր հարուածը տրուեցաւ ոչինչով մեղաւոր ազատական տէմոքրասին, որ խմբուած էր ժամանակաւոր կառավարութեան շուրջը: Ժամանակաւոր կառավարութիւնը տապալեցաւ ամբոխին կողմէ, որ ինքնակազմակերպուած էր երկու կամ երեք նշանախօսքերով, որոնք օդին մէջէն կ'ընթանային եւ դեռ եւս չունէին նոյնիսկ իրենց բառական ձեւաւորումը:

Լէնին իր կառավարութիւնը կազմեց այնպիսի պահու մը, երբ ոչ մէկ ուրիշ իշխանութիւն՝ բացի ամբոխի իշխանութենէն՝ գոյութիւն չունէր: Իր հանճարեղութիւնը իր յայտ եկաւ անոր մէջ որ բանաձեւեց յստակ նշանախօսքով.— «Անկցի պատերազմը», «խաղաղութիւն խրճիթներուն — պատերազմ պալատներուն»: Եւ, ի վերջոյ,— «Յափշտակէ յափշտակուածը»: Այս երեք նշանախօսքերուն մէջ ամփոփուած էր ամէն բան, բացարձակապէս ու վճռապէս ամէն բան՝ զոր կը ցանկար ամբոխը: Այդ պատճառաւ ալ, ամբոխը, ամբողջովին եւ առանց որ եւ է պայմանադրութեան իր ղեկավարը ճանչցաւ այն մարդը, որ քանի մը ժամերու ընթացքին այնքան կարճօրէն ու յստակ կերպով բանաձեւած էր իր ցանկութիւնները:

Ամբոխին համար ատիկա յեղափոխութեան վերջաւորութիւնն էր: Բայց Լէնինի համար ատիկա սկիզբն էր յեղափոխութեան: Ու երբ ամբոխը իր շուրջ խմբեր էր, իրեն անհրաժեշտ էր զայն մտցնել կոմունիստական շինարարական հանդարտ «դաշտ»ին մէջ:

Լէնին կը յուսար որ ռուսական պետականութեան վերջնական քայքայումը պիտի սարսէ զանգուածներուն ամէնէն ցած եւ ամենանախնական զգացումները, ու ինք հոն պիտի գտնէ նոր ու թարմ ուժեր, որոնք իրեն անհրաժեշտ էին նոր շէնքին համար: Բայց, այն ինչ որ տեսաւ հոն՝ այնքան վտանգական - սարսափելի էր որ 1923ին ան հարկ զգաց դէպի յառաջ շարժումը կասեցնել եւ ետ քաշուիլ՝ «հանգստանալու համար» («Նէփի» դիրքերը):

Զփերլուծենք այն բոլորը, ինչ որ տեղի ունեցան անկէ յետոյ: Ըսենք գլխաւորը:

Լէնինի իշխանութեան գալու ըոպէէն ասդին՝ Սովետական Միութեան կեանքին մէջ պէտք է նկատի առնուի հետեւեալը.—

Առաջին,— բնակչութեան տեսակէտէն — անհրաժեշտ է ընդգծել, որ, հակառակ Լէնինի ակնկալութիւններուն եւ յոյսերուն, «ստորադասներուն» մէջ որեւէ տարր չգտաւ ան որ քալէր իրեն հետ՝ կառուցումի ճամբէն: Վերերը — այն բոլորը որոնք լաւագոյններն էին՝ ջնջուեր էին պատերազմէն, ու յետոյ՝ «ստորադասներու» վրէժէն, եւ ամէնէն վերջ՝ տարագրութեան պատճառաւ: Լէնինի ափ մը հաւատարիմներուն կը մնար կարգի դնել՝ մթութեան, անկարգութեան, աւարառութեան եւ անիրաւութեան այն քաոսը, զոր կը ներկայացնէր այն օրերու Ռուսիան: Եւ այս բոլորը չորս, երբեմն հինգ ճակատներու յարձակումներուն ներքեւ:

Դժուար է երեւակայել այն արկածը որ տեղի կրնար ունենալ, եթէ այդ չորս կամ հինգ ճակատները բոլորն ալ յաղթական ըլլային:

Բայց, չկնդենք այդ ենթադրական պարագային վրայ: Պիտի ըսենք մի՛ այն, որ Ռուսիա յաջողեցաւ պահել իր ամբողջականութիւնն ու անձեռնմխելիութիւնը:

Մի կարծէք, սակայն, որ այս հրաշքը տեղի ունեցաւ կոմունիզմի վերացական իտէալին նշանաբանին ներքեւ: Անոնց միջեւ՝ որոնք չփախան եւ մնացին հոն՝ իրենց կուրծքերովը պաշտպանելու համար իրենց հայրենիքը՝ կոմունիստներու տոկոսն էր 5—6 առ հարիւր (կեդրոններու մէջ) եւ 1—2 առ հարիւր շրջակայքը: Ասիկա՝ ամենալաւ պարագային: Կային նաեւ կայ շրջաններ ուր, բացի կոմիսարներէն, որ եւ է ուրիշ կոմունիստներ չկային:

(Շար.)

(10)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԹՆԻԼԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 7 ՄԱՅԻՍ

JEUDI 7 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3108

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՓԼՈՒԶՈՒՄ

... Եթէ Նէկիւսը միայն Հայոց պատմութիւն կարդացած ըլլար, անշուշտ այս օրին չէր հասներ:

Չենք խնդար, կը վերլուծենք: Արդարեւ, մեր պատմութիւնն է որ կը կրկնուի Եթովպիոյ գլխուն, թէեւ ոչ նոյն եղերական հանգամանքներով:

Ցուդայի Առիւծին կայսրութեան քայքայման հետ, միայն պետութիւն մը չէ որ կը կործանի, այլ քաղաքական հաւատամք մը, որ միշտ բաժինը եղաւ տկար ժողովուրդներու: Եւ կը փլի, նաեւ, ուրիշ հաստատութիւն մը,— Ազգերու Դաշնակցութիւնը:

Զինուորական յաղթանակը ամէն բան չէ, անշուշտ: Իտալական աշխարհակալութիւնը կորեց անցաւ գետը, եւ մոլեգին կանչեր կը թնդացնեն պատմական Հռոմի պարիսպները:

Եւ սակայն, ե՞րբ է պատահեր որ սուրին իրաւունքը պարտադրուի անճար ժողովուրդի մը գլխուն, եւ ուրիշ սուրեր օգնութեան հասնին, զայն փրկելու համար, յանուն արդարութեան եւ իրաւունքի:

Որոշ է, միւս աշխարհակալները չպիտի հանդուրժեն որ Իտալիան հասուն պտուղի մը պէս խլացնէ Եթովպիան: Քրթմնջիւններն սկսած են արդէն: Մեծն Բրիտանիոյ վարչապետը «դառնօրէն նուաստացած» կը զգայ ինքզինքը:

Այստեղ, Փարիզի մէջ ալ, սրտնեղութիւն պատճառած է «քոյր ազգ»ի Առաջնորդին դղրդագին ազդարարութիւնը,— «Եթովպիան իտալական է»:

Այս խրոխտութիւնները ոչ թէ կը ժխտեն, այլ կը հաստատեն, կը լրացնեն նոյն ակներեւ ճշմարտութիւնը,— աշխարհակալ գրասենեակները պիտի չարժին, ի հարկին ժանիքներ պիտի ցցեն կամ սուրեր պիտի շողացնեն, պարզապէս փրկելու համար իրենց կայսերական շահերը:

Մնացեալը՝ երազատեսութիւն է: Պարտեալին կը մնայ,— Երուսաղէմ երթալ եւ աղօթել:

Շատ հեռուները գացած պիտի ըլլայինք, եթէ փորձէինք վերլուծել,— Անգլիա՞ն իրաւունք ունէր թէ Իտալիան: Յաղթական՞ը թէ պարտեալը: Կամ Ազգերու Դաշնակցութի՞ւնը թէ Մուսոլինին:

Օրուան հզօրները գտած են մոդական բանաձեւը,— ապրելու իրաւունք, որ ուրիշ բան է՝ տկարներուն, եւ բոլորովին ուրիշ բան՝ զօրաւորներուն, մեծերուն, աշխարհակալներուն համար:

Իսկ այդ «իրաւունքը» ուշ — կանուխ մէկ սեղանի շուրջը կը հաւաքէ բոլոր յաղթականները, գինեձօն սարքելու համար արեան գոլորշիներուն մէջ:

Ցիշեցէք նորէն մեր պատմութիւնը,— հասարակ «աւազակապետ» մը, մահապարտ մըն էր Մ. Քէմալը, եւ անոր գլուխը աճուրդի էր դրուած:

Երկար չտեւեց զաւեշտը: Առտու մը «աւազակապետ»ին հրոսախումբերը երեւցան Կիլիկիոյ լեռներուն մէջ, իսկ ուրիշ առտու մը անոր թնդանօթները գոռացին Տարտանէլի ափերուն վրայ,— եւ «աւազակ»ը դարձաւ հերոս, ազնիւ բարեկամ, արժանի՝ հաւասարէ հաւասար խօսելու եւ իր պայմանները պարտադրելու:

Գտնուեցաւ «յեղափոխական» իշխանութիւն մըն ալ, որ փութաց ողջունել Թուրք «ասկեար»ներուն յաղթական արշաւը դէպի մէկ եւ միւս ճակատը:

Իսկ այսօր էնկիւրին դարձած է ցանկալի ուժ մը, որուն հաճոյք պատճառելու համար, մարդիկ նոյնիսկ իրենց մեռելները մոռացութեան կուտան: Եւ մրցակցութիւնը կը շարունակուի, այս կամ այն կողմ քաշելու համար զայն:

Մարդիկ ամէն օր կը խօսին զանազան դաշնագիրներու անարգարութեան կամ անյարմարութեան մասին. բայց երբեք՝ Լօզանի դէմ: Ընդհակառակն, բոլորն ալ պատրաստ են մեղմացնելու անոր այս կամ այն տրամադրութիւնը՝ եթէ ծանր կուգայ Աթաթիւրքին:

Ի՞նչ աւելի պերճախօս փաստ, քան Տարտանէլի վերազինման առաջարկին առթիւ եղած արտայայտութիւնները,— այնքան հաճոյակատար եւ ժպտադին:

Տարբեր ելք չի կրնար ունենալ Եթովպիոյ պարագան:

Ինչպէս, Թուրքիոյ մէջ, յաղթականները իրենց մատը մոխիրը չթաթխեցին, ջարդն ու աւարը խափանելու համար եւ գոհացան փախցնելով Սուլթանն ու խալիֆան, աւազանին և մնացեալը, այս անգամ ալ, անոնք որ կը գործեն յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան, սրբազան պարտականութիւն սեպեցին փրկել արքայ մը, իր դերդաստանով: Ի՛նչ փոյթ, եթէ ամբողջ քաղաք մը վառեցաւ, եւ հարիւրաւոր մարդիկ զոհ գացին խուժանին բարբարոսութեանց:

Նոր չէ որ ժամանակակից պատմութիւնը կ՚արձանագրէ այսպիսի ողբերգութիւններ: Միայն մեր պատմութիւնը բաւական էր ամբողջ թանգարան մը լեցնելու,— դղրդացնելու Ազգերու Դաշնակցութեան նոր պալատը:

Այսօր պատկերը մանաւորապէս վրդովիչ է անոր համար որ, նոյն ձեւով փլուզումներ տեղի կ՚ունենան պատերազմէն քսան տարի վերջն ալ, հակառակ այնքան վերիվայրումներու, յեղափոխութեանց, նոր բանաձեւերու եւ,— Ազգերու Դաշնակցութեան:

Սուրը, սո՛ւրը միայն իրաւունք ունի, արեւելքի թէ արեւմուտքի մէջ: Հռոմ այդ ճշմարտութիւնն է որ կը յիշեցնէ անգամ մը եւս, միայն աղօթքը բաժին ձգելով ուրիշ բանի հաւատացողներուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ ԱՏՏԻՍ-ԱՊԷՊԱ ՄՏԱՆ 25.000 ԶՕՐՔՈՎ

«ԵԹՈՎՊԻԱՆ ԻՏԱԼԱԿԱՆ Է» ԿԸ ՅԱՅՏԱՐԱՐԷ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ

ԿԷՍ ՄԻԼԻՈՆ ՈՒՆԿՆԴԻՐՆԵՐՈՒ ԱՌՋԵՒ

«ՊԱՏԵՐԱԶՄԸ ՎԵՐՋԱՑԱԾ Է»

Իտալական բանակը Ատտիս Ապէպա մտաւ երեքշաբթի, 5 մայիս, հրամանատարութեամբ մարաջախտ Պատոլլիոյի: Մուտքը տեղի ունեցաւ ճիշդ ժամուն, որովհետեւ ամբոխը պաշարած ըլլալով անգլիական, Ֆրանսական եւ պելժիական դեսպանատուները, կը սպառնար կոտորել հազարաւոր ապաստանեալներ: Բանակին ժամանումէն քիչ առաջ հասած էր Ռաս Այէլու, 150 զինուորներու հետ, բարեկարգութիւնը վերահաստատելու համար, մինչ անգլիական դեսպանը անթել մը տուած ըլլալով իտալացի սպարապետէն, կը խրախուսէր ահաբեկ փախստականները: Մանաւորապէս վտանգուած էր Ֆրանսական դեսպանատունը, ուր ապաստանած էին 2000 փախստականներ, կիրակիէն ի վեր: Թէ ուտելիքը եւ թէ ռազմանիւթը պակսիլ սկսած էին: Նոյնքան բազմութիւն խռնուած էր անգլիական դեսպանատան մէջ, որ կը գտնուէր աւելի նպաստաւոր պայմաններու մէջ:

Եւ ահա աւետաբեր լուր մը՝ զանազան լեզուներով,— «Իտալացիները կուգա՛ն»: Առտուան դէմ իտալական յառաջապահները արդէն դիրք բռնած էին մայրաքաղաքին շրջակայ բլուրներուն վրայ, մինչ օդանաւեր կը սաւառնէին որոշ բարձրութեամբ: Մարաջախտ Պատոլլիօ քաղաք մտաւ սեւ շապիկաւոր գունդերուն հետ, որոնց գլուխը կը գտնուէր Հռոմի քաղաքապետը: Շրջուն մունետիկներ աւետաբեր լուրը կը տարածէին փողոցէ փողոց: Մարաջախտ Պատոլլիոյի մեքենաշարժ զօրքը անմիջապէս գրաւեց քաղաքին արուարձանները: Եւ իրարու ետեւէ հասան միւս զինուորները, շարք - շարք: Հաստատուեցաւ որ բանակը իր յառաջխաղացութեան վերջին օրերուն չափազանց նեղուած էր տեղատարափ անձրեւներէն: Երբ առաջին զինուորական կառքը քաղաքին մօտեցաւ, իտալական բանակին բնիկ զինուորները սկսան ռազմական պար մը պարել: Սպարապետը խորհրդակցութիւն մը կատարեց իր զօրավարներուն հետ, յետոյ յառաջ խաղաց դէպի Ատտիս - Ապէպա: Հրամանատարին հետ էր նաեւ Իտալիոյ գաղթային նախարարը: Իտալական բանակը իր նպատակին հասաւ, բայց այլեւս քաղաք մը չէր որ կը տեսնէր, այլ աւերակոյտ եւ մոխրակոյտ: Չորս օրուան խռովութեանց, աւարառութեանց և հրկիզումներու հետեւանքով, կարեւոր շէնքերէն շատ քիչ բան մնացած էր, եթէ չհաշուենք դեսպանատուները: Ամբողջ փողոցներ քանդուած, մոխիրի վերածուած են, իսկ զոհերու թիւը հարիւրներով կը հաշուեն: Տակաւին ծուխ կը բարձրանար աւերակներէն: Մոխիր դարձած էր նաեւ կայսերական պալատը: Իտալացիներուն առաջին գործն եղաւ վերահաստատել խաղաղութիւնը, ցրուելով աւազակախումբերը: Զօրքին թիւն էր 25,000:

** Անկեալ արքային կ՚ընկերանան իր կինը, գահաժառանգը եւ կինը, երկրորդ զաւակը, երկու իշխանուհիներ 15 երեւելիներ, 22 զաւակներ, 50 սպասաւորներ, ընդամէնը 12 ընտանիք:

** Ճիպութի կառավարիչը ոչ միայն Սենեկալցի զինուորներ ղրկած էր, այլեւ բաւարար ուտելիք՝ Ֆրանսական դեսպանատան 2000 ապաստանեալներուն համար: Անգլիական դեսպանատունը, որ նոյնքան փախստականներ կը պահէ, ուտելիք ամբարած էր ժամանակին: Ամերիկեան դեսպանատունը պարպուած է:

*** Պաշարման միջոցին ծնունդ մը (աղջիկ) տեղի ունեցաւ Ֆրանսական դեսպանատան, իսկ հարսնիք մը՝ անգլ. դեսպանատան մէջ: Փեսան «Թայմզ»ի թղթակիցն է, 27 տարեկան երիտասարդ մը, իսկ հարսը՝ «Ժուռնալ»ի թղթակիցը, ձիավար, օդանաւորդ եւ գրող:

Դահլիճը պիտի մնայ մինչեւ յունիս 2

Ձախակողմեան յաղթանակը իրարանցումի մատնած ըլլալով սեղանաւորական շրջանակները, զարմանազան զրոյցներ շրջան կ՚ընեն Փարիզի մէջ: Նոյնիսկ Լէօն Պլում երէկ խմբագրականի մը մէջ կը խոստովանէր թէ հետեւեալ զրոյցները տարածուած են,— Պանք տը Ֆրանսի սնտուկները պաշարուած են, ոսկիի փախուստը անհաշուելի չափերու հասած է, կառավարութիւնը որոշած է հրաժարիլ եւն.:

Դահլիճը ժողով գումարեց երեքշաբթի օր, կացութիւնը քննելու համար, եւ որոշեց իշխանութիւնը շարունակել մինչեւ յունիս 2, երբ կը գումարուի երեսփ. ժողովը: Երէկ ալ ժողով մը գումարուեցաւ, հանրապետութեան նախագահին հետ: Այս որոշումը լաւ տպաւորութիւն գործեց հրապարակին վրայ: Թէեւ հինգ նախարարներ յաղթուած են ընտրութեանց մէջ, բայց վարչապետին պնդումով պիտի շարունակեն իրենց պաշտօնը: Երեքշաբթի օրուան ժողովէն վերջը, ելմտական նախարարը յայտարարեց թէ մտահոգութեան պատճառ չկայ: «Պէտք չունինք մասնաւոր միջոցներ ձեռք առնելու, ոսկիի ելքը արգիլելու կամ փոխանակութիւնները հսկողութեան տակ առնելու համար»:

Իսկ սեղանաւորական շրջանակներու մէջ կը կարծեն թէ ոսկիի փախուստը պիտի շարունակուի: Ընտրութեանց արդիւնքին յայտնութենէն ի վեր 20 միլիոն տոլարի ոսկի գացած է Նիւ Եորք, իսկ առջի օր օդանաւով Լոնտոն ղրկուեցաւ 10 միլիոն: Անգլիականը եւ տոլարը բարձրացած են, գնումները շատցած ըլլալով: Որոշուած է զեղչի սակն ալ բարձրացնել:

Ներգաղթի Փարիզի կարաւանը կը մեկնի այսօր, հինգշաբթի

Ներգաղթի կարաւանին Փարիզի մասը դէպի Մարսէյլ ճամբայ կ՚ելլէ այսօր, հինգշաբթի, գիշերուան ժամը 11,25ին: Իսկ շոգենաւը պիտի մեկնի շաբաթ, 9 մայիս:

ԱՆՆԿԱՐԱԳՐԵԼԻ ԽԱՆԴԱՎԱՌՈՒԹԻՒՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

30,000,000 հոգի կը լսեն յաղթանակի ճառը

Ատտիս - Ապէպայի գրաւումէն քիչ վերջը, իրիկուան ժամը 7.45ին Մուսոլինի դղրդագին ճառ մը խօսեցաւ Հռոմի մէջ, Վենետիկի պալատին պատշգամէն, կէս միլիոն ունկնդիրներու առջեւ: Ամբողջ Իտալիան ոտքի ելած էր լսելու համար յաղթանակի ճառը, որ կը հասնէր մինչեւ յետին գիւղը, շնորհիւ ձայնասփիւռ գործիքներու: Նախապէս շեփորներով ծանուցուած էր յաղթանակը: Երբ «Առաջնորդ»ը երեւցաւ պատշգամին վրայ, հրապարակը խռնուած էր անհամար բազմութիւն մը: Հազարաւոր այրեր, կիներ եւ մանուկներ կը ծափահարէին մոլեգնօրէն: Խանդավառութիւնը շատ աւելի խոր էր քան հոկտեմբեր 2ին, երբ միլիոնաւոր Իտալացիներ ոտքի ելան մէկ ազդանշանի վրայ: Ամբոխը կը վժար, կը մռնչէր, նոյնիսկ ճառը խօսուած ատեն: Մուսոլինի յայտարարեց.

—«Սեւ շապիկաւորներ յեղափոխութեան, այր եւ կանայք բովանդակ Իտալիոյ, Իտալացիներ եւ Իտալիոյ բարեկամներ լեռներէն եւ ծովերէն անդին, լսեցէք մարաջախտ Պատոլլիոյի հեռագիրը.— «Այսօր, 5 մայիս, կէսօրէն յետոյ ժամը 4ին Ատտիս Ապէպա մտայ իմ յաղթական բանակիս գլուխն անցած»: (Մոլեգին կանչեր): Իր երեսուն դարերու պատմութեան ընթացքին, Իտալիան շատ մը յիշատակելի ժամեր ապրած է. սակայն այս օրը անտարակոյս ամէնէն հանդիսաւորներէն մէկն է: Կը յայտարարեմ իտալացի ժողովուրդին թէ պատերազմը վերջացած է: Կը յայտարարեմ ամբողջ աշխարհի թէ խաղաղութիւնը վերահաստատուած է: Առանց յուզման եւ առանց հպարտութեան չէ որ, եօթը ամսուան տաժանելի թշնամութիւններէ յետոյ, կ՚արտասանեմ այս բառերը: Սակայն, բացարձակապէս անհրաժեշտ է որ աւելցնեմ թէ մե՛ր խաղաղութիւնն է այս, հռոմէական խաղաղութիւն մը, որ ինքնին կ՚արտայայտուի սա պարզ, անդառնալի եւ վերջնական բանաձեւով,— Եթովպիան իտալական է: Արդարեւ, իտալական է Եթովպիան, որովհետեւ գրաւուեցաւ մեր յաղթական զօրքին կողմէ: Իտալական է իրաւունքով, որովհետեւ Հռոմի սուրով քաղաքակրթութիւնը պիտի յաղթէ բարբարոսութեան: Արդարութիւնն է որ յաղթանակեց անգութ կամայականութեան եւ թշուառներու փրկութիւնը՝ դարաւոր գերեվաճառութեան: Հաշտութիւնը այլեւս իրականացած է Եթովպիոյ ժողովուրդին հետ: Ցուդայի Առիւծի նախորդ կայսրութեան բազմաթիւ ցեղերը բացորոշապէս հաստատեցին թէ կ՚ուզեն ապրիլ եւ աշխատիլ խաղաղութեամբ, ընդ հովանեաւ իտալական եռագոյն դրօշի: Այլեւս արժէք չունին ցեղապետներն ու պարտուած Ռասերը: Հոկտեմբեր 2ի ժողովրդային համախմբումին առթիւ, հանդիսաւորապէս խոստացայ թէ ամէն բան պիտի ընեմ որպէսզի ափրիկեան ընդհարումը չվերածուի եւրոպական պատերազմի մը: Ես պահեցի այդ յանձնառութիւնը, եւ աւելի քան երբեք համոզուած եմ թէ վրդովել Եւրոպայի խաղաղութիւնը՝ կը նշանակէ կործանել Եւրոպան: Բայց պէտք է անմիջապէս աւելցնեմ թէ մենք պատրաստ ենք իրապէս պաշտպանելու մեր փայլուն յաղթանակը նոյն անվեհեր եւ անողոք վճռականութեամբ որով շահեցանք զայն: Բոլոր անոնք որ փառքով մեռան ճակատամարտին մէջ,— անոնց յիշատակները գուրգուրանքով պիտի պահուին Իտալացիներու սիրտերուն մէջ, սերունդներ եւ սերունդներ:

Այսօր մեծ օր մըն է Սեւ շապիկաւորներուն եւ իտալացի ժողովուրդին համար որ տոկաց եւ չընկճուեցաւ Ազգերու Դաշնակցութեան առջեւ: Կեցցէ՛ Իտալիան եւ թող այս աղաղակը հասնի այն ռազմիկներուն որոնք անոր կը սպասեն Ափրիկէի հողին վրայ»:

Միլիոններու համախմբումը վերջացաւ ժամը 8.15ին եւ եկեղեցիներու կոչնակները նորէն հնչեցին, մինչ ամբոխը ծովու պէս կ՚ալեկոծէր ամէն կողմ: Լուռ կը մնար միայն Ս. Պետրոսի զանգակը (Վատիկան):

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ՖՐԱՆՍԱ ՄՏԱՀՈԳ

"Ոչ Եգիպտոս, ոչ Սուտան, ոչ Պաղեստին"

Իտալական յաղթանակը մտահոգութիւն կը պատճառէ ոչ միայն Լոնտոնի, այլեւ Փարիզի մէջ, մանաւանդ որ Մուսոլինի իր ճառին մէջ հասկցուց թէ պիտի մերժէ որ եւ է միջամտութիւն: Իր մէկ խօսքը, «Եթովպիան իտալական է», կը նշանակէ կցում. ինչ որ տհաճութիւն կը պատճառէ նոյնիսկ Ֆրանսայի: Այս վերջինը չի կրնար հանդուրժել որ Իտալիա աւելի իրաւունքներ վայելէ Եթովպիոյ մէջ, քան ինք՝ Մարոքի մէջ: Թերթերը կը շեշտեն թէ Ֆրանսա շատ մեծ շահեր ունի Եթովպիոյ մէջ, քանի որ Ճիպութի - Ատտիս-Ապէպա երկաթուղին շինուած է Ֆրանսական դրամագլուխով եւ Ճիպութիի ապահովութիւնն ու բարօրութիւնը մեծապէս կախում ունին Եթովպիոյ կացութենէն: Այդ նուաճանդիսը Ֆրանսական միակ ստացուածքն է Մատակասքարի եւ Հնդկաչինի ճամբուն վրայ: Արմատականներու օրկանը կը գրէ թէ Ֆրանսա ուժգնօրէն պիտի պնդէ բաց դուռի քաղաքականութեան վրայ եւ չպիտի հաւանի որ Եթովպիան բնիկ զինուորներու շտեմարան մը դառնայ Իտալիոյ համար: Միւս կողմէ դիտել կուտայ թէ Իտալիա դրամագլուխ չունենալով, պիտի հարկադրուի Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի աջակցութեան դիմել, ինչ որ կրնայ ազդել բանակցութեանց վրայ:

*** Լոնտոնի «Տէյլի Մէյլ»ը, որ սկիզբէն ի վեր հակառակ էր պատժական տնօրինութեանց, կարեւոր տեսակցութիւն մը հրատարակեց երէկ: Իր Հռոմի թղթակիցը Մուսոլինիի ներկայացած ըլլալով, «Առաջնորդ»ը հետեւեալ ուշագրաւ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Իմ քաղաքականութիւնս երբեք նպատակ չէ ունեցած որ եւ է ձեւով դպչիլ բրիտանական կայսրութեան շահերուն: Այժմ ալ այդպիսի նպատակ չունի: Միայն չարամտութեամբ կուրացած մարդիկ կրնան հաւատալ հակառակին: Իտալիա նուազագոյն կամ ամենահեռաւոր ցանկութիւն չունի Եգիպտոսի հանդէպ: Ես Եգիպտոսը կը նկատեմ անկախ պետութիւն մը, ոչ թէ ափրիկեան երկիր մը, բայց երկիր մը կը պատկանի Միջերկրականի շրջանակին եւ որուն հետ Իտալիա լաւ եղած է եւ պիտի ըլլայ միշտ: Իտալիա որ եւ է քաղաքական շահ չունի Սուտանի եւ Պաղեստինի մէջ: Հետեւաբար, բացարձակապէս կեղծ է որ և է պատասխանատուութիւն վերագրել Իտալիոյ, Արաբներու եւ Հրեաներու խռովութեանց առթիւ: Իտալիա գոհացում տուած է այլեւս, եւ ազնիւ խօսք կուտամ թէ չարաչար կը սխալին, եթէ ուրիշ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

— . —

Դաշնակցական միտքը քարացած վճռակներ չընդունիր: Կեանքի իրական պահանջները զօրաւոր խթաններ են մեր կազմակերպութեան վարելիք քաղաքականութեան: Դնելով հիմնական նպատակներ, Դաշնակցութիւնը երբեք սակայն իր գործնական քաղաքականութեան մէջ եղած չէ դաւանամոլ: Ուրիշ են գաղափարները, իտէալը, ուրիշ անոնց հասնելու ճամբաները: Ինչպէս անհատական, նոյնպէս եւ մեր կուսակցութեան կեանքի մէջ միշտ որոնումներու մէջ ենք, լաւագոյն կերպով հասնելու մեր նպատակներուն: 46 տարուան Դաշնակցութեան կեանքը բազմաթիւ փաստեր տուած է այդ մասին:

Դաշնակցութեան միտքը նաեւ դէմ չէ եղած հրապարակաւ արտայայտուելու՝ գործնական քաղաքականութեան ճիշդ կամ սխալ ճամբաներու, նոյնիսկ հիմնական գաղափարներու մասին:

Մինչ համայնավար կուսակցութիւնը Լէնին - Ստալինեան վարդապետութենէն շեղելու ազատութիւն չունի, մեր կուսակցութիւնը վախ չունի միտքերու ազատ փոխանակութենէն, ինքնաքննադատութենէն: Մտքերու փոխանակութենէն լոյս կը ծնի:

Այս առումով ուրախալի է դիտել, որ վերջին ամիսներուն «Յառաջ»ի մէջ լոյս տեսան կարգ մը յօդուածներ, «Օրուան անմիջական պահանջը», «Փոխելու է ճամբան», «Վերադնահատման փորձի առթիւ», նաեւ «Յառաջ»ի խմբագիր ընկ. Շ.ի առաջնորդողները՝ որոնումներու փափաքով:

Վերջին անգամ խնդիրը դրաւ ընկ. Լ. Զորմիսեան, անոր ձայնակցեցաւ «Յառաջ»ի ընկ. խմբագիրը, իսկ հակաճառեց ընկ. Աշոտ Արծրունի:

Ի՞նչ են հիմնական խնդիրները, որ նիւթ տուած են բանավէճին:

Ընկ. Լ. Զորմիսեան կը գտնէ՝ «թէ ընկերային ու ազգային շատ մը խնդիրներ կան որոնց շուրջ տեսակէտի և համոզումի նմանութիւններ պէտք է ունենան անոնք», այսինքն Դաշնակցականները եւ բոլշեւիկները: «Կը բաւէ միտք ազատել մասամբ ստեղծուած մթնոլորտէն, կը բաւէ ցանկութիւն ունենալ խնդիրներուն մօտենալու առարկայօրէն ու պիտի յայտնուի որ իսկապէս Դաշնակցականին եւ երմակ բաժ առարկային համայնավարը պարտաւոր չէ սեւ բսել եւ փոխադարձաբար» ու կը բերէ օրինակներ, ինչպէս հայրենիքի պաշտպանութիւնը եւ այլն:

Յետոյ կը շարունակէ.— «Կը տեսնուի, ուրեմն, որ իւրաքանչիւր խնդիր երբ առանձին քննութեան կ'ենթարկես եւ առանց յետին մտքի եւ նախապաշարումի կ'ուսումնասիրես, կը չքանայ այն վէճը, որ բացուած էր երկու հոսանքներու միջեւ»:

Մարդ այն տպաւորութիւնը կ'առնէ թէ քմահաճոյքն է դեր խաղացած հոսանքներու հակառակութեանց ընթացքին:

Ուրիշ տեղ մը ընկ. Զորմիսեան կ'ըսէ.— «Այս ժողովրդի համար պահն է կը կարծեմ վերաքննութեան ենթարկելու բոլոր կանխակալ մտածումները, մօտենալու ստեղծուած հոգեբանութեան էութեան, սրբելու հայ քաղաքական մտածողութեան զանազան տախտակներու վրայէն, այն ինչ որ տրամաբանութեամբ չարդարանար, հայ ժողովրդի գերագոյն շահերով չառաջնորդուիր»:

Ընկերը կը բացատրէ թէ նպատակը չէ, որ վերաքննութեան պէտք է ենթարկել, այլ անոր հասնելու ճամբաները: «Մինչեւ հիմա գործածած միջոցներով ի՞նչ չափով յառաջ տարինք մեր դատը»:

Արծարծուած խնդիրներուն պիտի ջանամ մօտենալ առանց «նախապաշարումներու», «կանխակալ» կարծիքներու, «առարկայօրէն», նկատի ունենալով այն «պահը» ուր կ'ապրինք:

Եթէ ընկ. Զորմիսեանը առաջարկներ ըսէր նպատակներու փոփոխութեան մասին, թերեւս վէճը իմաստ ունենար, սակայն խօսիլ ճամբաներու եւ այն ճամբաներու փոփոխութեան մասին որ բազմիցս փոխուած եւ փորձուած են՝ անտեղի կը գտնեմ: Վերաքննութիւնը աւելորդ կը դառնայ, քանի որ այն խնդիրները, զորս ընկերը կը կարծէ ընդունելի երկու կողմերու համար, իրականին մէջ գոյութիւն չունին: Մինչ մեզ, Դաշնակցականներուս համար կարգ մը խնդիրներ, ինչպիսին են՝ երկրի պաշտպանութիւն, ներգաղթ, շինարարութիւն, նպաստ, Թուղթերու հարց, համազգային կազմակերպութիւն, դպրոց եւ այլ հարցեր առաջնակարգ նշանակութիւն ունին եւ կարօտ են անմիջական լուծման, համայնավարները մեծ կարեւորութիւն չեն տար:

Երկրի պաշտպանութիւնը մեզ կը մտատանջէ տարիներէ ի վեր եւ այսօր աւելի քան երբեք: Հայրենիքի վտանգի պահուն բոլոր Դաշնակցականները անխտիր իրենց ուժերը իսպառ կը դընեն հայրենիքի պաշտպանութեան: Ի՞նչ կ'ընեն սակայն համայնավարները այդ առթիւ: Միջազգային յեղափոխութիւնը շատ աւելի արժէք ունի անոնց համար, քան թէ Հայաստանի պաշտպանութիւնը: Թող յաղթանակէ համաշխարհային յեղափոխութիւնը, հոգ չէ թէ հայ ժողովուրդը ոչնչանայ: Անոնց համար վտանգ չկայ հայրենիքի հանդէպ: Բազմաթիւ պատասխանատու համայնավարներ արտայայտուած են այդ առթիւ: Հայրենիքի պաշտպանութեան բնազդէն զուրկ, անոնք վերստին տեղաւորեցին Թաթարները Հայաստանի հողին վրայ, մոռնալով 1905 — 6ի, 1917, 18, 19, 20ի պատմութիւնը, երբ դուրսի թշնամին՝ Թուրքը միացած Թաթարներուն՝ բազմաթիւ անգամներ կողոպտեց, աւերեց մեր երկիրը: Անտեսելով համաթուրանական շարժումը, Հայաստանի առեւտրական բանալին՝ Նախիջեւանը, Թուրքերու պահանջով, յանձնեցին Ատրպէյճանին: Ռազմագիտական արժէք ներկայացնող Ղարաբաղը, եր հոծ հայութեամբ շուրջ 115 հազար նուիրեցին Թաթարներուն: Զանգեզուրի եւ Ղարաբաղի միջեւ ստեղծեցին Քիւրտ-կրայը, զատելով Հայերը իրարմէ: Կարսի դաշնագրով Թուրքերը բերին Ալէքփոլի դուռներուն առջեւ:

Այս բոլորէն յետոյ դժուար է կարծել, թէ անոնք կը մտածեն երկրի պաշտպանութեան մասին: Հապա Կովկասեան ճակատի հրամանատարութեան կարծի՞քը,— պատերազմի պարագային լքել Հայաստանը եւ հաստատուիլ աւելի ամուր դիրքերու վրայ:

Այդ բոլորը ապացոյցներ չե՞ն մեր ըսածներուն: Դաշնակցական մամուլը բազմաթիւ անգամներ խօսած, գրած է այս մասին: Ղեկավար մարմինները նոյնիսկ բանակցած են: Արդիւ՞ք ընդառաջ գացած են համայնավարները մեզի:

Ընկ. Զորմիսեան կը կարծէ վերաքննել մեր ճամբան, եթէ նոյնիսկ հակառակորդ կողմը համամիտ չըլլայ մեզի: Վերաքննելի խնդիր չի մնար սակայն, եթէ ընդունինք, այն ինչ որ կ'ըսէ ընկերը, մենք 15 տարի կեանքի մէջ կը գործադրենք, մեր ձեռքն է, որ օդի մէջ մնացած է, սակայն հայրենիքի սիրոյն համար մենք կը չարունակենք մնալ մեր դիրքերուն վրայ: Հայրենիքը մեզ համար ամէն ինչէն վեր է, անոր պաշտպանութիւնը մեր գլխաւոր մտահոգութիւնն է, հակառակորդն է, որ պէտք է ընդունի մեր մտահոգութիւնները եւ մեզի նման մտածէ երկրի պաշտպանութեան մասին: Հոս մենք փախչելու ճամբայ չունինք:

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

Ն. ՕՀԱՆԵԱՆ ԱՒ ԺԱՄԱՆԱԿԻՆ...

— • —

ԽՄԲ.— Վաղեմի ընկեր մը, Ա. Տէմիրճիպաշեան (Ֆիլիպէ) հետեւեալ շահեկան տեղեկութիւնները կը հրատարակէ «Ազատ խօսք»ի մէջ հանգուցեալ Ներսէս Օհանեանի մասին, որ իր դասընկերը եղած է.—

Ներսէսը ծնած էր Խասքէօյ (Պոլիս) 1869ին: Երկու եղբայրներ էին, մէկը երկրորդ հօրմէ: Եղբայրը դեռ 1881ին Փըլըվլը կուզայ եւ ժամանակի ընթացքին զանազան արհեստներ ի գործ դնելէ յետոյ, քաղաքի եկեղեցիին գործակատար կը կարգուի:

Ներսէս ու Տիգրան որբ կը մնան: 1881 Թուականին Ներսէսը, Պոլսոյ Եոտ Գուլէի Սուրբ Փրկիչ որբանոցը կը դրուի պատրիարքական փոխանորդ Փօղոս Մ. Վ. Խոլդամեանի պաշտպանութեամբ, որ միեւնոյն ժամանակ իմ ալ պաշտպանս էր եւ նոյն տարւոյն մէջ ես ալ իբրեւ որբ գրուած էի որբանոց:

Ներսէսը նիհար ու բարձրահասակ էր, քիչ մը չարաճճի, եւ բոլոր որբերուն սիրականն էր, մանաւանդ պանազան խաղերու կազմակերպման իր ընտիր յանկութիւններով:

Այս առիթով յիշեմ նաեւ մեր այն ատենուան դասընկերները՝ Արշաւիր Հայրապետեան, յետագային Մուշեղ արք. Սերոբեան, Ներսէս Փափազեան, յետագային Մաշթոց վրդ. Փափազեան, Սարաճեան, ներկայիս Կիպրոսի առաջնորդ Սարաճեան արք. եւն.:

1882ին էր, Թուրք կառավարութիւնը, Պոլիս, Սուրբ Փրկիչեան որբանոցը կ'աքսորէ Չէյթունի հերոսներէն Ստեփան Ծ. Վ. Աղազատեան եւ Ցարութիւն Զաքրեան: Շնորհիւ ազգասէր եւ հայրենասէր Ներսէս Վարժապետեան պատրիարքին ըրած ջանքերուն, անոնք ազատ էին հիւանդանոցին մէջ:

Ներսէս Օհանեան ըմբոստ ոգի մը ունէր: Անիրաւութիւններու չէր տոկար: Տնօրէնութեան կողմէ եղած քանի մը զրկանքներուն՝ ի վնաս որբերուս սնունդին, բանջարանոցին պատէն վար ցատկելով, մեզի հրամցուած կեբապները հոգաբարձութեան տարինք, Մեծ Նոր Խան եւ հոգաբարձութիւնը դոհացուց մեր բաղձանքը:

1885ին Պոլիս կ'աքսորուին Խրիմեան Հայրիկ, Մկրտիչ Փորթուգալեան, Տաճատ Պէյլէրեան (երկարամեայ ուսուցիչ Շումէն եւ տարի մը առաջ վախճանած), լեզուագէտ, եւ Ցարութիւն Ճանկիւլեան, որոնք ընդհանուր հսկողութեամբ քանի մը ժամանակ Ս. Փրկիչեան հիւանդանոցը կը պատսպարուին:

Վերոյիշեալներուն Պոլիս աքսոր ուելուն պատճառը Վանի վարժապետանոցի խնդիրն էր, ուր Այգեստանի մէջ, երբ թէ դպրոցական աշակերտները զինուորական մարզանքներ կը կատարէին:

Հանգուցեալ Մ. Փորթուգալեան, նախ քան Մարսիլիա փոխչիլը, որբանոցի աշակերտներս կազմակերպից յեղափոխական ոգիով — Հայաստանի փրկութեան — եւ «Ի նպաստ Ս. Փործին»:

Անհա այս գործին գլուխն էր որբանոցին մէջ մեր չարաճճի եւ ըմբոստ Ներսէսը: Շաբաթական 10ական փարա կը հաւաքէին որբերէն: Այդ դրամները կը ստանային որբերաւ ազգականներէն, մեռելի յուղարկաւորութիւններէն՝ եւն.:

Օր մը Մ. Փորթուգալեանէ, Մարսիլիա, կը ստանանք 10 օրինակ «Արմենիա» թերթ, բարակ թուղթով տըպագրուած եւ պահարանի մէջ: Կը կարդանք, «Բաց նամակ Սայիտ փաշայի» վերնագրով բողոքը: Կ'ոգեւորուինք: Համբարձում Պոյաճեան (Հնչակեան Մուրատ), Հաճընցի, անմիջապէս դրամահաւաքութիւն մը կը կազմակերպէ, Զմռնամ ըսելու, որ Համբարձում Պոյաճեանն ալ 1881ին որբանոցի որբերէն էր: Ան 7ուկէս օսմ. ոսկի հաւաքելով կը ղրկէ Մարսիլիա Փորթուգալեանին: Իմ վրաս պարտականութիւն կը դրուի թերթերը դուրսը ցրուել, «Ի նպաստ Ս. Փործին» եւ տպուած տոմսերով դրամ գանձել: Մէկ տոմսին գինն էր 5 դահեկան:

Որբանոցը ունէր իր ամսաթերթը, «Որբանոց» եւ «Որբանոց Մանկանց» վերնագրով, որոնց խմբագիրներն էին Ներսէս Օհանեան, Արիս Իսրայէլեան, Մուշեղ արք. Սերոբեան: Ես ալ քարտուղար էի:

1881ին շրջանաւարտ եղանք: Ներսէս մեկնեցաւ, իբրեւ ուսանող Սանասարեան վարժարան, իսկ ես մնացի հիւանդանոցը, իբրեւ դեղագործի օգնական:

Արտադաղթին քաղաքս եկաւ եւ երջանիկ զգացի զինքը տեսնելուս, որովհետեւ վառ պահած էր իր մէջ որբանոցի ըմբոստ եւ յեղափոխական ոգին, պաշտպան անիրաւուածներուն եւ արժանացած «Հայրիկ» մակդիրին:

Ներսէսի գործունէութիւնը եղած էր համեստ, լռելեայն, առանց ծափ զարնելու:

Երբ այսօր գրիչս ձեռք առած եմ երկու տող կը նուիրեմ գործիչ - համեստ դասընկերոջս յիշատակին, թող այս տողերս իր թարմ հողակոյտին վրայ փառապսակ մը ըլլան:

Յարգանք իր յիշատակին:

Ա. ՏԷՄԻՐՃԻՊԱՇԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

«ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ ՀԱՅԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ»

— o —

ԽՄԲ.— «Կավկազ» ամսագրի վերջին թիւին մէջ, Տիֆլիսեցի ստորագրութեամբ բաց նամակ մը ուղղուած է խմբագրութեան, ամբողջովին Հայերուն մասին: Մեր հարեւան ժողովուրդներու տրամադրութիւններուն ծանօթանալու համար, թարգմանաբար կուտանք այդ գրութիւնը, որ փաղաքշանքով կը սկսի եւ կը վերջանայ ... սպառնալիքով.—

Իբրեւ «Կավկազ» ամսագրի ուշադիր ընթերցողներէն մէկը եւ ամբողջովին բաժնելով անոր տեսակէտը, հարկադրաբար ես ինծի հարց կուտամ, ինչո՞ւ մեր կովկասեան միութեան սուրբ գործին մէջ կը բացակայի Հայերու գործակցութիւնը: Նոյնիսկ կարելի է ուղղակի ըսել, որ Հայերը խոյս կուտան մեզի հետ երկրներ ունենալէ, չնչելով — գոնէ բացայայտ — իրենց դիրքը հանդէպ Կովկասի ապագայ՝ իբրեւ համադաշնակցային անկախ պետութեան:

Ինչո՞ւ:

Կ'աշխատիմ ըլլալ կարճ, թէեւ նիւթը շատ հետաքրքրական է եւ կարեւոր: Սակայն, այս հարցումները կը դնեմ այն յոյսով, որ աւելի մանրամասն քննութեան կ'առնուին ու կը լուսաբանուին այն քաղաքական պատասխանատու գործիչներու եւ լրագրողներու կողմէ, որոնք կը գրային մեզի համար անխուսափելի պետական անկախ գոյութեան եւ հարցի իրականացումով:

Ինչո՞ւ կը բացակային Հայերը: Մի՞թէ այդ խնդիրը իրենց չի վերաբերիր, չե՞ն հետաքրքրեր: Մի՞թէ կարելի է լուծել անկախութեան խնդիրը Կովկասի մէջ իւրաքանչիւր ժողովուրդի համար առանձին, առանց նախնական համաձայնութեան գալու դրացի ժողովուրդներու հետ: Կարելի չէ անվերջ բացակայիլ հրապարակային խորհրդակցութիւններէ, կարծես փախնելով փարկաբեկելէ կամ խուսափիլ որ եւ է քննութենէ:

«Կավկազ» ամսագիրը բազմիցս կոչ է ըրած տարագիր Հայերու քաղաքական եւ հանրային կարծիքի ղեկավարներուն եւ տրամադրած է իր էջերը Կովկասեան միւս ժողովուրդներու կարգին յայտնել նաեւ իրենց կարծիքը: Սակայն, գրելէ, միասին գործելէ եւ լայնատարածութիւն ընելէ աւելի Հայերը կը գերադասեն լռութիւն պահել: Այն ինչ, «Կավկազ»ի կոչերը միշտ եղած են անկեղծ եւ բարեացակամ եւ թերթը Կովկասեան ապագայ համադաշնակցութեան մասին խորհելու եւ խնդիրը քննութեան առնելու առեն միշտ Հայաստանը նկատի է առած իբրեւ անոր հաւասար իրաւունքներու տէր մէկ անդամը:

Սակայն, վերջ ի վերջոյ Հայերու, անոնց առաջնորդներու եւ ղեկավարներու համար ցանկալի չէ՞ հարցին այդ ձեւով դրուիլը: Հայերու փոխարէն եւ մեր հասկցած ձեւով արդեօ՞ք չենք լուծեր մենք այն խնդիրը, որ իրենք գաղտնի լուծած են այլ կերպ եւ կամ եթէ դեռ լուծած չեն, յամենայն դէպս յետաձգած են մինչեւ ապագայ նոր դէպքերը՝ համաձայն չըլլալով մեր տուած լուծումին: Ո՞ր դէպքերուն կը սպասեն: Կովկասի ի՞նչպիսի վիճակ իրենց համար աւելի նախընտրելի է: Որո՞ւն եւ ի՞նչ ձեւով կ'ուզեն անոնք առաջարկել իրենց գործակցութիւնը:

Բայց դժբախտութիւնն անոր մէջն է, որ նկատի առնելով ոչ հեռաւոր անցեալը, Հայերու ներկայ խուսափումը մեզ հետ գործակցելէ, առնուազն հաւանորդաւոր կը դարձնէ անոնց դերը կովկասեան ժողովուրդներու աչքին: Ըլլանք անկեղծ, — յետ - պատերազմեան տարիներուն, այն շրջանին երբ կազմաւորուեցան Կովկասեան անկախ հանրապետութիւնները, Հայաստանի քաղաքական ղեկավարները, այդ անկախութիւնը Ռուսաստանէն պաշտպանելու գործին մէջ, վստահելի դաշնակիցներ չէին: Անոնք այդ բանը չէին ծածկեր. թերթերը չէին քաշուեր գրել.— «Երբ Վրաստանը կը տիրէ Թիֆլիզին եւ Ատրպէյճանն ալ առնուած է Բագուն, մեր անկախութիւնը հաւասար թէ մեզ զոհ ձգէ»: Ի հարկէ, այդ անգլիական յաղթանակի հետ կապուած չափազանցուած յոյսերու փլուզումի շրջանն էր եւ յետագային, իրենց հակախորհրդային ընդվզումով Հայերը ապացուցին թէ որոշ պայմաններու տակ պատրաստ են պայքարելու նոյն իսկ Ռուսաստանի դէմ:

Որո՞նք են այդ պայմանները: Ինչո՞ւ Հայերը Կովկասեան ժողովուրդներու մէջ մեկուսացած կը մնան: Ի՞նչպիսի տրամադրութիւններ կը գըրաւեն անոնց մէջ: Ինչո՞վ բացատրել «Ցուսաբեր»ի առնուազն անշրջահայեաց եւ լոյթները, ուր կ'առաջարկուի իւրատեսակ — պատմութեամբ սրբագործուած — բարեկամութիւն միմիայն Վրաստանին, անտեսելով Կովկասեան միւս պատմական ժողովուրդները, անտեսելով մահմետականները:

Ինչո՞վ բացատրել միմիայն Վրացիներու հանդէպ բարեկամութեան այդ պոռթկումը, երբ յարատեւօրէն կը հրաժարին համակովկասեան ելոյթներուն մասնակցելէ: Բայց չէ՞ որ հայկական զօրամասերը կ'արշաւէին նոյն Վրաստանի վրայ 1918 թուին՝ անոր անկախութեան վերահաստատման արշալոյսին: Այս ալ պատմութիւն մըն է, ոչ այնքան հեռաւոր եւ գէշ պատմութիւն:

Պէտք չէ որ Հայերը անվերջ խուսափին Կովկասեան մեր ընդհանուր հարցի քննութենէն եւ լուծումէն: Եւ մի՞թէ Հայերը կ'ուզեն խնդիրն այնտեղ հասցնել, որ այդ հարցը վերջ ի վերջոյ լուծուի առանց իրենց եւ գուցէ իրենց դէմ:

ՕՏԱՐ ԵՒ ՓՈՔՐԱՄԱՍՆՈՒԹԵԱՆՑ ԴՊՐՈՑՆԵՐԸ

— • —

Անգարայէն թերթերուն կը հաղորդեն թէ Իսթանպուլի բոլոր օտար եւ փոքրամասնութեանց դպրոցներու միջնակարգ մասերը կրկին պիտի բացուին մինչեւ տարեվերջ: Այս քննութիւնը պիտի կատարեն գործավարութեան քննիչները: Արդէն հիմակուընէ հրաժարեցուցած են ութ ուսուցիչներ, որոնք ձեռնհասութիւն չունին եւ իրենց դասերը օգտակար չեն եղած:

Իսթանպուլի ֆրանս. դպրոցներէն մէկ քանին գործավարութեան հաղորդած են թէ գալ տարի պիտի փակուին, նիւթական դժուարութիւններու պատճառով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

— o —

— «Նազիկ Քուրօ, Սիսիս (Սիրանոյշ) հիմա վարդի կոտր դարձած է: Ազատ Հայաստանի օդն ու ջուրը լաւ եկաւ մեզի: Վեց ամիս կ'ընէ որ հոս ենք, բայց այնքան փոխուած ենք որ, եթէ տեսնես չես ճանչնար:

«Դէ, Նազիկ, շուտ եկուր որ նշանը դնենք: Բա՞ն մը ալ ըսեմ, Նազիկ, խօսքը մէջերնիս, կ'ըսուի թէ շատ մօտ ատենէն մեր թագաւորը այդ տեղուանքը պիտի դրաւէ շուներու ձեռքէն: Խաչ Աստուած, խաչ Աստուած» կը գրէր Մարթա Պաճին, Աստօին ապագայ զոքանչը:

— «Նազիկ Պաճի, որ էս գիրս ցըրեկ առնես ցորեկ, գիշեր առնես գիշեր՝ չկենաս ճամբայ իյնաս, որ դուն ուշանաս, գոնէ Աստօն ղրկէ: Էս քենէ լաւ հող կը տանիմ՝ անոր — մի վախնար — էս տեղ, Աստօին պէս տըղաքը «խզմաքարութիւն» չեն ըներ, վարժատուն կ'երթան, մենծ մարդ կը դառնան: Էկօ, Նազիկ Քուրօ, էկօ որ երկիր տեսնաս, մարդ տեսնաս, զօրք տեսնաս, էկօ որ Հայոց թագաւորը տեսնաս, էկօ...» կը գրէր Կուլիստանը:

Ու դեռ քանի նամակներ, քանի գիրեր ուղղուած Նազիկին, Մակարօրը, Պ. Արամին, միշտ նոյն բովանդակութեամբ, միշտ յուսատու լուրերով, միշտ կենդանի հեռանկարներով:

Օ՛, Օ՛... իւրաքանչիւր հեղ որ Նազիկը իր աչքերուն առջեւ կը պատկերացնէր հայ զօրքին գալուստը, հոգին թեւեր կ'առնէր, կուրծքին տախտակները կ'ուռէին, շրթները ակամայ կը սկսէին դողդղալ, գլուխը ժաժալ կը սկսէր ու... թարթիչներուն ծայրը զոյգ մը մարգարիտի հատիկներ կը գոյանային:

Օ՛... եթէ գային, եթէ շուտ գային...:

Իւրաքանչիւր երեկոյ, ուշ ատեն, երբ ամէնքը մարդ ու կենդանի իրենց ապաստարանը կը քաշուէին, երբ աչխարհը քուն կը մտնէ, ինքը, իր սիրասուն թոռը քնացնելէ վերջ՝ դուրս կուգար իր անպատուհան խրճիթէն, կը նստէր նեղլիկ դրանը շէմքին, աչքերը անթարթ ուղղած երկինքին, լուսնին, աստղերուն եւ Արածանիին ջուրերուն...

Կը նայէր, կը նայէր ու ինքն իրեն կ'օրօրուէր: Երբեմն իրեն այնպէս կը թուէր որ, վարը ցորամէջէն հոսող գետը հեղուկ չէր, ջուր չէր, այլ, հարթ, լայն ու երկար ճամբայ մը, մասնաւոր շինուած ուղի մը, որուն երկու ափերուն փռուած ծառերն ու թուփերը անհամար բազմութիւններ էին, լուսինը Աստուծոյ կողմէ կախուած կանթեղ մը որ պաշտօն ունէր լուսաւորելու մեծ ճանապարհը: Ու, մօտ, շատ մօտ ատենէն, այդ մեծ ճամբուն վրայ պիտի յայտնուէր Հայոց մեծ թագաւորը, Հայոց զօրքը, եւ, բազմութիւնները խելայեղ կանչերով պիտի աւետէին անոր գալուստը:

Յաճախ, իր երեւակայութիւնը այնքան թեւ ու թռիչք կ'առնէր, որ ոտքի կը կանգնէր, աչքերը պիշ - պիշ կը բանար, թեւերը կը տարածէր ու քիչ կը մնար որ ուրախութենէն ճչար:

Շատ յաճախ, երբ իր սիրասուն թոռը — Աստօն — մանկական միամտութեամբ մը կը հարցնէր թէ, Հայոց թագաւորը ո՞ր կողմէն պիտի գար, ան, միշտ ալ, բարի ժպիտով մը զոյգ մը ջերմ համբոյրէ վերջ կը յարէր.— «Զագս, որ Հայոց թագաւորը ուզէ գալ՝ երկինքէն ալ կուգայ գետինքէն ալ...»

Երազ մը ունէր Նազիկ Պաճին, սրբազան ուխտ մը: Երկու դեղին ոսկիներ, պահած, կարած էր թոռանը պատառատուն բաճկոնակին, եթէ Հայոց թագաւորը գար, եթէ Հայոց զօրքը երեւար, ինքը այդ երկու ոսկիով պարարտ խոյ մը պիտի գնէր, մինչեւ «Կնատուկ»ը գայն դիմաւորելու պիտի երթար, իր դողդղոջ ձեռքերովը պիտի մորթէր խոյը, անոր կարմիր, թարմ արիւնովը պիտի լըւար թագաւորին երիվարին ոտքերը, պիտի լզէր, պիտի համբուրէր անոր ոտքերն ու քղանցքը: Պիտի լար, պիտի լար... ուրախութենէն պիտի լար, յուզումէն կուշտ մը պիտի լար...

Կը հաւատար իր երազին, կը հաւատար հաստատ հաւատքով մը: Աքսորի, ջարդի ու թալանի օրերուն, իր ամէնէն անմխիթար, ամէնէն անյոյս վայրկեաններուն մէջ իսկ, խոր կերպով հաւատացած էր որ, այդ բոլոր զրկանքներէն, այդ անլուր տառապանքներէն յետոյ՝ լոյս մը, մեծ լոյս մը պիտի ծագէր, շողարձակ արեւ մը պիտի փայլէր Հայոց երկնակամարին վրայ:

Տարիներ վերջ, աշաւոր եղեռնէ մը յետոյ, ահա, իրականացած էր իր երազը:

Հայերը թագաւորութիւն առեր էին, հիմա, ազատ երկիր ունէին, ինչո՞ւ չպիտի հաւատար որ օր մը Հայոց զօրքը ոտք պիտի դնէր այդ տեղերը, դուրս վանելու համար շուներ, գայլերը, բորենիները... Չէ՞ որ իւրաքանչիւր հայ զինուոր վրէժի սրբազան հուրովը զինուած էր, չէ՞ որ իւրաքանչիւր հայ մեռել մը, գերեզման մը ունէր այս տեղերը: Ի՞նչ կայ աւելի մեծ, աւելի նուիրական քան մեռելները, մանաւանդ անթաղ, անպատամ մեռելները, անոնց յիշատակը:

Նազիկ Պաճին կը հաւատար, նոյն իսկ կը սպասէր այդ օրուան, եւ գուցէ այդ էր պատճառը որ, ուրիշներուն փրկութեան գործին մէջ այնքան խանդ ու եռանդ, այնքան հոգի մաշեցնելէ վերջ՝ երբ առաջարկ կ'ըլլար իր մասին, իր մեկնումի մասին, իր փրկութեան մասին, միշտ ալ անհոգ, ուսերը թօթվելով մէկ պատասխան կուտար,— «Հըլը թող աճիլները ազատին, հըլը թող ուրիշներ երթան:

«Հայաստան» անունը իրեն համար մեծ էր Աստուծոյ մը չափ, անկայն չէր կրնար հաշտուիլ իր մեկնելու գաղափարին հետ: Իր խոր հաւատքն էր որ Հայոց զօրքին մինչեւ այդ շրջանները գրաւելը անխուսափելի էր, եւ, ապա ուրեմն այդ տեղ հայ մարդ, հայ կին գտնուիլը անհրաժեշտ էր: Իր կարծիքով, պատանիները, չափահասները, երիտասարդները (այր թէ կին) պէտք էր որ մեկնէին: Թող երթային բոլորը, բոլորը որ կրնային օգտակար դառնալ հայրենիքին, բայց, տարէցները, ծերերը պէտք էր որ մնային: Վաղը այստեղ այդ ծերերը պէտք պիտի ըլլային: Տեղ պիտի պատրաստէին եկող զօրքին, հաց պիտի ճարէին, ճամբայ պիտի ցուցնէին, վերջապէս հազար ու մէկ գործեր:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐԶԷ

(3)

(Շար.)

ՈԳԵՒՈՐՈՒԹԵԱՆ ՕՐԵՐ
ՍԱՆ ՓԱՒԼՈՅԻ ՄԷՋ

ՍԱՆ ՓԱՒԼՕ, 25 Ապրիլ.— Ընկեր Վրացեան Ս. Փաւլօ մնաց մինչեւ Ապրիլ 23։ Մօտ մէկ ամիս տեւող իր այցելութիւնը գաղութիս Համար եղաւ շատ օգտակար, որուն մասնաւորապէս նպաստեց ընկերոջ խոհեմ եւ բարեկիրթ քաղաքականութիւնը, հմայող բնաւորութիւնը եւ ամէնուն հետ գործակցելու պատրաստակամութիւնը։

Ընկ. Վրացեանի ներկայութիւնը ոչ միայն ոգեւորեց ու Հաւատք ներշնչեց Հայրենիքէն զատուած, սակայն Հայրենիքի կարօտով ապրող Հայերուն, այլեւ մեծ Հետաքրքրութիւն յառաջ բերաւ օտար շրջանակներու մէջ։ Տեղական մամուլի բազմաթիւ թղթակիցներ այցելեցին իրեն, իր լուսանկարը Հրատարակուեցաւ թերթերու մէջ, յօդուածներ գրուեցան Հայաստանի ու Հայ ժողովուրդի մասին եւ տեղեկութիւններ տրուեցան Հայաստանի նախկին վարչապետի կեանքէն։ Ընկեր Վրացեանն ալ իր կարգին զանազան առիթներով տեսակցութիւններ ունեցաւ Պրազիլիացի գործիչներու Հետ։

Ընկերոջ այցելեցին Հայ կազմակերպութիւններու, միութիւններու եւ յարանուանութեանց ներկայացուցիչները։ Իսկ ընկ. Վրացեան ալ այցելեց Հայկական Հաստատութիւնները, դպրոցները, գործարանները, արհեստանոցները եւ Վ. Քէօթէնէճեանի հիւսուածեղէնի գործարանը եւն.։ Հիւրասիրուեցաւ շարք մը ծանօթ Հայրենակիցներու կողմէ, ի պատիւ իրեն տրուեցան հանդէսներ եւ թէյասեղաններ, կատարուեցան խմբական պտոյտներ եւ այլն։ Հանդէսներէն մէկուն մէջ աճուրդի դրուեցաւ իր «Հայաստանի Հանրապետութիւնը» գիրքը, որմէ գոյացաւ 1500 փրանք։

Մեծ Հետաքրքրութիւն ստեղծեցին ընկ. Վրացեանի բանախօսութիւնները, դասախօսութիւնները եւ զրոյցները։ Կուսակցական ժողովներու մէջ տուած դասախօսութիւններէ զատ, ընկերը Հրապարակային Հաւաքոյթներու մէջ խօսեցաւ Հետեւեալ նիւթերու շուրջ.—

Միջազգային քաղաքական կացութիւնը եւ գաղութները.— Հայաստան եւ գաղթաշխարհ.— Հայ ազատագրական շարժումը.— Միացեալ եւ անկախ Հայաստան.— Խորհրդային Միութիւն, Անդրկովկաս եւ Հայաստան.— Ռուսաստան, Թուրքիա եւ Հայաստան.— Ազգ եւ Հայրենիք.— Համայնավարութիւն, Փաշականութիւն եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւն.— Ինչ է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Ջ. Ռ. Միութիւնը կազմակերպեց դասախօսութիւն եւ երեկոյթ, ուր ընկեր Վրացեան խօսեցաւ ՋՌՄի եւ երիտասարդութեան դերի մասին։ Արդ. զոյգ դասախօսութիւններէ վերջ Ջոմին անդամագրուեցան 41 նոր երիտասարդներ։

Խօսեցաւ նաեւ Կարմիր Խաչի ժողովին մէջ, ուր կը մասնակցէին 300է աւելի Հայ կիներ։ Կ. Խաչը ոսկի գրիչ մը նուիրեց ընկ. Վրացեանին։

Ընկերը իր ճառերով եւ անձնական յարաբերութիւններով ամէն կերպ ջանաց մեղմել Հակամարտութիւնները, արմատացնել միութեան եւ Համերաշխութեան գաղափարը, զարկ տալու Հանրային գործերու եւ ազգային կրթական ձեռնարկներուն։ Այցելութեան առթիւ տեղի ունեցան յուզիչ տեսարաններ, որոնց նկարագրութիւնը աւելորդ կը նկատեմ։ Յիշեմ միայն մէկ-երկու օրինակ։

Պրազիլիոյ հեռաւոր գաւառին մէջ ապրող երեք Հայ երիտասարդներ իրենց մէկը կ'ուղարկեն ընկերոջ մօտ, քանի մը խրախուսական խօսքեր լսելու եւ բարի գալուստ մաղթելու։

Սուրիացի արաբախօս Հարուստ Հայ մը՝ Պ. Ռըզզալլա Ճորճ, կը Հրաւիրէ ընկ. Վրացեանը Հիւրասիրութեան եւ Ս. Փաւլոյի գաղութին կը նուիրէ Հողամաս մը, խոստանալով իր ծախքով կառուցանել Հայկական եկեղեցի մը, իսկ դպրոցի շինութեան ծախքը ձգելով իրեն՝ գաղութին։

Հ. Յ. Դ. կոմիտէն Կ. Խաչի տիկիններու աջակցութեամբ Հրաժեշտի թէյասեղան մը տուաւ որ անցաւ շատ սրտառուչ եւ մեծ շուքով։ Ընկ. Վրացեան խորապէս յուզուած շնորհակալութիւն յայտնեց ընկերներուն եւ գաղութին՝ ցոյց տրուած սիրալիր ընդունելութեան Համար եւ պատրաստուեցաւ մեկնելու Ուրուկուա, ուր քանի մը օր մնալէ վերջ, պիտի անցնի Արժանթին։

Բազմաթիւ ընկերներ եւ բարեկամներ եկած էին Տանթօս նաւաՀանգիստը, ողջերթ մաղթելու։ Բոլորն ալ կը խնդրէին որ Եւրոպա վերադարձին նորէն այցելէ Ս. Փաւլօ։

Մ. ԱՄԱՋՈՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՈՐՔԱ՞Ն ԿԸ ՀԱՍԿՆԱՆ ԿՈՄՈՒՆԻԶՄԸ

—.—

Հետաքրքրական էր իմանալ թէ Հայաստանի աշխատաւորութիւնը ո՞ր աստիճան կոմունիստ է։

Վերջերս «կուսակցական փաստաթուղթերու ստուգում» կատարելու ժամանակ, Երեւանի կարմիր մարդիկները ցաւով կը նկատեն որ «կոմունիստական կուսակցութեան շարքերում դեռ եւս զգալի քանակութեամբ ընկերներ կան, որոնք կիսագրագէտ կամ անգրագէտ են» (Խորհ. Հայաստան, առաջնորդող յօդուած, 6 ապրիլ 1936)։ Ըսել կ'ուզէ թէ «զգալի քանակութեամբ» կոմունիստներ տակաւին գրել-կարդալ անգամ չեն գիտեր։ Իսկ թէ մնացեալ «զգալի քանակութեամբ» կոմունիստները ինչքան կոմունիստ են կամ կուսակցութեան ծրագիր-կանոնագրին ո՞րքան ծանօթ են, Խորհ. Հայաստան կը պատմէ (2 Ապրիլ).—

Նստած ենք Եղվարդի գիւղական խորհուրդի գրասենեակին մէջ եւ կը Հարցաքննենք կոմունիստ աշխատաւորները, թէ որքան պատրաստուած են կուսակցական ուսման տեսակէտով։ Մեր Հարցումներուն կը պատասխանէ Եղվարդի Հաւաքական գիւղատնտեսութեան նախագահ Ցարեթ Սահակեան, որ միաժամանակ կը կատարէ կուսակցական կոմիտէի բացակայ քարտուղարին գործերն ալ։

— Քանի՞ անդամ ունի ձեր կազմակերպութիւնը (կոմունիստ)։

— Վեց, որոնց 3ը թեկնածու են։

— Ի՞նչ խմբակներ ունիք կուսակցական դաստիարակութեան Համար։

— Երկու,— մէկը կուսակցութեան պատմութիւնը ուսումնասիրելու եւ միւսը գրել-կարդալ սորվեցնելու Համար։

— Վերջին դասը ե՞րբ տրուած է։

— 17 օր առաջ։

— Իսկ ինչո՞ւ չէք շարունակեր։

— Դաշտային աշխատանքով զբաղած ենք։

— Կուսակցութեան ծրագիր-կանոնագիրը ուսումնասիրելու Համար մասնաւոր Հաւաքոյթներ կազմակերպա՞ծ էք։

— Եթէ չեմ սխալիր, մէկ անգամ կազմակերպած ենք թեկնածուներու Համար։

— Իսկ դուն, իբրեւ իսկական անդամ, լաւ ծանօ՞թ ես այդ ծրագիր-կանոնագրին։

— Ի՞նչպէս չէ, նոյն իսկ անտեղի կը գտնեմ այդ մասին խօսիլ։

— Լա՛ւ, ի՞նչ գրուած է կանոնագիրին մէջ կուսակցութեան անդամի պարտականութիւններու մասին։

— Կուսակցութեան ամէն անդամ պարտաւոր է զարկ տալ իր կրթութեան։

— Ուրի՞շ։

— Գլխաւորը այս է, ուրիշ պարտականութիւններ ալ կան, սակայն մոռցեր եմ։

— Ձեր կուսակցական թեկնածուներէն ո՞վ լաւ պատրաստուած է, որ կարենայ անդամ ընդունուիլ։

— Հրանդ Վանեանը, 4 տարուան թեկնածու է, գրել-կարդալ գիտէ, այստեղ ալ նստած է, աւելի լաւ է որ այլ եւս ինծի Հարցում չուղղէք, այլ անոր միայն Հարցնէք։

— Ընկեր Հրանդ, դուք ըսէք տեսնեմ, կուսակցութեան մէջ ընդունուելու Համար քանի՞ դասակարգում կայ։

— Հինգ։

— Կրնա՞ք թուել։

— Այո՛, առաջին՝ բանուորները, երկրորդ՝ Հաւաքական գիւղատնտեսութեան անդամները, երրորդ ... ճիշդն ըսեմ, չեմ գիտեր։

— Կարդացե՞ր էք կանոնագիրը։

— Թեթեւակի։

Մեր այս Հարցաքննութեան մեծ ուշադրութեամբ կը Հետեւէր գիւղական խորհուրդի նախագահ կոմունիստ Գերման Մկրտչեան, որ կ'աշխատէր բան մը միտք պահել Հարցաքննութենէն՝ ծախելու Համար մեզի։ Կուրծքի գրպանին մէջ կար կուսակցութեան կանոնագիրը, կիսովին դուրս ձգած, բոլորին տեսանելի։

— Դո՞ւք, ընկ. Մկրտչեան, գիտէ՞ք կանոնագրին Հիմնական յօդուածները։

— Ես ալ անոնց նման եմ։

— Կարդացե՞ր էք։

— Ճիշդն ըսեմ՝ չեմ կարդացած, բայց կանոնագիր ունիմ, ահա տես։

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ԹԱՂԱՄԱՍԸ

—.—

Խորհ. Հայաստանի մէջ խումբ մը մարդիկ Հաւաքական բողոքագիր մը ներկայացուցած են Երեւանի քաղաքային խորհուրդին, որ ահաւասիկ.—

Այս բողոքագիրին ծանօթ են մեր թաղամասին բոլոր բնակիչները։ Անոնց յանձնարարութեամբ է որ կը գրենք։ Իսկ անոնք՝ մեր քաղաքի բազմաթիւ գործարաններուն եւ Հաստատութիւններուն մէջ աշխատող ծանօթ դէմքեր են,— բժիշկներ, գիտնականներ, ուսանողներ, բանուորներ եւն.։ Անոնք իրենց աշխատանքի վայրին մէջ կը վայելեն ամէն տեսակ Հոգատարութիւն եւ յարգանք, անոնց կրած միակ անպատուութիւնն այն է որ «մոռացուած թաղամասի բնակիչներ» անունը կը կրեն։

Իրաւ որ անմխիթարական է մեր թաղամասին այսօրուան վիճակը։

Ամիկա երրորդ Ազիզբէկով փողոցն է եւ անոր յարած նրբանցքները։

Երեւան քաղաքի այս փողոցը եւ շրջակայ կարգ մը նրբանցքները ինկած են Գետառի ձախ ափին, ուր կը բնակին աւելի քան 1000 Հոգի։ Իբրեւ առաջին քաղաքամասի շրջանակ, բնակչութիւնը կը սպասէր որ մասնաւոր Հոգատարութիւն ցոյց տրուի, բայց ցաւօք սրտի կը տեսնենք որ կանգնած ենք տխուր իրողութեան առջեւ։

Մեր թաղամասը դուրս կը մնայ քաղաքային խորհուրդին տեսողութեան դաշտէն։ Անյիշատակելի ժամանակ մը, գէթ մէկ անգամ, մեր թաղամասին մէջ երեւցան քաղաքի մաքրութեան «սապետները»՝ իրենց ձիաքարշ սայլերով, բայց ահա երկար ատենէ ի վեր այս փողոցին աղբը փոխադրող չկայ, որովհետեւ Գետառին կամուրջը քանդուած է եւ կառքերը չեն կրնար ասդին անցնիլ։ Թաղեցիները, ստիպուած, իրենց աղբը կը թափեն մօտակայ Շահումեան ջրանցքը եւ այսպէս կը խափանեն ոռոգման ցանցը։ Խմելու ջուրի ծորակը, որ կը գտնուի Լէնինի փողոցին վրայ, մեզմէ մօտ կէս քիլոմեթր Հեռու է, ոմանք առաւօտեան աշխատանքի գացած ժամանակ իրենց Հետ կը տանին ջրամանները եւ վերադարձին ջուր կը բերեն։

Այս չէ տակաւին բոլորը։ Ամսուան 15 օրն ալ ելեկտրական Հոսանքը կը կտրուի եւ թաղամասը կը մնայ խաւարի մէջ, անանցանելի դարձնելով առանց ատոր ալ լոյսէ զրկուած փողոցները։

Կարծես մեզմէ երես դարձուցած են քաղաքին պարենաւորման կազմակերպութիւնները, որովհետեւ երկրորդ եւ երրորդ Ազիզբէկով փողոցներուն մէջ ոչ մէկ խանութ կայ որ նպարեղէն, մրգեղէն, նոյն իսկ Հաց ծախէ։

Երբ գիտաւոր աստղի նման մեր թաղամասի Հորիզոնին վրայ կ'երեւին քաղաքի մաքրութեան կամ պարենաւորման «սապետները», մեր բողոքներուն իբրեւ պատասխան կ'ըսեն.

— Երեւի նոր բնակիչ ես, սպասէ՛, ամէն ինչ կը շտկուի։

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՀԱՅԿԱՆՈՒՇ ԹՈՐՈՍԵԱՆ

—.—

Մեր ժողովրդական երգչուհին վերջերս լծուած է թանկագին աշխատանքի մը,— Հայ երգը ծանօթացնել օտարներու։ Փայլուն յաջողութիւն մը ունեցաւ «Կոմիտասի Օր»ը, Ռատիօ-Փարիի կայանին մէջ տրուած Համերգը, որուն նախաձեռնութիւնը կը պարտինք իրեն,— ամբողջ ժամ մը Հայ երգին եւ Հայ երաժշտութեան պանծացումին տրուեցաւ Փարիզի պետական ամէնէն ուժեղ ձայնասփիւռը, որուն բացած են իրենց ականջները եւ ընկալուչները ամէն երկրի երաժշտասէր եւ ձայնասփիւռի կայան։ Հայ արուեստին փառաբանութեան եւ ծաւալման ի՛նչ գեղեցիկ միջոց,— կը մաղթենք որ կրկնուի։

Հայկանուշ Թորոսեան այժմ կ'աշխատի Հայ երգը ծանօթացնել Գերմանիոյ մէջ։ Երէկ մեկնեցաւ Պերլին, ուր, սկսելով Համպուրկէն, Հայկական երգի երեկոներ պիտի տայ՝ ծանօթացնելու Համար Հայ արուեստը Գերմանացիներուն։ Իր երգացանկին մէջ ունի նաեւ կտորներ Շումանէն, Պէթհովէնէն, Շուպերթէն, ճիշդ ինչպէս Պուքրէշի մէջ Հայ երգը պանծացնելու ժամանակ չէր մոռցած երգել նաեւ ռումանական երգեր։

Վստահ ենք իր յաջողութեան, բոտեղծելիք խանդավառութեան վրայ, ու կը փափաքինք որ Հայ երգի այս դեսպանուհին մեր ծանրարժէք արուեստը տանի ներկայացնելու եւրոպական մայրաքաղաքներուն,— Պերլինէն վերջ Լոնտոն, Հռոմ եւ մինչեւ արեւելք՝ Սոֆիա, Աթէնք, Գահիրէ։

Խանդավառելու Համար մեր գաղութները, ճանչցնելու Համար մեզ օտարներուն։

Ն.

ՄԱՄՈՒԼ

ՄԱՐԴԿՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԹՐՔԱՆԱՅ ...

—•—

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (23 ապրիլ).

— «Մարդկային «բարոյական»ը, որ միջազգային աքթերու մէջ կը ներկայանայ «իրաւունք»ի կերպարանքով, երբեք այսքան փառահեղ եւ այսքան Հանդիսաւոր անկում ունեցած չէ։

Խօսքը այլ եւս պատահական ճառերու մասին չէ, որ էր երբեմն դիւանագէտները կ'արտասանէին ի նպաստ կեղեքուած ... Հայ ժողովուրդի։ Ե՛ւ ոչ իսկ այս կամ այն որոշումի, որ, քանի մը պետութիւններ, պատահօրէն քով-քովի գալով, կը քուէարկէին ի նպաստ մեր արիւնոտ դատի, նոյն վայրկեանին իսկ անոր դէմ դաւելու գաղտնի վստահութեամբ։ Ո՛չ։ Վերջին Հաշուով խօսքը բովանդակ մարդկութեան մասին է. անոր բարոյական դեգաղոյն աստանի, որ կը խորհրդաւորէ աշխարհի «խիղճ»ը եւ իր մէջ կը մարմնաւորէ «իրաւունք»ի յաղթանակը։

51 ազգեր յամառարար պայքարեցան ի նպաստ Եթովպիոյ դատին, ճառեր խօսեցան, որոշումներ քուէարկեցին եւ «պատիժ»ներ սաՀմանեցին կողմերէն մէկուն՝ Իտալիոյ նկատմամբ, որ բաց եւ անվարան թուք նետած էր աշխարհի երեսին։

Արդ, արձանագրենք Հոս, որ 51 ազգերու այս յամառ ու անվերապահ պայքարին Հետեւանքով, իտալական ոչ իսկ Հրանօթ մը — նոյն իսկ մէկ Հատ նուազ — չպարպուեցաւ Եթովպիոյ մէջ։

Կ'ըսեն թէ տակաւ մը կամաց, Իտալիոյ նկատմամբ կիրարկուած պատժարկութեանց Հետեւանքով, վար դրուած է մեծ պետութեան մը մաքսատան մէջ ...

Թերեւս ճիշդ չէ լուրը, թերեւս աւելի է վար դրուած տակառներուն թիւը, սակայն երբեք աւելի չէ արժէքը այն ճառերու, բանաձեւերու եւ որոշումներու, որ 51 ազգեր այնքան վարակիչ ասպետականութեա՛մբ ընծայաբերեցին աՀաբեկուած Եթովպիոյ։

Բարոյական ամբողջ աշխարհ մը կը փլի մարդկութեան Հոգիին մէջ։

Հիմէն մինչեւ կատարը կը ճաքճքի շէնք մը, որ դարերով ազգերը կառուցած էին իրաւական որոշ ըմբռնումներու վրայ։

Թուրքը իր բարքով, իր բարոյականով, իր ըմբռնումներով եւ իր տգէտ մարդի գործերով քայլ առ քայլ կ'ընթանէ մեր աշխարհի խիղճին, Հասկացողութեանց եւ բարոյականին վրայ։

Մարդկութիւնը աստիճան առ աստիճան Հոգեպէս կը թրքանայ։

Եւ ինչու զարմանալ։

Աշխարհ մը ոչ գիտցաւ Թուրքին նեղել մէկ միլիոն Հայութեան ջարդը, եւ դայն՝ Թուրքը ընդՀանուր ու խանդավառ ծափերու մէջ բերել եւ բազմեցնել Ազգաժողովի պատուաւորագոյն աթոռին վրայ, ինչո՞ւ զարմանալ, որ այդ նոյն աշխարհը այսօր ինք կը թրքանայ Հոգիով։

Եւ ինչու վրդովուիլ, երբ իրաւական եւ բարոյական ըմբռնումներու այս Համատարած թրքացումին մէջ՝ Գերմանիա անակնկալաբար Ռէնոսը կը վերագրաւէ, Աւստրիա՝ զինուորական պարտադիր ծառայութիւն կը Հռչակէ, Թուրքիա՝ Նեղուցները կը զինէ, Իտալիա՝ կայսերական ժողովուրդ մը կը փճացնէ, Ռուսիա եւ Ճափոն՝ Ջինաստանը կ'ապապատակեն, եւ այսպէս ամէն տեղ։

Եւ այս բոլորը Հակառակ Հանդիսաւոր յանձնառութեա՛նց, ուխտերու եւ միջազգային աքթերո՛ւ ...

Ռասթի առաջի — ոյժը մի՛շտ իրաւացի է,— Արեւելքի այս Հին իմաստութիւնն է իշխողը մեր աշխարՀի վրայ։»

ՈՒԽՏԻ ՕՐԸ ՇԱՎԻԼԻ ՄԷՋ

—•—

ՇԱՎԻԼ.— Կամքէ անկախ պատճառով քիչ մը ուշ կուգամ յայտնել, որ մեր գաղութն ալ կատարեց իր նուիրական պարտականութիւնը Հանդէպ մեր մեծ մեռելներուն, Ապրիլ 24ի շաբաթ իրիկունը, դպրոցի սրահին մէջ, նախաձեռնութեամբ Համազգայինի մասնաճիւղին եւ մասնակցութեամբ Ֆ. Հ. Կ. Խաչի, Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնաճիւղերուն, Եկեղեց. Միութեան եւ Հ. Յ. Դաշնակցութեան «Արդութեան» խումբին։ Հայրենիքի եւ անկախութեան Համար զոհուած իր թանկագին մեռելները յարգել գիտցող Հայրենակիցներու ընտիր բազմութիւն մը եկած էր այդ իրիկունը, տարուան մէջ գոնէ պահ մը Հաղորդուելու իր ննջեցեալ սիրելիներու յիշատակին Հետ։ Օրուան նախագահ Պ. Պօղոսեան եւ բանախօսները՝ Պ. Պ. Խանէսեան եւ Վ. Համբարձումեան մանրամասնօրէն բացատրեցին օրուան իմաստը։ Դպրոցի աշակերտներէն կազմուած խումբ մը երգեց «Մեր Հայրենիք», «Թէ Հայրենեաց» եւ «Ցաւալի նահատակ»ը։

Գեղարուեստական բաժնին իրենց մասնակցութիւնը բերին Տիկիններ՝ Եսկիճեան եւ Սարգիսեան, Պ. Պ. Հապէշեան, Մեսրպեան, Քօթանեան, Ֆըչիճեան, Փափազեան, Օննեան, Օննիկ եւ Խորէն Քոչեան, որոնց բոլորին իր խորին շնորհակալութիւնը յայտնեց Պ. Նախագահը ի դիմաց կազմակերպիչ յանձնախումբին։

Գ. Վ.

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ (վէպ), երկու Հատոր։ Գրեց՝ Լուիզա Ասլանեան (Լաս)։ Համագումար 514 էջ, ընտիր թուղթի վրայ եւ չքեղ տպագրութեամբ։ Երկու Հատորը միասին՝ 20 Փրանք (Թղթատարի ծախքով)։

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—•—

— Անոնք շատոնց քաշուեցան, Հրաման տրուեցաւ ինծի որ ձեզի ալ լուր տամ քաշուելու եւ նահանջելու։

— Ո՞ւր է ձիս։

— Գերի ինկաւ։ «Թշնամին Աղայեանի բերդին մէջ է, սպասելու չի գար. երթանք - Հեռանանք»։

Հազիւ քանի մը զինուոր մնացած էր մեր քով. գլուխը առնողը դէպի քաղաք կը վազէր։

Ո՞վ կրնայ նկարագրել խուճապահար փախուստը։ Կօշիկներս ծակած, արիւնով լեցուած ծանրացած, քալելու եւ վազելու արգելք կ'ըլլային, նետեցի։ Վար նետեցի նոյն իսկ վերարկուս ու գիտակս։ Միայն ատրճանակս ձեռքս բռնած Կարապետեանի Հետ կը վազէինք դէպի քաղաք։ Գումարտակ, վաշտ, գնդացիր, ձի, ամէնքն ալ ձեռքէ ելած մենք մեր գլխուն ճարը կը նայէինք. ամէն մարդ ինքզինքը ազատելու Հոգը ունէր։ Թրքական թնդանօթները եւ Հրացանները անընդՀատ կը գոռային։ Վայնասուն մը ծայր տուած էր։ Քաղաքի կայարանը մտանք։

Ցանկարծ մէկը ուժէս պինդ բռնեց, տեսայ որ ենթասպաս էր։

— Ո՞ւր, ո՞ւր, ընկեր վաշտապետ։

— Ո՞ւր Հարցնելու պէտքը կա՞յ. չէ՞ որ կը նահանջենք. քալէ մեզի Հետ։

— Մնանք Հոս, կեցիր մի երթար. ես քեզ կ'ազատեմ Թուրքերէն։ Անոնք մեր ընկերներն են որ կուգան։ Ես բոլշեւիկ եմ։ Ենթասպան արագ արագ Հեռացաւ եւ անՀետացաւ կայարանի շէնքերուն մէջ։ Ես եւ Կարապետեանը անծանօթ փողոցներէ վազելով դէպի բերդը կը բարձրանայինք։ Առաջնորդի պէտք չկար. շատեր արդէն բերդի կողմը ուղղուած էին։ «Դէպի բերդ», «դէպի բերդ» կը լսուէր ամէն կողմէ։ Թշնամին քաղաք մտած էր։ Քաղաքին մէջ խուլ ժխոր մը կար։ Մեր սաւառնակը յուսահատ իր վերջին թռիչքը կատարելով, դէպի Ալեք.պոլի ուղղութիւնը բռնեց։

Նահանջը՝ կանոնաւոր բանակի Համար տեսակ մը ռազմագիտական շարժում է։ Կանոնաւոր բանակը նահանջի ատեն իր կարգապահութեան ուժը գրեթէ չի կորսնցներ։ Ան գիտէ թէ ինչու կը նահանջէ, գիտէ թէ ուսկի՞ց պիտի անցնի եւ գիտէ թէ մինչեւ ուր պիտի նահանջէ։

Մեր նահանջը ուրի՛շ բան էր ... Մենք չկրցանք Հասկնալ թէ ինչու կը նահանջենք, ինչպէս պիտի նահանջենք եւ մինչեւ ո՞ւր պիտի նահանջենք։ Հեղեղէն կարելի՞ էր Հասկնալ թէ ո՞ր ձորէն պիտի Հոսի եւ մինչեւ ուր պիտի կանգնի։ Մեր նահանջը տարերային Հեղեղ մըն էր, որ յորդած, իր բնական Հունէն դուրս ելած, անսանձ կը Հոսէր։ Մենք այդ Հոսանքին խառնուած էինք։

Բանակի մը նահանջը որքան ալ խուճապահար, յանկարծակի եւ անկանոն ըլլայ, կրնաս անոր մէջ տեսնել կապի, կարգի ձեւ մը. բայց երբ այդ բանակին կը միանայ ժողովուրդի մը նահանջը, խնդիրը կը փոխուի։ Մեր պարտուած եւ նահանջող զօրքին Հետ կը փախչէր ժողովուրդը։ Եթէ ասոր վրայ աւելցնենք ներխուժող թշնամի զօրքին ջարդէն ճողոպրելու, ազատուելու գերագոյն Հոգը, այն ատեն կրնաք երեւակայել թէ ինչ էր մեր կացութիւնը։ Նահանջի պատկերը բոլոր ահաւոր կերպարանքով մեր աչքերուն առջեւ էր.— Սայլեր, բեռնատար ձիեր, մարդ ու կին, երեխայ, զօրք, թնդանօթ իրար պլլուած քարշ կուտային դէպի մեծ ճանապարհը։ Խուճապահար զանգուածը թաւալգլոր ու խելագար առաջ կը շարժէր խճուղիին երկայնքէն։

Ճանապարհը ցեխոտ, ցուրտ օդ, ամպամած երկինք մը։

Սեւ գիշերը սկսաւ թանձրանալ, Համատարած մթութիւն մը։ Սեփական անձի ու գոյքի պաշտպանութեան Հոգը միայն կը տեսնուէր ամէն կողմ։

Սեպուհի անմիջական Հրամանատարութեան տակ գտնուող մեր միւս գումարտակը միայն կազմ ու պատրաստ նահանջած էր, ան ալ ամէնէն ուշը։

Մեր զօրամասերէն շատը գերի ինկած էին, մաս մըն ալ անկանոն խուժանի վերածուած եւ ժողովուրդին խառնուած կը նահանջէր։

Յաջորդ առաւօտ երկաթուղիի ուղղութեամբ բուռն Հրացանաձգութեան եւ թնդանօթի ձայները որոշ կերպով կը լսուէին։ Մեր զրահապատը Թուրքերու յառաջխաղացումը դանդաղեցուցած էր երկաթուղիին ուղղութեամբ։ Մենք դեռ կը նահանջէինք դէպի Ղըզըլ Ջախ - Ջախ։ Կարսէն Հեռացած էինք, սիրտ չունէինք դէպի այն կողմը նայելու։

Հայկական բերդաքաղաքը Թուրքերու ոտքերուն տակ կը տքար, անէծք իր շրթունքին, եւ լաց իր աչքերուն։

12.— ՁԱՁՈՒՌԻ ԿՌԻՒԸ

Սեպուհի մնացած մեր զօրամասը Ղըզըլ - Ջախ - Ջախի եւ Ալէք - Պօլի տարածութեան վրայ քանի մը յաջող կռիւներ ունեցաւ։ Նոր Հրամանի մը վրայ ձգեցինք Ալէք - Պօլը եւ նոյեմբեր 6 — 7ին բռնեցինք Ջաջուռի բարձունքները — Բզովտ լերան արեւմտեան եւ Հարաւի անառիկ, ձիւնապատ գագաթները եւ Ծիչ - Թափայ գիւղի բլուրները։

Քանի մը օր զինադադար էր։

Այս առիթէն օգտուելով մեր ցրուած վաշտերը լրացուցինք եւ անոնց դասաւորումով զբաղեցանք։

8րդ գունդը կեդրոնացած եւ բռնած էր Ջաջուռ գիւղի Հիւսիսը, X գիւղը, կայարանը եւ կայարանի աջի բլուրները, որոնք կ'իշխէին երկաթուղիի գծին եւ Ղօնախ - Ղռան գիւղին եւ դաշտին։ 7րդ գունդը կը մնար Ջաջուռ գիւղին մէջ եւ կ'երկարէր դէպի Հարաւ։

Բնական ամուր դիրքերը մեր ձեռքն էին, թշնամին ինկած էր բաց դաշտին վրայ, միայն իր ձախ թեւը կ'աշխատէր բարձրանալ եւ բռնել Ծիչ - Թափայի բլուրները,— յաջողեցաւ, այդ բարձունքները թշնամիին ձեռքն անցան։

Զինադադարը խախտած էր։

Կռիւը ծայր տուաւ։

Նոյեմբեր 13 — 14ի գիշերը դիրքերու վրայ կը գտնուէինք, սոսկալի, ահարկու գիշեր էր։ Զինամթերք, աչքաչքի չտեսնելու աստիճան։ Զինամբրիկը երկինք - գետին իրար միացուցած, դժոխքի վերածած էր ամէն կողմ։ Հինգ վայրկեան դիրքի վրայ մնալ անկարելի էր։ Խաւարին մէջ երբեմն Հազիւ կրնայինք նշմարել, Հեռուն գտնուող թշնամի խարոյկները, որոնք կը պլպլային մեր բռնած բլուրներու լանջերուն վրայ։

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(32)

գաղթային տենչեր վերագրեք Իտալիոյ։ Արեւելեան Ափրիկէի մեր յաղթանակը Իտալիան կը դնէ գոհացած պետութեանց շարքին մէջ։ Մեծն Բրիտանիա եւ Ֆրանսա պէտք է նկատի առնեն այս իրողութեան կարեւորութիւնը։ Գաղթային խնդիրներու մէջ մենք Իտալացիներս այսուհետեւ պիտի դառնանք պահպանողականներ։ Մենք կրնայինք նեղութիւններ պատճառել Ժընեւի մէջ, պահանջելով, օրինակ, հոգատարութեանց վերաբաշխում։ Կ'ընդունիմ թէ իտալական մամուլը պայքարի բռնեցաւ բրիտանական մամուլին հետ, բայց անխուսափելի էր այդ, նկատի առնելով շատ մը Անգլիացիներու բռնած դիրքը, որ խոր զարմանք պատճառեց իտալական ազգին»։

Աւստրիա կ'արդարացնէ իր քայլը

Աւստրիոյ կառավարութիւնը յուշագիր մը ուղղեց շահակից պետութեանց, բացատրելու համար պարտաւորիչ ծառայութեան խնդիրը։ Աւստրիա կը մերժէ Սէն-Ժէրմէնի դաշնագիրը խզած ըլլալու մեղադրանքը։ «Դաշնագիրը կը տրամադրէր, իբրեւ փոխարինութիւն Աւստրիոյ միակողմանի զինաթափութեան, կրճատել մասնակից պետութեանց սպառազինութիւնները»։ Ցետոյ յիշելով չորս մեծ պետութեանց յայտարարութիւնը (1932 դեկտեմբեր 11) եւ ուրիշ յանձնառութիւններ, կը յիշեցնէ թէ Աւստրիոյ համար կը նախատեսէր 50,000նոց բանակ մը, խաղաղութեան ատեն։ Արդ, եթէ ապահովութեան դաշնագիրը չյաջողեցաւ, պատասխանատուն Աւստրիան չէ։ «Սէն Ժէրմէնի դաշնագրով իսկ, Աւստրիա պարտաւոր է պաշտպանել իր անկախութիւնը։ Այն պահուն երբ աշխարհը սպառնալից կացութեան մը մէջ կը գտնուի, Աւստրիա ուրիշ բան չըներ եթէ ոչ գիտակցօրէն գործադրել դաշնագրին տրամադրութիւններէն մէկը։ Նոր օրէնքը միայն պաշտպանողական հանգամանք ունի եւ մեծ արժէք՝ ժողովուրդին բարոյական առողջապահութեան եւ հայրենասիրութեան համար։

Ռումանիոյ պատասխանը Տարտանէլի վերազինման մասին

Ռումանական կառավարութիւնը հրատարակեց իր պատասխանը՝ Տարտանէլի վերազինման մասին։ Այս ծանուցագիրը Թրքական կառավարութեան յանձնուած է ապրիլ 20էն եւ կը պարունակէ հետեւեալ կէտերը.— Նկատելով որ Թուրքիա երբեք վէճի չէ ենթարկած եւ չպիտի ենթարկէ Ռումանիոյ վերաբերեալ հողային տրամադրութիւնները, նկատելով որ Թուրքիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ կնքուած են Լոնտոնի դաշնագիրները, 1933 յուլիս 4 թուականով, որոնք ընդմիշտ կ'արգիլեն նախայարձակումը, նկատելով որ Թուրքիոյ եւ Ռումանիոյ միջեւ վստահութիւն եւ գործօն բարեկամութիւն կը տիրէ, 1934 փետրուար 9ի Պալքանեան դաշինքով հաստատուած խաղաղութիւնը պահպանելու համար, Ռումանիոյ արքայական կառավարութիւնը կ'ընդունի մասնակցիլ բանակցութեանց, ամենաբարեկամական ոգիով։

Պալքանեան պետութեանց ժողովը

Պալքանեան միութեան խորհրդաժողովի առաջին նիստին մէջ, որ տեղի ունեցաւ երկուշաբթի օր, Պելկրատի մէջ, Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարը ըսաւ.— «Մեր խաղաղասիրական կազմակերպութիւնը ամէնէն ապահով երաշխիքը պիտի մնայ Պալքաններու ներքին բարեկարգութեան, մեր դուռը միշտ լայնօրէն բաց պիտի ըլլայ բոլոր անոնց առջեւ որ իրենց խաղաղասիրական աջակցութիւնը կը բերեն։ Բայց մեր սահմանները զօրաւոր են եւ անառիկ եւ կրնան պաշտպանուիլ ո եւ է արշաւանքի դէմ։ Մենք միացեալ գործեցինք բոլոր հարցերուն մէջ եւ այդպէս ալ պիտի շարունակենք։

Թ. Ր. Արաս, Թուրքիոյ արտաքին գործավարը, խօսելով իբրեւ նախագահը Պալքանեան մնայուն խորհուրդին, յայտարարեց իր կարգին.— «Պալքանեան դաշինքը իրական եւ առարկայական համաձայնութիւն մըն է, որ կը համապատասխանէ մեր երկիրներու ներկայ ինչպէս եւ ապագայ պահանջներուն։ Ուստի անոնք որ կ'ուզեն ուղղամտօրէն նպաստել պալքանեան երկիրներու բարօրութեան եւ եղբայրակցութեան, անոնց առջեւ միշտ բաց է մեր եղբայրական ճամբան։ Աշխարհի ներկայ քաոսին մէջ, մեր միութիւնը կը կազմէ կազդուրիչ պաշտպանութիւն մը որուն կրնանք կռթնիլ հանդարտութեամբ»։

Ժողովը շարունակելով իր աշխատանքները, յանգեցաւ կատարեալ համաձայնութեան, բոլոր հարցերու մասին։ Թերթերը կ'ըսեն թէ հարթուած է Յունաստանի հետ ծագած թիւրիմացութիւնը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ Ծերակոյտին ընտրութիւնները կը կատարուին այսօր, հինգշաբթի։ Իսկ վաղը կամ շաբաթ խորհրդարանը հանդիսաւոր նիստ պիտի գումարէ, կարդալու համար հանգուցեալ Թագաւորին կտակագիրը, որուն մէջ նշանակուած են խնամակալութեան անդամները։ Դահլիճին որոշումով, Նոր Թագաւորը, որ 16 տարեկան է, իրաւունք ունի մատակարարելու իր կալուածները, իսկ չափահաս պիտի հռչակուի 18 տարեկանին։

ՊԱՂՏԱՏԻ ԵՒ ՊԱՍՐԱՅԻ հաղորդակցութիւնները խզուեցան, ցեղախումբի մը ըմբոստութեան հետեւանքով։ Ըմբոստները նախ կրակ բացին վայրաշարժի մը վրայ, յետոյ գիծը քանդեցին քանի մը վայրերու մէջ։ Կառավարութիւնը զօրախումբ մը ղրկեց, իսկ օդանաւեր ռմբակոծեցին ըմբոստներուն դիրքերը։

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Վ.ԱԼԱՆՍի Պրոպականտի ցանձնախումբին հերթական վիճաբանական ժողովը 8 մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ։ Նիւթ՝ Հայ Յեղ. գաղափարաբանութիւնը եւ հակայեղափոխական մտածողութիւնը։ կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

Վ.ԱԼԱՆՍի կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այս շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին Սիամանթօ Ակումբին մէջ։

ԿՐԸՆՈՊԼի խօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, ինչպէս նաեւ իր շրջանի Գէորգ Չավուշ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Մուրատ Ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ։

ՓՕՆԹԷՅի Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, 9 մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ։ Խիստ կարեւոր օրակարգ, կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ։

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ
Մայիս 9ին կիրակուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

կը նախագահէ ՏԻԿ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը խօսին ՏԻԿ. ԷԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին։ կը մասնակցին՝ Իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԵՆԵՑԻԱՆՈՎ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, ՕՐ. ԱՎ.ՆԱԴԱՆԵԱՆ եւ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ։ ՕՐ. ԱԼԻՍ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ՝ սպանիական պարեր։

ՃԱԶ **Sandros and his Boys**

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք։

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ
10 Մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. սրահին մէջ
կը խօսին՝ Պ. Ա. ԿԻԻԼՊԷՆԿԵԱՆ եւ ՏԻԿ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
երգ, արտասանութիւն, պարեր եւ կենդանի պատկեր։
Մուտքը ազատ է։

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Փարիզի Հայ Ուսանողական Միութեան դասախօսական ժողովը այսօր հինգշաբթի, ժամը ճիշտ 21ին, Մաւի-Նուպար հիմնարկութեան մէջ, 57 Bld. Jourdan, Paris (14), կը խօսի Պ. Կիւմիւշկէրտան, Նիւթ՝ Հայերը Բիւզանդիոնի մէջ։ Մուտքը ազատ է։

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉի Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, 9 Մայիս շաբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, իր դպրոցին մէջ, 6 Պուլվար Ռօտէն։ կարեւոր օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն։ Ներկայ կ'ըլլայ Շրջ. Վարչութեան Ներկայացուցիչը։ Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։

Ֆ. Կ. ԽԱՉի Շավիլի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, երկուշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ։ կարեւոր օրակարգ, բոլոր անդամ. անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է։ կը հրաւիրուին համակիրները։

ԴՊՐՈՑ ՍԷՐ տիկնանց ընկերութեան հիմնարկութեան տարեդարձին առթիւ, յառաջիկայ Մայիս 10ին, կիրակի առտու պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի Հայոց եկեղեցիին մէջ, (15 rue Jean Goujon), ի յիշատակ հանգուցեալ անդամուհիներուն։ Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին վարժարանին սանուհիներուն կողմէ։ կը հրաւիրուին բոլոր ազգակիցները ներկայ ըլլալ։

ԴՊՐՈՑԱՍԷՐԻ Սանուց Միութիւնը Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ կազմակերպած հանդէսը պիտի կրկնէ նաեւ յառաջիկայ Մայիս 17ին, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, վարժարանին սրահին մէջ, 1 Bld. du Nord Le Raincy (S. & O.)։ Մուտք 7.50 եւ 5 ֆրանք։

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

Դաշնակահարուհի ՕՐ. ՃԱՄԳԱՋի աշակերտուհիներու երաժշտական ցերեկոյթը տեղի կ'ունենայ 10 մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Maison Gaveau-ի մէջ, 45 rue la Boëtie, Փարիզ։

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

Իսի լէ Մուլինոյի Զաւարեան կոմիտէն իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերներ Ներսէս Գըշիկեանի եւ Նշան Բոլատեանի եւ պարագաներուն, իրենց ազգականին՝ ընկեր ՅԱԿՈԲ ԿԱՐԱՊԵՏԵԱՆի եղերական մահուան առթիւ։

×

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի Մասնաճիւղը իր ցաւակցութիւնը կը յայտնէ ընկերուհի Հայկուհի Քիրլիեանի, իր Թոռան ԼԵՒՈՆ ՔԻՐԼԻԵԱՆի դառնաղէտ մահուան առթիւ։

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

ՆԵՐԳԱՂԹԻ կարաւանին մեկնումին պատճառաւ, յետաձգուած է Հայ Մտաւորականներու Ակումբի դասախօսութիւնը, որ տեղի պիտի ունենար այս երեկոյ։

ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ իր հիմնադրութեան հնգամեակին առթիւ,
10 Մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Քանիկեանի սրճարանին մէջ,
6 Պուլվար Ռօտէն
կը խօսի Պ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱԵԱՆ
Գեղարուեստական բաժին՝ խմբերգ, մեներգ, նուագ, արտասանութիւն, ձօխ սեղան՝ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ։
Մուտք 5 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆրանք։
Հաղորդ. միջոցներ.— Մէթրօ Մէրի տ'Իսիէն առնել 23 թիւ օթօպիւս եւ իջնել կար տ'Իսի։

ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ,
Միութեան տարեդարձին առթիւ,
9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ 1, Պ. Լեւոնի ճաշարանի վերնայարկը, 13 rue Passet, փլաս տիւ փոն։
Ներկայ կ'ըլլայ ՏԻԿ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ
ընտանեկան հաճելի մթնոլորտ։
Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք։

Երեկոյթ — Խնջոյք

կազմակերպուած Տիգրանակերտի եւ Շրջանի Հայր. Միութեան Վիէնի Մասնաճիւղին կողմէ
9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. Խաժակ Ակումբին մէջ։
կը խօսի Լիոնի հայրենակիցներէն Պ. ԳԱՌՆԻԿ ՔԻԼԱՐՃԵԱՆ
երգ, արտասանութիւն։ Մուտքը ազատ է։

Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղի

Պարգեւաբաշխութիւնը տեղի կ'ունենայ 21 Մայիս, Համբարձման տօնին։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին,
École des Langues Orientales-ի մէջ, **2 rue de Lille,**
մէթրօ՝ St. Germain des Prés
կը դասախօսէ Պ. Ա. ՉՈՊԱՆԵԱՆ
Նիւթ՝ Փ. ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ (շար.)

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Այն օրէն աւդին, երբ Սովետական Միութիւնը, գոնէ որպէս պետութիւն, վերջնականօրէն կրցաւ ոտքի կանգնիլ, կոմունիստներու գործը՝ որպէս իշխանութիւն, եւ կոմունիստները՝ որպէս աշխատաւորներ մշակութային մարզին մէջ՝ ընթացան տարբեր ճամբաներով, որոնք երբեմն միացան եւ երբեմն բաժնուեցան իրարմէ։

Կոմունիստական իշխանութիւնը, ինչպէս ամէն մէկ իշխանութիւն ընդհանրապէս, փնտռեց այն ուղիները, որոնք, առանց զէնքը վայր դնելու, կը տանին գոնէ մինչեւ գուշակումը պետական ընկերվարութեան յաղթանակին։ Ան, ամէն մէկ իշխանութեան նման, կը բաղդրէ, կ'ընթանայ զիկզակ ճամբաներէ, երբեմն կը յառաջանայ, երբեմն կը նահանջէ, գիտէ իր նպատակը, բայց միշտ չի գիտեր այն ուղիները, որ դէպի նպատակը կը տանին։

Ընդհանրապէս, այն հանրային տարրերը, որոնք մնացին Խ. Միութեան մէջ եւ որոնք կ'ատեն համայնավարութիւնը, բայց միշտ եւ անպայման կը սիրեն Ռուսիան, ոչ միայն նպատակը այլեւ դէպի հոն տանող ուղին գիտեն։ Այո, ճիշդ է ասիկա։ Անոնք կ'ընթանան ձեռք ձեռքի խորհրդային իշխանութեան հետ՝ պաշտպաններու մեծագոյն մասին մէջ։ Անոնք միասին կ'ընթանան, որովհետեւ գիտեն թէ չուրջը ամէն ինչ բոլորովին բարեյաջող չէ եւ դեռ թշնամիներ կան։

— Ձեր պատմածէն կը հետեւի որ Խ. Միութեան մէջը դժգոհներ չկան։

— Ինչ կ'ըսէք։ Դժգոհները աւելի շատ են, քան գոհ եղողները։ Բայց դժգոհներու դասերը բազմազան են։

Նախ՝ դժգոհ է ամբողջ «խուլիկանութիւնը» որ կամաց կամաց բանուորական շրջանակներուն մէջ կը մտցուի։

Երկրորդ՝ դժգոհներու գանդուած մը կայ գիւղացիներուն մէջ։ Բայց, իշխանութիւնը այդ ուղղութեամբ ուշադիր եւ ծայրայեղօրէն ճկուն է, եւ երբեք թոյլ պիտի չտայ, որ գիւղացիներու դժգոհութիւնը լուրջ ու վըտանգաւոր բնոյթ ստանայ։

Երրորդ՝ դժգոհ են բոլոր աթոռամոլները (քարիէրիստ), որոնք յաջողութիւն գտած չեն։ Առանցմէ շատ ու շատ կան, որովհետեւ, կեդրոնական իշխանութիւնը, փոխելով եւ ուղղելով իր գիծը, շատ յաճախ կը փոխէ եւ իր գործակիցները։

Դժգոհութիւն եւ խլրտումներ կան եւ անոնց կողմէ, զորս ես կը կոչեմ «մշակութային բանուորներ»։ Բայց, այդտեղ տարակարծութիւնները, ընդհանրապէս, գործնական բնոյթ ունին եւ դիւրաւ կը մեկուսացուին։

Բայց, հասկնալի է որ, դժգոհներու ամէնէն անհաշտ մասն է նախկին մտաւորականներու այն գանգուածը, որ ինքզինքը արժանի գտած չէ յաղթելու, բայց որ մինչեւ այսօր ալ իրեն համար կարելի չի նկատեր բոլշեւիկներուն հետ սերտ գործակցութեամբ մը աշխատիլ։

Ոչ շատ հեռաւոր անցեալին, ու երբեմն ներկայի կառոյցին յատուկ եւ բարոյական խնդիրները անոնց մէջ կը ստեղծեն դժգոհութեան փոթորիկներ, ու անոնք իրենք զիրենք կը նկատեն ուխտադրուժներ, եթէ համաձայնին, որ եւ է խնդրի մէջ, սովետական իշխանութեան հետ։

Այս տեւական բարոյական ընդդիմութիւնը կը վնասէ եւ իշխանութեան (աւելի քիչ) եւ մեզի մշակութային աշխատաւորներու (աւելի շատ)։ Բայց այդ ընդդիմութեան թիւը քիչ է եւ իր ուժերը անարժէք են։

Այսպէս թէ այնպէս, մենք, այսինքն անոնք որ կը ներկայացնեն ոչ թէ իշխանութիւնը, այլ մշակութային գործը՝ հանդարտ ենք։ Դէպի ուր ալ տանի իշխանութեան քաղաքականութիւնը, մեր գործը կը կատարենք պատուաւոր կերպով։ Մենք պահպանեցինք եւ պիտի պահպանենք Ռուսիան։ Ու քանի որ մեր եւ իշխանութեան միջեւ գոյութիւն չունի սահմանագիծ, կը յուսանք թէ Ռուսիոյ ամբացումն ու բարգաւաճումը յառաջ պիտի ընթանայ։

×

Կրնայի շարունակել իմ տպաւորութիւններս եւ տեսակցութիւններս նկարագրութիւնը։ Բայց, կը խորհիմ թէ բաւական են ինչ որ տուի քանի մը յօդուածներով։ Խ. Միութենէն եկած բազմաթիւ անձերէն ես ընտրեցի, գիտակցաբար, միայն անոնք որոնք ամենայատկանշականը կը թուէին։

Ես ուշադիր հետեւած եմ խորհրդային մամուլին եւ կարդացած եմ ոչ միայն անոր գլխաւոր յօդուածները, այլեւ սովետական ընթացիկ կեանքի մանրամասնութիւնները։ Երբ կը բաղդատեմ Մոսկուայի թերթերուն գրածները՝ Խորհրդային Միութենէն հոս եկողներու պատմածներուն հետ, կուգամ կարգ մը եզրակացութիւններու։ Ահա այդ եզրակացութիւններս կ'ուզեմ հաղորդել ընթերցողներուն։

Առաջին եզրակացութիւնս այն է, որ՝ Հոկտեմբերեան յեղափոխութեան առաջին օրերէն իսկ խորհրդային հողամասին վրայ կը գործեն երկու տեսակ ուժեր, որոնք թէեւ կ'աշխատին տարբեր ուղղութիւններով եւ կը ներշնչուին տարբեր գաղափարներէ, չունին նախաճշդուած սահմանագիծ։

Մէկ կողմն է այն, որ ընդունուած է կոչել «իշխանութիւն» կամ «կառավարութիւն»։ Ասիկա, անշուշտ, ամէն բանէ առաջ կեդր. կոմիտէն է կուսակցութեան, եւ ոչ միայն գաղափարական, այլեւ փաստօրէն գործադիր մարմինն է Միութեան։ Իշխանութեան կոչումն է ստեղծել այնպիսի կառոյց մը, որ համապատասխանէ կուսակցութեան ծրագրին եթէ ոչ բոլոր կէտերուն, գոնէ գլխաւոր գաղափարներուն։ Վերջին հաշուով՝ այդ կոչումը կարելի է բանաձեւել իբրեւ ամբողջական կառուցումը ընկերվարական պետականութեան։

Միւս կողմն են քաղաքացիները, որոնց մէկ մասը կը հաւատայ ընկերվարութեան, իսկ միւս մասը չի հաւատար։ Բայց անոնք բոլորը կը սիրեն Ռուսիոյ եւ կը սիրեն զայն, կը սիրեն զայն այժմ ոչ թէ վերացականօրէն, ինչպէս առաջ, թանձրացեալ սիրով։

(Շար.)

(ԻԼ)

Պ. ՕՆՆԻԿ ՍԱՐԵԱՆ (Փարիզ) 25 ֆրանք կը նուիրէ Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղին, փոխան ծաղկեպսակի, ԽԱՐԷՆ ՀԱԼՎԱՃԵԱՆի մահուան առթիւ։ Սոյնն ընկալագրով «Յառաջ»ի վարչութենէն։

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Dameame, PARIS (13)

LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 8 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 8 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3109

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՅԱՂԹԱՆԱԿ ՄԸ ԵՒ ՊԱՏԿԵՐ ՄԸ

Երեսփ. ժողովի ընտրութեանց առթիւ, աչքի կը զարնէ իրականութիւն մը, որ կրնայ ներշնչման աղբիւր դառնալ մեզի համար:

Պայքարը կազմակերպուեցաւ եւ մղուեցաւ մոլեգնօրէն: Պատերու վրայ հրապարակուեցան կրակոտ խօսքեր, պատկերազարդ հայհոյանքներ, վարկաբեկիչ մերկացումներ եւ նոյնիսկ սպառնալիքներ:

Սրահներու մէջ, բեմերու վրայ, արտասանուեցան աղի-լեղի խօսքեր: Յաճախ ժողովներ խանգարուեցան, ճառախօսներ վար առնուեցան, բռունցքը եւ տփոցն ալ աւելի լարեցին կիրքերը: Նոյնիսկ վիրաւորման եւ սպանութեան դէպքեր պատահեցան:

Մէկ խօսքով, ճակատամարտ մը անօրինակ, հաւասար կատաղութեամբ:

Աջէն թէ ձախէն, աւելի մոլեռանդներ մինչեւ այսօր ալ կը շարունակեն ժանիք ցցել, թոյն եւ կրակ տեղալ: Ու խօսիլ, մանաւանդ, «գալոց» օրերու մասին:

Եւ սակայն, անմիջապէս որ արդիւնքը յայտնուեցաւ, առաջին մասը՝ ապրիլ 26ին, երկրորդն ու վերջնականը՝ մայիս 3ին, — առագաստները իջան, եւ մարդիկ սկսան տարկայօրէն դատել իրականութիւնը:

Աջէն թէ ձախէն, անոնք որ տիրական դեր կը կատարեն հանրային կեանքի մէջ, եւ մասնաւորապէս մամուլը, պարտք սեպեցին կարճ կապել բոցավառ արտայայտութիւնները, եւ հանդարտօրէն վերլուծել կացութիւնը:

Անշուշտ պայքարը չէ դադրած եւ չի կրնար դադրիլ: Եւ ճակատամարտները միշտ ալ կրնան վերսկսիլ, երբ ժողովի նստի նոր խորհրդարանը:

Բայց, մինչ ուրիշ ատեն կամ ուրիշ միջավայրի մը մէջ փոթորիկը պիտի մռնչէր աւելի ահեղօրէն, խաղաղութիւնն ու պայծառատեսութիւնն են որ կը տիրապետեն, այս անգամ:

Կը նշանակէ թէ, երկու հոսանքներն ալ, աջն ու ձախը, կ՚ընդունին որ բան մը փոխուած է այս երկրի կեանքին եւ միջազգային կացութեան մէջ: Հետեւաբար, անիմաստ է թիավարել ալիքներուն դէմ, կամ գետին հոսանքն ի վեր:

Արդարեւ, ամէնէն անուղղայ դաւանամոլները, քացախէն դարձածներն իսկ ջուրով կը խմեն իրենց գինին, եւ կ՚որոճան հետեւանքներու կամ պատասխանատուութեանց մասին, փոխանակ փրփուր տեղալու եւ շանթեր արձակելու, փոխադարձաբար:

Կրնայինք ըսել թէ երկունք մըն է որ տեղի կ՚ունենայ, անոր պարտադրած լրջութեամբ:

Ահա ընկերվարականները: Ապահոված ըլլալով 146 քուէ, եւ հաստատ յոյսեր ունենալով թէ համայնավարներուն եւ թէ արմատականներուն վրայ, անոնք պիտի կրնային ասպարէզ կարդալ աջ ու ձախ: Բոցեր վառել եւ փոթորիկ ցանել:

Այդպէս չըրին անոնք: Մայիս 3էն անմիջապէս վերջը, անոնց առաջնորդը յայտարարեց թէ պատրաստ են ստանձնելու իշխանութիւնը, պատասխանատուութեան ամբողջ գիտակցութեամբ:

Իսկ դեռ երկու օր առաջ, երբ խուճապի մատնուած էին սեղանաւորական շրջանակները, շռնդալից զրոյցներով, նոյն առաջնորդը եւ ուրիշներ փութացին հանդարտեցուցիչ խօսքեր տարածել, ակներեւ լրջութեամբ:

Ահա համայնավարները,— աւելի կարմիր եւ անսանձ:

Ընտրական պայքարին սկիզբէն ի վեր, անոնք անդադար կը հոլովեն «ազգ» եւ «հայրենիք» բառերը: Դեռ աւելի պերճախօս բանաձեւ մը,— ազատ, հզօր եւ բարգաւաճ Ֆրանսա:

Իրենց ընդհ. քարտուղարը, առջի օր, պարզելով կուսակցութեան ծրագիրը, կը շեշտէր թէ իրենց գլխաւոր նպատակն է «պայքարիլ Ֆրանսայի ժողովուրդին մեծութեան և միութեան համար»: Իսկ ծրագրուած առաջադրութեանց մէջ, միշտ աչքի կը զարնէ ցնցումներէ խուսափելու մտահոգութիւնը:

Յատկանշական խօսք մը եւս, այս առթիւ.— «Կուսակցութիւնը իր քաղաքականութիւնը կը վարէ կատարեալ գերիշխանութեամբ, առանց հրահանգներ կամ նշանախօսքեր ստանալու ոչ Հռոմէն, ոչ Պերլինէն, ոչ ալ Մոսկուայէն»:

Ռազմավարութի՞ւն: Կրնայ ըլլալ: Քաղաքական-կուսակցական պայքար է եւ մարդիկ խտրութիւն չեն դներ միջոցներու եւ արտայայտութեանց մէջ:

Բայց եւ այնպէս, կա՛յ նրբութիւն մը, որ անըմբռնելի պիտի ըլլար Ռուսաստանի մէջ կամ այլուր:

Կ՚ակնարկենք՝ միջավայրին ճանաչման եւ պատասխանատուութեան գիտակցութեան:

Ո՛րքան ալ կարմրած ըլլայ, Ֆրանսացի համայնավարը չի կրնար խորհիլ ու գործել այնպէս ինչպէս Ռուսը եւ անոր շարժանիւին կապուած մեքենան, որուն մաս կը կազմէ նաեւ Հայը:

Մասնաւորապէս տասը տարիէ ի վեր սուր պայքար մը կը մղուի Ֆրանսայի համայնավար կուսակցութեան ծոցին մէջ, արտաքին, օտար ազդեցութեան, բուն բառով՝ Մոսկուայի գերակշռութեան դէմ: Շատ մը յայտնի մտաւորականներ բաժնուեցան կուսակցութենէն, այս պայքարին հետեւանքով: Իսկ մնացողները այլեւս իրենց թեւերը չեն բանար այնպէս ինչպէս տարիներ առաջ, հետեւելով հանդերձ Կոմինթերնի հրահանգներուն:

Մնաց որ, Կոմինթերնը ինք աւելի ճկուն եւ չափաւոր բանաձեւ մը մշակեց, գոնէ Ֆրանսայի համար, վերջին համագումարի ընթացքին:

Ո՛րքան հրահանգիչ են այս բոլոր երեւոյթները, մեզի համար, սահմանէն ասդին թէ անդին: Վերլուծման եւ խորհրդածութեան ո՛րքան նիւթեր՝ այս իրողութեանց մէջ, մանաւանդ անոնց համար որ հանրային կարծիք եւ երկիր կը վարեն... Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՓԼՈՒԶՈՒՄԸ ԵՒ ԱՆԳԼԻԱ

ԿԸ ԽՈՍՏՈՎԱՆԻ ԱԶԳԱԺՈՂՈՎԻՆ ՄՆԱՆԿՈՒԹԻՒՆԸ

Կարելի՞ էր փակել Սուէզի ջրանցքը

Չորեքշաբթի օր շատ կարեւոր վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Ատտիս Ապէպայի գրաւումէն վերջը, ամէնքն ալ անհամբեր են գիտնալու թէ ինչ դիրք պիտի բռնէ Անգլիա: Վիճաբանութիւնները հաստատեցին թէ կառավարութիւնը ձախողած կը նկատէ ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութիւնը, այլեւ պատժական տնօրինութիւնները:

Յարձակումները ուղղուած էին մասնաւորապէս Պ. Իտընի դէմ, որ գոյնը նետած էր բարկութենէն: Արտաքին նախարարը նախ տեղեկութիւններ հաղորդեց Ատտիս Ապէպայի անգլիական դեսպանատան կատարած աշխատանքներու եւ 2000 փախստականներու փրկութեան մասին: Առաջին սլաքը արձակեց աշխատաւորական երեսփոխան մը, ամբաստանելով կառավարութիւնը թէ լքած է Եթովպիան եւ Ազգաժողովը եւ պատասխանատու է պատերազմին համար, եւ կեցուցած չըլլալով Մուսոլինին: Եւ եզրակացուց թէ կացութիւնը չափազանց դժնդակ է եւ վհատեցուցիչ, ոչ միայն Անգլիոյ, այլեւ Ազգաժողովին բոլոր անդամներուն համար: Պ. Իտըն անմիջապէս պատասխանեց, իր կարգին յարձակելով աշխատաւորական կուսակցութեան վրայ: Ստորեւ կ՚ամփոփենք իր ճառին գլխաւոր մասերը.

— «Առաջին ամբաստանութիւնը այն է թէ մենք լքեցինք Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ազգաժողովին մէջ կան միայն երկու մեծ պետութիւններ որոնք Միջերկրականեան են,— մենք եւ Ֆրանսա: Հետեւաբար, մեր երկուքին վրայ պէտք է իյնայ մեծագոյն պատասխանատուութիւնը եւ վտանգը: Արդ, մենք իսկապէս լքեցի՞նք Ազգաժողովը կամ Ֆրանսան: Իրողութիւնն այն է որ այս ամբողջ տագնապի ընթացքին եւ պատերազմէն ի վեր, մենք առաջնորդող դեր կատարեցինք: Կարդացէք իտալական թերթերը եւ կը համոզուիք: Այս ամբողջ տագնապի ընթացքին մենք ըսինք թէ մեր գործողութիւնը պիտի ըլլայ հաւաքական: Միայն մենք էինք որ հրապարակաւ յայտարարեցինք Ժընեւի մէջ թէ անհրաժեշտ է գործադրել քարիւղի արգելքը: Պատժական տնօրինութեանց տկարութիւնը այն է որ անոնք չէին կրնար ազդու ըլլալ անմիջապէս: Միայն մէկ պատժամիջոց կրնար անմիջապէս ազդու ըլլալ,— ՓԱԿԵԼ ՍՈՒԷԶԻ ՋՐԱՆՑՔԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ԱՌՋԵՒ: ԱՏՈՐ ԱՆԽՈՒՍԱՓԵԼԻ ՀԵՏԵՒԱՆՔԸ ՊԻՏԻ ԸԼԼԱՐ ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆ, ԻՍԿ ԱՅԴ ԳՈՐԾՈՂՈՒԹԻՒՆԸ, ԻՄ ԿԱՐԾԻՔՈՎ ԱՆՎՐԷՊ ՊԻՏԻ ՅԱՆԳԷՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԻ: Ընկերվարական երեսփոխանները կ՚ըսե՞ն թէ պէտք էր փակել Սուէզի Ջրանցքը: Եթէ «ոչ» կ՚ըսեն, այն ատեն անհիմն են եղած քննադատութիւնները: Իսկ եթէ «այո» կը պատասխանեն, այն ատեն բոլորովին անտրամաբանական է ընկերվարական երեսփոխաններուն դիրքը, երբ կ՚ընդդիմանան սպառազինութեանց յաւելման եւ պատերազմական նիւթագոյց կը կոչեն մեր նիւթագոյցը: Ճշմարտութիւնն այն է որ ընկերվարական անդամները թէեւ կը յաւակնին Ազգաժողովին ուժ տալ հեծելազօրքով, հետեւակազօրքով եւ թնդանօթներով, բայց իրականին մէջ կ՚ուզեն ուժ տալ միայն սպառնալիքներով, նախատինքներով եւ ճառերով: Եթէ անոնք կ՚ուզեն զինուորական գործողութեան դիմել, այն ատեն պէտք է յիշեցնեմ թէ կարելի չէ Սուէզի Ջրանցքը փակել թուղթէ նաւակներով: Եթէ կառավարութիւնը չուզեց զինուորական պատժամիջոցներու դիմել, պատճառը այն է որ կը խորշէր պատերազմէն եւ ոչ թէ կը վախնար անոր վերջնական ելքէն: Սուէզի Ջրանցքը կրնայ փակուիլ միայն Ազգերու Դաշնակցութեան միջոցաւ, իսկ Ազգաժողովը երբեք միաձայն վճիռ չպիտի արձակէր այդ մասին: Ես չեմ ժխտեր.— Ազգաժողովը ձախողեցաւ այս տագնապին մէջ: Եւ մենք յուսախաբութեան մատնուեցանք: Հարուած մը տրուեցաւ Ազգաժողովին եւ հաւաքական ապահովութեան սկզբունքին: Պէտք է անկեղծօրէն խոստովանինք այս իրողութիւնները եւ չվախնանք սորվիլ այս փորձառութեան դասերը: Ինչ կը վերաբերի անմիջական ապագային, բացորոշ է թէ Ազգերու Դաշնակցութիւնը պէտք է շարունակէ իր գործը: Անհրաժեշտ է այդ, միջազգային գործերու կարգադրութեան համար: Եւ պէտք է նոր միջոցներ խորհիլ, զայն զօրացնելու համար: Ազգաժողովի իւրաքանչիւր անդամ պէտք է ուշադրութեամբ քննէ վերջին եօթը ամիսներու եզրակացութիւնները եւ օգնէ բանաձեւելու անոր վերաքննուած քաղաքականութիւնը: Անգլիա իր մասին պատրաստ է անմիջապէս քննելու նոր կացութիւնը»:

«Նոր պատիժները վտանգաւոր են»

Իրազեկներ Իտընի յայտարարութիւններէն կ՚եզրակացնեն թէ այլեւս վերջ պիտի տրուի պատժական տնօրինութեանց: Արտաքին նախարարը խօսեցաւ նաեւ գերմանական հարցի մասին: Այս առթիւ խօսք առաւ Լօյտ Ճօրճ, յատկապէս ծանրանալով արեւմտեան Եւրոպայի կացութեան վրայ եւ եզրակացնելով թէ անհրաժեշտ է... «շարունակել վերազինումը»: Յետոյ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Սըր Օ. Չեմպըրլէն, երբեմնի արտաքին նախարարը, որ նոր վերադարձած է Միջին Եւրոպայի մէջ կատարած պտոյտէն: Նախկին նախարարը շեշտեց.

— «Պատժական տնօրինութիւնները չկրցան վերջացնել պատերազմը: Այս պայմաններուն մէջ զանոնք շարունակել՝ թէ վտանգաւոր եւ թէ ամուլ քաղաքականութիւն մը պիտի ըլլար: Անոնք որ պատժական քաղաքականութիւն մը կը պահանջեն, հաշուա՞ծ են ծախքերը եւ պատրա՞ստ են վճարելու: Յանդգնութիւն է երեւակայել թէ Իտալիա՝ խանդավառ՝ իր յաղթանակով եւ հպարտ՝ իր ձեռք բերած արդիւնքով, տեղի պիտի տայ որ եւ է սպառնալիքի կամ ուժի առջեւ: Պատժական քաղաքականութիւն մը չպիտի կրնայ մէկ կաթիլ արիւն խնայել Եթովպիոյ մէջ, չպիտի կրնայ վերահաստատել հին կառավարութիւնը: Պատժական քաղաքականութիւնը չկրցաւ դադրեցնել արիւնահեղութիւնը եւ չի կրնար վերահաստատել Եթովպիան այնպէս ինչպէս որ էր: Այդպիսի դիրք մը բռնելով, խաղաղութեան համար կռուած չպիտի ըլլանք, այլ վրէժխնդրութեան»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԻՏԱԼԻՈՅ «ԱՌԱՋՆՈՐԴ»Ը՝ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿԱՅՍՐԸ՝ ՀԱՅԻԼԷ ՍԷԼԱՍԻԷ

ԻՏԱԼԱԿԱՆ ԲԱՆԱԿԸ ԱՏՏԻՍ-ԱՊԷՊԱՅԻ ՄԷՋ

Անմիջապէս պիտի ձեռնարկուի ներգաղթի

Մարաջախտ Պատոլյիօ Եթովպիոյ մայրաքաղաքը գրաւելէ անմիջապէս վերջը, կառավարիչ նշանակեց Հռոմի կառավարիչը, որ կը գտնուէր յառաջապահ գունդին մէջ: Երբ իտալական զօրքը քաղաք մտաւ եւ յաղթական թափօր մը կազմեց, խռովարարները պահուեր էին: Այժմ զօրքը զբաղած է զանոնք թաքստոցներէն հանելու, զէնքերը վար առնելու եւ ռազմանիւթերը մէջտեղ հանելու: Նոր կառավարիչը արդէն ձեռնարկած է վերակազմելու քաղաքին իշխանութիւնը: Բնիկներու խումբեր կը մաքրեն փողոցները, իտալացի զինուորներու հսկողութեան տակ: Անմիջապէս հաւաքուեցան երեք օրուան կռիւներու ընթացքին ինկած դիակները: Զօրքին գլխաւոր մասը բանակած է քաղաքին շրջակաները, բայց զօրաւոր ջոկատներ բռնած են բլուրները, խափանելու համար որ եւ է յարձակում: Բազմաթիւ օտարականներ ամէն բան կորսնցուցած են երեք օրուան խռովութեանց ընթացքին: Շատերը հագուստ անգամ չունին: Փախստական մը կը պատմէ — «Տունս եւ խանութս վառեցին, բայց ես յաջողեցայ ազատիլ, պահուելով կործանած շէնքի մը մէջ: Երկու օր մնացի այնտեղ, անօթի ծարաւ, մինչեւ որ ծափեր լսեցի եւ հասկցայ թէ Իտալացիները եկած են»:

Գրաւումէն վերջն ալ մանր մունր ընդհարումներ պատահեցան բնիկներու եւ իտալացի զինուորներու միջեւ: Երեք օրուան խռովութեանց միջոցին երեք ծնունդներ տեղի ունեցան Ֆրանսական դեսպանատան մէջ: Ֆրանսական դեսպանը վարկ խնդրեց Ճիպութիէն, հագուստ եւ անկողին ճարելու եւ բնակարաններ շինելու համար, քանի որ հազարաւորներ թշուառութեան մատնուած են (անշուշտ նաեւ Հայեր):

Իտալական կառավարութիւնը արդէն իսկ ձեռնարկած է ներգաղթի եւ ուրիշ աշխատանքներու, վերակազմելու համար Եթովպիան իբրեւ գաղթավայր: Հռոմի թերթերը գրել կուտան թէ Իտալիա շահած ըլլալով պատերազմը, որ եւ է պետութիւն իրաւունք չունի միջամտելու: «Իտալիա չի կրնար զրկուիլ իր յաղթանակի պտուղներուն ամենափոքր չափէն իսկ»:

Հակառակ այս վճռական յայտարարութեանց, կառավարութիւնը հաւատացած է թէ պիտի յարգէ Անգլիոյ եւ Ֆրանսայի օրինաւոր իրաւունքները, համաձայն կնքուած դաշնագիրներու: Փարիզի մէջ զօրաւոր ընդդիմութիւն կը տիրէ Եթովպիոյ կցման դէմ:

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԵՒ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ

Զեղչի սակը բարձրացաւ 6 առ հարիւրի

Ֆրանսայի ժողովրդական ճակատը արդէն իսկ ձեռնարկած է նոր դահլիճին կազմութեան պատրաստութեանց: Միեւնոյն ատեն ծրագիրներ կը մշակուին, իբրեւ ուղեցոյց ներքին եւ արտաքին քաղաքականութեան: Ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդը նիստի հրաւիրուած է կիրակի օր, Փարիզի մէջ, քննելու համար կացութիւնը: Ձախակողմեան երեք հոսանքներու ներկայացուցիչները բացէ ի բաց կը յայտնեն իրենց առաջադրութիւնները: Պ. Մորիս Թորէզ, համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը եւ երեսփ. ժողովի խմբակցութեան առաջնորդը, յայտարարեց թէ իր կուսակցութիւնը որոշած է տուրք հաստատել մեծ հարստութեանց վրայ, իբրեւ դարման նիւթական եւ տնտեսական տագնապին: Եւ որովհետեւ այդպիսի տուրք մը կարելի չէ հաւաքել մէկ տարիէն, պիտի առաջարկեն փոխառութիւն մը կնքել ի հաշիւ անոր: Քարտուղարը բացատրեց թէ համայնավարական ծրագիր մը չէ այս, քանի որ նախկին նախարար Լուի Մառէն եւս պաշտպանած է զայն: Գործազրկութեան դէմ պայքարելու համար, համայնավար կուսակցութիւնը պիտի պահանջէ գործադրել հանրօգուտ շինութեանց ընդարձակ ծրագիր մը եւ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան: Կուսակցութիւնը հակառակ է Ֆրանքին արժեզրկման: Համայնավարները չպիտի մասնակցին նոր դահլիճին, բայց սրտանց ուժ պիտի տան անոր, գործադրելու համար ժողովրդական ճակատին ծրագիրը: «Համայնավար կուսակցութեան միակ նպատակն է պայքարիլ Ֆրանսայի ժողովուրդին մեծութեան եւ միութեան համար: Կուսակցութիւնը իր քաղաքականութիւնը պիտի վարէ կատարեալ գերիշխանութեամբ, առանց հրահանգներ կամ նշանախօսքեր ստանալու ոչ Հռոմէն, ոչ Պերլինէն, ոչ ալ Մոսկուայէն»:

Մինչ այս մինչ այն, Պանք տը Ֆրանսը 5էն 6 առ հարիւրի բարձրացուց զեղչի սակը, 7էն 9ի՝ ձոյլ ոսկիի վրայ կատարուած փոխառութիւնները, եւ 6էն 8ի՝ պարտաթուղթերու վրայ կատարուած զեղչը: Այս բոլոր միջոցները ձեռք առնուած են ոսկիի արտածումը սահմանափակելու համար:

Թերթերը կը գրեն թէ չորս օրէն ի վեր մէկուկէս միլիառ Ֆրանքի ոսկի պակսած է Պանք տը Ֆրանսի պահեստէն: Չորեքշաբթի օր 4 միլիոն անգլ. ոսկիի բեռ մը ճամբայ ելաւ դէպի Ամերիկա: Սակարանը անկանոն վիճակ մը կը ներկայացնէ:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՑԱՆՈՒԻՆ ԱԶՆՈՒԱՑՄԱՆ ԵՒ ԲԱՐՕՐՈՒԹԵԱՆ

Դարմանելու համար վերահաս վտանգը, պայքարելու համար ստոյգ անճիտման դէմ՝ անհատական ընկերակցութիւններ եւ կառավարութիւններ կը քաջալերեն բազմանդամ ընտանիքները, կ'օժանդակեն ընտանիքներու կազմութեան, կ'աշխատին ազնուացնել մարդկային որակը, յարմար մեթոտներով կը նպաստեն մանուկներու ընդունակութիւններուն զարգացման, ուժ կուտան մարմնակրթանքի եւ ողիմպիական խաղերու:

Կատարուած բոլոր փորձերը կը հաստատեն որ ամէն մարզի մէջ կայ սահման մը, ուրկէ անդին կարելի չէ անցնիլ եւ թէ յաջողութեան համար անհատը բերելու է իր սերտ, կամաւոր աշխատակցութիւնը:

Ֆրանսայի բազմանդամ ընտանիքներու թիւը կը հասնի 300.000ի: Ընկերակցութեան նախագահ Ժորժ Փէրնօ կ'ըսէր թէ ծնունդներու թիւը 1932ին 17.3 առ 100 էր, 1934ին իջած է 16.1 առ 100ի, մինչդեռ մահերու ցուցիչը կը մնայ 16.5 առ 100: Ուրիշ մը, Ժորժ Մոքօ, որ մագիստրոսութեան թէզ ներկայացուցած է Սորպոնի մէջ «Օտարականները Ֆրանսայի մէջ» ուսումնասիրութիւնը եւ որ «Ռըվիւ տը Փարի» հանդէսին մէջ երկու անգամ (15 փետր. 1933 եւ 15 սեպտ. 1935) անդրադարձած է նոյն նիւթին, վերջերս «Անալ տը Ժէօկրաֆի»ի մէջ անբաւական կը գտնէր ձեռք առնուած միջոցները ծնունդներու յաւելումը քաջալերելու համար:

Յօդուածագիրը կը գրէ թէ Ֆրանսայի բնակչութեան 7 առ 100ը օտարական է, որ աւելի աճուն է քան բնիկ տարրը, բայց թիւը պահելու համար բաւական չէ եւ կ'առաջարկէ «ցեղին անարինութիւնը» դարմանելու եւ թումբ մը կանգնելու համար «օտարներու խաղաղ արշաւանքին դէմ, ունենալ ընտանեկան ուժեղ քաղաքականութիւն մը որ թեթեւցնելու է ընտանիքներու բեռը եւ ընկերականացնէ զանոնք»: Յարգելի մասնագէտը կը կարծէ թէ դարմանումը հեշտ է եւ անծանօթ կը մնայ այլուր կատարուած փորձերուն:

Ֆրանսայի մէջ 1909ի եւ 1913ի օրէնքներով մինչեւ վերջին ընկերային ապահովագրութիւնները կը պաշտպանեն մայրը: Այդ օրէնքներուն համեմատ կառավարութիւնը 1913ին կէսէն մէկուկէս առ հարիւր ֆր. կուտար, այժմ երկուքէսէն 7ուկէս ֆր. կուտայ իւրաքանչիւր ծծկան երախայի համար: Բժշկական խորհուրդներ կը տրուին յղի եւ ծննդաբեր կնոջ եւ ուժգնօրէն կը պայքարին մանկան մահացութեան դէմ: Ֆրանսայի մէջ 0էն մէկ տարեկաններու մահը կը հասնի 9.5 առ հարիւր, մինչդեռ Հոլանտայի մէջ 5.9 առ 100 է, Զուիցերիոյ մէջ 5.3: Տարեկան 725.000 ծնունդներէն 100.00ը կը մեռնին դեռ երեխայ:

Ֆրանսացիներու Տիկնանց Միութիւնը, որուն նախագահուհին է դքսուհի Լառոշֆուքօ, կ'աշխատի տնտեսական, կրթական, առողջապահական երբեակ ուղղութեամբ պայքարիլ մանկան մահացութեան դէմ:

Պելժիայի մէջ 1919 սեպտ. 5ի օրէնքով կը հաստատուէր «Մանկութեան ազգային գործը»: Ծննդաբերութենէն չորս ամիս առաջ ձրի ուտեստեղէն կը տրուի ապագայ մայրերուն: Սանտուի յանձնուած երեխաները բժիշկի մը հսկողութեան տակ են: Մէկուկէս տարեկանէն վար երեխաներու համար «փուփոնիէր»ներ եւ մինչեւ 4 տարեկաններու համար «քրէշ»ներ կան, հիմնուած Տիֆիերի կողմէ 1894ին:

Իտալիոյ մէջ մայրական գործը ունի 92 գաւառային կազմակերպութիւններ, 10.000 կոմիտէներու բաժնուած: Պետութիւնը կը նպաստէ 13ուկէս միլիոն լիրէթ տարեկանով: Ամուրիներու վրայ դրուած տուրքերը, շուրջ 50 միլիոն լիրէթ կը յատկացուին իրեն: Քանի մը տարիէ ի վեր 20.000 ծննդաբեր կիներ ամէն տարի ընդունուած են մայրանոցներու մէջ: Կազմակերպութիւնը կ'օգնէ աղքատիկ ընտանիքին ծննդեան առեն եւ տասը ամիս դիեցման կ'օժանդակէ: Իւրաքանչիւր տարի 0—4 տարեկան մեռնող երեխաներու թիւը կը հասնէր 200.000ի: Շնորհիւ մայրական Ազգային Գործին, զգալապէս նուազած է այս թիւը: 8 Մայիս 1927ի օրինագիծով մանկատածութիւնը պարտաւորիչ է աղջկանց բոլոր վարժարաններու մէջ եւ բոլոր մայրերու համար: Պակսած է նաեւ անբնականոն լքուած, տկար մանուկներու թիւը, որ տակաւին 30.000ի հասնի:

Եւրոպայի մէջ ընդհանրանալ սկսած են Աշխատութենէն ետք կազմակերպութիւնները, որոնք աշխատաւորներու, պաշտօնեաներու ազատ ժամերը յարմար եւ օգտակար կերպով գործածելու, անոնց մտաւոր, բարոյական եւ ընկերային պայմանները բարելաւելու համար կազմուած ձեռնարկներ են:

Իտալիոյ մէջ նախապէս աշխատաւորներու նախաձեռնութեամբ կազմըւած միութիւններ էին Աշխատութենէն Ետք 1919ին: Յետոյ յարեցան բանուորական եւ արհեստակցական միութիւններու, մինչեւ որ ներկայ վարչաձեւը պետականացուց 1 մայիս 1925ին Յետաշխատութեան Ազգային Գործ կազմակերպութեամբ:

Նման կազմակերպութիւններ կը գտնուին Ամերիկայի մէջ Welfare work (բարօրութիւն) որոնք կ'ընդգրկեն մեծ գործարաններու ի նպաստ իրենց աշխատաւորներուն կազմակերպած նախատեսական եւ խնամատարական գործերը: Նման կէտեր կան ամերիկեան Y.M.C.A.ի, եւ ուրիշ կազմակերպութեանց մէջ: Պելժիոյ մէջ կը գործեն բազմաթիւ Միութիւններ որոնց նպատակն է հանրային մատենադարաններու կազմակերպութիւն, գեղարուեստական ժամանցներ, առողջապահիկ զբօսանքներ ճարել միութեան անդամներուն: Մինչդեռ միւս երկիրներու մէջ պետութենէն անկախ հաստատութիւններ են, Իտալիոյ մէջ պետական է եւ ունի վարչական բարդ կազմակերպութիւն մը: Ունի կեդրոնի տեսչութիւն մը իբրեւ գործադիր օրկան: Ունի քարտուղարութիւն, հաշուակալութիւն, արձանագրութեան բաժին: Թէքնիք աշխատութիւններու մէջ ծրագիրներ կը պատրաստեն զանազան գործունէութիւններու, զբօսի (սփորթ), արհեստներու ուսուցման, ժողովրդային մշակոյթ, գեղարուեստ: Ունի նաեւ գրասենեակ մը, արտաքին միութիւններու գործերը քննելու եւ հակակշռելու համար:

Գաւառներու մէջ կայ գաւառային յետաշխատութիւններ որոնց կապուած են տեղականները, գաւառին զանազան քաղաքներու եւ գիւղերու մէջ գտնուածները:

Ծրագիրն ունի չորս գլխաւոր բաժանումներ 1. Կրթութիւն (ժողովրդային կրթութիւն եւ արհեստից պատրաստութիւն). 2. Գեղարուեստական դաստիարակութիւն (երաժշտութիւն, սինէմա, ռատիօ եւն.). 3. Մարմնակրթանք (սփորներ, խաղեր, արշաւանքներ), 4. Խնամատարութիւն (բնակարաններ, ուտեստեղէններ, առողջապահութիւն, նախատեսութիւն եւայլն):

Ունին մատենադարաններ, ընթերցասրահներ, գիշերային դասընթացքներ, գիշերային բանախօսութիւններ մոգական լապտերով: Հետաքրքրուած է առողջապահիկ բնակարաններու շինութեամբ, ընտանեկան պարտէզներու հաստատումով, գործարաններու խոհանոցներու, սպառման խանութներու, պզտիկ վարկերու սնտուկներու քաջալերութեամբ: Հրատարակած է բազմաթիւ ժողովրդական գրքոյկներ թոքախտի, մալարիայի, ալքոլականութեան դէմ:

1926ին «Աշխատանքէ վերջ» միութիւններու թիւը կը հասնէր Իտալիոյ մէջ 1501ի, անդամներուն թիւը 117.-124ի: 1927ին բարձրացած էր 3618ի եւ 267.058ի: Կազմակերպութիւնը կ'աշխատի որոշ ուղղութեամբ, մեթոտով եւ կարգապահութեամբ: Առանց այս յատկութիւններուն օգտակար գործ յառաջ չի գար:

Ընկերային կարեւոր հարց մըն է առողջապահիկ բնակարաններու շինութիւնը: Հիւանդութիւններ, երախաներու մահեր անառողջ բնակարաններու հետեւանք են: Եկւոր օտարը աղքատիկ է, հազիւ օրապահիկը կը ճարէ, վարձուոր է եւ վարձքը կը ճնշէ իր եկամուտին վրայ: Ոչ բարեսիրական հաստատութիւններ, ոչ ալ վարձուորները իրենք հետաքրքրուած են միութիւններ կազմելու, ժամանակին բնակարաններ շինելու գործով: Ուրիշ վայրերու մէջ, ուր քով քովի գալ, կազմակերպել աշխատանք յառաջ բերել դիւրին է, բնակարաններու տագնապը իր լուծումը գտած է:

Ֆրանսայի մէջ պետութիւնը իր պաշտօնեաներուն, մետաղագործական եւ երկաթուղիի ընկերութիւններ իրենց գործաւորներուն բնակարաններ շինած են հսկայ գումարներ ծախսելով: Հարաւային գիծերու ընկերութիւնը 13.000 տուներ շինած է իր աշխատաւորներուն համար: Փարիզի, Ս. Էթիէնի, Ռուպէյի, Կրընոպլի, Լիոնի ճարտարարուեստի կեդրոններուն մօտ հազարաւոր տնակներ կան սեփական պարտէզներով շինուած գործարանատէրերու կողմէ գործաւորներուն համար: Հանքային ճարտարարուեստի մէջ աշխատողները 40 առ 100 տուներ ունին ընկերութիւններու կողմէ շինել տրուած: Հռչակաւոր Քոմիթէ տէ Ֆորժ 20 միլիոն յատկացուցած է, 100 միլիոնի պարտաթուղթեր հրապարակ հանած է. «ամէն գործաւոր ընտանիքի յարկաբաժին մը» շինելու համար: Ուրիշ տեղեր «իւրաքանչիւր ընտանիքի տուն մը», տարազը կը գործադրուի: Շնէյտէր ընկերութիւնը 3700 պարտիզաւոր տուներ եւ 2500 հանրային պարտէզներ շինել տուած է գործաւորներու համար: Այս տուները ձրի չեն, յաւելուածական թոշակներու փոխարէն չեն սեպուիր: Շինութեան արժէքով, հետեւաբար շահու, վարձու կը տրուին: Հիւսիսային կողմէ երեք սենեակով եւ խոհանոցով յարկաբաժինի մը վարձքն է 143 ֆր., տեղին վրայ կարելի չէ նոյն գումարով որ եւ է յարկաբաժին գտնել:

Գերմանիոյ մէջ շէնքերու շինութեան համագործակցականներ կան: Միասին կը շինեն տուներ, փոխ դրամ գտնելով: Ասոնց կ'օգնեն թաղապետութիւնները, դրամատուները:

Անգլեւսաքսոններն ունին Շինութեանց Ընկերութիւններ, որոնք 1. խնայողական սնտուկներ են կամ 2. անշարժ կալուածներու վարկի միութիւններ: Խնայողները իրենց կը յանձնեն իրենց դրամը որոշ տոկոսով եւ կը ստանան կալուած մը շինելու համար վարկ մը:

Bausparkasseները գերման վիճակահանութեան միութիւններ են, որոնց անդամները ապագայ սեփականատէրեր պիտի ըլլան, տուն մը շինելու գումար պիտի ստանան եթէ վիճակով մէկը կամ միւսը շահի:

Պելժիայի մէջ ալ կազմուած է աժանագին բնակարաններու ազգային ընկերութիւնը: Իտալիոյ եւ Ֆրանսայի մէջ խնայողական սնտուկներն են որ կ'օգնեն տուներ շինելու: Ընկերվարական մեծ դէմք մը, Հանրի տը Ման, մանրակրկիտ աշխատանքէ մը յետոյ ներկայացուցած է բազմաթիւ առաջարկներ բարելաւելու համար ընտանիքներու վիճակը, միանգամայն պարապոյ ժամերը հաճելի անցընելու համար:

Տնտեսական ներկայ դժնդակ պայմանները յեղաշրջած են անհատին ըմբռնումները: Երբեմն առանց պաշտօնի, առանց որ եւ է զբաղումի, երբեմն նուազագոյն թոշակ ստացողը անկարող է պահելու անցեալի աւանդութիւնները: Ժամանակին կը գտնէր տուն մը, պաշտօն մը, յառաջդիմութեան յոյսն ունէր, այժմ տուն մը վերի յարկը կը փնտռէ, անպաշտօն կը թափառի, անյոյս կ'ապրի: Կորսնցուցած աւանդական վիճակը, ապրած պատերազմի մտահոգութիւններու մէջ, աւելցուցած է պէտքերը եւ գտած չէ տակաւին կեանքի նոր օրէնք մը: Վարիչներու մտահոգութիւնն է ուրեմն վերակազմել խաղաղ, օրուան մտահոգութիւններէ զերծ փոքր քաղքենի դասակարգը, որ լուծէ բազմածնութեան հարցը: Ահա ընկերային եւ տնտեսական էական խնդիրներէն մէկը:

ՀԵԹՈՒՄ

ԵՐԿՐԱՅԻՆ ԱՐՔԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

Ատլանտեան ովկիանոսին մէջ, Ասորեան կղզեխումբին Քօրվօ կղզին է որ երկրային դրախտի մը արժանիքները կը ներկայացնէ: Այդ փոքրիկ հողամասին բնիկները պարզ եւ նահապետական կեանք մը կը վարեն: Գողութիւն եւ ոճիր անծանօթ են, ոչ բանտ կայ, ոչ դատաւոր: Կը մշակեն իրենց արտերը եւ կը խնամեն իրենց անասունները: Վեց ամիսը անգամ մը Փորթուկալեան (քանի որ կղզին Փորթուկալի կը պատկանի) փոքր նաւ մը հոն կը տանի թղթատարը որ կը բաղկանայ մեծ մասով մարդահամարի թուղթերէ: Երանելի՛ երկիր:

ԹԻՐ ՈՒ ԴԷՄ

ԲԱՆԱՎԷՃԻ ՄԸ ԱՌԹԻՒ

(Բ. եւ վերջին մաս)

Ներգաղթը մենք նկատած ենք միշտ կարեւոր եւ անյետաձգելի: Մեր երկրի ժողովրդի համրանքը, տնտեսական եւ մշակութային կարգ մը խնդիրներ հրատապ պիտի դարձնեն ներգաղթի հարցը: Որ եւ է դաշնակցական երբեք չէ եղած եւ չի կրնար ըլլալ ներգաղթի դէմ: Մենք գիտենք, որ արտասահմանի ժողովուրդը երկար մնալով Հայաստանէն դուրս դատապարտուած է կորստեան, գիտենք որ ինչքան ներգաղթը կաղայ, Հայաստան գացողներու թիւը կը պակսի, գիտենք որ տնտեսական բարեյաջող պայմաններու առեն, քիչերը կը փափաքին Հայաստան երթալ, գիտենք որ վաղուան սերունդը հոգեկան քիչ կապ պիտի ունենայ հայրենիքի հետ եւ մեռած տարր կը դառնայ քաղաքական եւ ազգային տեսակէտներէ: Գիտենք, որ երկրի մէջ եղած հայութիւնը ազգային տեսակէտէն, ի՛նչ կուսակցութեան ալ պատկանելու ըլլայ, եւ ինչ վարչաձեւի ալ ենթակայ, աւելի արժէք կը ներկայացնէ, քան դուրսի, ձուլման ենթակայ հայութիւնը: Գիտենք որ դուրսէն գացող Հայերը իբրեւ ուշիմ եւ աշխատասէր տարր կը նպաստեն երկրի վերաշինման, տնտեսութեան, մշակոյթին:

Այս բոլոր տուեալներէն մեկնելով, մենք ներգաղթը կը գտնենք անյետաձգելի, մինչ համայնավարները՝ երկրորդական, երրորդական կը նկատեն զայն: Անոնք «Ամենայն Հայոց կառավարութիւն չեն», ամբողջ հայութեան ճակատագրով չեն հետաքրքրուիր: 16 տարուան ընթացքին արտասահմանէն Հայաստան տարած են հազիւ 30.000 մարդ, եթէ հաւատանք իրենց թիւերուն: Համայնավարները կը պատճառաբանեն թէ հող, բնակարան չկայ: Հող չունենալու մեղքը մերը չէ, թող համայնավարները իրենք պատասխանեն:

Բնակարաններու խնդիրն ալ գաւեշտական դարձած է: Մինչ բոլոր երկիրներու մէջ բնակարաններու առատութիւն կայ, Հայաստանը բնակարանի սով ունի, ինչո՞ւ եւ ո՞վ է մեղաւոր: Նորէն իրենք, համայնավարները: Եթէ անհատական ազատութիւն ըլլար, եթէ մարդիկ իրաւունք ունենային սեփական տուներ շինելու, տագնապ չէր ծագեր: Պետութիւնը շինարարութեամբ կը զբաղի, ինչո՞ւ բնակարաններ շինելու խնդիրը յատուկ ծրագիր չի դարձներ: 16 տարիներու ընթացքին կարելի էր մեծ նուաճումներ ընել:

Համայնավարներուն համար ներգաղթը նպատակ չէ, հակառակ պարագային դիւրին էր 150.000 — 200.000 մարդ տեղաւորել ներկայ Հայաստանի սահմաններու մէջ: Անոնք որ ծանօթ են Զանգիբասարի, Վեդիի, Ջղինի Ձորի, Նոր Բայազետի, Վայոց Ձորի, Սիւնիքի թրքական գիւղերուն, գիտենք որ ամայի գիւղեր շատ կան ժողովուրդ տեղաւորելու համար:

Համայնավարները կը խօսին ճարտարարուեստի զարգացման, հողագործութեան գիտական ձեւերու մասին, կը խօսին նաեւ բանուոր ձեռքերու պակասի մասին, ինչո՞ւ ուրեմն ժողովուրդը երկիր չեն տանիր:

Այս ճակատին վրայ պատրաստ ենք օժանդակելու եւ ճամբայ փոխելու հարց չկայ:

Աւելի քան որ եւ է մէկը Դաշնակցականները խօսած, գրած, միջոցներ առաջարկած են ստեղծելու համար գաղթահայ Կեդրոնական Մարմին մը: Դաշնակցութիւնը յաճախ բանակցութիւններ վարած է միւս հոսանքներու հետ, ի խնդիր ընդհանուր ազգային ճակատի: Դաշնակցութիւնը ջանացած է համատարած ցրուած հայութիւնը համախմբել մէկ ընդհանուր կազմակերպութեան շուրջ, արգիլելու ձուլումը, վառ պահելու ազգային ոգին, կապ ստեղծելու երկրի հետ, նոր սերունդը դաստիարակելու ազգային շունչով, մէկ խօսքով ցրուած հայութիւնը հոգեպէս համախումբ պահելու մեր ազգային եւ քաղաքական առաջադրութենէն մեկնելով: Փոխե՞նք արդեօք մինչեւ այսօր հետապնդած ուղղութիւնը: Բայց չէ՞ որ այս ընդհանուր համաձայնութեան պահանջներէն մէկն է: Հոս ալ ճամբայ փոխելու հարց չունինք: Գուցէ առո՞ր հասնելու միջոցները սխալ են եղած, սակայն ինչքան գիտեմ, Դաշնակցութիւնը համաձայն է եղած բոլոր ձեւերուն, որոնք կ'առաջնորդեն դէպի համագաղութային ընդհանուր կազմակերպութիւն եւ կեդրոնական մարմին: Համաձայն ենք եղած եւ ընդհանուր ժողովրդական ընտրութեան, հոսանքներու փոխադարձ հասկացողութեան, կուսակցութիւններու համեմատական մասնակցութեան, մէկ խօսքով բոլոր այն ձեւերուն որոնք կը նպաստեն ընդհանուր ճակատի ստեղծման: Յաճախ հրաժարած ենք խօսելէ հիմնական տարբերութիւններու մասին, մեկնելով այն տեսակէտէն ինչ որ ընկ. Լ. Զօրմիսեան կ'առաջարկէ, «չխօսիլ, չխորացնել տարբերութիւնները հոսանքներու միջեւ»: Այո, այդպէս ալ ըրած ենք, սակայն չենք յաջողած: Այսօր ալ, վաղն ալ պատրաստ ենք նոյնը ընելու, սակայն հակառակորդներն են, որ չեն ընդունիր, չեն համաձայնիր: Մենք մեր դիրքը փոխելու պէտք չունինք, քանի որ այդ է հայութեան իրական եւ ճիշդ պահանջը: Համայնավարները 16 տարուան ընթացքին ամէն ջանք թափեցին գաղութները պառակտելու, իրենց ըսելով դասակարգային շերտաւորում ստեղծելու եւ կիրքերը վառելու: Անոնք են որ կը խանգարեն համերաշխութեան ամէն փորձ եւ անընդհատ կը դաւեն: Բաւական է յիշել միայն «Միացեալ յանձնաժողով»ի պարագան: Հազիւ ծնունդ առած, դաւերը սկսան: Վախնալով, որ Դաշնակցականները եւ ռամկավարները համաձայնութեան կուգան եւ իրենք կը մեկուսանան, անոնք սկսան դաւել «Միացեալ յանձնաժողով»ի դէմ թէ ներսէն եւ թէ դուրսէն: Ժողովի կանչեցին գոյութիւն չունեցող ազգային կազմակերպութիւնները եւ կազմեցին ինքնակոչ «Ազգ. Խորհուրդ»: Նոյնը աշխատանքը կատարեցին գաւառի եւ արտասահմանի մէջ: Պարզ է մեր դիրքը՝ հոս պարզ է եւ համայնավարներու դիրքը: Հոս եւս ճամբայ փոխելու պէտք չունինք:

ԴՊՐՈՑը ազգապահպանման կարեւոր ազդակներէն մէկն է: Այս տարագիր վիճակին մէջ բոլոր հոսանքները պէտք է խորհէին մատաղ սերունդի ազգային դաստիարակութեան, կը

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

Կար տակաւին ուրիշ մտածում մը, որ իր գաղտնիքն էր: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ սիրտն ու հոգին հոդ պիտի մնային, այդ աւերակներուն վրայ: Իր մեռելները աւելի մեծ, աւելի յարգի էին քան ուրիշներունը: Մարդիկ կային իր շրջապատէն որ, միայն իրենց անձին վրայ կը մտածէին, իրենց փրկութեան մասին կը խորհէին, մոռնալով բոլորը: Սարսափը հաւկուր դարձուցած էր շատերը, մեղկացուցեր էր անոնց գեղեցիկ զգացումները, քաջութեան շունչը: Ինքը օր մը օրանց իր մասին մտածած չունէր, իր փրկութիւնը երազած չէր: Իր ամենամեծ մտածումը ուրիշներու կարգին իր թոռն էր, իր անգին Ասոն: Ու ... Ասոյին մօտ իր մեռելները, իր անթաղ դիակները ... Ամէն անգամ որ խօսք մը ըլլար իր ապահովութեան մասին, կամ յորդոր մը զգուշութեան համար, միշտ ալ, անհոգ ուսերը կը թօթվէր ու շրթներուն ծայրէն յանկերգ մը կ'արձակէր,— Օ՛ֆ, ի՞նչս մնաց որ ինչէս վախնամ: Իր Ասոյին քովը մեռելները կային, իր մեռելներուն քով Ասոն կար: Մեռնողներու մասին տեսակ մը պաշտամունք ունէր, Ասոյին հանդէպ տեսակ մը սէր: Աշխարհը մութ էր իրեն համար, մարդիկ անհոգի, շրջապատը աղջամուղջ: Գեհե՛ն, գեհե՛ն ... Բայց այդ գեհենին մէջ, այդ խաւարակուռ աշխարհին մէջ, աստղ մը կար որ փայլ կուտար իր աղօտ հոգիին, իր աւերակ զգացումներուն: Այդ աստղը իր թոռն էր: Ասոն: Քառասունը հինգ շունչէն մնացած միակ յիշատակը: Առանց այդ յիշատակին, առանց այդ շէնշող պատկերին, Նազիկը, գուցէ շատոնց հող դարձած կ'ըլլար:

×

Այդ երեկոյ երբ Նազիկ Պաճին տոփորականին պէս տուն մտաւ, Ասոն ուրախ ժպիտով մը դէմը վազեց.—Մամա, Մակարարը եկաւ ըսաւ որ էս իրիկուն մեզի եկէք:

— Էս իրիկուն մեզի՞ եկէք ... ալ ուրիշ բան չըսա՞ւ, հարցուց Նազիկը զարմանալի շեշտով մը:

— Ըսաւ որ Տէրսիմցի Քիւրտերը եկած են:

Նազիկը հասկցաւ:

Վար դրաւ չալակին բեռը, պատրաստեց անշուք սեղանը: Մեծ մայր ու թոռ գրեթէ անխօս ճաշեցին: «Տէրսիմցի Քիւրտերը եկած են»ը կարծես ծանր խորհուրդներու մէջ ձգեց Նազիկը: Հացը ծամած առեն, կարծես թէ միտքն էր որ կը ծամէր:

Թոռան ձեռքէն բռնած վեր բարձրացաւ Մակարօրը սանդուղներէն: Հոն էին, կլոր «խոնչային» շուրջ հաւաքուած բոլորը՝ Մակարօր տիկինը, զաւակները, հոն էր Պ. Արամը, հոն էին Տէրսիմցի Քիւրտերը, հոն էին դեռ բազմաթիւ ուրիշներ: Հաւաքուած էին խորհրդակցութեան մը համար: Վերջին կարաւանն էր որ պիտի մեկնէր: Այս առթիւ պիտի տրուէին որոշումներ, պիտի առնուէին կարծիքներ: Այդ կարաւանով պիտի մեկնէին բոլորը, բոլոր այդ տան մէջ հաւաքուածները:

Մօտաւորապէս ութ-ինը ամսուան ընթացքին, անհուն զոհողութիւններով, ինչ որ կրցած էին ըրած էին, որքան որ կրցած էին հաւաքել ղրկած էին: Անշուշտ դեռ հարիւրներ եւ հազարներ կային հարեմներուն մէջ, բայց այդ բոլորը հաւաքելը, տուներէն դուրս բերելը միջոցներու կը կարօտէր: Ըրած էին ինչ որ կրցած էին ընել, մնացածները կը մնային իրենց տէրերուն:

Պէտք էր մեկնէին բոլորը, ծեր թէ երիտասարդ, մանուկ թէ պատանի: Հայ կառավարութիւնը այդպէս պատուիրած էր Ջոկապաններուն:

Ծերունի քիւրտ Սմկօն, որ իր կատարած ծառայութիւններուն համար Հանրապետական կառավարութենէն վարձատրուած էր «մասնաւոր» շքանշանով մը, կ'ըսէր թէ իրեն պատուիրած էր տանիլ բոլորը առանց այլ եւ այլի:

Իսկ Մակարարը կ'ըսէր.

— Նազիկ, մինչեւ որ Հայոց թագաւորին զօրքերը էս տեղուն քը գան՝ ժամանակի կը կարօտի: Հիմա փոքրիկ մանկիկ մըն է Հայաստանը, դեռ երեխայ, ժամանակ կ'ուզէ որ մեծնայ, երիտասարդ դառնայ որ ուժ ունենայ էս չուներուն բերանը «խաղմա» անցընելու: Մինչեւ այդ օրուան հասնիլը, պէտք է մենք բոլորս երթանք հոն, ճգնինք, աշխատինք, քրտնինք, մեր ուժն ու բազուկը անոր վերաշինութեան տրամադրենք, որ ան մեծնայ, հարստանայ, ուժովնայ, շուտ ուժովնայ ...

Քոյրս Նազիկ, էնտեղ թոռդ կ'երթայ դպրոց, բան կը սորվի, գիր կը սորվի, մեծ մարդ կը դառնայ: Քեզի տուն-տեղ կուտան, միջոցներ կը ստեղծեն լաւ, հանգիստ կեանք մը ապրելու համար: Այնտեղ, ալ ջարդի, աքսորի, թալանի վախը չկայ, հոն ալ իրարմէ բաժնուելու հոգը չըկայ: Ականջ տուր խօսքիս, Նազիկ: Գիտես որ ես քու չարիքը կամեցողներէն չեմ, գիտես որ ես քեզ ճանչցած եմ իբրեւ հարազատ քոյր մը: Երանի՜ ...

— «Մակար, ոտքերէս մինչեւ գլխուս մազերը երախտապարտ եմ քեզի: Քու բարեկամութիւնդ ամէն բանէ վեր է: Ծառ մըն ես դուն որ ստուերէդ տակ ապրեցանք բոլորս, շունչդ վայելեցինք բոլորս անխտիր, բայց մի վշտանար, Մակար, եթէ ըսեմ որ չեմ կրնար գալ: Մարթան սուտ խօսող կնիկներէն չէ, տահա անցեալ օրուան նամակին մէջ գրած էր «մօտ, շատ մօտ առենէն Հայոց զօրաւոր զօրքերը չուներուն ձեռքէն պիտի գրաւեն այդ տեղերը»:

— Մարթան սուտ չի խօսիր, բայց Մարթան աշխարհի իմաստունը չէ, մէջ մտաւ ծանր հեղինակով մը, որ կը պարտէր անդուսպ բարկութիւն մը— Ի՞նչ, Մարթան ի՞նչէն գիտէ որ «Հայոց զօրքերը շատ մօտ առենէն» հոս պիտի գան: Աշխարհին խելք բաժնել Մարթայի՞ն մնաց:

— Մի բարկանար, Արամ, ուզողը թող կրնայ երթալ, ճամբան բաց է, բայց չուզողին համար կարծեմ թէ բռնի բան չկայ, ես արդէն շատոնց հաշուած եմ իմ կեանքիս հետ:

Գիտէին որ Նազիկը չափազանց յամառ էր: Եթէ բանի մը խելքը չպառկէր, դժուար էր զայն համոզել, ատոր համար էր որ Մակար աչքով ըրաւ Արամին որ այդ ձեւով չխօսի:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՋԷ

(4)

(Շար.)

թութեան մասին: Հետաքրքիր պէտք է ըլլայ՞ն: Ի՞նչ եղաւ սակայն: Կարող ուժերը մեռցնելու եւ գլորցնելու ցանց մը հաստատելու, ընդհ. ծրագիր մշակելու մեր ցանկութիւնը հանդիպեցաւ ընդդիմութեան:

Բարեգործականը մէկ կողմէ, Հօկը, ռամկավարները միւս կողմէ խոչընդոտներ ստեղծեցին բաժնելու, կոտորակելու համար մեր ուժերը: Այսօր եւ ապագային Դաշնակցականները համաձայն են ընդհանուր լեզու գտնելու, միայն թէ նոր սերունդը դաստիարակուի ազգային ոգիով: Ի՞նչ ունինք փոխելիք, այս ճակատին վրայ:

ՎԵՐԱՇԻՆՈՒԹԻՒՆ. — Հայաստանի ստեղծման համար աշխատած ենք անմնակ տարիներ, մեզի համար հայրենիքի բարգաւաճ վիճակը ամէն բանէ վեր է: Սերունդներ են զոհուած Հայաստանի ազատութեան համար: Իւրաքանչիւր նուաճում երկրի ներս՝ գոհունակութեամբ կը լեցնէ Դաշնակցականներու սիրտը: Գիտենք որ Հայաստանը պէտք ունի ուռճանալու, հարստանալու, կ'ուզենք որ աւերուած երկիրը վերաշինուի: Որ եւ է Դաշնակցական դէմ չի կրնար ըլլալ վերաշինութեան եւ պատրաստ ենք ամէն կերպ օժանդակելու երկրի վերաշինութեան: Մենք չենք որ դէմ ենք եղած ուժերու միաւորման: Ի՞նչպէս պէտք է ապացուցանենք մեր անկեղծութիւնը: Փորձեր ըրած ենք օգնելու այսօր եւ վաղն ալ պատրաստ ենք: Արդ եթէ կայ մէկը որ ճամբայ պէտք է փոխէ, այդ հակառակորդն է, ոչ թէ մենք:

Այսպէս կարելի էր երկարել, բայց կը բաւէ: Ուրեմն, ոչ կանխակալ կարծիքներ ունինք, ոչ ալ նախապաշարումներ: Մենք մեր տեսակէտները ներպայմանաւորած հակառակորդներու դրական կամ բացասական դիրքով: Կը կրկնեմ, Դաշնակցութիւնը յարգած վիճակ չընդունիր: Անհրաժեշտ է սակայն, որ աւելի պարզ եւ յստակ մատնանշուին այն սխալները կամ ճամբաները, որ պէտք է փոխուին, «հասնելու նոյն նպատակին»:

Ա. ՈՒՐԱՐՏԵԱՆ

Պաղեստինի դէպքերը

—•—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 30 ապրիլ (Ցառաջ). — Երէկ իրիկուն ժամը 6.30ին արաբ ուսանողներ եւ ժողովուրդէն մաս մը խմբովին ցոյց կատարեցին եւ յարձակեցան ոստիկաններու վրայ: Դամասկոսի դրան մօտ Էլճէզիր պանդոկին քարեր նետուեցան ոստիկաններու վրայ: Անգլիացի սպան կրակ բացաւ դէպի պանդոկ, անոնք ալ փոխադարձեցին զէնքով: Վիրաւորուեցան 7 ոստիկաններ եւ 9 ցուցարարներ: Ոստիկաններէն երկուքը Անգլիացի են:

Հին Երուսաղէմի ամբողջ շուկան փակ է: Ինքնաշարժերը չեն բանիր: Հրէական ինքնաշարժերու երթեւեկը արգիլելու համար, անհամար քարեր ու գամեր կը թափեն փողոցի մէջ:

Երուսաղէմի մուֆթին, որ պարագլուխն է ազգայնականներուն, հեռագիրներով դիմումներ կատարած է Եմէն, Հիճազ, Պաղտատ, Սուրիա, Անգարա եւ Աֆղանիստան որպէսզի օժանդակեն արաբական դատին:

Գրեթէ ամէն գիշեր մէկ կամ երկու, եւ կամ աւելի վիրաւոր, մեռեալներ կ'ունենան արաբ եւ Հրեայ ժողովուրդներէն:

Արաբները իրենց ամէնօրեայ յայտարարութիւններու մէջ կը չեշտեն թէ պիտի շարունակեն գործադուլը, մինչեւ որ յաջողին նպաստաւոր պատասխան ստանալ Լոնտոնէն:

Արաբները կը պոռան.— Ոչ Հրեան ոչ ալ Անգլիացին կ'ուզենք: Անոնք կը պահանջեն արաբ ազգ. կառավարութեան կազմութիւնը: Մինչեւ իսկ չրջանակներէն ոմանք Իտալիոյ հանդէպ համակրանք կը յայտնեն:

Արաբներ այժմ կ'աշխատին գործադուլը տարածել կառավարութեան արաբ պաշտօնեաներուն մէջ, որպէսզի պետական մեքենան խանգարի:

Ցայտնի չէ թէ կացութիւնը ե՞րբ կը բարուոքի: Թշուառութիւնը ծայր տուաւ: Թէեւ արաբ մարմին մը հաց կը բաժնէ չքաւորներուն, սակայն անոնց թիւը օրէ օր կ'աւելնայ: Հարկ կա՞յ ըսելու թէ կը տուժէ նաեւ հայ գործաւորը: Ընտանիքներ որոնք հազիւ չոր հաց մը կ'ապահովէին, այժմ տագնապի մէջ են:

Հայեր բոլորովին չէզոք դիրք բռնած են, եւ երբեք չեն միջամտեր անցուդարձերուն: Դիտող են պարզապէս: Երկու կողմերն ալ, Հրեան եւ Արաբը կ'ըմբռնեն Հայերու դիրքը:

Հեռագիրներ չափազանցեալ թիւեր արձանագրեցին Եաֆայի հրկիզումներուն եւ զոհերու մասին: Նազարէթի մէջ վերջին երկու օրերու ընթացքին ցոյցեր կատարեցին Արաբները: Կիներ իսկ մասնակցեցան:

Տնտեսական հրապարակը շատ բան տուժեց Հայֆայի եւ Եաֆայի հրապարակներուն վրայ:

Այսօր մարզպանի ներկայութեամբ Թէլ Ավիվի մէջ կը բացուի մերձաւոր Արեւելքի տօնավաճառը:

Այս տողերը վերջացուցած պահուս կ'իմանամ թէ ըմբոստներ յարձակումներ գործեր են Հայֆա - Երուսաղէմ շոգեկառքին վրայ:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍ

—•—

ՄԱՐՍԷՅԼ, 4 մայիս (Ցառաջ). — Ապրիլեան սարսափներու տօնակատարութիւնը տեղի ունեցաւ Զ. Ո. Միութեան նախաձեռնութեամբ, Հ. Ց. Դ. Պատ. Միութեան նոր գրադարանին մէջ: Կոկիկ բազմութիւն մը փութացած էր սրահ, երկիւղած հաւատքով նահատակներու սգատօնը ունկնդրելու: Բեմին երկու կողմը Եռագոյնը սեւ կապած եւ Ֆր. Եռագոյնը խորհրդաւոր լռութիւն մը կը պարտադրէին:

Սգահանդէսը բացուեցաւ «Մեր հայրենիք»ով, ջութակի վրայ: Նուագախումբը հնչեցուց Շոփէնի մահերգը որ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս: Պատ. Միութեան նոր աշակերտներէն արտասանեցին Արգար Ցովհաննէսեան (Ափ մը մոխիր) Սեդամանթօյէն, եւ Բարգէն Գալուստեան: Հայ արիներու կողմէ արտասանութիւն մը Ց. Թումանեանէն: Լեւոն Ստեփանեան արտասանեց Պ. Դուրեանի «Իմ մահը», Ժիրայր Մալայեան նուագեց «Տէր ողորմեա»ն: Օրուան պատշաճ ուղերձ մը Վեններեկեան սանէ մը:

Առաջին բանախօս Տիկին Քիպրիթճեան զգայուն բանախօսութիւնով մը, ի մէջ այլոց յիշեց նահատակներու պաշտամունքը: Հայ ժողովուրդի փթթող ծաղիկը չորցաւ Թշնամիին սարսափներու տակ, այս նուիրական տօնը մեր հոգիին մէջ ամենապատուական տեղը ունի ու մենք անոնց գաղափարականութեամբ տոգորուած պէտք է քալենք անոնց ճամբէն անսայթաք: Ցետոյ արտասանեցին Մ. Դաւիթեան, Փ. Ասատուրեան եւ Ս. Բէնտոյեան:

Նուագէ մը վերջ ընկ. Պ. Հիւսեան իր չնիւիչ բանխօսութեամբ պարզեց բոլոր այն չարժարիքները որ յանդգնած մեծ եղեռնի: Բանախօսը եզրակացուց Հայր Ղեւոնդ Ալիշանի յատկանշական խօսքով.— Ինչ լաւ կ'ըլլար որ որքան հաշտ ենք մեր մեռելներուն հետ, նոյնքան նաեւ գիտնայինք հաշտ ըլլալ մեր ողջ եղբայրներուն հետ:

Զ. Ո. Միութիւնը, որպէս սերունդը այն նահատակներուն՝ կ'աշխատի, կը ձգնի գաղթահայ ժողովուրդին մէջ ապրեցնել մեր մեռելներուն պաշտամունքը:

Ու հանդիսականները բաժնուեցան երկիւղածութեամբ:

Ցարգանք մեր պաշտելի նահատակներուն:

Մ. Խ. Թաշճեան

ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

—:—

Վիէն, 5 մայիս (Ցառաջ). — Երկար աշխատանքներէ վերջ, մայիս 3ին Կ. Խաչի մասնաճիւղը ներկայացուց Շիրվանզադէի «Աւերակների վրայ»ն, չորս արար ընտանեկան ողբերգութիւնը Վիէնի «Մէրքըր Կաթոլիկ» սրահին մէջ: Ժամը 3ին արդէն ստուար բազմութիւն մը լեցուած էր սրահ, Կ. Խաչը քաջալերելու համար ձեռնարկը զոր կազմակերպած էին իրենց դպրոցին համար եւ որուն արդիւնքն ալ եղաւ գոհացուցիչ:

Թատերգութեան նիւթը ծանօթ ըլլալով զանց կ'առնեմ: Բոլոր դերակատարներն ալ մեր գաղութի սիրողներէն էին եւ կ'արժէ իրենց անունները արձանագրել գէթ: Օր. Շ. Ճղիկեան, Տիկիններ Ա. Մաղաքեան, Ս. Լուսարեւեան, Ա. Խաչիկեան, Ն. Խուկոյեան, Պ. Պ. Կ. Փէհլիվանեան, Մ. Մուրատեան, Մ. Կարապետեան, Ա. Մաղաքեան, Ս. Մաթոսեան, Պ. Խաչիկեան եւ Ս. Անդոեան:

Կ. Խաչի վարչութիւնը շնորհակալութեան խօսք ունի բոլոր դերակատարներուն, եւ յուշարար Կ. Մուրատեանին:

Պ. Ա.

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԵՒ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

—•—

Պէյրութի արաբական մամուլէն 4 թերթեր հետեւեալ ձեւով կը նկարագրեն հայաշխարհ սարսափներու սգահանդէսը, որ կատարուեցաւ ապրիլ 26ին.—

Պէյրութի հայ գաղութը առջի օր, կիրակի, համաշխարհային պատերազմի իր զոհերուն յիշատակը տօնեց արժանավայել կերպով: Եկեղեցական արարողութիւններէն վերջ, Զօգագ-Պլաթի Հայոց եկեղեցիէն բազմութիւնը թափօր կազմած առաջնորդուեցաւ Ֆըրն-Շըպէքի գերեզմանատունը, ուր եւս հոգեհանգստեան արարողութիւններ կատարուեցան: Բազմամարդ թափօրը ճամբան, Պուրճի հրապարակին վրայ կանգ առաւ եւ Լիբանանեան նահատակներու յիշատակին կառուցուած կոթողին վրայ զետեղեց ծաղկեպսակ մը, որ կը կրէր հետեւեալ վերտառութիւնը.— «Պատերազմի հայ որբերէն իրենց երկրորդ հայրենիքի նահատակներուն»:

Պէյրութի մենագոյն օրաթերթը «Սաւթ էլ Ահրար» կը գրէր.

«Անցած կիրակի օր, Հայերը մեծ շուքով տօնեցին յիշատակը իրենց նահատակներուն, Զօգագ-Պլաթի Հայոց եկեղեցիին մէջ: Կրօնական արարողութեանց աւարտումէն վերջ, մարդկային հոկայ թափօրը, առաջնորդութեամբ սկաուտներու, ոստիկանական խումբի մը եւ նուագախումբի ուղղուեցաւ դէպի գերեզմանատուն: Լիբանանեան, Ֆրանսական եւ Հայկական դրօշակներ, ինչպէս նաեւ մեծածաւալ սեւ շղարշ մը որուն վրայ գրուած էր «24 Ապրիլ, յիշատակը մէկ միլիոն նահատակներու» կ'ընկերանար թափօրին: Պուրճի հրապարակին վրայ, ժամը 10.30ին, հինգ վայրկեան կանգ առաւ թափօրը եւ երեք սկաուտներ ծաղկեպսակ մը դրին Լիբանանեան նահատակներու կոթողին վրայ: Անկէ վերջ կանոնաւոր շարքերով ուղղուեցաւ Հայոց գերեզմանատունը»:

ԹՐՔԱՄԻՐԱԿԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄՆԵՐ

ԱԼԷՔՍԱՆՏՐԷԹԻ ՄԷՋ

—•—

Անտիոքի եւ Իսքէնտէրունի Թուրք կամ Թրքասէր տարրերը կը շարունակեն հանդիսաւոր ցոյցեր սարքել ի նպաստ Թուրքիոյ: Այս առթիւ «Եէնի Կիւն» կը գրէ (26 ապրիլ). —

«Ցաւով կը տեղեկանանք որ առենէ մը ի վեր մեր քաղաքը գտնուող սուրիական խորհրդարանի նախագահ Սուպհի պէյ Պէրէքէթ, Թրքական անկախութեան օրը, խիստ լեզու գործածեր է, դիտել տալով Ֆրանսայի պաշտօնեայի մը.

— Այս ժողովուրդին այսքան երեստուողը եւ այսօր շուկաներուն գոցուիլը հրամայողը նոյն ինքն մարզպանին պատուիրակն ու տեղեկատու դիւանի սպաներն են: Այդ շատ լաւ գիտենք»:

Միւս կողմէ, դարձեալ «Եէնի Կիւն»ը կը գրէ թէ լիսէի տնօրէնութիւնը խիստ պատիժներ սահմանած է Ապրիլ 23ին, Թրքական տօնին օրը դպրոցէն բացակայող ուսանողներուն:

Թուրք բնակչութեան Թրքասիրական այս ցոյցերը խոր դժգոհութիւն պատճառած են Արաբներուն, մանաւանդ ազգայնական շրջանակներու մէջ որոնք չեն վարանիր յայտնելու թէ այդ շարժումները կը քաջալերուին մանուոր նկատումներով:

Ո՞Վ ՊԻՏԻ ՎՃԱՐԷ

—•—

Ֆրանսացի կին մը որ ամուսնալուծման դատ բացած էր իր էրկանը դէմ Փարիզի դատարաններուն առջեւ, վնասուց հատուցում կը պահանջէ արարկելով որ ամուսինը իրեն պարգեւած է 6 զաւակ, որոնց հոգը ստանձնելու ի վիճակի չէ ինք:

Ամուսնալուծման մասին դատական օրէնսգիրքը չոր ու ցամաք յօդուածներ ունի, որոնք չեն նախատեսեր բնական օրէնքին անակնկալները: Ու երբ կնոջ փաստաբանը հատուցում կը պահանջէ այրէն, որ բեռ մը զաւակ կը դնէ կնոջ ուսին ու կը հեռանայ, ամուսնոյն փաստաբանը կը պատասխանէ.

— Իմ փոխանորդեալս կատարած է իր հայրենասիրական պարտականութիւնը վեց զինուոր տալով երկրին, վեց ընտրող պարգեւելով ապագայ օրէնսդիրներուն, եւ վերջապէս կատարած է նաեւ Եհովային պատուիրանքը: Ինչո՞վ է յանցաւոր փոխանորդեալս:

Դատարանը չկրցաւ որոշում մը տալ: Վճիռը յետաձգուեցաւ մէկ շաբաթ: Հետաքրքրական էր գիտնալ թէ գրաւոր օրէ՞նքը պիտի յաղթանակէ թէ բնական օրէնքը:

ՊԱՐԶ ԹԱԳԱՒՈՐԸ

Անգլիոյ նոր թագաւորը Էտուըրտ Ը. որ սկսած է պարզացնել պալատական կարգ մը սովորութիւններ, դպրոցական եղած ատենէն չէր սիրեր չփանալը եւ կ'ուզէր որ միւսներուն նման պզտիկ տղեկ մը նկատէին զինք պարզապէս:

Օր մը դպրոցէն դարձաւ աչքին եզերքը սեւցած, իր մեծ հայրը՝ Էտուըրտ Է. հարցուց.

— Ո՞վ զարկաւ աչքիդ:

— Ընկերներէս մէկը. ինծի «արքայական բարձրութիւն» կոչեց, բարկացայ եւ կռուեցանք ...

ՄԱՄՈՒԼ

ՄՈՍԿՈՒԱՅԻ ՊԱՏՐԱՍՏՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

—•—

«Հայրենիք» դիտել կուտայ խմբագրականի մը մէջ (17 ապրիլ).

— «Վստահելի աղբիւրէ մը քաղելով՝ Քրիսչըն Սայընս Մոնիթըր հաղորդեց շահեկան տեղեկութիւններ Խորհրդային կառավարութեան ռազմական աննախընթաց պատրաստութիւններու մասին:

Ամերիկեան թերթի աղբիւրին համաձայն, Խորհրդային վարիչները համոզուած են, որ պատերազմը Գերմանիոյ եւ Ճափոնի հետ հաւանական է, եւ պատերազմի այդ վերահաս վըտանգը վճռականապէս կ'ազդէ անոնց թէ արտաքին եւ թէ ներքին քաղաքականութեան վրայ: Եւ թէեւ անոնք զինուորական դաշինքներ են կնքած Ֆրանսայի եւ Չեխօսլովակիոյ հետ, բայց մեծ հաւատք չունին, թէ վըտանգի պահուն Ֆրանսացիք եւ Չեխօսլովակները իրապէս պիտի կարողանան կամ ուզեն օգնութեան հասնիլ Խորհրդային Միութեան:

Այդ պատճառով է որ Մոսկուայի իշխանաւորները գերագոյն ճիգեր կ'ընեն զօրացնելու Խորհրդային Միութեան դիմադրական միջոցները այն աստիճան, որ առանց զինակիցներու օգնութեան ալ երկիրը կարողանայ ինքզինքը պաշտպանել թէ Գերմանիոյ եւ թէ Ճափոնի դէմ: Ուստի զարմանալի չէ որ բոլշեւիկները ամբողջ երկիրը վերածած են պատերազմական բանակատեղիի մը:

Խորհրդային մամուլը շատ յաճախ կ'ըսէ, որ եթէ պատերազմը սկսի, աշխատի կռիւը անմիջապէս փոխադրել Թշնամի հողին վրայ: Կասկած չկայ, որ այս է նաեւ կարմիր բանակի ապայակոյտին տեսակէտը:

Դժուար չէ հասկնալ, թէ ինչո՞ւ Խորհրդային կառավարութիւնը չուզեր ու եւ է գնով թոյլ տալ, որ պատերազմը փոխադրուի Խորհրդային Միութեան հողի վրայ: Պատճառը ռազմականէ աւելի քաղաքական է: Խորհրդային վարիչները շատ լաւ գիտեն, որ եթէ օտար զօրքեր մտնեն Խորհրդային սահմանները՝ շատ դիւրութեամբ պիտի կրնան ապստամբութիւններ առաջ բերել Խորհրդային իշխանութեան դէմ: Մինչդեռ Խորհրդային ռազմավարութեան գլխաւոր զէնքերէն մէկն է օտար երկիրներու մէջ ապստամբութիւն առաջ բերելը, — բան մը, որ կրնան ընել, եթէ կարմիր բանակը յաջողի մտնել օտար երկրի սահմանները:

Ամերիկեան թերթի աղբիւրին համաձայն, Խորհրդային կառավարութիւնը ռազմական նպատակներու համար կը ծախսէ ժողովուրդի ամբողջ եկամուտին 20 առ հարիւրը եւ այդ պատճառով ի վիճակի չէ բարելաւելու, բարձրացնելու ժողովուրդի ապրուստի մակարդակը, հակառակ իր ըրած բոլոր խոստումներուն: Մինչ կենսամթերքներու գիները բարձր կը մնան, աշխատավարձերը չեն բարձրանար եւ շատ անգոհացուցիչ մակարդակի մը վրայ կը կենան, կառավարութիւնը կ'աշխատի ժողովուրդի միտքը շեղել իր աննախանձելի վիճակէն՝ զբաղեցնելով զայն ամէն թատերական եւ այլ զուարճութիւններով եւ բոլշեւիկեան խտացեալ պրոպագանդով:

Ճիշդ է, գիւղացիներու վիճակը այժմ աւելի լաւ է, քան էր ասկէ երեք տարի առաջ, երբ կատարեալ սով էր եւ չորս միլիոն գիւղացիներ սովամահ եղան միայն Ուկրայնայի եւ Հիւսիսային Կովկասի մէջ. բայց քաղաքի գործաւորներու վիճակը անգոհացուցիչ է, եւ անոնց ստացածը չի բաւեր նոյնիսկ կուշտ փորով հաց մը ուտելու համար, բացի այն պարագայէն, երբ անոնք յաւելեալ աշխատանք կը կատարեն, ժամանակէ դուրս կը գործեն եւ սովորականէն աւելի կ'արտադրեն »:

ՑԻՒՐՈՒՆԻ

Ապրիլ 28ին Սելանիկի մէջ մեռած է Պ. Կրոն Շամտանճեան, — ծանօթ իր հանրօգուտ գործունէութեամբ:

Այս առթիւ «Հորիզոն»էն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները. —

Հանգուցեալը ծնած էր Կ. Պոլիս, 1868ին, ուսումը ստացած Կալաթա Սէրայի Սուլթանիէին մէջ, եւ անմիջապէս մտած առեւտրական ասպարէզ: Սելանիկ հաստատուած էր 1896ին, երբ տնօրէն Պոլսոյ Ս. Ցովակիմեան երկաթեղէնի վաճառատան նորաբաց մասնաճիւղին: Կ. Շամտանճեան Սելանիկի մէջ ծանօթ էր ոչ միայն իբրեւ միջազգային յայտնի առեւտրական դէմք մը, այլեւ իբրեւ ազնիւ եւ պատուաւոր Հելլէն քաղաքացի մը: Իսկ մեզի, Հայերուս համար կրկնապէս գնահատելի էր, իբրեւ ազգօգուտ եւ զոհաբերող Հայ մը:

Արդարեւ մինչեւ վերջին տարիներս երբ այլ եւս տկարութեան պատճառով ստիպուած էր հեռանալ ազգային գործերէ, հանգուցեալը մեծ ծառայութիւններ մատուցած է համայնքիս, իբրեւ Թաղական խորհուրդի եւ Քաղ. Ժողովի ատենապետ եւ խնամատարութեան անդամ: Լայնօրէն օժանդակած է ազգային եւ բարենպատակ բոլոր ձեռնարկներուն:

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—•—

Անոնք արթուն էին, մենք ալ պէտք էր արթուն եւ զգոյշ մնայինք, բայց հնարաւորութիւն չկար, մեր դիրքերու ետեւը խոր փոսի մը մէջ մեծ կըրակ վառեցինք, երկու հարիւր զինուոր չարժման մէջ էր, շղթայ կապած կրակի վայրէն մինչեւ դիրքը շարունակ կ'երթային կուգային, մէկը կը տաքնար, վեր կը բարձրանար, միւսը կուգար, կը տաքնար՝ վեր կ'ելլէր, այսպէս յաջորդաբար զինուորները կուգային կ'երթային անընդհատ: Ձիւնեղէն մարդ դարձած էինք, շատ մուշտակները կուլային նոյն իսկ: Քամին կ'ոռնար, ձիւնամրրիկը ուժգին թափով մեզ բլուրէն վար կը գլորէր: Իմ վաշտս մինչեւ կէս գիշեր հազիւ կրցաւ մնալ դիրքին վրայ, ուրիշ վաշտ մը գալով զայն փոխարինեց: Մենք քաշուեցանք մօտակայ փոքրիկ գիւղ մը, ուր կը գտնուէր մեր պահեստի ուժը: Գիւղացի մը առատ օգնելով տաքցուց մեր սառած զինուորները:

Սենեակի մը անկիւնը լուռ ու մունջ նստած էին մեր զօրամասի սպաներէն քանի մը հոգի, որոնցմէ երկուքը Զ. Բագրեւանդեան եւ Տրդատը աւելի տխուր, աւելի մելամաղձոտ երեւոյթ մը ունէին:

— Ի՞նչ կայ, Զօհրապ, այդքան խոր կը մտածես, հարցուցի ես:

— Ոնէ, հոգիս շատ տխուր է, լէ՛ երազ տեսայ, առաւօտուն մեծ կռիւ պիտի ունենանք, մենք պիտի յաղթըւինք, ես պիտի վնասուիմ, երազս շատ գէշ է:

— Լաւ գուշակութիւն կ'ընես, Զօհրապ, ըսի. գուշակէ տես ինծի ալ բան մը պիտի պատահի՞:

— Ի՞նչ գուշակութիւն, ինչ բան. երազս իմ վրայ գէշ տպաւորութիւն թողած է եւ նախազգացում մը ունիմ:

Իսկապէս Զօհրապ շատ ընկճուած էր: Շէն, ծիծաղկոտ այդ սպան բոլորովին փոխուած ու գունատած էր: Մենք դեռ շատ խօսեցանք, անոր երեսին վրայ ծիծաղի մը նշոյլ չկրցայ նշմարել:

Իսկապէս նոյ. 14ի յաջորդ առաւօտեան կռուին Զօհրապը եւ իր կրտսեր սպան Տրդատը տաք կռիւի մը մէջ սպաննուեցան, շատ սրտաճմլիկ պարագաներու տակ: Նոյն իսկ երկուքին դիակները մնացին կռուի դաշտին վրայ եւ անցան թշնամիին ձեռքը:

Նոյեմբեր 14ի գիշերին յաջորդեց գեղեցիկ ու փառաւոր առաւօտ մը: Ջինջ ու մաքուր երկինք մը: Արեւը իր տաք ճառագայթներով մեր ընդարմացած ու պաղած մարմինները կազդուրեց: Ձիւները սկսան հալիլ:

Թշնամին ցցուեցաւ մեր առջեւ: Կռիւը տաքցաւ: Թնդանօթի ռումբերը երկու կողմի դիրքերը սկսան ծեծել: Գնդացիրները կրակէ գնդակ կը մաղէին: Թշնամի շրափնելը անձրեւի նման կրակ կը թափէր: Գունդի հրամանատարին կարգադրութեամբ մեր ձիաւորները կ'աշխատէին Շիշ-Թափա գիւղի ուղղութեամբ թշնամիին կռնակը անցնիլ, բայց անկարող էին թանձր ձիւնին պատճառաւ: Ալեք-պոլի աւելի մօտ բլուրները, որ մեր ձեռքն էին, թողուցինք եւ ետ քաշուիլ սկսանք: Մեր նահանջը երկու պատճառի արդիւնք էր: Նախ որ թշնամին Շիշ-Թափա գիւղի կողմէն մեծ ճիգով, ճարպիկ եւ արագ շարժումով բռնած էր մեր բլուրներուն շարունակութիւնը՝ աւելի բարձր կէտերը եւ կը յառաջանար եւ կը սպառնար մեր աջ թեւին եւ նոյն իսկ մեր թիկունքին: Երկրորդ մեր թիկունքին կար աւելի բարձր եւ անառիկ լեռնաշղթայ մը, որու կեդրոնէն կ'անցնի Ջաջուռի փապուղին: Մեր զօրամասերը ամէն ուղղութեամբ քաշուիլ սկսան: Ջաջուռի կայարանի եւ նոյն անուն գիւղի քիչ մը հարթ տարածութեան վրայ կռիւը աւելի տաքցած էր: Զօհրապի վաշտը այդ կէտին վրայ հերոսաբար կը կռուէր: Զօհրապ ճիչ մը կ'արձակէ, զարնուած էր: Վաշտը տեսնելով իրենց հրամանատարին վիրաւորուիլը կը նահանջէ: Զօհրապ կ'աղաղակէ, կ'աղերսէ որ միասին տանին: Իր կրտսեր սպան՝ Տրդատ, հերոսաբար առաջ կը նետուի, կրակին տակ ուսին կ'առնէ վիրաւորը: Բայց ինքն ալ կը վիրաւորուի եւ երկուքը թաւալգլոր վար կ'իյնան: Զօհրապի վաշտը եւ մեր գունդի ձիաւորները քանի մը յանդուգն յարձակումներ գործեցին դիակները ազատելու համար, բայց անկարող եղան: Թշնամին գամուած մնացած էր այդ հողաշերտին վրայ:

Մեր զօրամասը ձգեց իր առաջաւոր բլուրները, Ջաջուռ գիւղը, կայարանը: Փապուղիին վրայի բարձր դիրքերը եւ անոր աջին ու ձախին գտնուած ձիւնապատ լեռները բռնեց եւ տեղաւորուեցաւ: Թշնամին կանգնած էր կայարանին մէջ եւ շրջակայքը, քայլ մը առաջ չէր գար եւ գալու ալ միտք չունէր, միայն երբեմն թնդանօթի քանի մը ռումբ կը նետէր մեր դիրքերուն վրայ, պատահական ռումբ մը միայն կրցաւ ձի մը եւ զինուոր մը վիրաւորել:

Թշնամի զօրքին համար շատ դժուար էր Ջաջուռի այս վերջին դիրքերը գրաւել: Մենք թառած էինք բարձրութիւններու վրայ, թշնամին դէպի այդ դիրքերը յառաջանալու համար շատ բացէն պիտի գար, մեր ահարկու կրակին ազդեցութեան տակ պիտի հալէր ու անհետանար: Մեր աջն ու ձախը կային ձիւնոտ ու անանցանելի լեռներ:

Ջաջուռի մեր բռնած դիրքերը ռազմական տեսակէտով անդնահատելի էին, եթէ մենք գիտնայինք զանոնք պաշտպանել: Ցանկարծ մեր թիկունքէն, հեռուէն հրացանի համազարկի ձայներ լսեցինք, որոնց յաջորդեցին թնդանօթի քանի մը որոտներ: Բոլորս ապշած, ականջ դարձանք, ապուշ հետաքրքրութիւն մը անցաւ բոլոր շարքերուն մէջ: Անորոշ, անստոյգ ձայներ էին: Մեր թիկունքի բոլոր գիւղերը հայկական էին, Թուրք, Թաթար գոյութիւն չունէր որ կարծէինք թէ կռնակէն ապստամբութիւն մը պատահած է, մանաւանդ ուշագրաւ էին թնդանօթին ձայները: Խորհրդաւոր, առեղծուածային դէպք մը պատահած էր: Մեր խուզարկու ձիաւորները թիկունք դարձան մօտակայ հայ գիւղէն տեղեկութիւն առնելու համար: Զարգէտ լուրը սեւ ուրուականի նման անցաւ բոլոր զօրամասերու մէջէն:

— Թշնամին մեր թիկունքը անցած, Ղալթախճի գիւղը կը ռմբակոծէ:

Խելագարեցնող լուր մը, բայց ըստոյգ: Թշնամին Տիրաքլար գիւղի կողմէն գաղտնի ճանապարհով մը գիշերուան մթութենէն օգտուելով անցած էր Ղալթախճի գիւղի ձորը: Այս երկու գիւղերը իրարու միացնող ձորին մէջ յարմար անցք մը կայ:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(33)

Պ. Չէմպըլէն Հաբէշի խնդիրն ալ շօշափելով, փաղաքշական խօսքեր ուղղեց Ֆրանսայի: Երբ նիստը վերջացաւ, աշխատաւորականները նոր վէճ մը յարուցին, պատմելով թէ Լոնտոնի մէջ լայն վարկ բացուած է Գերմանիոյ եւ թէ 40 միլիոն ոսկիի փոխառութիւն մը կը պատրաստուի: Արտաքին նախարարութեան խորհրդականը պատասխանեց թէ միայն կարճ պայմանաժամով վարկեր բացուած են եւ թէ խնդիրը մատնանշուած հանգամանքը չունի:

** «Տէյլի Մէյլ»ի թղթակցին եւ Մուսոլինիի տեսակցութեան առթիւ, իրազեկներ կը հաւաստեն թէ պատժական տնօրինութեանց վերացումը անխուսափելի է այլեւս եւ թէ անգլ. կառավարութիւնը պատրաստ է բարեկամութեան փոխադարձ հաւաստիքներ տալու, երբ առիթը ներկայանայ: Հաւանական է որ խորհրդակցութիւն մը կատարուի մօտերս, վերահաստատելու համար անգլեւիտալական նախկին բարեկամութիւնը:

Ողջ մասցու օդանաւով

Ատտիս Ապէպայի գրաւումէն անմիջապէս վերջը 150 օդանաւեր երեւցան քաղաքին վերեւ, աւելի ազդու հանգամանք մը տալով 25,000 զինուորներու յաղթական թափորին: Իսկ բուն ռազմաճակատին վրայ ուրիշ օդանաւեր զբաղած էին մասցու կենդանիներ ճարելու բանակին: Այս ձեւով կերակրուեցան այն իտալական զինուորները որոնք Տանաքիլի անապատը անցնելէ վերջը, հասեր էին Սարտոյի շրջանը: Տաքութեան աստիճանը 60էն վեր ըլլալով, անկարելի էր մորթուած անասուններ ղրկել, նոյնիսկ օդանաւով: Ուրեմն յանդուգն փորձ մը կատարուելով, ողջ մասցուներ ղրկուեցան, որոնք վար կ'առնուէին անկարգելներու միջոցաւ:

Ֆրանսա չափաւորութի՞ւն յանձնարարած է Իտալիոյ

—•—

Ա. Դ. Խորհուրդը կը գումարուի երկուշաբթի, 11 մայիս: Օրակարգին վրայ կան Հաբէշի եւ Եթովպիոյ խնդիրները: Անգլ. կառավարութիւնը դեռ նոր ղրկած ըլլալով իր հարցարանը, Գերմանիա չի կրնար հասցնել պատասխանը, ուրեմն այս խնդիրը ինքնին կը յետաձգուի: Իսկ միւսը՝ Եթովպականը, սեղանի վրայ պիտի գայ իր ամէնէն սուր հանգամանքով, հիմա որ Իտալիա նստած է Ատտիս-Ապէպայի մէջ:

Թերթերը կը գրեն թէ ֆրանսական կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, Ատտիս-Ապէպայի գրաւումէն անմիջապէս վերջը չափաւորութեան խորհուրդներ տուած է Իտալիոյ, Հռոմի դեսպանին միջոցաւ: Միեւնոյն օրը Փարիզի իտալական դեսպանը տեսակցեցաւ Ֆրանսայի արտաքին նախարարութեան ընդհ. քարտուղարին հետ: Քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, Ֆրանսա կը կարծէ թէ քիչ մը խոհեմութիւն եւ բարեացակամութիւն բաւական են, պատժական տնօրինութիւնները վերցնելու եւ Միջերկրականի խաղաղութիւնը ապահովելու համար: Իսկ ընդհակառակն, ձախաւեր խօսք մը կրնայ շատ վտանգաւոր կացութեան մը մատնել Եւրոպան, եւ մասնաւորապէս Իտալիան: Այս առթիւ թերթ մը Մուսոլինիի կը յիշեցնէ Աննիպալի տեղակալին պատմական խօսքը.— «Դուն յաղթել գիտես, բայց չես գիտեր օգտուիլ յաղթանակէդ»: Ուրեմն Փարիզ կ'աշխատի որ Մուսոլինի չարաչար չգործածէ իր յաղթանակը:

*** Իսկ անդին, Անգլիոյ մէջ, ոչ միայն պատիժներու շարունակութեան, այլեւ նոր տնօրինութեանց մասին կը խօսին: Լորտ Սըսիլ, որ այնքան գործօն դեր կատարած է Ազգաժողովին մէջ, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ իտալական յաղթանակէն վերջ.

— Մենք ճշդիւ չենք գիտեր թէ ինչ անցած դարձած է Եթովպիոյ մէջ: Չենք կրնար ըսել թէ Եթովպիա դադրած է գոյութենէ եւ քանի այդպէս է, պատժամիջոցները պէտք է տեւեն: Նոյն իսկ պարտաւոր էինք զօրացնել զանոնք, մեր նպատակն ըլլալով ապահովել խաղաղութիւնը, Ազգաժողովի շրջանակին մէջ: Պատերազմի առաջին օրէն իսկ պէտք էր Ազգաժողովէն վտարել Իտալիան. այդպէս չեղաւ եւ հիմա չի կրնար ըլլալ, քանի որ կարգադրութեան մը յանգելու յոյսեր կան:

Հարցարանը Պերլին ղրկուեցաւ

—•—

Շաբաթներով որոճալէ, մշակելէ եւ վերստին խմբագրելէ յետոյ, անգլիական կառավարութիւնը վերջապէս Պերլին ղրկեց իր հարցարանը, շարք մը լուսաբանութիւններ ստանալու համար: Լոնտոնի թերթերը կ'ըսեն թէ հաւանական չէ որ հրատարակութեան տրուի բնագիրը: Ուղղուած հարցումները ծածկելու խնդիր չկայ, բայց պաշտօնական շրջանակները օգտակար չեն գտներ որ տարակարծութիւնները չէշտուին հրապարակային բանավէճերով: «Ողբալի է ամէն բան տանիքներէն պոռալու քաղաքականութիւնը, կ'ըսէ «Թայմզ», եւ անգլ. կառավարութեան նպատակն է բաց հրապարակէն ժողովարահի սեղաններուն վրայ փոխադրել վիճաբանութիւնը»:

Հարցարանին պատճէնը հաղորդուած է կամ պիտի հաղորդուի ֆրանսական կառավարութեան, քանի որ հարցումները ուղղուած են թէ Լոնտոնի եւ թէ Փարիզի անունով: Կը կարծուի թէ անգլ. կառավարութիւնը հարցարանը յանձնելէ եւ ուսումնասիրութեան ժամանակ տալէ վերջ, Պերլին պիտի ղրկէ իր անդամներէն մէկը, խորհրդակցելու համար, վերջնական որոշումներէ առաջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ խռովութեանց մասին տեղեկութիւններ հաղորդուեցան Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Բրիտանական մարզպանի տեղեկագրին համաձայն, ապրիլ 19էն Եաֆայի մէջ սպաննուած են 7 Հրեաներ, ծանրապէս վիրաւորուած՝ 11, թեթեւապէս՝ 14 հոգի: Արաբներէն սպաննուած են երկու հոգի, իսկ վիրաւորուած՝ 15 հոգի: Իբրեւ հետեւանք խռովութեանց, բացառիկ լիազօրութիւններ տրուած են մարզպանին:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՄԷՋ խռովութիւնները կը շարունակուին անընդհատ: Լուր տարածուած ըլլալով թէ մարապետները թունաւոր անուշեղէններ տուած են մանուկներուն, ամբոխը քարիւղ թափեց եւ վառեց քանի մը եկեղեցիներ եւ վանք մը, Մատրիտի մէջ: Ցուցարարները յետոյ յարձակեցան դպրոցի մը վրայ եւ դուրս թափեցին կարասիները: Տէրտէր մը չարաչար խոշտանգուեցաւ: Թէթուանի մէջ ալ երեք եկեղեցիներ պիտի վառէին, բայց ոստիկանութիւնը միջամտեց:

«ՀԻՆՏԷՆՊՈՒՐԿ», գերմանական հսկայ ցէփլինը, չորեքշաբթի գիշեր ճամբայ ելաւ դէպի Մ. Նահանգները: Առաջին փորձն է այս:

ՌՈՒՍԱԿԱՆ «ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ» կոչուած կազմակերպութեան Փրակայի մասնաճիւղին անդամներէն 30 հոգի ձերբակալուեցան, իբրեւ դաւադիրներ: «Իւմանիթէ» կը գրէ թէ կազմակերպութիւնը դաւեր կը նիւթէր, խորհրդային իշխանութիւնը տապալելու համար ահաբեկումներով եւ յարձակումներով եւ թէ ճիւղեր ունի Լեհաստանի, Գերմանիոյ եւ մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ: Կեդրոնը կը գտնուի Պելկրատ:

Ցաւով կը լսենք մահը՝ Թուրքիոյ երկրագործական նախկին պաշտօնատարներէն ծանօթ հնագէտ՝

ՅՈՎՍԷՓ ԻՔՃԷԱՆԻ

Յուղարկաւորութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր, ուրբաթ առաւօտ ժամը 11ին, Հայոց եկեղեցիին մէջ, 15, **Rue Jean Goujon:**

ԾԱՆՕԹ. Մասնաւոր մահազդ ղրկուած չըլլալով, կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍի Պրոպականտի ցանձնախումբին հերթական վիճաբանական ժողովը 8 մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Հ. Յ. Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Նիւթ՝ Հայ յեղ. գաղափարաբանութիւնը եւ հակայեղափոխական մտածողութիւնը: Կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ՎԱԼԱՆՍի կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԿՐԸՆՕԲԼի Խօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, ինչպէս նաեւ իր շրջանի Գէորգ Չաւուշ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Մուրատ Ակումբին մէջ. կարեւոր օրակարգ:

ՓՕՆԹէի Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, 9 մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ. կը խնդրուի Սէն-Սաթուրնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

Մայիս 9ին իրիկուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

կը նախագահէ Տիկ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը խօսին Տիկ. ԷԼԼԷՆ ԲԻԻԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին: կը մասնակցին՝ Իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԻՆՆՑԻԱՆՈՎ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, Օր. ԱՎՆԱԴԱՆՆԱՆ եւ Օր. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ: Օր. ԱԼԻՍ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ՝ սպանիական պարեր:

ՃԱԶ **Sandros and his Boys**

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք:

ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ

իր հիմնադրութեան հնգամեակին առթիւ,

10 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Բանիկեանի սրճարանին մէջ, 6 Պուլվար Ռուտէն

կը խօսի Պ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ խմբերգ, մեներգ, նուագ, արտասանութիւն

ճոխ սեղան՝ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ:

Մուտք 5 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոցներ.— Մեթրօ Մէրի տ'իսիէն առնել 23 թիւ օթօպիւս եւ իջնել կար տ'իսի:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

կազմակերպուած Ֆ. Կ. Խաչի Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ

10 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. սրահին մէջ

կը խօսին՝ Պ. Ա. ԿԻԻԼՊԷՆԿԵԱՆ եւ Տիկ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն, պարեր եւ կենդանի պատկեր:

Մուտքը ազատ է:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերան Նահանգային Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի, սրճարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի անդամ հայրենակիցներէն ներկայանալ անդամատետրով:

ԴԻՊՐՈՑԱՏԵՐԻ Սանուց Միութիւնը Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ կազմակերպած հանդէսը պիտի կրկնէ նաեւ յառաջիկայ Մայիս 17ին, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, վալմօս անին սրահին մէջ, 1 Bld. du Nord Le Raincy (S. & O.): Մուտք 7.50 եւ 5 ֆրանք:

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Գաւառի Հայր. Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Բանիկեանի սրճարանը, 6 bis Bld. Rodin, Իսի լէ Մուլինօ:

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Երամեան եւ Ժամկոչեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ՝ 10 Մայիս, կիրակի, հոգեհանգիստ—պատարագ տեղի կ'ունենայ իրենց ողբացեալ հօր ԼԵՒՈՆ ԵՐԱՄԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ. կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

×

ԴՊՐՈՑ ՍԷՐ Տիկնանց ընկերութեան հիմնարկութեան տարեդարձին առթիւ, յառաջիկայ Մայիս 10ին, կիրակի առտու պատարագ եւ հոգեհանգստեան պաշտօն պիտի մատուցուի Հայոց եկեղեցիին մէջ, (15 rue Jean Goujon), ի յիշատակ հանգուցեալ անդամուհիներուն: Պատարագի երգեցողութիւնները պիտի կատարուին վարժարանին սանուհիներուն կողմէ: կը հրաւիրուին բոլոր ազգակիցները ներկայ ըլլալ:

ՅԵՏԱՁԳՈՒԱԾ Է

Պ. Գանթարճեանի (Cario Canti) պարահանդէս երեկոյթը որ տեղի պիտի ունենար Մայիս 10ին, յետաձգուած է Մայիս 17ին:

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

—•—

Անոնց համար առաջին գծի վրայ կը մնան Ռուսիոյ բարգաւաճումն ու ստիճանական յառաջդիմութիւնը: Անոնց համար կարեւորը համայնավար կուսակցութեան գաղափարներու յաղթանակը չէ, այլ յաղթանակն ու բարօրութիւնը Ռուսիոյ՝ որպէս ինքնագոյ արժէք:

Այս երկու տեսակի ուժերը,— իշխանութիւն եւ հասարակութիւն,— ստիպուած են աշխատիլ երկրի մը մէջ, որ հազիւ քսան տարի առաջ կը ներկայացնէր ովկիանոս մը՝ անհաշտ կիրքերու: Այդ երկու ուժերը, որոնք թուապէս անարժէք են՝ բաղդատմամբ իրենց շուրջի մարդկային նիւթին, պէտք է տասնեակ միլիոնաւոր սանձարձակ, խանթարեալ եւ խաւարէն ու վրէժէն գինովցած մարդիկ քշէին բերեն՝ որ եւ է պետական կազմակերպութեան մը մէջ, որուն սահմաններէն ներս կարելի է կառուցանել նոր Ռուսիան:

Այս նպատակին շուրջ, իշխանութեան գաղափարներն ու հասարակութեան ցանկութիւնները ամբողջովին կը դրկեն իրար: Ահա թէ ինչու, ռուս հասարակութեան այն մասը, որ, անկախ իր տեսակէտէն եւ համոզումներէն, հոկտեմբերէն յետոյ մնաց երկրի մէջ, իր վրայ առաւ իշխանութեան հետ գործակցելու խաչելութեան տառապանքները: Ահա թէ ինչու, ան հանդուրժեց այն ամօթին ու ստորնացման որ յաճախ իր վրայ կը նետուէր նոյն այդ իշխանութեան կողմէ: Ահա թէ ինչու ան կը հանդուրժէ անարգանքին անարդար մեղադրանքներուն ու մինչեւ իսկ անդատաստան դնդակահարման, որոնցմով, մանաւանդ կոմունիզմի առաջին տարիներուն, իշխանութիւնը այնքան յաճախ ու այնքան անողոք եւ անիրաւօրէն կը պատասխանէր՝ «հասարակութեան» օրինաւոր եւ հայրենասիրական գործերուն: «Հասարակութիւն»ը իր ուժը կը քաշէր այն գիտակցութենէն թէ՝ Ռուսիոյ փրկութիւնը, որպէս պետական եւ տնտեսական միութիւն, գլխաւոր պարտականութիւնն է ռուս քաղաքացիին, եւ թէ այդ փրկութիւնը կարելի է — տրուած պայմաններուն մէջ — միայն տուեալ պարագաներով: Ան գիտէր թէ հինը վերահաստատելու ամենափոքր փորձը, նոր յեղափոխութեան մը ամենափոքր մտածումը վերջնականապէս պիտի ոչնչացնէ ռուս մտաւորականութեան մնացեալ հետքերը, եւ այն ատեն Ռուսիան պիտի պատէ, երկար, շատ երկար ատեն, բացարձակ խաւար մը:

Ահա թէ ինչու, Սովետներուն հողամասին վրայ մնացած հանրային ուժերը, որոնք նախկին Ռուսիոյ կը պատկանէին, խեղդելով իրենց մէջ ցաւը, տառապանքն ու յաճախ իրական սարսափը, յամառ ու անփոփոխ կերպով գործակցեցան սովետ իշխանութեան, որ ոչ կը հասկնար զանոնք, ոչ ալ կը հաւատար անոնց: Բայց, հոս, այս խնդրին մէջ, թէ իշխանութիւնը եւ թէ հասարակական ուժերը կը հաւատային իրապէս միակ ու միեւնոյն նպատակի մը, Ռուսիոյ փրկութեանը:

Ուրիշ խնդիրներու մէջ, Խ. Միութեան իշխանութիւնն ու հասարակութիւնը երբեմն կը միանան, երբեմն կը բաժնուին: Ու ինծի կը թուի թէ աւելի լաւ կ'ըլլայ, եթէ այդ ուժերը առանձին առանձին քննենք:

×

Որո՞նք մաս կըկազմենայն բաժանումին, զոր ես «հասարակութիւն» կը կոչեմ: Ու ի՞նչ արդիւնք ձեռք ձգած է ան:

Հոկտեմբերէն անմիջապէս վերջ, այս բաժանումը կամ ուժը թուապէս անարժէք էր: Ան կը բաղկանար այն ռուս մտաւորականներէն, որոնց համար ռուսական մշակոյթի պաշտպանութիւնը կարելի կ'ըլլար միայն ռուսական հողին վրայ: Գիւղական ուսուցիչներ, մանկավարժներ, փրօֆէսէօրներ, գիտուններ, բժիշկներ, հողագէտներ, երկրաչափներ եւ ճարտարագէտներ, մաս մը զինուորականութենէն, ահա այս էր բոլորը:

(Շար.)

(12)

ԽՆՋՈՅՔ

Ֆ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ, Միութեան տարեդարձին առթիւ,

9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ 1, Պ. Լեւոնի ճաշարանի վերնայարկը, 13 rue Passet, փլաս տիւ փոն:

Ներկայ կ'ըլլայ Տիկ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ընտանեկան հաճելի մթնոլորտ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք:

Երեկոյթ — Խնջոյք

կազմակերպուած Տիգրանակերտի եւ Շրջանի Հայր. Միութեան Վիէնի Մասնաճիւղին կողմէ

9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Հ. Յ. Դ. Խաժակ Ակումբին մէջ:

կը խօսի Լիոնի հայրենակիցներէն Պ. ԳԱՌՆԻԿ ՔԻԼԱՐՃԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն: Մուտքը ազատ է:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին,

École des Langues Orientales ի մէջ, 2 rue de Lille,

Մէթրօ՝ St. Germain des Prés

կը դասախօսէ Պ. Ա. ՉՕՊԱՆԵԱՆ

Նիւթ՝ Փ. ԲԻՒԶԱՆԴԱՑԻ (Շար.)

Թատերական Ներկայացում

Պոմօնի «Շանթ» թատերախումբին կողմէ

9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պոմօնի Վարանդեան սրահին մէջ

կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Ղեկավարութեամբ Վ. Տէր-Վարդանեանի եւ մասնակցութեամբ կարող ուժերու

Տոմսերու գինը՝ 4 ֆր., պզտիկներու 2 ֆրանք:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ. ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՏՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ.—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 9 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 9 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3110

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԳԱՑՈՂՆԵՐԸ ԵՒ ՄՆԱՑՈՂՆԵՐԸ

Այսօր Մարսէյլէն ճամբայ կ'ելլէ ներգաղթի շոգենաւը, այնքան ձգձգումներէ եւ ընդվզեցուցիչ դժուարութիւններէ յետոյ:

«Ուշ լինի, նուշ լինի»: Ինչ չարժանիքներ ալ «դէպի Երկիր» մղած ըլլան գացողները, կազդուրիչ է երեւոյթը: Թող ամէն մէկն երթայ եւ իր հայրենասիրութիւնն ու կարողութիւնը ի սպաս դնէ հայրենիքի վերաշինութեան: Եւ թող բաղձայ, իսկ եթէ ձեռքէն կուգայ՝ աջակցի, որպէսզի ճամբան հարթուի ուրիշ կարաւաններու համար: Ոչ միայն Ֆրանսայէն, այլեւ ուրիշ գաղութներէ:

Որքան շատ մարդ փրկուի պանդխտութենէ — մանաւանդ այս լքծուն պողոտաներէն, անոնց մուխէն ու ծուխէն ինչպէս հրապոյրներէն, շահ է ե՛ւ այսօրուան ե՛ւ վաղուան համար:

Ի՛նչ աւերներ ցանեցին վերջին 15 տարիները, այստեղ եւ ամէն տեղ, արեւմուտքի եւ արեւելքի մէջ: Եւ ի՛նչ անսահման կորով սպառեցաւ, բարոյական թէ նիւթական, յանգելու համար խարուխ ելքի մը:

Գացողները կրնան պատմել ինչ որ տեսան, տարիներու ընթացքին, իսկ մնացողները անշուշտ գոհ են որ երկու հազար հոգի փրկուեցան, օտարութենէ եւ անստուգութենէ:

Մեր մաղթանքը՝ գացողներուն, այն պիտի ըլլար որ չվհատէին նախազան դժուարութեանց առջեւ, եւ սրտանց կապուէին վերաշինութեան ու հայրենիքի բարօրութեան աշխատանքին:

Անոնք որ Հայաստան գացին ու եկան վերջին տասը տարիներու ընթացքին, հպարտօրէն կը պատմեն փոխադրուած տարագիրներու չինարար աշխատանքները:

Բոլորն ալ կը հաստատեն թէ նորաշէն աւաններու բնակիչները աւելին կատարած են, քան կը սպասուէր: Ցաճախ նախանձ պատճառելու աստիճան:

Թող արծարծուի այդ բարի նախանձը, նորագոյն տարրերու միջերով: Նոր շունչով եւ ինքնավստահութեամբ: Եւ թող անթար պահուին ու զարգանան այն դրական գիծերը, որ կը յատկանշեն այս տարագիր զանգուածը:

Մեր ուզածը չէ՝ այնտեղ հաստատուած կարգուսարքը, ուսկան հնոցէն արձակուած աղանդաւորութեամբ: Եւ այս կիսակատար կարաւանները չեն որ ներգաղթ կամ «դէպի տուն վերադարձ» պիտի համարուէին:

Դեռ շատ լայն է անջրպետը, շռայլաբանութեանց եւ իրականութեան միջեւ:

Եւ սակայն,— երբ ուզածդ չես կրնար, չահ պիտի սեպես կրցածդ: Ինչ որ կը նշանակէ թէ՝ մենք պիտի շարունակենք պայքարիլ ու պահանջել աւելին:

Ի՛նչ տարակոյս, որ պահանջներուն գլուխը կը գտնուի, իբրեւ անմիջական խնդիր, մշակել մասնաւոր ծրագիր՝ ներգաղթի համար: Ներգաղթը վերածել ազգային-պետական քաղաքականութեան մը, համապատասխան ծրագրով ու վարկերով:

Գացողները թող պատմեն ո՛ւր որ կը հասնի իրենց խօսքը, որպէսզի Երեւանը վարժուի, վերջապէս, Արտասահմանի վրայ նայիլ իբրեւ վճռական ազդակ մը հայրենիքի զօրացման եւ բարգաւաճման:

Շատոնց անցած է մարզանքներու շրջանը, աւելի ծանրացնելով Երեւանի պատասխանատուութիւնը:

Շ.

«Կ. ԽԱՉԻ ՕՐԸ»

Խօսուն չարժանկար մը՝ «Յառաջ»ի չորրորդ էջը.— Համերգ, երեկոյթ, ներկայացում, պար, եւն.: Ահա չարաթներէ ի վեր անոնց վերեւ կ'իշխէ «Կ. Խաչի Օր»ը, Փարիզէն մինչեւ ամէնէն համեստ գաղութը:

Գեղեցիկ սովորութիւն մը՝ տարածելու համար այս ժողովրդական կազմակերպութեան գաղափարները, տաքուկ մթնոլորտի մը մէջ պարզելով անոր գործունէութիւնը:

Այսպէս, այս գիշեր «Կ. Խաչի Օրը» կը տօնէ Փարիզի մասնաճիւղը, վաղը՝ Տէսինի մասնաճիւղը: Ցերեկոյթ մըն ալ սարքած է Իսի-լէ-Մուլինոյի մասնաճիւղը:

Անշուշտ այս տօնակատարութիւնները աստիճան մը միայն գաղափար կրնան տալ այն բեղուն եւ յարաճուն գործունէութեան մասին, որուն լծուած է Կապոյտ Խաչը, բոլոր գաղութներուն մէջ, գոհացնելու համար բազմազան պահանջներ:

Ոչ երեւելիներ են որ կը հովանաւորեն այս ժողովրդական կազմակերպութիւնը, հազարնոցներ լեցնելու համար անոր սնտուկը, ոչ ալ կալուածական եկամուտներ եւ «թրըսթ»ներ:

Անոր ամէնէն ամուր խարիսխը կը կազմեն իր անդամներուն եւ համակիրներուն հաւատքն ու աշխատանքը, անշահախնդիր նիգն ու յարատեւութիւնը: Իսկ իր վկայականները,— բարեհաճեցէք հետաքրքրուիլ, կարդալ կամ լսել ինչ որ կրցած են կատարել, այնքան տաժանելի պայմաններու մէջ:

Աւելի՞ն կը սպասէք: Կ. Խաչը ամէնէն առաջ ինքն է դժգոհ՝ իր բերած արդիւնքէն:

Բայց, հաւաչանքն ու բաղձա՞նքն են որ պիտի լրացնեն պակասները, թէ անվերապահ աջակցութիւնն ու գուրգուրանքը:

Հետեւեցէք, դատեցէք,— եւ դուք որոշեցէք ձեր պարտաւորութիւնները, այստեղ եւ ամէն տեղ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀՌՈՎՄԷԱԿԱՆ ԿԱՅՍՐՈՒԹԻ՞ՒՆ...

ՖԱՇԱԿԱՆ ԳԵՐԱԳՈՅՆ ԽՈՐՀՈՒՐԴԻՆ ԺՈՂՈՎԸ

Այս առտու, շաբաթ, կը գումարուի Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը, ուր պիտի խօսի Մուսոլինի, յայտնելով կառավարութեան տեսակէտը՝ Եթովպիոյ ապագայի մասին: Այս ժողովէն եւ նախարարական խորհուրդէն վերջ, Մուսոլինի ճառով մը պիտի հաղորդէ իր որոշումը, Վենետիկի պալատին (Հռոմ) պատշգամէն, ի լուր աշխարհի: Կ'ըսուի թէ «Առաջնորդ»ը թագաւորութիւնը պիտի վերածէ կայսրութեան, աւելի ճիշդ՝ հռոմէական կայսրութեան: Ամէն պարագայի մէջ, Մուսոլինի իր գաղտնիքը պիտի պահէ մինչեւ այս գիշեր: Մէկ բան անվիճելի կը համարուի,— Մուսոլինի անգամ մը եւս պիտի յայտարարէ թէ Եթովպիան Իտալիոյ ամբողջական մասը կը կազմէ: Այս առթիւ պիտի յայտնէ թէ ինչպէս պիտի կազմակերպուի նոր գաղթավայրը:

Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը պիտի գումարուի առտուան ժամը 10ին, Վենետիկի պալատին մէջ: Կէս ժամ վերջը պիտի գումարուի նախարարական խորհուրդը, որ միշտ ներքին գործերու պաշտօնատան մէջ ժողով կ'ընէ, բայց այս անգամ պիտի հաւաքուի Վենետիկի պալատին միեւնոյն ժողովասրահին մէջ: Ինչպէս կը տեսնուի, Ֆաշական գերագոյն խորհրդին ժողովը շատ կարճ պիտի տեւէ, եւ տարակոյս չկայ թէ Մուսոլինի ժողովին պիտի ներկայանայ պատրաստ որոշումով մը եւ պիտի պահանջէ վաւերացնել զայն: Նոյնը՝ նախարարական խորհուրդին մէջ: Առաջին անգամ ըլլալով, Ֆաշական խորհուրդին որոշումը պիտի յայտարարուի Վենետիկի պալատին պատշգամէն:

Իտալական բոլոր թերթերը այժմէն կը յայտարարեն թէ վերջնական է Եթովպիոյ կցումը:

*** Մուսոլինի հինգշաբթի օր նոր ճառ մը խօսեցաւ Վենետիկի պալատին պատշգամէն, յատկապէս կիներու համար, փառաբանելով անոնց կրած զոհողութիւնը ոչ միայն իրենց զաւակներով, ամուսիններով եւ եղբայրներով որ կռուեցան ռազմադաշտին վրայ, այլեւ տնտեսական պաշարման առթիւ ցոյց տրուած անձնուիրութեամբ: Կրկին եւ կրկին տարփողեց Իտալացիներու սքանչելի կարգապահութիւնը եւ հայրենասիրութիւնը եւ երկրին երախտագիտութիւնը յայտնեց կիներուն, որոնց զոհողութիւնը ոսկի տառերով պիտի արձանագրուի պատմութեան մէջ:

Ծիճիկան ալ ինկաւ

Վերջին լուրերու համաձայն, բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է Ատտիս Ապէպայի մէջ: Մայրաքաղաքէն Ճիպութի գացող երկաթուղին պիտի պաշտպանուի իտալական զինուորներու կողմէ, մինչեւ Ֆրանսական Սոմալիի սահմանագլուխը: Օտար դեսպանատուները պիտի մնան առայժմ, մինչեւ որ վերջնապէս ճշդուի Եթովպիո՞յ նոր վարչաձեւը: Ամերիկեան դեսպանատունը հիմակուընէ փակուելու կը պատրաստուի: Միջազգային օրէնքով, Իտալիա իրաւունք ունի պահանջելու որ փակուին դեսպանատուները, քանի որ Եթովպիան անկախ պետութիւն չէ այլեւս:

Ռաս Նասիպուի եւ իր խորհրդականին՝ Վէհիպ փաշայի բանակը ջախջախելէ յետոյ, Զօր. Կրացիանի Ծիճիքա մտաւ եւ աւազին աւար ձեռք ձգեց: Իր յառաջխաղացութիւնը դժուարութեանց հանդիպած էր տեղատարափ անձրեւներու հետեւանքով: Օկատէնի ճակատամարտին սկսելէն ի վեր, (14 ապրիլ), Զօր. Կրացիանիի զօրքը կտրած է աւելի քան 500 քիլոմեթր, հակառակ Հապէշներու կատաղի դիմադրութեան, բնական խոչընդոտներու եւ տեղատարափ անձրեւներու:

Իտալացիները Ծիճիքայի մէջ գտան երկու թնդանօթ, ռմբարձակ մեքենայ մը, տասնի չափ գնդացիրներ, 744 հրացան, 15 թուր, 20 նիզակ, 30 բեռնակառք, շտեմարան մը լեցուն ուտելիք, ռազմանիւթ մթերանոցներ եւայլն:

ԻՆՉ Կ'ԸՍԷ ՎԷՀԻՊ ՓԱՇԱ

Վէհիպ փաշա, որ հապէշական բանակին կազմակերպիչն էր հարաւային ճակատին վրայ, թղթակցի մը հարցումներուն պատասխանելով յայտարարեց թէ Եթովպիոյ իտալական զինուորները աւելի լաւ են քան անոնք որ կռուեցան Աւստրիացիներուն դէմ: «Եթովպական բանակը յաղթուեցաւ միայն իտալական բանակին սպառազինութեանց եւ կազմակերպութեան գերազանցութեան շնորհիւ: Մեր զինուորները իրենց պարտականութիւնը կատարեցին քաջաբար, եւ եթէ երկրին ընդհանուր կացութիւնը թոյլատրէր, ես վստահ եմ որ Օկատէնի բանակը տակաւին պիտի պաշտպանէր իր դիրքերը»:

Իսկ Ապապա Տամթու, Ռաս Տէսթայի եղբայրը, յայտարարեց թէ կայսր ապահովաբար պիտի սպաննուէր, եթէ Եթովպիա մնացած ըլլար: Ան ստիպուեցաւ հեռանալ, որովհետեւ բանակը լքած էր զինքը եւ զանազան ցեղապետներ իրենց ուզածին պէս կը շարժէին:

«Թագաւորը անկարդ զարդ մըն է»

Մայիս 5ին յուզումնալից վիճաբանութիւն մը տեղի ունեցաւ Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Միակ համայնավար երեսփոխանը եւ անկախ աշխատաւորական մը քննադատեցին կառավարութիւնը, թագաւորին սահմանուած մեծագումար վարկերուն համար: Առաջինը դիտել տուաւ թէ միապետութիւնը կը տեւէ Անգլիոյ մէջ, որովհետեւ այդպէս կը պահանջէ դրամատիրական աշխարհին շահը: «Անձնական գանձի նախահաշիւին մէջ 30,000 ոսկի յատկացուած է թագաւորին ենթադրական կնոջը (եթէ ամուսնանայ), եւ նոյնքան կարեւոր գումարներ՝ ենթադրական զաւակներու համար: Մինչդեռ, նոյն կառավարութիւնը օրական եօթը շիլլինը բաւական կը գտնէ հանքագործի մը համար, իսկ յաւելուածական երեք փէննի՝ իր կնոջը եւ երեք փէննի ալ իւրաքանչիւր զաւակի համար: Պէտք չէ մէկ փէննի յատկացնել թագաւորին անձնական գանձուն, մինչեւ որ կարգադրուի լքուած, անտէր վայրերու խնդիրը: Ես պատրաստ եմ երկրին որ եւ է կողմը երթալու ո եւ է երեսփոխանի հետ եւ ապացուցանելու թէ դրամատէր դասակարգը երբեք հաւատարիմ չէ եղած որ եւ է բանի բացի իր սեփականութենէն եւ շահերէն եւ երբ այդ երկուքէն զրկուին, թագաւորն ալ կը զոհեն, թագուհին ալ եւ ուրիշ ամէն բան»:

Իսկ աշխատաւորական երեսփոխանը դիտել տուաւ թէ 1910էն ի վեր

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ՓԱՐԻԶԷՆ ՄԱՐՍԷՅԼ

Շոգենաւը կը մեկնի այսօր, շաբաթ

Հինգշաբթի գիշեր Կար տը Լիոնի կայարանը կը ներկայացնէր արտասովոր տեսարան մը: Ժամը 8էն սկսեալ, խումբ խումբ Հայեր հոն կ'անգայուէին, ողջերթ մաղթելու համար իրենց հայրենակիցներուն կամ բարեկամներուն որոնք Հայաստան կը մեկնէին:

Բազմութիւնը քանի մը հազարի բարձրացած էր, որով, ոստիկանական ոյժ բերուեցաւ կարգապահութեան հսկելու համար:

Մեկնողները 380 հոգի էին, երախաները ալ հաշուելով: Ամէնքն ալ խանդավառ եւ ուրախ տրամադրութեամբ, մաքուր ու խնամեալ երեւոյթով: Մտաւորական, արուեստագէտ, ուսանող, աշխատաւոր ու արհեստաւոր իրարու հետ քով քովի, եղբայրական տրամադրութեամբ լի, իրենց տեղերը կը գրաւէին յատուկ կառախումբի մը մէջ:

Ընդհանուր երեւոյթը շատ վայելուչ էր, գաղթային կարաւանի խեղճութիւնները չկային: Ընդհակառակն, շատերը կանոնաւոր ճամբորդներու խնամեալ տեսքը ունէին:

Որովհետեւ այդքան բազմութեան կայարան մուտքը արտօնուած չէր, շատեր հրաժեշտ առնելով մեկնեցան, իսկ վերջին պահուն միայն արտօնուեցաւ ողջերթի գացողներուն մուտքը:

Ժամը 11.25ին, երբ կառախումբը սուլեց, համբոյր, լաց, ժպիտ, գոռում գոչում անընկարագրելի էին: Մնացողները գացողներուն կը նախանձէին եւ կը ժամադրուէին մօտաւոր կարաւանին համար:

Երբ կառախումբը ճամբայ ելաւ, մեկնողներն ու մնացողները միաբերան «կեցցէ Ֆրանսա» գոչեցին, իրենց երախտագիտութիւնը յայտնելու համար այս հիւրընկալ ազնիւ ժողովուրդին:

Գացողներուն գոյքերը անցեալ շաբաթ արդէն Բարեգործականի կողմէ հաւաքուած ու ղրկուած էին Մարսէյլ: Փոխադրուածներուն մէջ կան քանի մը ինքնաշարժ, հեծելանիւներ, առտնին գոյքեր, առեւտրական գործիքներ, ազնուազգի կենդանիներ եւայլն:

Բարեգործականի եւ Հօկի կողմէ մասնաւոր պաշտօնեաներ մեկնած են կարաւանին հետ, որպէսզի հսկեն ճամբուն վրայէն առնուելիք ուրիշ ներգաղթողներու ընդունելութեան:

Կառախումբը երէկ կէսօրին հասաւ Մարսէյլ ուր կը սպասէ Սինայիա շոգենաւը, որ այսօր ճամբայ կ'ելլէ փոխադրելով մօտաւորապէս 1800 հոգի: Ճամբան պիտի տեւէ 8 — 10 օր, եւ ներգաղթողներու հանգիստը ամէն կերպով ապահովուած կը նկատուի, քանի որ նաւը ուխտաւորներու փոխադրութեան ծառայող նաւ մը ըլլալով, ամէն դիւրութիւն ունի խմբական ճամբորդութեան տեսակէտով: Այնպէս որ ցարդ կատարուած ներգաղթներուն մէջ լաւագոյն պայմաններով մեկնողը կը համարուի Ֆրանսայի կարաւանը:

*** Կոմիտաս վարդապետի մարմինն ալ փոխադրուած է արդէն Մարսէյլ եւ անկէ շոգենաւ:

Տրջուն Թղթակից

1.169.000,000 ՖՐԱՆՔԻ ՈՍԿԻ ՊԱԿԱՍ

Ֆրանքը տկար է, աժեղութերը կ'իյնան

Պանք տը Ֆրանսը հրատարակեց իր շաբաթական տեղեկագիրը, որուն համաձայն մայիս 1ին վերջացող շաբթուան ընթացքին ոսկիի պահեստէն պակսած է 1,169,000,000 ֆրանք: Ձախակողմեան ճակատը որոշած ըլլալով ձեւափոխել դրամատունը, որ մասնաւոր ընկերութիւն մըն է, հաստատութեան արժեթուղթերը 600 ֆրանք եւս կորսնցուցին, իյնալով 5700ի, մինչդեռ աւելի քան կրկնապատիկ արժէք ունէին մէկ տարի առաջ:

Մայիս 1ին Պանք տը Ֆրանսի ոսկի պահեստն էր 60,768,000,000, իսկ երկու տարի առաջ՝ 80,000,000,000: Անցեալ ուրբաթէն ի վեր դուրս ելած ոսկին կը հաշուեն աւելի քան 1,500,000,000, որով ներկայ պահեստը կ'ըլլայ 59 միլիառէն քիչ մը աւելի: Թերթերը կը գրեն թէ արտածումը կը շարունակուի, հակառակ զեղչի սակին բարձրացման եւ ուրիշ տնօրինութեանց:

Հրապարակին վրայ շատ կը փնտռուին անգլիականը եւ տոլարը: Առաջինը բարձրացած է 75.51ի, երկրորդը՝ 15.20ի: Հանրային կարծիքը անհամբեր կը սպասէ կացութեան պարզուելուն: Ձախակողմեան թերթերը դիտել կու տան թէ շահադէտներն ու սեղանաւորական շրջանակներն են որ արհեստական խուճապ կը ստեղծեն: Կը վախցուի որ տագնապը աւելի ծանրանայ յառաջիկայ երեք շաբաթներու ընթացքին, մինչեւ յունիս 1, երբ կը գումարուի խորհրդարանը, ընտրելու համար նոր դահլիճը: Դրամատիրական շրջանակները կը պահանջեն որ դահլիճը կամ հրաժարի եւ կամ աւելի կտրուկ միջոցներ ձեռք առնէ:

*** Ինչպէս գրած էինք, ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդը պիտի գումարուի վաղը, խորհրդակցելու համար նոր դահլիճի կազմութեան մասին: Ժողովը դռնբաց է եւ մուտքի տոմսեր ղրկուած են բոլոր թերթերուն: Լէօն Պլում երէկ խմբագրականով մը ցաւ կը յայտնէր որ համայնավարները կը մերժեն մասնակցիլ նոր դահլիճին կազմութեան, մինչդեռ անհրաժեշտ է այդ գործակցութիւնը, գլուխ հանելու համար ժողովրդական ճակատին առաջադրութիւնները:

ՓԱԽՍՏԻԿԱՆ ԿԱՅՍՐԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Հրեայ մը պիտի չտկէ իր տօնը

Եթովպիոյ հիւպատոսը Հրեայ սափրիչ մը վարձած է (Տավիտով), չտեսնական մարտանաւը խարիսխ նետեց Հայֆայի նաւահանգիստին առջեւ: Մասնաւոր կառախումբ մը Երուսաղէմ փոխադրեց կայսրը եւ հետեւորդները: Պանդոկներու մէջ 50 սենեակներ պատրաստուած են այս ամբողջ բազմութեան համար:

Եթովպիոյ հիւպատոսը Հրեայ սափրիչ մը վարձած է (Տավիտով), չտկելու համար Նէկիւսին մազերն ու մօրուքը: Իսկ սենեակներու հոգը ստանձնած էր Սիւրէյա Պաքալաշ, որ կայսրուհիին սպասուհին եղած է երեք տարի առաջ: Աճիլուելէ եւ հանգստանալէ անմիջապէս վերջը, փախստական վեհապետը գնաց ղպտի եկեղեցին, աղօթելու համար:

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

Դ.- ՀԱՅ ՋԱՆԳՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՋՈՀԱԲԵՐՈՒԹԵԱՆ ՉԱՓԸ

Տնտեսական մարզին մէջ գաղթահայութիւնը դժբախտաբար ետ է մնացել:

Գաղթահայ փքուն մեծամտութիւնը միշտ մի առանձին հաճոյքով է խօսում Հայերի առեւտրական ընդունակութիւնների մասին եւ մեծ պարծենկոտութեամբ է նոյն իսկ կրկնում ծանօթ անհեթեթ սրախօսութիւնները Հայերի մասին (ինչպէս, օրինակ, իբր թէ երեք Ցոյնը հաւասար է մէկ Հրեայի, իսկ երեք Հրեան մէկ Հայի): Հակառակ այդ մեծամտութեան, իրապէս Հայը շատ հեռու է Ցոյնի կամ Հրեայի դիրքին հասնելուց:

Ճիշդ է, Հայերի մէջ կան որոշ անհատներ, որոնք շնորհիւ իրենց ձեռներէցութեան եւ եռանդին աչքի ընկնող դիրք են գրաւել տնտեսական ասպարէզում: Սակայն, այդպիսի անհատ Հայեր չեն մեր հետաքրքրութեան առարկան, մենք շահագրգռուած ենք գաղթահայ զանգուածի վիճակով:

Մեր բոլոր ազգային հանրային հիմնարկութիւնները մինչեւ անգամ յեղափոխութեան ծանր գործը միշտ էլ ընկած է եղել հասարակ զանգուածների ուսերի վրայ: Այդ հասարակ զանգուածներն են, որ մեծ զոհաբերութիւններով, ինքնաբերաբար եւ մեծ սիրով տարել են եւ մինչեւ այժմս էլ տանում են այդ ծանր բեռը ...

Ո՞վ է պահել հայ դպրոցը Անդրկովկասում եւ Թրքահայաստանում: Եղել են անշուշտ մի քանի հարուստներ, որոնք կառուցել են այս կամ այն դպրոցական շէնքը կամ օժանդակել են այս կամ այն հիմնարկութեան: Սակայն բոլոր ժամանակ ամբողջ ծանրութիւնը մնացել է հայ ժողովուրդի ուսերի վրայ, որ սիրով եւ մեծ ջերմեռանդութեամբ իր լումաներով պահել է հայ դպրոցը:

Նոյնը կատարւում է եւ այժմ մեր բոլոր գաղթավայրերում, ուր մինչեւ այժմս չտեսնուեց մէկ հարուստ հայ, որ ինքնաբերաբար մի դպրոց կառուցանէր կամ դպրոցի տարրական ծախքերը հոգար:

Գաղթահայութեան մէջ գոյութիւն ունեցող բոլոր դպրոցները լաւ կամ գէշ, մեծ կամ փոքր, մանկապարտէզ կամ միջնակարգ, պահւում են աղքատ զրկուած գաղթական հայ ժողովրդի ջանքերով եւ լումաներով ...

Ջուր է մեր մամուլը երբեմն երբեմն իր ձայնը բարձրացնում եւ փորձում հայ հարուստի խիղճը արթնացնել. նրա խիղճը վաղուց է մեռած այդպիսի գործերի համար: Իսկ եթէ լինում են հարուստներ, որ յանկարծ մի որոշ նուէր են անում, այդպիսիները պահանջում են, որ ամբողջ Հայոց ազգը մեծով եւ փոքրով իրենց բարերար համարի եւ ըստ այնմ յարգանք ցոյց տայ:

Նոյնը ցոյց է տալիս մեր գրի, մամուլի պատմութեան:

Ո՞վքեր էին, որ ազդեցին մեր մամուլի, գրքի զարգանալուն: Ոչ թէ այն հատ ու կտոր անհատ Հայերը, որոնք երբեմն մի թերթի են քաշքշել կամ այս կամ այն գիրքն են հրատարակել, այլ ինքը՝ հայ ժողովուրդը, որ տասնեակ տարիների ընթացքում թէ մեր մամուլն է պահել եւ թէ գիրքըն է գնել՝ քաշքշելով հեղինակներին:

Ի՞նչ է կատարւում այժմ գաղութներում, ուր չորս տասնեակից աւել օրաթերթեր, ամսագրեր են հրատարակւում: Այդ բոլորը, ոչ միայն Դաշնակցականների օրաթերթերը, մինչեւ իսկ ռամկավարների օրաթերթերը, որոնց պիտի աջակցէին հարուստներ, պահպանւում եւ հրատարակւում են հասարակ ժողովրդի ջանքերի շնորհիւ եւ նիւթական զոհողութեամբ:

Պետերբուրգի մի ռուսական խմբագրութիւն հազար ինը հարիւր տասնական թուականներին սնանկացաւ հարիւր հազար րուբլով (50.000 տոլար) եւ աճուրդի հանուեցան խմբագրութեան բոլոր իրերը: Երբ դատական ներկայացուցիչը, նախ քան աճուրդի սկսելը, յայտարարեց ներկաներին պարտքի քանակութիւնը եւ կամեցաւ աճուրդի անցնել, մի պատահական անձնաւորութիւն, որ ներկայ էր աճուրդին, մօտեցաւ աճուրդի հանուած իրերին եւ ընտրելով խմբագրական սեղանի մոխրամաններից մէկը, խնդրեց աճուրդը սկսել այդ մոխրամանից:

— Երեք կոպէկ, — կանչեց դատական ներկայացուցիչը— ո՞վ աւելի կը տայ:

Ներկաներից ոչ ոք չի բարձրացնում գինը:

— Երեք կոպէկ ... մէկ, երեք կոպէ՛կ ... երկու, — կանչում է դատական ներկայացուցիչը:

Դարձեալ ոչ ոք չկայ ձայն բարձրացնող:

— Հարիւր հազար րուբլի, — աւելացնում է անծանօթը:

— Հարիւր հազար րուբլի՞, — զարմացած բացագանչում են ներկաները:

— Հարիւր հազար րուբլի՞ տարակուսած հարցնում է դատական ներկայացուցիչը:

— Այո, հարիւր հազար, կրկնում է անծանօթը: — Հարիւր հազար րուբլի, մէկ, հարիւր հազար րուբլի, երկո՛ւ, հարիւր հազար րուբլի, երեք, — կանչում է դատական ներկայացուցիչը, պաշտօնական մուրճը խփում սեղանին, յանձնում մոխրամանը գնողին եւ ստանում հարիւր հազար րուբլին ...

Երբ բոլորը զարմացած եւ շուարած դիտում են այս տարօրինակ տեսարանը, անծանօթը իր թանկագին մոխրամանը ձեռքին իսկոյն հեռանում է աճուրդի սրահից:

Աճուրդը վերջանում է, որովհետեւ պարտքերը վճարւում են, եւ բոլոր իրերը վերադարձնում են խմբագրութեան:

Թէ խմբագրութիւնը եւ թէ հետաքրքիր թղթակիցները ի զուր փորձեցին փնտռել այդ անծանօթին, բայց ոչ ոք չիմացաւ, եւ նա մնաց ընդմիշտ անյայտ ...

Կարելի՞ է երեւակայել մեր իրականութեան մէջ այդպիսի մի դէպք:

Ո՞վքեր են գնում մեր գրքերը: Գաղութներում կարո՞ղ էք գտնել հայ հարուստի տանը մի հայերէն գիրք: Եթէ գտնէք պատահմամբ, յաճախ թերթերը կտրած չեն լինում, որովհետեւ կամ այդ գիրքը վաճառուել է մեծ դժուարութեամբ եւ կամ միամիտ հայ հեղինակը ուղարկել է՝ յուսալով թէ հարուստը կը կարդայ կամ դրամը կ՚ուղարկի:

Ես ճանաչում եմ մի բաւական ունեւոր Հայ, որ պատուիրել է իր ծառային որ փոստից բերուած հայ թերթերը եւ գրքերը երբեք ներս չբերէ, այլ անմիջապէս զամբիւղը նետէ ...

Կարծում էք չգիտէ՞ հայերէն: Ո՛չ, լաւագոյն կերպով գիտէ, սակայն ինչի՞ն է պէտք նրան հայ գիրքը, ի՞նչ շահ ունի հայ լեզուից:

Եւ քանի՜ քանի այդպիսիները կան մեր իրականութեան մէջ ...

1895ին Թրքահայաստանում կատարուեց մի ծանր աղէտ: Համաճարակ ջարդեր կազմակերպեց Համիտը եւ ռուսական սահմանամերձ շրջաններում գտնուած հայութիւնը մի քանի տասնեակ հազար հոգի ապաստանեց Անդրկովկաս:

Ոչ միայն Անդրկովկասի, այլ եւ համայն Ռուսաստանի հայութիւնը զարմանալի սրտառուչ վերաբերմունք ցոյց տուեց իր եղբայրակիցներին: Մամուլի մէջ հրատարակեցին կոչեր, եղան հանգանակութիւններ, հիմնեցին եղբայրական օգնութեան սնտուկներ եւն. եւն.:

Այդ կողմից անմրցելի էր Բագուն, մանաւանդ Բագուի նորազարթ հայ քաղքենի կանայք: Նրանց զոհաբերութիւնը հասաւ այնտեղ, որ անհրաժեշտ գտան մի քանի հարիւր հոգի տանել Բագու եւ տեղաւորել Բագուի Մարդասիրական Ընկերութեան «Աղքատանոց» շէնքի մէջ:

Այնուհետեւ բացուեց մի ինքնագոհութեան շրջան:

Բագուի հարուստ հայ կանայք եւ օրիորդները, որ իրենց տներում ոչ մի աշխատանք չէին կատարում եւ իրենց տնային բոլոր գործերը յանձնած էին իրենց բազմաթիւ ծառաներին եւ աղախիններին, այստեղ Մարդասիրական Ընկերութեան «Աղքատանոցի» շէնքին մէջ դարձել էին սովորական աղախիններ: Սնգուրուած, պճնուած՝ վաղ առաւօտից իրենց սեփական կառքերով կը գային հերթով «աշխատանոց»ը եւ անմիջապէս գործի կ՚անցնէին, խոհանոցում կերակուր կը պատրաստէին, կար կ՚անէին եւ հագուստներ կը շինէին գաղթական կանանց եւ երեխաներին համար, մինչեւ անգամ իրենց քնքոյշ ձեռքերով յատակները կը լուանային եւ թոյլ չէին տայ, որ գաղթական կանայք իրենց աջակցին:

— Ձէ՞ որ դուք մեր թանկագին հիւրերն էք, մեր քոյրերը, մեր եղբայրները, մենք պէտք է ծառայենք ձեզ, իսկ դուք պէտք է հանգիստ առնէք:

Ինչեր ասես որ չգրուեցան այդ տիկինների եւ օրիորդների մասին, շնորհակալութիւններ, ներբողներ ...

Եկած գաղթականների մի մեծ մասը տեղաւորուել էր Երեւանի եւ Կարսի հայ գիւղերում:

Հայ գիւղացին իր նեղ, ծխոտ խրճիթի մութ ու մռայլ յարկի տակ տեղաւորեց դրանց, իր կոշտ անկողնուց, իր չոր հացից բաժին հանեց նրանց, գարնան իր արտերը նրանց հետ միասին հերկեց եւ ամառը ցորենի բաժինը տուեց: Եւ այսպէս շարունակեց յաջորդ եւ միւս տարիները:

Արդիւնքը այն եղաւ, որ Բագուի եւ միւս քաղաքների նուիրատուները ձանձրացան շուտով, Բագուի փափկասուն կանանց ոգեւորութիւնը մի քանի ամսից յետոյ մարեց եւ զանազան քաղաքների, ինչպէս եւ Բագուի նպաստընկալները մատնուեցան անուշադրութեան եւ թշուառութեան: Շատերը դրանցից վարժուելով ձրիակեր կեանքի՝ փճացան եւ բարոյապէս ընկան:

Իսկ այն հազարաւորները, որ ապաստանել էին գիւղերը, հայ գիւղացու ջանքերի շնորհիւ դարձան իսկական գիւղացիներ, սեփական արտերի, խրճիթի տէր եղան...

Ահա թէ ո՞վքեր էին իրական մեծագործները եւ ո՞ւմ մասին պէտք էր գրել եւ ներբողներ հիւսել:

Սակայն, եւ ոչ մի թղթակից նեղութիւն չքաշեց այդ յաւիտենական համրի արած գործերով հետաքրքրուել...

×

Ի՞նչ դրամներով է իր գոյութիւնը պահպանել հայկական մեծածաւալ յեղափոխական շարժումը:

Միմիայն կազմակերպուած հայ արհեստաւորների, աշխատաւորների եւ գիւղացու ջանքերով: Հայութեան այդ մասը ոչ միայն հերոսական զոհաբերութիւններ է կատարել, այլեւ պահպանել է յեղափոխական շարժումը նիւթապէս, մինչդեռ հարուստը կամ հեռու է եղել եւ կամ եթէ նուիրաբերել է միմիայն բռնի ուժի ազդեցութեան տակ:

Այնպիսի մի հարուստ քաղաք, ինչպիսին ներկայացնում էր Բագուն, ուր կային աւելի քան երկու տասնեակ հայ միլիոնատէրեր, Բագուն որ յայտնի էր շռայլութեամբ եւ անմիտ ծախսերով, իբրեւ է մեծապէս նպաստեց յեղափոխական շարժումներին, Սակայն, գումարների մեծագոյն մասը նուիրած են համարեա բացառապէս Բագուի կազմակերպուած աշխատաւորները:

Նոյն պատկերն է եւ այժմ գաղթահայութեան մէջ, ուր գոյութիւն ունեցող բոլոր քաղաքական կուսակցութիւնները պահւում են աշխատաւորութեան արիւն քրտինքով, իսկ անդին՝ հայ ունեւոր դասը կամ ինքնագոհ զուարճանում է եւ կամ չափազանց դժգոհ է, որ գաղթահայութեան մէջ գոյութիւն ունեն քաղաքական կուսակցութիւններ եւ յաճախ աջակցում է բոլոր այն հոսանքներին կամ անձնաւորութիւններին, որոնք նպատակ ունեն պայքարելու քաղաքական կուսակցութիւնների դէմ ...

Պարզ է ուրեմն, որ մեր մտահոգութիւնների առարկան են եւ պէտք է լինեն գաղթահայ զանգուածները, որոնց տնտեսական բարձրացումով կը լաւանան եւ մեր ազգային, մշակութային, ինչպէս եւ քաղաքական ձեռնարկները:

Թէ ինչպիսի աշխատանքներ պէտք է կատարել, այս մասին յաջորդ անգամ:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՋՈՒԹԱԿԻ ՎԱՐՊԵՏԸ՝

ԻՐ ՆՈՐ ՅԱՂԹԱՆԱԿՈՎ

Մեր ցեղին լաւագոյն յատկութիւնները օտար ազգերուն ծանօթացնելու անհրաժեշտ պահանջն ու ցանկութիւնը՝ մեր ղեկավար գլուխները յաճախ մղած է յոգնեցուցիչ, աղմկալի ձեռնարկներու, մեծածախս գործերու, որոնց իրական արդիւնքը եղած է բոլորովին անհամապատասխան կատարուած աշխատանքին:

Օրինակներ տալու հարկ չկայ, եւ նոր մեղադրանք մը չեմ ըներ:

Ինչպէս նաեւ նոր հաստատում մը չպիտի ըլլար՝ եթէ անգամ մըն ալ բանաձեւէի թէ այսօր ազգի մը կենսունակութեան, ապրելու իրաւունքին, քաղաքակրթական արժէք մը — եւ հետեւաբար մարդկային ընտանիքին օգտակար տարր մը — ըլլալուն փաստը եւ չափանիշը կը համարուի իր մտաւորականներուն եւ արուեստագէտներուն վայելած միջազգային համբաւը եւ արժէքը:

Ազգի մը քաղաքակրթական արժանիքներուն առաջին եւ անփոխարինելի ջատագովները եւ առաքեալները եղած են իր արուեստագէտները:

Ամէնէն աւելի կարօտ մեր արժանաւոր գոյութեան իրաւունքը պարտադրելու, մեզ շրջապատող յաճախ անտեղեակ, երբեմն անուշադիր, բայց իրական արժանիքին համար միշտ համակիր, օտար բազմութիւններուն, մենք պարտաւոր ենք աւելի մեծ, աւելի հոգածու ուշադրութեամբ հետեւիլ մեր արուեստագէտներու ձեռնարկներուն, գնահատել անոնց կատարած քարոզութեան գերազանց գործը:

Մամուլեան մը, Շահէն մը, Մաքսուտեան մը կամ Խաչատրեան մը, Կոմիտաս մը կամ Փափազեան մը, փոքրիկ Պետրոսեան մը կամ Օր. Պապաեան մը իրենց արուեստին պարտադրած հմայքով շատ աւելի տպաւորիչ ու մնայուն գործ կատարած են ու կը կատարեն, քան շարք մը տպագրական կամ բանախօսական հրախաղութիւններ:

Եւ երբ անցեալ գիշեր, Աղազարեանի հմայիչ ջութակին երգող ու լացող լարերէն տարածուած գգլիչ երաժշտութեան տակ արձանացած, օտարազգի հոծ բազմութիւնը ակնապիշ կը դիտէր երիտասարդ հայ արուեստագէտը, ան կը տեսնէր անոր էութեան մէջէն հայ ցեղին գեղարուեստական կարողութիւնները, անոր վաղեմի քաղաքակրթութեան հաստատուն կոճղին վրայէն դէպի կեանքին արեւը աշտանակող կենսունակ եւ հպարտ ճիւղը:

Այդ օտար ծափերը հայ ցեղին անկապտելի արժանիքներուն միջազգային վաւերացումներն էին, հաճոյքով եւ հպարտանքով լսուած քանի մը տասնեակ ՀԱՅ ականջներէ միայն:

Որովհետեւ մեր արուեստագէտներուն արժանաւոր յարգանքը օտարներ միայն գիտեն տալ, եւ կուտան հոգեւին, անվերապահ, առանց ազգայնական խտիրի, իբրեւ ճշմարիտ քաղաքակրթուածներ:

Վկայ ապրիլ 30ին Շօփէնի սրահը թնդացնող անվերջ ծափողջոյնները եւ պրաւօները:

Արդարեւ, Աղազարեան այդ գիշեր գերազանցեց ինքզինքը, նոյն իսկ ապշութեան մատնելով իր մեծանուն վարպետը՝ ջութակահար Մոռիս Հայոնը՝ իր տիրական խաղին համար, մանաւանդ Փականինիի պակուցանող «Վհուկներու պար»ին վերարտադրութեան պահուն:

— Il est formidable! կ՚ըսէր ինծ մեծ վարպետը, իրեն յատուկ աչքերու ժպիտովը, երջանիկ իր արժանաւոր աշակերտին եզական յաջողութեամբ:

Եթէ Փականինիի գործը կը կազմէր երեկոյթին ահաւոր փորձաքարը, երիտասարդ արուեստագէտը իր տիպար յայտագրին վրայ խմբած էր բոլոր դժուարին կտորները — արտայայտութեան կամ մեքենականութեան տեսակէտէն — ինչպէս Վիթալիի «Chaconne»ը, Կրեյկի Sonate en fa majeurը, Օպէրի Suiteը եւն.:

Լուի Օպէր (1720—1771) 18րդ դարու ֆրանսական երաժշտութեան բոլոր յատկանշական տարրերը դրած է այդ Suiteին մէջ, որ կը պարունակէ չորս մասնայատուկ նկարագրով կտորներ — Cicilienne, — Courante,— Sarabande եւ Tambourin:

Առաջինին ազնուական վայելչութեամբ մը հանդարտ նօթերուն պարտադրած երազային գեղանկարին կը յաջորդէ երկրորդը՝ աւելի ժպտուն եւ ոստոստուն շրջագիծերով, միշտ շնորհալի, եւ որ Արեւ Արքային նախասիրած պարերէն մէկն է եղած:

Երրորդը իր կոչումին հակառակ, պարի մը յատկանշական ձեւերէն հեռանալով, իր երազուն ու ցաւագին նախադասութիւններով Պախի մը ամենազգայուն էջերը երազել կուտայ, մարդկային հոգիի մը խորախորհուրդ խղճերը զգացնելով հեծկլտուքի մը մէջ:

Վերջին կտորը՝ չինական պարի մը կենսունակութեամբ զուարթ, արեւոտ եւ առողջ, Պալթօն շուրջպարի մը պատկերը կը բանայ մեր երեւակայութեան առջեւ:

Այս քանի մը տարբեր նկարագրով պարերու շարունակութիւնը—Suite — եղած է ներկայ սոնատներուն նախաձեւը:

Թօմազօ Վիթալիի (1693) Շաքօնը Աղազարեանի նախասիրութիւններէն մէկն է, իր հոյակապ կառուցումին եւ պարունակած չքեղ համադրութիւններուն համար:

Նախորդ կտորներուն հակապատկեր մը — գեղեցիկ դասաւորումով մը դրուած իր տեղը — հսկայ գործ մը եւ հսկայի գործ մը, ուր հեղինակը քանդակած է ձայներու այնպիսի խմբաւորումներ, համադրութիւններ՝ մերթ ճնշող, ըմբոստ, մերթ հեծկլտացող, նուաղուն, որոնք մարդկային հոգիին եւ զգացումներուն բոլոր փոթորիկները կ՚ոգեկոչեն անդիմադրելի ուժգնութեամբ մը, ապրեցնելով ունկնդիրը հոգեկան այնպիսի խռովքի մը մէջ, ուր աչքերը կը պղտորին, հոգին ցաւագին ու ազնուական տառապանքի մը գողդողթ կը բարձրանայ, հոնկէ դիտելու համար արուեստին երկինքը:

Կտորին վերջաւորութիւնը հոյակապ ու վեհ կաթողիկէի մը պէս երկնասլաց, ինծի վերյիշել կուտայ Ֆօռէլլի La Folioն, զոր լսեցինք Աղազարեանի ճպոտին տակ՝ երեք տարի առաջ, եւ որուն մասին գրած եմ այս սիւնակներուն մէջ:

Պախի առանձինն ջութակի համար գրուած Largoով կը մտնէինք հանդարտ ու կրօնական խորհուրդներու խնկարոյր մթնոլորտին մէջ, ուր Աղազարեանի ջութակը մինչեւ մէկ լարով կը տաղերգէր գլխաւոր երգը, երկրորդ լար մը շարունակ՝ ընկերակցէր՝ աղօթքի մը մրմունջին պէս:

Զանազան շրջաններու եւ հեղինակներու ջութակի երաժշտութեան տարբեր յատկանիշներով հարուստ ներկայ յայտագիրը տիպար մը կրնար համարուիլ իր տեսակին մէջ:

Եւ այսպէս խոկանքէն յետոյ Ֆիօրէլլոյի Caprice, No 28ով կը մտնէինք եթերային պարերու հաճելի յորձանքին մէջ, գինովցած հայ virtuoseին թանկագին ջութակէն ծորող ջինջ երաժշտութեամբ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

— Լսէ, Նազիկ, յարեց Սմկօն, եթէ հայ զօրքերը մօտ ատենէն այս տեղերը պիտի երեւան — ինչ որ բոլորիս բաղձանքն է — աւելի լաւ. բայց վաղը թէ որ հայ-թուրք պատերազմը սկսի, առաջին անգամ այստեղ մնացածներդ ոչխարի պէս կը մորթեն: Թոռանդ մորթուի՞լը կ՚ուզես որ չես գար:

Նազիկ խորապէս յուզուեցաւ: Ցուրտ սարսուռ մը ոտքի եղունգներէն բարձրացաւ մինչեւ սիրտը, մինչեւ ուղեղը: «Թոռան մորթուի՞լ ...»: Օ՛, կարծես չիկցած շամփուրով մը իր սիրտը խոցեցին: Ալ չխօսեցաւ, չպատասխանեց, գլուխը կախ, հայեացքը լալկան, մարմինը ժաժուտ եւ հոգին փոթորկոտ:

— Հայկական կառավարութեան գլխաւոր նպատակն է, այժմ որքանով որ կարելի է իր տարագիր զաւակները հաւաքել, յետոյ լծուիլ ներքին շինարար աշխատանքի, շինել, շէնցընել, ամբարել, ամրացնել ու անկէց յետոյ մնացածի մասին մտածել:

— Մօտ ատենէն մասնաւոր պատուիրակութիւն մը պիտի գայ այս շրջանները, բոլոր հարեմներէն ազատելու համար Հայեր, կիներ եւ քննելու բոլորին կրած նիւթական եւ բարոյական վնասները:

— Ամերիկեան միսիոնարները արդէն որբանոց են բացեր Խարբերդ, Մալաթիա, եւ ուրիշ վայրեր:

— Այս կարաւանը որ պիտի բաղկանայ քսանը եօթը անձերէ (եթէ Նազիկը համաձայնի) կարծեմ վերջին մարդաշատ կարաւանը պիտի ըլլայ: Անկից յետոյ ուզողները պիտի երթան իրենց սեփական միջոցներով:

Խօսակցութիւնը դեռ կը շարունակուէր ոգեւորութեամբ: Կը խօսէին ու կը վիճէին բոլորը: Կը պատմէին զանազան դրուագներ, եւ պատմութիւններ զանազան ճակատներէ: Մերթ բարձրաձայն կը խնդային, մերթ կը տրտմէին ու մերթ կը ժպտէին: Այդ բոլորին մէջ սակայն, կար մէկը որ լուռ, անխօս էր ... Կարծես չէր լսեր, չէր իմանար:

Ժամը յառաջացած էր արդէն: Պիտի ցրուէին: Գուցէ վերջին ընդհանուր հանդիպումն էր: Քանի մը օր վերջ, գրեթէ բոլորն ալ ճամբորդ էին:

— Է՛, Նազիկ դեռ չկրցար որոշում մը տալ, ըսաւ Մակարարը ծիծաղով մը:

— Թող տուր դեռ շաբաթ մը կայ մեկնելու, այդ շաբթուան ընթացքին թող լաւ մը մտածէ, չափէ ձեւէ ու յետոյ որոշում տայ, վրայ բերաւ Պ. Արամը:

— Ով որ կրնայ այս դժոխքի սատանաներուն հետ ապրիլ մինակը, թող չգայ, ըսաւ Սմկօն:

Նազիկը դարձեալ չպատասխանեց:

Մեկնեցան բոլորը, մեկնեցաւ Նազիկն ալ իր թոռան ձեռքէն պինդ բռնած: Նեղլիկ, մութ փողոցներու մէջէն սատանաներու պէս սահեցան եւ իւրաքանչիւրը մտաւ իր տունը:

Քնացա՞ւ Նազիկը այդ գիշերը, քնացա՞ւ յաջորդող գիշերները ... Աստուած գիտէ ...

×.

Վերջապէս վճռեց ինքն ալ մաս կազմել մեկնող կարաւանին ... Շաբաթներ, օրեր ամբողջ տիւ ու գիշեր մտածել, չափել, ձեւել յետոյ այն եզրակացութեան եկած էր թէ, պէտք էր որ մեկնէր նոյն իսկ անհրաժեշտ էր իր մեկնումը: «Մենծ աւետիսը», այսինքն Հայաստանի անկախութեան բարի լուրը առնելէն առաջին, մօտ տասը ամիսներ բազմաթիւ բեկորներ գացած էին: Մեծ թէ փոքր, ծեր թէ երիտասարդ ուր որ հրաշքով ազատուածներ գտնուեր էին, մեկնած էին:

Գացեր էին իր մտերիմները, բարեկամները, գացեր էր նոյն իսկ իրմէն անբաժան Վարդիկը: Լաւ կը գրէն այնտեղի կեանքին ու կացութեան մասին: Ցանկալի՜, երազուն պատմութիւններ կը պատմէին ազատ Հայաստանէն: «էկօ, Նազիկ, էկօ, որ բան տեսնաս, էկօ որ երկիր տեսնաս, օր արեւ տեսնաս» ...:

Այդ օրերուն Նազիկ Պաճիին սրտին խորը երկու մեծ եւ կենդանի պատկերներ կախուած էին, մէկը՝ ազատ Հայաստանը իր թագաւորով, իր զինուորներով, իր դպրոցներով, եկեղեցիներով, լեռներով ու ձորերով: Միւսը՝ իր աւերակ ծննդավայրը: Գիւղը իր մոխրակոյտով: Դիակներ, ոսկորներ, անթաղ մեռելներ:

Օ՛, լա՛ւ էր, լա՛ւ, ազատ Հայաստանի սահմաններուն մէջ, Հայոց հայրիկին՝ թագաւորին թեւերուն ներքեւ ապրիլն ու շնչելը ...

Բայց ...

Նազիկ Պաճին մտքին հայեացքը կը դամէր այն միւս պատկերին վրայ, այն որ իր կեանքին անբաժան ընկերը եղած էր, այն որ իր ծնած օրերէն մինչեւ այդ օրերու իր կեանքին յիշատակարանը կը կազմէր: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ, եթէ երկնքի եօթներորդ յարկն ալ տրամադրէին իրեն, դարձեալ իր սիրտը, իր հոգինկարուած պիտի մնային այստեղ, այս աւերակներուն: Ազատ Հայաստանը պիտի կրնա՞ր դնել մոխիրներու տակ թաղել իր բորբոքուն զգացումները, պիտի կրնա՞ր ամփոփել իր ծով տառապանքները:

Կը տառապէր, կը տառապէր: Հայր, մայր, ամուսին, զաւակներ, հարսեր թոռներ, դուռ ու դրացի բոլորը, բոլորը այդտեղ ինկած էին, ինքը կամաւոր յուղարկաւորը եղած էր շատ մը կանանչ արեւներու:

«Ա՜լ ո՞վ, ո՞վ — կը խորհրդածէր ինքն իրեն—ալ ո՞վ իր մեկնելէն վերջ ամէն շաբաթ իրիկուն գաղտագողի մինչեւ մոխրակոյտը պիտի երթար, հոն այդ աւերակներուն վրայ ծնրադիր մը աղօթք, պատառիկ մը խունկ մխեցնելու համար մեռելներուն, գիտցեալ մեռելներուն համար ... անոնց մարմնոյն, անոնց հոգիներուն համար, ալ ո՞վ ...

Սակայն վճռեց երթալ ծանր հարկադրանքի տակ: Նամակներ կը տեղային աւետաբեր նամակներ:

Կար ուրիշ պարագայ մըն ալ: Իր բարեկամները, ծանօթները բոլորն ալ գացեր էին, վերջին մնացորդներն ալ կը մեկնէին մէկ երկու օրէն, ուրեմն ինքը պիտի մնար մինակ, իր թոռան հետ, դժոխքին մէջ, սատանաներուն հետ:

«Թոռանդ մորթուիլը կ՚ուզես որ չես գար» ըսած էր Քիւրտ Սմկօն: Օ՛, օ՛, հարկաւ Սմկօն բան մը գիտէր, բան մը լսած էր որ այդպէս ըսաւ, օ՛, ոչ, ոչ, այս մէկը ոչ: Իր ձեռքերով մեծցուցած քառասունը հինգ շունչէն մինակ այն յիշատակ մը մնացած էր, իր Աստօն, իր հոգեհատորը:

ՄԻՍԱՔ ՄԻՐՁԷ

(5)

(Շար.)

Monsignyի (1729—1817) «Ռիկօտոն» ժողովրդական պարի մը գունանը ժող պատկերը կը պարզէ, գոյներու ներդաշնակութեամբ եւ վեանման ներդաշնակութեամբ եւ վեհ ամման մեծ ուժով: Իր ոստոստուն բաղրումի մէջէն յանկարծ կը յայտնօթերուն մեղամաղձիկ երգի մը արձագանգը, մեր երեւակայութեան առջեւ բանալով համայնապատկերը գիւղական իրիկուան, երազանքի մանիշակագոյն մշուշուած ծովային հորիզոնի մը վրայ, հեռուն, գիւղին տուներէն անջին...

Իբրեւ նկարագրական պատկեր Շուպերթ (Տրէզդէնցի) L'Abeilleը փոքրիկ գլուխ գործոց մըն է, որ կը պահանջէ կատարումի շատ մեծ եւ շատ նուրբ կարողութիւն, ոգեկոչելու համար արեւին տակ ծաղկէ ծաղիկ թռթռացող եւ բոյրերով արբշիռ մեղուին խայտանքը, բզզիւնը, խօլական պարը...

Անվերջ ծափեր եկան չեշտել հասարակութեան հիացումը, այդ գոհարին անթերի կատարումին համար:

Ռիմսքի - Քորսաքովի տիրական ու խորհրդաւոր Hymne au soleilը ծանօթ է իբրեւ մեծ երգահանին կարկառուն եւ տպաւորիչ գործերէն մէկը:

Խորհուրդ եւ երազանք, պաշտամունք եւ նուիրում կենսատու արեւին, եւ նախամարդէն մինչեւ այսօր ժողդ-էակին բնազդական ձգտումին հարազատ թարգմանը եղաւ Աղազարեան, հաւատքով, երազանքով — մանաւանդ երկձայն մասերուն մէջ— ուր երաժշտական լիութիւնը կ'ուռճանայ տիրական ներդաշնակութեամբ:

Արեւոտ կտոր մը դարձեալ. այս անգամ Աղազարեան մեզի կը տանէր սպանիական երկնքին տակ, նարինջենիներու մէջ կորսուած ոսկեգոյն տուներուն, արեւով ողողուած հրապարակներուն վրայ, ուր անհոգ մարդկութիւն մը, կեանքով ու սիրով լեցուն կը պարէ de Fallaի Danse espagnoleը, որուն ջութակի պատշաճեցումը կը պարտինք աշխարհահռչակ Քրայսլէրին:

Երփներանգ ու շողշողուն, կիթառի մը նօթերով երազուն, սպանացի վարպետին գործը կը խտացնէ իր մէջ ջութակին գործիական բոլոր դժուարութիւնները, որոնց ժպտելով յաղթահարելու գաղտնիքը ունի Աղազարեան:

Եօթը ազգեր ներկայացնող եզական յայտագրին մէջ Նորվէկիան անշուշտ պիտի ներկայանար իր մեծ վարպետով եւ հայ արուեստագէտը ընտրած էր Կրիկի Sonate en fa majeurը, որուն ինքնուրոյն երաժշտութիւնը կը փաստէր երգահանին անկախ անհատականութիւնը:

Allegretto quasi Endantrinoն — սոնատին երկրորդ մասը — մասնաւորապէս հմայիչ է իր զմայլելի ներդաշնակութիւններով եւ յուզականութեամբ:

Վերջին մասը կը պարունակէ բարդ արտայայտութիւններու դժուարին նախադասութիւններ, որոնք ըմբռնելը դարձան, արուեստագէտին թարգմանելու եւ վճիտ կերպով վերարտադրելու կարողութեան շնորհիւ:

Փականինի ... անուն մը որ երազել տուած մեզի: Դէմք մը որ փառքի լուսապսակին մէջէն տեսնել կարծած էնք Ողիմպոսի գագաթը:

Ջութակին վհուկը:

Ինքնավստահութեան տիրական ըղձացում մը միայն կրնար թոյլ տալ՝ ներկայիս ջութակահարներէն ամենալաւերուն, մօտենալ մեծ Իտալացիին առասպելական գործին «Վհուկներու պար»ին:

Առիթը ունեցայ — տարիներու ընթացքին — լսելու ջութակի մեծ մոգերը՝ Քրայսլէր, Ժաք Թիպօ, Հայֆէց եւն. բայց իրենց յայտագիրը չէր պարունակեր մեծ վհուկին հեղինակութիւնը:

Հայ արուեստագէտին յանդգնութիւնը գեղեցիկ եւ անձկալից էր միանգամայն, նկատի ունենալով այն հասարակութիւնը, որուն երաժշտական կրթութիւնը հասունցած է Քրայսլէրի եւ նմաններուն դպրոցին մէջ:

Եւ սակայն, երբ Աղազարեան մեծ վարպետին կտորը անսայթաք ու փայլուն կատարումով մը վերջացուց — կտոր մը ուր դիտաւորեալ կերպով խտացած են գործիական ամենակնճռոտ դժուարութիւնները եւ աճպարարական խաղերը — այդ օտար դժուարահաճ եւ երաժիշտ հասարակութեան խլացնող ծափերը եկան վաւերացնել մեր տաղանդաւոր հայրենակցին անհերքելի կարողութիւնը:

Գրաւը ճակատագրական էր, եւ Աղազարեան այդ երեկոյ իր համբաւը նետած էր նժարին մէջ:

Իր զոյգ լարերու վրայ կատարած son harmoniqueները ցնցալի մաքրութեամբ եւ յստակութեամբ նուագելու համար, անհրաժեշտ էր ունենալ գիտութիւն եւ տիրականութիւն:

Օտար քննադատներ արդէն զինքը դասած էին իբրեւ ներկայիս ապրող «քանի մը մեծ ջութակահարներէն մէկը»: Անցեալ գիշերուան անվերջ ծափերը եկան նուիրագործելու այդ նախանձելի գնահատութիւնը:

Ցամառ ծափերու սաստումին վրայ Աղազարեան եկաւ երկու bisերով նուագել Շուպէռթի Moment musicalը եւ բաղի մը պէս քնքուշ ու կապոյտ շրջագայ մը պէս թափանցիկ, եւ Փանեանի - Քրայսլէրի Temps de Menuettoն:

Ծանօթ թէ անծանօթ հիացողներու անվերջ շարքեր ներքնասրահին մէջ եկան ջերմօրէն շնորհաւորել մեր մեծ ջութակահարին փայլուն յաղթանակը:

ՀՐ. ԱԼԵԱՆԱՔ

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԲԱՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

— . —

Հայաստան մեկնողներուն

— Ցանկի մէջ կա՞ս թէ ոչ:

— Ես տունս չկրցայ ծախել տակաւին:

— Իսկ ես, աժան - սուղ չըսի տուի մեր Կարէնին:

— Մենք հոն աւան ունինք, մերը գիւղին եղաւ:

— Մենք ալ ունէինք եւ ինծի համար մասնաւոր դիմում մըն ալ եղած էր Պ. Շահվերդեանին, բայց չյաջողեցայ: Քսան ֆրանք ալ արձանագրութեան համար տուած էի:

— Եղբայր, ես ալ հոն հօրեղբայր ունէի, ան հոնկէ, ես ալ հոս շատ աշխատեցանք, մանաւանդ գործազուրկ էի եւ հինգ հատ ալ զաւակ ունէի, անկարելի եղաւ վիզա առնել:

— Նախապէս ընկեր Խաչատուրը տեսա՞ր:

— Ո՞վ է որ, չեմ ճանչնար:

— Չես ճանչնա՞ր: Տեսա՞ր որ սըխալ գործեր ես: Ընկեր Խաչատուրը կրնար յաջողցնել, ան Շահվերդեանին մարդն է, անոր խօսքէն դուրս չելլեր:

— Մե՛ղք, ինչու առաջուց չըսիր: Ո՞ւր կը գտնուէր:

— Անկիւնի սրճարանին մէջ մինչեւ երեկոյ թուղթ կը խաղայ:

— Ինք ալ կը մեկնի՞:

— Հոս պիտի մնայ որ յաջորդ կարաւանին ցանկերը պատրաստէ: Հաբուստը աղքատէն պիտի զատէ եւ յարմարները պիտի ղրկէ Հայաստան: Գիտես որ հոն հարուստ երկիր չէ, աղքատները ինչպէս ըլլայ բան մը կ'ընեն հոն, վարժուած են իրենց վիճակին: Իսկ քիչ մը դրպանը կուշտ ունեցողները գոնէ օգտակար կ'ըլլան երկրին:

— Աղբար բան չեմ հասկնար, հապա կ'ըսեն որ Հայաստանի մէջ հակառակ են հարուստներուն:

— Այո, բայց այդ գացողները իրր աղէատ գործաւորարձանագրուած են, ընկեր Խաչատուրը ճարպիկ է այդ տեսակ բաներու մէջ ... կը պատմեն այսպէս: Մեզքը ըսողներուն ճիտը:

Հոգ չէ՝ թող մեկնին, թող ազատին սա մուխ ու ծուխէն եւ երթան շէնցնել հայրենի աշխարհը: Օր մը կարգը անճարակներուն ալ կուգայ շոգենաւ մտնելու:

×

Խրատ տալը ամբարտաւանութիւն է, բայց սովորութիւն եղած է: Սովորութիւնը երկրորդ բնաւորութիւն է, կ'ըսեն:

Ուրեմն քաղաքացի հայրենակիցներ, խրատի տեղ մի առնէք ըսածներս, բայց մտիկ ըրէք:

Շոգենաւին մէջ պարապ մի կենաք, սկսեցէք ուղղագրութիւն սորվիլ: Շոգենաւին ցնցումները կը նպաստեն սորվելու Երեւանեան ուղղագրութիւնը, որ կ'ըսեն թէ «ծուռ» է:

Մոռցէք է եւ Օ գիրերը: Պարոն ածականը: «Ընկեր» եւ «քաղաքացի» հոլովեցէք միշտ, նոյն իսկ ձեր փիսիկին ընկեր պիտի ըսէք: Մոռցէք կըն որուն տեղ պիտի ծամէք ումը: Օրինակ «կուտեմ» մի ըսէք, այլ ուտում եմ, թէեւ շատ պէտք պիտի չունենաք այս բային:

Քիչ մըն ալ թարգմանական:

«Գրգռել» չկայ հոն, այլ՝ պրովոկացիա կրնաք ըսել: Այս բառին ալ պէտք չունիք, մասնաւորներու սեփականութիւն է:

Այս բաներու մասին ձեզի կրնան դասախօսութիւն սարքել նաւուն մէջ, ունիք բաւական թիւով ինտէլիգէնտներ ձեզի հետ, որոնք կ'երթան Հայաստան լեզու եւ ուղեղ փոխելու: Կրնաք ձեր վրայ փորձեր կատարել ճամբու ընթացքին:

Այս ինտէլիգէնտներուն օձիքէն ամուր բռնեցէք, պէտք եղածը ըրէք զիրենք սիրաշահելու համար: Անոնք Հայաստանի մէջ օր մը, մեծ դիրքերու պիտի հասնին, մէկը նորաշէն օփեբայի դերասանապետ պիտի ըլլայ, միւսը գրական կաճառին փայլուն աստղը ըլլալէ վերջ բոլոր գրողները մաղէ պիտի անցընէ ու մաղը պարապ պիտի կախէ պատէն: Ուրիշներ կոմիսարի աթոռը պիտի գրաւեն եւն.: Ուրեմն դուք աչք-բաց գտնուեցէք որ հոն այս «մեծ»երուն շնորհին արժանանաք:

Բարեւ ըրէք ճկունաշնորհ Եսայեան ընկեր Զապէլին, կը սպասենք իր տարատով լուսանկարին:

Ուրիշ խնդրանք մը ձեզի:

Ստալինը սիրէք, երբ նամակ գրէք մեզի, հասցէն յստակ գրեցէք, մեր անունը ճիշդ պահարանին մէջտեղ ֆրանսերէն տառերով, մանաւանդ ձեր հասցէն չըլլայ որ ռուսերէն գրէք, շատ կը խնդրենք: Բարի եղէք, պահարանին ետեւը ֆրանսերէն տառերով արձանագրել որ հոս հասցէ կարդացնելու համար տունէ տուն չպտտինք:

Մէջը կ'ուզէք ղրկեցէք, կ'ուզէք թուղթը պարապ ղրկեցէք, մենք գիտենք ձեր ըսելիքը, մի նեղուիք անպայման ձեր չհաւատացածը մեզի քսելու:

Բարի ճանապա՛րհ, հայրենակիցներ, մեր նախանձը ձեզի հետ:

Կ. ՊԵՏՐՈՍ

Մտածող Ֆրանսան

—•—

« Ժուռնալ »ի մէջ, Ժան Մարքէ կ'աշխատի գծել «վաղուան պատկերը» մտահոգ Ֆրանսայի առջեւ.—

Հիմա խորհրդարանը մեծամասնութիւն մը ունի, յաղթականները կրնան այլեւս կազմել կառավարութիւն մը, ազգային ճակատը անկարող հանդիսատեսի դիրքէն մէջ ինկած ըլլալով հիմա, անոնք կրնան այլեւս բաներ մը ընել:

Հաճոյք մըն է ինծի դուշակել թէ ի՛նչ:

Վաղուան կառավարութեան օրակարգին վրայ դրուած են հարցեր, որոնք շատ բարդ են եւ բաւական փափուկ:

Նախ, արտաքին ճակատի վրայ, սընանկացաւ Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Հակառակ Անգլիոյ փափաքին, չկրցաւ արգիլել Իտալիոյ որ չգրաւէ Եթովպիան: Հակառակ մեր փափաքին, Գերմանիա գրաւեց Հռենոսի գօտին, եւ այդ ատեն միայն հասկցանք որ մեռած է այդ պաճուճապատանքը:

Հետաքրքրական էր գիտնալ թէ վաղուան մեր կառավարութիւնը ի՞նչ պիտի եղրակացնէր ասկէ:

Եթէ մեր պաշտպանութիւնը յանձնենք Պ. Մատարիակային, գրաւ կը դնեմ որ պիտի բողոքէ երկիր մը,— Խորհուրդներու Սուրբ Ռուսիան:

Ռուսիա, ինչպէս Անգլիա, Ազգերու Դաշնակցութիւնը կը գործածէ անոր գրօշին տակ ծածկելու համար կասկածելի ապրանքներ: Բայց միաժամանակ կը զինուի, ու կը զինակցի այն քաջ զինուորին հետ, որ մէխաղաղասիրական ճառ չէ որ կը սպասէ: Անիկա Ֆրանսայէն կը պահանջէ բանակ եւ թնդանօթ: Տեսնենք թէ մեր ընկեր երեսփոխանները պիտի կրնա՞ն մերժել Մոսկուայի պահանջածը:

Ներքին ճակատի վրայ, ի՞նչ պիտի ընեն պարապ չձգելու համար պետութեան սնտուկը:

Երկու ելք կայ,— վստահութիւն ներշնչել Ֆրանքին կամ զայն փախցնել: Առաջինը համապատասխան չէ անշուշտ իրենց սկզբունքներուն, բայց երկրորդը անօթի կը ձգէ ժողովուրդը: Եթէ վաղուան կառավարութիւնը նախընտրէ առաջինը, ուրացած կ'ըլլայ ինքզինք, եթէ նախընտրէ երկրորդը, անձնասպանութեան կը դիմէ:

Եւ դեռ «լիկ»երու հարցը կայ: Ժողովրդական ճակատը շատ կը փափաքի խորտակել ու քանդել աջերու «լիկ»երը: Կը ցաւիմ ըսելու որ ուշ հասան իշխանութեան գլուխ: Հրեղէն խաչերը,— յիշենք միայն ասոնք — հիմա աւելի քան մէկ միլիոն բազմութիւն մը կը կազմեն, կատարելապէս կազմակերպուած: Լուծելու ելլել այդ կազմակերպութիւնը, կը նշանակէ ցատկել պիծակներու բոյնի մը մէջ:

Գործազրկութեան հարցն ալ կայ դեռ: Կը մաղթէի որ համայնավարները եւ ընկերվարականները յաջողէին վերջ տալ այս աղէտին: Բայց գործազուրկները որքան նուազին, այնքան պիտի նուազի համայնավարներու եւ ընկերվարականներու թիւը: Ասով մէկտեղ իրենցմէ կախուած չէ նուազեցնել գործազուրկներու թիւը: Անոնք այնքան ազդեցութիւն ունին տնտեսական այս երեւոյթին վրայ, որքան ծովու մակընթացութեան կամ երկրի շարժին վրայ: Գործազրկութիւնը վարչաձեւի կամ քաղաքական վարդապետութեան հարց չէ, ամէն երկիր կը տառապի ատկէ, եւ ես շատ պիտի զարմանամ, եթէ կարելի ըլլայ աշխատանքը ծաւալել՝ տուրքերու տակ խորտակելով ճարտարարուեստը, առեւտուրը, դրամագլուխը:

Ահա հարցեր, որոնք կը թելադրեն վաղուան կառավարութեան՝ երկու անգամ նայիլ, եւ վերջը միայն մեզ նետել անդունդին մէջ: Որովհետեւ պէտք է գիտնալ, որ առաջին վնասուողը ինքը պիտի ըլլայ եւ պիտի լքէ զինք այն բազմութիւնը, որ իր վրայ մեծ յոյսեր դրած էր:

Երէկի ընտրեալները խենթեր չեն անշուշտ: Ու պիտի գիտնան չարժիլ խոհեմութեամբ: Եթէ խենթ ալ են, չեն կրնար խենթ մնալ երկար ատեն: Կը ճանչնամ իրենցմէ շատերը: Ոմանք բաւական զարգացած են եւ նոյն իսկ փորձով տեսած են որ իրենց նախորդներէն շատեր կարմիր էին երբ ճամբայ ելան, բայց խորհրդարան հասնելէ վերջ դարձան ջերմեռանդ հաւատացեալներ քաղքենի զասամած ընկերութեան:

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՄԵՐԱՇԽՈՒԹԻՒՆ

—•—

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (29 ապրիլ).

— «Քաշքշուած ու խաչուած բառ մը, որուն նշանակութիւնը անորոշ է: Մեր գեղեցիկ լեզուին մէջ գայթակղութիւն դարձած է այս բառը: Շատեր կը խրտչին անոր մէջ տեսնելով ծուղակ ու դաւ, կեղծիք ու խաբէութիւն: Ուրիշներ հոգի կուտան՝ զայն նկատելով բարիքներու աղբիւր մը: Իւրաքանչիւրը, իր խառնուածքին եւ մտածողութեան համաձայն, «համերաշխութիւն» բառին տուած է չունեցած իմաստը:

Բառը մեղք չունի, ան կ'արտայայտէ միտք մը, գաղափար մը կամ պատկեր մը: Ան զգեստաւորուած է իմաստով մը, որուն խորութեան չենք թափանցած:

Հայ լեզուի լեցուն նշանակութիւն ունեցող բառերէն մէկն է «համերաշխութիւն»ը, որուն տիրացումով, հայ ժողովուրդը ժամանակի ընթացքին կրնայ իրականացնել իր փայփայած ցանկութիւնները, հասնելու համար իր յոյսերու լիակատար պսակումին:

Այդ բառը ցեղին փրկութիւնն իսկ է անոր ուժերուն օգտագործումը ի խնդիր բարձր նպատակներու: Եթէ կըցած չենք մեր կենսունակութեան եւ բարոյական յատկութիւններուն արժանի դիրք ու վիճակ ստեղծել մեզի համար, պատճառը պէտք է փնտռել մեր անհամերաշխութեան, մեր փոքրիկ եսերուն մէջ:

Մեր փոքրիկ հաշիւները, կուսակցական թէ անհատական, մեր ճղճիմ փառասիրութիւնները, որոնք իբր հպարտանք կը կրենք մեր կուրծքերուն վրայ, թոյլ չեն տար մեզի համերաշխութիւն բառին մէջ տեսնելու ցեղային փրկութեան ենթահողը եւ լուսաւոր ճամբան վաղուան տեսիլներուն:

Բոլորս կը հաւատանք թէ առանց համերաշխութեան, ազգը պիտի չյաջողի իր առաքելութեան մէջ, արդիւնաւոր եւ ստեղծագործ աշխատանքի անընդունակ պիտի ըլլայ: Բոլորիս համոզումն է որ մեզի պէս փոքր, ցանուցիր ու համեստ ուժեր ունեցող ժողովուրդ մը ինքզինքը կրնայ պահել ու յառաջանալ, եթէ կազմէ ներդաշնակ, առողջ եւ միասիրտ հաւաքականութիւն մը:

Այս համոզումը տեսութեան սահմանէն անդին չանցնիր սակայն: Անոր գործադրութեան կարելիութիւնը շատ քիչերու յոյս կը ներշնչէ, թէեւ բոլորս կը ձգտինք անոր հոգեւին:

Ի՞նչ ն է որ կը պակսի մեզի: Ինչո՞ւ չենք հասնիր ցանկացուած ազգային միութեան, որուն կամուրջն է համերաշխութիւնը:

Կուսակցութիւնները կուտան պատճառները, իւրաքանչիւրը իր ըմբռնած կերպով: Ըստ ռամկավար կուսակցութեան, համերաշխութեան մեծագոյն թշնամին Դաշնակցութիւնն է, որ կը նկատուի հակահայաստանեան կուսակցութիւն: Ըստ Դաշնակցութեան, համերաշխութեան արգելքը կուգայ Երեւանէն, որուն հլու եւ հըլնազանդ կամակատարն է ռամկավար կուսակցութիւնը:

Երեւանի մէջ համերաշխութիւնը կը նկատուի մեծագոյն թշնամին Խ. Հայաստանին: Բոլշեւիկները կը սոսկան այդ բառէն, ինչպէս ցուլը՝ կարմիրէն: Դժբախտութիւն է հաստատել թէ Երեւանի ազդեցութիւնը գաղութներուն վրայ կարծուածէն աւելի ուժեղ է: Եւ սաիկա՝ շնորհիւ ռամկավարներուն, որոնք Հայաստանը կը շփոթեն հոն տիրող կարգերուն եւ իշխանութեան հետ:

Երեւանի ուղղակի կամ անուղղակի ազդեցութիւնն է որ գաղթահայութիւնը կը պառակտէ եւ զայն ճակատներու կը բաժնէ:

Իրար չենք հասկնար, իրարու քով չենք կրնար գալ հաւաքաբար մտածելու համար, որովհետեւ մեր միջեւ սեւ կատու մը անցած է: Հակառակ մեր ունեցած փորձառութեան, ուշիմութեան եւ իրատեսութեան, չենք կրնար սեւ կատուին վրայէն ցատկել եւ իրարու ձեռք երկարել: Ան է որ կ'առաջնորդէ մեզ, ուղղութիւն կուտայ մեր մտածումներուն, ճամբան կը հարթէ նոր պայքարներուն ու վէճերուն: Շատ անգամ չենք հասկնար թէ դժուարութիւնը ուրկէ կուգայ: Չենք ըմբռներ թէ ինչու զիրար կ'ատենք, կ'արհամարհենք:

Չենք ըմբռներ, որովհետեւ Երեւանին ուժը անտեսանելի է, անոր ներկայութիւնը մեր մէջ զգալի չէ: Բայց ան կը տիրապետէ մեզի, կը կառավարէ մեզ, իր պողպատեայ թաթով»:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Կ. եւ Մ. Միութեան Վարչութեան անդամներէն Պ. Ռշտունի Փափազեանի զաւակին մկրտութեան առթիւ, 216 ֆրանք հաւաքուած է Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան համար:

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Թուրքերը տեսնելով որ այդ անցքը մեր կողմէն պաշտպանուած չէ, անարգել անցնելով կանգնած են Ղալթախճի առջեւ: Շատ ժամանակ յետոյ ես կրցայ լսել Ալեք.պոլցի ծերունի հայէ մը, թէ 1877ի պատերազմին ատեն Թուրքերը այդ ճամբով անցած են ռուս բանակին թիկունքը եւ շատ գերի բռնած: Նոյնպէս ուրիշ աղբիւրէ մը լսեցի թէ Թուրքերը 1917—18ի հայ - թաթարական կռուի ատեն այդ ճանապարհէն անցած են Ջաջուռի թիկունքը:

Արեւը դեռ նոր իր մարամուտին կը մօտենար, բլուրներու ստուերները երկարած էին, նահանջի հրաման տրուեցաւ շատ արագ:

Թշնամին դեռ Ղալթախճի գիւղի հանդիպակաց բլուրներու կողքն էր: Ղալթախճէն մինչեւ Ագպուլաղ գիւղը 5—6 վերստ հեռաւորութիւն կար: Մենք պիտի անցնէինք Ագպուլաղը, Նալպանտլուն, Զարըխլուն մինչեւ Համամլուն: Կ'աճապարէինք շուտ մը բռնել Ագպուլաղը, որպէսզի թշնամին Ղալթախճէն յառաջանալով չգրաւէ զայն: Ագպուլաղը եւ խճուղին թշնամի զօրքին ձեռքը անցնէր, մեզի կը մնար ամբողջովին գերի իյնալ կամ կռուելով բնաջնջուիլ: Մեր վիճակը ծանր էր:

Դանդաղ զօրամասերը — թնդանօթ, գնդացիր, փոխադրութեան կառքերը, վիրաւորները, հիւանդները եկան ու անցան: Հետեւակի երկու զօրաւոր գումարտակ Ագպուլաղ գիւղի եւ երկաթուղիի գծին յարմար դիրքերը մըտած՝ անընդհատ կրակ կը բանային, մինչ թշնամին արդէն յառաջացած էր 800 քայլի վրայ: Մեր եւ թշնամի զօրքին միջեւ գետակ մը կար: Կռիւը իր սաստկութեան գագաթնակէտին հասած էր, թշնամին կը փորձէր Ագպուլաղը անցնիլ, մենք կը դիմադրէինք օրհասական եռանդով: Անոր թնդանօթները աջ ու ձախ ռումբ կը տեղային: Մեր զօրամասերը կանոնաւոր կը նահանջէին: Թշնամի յառաջաւոր շղթան եւ քաշուիլ սկսաւ: Ջաջուռի կողմէն շարժում չկար: Արեւը մարը մտած էր: Մութը սկսաւ տիրել, հրացանաձգութիւնը դադրած էր: Ամէն կողմ խաղաղութիւն կը տիրէր: Գունդի հրամանատարը կարգադրեց որ Բ. եւ Գ. վաշտերը մնան Ագպուլաղ, իբրեւ վերջապահ: «Պիտի մնաք Ագպուլաղ, մինչեւ որ Զարըխլի գիւղէն հեռաձայնով նոր հրաման տամ քաշուելու: Ձեր տրամադրութեան տակ կը թողում երկու ձիաւորներ եւ հեռախօսի գործիք մը»:

Այս երկու վաշտերէն զատ միւս զինուորները քաշուեցան դիրքերէն: Մենք դիրքերուն վրայ էինք, մեր դիրքերը զօրաւոր էին: Դուրսը սեփսեւ խաւար էր. մեր մէկ վաշտը Ջաջուռի ուղղութիւնը եւ միւսը Ղալթախճի կողմը կը հսկէր: Լուռ էր ամէն կողմ: Ղալթախճի կողմէն երբեմն հրացանի խուլ ձայներ կը լսուէին: Այս գիւղի հայ բնակչութիւնը չէր կրցած նահանջել. Թուրքերը կոտորեր էին: Ագպուլաղի ժողովուրդն ալ մնացած էր մեծ մասամբ. չէր հեռացած եւ հեռանալու ալ նպատակ չունէր: Շատ ստիպեցինք որ հեռանան բայց մտիկ չըրին: Գիւղի եզերքին ճանապարհին վրայ ցած, խեղճուկ տուն մը կար, տան կտուրին վրայ աղտոտ, պատռուած, հասարակ կարմիր կտաւէ դրօշ մը կը ծածանէր: Տան դրան առջեւ ծերունի մը կանգնած էր ալեհեր մօրուքով, կքած քամակով, վշտահար դէմքով: Տխուր էր: Երբեմն Ջաջուռի, երբեմն ալ Ղալթախճի կողմը կը նայէր, ներս կը մտնէր դանդաղ քայլերով ու նորէն դուրս կ'ելլէր: Անհանգիստ էր: Մօտեցայ իրեն:

— Բարեւ, պիծա, ինչո՞ւ չես հեռանար գիւղէն. չե՞ս տեսներ որ մենք կը նահանջենք. քանի մը բոպէ վերջ Թուրքը հոս ալ պիտի գայ եւ կոտորէ ձեզ. մի կենար, շո՛ւտ, շուտ հեռացիր:

— Աղա, ո՞նց հեռանամ. ախր տուն տեղ որո՞ւ թողում. ո՞ւր երթամ: Չէ՛, Թուրքը մեզ չի կոտորեր, անանկ կ'ըսեն թէ Թուրքը Ռուսին աղբէր եղած է. մեզի բան չպիտի ըսէ. իմ տան վրայ կարմիր դրօշ կայ:

Ծերունին հաւատացած էր թէ այս անգամ Թուրքը ալ հայ չպիտի ջարդէ, քանի որ «Ռուսին աղբէր եղած է» եւ մանաւանդ իր տանիքին վրայ «կարմիր դրօշ» մը կը ծածանի: Ծերունին անդրդուելի մնաց: Գիւղէն չհեռացաւ, ինչպէս իր նման շատ շատեր: Յաջորդ առաւօտուն Թուրքերը Ագպուլաղը կոտորեր էին առանց նկատի առնելու անոնց տանիքներուն վըրայ պարզուած կարմիր կամ ճերմակ դրօշը:

Ջաջուռի եւ Ագպուլաղի կռիւները մեր գունդի վերջին կռիւներն եղան:

×

Հաշտութիւն կնքուած էր: Հայ բանակը իր զէնքը վար դրաւ, կռիւները դադրած էին:

Հայ զինուորութիւնը իր ռազմական արժէքը չկրցաւ ցոյց տալ գոնէ Կարսի ճակատին վրայ: Առանց ուրանալու անհատ հրամանատարներու, սպաներու եւ զինուորներու գնահատելի հերոսութիւնները, ընդհանուր առմամբ տխուր երեւոյթ մը ունէին մեր մղած կռիւները: Պատճառները շատ ու շատ են, բայց այդ շատ պատճառներուն ամէնէն գլխաւորն էր բոլշեւիկութիւնը. բոլշեւիկութիւնը եւ դարձեալ բոլշեւիկութիւնը: Հայ բանակի պարտութեան պատճառներուն մասին գրելը իմ ուժերէս դուրս է բացարձակապէս: Հում նիւթ մը, որուն մասին կրնան գրել ռազմագէտ, հմուտ զինուորականները: Իմ գրածներս անձնական յուշերս են, խիստ սահմանափակ, իբրեւ համեստ առաղձ մը:

Բ. ՄԱՍ

Դեկտ. 2

Նոյեմբեր 14ի, Ջաջուռի մեր նահանջէն յետոյ մեր բանակի աստղին հետ հայկական անկախութեան եւ ազատութեան աստղն ալ մարեցաւ:

Մեր ազատ հայրենիքի ծեծուած, խունճ ու խմոր դարձած մարմինը դիտապաստ ինկած էր մեր երկու դաւադիր հարեւաններու ոտքերուն տակ: Կիսամեռ մարմնին գլխուն վրայ կանգնած էր մեր հիւսիսի հարեւանը իսկ սրտին վրայ նստած էր հարաւի դրացին: Ամէն ինչ կը վերջանար դեկտեմբեր 2ի դաշնագրով:

Անշուշտ տեսած էք իր ղեկը կորսնցնող նաւ մը, որ բաց ծովուն կապոյտին վրայ կը ծփայ անղեկ ու աննաւահանգիստ: Ճիշդ ու ճիշդ այդ նաւուն նման էր Դ. կիսաբաժինը (Նոյ. 14էն յետոյ մինչեւ դեկտ. 3ի առաւօտուն):

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(34)

(Ճօրճ Թագաւոր) տարեկան 110,000 ոսկի կը նստի Անգլիոյ, Թագաւորութեան յատկացուած այս չոայլ պարգեւները: «Անարդանք է 110,000 ոսկի քուէարկել «զարդական պաշտօն»ի համար, որ խորհրդանշանն է չահագործման դրութեան, մինչ վարչապետը, որ գլուխն է ժողովրդապետական կառավարութեան, տարեկան կը ստանայ միայն 5000 ոսկի:

Պահպանողական երեսփոխան մը պաշտպանելով սահմանուած վարկերը, ըսաւ թէ միապետութեան գործերը կարելի չէ չափել ոսկիներով, շիլլիններով եւ փէննիներով: Այս առթիւ դիտել տուաւ թէ Մ. Նահանգներու նախագահին ծախքը շատ աւելի մեծ է քան Անգլիոյ միապետութեան ծախքը:

«Եթովպիան գոյութիւն չունի այլեւս»

Իտալական թերթերը երկարօրէն կը զբաղին Եթովպիոյ կայսեր փախուստով եւ ամբողջ երկրին գրաւման մանրամասնութիւններով: Այս առթիւ, բոլորովին կը մերժեն Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ ճանչնալ Եթովպիան, մանաւանդ Մուսոլինիի այնքան կտրուկ յայտարարութենէն յետոյ: Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ եթովպական պետութիւնը անդարձ կորսուած է իբրեւ անկախ միաւոր, ինչպէս կը ճանչնար Ժընեւը:

Եթովպիան անհետացած է ոչ միայն իր հողին կորուստով, այլեւ պետական կարգուսարքին անակնկալ կազմալուծումով: Ազգերու Դաշնակցութիւնը այլեւս կը գտնուի անողոք իրականութեան մը առջեւ եւ պէտք է յարմարի անոր: Այնպէս որ, խնդիրը ինքնին կը ներկայացնէ իր լուծումը եւ Ժընեւ պէտք չունի զբաղելու:

Ոչ միայն թերթերը, այլեւ իրաւագիտական հեղինակութիւններ այս տեսակէտը կը պաշտպանեն Հռոմի մէջ: Կայսեր փախուստն ալ, իրաւաբանօրէն, կը նշանակէ կայսրութեան քայքայումը, քանի որ ոչ հրաժարած, ոչ ալ իրեն յաջորդ մը նշանակած է: «Այսուհետեւ Եթովպիոյ մէջ ուրիշ իշխանութիւն կամ ուրիշ կազմակերպութիւն չկայ բացի իտալականէն: Պատերազմը վերջացած ըլլալով, Իտալիոյ եւ Ժընեւի հակաճառութիւնն ալ վերջացած պէտք է սեպել: Այլեւս իմաստ չունի այն քաղաքականութիւնը որ կը ձգտէր պաշտպանել Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներէն մէկը, քանի որ Եթովպիան անհետացած ըլլալով իբրեւ պետութիւն, չի կրնար կանգուն մնալ իբրեւ անդամ Ազգերու Դաշնակցութեան»:

Մուսոլինի «հռոմէական հաշտութիւն» խօսքը գործածած էր իր յաղթանակի ճառին մէջ: Թերթերը այս բացատրութիւնները կը հասկնան այն իմաստով թէ Իտալիա ամբողջական տէրն է Եթովպիոյ: Իտալիա չեղեալ կը համարի 1906ի եւ 1925ի դաշնագիրները՝ կնքուած Եթովպիոյ հետ: Ցետոյ, իրեն կը վերապահէ երկրին քաղաքական կազմակերպութիւնը, մերժելով որ եւ է միջամտութիւն: Բայց, կը ճանչնայ միւս պետութեանց օրինաւոր իրաւունքները:

*** Անգլիական մամուլը խոստովանելով պատժական քաղաքականութեան սնանկութիւնը, մտահոգութիւն կը յայտնէ թէ Ազգերու Դաշնակցութեան եւ թէ Եւրոպայի կացութեան մասին: Քանի մը թերթեր կ'առաջարկեն Եթովպիոյ մէջ ստեղծել միջազգային վարչաձեւ մը, իսկ եթէ Իտալիա մերժէ, ճնշողական միջոցներ ձեռք առնել... Աշխատաւորական օրկանը, «Տէյլի Հէրըլտ», անխնայ կը քննադատէ Իտընը, «յուսահատութիւն» յայտնելով անոր ճառին համար: Այս առթիւ «մնաք բարով» կ'ըսէ արտաքին նախարարին, որ ձախերուն աջակցութիւնը կը վայելէր անենէ մը ի վեր: Թերթը կը բացատրէ թէ Մուսոլինի երբեք պատերազմ պիտի չհռչակէր Անգլիոյ դէմ, հետեւաբար կարելի էր փակել Սուէզի Ջրանցքը եւն.:

Թրքական դեսպանատունը կրակի տրուած

Ատիս Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ թրքական դեսպանատունը ամբողջովին թալանուած եւ կրակի տրուած է: Դեսպանը կրցեր է ազատիլ, երկու սպասաւորներէն մէկը սպաննուած է, իսկ դեսպանին քոյրը անհետացած: Կրակի տրուած են նաեւ պետական դիւանաթուղթերը, վարժարանը եւ պալատը: Դեսպաններու եւ երեւելիներու թաղը ամբողջովին մոխիր դարձած է: Ինքնաշարժի մը մէջ ածխացած գտնուեր են երկու սպիտակամորթներ, որոնց ինքնութիւնը չէ ճշդուած:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՄԵԾ ԶՕՐԱՀԱՆԴԷՍ մը տեղի ունեցաւ Սոֆիայի մէջ, զինուորական քաջութեան եւ յաղթանակներու տարեդարձին առթիւ (6 մայիս): Ներկայ էին Թագաւորը, Կիրիլ իշխանը, կառավարութեան անդամները եւ բազմաթիւ պահեստի զինուորներ, օրուան յատուկ պատուանշաններով: Հոգեհանգիստէն յետոյ, պահակազօրքը թափօր կազմեց բանակին նախկին հրամանատարներուն առջեւ: Այս առթիւ պատուանշաններ բաշխուեցան հինգ զօրավարներու: Հանդէսը վերջացաւ մեծ խանդավառութեան մէջ:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԿՈՄԻՏԷՆ ժողով գումարելով որոշեց.— 1. Շարունակել ընդհ. գործադուլը.— 2. Մերժել տուրքերու վճարումը, սկսելով մայիս 15էն.— 3. Քարոզչական պտոյտներ կատարել ամբողջ երկրին մէջ, հակառակ մարզպանին արգելքին:

50,000,000 ՏՈԼԱՐԻ ՀԱՐՍՏՈՒԹԻՒՆ ՄԸ ձգած է Եգիպտոսի հանգուցեալ Թագաւորը: Հարստութեան մեծ մասը կը կազմեն դոհարեղէններ, գեղարուեստական գանձեր եւ նամականիշներու թանկագին հաւաքածոյ մը: Այրի թագուհին պիտի ստանայ մէկ չորրորդ մասը, իսկ մնացեալը պիտի բաժնուի վեց զաւակներուն վրայ: Մանուկ Թագաւորը պիտի ստանայ կրկնապատիկը: Եգիպտոսի գահաժառանգ հռչակուեցաւ իշխան Մուհամմէտ Ալի, որ 61 տարեկան է:

ՍԱԿԱՑԱՐԺՆԵՐՈՒ (Թաքսի) գիները նորէն փոխուեցան, երկար խորհրդակցութիւններէ վերջ, որոնց կը մասնակցէր աշխատանքի նախարարը: Ձեղչեալ գիները պիտի ջնջուին եւ երկուշաբթի օր պիտի գործադրուի նոր սակացոյցը, որ կը տրամադրէ.— ճամբայ ելած առեն մէկ փրանք՝ առաջին 200 մեթրին համար: Ցետագայ իւրաքանչիւր 400 մեթրի համար՝ 50 սանթիմ: Գիշերուան ժամը 11էն յետոյ՝ 1.50 փրանք՝ ճամբայ ելած առեն (250 մեթր) եւ մնացեալը՝ համաձայն ցերեկուան սակացոյցին: Աւելի պարզ խօսելով, մինչ առաջ չորս քիլոմեթր ճամբան կ'արժէր մօտ 7 փրանք, ապրիլ 22էն ի վեր՝ 5 փրանք, երկուշաբթիէն սկսեալ պիտի արժէ 6 փրանք:

ԱՆԳԼԻԱՑԻ ՔԱՋ ՕԴԱՆԱՒՈՐԴՈՒՀԻՆ, էմի Մօլիսըն, նոր թռիչք մը կատարելով, Լոնտոնէն Քափ (Հարաւ. Ափրիկէ) ճամբան կտրեց 3 օր 6 ժամ եւ 26 վայրկեանէն, ինչ որ կը նշանակէ 11 ժամ 12 վայրկեան շահ՝ նախորդ մրցանիշին վրայ:

*** Ֆրանսացի արուեստագիտուհի մը, Օր. Ժէօմէն Ռըքաւ, 25 տարեկան, որ օդանաւ նստած էր Պիարիցէն, վար իյնալով ջարդուփշուր եղաւ: Կ'ըսուի թէ տեղէն ելած էր... բարեւ տալու համար բարեկամ աղջկան մը:

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 5րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի մայիս 24ին:

ԼԵՀԱԿԱՆ կառավարութիւնը հրամանագիր մը հրատարակեց, որով կ'արգիլուին բոլոր օտար ներածումները: Բանակցութիւններ պիտի կատարուին, իւրաքանչիւր պետութեան բաժինը ճշդելու համար, արտածումներու հիման վրայ:

ՓՈՔՐ ՀԱՄԱՁԱՅՆՈՒԹԵԱՆ ԽՈՐՀՐԴԱԺՈՂՈՎԸ որոշեց անխախտ պահել 16 տարուան քաղաքականութիւնը, հիմնուելով Սէն Ժէրմէնի (Աւստրիա), Թրիանոնի (Հունգարիա) եւ Նէօյիի (Պուլկարիա) դաշնագիրներուն վրայ: Ի հարկին ազդու միջոցներ ձեռք պիտի առնեն, իրենց շահերը պաշտպանելու համար:

ԿՈՄԻՆՏԷՐՆԻ գործակալներէն էպէրլէն, որ բանտարկուած էր 8 ամիսէ ի վեր, պիտի արձակուի, դատուելով միայն կեղծ անցագրի գործածութեան համար:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը ճիշտ 8ին Սիամանթօ Ակումբին մէջ:

ԿՐԸՆՈԲԼԻ Եօթնեղբայրեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր ընկերները, ինչպէս նաեւ իր շրջանի Գէորգ Չաւուշ եւ Մուրատ խումբի ընկերները, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին. Մուրատ Ակումբին մէջ, կարեւոր օրակարգ:

ՓՕՆԹԷԻ Մուրատ խումբի ընկերական ընդհանուր ժողովը, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, ընկ. Մ. Գաբրիէլեանի բնակարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ. կը խնդրուի Սէն-Մաթուրէնէնի ընկերներէն ներկայ ըլլալ:

Երեկոյթ—Պարահանդէս Կ. Խաչի Օրուան առթիւ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Փարիզի Մասնաճիւղին կողմէ

Այս իրիկուան ժամը 9էն մինչեւ լոյս

Ռուսական քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, 26 Ave. de Tokio

կը նախագահէ ՏԻԿ. ՊԵՐՃՈՒՀԻ ԲԱՐՍԵՂԵԱՆ

կը խօսին ՏԻԿ. ԷԼԼԷՆ ԲԻՒԶԱՆԴ եւ Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժինը կը սկսի ժամը 9ին: Կը մասնակցին՝ Իտալիայէն եկած յայտնի հայ երգիչ Պ. ՎԵՆԵՑԻԱՆՈՎ ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ, ՕՐ. ԱՎԱՆԴԱՆԵԱՆ եւ ՕՐ. ՇԱՀԼԱՄԵԱՆ: ՕՐ. ԱԼԻՍ ԳԱՎՈՒՔՃԵԱՆ՝ սպանիական պարեր:

ՃԱԶ Sandros and his Boys

Պիւֆէ՝ Կ. Խաչի անդամուհիներու կողմէ

Մուտք՝ 10 եւ 7.50 ֆրանք:

ԽՆՋՈՅՔ

կազմակերպուած Յ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ իր հիմնադրութեան հնգամեակին առթիւ,

10 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Բանիկեանի սրճարանին մէջ, 6 Պուլվար Ռոտէն

կը խօսի Պ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ խմբերգ, մեներգ, նուագ, արտասանութիւն: Ջոխ սեղան՝ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ:

Մուտք 5 Ֆր., փոքրիկներու 2 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոցներ.— Մէթրօ Մէռի տ'Իսիէն առնել 23 թիւ օթօպիւս եւ իջնել կար տ'Իսի:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերան Նահանգային Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի, սրճարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ հայրենակիցներէն ներկայանալ անդամատետրով:

ՍԵԲԱՍՏԻՈՅ Դաւրայի Հայր Միութիւնը ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր հայրենակիցները, այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Պ. Բանիկեանի սրճարանը, 6 bis Bld. Rodin, Իսի լէ Մուլինօ:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամները, վաղը, կիրակի, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ՝ Շրջ. ժողովի պատգամաւորի ընտրութիւն եւ ընթացիկ հարցեր:

Զ. Ռ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ Վալանսի մասնաճիւղը արշաւ մը կազմակերպած է դէպի Ժընեւ, յառաջիկայ յունիս 6ին: Կրնան մասնակցիլ նաեւ համակիրները:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԻԻ

ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ

Երամեան եւ Ժամկոչեան ընտանիքները կը ծանուցանեն թէ՝ 10 Մայիս, կիրակի, հոգեհանգիստ—պատարագ տեղի կ'ունենայ իրենց ողբացեալ հօր ԼԵՒՈՆ ԵՐԱՄԵԱՆի մահուան տարելիցին առթիւ, կը հրաւիրուին ազգականներն ու բարեկամները:

ՆՈՒԻՐԱՏՈՒՆԻՓ

ԹՈՒՐ, Խ. Մ.— 35:
ՍԷՆ ԼՈՒ, Գործ.— 533.75:
ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Տ. Փէշ.— 20:
ԼԻՈՆ, Գործ.— 1000:
ՎԱԼԱՆՍ, Ց. Ք.— 140:
ՌՕՄԱՆ, Գործ.— 113.20:
ՊՕՄՈՆ, Գործ.— 216.45:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Ա. Թ.— 35:
ԻՒԺԻՆ, Տէր— 47:
ԻՒԺԻՆ, Ց. Ի.— 35:
ԹԻՐԱՆԱ, Ալեք.— 12 տոլար:
ՊՕՐԸՓԷՌ, Հ. Ա.— 35:
ԹՐԱՆՍ, Վ. Զ.— 120:
ՆԻՍ, Սէֆ— 200:
ՏՐԱԿԻՆԵԱՆ, Ե. Թ.— 24:
ՊԵՐԿ ՓԼԱԺ, Թավ.— 35:
ՇԱԹՕՐԸՆԱՐ, Պ. Մագ.— 150:
ՊԵԼԿՐԱՏ, Մ.— 100:
ՎԻԷՆ, Ն. Խ.— 165:
ՊՈՐՏՕ, Շահ.— 35:
ՍԷՆ ՄԱՐԹԷՆ ՔՐՕ, Թոր.— 35:
ՄՕՆԹՐԷՕՅ, Տիկ. Հ. Ա.— 70:
ՆԻՍ, Վարժ.— 50:

ԽՆՋՈՅՔ

Յ. Կ. Խաչի Լիոնի Մասնաճիւղին կողմէ, Միութեան տարեդարձին առթիւ,

9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, ժամը 8.30էն մինչեւ 1, Պ. Լեւոնի ճաշարանին վերնայարկը, 13 rue Passet, փլաս տիւ փոն:

Ներկայ կ'ըլլայ ՏԻԿ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ընտանեկան հաճելի մթնոլորտ:

Ծախքերու մասնակցութեան համար կը գանձուի 1 ֆրանք:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

կազմակերպուած Յ. Կ. Խաչի Տէսինի Մասնաճիւղին կողմէ

10 Մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, Հ. Յ. Դ. սրահին մէջ

կը խօսին՝ Պ. Ա. ԿԻՒԼՊԷՆԿԵԱՆ եւ ՏԻԿ. Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

երգ, արտասանութիւն, պարեր եւ կենդանի պատկեր:

Մուտքը ազատ է:

Թատերական ներկայացում

Պօմօնի «Շանթ» թատերախումբին կողմէ

9 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, Պօմօնի Վարանդեան սրահին մէջ

կը ներկայացուի Յ. Պարոնեանի ՄԵԾԱՊԱՏԻՒ ՄՈՒՐԱՑԿԱՆՆԵՐԸ

Ղեկավարութեամբ Վ. Տէր-Վարդանեանի եւ մասնակցութեամբ կարող ուժերու

Տոմսերու գինը՝ 4 ֆր., պզտիկներու 2 ֆրանք:

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ԿԵԱՆՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

Ամսագրին Ե. (Մայիս) թիւը հետեւեալ ճոխ բովանդակութեամբ եւ բազմաթիւ պատկերներով.— Մերուժան Պարսամեան՝ Խմբագրին յուշատետրը.— Երուանդ Սրմաքէշխանլեան՝ Կուզը.— Մ. Զրաքեան՝ Տիրան Չրաքեան.— Յ. Օշական՝ Երբ հիները կը կարդանք.— Ա. Ահարոնեան՝ Կոմիտաս Վարդապետ.— Կ. Յ. Բասմաջեան՝ Կեսարիան Հայաստանի մաս.— Ֆրանց Վերֆել՝ Նամակ մը.— Հր. Գազանճեան՝ Հայ ճար. եւ գոթական գեղարուեստը.— Մկրտիչ Պարսամեան Գիրքեր եւ դէմքեր.— Ամսօրեակ: Բաժանորդները այս թիւին մէջ պիտի գտնեն վիճակահանութեան անակնկալ մը: Տարեկան բաժնեգին՝ 30 ֆր.

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ՝ M. & M. BARSAMIAN, 30 Rue Drouot, Paris (9e)

ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ՝ V. R. TACVORIAN, 23 Rue Paul Bert, Asnières, (Seine), Chèque Postaux 1647.93 Paris,

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Ձեմ խօսիր նկատելի թիւով եւ բոլոր գոյնի «պիւրոքրատներու» մասին, որոնք մնացին Ռուսիա՝ այսպէս ըսենք՝ մեքենականօրէն: Անոնց համար,— որոնք շատ մը պարագաներու մէջ որոշ գաղափարներ չունէին — գրեթէ տարբերութիւն չէր ըներ թէ որ իշխանութեան պիտի ծառայեն: Անոնք, սակայն, անմիջապէս մտան սովետական վարչութեան շրջանակին մէջ, եւ մինչեւ այժմ անոնց մեծ մասը հոն լուրջ դեր մը կը կատարէ:

Գրականագիտութեան, մշակոյթի, կրթութեան, գիտական աշխատանքներու եւ հնարքներու, բժշկութեան եւ առողջապահութեան եւ ճարտարարուեստի մարդերուն մէջ անոնք այնպիսի արշաւ մը ունեցան, որ, ներկայ բոպէիս դժուար է ճշդորոշել:

Սովետական իշխանութիւնը՝ միշտ ու ամէն անգամ որ անհրաժեշտ է՝ «փաստ» կ'ընէ այդ արդիւնքով եւ միշտ ալ անհրաժեշտ պատուորութիւնը կը թողու: Բայց, սովետական իշխանութիւնը ցոյց չի տար այն, որուն վրայ պէտք է կեդրոնացնել գլխաւոր ուշադրութիւնը,— այդ բոլոր յաջողութիւնները ձեռք են ձգուած ափ մը ռուս հայրենասէրներու, ափ մը նախկին ռուս մտաւորականներու կողմէ: Եւ երբ գիւղական ուսուցիչը անկարելի պայմաններու մէջ տղոց կարդալ կը սորվեցնէ, իսկ փրօֆէսօր Փաւլով իր ձեռքով կը տաքցնէ իր գիտական աշխատանոցները, եւ երբ նախկին ռուս երկրաչափներ՝ սառած տաղաւարներու մէջ եւ մոմի լոյսով կը պատրաստեն «Տնեփռսթրոյ»ի յատակագիծը, ահա հոդ կը կատարուի նոր Ռուսիոյ թաքուն յղացումը, — սկիզբը:

Իշխանութիւնը, անտարակոյս, այդ ուղղութեամբ շատ բան կ'ընէր: Ան դրամ կը տրամադրէր, կ'ըմբռնէր արժէքն ու անհրաժեշտութիւնը այդ գործերուն: Բայց, ես կ'ուզեմ ոչ արժեզրկել եւ ոչ ալ գերագնահատել անոր ծառայութիւնները այդ մարզին մէջ: Թէեւ, իշխանութեան մասին յետոյ կը խօսինք: Ես իմ այս յօդուածով կ'ուզեմ խօսիլ միայն հանրային ուժերու մասին:

Այդ ուժերը ոչ միայն «հաշուեյարդարի ենթարկեցին անգրագիտութիւնը», այլեւ գիտական, արուեստի եւ թէքնիքի մարզերուն մէջ բարձրացուցին Ռուսիան՝ այն աստիճանին, ընդհանուրի խոստովանութեամբ, ուր կը կը գտնուի այժմ:

Ուրիշ խնդրի մը մէջ,— ազգային խնդրին մէջ, որ նուաճման գլխաւոր դերերէն մէկն է կատարած, հանրային ուժերը ոչ նուազ արժէքաւոր արդիւնքներ ձեռք ձգեցին:

Մինչեւ հոկտեմբեր, ազգային փոքրամասնութեանց մեծ մասը,— որոնք Ռուսիոյ մէջ կը բնակէին — կը նկատուէին փարիաներ եւ կ'ապրէին վայրի, կամ, լաւագոյն պարագային, կիսավայրի վիճակի մը մէջ: Առանց խօսելու կարգ մը ցեղերու մասին, որոնց համար, այն ալ լռոդաց, միայն նահանգապետները գիտէին, նոյնիսկ Եաքուտները, որ կայսրութեան մէջ մեծ տեղ մը կը գրաւեն, ինչպէս եւ Թաթարները՝ որոնք Ռուսիոյ ամէնէն բարեբեր վայրերէն մէկուն վրայ կը բնակին, նիւթական ու մշակութային այնպիսի պայմաններու մէջ կ'ապրէին, զորս անկարելի է նկարագրել:

Այժմ անոնք բոլորը անդամներն են իրենց սեփական հանրապետութեանց: Անոնց հանրապետութիւնները անդամներն են Խորհրդային Միութեան: Թէեւ դեռ խաբուսիկ ըլլայ անոնց տեղական ինքնավարութիւնը, բայց պետականութեան գիտակցութիւնը այլեւս խորապէս թափանցած է անոնց մէջ: Հոն, ուր մինչեւ տասներ առաջ գոյութիւն ունէին թափառիկ վայրիներու խմողումներ, այժմ կան գիտակից քաղաքացիներ: Այս բոլորին մէջ ամենակարեւորը այն է, որ անոնց մէջ ներմուծուած է ոչ միայն պետականութեան գաղափարը, այլեւ ծանօթութեան անյագ ձգտում մը:

(Շար.)

(13)

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Դրօշակ» գրադարանը փոխադրուած է 6 պլիս Պուլվար Ռոտէն Պ. Բանիկեանի սրճարանին ետեւը: Բաց է ամէն հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8—10:

:::: LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ::::

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԻՒԹԵՐԸ ԹԵՐԹԻՆ ՀԱՄԱՐ) Métro : TOLBIAC

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 10 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 10 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3111

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՄԱՄՈՒԼԻ ՕՐ»

«Ազատ Խօսք», Սոֆիայի մեր պաշտօնակիցը, յիշելով պուլկարական «Մամուլի Օր»ը, որ տօնուած է մեծ խանդավառութեամբ, ներշնչման աղբիւր մը կը գտնէ անոր մէջ:

Ու կը հարցնէ.

— «Արդար չէ՞ որ, մեր շարք մը տօներու եւ օրերու կարգին, հայ մամուլն ալ ունենայ իր օրը: Գէթ տարին անգամ մը վերյիշենք մեր մամուլի խնկելի գործիչներու նուիրական յիշատակը, ընդգծենք անոր բախտորոշ դերը անցեալ ու մանաւանդ ներկայ օրերուն, եւ աւելի ամրացնենք փոխադարձ կապն ու օգտութիւնը մամուլին ու ժողովուրդին»:

Այս առթիւ, մեր պաշտօնակիցը հարեւանցի ակնարկ մը կը նետէ այն դերի մասին, զոր կատարած է հայկական մամուլը, «մասնաւորաբար անցեալ դարու 50ական թուականներէն ի վեր»:

Տարակոյս չկայ թէ թանկագին ծառայութիւններ մատուցած է հայկական մամուլը, հակառակ այնքան տաժանելի եւ ջլատիչ պայմաններու, որ կը տեւեն մինչեւ այսօր:

Ո եւ է օտարական եթէ օր մը բան-գործ ընէր ուսումնասիրել հայկական մամուլին պատմութիւնը, ապահովաբար պիտի մրցուէր վէպ մը գրելու:

Ամէն պարագայի մէջ, հայկական մամուլն ալ տարիներով զրկուած, յաճախ անկարելին փորձած է, ոչ միայն հանրային կարծիք վարելու, այլ եւ լեզու եւ գիտելիք տարածելու համար:

Եթէ, մասնաւորապէս այս չքեղաշուք սաստկներուն մէջ, արդարեւ մամուլը ընդհանրապէս կ'ունենայ լրատու հանգամանք, ըստ կարելւոյ բովանդակութեամբ, հայկականը հարկադրուած է գոհացնել բազմազան պահանջներ:

Մեր «ընթերցասէր հասարակութիւնը» շատ չի հետաքրքրուիր չարաթաթերթերով կամ ամսագիրներով, եւ ամէն բան կը սպասէ օրաթերթէն, առանց նկատի առնելու պայմանները:

Այսպէս էր պատերազմէն առաջ, այսպէս, նաեւ, պատերազմէն վերջը, մինչեւ այսօր:

Յառաջդիմութի՞ւն քան տարուան ընթացքին: Ինչո՞ւ չէ: բայց, ի՞նչ համեմատութեամբ, այն ալ օտար ափերու վրայ:

Այսքանը՝ միջանկեալ: Ինչ կը վերաբերի «Ազատ Խօսք»ի առաջարկին — «Մամուլի Օր» — կը կարծենք թէ աւելի շատ պերճանք մըն է քան պահանջ մը:

Թողունք սկզբունքը եւ փորձենք վերլուծել իրականութիւնը:

Չէ՞ք ընդունիր թէ այդպիսի փորձ մըն ալ պիտի յանգի նոյն անախորժ եզրին,— ձեր մամուլը, մեր մամուլը, ձեր տօնը, մեր տօնը: Ինչպէս որ ունեցանք մեր «Մշակոյթի Օր»ը եւ միւսը, մեր «Մանուկներու Օր»ը եւ մրցակիցը: Նոյն իսկ «մեր» Ապրիլեան պահանջքը եւ «անոնց» առանձին տօնակատարութիւնը:

Որ եւ է նոր «Օր»է առաջ, մենք պիտի ուզէինք փնտռել-գտնել... մամուլի բարոյական մը, որ մեծապէս պիտի օգնէր պայծառացնելու մթնոլորտը:

Կը հաւատա՞ք այդպիսի հրաշքի մը, աչքի առջեւ բերելով պատկերը դաղթաշխարհի մամուլին, իր խառնիճաղանճ եւ սանձարձակ բարքերով...

ՄԵՆՔ ԱԼ ՄԵՐ ԴԵՐԻՆ ՄԷՋ

Հիմա որ ներգաղթի կարաւանը մեկնեցաւ Մարսէյլէն, վերջ տալով բոլոր վէճերուն եւ աղմուկներուն, միայն Երեւանի համար չէ որ կը բացուի պարտականութեանց եւ պատասխանատուութեանց նոր շրջան մը, այլեւ մեզի համար:

Յաճախ բացատրած ենք թէ՝ Երեւանը եւ Արտասահմանը կը գտնուին հաւասար գծի վրայ, շատ մը տեսակէտներով:

Իրաւագիտական նրբութիւններ չեն զբաղեցներ մեզ, այս տեսակէտը պարզած ատեն:

Ըսել կ'ուզենք, հարցը ամփոփելով երկու բառի մէջ,— Արտասահմանը պէտք է թօթվէ իր շնորհընկալի նախապաշարումները, իսկ միւսը՝ իր շնորհարաշխ իշխանաւորի յաւակնութիւնները:

Ծարխս մը ունինք անդին, անտէր ժողովուրդ մը՝ ասդին:

Այս երկուքին կապերը չեն կրնար չափուիլ ուրիշ երկիրներու եւ ժողովուրդներու յարաբերութեանց վրայ: Բոլորովին բացառիկ է մեր կացութիւնը, ինչպէս ամբողջ պատմութիւնը: Եւ կը պահանջէ բացառիկ միջոցներ:

Արդ, երբ շարունակ Երեւանի կը յիշեցնենք իր պարտականութիւնները, մենք ալ գիտակցութիւնն ունի՞նք մեր դերին:

Կ'ըմբռնե՞նք, վերջապէս, թէ կարելի չէ այս ճամբով շարունակել ներգաղթի կամ վերաշինութեան աշխատանքը, թէ անհրաժեշտ է նոր ուղեգիծ եւ նոր մեթոտ:

Աւելի բաց խօսելով, ո՞ւր է մեր հաւաքական ձայնը, ի՞նչպէս է կազմակերպուած մեր դերը, որպէսզի կարենայ ազդել եւ հիմնական ծրագրի մը վերածել օրուան պահանջները:

Ոչ Բարեգործականը, ոչ Հօկը, ոչ Վերաշինացները, ոչ ալ համանման օրկանները պիտի կրնային բարւոքել կացութիւնը, իրենց ներկայ մեթոտներով: Անոնք բոլորն ալ օժանդակ մարմիններ են, մինչդեռ անհրաժեշտ է կուռ ճակատ մը, իրաւունքներ պահանջելու եւ յանձնառութիւններ ստանձնելու համար:

Արտասահմանը ինքն ալ պէտք է ունենայ իր ներգաղթի ծրագիրը, անոր հարկադրած պատասխանատուութիւններով, որպէսզի սովորական շնորհի, վիճակախաղի տժգոյն հանգամանքէն փրկուի այս կենսական պահանջը:

Ի՞նչ օգուտ բերանաբաց սպասել եւ յուսալ, երբ չես կրնար բանաձեւել պահանջդ:

Գոնէ մէկ բան սորված ըլլայինք տարիներու փորձառութենէն յ.

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԽՆԴԻՐԸ ԵՒ ՕՐՈՒԱՆ ՏԱԳՆԱՊԸ

Ընկերվարականները կը պնդեն որ Համայնավարներն ալ մասնակցին

Փարիզի սակարանը դարձեալ յուզումնալից վիճակ ունէր առջի օր, երբ անգլիականը բարձրացաւ 75.63ի, ինչ որ ամենաբարձր գինն է 1934 նոյեմբեր 2էն ի վեր: Թերթերը կ'ողբան թէ ոսկիի եւ դրամագլուխի փախուստը կը շարունակուի, թէեւ կառավարութեան ձեռք առած միջոցները բոլորովին ապարդիւն չեն անցած եւ լաւատեսութիւն կը տիրէ յառաջիկայ շաբթուան համար:

Սեղանաւորական շրջանակներու մէջ զրոյց կը շրջի թէ Անգլիա եւ Մ. Նահանգները դրամական համաձայնութիւն մը կնքած են, հաստատուն վիճակի մը վերածելու համար թերլինն ու տոլարը իրարու հանդէպ: Այս պարագան մտահոգութիւն կը պատճառէ Փարիզի մէջ, թէեւ պաշտօնապէս չէ հաստատուած լուրը:

Պ. Լէօն Պլում, որ ամէնէն հաւանական վարչապետը կը համարուի, առջի օր տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Սառոյի հետ, ընկերակցութեամբ Պ. Տալատիէի (Նախագահ արմատական կուսակցութեան): Խօսակցութեան գլխաւոր նիւթն էր սեղանաւորական եւ ընդհանուր քաղաքական կացութիւնը: Մինչ այս մինչ այն, Պանք տը Ֆրանսի բաժնեթուղթերը իջած են 5250ի, ինչ որ 2000 ֆրանքի կորուստ մը կը նշանակէ քանի մը շաբթուան ընթացքին: Թէ ո՛րքան ոսկի պակսած է Պանք տը Ֆրանսէն, պիտի ճշդուի այս շաբթուան տեղեկագրով, որ կը հրատարակուի հինգշաբթի օր: Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ մայիս 1էն ի վեր օրական քաշուած է 30 միլիոն տոլարի ոսկի: Անշուշտ միջազգային շահադիտութիւնը մեծ դեր ունի այս կռուատին մէջ:

** Ընկերվարական կուսակցութեան այսօրուան համագումարին մէջ (Ազգ. Խորհուրդ), պիտի պարզուին շատ մը խնդիրներ եւ հաւանական է որ դահլիճի ցանկ մըն ալ կազմուի, իբրեւ փորձ: Ընկերվարականները կը պնդեն որ համայնավարներն ալ մասնակցին իշխանութեան, իբրեւ բաղկացուցիչ մասը ժողովրդական ճակատին, մանաւանդ որ, մինչ հազիւ 40 երեսփոխան կը սպասէին, շահեցան 72:

Նոր դահլիճին կազմութեան առթիւ շատ կը յիշուի նաեւ, Պ. Էռիոյի անունը, իբրեւ արտաքին նախարար: Նախկին վարչապետը յայտարարած է թէ կը մերժէ որ եւ է պաշտօն, նոյնիսկ երեսփ. ժողովին նախագահութիւնը եւ կը նախընտրէ «ազատ մնալ իր աթոռին վրայ», իբրեւ պարզ երեսփոխան: Հաւանական է որ նախարարութիւն մը յանձնուի նախկին վարչապետ Պ. Տալատիէի: Կուսակցութեան յայտնի դէմքերը թեկնածու կը համարուին արդէն: Այսպէս, իբրեւ ելմտական նախարար նկատի ունին Պ. Վէնսան Օրիօլը:

Վարչապետը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հանրապետութեան նախագահին հետ, մանրամասնօրէն պարզելով կացութիւնը:

Աշխատանքի Դաշնակցութեան ծրագիրները

Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան նախագահը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ իրենց առաջադրութեանց մասին:

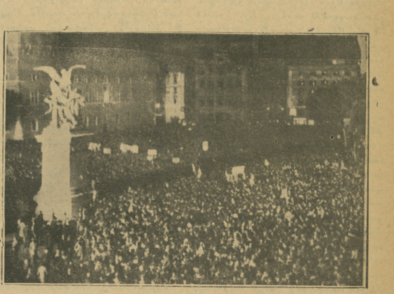
— Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է գործ ճարել անգործներուն: Նպաստը դարման չէ գործազրկութեան: Կառավարութիւնը պէտք է ջանայ աւելցնել բանուոր դասակարգին գնելու կարողութիւնը: Ֆրանսայի ազգային հարստութիւնը նուազած է վտանգաւոր ըլլալուստիճան, իբրեւ հետեւանք դրամագլուխի փախուստին: Մենք պիտի խորհինք այս մասին եւ, իբրեւ սկզբնաւորութիւն, կ'առաջարկենք հաստատել վերապահովագրութեան ազգ. սնտուկ մը, որպէսզի մեր ապահովագրական ընկերութիւնները չկարենան իրենց գլխենք վերապահովագրել օտար հրապարակներու վրայ, ինչպէս կ'ընեն հիմա: Տնտեսական վերակազմութեան ուրիշ կարեւոր ազդակ մըն է շաբաթական 40 ժամ աշխատանքը, որ պէտք է հաստատուի օրէնքով, ինչպէս օրական 8 ժամ աշխատանքը: Մենք ուժ պիտի տանք օրինագծի մը, այս տնօրինութիւնը տարածելով բոլոր ճարտարագործութեանց, հանրօգուտ շինութեանց, պետական, նահանգային եւ քաղաքապետական պայմանագրութեանց մէջ:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՈՒՂՂՈՒԱԾ ՀԱՐՑՈՒՄՆԵՐԸ

Անգլիական կառավարութիւնը հրատարակեց Գերմանիոյ ուղղուած հարցումները, որոնց նպատակն է լուսաբանել շարք մը հարցեր: Հարցարանը յուշագիր մը չէ, այլ նամակ մը՝ ուղղուած Պերլինի գերմանական դեսպանին: Արտաքին նախարարը այս նամակով կը խնդրէ դեսպանէն տեսակցութիւն մը ունենալ Գերմանիոյ վարչապետին հետ եւ լուսաբանութիւններ խնդրել տրուած հարցերու մասին: Հարցարանը կը շօշափէ Ֆրանսայի առաջարկած բոլոր խնդիրները, բացի գաղթավայրերու հարցէն:

Բրիտանական դեսպանը անմիջապէս Գերմանիոյ արտաքին նախարարին յանձնեց հարցարանը, Հիթլէր բացակայ ըլլալով Պերլինէն: Այս առթիւ կ'ըսուի թէ Պերլին պիտի երթայ Լորտ Հալիֆաքս, որ Անգլիոյ դահլիճին գերմանասէր անդամը կը համարուի:

Իսկոյն իր հարցարանին մէջ բացորոշ լուսաբանութիւններ կը խնդրէ դաշնագիրներու պահպանման մասին, որպէսզի կարելի ըլլայ ձեռնարկել նոր բանակցութեանց: Անգլիա կ'ուզէ հասկնալ թէ Գերմանիա այժմ պատրա՞ստ է «ճշմարիտ դաշնագիրներ» կնքելու: Հիթլէր իր մարտ 31ի յուշագրով անվաւեր կը դարձնէր ամբողջ Վերսայլի դաշնագիրը: Անգլիա չընդունիր այս տեսակէտը: Ինչ կը վերաբերի ոչ-յարձակման դաշինքներու (Գերմանիոյ, Ֆրանսայի, Պելժիոյ եւ թերեւս Հոլանտայի միջեւ), Անգլիա մանրամասն տեղեկութիւններ կը խնդրէ: Նոյն հարցումները՝ հարաւ-արեւելեան եւ հիւսիսային արեւելեան երկիրներու մասին (Աւստրիա, Չեխոսլովաքիա եւն.): Այս առթիւ Անգլիա կ'ուզէ իմանալ, նաեւ, Գերմանիոյ դիրքը՝ Էսթոնիոյ, Խ. Միութեան եւ Լեթոնիոյ հանդէպ: Հարցարանը խմբագրուած է շատ մանուածապատ ձեւով մը: Պերլինի մէջ տհաճութիւն պատճառեց անոր հրատարակութիւնը: Ամէն պարագայի մէջ, կառավարութիւնը մանրակրկիտ քննութեան պիտի ենթարկէ զայն, ինչ որ ժամանակի կը կարօտի:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՅԱՂԹԱՆԱԿԸ ԿԸ ՏՕՆԵՆ ՀՌՈՄԻ ՄԷՋ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Պիտի լսուի Փարիզի մէջ, վաղը, երկուշաբթի

Համպուրկի հայ գաղութը կազմակերպած է գեղեցիկ հանդէս մը, Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակին առթիւ, որ տեղի կ'ունենայ այսօր, կիրակի, ժամը 4.30ին, գեղարուեստական նոխ յայտագիրով մը, մասնակցութեամբ գերման մեծ մտաւորականներու եւ արուեստագէտներու, ինչպէս եւ Օր. Հայկանուշ Թորոսեանի:

Այս առթիւ գերմաններէն ճառ մը պիտի խօսի Տոքթ. Ա. Աբեղեան, հայեւ-գերման յարաբերութեանց մասին, Պ. Րիխարդ Ռիխթէր՝ հայկական արուեստի եւ պատմութեան մասին, ինչպէս եւ Պ. Ռոքպախ, Փօլ Փաուլքի եւն.:

Համպուրկի ձայնասփիւռի պետական կայանը կիրակի օր ձայնատախտակի վրայ պիտի առնէ հանդէսին ամբողջ յայտագիրը:

Վաղը, ԵՐԿՈՒՇԱԲԹԻ ԳԻՇԵՐ ԺԱՄԸ 10.25ին 35 վայրկեան տեւողութեամբ, անթելը նոյն յայտագիրը պիտի հաղորդէ, եւ կայանի զեկուցանողը պիտի խօսի Հայոց մասին: Կայանէն հայերէն բառերով պիտի երգէ նաեւ Համպուրկի պետական քառաձայն երկսեռ երգչախումբը, Գերմանիոյ լաւագոյն խումբերէն մին:

Յետոյ պիտի երգէ Հայկանուշ Թորոսեան, իսկ երկու Հայուհիներ պիտի նուագեն:

Ատիս-Ապէպայի մէջ սպաննուած են երբ Հայեր, չորս Յոյներ, 500 Հապէշներ

ՆԻՒԹԱՊԷՍ ԱԼ ՄԵԾ ՎՆԱՍՆԵՐ ԿՐԱԾ ԵՆ ՀԱՅԵՐՆ ՈՒ ՅՈՅՆԵՐԸ

Իտալական հրամանատարութեան յանձնուած տեղեկագիրներու համաձայն, Ատտիս-Ապէպայի խռովութեանց ընթացքին սպաննուած են ոչ նուազ քան 500 Հապէշներ: Իսկ օտարականներու կորուստն է 14,— մէկ Անգլիացի, մէկ Ամերիկացի (կին), մէկ Թուրք, չորս Յոյն եւ ԵՕԹԸ ՀԱՅ: Նիւթական վնասները միլիոնաւոր ֆրանքի կը հասնին: Իրականին մէջ, միայն ֆրանսական, անգլիական, իտալական եւ գերմանական դեսպանատուններն են որ չեն վնասուած խռովարարներու կրակէն: Թրքականը ամբողջովին աւարի եւ կրակի տրուած է, ինչպէս գրած էինք:

*** Լոնտոնի եթովպական դեսպանը նամակ մը գրելով «Թայմզ»ի, կը հերքէ այն լուրերը թէ եթովպական կառավարութիւն չկայ: Իր պնդումին համաձայն, խումբ մը նախարարներ կը պահեն երկրին վարչութիւնը, արեւմտեան շրջանին մէջ եւ իրական իշխանութիւն մը կը կազմեն: Խոհեմութեան համար դեսպանը չի յայտներ կառավարութեան կեդրոնը, եւ կը յիշէ միայն պետին անունը, Տէճազմաչ Իկասու, որ կայսեր գլխաւոր խորհրդականը եւ Ատտիս-Ապէպայի զինուորական կառավարիչն էր:

*** Իտալական հրամանատարութիւնը ձերբակալեց կարգ մը Եթովպիացիներ որոնք թալանած էին օտարականներու տուները: Ամէնքն ալ պիտի դատուին մասնաւոր ատեանի մը առջեւ:

Անօթի տեսարաններ փողոցներու մէջ

Ատտիս Ապէպայէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Իտալական զինուորները սկսան մաքրել հրկիզեալ տուներու աւերակները եւ փողոցներէն ժողվել հարիւրաւոր ուռած դիակներ: Ձիու, ջորիներու եւ մարդկային դիակներու դիակները աննկարագրելի յօշոտումներու ենթարկուած են չորս օրուան միջոցին, գիշատիչ թռչուններէն կողմէ: Բնիկներու մարմիններէն շատերը տակաւին չուանով կապուած էին իրենց պճեղներուն: Խուժանը այդ վիճակով քաշքշած էր զանոնք փողոցէ փողոց: Ոսկիքի եւ շամփանիայի հարիւրաւոր շիշերու կտորները կը մնան փողոցներու մէջ: Դիակները դերեզմանատուն փոխադրուեցան կառքերով, իսկ զինուորները սկսան հականեխել փողոցները: Բնիկները ոչ մէկ յուզում կ'արտայայտէին, դիակներուն քովէն անցած ատեն, իբրեւ թէ ցորենի պարկեր ըլլային եւ ոչ թէ մարդկային մարմիններ:

Արաբ եւ հնդիկ առեւտրականները աժան ազատած են եւ իրենց խանութներուն մեծ մասը անվնաս մնացած է. ԻՍԿ ՅՈՅՆԵՐՆ ՈՒ ՀԱՅԵՐԸ եւ բնիկները շատ մեծ վնասներ կրած են: Ատտիս-Ապէպայի միակ պարտապահը քանդուած է եւ առջեւը կը գտնուէր ՀԱՅ ԿՆՈՋ ՄԸ ԴԻԱԿԸ: Իտալացիները կ'աշխատին արագօրէն մաքրել քաղաքը, բայց առ նուազն երկու շաբաթ պիտի տեւէ ամբողջ գործողութիւնը: Այն խանութները որ անվնաս մնացած են, աչագին առեւտուր կ'ընեն իտալացի զինուորներու հետ: Բազմաթիւ բնիկներ կը ջանան ուտելիք ճարել, առաջին անգամ ըլլալով մէկ շաբթուան մէջ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ԼՔԵԱԼ» ՀԱՆՃԱՐԸ,— ՍԻՆԱՆ

Գրեր էինք թէ Պոլսոյ մէջ, ապրիլի սկիզբը, Սինանի հանդիսութիւնները կատարեցին, ըստ սովորութեան։ Խօսինք իր մասին, ուրեմն։

Թուրքերը Սինանը դարձուցեր են իրենց մշակոյթին առանցքը, եւ մենք զայն սեփականացնելու տարրական ճիգն իսկ չենք ըներ։

Սինանի յիշատակին նուիրուած առաջին հանդիսութիւնը Թուրքերը կատարեցին 1919 մարտ 24ին, երբ Պոլիսը գրաւուած էր ու մենք ամէն հնարաւորութիւն ունէինք զայն իր հարազատ ծագումին բերելու։ Այն ատեն Տոքթ. Սիւհէյլի առաջնորդութեամբ քանի մը Թուրքեր այցի գացին իր գերեզմանին։ Քեմալական իշխանութեան հաստատումէն վերջ, երբ սկսան «Թրքական մշակոյթ»ի ծիծաղելի փորձերը, Սինանը դրին ճակատը։ Իր նկարը կը կրէ իսլամական փաթթոցը, ու ինք կը հանգչի իսլամական դամբանի մը մէջ։ Ասիկա բաւական էր, իբրեւ հիմ, վրան կառուցանելու համար «Թուրք ճարտարապետութեան» շէնքը։ Ու պէտք է խոստովանիլ որ յաջողեցան։ Հոյակապ կառուցումներ, որոնք իրական հանճարի մը կնիքը կը կրեն, բնականաբար բացառիկ ճիգերու չէին կարօտիր օտարներուն գնահատանքը հրաւիրելու համար։ Եւրոպան ու Ամերիկան արդէն իսկ ծանօթ էին այդ արժէքներուն։ Կը մնար յեղյեղել թէ զանոնք կառուցանողը ... Թուրք մըն էր։

Ու կենսագրականը սկսաւ բնականաբար։

Այսպէս, ըստ Թուրքերու, Սինան Կեսարիոյ Կըլավուզ գիւղն է ապրած։ Հայրը՝ Ապտիւլմէննան եւ մեծ հայրը՝ Տողան Եուսուֆ աղան։ Եաւուզ Սուլթան Սէլիմի ատեն «տէվշիրմէ» տղոց հետ Պոլիս կուգայ։ Այն ատեն «տէվշիրմէ» տղաքը Թոփհանէ, Եափրնէ եւ Աթ Մէյտանը Իպրահիմ փաշայի պալատին մէջ կը «կրթուէին», ու յետոյ ենիչերու մէջ «ուսում կը ստանային», աւելի ենիչէրիական «ասպարէզ»ին զատուելու համար։ Սինանը դրին Աթ Մէյտանի պալատը։ Հոն աշխատեցաւ, «մեծ ճարտարապետներու հովանիին տակ», խան, աղբիւր, թիւրպէ շինելու համար։ Եաւուզ Սուլթան Սէլիմի բանակին հետ, իբրեւ Ենիչէրի, մասնակցեցաւ Չալտըրանի արշաւանքին։ Երբ թրքական բանակը մեծ յաղթանակով մը Թաւրիզ մտաւ, Սինան հոն տեսաւ Իրանեան քաղաքակրթութեան մասնայատկութիւններն ու գեղեցկութիւնները։ Երկու տարի վերջ, կրկին Եաւուզի բանակին հետ Եգիպտոսի արշաւանքին մասնակցեցաւ։ Բանակը երբ Գահիրէ մտաւ, Սինան ականատես եղաւ արաբական ճարտարապետութեան մեծ գործերուն եւ ուսումնասիրեց հին եգիպտական քաղաքակրթութիւնը։

Քանունի Սուլթան Սիւլէյմանի օրով թրքական բանակին հետ Սինան գնաց Պելկրատ ու Հոդոս։ Հռոմէական եւ յունական արուեստներու գործերը կային հոն։

Երբ բանակը Պոլիս վերադարձաւ, Սինանը հանեցին «աթլը սէքպան» բաժնէն։ Քանի մը տարի վերջ Քանունի Սիւլէյմանի հետ մասնակցեցաւ Միւհաճի արշաւին, եւ տեսաւ Պուտինի նրբակերտ պալատները եւ ոսկեայ առաղձները։ 1526ին թրքական բանակը պաշարեց Վանի բերդը։ Սինան կ'ընկերակցէր վարչապետ Լութֆի փաշային։ Բանակը կը գտնուէր Վանայ լճին եզերքը։ Միւս ափն էին Իրանցիք։ Փաշան ուզեց տեղեկութիւններ քաղել թշնամիին կացութեան մասին։ Հարկ էր նաւեր ունենալ՝ դիմաց անցնելու համար։ Այդ գործը յանձնուեցաւ Սինանի։ Ու ան շինեց երեք մեծ «քատըրկա»ներ։ Ինք հայթայթեց նաեւ ռազմանիւթն ու թնդանօթները։

Անցաւ դիմաց ու քննեց թշնամիին վիճակը։ Այս արշաւէն վերադարձին իրեն «հասէքիլէք» տրուեցաւ (սենեկապետ)։ Քիչ ժամանակ վերջ, Լութֆի փաշա ու Պարպարոս Հայրէտտին Քորֆուի արշաւը կազմակերպեցին։ Սինան կրկին միասին էր։ Գնաց մինչեւ Փոլիա։

Երբ աՔնունին Պողտան արշաւեց, բանակը Պրուտ անցնելու համար կամուրջի պէտք ունեցաւ։ Ոչ ոք կրցաւ այդ գործը գլուխ հանել։ Գետը յորդուն էր ու անդունդ։ Վերջապէս Սինան էր որ թագաւորին յանձնարարութեամբ, 13 օրուան ընթացքին կամուրջը շինեց։ Այդ կամուրջն էր որ եղաւ կամուրջ մը նաեւ իրեն համար՝ զինուորութենէ ճարտարապետութեան անցնելու համար։

Պոլիս վերադարձին «թիւրպէ» մը պէտք եղեր էր շինել՝ եպարքոս Իպրահիմ փաշայի հրամանով։ Կայսերական ճարտարապետը մեռեր էր։ Սինանը կոչեցին այդ պաշտօնին։

Սինան, ուրեմն, 23 տարեկանին զինուոր եղաւ։ 23 տարի շարունակ զինուորութիւն ըրաւ։ Իսկ 46ին ճարտարապետութեան անցաւ։ 1588 ապրիլ 9ին մեռաւ երբ 98 տարեկան էր։

Համաձայն իր կտակին՝ զինքը թաղեցին Պոլսոյ Սիւլէյմանիէ մզկիթին մէկ անկիւնը, իր իսկ շինած դամբարանին մէջ։

X

«Սինանի շրջան»ը կը սկսի 1538ին։ Աւելի քան կէս դարու մէջ կը ձգէ գործեր, որոնք աշխարհի հիացումը կը հրաւիրեն իրենց վրայ։ Թուրք ճարտարապէտ Մազհար Ալթան, որ Թուրք պատմութեան պրպտումներու կոչուած է, կ'ըսէր, անգամ մը, թէ «Սինանի շրջանին թուրք ճարտարապետութիւնը հասած է աստիճանի մը, ուր չէ կրցած հասնիլ համաշխարհային ճարտարապետութիւնը»։ Ասիկա թերեւս կամ ապահովաբար յանդուգն եզրակացութիւն մըն է։ Իրողութիւն է, սակայն, որ Սինան աշխարհին բան մը տուած է իր գործերով։ Սէլիմիէն որ իր գործն է, գոնէ կարգ մը կէտերու մէջ Այա Սոֆիայէն գերազանց կը նկատեն ոմանք (գմբէթներու ոտքերը, այդ ոտքերուն միջեւ տարածութիւնը եւն.)։

Սինանի գործերն են.—

ՊՈԼՍՈՅ ՄԷՋ

1. Շէհզատէ մզկիթը (Պոլիս), 2. Միհրիմահ մզկիթը, 3. Միհրիմահ մզկիթը (Սկիւտար), 4. Սիւլէյմանիէ մզ. 5. Նալ Մահմուտ փաշա մզկիթը (Էյուպ), 6. Ռիւսթէմ փաշա մզկիթը (Եէմիշ), 7. Խոմին խան՝ սուլթանին անուան (Սօքուլլու ճամի սուլթան Ահմէտ), 8. Քափտան տէրեա Աթին Սինան փաշա (Պէշիկթաշ), 9. Մոլլա Չէլէպի մզկիթը (Ֆընտըքլը), 10. Ահմէտ փաշա մզկիթը (Սիլիվրի Գաբու), 11. Հատըմ Իպրահիմ փաշա մզկիթը (Թոփքափու), 12. Շեմսի փաշա մզկիթը (Սկիւտար), 13. Իսքէնտէր փաշա մզկիթը (Քանլըճա), 14. Քափտան տէրեա պէյօղլու Փիալէ փաշա մզկիթը (Գասըմ փաշա), 15. Քափտան տէրեա Քըլըճ Ալի փաշա (Թոփհանէ), 16. Աթիք Վալիտէ մզկիթը (Սկիւտար Թօփ թաշը), 17. Հասըմ Մէսիհ փաշա (Ֆաթիհ), 18. Պոյալը Նիշանճը Մէհմէտ փաշա (Ֆաթիհ)։

ԱՆԱՏՈԼՈՒԻ ՄԷՋ

19. Չոպան Մուսթաֆա փաշայի մզկիթը (Կէպզէ), 20. Փէրթէվ փաշայի մզկիթ (Իզմիր), 21. Մուրատիէ մզկիթ (Մանիսա), 22. Ճէնապի Ահմէտ փաշայի մզկիթ (Էնկիւրի), 23. Ֆիրուզ փաշայի (Սպարթա), 24. Պիւրհանէտտին փաշայի (Սպարթա), 25. Քուրշունլը ճամի (Կեսարիա), 26. Լալա Մուսթաֆա փաշայի (Էրզրում)։

ԹՐԱԿԻՈՅ ՄԷՋ

27. Ճէտտ Ալի փաշայի մզկիթ (Պապաէսքի), 28. Սօքուլլու Մէհմէտ փաշայի մզկիթ (Լիւլէպուրկազ), 29. Ռիւսթէմ փաշայի մզկիթ (Ռոտոսթօ), 30. Տէֆթէրտար Թէվֆիք փաշայի մզկիթ (Էտիրնէ), 31. Շէյխ Չէլէպիի մզկիթ (Էտիրնէ), 32. Շահխուբի Սէլիմէ (Էտիրնէ), 33. Ֆերհատ փաշա (Զաթալճա)։

Ասոնցմէ զատ Սինան կառուցած է 81 մզկիթ, 50 մէսճիտ, 55 մէտրէսէ, 26 դամբան, 14 կառավարատուն, 3 հիւանդանոց, 8 կամուրջ, 16 քարվանսարայ, 93 պալատ, 32 բաղնիք եւն.։

Իր մտքին ու բազուկին հետքերը կան Հունգարիայէն մինչեւ Դամասկոս ու Կարինէն մինչեւ Ճէզիրէ։

Հեղ մը գրեցինք թէ հարկ է սեփականացնել այս «լքեալ հանճար»ը։ Անցնող տասը տարուան ընթացքին Թուրքերը մեծ քարոզութիւն ըրին օգտագործելով Սինանին անունը եւ գործերը։

Նոյնքան անտարբեր ենք, աւաղ, մեր ժողովրդական երգերու թուրքերէնի թարգմանութեան նկատմամբ։

Թուրքերը որ հայ անունին, Մամուլեանի նկարին կամ ոռ հասարակ հայ արուեստին չեն հանդուրժեր, իրենց մեծ տօներուն, նոյն իսկ Հալքեւլիի մէջ, սկսած են մեր ժողովրդական երգերը երգել տալ։ Բայց ... Թուրքերէն։ Ու ձայնասփիւռով տարածել։

Ասիկա ի՞նչ տարբերութիւն ունի Սինանէն։ Վաղը մեր երգերը եւս «հարազատ Թուրք մշակոյթ» պիտի ըլլան։

Եւ եթէ այսօր միայն Սինանի մասին կը խօսին, ամէն ապրիլի, Թուրք նախակրթարաններու մէջ իսկ, վաղը պիտի սկսին ... աշըք Կոմիտասէն ալ ճառել։

Վ. ԻՇԽԱՆԵԱՆ

ԽՄԲ.— Արդէն իսկ հրատարակած են վարդապետին երգերը, ինչպէս եւ Վ. Սարգսեանի «Հօյնար»ը, թուրքերէնի թարգմանելով եւ անարգել ծախելով։

ՀՐԱՇԱԼԻՔԸ

(Լեհական հէքիաթ)

— Ի՞նչ աղմուկ է այս — յարեց զըւարթ ճպուռը՝ թեւին տակ սեղմելով իր փոքրիկ ջութակը— տօնախմբութի՞ւն կայ, թէ հարսնիք։

— Դուն միշտ ուրախ բաներ կ'երազես, առարկեց մրջիւն մը, որ կըծկուեր էր ամբոխին մէջ, հրաշալի՛ք կայ այս գիշեր։ Միայն թէ ինծի ալ արգելք կ'ըլլան ու չեմ կրնար տեսնել։

Եւ, իրապէս, դաշտ էր հաւաքուեր ամբողջ դաշտային բնակչութիւնը։ Հոն էին զատիկներն ու ճճիները, սարդիկներն ու միջատները, մրջիւններն ու բզէզները։ Անոնք իրար կը հրմշտէին ու ամէն մէկը կ'ուզէր աւելի առաջ անցնիլ՝ աւելի լաւ տեսնելու համար հրաշալիքը։ Նոյն իսկ կայծոռիկ մը բարձրացեր էր բարձրաւանդակի մը վրայ, ու անկէ կը պլպլացնէր իր փոքրիկ լամբարը։

— Բայց, ի՞նչ կայ վերջապէս, փորձեց ճամբայ բանալ ճպուռը, սակայն իր շուրջ հաւաքուողները հրեցին զինքը իրենց արմուկներով։

— Ի՞նչ կը խօթես քիթդ, սրտնեղեցաւ խղունջ մը, չե՞ս տեսներ որ տըղաք ալ կան հոս ու մէկն ու մէկը կրնաս ոտքի տակ տալ։

Բայց, ճպուռը չյուսահատեցաւ։ Երբ մէկը ոտքերուն վրայ բարձրանար, կը հանէր գլխարկը եւ փափկօրէն կ'ըսէր.

— Ներեցէ՛ք, խնդրեմ ...

Իսկ աւելի առաջ լսելի կ'ըլլար ոստիկան-մարախներու ձայնը. անոնք կարգը կը պահպանէին եւ ճամբայ կուտային ամբոխին։

— Մի՛ հրմշտէք, պարոններ։

— Աստղ մըն է ինկած, լսեց ճպուռը՝ զաղտնի խօսակցութենէ մը։

Խօսողն էր գիրուկ տիկին գորտը՝ իր զարմիկին՝ ծերուկ մողէսին հետ։

— Ինկած ու փակած էր,— կը շարունակէր — ուղտափուշին վրայ։

Ճպուռն հասկցաւ թէ կը խօսին հրաշքի մասին, եւ սրեց ականջները։

— Ա՞ստղ ըսիք, յարգելի տիկին, հարց տուաւ ան փափկութեամբ, իրա՞կա՞ն աստղ։

Մողէսը նայեցաւ անոր վերէն եւ, արհամարհանքէն մղուած, աւելորդ գտաւ պատասխանել։

— Այո՛, դրացուհիս —շարունակեց ան իր խօսքն ուղղած տիկին գորտին— հրաշալի աստղ մը, այնքան գեղեցիկ որուն նմանը երկնքի վրայ իսկ չկայ։

Իրենց շուրջը եղողները, որոնք ականջ էին տուեր, նայեցան երկնքին։ Ճպուռը օգտագործեց տիրող լռութիւնը եւ սպրդեցաւ աւելի առաջ։

Ու յանկարծ այլայլեցաւ։ Իր առջեւն էր հրաշքը։

Կանանչ դաշտագետնին մէջ ցցուեր էր ուղտափուշը,— սովորական ուղտափուշ մը՝ ինչպէս բոլոր միւսները, բայց այնքան կը հպարտանար այժմ, որ կարող էր ցրիւ ցրիւ գալ այդ փքանալէն։

Իր տերեւներուն վրայ կը փայլէր տարօրինակ բան մը, որ դաշտաբնակները մեղր էր բերանաբաց դիտելու զինքը։

Տերեւին վրայ ինկեր էր աստղ մը։ Աստղը կեցած էր հպարտ ուղտափուշին վրայ եւ բոլէ առ բոլէ իր փայլը արծաթային, կանանչ, կապոյտ ու դեղին կը դառնար, եւ կամ կրկին արծաթի գոյն կը ստանար։

Այս աստղը հարիւր անգամ աւելի գեղեցիկ էր, քան երկնային աստղերը։

— Ի՜նչ նուրբ գեղեցկութիւն, ի՜նչ հրաշալիք,— կ'ըսէր տիկին մողէսը եւ իր թաշկինակով կը սրբէր աչքերը, որոնք յուզումէն թրջեր էին։

— Բայց ասիկա երկրին հրաշքն է — կ'ըսէր խղունջը։

— Պարզապէս, ի՜նչպէս ըսեմ, աստուածային բան մըն է,— կ'աւելցնէր երրորդ մը։

— Ասոր համար պէտք է բանաստեղծութիւններ գրեն եւ եղանակ մը գտնուորեն։

— Այո՛, այո՛։

Ու ամէն մէկը կ'աճապարէր իր հիացումը յայտնել՝ այդ աննկարագրելի հրաշքի մասին։

— Տեսէ՛ք, տեսէ՛ք, աստղը սկսաւ խաւարիլ, գոչեց յանկարծ յիմար ճպուռը։

Եւ, իրապէս, մէկ վայրկեանի մէջ ան կորսնցուց իր ամբողջ փայլը եւ վերածուեցաւ ջուրի սովորական կաթիլի մը։

Ան ոչ թէ աստղ, այլ պարզ ցօղ մըն էր։ Ան իր լոյսը կը ստանար լուսնէն, որ այժմ թաղնուեր էր ամպի մը ետեւ ու ցօղը այլ եւս չէր կրնար փայլիլ։

Երբ հովը փչեց, ցօղը կաթեց եւ պապակած խոտ մը զայն ըմպեց մէկ շունչով։

Թարգմ. ՍՕՍԵԱՑ ՏՂԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

Անկարգելով

Ծաղիկ բացուեց երկնի մովում,
Նա աճում է, փարթամանում,
Փողփողալով ցած է լողում,
Արեւի տակ պայծառանում։

Ոնց հէքիաթի յաւերժահարս
Կ'իջնի երկնից անտ շուտով
Արեւաշող ու ոսկեվարս
Նուրբ աղջիկ մի պարաշիւտով։

Կ'իջնի գետին ու կը ժպտայ,
Նա կը ժպտայ պայծառ ու խոր՝
Ծաղիկների մի փունջ գրկած,
Ինքը՝ ծաղիկ արեւածոր։

Ջա՜ն, հայրենի մարգագետնի
Տղայ, աղջիկ ջահել - ծաղկունք,
Ծլէ՛ք, բացուէ՛ք մեր լայն երկնի
Ծով կապոյտում ջինջ ու անհուն։

Ռ. ԱՂԱԲԱԲ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԺԸՆԵՒԷՆ

ՀԱՅԵՐԸ ԶՈՒԻՑԵՐԻՈՅ ՄԷՋ

Փոքրիկ երկրի մը մէջ սեղմուած, փոքրիկ գաղութ մը, շատ փոքր, թղթակիցներու հետաքրքրութենէն վրիպելու աստիճան։

— Քանի՞ հոգի են զայն կազմողները։

Մէկը կ'ըսէ հարիւր, միւսը՝ հարիւր յիսուն, ամէն պարագայի մէջ ոչ աւելի։ Ցրուած խայտաբղէտ եւ բազմալեզու բնակչութեան մը մէջ, հազիւ թէ կարելի կ'ըլլայ զանոնք նշմարել ու գտնել։

Կան Պ. Քրաֆթի որբերը Ժընեւի մէջ, որոնք փոթորիկին յանձնուած տերեւներու պէս մերթ աջ, մերթ ձախ կը նետուին, մինչ անորոշ ապագայով մը։ Կան քանի մը վաճառականներ, բժիշկ եւ եկամուտով ապրողներ Լօզան, Ժընեւ եւ Նէօշաթէլի մէջ։ Ասոնց մեծամասնութիւնը իրանեան կամ զուիցերիական հպատակներ են, կան ալ քանի մը եգիպտահայ ուսանողներ։ Այս ամէնը կ'ամբողջացնեն քանի մը «Նանսէնեաններ» հազիւ 70—80 հոգի, ցրուած ամբողջ Զուիցերիոյ մէջ։

Բոլորը զբաղած են օրը օրին ապրուստ մը ճարելով եւ չեն մտածեր միութիւն մը, կազմակերպութիւն մը յառաջ բերել եւ հայկական մթնոլորտ մը ստեղծել։ «Մէկը ամէնուն, ամէնը մէկուն համար» նշանաբանին այս երկրին մէջ, Հայերս կը կիրարկենք «իւրաքանչիւրը իրեն համար եւ Աստուած ամէնուն համար»։

Կ'ըսեն թէ միջավայրը ձեռնտու չէ։ Նախ կայ այս գաղութին տարտղնուած ըլլալու պարագան եւ յետոյ օրէ օր կանոնաւորապէս շարունակուող արտաքսումները։ Այնպէս որ գաղութը մէկ հոգ ունի,— «Վաղը

ԲԱՆԵ՛Ր, ԲԱՆԵ՛Ր, Ի՛ՆՉ ԲԱՆԵՐ...

Քասիս։

Քանայլ հրուանդանին ջրթներուն վրայ կանգնած՝ Ֆրէտէրիք Միսթրալ կ'երգէ.

Entre li roco rousso e blanco
Qu'en miejo - luno fan calanco,
Lou front en plen miejour, e li pèd dins la mar,
Coume uno bruno gafarello
Que pèr soulas pesco i girello,
Cassis, vileto pescarello,
Mando lou sardinau, tiro lou calamar.

Ընդմէջ կարմրաւուն եւ ճերմակ ժայռերու,
Որոնք մահիկի ձեւով ծովախորշ մը կը շինեն,
Ճակատը արեւին, ոտքերը ծովուն մէջ,
Ինչպէս թուխ աղջիկ մը որ ծովէն կ'ելլէ
Ու կը զբօսնու ձուկ որսալով,
Քասիս, ձկնորսներու փոքրիկ քաղաք,
Ուռկան կը նետէ, կարթ կը քաշէ։

Ծովափին վրայ՝ Քալէնտալ, մինչ ալիքները, ողկոյզի ձեւ, կը պայթին իր ոտքերուն տակ, մտածկոտ կը նայի Ժիպալի լերան։

Քասիս իր աջ բազուկը կ'երկարէ Միջերկրականի վրայ, կը դրկէ ջուրի ադուոր աւազան մը, ուր իջեւանած եմ շաբաթէ մը ի վեր, գիշերները քնանալու համար խխճերուն երաժշտութեամբ, որ կը շաղայ անընդհատ, մինչ լուսնկան Քանայլ լեռնաժայռէն վար կը նետէ իր գօտին, կը փռէ ծովուն վրայ, կ'երկարէ մինչեւ իմ բաց պատուհանս, առկախ կամուրջ մը կը շինէ, այսպէս մտածել տալով ինծի թէ ծոցս պիտի գայ։

Քասիսի թաւամազ բազուկին վրայ, ձիթենիներու եւ ծովասօճիներու մէջտեղը կանգնած, այս առաւօտ մէկիկ մէկիկ կը դիտեմ ապարանքները, որոնք թիթեռնիկներու կը նմանին, յաճախ կը կորսուին ծառերուն ետեւ, սարփինայի մը ասեղնագործութեան մէջ, մրտենիներու, դափնեվարդերու եւ ծաղկաթուփերու հրդեհին մէջ։

Ցետոյ կը բարձրանամ զառիվերէն,— ետեւս ծովը կը փշրուի, ապակիի նման, եղեւիններու եւ սօճիներու ճիւղերուն մէջ։ Կը բարձրանամ բլուրն ի վեր, նետուելու ձեւով մը երկնքի կապոյտին մէջ, որ կը բացուի ինչպէս ամպհովանի մը, մելանի գոյն։ Ոտքերուս տակ ծաթրիններու կրակը։

Եւ քրմապարգեւ խաղաղութիւն մը, հրաշափառ եւ շողացող, որ կը բանայ իրերուն ու բոյսերուն սիրտը,— ես չեմ լսեր, այս պահուս, ժժիները, որոնք իրենց տաք ձայնով եղեւիններու ճիւղերուն մէջ կը ձգեն հրդեհի մը ճարճատիւնը։

Հասած եմ Փոր - Միու,—Միջերկրականը տարօրինակ խաղեր ունի այս եզերքին վրայ, բազուկ կ'երկարէ ցամաքին մէջ, կը հերձատէ ժայռերը, ջուրի նրբանցք մը կը շինէ՝ մէջը կորսուելու չափ երկար։ Ծովը որքան ալ կապոյտ ըլլայ, ջուրը խելօք է այս տեղ եւ հաճոյանալի՝ քնացող աղջկան մը պէս։

Փոր - Միու առաջին խորշն է որ կը կազմուի Քասիսի աջին վրայ, եւ գետի մը պէս կ'երկարի մինչեւ քաղաքին կռնակը։ Լայնքը հազիւ քանի մը մեթր։ Եզերքէն որ նայիս՝ խորխորատ մը։

Երբ հասայ, աղջիկ մը կը լողնար։ Ի՞նչքան փոքր կ'երեւէր վերէն,— յաւերժահարս մըն էր, որ կը խորասուզէր ջուրին բիւրեղին մէջ։

Աւելի վարը՝ սիրուն ու փոքրիկ զբօսանաւ մը, ճիշդ ու ճիշդ թիթեռնիկ մը։

Նստայ գետինը, կարճլիկ ծառի մը տակ, ոտքերս կախեցի ժայռէ մը վար, պահ մը աչքերս մոլորեցան կանանչ ճիւղերուն մէջ ...

— Ա՜յ ... ո՞նց ես, խնամի։

Մարախներու ընտանիքէն միջատ մըն է, որ կանանչ տերեւի մը վրայ կանգնած՝ արեւ կը խմէ, ինծի աչքուկ կ'ընէ։ Ֆրանսացիները զայն կ'անուանեն «ամուսին ուտող», որովհետեւ էգը շատ անգութ է, իրապէս կ'ուտէ իր արուն։

Կենդանական աշխարհին մէջ շատ ալ տարօրինակ չէ այս երեւոյթը։ Կը յիշեմ ուրիշ միջատ մը, զոր «ըմբիշ» կ'անուանէինք Արմաշի մէջ։ Պատանեկան զբօսանք մըն էր դաշտերուն մէջ փնտռել այդ ըմբիշ միջատները, տափարակ քարի մը վրայ դէմ - դիմաց դնել զանոնք ու զուարճանալ անոնց արիւնոտ կռիւով։ Արդարեւ իրարմէ չէին բաժնուիր անոնք, մինչեւ որ մէկը իր ճանկերով չպատռէր միւսին փորը, դուրս չթափէր թանձր ու սեւ արիւնը։ Դեռ շատ փոքր էի այն ատեն եւ կենդանաբանութեան խօսքին անտեղեակ, այնպէս որ չեմ գիտեր թէ է՞գն էր որ կը սպաննէր արուն։ Այդ միջատները կը բնակին հողին մէջ, մատիտի հաստութեամբ ծակ մը կը շինեն, բաւական խորունկ, որուն պատերը եւ բերանը կը փակեն թաղիքի նման հիւսած՝ իրենց արտադրած թելերով։ Շնորհիւ այդ թաղիքին էր, որ կը գտնէինք իրենց բոյնը, երկար ցօղուն մը կ'երկարէինք ծակն ի վար ու կը սպասէինք,— երբ շարժէր ցօղունը, կը նշանակէր թէ միջատը փաթթուած է ցօղունին։ Մէկ շարժումով դուրս կը քաշէինք, ու մօտերը կը փնտռէինք երկրորդ թաղիքը,— անպայման կը գտնէինք, քիչ վերջ կատարելու համար ըմբշամարտութեան բացումը։

Միջատը, զոր հիմա աչքիս առջեւ ունիմ, կը կոչուի mante, կը պատկանի ուղղաթեւերու ընտանիքին, որ կը բաղկանայ երկու խումբերէ.— Վազողներ եւ ցատկողներ։ Մարախները երկրորդ խումբին մէջ կ'իյնան, իսկ մեր այս բարեկամը՝ առաջինին մէջ։ Արդարեւ տեսակ մը մարախ է, որ միայն բոյսով չի սնանիր, այլ եւ միջատներով։

Իր ննդ կազմախօսութիւնը, որուն շնորհիւ ադուոր անուններ է առած, կը նպաստէ որսորդութեան։ Առջեւի թաթերը երկար են, յափշտակութեան յարմարութիւններով օժտուած։ Այդ թաթերը կը ծալլէ կուրծքին վրայ, մանտրաիկ գլուխը կը կախէ թաթերուն վրայ, եւ անշարժ կը կենայ ժամերո՜վ, ճիշդ ինչպէս կաթոլիկ մը, որ թեւերը կուրծքին կամ ծնկաթոռի մը յենակին վրայ խաչաձեւած, գլուխը հակած՝ կ'աղօթէ Աստուծոյ։ Այս պատճառով՝ ննդ միջատը կոչուած է Prega - Diou (աղօթակալ)։ Կանանչ թեւեր ունի, այնքան որ կը շփոթուի կանանչ տերեւին հետ, որուն վրայ որսի կը սպասէ ... աղօթքի կեցած։ Երբ կը ծալլէ կանանչ թեւերը, որոնք պատմուճանի մը պէս կը ծածկեն իր կռնակը, կը նմանի աստուածահաղորդ դուշակի մը որ ներշնչումի մըտած է,— այս պատճառով Հելլէնները mante անուանած են զայն, թարգմանի՝ գուշակ, (Լուսինեան կը թարգմանէ «կիւս», որ տարբեր իմաստ ունի)։ Իրականին մէջ, սակայն, այդ բառը յունարէնի մէջ երկիմաստ է եւ կը նշանակէ պարզապէս մարախ,— եւ եթէ լատինական լեզուները նախընտրած են կախարդ նշանակութիւնը, պատճառն այն է որ ննդ միջատը խորհրդաւոր ձեւեր կ'առնէ։ Այսպէս է որ Ֆրանսացիները զայն կ'անուանեն նաեւ «կրօնաւորուհի», թելադրուած՝ ժամանակակից Մարիամ Մագդաղենացիներու վերարկուին ձեւէն։ Բարեպաշտիկ իր կեցուածքին համար է անշուշտ, եթէ Հռովմայեցիները շատ կը սիրէին զայն,— այս միջատին մետաղեայ արձանները կը շինէին ու կը պահէին իրենց տուներուն մէջ, աստուածներու արձաններուն կողքին, հաւատալով որ շնորհիւ միջատին ներկայութեան՝ երջանկութիւնը պիտի թագաւորէր իրենց տուներուն մէջ։ Լատին ժողովուրդը կը հաւատար նաեւ որ ամայի վայրերու մէջ կորսուած ճամբորդներուն՝ ճամբայ ցոյց կուտար այս միջատը, իր մէկ թաթը երկարելով շիտակ ուղղութեամբ։

Այսքան բարեհամբաւ միջատ մը, սակայն, չափազանց անգութ է հանդէպ իր արուին։

Բազմաթիւ հեղինակներ, ինչպէս Փուարէ, Տիւպուա, Ֆապր, Պինէ, Ռոլան, Ռապօ, մեծ հետաքրքրութեամբ հետեւած են այս կանանչ մարախին կեանքին, եւ նկարագրած են թէ ի՛նչպէս կ'ուտէ իր արուն։

Սերնդագործութեան ժամանակ, արուն վախն ի վախ կը մօտենայ էգին, հեծաւ թէ չհեծաւ՝ էգը կ'երկարէ առջեւի թաթը եւ կը փրցնէ արուին գլուխը։ Մինչ էգը կը ճաշակէ երկրորդ գլուխը, գլխահատ արուն կը շարունակէ կատարել եահվէական պաշտօնը։ Միջատները մարդկային արարածներու պէս չեն, անոնց «հոգին» գլխուն մէջ չէ, անոնք կ'ապրին նոյն իսկ երբ կորսուած է իրենց գլուխը։ Ուրեմն էգը քիչ վերջ կը փրցնէ արուին թեւերը, ուսերը, կուրծքը, եւ հանդարտութեամբ կը ծամէ, մինչ մարտիրոս սիրահարը, որ ոչ մի ջատի ձեւ ունի այլ եւս, ոչ ալ ուրիշ բանի, կը շարունակէ աստուածահաճոյ գործը՝ ո՜վ գիտէ, ի՜նչ երանութեամբ։ Մինչեւ որ էգը սկսի ուտել ... փորն ալ։ Այն ատեն կը վերջանայ արարչագործութիւնն ալ, սիրահարին կեանքն ալ։

Դաս սերտողի մը նման՝ բոլոր այս ծանօթութիւններս կրկնուեցան մտքիս մէջ, մինչ կը դիտէի կանանչ մարախը, կաթոլիկի իր դիրքին մէջ։ Կատուի մը պէս անշարժ, կիսովին գո-

ԲԱՆՏԱՐԿՈՒԱԾ ԱՐԾԻՒՆԵՐ

Ջըկա՛ն այլ եւս անոնց համար լեռներուն վա՛զքն երկինքն ի վեր,
Եւ ո՛չ ալ խօլ ամպրոպներէն քշուող ամպե՛րն յաղթամարմին.
Ջըկայ ոչի՛նչ. անոնց նայուածքն հոծ տրտմութեամբ մ'աշնանային՝
Ցա՛ր կը փշրի երկաթակուռ վանդակներուն դէմ աւաղեր:

Թերեւս անոնք դեռ կը յիշեն ազատութի՛ւնն իրենց անգին,
Ճախրե՛րն իրենց, եւ անկաշկանդ թեւաբախո՛ւմն իրենց արու.
Մարա՛ղն իրենց մըրրիկներու եւ շանթերուն դէմ ահարկու,
Եւ պայքարն այն՝ զոր ժամերով անոնք մարդո՛ւն հետ մըղեցին:

Միա՛կ են արդ. գորշ տառապանքն եւ մենութի՛ւնն անծայր եւ խոր
Արոյրի պէս կը քարանայ անոնց կեանքի՛ն շուրջ ջախջախուած,
Ու կը խոկա՛ն անոնք կարծես ննջող խոհով մը պարտասած:

Միա՛կ են արդ եւ անտեսուած, մըտամոլա՛ր եւ գլխիկոր,
Շիջած է ոյժն իրենց կամքին, եւ իրենց մութ նայուածքներէն՝
Կը հոսի ցա՛ւ մ'հսկայական եւ բարութի՛ւն մը տարօրէն:

ՏՈՔԹ. ԱՐԱՄԱՅԻՍ ՍՐԱՊԵԱՆ

...պահելիք տեղ մը եւ ուտելիք հաց
...ը»:

Միւս կողմէ արգիլուած է նոր Հա... մուտքը Զուիցերիա: Անշուշտ ...տարահպատակ Հայեր կրնան գալ Զուիցերիա, իբրեւ շրջիկ, բայց ա...նոնք յաչս կառավարութեան Հայ չեն ...նկատուիր եւ կը կլանուին իրենց հը...պատակութեան երկրի միջավայրին եւ կազմակերպութիւններուն: Օրի...նակ, քանի մը եգիպտահայ ուսանող...ներ ստիպուած են մասնակցիլ եգիպ...տական «Մըսըր» Ուս. Միութեան:

Այս երկիրը տաք չէ մեզի հանդէպ, ...նաւանդ պատերազմէն ի վեր:

Քանի մը անհատական ձեռնարկ...ներ, Ֆաւր մը, Քրաֆթ մը չեն բա...ւեր Զուիցերիան հայասէր դարձնե...լու: Կը բաւէ տեսնել սա հարիւրեակ ...մը Հայերուն դէմ հանուած դժուա...րութիւնները, համոզուելու համար:

Հարցուցէք թէ ի՞նչ կ'ըլլան Պ. Քրաֆթի որբերը: Ասոնք՝ թիւով մօտ 50՝ տարիներէ ի վեր Զուիցերիա են: Փոքր էին երբ հոն եկան, այժմ կա...տարեալ երիտասարդներ են, որոնց ար...գիլուած է Ժընեւէն ուրիշ տեղ բնա...կիլ եւ աշխատիլ: Ժընեւի մէջ ալ, հա...զիւ կը թոյլատրուի անոնց գոյութիւ...նը, չաշխատելու պայմանաւ:

Ուրիշ օրինակ մը:

Պ. Խ. 12 տարի կ'ընէ Լօզան է, հոն է աւարտած իր համալսարանական ու...սումը, հոն է ամուսնացած Զուիցե...րացիի մը հետ եւ զաւակի տէր է: Նանսէնեան թուղթ մը ունի, զոր ըն...դունելու համար իբրեւ երաշխաւո...րութիւն է տուած 10,000 ֆրանսական ֆրանք: Կինը ու զաւակը կը պահեն՝ ...օրինի՝ իրենց զուիցերիական հը...պատակութիւնը:

Այժմ տագնապ կայ, անգործութիւն ...կայ, Խ. Զուիցերիացիի մը հացը կ'ու...տէ, պէտք է հեռանայ, կ'ըսէ կառա...վարութիւնը:

— Հապա՞ կինը, հապա՞ զաւակը:

— Օ՜հ, անոնք Զուիցերիացի են, կըր...նան մնալ, ամուսինն է որ պէտք է մեկնի: Թող կինն ու զաւակը իրենց ապրուստը վաստկին: (Արդէն կիները գիւրութեամբ կը վաստկին): Ամու...սինը թող երթայ ուր որ կ'ուզէ:

— Բայց զուիցերիական Նանսէնեան մը ունիմ:

— Օ՜հ, պարոն, այդ՝ միայն Ռու...սերուն կուտայ իր առաւելութիւննե...րէն օգտուելու իրաւունքը եւ ոչ թէ Հայերուն, կը պատասխանէ Պ. Ան...թընըն, օտարներու սպասարկութեան պետը: Կ'արժէ՞ աւելի ծանրանալ: Միջանկեալ ըսեմ թէ, 4 միլիոննոց բնակչութեան մը վրայ 70 — 80 Հա...յեր չեն որ, տնտեսական տագնապ եւ անգործութիւն յառաջ կը բերեն, երբ անդին թոյլ կուտան 3000 գերման Հրեաներու Զուիցերիա հաստատուե...լուն եւ աշխատելուն:

Ոչ, անգործութիւնը չէ պատճառը, այլ նոր տեսակի հոգեբանութիւն մը:

Օր մը տեղացի մը կ'ըսէր.

— Դուք Հայերդ մեզի համար շա...հաբեր չէք, որովհետեւ ոչ կրնանք ձեր երկրին ծախել մեր ժամացոյցնե...րը, պանիրը եւ մեքենաները եւ ոչ ալ ձեր հարուստները մեր դրամատուն...ներուն կը վստահին իրենց միլիոննե...րը:

Այս տուեալներու մէջ անշուշտ դա...ղութը պիտի հալի շատ մօտիկ ապա...գայի մը մէջ, թէեւ կը գտնուի ճիշդ Եւրոպայի կեդրոնը:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ յըս...թեռնելի եւ մելանով:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

Ապրիլ 18ին Երեւանի մէջ տեղի ու...նեցաւ Հայաստանի գրականութեան եւ պատմութեան ուսումնարանի հը...րապարակային առաջին դասախօսու...թիւնը, որ նուիրուած էր Անդրկով...կասեան ժողովուրդներու մեծագոյն աշուղին՝ Սայաթ-Նովայի կեանքին եւ ստեղծագործութեան վերլուծ...ման, աշուղին մահուան 140ամեակին առթիւ, որ լրացաւ անցեալ տարի: Դասախօսութեան ներկայ էին Ա. Խանջեան, Ստ. Ակոպով, Եղիազար...եան (կրթ. գործավար):

Կը նախագահէր Հայաստանի գրա...կանութեան եւ պատմութեան ուսում...նարանի տնօրէն Հայկ Գիւլիքեօխ...վեան, որ ներածական քանի մը խօսք արտասանեց: Յետոյ խօսեցաւ դա...սախօսը, Ս. Մարկոսեան, նիւթ ու...նենալով Սայաթ-Նովայի ժամանա...կի Վրաստանը:

Դասախօսութեան համար հրաւիր...ուած են նոյնպէս Գ. Ասատուր (Շո...թա Ռուսթավելիի եւ Ֆիրտուսիի գործերուն թարգմանիչը), որ պիտի խօսի Սայաթ-Նովայի կեանքին մա...սին, եւ Ս. Ցակոբեան՝ Սայաթ-Նո...վայի ստեղծագործութիւններուն մա...սին:

** Հայաստանի Պետ. Հրատ. մար...մինը ձեռնարկած է Սայաթ-Նովա...յի երկերուն լրիւ ժողովածուին հը...րատարակութեան, 2 մեծ հատորով, (նոյն մարմինը ասկէ քանի մը տարի առաջ հրատարակած էր ժողովածու մը Գ. Լեւոնեանի յառաջաբանով, ու վերջերս առաջարկ կ'ըլլար լոյս ընծայել Սայաթ-Նովայի օտար լեզ...ուով գրած բանաստեղծութիւններն ալ միասին, — թերեւս այդ է որ պի...տի հրատարակուի):

Նոր հրատարակութեան հետ աշխա...տակցութեան հրաւէր ուղղուած է լաւագոյն սայաթ-նովայագէտներուն Գ. Ասատուրի, Գ. Լեւոնեանի եւ Հ. Աճառեանի: Վրացական բաժնի հա...մար՝ բանաստեղծ Գրիշաշվիլի:

Սայաթ-Նովայի երկերուն լրիւ ժողովածուին տպագրութեան կը յանձնուի 1937ին:

ՊԱՏԵՐԱԶՄՆԵՐՈՒ ԸՆԿԵՐԱԲԱՆԱԿԱՆ ՆԱԽԱՏԵՍՈՒԹԻՒՆԸ

—.—

Վարշաւայի փաստաբաններէն Հէն...րիկ Կարնէկի հետաքրքրական զեկոյց մը տուաւ ընկերաբանութեան միջազ...գային կաճառին: Նիւթը՝ «Պատե...րազմներու ընկերաբանական նախա...տեսութիւնը»:

— Օգերեւութաբանութիւնը որքան ալ հիմնուի գիտական ճշգրիտ հա...շիւներու վրայ, չի կրնար գուշակել վաղուան եղանակը ամենայն ճշգր...տութեամբ: Իսկ ընկերաբանութիւնը, որուն տարրերը անհունապէս աւելի բարդ են, բնաւ երբեք չի կրնար գու...շակել դիւանագիտական փոթորիկնե...րը, որոնց կը յաջորդէ պատերազմը:

Ճիշդ է որ հաւաքական խիղճը, ի...րաւագիտական խիղճը, ժողովուրդ...ներու միջեւ ծագած վէճերու բար...ձումը, միջազգային իրաւագիտու...թեան ճամբով, օգտակար միջոցներ են պայքարելու համար պատերազմին դէմ: Ազգերու ներքին արդարադա...տութեան գաղափարը եւս կը նպաս...տէ հակապատերազմեան պայքարին:

Լեհ իրաւագէտներու նախաձեռնու...թեան շնորհիւ, պատժական օրինա...գիրքի միութեան համար կազմակեր...պուած միջազգային համագումարնե...րու օրակարգի հրատապ հարցերէն մին դարձաւ այն առաջարկը թէ ան...հատներու իրաւունքին դէմ ոճիր մը պէտք է համարել ամէն գրգռութիւն, որուն նպատակն է յարձակողական պատերազմ մը սկսիլ:

Լեհական պատժական օրինագիրքը ամբողջ գլուխ մը ունի, ուր ցոյց կը տրուին այն բոլոր պարագաները ո...րոնք ոճիր կը համարուին ընդդէմ միջազգային յարաբերութեանց:

Նկատի առնելով իրաւաբանութեան դաստիարակչական արժէքը, մենք կ'ընդունինք որ իրաւաճանաչութիւնը ուժ կուտայ խաղաղութեան հաստատ...ման՝ աշխատելով զսպել կամ խափա...նել յարձակողական պատերազմի գր...գռութիւնները:

Մեր նիւթին գալով, — տարածել այն գաղափարը թէ վտանգը կը ծա...գի պատերազմասիրական գրգռու...թիւններէն, իրաւագիտական հարց մը չէ միայն: Այլ եւ արդի ընկերա...բաններուն կատարելիք ամէնէն կա...րեւոր գործերէն մին:

Արդ, ընկերաբանին համար, ան...հատներու իրաւունքին դէմ կատար...ուած ոճիրներու ուսումնասիրութիւ...մը նոր միջոց մըն է նախատեսելու պատերազմները:

Ժողովուրդներու միջեւ խմորուող պատերազմասիրական շարժումները, ինչպէս եւ անոնց վախճանը, յաճախ կարելի է նախատեսել շնորհիւ ըն...կերային հոգեվիճակներու արուես...տական արտայայտութեանց եւ ընկե...րային կազմախօսութեան լաւագոյն ճանաչումին: Մեծ բանաստեղծները յաճախ կը յայտնուին իբրեւ ընկե...րաբան, երբ կէս մը տրամաբանու...թեամբ, կէս մը ներհայեցողութեամբ կը նախատեսեն նման երեւոյթներ: Այդպէս է որ հանճարեղ բանաստեղ...ծը, Ադամ Միցկեւիչ (1789—1855) կրցաւ նախատեսել լեհական պետու...թեան վերահաստատութիւնը եւ լեհա...կան հողերու միացումը իբրեւ հետե...ւանք համաշխարհային պատերազմի, ինչպէս եւ ազգերու համերաշխու...թիւնը հաւասարութեան հիման վը...րայ: Այդ նախատեսութիւնը բանաս...տեղծական պարզ զեղում մը չէր, այլ անպայման ընկերաբանական նախա...տեսութիւն մը stricto sensu»:

ԱՅԱ ՍՕՖԻԱ ԹԱՆԳԱՐԱՆ

—.—

Ներկայիս Այա-Սօֆիան դարձած է թանգարան մը, որուն մուտքը կ'ար...ժէ 11 ղրուշ:

Թանգարանին տնօրէնութիւնը ոչ մէկ արուեստի գործ կը ցուցադրէ սակայն, ոչ տաճարէն ներս, ոչ ալ գաւիթին մէջ: Հռոմէական եւ բիւ...զանդական արուեստի գործերը թան...գարանին մէջ պիտի զետեղուին Ցու...նիս ամսուն միայն: Առայժմ թանգա...րանին այցելուներուն հիացման կը շնորհուի միայն տաճարին ճարտարա...պետական գեղեցկութիւնը:

Մզկիթի կահաւորումը վերցուած է բոլորովին: Վերցուած են նոյնպէս շրջանակները, որոնց վրայ կը ցուցա...դրուէր Գուրանէն խօսք մը գեղագր...ուած՝ արաբական տառերու ծաղիկ...ներով: Այդ շրջանակները փոխադր...ուած են իսլամական թանգարան: Դեռ կը մնան կանանչ շրջանակները, որոնք կախուած են տաճարին խորա...նին եզերքը: Ասոնք եւս պիտի վեր...ցուին շուտով: Միհրապը պիտի մնայ իր վիճակին մէջ, վկայելու համար թէ Այա-Սօֆիան ծառայած է նաեւ իբրեւ մզկիթ: Տաճարին միւս մա...սերը պիտի վերահաստատուին իրենց նախնական ձեւով:

Թանգարանին մուտքի ժամերը նոյնն են ինչպէս Պոլսոյ բոլոր թան...գարաններուն համար: Դոնապաննե...րուն արգիլուած են հողաթափ տալ այցելուներուն՝ ներս մտնելու հա...մար, ինչպէս սովորութիւն էր առաջ: Գաւիթին մէջ ապտէսթի արարողու...թիւններն ալ վերջ գտած են այլեւս:

Մինպէրին վրայ պիտի մնան կա...նանչ դրօշները, որոնք կը խորհրդա...նշեն Պոլսոյ գրաւումը: Իր վիճակին մէջ պիտի մնայ նաեւ մուէզզիններու մարմարեայ ամպիոնը, որ շինուած է Սուլթան Մուրատ Գ.ի օրով, ինչպէս նաեւ քոփ-քանտիլները իրենց բիւ...զանդական շրջանի շղթաներով: Պի...տի մնայ նոյնպէս Սուլթան Ահմէտ Գ.ի գահաւորակը, ինչպէս նաեւ եր...կու թանկագին գորգեր Գուրանի վեր...տառութիւններով, խորանին մէջ տեսնուած արձանագրութիւնը, երկու հսկայ սկաւառակները որոնց վրայ ոսկի տառերով գրուած են Ալլահին, մարգարէներուն եւ խալիֆաներուն անունները: Այդ արձանագրութիւնը կատարած է ԺԷ. դարու ամէնէն վար...պետ գեղագրիչներէն Թէքնէճի զատէ Իպրահիմ:

Գերման հնախօսական ընկերութիւ...նը կը շարունակէ իր պեղումները Այ...յա-Սոֆիայի շրջափակին մէջ, գա...նելու համար հռոմէական ներքնա...գաւիթը:

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԶՈՐԱՎԱՆՔ (քերթուածներ): Գրեց Սար. Սահակեան: Գահիրէ, 1936: Ընտիր թուղթով եւ գեղեցիկ տպա...գրութեամբ: Գին 10 ֆրանք: Հասցէ. — S. Sahaguian, 179 Ave. de la Reine Nazli, Le Caire (Egypte).

Փախկանկաց «ոչ» մը

— o —

«Յառաջ»ի շատ մը յօդուածագիր...ները կը գանգատին թէ իրենց գրած...ները կը մերժուին յաճախ «Յառա...ջ»ի անողոք մերժումէն անցնելով, եւ կամ ուղղակի կը նետուին զամբիւղին մէջ:

Բայց «Յառաջ»ը մինա՞կն է իր տե...սակին մէջ: Ահա թէ ինչ կը պատմէ գերմանական թերթ մը «մերժելու» եւ կամ յօդուած մերժելու մասին, երբ անշուշտ գրուածքը չի համապա...տասխաներ թերթին ճաշակին, ուղ...ղութեան, կամ լեզուի պահանջնե...րուն: Աշխարհի շատ մը թերթերու խմբագրատուները կը գտնուին տը...պագրուած շրջաբերական-նամակ...ներ: Երբ յօդուած մը յարմար չտես...նեն, կը ղրկեն զանոնք ներփակելով այդ շրջաբերական-նամակներէն հատ մը:

Ահա չինական մեծ թերթի նամակ...ներէն նմոյշ մը. —

«Մեծայարգ եղբայր, արեւու եւ լուսնի, քու ստրուկդ քեզ կ'երկրպա...գէ, կը համբուրէ գետինը, եւ կը հայ...ցէ քեզմէ որ թոյլ տաս իրեն խօսելու: Քու ձեռագիրդ, ով մեծայարգ, որ մեզ ղրկած էիր, որպէսզի զայն վայե...լենք, կարդացինք մեծ հաճոյքով եւ խանդավառութեամբ: Կ'երդնում մեր նախահայրերու գերեզմաններուն վը...րայ, թէ երբեք չէի կարդացած որ եւ է գրուածք մը որ եղած ըլլար այդ...քան հոյակապ: Երկիւղածութեամբ կը վերադարձնեմ զայն քեզի: Եթէ եր...բեք համարձակիմ տպել այս գանձը, պիտի ստիպուիմ դնել այդ ձեռագիրը իմ աչքերուս առջեւ աշխատանքի պա...հերուս եւ ալ'կէ յետոյ չպիտի կարե...նամ տպել ուրիշ որ եւ է գրուածք որպէսզի չնսեմացնեմ քուկինդ: Իմ գրական փորձառութիւնս ինծի կ'ըսէ թէ գրական այդպիսի գոհարներ կը պատահին հազիւ հազար տարին ան...գամ մը: Հետեւաբար կը համարձա...կիմ ետ ղրկել զայն ու ներողամը...տութիւնդ կը հայցեմ, կը խոնարհիմ քու առջեւդ, ինչպէս քու գերիներդ»:

Ճափոնական թերթ մըն ալ կը ներ...փակէ հետեւեալ շրջաբերական-նա...մակը. —

«Սիրելի զաւակ, ձեր գրութիւնը գլուխ գործոց մըն է, եւ ձեր ոճը ան...բաղդատելի: Հանճարներու հանճարը չէ գրած ասկէ աւելի լաւը: Հիւսիսէն հարաւ, արեւելքէն արեւմուտք ոչ մէ...կը կը հաւասարի ձեզի. ձեր յօդուա...ծը այնքան գեղեցիկ է որ արժանի է միայն ձեր մօտ մնալու, ուստի կը վերադարձնեմ զայն ձեզի եւ կը խնդ...րեմ որ շարունակէք ըլլալ մեր բա...ժանորդը եւ միշտ բարեացակամ մեր թերթին»:

«Յառաջ»ն ալ չի՞ կրնար այսպիսի շրջաբերական մը տպել...

ՀՕ-ՄԷՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

...ին փռուած, աչքերս տնկեր եմ մի...ջոցին վրայ: Աղջնակ մը, որ կռնա...կին կապեր էր սակառ մը, մէջը լեցու...ած՝ խաղող, գինիի շիշեր, սարտէ...լի տուփեր ու հաց, յանկարծ ...անցնեցաւ քովս՝ շուք ընելով միջա...ւին վրայ: Ձեռքի շարժումով մը հաս...կցուցի, որ հեռանայ քիչ մը: Երեւս կը նայէր ապուշի պէս, մինչ հաց ու խաղող կ'ուտէր՝ հատիկ հատիկ կը...թուող ողկոյզ մը: Ծամած պատառին ...ատն առի, զգացի որ անօթի եմ, — ու...րեմն երկա՛ր մնացեր եմ այս վիճա...կին մէջ, ու հիմա պանդոկին մէջ ճա...շի կը սպասեն ինծի: Աղջնակը վրաս կը նայէր տակաւին, զարմացած թէ ինչ կը դիտեմ այդքան ուշադիր, ...ատ-fnmամն տղայ՝ գետինը պառ...կած կիսովին: Յետոյ ձեռքի ողկոյզը ...ծագին նետեց հոն ուր կը նայէի, — ...մարախ մնաց, ոչ ալ խորհրդածու...թիւններուս թելը: Մարախը ցատկեց ...աւ ապահովաբար, իսկ աղջնակը ...ց հեռացաւ քրքիջը շրթներուն, ...սացուածք մըն ալ, զոր չհասկ...ցայ՝ անտարակոյս Փրովանսի բար...բառով:

Ուղիղ նստայ:

Մտածումներուս գինովութեան մէջ, յանկարծական սթափումը զոր ...աճնի աղջնակը պատճառեց ինծի՝ ...երտս նեղացուց շա՛տ, — ճիշդ ինչ...պէս երբ մանուկի մը ձեռքէն կ'առ...նես իր խաղալիկը: Այդ պահուն՝ ո՛ր...քան կը փափաքէի գիրքերուս մէջ ըլլալ: Բանալ, թղթատել, որոնել բա...ցատրութիւնը, զոր մարդկային իմա...ցականութիւնը տուեր է այս երեւոյ...թին:

Իմ ուղեղս կը սիրէ չորս գործողու...թիւնը, — ոչինչ աւելի կ'երջանկացնէ, խաղաղութիւն ու թեթեւութիւն կու...տայ ինծ, որքան երբ կը փակեմ գրա...կան-պատմական ուսումնասիրութիւն մը՝ բանալու համար գիտական կամ փիլիսոփայական գործ մը: Վիքթոր Փօշէ կը կարծէ թէ դարուս ամենա...մեծ հիւանդութիւնն է մտային ուժե...րու ցրուումը կամ մասնագիտացման պակասը: Ընդհակառակն, իմացական ամերիքանիզմը, փշրելով մտածման ամբողջականութիւնը, միակողմի ըն...նաշրջումին մէջ կը ստեղծէ ճեղքեր:

Ու ես կը սիրեմ մտածման ճախրան...քը, կը սիրեմ ԺԸ. դարը կէօթէեան խորութեամբ: Ինչո՞ւ վախնալ մտա...յին աշխատանքին սաստկութենէն: Բերան-փոխի ձեւով մտային սնուն...դի փոփոխութիւնը կը փարատէ ուղե...ղին յոգնութիւնը, կը ցրուէ հոգւոյն ամպերը, ու պայծառ երկինք մը կը բացուի մտային տեսողութեան առ...ջեւ: Այսպէս, պահեր կան, երբ քննա...դատական աշխատութենէ մը վերջ՝ ես փափաք մը կ'ունենամ գրահաշիւի բարդ խնդիրներ լուծելու, հանդչելու համար: Իմ ուղեղս կը սի...րէ չորս գործողութիւնը, — ահա թէ ինչու գրականութենէն բժշկութիւն, բժշկութենէն պատմութիւն, պատմու...թենէն կենսաբանութիւն պտոյտ մը հաճելի է ուղեղիս, ինչպէս զով ջու...րը՝ տաք շրթներուս: Եւ յետոյ կը կարծեմ թէ մէկ է մտածումը, — զայն բաժնել մասերու եւ հատուածներու, վերջապէս վնասել մտածման միասնականութեան, կը նշանակէ զօսացնել տիեզերական այդ թանկագին ընձիւ...ղը եւ արգելք ըլլալ անոր ճառագայ...թարձակման:

Այդպէս կը բացատրեմ երեւոյթը, երբ աշխատելով ուսումնասիրել մի...ջատի մը սերնդագործութեան խոր...հուրդը՝ իմ հոգիս կը լեցուի տարօրի...նակ գինովութեամբ, սովորական է ըսել՝ բանաստեղծութեամբ:

Կանա՛նչ մարախ, քննել թէ ինչո՛ւ, սերնդագործական կողուցիդ պահուն, մահ կուտաս արուին՝ մինչ հօփալ...ները, միշտ նոյն պահուն, իրենց ա...մէնէն աղու ձայնովը կը գգուեն ի...րար, այնքան քաղցր է ինծի՝ որքան եթէ երբեք քերթուած մը գրէի: Այդ...պէս է որ, ահա, կ'աշխատիմ հասկ...նալ պատճառը կողուցիդ եղերական երեւոյթին:

Տիւպուա կը կարծէ թէ էգը կը դը...խատէ իր արուն, ուզելով ցնցել ա...րուին սեռական անդրադարձիկները (réflexe), պարզապէս աւելի եւս սաստկացնելու համար կողուցը:

Ուրիշ հեղինակ մը կ'ենթադրէ... նախանձ գտնել կենդանական այդ սի...րոյն մէջ՝ այն մտածումով թէ էգը չուզեր որ իր արուն յանձնուի ուրի...շին:

Աւելի նիւթապաշտ, գիտնական մըն ալ կը կարծէ թէ էգը կը սպան...նէ իր արուն, փորը կշտացնելու հա...մար պարզապէս:

Բոլոր այս բացատրութիւնները մարդկային գունաւորում ունին, — ուրեմն ճիշդ չեն: Մենք ամէն բան կը ձեւենք մեր վրայ, — ասիկա կը նշա...նակէ ուրանալ անհունապէս փոքր աշխարհին պարզած խորհուրդներուն ինքնատպութիւնը: Ո՛չ, այդ ձեւով չենք կրնար բացատրել, երբ կարիճ...ները, սարդերը, մեղուները կը սպան...նեն իրենց արուները:

Ոտքի կ'ելլեմ:

Ժիժիները կ'երգեն վառող ձայնով մը: Ի՛նչ ընդհանուր երգ է այս, — միշտ նոյն բացատրութիւնը: Սէրը կը կանչէ՝ իր կանչին մէջ դնելով այնքան գեղեցկութիւն որ կրնայ տալ, — այդ է իր ինքնատպութիւնն ալ: Հաճոյքն է որ կը կախարդէ, կը քաղ...ցրացնէ, բայց իր ճաշակումին մէջ դնելով ցաւին փիլիսոփայութիւնը: Ո՞վ կրնայ ինծի ըսել թէ գոյութիւն ունի անարատ հաճոյքը, առանց ցա...ւին կամ տառապանքին տարրերուն: Ու հոն ուր կենսաբանութիւնը կը լռէ, կը բարբառի փիլիսոփան:

Կ'իջնեմ հոտաւէտ արահետն ի վար, արեւին պատմուճանը ուսիս եւ ժիժի...ներուն երգը ականջիս: Ու մինչ ապա...րանքներուն երկրաչափական խաղերը կը դիտեմ, Փեթրարքան կը կանգնի ձիթենիի մը տակ, ժիժիի մը նման սէրը կը կանչէ, զգացման եւ մտած...ման, սիրոյ եւ տառապանքի պայքա...րին մէջ շուարած.

La voglia e la ragion combattut' hanno
Sette, e sett' anni, e vincera il megliore
S'anime son quaggiu del ben presaghe.

Բանականութիւնս եւ սէրս ամբողջ տասներկեց տարի պայքարեցան, կը յուսամ որ բանականութիւնս յաղթէ, եթէ ճիշդ են նախազգացումներս:

Ինչո՞ւ սակայն այս հակադրութիւ...նը:

Եւ յետոյ, օ՛ փիլիսոփադ իմ նորըն...ծայ, ո՞րքան փափաքելի է յաղթանա...կը մտածման: Ահաւոր չէ՞ փլուզումը որ պիտի հետեւի՝ երբ մտածումն սպաննէ մտածումը, (խորհուրդնե...րուն վերլուծումը պարապ մը կը ստեղծէ անպայման, սէրը եւս կը դադ...րի՝ երբ սիրածիդ վրայ խորհուրդը հետզհետէ կը պակսի):

Միջատնե՛ր, միջատնե՛ր, ո՛րքան երջանիկ էք, որ պատրանք չունիք, — ոչ զգացման, ոչ ալ մտածման, ոչ կեանքի, ոչ ալ մահուան:

Քասիս մտնող ճամբուն վրայ, ծո...վատճիններու ճիւղերուն ցանկապա...տին մէջէն պահ մը կը դիտեմ մեռած ճերմակ քարաժայռերն ու պղպղուն ծովը, ու միտքս կ'իյնայ Վալերիի փիլիսոփայութիւնը իր տուն մը քեր...թուածով.

Et vous, grande âme, espérez-vous un songe
Qui n'aura plus ces couleurs de mensonge
Qu'aux yeux de chair l'onde et l'or font ici?
Chanterez-vous quand serez vaporeuse?
Allez! Tout fuit! Ma présence est poreuse,
La sainte impatience meurt aussi!

Շատ եմ աշխատած Վալերիի այս հռչակաւոր քերթուածին վրայ, զա...նազան մեկնութիւններ եմ տուած ա...նոր, բայց այսօր, չեմ գիտեր ինչո՛ւ Ծովանիստ գերեզմանոցը զիս կը տա...նի ժողովողի փիլիսոփայութեան, որ կ'օրօրէ միտքս հակադրութեան երկու բեւեռներուն միջեւ:

Առաջին բեւեռ. —

Ասացի ես ի սրտի իմում. Եկ եւ փորձեցից զքեզ յուրախութեան, եւ վայելեսջիր ի բարութեան. եւ ահա եւ այս ունայնութիւն է: Ծա...ղուն ասացի՝ Զբօսանս, եւ ուրախու...թեանն՝ Զի՞ գործես զայդ: Եւ խոր...հեցայ ի սրտի իմում զուարթացու...ցանել գինւով զմարմին իմ. եւ սիրտ իմ առաջնորդեաց իմաստութեամբ, եւ զօրանալ յուրախութեան, մինչեւ տեսից ո՛ր իցէ բարին որդւոց մարդ...կան զոր արասցեն ի ներքոյ արեգա...կան ի թիւ աւուրց կենաց իւրեանց:

Եւ ասացի ես ի սրտի իմում, թէ Որպէս պատահարն անզգամին՝ եւ ինձ իսկ պատահեսցէ նոյն, եւ ընդէ՞ր ի...մաստնացայ առաւել. զի եւ այս իսկ ունայնութիւն է: Վասնզի ոչ գոյ յի...շատակ իմաստնոյն ընդ անզգամին յաւիտեան. զի արդարեւ իսկ յաւուրսն որ գալոց են ամենայն ինչ մոռացօնք են. եւ զիա՞րդ մեռանիցի իմաստունն ընդ անմտին: Եւ ատեցի ես զկեանս իմ. զի չար էր ինձ արարածն, որ ա...րարեալ էր ի ներքոյ արեգական. զի ամենայն ինչ ունայնութիւն է:

Երկրորդ բեւեռ. —

Վայելեսջիր կեանս ընդ կնոջ զա...մենայն աւուրս կենաց ընդունայնու...թեան քո, որ տուեալ է քեզ ընդ արե...գակամբ մինչեւ յաւուրս վախճանի քո. զի այն է բաժին քո ի կեանս քո, եւ ի վաստակս զոր վաստակես ի ներ...քոյ արեգական:

Ժիժի՛, ա՞յս է որ կ'երգես:

Կանա՛նչ մարախ, ա՞յս բեւեռն է ուր կը նախընտրես ապրիլ:

ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Իտալացիները Հարար մտան, երբ քաղաքը կրակի տրուած էր

Ճիպուքայի գրաւումէն վերջ, Հարաւային ճակատի իտալական բանակը շարունակելով յառաջխաղացութիւնը, գրաւեց նաեւ Հարարը: Իտալական զեկոյցը կ'ըսէ թէ դիմաւորելու գացած էին ժողովուրդը եւ ղպտի կղերը: Բանակին ժամանումէն առաջ, ծանր խռովութիւններ ծագած էին եւ քաղաքին մեծ մասը կրակի տրուած էր: Աւարառուները յետոյ քալած են Տիրէ Տաւայի վրայ, բայց ֆրանսական զինուորներու դիմադրութեան հանդիպած: Պաշտօնական մանրամասնութիւններ կը պակսին այս դէպքերու մասին: Բրիտանական հիւպատոսը 40 Սոմալիցի ոստիկաններու հետ դիմադրած է աւարառութեանց եւ հրկիզումներուն, մինչեւ Իտալացիներու ժամանումը:

*** Ռաս Սէյում, հիւսիսային ճակատի եթովպական ամէնէն զօրաւոր բանակին հրամանատարը, հպատակութիւն յայտնեց, դիմելով իտալական Գ. զօրաբանակի հրամանատարութեան:

*** Նէկիւսը, որ Երուսաղէմ կը գտնուի արդէն, շատ ընկճուած երեւոյթ մը ունէր, երբ Հայֆայի քարափը իջաւ: Զինուորական պատիւներ եղան, բայց ոչ բացառիկ արարողութիւններ:

Պատժամիջոցները եւ Լորտերու ժողովը

Անգլիոյ երեսփ. ժողովէն վերջ, Լորտերու ժողովն ալ զբաղեցաւ Եթովպիոյ փլուզումով եւ Ազգերու Դաշնակցութեան հարցով: Աշխատաւորական լորտ մը, Փոնսոնպի, յայտնեց թէ քանի որ պատժական տնօրինութիւնները չկրցան արգիլել պատերազմը, պէտք է դադրեցնել: Յետոյ առաջարկեց ջնջել Ա. Դ. Ուխտին 16րդ յօդուածը եւ անոր տեղ դնել ուրիշ մը՝ դաշնագիրներու վերաքննութեան համար: Իր կարծիքով, անհրաժեշտ է վերակազմել Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ազատական լորտ մը բացատրեց թէ Ազգերու Դաշնակցութեան սկզբունքը չէ ոչնչացած, այլ անոր ուխտին 10 եւ 16 յօդուածները, որոնց համաձայն անդամները յանձն կ'առնեն դիմադրել հաստատուած գոյավիճակի խանգարման դէմ, ուր որ ալ պատահի, մինչդեռ վերջին տարիներու փորձառութիւնը հաստատեց թէ այդպիսի տրամադրութիւն մը կրնայ ազդու ըլլալ միայն պատերազմի դիմելով: «Որքան շուտ յայտարարենք թէ մենք չենք կրնար եւ չպիտի փորձենք կատարել այդ անսահման պարտաւորութիւնը, այնքան շուտ պիտի ազատինք ներկայ անել կացութենէն եւ դիւանագիտութիւնը պիտի կրնայ լուծել խնդիրները»:

Աշխատաւորական Լորտերու ներկայացուցիչը պաշտպանելով Ազգերու Դաշնակցութիւնը, անոր ձեռնարկներուն ձախողման պատասխանատու հռչակեց Ֆրանսայի կառավարութիւնը, բայց ոչ ժողովուրդը: Յետոյ առաջարկեց որ Անգլիա եւ Ֆրանսա աւելի սերտ գործակցութեան մը հետեւին այսուհետեւ:

*** Պատժական միջոցներու խնդիրը երկուքի բաժնած է Անգլիոյ հանրային կարծիքը: Մինչ թերթերու եւ վարիչներու մեծ մասը այլեւս անօգուտ կը համարի պատժամիջոցներու շարունակութիւնը, երեսփ. ժողովի ազատական խմբակցութիւնը բանաձեւ մը ներկայացուց, որով կ'առաջարկէ ոչ միայն շարունակել, այլեւ խստացնել պատժական տնօրինութիւնները:

Փոքր Համաձայնութեան որոշումները

Պալքանեան Միութենէն վերջ, Փոքր Համաձայնութեան մնայուն խորհուրդն ալ պաշտօնական զեկոյց մը հրատարակեց իր խորհրդակցութեանց մասին, որ տեղի ունեցան Պելկրատի մէջ: Զեկոյցը յիշելով երեք պետութեանց կատարած աշխատանքները՝ յանուն խաղաղութեան, կը յայտարարէ թէ անոնք որ եւ է պատճառ չեն տեսներ փոփոխելու իրենց քաղաքականութիւնը եւ ընդհակառակն անոր կառչած են աւելի քան երբեք: Երեքն ալ բացարձակապէս միեւնոյն տեսակէտներն ունին Ազգերու Դաշնակցութեան, Աւստրիոյ անկախութեան, միջազգային յարաբերութեանց, դաշնագիրներու պահպանման եւ ուրիշ խնդիրներու մասին: Լոքառնոյի դաշնագրի հարցին առթիւ (դրժում Գերմանիոյ կողմէ), երեք պետութիւնները բազմանք կը յայտնեն որ շուտ վերջանան նախապատրաստական բանակցութիւնները՝ հաւաքական ապահովութեան մասին, որպէսզի Փոքր Համաձայնութիւնը կարենայ իր աջակցութիւնը բերել թէ արեւմտեան եւ թէ արեւելեան եւ կեդրոնական Եւրոպայի խաղաղութեան գործին: Այս առթիւ կը շեշտեն թէ Փոքր Համաձայնութիւնը կենսական շահեր ունի Սէն Ժէրմէնի, Թրիանոնի եւ Նէօյիի դաշնագիրներուն պահպանման մէջ: «Որոշած ըլլալով իրենց գործնական դիրքը ապագային համար, երեք պետութիւնները վճռապէս կը յայտարարեն թէ, երբ վայրկեանը հասնի, պիտի կատարեն ինչ որ անհրաժեշտ է, յարգել տալու համար իրենց կենսական շահերն ու իրաւունքները: Ուրեմն, իրենց կը վերապահեն գործելու ամէն ազատութիւն, այս առթիւ միանգամ ընդ միշտ յայտարարելով թէ երբեք իրենց հաւանութիւնը չպիտի տան միջազգային յանձնառութեանց եւ կարգադրութեանց փոփոխութեան, եթէ այդ հարցը քննութեան չէ դրուած համաձայն միջազգային սկզբունքներուն»:

Երեք պետութիւնները չեն մերժեր տնտեսական գործակցութիւնը՝ Դանուբի աւազանին մէջ: Բայց, անգամ մը եւս շեշտելով միջազգային կացութեան ծանրութիւնը, կը յայտարարեն թէ «վտանգին առջեւ հաւաքաբար ձեռք պիտի առնեն բոլոր միջոցները, պաշտպանելու համար իրենց ազգային ժառանգութիւնը»:

ՑԱՆՑԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԵՒ ԱՐԱԲԻՈՅ միջեւ կատարուած բանակցութիւնները վերջացած ըլլալով, դաշնագիր մը կնքուեցաւ, որով երկու պետութիւնները փոխադարձաբար կը ճանչնան իրար, եւ կը խոստանան դեսպանութիւններ եւ հիւպատոսութիւններ հաստատել:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ՎԻԹԽԱՐԻ ԱՐՁԱՆԸ պիտի շինեն Հռոմի Ֆորոմին մէջ, իբրեւ յաւետենական յիշատակարան: Երկու տարիէ ի վեր խիստ գաղտնապահութեամբ կը կատարուի այս աշխատանքը, հռչակաւոր արձանագործի մը կողմէ: Արձանը պիտի ունենայ 262 ոտք բարձրութիւն, գերազանցելով Հռոդոսի Հսկային արձանը, որ աշխարհի եօթներորդ հրաշալիքն է եւ ունի միայն 109 ոտք բարձրութիւն: (Շինուած է 280 թուականին, Ք. Ա.):

60,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ գործադուլ հռչակեցին Թրակիոյ եւ Մակեդոնիոյ մէջ (Յունաստան): Բանթողներէն 40,000ը ծխախոտի բանուորներ են: Այս առթիւ ծանր դէպքեր պատահեցան մասնաւորապէս Սելանիկի մէջ: Վեց հազար բանթողներ ուղեցին թափոր կազմել եւ նահանգապետին բնակարանը երթալ: Ոստիկանութիւնը փորձեց ցրուել, բանուորները դիմադրեցին: Այն ատեն կրակ բացուեցաւ եւ 50 հոգի վիրաւորուեցան: Բազմաթիւ ձերբակալութիւններ կատարուեցան:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ԾԱՆՐԱՑԱԾ ԸԼԼԱԼՈՎ, բրիտանական մարզպանը օգնական զօրք խնդրեց: Պատասխանուեցաւ թէ պատրաստ են ճամբայ ելլելու:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ երեսփ. ժողովը մայիս 8ին գումարուելով, բացաւ հանգուցեալ Թագաւորին կտակը, որ գահուն խնամակալ կը նշանակէր նախկին վարչապետներ Թէվֆիք Նէսիմ եւ Ատլի Եէկէն փաշաները եւ Փարիզի դեսպան Ֆախրի փաշան: Ժողովը մերժեց այս անուանումը եւ խնամակալ նշանակեց գահաժառանգը՝ Մուհամմէտ Ալի, Ազիզ Իզզէթ փաշա եւ Շէրիֆ Սապրի փաշա:

13 ԿԵՂԾԱՐԱՐՆԵՐ ձերբակալուեցան Փարիզի եւ Պրիւսէլի մէջ, երբ կը փորձէին քշել 200,000 ֆրանքի կեղծ արժեթուղթեր: Կեղծարարները կը պատկանին միջազգային խմբակի մը: Անդամներուն մեծ մասը բռնուեցաւ Պրիւսէլի մէջ:

ԽՆՋՈՅՔ

Կազմակերպուած Փ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղին կողմէ իր հիմնադրութեան հնգամեակին առթիւ,

Այսօր, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, Բանիկեանի սրճարանին մէջ, 6 Պուլվար Ռոտէն

կը խօսի Պ. ԳԵՐԱՍԻՄ ԲԱԼԱՅԵԱՆ

Գեղարուեստական բաժին՝ խմբերգ, մեներգ, նուագ, արտասանութիւն ձոխ սեղան՝ պատրաստուած անդամուհիներու կողմէ:

Մուտք 5 ֆր., փոքրիկներու 2 ֆրանք:

Հաղորդ. միջոցներ.— Մեթրօ Մեւրի տ'Իսիէն առնել 23 թիւ օթօպիւս եւ իջնել կար տ'Իսի:

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Սամուէլ-Մուրատեան Վարժարանի աշակերտութիւնը

Մայիս 24ին պիտի տօնախմբէ ՄԽԻԹԱՐԱՑ եւ ՄՈՒՐԱՏ ՌԱՓԱՅԷԼԻ յիշատակը

կը բանախօսէ Հ. ՍԱՀԱԿ Վրդ. ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Այս առթիւ տեղի պիտի ունենան վարժարանի աշակերտներու կողմէ թատերա-երաժշտական ներկայացումներ, ինչպէս Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններու հարիւրամեայ յոբելենական հանդէսներուն:

Պարահանդէս Երեկոյթ

Երկրորդ անգամ ըլլալով կազմակերպուած Պ. Կ. ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆԻ կողմէ (CARIO CANTI) իր orchestreով

17 Մայիս, կիրակի ժամը 4էն կէս գիշեր

Salons Victor Hugo, 46bis Rue St. Didier

Մէթրօ Trocadéro եւ Victor Hugo

Դիւրամատչելի պիւֆէ մասնաւոր սրահի մէջ: Մուտք՝ 10 ֆր.:

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ, 6 Յունիս շաբաթ երեկոյ, Salle Gaveauի մէջ

ՑՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՓԱՐԻԶԻ Տարօն Տուրուբերան Նահանգային Հայրենակցական Միութեան ընդհ. անդամական ժողովը տեղի կ'ունենայ այսօր կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, 119 Ավընիւ տ'Իթալի, սրճարանին մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Կը խնդրուի անդամ հայրենակիցներէն ներկայանալ անդամատետրով:

Ց. Կ. ԽԱՉԻ Շավիլ ի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, վաղը բշ. երեկոյ ժամը 8.30ին, դպրոցի սրահին մէջ: Կարեւոր օրակարգ: Բոլոր անդամ անդամուհիներու ներկայութիւնը անհրաժեշտ է: Որ հրաւիրուին համակիրները՝ ներկայ կ'ըլլան որբ. վարչութեան անդամուհիները:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՊԱՏԱՐԱԳ ՊԵԼԺԻՈՅ ԵՒ ՀՈԼԱՆՏԱՅԻ ՄԷՋ

Մեզմէ կը խնդրուի ծանուցանել որ այսօր, կիրակի, 10 Մայիս, Ս. Մա՛կար հայ եպիսկոպոսին (Անտիոքի պատրիարքին) տօնախմբութեան առթիւ, Պելճիքայի Lasne քաղաքը իր անուամբ հիմնուած եկեղեցւոյն մէջ (rue St. Macair, Macarius Straat) ժամը 11ին հայկական պատարագ պիտի մատուցանէ ցոյցիանինէս վարդապետ Նալպանտեան:

Իսկ Մայիս 17ի կիրակին, ժամը 11ին, վարդապետը հայկական հանդիսաւոր պատարագ պիտի մատուցանէ «Մասթրիգթ» (Հոլանտա) Ս. Սերվայս (St. Servais) եկեղեցւոյն մէջ:

ՊԱՀԵՍՏԻ ԶԻՆՈՒՈՐՆԵՐՈՒ ըմբոստութիւն մը ծագեցաւ Ուէնի մէջ (Պրըթայը): Ըմբոստները «էնթէրնասիոնալ» երգելով եւ բռունցքները ցցելով խուժանդեցին յիսնապետ մը, յետոյ կեցուցին կառախումբ մը, որ բանակատեղի պիտի փոխադրէր զիրենք: (Մաթէն):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՅ — ԲՈՅԺ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ԱՄՍԱԹԵՐԹ ԲԺՇԿՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ԱՌՈՂՋԱՊԱՀՈՒԹԵԱՆ

Խմբագիր Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Բ. ՏԱՐԻ, ԹԻՒ 20 (Մայիս)

Բովանդակութիւն.— Թուլթք կամ «մայասըլ» (Տոքթ. Շ. Այվազեան), Արուեստական վիժումը վտանգաւո՞ր է (Տոքթ. Հ. Վիներ),— Հայ բժիշկներուն մեծարանքը հանդէպ Ֆրանսայի (Տոքթ. Պ. Քօլօլեան, Տոքթ. Վ. Թօրգոմեան եւ Լեւոն Կիւմիւշկերտեան),— Պարբերափակիս հոգեկան վիճակը, պատմութեան, պատմութեան եւ արուեստներու մէջ (Փրոֆ. Լ. Լալվանթին),— Առողջապահական կանոններ (Կ. Յ. Բասմաճեան),— Իշուն կաթը (Տոքթ. Գ. Օ. Գալուստեան):

Տարեկան բաժնեգինը՝ 20 ֆրանք Ֆրանսա, 25 ֆրանք արտասահման:

Դիմել՝ Dr. Ch. AIVAZIAN, 17, Rue Damesme, Paris (13e) :

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ. ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹՕՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 12 ՄԱՅԻՍ
MARDI 12 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3112

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ ՆՈՐԱՆՇԱՆ

«Ազգային տօն» էր կիրակի օր, Ֆրանսայի համար: Ազգային՝ երկու իմաստով,— մէկը՝ տարեդարձը Ժան տ'Արքի, որուն փառքը իրենց մենաշնորհ հռչակած են ազգայնական տարրերը եւ պաշտօնական Ֆրանսան: Միւսը՝ ընկերվարականներու Ազգ. Խորհուրդը, որ արտակարգ ժողով գումարած էր, ժողովրդական ճակատին յաղթանակը փառաբանելու համար, իշխանութիւնն ստանձնելու վճռականութեամբ:

Երկու ցոյցերուն զուգադիպութիւնը կը ներկայացնէր պատկեր մը, որ արժանի է լուրջ ուշադրութեան, իբրեւ արտայայտիչը նոր խմորումներու:

Ընկերվարական ժողովի մասին՝ առանձին: Իսկ Ժան տ'Արքի տօնակատարութեան առթիւ,— լսեցէ՛ք:

Կիրակի առտու, 10 մայիս, «Իւմանիթէ»ի ճակատը կ'երեւար հետեւեալ ազդարարութիւնը, խոշոր տառերով.

— «ՈՉ, Ժան տ'Արք չի պատկանիր արքայականներուն եւ հիթլերական փաշականներուն: Լօռէնցի գեղջկուհին, որ ըմբոստացաւ արտաքին զինակից խռովախումբերուն եւ անոնց յանձնուեցաւ իր թագաւորին կողմէ, կը պատկանի Ֆրանսայի ժողովուրդին»:

Իսկ աշխատակից մը կարմիր պաշտօնաթերթի միեւնոյն թիւին մէջ կը հրատարակէր ուսումնասիրութիւն մը,— «Մեր Ժան տ'Արքը», վերնագրին մէջ իսկ շեշտելով,— «Ան երրորդ աղջիկն էր հողագործի մը»: Ու վերջապէս պատմական խօսք մը՝ Օրլէանի կոյսին բերնով, իբրեւ բնաբան.

— «Տէր, աշխարհի մէջ ոչ ոք, ոչ թագաւոր, ոչ դուքս, չի կրնար ետ առնել Ֆրանսան ու թէեւ ես պիտի նախընտրէի տունը մնալ եւ բուրդ մանել խեղճ մօրս հետ, պէտք է որ երթամ եւ կատարեմ այդ գործը»:

Ամբողջ յօդուածը կը ձգտի ապացուցանել թէ պատմական հերոսուհին ժողովուրդի զաւակ էր, ժողովուրդին համար կռուեցաւ, եւ «բարձր դասերը», ազնուականութիւնը, կղերը, փաշականները եւ մնացեալը իրաւունք չունին իւրացնելու զայն.

— «Հէ՛յ, Ֆրանսայի ժողովուրդին թշնամիները, դուք կը գողնաք երկրին ստացուածքները եւ գոյքերը, բայց չէք կրնար գողնալ անոր սիրտը»:

Հոգեփոխութի՞ւն: Ռազմավարութի՞ւն:

Բացատրեցէք ինչպէս որ կ'ուզէք, բաղդատելով քանի մը տարի առաջուան ծաղրական արտայայտութիւնները՝ նոյն հերոս աղջկան հանդէպ:

Այս մէկ երեսն է տակաւին: Պաշտօնաթերթը միեւնոյն ատեն քաջարար կը պայքարի, «Ֆրանքին պաշտպանութեան համար», որու մասին ալ ազդանշան մը արձակած է կուսակցութիւնը, ընտրական յաղթանակէն ի վեր...

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ՕՏԱՐ ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ

«Ֆրանսացի եւ օտար աշխատաւորները նոյն շահերը ունին»

Աշխատանքի Դաշնակցութեան ռուս բանուորներու խմբակցութիւնը ժողով մը սարքած էր շաբաթ օր, Սալ տը լա Ժէօկրաֆիի մէջ: Ներկայ էին 300 հոգի: Պ. Ժուհօ, Աշխատանքի Դաշնակցութեան նախագահը, այս առթիւ ճառ մը խօսելով, շեշտեց թէ Արհեստակցական Միութիւնը որ եւ է խտրութիւն չի դներ բանուորներու միջեւ: «Ցանուն Արհեստակցական շահերու մղուած պայքարը արժէք ունի ոչ միայն միութեան անդամներուն, այլեւ ոչ-անդամներուն համար: Օտարականները յաճախ կը շահագործուին. անոնք անվիճելի իրաւունքներ ունին. բայց ունին նաեւ պարտականութիւններ, որոնց ամէնէն կարեւորն է անդամակցիլ միութեան: Ֆրանսայի մէջ այս անդամակցութիւնը դիւրին է մանաւանդ անոր համար որ կարծիքի եւ մտածումի բացարձակ ազատութիւն կը տիրէ Աշխատանքի ընդհ. Դաշնակցութեան մէջ, որ չի պատկանիր որ եւ է քաղաքական կուսակցութեան կամ դաւանանքի: Ֆրանսացի եւ օտար աշխատաւորները միեւնոյն շահերն ունին եւ պէտք է զանոնք պաշտպանեն ձեռք ձեռքի»:

Ցետոյ խօսք առաւ Պ. Ռօսէլ, ռուսական խմբակցութեան քարտուղարը, եւ իր մայրենի լեզուով յորդորեց որ օտար աշխատաւորները միանան Աշխատանքի Դաշնակցութեան:

Վերջին բանախօսն էր Պ. Մուլթէ, մեր բարեկամը, որ բացատրեց թէ պաշտպանելով օտար աշխատաւորներու իրաւունքը, ինք ուրիշ բան չէ ըրած եթէ ոչ հաւատարիմ մնալ ազատութեան ֆրանսական աւանդութեան: Աւելցուց թէ տակաւին չէ հանդիպած մէկ հատիկ ֆրանսացի քաղաքացիի եւ ընտրողի որ մեղադրէր զինքը, այս աշխատանքին համար: «Ֆրանսացիներուն համար ապաստանի իրաւունքը պսակն է կարծիքի ազատութեան եւ կը բխի հանրապետական կարգուսարքին էութենէն: Ապաստանի իրաւունքը գոյութիւն ունի. բայց պէտք չէ սահմանափակուի եւ հետեւաբար կը նշանակէ նաեւ աշխատելու իրաւունք: Օտար աշխատաւորներու դէմ մղուած բոլոր պայքարները կը բխին քաղքենի կասիրութենէ»: Պ. Մուլթէ այս առթիւ դատապարտելով աշխատանքի բազմաթիւ արտօնագիրներու ետ առնուիլը, արտաքսումները եւ պատժական տնօրինութիւնները, շեշտեց թէ անհրաժեշտ է ներգաղթի քաղաքականութիւն մը կազմակերպել Ֆրանսայի մէջ: «Օտար աշխատաւորը սահմանէն դուրս կը հանեն առանց հետաքրքրուելու թէ «անբաղձալիները» պիտի կրնա՞ն գտնել հիւրընկալ երկիր մը: Անշուշտ մօտ է այս կացութեան վախճանը: Ես պիտի պահանջեմ վաղուան կառավարութենէն մասնաւոր ատեան մը հաստատել, օտարներու արտաքսման համար: Վաղը Ֆրանսայի ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի ստանձնէ իշխանութիւնը եւ պիտի գործադրէ տագնապին դէմ մշակուած ծրագիրը, լուծելու համար գործազրկութիւնը: Բայց օտար աշխատաւորներն ալ պէտք է օգնեն, եւ, ինչպէս ըսին Ժուհօ եւ Ռօսէլ, աջակցութեան առաջին եղանակն է միանալ բանուորական կազմակերպութեանց»:

Ժողովը վերջացաւ ջերմ ծափերու մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄԵՆ ԴԱՀԼԻՃԸ ԸՆԿԵՐԱԿՑԱԲԱՐ ԿԱՄ ԱՌԱՆՁԻՆ

Լէոն Պլումի յայտարարութիւնները կիրակի օրուան արտակարգ ժողովին մէջ

Մասնաւոր կոչ Համայնավարներուն եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ ընկերվարական կուսակցութեան ազգ. խորհուրդին արտակարգ ժողովը, Օթէլ Մոտէռնի մեծ սրահին մէջ, որոշելու համար կուսակցութեան ուղեգիծը՝ նոր դահլիճին կազմութեան առթիւ: Բազմաթիւ ոստիկաններ կը հսկէին բարեկարգութեան, շրջակայ փողոցներուն մէջ: Ժողովին հրաւիրուած էր, նաեւ, մամուլը, մասնաւոր տոմսերով: Կարգադիր մասնախումբ մը մանրակրկիտ ստուգումներ կը կատարէր սրահին դրան առջեւ, նոյնիսկ պատուիրակներու մասին:

Ժողովը սկսաւ առտուն եւ լրացաւ մինչեւ իրիկուն: Առտուան նիստին մէջ, ընդհ. քարտուղարը, Փօլ Ֆօռ, խօսք առնելով շնորհաւորեց ընտրական յաղթանակը եւ յայտնեց թէ կուսակցութիւնը պատրաստ է ստանձնելու իշխանութիւնը, հաւատարմօրէն գործադրելու համար ժողովրդական ճակատին ծրագիրը: Եւ սրտագին կոչ մը ուղղեց միւս ձախակողմեան հոսանքներուն, որպէսզի գործակցին: «Ընդունին թէ մերժեն, ընկերվարական կուսակցութիւնը պիտի ստանձնէ իշխանութեան ընկերովի կամ ամբողջական պատասխանատուութիւնը»: Ցետոյ խօսեցան ուրիշ վարիչներ, մանաւորապէս պնդելով որ ապահովուի համայնավարներուն մասնակցութիւնը՝ նոր դահլիճին մէջ: Ցանձնախումբ մը կազմուեցաւ, մշակելու համար ապագայ նախարարներուն հետեւելիք ուղեգիծը:

Կէս օրուան դադարէն վերջը, ժողովը վերսկսաւ ժամը 2ին, լսելու համար կուսակցութեան առաջնորդին՝ Լէօն Պլումի յայտարարութիւնը: Լուսանկարչական գործիքները անդադար կը բանէին, պատկերացնելու համար պատմական ժողովին զանազան դրուագները:

Պլումի ճառը շատ երկար ըլլալով, կու տանք միայն հիմնական մասերը.

— Ընկերվարական վարիչը խօսք առաւ խանդավառութեան եւ խանդաղատանքի ցոյցերու մէջ: Թախանձագին կոչ մը ուղղեց Ժողովրդական ճակատի բոլոր կուսակցութեանց, որպէսզի «համերաշխ մնան մինչեւ կառավարութեան նստարաններուն վրայ, ապահովելու համար բոլորին կողմէ խմբագրուած, ընդունուած եւ պաշտպանուած ծրագիրը: Աշխատաւոր բազմութիւնները յուսախաբութեան պիտի մատնուին, եթէ կուսակցութիւնները, որոնք ընտրութեանց առթիւ միացած էին հաւաքական ծրագրի մը համար, բաժնուին այն պահուն երբ պիտի իրագործուին յանձնառութիւնները»: Եւ մասնաւոր կոչեր ուղղեց համայնավար կուսակցութեան, Աշխատանքի Դաշնակցութեան, ինչպէս եւ արմատականներուն:

Բանախօսը յանձնարարեց ամէն ճիգ թափել, «Ֆրանսան անխոցելի դարձնելու համար Ֆաշականութեան դէմ»: Այս առթիւ, ազդարարեց թէ արմատական մաքրագործում մը պիտի կատարուի կառավարական պաշտօնատուններուն մէջ, հեռացնելու համար կասկածելի տարրերը: «Պէտք է վերահաստատել հանրապետական ոգին բոլոր բարձր վարչութեանց մէջ եւ պաշտօնատարներու սքանչելի շարքին գլուխը դնել արժանի վարիչներ: Պէտք է դարմանել շատ մը վնասներ եւ վէրքեր: Մեր նպատակը պիտի ըլլայ արծարծել խաղաղասէր Եւրոպայի վստահութիւնը ինքն իր վրայ, նիւթապէս եւ բարոյապէս աջակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան: Վաղուան կառավարութիւնը պիտի ըլլայ հանրօգուտ կառավարութիւն մը, իշխանութիւն մը որ պիտի ձգտի այս երկիրը քաշել հանել թմրութենէն, անարիւնութենէն, ինքն իր վրայ ունեցած անվստահութենէն: Այդ կառավարութիւնը չի կրնար գլուխ հանել իր գործը, եթէ երկիրը անոր չտրամադրէ իր հարստութեանց մէկ մասը, եթէ ինքն իրեն չբանայ լայն վարկ մը»: Կառավարութիւնը պիտի ձեռնարկէ հանրօգուտ շինութիւններու, աւելի արդար հիման մը վրայ պիտի հաստատէ տուրքերը, չպիտի արժեզրկէ Ֆրանքը եւն.:

Այս ճառէն վերջը խօսք առին զանազան պատուիրակներ եւ ի վերջոյ միաձայնութեամբ քուէարկուեցաւ բանաձեւ մը, որ իբրեւ ուղեցոյց պիտի ծառայէ ժողովրդական ճակատի կառավարութեան: Բանաձեւը ամբողջովին կ'իւրացնէ Լէօն Պլումի ճառը եւ կը խոստանէ կուսակցութեան տեսակէտները՝ գործնական քաղաքականութեան մասին, արտօնելով ստանձել իշխանութիւնը, գործակցաբար կամ առանձին:

*** Համայնավարները միշտ կը մերժեն մասնակցիլ դահլիճին: Կիրակի օր նոր զեկոյց մը հրատարակեցին, Լէօն Պլումի հետ կատարուած տեսակցութեան առթիւ, ուր խոստացած են իրենց բովանդակ աջակցութիւնը, առանց մասնակցելու դահլիճին: Համայնավար կուսակցութիւնը Ժողովրդական ճակատի կոմիտէներ պիտի կազմէ ամբողջ երկրին մէջ, եւ պիտի պայքարի, Ֆրանքին պաշտպանութեան համար, ի դերեւ հանելու համար արժեզրկման որ եւ է փորձ:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

Երէկ, երկուշաբթի, տեղի ունեցաւ Ա. Դ. Խորհուրդին ժողովը, որ յետաձգուած էր: Եթովպիոյ գրաւումը եւ կցումը աւելի պղտորած ըլլալով մթնոլորտը, կը կարծուի թէ ժողովը նորէն պիտի յետաձգուի մինչեւ յունիս եւ թէ պատժական տնօրինութիւնները պիտի շարունակուին: Կ'ըսուի թէ Մուսոլինի պաշտօնապէս Ազգաժողովին հաղորդած է Եթովպիոյ կցումը: Ժողովին հրաւիրուած էր նաեւ Եթովպիոյ ներկայացուցիչը, քանի որ դեռ վերջնապէս չէ լուծուած եթովպական հարցը: Նէկիւսն ալ Ժընեւ պիտի երթայ, ի հարկին:

« ՀԻՆՏԷՆՊՈՒՐԿ », գերմանական վիթխարի ցէփլինը, Գերմանիայէն Նիւ Եորք ճամբան կտրեց 61 ժամ 53 վայրկեանէն, մինչդեռ նախորդը՝ «Կրաֆ ցէփլին» նոյն ճամբորդութիւնը կատարած էր 81 ժամէն: Մեծ բազմութիւն մը խռնուած էր ամերիկեան ցամաքին վրայ, դիմաւորելու համար օդապարիկը:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

ԲԱԶՄԱՀԱԶԱՐ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ԽՌՆՈՒԱԾ ԷՐ ՔԱՐԱՓԸ

(ՄԱՍՆԱՒՈՐ ԹՂԹԱԿՑՈՒԹԻՒՆ « ՅԱՌԱՋ »Ի)

ՄԱՐՍԷՅԼ, 9 Մայիս.— Հայրենադարձութեան ցոյց մըն էր որ պարզուեցաւ մեր աչքերուն առջեւ, այսօր, շաբաթ, ներգաղթի կարաւանին մեկնումին առթիւ:

Ապաթուարի քարափը, ուր խարսխած էր շոգենաւը «Սինայիա», քանի մը օրէ ի վեր դարձած էր ժամադրավայր մը:

Մարդիկ, որուն որ եւ է ժամուն կ'երթային տեսնել նաւը, դիտել ու այդպէսով գէթ հոգեկան մխիթարութիւն ստանալ: Ամէնուն խօսակցութիւնը կը դառնար կարաւանի մեկնումին շուրջ: Պուշ տիւ Ռօնի նահանգէն եւ ուրիշ վայրերէն հարիւրաւոր հայրենակիցներ եկած էին օրեր առաջ եւ մանաւանդ ուրբաթ եւ շաբաթ, մասնակցելու համար ողջերթին:

Մարսէյլէն եւ իր բոլոր արուարձաններէն, բեռնատար ինքնաշարժները ներգաղթողներու գոյքերը կը փոխադրէին շաբթուան մէջ, դէպի նաւը: Եւ ի՜նչ ապրանքներ: Ի՜նչ մեքենական նորութիւններ, արհեստագիտական գործիքներ, ազնուացեղ կենդանիներ եւայլն:

Եւ ահա վերջապէս վերջին օրերը, ուրբաթ եւ շաբաթ:

Սկսինք կարգով:

ՈՒՐԲԱԹ.— Հինգշաբթի օր Կար տը Լիոնէն մեկնած շոգեկառքը, ուրբաթ կէսօրին հասաւ Մարսէյլ 380 ներգաղթողներով: Շոգեկառքը ուղղակի կանգ առաւ նաւուն մօտիկը, (Կառ Մարիթիմ) այնպէս որ, իջնողը առաջնորդուեցաւ ուղղակի նաւը:

Եւ արդէն շաբթուան մէջ ներգաղթողներու ուրիշ խումբեր ալ եկած էին զանազան վայրերէ:

Բոլոր ճամբորդները դիմաւորուեցան մասնաւոր յանձնախումբի մը կողմէ: Հանրապետական պահակներու ամուր շղթայ մը կազմուած էր, հսկելու համար կարգապահութեան: Բոլոր ճամբորդները կարգապահութեամբ մտան նաւ: Եւ ահա պատգարակ մը,— Հայուհի մը կ'իջեցնէին շոգենաւէն, ընկերակցութեամբ Գթութեան քրոջ մը, մանկիկ մը գրկած: Ծննդաբերութիւն տեղի ունեցած էր: Ինծի ըսին թէ երկրորդն է այս:

Դիմաւորելու համար ներգաղթող մեր հայրենակիցները, հակառակ ուրբաթ օր ըլլալուն եւ գործի ժամանակ, հազարաւոր բազմութիւն մը խռնուած էր քարափը:

Կոմիտաս վարդապետին մարմինն ալ արդէն փոխադրուած էր հինգշաբթի կէսօրէն վերջ, նաւուն անմիջապէս մօտիկը գտնուող սրահին մէջ: Անցեալ կիրակի օրուընէ սկսեալ, Մարսէյլի ազգ. եւ եկեղեցական իշխանութիւնները զանազան թղթակցութիւններ ունեցան Փարիզի եկեղեցական իշխանութեանց, եւ Շահվերդեանի ներկայացուցիչներուն հետ, կարենալ եկեղեցի փոխադրելու համար անմահ վարդապետին դագաղը, պատշաճ արարողութեամբ մը:

Սակայն անկարելի եղաւ յաջողիլ: Որովհետեւ դագաղը իբրեւ ապրանք յանձնուած ըլլալով, կարելի չէ եղեր փոխադրութեան որ եւ է գործողութիւն կատարել...

Քէօթահիոյ Հայրենակցական Միութիւնը բաւական ճիգ թափեց, սակայն բացասական պատասխան ստացաւ ներգաղթի լիազօր ներկայացուցիչէն:

Ի վերջոյ, Ապահովութեան հսկող ոստիկանապետին հրամանով, եւ առաջնորդութեամբ հանրապետական պահակներու, կը յաջողին գեղեցիկ ծաղկեպսակ մը ամրացնել դագաղ-սնտուկին վրայ հետեւեալ մակագրութեամբ.— «Մեր մեծ հայրենակից Կոմիտասին՝ իր սգակիր հայրենակիցներու կողմէ»: մէ »:

Միակ ծաղկեպսակն էր այս: Կը լսեմ թէ գաղթողներէն երիտասարդ մը, մասնաւոր յանձնարարականով ներկայացուցիչ նշանակուած է: Անոր յանձնուած է գրաւոր ուղերձ մը, Հայաստանի մէջ, իր յուղարկաւորութեան առթիւ կարդացուելու համար: Գրուած է նաեւ նկարիչ Պ. Փ. Թէրլէմէզեանին:

Տախտակապատ դագաղին վրայ այսպէս մակագրուած էր,— Arménie, Erivan, via Batoum, R. P. K. (Գեր. Հայր Կոմիտաս):

(Մնացեալը յաջորդով) ՀՐԱՉԵԱՅ

ՎԱՂԸ՝ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ, ՄԵՐ ՆՈՐ ԹԵՐԹՕՆԸ

ՋԱՐԹՕՆՔ (Մաղխասի)

որ պիտի կարդացուի մէկ շունչով, ինչպէս առաջին անգամ հրատարակուած եւ գրքի վերածուած ատեն (Հայրենիք):

Հեղինակը կրկին աչքէ անցընելով զայն, տրամադրած է «ՅԱՌԱՋ»ի:

« ՋԱՐԹՕՆՔ »ը վէպն է հայկական յեղափոխութեան, վերջին յիսուն տարիներու փոթորիկներուն, ուր շարժանկարի մը պէս իրարու կը յաջորդեն դէպքերն ու դէմքերը,— դաւադիր, մտաւորական, ահաբեկիչ, ժողովուրդ:

Յաջորդով՝ հեղինակին տեսութիւնները՝ վէպին դասաւորման եւ իր գրելու եղանակի մասին:

ԺԱՆ Տ'ԱՐՔԻ տարեդարձը տօնուեցաւ կիրակի օր, արտակարգ հանդիսաւորութեամբ, թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ: Պաշտօնական արարողութեանց եւ զօրահանդէսին ներկայ էր Հանրապետութեան Նախագահը: Ազգայնական կազմակերպութեանց հետ, Ժան տ'Արքի արձանին առջեւ թափօր մը կազմած էր նաեւ Հրեղէն Խաչը, 40,000 անդամներով եւ հրամանատարութեամբ գնդապետին: Ամէն ինչ խաղաղ անցաւ: Միայն փողոցի մը անկիւնը «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի կուսակիցներ «կեցցէ թագաւորը» պոռացած ըլլալով, 70 հոգի ձերբակալուեցան:

ՍՊԱՆԻՈՅ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹԵԱՆ նախագահ ընտրուեցաւ վարչապետը, Պ. Ազանա, 864ի դէմ 754 ձայնով: Այն պալատը ուր կը բնակէր դահընկէց արքան, պիտի դառնայ նախագահին թէ անձնական բնակարանը եւ թէ պաշտօնատունը:

ՕՔՍՖՈՐՏԻ ՀԱՄԱԼՍԱՐԱՆԻՆ (Անգլիա) ուսանողական միութիւնը ուրբաթ գիշեր ժողով գումարելով, 57ի դէմ 67 ձայնով բանաձեւ մը քուէարկեց որ կ'ըսէ թէ «ուրիշ դրօշ չի ճանչնար բայց եթէ կարմիրը»: Բանաձեւին քուէարկութենէն առաջ ուսանող մը յայտարարեց.— «Ես չեմ ուզեր անգլիական դրօշը, որովհետեւ ան խորհրդանշանն է հայրենասիրութեան, իսկ հաւապաշտ հայրենասիրութիւնը վէրք մըն է մարդկութեան համար»:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՔԱՅԼ ԱՌ ՔԱՅԼ ...

(ՆԵՂՈՒՑՆԵՐՈՒ ՎԵՐԱԶԻՆՄԱՆ ԱՌԻԹՈՎ)

Անդրադառնալով անգլիական քաղաքականութեան (Նեղուցներու վերազինման հարցին մէջ), «Փըթի Ժուռնալ» իր Ապրիլ 14ի թիւով կը գրէր.

— «19րդ դարուն բոլոր անգլիական արտ. գործոց նախարարները, Քաննինկէն մինչեւ Տիզրայէլի, կը քաջալերէին Թուրքերը Վոսփորը եւ Տարտանէլը զինելու: Այս քաղաքականութիւնը կը բխէր բրիտանական աշխարհակալութեան առաջադրութիւններէն. այդ դարաշրջանին անգլիական քաղաքականութեան ուշադրութիւնը դարձած էր դէպի Եգիպտոս, Ատէն, Կիպրոս եւ Պարսից ծոց: 1853ին անգլիական ռազմատորմիղը Թուրքերը կը պաշտպանէր Ռուսիոյ դէմ, իսկ փարիզեան դաշնագիրը կը հարկադրէր Ռուսերը իրենց պահանջները մեղմելու Թուրքիոյ նկատմամբ: 1878ին, երբ ռուս բանակը կեցած էր գրեթէ Պոլսոյ դռներուն առջեւ, Անգլիացիները դարձեալ միջամտեցին եւ յաջողեցան Պերլինի վեհաժողովին մէջ Ռուսիոյ պահանջները չափաւորել: Վերջապէս, 1907ին, Ֆրանսայի նախաձեռնութեամբ կնքուեցաւ անգլեւռուս համաձայնութիւնը, որմէ Անգլիա, ինչպէս յետագային պարզուեցաւ, գրեթէ չօգտուեցաւ: Այս բանին մէջ անոնք համոզուեցան 1915ին, երբ տեղի ունեցաւ անգլիական զօրքերու տարտանէլեան ռազմաձեռնարկը, թէեւ հերոսական, բայց չարաղէտ»:

Այսպէս է քաղաքականութեան մէջ. — դար մը ամբողջ Անգլիա Թուրքերը կը մղէր եւ կը հովանաւորէր զիրենք Նեղուցները զինելու, որպէսզի Հիւսիսի Հսկան — որմէ վախ ունէր — կարենայ բանտուած պահել Սեւ ծովի ջուրերուն մէջ: Դար մը վերջ, երբ Հսկան դադրած էր սարսափ ըլլալէ, Անգլիա կը հարկադրէր Թուրքերը Նեղուցները ապազինելու, որպէսզի իր ռազմանաւերուն առջեւ բաց մնայ ճամբան դէպի Սեւ ծովի ջուրերը:

1923ին, Լօզանի դաշնադրութեան օրերուն, լորտ Քըրզըն, հակառակ Չիչերինի բուռն ընդդիմութեան, Թուրքերը բերած էր իր այս նոր «հաւատք»ին եւ անոնց պարտադրած Նեղուցներու ապազինման անհրաժեշտութեան տեսակէտը: Թուրքերու անձնատուութեան փաստին առջեւ նաեւ Չիչերին հարկադրուած եղաւ իր ստորագրութեամբ վաւերացնել այս համաձայնութիւնը: Վերջինիս գործադրութեան վրայ պիտի հսկէին չորս պետութիւններ, — Անգլիա, Ճափոն, Ֆրանսա եւ Իտալիա:

Ամէն բռնադատուած դաշնագիր սկզբնական արատ մը ունի իր մէջ, — կողմերէն մէկը (յաղթականը) զայն կ'ուզէ գործադրել, մինչ միւսը (պարտուածը) զայն կ'ուզէ չեղեալ դարձնել: Եթէ բռնադատուած դաշնագիրները այս արատը չունենային, թերեւս ծնունդ իսկ չառնէին:

Տարիներու ընթացքին Թուրքիա քայլ առ քայլ խախտեց իր «ազատ կամք»ով ստորագրած Լօզանի անջատ համաձայնագիրը: Այսօր, լաւատեղեակ տուեալներով, Թրքական բանակի թիւը միայն Թրակիոյ մէջ կը հասնի մօտ 80.000 սուինի, երբ համաձայնագրով իր զօրքերու թիւը Պոլսոյ եւ Էտիրնէի շրջաններուն մէջ պիտի հասնէր առաւելագոյնը 10.000 սուինի (առանց ծանր հրետանիի):

Թուրքիա Լօզանի համաձայնագիրը փաստօրէն վաղուց խախտած եւ վաղուց սպառազէն բանակներով եկած եւ գրաւած է «չէզոք» գօտիները, դաւադրաբար ամրացնելով նաեւ Նեղուցները: Ու ճիշդ է թերեւս «Փըթի Ժուռնալ», յայտարարելով, որ համաձայնագրի փաստական խախտումը ինքնին անարժէք կը դարձնէր Անգլիացիներու աչքին անոր նաեւ իրաւական խախտումը: «Ինչ կը վերաբերի Նեղուցներու նոր ամրութեանց, — կը գրէ ֆրանսական թերթը, — Անգլիացիներու կարծիքով ենթադրուածին չափ մեծ չէ անոնց ռազմական արժէքը: Որովհետեւ Թրքական բանակը այսօր այնքան լաւ կազմակերպուած և այնքան լաւ զինուած է (համաձայն ռազմական թէքնիքի վերջին խօսքի), որ պատերազմի մը պարագային, միեւնոյն է, արագօրէն եւ առանց դժուարութեան ան պիտի կարենայ գալ եւ տիրանալ Նեղուցներուն»:

Դէպքերու բարեյաջող դասաւորումով Թուրքիա վերստին կը տիրանայ Նեղուցներուն: Խորհրդանշական բան մը կայ այս երեւոյթին մէջ: Թուրքիա քշուեցաւ աշխարհի կարեւորագոյն ռազմական անցքէն, երբ տկարացած էր Ռուսիա եւ երբ մի էին մնացեալ հզօրները՝ Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Ճափոն (սոնք հաւաքաբար Զանաքի մէջ կը հսկէին համաձայնագրի գործադրութեան վրայ): Թուրքիա վերստին դէպի Նեղուցները կը դառնայ, երբ ոտքի է Ռուսիա եւ երբ պառակտուած են մնացեալ հզօրները: Իր յուշագրին մէջ մասնաւորաբար այս վերջին կէտի վրայ կը մատնանշէ Թուրքիա, յայտարարելով, որ «երաշխաւոր»ներէն Ճափոն, ինչպէս յայտնի է, ընդմիշտ քաշուած է Ազգաժողովէն (եւ հրաժարած անոր նկատմամբ ստանձնած իր բոլոր յանձնառութիւններէն), Իտալիա եւ Անգլիա կը գտնուին հակադիր ճակատներու վրայ եւ բռնուած են խուլ պատերազմի, իսկ Ֆրանսա յուսահատ ճիգեր կ'ընէ վերականգնելու համար անվերականգնելին:

Կէտի մը մէջ անխոցելի է Էնկիւրին: Լօզանի անջատ համաձայնագիրը Նեղուցներու համար կը սահմանէր կարգ մը, որ ելակէտ ունէր զինաթափութեան ձգտող աշխարհ մը: Տարիներն ու դէպքերը եկան վկայելու, որ մեր աշխարհը կ'ընթանայ ոչ թէ դէպի զինաթափութիւն, այլ դէպի սպառազինում: Ու քանի որ բոլորը կը զինուին, ուստի Էնկիւրի կը խորհի, որ նաեւ ինք հարկադրուած է զինուիլ՝ ոչ թէ «խաղաղութեամբ», այլ զէնքով Նեղուցներու վրայ «կարգ»ը պահելու համար:

Ով գիտէ, թերեւս նախախնամական բան մը կայ Թուրքիոյ այս քայլին մէջ: Նեղուցները վերազինելով եւ ռազմական այդ կարեւորագոյն անցքի պահակը դառնալով, Թուրքիա կրկին եւ վերստին կը մխրճուի եւրոպական մեծ ուժերու բարդ եւ արիւնալի վէճերուն: Պիտի բաւե՞ն իր վտիտ միջոցներն ու տկար ուժերը այս վէճերուն տոկալու: Չենք կարծեր: Բոլոր պայմաններու տակ դժգոհ չենք, որ Թուրքիա այս իմաստով կը ծաւալի ու վերստին մասնակից կը դառնայ հզօրներու աւերիչ պայքարներուն: Պայմանով սակայն, որ, տիրանալով Նեղուցներուն, Թուրքիա երեսով դառնայ ոչ թէ դէպի Արեւելք, այլ դէպի Արեւմուտք:

Նեղուցներու վերազինումով աւելի տեսանելի պիտի դառնան այն խուլ պայքարները, որ կան պալքանեան պետութեանց, ինչպէս նաեւ անոնց ետին կեցած մեծ ուժերու միջեւ:

Վերսայլեան աշխարհը կը ճարճատի հիմէն մինչեւ կատարը՝ արիւնալի արարներու մէջ նոր աշխարհի մը ծնունդ տալու համար:

Եթէ արդարութիւն պիտի ըլլայ մեր ժողովուրդին, թող եօթնիցս օրհնեալ ըլլայ մեր ոճրապարտ մոլորակի այս ահեղ երկունքը»:

(Խմբագրական «ՑՈՒՍԱԲԵՐ»Ի)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

«ՌԷՔՍ»

Համաշխարհային պատերազմը, ուրիշ շատ մը վերիվայրումներուն հետ, յառաջ բերաւ վերադնահատման վարակիչ շարժումներ:

Այսպէս Մուսոլինիին ընկճուած Իտալիոյ տուաւ նոր տեսութիւն մը, փաշականութիւն: Շարժումը ծաւալեցաւ եւ կեդրոնական եւ Արեւմտ. Եւրոպայէն մինչեւ Ծայր. Արեւելք նոյն հոսանքին ենթարկուեցան մեծ ու պզտիկ ժողովուրդներ:

Տարիներ վերջ, «ընկերվարութեան երբեմնի օրրան» Գերմանիոյ մէջ, ծնունդ կ'առնէր դերազգայնական շարժումը, — հիթլէրականութիւն:

Եւ երբ մեծ ժողովուրդները այսպէս տենդագին փարած էին ու են եսապաշտութեան, անտարբեր չէին կրնար մնալ փոքր կամ պարտուած ժողովուրդները:

Ահա ձեզ Պելժիան, փոքր պետութիւն մը, արի, չարքաշ եւ խնայասէր ժողովուրդով, որ սկսած է նոր որոնումներ կատարել դիմադրելու եւ չնչելու համար:

Այդ որոնումներու անմիջական արդիւնքն է այսօր «ռէքս»ականութիւնը:

Այս շարժման առաջնորդն է Լէօն Տէկրէլ, 29 տարեկան երիտասարդ մը: Գիւղացիի զաւակ, եւ արտաքին երեւոյթով համեստ, թուխ եւ միջահասակ:

Ֆրանսական յեղափոխութեան օրերուն երբ պետութիւնը բաժնուեցաւ կրօնքէն, Լէօն Տէկրէլի մեծ հայրն ու պապը կ'անցնին Պելժիա: Հայրը երեսփոխան կ'ընտրուի Պրապանէն: Եւ յետոյ ամուսնանալով Պելժուհիի մը հետ կ'ունենան Լէօնը՝ Վալոնի մէջ:

Լէօն Տէկրէլ հրաշալի հռետոր է, երբ բեմ կը բարձրանայ, կ'արձանանայ կարծես, եւ բառերը կը հոսին, հեղեղի պէս: «Ոսկեբերան» ինչպէս կը գրէ թղթակից մը:

Օրական քանի մը անգամներ բանախօսութիւններ կը սարքէ Ֆլանտրի մէջ, եւ ֆրանսերէն խօսելով Ֆլամաններուն: Ինք ժողովուրդ չի փնտռեր, այլ ժողովուրդն է որ զինք կը փնտռէ, եւ կը վճարէ մուտք ընելու համար: Ոչ ոք կը հրաւիրէ: Ամէն ոք պէտք է իր տոմսակը առնէ: Օրինակ, մարտ 14ին, Պրիւքսէլի մէկ հսկայ սրահին մէջ, որ կ'առնէ 20—25 հազար հոգի, բանախօսութիւն մը տուաւ: Շաբաթ մը առաջ արդէն տոմսակները տեղաւորուած էին եւ պարապ աթոռ չէր մնացած:

Առնուազն երեք ժամ կը խօսի, առանց առջեւը թուղթի կտոր մը ունենալու: Եւ ոչ ալ սեղանի վրայ գաւաթ մը ջուր կարելի է գտնել:

Լէօն Տէկրէլ հպարտութեամբ կ'ըսէ. «Գիւղացիի ֆիզիքական եւ բարոյական տիպար առողջութիւն ունիմ եւ չեմ յոգնիր ու չեմ ձանձրանար»:

Ռէքսեան շարժումը հինգ տարեկան է այսօր: Ինչպէս ուրիշ հզօր կազմակերպութիւններ, այս շարժումին սկիզբն ալ եղած է շատ համեստ: Եւ սակայն, այսօր հասած է ուշադրաւ աստիճանի մը: Իրենց պաշտօնաթերթը ֆրանսերէն լեզուով կը տպագրուի վաթսուն հազար, իսկ ֆլամաներէն յիսուն հազար:

Պելժիայի մէջ այսօր կան քաղաքական երեք հզօր կազմակերպութիւններ, իրենց որոշ առաջադրութիւններով եւ ծրագիրներով. — Կաթոլիկներ, ազատականներ եւ ընկերվարականներ:

Իսկ ի՞նչ է նոր շարժումը: Կարելի է ըսել իր առաջնորդին բերնով «վերադարձ դէպի բնականը» ...

Շարժումը այսպէս է խմբագրած իր ծրագիրը, որուն յաջողութեան կը սպասարկեն այսօր հազարաւոր պելժ երիտասարդներ:

1. Դասակարգերու գործակցութիւն. 2. Աշխատանքի կարգապետութիւն. 3. Պաշտպանութիւն փոքր վաճառականութեան. 4. Ընդլայնում փոքր սեփականատիրութեան, 5. Մասնական վերադարձ դէպի հողը. 6. Անհետացում խեղճ եւ բնակութեան անյարմար խրճիթներու. 7. Դրամագլուխի ապակեդրոնացում եւ պատասխանատուութեան ամենախիստ հաստատում. 8. Վերջ մեծ դրամագլխի յաղթանակին, 9. Պրպտումներ արտաքին աշխարհին մէջ, նոր հրապարակներու եւ շահաստաններու, 10. Գաղթային քաղաքականութիւն մը որ համապատասխանէ հանրութեան շահերուն եւ ոչ թէ քանի մը մեծ ընկերութեանց. 11. Խնայողական ճկուն բայց կարգապահ քաղաքականութիւն մը. 12. Ամուսնացած կիներուն համար արգելք աշխատանքի:

Ամփոփած եղանք գլխաւոր կէտերը ծրագրին: Այժմ, խօսքը տանք առաջնորդին՝ Լէօն Տէկրէլի.

— «Կ'ուզեմ գրաւել երիտասարդութեան սիրտը: Ես ոչ փաշական եմ եւ ոչ ալ համայնավար: Կ'ուզեմ որ ամէն անոնք որ կուգան անդամագրուիլ «Ռէքս»ին, ինծի ընծայեն բարոյական եւ մտաւորական գործակցութիւն մը, որպէսզի միասնաբար պելժ ազգը բարոյական բարձր մակարդակի մը վրայ հաստատենք»: Ֆրանսացի լրագրող Ա. տը Կօպարի այն հարցումին թէ, «Ռէքս»ականները զինեալ կամ ոչ խումբեր ունի՞ն, «առաջնորդ»ը կը պատասխանէ:

— Ոչ, ոչ, «Ռէքս» շարժման անդամները ոչ մէկ ժամանակ փողոց չեն իջներ: Ոչ զէնք ունին եւ ոչ ալ եղէգնացուպ: Սակայն բաւ որ գէթ ամիսը անգամ մը մութ ուժերէն հարուած կ'ուտեմ: Մինչեւ հիմա վեց անգամ հիւանդանոց կամ դեղարան եմ գացեր դարմանուելու:

Լէօն Տէկրէլ լաւատես մըն է: Կը խօսի առաքեալի մը պէս չեշտելով թէ «խորհրդարանին մէջ պիտի ունենամ առնուազն հինգ երեսփոխան եւ թերեւս կրկնապատիկը: Մեր շարժումը պիտի մնայ խորհրդարանէն ներս ամէն պարագայի տակ: Արդիւնքի մասին կը համոզուիք շուտով: Մեր երեսփոխանները պիտի ըլլան կուսակցական ամէն կաշկանդումներէ»:

Եւ դեռ աւելին:

— Երբեք փողոցներուն մէջ բանախօսութիւն չեմ ըներ: Չեմ ուզեր որ պոչ կազմեն ետեւէս: Կը սարսափիմ կռիւներէն եւ բռնի ուժի տիրապետութենէն: Պելժիան եւ պելժ ժողովուրդը համոզելով ու բացատրելով է որ պիտի առաջնորդենք: Հակառակ եմ եւ ընկերվարութեան եւ համայնավարութեան, որովհետեւ իմ կարծիքովս հակամարդկային են: Մեր ծրագիրը հաստատուած է ժողովուրդի եւ մեր մէջ գոյացած սիրոյ վրայ: Իմ եւ բարեկամներուս միջեւ անսահման խանդաղատանք կայ»:

Հետեւած է Հիթլէրին բոլոր շարժումներուն, առաջին օրերէն իսկ: Կարդացած է հիթլէրականութեան հանգանակը ներկայացնող գրքոյկը, «Իմ Պայքարը»: Ընդհանրապէս հիացող մըն է անոր քարոզութեան ձեւերուն:

Իսկ գալով Մուսոլինիին, հիացող մըն է անոր վրայ:

Ճամբորդած է շատ վայրեր, եւ հետեւած ռուսական ներկայ իշխանութեան բոլոր հրատարակութիւններուն եւ շարժումներուն:

Հիմա Պելժիոյ մէկ ծայրէն միւսը, չկայ անհատ մը որ չխօսի իր մասին, իր շարժումներուն եւ բանախօսութեան մասին:

Ապագան պիտի ցուցնէ թէ ինչ չափով պիտի յաջողի իր ծրագիրներուն մէջ: Որովհետեւ մեքենական այս դարուն երբ մարդ-մեքենան կը մրցի իրական մեքենաներուն հետ, ջերմեռանդութիւնը հասած է աստիճանի մը ուրկէ անդին մարդկային բանականութիւնը չի կրնար չափել անսահման միջոցը, ինքնին արդէն կուգայ եւ պիտի գայ անխուսափելի իրողութիւնը:

Կամ «անմարդկային» կոչուած շարժումները պիտի տիրապետեն իրենց պայքարով, տառապանքով եւ հացի տագնապով պիտի տիրապետեն եւ կամ իրենք: Ուրիշ լուծում չկայ:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Շոգեկառք՝ Մարսէյլի կայարանէն: Հետս ունիմ տեղական լրագիր մը եւ «Ուրֆայի Հերոսամարտը» իբրեւ ճամբու ընկեր: Ակնարկ մը կը նետեմ օրուան լուրերուն վրայ, պատերազմ, դահլիճի տագնապը, քաղաքական հրատապ հարցեր: Կը ծալլեմ լրագիրը եւ կը նետեմ նստարանին վրայ: Կը վերցնեմ «Ուրֆայի Հերոսամարտը», կը թղթատեմ անխառն հաճոյքով մը, կարծես թէ Հայաստան աշխարհի սահմաններէն ներս կը մտնեմ, գլխիչ բոյր մը ռունգերս կ'ուռեցնէ անգիտակցաբար ու ինքզինքս վերացած՝ նոր աշխարհներու մէջ տեղափոխուած կը զգամ: Սահուն ու գեղեցիկ ոճով գրուած այս հերոսապատումը կը կարդամ անձանձիր, հակառակ անոր որ կարդացեր եմ քանի մը հեղ: Աննման հերոսներու տողանցքը կ'երեւայ աչքերուս առջեւ եւ ջինջ ու բիւրեղանման հոգիներու վեհութեամբ կ'արձանանան երեւակայութեանս պաստառին վրայ:

Ահա Մկրտիչ Եօթնեղբայրեանը, Հայոց նորագոյն եւ մօտաւոր պատմութեան ամէնէն կարկառուն եւ հոյակապ դէմքերէն, որ կարճատեւ շրջանի մէջ իսկ հերոսական անուն մը ձգեց գալոց սերունդներու համար: Յարութիւն Ռասթկէլէնեան, երկար ու տէրվիշի նման մազերով, Քրիստոսի բարութեամբ ու անսահման հեզութեամբ: Նոյն պատկերը նաեւ իգական սեռին մէջ: Պարզ ու համեստ Հայուհիներ, որոնք 20րդ դարու երկունքին, Հայոց փափկասուն կիներու դերը կատարեցին ու արիւն ու քաջութեան գինով հերոսուհիներ արժանի անունը ստացան: Օր. Խանըմ Քէթէնճեան, Զիլինկիրեան, Կէմզեան եւայլն, որոնք դիրքէ դիրք պատելով

« ՅԱՌԱՋ »Ի ՊԱՏՄՈՒԱԾՔՆԵՐԸ

ՄՈԽՐԱԿՈՅՏԻՆ ՊԱՀԱԿԸ

Թող զինքը կախաղան բարձրացնէին, թող իր միսը կտոր-կտոր ընէին եւ շուներուն բաժնէին, բայց իր Թոռան չդպչէին: Ոչ, այս մէկը ո՛չ: Եթէ չերթար, ի՞նչ պիտի ընէր ինքը այդ դժոխքին մէջ, այդ գազաններուն հետ, ի՞նչպէս պիտի վստահէր իր Թոռան կեանքին ապահովութիւնը: Եթէ Թոռը մինակ ղրկէր ... օ՛, ո՛չ, ո՛չ: Ու վճռեց երթալ:

Պիտի մեկնէին ուրեմն: Պատրաստութիւն հացի, պատրաստութիւն հագուստի, պատրաստութիւն լուռ ու գաղտնի: Ճամբայ պիտի իյնային կէս գիշերէն անմիջապէս վերջ, լուռ, անշշուկ պիտի սողոսկէին մինչեւ քաղաքէն դուրս՝ ամայի վայր մը հաւաքուելով ճամբայ պիտի իյնային ծանօթ ուղղութեամբ մը: Ու քանի կը մօտենային մեկնելու ժամերն ու վայրկեանները, այնքան կ'ալեկոծէր Նազիկին սիրտը:

Պիտի երթար, չէր կրնար մնար այլ եւս:

Կարաւանը պիտի բաղկանար 27 անձերէ եւ 18 ջորիներէ: Նազիկ Պաճին, երկու ջորի վարձած էր, մէկը Թոռան, միւսը իրեն համար: Պատրաստած էր ինչ որ պէտք էր, առած էր ինչ որ անհրաժեշտ էր:

Հասաւ որոշուած օրը:

Առանց վտանգի ճամբայ ինկան:

Պիտի կտրէին Ջայրի Մըջայ, Ապրանք, Հաւաւ, Արթխան գիծը, դէպի Տէրսիմ եւ անկից ալ սահմանը:

Ջորիի մը վրայ հեծած էր Նազիկը, ուրիշի մը վրայ՝ Թոռը: Պարզ աստղազարդ երկինք մը կար այդ գիշեր: Լուսինը վերէն տրտում ժպիտով մը կը նայէր մեկնողներուն: Վարը հեռաւոր ձորին մէջ, դեռ կը լսուէր Արածանիին խուլ երգը: Շրջակայքը, անծայր տարածութիւններու վրայ կը տիրէր խոր, պատկառելի լռութիւն մը, երբեմն միայն, անքուն սիսեռները իրենց գիշերուան տրտմագին կանչը կ'արձակէին խզելով խոր լռութիւնը: Հեռաւոր, անծայր հորիզոններու վրայ կարծես թաւշութակի մեղմ համանուագի մը հետ ստուերներու դանդաղ կարաւան մըն էր որ կը քալէր:

Առանց «Զանգ»ի կարաւանը կը յառաջանար միօրինակ քայլերով: Պէտք էր հեռանային, լուսաբացէն առաջ:

Կը քալէր կարաւանը ...

Նազիկ Պաճին նորէն երազներու ովկէանին մէջ ինկած էր: Իրեն այնպէս կը թուէր թէ արիւնի մէջէն կը քալէր, ծանօթդէմքերու վրայէն կոխկռտելէն կ'անցնէր, ծանօթ անծանօթ հոգիներ սպիտակ ստուերներ հագած իրեն ետեւէն կը քալէին, իրեն կը ձայնէին:

Կը ցաւէր, գլուխը կը ցաւէր, կոկորդը կը ցաւէր, ամբողջ էութիւնը կը ցաւէր:

Կարաւանը կը շարժէր: Իր ջորիին քայլերուն հետ յամրօրէն կ'օրօրուէր: Կ'օրօրուէին իր միտքն ու հոգին, իր զգացումները: Լուռ էր եւ մռայլ: Մինակ էր կարծես, միս մինակ: Մոռցած էր կարծես բոլորը, մոռցած էր նոյն իսկ իր սիրասուն Թոռը: Իր ծանր խորհուրդներն էին իբրեւ անբաժան ընկեր:

Թոռը քանի մը անգամ իր ջորիին սանձը քաշեց, ետ կեցաւ մեծ մօրը կողքին ըլլալու համար, բայց, մեծմայրը կարծես դիտմամբ ետ կը մնար շատ դանդաղ կը շարժէր, չափազանց ծանր կը քալեցնէր ջորին:

Քանի մը անգամներ Պ. Արամը, Մակարը, մօտեցած, խօսած, հարցուցած էին իր որպիսութիւնը, բայց ան տրտում, թախծալից գրեթէ նոյն պատասխանը տուած էր «կոկորդս կը ցաւի, սիրտս կը խառնուի»:

Ու վար կը նայէր, միշտ գետինը կը դիտէր:

Հասան քանդուած գիւղի մը պարիսպներուն առջեւ: Զոյգ մը քով քովի աղբիւրներ, քանի մը ճղակոտոր ուռի-բարտիներ եւ մոխրակոյտի վերածուած տուներու պատկեր մը:

Նազիկին գիւղն էր, իր ծննդավայրն էր եւ մանկութեան օրրանը:

Այդտեղն էր որ Նազիկ Պաճին բնազդաբար վեր առաւ իր աչքերը, շտկեց իր մէջքը, բացաւ, փնչխուելու աստիճան բացաւ իր աչքերը:

Ու ... ճիչ մը:

Այդտեղ, այդ աւերակներու մոխրակոյտին ներքեւ թաղուած էին իր երազներն ու յոյսերը, իր հոգիէն ու սրտէն փրթածները: Անմահ յիշատակներու աշտարակը այդտեղ խորտակուած էր: Այդտեղ այդ պատերուն ներքեւ, այդ ուռեններուն շէն ըստուերին տակ սէր, խինդ ու արեւ էր պտտցուցած Նազիկը: Մայր էր եղած, երկունք էր քաշած, մեծ մայր էր եղած: Դրախտն ու դժոխքը այնտեղ ապրած էր, դիւրի՞ն էր այդ բոլորէն բաժնուիլ, այդ բոլորը ձգել հեռանալ ...

Է՛ ... դեռ երեք չորս տարիներ առաջ՝ շէն ու շէնշող աշխարհ մը կը շնչէր այդ երկնակամարին տակ: Օր մը, ահաւոր կայծակ մը մոխիրի վերածած էր բոլորը, քանդած էր բոլորը:

Նազիկը այդ քանդումին կենդանի ականատեսը եղած էր:

Երբ աւերակներուն առջեւ հասան՝ արդէն, կատարեալ հիւանդ էր, ջորիէն վար իյնալու աստիճան հիւանդ:

Մակարարը մեծ մօրը վիճակը Թոռան յայտնի չընելու համար, զայն կարաւանին գլուխը անցուցած էր: Պ. Արամ, հէքեաթ, պատմութիւն պատմելով կը զբաղեցնէր: Հէք պատանին ուրախ եւ ժպտուն տրամադրութեամբ մը մտիկ կ'ընէր բոլորը:

Նազիկ Պաճին, քովի ուղեկիցներէն խնդրեց որ վար առնեն զինքը վերջին անգամ ըլլալով համբուրելու հայրենի հողը:

Կատարեցին կամքը:

Վար առին զինքը ջորիէն, դրին գետինը: Ծունկի գալէն աւելի, երեսի վրայ երկարացաւ գետին, ժիր ժիր գրկեց հողը, հեկեկաց, մըլտաց, լացաւ համբուրեց, համբուրեց հողը, յետոյ խնդի մը երեւոյթով վեր բարձրացուց գլուխը եւ պտտաց շուրջիններու երեսին. «Ի՞նչ է, ի՞նչ կ'ուզէք ինծմէ, հանգիստ չթողո՞ւք զիս, անաստուածներ»:

— «Ի՞նչ կ'ուզէք» ի՞նչ ըսել է, դէ՛ ելէ որ երթանք, կարաւանը հեռացաւ, Աստօղ քեզի կը սպասէ, դէ՛ ելէ ... ըսաւ Մակարարը:

— Հա Մակար, հա՛, էս քու ոտքիդ մատաղ, հա, առ սա ափ մը հողը, հոն, այնտեղ, էն անկիւնը, դէզ մը ոսկորներու քովիկը, ձեռքի չափ փոքր տափակ քար մը կայ, երեք գիր գրուած է, երեք գիր: Մեծ տղաս զարնուած ատենը, մեռնելէն առաջ իր արիւնով է գրած, «այս քարը տղուս, Աստոյիս տուէք» ըսած է: Երեք գիր, Մակար, «Վ. Վ. Վ...»: Տո՛ւր, Մակար, տուր այս ափ մը հայրենի հողը ու կտոր մը քարը, Աստոյիս տուր, արեւիս տուր: Թող զանոնք տանի հետը ազատ Հայաստան, թող պահէ, թող պահէ մեծ սրբութեան մը պէս, թող պահէ: Ալ ես չեմ գար, չեմ կրնար գալ: Կարողութիւն չունիմ շարժելու, միտք չունիմ մեռելներէս բաժնուելու, էս սուրբ տեղերը ձգելու ...

Նազիկը լուսնի լոյսին տակ ճերմակ պաստառ էր հագեր, աչքերը խորացեր էին, կզակը սեղմուած, իրար անցած, ու յամրաբար լեզուն կը կըլորնար, բառերը կը սկսէին դանդաղիլ, ձայնը կամաց կամաց կը մարէր:

— Մակար, դու գիտես որ ես շատ բան տեսայ, ձգեցի շատ բաներ, բաժնուեցայ շատ բաներէ, բայց չեմ կրնար բաժնուիլ այս մէկէն, — մեռելներէս, նահատակներէս ...

Գնա՛, Մակար, տար Աստօս, սա՛ս զաղզաղ՛, տա՛տ - տատ- տատ, հա, հա՛, հո՛ւ ....

— «Խալաս» ... կմկմաց Մակարարը փղձկելով:

— «Ռա՞ստ», հարցուց Սմկօն:

— Ռա՛ստ, ռա՛ստ ...

... Կարաւանը կը քալէր միօրինակ քայլերով: Պ. Արամն ու Աստօն անտեղեակ եղածին՝ անհոգ կը շարունակէին իրենց զրոյցը:

Մակարարը կարաւանին ետեւէն դանդաղ քայլերով շրթները ծամելէն բաներ մը կը մըլտար ինքն իր դէմ: Շատ յոգնած կ'երեւար, չափազանց ընկճուած: Երեխայի պէս կը հեկեկար:

Կը ծխէր, առանց դադարի կը ծխէր: Կարծես թէ մարմինը փոքրացեր էր, եւ երկինքը իր ուսերուն վրայ փլած:

Կարաւանը կը քալէր ... Պ. Արամ կը պատմէր ...

Մակարարը միշտ կը խորհրդածէր ու կը ծխէր: Լոյսը տակաւ կը բացուէր ...

ՄԽՍԱՔ - ՄԻՐՋԷ

(Վերջ)

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէն եւ թղթակիցներէն իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի ու մելանով:

...կը խրախուսէին հայ քաջերը։ Ու հիմա, օտար ու լպիրշ պողոտաներուն վրայ երբ կը հանդիպիմ հայ աղջիկներու՝ չպարուած քօղերու տակ, ինծի կը թուի թէ հայկական ոգի, շունչ ու արիւն չէ մնացեր անոնց երակներուն մէջ, ամէն բան զոհեր են փառն գեղեցկութեան եւ ուրիշ նկատումներու։

Կը փակեմ «Ուրֆայի հերոսամարտը» յուզումով եւ ակամայ դուրս կը նայիմ լուսամուտէն։ Քաղաքներ, աւաններ, գիւղեր, արտ ու արօր կը նահանջեն կարծես ճակատագրէն հալածական որբերու պէս։ Մենութեան ու ճանճրոյթի մղձաւանջ մը նստեր է հոգիիս մէջ, մենաստաններու խորը ապրող կրօնաւորի մը պէս աշխարհէն կտրուած՝ կ'ապրիմ առանձնութեանս հետ։ Ու մինչ կառախումբը կը սուրայ շոգեկինդ, ճամբուս վրայ հետզհետէ կը հանդիպիմ Արլ, Ավինեոն, Մոնթելիմար քաղաքներուն, որոնք ողողուեցան վերջին յորդառատ անձրեւներու հետեւանքով։ Կ'ուզեմ պահ մը կանգ առնել ողողումի տեսարաններուն առջեւ, դիտելու տեսնելու համար այն գեղեցիկ բնանկարները, որոնք մարդկային հոգեկան ու գեղարուեստական զգացումներուն վրայ խորունկ տպաւորութիւն կը ձգեն։ Բայց, շոգեկառքը կը սուրայ, աւելի արագ, կտրելով օձագալար ճամբաներ ու լեռներու կողերուն ձգուած դարձդարձիկ արահետներ։ Ինչ հսկայական աշխատանքներ, նիւթական եւ ֆիզիքական զոհողութիւններ են ըրած այդ անմատչելի ապառաժ լեռները ծակելու, հարթ հաւասար ճամբաներու վերածելու համար։ Օ՜ մարդկային շինարար ստեղծագործութիւն, ես խոնարհաբար ծունր կը դնեմ քու արգասաւոր անունիդ առջեւ ու երկիւղածօրէն կ'երկրպագեմ այն կարշնեղ ու [illegible] բազուկներուն, որ [illegible] տէր են ազատութեան եւ գաղափարի [illegible]։ — Կանգ առ հոս, շոգեկառք, ո՞ւր կը փախչիս այդպէս շնչասպառ, մի՞թէ ետեւէդ Թուրքն է ինկած։ Ջուր աղաչանք, շոգեկառքը կը սուրայ։ Կարծես Ռօնի պղտոր ջուրերուն հետ կը մրցի։

Գետին գորշ ու ալեկոծ ալիքները օղակ օղակ կը գալարուին, հետզհետէ կը մեծնան, կը ծաւալին, ուրիշներ կը [illegible]ին եւ այսպէս շարունակաբար, մինչեւ որ աւելի մեծ ու հուժկու ալիք մը զանոնք փշրէ ձիւնի պէս։ Քիչ մը վերը, ալիքները բարձրէն կը թափին [illegible]աղաչաւոր վայրի մը մէջ, օձի խշշոցի պէս ձայն հանելով։ Շատ սիրուն ու հաճելի է դիտել այս հմայիչ տեսարանները։ Աշխարհահռչակ Այվազովսքի մը պէտք էր, այս տեսարանները կտաւին վրայ կենդանացնելու համար։ Կ'ուզեմ որ այս պահը երկար հազար ու մէկ գիշերներու պէս հաճելի դառնայ։ Այդ ալիքներու միաձոյլ ու փշրուող ձայներուն մէջ կ'ապրիմ երաժշտութիւնը Պէթհովէնի ու Մոցարտի, ինծի կը թուի թէ Վակներեան գեղեցիկ ու հրապուրիչ երաժշտութեան աշխարհին մէջ է որ կ'ապրիմ ու կը շնչեմ....

Եւ ի՞նչ բան աւելի քաղցր ու հմայիչ է քան երաժշտութիւնը բնութեան երգերուն։

Այդ րոպէին կարծես թէ ես կշտամբեր էի Ռօնի պղտոր ու խելագար ալիքներու յորուցած երաժշտութեան [illegible]ղերէն։ Եւ սակայն շոգեկառքը կը սուրայ անդադար, կ'անցնի մերթ եղեւիններու, սգաւոր նոճիներու և բարձրաբերձ լեռներու ընդմէջէն, լեռներ, որոնք յաւիտենական Հռոմի պահակներուն պէս անշարժ պպզեր են ու իրենց հսկայ ու ծանր մականներով կ'իշխեն բնութեան խաղաղ տարածութեան վրայ։ Լեռներ, որոնք ինծի կը յիշեցնեն մեր հայրենի երկրին սրբազան ու վեհաշուք լեռները, որոնց ձիւնապատ ու անմատչելի բարձունքներուն վրայ վայրի յովազներու եւ արծիւներու կռիւը միայն կը լսուէր։ Օ՜ խորհուրդը մեր վեհ ու հպարտ լեռներուն, ոգիներ կային անոնց ծերպերուն մէջ, ազատութեան ու կախարդանքի քուրմեր։ Արարատի եւ Արագածի մէկ փոքրիկ մանրանկարը կը տեսնեմ զանոնք դիտելով։ Ու կը հառաչեմ ի խորոց սրտի.— Արդեօք պիտի գա՞յ ժամանակ մը, օր մը վերադարձի, որ ազատ ու ինքնիշխան տէրը դառնանք պապենական մեր երկրին, Արարատի ու Շիրակի յուռթի դաշտերուն մէջ գլխաբաց ու բոպիկ, խանձող արեւի բոցերուն տակ անգամ մը եւս շողացնենք արծաթափայլ գերանդին, ու դաշտի ճամբէն, արտ ու անդաստանէն վերադարձող մեր գեղեցիկ ու սեւաչուի աղջիկներու մեղրածոր շրթներէն հորովէլն ու մարմրող երգը լսենք։ Ու մեր սրտի խորերէն ուրախութեան ու խանդավառութեան յորդառատ աղաղակներ բարձրանան Արարատի լանջերն ի վեր։ Ըսէք, տարագիր ու հայրենազուրկ ընկերներ, պիտի գա՞յ այդ բախտաւոր ու ցանկալի օրը։ Այս մտորումներուն մէջ էի, երբ աչքերուս առջեւէն տեսիլքի մը պէս անցաւ Վիէնի կայարանը։

Կէս ժամ յետոյ Լիոն կը հասնիմ։

Լ. ԳԵՂՈՒՆԻ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԱՊՐԻԼ ՏԱՍՆԸՄԷԿԸ ՊԷՅՐՈՒԹԻ ՄԷՋ

ՊԷՅՐՈՒԹ (Յառաջ).— Կիրակի 26-ին, Պէյրութի Ս. Նշան եկեղեցւոյ բակին մէջ հազարաւոր բազմութիւնը շրջապատած էր Հ. Մ. Ը. Մ.-ի արիներու խումբը, կը սպասէր եկեղեցական արարողութեանց աւարտումին, որմէ ետք Զ. Ո. Մխիթեան նախաձեռնութեամբ ժողովուրդը թափօր կազմած պիտի երթար ազգային գերեզմանինոց, անծանօթ զոհին դամբանին առջեւ իր յարգանքը խտացնելու մէկ միլիոն նահատակներուն որ կուլ գացին գազան ցեղի մը բարբարոսութեան։

Ժամը 10ին, թափօրը կը կազմուի չորս չորս, արիները Ֆրանսական, Լիբանանեան և Հայկական դրօշներով, առջեւէն «Քնար» նուագախումբը անոնց ետեւէն, յետոյ սեւ պաստառ մը վրան՝ «Յարգանք Ապրիլ 24ի զոհերուն» մակագրուած, ապա պատերազմին այրի մնացած սեւազգեստ մայրիկներ. նաեւ բազմաթիւ երիտասարդ Հայուհիներ ու յետոյ պատերազմի սերունդը որուն թիւը կը հասնէր 3—4000ի։

Առաւելապէս երիտասարդներէ կազմուած այս հսկայ թափօրը, որուն նմանը Լիբանանի մայրաքաղաքը տարին մէկ անգամ կը տեսնէ, իրեն հետ նաեւ իր բնիկ զաւակները մատ խածած կը դիտեն։ Եւ ի՜նչ կարգապահ, հանդարտ գնացք, լուռ ու խաղաղ, ունկնդիր նուագախումբին Շոփէնեան մահերգին, ունկնդիր նաեւ այն ներքին երաժշտութեան որ կուգայ հեռուէն, քան տարիներէն, երբ օր մը Թուրքը իր կացիններով ու սուրերով մահ ցանեց անխտիր։

Կը քալեն տղաքը, իրենք կենդանի վկաները, երբեմն տառապածները այդ ահաւոր սպանդին։ Եւ միայն կանգ կ'առնեն երբ կը հասնին Պուրճի հրապարակը։ Լիբանանի ժողովուրդն ալ իր զոհերն ունեցած ըլլալով, անոնց ի յիշատակ քաղաքի հրապարակին վրայ կանգնուած երկու մայրերու — քրիստոնեայ եւ միւսլիման— արձանին պատուանդանին վրայ, ինչպէս նախորդ տարիներուն այս տարի եւս դրուեցաւ ծաղկեփունջ մը հետեւեալ վերտառութեամբ, — «Պատերազմի հայ որբերէն իրենց երկրորդ հայրենիքին՝ սիրելի Լիբանանի նահատակներուն»։ Թափօրը կը շարժի։ Արեւը չեչտակի կ'ուղղէ իր ճառագայթները որոնք անտանելի կերպով տաք կ'ըլլան, երբեմն օրեր, Լիբանանի այս եղանակին, երբ հարաւը իր խորշակը կը ճամբէ։ Հակառակ ատոր, ժողովուրդը աւելի եւս ինքնամփոփ, հանդարտ ու լուռ կը քալէ։ Այդ հազարներուն թափօրը մինչեւ գերեզմանատուն, այնտեղ յարգանքով հետեւիլը արարողութեանց եւ խոր տպաւորութեամբ բաժնուիլը, այս ամէնը ցոյց կուտան թէ գիտենք պէտք եղած ատեն լռել, ուրիշ ատեն պոռալ, պահանջուած պարագային ալ կռուիլ...

Շահրոզ

ՀԱՅԵՐՈՒ ԴԻՐՔԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Երուսաղէմէն կը գրեն Յուսաբերի.

Մեր հայրենակիցները մինչեւ վերջ չեն շեղած անկողմնակալի եւ հիւրի պարտադրուած իրենց դերէն եւ շարունակելու են նոյն դերը՝ յարգելով հանդերձ հիւրընկալ ժողովուրդի զգացումներն ու իրաւունքները։

Արաբական գործադուլին մասնակցելով Հայերն ալ գոց կը պահեն իրենց խանութները, առանց տրտունջի, որքան ալ այդ բանը հարուած մը ըլլայ իրենց տնտեսական արդէն իսկ խախուտ վիճակին։

Երեք Հայերէ կազմուած պատուիրակութիւն մը, յանուն հայ համայնքին, այսօր 20 պարկ ալիւր յանձնեց արաբ Գործ. Կոմիտէին, յատկացուելու համար գործադուլի հետեւանքով չքաւորութեան մատնուած արաբ ընտանիքներուն։ Կոմիտէն շնորհակալութեամբ ընդունած է Հայոց ինքնաբուխ նուէրը։

Միւս կողմէ հայ չքաւորներ ալ երեւան կ'ելլեն դարձեալ նոյն գործադուլի հետեւանքով եւ եթէ գործադուլը յարատեւէ անորոշ ժամանակ մը եւս, այն ատեն բազմաթիւ ընտանիքներ սեւ թշուառութեան պիտի մատնուին։

Հայ գաղութին մէջ գովելի նախաձեռնութիւն կը տիրէ այժմէն այդ չքաւորներու կարիքներուն հասնելու համար։

ՀԱՅ ԿՈՅՐԵՐՈՒ ՀԱՄԵՐԳԸ

Պէյրութէն կը գրեն թէ «Միմորիըլ Հոլսի» մէջ տեղի ունեցած է Ղազիրի մօտ 30 հայ կոյրերու համերգը, ղեկավարութեամբ Պ. Յակոբ Իւվէզեանի։ Կարգին կը հսկէին կուրանոցի զուիցերիացի հայախօս վարիչներ։

Յայտագիրը բաւական ճոխ էր եւ խնամուած։ Կտորներ ունէին Կոմիտաս, Եկմալեան, Իւվէզեան, Շուպէրթ եւ ուրիշներ։ Յայտագրին առաջին մասը ամբողջ կրօնական երգեր էին։ Կոյր օրիորդ մը վարժ մատներով կարդացած է, քիչ մը ծանր առոգանութեամբ, խնամուած տեղեկագիր մը Ղազիրի կուրանոցի աշխատանքներուն վերաբերեալ, յայտնած է թէ իրենք ունին կանոնաւոր դպրոց, ուր կ'ուսանուին, ուռուցիկ գիրերով եւ պատկերներով, թուաբանութիւն, կենդանաբանութիւն, գրել կարդալ եւ նուագ։ Այս դասերուն համար ունին յատուկ բարձրագոյն ուսում ստացած ուսուցիչներ, իրենց յատուկ գրամեքենայ, կը տպեն գիրք եւ պարբերաթերթ մը։

Ներկաներու ցուցադրուած են սրահին յարակից սենեակներէն մէկուն մէջ, կոյրերու աշխարհագրական ու ուռուցիկ քարտէսները, կենդանաբանութեան պատկերները, գիրքերը եւ գրամեքենան։ Կոյր օրիորդ մը հանդիսականներու ներկայութեան քանի մը արտագրութիւններ ըրած է Աւետարանէն՝ իրենց յատուկ գրամեքենայով։ Ներկաներու ըսած նախադասութիւններն եւս վարժ կերպով գրած ու կարդացած է։

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

«ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ» ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

ՍԱՐՍԵԼ.— Մայիս 2ին տեղի ունեցաւ «Համազգային»ի մասնաճիւղին Դ. դասախօսութիւնը։

Վարչութեան ձեռք առած նոր միջոցներու շնորհիւ հաւաքոյթը հետզհետէ կը դառնայ աւելի արդիւնաւոր եւ նոր անդամներ կ'արձանագրուին։

Նախագահ Պ. Արմ. Աճէմեան, այստեղ հասակ նետած երիտասարդ մը, գեղեցկօրէն գնահատելով «Համազգային»ի աշխատանքը, շեշտեց.— «Այս օտար ափերուն վրայ անհրաժեշտ էր կազմակերպութիւն մը առողջ եւ գիտակից, գրահուած հայ գրի եւ գրականութեան վառ սիրով, որպէսզի կարենանք դիմագրաւել այն ահարկու եւ համայնակուլ վտանգին, որ կը սպառնայ մեր մշակոյթին եւ ազգային դիմագծին։ Ուրախ ենք այսօր, որ ունեցանք «Համազգային»ը, իր կոչման եւ պարտականութեան գիտակից ընկերակցութիւն մը, որուն համար բոլորս միասին պէտք է աշխատինք, մանաւանդ որ կազմուած է բոլորովին չէզոք գետնի վրայ, առանց դաւանանքի եւ գաղափարի խտրութեան»։

Օրուան դասախօսն էր Պ. Խոսրով Ներսէսեան, նիւթը՝ «Մարդկային մեքենան եւ իր առողջապահութիւնը», (շարունակութիւն նախորդին)։ Այս անգամ բացատրութիւններ տուաւ գանկի, ճակատի, յօնքերու, երեսներու, քիթի եւ ականջի, ծնօտի ու շրթունքներու եւ լեզուի մասին, պարզելով իւրաքանչիւրին առանձնայատկութիւնը իբրեւ արտաքին մասնիկները ամբողջական մեքենային։ Մի առ մի նկարագրեց նաեւ իւրաքանչիւրը, կազմախօսական եւ առողջապահական գիտելիքներ հաղորդեց, որոնց շնորհիւ կարելի է կանխել կարգ մը հիւանդութիւններ։ Դժբախտաբար, դժուար է տալ այս շահեկան դասախօսութեան ամփոփումը, քանի որ մեր սիրելի «Յառաջ»ի սիւնակները շատ թանգ են, իսկ օրուան պահանջները՝ բազմազան։ Այս առթիւ պիտի թելադրէի որ քոյր մասնաճիւղերու վարչութիւններն ալ իրենց շրջանները հրաւիրեն Պ. Խոսրովը դասախօսելու համար այս խիստ օգտակար նիւթի մասին, մանաւանդ որ ինք տրամադիր է ընդ առաջ երթալու։

Խրան

ՄԱՄՈՒԼ

ԲՈՂՆԱՒՈՐ ՀԱՐԻՒՐ ՏԱՐԻՆԵՐԸ

Պուքրէշի Արարը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (3 մայիս).

— «Ժողովուրդի մը մէջ ուր հազուադէպ են մնայուն ձեռնարկները եւ ուր խանդավառութիւնները այնքան կարճ կը տեւեն, հրաշք մըն է հարիւրամեայ գոյութիւնը կրթական յարկի մը։ Ու հրաշքը աւելի շքեղ կը դառնայ՝ երբ այդ հարիւրամեայ ծերունին մեզ կը ներկայանայ միշտ թարմ ու կայտառ ու մանաւանդ գմայլելի հունձքով մը։

Վենետիկի ու Փարիզի Մուրատ-Ռափայէլեան զոյգ մը քոյր կրթարանները՝ որոնք իրենց հարիւրամեակը պիտի տօնեն աշնան՝ այդ հրաշքն է որ մեզ կը պարգեւեն։

Հիմնուած երկու հայրենասէր Հնդկահայերու Սամուէլ Մուրատի եւ Եդուարդ Ռափայէլի կտակով՝ Մուրատ-Ռափայէլեան յարկը, մերթ առանձին՝ Վենետիկի մէջ, մերթ իր վենետիկեան ու փարիզեան զոյգ մը թեւերով, հարիւր տարիէ ի վեր հայ շունչը կը ծաւալէ իր շուրջը, ու սերունդներ կը թրծէ հայ ոգիով։

Ինչ փոյթ սակայն ճառերը՝ երբ հունձքն է որ կը խօսի։

Բաւական է ակնարկ մը նետել այն սքանչելի սերունդներուն վրայ զորս Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարանները ընծայեցին հայ ժողովուրդին։ Բայց ո՞ր մէկը թուել այն հոյակապ փաղանգէն՝ որ իր հոգին խմորեց այդ կրթական յարկերուն տակ։

Յիշենք անդրանիկ սերունդէն Սրապիոն Հէքիմեանն ու Սրապիոն Թղլեանը որոնք բեմական շարժման նախակարապետներն եղան Թուրքիոյ հայութեան մէջ։

Միքայէլ Փորթուգալ եւ Յովհաննէս Սագըզ մեծ տնտեսագէտները՝ որոնք Թուրքիոյ մէջ կայսերական Անձնական Գանձուն նախարար եղան, ու Մելքոն խանը՝ որ թանկագին ծառայութիւններ մատոյց պարսկական պետութեան։

Մեծ բանաստեղծներ՝ ինչպէս Մկրտիչ Պէշիկթաշլեան, Մկրտիչ Աճէմեան եւ Թոմաս Թէրզեան հին սերունդէն, ու հայ քերթողութեան նոր օրերու փառքը Դանիէլ Վարուժան։ Մեծ գրագէտը Արփիար Արփիարեան, եւ Մատթէոս Մամուրեան մեծ հրապարակագիրը։

Հռչակաւոր արուեստագէտներ՝ ինչպէս դերասան Պետրոս Ադամեանն ու Վահրամ Փափազեանը, ինչպէս նըկարիչ Էտկար Շահինն ու Շարլ Ադամեանը։

Օ՜, երկար կ'ըլլայ շարանը գոհարներուն՝ որոնք հոնկէ մեզ եկան։ Բայց այս հունձքը դժուար թէ ըլլար եթէ Մխիթարի հայասէր ոգին չսաւառնէր կրթական այդ զոյգ յարկերէն ներս։

Յիսուն տարիէ ի վեր կռուախնձոր է ազգին մէջ Մուրատի ու Ռափայէլի կտակներուն պարագան։ Մխիթարեանները յաճախ յարձակման թիրախ կը դառնան՝ մեղադրուելով որ յափշտակած են կտակը կամ այլափոխած։ Այս պահուս մեզ չի հետաքրքրեր այդ պարագան։ Ոչ ալ տեղն է վերլուծելու թէ ինչ կը դառնար կտակը՝ եթէ Պոլսոյ պատրիարքարանին կամ էջմիածնին ձեռքը անցած ըլլար սանկ դիպուածով մը...

Ինչ որ մեզ կ'ոգեւորէ տօնական այս տարուան մէջ՝ շունչն է որ Մխիթարեանք տուին իրենց վստահուած հայ սերունդին։ Ճիշդ է՝ երբեմն աւելի տաք էր այդ շունչը, ու հասնող սերունդը աւելի խանդավառ, ճիշդ է՝ վերջին քանի մը տասնեակ տարիներուն մէջ հայ ժողովուրդը անոնց գըրկէն նուիրեալներ չքաղեց իբր հունձք, բայց չմոռնանք միայն դաստիարակներու վրէն. դարն է որ աւելի ժլատ կը դարձնէ հասունցող տղաքը իրենց հոգեկան վերումներուն մէջ, ու աւելի գործի մարդ...

Մխիթարայ Տունը արժանի է հայ ժողովուրդի երախտիքին»։

ՀԱՅՐԵՆԱԿՑԱԿԱՆ

ՃՇԴՈՒՄ ՄԸ

1936 փետրուարի վերջերը, Անդրէասի եւ իր շրջանի գիւղերու մասին գրքոյկ մը լոյս ընծայելու նպատակաւ հրապարակով խնդրած էի արտասահմանի մեր ձեռնհաս հայրենակիցներէն, որ ինծի ղրկեն պատմական տեղեկութիւններ, աւանդութիւններ, յուշեր, սովորութիւններ եւն., որ կը յատկանշեն մեր հայրենի նախապատերազմեան կեանքը։ Իսկ ինծի վերապահած էի աքսորի եղերական դրուագները, ջարդերը, բռնագաղթի տարասփները եւ այն, ինչ որ տեսայ ու ապրեցայ, տար կցելով, ի հարկէ վերապրող հայրենակիցներու վիճակագրական տախտակ մը։

Ուստի իմ նպատակս է ոչ թէ Անդրէասի պատմութիւնը տալ, այլ եւ իր շրջանի հայաբնակ գիւղերու։

Վերապրող հայրենակիցներու թիւը որ 450 ընտանիք կամ 2250 անձ էր ցոյց տուած, միայն Անդրէասին չէր պատկանիր, այլ միաժամանակ 16 հայաբնակ գիւղերուն։

Շատ մը հայրենակիցներ, թիւրիմացութեան մատնուած, մասնաւոր նամակներով ինծի դիտողութիւններ կ'ընեն վերագրելով այնպիսի մեղքեր որ ես չեմ գործած եւ գործելու ալ նպատակ չունիմ։ Ես շատ լաւ գիտեմ որ Անդրէասը (Ծ. Գարահիսարի գաւառ) գիւղ չէ, այլ գիւղաքաղաք։ Իմ նպատակս է մոռացութեան փոշիներէն ազատել մեր հայրենիքը, մեր տեղական յուշերն ու սովորութիւնները, մեր ժողովուրդի դժբախտ պատմութիւնը եւ հոգեկան կապ հանդիսանալ անցեալի եւ ներկայի միջեւ։

Արդ, դարձեալ կը դիմեմ իմ ձեռնհաս եւ իրազեկ հայրենակիցներուս, որ անյապաղ ինծի ղրկեն Անդրէասի եւ իր շրջանի գիւղերուն վերաբերեալ տեղեկութիւններ։

Յ. Քէփէլեան

Հասցէ.— Յ. Քէփէլեան, 22 Rue Lacretelle, Paris։

Կը խնդրուի արտասահմանի թերթերէն արտատպել։

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Տեղէ տեղ կը թափառէր։ Համամլու, երկու օր վերջ Բէկ-Քէնտ գիւղը, յաջորդ առաւօտուն Ղարաքիլիսա, 8 օր Նիկիտին մալական գիւղը, [illegible]կ օր Դիլիջան, երկու օր Գօլօվինա, վերջին օրերը Սիմինովկա։

Երեք օրէ ի վեր է որ Սիմինովկա գիւղի թիկունքի բլուրներուն վրայ պահակախումբեր զետեղած էինք Դիլիջանի ուղղութեամբ։ Բոլշեւիկները Քարվանսարայի (Իջեւան) ուղղութեամբ յառաջացած հասած էին Չարխէճ գիւղը։ Հրաման ստացած էինք անոնց յառաջխաղացումը արգիլել դէպի Երեւան, այն ատեն երբ Հայաստանի կառավարութեան եւ բոլշեւիկներու միջեւ համաձայնութիւն կը գոյանար։

Նոր թշնամիի մը առջեւ կանգնած էինք։ 8րդ գունդը Սիմինովկա եւ 7րդ գունդը Չիպուխլի գիւղերուն մէջ կը գտնուէր։

Դեկտ. 3ի առաւօտուն Երեւանէն հրամանատար Դրօ հեռախօսով մեր զօրամասին կը յանձնարարէր որ արգելք չհանդիսանանք բոլշեւիկներու յառաջխաղացման եւ նոյն իսկ պատուով ու յարգանքով ընդունինք զանոնք։ Հայաստանը խորհրդային դարձած էր... Իսկապէս գունդի սպայակոյտի սենեակին վրայ կը ծածանէր մեծկակ կարմիր դրօշ մը։

Քսան հոգինոց պահակախումբով մը 2—3 օրէ ի վեր դիրքերուն վրայ էի, Դիլիջանի խճուղին պաշտպանելու պարտականութիւն ունէի։ Հրաման ստացայ պահակները ետ քաշել իրենց դիրքերէն եւ եկող բոլշեւիկեան զինուորները պատշաճօրէն բարեւել, յարգանքով ու մեծարանքով ընդունիլ։

Դիլիջանի զիկզակ խճուղին մեր տեսողութեան տակ էր։ Բոլշեւիկ զօրամասի ձիաւորները երեւցին եւ արագ ու վստահ քայլերով կը յառաջանային։ Պահակախումբը «պատուի» կանգնեցուցի եւ ողջունեցի մեր հիւրերը։ Հրամանատարը՝ անծանօթ աստիճանով յաղթանդամ կերպարանք մը, չտաշուած մէկն էր, մեր բարեւը փոխադարձեց ռուսերէն։

— Ի՞նչ կը սպասէք դուք այստեղ, եղաւ իր առաջին հարցումը։

— Պահակախումբը ձեզ ընդունելու համար կանգնած է։

— Տարօրինակ պահակախումբ, որ ունի իր հեռախօսը եւ գետնափոր խրճիթը (զէմլյանկայ)։

Անմիջապէս հրամայեց իրեններուն որ գրաւեն հեռախօսը եւ ամբողջ կազմուածքը։ Նոյնպէս հրամայեց, որ պահակախումբը հետեւի իրեն ամբողջութեամբ։ Ես ալ իբրեւ զինուոր խառնուած էի անոնց։ Քանի մը ժամ առաջ արդէն պոկած էի ուսադիրներս եւ ճակատիս Հ. Հ. վերտառութեամբ գլխարկը, հասարակ զինուորի կերպարանք մտած էի։ Ճիշդ այդ օրուան, այդ ժամուն իսպառ կորսնցուցի 8րդ գունդը, Գ. վաշտը, Հայաստանի բանակին սպայ ըլլալու հանգամանքս։

Քիչ յետոյ մօտ 2—300 կարմիր զինուորներ եկան, բոլորն ալ խեղճ հագուած, մերկ ոտքերով, զանազան, այլազգոյն տարազներով։ Նիհար, տառապած երեսներով։ Նախկին ռուս զինուորի բոլոր յատկութիւնները գըրեթէ կորսնցուցած էին։ Փոխադարձ յարգանքի կապը խզուած էր մեր մէջ։

Անօթի գայլերու վոհմակ մը, երբ ոչխարի հօտի մը մէջ կը մտնէ, պատահելիքը գուշակել այնքան դժուար չէ։ Ճիշդ անոր նման երեւոյթ մը պարզուեցաւ։ Հալածանքը սկսաւ, գըրաւեցին մեր բոլոր ձիերը։ Յատկանշական է հետեւեալը։ Ձիս պահող զինուորը ինծի ցոյց տուաւ Ղազախեցի հայ կարմիր զինուոր մը, որ ձիս առած էր։ Մօտեցայ անոր։

— Ընկեր, ըսի, ձիս դուն առած ես, խնդրեմ վերադարձուր։

— Մինչեւ հիմա դուն հեծեր ես, ասկէց վերջն ալ ես պիտի հեծնեմ, եղաւ իր կտրուկ պատասխանը։

Գրաւեցին մեր բոլոր գոյքերը, անկողինի կազմած, ճերմակեղէն, պահ մը յետոյ ասոր անոր վրայէն հանեցին լաւ զգեստները։ Քիչ վերջը տեսանք որ անոնք միօրինակ հագուած են, իսկ մեր զինուորները անոնց քուրջէ զգեստներով ման կուգան։ Ի վերջոյ մեզ ամբողջս կանգնեցուցին նոր հրաման հաղորդելու պատրուակին տակ եւ պաշարելով զինաթափ ըրին։ Շարքի մէջ կը գտնուէին մեր գունդի հրամանատարէն սկսեալ մինչեւ յետին զինուորը։ Երբ մեր բացարձակ զինաթափութիւնը լրացաւ, անոնք աւելի յանդուգն, աւելի լիրբ երեւոյթ մը առին։ Ճառախօսութիւն մը ծայր տուաւ, իրարու ետեւէ դուրս կուգային ամէնն ալ ճառախօսելու համար ռուսերէն, կէս կատար հայերէն։ Բոլորն ալ միեւնոյն յանկերգը կը կրկնէին, միեւնոյն բառերն ու խօսքերը.— «Ընկերներ», «տավարիշչի», «ազատութիւն բերինք ձեզի», «մահ Դաշնակներուն», «անկցին իմպերիալիստները եւ անոնց պնակալէզ Դաշնակները», «ձեզ առատ ուտելիք բերինք», «ձեզ լաւ տաք զգեստ բերինք», (մինչդեռ այդ օրը մեր եփած կերակուրներն ու մեր բաժին հացը սոված գայլերու նման կերան եւ իրենց խեղճ մերկութիւնը մեր զգեստներով ծածկեցին)։ «Մահ Դաշնակներուն», «մահ Խորհ. կառավարութեան թշնամիներուն», «մահ, մահ, մահ...»։

Սարսափ մը անցաւ մեր մէջէն, յուսախաբութեան մղձաւանջը նստաւ մեր սրտերուն վրայ, կարեկից ակնարկներ կը յառէինք իրարու, մէկմէկու աչքերուն մէջ յուսատու ճամբայ մը կը փնտռէինք։ Անօթի, վշտահար, ապագայ անստուգութեան տակ ընկճուած, բոլորովին խեղճացած էինք։ Լուռ, մունջ, խօսելու անկարող։ Դեռ առաջին օրուան, առաջին ժամուն զգացինք ու ապրեցանք ազատութեան քաղցր ու երանաւէտ կարօտը։ Մեզ բոլորս հաւաքելով անմիջապէս լեցուցին Մալականի մը խոշոր շէնքին մէջ և դռներուն վրայ պահակներ կանգնեցուցին։ Նստելու, հանգստանալու տեղ չկար։ Բոլորս ալ ոտք ոտքի, ուս ուսի կանգնած էինք։

14.— ՓԱԽՈՒՍՏ

Բոլշեւիկեան զօրամասի ռուս հրամանատարը լաւ հասկցած էր թէ սահմանին վրայ գտնուող այս զօրամասը 7—8րդ գունդերը Սեպուհի կիսաբաժնին կը պատկանին։ Գիտէր միեւնոյն ատեն թէ Ղազախ-Շամշատինի կռիւներուն այս զօրամասը շարունակ առաջին դիծերուն վրայ կը գտնուէր եւ թէ Մայիսեան ապստամբութիւնը այս զօրամասը զսպած էր։ Ուրեմն Սեպուհ եւ իր զօրամասը ճանչցուած էին իբրեւ հակայեղափոխական և հակամեծամասնական։ Այս պատճառաւ մեզի դէմ հալածանքը սկսաւ։ Գիշերը մեզ լուր տուին թէ վաղ առաւօտեան բոլորդ Բագու պիտի ղրկենք եւ անկէ ալ Ռուսաստանի ներսերը»։

Լուրը տխուր էր։

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(35)

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՅԱՅՏԱՐԱՐԵՑ ԿՑՈՒՄԸ

ԻՏԱԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԿԱՅՍՐ ԵԹՈՎՊԻՈՅ

Պատոլիօ փոխարքայ նոր գաղթավայրին

Շաբաթ գիշեր, Մուսոլինի Վենետիկի պալատին պատշգամէն յայտարարեց Եթովպիոյ կցումը Իտալիոյ, հետեւեալ բանախօսութեամբ.

— « Սպաներ, ենթասպաներ, զինուորներ պետութեան, Ափրիկէի եւ Իտալիոյ բոլոր զինեալ ուժերու, սեւ շապիկաւորներ յեղափոխութեան, Իտալացիներ եւ Իտալուհիներ հայրենիքի եւ աշխարհի, լսեցէ՛ք.

« Ֆաշական գերագոյն խորհուրդը, որ քիչ առաջ վերջացաւ, կնքեց Եթովպիոյ ճակատագիրը, մայիս 9ի այս օրը, ֆաշական թուականի 14րդ տարին: Բոլոր հանգոյցները կտրուեցան մեր փայլուն սուրով: Ափրիկեան յաղթանակը մեր պատմութեան մէջ կը մնայ անարատ եւ կատարեալ, ինչպէս կ'երազէին եւ կ'ուզէին այն լեգէոնականները որ ինկան եւ անոնք որ ողջ մնացին: Իտալիա վերջապէս կ'ունենայ իր կայսրութիւնը,— կայսրութիւն մը ֆաշական, որովհետեւ կը կրէ հռոմէական սակրին վճռականութեան եւ զօրութեան անջնջելի դրոշմը, ֆաշական կայսրութիւն մը, որովհետեւ այդ էր նպատակը որուն կը ձգտէին, 14 տարիներու ընթացքին, Իտալիոյ երիտասարդ սերունդներուն հզօր եւ կարգապահ ուժերը. կայսրութիւն խաղաղութեան, որովհետեւ Իտալիա խաղաղութիւն կ'ուզէ իրեն եւ բոլորին համար եւ պատերազմի կը դիմէ միայն այն ատեն երբ հարկադրուած է կեանքի հրամայական եւ անզսպելի պահանջներուն մղումով: Կայսրութիւն քաղաքակրթութեան եւ մարդկութեան, ամբողջ եթովպական ժողովուրդին համար, համաձայն Հռոմի աւանդութեան որ յաղթելէ յետոյ իր ճակատագրին կը կապէր ժողովուրդները: Ահաւասիկ իտալական օրէնքը որով կը փակուի մեր պատմութեան մէկ շրջանը եւ կը բացուի ուրիշ մը, իբրեւ անսահման հորիզոն մը ապագայի համար.—

1. Այն հողամասերը եւ ժողովուրդները որ կը պատկանէին Եթովպիոյ կայսրութեան, կը դրուին Իտալիոյ թագաւորութեան ամբողջական եւ կատարեալ գերիշխանութեան տակ: Թագաւորը կը ստանայ կայսր Եթովպիոյ տիտղոսը, իրեն եւ իր յաջորդներուն համար:

2. Եթովպիան կը կառավարուի եւ կը ներկայացուի ընդհ. կառավարիչով մը, որ կը կոչուի փոխարքայ եւ որուն ենթակայ են Էրէթրէայի եւ Սոմալիի կառավարիչները:

Իտալացի ժողովուրդը իր արիւնով ստեղծեց կայսրութիւն մը եւ զայն պիտի պաշտպանէ զէնքով, բոլորին դէմ: Այս գերագոյն ստուգութեամբ, բարձրացուցէք, ո՛վ լեգէոնականներ, ձեր խորհրդանշանները, զէնքերը եւ սիրտերը, ողջունելու համար հռոմէական կայսրութիւնը որ վերածնաւ Հռոմի սրբազան բլուրներուն վրայ, 15 դար յետոյ: Արժանի պիտի հանդիսանա՞ք անոր: («Այո», կ'աղաղակէ անհամար բազմութիւնը): Ձեր աղաղակը սրբազան ուխտ մըն է առաջի Աստուծոյ եւ մարդկան, ուխտ մը կեանքի եւ մահուան համար: Սեւ շապիկաւորներ, լեգէոնականներ, ողջունեցէ՛ք թագաւորը»:

Ամբոխը, որ կը մնչէր աննկարագրելի խանդավառութեամբ, ճամբայ ինկաւ դէպի Քուիրինալի պալատը, որուն պատշգամէն երեւցան Թագաւորն ու Թագուհին:

Մուսոլինիի յայտարարութենէն անմիջապէս վերջը, զոր վաւերացուցած էր նախարարական խորհուրդը, Եթովպիոյ փոխարքայ նշանակուեցաւ մարաջախտ Պատոլիօ, իսկ Զօր. Կրացիանի, հարաւային բանակին հրամանատարը, ստացաւ մարաջախտի աստիճան:

**** Ֆրանսական կառավարութիւնը նախապէս իմացած ըլլալով Մուսոլինիի որոշումը, փութաց յայտնել իր վերապահութիւնը:*

ԾԱՆՐ ԴԷՊՔԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԻ ՄԷՋ

30 հոգի սպաննուած, 200 վիրաւորուած

Մայիս 9ին ծանր խռովութիւններ ծագեցան Սելանիկի մէջ, իբրեւ հետեւանք ծխախոտի բանուորներու գործադուլին: Վերջին լուրերու համաձայն, 30 հոգի սպաննուած եւ 200 հոգի վիրաւորուած են: Վեց հոգի սպաննուեցան երբ կը յարձակէին զրահապատ ինքնաշարժի մը վրայ որ կրակ բացած էր: Բանուորներուն թիւն էր 25,000, իսկ շարժումը տարածուած է ամբողջ Մակեդոնիոյ մէջ: Պաշարման վիճակ հրատարակուեցաւ: Կառավարութիւնը նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, զէնքի տակ հրաւիրեց բանուորներ: Այս պարագան էր որ պատճառ եղաւ չարաթ օրուան խռովութեանց: Բանուորները ուժգնօրէն բողոքեցին այս տնօրինութեան դէմ, իսկ ոստիկանները կրակ բացին, ցանոնք ցրուելու համար: Ամէն անգամ որ բանուորները ետ կը մղուէին, նորէն կը համախմբուէին ուրիշ կէտի մը վրայ եւ քարեր, ինչպէս եւ սրճարաններէն խլուած աթոռներ կը տեղացնէին ոստիկաններուն վրայ: Այսպիսի յարձակման մը պահուն էր որ գրոհ տրուեցաւ, գրաւելու համար զրահապատ ինքնաշարժ մը, բայց իբրեւ հետեւանք վեց դիակներ փռուեցան: Բանուորները պատնէշներ շինեցին կարգ մը փողոցներու մէջ, կարմիր դրօշներ պարզելով: Զինուոր կանչուեցաւ եւ հրասայլեր գործածուեցան բանուորներուն դէմ:

Սելանիկ ամայի քաղաքի մը տպաւորութիւնը կը ներկայացնէր շաբաթ օր: Բոլոր խանութները փակուած էին եւ ոչ ոք կը համարձակէր փողոց իջնել: Հաղորդակցութիւնները խզուեցան: Գրաշարներն ալ 24 ժամուան համար բողոքի ցոյց մը սարքած ըլլալով, թերթերը լոյս չտեսան յաջորդ օրը:

*** Աթէնքի ժողովրդական կազմակերպութիւնները հեռագիր մը ուղղեցին Փարիզ, բողոքելով կատարուած բռնութեանց դէմ եւ բանուորական միութեանց աջակցութիւնը խնդրելով:*

Մակեդոնիոյ երեսփոխանները կառավարութեան դիմելով, պահանջեցին քննութիւն բանալ, ճշդելու համար Սելանիկի դէպքերուն պատասխանատուութիւնը, որ կը ծանրանայ ոստիկանութեան վրայ: Երեսփոխանները կ'առաջարկեն բարձրաստիճան սպայ մը ղրկել Սելանիկ եւ խստօրէն պատժել յանցաւորները, պաշտօնանկ ընել ոստիկանութեան վերատեսուչը, օգնել զոհերու ընտանիքներուն եւ արագօրէն լուծել բանուորական վէճը, այլապէս կացութիւնը աւելի պիտի ծանրանայ: Վարչապետը ինք անձամբ կը քննէ բանուորներու պահանջները: Թերթերը վախ կը յայտնեն որ գործադուլը տարածուի նաեւ Աթէնքի մէջ, բայց ներքին նախարարութիւնը խիստ միջոցներ ձեռք առած է: Բայց եւ այնպէս Վոլոյի մէջ ալ դէպքեր պատահեցան եւ 100 հոգի ձերբակալուեցան: Գործադուլ հռչակուած է նաեւ Փաթրասի եւ ուրիշ քաղաքներու մէջ, իբրեւ ցոյց համակրանքի եւ բողոքի:

*** Սելանիկէն կը հեռագրեն մայիս 10 թուականով.— 75,000 - 100,000 *հոգի ներկայ եղան երէկուան խռովութեանց զոհերու յուղարկաւորութեան: Քաղաքին մէջ հաց չէ մնացած: Ելեկտրական ուժը կտրուած է եւ փոխադրութիւնը դադրած: Զօրս թորփիլահալածներ կը սպասուին այսօր Պիրէոնէն, աջակցելու համար զօրքին եւ ոստիկանութեան: Վարչապետ Մէթաքսաս այսօր սպառնաց իբրեւ օրինազանցներ դատել բանուորները, բայց անօգուտ, զոր ծաւալը տարածուած է ամբողջ երկրին մէջ: Վարչապետը յայտարարեց թէ բոլոր ժողովները արգիլուած են քաղաքին մէջ թէ դուրսը: Թատրոններն ու սինէմաներն ալ պէտք է մասնաւոր արտօնութիւն ստանան:*

Կացութիւնը Ատիս-Ապէպայի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, թալանուած եւ հրկիզուած խանութներու տէրերը հետզհետէ կը վերադառնան եւ կը պատրաստուին վերսկսիլ իրենց առեւտրական գործունէութիւնը: Բարեկարգութիւնը վերահաստատուած է այժմ, թէեւ շաբաթ օր իտալական կ. Խաչի հիւանդանոց մը յարձակում կրեց քաղաքէն 15 քիլոմեթր անդին:

Բուն մայրաքաղաքին մէջ, իտալացի զինուորները կը ժողվեն սպաննուած Հապէշներու դիակները, կիզելու համար: Այժմ 600էն աւելի կը հաշուեն խռովութեանց ատեն սպաննուած անձերու թիւը: Կեդր. Նամակատունը, որ փակուած էր Նէկիւսին փախուստէն ի վեր, իր գործունէութիւնը պիտի վերսկսի քանի մը օրէն: Իտալական շրջանակներէ կը հաղորդեն թէ դպրոցներու մէջ այսուհետեւ իտալերէնը պիտի յաջորդէ անգլերէնի եւ ֆրանսերէնի, իբրեւ օտար լեզու: Ամէն օր իտալական օդանաւեր կը սաւառնին մայրաքաղաքին վրայ, յայտարարութիւններ ցրուելով եւ ազդարարելով թէ այժմ Իտալիան է որ կը կառավարէ Եթովպիան: Միեւնոյն ատեն ցրուած են ամհարերէն կոչեր, որպէսզի փախստական բնիկները իրենց տուները վերադառնան:

Ամարայէն Ատիս-Ապէպա առաջին օդանաւը հասաւ շաբաթ օր, ամենօրեայ երթեւեկ մը հաստատելով: Երկու քաղաքներուն հեռաւորութիւնն է 1600 քիլոմեթր, իսկ երթուղարձը պիտի տեւէ վեց ժամ:

Հայ մը աշխարհի ախոյեան

Նիւ Եորքի մէջ տեղի ունեցած է ըմբշամարտ մը աշխարհի ախոյեան Տոն Ժորժ Շիքաթի եւ հայ ըմբիշ Ցարութիւն Էքիզեանի միջեւ, որ ծանօթ է Ալի Պապա անունով: Խուռն բազմութեան մը ներկայութեան, մեծ վարպետութեամբ եւ ուժանելի պայքարէ մը վերջ, 53 վայրկեան 37 երկվայրկեանէն մեր հայ ըմբիշը Ցարութիւն Էքիզեան յաղթական կը հռչակուի եւ աշխարհի ախոյեան: Դեռ շատ երիտասարդ է, 30 տարեկան:

Այսպէս հայ ազգն ալ ունի իր ախոյեանը: Կը մաղթենք որ աշխարհի հայ ախոյեանը գայ Եւրոպայի մէջ եւս ցոյց տայ հայ ջիղերուն եւ հայ դնդերներուն ուժը:

Խաչիկ Գում-Գափուցի

ՋԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, մայիս 2ին նպաստընկալներու թիւն էր 443,245, ինչ որ կը նշանակէ 2725 պակաս՝ նախընթաց շաբաթուան վրայ: Անցեալ տարի նոյն շաբթուն նպաստընկալներու թիւն էր 445,507:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ կազմեց Նահաս փաշա, Ազգայնական Վաֆտի նախագահը, բոլոր նախարարները ընտրելով իր կուսակիցներէն:

Հ. Յ. Դ.

Գիւղատ

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 15 մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը *8.30*ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս ուրբաթ երեկոյ ժամը *8.30*ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet) Met. Châtelet

կը խօսի ընկ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

կը հրաւիրուին Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները:

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

30 *Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-Ժուռնալի սրահին մէջ:*

ՄԱՅԻՍ 28Ը ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 *Մայիս, շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:*

Պարահանդէս Երեկոյթ

Երկրորդ անգամ ըլլալով կազմակերպուած Պ. Կ. ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆԻ կողմէ (CARIO CANTI) իր orchestreով

17 Մայիս, կիրակի ժամը *4*էն կէս գիշեր

Salons Victor Hugo, 46bis Rue St. Didier

Մէթրօ Trocadéro *եւ* Victor Hugo

դիւրամատչելի պիւֆէ մասնաւոր սրահի մէջ: Մուտք՝ *10* ֆր.

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Անոնց բոլորին համար պատրաստուած են տասեր (անոնց մեծ մասը ցարդ չունէին), բոլորն ալ լատինական ձեւի վրայ, գրուած են ընթերցանութեան գիրքեր, եւ կը հրատարակուին թերթեր եւ գիրքեր՝ իրենց լեզուներով: Ռուս գիտունները ինչ ճիգ եւ ինչ ուժ սպառած են՝ այդ ազգերու գրականագիտութիւնը սխտեմի մը վերածելու համար: Որքան ուժ սպառած է իմ մէկ ծանօթս, Քազանի համալսարանի փրոֆէսէօրներէն մին՝ որ ատենին անուանի վիրաբոյժ մըն էր, եւ որ գացած է Վոլկայի եզերքը խուլ գիւղերէն մին եւ հոն կազմակերպած է առողջապահական եւ բժշկական սպասարկութիւն՝ այսպէս կոչուած Մարքինեան հանրապետութեան մէջ:

Այս մէկ քանի օրինակները կը վերաբերին նիւթական մշակոյթին: Չը մոռնանք սակայն եւ միւսը:

1917 հոկտեմբերի կացութեան գըլխաւոր սարսափը այն էր, որ ժողովուրդէն կը խլուէին անոր բարոյական բոլոր հիմունքները: Անաստուածութեան քարոզչութիւնը կը քանդէր կըրօնքը, ընտանիքը կը ճարճատէր, ու կը թուէր թէ ամբողջ ռուսական ազգը կը կորսնցնէ իր բարոյական նեցուկները: Այժմ, մենք չենք կրնար այլեւս չհաստատել թէ՝ գլխաւոր վտանգը եւեւ մնացած է: Կը տեսնենք թէ ինչպէս եկեղեցիին դէմ պայքարը լոկ աւելցուց ներքին, ոգեկան կրօնականութիւնը ռուս մուժիկին, եւ թէ ինչպէս կրկին աճեցաւ ձգտումը՝ դէպի ընտանեկան, խաղաղ, « լուսաւոր » կեանքը:

Պէտք ըսել թէ՝ յոգնեցա՞ւ իշխանութիւնը: Զանձրացա՞ւ: Այս բոլորը ինքն իրե՞նց շրջեցան:

Ոչ: Հոս եւս մեծ ճիգ թափած է ռուս ընկերային ուժը, որ, այդ մարզին մէջ ուղղակի եւ սովետական իշխանութենէն բաժնուած աշխատելով, ուժ կուտար, կը հովանաւորէր, կ'օժանդակէր:

Այս մշակութային աշխատաւորները, որոնք հոկտեմբերեան օրերուն այնքան քիչ մնացին Ռուսիոյ մէջ, կըրնան հպարտանալ: Անոնք ոչ միայն իրենց թիկունքներուն վրայ կրեցին ռուսական մշակոյթը՝ փրկելով զայն աշխարհի մէջ անօրինակ քայքայումէ մը, անոնք ոչ միայն զայն ճոխացուցին՝ աննախընթաց արդիւնքներով, այլեւ պատրաստեցին փոխանորդութիւնը, գալիքը՝ երիտասարդ, առողջ, կենսունակ: Եւ կեանքին մէջ մտնող այս նոր սերունդին բոլոր մասերը միայն ու միայն մարքսեան տիպարներու աշակերտներն ու բոլշեւիկներու յաջորդները չեն, ինչպէս կը կարծեն արտասահման գտնուող ռուս տարագիրները:

Անոնք, իրենց մեծ տոկոսով, աշակերտներն են մեր նախկին ազգային ուսուցիչներուն, եւ իւրացուցած են շատ մը արժանիքներ եւ արժէքներ, զորս ունէին այդ ուսուցիչները: Այդ բոլորը յետոյ ի՞նչպէս պիտի հաշտեցնեն իշխանութեան պետական եւ ընկերային տեսութիւններուն հետ,— չեմ գիտեր: Բայց գիտեմ, որ նոր սերունդին մօտ պիտի ըլլան շատ մը արձագանգներ այն գեղեցկութիւններէն, որոնք գոյութիւն ունէին ռուս հասարակութեան մէջ:

Իսկ այդ սերունդին է որ կը վիճակի պատասխանատու դերը՝ վերջնապէս հաշուեյարդարի ենթարկելու այն մութը որ մնացած է ահաւոր անցեալէն:

X

Եթէ մշակութային կառուցումի մարզին մէջ հանրային ուժերը կրցան իրենց ոգիով վարակել բնակչութեան լայն շրջանակը, իշխանութիւնը՝ ըլլալով կերվարութիւն կառուցանելու բոլոր խնդիրներուն մէջ տապալուեցաւ իր իսկ գոլը՝ ամենալաւ պարագաներուն, (իսկ ամենագէշ պարագաներուն ալ՝ որ շատ էին) գրեթէ բոլորովին ալ անձին աշխատեցաւ: Աւելին,— եթէ այդ մարզին մէջ, միակամ չէ, եւ թէ տնտեսական շրջանակին մէջ այնքան հերձուածներ կան, այնքան տարբեր բակներ, այնքան «հոսանքներ», որ վէճերուն մեծ մասը կը սպառի «վերաքննութեամբ», «բացատրութեամբ», «ինքնաքննադատութեամբ» եւ «մաքրագործումով»:

(Շար.)

(14)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PRIMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹՆԻՆԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 13 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 13 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3113

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ԻՆՉՈ՞Ւ ՉԵՆ ՄԱՍՆԱԿՑԻՐ

Ժողովրդական Ճակատը հաւաքարար գործեց ու յաղթեց, ապրիլ 26ի եւ մայիս 3ի ընտրութեանց մէջ: Իսկ հիմա որ ընկերվարականները արդէն պատրաստուած են ստանձնելու իշխանութիւնը, համայնավարները կը խուսափին:

Կիրակի օր, ընկերվարականներու Ազգ. Խորհուրդին մէջ, Լէօն Պլում, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը եւ ուրիշներ կրկին եւ կրկին կոչ ուղղեցին, որպէսզի «համերաշխ մնան մինչեւ յաղթանակ»... նախարարութեան նստարաններուն վրայ, ապահովելու համար ...երին կողմէ խմբագրուած, ընդունուած եւ պաշտպանուած ծրագրին իրագործումը»:

Ժողովէն առաջ, խնդիրը կ'արծարծուէր թերթերու միջոցաւ եւ մասնաւոր տեսակցութիւններով, որոնց գլխաւորը տեղի ունեցաւ Լէօն Պլումի եւ համայնավար կուսակցութեան երկու պատասխանատուներուն, Մ. Թորէզի եւ Ժաք Տիւքլոյի միջեւ:

Եւ սակայն, պատասխանը մնաց անփոփոխ,— Ոչ: Ձեզի հետ ենք, պիտի աջակցինք ուղղամտօրէն, բայց նախարարութեան չենք մասնակցիր:

Այժմ պաշտօն յանձնուած է Պ. Լէօն Պլումի եւ Փոլ Ֆոռի, որպէսզի ուղղակի բանակցին, ապահովելու համար համայնավար կուսակցութեան, ինչպէս եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մասնակցութիւնը:

Անակնկալ մը պիտի ըլլայ, եթէ այս անգամ ընդ առաջ երթան համայնավարները: Աշխատանքի Դաշնակցութեան մասնակցութիւնը անյաղթելի դժուարութիւններ չի ներկայացներ, թէպէտ հոսանքը ունի շատ հիմնական պատճառներ, պահելու համար իր գործելու ազատութիւնը:

Նախ՝ սկզբունքի խնդիրն է որ կը փակէ դուռները: Որքան ալ միջավայրին յարմարիլ ուզեն Ֆրանսայի պոլշեւիկները, չեն կրնար անտեսել կուսակցութեան հիմնական վարդապետութիւնը: Մանաւանդ որ, որոշ բանաձեւ մը քուէարկեր էին իրենց վերջին համագումարին մէջ (Վիլէօրպան):

Յետոյ, անոնք առենէ մը ի վեր ուժգնօրէն կը հնչեցնեն նոր դրանշան մը,— Միութիւն: Ուրիշ խօսքով՝ ձուլում Ֆրանսայի ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց:

Այս հարցը մասնաւորապէս արծարծուեցաւ ժողովրդական Ճակատին կազմութենէն վերջ, եւ հասունցած կը համարուի, Աշխատանքի Դաշնակցութեան երկու թեւերուն ձուլումէն ի վեր:

Տակաւին առջի օր, «Իւմանիթէ» խոշոր տառերով կ'ազդարարէր թերթին ճակատէն,— Միութի՛ւն»:

Անցնելով բուն գործնական հարցերուն, Ֆրանսայի համայնավարները ուշագրաւ տեսակէտներ կը յայտնեն, իբրեւ պատասխան ընկերվարական կուսակցութեան հրաւէրներուն:

Այսպէս, կուսակցութեան վարիչներէն Ժաք Տիւքլօ, նախորդ ընդհ. քարտուղարը, խմբագրականի մը մէջ պարզելով իրենց մերժումին պատճառները, գիտել կուտայ.

— «Մեր մերժումը չի կրնար ոչ խորամանկութիւն մը համարուիլ, ոչ ալ ընկրկում՝ պատասխանատուութեանց առջեւ: Պէտք չէ մոռնալ թէ մենք ընկերային կերպարանափոխութեան կուսակցութիւն մըն ենք եւ մեր իշխանութեան հասնիլը իբրեւ նպատակ պիտի ունենայ աշխատաւորներու ազատումը: Ուրեմն մէկը կրնայ զարմանալ որ կը մերժենք մասնակցիլ ձախակողմեան կառավարութեան մը:

... Համայնավարներուն ներկայութիւնը նախարարութեան մէջ՝ պատրուակ պիտի ծառայէ յետաշրջական հոսանքի կատաղի պայքարներուն: Փոխանակ կառավարութեան եւ զանգուածներու շարժման մղիչ տարր մը ըլլալու, համայնավարներու ներկայութիւնը պիտի ջլատէր բուն իսկ կառավարութեան գործունէութիւնը:

«Մեր կուսակցութիւնը խոհեմութեամբ եւ քաջութեամբ կը դիմաւորէ դէպքերը: Ահա թէ ինչու վճռապէս հակառակ արտայայտուած է մասնակցութեան, միեւնոյն ատեն հրապարակաւ յայտարարելով թէ իր լման աջակցութիւնը պիտի ընծայէ յառաջդէմ կառավարութեան»:

Այս բացատրութիւններն ալ ամբողջովին չեն լուսաբաներ հարցը: Բա՛ն մը կայ համայնավարներու լեզուին տակ, թէեւ բոլորովին չեն ծածկեր զայն:

Այդ նոյն խմբագրականին մէջ, Պ. Տիւքլօ կը յայտարարէ.

— «Այժմ անհրաժեշտը այն է որ, մինչ ընկերվարական կուսակցութիւնը զբաղած է յաջորդ նախարարութեան հիմերը դնելու, ընկերվարականներ եւ համայնավարներ, երկրին մէկ ծայրէն միւսը, աշխատաւոր ժողովուրդը համախմբեն ժողովրդական Ճակատի կոմիտէներու մէջ, որովհետեւ, ի վերջոյ ժողովուրդին կռթնելով է որ վաղուան կառավարութիւնը պիտի կրնայ իրականացնել ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսայի մը անհրաժեշտ յոյսը, որ այնքան ուժգնօրէն արտայայտուեցաւ ժողովրդական Ճակատի ընտրական յաղթանակով»:

Բացատրութեան չեն կարօտիր այս խօսքերը:

Համայնավար կուսակցութիւնը պահելով իր գործելու ազատութիւնը եւ խուսափելով «պղտորուելէ», կ'ուզէ անարգել տիրանալ ժողովրդական ուժերու ամբողջական կազմակերպութեան:

Մասնագէտներ «ժողովրդական կոմիտէներ»ը կը թարգմանեն «Խորհուրդներ» (Սովետ): Ուրեմն, Ֆրանսայի պոլշեւիկները կ'ուզեն Խորհուրդներու ցանց մը ստեղծել ամբողջ Ֆրանսայի մէջ, եւ խաղաղօրէն հաստատել իրենց «խորհրդային իշխանութիւնը», — բոլորովին տարբեր յառաջիկայ ձախակողմեան դահլիճէն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

Ա. Դ. ԽՈՐՀՈՒՐԴԸ ՉԻ ՃԱՆՉՆԱՐ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿՑՈՒՄԸ

ՊԱՏԺԱԿԱՆ ՄԻՋՈՑՆԵՐԸ ԱՆՓՈՓՈԽ ԿԸ ՄՆԱՆ

Իտալիոյ ներկայացուցիչը ձգեց հեռացաւ, չհանդուրժելով Եթովպիոյ պատուիրակին ներկայութեան

Ա. Դ. Խորհուրդը գումարուելով երկուշաբթի օր, այն եզրակացութեան յանգեցաւ թէ Եթովպիա տակաւին գերիշխան եւ անկախ պետութիւն մըն է, գլուխն ունենալով իր կայսրը՝ Հայիլէ Սելասիէ, որ այժմ Երուսաղէմ կը գտնուի: Որոշեց նաեւ թէ Վոլտէ Մարիամ, Փարիզի դեսպանը, որ Եթովպիոյ ներկայացուցիչն էՍզգաժողովին մէջ, կը մասնակցի ժողովին: Պարոն Ալոյզի, Իտալիոյ ներկայացուցիչը, կատղելով՝ այս որոշումէն, ձգեց հեռացաւ ժողովասրահէն, մանաւանդ երբ ժողովականներուն մէջ տեսաւ Եթովպիոյ պատուիրակը: Պարոն Ալոյզի տեղէն ցատկեց, սանդուղներէն վար իջաւ, գլխարկն ու վերարկուն առաւ հանդերձապահէն եւ դուրս ելաւ: Այս ցոյցէն վերջը, նորէն վերադարձաւ, մասնակցելու համար Ա. Դ. Խորհուրդի հրապարակային նիստին:

Գաղտնի նիստը բացուեցաւ կէսօրէն վերջը եւ շատ կարճ տեւեց: Կը նախագահէր Պ. Իտըն, Անգլիոյ արտաքին նախարարը: Փոթորիկը պայթեցուց Պարոն Ալոյզի, յայտնելով թէ յայտարարութիւն մը պիտի ընէ իտալա-եթովպական հարցի մասին որ օրակարգին վրայ արձանագրուած էր իբրեւ 18րդ կէտ: Ասոր վրայ Պ. Իտըն սեղան հրաւիրեց Եթովպիոյ ներկայացուցիչը, ինչ որ կատղեցուց իտալական պատուիրակը: Այս վերջինը յայտարարեց.

— «Իտալական պատուիրակութիւնը չի կրնար հանդուրժել այսպէս կոչուած եթովպական պատուիրակին ներկայութեան: Եթովպիոյ մէջ գոյութիւն չունի որ եւ է պետական կազմակերպութիւն եւ միակ գերիշխանութիւնը իտալական է: Հետեւաբար անիմաստ է որ եւ է վիճաբանութիւն իտալա-եթովպական վէճի մասին եւ ես չեմ կրնար մասնակցիլ »:

Այս յայտարարութենէն վերջը, Իտալիոյ ներկայացուցիչը ձգեց հեռացաւ: Իսկ Եթովպիոյ ներկայացուցիչը յայտարարեց.

— «Եթովպիա հաստատապէս կապուած կը մնայ Ազգերու Դաշնակցութեան: Կրնամ ըսել նոյնիսկ՝ անոր կառչած փակած կը մնայ »:

Պարոն Ալոյզիի մեկնումէն վերջը Պ. Իտըն յայտարարեց թէ միայն Ա. Դ. Խորհուրդին կ'իյնայ ճշդել իր օրակարգը եւ թէ անոր պաշտօնն է պարզապէս որոշել թէ 18րդ կէտը պիտի մնա՞յ թէ ոչ: Պ. Մատարիակա, Սպանիոյ ներկայացուցիչը, յայտարարեց թէ 18րդ կէտը պէտք է մնայ օրակարգին վրայ: Իրեն ձայնակցեցաւ նաեւ Տանըմարքայի արտաքին նախարարը, ի դիմաց եօթը «չէզոք» պետութեանց, որոնք հաւատարիմ կը մնան Ազգաժողովին որոշումներուն:

Ուրեմն, օրակարգին վրայ պահելով իտալա-եթովպական խնդիրը, Ա. Դ. Խորհուրդը կ'ուզէ ըսել թէ չի ճանչնար Մուսոլինիի որոշումը՝ Եթովպիոյ կցման մասին: Այս տեսակէտը ընդունուեցաւ միաձայնութեամբ:

«Ժունալ տէ Նասիօն», Ազգաժողովին օրկանը, Ա. Դ. Խորհուրդին այս դիրքը կը բաղդատէ Թուրքիոյ Սուլթաններուն քաղաքականութեան հետ, դիտել տալով թէ անոնք ալ չէին ճանչնար նախկին Լեհաստանի բաժանումը եւ ամէն անգամ կը հարցնէին դեսպանական ընդունելութեանց ատեն.—«Ո՞ւր է Լեհաստանի դեսպանը »:

Ժողովին վերջը, Պ. Իտըն մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ 18երու յանձնախումբի (պատժական) նախագահին հետ, հանդիսաւորապէս յայտարարելու համար թէ պատժական տնօրինութիւնները ի զօրու կը մնան Իտալիոյ դէմ: Անգլ. կառավարութիւնը այս հարցին մէջ իրեն հետ ունի եօթը «չէզոք» պետութիւնները, Պալքանեան Միութիւնը եւ Փոքր Համաձայնութիւնը: Պ. Իտըն պարտք սեպեց շնորհակալութիւն յայտնել այս պետութեանց (Շուէտ, Նորվեկիա, Տանըմարքա, Ֆինլանտա, Հոլանտա, Սպանիա եւ Զուիցերիա), իրենց աջակցութեան համար:

Եթովպիոյ կայսրը Երուսաղէմէն հեռագիր մը ուղղած էր Ա. Դ. Խորհուրդին, հաղորդելով իր մեկնումը: «Մենք սկիզբէն իսկ ամէն ջանք թափեցինք, խաղաղութիւնը չխանգարելու համար: Հաւատարմօրէն պաշտպանեցինք մեր երկիրը, մինչեւ որ, իբրեւ հետեւանք Իտալիոյ կազային տեղատարափին, համոզուեցանք թէ մեր դիմադրութիւնը չի կրնար շարունակուիլ եւ թէ ամէն պարագայի մէջ դիմադրութիւնը պիտի յանգի Եթովպիոյ ժողովուրդին բնաջնջման »:

Ժողովը նորէն կը յետաձգուի

Ա. Դ. Խորհուրդը նոր ժողով մը գումարեց երէկ, երեքշաբթի, եւ որոշեց յետաձգել, արտակարգ նիստ մը գումարելու համար Յունիս 15ին, երբ կազմուած կ'ըլլայ Ֆրանսայի նոր կառավարութիւնը: Կը նշանակէ թէ պատժական տնօրինութիւնները պիտի շարունակուին առ նուազն մինչեւ այդ ժողովը: Այս առթիւ ուշագրաւ է որ, նոյնիսկ ֆրանսական կառավարութիւնը վճռական դիրք բռնած է Անգլիոյ հետ միասին, Եթովպիոյ անակնկալ կցման հանդէպ: Գերմանական մամուլը առանց վերապահութեան կը գնահատէ Իտալիոյ բռնած դիրքը:

Անգլիական հարցարանը եւ Գերմանիա

Դատելով Պերլինի մամուլին արտայայտութիւններէն, Գերմանիա լաւ տպաւորութիւն չէ կրած անգլիական հարցարանէն: Կը հաւաստեն թէ Հիթլէր չպիտի պատասխանէ շատ մը հարցումներու, մասնաւորապէս Խ. Միութեան վերաբերեալ հարցին (ճշդել իր դիրքը): Ամէն պարագայի մէջ, երկար ուսումնասիրութեան կը կարօտի հարցարանը, եւ հաւանական չէ որ պատասխան տրուի մէկ ամիսէն առաջ: Այս առթիւ, իրազեկներ կրկին կը պնդեն թէ Անգլիոյ դահլիճին անդամներէն մէկը Պերլին պիտի երթայ, ուղղակի բանակցելու համար: Հաւանական է որ Պերլինի անգլիական դեսպանը ուկնդրութեան ընդունուի այս շաբթու Հիթլէրի կողմէ:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

1500ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՄԵՐԳԸ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Մասնաւոր պատուիրակութիւն մը Պերլինէն

ՀԱՄՊՈՒՐԿ, 9 մայիս (Յառաջ).— Բացառիկ երեւոյթ մըն է մեր իրականութեան մէջ որ, այսքան փոքրաթիւ գաղութ մը, բաղկացած մօտ 80 հոգիէ, մեծ ու պզտիկ մէջն ըլլալով, ցոյց կուտայ եռուն գործունէութիւն մը ազգային կեանքին հանդէպ:

Համպուրկը կապուելով Պերլինի հայ կեանքին, արդէն շարունակ հաղորդակցութեան մէջ եղած է ամբողջ ազգային անցուդարձերուն եւ ջանացած է իր կարողութեամբ մասնակցիլ ազգօգուտ գործերու:

Չենք կրնար չյիշել 1933ի լիառատ մասնակցութիւնը այն հանգանակութեան որով կարելի եղաւ պսակել Հայեւգերման Միութեան ձեռնարկները, «Հայութիւն - Արիականութիւն» գերմաներէն գրքոյկին հրատարակութեամբ: Ինչպէս յայտնի է, ամբողջ Գերմանիոյ Հայերուն համար մեծ նշանակութիւն ունէր պաշտօնապէս եւ հրապարակաւ ճշդել Հայոց արիական ծագումը: Իսկ այս ձեռնարկին կեդրոնն ըլլալով հանդերձ Պերլինը, պէտք է ըսենք որ Համպուրկի գաղութը յուսացուածէն շատ աւելի չափով իր մասնակցութիւնը բերաւ:

Եւ հիմա Ս. Գրքի Թարգմանութեան 1500ամեայ յոբելեանը փառաւորապէս տօնելով, Համպուրկի Հայերը ազնարերութեան նոր ցոյց մը կը կատարեն: Այստեղ ամէնքը իրենց չափով մասնակից են այս գործին՝ այր թէ կին, ծեր եւ երիտասարդ: Ասիկա կ'ըսեմ իբրեւ բարի օրինակ գործակցութեան եւ համերաշխութեան, պատրաստակամութեան եւ նախանձախնդրութեան: Միանգամայն իբրեւ ապացոյց հայ ցեղի աննկուն ոյժին, որով երկար ատեն մայր երկրէն կտրուած ափ մը Հայեր կրնան յաջողցնել հոյակապ հանդէս մը, յարգելու համար իրենց գիրը, գրականութիւնն ու մշակոյթը: Ցեղին ձայնն է որ կը խօսի այս ճիգին ու ձեռնարկին մէջ:

Հրաւիրուած են Պերլինի, Լայփցիկի եւ ուրիշ տեղերու Հայերը ներկայ ըլլալու կամ մասնակցելու համար: Ահա Պերլինի մեր առաջին խումբը ճամբայ կ'ելլէ կէսօրին, երեք ժամէն հասնելու համար Համպուրկ: Աչքիս առջեւ ունիմ գերմաներէն ութ էջնոց գեղեցիկ թռուցիկը, որ պարզ յայտագիր մը չէ: Այնտեղ կը բացատրուի շատ համառօտ այլ յստակ կերպով հանդէսին պատճառը, «Ամենայն Հայոց Կաթողիկոս»ի հրահանգը, հանդէսին իմաստը եւ վերջապէս թէ առիթը յարմար կը համարուի Հայերու մասին տարածուած սխալ լուրերու դէմ ճշդումներ կատարելու եւ երկու ժողովուրդներու յարաբերութիւնները զօրացնելու:

Ասոր կը յաջորդէ բուն յայտագիրը, որուն գեղարուեստական բաժնին մէջ կը փայլի Օր. Հայկանուշ Թորոսեան: Արդէն Funk-Wacht շաբաթաթերթին մէջ (10 — 16 մայիս) նշանակուած է «Հայ ազգային երաժշտութեան» ունկնդրութիւնը ձայնասփիւռով, երկուշաբթի, 11 մայիս երեկոյեան ժամը 22.25ին, իսկ Hambourger Fremdenblattի 8 մայիս թիւին մէջ կը տեսնենք գեղեցիկ պատկերը մեր ժողովրդական երգչուհիին եւ անոր քով գրուած յօդուածը, ուր գրուած է թէ ամբողջ հայ ժողովուրդը այս տարի կը տօնէ 1500ամեակը Աստուածաշունչի հայերէնի թարգմանութեան: Ասիկա ոչ միայն եկեղեցական գործ մըն էր, այլեւ մշակութային դէպք մը:

Յայտագրի վերջին մասը շատ կարեւոր մէջբերումներ կը պարունակէ գերմանական վկայութիւններէ Հայոց մասին.—«Ի՞նչ կ'ըսեն գերման գիտնականներ Հայաստանի եւ հայ ժողովուրդի մասին»: Ամէնէն վերջ Ֆրիթիօֆ Նանսէնի խօսքերը.— «Այսքան պայքար, այսքան նեղութիւն, այսքան անվերջ ցաւ եւ թշուառութիւն, զարկ - զարկի — եւ այսքան քիչ բախտ յաղթական ըլլալու: Ճիշդ է որ տառապանքի շնորհիւ մարդ աւելի կը զօրանայ, եթէ բաւական ուժով է զայն կրելու համար, բայց կա՞յ ժողովուրդ մը աշխարհի վրայ, որ այսքան բան քաշած ըլլայ ու դիմանայ, եւ ինչո՞ւ,— վերջապէս լքուելու եւ դաւաճանուելու համար անոնցմէ, որոնք բարձր արդարութեան անունով իրենց խօսք տուած էին »:

Յաջորդով կը գրեմ Համպուրկի հանդէսին մասին:

Պ. Ֆրունճեան

ԽՄԲ.— Գերմաներէն ճառերը եւ հայկական երգերը երկուշաբթի գիշեր յստակօրէն լսուեցան Փարիզի մէջ: Ձայնասփիւռը կը պոռթկար ծափերու տեղատարափի մը տակ:

Այս առթիւ կարդալ նաեւ Գ. էջի թղթակցութիւնը, հանդէսին կազմակերպութեան մասին:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ՆՈՐ ԿՈՉԸ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐՈՒՆ ԵՒ ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

Կիրակի օրուան Ազգ. Խորհուրդէն յետոյ, ընկերվարական կուսակցութիւնը լրջօրէն գործի ձեռնարկած է, կազմելու համար նոր դահլիճը, աջակցութեամբ միւս ձախակողմեան հոսանքներու: Կուսակցութեան դիւանը նոր նամակ մը ուղղեց համայնավարներուն եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան, որպէսզի մասնակցին դահլիճին: Այս առթիւ յանձնարարեց Պ. Լէօն Պլումի եւ ընդհ. քարտուղար Պ. Փոլ Ֆոռի,— 1. Յարաբերութեան մտնել ժողովրդական Ճակատի կուսակցութեանց հետ, անոնց հաղորդելով ընկերվարականներու կոչը եւ բանակցութիւններ վարելով: 2. Մասնաւորապէս պնդել եւ համոզել Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը եւ համայնավար կուսակցութիւնը որ մասնակցին ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան: Այս որոշման վրայ, մասնաւոր նամակներ ուղղուեցան երկու կազմակերպութեանց, բացատրելով թէ ինչո՛ւ անհրաժեշտ կը գտնեն իրենց մասնակցութիւնը:

Արմատականներուն դիրքն ալ որոշ չէ տակաւին, թէեւ անոնք հակառակ չեն մասնակցութեան: Երէկ բացառիկ ժողով գումարեց արմատական կուսակցութեան վարիչ մարմինը: Քաղքենի թերթերը կ'ըսեն թէ կուսակցութիւնը երկուքի բաժնուած է նորէն: Առ այժմ բանակցութիւնները պիտի ունենան կիսապաշտօնական հանգամանք:

Լէօն Պլումի ճառը ընդհանրապէս լաւ տպաւորութիւն գործած է նոյնիսկ աջակողմեան շրջանակներու մէջ, որոնք կը գնահատեն անոր չափաւորութիւնը: Սակարանն ալ բարուոքած կը թուի, մանաւանդ որ ազդու միջոցներ ձեռք առնուած են ֆրանքին պաշտպանութեան համար:

Նահանգային ժողովները բացուեցան առջի օր: Տրամադրութիւնները ընդհանրապէս նպաստաւոր են ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան հանդէպ:

Այժմէն ապահովուած ըլլալով Պ. Լէօն Պլումի վարչապետութիւնը, ձեռնարկներ կը կատարուին նոր նախարարներու թեկնածութեան համար:

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

Յ.- ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ՀԱՄԱԳՈՐԾԱԿՑՈՒԹԵԱՆ ԱՆՀՐԱԺԵՇՏՈՒԹԻՒՆԸ

Մի ձեռքով ծափ տալ չի լինի:
ՀԱՅԿ. ԱՌԱԾ

Ոչ մի ժամանակ գուցէ գաղթահայութիւնը այնքան կարիք չէ ունեցած փոխադարձ օգնութեան, ինչպէս այժմ: Եւ չնայելով դրան, այդ ուղղութեամբ շատ քիչ բան է արուած:

Անվիճելի ճշմարտութիւն է, որ անկարելի է փոքրիկ անհատական ճիգերով մրցման մէջ մտնել խոշոր ձեռնարկների եւ դրամագլխի հետ, եւ որ յաջողութեան համար անհրաժեշտ է գործել հաւաքական կերպով: Չնայելով դրան՝ գաղթահայութիւնը շարժւում է նախնական ըմբռնումներով եւ կամենում է տնտեսական հարցերը լուծել իր մէկ գլխով եւ երկու բազուկներով:

Լաւագոյն դէպքում նա իր գլխի օգնութեամբ մի փոքրիկ ձեռնարկ է ստեղծում եւ յաճախ երկու բազուկները վաճառքի է դնում, մինչդեռ եթէ մի քանի գլուխներ եւ բազուկներ միանային, անհամեմատ աւելի օգտակար պիտի լինէին թէ իրենց եւ թէ հայ հասարակութեան համար: Դժբախտաբար այս անվիճելի ճշմարտութիւնը միանգամայն անհասկնալի պատճառներով չի կիրառւում գաղթահայութեան մէջ:

Մենք պէտք է լաւ գիտակցինք որ եթէ զանգուածների մէջ հասունանայ եւ զարգանայ փոխադարձ օգնութեան եւ հաւաքական գործունէութեան ըմբռնումը տնտեսական մարզին մէջ, տնտեսական այդ ճիգերը կ՚ունենան նաեւ հասարակական մեծ արժէք: Տնտեսապէս կազմակերպուած եւ միմեանց հետ կապուած խմբակցութիւնները հեշտութեամբ կը կարողանան զբաղել նաեւ ազգային մշակութային գործերով:

Մանկապարտէզները, հայ մանուկների ազգայնօրէն զարգացման գործը, ինքնազարգացման աշխատանքները եւ մեր կեանքի վերաբերեալ այլ մշակութային խնդիրները անհամեմատ հեշտութեամբ եւ մնայուն կերպով կարելի պիտի լինի կարգադրել այդ ձեւի տնտեսական խմբակների աջակցութեամբ, քան պատահական անձնաւորութիւնների կամ խմբակների միջոցով:

Երբ հարց է լինում, թէ ինչո՞ւ արդեօք գաղթահայութեան մէջ այդ ձեւի աշխատանքներ չեն կատարւում, պատասխանը այն է լինում թէ Հայի մէջ այնքան զարգացած է անհատական գիծը, որ այդ ձեւի աշխատանքները յաջողութիւն չեն կարող ունենալ, թէ Հայերը ընդհանրապէս փոխադարձ վստահութիւն չունեն միմեանց վրայ եւ, հետեւապէս, միանգամայն ապարդիւն պիտի անցնի հաւաքական որ եւ է տնտեսական ձեռնարկի վրայ գործադրուած ժամանակը եւ աշխատանքը:

Թւում է թէ դա չափազանցութիւն է:

Հայութեան գլխաւոր գծերից մէկը նրա ձեռներէցութիւնն է: Հայը շատ շուտ կարողանում է ըմբռնել իր միջավայրը եւ անխոնջ աշխատանքով որոշ արդիւնքի է հասնում: Սակայն, այդ բոլորի հետ միասին նա ընդունակ է եւ խմբական աշխատանքների:

Ապացոյց գոյութիւնը Հ. Յ. Դաշնակցութեան պէս հոյակապ կուսակցութեան, որ ահա քառասունըհինգ տարուց աւել գործում է եւ որ ըստեղծուել եւ պահւում է բացառապէս հայութեան հաւաքական ջանքերով:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան անդամակցող հազարաւոր ընկերներ միահամուռ ջանքով տարած են եւ տանում են իրենց գաղափարական գործը՝ ունենալով բազմաթիւ անշարժ եւ անշարժական գոյքեր, մամուլ, տպարան եւայլն ...

Հետեւապէս պատճառաբանել թէ հայութեան մէջ համագործակցական աշխատանքները արդիւնք չեն կարող ունենալ, դա միանգամայն ճիշդ չէ:

Իրականութիւնը այն է, որ մեր մէջ այդ ուղղութեամբ քիչ են աշխատել: Մեր վեթերան ընկեր Յովհաննէս Եուսուֆեանը պատմում էր, որ անցեալ դարու ութսունական թուականներին, երբ Թիֆլիզում սերտ կապեր կային Հայերի եւ Վրացիների միջեւ, Վրացիների մէջ արդէն սկսուել էր կոօպերատիւ (համագործակցական) շարժումը, որին աջակցում էր եւ Թիֆլիզի գաղափարական հայ երիտասարդութիւնը, որի մէջ եւ ինքը Յովհաննէս Եուսուֆեանը: Զարմանալին այն է, որ նոյն այդ հայ երիտասարդութիւնը միանգամայն աւելորդ էր համարում նոյնանման աշխատանքներ կատարելը հայկական շրջաններում: Հազար ինը հարիւրական թուականների սկիզբներին միայն Ռուսահայերի մէջ սկսեցին առաջ գալ սպառողական խանութներ, ինչպէս եւ փոխադարձ վարկային հիմնարկութիւններ:

Այդ կողմից համեմատաբար լաւ էր Բագուն, ուր բացի սպառողական խանութներից փորձեր եղան, բացառապէս դաշնակցական ընկերների ջանքերով, կազմելու արդիւնաբերական մի ձեռնարկ, որ ունեցաւ իր յաջող եւ անսպասելի արդիւնքը: Նոյնպիսի աշխատանքների ձեռնարկեց եւ Բագուի Կանանց Կ. Խաչը, որի գործերը զարգանում էին մեծ արագութեամբ:

Թրքահայութեան մէջ բնական է, որ Համիտի օրերին ոչինչ չէր կարելի անել, իսկ սահմանադրութեան ժամանակ նոր սկսուել էր համագործակցական շարժումը, որ մնաց չուտով, ինչպէս ամէն բան Թուրքիայում:

Հայաստանի Հանրապետութեան ժամանակ, երբ արդէն ազատութիւն էր եւ կառավարութիւնը իր աջակցութիւնն էր բերում համագործակցական շարժման, Հայաստանի կոօպերատիւը կամ Հայկոպը իր ցանցերով պատեց ամբողջ Հայաստանը: Հայկոպը գոյութիւն ունի մինչեւ այժմ:

Այս բոլորը ի՞նչ են ապացուցանում: Այն, որ առնուազն չափազանցութիւն է այն ենթադրութիւնը, թէ Հայերի մէջ անհնար է համագործակցական աշխատանքներ կատարելը:

Եթէ գաղթահայութեան մէջ այդ շարժումը չի զարգացել, դրա հիմնական պատճառը այն է, որ մեր մէջ չափազանց քիչ են այդ ուղղութեամբ աշխատանքները:

Մէկ երկու տարի է ինչ Բուլգարիայում հիմք դրուեց փոխադարձ վարկի ընկերութեան եւ շատ շուտ յաջողութիւն ունեցաւ: Նոյնպիսի փորձեր են կատարուած եւ Ռումանիայում, Սուրիայում, ուր վերջերս աշխատում են յաջողցնել գիւղատնտեսական կոօպերացիան: Սակայն, այս բոլոր ճիգերը չափազանց չնչին են՝ համեմատած այն հսկայ կարիքին, որ ունի գաղթահայութիւնը:

Բոլոր երկիրների մէջ գոյութիւն ունեցող ընկերվարական, մինչեւ իսկ դեմոկրատ կուսակցութիւնները իրենց աշխատանքների կարեւոր բաժինը համարում են կոօպերատիւ շարժումը եւ այդ ուղղութեամբ ոչ միայն կրթում են իրենց եւ դաստիարակում ընկերներին, այլ եւ գործնական աշխատանքներ են կատարում: Շնորհիւ այդ կոօպերացիաների նրանց կուսակցութիւնը մեծանում է, եւ որ գլխաւորն է, ստանում է միանգամայն մնայուն վիճակ: Եւ կոօպերացիաների շուրջը համախմբուած մտաւորականութիւնը անգնահատելի ծառայութիւն է մատուցանում կուսակցութեան:

Ռուսաստանի Սոցիալ Դեմոկրատ կուսակցութիւնը թէպէտ ցարական կարգերի ժամանակ գաղտնի եւ արգիլուած կուսակցութիւն էր, բայց շնորհիւ այն բանին, որ կոօպերացիաները թոյլ էին տրուած, սոց. դեմոկրատների մեծագոյն մասը կենտրոնացել էր գոյութիւն ունեցող կոօպերացիաների շուրջը եւ կոօպերացիաների միջոցով միաժամանակ տանում էր իր կուսակցական աշխատանքները Ռուսաստանի բոլոր վայրերում:

Երբ ցարական Ռուսաստանում 1905—1906 թուականներին մեծ հալածանքներ սկսան բոլոր ազատամիտ հոսանքների դէմ եւ աշխատեցին հիմնայատակ կերպով ոչնչացնել բոլոր յեղափոխական կուսակցութիւնները, սոց. դեմոկրատների որոշ մասը փրկուեց այդ հալածանքներից՝ շնորհիւ գոյութիւն ունեցող կոօպերացիաների եւ շարունակեց իր գաղտնի կուսակցական աշխատանքները:

Նոյն տեսակէտն ունի եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Նոյն իսկ իր վերջին Ժ. ԺԱ. եւ ԺԲ. Ընդհ. Ժողովների առթիւ բաց թողուած «յայտագրերից» եւ որոշումներից երեւում է, որ կուսակցութիւնը անհրաժեշտ է գտնում կազմելու արհեստակցական միութիւններ, վարկային եւ այլ ձեւերի փոխադարձ օգնութեան եւ գործակցական միութիւններ, աշխատանքի գրասենեակներ՝ ապահովելու համար հայ աշխատաւորի տնտեսական ինքնապաշտպանութեան, բժշկական օգնութեան կազմակերպութիւններ, կեանքի եւ անգործութեան ապահովագրութիւններ եւն. եւն.:

Ահա այս է պաշտօնական Դաշնակցութեան տեսակէտը, որ պէտք է գործադրել կեանքի մէջ:

Անշուշտ կան պետութիւններ, ուր տեղական օրէնքներ թոյլ չեն տալիս նոյնանման աշխատանք կատարելու: Սակայն, կան եւ բազմաթիւ երկիրներ, ուր պետական աջակցութիւնը անպակաս չէ: Հետեւապէս հնար եղած վայրերում պէտք է այդ ուղղութեամբ աշխատանքներ կատարել:

Սակայն, հակառակ այդ որոշումներին եւ գոյութիւն ունեցող յարմարութիւններին, մինչեւ այժմ շատ քիչ բան է կատարուած գաղթահայութեան համար:

Ահա այս տարրը պատրաստելու համար է, որ պէտք է մտածէ գաղթահայութիւնը եւ մանաւանդ Դաշնակցութեան տեղական ղեկավար մարմինները:

Դաշնակցութիւնը որ նախկին թուլամորթ, վախկոտ Հայի փոխարէն ստեղծեց մարտնչող, առաքինի եւ քաջ Հայի տեսակը, տնտեսական ասպարէզում եւս պէտք է ջանքեր թափէ, որպէսզի վերջնապէս վերանայ հայութեան մէջ մնացած ագահ, եսական, անհատապաշտ, վաշխառուական հակումներով Հայի տիպարը, որ այնքան վարկաբեկում է Հայի անունը, եւ նրա տեղ պիտի ստեղծէ աշխատաւոր, ընկերական, զոհաբերող, համագործակցիլ սիրող ու գիտցող Հայի տեսակը:

Այդ աշխատանքների մէջ անգնահատելի ծառայութիւն կարող է բերել հայ կանանց կազմակերպութիւնը, որ ուժեղանում է գաղթահայութեան մէջ եւ իր ձեռքն է վերցնում հասարակական որոշ գործեր:

Մեր քաղաքական աշխատանքներին զուգընթաց պէտք է գնան եւ այդ տնտեսական աշխատանքները:

Մեր բեմերից քաղաքական դաստիարակութեան եւ խօսքի հետ պէտք է ընթանան համագործակցական աշխատանքները, որոնց պէտք է աջակցեն մեր մարմինները թէ նիւթապէս եւ թէ բարոյապէս:

Անշուշտ գործը սկզբնական շրջանում կարող է որոշ պակասութիւններ ունենալ, գուցէ ընթանալ անյաջող: Բայց որոշ փորձառութիւնից յետոյ պատկերը միանգամայն կը փոխուի, եւ մեր սպառողական, արդիւնաբերական, վարկային, գիւղատնտեսական եւ այլ հիմնարկութիւնները, նայած տեղին եւ պայմաններին՝ կ՚աճեն եւ կը զարգանան:

Մի՞թէ կարելի է աւելի բեղնաւոր գործ ունենալ գաղութներում, եթէ մի օր բոլոր այդ հաստատութիւնները վերջ ի վերջոյ միանան եւ կազմեն մի ընդհանուր համահայկական կոօպերատիւ: Եւ մեր գաղութները որքա՜ն մեծ ասպարէզ են ներկայացնում այդպիսի նպատակների համար: Հարկաւոր է միայն ձեռնարկել եւ հաւատալ արդիւնքին:

Հարկաւոր է գիտակցել, որ այդ խմբակցութիւնները մի մի կարեւոր յենարաններ են ոչ միայն բարձրացնելու գաղթահայութեան տնտեսական վիճակը, այլ եւ նեցուկ հանդիսանալ «սպիտակ ջարդ»ի դէմ, որոնք եւ անդադար պատրաստւում են մեր շուրջը:

Հայ հարիւրաւոր մտաւորականներ որոնք այժմ իրենց ուժերը սպառում են զանազան անհետաքրքիր գործերի մէջ եւ անարժէք են դառնում ժողովրդի համար, հաճոյքով իրենց ժամանակը եւ աշխատանքը կը նուիրեն կոօպերատիւ շարժման, որի շնորհիւ հնարաւորութիւն կը ստեղծուի անհամեմատ աւելի շատ մտաւորական Հայեր լծելու հասարակական, ազգային աշխատանքների: Մի հանգամանք որ գործի յաջողութեան մեծագոյն գրաւականներից մէկն է:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Լիոն, Փէրաշի կայարանը: Լոյսերու երփներանգ գունդ մը: Մարդկային եռուզեռ: Ճամբորդներու երթեւեկ: Աղմուկ: Իրարանցում: Ողջագուրում: Թերթավաճառի կրպակին քով երկու զոյգեր կը համբուրուին: Կ՚երեւայ թէ յաւիտենապէս պիտի բաժնուին իրարմէ: Օ՜, այդ բաժանումը ... Ջրաղացի քարէն աւելի ծանր ու ճնշող: Ի՜նչ դեռատի կեանքեր կը փճացնէ իր անագորոյն ճանկերուն մէջ, ի՜նչ սիրելիներ կ՚անջատէ իրարմէ, ո՞վ գիտէ ո՞ր մահուան սեւ ու մռայլ փոսին կեր դարձնելու մէկը կամ միւսը: Ու մանաւանդ երբ կը մտածես որ մէկը կայ ետեւ, որ քեզի համար տրտմութեան ու սուգի լաթեր հագած, կը սպասէ վերադարձիդ: Կը զգաս որ ան օրեր համրելով կ՚ապրի, ժամերն ու վայրկեանները անոր համար տարիներու չափ երկար ու խեղդիչ կը թուին:

Այս խորհրդածութիւններուն մէջ ակամայ կոկորդէս կը բարձրանան շատ հին ու գեղեցիկ երգի մը փշրանքները.— «Նպատակիս հասնիմ միայն, թող գլխս հանեն կախաղան» ....

Քաղաքը հարուստ է գործարաններով, ամէն տեսակ ճարտարարուեստի եւ զանազան արդիւնաբերութեանց: Ծխնելոյզնե՜ր, ծխնելոյզներ, որոնք կը համբուրուին երկնքի ամպերուն հետ: Առաջին անգամ չէ որ Լիոն կուգամ: Սակայն այս անգամ ուղղակի անակնկալի մը առջեւ կը գտնեմ ինքզինքս, կարծես թէ արեւելքի քաղաքներուն մէջ է որ կը թափառիմ, գործարանի ծխնելոյզները Թուրքիոյ մինարէներուն տպաւորութիւնը կը թողուն վրաս, մէկ տարբերութեամբ սակայն, — ասոնց ծայրը հօճաներ չկան, որպէսզի ուրբաթ օրերը «Ալլահ էքպէր» պոռան: Կլիման ցուրտ: Անձրեւ եւ մառախուղ, ծանր ու ճնշող օդ: Քիչ մը արեւ, պահ մը յետոյ անձրեւ, մշուշ, դարձեալ արեւ, յաճախ այսպէս: Ահա Լիոնի կլիման: Ինչպէս գետնախիծը օրուան մէջ եօթը անգամ գոյնը կը փոխէ, այնպէս ալ Լիոնի կլիման:

Գաղութին կեանքը մասամբ տանելի է, անտեսապէս լաւ է: Բաղդատմամբ Մարսէյլի, Լիոնը բախտաւոր շրջան մը կը համարուի, մանաւանդ որ նպաստ ալ կը ստանան օտարականները, ինչպէս նաեւ Հայերը: Առեւտրականներ, ամէն կարգի: Ալ համրեցէք ինչ ճիւղ որ կ՚ուզէք,— Հայ, Հայ, Հայ: Տասը տարի եւս եւ դուք պիտի տեսնէք որ ամբողջ շրջանի մը վաճառորդները Հայերէ կը բաղկանան: Հակառակ այս բոլոր առաւելութիւններուն սակայն, դժգոհութեան ու տրտունջի խօսքեր կան հայ վաճառականներու քով: Միշտ աւելին կը ցանկան: Մինչդեռ երբ օրուան հացը ճարեցիր, ամէնէն քաջը դուն ես: Կայ ուրիշ դասակարգ մըն ալ, որ զանազան պատճառներով ամէն ինչէ զրկուած է, ոչ պետական նպաստ եւ ոչ ալ գործ: Ան իր վերադարձի օրերուն կը սպասէ եւ սակայն Երեւանը շա՜տ հեռու է եւ օրերը անվախճան.. գիշերներու պէս անհատնում:

Կ՚անցնիմ Հարապետութեան փողոցէն: Գեղեցիկ, հրաշալի: Լուսերանգուած: Գիրքի ու մամուլի միջնաբերդը: Աջ ու ձախ կը լսուին թերթավաճառներու ձայները, — «Լը Փրոկրէ»ի խմբագրատան առջեւ մասնաւոր շինուած սրահի մը պատերուն վրայ օրուան քաղաքական լուրերը կը կարդայ ժողովուրդը: Ի՜նչ բազմութիւն, եթէ գնդասեղ ձգես, գետին չիյնար: Կը մտածեմ, արդեօք մեր Երեւա՞նն ալ այսպէս շողշողուն ու զարգացած է:

Ու կը քալեմ, առջեւս կը ցցուին միշտ նոր ու սպիտակափառ շէնքեր, արդիական ճարտարապետութեամբ շինուած: Ինծի կը թուի թէ Լիոնը բոլորովին այլափոխուեր է:

Թատրոններ, շարժանկարի տուներ, մշակոյթի ու արուեստի հսկայ պալատներ, որոնք արտաքին ու հմայիչ փայլ մը կուտան Ֆրանսայի կեդրոնական այս մեծ քաղաքին: Պճնուած հարսի մը պչրանքներով հեռուէն քեզ իրեն կը քաշէ մագնիսական զօրութեամբ: Կարելի է ժամերով թափառիլ քաղաքին մէջ: Ձանձրոյթ չկայ: Մանաւանդ երեկոյեան պահերուն, ուր երփներանգ լոյսերու հեղեղ մը կը լուսազարդէ Լիոնը, անոր տալով արտակարգ գեղեցկութեան մը գրաւիչ տեսքը: Ամէն դի մարդկային եռուզեռ, կեանք, խնդութիւն ու բերկրանք կը յորդին, ինչպէս կարմիր գինին բաժակներուն մէջ:

Ու զոյգ գետերը որ կ՚անցնին մթաստուեր գիշերուան սրտին մէջէն: Քաղաքը երկու հսկայ մասերու կը բաժնեն ճեղքուած ձմերուկի մը հանգոյն: Ինծի կը թուի թէ Ռօնը աւելի աշխոյժ ու աղմկոտ վազք ունի: Ան կը վազէ ահեղամռունչ ու խօլարշաւ, ինչպէս մեր երկրին հորթերը, որոնք գարնան առաջին եղանակին դուրս կը վազէին դէպի նորածիլ կանանչ դաշտերը՝ իրենց փնչածակերը լայն բանալով բնութեան անկաշկանդ ծոցին մէջ: Իսկ Սօնը աւելի մեղմ, հանդարտաբարոյ մարդու մը տպաւորութիւնը կը ձգէ վրադ: Ցիսունի սահմաններուն մէջ դեգերող մարդոց պէս լուրջ, չափաւոր ու ժուժկալ:

Պահ մը կանգ կ՚առնեմ Ռօնի եզերքը, խենթ ալիքներու շառաչիւնը կը փշրուի ափերուն վրայ, հետզհետէ ուրիշ ալիքներ կը յաջորդեն իրարու, բայց բոլորն ալ կը խորտակուին քարերուն ու խութերուն ըմբոստ կողերուն բախելով: Ալիքներու այս խօլ պայքարին մէջ եւս տեսակ մը անուշ տպաւորութիւն կը զգամ: Գիշերուան այդ լուռ պահուն, երբ ամէն ինչ խաւար, երբ անդոհական ստուերներու պարը կը սլանայ հանդիպակաց ծառերուն, պատերուն վրայ, ես բուռն ու անզուսպ բաղձանք մը կ՚ունենամ ալիքներու միօրինակ ու հաճելի շառաչիւններու ականջ տալու:

Ալիքներու յարուցած քաղցր երաժշտութիւնը գլխս կը վերացնէ ու անմահութեան բարձրագոյն ոլորտներուն կը տանի: Մանուկի մը միամտութեամբ կ՚ուզեմ այն ամէն ալիքները որ անվախ մարդու մը պէս կուգան ու կը տարածուին ոտքերուս տակ: Կ՚ուզեմ խօսիլ Ռօնի հետ, կարօտի ու հիացմունքի խօսքեր փոխանակելով: Կ՚ուզեմ կեցնել անոր մոլեգնաթափ ընթացքը, սակայն ի զուր ... Անհնարին է սանձել փրփրադէզ Ռօնը: Ո՛չ ամբարտակներ եւ ոչ ալ պատուարներ կը ճանչնայ. ամէն ինչ կը քշէ կը տանի իրեն հետ:

Գետադարձ կաթողիկոսներ պէտք են, որպէսզի կարենան հնարամտութեամբ եւ զօրութեամբ փոխել անոր ընթացքը:

Խորհրդածութիւններու լաբիւրինթոսին մէջ թաղուած, ձեռքերս տաբատիս գրպանը մխրճած, կը բաժնուիմ Ռօնէն, թախծոտ յիշատակներու դառն յուշեր արթնցնելով գանկիս մէջ:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Ամէն երեկոյ, ժամը ութէն մինչեւ կէս գիշեր, փոքր ընդմիջումներով Թիֆլիզի կայարանէն կը մեկնին Պաթումի, Բագուի ու Երեւան-Կարսի զոյգ գնացքները: Կայարանի սովորական խաղաղ կերպարանքը այդ ժամերուն բաբելոնեան դիմակաւորում մը կը ստանայ արտասովոր իրարանցումով ու աղմուկով, մինչեւ որ գնացքներու մեկնելէն յետոյ հսկայ շէնքը կը դատարկուի, աղմուկը կը մեռնի, ու կարելի կը լինի լսել մուտքի առջեւ ման եկող ժանտարմի խթաններու զնկզնկոցը:

Այդ իրիկուն, 1903 մայիս 25ին, մինչ երկաթուղիի կայարանը սովորական հեւքոտ կեանքը կ՚ապրէր ամէն օրերու պէս, ժամը ութ ու կէսի ատեններ երկու կառքեր իրարու ետեւէ դղրդալով կանգ առին մուտքի սանդուղներու առջեւ:

Ինչպէս Ռուսաստանի բոլոր կայաններու պարտադիր կանոնն է, դրան առջեւ պահակ կանգնած ժանտարմը որսկան շան նման ինքզինքը հաւաքեց ուշադիր հայեացքով պրպտեց նոր եկողները եւ, երեւի բաւարարուած որ անոնք սովորական ճամբորդներ են, բարեկիրթ մարդիկ, անտարբեր ձեւով մը գլուխը անդին դարձուց ու կռթնելով պատին, ձանձրացող մարդու մը անտարբերութեամբ սկսաւ կամաց մը սուլել:

Կայարանի մուտքին առջեւ սպասող բեռնակիրները վար թափեցան սանդուղներէն՝ իրենց պատրաստակամ ծառայութիւնը առաջարկելով երկու նորեկներուն:

Առաջին կառքէն առանց ճանապարհորդական իրեղէնի վար ցատկեց, միջահասակ, կորովի արտայայտութեամբ աշխոյժ երիտասարդ մը, որ հաւանօրէն եկած էր բարեկամ մը ճամբու դնելու: Ձեռքի շարժումով մը կառապանին հասկցնելով որ պարտէզին մօտ սպասէ, ինքը աճապարեց բարձրանալ սանդուղներով եւ, փոխանակ ներս մտնելու, ուսը յենած մուտքի դրան, այնպիսի դիրք մը բռնեց, որով հեշտօրէն կրնար դռնէն ներս մտնողները տեսնել:

Երկրորդ կառքէն հանդարտօրէն վար իջաւ բարձրահասակ, շատ նիհար անձնաւորութիւն մը: Մերժելով երկաթուղային բեռնակիրներու ծառայութիւնը՝ ճանապարհորդը, կաշիէ փոքր պայուսակ մը աջ ձեռքին, անութի տակ ալ սեղմած բրդէ ատիալ մը եւ բարձիկ մը, ձախով մեծ եւ, ըստ երեւոյթին ծանր պայուսակ մը բռնած, կքոտ քայլերով սկսաւ բարձրանալ դէպի մուտքի դուռը: Ճամբորդը դժուարութեամբ կը քալէր ու կը թուէր թէ՝ հիւանդութենէ նոր ոտքի ելած է: Հազիւ թէ երեսունէն երեսունըհինգ տարեկան տղամարդ մը լինէր, ան: Բայց քիչ առաջ կքած ուսերը, անժամանակ դալուկ ու խորշոմած դէմքը, շատ աւելի տարէց կը ցուցնէին զայն:

Ծանր ու հեւալով կը բարձրանար սանդուղներէն: Երբ կայարանին ներքին մուտքին մօտեցաւ, յանկարծ ակամայ կանգ առաւ, ակներեւ շփոթութեամբ, մէկ երկու վայրկեան տատամսոտ արձանացաւ կեցած տեղը մարդու մը նման, որ ինչ ընելիքը չի գիտեր, բայց անմիջապէս ինքզինք հաւաքեց եւ վճռական քայլերով անցաւ մուտքի դռնէն՝ նշանակալից հայեացք մը նետելով դրան մօտ կանգնող երիտասարդին, որ հարցական ձեւով իրեն կը նայէր:

Դժուարութեամբ անցնելով կայարանի կեդրոնական մասէն, ուր իրար անցած ճամբորդներն ու ամէն կողմ ցրուած սնտուկները հազիւ նեղ անցք մը բաց ձգած էին, ճանապարհորդը ներս մտաւ առաջին եւ երկրորդ կարգերու սպասման միացեալ սրահը, որ արդէն լեցուած էր իրարու ետեւէ հասնող ճամբորդներով: Մեր ճամբորդը աջ ու ձախ հրելով մօտեցաւ սրահի ճակատի ուղղութեամբ երկնցած ճաշասեղաններէն մէկուն, ձեռքի պայուսակները ոտքով հրեց սեղանի տակը ու յոգնած շարժումով ինկաւ աթոռի մը վրայ՝ ձայնելով մօտէն անցնող պիւֆէի սպասաւորին.

— Պաժարսկի քաթլէթ (միս տապակած), խնդրեմ շուտ:

— Անմիջապէս, անմիջապէս, — պատասխանեց վրացի սպասաւորը ու հեռացաւ դէպի պիւֆէն:

Ճանապարհորդը հանդարտ շարժումով գրպանէն հանեց կավկաս ռուսերէն պաշտօնաթերթը այդ օրուան համարը, փռեց սեղանի վրայ, որպէս թէ ընթերցանութեամբ զբաղած, մինչդեռ քովընտի աչքի պոչով կը դիտէր շուրջը, ակներեւ սպասումի արտայայտութիւն մը դէմքին:

Երկրորդ երիտասարդը, որ մուտքի դրան քով կեցած՝ զարմանքով նկատած էր ճանապարհորդի ակնյայտնի շփոթութիւնը դռնէն անցած ժամանակ, անգործ մարդու մը անփութութեամբ դանդաղ քայլերով ներս մտաւ սպասման սրահը: Շրջան մը ընելով սրահի մէջ, ան մօտեցաւ միեւնոյն սեղանին, ու աթոռ մը միայն բաց ձգելով իր եւ միւսի միջեւ, տեղաւորուեցաւ սեղանի առջեւ ու մեղմօրէն ժողովրդական եղանակ մը սկսաւ սուլել՝ մատներով սեղանը թմբկահարելով:

— Որ կ՚ըսէի թէ ամէն ինչ լաւ կ՚անցնի,— որպէս թէ ինքնիրեն կը խօսէր երիտասարդը՝ սուլելը դադրեցնելով, երբ սպասաւորը նախորդ եկողի պատուէրը բերելով հեռացաւ.— մարդ սովորական պաշարինութեամբ անվտանգ կրնայ անցնիլ բանակ մը ժանտարմներու մէջէն ...

— Ուրախութիւնդ կարծեմ վաղաժամ է, Վահէ՛, — նոյնպէս առանց խօսակցին դառնալու պատասխանեց ճանապարհորդը, առջին դրուած կերակուրովը զբաղած, — Նկատեցի՞ր անշուշտ շփոթութիւնս ... Դրան մօտ յանկարծակիի եկայ ... Իրաւ որ, շատ անախորժ հանդիպում մըն էր...

— Որո՞ւ, — հարցուց երիտասարդը ակներեւ մտահոգութեամբ,— ես արտասովոր բան մը չնկատեցի սակայն...

— Հանդիպածս շատ հին բարեկամ մըն էր ... տարիներ առաջ Մետեխի բանտի մեր բաժանմունքի պահապանը, որու դէմքը յիշելու բաւական հիմնական պատճառներ ունիմ ...

— Բայց հաստա՞տ որ ան էր ... Թերեւս կը սխալիս ... Այս ժամուն բանտի պահապանը հոս ի՞նչ գործ ունի ...

— Թէ ինչ գործ ունի՝ չեմ գիտեր: Այդ մարդիկը հազար տեսակ աղտոտ գործերու մէջ կը մտնեն: Հաւանական է որ այժմ լրտես է ... Բայց որ ճանչցայ, ատոր ոչ մէկ կասկած: Այնպէ՛ս մը տպաւորուած է այդ թշուառականին դէմքը յիշողութեանս մէջ, որ տասներեք տարիներ անցնելէ վերջն ալ վստահ եմ թէ՝ չեմ սխալուած ...

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԻՆ ՄԵԿՆՈՒՄԸ

Ողջերթ անմոռանալի բազմութեամբ

ԲԱԶՄԱԹԻՒ ՄԵՔԵՆԱՆԵՐ ԵՒ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐ ՇՈԳԵՆԱՒԻՆ ՄԷՋ

(Բ. ԵՒ ՎԵՐՋԻՆ ՄԱՍ)

ՄԱՐՍԷՅԼ, 9 մայիս.— Առաւօտեան ժամը 8էն սկսեալ եռուզեռ մը կայ քարափին վրայ: Կը վազեն, կը վազեն, շատեր ալ իրենց կէսօրուան ճաշը ...ասին բերած են, որպէսզի «բան մը չփախցնեն», ինչպէս կ'ըսէր տիկին ...ը:

Բեռնամբարձ գործիքները նաւուն ...յք' աշխատին շարունակ, պաշար եւ ...երեր առնելով: Իսկ ներգաղթողները, որոնք արդէն նաւուն վրայ էին, ...երը, ...մբիկ լուսամուտներէն եւ այլ տեղերէն, բացականչութիւններ կ'արձակէին, թաշկինակներ կը ճօճէին, ձեռքով համբոյրներ կը փոխադրէին:

...կէսօր է արդէն: Անթիւ բազմութիւն, բազմութիւն: Եւ ինչ անծանօթ ...մարդիկ, որոնց կարելի չէր հանդիպիլ, որ եւ է հանրային գործի կամ ...անդէսի մէջ: Երիտասարդներ, ...երեր, ծերեր, մայրեր եւ քոյրեր: ...ւ Ֆրանսացիներ ստուարաթիւ, որոնք ապշութեամբ կը դիտէին մարդկային այս հսկայ ալիքը:

Նաւին մէջէն, թաշկինակները ի...նց աչքերուն, մայրեր եւ եղբայրներ կուլային: Էհ, կը բաժնուէին իրենց սիրելիներէն, եւ կ'երթային հեռու Հայաստան:

Թերեւս վերջին տեսութիւնն էր: ...ի վարը, նոյն հոգեբուխ արտայայտութիւնը.

— Երթաս բարով:
— Նամակ գրէ, հասկցա՞ր:
— Տարօսը մեզի:
— Հայտէ, գացէք, մեզի ալ ճամբայ բացէք:
— Գրիգոր, Յակոբ, Թորոս...

Եւ այսպէս կ'երկարէր շարքը: Մինչ ...նդին Ֆրանսական շարժանկարի ...սանկարիչներ անդադար կը դարձնէին իրենց գործիքները: Համրանք ...ցին բուն լուսանկարի գործիքնե...: «Յառաջ»ն ալ ունէր իր մասնաւոր լուսանկարիչը: (Պատկերները կը ...կեմ յաջորդով): Հանրապետական ...ահակներն անդամ զարմանքով կը ...տէին այս բոլորը: «Մինայեա»ի կո...կը կ'երեւային Ֆրանսերէն երեք ...ոյր վերտառութիւններ, ճերմակ ...աստառի վրայ, կարմիրով.— «Կեցցէ՛ Ֆրանսան», «Կեցցէ՛ սպանիջական Ֆրանսան», «Կեցցէ՛ Ֆրանսայի եղբայրական ժողովուրդը եւ խորհրդային Հայաստանը»: Բազմաթիւ երիտասարդներ զանազան տեղեր մագլած էին, տանիքին կամ բեռնամբարձ գործիքին վրայ, եւն. որպէսզի ...րենան լաւ դիտել:

Իսկ միւս կողմը, քարափին յարակից հսկայ սրահին մէջ, ժողովուրդին ...կ մասը, կ'եփի, կ'ուռի ալիքի մը ...ս:

Զեղեցիկ մտածումը ունեցած են ...երջապէս, Կոմիտաս վարդապետին ...տախտակապատ դագաղը մէջտեղ դնե...ու, որպէսզի ժողովուրդը իր վերջին ...րգանքը մատուցանէ:

Առաջին օրուան այնքան բուռն մեր...ումներէն յետոյ, ստիպուեցան հրապարակ դնել դագաղը, որ անմիջապէս ...ջապատուեցաւ:

...կին մը ծունկի եկած կը համբուրէ, կուլայ եւ կ'աղօթէ: Ուրիշ մը կը խաչակնքէ: Իսկ մնացեալ բազմութիւնը, գլխարկը բաց, լուռ մունջ արձանացած է:

Այր, կին, ծեր երիտասարդ մէկ մէկ մատիտ առած կը գրեն տախտակապատ դագաղին վրայ: Այնպէս որ երբ երկու ժամ վերջը նորէն եկայ, տող մը գրելու պարապ տեղ չէր մնացած:

Յիշեմ քանի մը հատ.

— «Երանի քեզի վարդապետ, որ մարմինդ Հայոց հողը պիտի գտնէ»:
— «Մեծ վարդապետ, երգիդ մատաղ, ձայնիդ մատաղ»:
— «Ողջո՜յններկրի իմ եղբայրներուն»:

Եւ այսպէս անվերջ արտայայտութիւններ...

Ժամը չորսն էր, երբ բեռնամբարձ մեքենան վեր քաշեց դագաղը:

Իրենց յարգանքը տալու համար հանդուցեալին եւ ներգաղթողներուն եկած էր նաեւ Մարսէյլի առաջնորդ Գարեգին եպիսկոպոս:

Ի պատիւ մեր ժողովուրդին, ըսենք որ կարգապահութիւնը շատ լաւ էր: Ոչ մէկ դէպք կամ խօսակցութիւն:

Ժամը 4.15:

Առաջին սուլոցը արձակուեցաւ: Ծափ, գոռում, գոչում: Հուռա՜...

Թաշկինակները օդին մէջ կը ծփան:

Ժամը 4.35: Երկրորդ սուլիչն է ահա: Սկսան նաւուն քովընտի պարաններէն մաս մը քակել:

Եւ ահա մուտքի գլխաւոր կամրջակին վրայ, զանազան Ֆրանսացի եւ Հայ պաշտօնական անձնաւորութեանց ներկայութեան ողջերթի խօսքը կարդաց Տոքթ. Գալճեան: Ծափերու մէջ կը լսուէին «Կեցցէ՛ Ֆրանսան», «Կեցցէ՛ հիւրասէր ժողովուրդը» աղաղակը: Եւ ահա կամրջակն ալ վերցուցին: Նաւը ազատուեցաւ բոլոր կապերէն: Բեռնաքարշ նաւակ մը յամրաբար կը քաշէ նաւը:

Վերջին սուլոցն է ահա, որ կ'արձագանգէ եւ օդին մէջ եւ հոգիներուն: Աննկարագրելի էր երեւոյթը, եւ յուզիչ միանգամայն: Ժողովուրդին բացագանչութիւնները եւ նաւուն վրան դիրք բռնած ներգաղթողներուն փոխադարձ կանչերը իրենց գագաթնակէտին հասան:

Եւ ուրախութիւն ե՛ւ լաց եւ յուզում:

Եւ ահա յանկարծ նաւը դարձաւ կարմիր դրօշներու (մուրճ-մանգաղով) ծփուն ծով մը: Բռունցքներ օդին մէջ, եւ «Միջազգային»: Եւ նաեւ տավուլ-զուռնան: Ինչ գեղեցիկ պիտի ըլլար, եթէ հայկ. եռագոյններով դուրս ելլէին:

Եւ ուրիշ բան մը: Քիչ մը չուտ աճապարեցին կարմիր դրօշներով ողողելու համար հրապարակը: Եւ այս առթիւ Ֆրանսացիի եւ ուրիշներու միջեւ ծագած թիւրիմացութեան մասին կրնայ խօսիլ մեր բարեկամը՝ Պ. Կ. Ուշագլեան:

Նաւը սկսաւ տակաւ առ տակաւ կորսուիլ, եւ հաւասարիլ մշուշապատ հորիզոնին հետ: Եւ նոյն թաշկինակները օդածփուն եւ նայուածքը կարօտալի, անձրեւին տակ, հովանոցին պաշտպանութեան ապաւինած: Ժամը 5.10: Ժողովուրդը հեղեղի պէս դուրս թափեցաւ: Ժօլիէթի հսկայ հրապարակը սեւցաւ պահ մը մարդկային գլուխներով: Կանդ առաւ պահ մը ամէն ինչ: Ոչ հանրակառք կը բանէր եւ ոչ ալ օթօպիւս: Շատեր հետիոտն ու շատեր ալ մասնաւոր կառքերով տուն վերադարձան: Հինգշաբթի եւ ուրբաթ օրուան տեղական թերթերը եւ նաեւ կիրակի օրուան թիւերը լեցուն են զանազան մանրամասնութիւններով: Մանաւանդ ուրբաթ օրուան թիւը Լը Փըթի Մարսէյէ օրաթերթին, հարազատ պատմութիւնն էր Հայոց:

Բոլորն ալ կը շեշտեն թէ ներգաղթողները իրենց կամքով կը մեկնին:

Նաւուն մէջ, նախապէս, մասնաւոր կարգադրութիւններ ըրած են, ամէն հայրենակցականխօսալով որոշ տեղեր:

Ինչպէս հաղորդեց իրազեկ անձ մը, նաւուն մէջ կան չորս բժիշկներ եւ օգնական ուսանողներ, որոնք պիտի հսկեն ճամբորդողներուն առողջական պահանջներուն: Կայ թորեալ ջուր: Ինչպէս կը հաւաստեն, Մարսէյլէն Պաթում ներգաղթողներուն ուտեստեղէնը ապահովուած է Բարեգործականէն: Կառավարութիւնը իրական անգործ եղողներուն միայն թոյլատրած էր ձրի ճամբորդութիւն, գաւառներէն մինչեւ Մարսէյլ:

8—10 օրուան ուտեստեղէնի եւ գաւառներէն դէպի Մարսէյլ ճամբորդողներուն համար Բարեգործականը տրամադրած է 2000 ոսկիներ՝ եւ նաեւ 100.000 ֆրանք վերջին պահուն: Որովհետեւ նաւային ընկերութիւնը չէ ընդունած ֆօնօները եւ արհեստագիտական ու մեքենագիտական գործիքները: Գոյքերուն մէջ կը գտնուէին չորս շոգեմակոյկ, Սեւանայ լճին համար: Երեքը ամերիկեան արտադրութիւն: 12 օթօպիւսներ, ֆրանսական «Ռընօ» ընկերութեան արտադրութիւն: Ինքնաշարժներ, անհամար հեծելանիւներ, կարի մեքենաներ եւն.:

ՀՐԱԶԵԱՑ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԱԹԷՆՔԷՆ

Ապրիլ 24 Աթէնքի մէջ

Տարուէ տարի կը նուիրագործուի այս օրը, Ապրիլ 24ը, հակառակ կարգ մը մարդերու եւ «կազմակերպութեանց» բացասական դիրքին. նոյն իսկ չնական ուրացումին: Ահա ամենավերջին ապացոյցը, Աթէնքի «Բէնթրիքօն» ընդարձակ սրահին մէջ կատարուած հանդիսութիւնն էր, մայիսի 3ին, կիրակի:

Այս տարի նախաձեռնութիւնը ստանձնած էր «Հայ Մտքի Տուն»ը, որ անխտիր հրաւէր ուղղած էր բոլոր ազգային, յարանուանական եւ քաղաքական կազմակերպութեանց: Եւ սակայն, դեռ կան քարացած սիրտեր, եւ բռպիկ հոգիներ: Յիշեմ միայն մեր «Առաջնորդ»ը, «Կեդր. Վարչութիւնը», Հնչակեանները, ռամկավարն ու Բարեգործականը: Ասոնցմէ դուրս, ամբողջ գաղութը, իր բոլոր թաղային եւ հայրենակցական կազմակերպութիւններով, երիտասարդական միութիւններով եւ թատերասիրական հաստատութիւններով պատասխանած էր հրաւէրին:

Ու հանդէսը դարձաւ ժողովրդական իրապէս: Մեր հայրենակիցները եկան գունդ առ գունդ, եւ լեցուցին ընդարձակ սրահը, հակառակ տեղատարափ անձրեւին:

Հանդիսութիւնը սկսաւ առտուն ժամը 11ին: Բեմին բացումը՝ խոշոր եւ յուզիչ անակնկալ մը առջեւ դրաւ ժողովուրդը: Պատրաստուած էր հոյակապ «Ցուցարձան» մը ընկ. Հ. Բամպակեանի կողմէ, որ կը ներկայացնէր յափշտակուած վեց նահանգներու հայկական հերոսամարտի վայրերը: Ցուցարձանին երկու քովերը «Հայ Մտքի Տան» երգչախումբը, այս անգամ ղեկավարութեամբ Պ. Յակոբ Փափազեանի, Աթէնքի օփերայէն խոստմնալից երաժշտագէտ մը, որ մեծ յաջողութեամբ վարեց բոլոր երգերը: Մէկ քանին իր կողմէ, մէկ քանին ալ ընկ. Կառվարենցի կողմէ ձայնագրուած: Արտասանեցին ընկերներ Ա. Խաճիւրեան (ուսուցիչ), երբ դափնեպսակը դրուեցաւ յուշարձանին վրայ: Յետոյ՝ ընկ. Ս. Գարաօղլանեան Զարենցի «Փառք մեռելներին»ը:

Յանուն «Հայ Մտքի Տուն»ին, գրաւոր ուղերձ մը կարդաց Օր. Վ. Վարժապետեան: Տարբախտ Լ. Խաճանեանի անտիպ մէկ գործը — Յուշերժագիր հայ ընդհ. նահատակութեան — կարդաց ընկ. Մ. Ա. Մանուկեան, յանուն Աթէնքի շրջանի Դաշնակցական պատանեկան եւ ընկերուհիներու կազմակերպութեանց:

Բանախօսեց պատ. Մ. Բէնճիլեան, որ գեղեցկօրէն խորացուց այն միտքը թէ «հայ ազգը մեռնելու դատապարտուած ազգ մը չէ, այլ նախասահմանուած է ապրելու եւ պիտի ապրի»:

Լուսապատկերով ընկ. Բամպակեան ցուցադրեց նահատակ մտաւորականներու լուսանկարներէն: Այս պահուն եւ առհասարակ՝ սրահին մէջ կը տիրապետէր վեհաշուք լռութիւն մը:

Ապա բեմ եկաւ ընկ. Կառվարենց, որ խօսեցաւ յուզիչ եւ սրտագրաւ ճառ մը: Գիտաւոր բացատրութիւններով պատկերացուց Ապրիլ 24ի եղեռնին իմաստն ու բովանդակութիւնը: Ոգեկոչեց Զանկըրիի եւ Այաշի եւ այլուր ինկած մեր մեծ մեռելները: Խարանեց բոլոր անոնք որ յապաղած մարգարէներու իմաստութիւն եւ վերջին ժամու «դիւանագիտութիւն» կը ծախեն, բայց մանաւանդ անլուր չնականութեամբ մը կը փորձեն հեգնել, մոռնալ եւ ուրանալ: Ընկերոջ ճառը ձգեց շատ խոր տպաւորութիւն: Ներկայ բազմահարիւր հանդիսականներէն շատեր կը հեծկլտային, չկարենալով զսպել իրենց յուզումը:

Հանդէսը վերջացաւ ժամը 1ին, եւ հանդիսականները մեկնեցան, կրկին տեղատարափ անձրեւով:

ՓԱՅԼԱԿ ԱԴԱՄԵԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

Համպուրկի մեր թղթակիցը կը գրէ մայիս 7 թուակիր.—

Երկուքուկէս ամիս է որ կը դրագիմ հայկական համերգի մը կազմակերպութեան գործով: Օր. Հայկանուշ Թորոսեան այսօր ունեցաւ առաջին փորձը, ընկերակցութեամբ գերման երաժշտապետ Պ. Ռիխարտ Ռիխթէրի, անոր բնակարանին մէջ:

Պ. Ռիխթէր այսպէս արտայայտուեցաւ Օր. Թորոսեանի մասին.—

«Ինծի համար մեծ հաճոյք մըն է ընկերակցիլ այսպիսի երգչուհիի մը եւ անսահման ուրախ եմ մասնակցելով ձեր հանդէսին, ծանօթանալով թէ ձեր մեծ երգչուհիին եւ թէ ճանչնալով ձեր համակրելի ազգը: Ձեր երգչուհին հիանալի ձայն մը ունի: Կը տեսնեմ որ հայկական երգերը շատ դժուար են երգելու համար ինչպէս եւ անոնց ընկերակցիլը, վասնզի զանոնք երգել կարելի է միայն մեծ զգացումով: Օր. Թորոսեան մաքուր եւ շատ լաւ մշակուած ձայն մըն է: Ես պիտի խօսիմ մեր պետական օփերայի վարիչին հետ, որպէսզի հրաւիրէ օրիորդը երգելու մեր Օփերայի մէջ եւ եթէ թոյլ կուտաք, կ'ուզեմ զայն հրաւիրել ձեր հանդէսին՝ լսելու եւ ծանօթացնելու Օր. Թորոսեանի հետ: Մեծ եւ տաղանդաւոր երգչուհի մըն է ձեր հայրենակցուհին»: Իսկ Օր. Թորոսեան կը յայտարարէ թէ Պ. Ռիխարտ խորապէս կը հասկնայ մեր երգերու բնոյթը, եւ թէ մեծ հաճոյք մըն է անոր ընկերակցութեամբ երգելը:

Քանի մը խօսք ալ Պ. Ռիխթէրի մասին:

Ան հռչակաւոր Ֆուրթֆէնգլէրէն վերջը կը բռնէ առաջին տեղը Գերմանիոյ մէջ: Վեց տարի է որ Համպուրկ է, տեղիս պետական Ֆիլարմոնիի առաջին տնօրէնն է եւ պետական օփերայի առաջին «քափէլ մայսթէր»ը: Շատ երկիրներ ուզեցին զայն Գերմանիայէն խլել, բայց կառավարութիւնը ամէն կերպ աշխատեցաւ իրեն հայրենիքին մէջ զայն պահել: Ֆուրթֆէնգլէրը Պերլինի համար, իսկ Պ. Ռիխթէրը Համպուրկի համար: Մեր հանդէսի յայտագրին մէջ անոր անունը մեծ յաջողութիւն մըն էր ու պատիւ: «Յառաջ»ի կը ղրկեմ նաեւ լուսանկարը:

Հանդէսին մուտքը անվճար է, միայն թէ ըստ հրաւէրի: Հրաւիրուած են 500 գերման հիւրեր բոլոր պետական, քաղաքային եւ կուսակցական մեծերն ու շատ մը բարձրաստիճան անձեր եւ գործիչներ, ծերակուտականներ, համալսարանի փրոֆէսօրներ, բոլոր խմբագիրները, եւ Գերմանիոյ մեծ քաղաքներու նշանաւոր թերթերու աշխատակիցները, նացիներու օրկանին Համպուրկի ներկայացուցիչը, ինչպէս եւ Տոքթ. Կէօպէլսի օրկանի «Angrif»ի թղթակիցը եւն.:

Մոռցայ յիշել թէ Պ. Ռիխթէր կը հիանայ Եկմալեանի եկեղեցական եւ Կոմիտասի ժողովրդական երգերուն վրայ: Անոնց եւ ընդհանրապէս հայ երգերու մասին պիտի գրէ յօդուած մը «Յառաջ»ի համար:

ՀԱՅԿ

ՄԱՄՈՒԼ

«ՄԱՄՈՒԼԻ ՕՐ»

Սոֆիայի «Ազատ Խօսք»ը կը գրէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 մայիս).

— «Պուլկարիան արդար հպարտանքով տօնեց իր մամուլի օրը:

Ազատ ու անկախ այս երկիրը շատ բան կը պարտի իր մամուլին ու անոր ռահվիրաներուն: Տաճկական թրքական անարգ լուծին տակ ու մշակութային զարգացման հնարաւորութիւններէ զուրկ, պուլկար մտաւորականութիւնը խորապէս ըմբռնեց մամուլի հսկայական դերը հայրենիքի ազատագրման եւ ազգի քաղաքական ու մշակութային վերածնութեան մեծ գործին մէջ: Եւ, անկէ ի վեր, տարագրութեան ազատ պայմաններուն մէջ թէ թրքական բռնութեան կաշկանդիչ «օրէնք»ներուն տակ, պուլկար առաջաւոր մտաւորականութիւնը մամուլի միջոցով չփորած է հայրենիքի ազատութեան պահանջը եւ ցանած է ազգային գիտակցութեան առողջ սերմերը պուլկար սրտերու մէջ: Պուլկար մամուլի չփորած ազատութեան այդ պահանջը 58 տարիներէ ի վեր կենդանի իրողութիւն է այլեւս — Ազատ ու անկախ է Պուլկարիան եւ իր ճակատագրի միակ վեհապետը:

Ահա հունձք տուին նաեւ պուլկար մամուլի եւ անոր գործիչներու ցանած ազգային գիտակցութեան առողջ սերմերը: Այսօր Պուլկարիան Պալքանեան թերակղզիին մէջ կը գրաւէ մշակութային իր զարգացման պատուաւոր տեղը — պուլկար ժողովուրդը տոգորուած է հայրենասիրական բարձր գիտակցութեամբ, իսկ պուլկար մամուլն ու գրականութիւնը իրենց աստիճանական վերելքը կ'ապրին տարուէ տարի:

Հսկայ այս նուաճումները տեսնելով եւ չօշափելով է որ, պուլկար հանրային շրջանակները մէկ քանի օր առաջ հանդիսաւորապէս տօնեցին պուլկար մամուլի օրը, հանդէսներու եւ թերթերու մէջ ընդգծելով մամուլի գործիչներու նուիրական աւանդները, որոնք կը խտանան Հայրենիքի եւ Ազգի ամէն ուղղութեամբ ազատ զարգացման որքան արդար նոյնքան կենսական պահանջին մէջ:

Շուրջ հարիւր տարի, մասնաւորաբար անցեալ դարու 50ական թուականներէն ի վեր, հայ մամուլը դարձաւ, ու կը մնայ մինչեւ այսօր ալ, փաստական ղեկավարը հայ հանրային կեանքին: «Հիւսիսափայլ», «Արծուի Վասպուրականի», «Մշակ» — «Մասիս» — «Հայրենիք», «Մուրճ», «Դրօշակ», «Ազատամարտ» պարզ երեւոյթներ չէին, այլ պատմական երեւոյթներ, դարաշրջան ստեղծողներ, որոնք ղեկավարեցին մեր կեանքը, բիւրեղացուցին մեր քաղաքական մտածողութիւնը, դարձան ազգի լուսաւորութեան ճշմարիտ փարոսներ, ծառայեցին ազգային գրականութեան եւ ընդհանրապէս մշակոյթի ապահովման, զարգացման, պաշտպանութեան եւ պայքարի հզօր զէնք դարձան իրենց շուրջը խմբուած հանրային - քաղաքական հոսանքներուն եւ կազմակերպութիւններուն, ու ստեղծեցին ազգային կամք ու գիտակցութիւն:

Անցեալի այդ հսկայ ու անխուսափելի դերը, նոյն նուիրական աւանդներով, այսօր ալ կը շարունակէ կատարել հայ մամուլը, հոգ չէ թէ տարագրութեան ծանր պայմաններուն մէջ»:

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Մօր երկու տարի տառապիլ, տանջուիլ, կռուիլ Հայրենիքի բոլոր սահմաններուն վրայ ու ապա վերջին օրը բռնել աքսորի դաժան ճանապարհը, ...խկապէս անտանելի էր: Միւս կողմէ անօթութիւնը, քնատութիւնը մեզ կը նեղէին: Փափսուք մը ծայր տուաւ մեր մէջ: Սպաներս իրարու մօտեցանք, խորհրդակցութիւն մը կատարեցինք մեր վիճակէն ելք մը գտնելու համար: Որոշեցինք ամէն գնով դուրս գալ Մալականի չէնքէն եւ անծանօթ ուղղութեամբ փախչիլ: Լուր էինք առած որ Սեպուհը մօտ 20 ձիաւորներով արդէն հեռացած էր անծանօթ ուղղութեամբ: Մեր ընկերներէն շատեր փախուստի յօժար չեղան, որոշեցին մնալ իրենց ճակատագրին: Մեծամասնութիւնը փախուստի կողմը բռնեց: Դրսի պահակները մեր զինուորներն էին, նոյնպէս զէնքի պահեստի վրանը մերիններէն կը գտնուէին: Հաւատարիմ զինուորներու միջոցաւ կրցանք 5—10 հրացան եւ բաւականաչափ փամփուշտ ձեռք ձգել, մեզի հետ փախչելու տրամադիր զինուորները՝ զինուած անզգալաբար, Մալական գիւղէն մօտ քառորդ ժամ հեռաւորութեան վրայ խոր ձորի մը մէջ գտնուած աւերակ ջրաղացը ղրկեցինք: Մենք ալ մէկ մէկ, երկու երկու, շատ զգուշ եւ աննկատելի վայրերէ հեռանալով ջրաղացը հաւաքուեցանք: Կարմիր զինուորները ցրուած Մալականներու տուները, քէյֆի մէջ էին, անցած դարձածէն տեղեկութիւն չունէին:

Պարզ լուսնակ գիշեր մըն էր: Ձիւնը հաստ շերտով բռնած էր Ջիպուխլի, Ելենովկա, Ցամաքաբերդ գիւղի լեռները, մենք այդ լեռներու գագաթներէն ու ձորերէն պիտի անցնէինք, մեծ ճանապարհէն հեռու, շատ հեռուէն: Այդ ճամբուն ծանօթ մէկը չկար, ես էի առաջնորդը, որովհետեւ քանի մը անգամ այդ լեռներէն անցած գացած էի: Մեր փախստական խումբը զինուած լեռներու ձիւնոտ կողերն ի վեր մագլցեցաւ. հեռացած էինք մալական գիւղէն եւ մեծամասնականներէն: Հայրենի երկրի լեռներու օդը, եւ անոնց բարձրութիւնը մեզ եռանդ ու աշխուժութիւն տուին: Որոշեցինք ի հարկին կռուիլ եթէ հետապնդուէինք: Անցանք քանի մը մեծ ու փոքր հայ գիւղեր, որոնք կը քնանային անխռով ու հանդիստ: Մեր ներկայութիւնը կը խռովէր անոնց խաղաղութիւնը:

— Ո՞վքեր էք, ո՞ւր կ'երթաք...

Երբ եղելութիւնը քանի մը բառով կը բացատրէինք, անոնք արցունքոտ աչքերով եւ կարեկից սրտով ճանապարհ կուտային մեզ գիւղէն անցնելու համար:

Մեր խումբը իր փախուստի երկրորդ գիշերը անցուց Բջնի գիւղը: Հոն որոշեցինք մեր դիրքերը: Մեր զէնքերը տուինք հայ գիւղացիներուն: Զգեստ, գլխարկ, կօշիկ ամէն բան փոխանակեցինք գիւղացիներու հետ: Իրարմէ բաժնուելու, ամէն մէկս զանազան ուղղութեամբ, զանազան հեռաւորութեամբ երթալու որոշում տուինք:

Մեր բաժանումը շատ սրտաճմլիկ եղաւ: Ահ, կը յիշեմ եւ այդ յիշումիս հետ դեռ այս վայրկեանիս աչքերէս արցունք կուգայ: Գունդի հրամանատար Տ. Բաղդասարեանը, Վ. Փաստրմաճեանը եւ ես պէտք էր բաժնուէինք իրարմէ, ամէն մէկս զանազան ուղղութեամբ պիտի երթայինք: Բաղդասարեանը եւ Փաստրմաճեանը Քիւրտ Ղազոյի գիւղը պիտի երթային, իսկ ես Երեւան: Համբուրուեցանք, լացինք ու բաժնուեցանք: Ոչ մէկ խօսք: Ի՞նչ կրնայինք խօսիլ, մեր նայուածքները արդէն շատ ու շատ բաներ կ'արտայայտէին: Հեռացան անոնք: Ամէն մէկս մեր հետ տարինք այն անթիւ յիշատակները, զորս ապրած էինք միեւնոյն գունդի, միեւնոյն զօրամասին մէջ:

Դեկտեմբեր 4ի առաւօտուն, 7—8րդ գունդի միւս սպաները եւ զինուորները ճամբայ հանած են դէպի Դիլիջան, անկէ Բագու ղրկուելու համար: Բագուէն նոր հասած եւ Դիլիջան եկող կարգ մը պատասխանատու մեծամասնական գործիչներ խորհուրդ կուտան, որ առաջին օրէն Հայաստանէն աքսոր եւ տեղափոխութիւն չըլլայ, երբ մեծամասնական տիրապետութիւնը դեռ ամրացած չէ երկրին մէջ: Այս խելացի տեսակէտին վրայ քանի մը օրեր վերջը մեր զօրամասերը ազատ թողած էին: Սպաները եւ զինուորները ազատօրէն ցրուած էին ամէն մէկը իր տեղն ու վայրը: Նախկին Հ. Հանրապետութեան Բ. կիսաբաժինը, այսինքն 7 եւ 8րդ գունդերը հաշուեյարդարի ենթարկուեցան. այսքանը չբաւեց. բոլշեւիկներու վերջին հալածանքներու օրերուն, շատ խիստ հետապնդուեցան, բանտարկուեցան Սեպուհի զօրամասին ամենահաւատարիմ զինուորն իսկ: Բաւ էր որ մէկը միամտաբար խոստովանէր թէ՝ ինքը ժամանակին ծառայած է Սեպուհի զօրամասին մէջ,— անոր տեղը այլ եւս Չեկայի բանտն էր: Միւս զօրամասերը մնացին իրենց տեղերը, իրենց զինուորներով եւ հրամանատարական կազմով: Բոլշեւիկեան հալածանքի առաջին հարուածը՝ Բ. կիսաբաժինն ստացաւ:

15.— ՍՊԱՆԵՐՈՒ ԱՔՍՈՐԸ

Հայաստանը եւ հայ ժողովուրդը, լայն ու խորունկ շունչ մը առնելու շրջանի մը մէջ կը մտնէին: Երեւութապէս այդպէս էր, թրքական յառաջխաղացութիւնը կանգնած էր: Ներքին ապստամբութիւններ չկային: Մեծ Ռուսաստանը իր թեւերը բացած, իր հովանաւորութեան տակ կ'առնէր փոքրիկ հայ երկիրը՝ եւ կը խոստանար տալ հանգստութիւն,— հաց, մթերք, նաւթ, ճոթեղէն եւն.: Կ'ուզէր ընդարձակել երկրին հողամասերը՝ ետ առնելով Թուրքէն Ալեքսանդրապոլը, Կարսը, Սուրմալուն: Կը խոստանար չհալածել, չձերբակալել ոչ Դաշնակը, ոչ կուլակը, ոչ իրեն դէմ գործողը: Այնպէս կը լսէինք, թէ բոլոր այս օրհնութիւնները, խոստումները եղած են դաշնագրով՝, կնքուած Հ. Հանրապետութեան եւ Խ. Հայաստանի վարիչներու միջեւ: Ի՞նչ գեղեցիկ հետեւեալ առածը՝ «Կոյրը կ'ուզէ երկու աչք, մէկը սեւ, միւսը թուխ»: Ի՞նչ կ'ուզէր հայ ժողովուրդը՝ այդ ամէնը, ոչ աւելի, ոչ պակաս: Իր ֆիզիքական գոյութեան պահպանութեան հետ պիտի ստանար կատարեալ ազատութիւն եւ ամէն բան: Ուրեմն ճիշդ էր, երբ ըսինք թէ ժողովուրդը լայն եւ խորունկ շունչ մը առնելու շրջանին մէջ կը մտնէր:

Բագուէն օրէ օր երկիր կը մտնէին Ցեկոմի նոր նոր պաշտօնեաները եւ զինուորներ: Խումբ խումբ, շարան շարան կուգային եւ կը տեղաւորուէին զանազան հաստատութիւններու մէջ:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(36)

ՆԵԿԻՒՍԸ Կ'ԱՂՕԹԷ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

Հայ բժիշկ մը օգնական

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Լոնտոնի թերթերուն.— Շաբաթ առտու մինչ արեւը կը բարձրանար Ձիթենեաց լերան վրայ, չորս սփտակազգեստ կերպարանքներ կը մտնէին Ս. Գեթսեմանի եկեղեցին։ Մէկը՝ Ցուդայի Առիւծը (Նէկիւսը), երկուքը՝ իր երկու Ռասերը՝ Քասա եւ Տէսթա, վերջինը՝ գահաժառանգը։ Չորսը մէկ քալեր էին Եաֆայի տունէն դէպի Դաւիթի եւ Քրիստոնէական փողոցները եւ իրենց ժամանումէն ի վեր առաջին անգամ էր որ կ'երեւային հրապարակաւ։ Բոլորը մէկ հանեցին իրենց կօշիկները, երբ անցան արոյրէ դուռներէն ուղղակի դէպի Օծման Քարը, ուր կ'ըսեն թէ դրուած է Յիսուսի մարմինը, Նիկոդիմոսի կողմէ օծուած ատեն, ինչպէս կը պատմէ Յովհաննէս աւետարանիչ։ Այնտեղ կայսրը ծունկի եկաւ եւ աղօթեց ու համբուրեց, համբուրե՛ց քարը։ Յետոյ ուխտաւորները գացին Գողգոթա։ Որով-հետեւ լատինական պատարագը դեռ չէր վերջացած, ստիպուեցան սպասել։ Այդ միջոցին կայսրը Ս. Գեթսեմանին վրայ նայող պատշգամը ելաւ եւ նորէն ծունկի գալով աղօթեց։ Երբ արարողութիւնը վերջացաւ, իջաւ եւ աղօթեց Գեթսեմանին մէջ։ Յետոյ չորսը միասին գացին Տէյր-էս-Սուլթանի հաբեշական վանքը։ Այդ միջոցին հասան կայսրուհին եւ իշխանուհիները, բայց տարբեր դուռներէ, քանի որ այրերը եւ կիները կը զատուին հաբէշական եկեղեցւոյ մէջ։ Այստեղ պատարագ մատուցուեցաւ եւ արքայական ընտանիքը աղօթեց գրեթէ երկու ժամ։ Նոյն արարողութիւնները կրկնուեցան կիրակի օր ալ։

Կայսրը խորապէս ցնցուած կ'երեւար եւ վշտաբեկ. եւ անդադար կ'աղօթէր եկեղեցւոյ սիւնին կրթնած։ Բրիտանական մարզպանը հայ բժիշկ մը նշանակեց, Գալըպեան, իբրեւ օգնական արքունի բժիշկին։ Կայսրը սրտի տագնապ մը ունեցաւ, բայց կարելի եղաւ դարմանել։ Ոստիկանութիւնը շաբաթ օր ցրուեց խումբ մը Իտալացիներ որոնք կայսեր բնակած պանդոկը երթալ կ'ուզէին։ Բայց եւ այնպէս քանի մը Իտալացիներ յաջողեցան մօտենալ հիւրանոցին եւ պոռալ.— Կեցցէ՛ Մուսոլինի. կեցցէ՛ Վիթթորիօ Էմմանուէլէ Թագաւոր - կայսրը »։

Կիրակի կէսօրէ վերջը կայսրը հեռաձայնով կապուեցաւ Լոնտոնի եւ Փարիզի դեսպաններուն հետ եւ յետոյ երկար հեռագիր մը ուղղեց Ազգերու Դաշնակցութեան։ Միեւնոյն ատեն զեկոյց մը հրատարակեց, յայտարարելով թէ անկարելի է առանձին տեսակցութիւններ շնորհել։ Բայց թէյի հրաւիրելով թղթակիցները, հետեւեալ բացատրութիւնները տուաւ իր մեկնումի մասին.— «Մենք հեռացանք Ատիս-Ապէպայէն, որովհետեւ մեր զօրքին բարոյական կորովը խախտած էր։ Մեր ներկայութիւնը ճշմարիտ սպառնալիք մը կը դառնար, ոչ միայն մեր ժողովուրդին, այլեւ օտարականներուն համար։ Մենք Եթովպիա մնացած պիտի ըլլայինք, եթէ կարենայինք ծառայել մեր ժողովուրդի շահերուն. բայց ոչ մեր մահը, ոչ ալ գերութիւնը չէին կրնար բանի մը ծառայել։ Մենք մտածեցինք թէ կրնանք աւելի օգտակար ըլլալ, արտասահմանի մէջ շարունակելով մեր ջանքերը, Եթովպիոյ անկախութեան համար »։

Գահընկէց արքան օրուան դէպքերուն կը հետեւի շնորհիւ հզօր անթելի մը, որ կը բռնէ եւրոպական, մանաւանդ իտալական կայաններու լուրերը։ Անոր միջոցաւ էր որ լսեց Մուսոլինիի ճառը՝ Եթովպիոյ կցման մասին։

*** Կայսրը Երուսաղէմ հասած օրն իսկ սափրիչ մը կանչեց եւ կտրել տուաւ ընտանիքին բոլոր արու անդամներուն մազերը, սկսելով իրմէ։ Թէեւ երկու որդիները չափահաս են, բայց հայրն ու մայրը հսկեցին անոնց մազերու յարդարման։ Յետոյ կայսրը խորհրդակցեցաւ անգլիական դրամատան մը ներկայացուցիչին հետ, իր գանձերը Լոնտոն փոխադրելու համար։

Մեծ կացութիւն Սելանիկի մէջ

Շաբաթ օրուան խռովութիւններէն վերջը, որոնց զոհ գացին բազմաթիւ բանուորներ, կիրակի օրն ալ ցոյցեր տեղի ունեցան։ Քաղաքը զըրկուած կը մնար ելեկտրական լոյսէ։ Զօրս մարտանսեր եւ օգնական զօրք հասան Աթէնքէն։ Հին հանրապետական եւ համայնավար կուսակցութիւնները ժողով մը գումարեցին գործադուլի կոմիտէին հետ եւ որոշեցին յանձնաժողով մը կազմել, վէճը լուծելու համար։ Զոհերուն թաղումէն վերջը, ահագին թափոր մը կազմուեցաւ քաղաքին մէջ, իբրեւ բողոքի ցոյց ոստիկանութեան, կառավարութեան եւ փաշականութեան դէմ։ Թափորը կանգ առաւ Ազատութեան հրապարակին վրայ, ուր ճառախօսները պահանջեցին պաշտօնէ արձակել եւ պատժել ոստիկանութեան տեսուչը, ազատել բոլոր բանտարկուած բանուորները, հրաժարեցնել Մեթաքսասի դահլիճը եւ նոր մը կազմել նախագահութեամբ Սոֆուլիսի եւ մասնակցութեամբ ժողովրդական ճակատին, ընդունիլ բանթողներու բոլոր պահանջները եւն.։

Քաղաքին կեանքը ջլատուած է, խանութները, սրճարանները, ճաշարանները եւ թատրոնները փակ են մեծ մասով. թերթերն ալ չեն հրատարակուիր։ Բարեկարգութեան հոգը ստանձնած է բանակը, ոստիկան զօրքը պահականոցներու մէջ մնացած ըլլալով։

Ընդհ. գործադուլը տեւեց 24 ժամ։ Պիրէոսի մէջ ալ խռովութիւններ ծագեցան եւ 10 հոգի վիրաւորուեցաւ։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

« ՌԷՔՍ », Պելժիոյ նոր կուսակցութիւնը, որու մասին խօսած էր աշխատակից մը, կը յուսայ առնուազն 20 աթոռ շահիլ երեսփ. ընտրութեանց առթիւ (24 մայիս)։

ԳԵՐՄԱՆ ԼՐՏԵՍԱԿԱՆ ՑԱՆՑ ՄԸ երեւան հանուեցաւ Փրակայի մէջ, շընորհիւ ծրար մը լուսանկարներու որ Պերլին կը ղրկուէին։ Ձերբակալուեցաւ գլխաւոր վարիչը, որ Գերմանիոյ գաղտնի ոստիկանութեան գործակալն էր եւ վերջին 12 ամիսներու ընթացքին 12 անգամ Գերմանիա գացած եկած էր։ Ձերբակալուեցան նաեւ գերման փախստականներու օգնութեան կեդրոնին վարիչը եւ կինը, որոնք կաշառուած էին եւ ամէն իրիկուն, կայանին փակումէն վերջը, գաղտնի գործակալը ներս առնելով, լուսանկարել կու տային փախստականներու յայտարարութիւնները, որպէսզի Գերմանիա ղրկուին։ Այս դաւադրութեան հետեւանքով հարիւրաւոր անձեր կը վտանգուին Գերմանիոյ բանտերուն մէջ։

ԱՏՏԻՍ ԱԲԷԲԱ - ՃԻՊՈՒԹԻ երկաթուղին բանիլ սկսաւ սովորականին պէս։ Իտալական թերթերը կը գրեն թէ հազարաւոր գաղթականներ արդէն պատրաստուած են Եթովպիա երթալու։ Մայրաքաղաքը պիտի վերաշինուի նոր յատակագծի մը վրայ։ Արդէն իսկ ձեռնարկուած է վերաշինութեան։

ՔՈՐՖՈՒԻ ԻՏԱԼԱՑԻՆԵՐԸ խանդավառ ցոյցեր սարքած էին, Եթովպիոյ կցման առթիւ, բայց նահանգապետը արգիլեց։ Իտալական առեւտրական վարժարանին աշակերտները, որոնց մեծ մասը Ալպանացիներ են, ինչպէս եւ իրենց ուսուցիչները հանրագրութիւն մը ուղղեցին իտալական հիւպատոսին, խնդրելով որ կղզին Իտալիոյ կցուի։ Կ'ըսուի թէ յոյն նահանգապետը բողոքած է հիւպատոսին դէմ։

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵՆԷՆ ԽԵՆԴԵՑԱԾ ԲԱՆՈՒՈՐ մը, Պառպա, 27 տարեկան, երբ հանրակառք նստած էր Օփէրա - Սէն - Տընի գծին վրայ, յանկարծ կատղելով փորձեց խեղդել ուղեկից քահանայ մը։ Յետոյ ածելիով մը յարձակեցաւ ուրիշ երկու ճամբորդներու վրայ եւ զանոնք վիրաւորելով փախաւ, բայց քիչ յետոյ ձերբակալուեցաւ։ Վիրաւորներուն վիճակը շատ ծանր է։

80 ՏԱՐԵԿԱՆ ԲԺԻՇԿ ՄԸ խեղդուեցաւ Թուլուզի մէջ, անծանօթ չարագործներու կողմէ, որոնք յետոյ փորձեցին վառել դիակը։ Պատճառը գողութեան կը վերագրուի։ Բժիշկը, Ֆիրմէն Լովինըւի, առանձին կը բնակէր աղտոտ բնակարանի մը մէջ եւ նախախնամութիւն մը կը համարուէր աղքատներու համար։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ մեր թղթակիցը կը գրէ թէ ներգաղթի կարաւանին հետ մեկնած են նաեւ 50 — 60 «անկանոն»ներ.— Շաբաթ օր շատ մը հայրենակիցներ շոգեմակոյկներ վարձելով, ողջերթի գացած են մինչեւ մէկ ժամ հեռաւորութեամբ։

« ՆՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄՈՎ ՄԸ ՄԻԱՅՆ կարելի է վերահաստատել Եթովպիոյ անկախութիւնը», կը գրէ Սըր Օսթին Չէմպըլէն, Անգլիոյ նախկին արտաքին նախարարը, մամուլին հաղորդուած նամակով մը։ «Հաւատքս չեմ կորսնցուցած Ազգերու Դաշնակցութեան մասին, բայց բան մը չենք շահիր եթէ յամառինք անտեսել անողոք իրականութիւնը »։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼՕ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհանուր ժողովը, 16 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, քաշան:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 15 Մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet) Mét. Châtelet

Կը խօսի ընկ. ԼԵՒՈՆ ԶՕՐՄԻՍԵԱՆ

կը հրաւիրուին փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները:

Գեղարուեստական Ցերեկոյթ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Տեղի կ'ունենայ Մայիս 24ին

կը խնդրուի նկատի ունենալ այս թուականը:

Մանրամասնութիւնները յառաջիկային։

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին,

École des Langues Orientales ի մէջ, 2 rue de Lille,

մեթրօ՝ St. Germain des Prés

Դասախօս՝ Հ. Ս. ՎՐԴ. ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

նիւթ՝ Հայկազանց թագաւորութիւն (շար.):

ԼՈՅՍ ՏԵՍԱՒ

ՀԱՐՑԱԿԱՆԻ ՈՒՂԻՆԵՐՈՎ

(ՎԷՊ)

ԼՈՒԻԶԱ ԱՍԼԱՆԵԱՆԻ (ԼԱՑ)

516 էջ, երկու մեծադիր հատոր։

Գինը՝ 20 Ֆր. երկու հատորի համար (թղթատարի ծախքով)։

դիմել՝ M. Aslanian, 11 Ave. Sœur Rosalie. Paris (13)

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,

Պ. ՀՐԱՆԴ ԹՈՐՈՍԵԱՆ պիտի խօսի ՏՈՔԹ. ՎԱԼՏԻՄԱՐ ՊԵԼՔի Հայաստանի մէջ կատարած հնախօսական հետախուզութեանց եւ Հայաստանի Հանրապետութեան համար պատրաստած ծրագիրներու մասին։

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻՒՆ

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ «Դրօշակ» գրադարանը փոխադրուած է 6 պլիս Պուլվար լիոտէն Պ.Բանիկեանի սրճարանին ետեւը: Բաց է ամէն հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8—10։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ

Երգիծաթերթ՝ « Մ Ե Ղ Ո Ւ »

փարիզի եւ շրջանի յառաջի ցրուիչ

Պ. Ա Ւ Ե Տ Ի Ս Է Ն:

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՓՈԽՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՑԵՂԱՓՈԽՈՒԻՆ

Իշխանութիւնը, սակայն, գիտէ իր ուժը եւ թէ իր տկարութիւնները։

Ան շատ լաւ կը հասկնայ, թէ ներքին կազմակերպութեան յատուկ խնդիրներուն եւ իր արտաքին պաշտպանութեան խնդիրներուն մէջ իր ետեւ ունի ոչ միայն կուսակցութիւնը՝ զոր ինք կը ներկայացնէ, այլեւ երկրին ամբողջ հանրային կարծիքը։

Այդ պատճառաւ ալ, խորհրդային իշխանութիւնը ուժեղ եւ վճռական է՝ պետական կեանքի այդ հիմնական հարցերուն մէջ։

Բայց, երբ նոյն իշխանութիւնը կը մտնէ ներքին հարցերուն — կենցաղային, տնտեսական — այսինքն այն հարցերուն, որոնք ընկերվարական կառոյց պէտք է ունենան, ան ինքզինքը կը գտնէ բոլորովին մեկուսացած՝ իր կուսակցական շրջանակին մէջ, եւ կը սկսի վարանիլ, տեղի տալ, նահանջել եւ նոր զիջումներ ընել։

Այս ձեւով՝ դեռ անցեալ տարի բոլորովին յստակ դարձաւ Սովետներու պետական եւ տնտեսական կեանքի երկու մարզերու անհամեմատականութիւնը։

Բոլոր այն մարզերուն մէջ, ուր իշխանութիւնը կը գտնէ հանրային ուժերու պաշտպանութիւնն ու օժանդակութիւնը, եւ հոն՝ ուր ինքնավար կ'աշխատին նոյն այդ տարրերը (պաշտպանութիւն, դիւանագիտութիւն, ընդհանուր մշակոյթ, գիտութիւն, արուեստ, ճարտարարուեստ եւայլն) Սովետներու յաջողութիւնները մեծ են։

Իսկ այն մարզերուն մէջ, ուր իշխանութիւնը կ'աշխատի կղզիացած, մենք մէկ հատիկ իսկ լուրջ յաջողութիւն չենք գտներ։ Օրինակ, գիւղական տնտեսութեան մարզին մէջ, անցնող մօտ երկու տասնամեակներու ընթացքին տեսանք այնքան փորձեր, այնքան անկիւնադարձեր եւ այնքան վարանումներ, որ ցարդ կարելի չէ ըսել թէ՝ այդ հարցերու մէջ մասնաւոր ինչ բան է կատարուած։ Ամէն նոր շաբաթ կը բերէ, այդ հարցերուն համար, նոր անակնկալ մը, նոր փորձ մը, եւ կամ նոր խոստում մը։

Իշխանութիւնը յստակօրէն կը տեսնէ այս կացութեան անբնականութիւնը։

Մէկ կողմէ, — Ռուսիան, որ կը ծաղկի եւ նորոգուած կ'ընթանայ յառաջ, շատ քիչ ընդհանրութիւն ունի կոմունիզմին հետ եւ հազիւ թէ կ'ուղղուի դէպի հոն։

Միւս կողմէ, — համայնավարական փորձերը, որոնք դեռ դուրս չեն գար փորձարկութեան դաշտէն, կը շարունակեն որ եւ է արդիւնք չտալ։

Ի՞նչ ընել։

Խ. Միութեան դրօշովն է ծածկուած ծաղկող Ռուսիան։ Միեւնոյն դրօշովն են ծածկուած եւ անյաջող փորձերը։ Ի՞նչպէս պահպանել այդ դրօշին ամբողջական արժանաւորութիւնը։

Ճամբան, անշուշտ, մէկ է, եւ՝ ինչքան կարելի է երկարացնել այն բոլորէն՝ որոնք այժմ տեղի կ'ունենան Խ. Միութեան մէջ, խորհրդային իշխանութիւնը վճռապէս կը մտնէ այդ ճամբուն մէջ։

Այսինքն՝ հարկ է երթալ դէպի այն կողմը, ուր այլեւս այնքան յաջողութիւններ կան, եւ գոնէ առժամաբար մեկուսացնել այն բոլորը, որ կը տկարացնեն այդ յաջողութիւնները կամ արգելք կ'ըլլան անոնց։

Եւ ահա, մեր աչքերուն առջեւ, խորհրդային կեանքին մէջ տեղի կ'ունենան կարգ մը փոփոխութիւններ, որոնք մինչեւ վերջերս անհաւատալի կը թուէին։

Դպրոցներու եւ կրթական բարձր հաստատութեանց մէջ, ուր մինչեւ մէկ երկու տարի առաջ մարքսիզմ կը մտնէր նոյնիսկ բնագիտութեան դասաւանդումին մէջ, շարք մը հրջաբերականներով կը յանձնարարուի մասնաւոր ուշադրութիւն դարձնել ընդհանուր նիւթերուն եւ հոգ տանիլ, ամէն բանէ առաջ, երիտասարդութեան ընդհանուր զարգացման, տալով անոնց դրական ծանօթութիւններ։ Միեւնոյն ատեն «կոմսոմոլ»ին վճռապէս կ'արգիլուի որ եւ է մասնակցութիւն ունենալ երկրին քաղաքական կեանքին մէջ։ Այս կերպով, երիտասարդութիւնը կ'ազատի կուսակցական դաստիարակութեան նեղ շրջագիծերէն։

(Շար.)

(15)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
(ՕՐԹԵՐԹԻ ՀԱՄԱՐ՝

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 14 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 14 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3114

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՆԻ ԽՕՍՔ

«ՁԱՆԳՈՒԱԾՆԵՐՈՒ ՆԱԽԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆԸ»

Տակաւին հրատարակուած չէ Համայնավարներու պատասխանը՝ ընկերվարականներու հրաւէրին,— մասնակցիլ դահլիճին: Բայց բոլոր երեւոյթները կը հաստատեն թէ նորէն պիտի ըլլայ ժխտական, իբրեւ սկզբունքի խնդիր:

Ուշագրաւ է որ այս օրերս Մարսէլ Քաշէնի անունը չերեւար «Իւմանիթէ»ի մէջ, եւ ուրիշներ կը ստորագրեն խմբագրական խօսքը:

Անոնց գլխաւորը, Վայեան – Քութիւրիէ, օրը օրին վերլուծելով դէպքերը, միշտ կը յիշեցնէ թէ կուսակցութիւնը չպիտի կրնայ մասնակցիլ նոր դահլիճին: Եւ միշտ նոր բաներ կ'ըսէ, այս տեսակէտը պարզաբանած ատեն:

Այսպէս, մայիս 12ին կ'ազդարարէր, խմբագրական սիւնակէն.

— « Ներկայ պարագաներուն մէջ, համայնավարները ոչ դիտողներ պիտի ըլլան, ոչ ալ նախարարներ: Անոնք պիտի ստանձնեն այն բոլոր պատասխանատուութիւնները զորս 1,500,000 ձայներ տուին իրենց: Անոնք պիտի գործեն համաձայն յուլիս 14ի երդումին: Պիտի գործեն համաձայն իրենց համագումարներու որոշումներուն եւ իրենց խոստումներուն: Այսպէս շարժելով, անոնք յուսախաբութեան չպիտի մատնեն ո եւ է մէկը: Անոնց գործունէութիւնը պիտի ըլլայ դրական: Ձախակողմեան կառավարութեան կողքին, ուժ տալով անոր, ապահովելով անոր ամրութիւնը, համայնավարները դուրսէն պիտի կատարեն տեսակ մը զանգուածներու նախարարութիւն, աջակցութեամբ կոմիտէներու վերածուած ժողովրդական ճակատին ամէնէն եռանդուն եւ կարգապահ տարրերուն: Թող աւելին չպահանջեն, ներկայ ժամուն: Ուրիշ կերպ վարուիլ՝ պիտի նշանակէր վնասել դատի մը որուն յաղթանակը անհրաժեշտ է ապահովել ամէն գնով: Եւ արագօրէն »:

Երէկ դարձեալ նոյն չեշտը, բայց միշտ նոյն վերապահութեամբ, — առանց մասնակցելու դահլիճին:

— « Մեր ընկերվարական ընկերները ինչպէս մեր արմատական բարեկամները գիտեն թէ կրնան յոյս դնել մեր վրայ: Այն բարեկամութիւնը որ ծնաւ վերջին երկու տարիներու ընթացքին, մեր զինուորեալներուն միջեւ ընդդէմ փաշականութեան, կը զօրանայ ամէն օր:

« Մինչ մեր ընկերվարական ընկերները կառավարութեան գլուխը պիտի գտնուին, մենք անոնց պիտի օգնենք մեր բոլոր ուժով, խորհրդարանին եւ երկրին մէջ, հրաւիրելով զանգուածները որ տեւապէս նեցուկ հանդիսանան ժողովրդական Համախմբումի ծրագրին, փրանքին եւ խաղաղութեան պաշտպանութեան համար, ընդհ. ներման, շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի, հրամանագիր - օրէնքներու ջնջման, խոռվայոյզ կազմակերպութեանց (լիկ) լուծման եւ պետական մեքենայի մաքրագործման համար»:

Մէկ խօսքով, համայնավարները ձեռք ձեռքի պիտի գործեն ձախակողմեան հոսանքներուն հետ, «իրականացնելու համար ինչ որ կը պահանջէ Ֆրանսայի ժողովուրդը» — միշտ մերժելով մտնել դահլիճին մէջ:

Անոնք պիտի ունենան իրենց առանձին «նախարարութիւնը», ժողովրդական կոմիտէներու, «խորհուրդ»ներու ցանցի մը վերածելով աշխատաւոր բազմութիւնները: Պիտի փորձեն դառնալ իշխանութիւն՝ առանց կառավարութեան անդամ ըլլալու, եւ խորհրդարան — «խորհուրդ»ներու կազմակերպութիւն — աւելի ուժգնօրէն ազդելու համար ե՛ւ պետական ե՛ւ օրէնսդիր օրկաններուն վրայ:

Ուրիշ խօսքով՝ տեսակ մը դիկտատուրա, առանց այդ բառը գործածելու: Նոր բանաձեւը — «Ժողովրդական կոմիտէ» — կը խտացնէ իրենց բոլոր առաջադրութիւնները, ստեղծանարար հասնելու համար նպատակին:

Այսպէս կամ այնպէս, նոր շրջան մըն է որ կը բացուի Ֆրանսայի պատմութեան մէջ, առանց դղրդագին ցնցումներու: Իսկ այս ռազմավարութիւնը՝ լիովին կը համապատասխանէ Մոսկուայի շահերուն եւ տեսակէտներուն: Հաստատապէս կապուած ըլլալով Փրանքեւռուս դաշինքին, Մոսկուա չուզեր խոտչեցնել Ֆրանսայի հանրային կարծիքը եւ կը նախընտրէ որ Ֆրանսայի վարչական ձեւափոխումը կատարուի «հայրենասիրական» հիման վրայ:

×

Անշուշտ ընկերվարականները չեն կրնար ամբողջովին ընդառաջ երթալ համայնավար կուսակցութեան բոլոր պահանջներուն: Աւելի պակաս՝ արմատականներն ու Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը:

Բայց մէկ վտանգ, այսպէս կոչուած փաշական մղձաւանջը միացուցած է բոլորը, իսկ այս գործակցութիւնը կրնայ աւելի սերտանալ, յառաջիկային, եթէ վտանգը իսկապէս գլուխ ցցէ:

Ընկերվարական դահլիճը կազմուած չէ տակաւին, բայց կուսակցութեան մարտական եւ երիտասարդական շարքերը արդէն իսկ շարժման մէջ դրուած են: Տակաւին քանի մը օր առաջ, խումբ խումբ տղաքներ մանրանկար թռուցիկ մը կը փակցնէին պատերուն եւ հեռագրական ձողերուն վրայ, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

— « Ընկեր Աշխատաւոր, ուշադրութի՛ւն փաշական յարձակման: ՁԻՆՈՒԻ՛Ր: ՊԱՏՐԱՍՏ ԵՂԻՐ, պատասխանելու համար ժողովրդական կազմակերպութեանց կոչին»:

Այս ալ մաս կը կազմէ «զանգուածներու նախարարութեան»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ԵՏ ԿԱՆՉԵՑ ԺԸՆԵՒԻ ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

ՎԵՐՋՆԱԿԱ՞Ն Է ԹԷ ԲՈՂՈՔԻ ՑՈՅՑ

Բոլոր խնդիրները յետաձգուեցան Յունիս 15ին

Պարոն Ալոյզի, Ազգերու Դաշնակցութեան իտալական ներկայացուցիչը, երեքշաբթի օր վերադարձաւ ամբողջ պատուիրակութեան հետ, Մուսոլինիի հրամանով: Այս դէպքը մեծ իրարանցում պատճառեց Ազգաժողովի շրջանակներուն մէջ, աւելի պղտորելով մթնոլորտը: Տակաւին յայտնի չէ թէ Իտալիա վերջնապէս կը բաժնուի՞ Ազգերու Դաշնակցութենէն, թէ բողոքի ցոյց մը կը կատարէ:

Հեռագիրը Մուսոլինի ինք ուղղած ըլլալով, Պարոն Ալոյզի յանկարծակիի եկաւ, բայց անմիջապէս բեռները կապելով չոգեկառք նստաւ, ժամը 4.45ին դէպի Միլան, մինչ Ա. Դ. Խորհուրդը զբաղած էր օրակարգին քննութեամբ: Անշուշտ Իտալիոյ բռնած դիրքին պատճառը այն է որ երկուշաբթի օր Ա. Դ. Խորհուրդը մերժեց ճանչնալ Եթովպիոյ գրաւումն ու կցումը եւ ժողովի հրաւիրեց այդ անգոյ պետութեան ներկայացուցիչը, հակառակ իտալական պատուիրակին բողոքներուն:

Մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած էր կայարանը, ողջերթ մաղթելու համար իտալական պատուիրակութեան: Պարոն Ալոյզի նամակով մը հաղորդեց Ազգաժողովի ընդհ. քարտուղարին թէ հրահանգ ստացած է վերադառնալու: Ոչ եւ է բացատրութիւն չտրուեցաւ: Կը կարծուի թէ Մուսոլինի կ'ուզէ ճնշել Ազգաժողովին վրայ, որպէսզի պատժական տնօրինութիւնները վերցնեն եւ Եթովպիոյ կցումը ճանչնան, Ազգաժողովէն հեռացնելով Նէկիւսին ներկայացուցիչը:

Ա. Դ. Խորհուրդի երեքշաբթի օրուան հրապարակային ժողովին նախագահեց Պ. Իտըն, կարդալով նախորդ օրուան բանաձեւը որ կ'ըսէ թէ ժամանակի կը կարօտի նոր կացութեան քննութիւնը, հետեւաբար կ'որոշուի յունիս 15ին յետաձգել ժողովը: Մինչեւ այդ օրը, «պատճառ չի տեսներ փոփոխելու այն տնօրինութիւնները որ եղած են նախապէս, Ազգերու Դաշնակցութեան անդամներուն գործակցութեամբ »:

Ուրիշ խօսքով, պատժական տնօրինութիւնները պիտի շարունակուին մինչեւ յունիս 15:

Նախագահին ճառէն վերջ, խօսք տրուեցաւ Եթովպիոյ պատուիրակին, սակայն ձայնը շատ տկար ըլլալով, իր քարտուղարը կարդաց գրաւոր յայտարարութիւն մը, որ կ'ըսէ թէ Նէկիւսը «վճռած է պաշտպանել իր կայսրութեան ամբողջութիւնն ու անկախութիւնը» եւ կը խնդրէ Ա. Դ. Խորհուրդէն «ուժգնօրէն դատապարտել իտալական կառավարութեան նոր հարուածը եւ Ազգաժողովին մէկ անդամը ոչնչացնելու յաւակնութիւնը»: Այս առթիւ, կ'առաջարկէ ամբողջովին գործադրել Ա. Դ. Ուխտին 16րդ յօդուածը, որպէսզի «ապահովութիւն ստանան բոլոր պետութիւնները, տկար թէ զօրաւոր, որ կրնան սպառնալիքի ենթարկուիլ անխիղճ կառավարութեանց փառասիրութեան եւ ընչաքաղցութեան հետեւանքով»: Յայտարարութիւնը կը վերջանայ հետեւեալ բառերով.— «Վայրկեանը եղերական է Եթովպիոյ համար. Նուազ ծանր չէ նաեւ Ազգերու Դաշնակցութեան համար: Ա. Դ. Խորհուրդին տալիք որոշումէն կախում ունի Ազգերու Դաշնակցութեան ապագան եւ նոյնիսկ գոյութիւնը »:

Այս յայտարարութենէն վերջ, առաջին անգամ ըլլալով ձայն մը լսուեցաւ պատժական տնօրինութեանց դէմ: Ռիվաս Վիչունա, Չիլիի ներկայացուցիչը, եկաւ յայտարարեց թէ իր կառավարութիւնը անհրաժեշտ կը գտնէ վերցնել պատժական տնօրինութիւնները, քանի որ պատերազմը վերջացած է: «Այլեւս անիմաստ են պատժամիջոցները, եւ կը վնասեն ոչ միայն ենթակայ երկրին, այլեւ պատժարկու երկիրներուն»: Իրեն ձայնակցեցաւ Էքուաթորի պատուիրակը: Իր երկիրը դադրեցուցած է պատժական տնօրինութիւնները, մէկ ամիս առաջ: Այս առթիւ ուզեց արդարացնել իր կառավարութեան քաղաքականութիւնը:

Պատիժները պիտի շարունակուին

Հակառակ այս առաջարկներուն, բանաձեւը քուէարկուեցաւ միաձայնութեամբ: Չիլիի ներկայացուցիչը դէմ քուէարկեց, իսկ Էքուաթորի եւ Արժանթինի պատուիրակները առաջարկեցին յետաձգել:

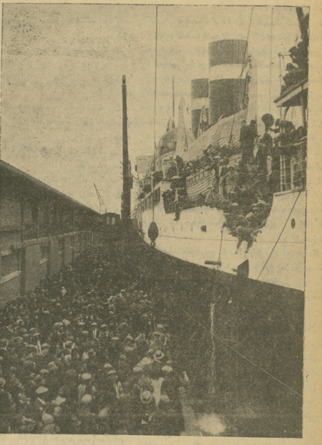
Ա. Դ. Խորհուրդը երէկ փակուեցաւ, յունիս 15ին յետաձգելով օրակարգի բոլոր խնդիրները, որոնց կարգին եւ Հոէնոսի հարցը:

Մինչ այս մինչ այն, իտալական կառավարութիւնը պաշտօնապէս պետութեանց հաղորդեց Եթովպիոյ կցումը: Լոնտոնի եւ Փարիզի իտալական դեսպանները միեւնոյն օրը եւ անձամբ հաղորդեցին իրենց կառավարութեան որոշումը:

*** Պատժական տնօրինութեանց շարունակութեան կուսակիցներուն մէջ կը գտնուին Թուրքիա եւ Խ. Միութիւնը: Պ. Լիթվինով Ա. Դ. Խորհուրդին ժողովէն առաջ մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Իտընի հետ եւ ուժգնօրէն հերքեց այն զրոյցները թէ Մոսկուա կ'ուզէ վերցնել պատժական տնօրինութիւնները: Ընդհակառակն, չեշտեց թէ Ազգաժողովը պէտք է ամուր կենայ իր բռնած դիրքին վրայ: Միւս կողմէ, քանի որ ձախակողմեան դահլիճ պիտի կազմուի Փարիզի մէջ, Ֆրանսա աւելի վճռականութեամբ պիտի հետեւի Անգլիոյ, պատժամիջոցները շարունակելու համար: Այնպէս որ, Անգլիոյ արտաքին նախարարը այս անգամ Լոնտոն կը վերադառնայ աւելի քաջալերուած, պայքարելու համար ընդդիմադիր հոսանքին դէմ:

Անգլիոյ դիրքը միշտ անորոշ է: Վիճաբանութիւնները կը շարունակուին պատժական տնօրինութեանց թեր եւ դէմ: Հոէնոսի խնդիրն ալ երկուքի բաժնած է հանրային կարծիքը: Ժընեւի մէջ խորհրդակցութիւններ կատարեցին Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Պելժիոյ ներկայացուցիչները եւ այն եզրակացութեան եկան թէ անօգուտ է քննել այդ հարցը, մինչեւ որ Գերմանիա պատասխանէ իրեն ուղղուած հարցումներուն:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ՇՈԳԵՆԱՒԸ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ ՄԵԿՆԱԾ ԱՏԵՆ (9 ՄԱՅԻՍ): ՈՂՋԵՐԹԻ ԳԱՑԱԾ ԲԱԶՄՈՒԹԻՒՆԸ

ԽՄԲ.— Այս առթիւ շնորհակալութեամբ ստացած ենք, մեր թղթակիցներուն միջոցաւ, դէզ մը լուսանկարներ՝ մասնաւորապէս Պ. Եր. Սեթեանէ, մեծ եւ փոքր, եւ ծանօթ լուսանկարիչ Սուրէն և Տիւռանէ (12 մեծադիր նկարներ): Դժբախտաբար հնարաւորութիւն չունինք բոլորն ալ տպելու:

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Շավիլի հանգանակութիւնը՝	72
Մարտ 24ի գումարը՝	3430
Գումար՝	3502

ԽՄԲ. — Մանրամասնութիւնները տեսնել Դ. էջ:

*** Յուշարձանի Կեդր. Յանձնախումբը կը յայտարարէ Փարիզի եւ ուարձաններու հայ հասարակութեան, թէ Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները այս կիրակի 17 եւ յառաջիկայ կիրակի 24 մայիս, պիտի դիմեն հայ տուները, վաճառելու համար Ազգ. Հերոսին լուսանկարը (յանձնախումբին կնիքով եւ թուագրուած), Յուշարձանին շինութեան համար: Կը խնդրուի պատշաճ ընդունելութիւնը կատարել սկաուտներուն, ըլլան համազգեստով թէ առանց համազգեստի:

ՁԵՌՆԱՐԿՆԵՐ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ՀԱՄԱՐ

Խորհրդակցութիւնները կը շարունակուին ընկերվարական կուսակցութեան եւ միւս հոսանքներուն միջեւ, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Արմատականներուն մասնակցութիւնը ապահովուած է. Համայնավարները կը շարունակեն մերժել, իսկ Աշխատանքի Դաշնակցութիւնը անելի մատնուած է, քանի որ կազմակերպութեան կանոնագիրը թոյլ չի տար այս կամ այն հոսանքին կողմը բռնել: Միւս կողմէ, Միութիւնը չուզեր կորսնցնել իր ընդհ. քարտուղարը, Պ. Ժուհօ, որ պիտի ստիպուի հրաժարիլ, եթէ նախարարութեան մէջ մտնէ:

Պ. Լէօն Պլում, վաղուան վարչապետը, երէկ խմբագրականով մը կը յայտնէր թէ Պ. Փօլ Ֆոռի հետ կատարած են իրենց յանձնուած պաշտօնը, դիմելով համայնավար կուսակցութեան եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան: Պիտի դիմեն նաեւ Ընկերվարական Միութեան (անջատ խմբակցութիւն մը), երբ Փարիզ հասնի անոր նախագահը, Պ. Փօլ Պոնքուռ:

Պ. Տալատիէ, արմատական կուսակցութեան նախագահը, տեսակցութեան մը առթիւ յայտարարեց թէ չեն կրնար խուսափիլ կառավարութեան մասնակցութենէն, քանի որ այսքան ջախջախիչ յաղթանակ մը տարաւ ժողովրդական ճակատը: Կուսակցութիւնը ժողով պիտի գումարէ, վերջնական որոշում տալու համար:

Համայնավար պաշտօնաթերթը կը շարունակէ հաւաստիքներ շռայլել իրենց աջակցութեան մասին, միշտ խուսափելով դահլիճին մասնակցելու պատասխանատուութենէն:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՂԹԱՆԱԿ՝ ՀԵԾԵԼԱՆԻՒՈՎ

Պէյրութի թերթերը կը գրեն (5 մայիս).—

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ «Լ'Օրիան»ի խմբագրութեան կողմէ կազմակերպուած հեծելանիւի մրցումը, Պէյրութ —Պքէրքէ երթուդարձ, մօտ 35 քիլոմէթր: Ժամը 3.30ին մրցող հեծելանուորդներու կարաւանը ճամբայ ելաւ հանրային պարտէզի առջեւէն, բազմահազար հանդիսականներու ծափահարութեան տակ: Ամբողջ ճամբու երկայնքին խանդավառ ցոյցերով ընդունուեցան մրցորդները: Մանաւանդ Անդր-Նահրի շրջանին մէջ, անհամար թիւով Հայեր ճամբաները թափած անհամբեր կը սպասէին՝ ծափահարելու համար հայ հեծելանուորդները:

Ամբողջ վազքի ընթացքին Հ. Մ. Ը. Մ.ի՛ անպարտելի մարզիկներէն Օնիկ Պալըգճեան բռնելով կարաւանին գլուխը Պէյրութ վերադարձաւ ամէնէն առաջ, արժանանալով ծափերու եւ կեցցէներու: Երկրորդ կը հանդիսանայ դարձեալ հայ մարզիկ մը, Յակոբ Ատոնիս (Հալէպէն), իսկ երրորդ Ֆրանսացի մը: Ճամբան չոգեկառքի անցքին պատճառաւ դրուած արգելքը երկու վայրկեան սպասման կը դատապարտէ Յակոբ Պալըգճեանը, որու հետեւանքով ալ ան կը հանդիսանայ չորրորդ: Ուրեմն Ա. Բ. եւ Դ. մրցումները կը շահին Հայեր, ստանալով նիւթական նուէրներ եւ շքանշաններ:

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳ ՀԱՄՊՈՒՐԿԷՆ

Երկուշաբթի երեկոյ, երկու ընտանիք հաւաքուած ենք սենեակի մը մէջ եւ մեր աչքերը ժամացոյցներուն կը սպասենք ժամը 10.25ին, երբ Համպուրկի կայանէն պիտի սկսի հայ երգահանդէսը:

Ցաւօրդաբար կը բանանք գրեթէ բոլոր կայանները ու բոլոր տրուած երգերը մեզի կը թուին թուչուններու ճռճռոցներ: Յուզումով կը սպասենք ատենին, ընդունելու համար արմենական ղրախտաբոյր շունչը՝ Համպուրկեան համերգէն:

Եւ ահա հասած է ժամանակը:

Սենեակին մէջ լռութիւն ու մեր մէջ լողութիւն: Երկիւղածօրէն աչքերը կը յառին վար եւ հոգիները կը բարձրանան ու կ'ամփոփուին: Սրբազան լռութիւն մը որուն մէջ ցեղային ոգին յուզումի գեղանկարչութիւն կ'ընէ:

Ձեռքս սրտիս կ'ուզեմ տանիլ, դադղեցնելու համար անոր բաբախումը:

Ժամը 10.25:

Համպուրկէն ալիքներ սենեակին մէջ: Մէկը կը խօսի գերմաներէն: Նուագահանդէսին սկզբնաւորութի՞ւնն է: Հաւանաբար: Վստահ չենք սակայն ...

Ու բառ մը կ'իյնայ, լոյսի կտորի մը պէս եւ կը տաքցնէ ու կը լուսաւորէ, ու մանաւանդ կը սարսռացնէ մեզ.

— ... Արմէնիշէ ...

Հայաստանեան մթնոլորտի մը մէջ մեր լողութիւնն ու զգայնութիւնը Համպուրկին՝ կ'ունկնդրենք: Գերմաներէն բացման խօսքը կ'աւարտի:

Լռութեան աղբիւրներէն կը հոսի յուզումը մեր տարագրի հոգեղէն կահոյրներուն մէջ:

Ցեղային ռատիոն մեր ծուծերուն մէջ կը բոցավառի ու կ'այրէ ամէն դուրսէն ներմուծուած վարդապետութիւն: Հայը մարդ է. բայց մենք մարդ ըլլալէ աւելի Հայ ենք, այդ պահուն:

Համպուրկի պետական քառաձայն երգչախումբը.

— Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ ...

Բազմաթիւ գերման կոկորդներէ կը շատրուանուին հայ բառերը:

Մեր բառերը.— «Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ»...

Մեր կանչը, մեր հոգին, մեր թռիչքը, մեր արցունքը, մեր տառապանքը ու մեր դատը.

— Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ ...

Ու ոչինչ կայ աւելի մարտիրոսական, աւելի արդար, եւ աւելի գեղեցիկ, աւելի սուրբ, սրբազո՜ւն ...

Կարծես երկնքի խորունկէն կուգայ ձայնահոյլը: Երգիչները ես կ'երեւակայեմ սերովբէներու թեւերով, կանգնած ամպեղէն բազրոններու վրայ, առհաւօրէն եւ գիտակցաբար իրենց հոգիները ձուլած իրենց ձայներուն մէջ:

Այո, երկինքէն էր ձայնը եւ հեռաւոր ու երկրորդ երկինքէ մը: Ու տակաւին կարծես կը տեղափոխուէր խումբը երգեցողութեան ընթացքին: Կ'իջնէր երկնային անդունդներու մէջ, որոնք լի են հովտաշուշաններով եւ հիրիկներով ու որդան կարմիր կակաչներով: Բոյրի հսկայ բաժակ անդունդ:

Մերթ արծաթ կը տեղար վերնատունէ մը եւ մերթ ալ կը մօտենար խումբը առաջին երկնքին, կը բանար կապոյտը եւ ներդաշնակօրէն կը հագգէր.

— Սո՛ւրբ, սո՛ւրբ ...

Ցեռոյ լճերու ջուրերուն վրայ, լեռներու արեւական կատարներուն եւ հովերու, հովերու մէջ.

— Ս ... ո՛ւ ... ո՛ւ ... ո՛ւրբ ...

Աւարտած է երգը: Լռութիւնն է որ կ'երգէ:

Դուրսը, գիշերին մէջ, ինքնաշարժ մը կը սուրայ, պահ մը ռռնալով եւ յետոյ կորսուելով հեռաստաններու մէջ:

Մեր սենեակին մէջ խորհուրդ խոր է:

Ու երկրորդ երգը.

— Հայր մեր որ յերկինս ես սուրբ եղիցի անուն քո ... եկեսցէ արքայութիւն քո ...»:

Եւ եկեսցէ արքայութիւն մեր, կամք մեր, երազ մեր, երանութիւն մեր ...

Եւ եկեսցէ վախճան անլուր տառապանքի մեր ...

— Եւ մի տանիր զմեզ ի փորձութիւն, այլ փրկեա ի չարէ ...

Եւ մի տանիր զմեզ ի ձուլում, այլ փրկեա օտարէն ...

Հայերէն բառերը հրաշափոխուած են նշխարի, ծաղիկներու եւ պտուղներու, անփուտ ու անթառամ:

Ու հիմա ձայնահոյլը կը լսեմ երկրի ընդերքներէն, գերեզմաններէն, սուրբ քաջերու գետնափոր ճամբաներէն, քարայրներէն եւ ցեղային մեծ հանքէն:

Կը բարձրանայ երգը հոգեղէն զգեստաւորումով, ու խաւարին մէջ կը փայլին զանակները:

Երգիչները իրենց գլուխները մտցուցած են հայ ոգիին մէջ: Այս է արուեստի յաղթանակը եւ բարձրագոյնը բեմական արուեստին: Եթէ կարելի ըլլար կշռել երգիչներուն գերմանականութիւնը՝ այդ պահուն նուազ պիտի գար իրենց ստացած ու ըմբռնած հայկականութենէն: Այս է լեզու չունեցող արուեստի երկերուն անբառ թարգմանութիւնը:

Մարդիկ կան — մեծ մեծ փարժաբաններէ ելած, ինչպէս նաեւ ցեղեր որ ծննդական անկարողութիւնը ունին ըմբռնելու համար ուրիշ հաւաքականութիւն մը, տարբեր ապրումի մը, նոր հորիզոնի մը, օտար շունչի մը էութիւնը:

Մարդիկ կան որ նոյն իսկ անկարող են իրենց ցեղային չգրուած լեզուն իրենց հոգիին լեզուին թարգմանելու: Թողունք անոնք որ իրենց խօսած լեզուն ալ չհասկցած կը մեռնին:

Ու գերման հոգիին մէջ տարածականութեան թռիչք մը կայ, մշակութային մարզին մէջ որ ցեղը տարած է ու անխուսափելիօրէն պիտի տանի արուեստի ու մաքի աշխարհակալութեան:

Գերմաններէ երգուած «Սուրբ, սուրբ»ը եւ «Հայր մեր»ը ոչ մէկ պակաս ունէին հայկականութեան: Քանդի անոնք գիտեն Պերլինի կամ Համպուրկի մէջ մնալով ճամբորդել դէպի Հայաստան, ըմբռնելով ոչ միայն մեր այսօրը այլ եւ մեր անցեալը, որուն վրայ կուտակուած են բարբարոսներու դիզած աւերակոյտերը եւ մանաւանդ խաւարները:

Վերջապէս Հայկանուշ Թորոսեանը, բոցեղէն երգչուհին:

Աթոռներու վրայ անգամ մը եւս կը տեղաւորուին ունկնդիրները: Աչակերտուհիներէս մին, հակառակ իր տաղանդաւոր ականջներուն, աւելի կը մօտենայ գործիքին:

Մեր լողութիւնը նոր փափաքով ու նոր ջերմութեամբ պարուրուած է:

— Արի, արի քե մատաղ ...

Երկրորդ երգ.

— Քելէ, քելէ ...

(«Քելէ, քելէ ձէնիդ մեռնիմ»):

Երրորդ երգ.

— Առաւօտուն բարի լուս ...

Առաջին երգը հրաշալի սրինգի մը ընկերակցութեամբ:

Դաշնակի ընկերակցութիւնը Րիխարտ Րիխթէրի, գերման մեծ երաժշտագէտին:

Հայկանուշ բոցավառ դիցուհիի մը նման Եւրոպայի ճամբաներուն եւ քաղաքներուն վրայ՝ հայ երգի սերմնացանը կ'ընէ: Լայն ու կլոր ալիքներով կը նետէ եւրոպական մթնոլորտին մէջ ջերմութիւնը իր ձայնին:

Հայկանուշի մէջ, այդ երեկոյ, աւելի խորունկ բան մը կար: Իր խանդն ու զգացումը աւելի բարձրացած էին, աւելի բիւրեղացած: Թերեւս օտարութեան մէջ ըլլալն էր, ինչպէս ըսաւ բարեկամս որ կ'ունկնդրէր:

Ու կարելի է ըսել դասական խօսքը՝ գերազանցեց ինքզինքը:

Անիկա հասաւ բարձունքի մը ուր շատ քիչերը կրցած են հասնիլ:

Հայ երգը արժանի է իրեն ու ինք հայ երգին:

Մելքոնեանի ջութակահարութենէն յետոյ («Երազ» եւ «Մխծեռնակ»), երկու կտոր նրբարուեստ եւ զգայուն, կրկին երգեց Օր. Թորոսեան, այս անգամ միայն երկու կտոր: Առաջինը Մելիքեանէն ու երկրորդը «Հօյ Նար»ը ստեղծելով յաղթանակի կանչեր եւ ծափերու մէջէն բարձրացող հոգեբուխ «պռաւօ»ներ:

Եւ իբրեւ վերջաբան՝ Համպուրկի պետական քառաձայն երգչախումբը երգեց իբրեւ «ազգային քայլերգ», «Բամ Փորոտան բարձունս բոմբինք յԱյրարատեան դաշտն ի վայր»:

Շաւարշանայ դաշտը ...

Զօրքերու գնացք, զրահներու փայլփլում, ոտքերու դոփիւն, եւ դրօշակներ, դրօշակներ ...

Արծիւներ կը թռչին ...

Երկիրը կը թնդայ ...

Կ'եփի Հայոց ոգին ...

Ճառագայթներ ու բոցեր, անցեալը յարութիւն կ'առնէ, քաղաքները իրենց տեղերը կը նստին ամբողջական կայմութեամբ, ճամբաներու վրայ կը վազեն հայ զինուորականներ ...

Խաչ ու սուր, սուր ու խաչ, ու երգ, եւ հոգի ...

— «Յառա՜ջ, յառա՜ջ»:

Ու գիշերը վարագոյրի նման: Աւարտած է երեսուներհինգ վայրկեանը: Աւարտած են տեսիլները:

Հայութեան աստիճանաչափը բարձրացած է:

Օրհնեալ ըլլաս, Հայկ, գերմանաբնակ հայրենակից որ հունար նետեցիր այս հրաշալի խնջոյքին:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ «ԶԱՐԹՕՆՔ»Ի ՄԱՍԻՆ

ԽՄԲ.— Երէկ սկսանք հրատարակել Մալխասի ընդարձակ վէպը, «ԶԱՐԹՕՆՔ»: Այս առթիւ անհրաժեշտ կը գտնենք ամփոփել, նաեւ, հեղինակին յառաջաբանը, որ կը պարզէ իր գրելու եղանակը եւ վէպին կառուցուածքը.—

ԶԱՐԹՕՆՔ եւ ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ վէպերովս, փորձեցի ոչ թէ անհատ յեղափոխականի մը կամ խմբակի մը որոշ գործունէութիւնով սահմանափակուիլ, այլ գրել, լայն գիծերով վերցուցած յեղափոխութեան վէպը, իր բազմաթիւ ճիւղաւորումներով եւ գործունէութեան այլազան ձեւերով: Մէկ խօսքով, տալ գործ մը, որ ընդհանուր գիծերով պատկերացնէր յեղափոխական շարժումը:

Սակայն հազիւ աշխատելու սկսած, բազմաթիւ դժուարութիւններ ծագեցան, որոնք հարկ էր ձեւով մը հարթել:

Առաջին եւ գլխաւոր դժուարութիւնը, յեղափոխական շարժումի անչափ տարածականութիւնն էր: Թուրքիոյ ամէն նահանգին մէջ, պարսկա-թրքական սահմանի աննշան կոթուր գիւղէն սկսած մինչեւ եւրոպական մասի մէջ գտնուող էտիրնէն յեղափոխութեան թատերավայր դարձած էին: Թուրքիոյ մէջ ուր եւ է քաղաք ուր բուռ մը Հայ կ'ապրէր, ունեցաւ իր յեղափոխական շարժումը, իր տեղական պատմութիւնը:

Շարժման տարածականութեան հետ կար արտաքին կռուաններու շատութիւնը, անոնց հեռաւորութիւնը գործունէութեան բուն վայրէն: Ռուսաստան, Ռումանիա, Պուլկարիա, Յունաստան, Կիպրոս, Եգիպտոս, այս երկիրները բոլորն ալ ունեցեր են անմիջական մասնակցութիւն մը, շատ արժէքաւոր դեր մը յեղափոխութեան գործնական մարզին մէջ: Իսկ ինչ կը վերաբերի Կովկասին եւ Պարսկաստանին, անոնք Երկրի նախադուռներն են եղած. առանց անոնց մասնակցութեան Թուրքիոյ յեղափոխական շարժումը երբեք գործնական արժէք մը չէր կրնար ունենալ:

Այս պայմաններու մէջ, թէկուզ շատ ընդարձակ վէպ մը, չէր կրնար իր մէջ պարփակել բոլոր շրջանները, համադրել բոլորի գործունէութիւնը մէկ ամբողջութեան մէջ: Եթէ նոյն իսկ սահմանափակուէի միայն Թուրքիոյով, նորէն անկարելի պիտի լինէր ամփոփ գործ մը տալ, առանց վնասելու վէպի բնական յաջորդականութեան, կենսունակութեանն ու առուգութեանը:

Ահա այս անկարելի դժուարութենէն խուսափելու համար ես նախընտրեցի սահմանափակուիլ Կովկաս-Պարսկաստան-Վասպուրական շրջագծով: Գործունէութեան այս սահմանափակումը հարկաւ քմայքի մը հետեւանք չէր: Բացի այն շատ աչքառու դերէն զոր ունեցան այս երեք շրջանները մեր յեղափոխական շարժման մէջ, կար եւ այն կարեւոր պարագան, որ ինքս երկար տարիներ ապրած էի այդ երկիրներու մէջ, մօտէն ծանօթ էի այդ շրջաններու ժողովուրդներուն, անոնց բարքերուն, սովորութիւններուն: Քիչ թէ շատ մասնակցած էի այդ շրջաններու յեղափոխական գաղտնի աշխատանքներուն, սահմանային գործունէութեան բոլոր ձեւերուն:

Ասոնցմէ զատ կար ուրիշ կարեւոր պարագայ մը, որ անհրաժեշտ պայման մըն է վէպի մը կենդանութիւնը, պատկերներու իրական գոյնը, միջավայրի հարազատութիւնը ապահովող: Ես այդ երկիրները լաւ կը ճանչնայի. իմ ստանդական թափառումներէս օգտուելով, ուսումնասիրած էի այդ շրջանները. ծանօթ էի անոնց ֆիզիքական աշխարհագրութեան, եւ բնականաբար, գրած ժամանակ ինքզինքս կը զգայի հարազատ միջավայրի մը մէջ:

Ասով մէկտեղ, թէեւ ԶԱՐԹՕՆՔ եւ ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ վէպերուս միջավայրը սահմանափակեցի Կովկաս-Պարսկաստան-Վասպուրականով, բայց որքան որ կրնայի, աշխատեցայ այս գործին տալ ընդհանուր նկարագիր մը: Ընդունելով այս ձեւը, ես առատօրէն օգտուեցայ այլ շրջաններու դաւադրական գործերէն, դէպքերէն, կռիւներէն եւ յեղափոխական դէմքերէն: Բնականաբար փոփոխութեան ենթարկեր եմ տեղերը եւ ժամանակը, յարմարցնելով զանոնք իմ վէպի պահանջներուն:

Լուծումի կարօտ երկրորդ խնդիրը մեր մէջ գոյութիւն ունեցող կուսակցութիւններու պարագան էր: Ի՞նչ ձեւով մօտենալ այս փափուկ հարցին: Իմ խոր համոզումով, յեղափոխական բոլոր կուսակցութիւնները միեւնոյն մեքենայի զանազան մասերը եղած են, իրարու հետ սերտօրէն շաղկապուած միեւնոյն ընդհանուր նպատակին քալող, թէկուզ իրարու հակհոյելով, մէկ մէկու դէմ զինուած հակամարտութիւններով: Պարզ է, որ բոլոր կուսակցութիւններն ալ, իրենց կեանքի որոշ շրջանին յեղափոխութեան մէջ ունեցեր են դեր մը, անուրանալի արժէք մը:

Ունենալով այս տեսակէտը յեղափոխական կուսակցութիւններու նկատմամբ, լաւագոյն համարեցի ներկայացնել բոլորը մէկտեղ որպէս ազգային յեղափոխական ամբողջութիւն մը:

Առանց կուսակցութիւններու անուն տալու, ես անվերապահ ազատութեամբ ԶԱՐԹՕՆՔի եւ ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆի դերակատարները վերցուցի զանազան կուսակցութիւններէ:

Այս հարցէն ինքնաբերաբար կը ծագի երրորդ խնդիրը: Ի՞նչ ձեւով ընտրել վէպի մէջ գործող տիպերը: Արդեօ՞ք ստեղծել գոյութիւն չունեցող երեւակայական տիպարներ, տալով անոնց յեղափոխական նկարագիր, թէ ուղղակի կեանքէն վերցնել ապրած յեղափոխականներէն որոշ տիպեր: Ես ընտրեցի երկրորդ ձեւը, այսինքն՝ բեմադրել տիպեր, որոնք յեղափոխական կեանք ապրած էին եւ զորս ես մօտէն կը ճանչնայի:

Տիպերու ընտրութեան մէջ, ես բոլորովին դժուարութիւն չկրեցի: Մեր յեղափոխական պատմութիւնը անսպառ աղբիւր է այլազան տիպերու, իրար խաչաձեւող նկարագիրներու: Հայ ժողովուրդի ամէն դասակարգը հոն իր ներկայացուցիչը ունեցեր է, սկսած գիւղի մը հօտաղէն մինչեւ բարձրագոյն կրթութեան տէր գործիչը, շինականէն մինչեւ քաղքենին, արհեստաւորի կողքին պուրժուա վաճառականը, տիրացուն, վարդապետը, գործաւորը: Իրական դժուարութիւնը ոչ թէ այդ տիպերը գտնելու մէջ կը կայանար, այլ եղածները այնպէս մը համադրելու, որ անոնց հաւաքականութիւնը ներկայացուցէր յեղափոխական ընդհանուր դիմագծով, առանց աններդաշնակութեան:

Որքան ալ որոշեցի յեղափոխական ապրած տիպեր ներկայացնել վէպի բուն մէջ, սակայն որոշ յապաւումներ անհրաժեշտ դարձան: Մէկ քանի իրական անուններու կողքին, բազմաթիւ տիպեր կեղծ անուններով ներկայացուցի, գլխաւորապէս այն պատճառով, որ գործածելով այդ անունները, ես վճռապէս սահմանափակած կը լինէի վիպելու ազատութիւնս: Այդ պարագային ես խստօրէն պէտք է հետեւէի տուեալ տիպի մը կեանքի պատմութեան, առանց շեղումներ կատարելու ազատութեան, որով վէպը պիտի կորսնցնէր անհրաժեշտ դիւրաթեքութիւնը, պարտադրաբար դառնալով որոշ շրջագծի մը մէջ: Վերջինեալ արդիւնքէն զատ կար եւ այն պարագան, որ իմ գլխաւոր տիպերէս ոմանք, ամբողջովին մէկ անձնաւորութիւն մը չեն ներկայացներ, այլ եւ խառնուրդ մը ապրած երկու յեղափոխական տիպերու:

Խորապէս կը գիտակցիմ այն չափազանց մը թերացումներուն, որոնք կամքէս անկախ պատճառներով, մասնաւորաբար ԶԱՐԹՕՆՔի մէջ երեւան կուգան: Այդ աչք ծակող թերացումներէն գլխաւորները հետեւեալներն են: Հայ-Թաթարական կռիւներու նման խոշոր շարժում մը իր արժանաւոր տեղը չգտաւ գործիս մէջ, ինչպէս նաեւ Պարսկաստանի յեղափոխական գործունէութիւնը, որ սահմանափակուեցաւ միայն Թադէոս Առաքելեանի վանքով, մինչդեռ Պարսկաստանի դերը առաջնակարգ նշանակութիւն ունեցած է Երկրի յեղափոխական գործի համար: Ասոնցմէ զատ, վէպը շատ ընդարձակելու մտահոգութեամբ, պէտք եղածին չափ կանգ չառի Երկրի Թուրք եւ քիւրտ հարեւան ժողովուրդներու վրայ, թէեւ այդ աւելի քան անհրաժեշտութիւն մըն էր, հարազատօրէն միջավայրը կենդանացնելու համար:

Այս լուսաբանութիւնը պարտք համարեցի տալ, ինչպէս նախօրօք ըսեր եմ, կանխելու համար որոշ թիւրիմացութիւններ, որոնք կրնան ծագիլ ընթերցողի մտքին մէջ:

ԶԱՐԹՕՆՔ եւ ԼՈՒՍԱԴԷՄԻՆ ընդունուած իմաստով պատմութիւն չեն այլ անցեալի տուեալներու վրայ մշակուած պատմական վէպեր:

ՄԱԼԽԱՍ

ՄԱՅԻՍ ՄԷԿԻ ՅՈՒՆԱՄԵԱԿԸ

Ճիշդ յիսուն տարի առաջ, 1886ին էր որ առաջին անգամ կազմակերպուեցաւ Մայիս 1ի ցոյցը, երբ խորհրդանշան գործաւորական պահանջներու, Ամերիկայի մէջ: Արիւնոտ դէպքեր պատահեցան մանաւանդ Շիքակոյի մէջ որուն հետեւանքով չորս հոգի ալ մահուան դատապարտուեցան:

Ֆրանսայի մէջ, առաջին անգամ 1889ին տօնուեցաւ իբր աշխատանքի տօն: 1890ին, ներքին նախարար Քոնսթանս խիստ միջոցներ տնօրինեց երկու օր առաջ բանտարկել տալով գլխաւոր ղեկավարները, մանաւանդ յեղափոխական օրագրող մը, Ձէվաքօն: Այս խստութեանց պատճառով խաղաղ անցաւ այդ տարին Մայիս 1ը:

Անկէ ի վեր, այլեւս սովորութիւն մը դարձաւ այդ տօնը տօնել առաւել կամ պակաս միջադէպերով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (2)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Երիտասարդը բնազդօրէն հայեացքը չորս դին պտտցուց, վտանգ մը կանխազգացող անասունի մը նման անհանդարտ:

— Կը կարծե՞ս թէ ինքն ալ քեզ ճանչցաւ ...

— Սատանան գիտէ,— պատասխանեց տարէցը՝ դանդաղօրէն ընթրիքը շարունակելով,— զարմացած դէմք մը ունէր, երբ զիս տեսաւ ... կարծես ճիգ մը կ'ընէր հին մոռցուած բան մը վերյիշելու ...

— Իսկ ինչո՞ւ ետ դառնալ չփորձեցիր ...

— Աւելի վատ կը լինէր. անշուշտ գլխի պիտի իյնար ...

— Գիտե՞ս ինչ, Քաջալ, կարծեմ, աւելի լաւ պիտի լինի, եթէ այս իրիկուն մեկնումդ յետաձգես ... վերջէն ուրիշ միջոց մը կը գտնենք քեզ քաղաքէն դուրս բերելու,— պատասխանեց Վահէն եւ, րոպէ մը մտամփոփ խորհելէ վերջ, շարունակեց.— Պայուսակներդ ձգէ ու գնա, ես կը բերեմ: Աշխատէ աննկատելի ձեւով դուրս գալ կայարանէն: Վաչօն պարտէզի մօտ կը սպասէ արդէն: Կառքը նստէ եւ գնա: Ես ուրիշ կառքով մը կը հետեւիմ քեզի:

Միւսը, որուն Քաջալ անունը տըուած էր Վահէն, հանդարտօրէն ընթրիքը վերջացուց ու առանց ընկերոջը դառնալու ըսաւ.

— Շատ լաւ, ըսածիդ պէս թող լինի, թէեւ վստահ եմ որ կամ դրան առջեւ եւ կամ հօս բազմութեան մէջ զիս կը փնտռէ անպիտանը ... Բայց անգամ մը փորձենք:

Քաջալը անձեռոցը սեղանին վրայ նետելով՝ կը պատրաստուէր ոտքի ելլելու, երբ զգաց որ, ետեւէն ուժեղ ձեռք մը ծանրացաւ ուսին, ու կոշտ, հրամայելու վարժ ձայն մը ըսաւ.

— Ձեր իրեղէնները ...

Բարձրահասակ ժանտարմ մըն էր խօսողը, իսկ անոր կողքին կանգնած էր թափթփած արտաքինով, գզգզած մօրուքը աղտոտ օձիքի վրայ փռած այն մարդը, որուն հանդիպած էր Քաջալը կայարան մտած ժամանակ: Մարդուկը բաւականութեամբ ձեռքերը իրար կը շփէր: Անոր լայն ու այտոսկրները ցցուած դէմքին վրայ, մանր աչքերը ուրախ կը կայծկլտային:

Հեգնական մտերմութեամբ մը Քաջալի թեւը ցնցելով ըսաւ.

— Աղանեակս ... մենք կարծեմ հին ծանօթներ ենք: Խնդրեմ ըսէք՝ երբե՞ն ի վեր մեր կողմերը գալ բարեհաճեցաք ... Որքան կը յիշեմ, Սիպերիայի կողմերը պտոյտի ելած էիք ... Վաղուց է որ չէինք հանդիպած ... հի՛, հի՛, հի՛.— ու ծիծաղի պէս բան մը սուլեց որբ մնացած քանի մը ատամներու արանքէն.— Ի՜նչ բախտաւորութիւն: Եթէ գիտնաք, թէ որքա՜ն ուրախացուցիք զիս, հի՛, հի՛, ...

— Ձեմ հասկնար թէ ի՛նչ ըսել կ'ուզէք, անշուշտ սխալմունք մը ...

Մեր բարեկամը, որպէս թէ ծայր աստիճանի վրդովուած կատարուած թիւրիմացութեան համար, որու անմեղ զոհն էր ինք, բարձրացաւ աթոռէն՝ բողոքի արտայայտութիւն մը դէմքին: Եւ ճակատելով ժանտարմին ու լրտեսին — հարցուց.

— Ի՞նչ կ'ուզէք ինձմէ: Ձեմ հասկնար թէ ի՞նչ իրաւունքով ...

— Օ՛, օ՛, օ՛, հազար ներողութիւն, մի բարկանաք, Ձերդ Վսեմութիւն — դաժան ծիծաղով մը լրտեսը ընդմիջեց զայն,— անշուշտ ի՞նչ իրաւունքով ... Բայց կը հասկնաք, շատով կը հասկնաք, աղանեակս, շատով կը հասկնաք: Ո՞ւր են ձեր իրեղէնները ...

— Ի՞մ, ե՛ս իրեղէն չունիմ: Այս բոլորը թիւրիմացութիւն մըն է անշուշտ ...

— Օ՛, չունի՞ք ... ի հարկէ չունիք,— ու լրտեսը կոպտաբար զայն մէկդի հրելով՝ սեղանի տակէն դուրս քաշեց երկու պայուսակները քթի տակէն մրթմրթալով՝ — չէ՛, Նորին Մեծութիւնը իրեղէններ չունի:

— Երթանք,— հրամայեց ժանտարմը կոպտօրէն, ուժեղ մը սեղմելով Քաջալի թեւը իր մեծ ափին մէջ եւ շտկուեցաւ դէպի սրահի դուռը, շրջապատող հանդիսականներու զարմացկոտ եւ թշնամական հայեացքներով ընկերացած, մինչ լրտեսը իրեղէններու շալկած կը հետեւէր անոնց:

Վահէն, ըստ երեւոյթին անտարբեր դիրք մը բռնած, սիկարէթ մը կը ծխէր, պարզ հանդիսատեսի մը ներելի հետաքրքրութեամբ: Բայց անմիջապէս որ միւսները հեռացան, առանց հապճեպի բարձրացաւ նստարանէն, բազմութիւնը ճեղքելով դուրս ելաւ մուտքի դռնէն ու դեռ սանդուղներէն չիջած՝ հեռուէն տեսաւ ժանտարմն ու լրտեսը, որոնք իրենց մէջ առած Քաջալը ներս կը մտնէին փոքր տաղաւարէն:

Կայարանի ձախ կողմը, փոքր պարտէզի անկիւնը կը գտնուէր այդ տաղաւարը, տեսակ մը նախակայան ժանտարմական վարչութեան համար: Ձերբակալուածները, հոն նախնական հարցաքննութենէ մը վերջ, կը ղրկուէին ժանտարմական բաժանմունքը, քաղաքի միւս ծայրը, Սոլոլակ թաղամասի մէջ: Վահէն անճապարեց դէպի իր կառապանը, որ ստացած պատուէրին համաձայն, պարտէզի ետեւի կողմը կը սպասէր, մրափելով իր աթոռակի վրայ

— Վաչօ, հէ՛յ Վաչօ,— կառապանի թեւը ցնցելով ձայնեց Վահէն:

Կառապանը ընդոստ արթնցաւ աչքերը տրորելով ու կարծելով սովորական յաճախորդ մը, բացագանչեց՝ ես սհաթիս, խազէին ...

— Տօ էդ դո՞ւ ես, Վահէ: Կարծեմ քնած էի ...

— Կարծեմդ բոլորովին աւելորդ էր. բազաթին քնած էիր,— ժպտելով պատասխանեց Վահէն ու լրջօրէն շարունակեց,— Վաչօ՛, Քաջալը ձերբակալուեցաւ քիչ առաջ ...

Վաչօն, մէջքին անակնկալ հարուած մը ստացողի նման, ցնցուեցաւ նստած տեղը.

—Ա՛յ քեզ խաբար. տօ էդ ի՞նչպէս թէ ձերբակալուեցաւ ...

— Ձերբակալուիլը քանի՞ տեսակ կը լինի, ի՛նչ յիմար հարցեր կուտաս: Հիմա ուշադրութեամբ մտիկ ըրէ խօսքերուս,— ու Վահէն հազիւ լսելի ձայնով երկար բարակ բաներ մը փսփսաց Վաչօյի ականջին, մինչ միւսը գլուխը դրական իմաստով կը շարժէր՝ լաւ հասկցած լինելը հաստատելով,— ուրեմն, հասկցա՞ր,— վերջացուց Վահէն, — առանց դանդաղելու կը կատարես ինչ որ ըսի: Դէ՛, շուտով ճամբայ ընկէր. չմոռնա՛ս ըսածներս:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԱՊՐԻԼԵԱՆ ՍԳԱՀԱՆԴԷՍԸ ԼՈՆՏՈՆԻ ՄԷՋ

—.—

ԼՈՆՏՈՆ.— Մայիս 3ի կիրակի օրը հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Լոնտոնի Ս. Սարգիս եկեղեցւոյ մէջ, ի յիշատակ ապրիլեան սարսափներու զոհերուն: Պատարագէն վերջ հոգեւոր Հովիւ Մերուժան Ա. քահանայ քարոզ մը խօսեցաւ, յորդորելով միանալ եւ գործել միասիրտ: «Աւելի զարհուրելի եւ անդարմանելի կ'ըլլան թշնամիներու հալածանքներն ու ջարդերը, եթէ մենք հեռանանք մեր եկեղեցիէն, մեր մշակոյթէն եւ մեր հայրենի աւանդութիւններէն»: Ցետոյ խօսեցաւ Լոնտոնի Հայ Ակումբին ներկայացուցիչը, Պ. Ա. Խաչատրեան, անգլիերէն, ըսելով որ նոր սերունդը չի հասկնար հայրենի լեզուն ... Բացատրեց օրուան նշանակութիւնը եւ յիշելով աւելի քան մէկ միլիոն նահատակներու ժառանգութեան, եզրակացուց. եթէ մենք, նոր սերունդը, չզուրդուրանք մեզի յանձնուած ժառանգութեան վրայ, ցեխոտ կօշիկներով կոխոտած պիտի ըլլանք մեր սուրբ նահատակներուն աճիւնը եւ պիտի դառնինք քաղաքակիրթ ազգ մը ըլլալէ: Գիտակից Հայորդիներու պարտքն է մեր նահատակներու արեան գնով ձեռք բերուած քաղաքակրթութեան դափնեպսակին վրայ աւելցնել տերեւ մը, զարկ տալով հայ մշակոյթին եւ զայն փոխանցելով յաջորդող սերունդին»:

Ժողովուրդը մեկնեցաւ երկիւղած տպաւորութեամբ:

** Լոնտոնի Հայ Ակումբը ունի 80ի մօտ անդամներ եւ բաւական մեծկակ համար մը: Ցանկալի էր որ գիտակցօրէն կապուէին հայկական մշակոյթին եւ աւելի կազմակերպուած եւ գործօն աշխատանքներ տանէին, ինչպէս Պերլինի «Երիտասարդ» Միութիւնը:

** Նկարիչ Սեւրուկեանի նկարահանդէսը պիտի բացուի մօտերս հովանաւորութեամբ Լոնտոնի իրանեան դեսպանին:

Շագիմ

ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

—.—

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 7 մայիս.— Գործադուլը կը շարունակուի: Շուկան գրեթէ փակ է: Հրեաներու շուկան միշտ բաց է, սակայն հին Երուսաղէմի մէջ բացի սրճարաններէ եւ հացագործներէ բոլորն ալ գոց են: Արաբ ազգային մարմինը կը շարունակէ իր գործունէութիւնը: Անոնք կ'աշխատին որ կառավարական պաշտօնեաներն ալ մասնակցին գործադուլին: Յաֆա, Եաֆա միշտ յուզումի մէջ կ'ապրին: Երկու օր առաջ Հայֆայի մէջ Հրեաներ եւ Արաբներ իրարու հետ բախում ունեցան: Վիրաւորուեցան 30 հոգի եւ մեռան 4 հոգի:

Թէլ-Ավիվէն կարգ մը հրեայ ընտանիքներ Լիբանան մեկնեցան:

Անորոշ է թէ ե՞րբ կը բացուին շուկաները: Հայ գործաւորը զրկումներու ենթարկուեցաւ: Անօթի մնացող ընտանիքներ ունեցանք այս օրերս: Բարեգործականը պիտի բարեհաճի՞ ...ել եւ օգնութեան հասնիլ: Ձեր համար, մօտէն գիտնալով որ երբ «Թորուքաւոր որբեր» կուլ կուտան ազգին լումաները եւ «կրթական քնիշներ» իշխանավայել մախումներ կ'ունենան, մարդիկ թշուառութեան մասին չեն մտածեր:

Թղթակից

ԻՐԱՆԻ ՆՈՐ ԵՐԿԱԹՈՒՂԻՆԸ

—.—

ԹԱՒՐԻԶ, 2 Մայիս.— Մազանդարանը Իրանի հարուստ նահանգներէն մէկն է, այնտեղից արտածում են դէպի Ռուսիա բուրդ, բամպակ, բրինձ, մետաքս, ծիրան, կիտրոն, նարինջ, փորթուգալ, ձուկ, ձկնկիթ եւ այլ ապրանքներ:

Այժմ երկաթուղու գիծը աւելի զարկ կուտայ առեւտուրին: Բէնդէր-Շահից երկաթուղու գիծը հասել է մինչեւ Ֆիրուզքու. 24 քիլոմեթր է մնացել որ հասնի Թէհրան:

Կասպից ծովի ափում նոր հիմնած նաւահանգիստ Բէնդէր-Շահից երկաթուղու գնացքը գալիս է Շահի քաղաքը, իսկ յետոյ Ֆիրուզքու:

Այդ ամբողջ գիծը պատրաստելը տեւեց մօտ երեք տարի: Ամբողջ ճանապարհը լեռներ, հովիտներ, անդնդախոր ձորեր, անտառներ էին: Այդ ճանապարհը ուղղեցին եւ 58 փապուղիներ եւ բազմաթիւ կամուրջներ շինեցին:

Մազանդարանի գծի վերջին կայարանը Թէհրանի մօտ, Շահ-Աբդուլազիմում են կառուցանում, որ շուտով պատրաստ կը լինի:

Ֆիրուզքուից դէպի Թէհրան ճանապարհը աւելի հարթ է, այնպէս որ գծի Թէհրան հասնիլը մի քանի ամիսների գործ է:

Դ. Հայկազեան

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ԸՆԴՀԱՆՈՒՐ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐ

—o—

Այս տարի, դեկտեմբերին, բովանդակ Ռուսիոյ եւ իր հանրապետութիւններու մէջ տեղի պիտի ունենայ ընդհանուր երկրորդ մարդահամարը, (այս ընդհանուր մարդահամարը տեղի կ'ունենայ տասը տարին անգամ մը, նախորդը տեղի ունեցած էր 1926ին):

Այս երկրորդ մարդահամարին նպատակն է պարզել բնակչութեան աճումը եւ թիւը ըստ սեռի, տարիքի, կրթութեան, ընկերային վիճակի, արհեստի, բնակարանային պայմաններու, ինչպէս նաեւ աճումը ըստ ազգութեան եւ հանրապետութեանց:

Արդէն ձեռնարկուած է նախապատրաստական եռուն աշխատանքի:

Հայաստանի մէջ, Ժողովրդ. տնտեսութեան մէջ կազմուեցաւ մարդահամարի գրասենեակ մը, որ կը ղեկավարէ նախապատրաստական աշխատանքները: Արդէն պատրաստուած են քաղաքային եւ քաղաքատիպ վայրերու, հանրապետութեան բոլոր բնակավայրերուն (ընդամէնը 1800) յատուկ ցուցակները: Կը պատրաստուին նաեւ բնակավայրի այդ ցուցակին մէջ չգտնուած փոքրիկ բնակավայրերու քարտէսները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՏԼԱՍԸ

—o—

Երեւանի պետական համալսարանը ձեռնարկած է Հայաստանի ատլասին պատրաստութեան: Այդ ատլասը պիտի բաղկանայ 40—50 քարտէսներէ, որոնք պիտի ներկայացնեն մեր երկրին բնական հարստութիւնները եւ տնտեսութիւնները:

Ատլասը պիտի ունենայ հետեւեալ գլուխները.— 1. Հայաստանի բնական հարստութիւնները (պատկերացոյց, հողը, կլիման, բուսականութիւնը, երկրաբանութիւնը, ջրագրութիւնը, կենդանական աշխարհը, բնակչութիւնը), 2. Հայաստանի տնտեսական կեանքը (ուժարտադրական աղբիւրները, արդիւնաբերութիւնը, գիւղատնտեսութիւնը, փոխադրական միջոցները, կրթական շինարարութիւնը, առողջապահութիւնը, աշխատանքը):

Իւրաքանչիւր քարտէս պիտի ունենայ համառօտ բացատրական բաժին մը: Քարտէսին աստիճանացոյցը (1.-500.000) կարելիութիւն պիտի տայ մանրամասն պատկերացնելու զանազան շրջաններու տնտես. վիճակը, ինչ որ մեծ կարեւորութիւն ունի գաւառներու քարտէսները պատրաստելու համար:

Ատլասը տպագրութեան համար պատրաստ կ'ըլլայ գալ տարուան վերջերը, որով պիտի պատկերացնէ նաեւ Հայաստանի երկրորդ հնգամեակի նուաճումները:

Ատլասի պատրաստութեան համար կազմուած յանձնախումբին նախագահն է կրթ. գործավար Ա. Եղիազարեան: Յանձնախումբը հրաւէր ուղղած է Հայաստանի, ինչպէս եւ Մոսկուայի եւ Լէնինկրատի մասնագէտներուն՝ բերել իրենց մասնակցութիւնը ատլասին պատրաստութեան մէջ:

ԵՐԳԻ ՄՐՑԱՆԱԿ

—o—

Ռոմանոս Մելիքեանի անունով մրցում մը բացուած է երգահաններու միջեւ: Երգահանները ազատ են ընտրելու իրենց ուզած երգը: Առաջին՝ մէկ մրցանակ 1000 ռուբլի, երկրորդ՝ երկու մրցանակ 600ական ռուբլի, երրորդ՝ 2 մրցանակ 400ական ռուբլի: Մրցանակի արժանացած եղանակները պիտի հրատարակուին կրթ. գործավարութեան կողմէ: Մրցումի պայմանաժամը կ'աւարտի սեպտեմբեր 1ին:

Գարուն եւ ձիւն

—.—

Ապրիլ 16 թուականով, Երեւանի օդերեւութաբանական կայանը կը հրատարակէ հետեւեալ զեկոյցը.—

Ապրիլ 11ին Գերմանիոյ վրայով անցնող կիկլոնը արագօրէն շարժելով դէպի արեւելք, Ապրիլ 12ին իջաւ Սեւ Ծովու վրայ: Մթնոլորտային այդ շարժման հետեւանքով, կիկլոնին ընդգրկած արեւելեան մասին մէջ (Անդրկովկաս եւ Հայաստան) հարաւային տաք հոսանք յառաջացաւ: Հայաստանի մէջ օդին ջերմութիւնը բաւական բարձրացած է: Ապրիլ 12ին Մեղրիի մէջ ջերմաչափը ցոյց կուտար 28 աստիճան, Ղամարլուի եւ Իջեւանի մէջ՝ 25, Երեւանի մէջ՝ 24, Ղափանի մէջ՝ 23, Աշտարակի եւ Կիրովականի մէջ՝ 22, Լէնինականի մէջ՝ 20, Արագածի վրայ՝ 1: Միաժամանակ սկսաւ անձրեւ տեղալ: Անձրեւները պիտի տեւեն մինչեւ Ապրիլ 17:

** 22 Ապրիլ թուակիր օդերեւութաբանական զեկոյցէն.—

Արեւմուտքէն յառաջ խաղացող ցուրտ հոսանքին պատճառով, Հայաստանի մէջ եղանակը ցրտեց: Ապրիլ 21ի գիշերը ջերմաչափը ցոյց կուտար Ախտայի մէջ զէրոյէն վար 1, Սեւանի մէջ՝ —4, Սեմիոնովկայի մէջ —5, Լէնինականի մէջ—1: Ախտայի, Սեմիոնովկայի, Սեւանի, Կալինինոյի եւ Ջաջուռի մէջ ձիւն տեղաց:

ԳԵՏԵՐԸ ԿԸ ՍՊԱՌՆԱՆ

Արագ ձիւնհալքին եւ անձրեւներուն հետեւանքով, գետերուն ջուրերը բարձրացան:

Արաքս գետին ջուրը բարձրացած է 436 սանթիմեթր (վտանգի բարձրութիւնն է 396): Քասախի ջուրերուն բարձրութիւնն է 354, Զանգի գետին բարձրութիւնը՝ 296: Բարձրացած են նաեւ Գառնի, Արփա եւ Վեդի գետակներուն ջուրերը: Ջրային վարչութեան յայտարարութեան համաձայն, 1931-էն ի վեր Հայաստանի գետերը այսքան բարձրացած չէին:

Արաքս յորդելով ողողեց Վեդիի շրջանը 165 հեկտար տարածութեան վրայ, Արարատ, Քիւչիւք-Վեդի եւ Ալի-Մահմետ գիւղերուն մօտ, իսկ Հոկտեմբերեան շրջանի Շահվառուտ գիւղին մօտ ողողեց 25 հեկտար ցորենի ցանք: Այժմ Վեդիի շրջանին մէջ Սարաջալար, Ռեհանլու եւ Ղոլիջա գիւղերը կը գտնուին հեղեղի սպառնալիքին առջեւ:

Կորովի միջոցներ ձեռք առնուեցան ազատելու համար սպառնալիքի տակ գտնուած ցանքերը եւ գիւղերը:

** Միկոյեանի շրջանէն կը հեռագրեն «Խորհ. Հայաստան»ի 17 ապրիլ թուականով.—

Հինգ օրէ ի վեր կ'անձրեւէ ամբողջ շրջանին մէջ: Դաշտային աշխատանքները դադրած են: Գետերը չտեսնուած չափով յորդած են: Ծերունիները կ'ըսեն թէ այսպիսի կացութիւն ստեղծուած էր անգամ մըն ալ 1903ին:

ՄԱՆՐ ԼՈՒՐԵՐ

Ալլահվերդիի շրջանէն Նեղուց գիւղին բնակիչներէն Արփինէի Թորոսեան Ապրիլ 18ին ծնաւ երեք զաւակ: Նորածինները եւ մայրը առողջ են: Հաւաքական գիւղատնտեսութիւնը, որուն անդամ է ծննդկանը, ստանձնեց նորածիններուն եւ մօր խնամքը:

** Ն. Բայազիտի շրջանէն Փաշաքենդ գիւղին մէջ ոչխար մը 4 գառ ծնաւ: Բոլոր գառները առողջ են: Ամէն մէկը ծնած օրը կը կշռէր 2 քիլօ 200 կրամ:

** Լոյս տեսան Օմար Խայեամի քառեակները, հայերէնի թարգմանուած, շքեղ տպագրութեամբ եւ աժան գինով, 8000 օրինակ:

** Երեւանի բնակիչներէն Տ. Փախչանեան 6 տարի բանտարկութեան դատապարտուեցաւ մանչորսութեան մեղքով:

** Մոսկուայի պատկան մարմինը գիւղատնտես. գիտութեանց տոքթորայի աստիճան տուաւ Փրոֆ. Պապա Քալանթարեանին:

** Կրթ. գործավարութիւնը ձեռնարկած է Հեթում պատմիչի քրոնիկոնին հրատարակութեան:

** Մայիս 12ին Երեւանի Պետ. թատրոնին մէջ տօնուեցաւ ժողովրդ. դերասանուհի Ցամբիկի բեմական գործունէութեան երեսնամեակը:

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

Պ. Բաբգէն Տէր Կումեան յաջողութեամբ աւարտեց Փարիզի ատամնաբուժական վարժարանը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԳԱՂՏՆԻ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ ՄԸ

—o—

«Հայրենիք» կը գրէ խմբագրականի մը մէջ (29 ապրիլ).

— «Փրակայի մէջ հրատարակուող «Ռուսաստանի դրօշակ» թերթը լոյս է ընծայած խիստ հետաքրքրական փաստաթուղթ մը, որ գգայացունց տեղեկութիւններ կը պարունակէ Խորհրդային Միութեան մէջ ներկայիս գոյութիւն ունեցող կազմակերպութեան մը մասին:

Խօսքը ստորերկրեայ, գաղտնի կազմակերպութեան մը մասին է, նման ցարական ռէժիմի դէմ գործող երբեմնի յեղափոխական կազմակերպութիւններուն: Սակայն, որոշ նորութիւն կը ներկայացնեն անոր կազմը, գաղափարներն ու մանաւանդ մեթոտները:

Նախ եւ առաջ՝ ուշագրաւ է, որ այս գաղտնի կազմակերպութեան անդամները 90 առ հարիւր բոլշեւիկեան կուսակցութեան անդամներ կամ նախկին անդամներ են եւ 75 առ հարիւր զինուորականներ. բոլոր մասնաճիւղերը, ինչպէս եւ ղեկավար մարմինը կազմուած են բացառապէս զինուորականներէ:

Երկրորդ ուշագրաւ պարագան այն է, որ այս նոր գաղտնի կազմակերպութիւնը յեղափոխական չէ ցարական ռէժիմին դէմ կռուողներու նման, այլ, ընդհակառակն, կը ձգտի ամէն գնով յեղափոխութեան, մանաւանդ քաղաքացիական պատերազմի առաջքն առնել: Անիկա պիտի ըլլար պարզ ընդդիմադիր կուսակցութիւն մը, ինչպէս որ կան ժողովրդապետական երկիրներու մէջ, եթէ միայն Սթալին չխեղդէր նոյնիսկ միանգամայն խաղաղ գաղափարական միջոցներով իր նպատակները հետապնդող ընդդիմադիր ո եւ է կազմակերպութիւն: Սակայն, յեղափոխութեան եւ քաղաքացիական պատերազմի հակառակ ըլլալով հանդերձ՝ ստորերկրեայ այս նոր կազմակերպութիւնը նպատակ ունի «չանթահարող հարուածով» մը տապալել Խորհրդային ներկայ իշխանութեան վերին մարմինը, առանց անմիջապէս ձեռք տալու տեղական մարմիններուն: Եւ այս ալ այն պատճառով, որ Ռուսաստանի համար ահաւոր աղէտ մը պիտի ըլլայ, եթէ Գերմանիոյ կամ Ճափոնի հետ ունենալիք պատերազմի մը պարագային Ռուսաստանի իշխանութեան գլուխն ըլլայ Սթալինը իր խումբով:

Այնուհետեւ հակասթալինեան ստորերկրեայ կազմակերպութիւնը կը ձգտի Ռուսաստանի բաժանման առաջքն առնել եւ ասոր համար կ'ընդունի Խորհրդային լուծին տակ այժմ ապրող բոլոր ժողովուրդներու ազգային մշակութային ինքնորոշման իրաւունքը, բայց հակառակ է անոնց տալէ աւելի իրաւունքներ տալուն, որովհետեւ այդ կերպով կը յուսայ ստեղծել ներքնապէս աւելի զօրաւոր պետութիւն մը:

Ինչպէս կը տեսնուի, գաղտնի կազմակերպութիւնը հակախորհրդային չէ, թէեւ հակասթալինեան է, կ'ուզէ պահել այժմ գոյութիւն ունեցող բոլոր խորհուրդները, պայմանով որ անոնք զրկուին իրենց համայնատական բնոյթ ունեցող գործերէն եւ ամբողջովին սահմանափակուին տեղական բնոյթ ունեցող խնդիրներով: Սակայն, միեւնոյն ատեն ան կը ձգտի լուծել բոլշեւիկեան կուսակցութիւնը իր բոլոր ճիւղաւորումներով՝ Կոմսոմոլ, Մոպր, Անաստուածներ, Կոմինտերն եւ յարքունիս գրաւել անոնց ունեցած գոյքը:

Յատկանշական է, որ բոլշեւիկներէ կամ նախկին բոլշեւիկներէ կազմուած այս դաւադիր կազմակերպութիւնը կ'ուզէ կէս չափով մը վերականգնել մասնաւոր դրամատիրական տնտեսութիւնը եւ զայն համադրել պետական տնտեսութեան հետ, վերցնելով այդ երկու սիսթեմներու լաւագոյն կողմերը:

Ան կը խոստանայ նաեւ կատարելապէս վերականգնել խղճի եւ պաշտամունքի ազատութիւնը ամբողջ երկրի մէջ:

Ծրագրուած նոր իշխանութիւնը պէտք է ըլլայ զօրաւոր, բայց անպայման ժողովրդապետական. այսինքն՝ կանոնաւոր կերպով ընտրուած՝ հաւասար իրաւունքներ ունեցող բոլոր քաղաքացիներու կողմէ: Սակայն, փոխանցման շրջանին մէջ իշխանութիւնը պէտք է կեդրոնացած ըլլայ ժամանակաւոր յեղափոխական կառավարութեան մը եւ անոր պետին ձեռքը»:

ԱՊՏԻՒԼ ՀԱՄԻՏ ԵՒ ՕՏԱՐ ՄԱՄՈՒԼԸ

—•—

Պոլսոյ «Ակշամ» թերթի մէջ Սուլէյման Քեամի կ'ընէ մէրկացումներ Սուլթան Համիտի եւ օտար մամուլի յարաբերութեանց մասին:

Ապտիւլ Համիտ, կը գրէ Սուլէյման Քեամի, մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէր օտար մամուլին. այս ուղղութեամբ աշխատելու համար որոշ պաշտօն յանձնած էր Նշան էֆ. անունով Հայու մը:

Թուրքիոյ մէջ հրատարակուած օտար թերթերը պարտաւոր էին գործադրել Սուլթանին հրամանները, որոնք կը տրուէին Նշան էֆէնտիի միջոցաւ:

Ապտիւլ Համիտ շատ կ'աշխատէր կարգ մը օտար թերթեր իր կողմը ունենալու: Ան բազմաթիւ օրինակներով բաժանորդ կ'արձանագրուէր եւ կամ կը գնէր այդ թերթերու բաժնեթուղթերը: Այս ձեւով հնարաւորութիւն կ'ունենար իր դէմ գրուած յօդուածները արգիլելու:

Արքունիքին մէջ կ'ըսէին թէ Ապտիւլ Համիտ «Ժուռնալ տը Տէպա» թերթի ամէնէն մեծ բաժնետէրն էր, Կարմիր Սուլթանը մեծ կարեւորութիւն կ'ընծայէր «Թան»ի, «Թայմզ»ի, «Քէօլնիշէ Ցայթունկ»ի, «Թրիպունա»ի, «Նոյէ Ֆրայէ Փրես»ի եւ ռուս «Պիրժեվիյի Վետոմոստի» թերթերուն:

Իր սնտուկէն Ապտիւլ Համիտ զանազան եւրոպական թերթերուն կամ գործակալներուն ամսական կը վճարէր 2600 թրքական հնչուն ոսկի եւ կամ տարեկան 31,000 թրք. հնչուն ոսկի:

Թուրք դեսպաններու գլխաւոր զբաղումներէն մէկը եղած էր հետեւիլ օտար մամուլին:

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—o—

Երեւանը ամբողջութեամբ միթինգի եւ ճառախօսութեան թատերաբեմ դարձած էր: Առաւօտէն մինչեւ իրիկուն ճառ, բանախօսութիւն լսելու համար հոս հոն կը վազվզէինք: Ժողովուրդը խռնուած, լռութիւն դարձած բերանաբաց մտիկ կ'ընէր բոլոր ճառախօսները: Բոլոր խօսուածները՝ եթէ կարելի ըլլար իրարու վրայ լեցնել, տարրալուծել, խտացած վիճակի մը վերածել, հետեւեալը կը ստանայիր.— «Ընկերներ, մահ իմպերիալիստներուն, մահ անոնց պնակալէզ Դաշնակներուն, կուլակներուն»: «Մահ մեր բոլոր թշնամիներուն»: Է՛հ, կը մտածէինք, փոխանցման շրջան է, կարմրուկ հռետորները չափազանց եռանդէ տարուած, թերեւս այդ բաները անզգալաբար կ'արտայայտեն: Եթէ ոչ Դաշնակին մահով ինչո՞ւ պիտի սպառնան, ի՞նչ է եղեր անոր յանցանքը.— անկախ հայրենիք ունենալը եւ զայն թշնամիներուն դէմ պաշտպանելը: Ցանցա՞նք է այս:

Ամէն լուր, ամէն տեղեկութիւն, նորութիւն Երեւանի շէնքերու պատերէն կը հասկնայինք: Լրագիր-հրամանները պատերուն կը փակցուէին եւ ժողովուրդը խաղողի ողկոյզի նման կախուած պատերէն իր հետաքրքրութեան սնունդը այնտեղէն կ'առնէր: Նոր հրաման մը կար պատերուն վրայ, մօտաւորապէս հետեւեալ բովանդակութեամբ.

— «Բանակի հրամանատարական կազմէն եւ շարքայիններէն անոնք որ որ եւ է զօրամասի չեն պատկանիր պէտք է դիմեն ... վայրը եւ արձանագրուին, հակառակ շարժողները պիտի դնդակահարուին»:

Մեծամասնականներու հրամանները շատ կարճ եւ կտրուկ էին: Անոնց համար որ եւ է յանցաւորի պատիժը՝ գնդակահարութիւնն էր: Շատ մը սպաներ եւ զինուորներ՝ որ թափառական ման կուգայինք Երեւանի փողոցները, ներկայացանք զինուորագրութեան ճիւղին եւ մեզ՝ 6—7 սպաներս 8րդ գունդէն նշանակեցին 6րդ գունդին, որ այդ օրերուն Սարդարապատ կը գտնուէր: Կարմիր բանակի հրամանատարական կազմի մաս կազմեցինք առանց աստիճանի, առանց ռոճիկի: Զոր ու ցամաք հացաբաժին մը ունէինք, այն ալ ամբողջութեամբ չստանալու պայմանաւ: Գունդի նոր հրամանատարը ռուս նախկին գնդապետ մըն էր՝ կարմրած: Խոժոռ դիմագծով կապոյտ կանաչ աչքերով, անծիծաղ երեսով մէկը:

6րդ գունդը մօտ ամիս մը մնաց Սարդարապատ: Երկու վաշտեր իբրեւ սահմանապահ, քշուած էին Արաքսի ափը: Մէկը Ղարաղալայի կամուրջի եզերքը, միւսը՝ Ղուրտուղուլիի գիւղը: Արաքսի միւս ափը կային թրքական սահմանապահ վաշտերը:

Գունդին կեդրոնը միթինկի վայր դարձած էր. զինուորական մարզանք չունէինք, այլ առաւօտէն մինչեւ երեկոյ բանախօսութիւն մտիկ ընելով կ'անցնէինք: Գլխաւոր կարմիր զինուորները, գունդի քաղաքական կոմիսարը, հրամանատարը կարգով եւ ժամերով կը խօսէին, ամպիոնը իրարու ձեռքէ խլելու աստիճան: Մենք իսկապէս զարմացած էինք թէ այս մարդիկը որքա՜ն լաւ կը դիմանան այսքան երկար խօսելուն: Կարմիր բանակի աստիճաններուն, զինուորին եւ հրամանատարին յարաբերութեանց մասին կը ճառէին ու այդ խօսքերուն մէջ չէին մոռնար մտցնել սովորական ազդանշանը.— «Մահ իմպերիալիստներուն եւ Դաշնակներուն»:

Ըստ կարմիր բանակի նոր օրէնքին, սպան եւ զինուորը հաւասար են: Սպայ եւ զինուոր չկայ, այլ կայ հրամանատարական կազմ եւ շարքային: Սպան իրեն ծառայ չպիտի ունենայ, ձիապան չպիտի ունենայ: Սպային եւ զինուորին մթերքը համահաւասար պիտի ըլլայ եւն. եւն.: Մեր նոր գունդին տնտեսական մատակարարիչը, որ նախկին բանակին մէջ ալ նոյն պաշտօնը ունէր, երբեմն շատ կծու եւ հեգնական շեշտով բաղդատութիւնը կ'ընէր հինին ու նորին, այսպէս.

— «Մեր գունդին հրամանատարը՝ տեսէք հինին ձեւով երկու դենշչիկ (ծառայ) չի պահեր, այլ նոր ձեւով հինգ օրտինարեց (թիկնապահ) ունի, որոնցմէ մին ձիուն կը նայի, մէկը կօշիկներն ու զգեստները կը հանէ, միւսը կերակուրը կ'եփէ, չորրորդը սենեակովն ու փառաբանով կը զբաղի եւ հինգերորդն ալ հերթով յոգնածները կը փոխէ»:

— «Մեր գունդի հրամանատարը մէկ զինուորի մթերք կ'առնէ, իսկապէս մէկ զինուորի մթերք բաց կը թողնեմ, ըստ գունդի մթերքի ցուցակին, բայց օրուան մէջ քանի մը անգամ երկտող ստացագրով միս, հաց, իւղ կը պահանջէ ինձմէ»:

— «Հրամանատարական կազմը եւ զինուորը հաւասար են»:

— «Մեր գունդի հրամանատարը՝ ճիշդ այդ հաւասարութեան ճամբէն կ'երթայ. գունդի տնտեսական գործերու հարկին տակ իրեն ներկայանալու համար ժամերով դրան առջեւ կը սպասեցնէ, մինչդեռ նախորդ շրջանին ազատ, համարձակ ներս կը մտնէի»:

Գունդի հրամանատարը չափազանց արհամարհանքով կը վարուէր հայ սպաներուն հետ, ի խորոց սրտի կ'ատէր Հայերը եւ իր այս ատելութիւնը առանց քաշուելու կը յայտնէր բացէ ի բաց: Լրտեսական ցանց մը հաստատեց գունդին մէջ: Այնպիսի վիճակ ստեղծուեցաւ որ, մէկը միւսին վրայ վստահութիւն չունէր: Բոլորն ալ կարմրեցան, բոլորն ալ մեծամասնական բարեկէն՝ Լէնինի աւետարանէն, Կարլ Մարքսէն կը ճառէին: Բոլորն ալ նախապէս հայկական բանակին մէջ գաղտնի մեծամասնական եղած են եղեր:

— Հը, ընկեր, դուն չես գիտեր, ես շատ շատոնց բոլշեւիկ էի, գաղտնի յարաբերութիւն ունէի մայիսեան ապստամբութեան հետ:

— Ի՞նչ կարծեցիր, ես, այո, ես, գաղտնի գործակալ էի ձեր գունդին մէջ եւ դուք չկրցաք հասկնալ:

Ու այսպէս ամէնն ալ Լէնինէն առաջ իրենց լէնինական ըլլալը առաջ կը քշէին: Շատ խոր կը մտածէի եւ երբեմն հաւատալս կուգար թէ մի գուցէ ես ալ մեծամասնական եղած ըլլամ նախապէս:

Տխուր ու մելամաղձոտ դարձած էի, ծիծաղը վաղուց խոյս տուած էր երեսէս: Խօսելու, մտածելու, մտիկ ընելու ախորժակ չունէի: Անհարազատ, անհրապոյր մթնոլորտի մը մէջ կ'ապրէի: Երկու սրտակից ընկերներ ունէի, եթէ անոնք ալ չըլլային, իսկապէս մտածումէս չնչահեղձ պիտի ըլլայի: Մէկը՝ Վարդան Բակուրը, Թրքական բանակի եւ 8րդ գունդի ընկեր: Բնիկ Սեբաստացի, իսկապէս յեղափոխական հօր մը արժանի զաւակը:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(37)

Ի՞ՆՉ ԿԸ ԽՈՐՀԻՆ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

Իտալական մամուլը բացէ ի բաց կը խօսի Ազգերու Դաշնակցութենէն քաշուելու հարցի մասին։ Մուսոլինի բացարձակապէս գաղտնի կը պահէ իր մտադրութիւնները։ Հռոմի մէջ շատ զայրացած են, տեսնելով որ Ազգաժողովը դեռ կը շարունակէ անգիտանալ կատարուած իրողութիւնը եւ պաշտպանել անգոյ պետութիւն մը։ Ա. Դ. Խորհուրդին բանաձեւը անհանդուրժելի նախատինք մը կը համարուի Իտալիոյ համար։ Հաւանական է որ Մուսոլինի արդէն տուած ըլլայ Ազգաժողովէն քաշուելու որոշումը, բայց տա այժմ չուզեր յայտնել։ Իսկ մամուլը կը բացատրէ թէ Իտալիոյ համբերութիւնն սպառած է։ «Հիմա որ պատերազմը վերջացած է եւ Եթովպիոյ կայսրը ինք երկիրը լքած փախած է, ի՞նչ կը նշանակէ Ազգաժողովին թշնամական դիրքը։ Մեծ պետութիւնները պարզապէս կ'ուզեն տկարացնել մեր երկիրը եւ իր վարչաձեւը։ Պատժական տնօրինութեանց շարունակութիւնը վրէժխնդրութեան իմաստ ունի, քանի որ տնտեսական կաշկանդումները չկրցան դադրեցնել պատերազմը։ Այս պայմաններուն մէջ, Իտալիա չի կրնար անդամ մնալ Ազգերու Դաշնակցութեան»։

Մուսոլինի հպարտ է իր զինուորական յաղթութեամբ եւ վստահ թէ ամբողջ ժողովուրդը իր կռնակն է, պատրաստ՝ դիմագրաւելու աշխարհի թշնամութեան, գիտնալով որ ոչ ոք պիտի ուզէ պատերազմ հռչակել Իտալիոյ դէմ։ Բայց աւելի չափաւորներ կը կարծեն թէ լաւագոյն էատեն մըն ալ համբերել, մինչեւ որ Ազգաժողովը վերջնապէս ճշդէ իր դիրքը, յանդելով այն տրամաբանական եզրակացութեան թէ Եթովպիոյ բախտը վճռուած է զինուորութեամբ եւ թէ անկարելի է պաշտպանել կամ վերակենդանացնել Եթովպիան, առանց պատերազմ հռչակելու Իտալիոյ դէմ։ Նոյնիսկ հաւատացողներ կան թէ ի վերջոյ Անգլիա եւ Խ. Միութիւնն ալ պիտի հետեւին Հարաւ. Ամերիկայի պետութեանց օրինակին, վերցնելով պատիժները։ Ուստի չափաւոր տարրերը խորհուրդ կուտան որ Մուսոլինի սպասէ մինչեւ յունիս 15, փոխանակ անդառնալի վճիռ մը արձակելու։

Ամէն պարագայի մէջ, բացորոշ է որ Իտալիա դեռատեն մըն ալ ձեռք պիտի քաշէ եւրոպական գործերէն, չպիտի մասնակցի Լոքառնոյի պետութեանց խորհրդակցութեան, իսկ առանց իր մասնակցութեան անկարելի է վերակազմել Սթրէզայի ճակատը (Անգլիա, Ֆրանսա, Գերմանիա, Իտալիա)։ Այս առթիւ իրազեկներ կ'ըսեն թէ Մուսոլինի կրնայ ի վերջոյ վճռել Աւստրիոյ հարցը, կա՛մ շարունակելով իր ընդդիմութիւնը անշլուսի դէմ, եւ կամ թոյլ տալով որ Գերմանիա իր անմիջական դրացին դառնայ, այսինքն միացնէ Աւստրիան։ Իտալիա հարկադրուած է միջին ճամբայ մը բռնել, նկատի առնելով Անգլիոյ եւ Գերմանիոյ մերձեցումը եւ Ֆրանսայի Ժողովրդական Ճակատին յաղթանակը, երկու դէպքեր որ մեծապէս կ'ազդեն կացութեան վրայ։

Նեղուցներու վերազինման խնդիրը Յունիս 22ին

Թ. Ր. Արաս եւ Ազգերու Դաշնակցութեան Թրքական նոր պատուիրակը, Նէճմէտտին - Սատըգ (խմբագիր «Ագշամ»ի) Ժընեւի մէջ տեսակցութիւն մը ունեցան Պ. Փօլ Պոնքուրի հետ։ Երկուքն ալ յիշեցուցին իրենց կառավարութեան յուշագիրը՝ Նեղուցներու վերազինման մասին եւ խնդրեցին որ ժողով մը գումարուի, խնդիրը վճռելու համար։ Այս մասին տեղեկութիւն հաղորդուեցաւ նաեւ Ա. Դ. Խորհուրդին եւ որոշուեցաւ որ շահակից պետութիւնները ժողով գումարեն յունիս 22ին։ Ժընեւը յարմար չնկատուեցաւ, քանի որ Ճափոն անդամ չէ Ազգերու Դաշնակցութեան, Լօզանն ալ տխուր յիշատակներ կ'արթնցնէ, Թուրքերուն եւ Ռուսերուն, զանազան պատճառներով։ Ուստի որոշուեցաւ ժողովը գումարել Մոնթրէօյի մէջ։ Արդէն շատ կարճ պիտի տեւէ, քանի որ խնդիրը միայն քաղաքական եւ զինուորական հանգամանք ունի եւ տնտեսական հարցերը վերապահուած են։ Ժողովին պիտի մասնակցին Անգլիա, Ֆրանսա, Իտալիա, Ճափոն, Խ. Միութիւնը եւ Թուրքիա, ինչպէս եւ Միջերկրականի եւ Սեւ Ծովու դրացի պետութիւնները։

Թուրքիա հիմակուընէ շահուած կը նկատէ իր դատը։

Կացութիւնը Սելանիկի մէջ

Վերջին լուրերու համաձայն, զինուորական եւ ոստիկանական իշխանութիւնները աւելի խիստ միջոցներ ձեռք առած են բանուորներուն դէմ, չորս Թութիւնահաւաքներու եւ հեծելազօրքի ժամանումէն ի վեր։ Բացարձակապէս արգիլուած են համախմբումներն ու ժողովները։ Այս առթիւ ալ ընդհարումներ պատահեցան եւ շատեր ձերբակալուեցան։ Միջոցներ ձեռք առնուած են հանրակառքի հաղորդակցութիւնները վերահաստատելու համար, զինուորներու եւ ուրիշ բանուորներու միջոցաւ։ Առեւտրական հաստատութիւնները որոշեցին բանալ խանութները, բարոյապէս ազդելու համար հասարակութեան վրայ։ Սելանիկի համալսարանը փակուեցաւ, ուսանողները դասադուլ հռչակած ըլլալով։ Փորձեր կը կատարուին Աթէնքի ուսանողներն ալ դասադուլի մղելու համար։ Սելանիկի ելեկտրականութիւնը կը ճարեն զօրակոչի ենթարկուած բանուորներ եւ նաւազներ, բայց դժուար է հաց եւ ուրիշ ուտելիքներ գտնել։

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ

Երեքշաբթի օր ժողով մը գումարուեցաւ Անգլիոյ վարչապետին նախագահութեամբ, քննելու համար Պաղեստինի կացութիւնը, որ շատ աւելի ծանրացած է այժմ։ Արաբները ընդհ. գործադուլ հռչակած են եւ կը սպառնան շարունակել մինչեւ որ արգիլուի Հրեաներու ներգաղթը։ Իսլամական տօներու մօտաւորութիւնն ալ մտահոգութիւն կը պատճառէ։ Նորէն դժուշական միջոցներ ձեռք առնուեցան Եաֆայի եւ Հայֆայի մէջ, դէպքեր պատահած ըլլալով։ Բրիտանական մարդպանը ձայնասփիւռով հաստատեց թէ Պաղեստին հասած են մէկ վաշտ հետեւակազօրք, ինչպէս եւ թեթեւ հրասայլեր եւ զրահապատ ինքնաշարժներ։

*** Եգիպտական թերթերը կը գրեն թէ Պաղեստինի մէջ ձերբակալուած է Տոքթ. Փօլ, որ հիթլէրական քարոզութիւններ կը կատարէր Թէլ - Ավիվի մէջ։ Ձերբակալուած ատեն իր վրայ գտնուեր են հրահանգներ՝ հակահրէական պոյքոթի մասին։ Պաղեստինի ոստիկանութիւնը կը շարունակէ իր հետապնդումները, ուրիշ մեղսակիցներ ալ գտնելու համար։ Կ'ըսուի թէ Նազարէթի մէջ ալ կարեւոր կեդրոն մը հաստատուած է։

Երուսաղէմէն կը գրեն թէ բացի քանի մը քրիստոնեայ երեւելիներէ, քրիստոնեայ առեւտրականներու մեծ մասը կը մերժէ համակերպիլ արաբական գործադուլին եւ կը շարունակէ իր սովորական գործառնութիւնները։

Ականաւոր փաստաբանի մը մահը

Երեքշաբթի օր մեռաւ Անրի Ռօպէր, Փարիզի փաստաբանական կաճառին նախագահը, թոքերու բորբոքման հետեւանքով։ Իր մահով կ'անհետանայ Փարիզի փաստաբանական փառքերէն մէկը։ Ծնած էր Փարիզ, 1863ին։ Իրաւագիտական համալսարանը աւարտելէ յետոյ, արդէն ուշագրաւ դիրքի մը հասած էր 1885ին, իսկ 1913ին կը դառնար նախագահը փաստաբանական կաճառին։ 1923ին ընտրուեցաւ անդամ Ակադեմիային։ Վարած է բազմաթիւ նշանաւոր դատեր։ Առասպելական էին իր պերճախօսութիւնը եւ պատրաստաբանութիւնը։ Միեւնոյն ատեն կը վայելէր բարի եւ արդարադատ մարդու մը համբաւը։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԱԽԿԻՆ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒ ԱԶԳ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ, որ 4,000,000 անդամ կը հաշուէ, կոչ մը ուղղեց Գերմանիոյ նախկին ռազմիկներուն, յորդորելով մոռնալ պատերազմի ոխերը եւ աշխատիլ երկու երկիրներու յարաբերութեանց բարւոքման համար։ Հրատարակութեան տալով այս կոչը, Նախկին Նախարար Պ. Ռիվոլէ յայտարարեց թէ կացութիւնը շատ ծանր է եւ Նախկին ռազմիկները պարտականութիւն կը սեպեն սրտաբաց խօսիլ իրենց գերման ընկերներուն հետ։

ՍՈՒՐԻՈՅ ԱԶԳ. ԿՈՄԻՏԷՆ եւ պատուիրակութիւնը ջերմ շնորհաւորութիւններ ուղղած են Ժողովրդական Ճակատի յաղթանակին առթիւ, յոյս յայտնելով թէ նոր կառավարութիւնը գոհացում պիտի տայ իրենց տենչերուն։

ՊԱՊԸ բուռն ճառ մը խօսեցաւ համայնավարութեան դէմ, «որ հասարակաց թշնամի մըն է եւ կը սպառնայ ամէն բանի եւ ամէնուն, մինչեւ ընտանեկան սրբարանին, պետութեան եւ ընկերութեան, որ կը մտնէ ամէն տեղ, աղէին բռնութեամբ, տեղ մը խորամանկութեամբ կամ խաբէութեամբ»։

ՉՈՐՍ ԱՂՋԻԿ ԵՒ ԵՐԵՔ ՄԱՆՉ ՄԷԿ ԱՆԳԱՄԷՆ աշխարհ բերաւ գիւղացի կին մը, Նիքարակուայի մէջ։ Չորսը իրարու ետեւէ մեռան, եւ մնացին երկու աղջիկ եւ մէկ մանչ, բայց յոյս չկայ որ ապրին։

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԷՕ-ՔԱՇԱՆի «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհանուր ժողովը, 16 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան։ Կը խօսի ընկ. Ա. Գիւլխանդանեան։

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մջօ խումբի ժողովը, վաղը, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պ. Բանիկեանի սրճարանը, 6 bis Պուլվար Ռօտէն։

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 15 Մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի 17 Մայիս, առաւօտեան ժամը 10ին, նոր ակումբին մէջ, 5 rue de l'Eclipse։ Կարեւոր օրակարգ։

ՊՐԻՍԷԼԻ Նեմրութ խումբի ժողովը, կիրակի օր, ծանօթ հաւաքատեղին։

Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան համար

Հայ ժողովուրդ,

Ողբացեալ մեծ Զօրավարին՝ Անդրանիկի յիշատակն ու փառապանծ գործը տօնախմբելու եւ անոր յուշարձանին շինութիւնը փութացնելու առաջադրութեամբ, անցեալ մարտ 15ին, Փարիզի Նուպարեան մատենադարանին մէջ գումարուեցաւ համազգային ժողով մը, մասնակցութեամբ մայրաքաղաքիս երեք յարանուանութեանց, ամենակարեւոր Միութեանց եւ հայ մամուլի լիազօր պատուիրակներուն։

Վերոյիշեալ ժողովը միաձայնութեամբ որոշեց յառաջիկայ Մայիս 24ի կիրակին հռչակել «Յուշարձանի Օր» Փարիզի եւ շրջակայքի հայութեան համար։

Այս առթիւ նոյն ժողովին մէջ միաձայնութեամբ յայտնուեցան նաեւ հետեւեալ բաղձանքները, զորս պարտք կը համարինք հաղորդել մեր պատուական ժողովուրդին այն հաւատքով թէ անոնք պիտի գործադրուին հաւատարմօրէն։

Ա.— Ի յիշատակ ողբացեալ զօրավարին, հոգեհանգստեան պաշտօն բոլոր հայ եկեղեցիներուն մէջ։

Բ.— Նոյն օրը, ճաշի սեղանին շուրջ յատնկայս եւ մէկ վայրկեանի լռութեամբ յարգանքի արտայայտութիւն զօրավարին յիշատակին։

Գ.— Դարձեալ նոյն օրը ամէն յարկի տակ, պատւոյ սեղանին վրայ տեղ տալ Զօրավարի լուսանկարին՝ դափնեզարդելով կամ ծաղկազարդելով զայն։

Դ.— Իւրաքանչիւր ընտանիքի կրտսերը նկատել նոյն տունին նուիրահաւաքը ի նպաստ յուշարձանի շինութեան եւ պահարանի մը մէջ անոր յանձնել տան նուէրը։

Ե.— Նոյն օրը Փարիզի ամենաշքեղ սրահներէն միոյն մէջ սարքել մեծավայելուչ հանդէս մը անմահ դիւցազնին յիշատակին նուիրուած, որու մանրամասնութիւնները պիտի հաղորդուին թերթերով։

Միջոցներ ձեռք առնուած են, վերոյիշեալ թուականէն առաջ, ժողովուրդին մատչելի ընծայել զօրավարին լուսանկարները պաշտօնական կնիքով։ Այս նպատակաւ հայ սիրելի սկաուտները մեր տրամադրութեան տակ դրած են իրենց թանկագին աջակցութիւնը։ Ուստի կը յանձնարարենք մեր ժողովուրդին իր ամենաջերմ ընդունելութիւնը վերապահել այդ դեռատի կամաւորներուն, որ անձնուիրաբար յանձն առած են այցելել ամէն հայ ընտանիքի՝ զետեղելու համար Անդրանիկի լուսանկարները (գին 2 եւ 4 ֆր.), եւ երկրորդ մայիս 31ին կատարել Յուշարձանին ի նպաստ իւրաքանչիւր ընտանիքին կրտսեր անդամին քով ի պահ դրուած գումարին հաւաքումը՝ փոխան պաշտօնական ընկալագիրի։

Հայ ժողովուրդ, ազգային հերոսի հոգին այդ օրը քեզի պիտի յառէ իր շեշտակի ակնարկը. գիտցիր կատարել քու պարտքդ անոր խնկելի յիշատակին հանդէպ, ապացուցանելու համար, որ դուն ալ քաղաքակրթուած ազգ մըն ես եւ գիտես գնահատել քու ծոցէդ ծնած հերոսները։

Յ. Գ.— Արտասահմանի հայ մամուլէն կը խնդրուի արտատպել այս կոչը։ Նոյնպէս կը խնդրուի ազգային մարմիններէն եւ միութիւններէն՝ համանման հանդէսներ սարքել ի նպաստ Անդրանիկի յուշարձանին շինութեան եւ նիւթական արդիւնքը ղրկել յանձնախումբիս գանձապահին՝ M. Sarkis Devlétian, Trésorier du Comité d'initiative du monument du Général Antranik c/o Union Générale Arménienne de Bienfaisance, 11, Square Alboni. Paris (16e).

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Միւս կողմէ, ամբողջ մամուլը վճռապէս կը պահանջէ վերաքննել բոլոր այն հարցերը որոնք կը վերաբերին ընտանիքին եւ բարոյականին։ Այն ինչ որ մինչեւ վերջերս կը նկատուէր լաւ՝ բոլշեւիկին համար,— «քննադատական վերաբերում դէպի ծնողքը», «աղջիկներու ազատ վերաբերումը՝ դէպի երիտասարդները» — այս բոլորը անյապաղ պէտք է սրբագրուին։ Ու ալ կը խօսուի թէ հայրերը ինչպէս կը դաստիարակեն իրենց տղաքը, տղաքը ինչ վերաբերում կ'ունենան դէպի իրենց ծնողքը, իսկ մանչերէն կը պահանջուի «ասպետական» ընթացք դէպի իրենց ընկերուհիները։

«Աւելի յանդուգն կոխեցէք, տղաք։ Մի մոռնաք որ մենք կը կառուցանենք նոր, լուսաւոր, գեղեցիկ կեանք մը»։

Ի՞նչ են այս նշանախօսքերը։ Ո՞ւրկէ եկան անոնք։ Անոնք անպայմա՞ն կը թուին բոլշեւիկեան մամուլին մէջ։ Իսկ ատոնք ամբողջովին բնական արգիւնքներն են այն ցանքին, որ տեղի ունեցած է խորհրդային դաշտին մէջ՝ ուսւական հանրային ուժերուն կողմէ։

Եւ երբ Ստալին ճառի մը ատեն բաժակճառ առաջարկեց «սփէց»ներուն՝ «նոր Ռուսիոյ կառուցանողներուն կենացը», միայն խօթը բառերու մէջ բանաձեւեց այն, ինչ որ իրական էութիւնն է Ռուսիոյ բարգաւաճմանն ու յառաջդիմութեանը։

Ասով չեն սահմանափակուիր, անշուշտ, Խ. Միութեան կենցաղական նեցուկները։

«Փրաւտա» վճռականօրէն դէմ կ'արտայայտուի պատմութեան կաղապարեալ ձեւով դասաւանդումին, եւ կը հեգնէ թանգարանային ուսուցանողները, որոնք, երբ թանգարաններու գանձերը ցոյց կուտան երիտասարդութեան եւ այցելող գիւղացիներուն, ամէն բան կը բերեն կը կապեն պրոլետարիատի պայքարին ընդդէմ պուրժուազին։ «Կոմսոմոլսքա Փրաւտա»ն քանի մը թիւ կը յատկացնէր գոյութիւն ունեցող պուրժուական կուսակցութեանց, անոնց ծրագիրներուն եւ անոնց ղեկավարներուն գործունէութեանց շատ առարկայական ծանօթացումին։

Նոյն թերթը, ի վերջոյ, երկարօրէն կը նկարագրէր Ամերիկայի մէջ երիտասարդութեան համագումարը եւ կ'աւելցնէր.—

«Այս համագումարին մէջ քրիստոնեայ երիտասարդութիւնը նիստ կը գումարէ կոմունիստ երիտասարդութեան հետ եւ ընկերակցաբար կը քննէ ընթացիկ խնդիրները»։

Ու «Կոմսոմոլսքա Փրաւտա» ատկէ կ'եզրակացնէ թէ՝ անհրաժեշտ է որ Խ. Միութեան մէջ եւս նման կարելիութիւններ ստացուին։

Բաւական առաջ, «պատերազմող անաստուածներու միութիւնը» լուծուեցաւ վերջնականապէս։ Անաստուածներուն ընդհանրապէս արգիլուած է իրենց քարոզութիւններուն մէջ կարգ մը խնդիրներու ակնարկել։ Իսկ այն ժողովը որ հրաւիրուեցաւ Մոսկուայի մէջ՝ վերջին հարուած մը չէ՞ր պաշտօնական անաստուածութեան։

(Շար.)

(16)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

— · —

ՇԱՎԻԼ.— Պ. Սուրէն Նազիկեանի անդրանիկ զաւկին՝ Դանիէլ-Մանուկի մկրտութեան առթիւ, նախաձեռնութեամբ կնքահօր՝ Պ. Փիլիպպոս Յովհաննէսեանի, հաւաքուեցաւ 72 ֆր.։ Մասնակցողներ՝ Պ.Պ. Փիլիպպոս Յովհաննէսեան 20 ֆր., Սուրէն Նազիկեան եւ Խորէն Գոչեան 10ական ֆր., Սիսակ Տողրամաճեան, Տաճատ Գալֆայեան, Մելքոն Էսկիճեան, Գէորգ Պօյաճեան, Կայծեր Գալթաճեան եւ Խուպէսէրեան եղբարք 5ական ֆր., Ռեն 2 ֆր.։— Գումար 72 ֆր.։

ԽՄԲ.— Տես Ա. էջ։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹՍԻՍԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 15 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 15 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3115

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՄԵՐ ՀՈԳԵՐԸ ԵՒ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ

Երեքշաբթի օր տեղեկութիւններ հաղորդած էինք ժողովի մը մասին, որ սարքուած էր նախաձեռնութեամբ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ռուս բանուորներու խմբակցութեան, շաբաթ օր, եւ ուր խօսեր էին երկու ականաւոր դէմքեր, Պ. Պ. Ժուհօ եւ Մութէ:

Առաջինը, ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան, չեշտեց թէ կազմակերպութիւնը որ եւ է խտրութիւն չի դներ բանուորներու միջեւ:

— « Ցանուն արհեստակցական շահերու մղուած պայքարը արժէք ունի ոչ միայն Միութեան անդամներուն, այլ եւ ոչ-անդամներուն համար (անոնք որ չեն կազմակերպուած): Օտարականները յանախ կը շահագործուին: Անոնք անվիճելի իրաւունքներ ունին. բայց ունին նաեւ պարտականութիւններ, որոնց ամէնէն կարեւորն է անդամակցիլ Արհեստակցական Միութեան: Ֆրանսացի եւ օտար աշխատաւորները միեւնոյն շահերն ունին եւ պէտք է զանոնք պաշտպանեն ձեռք ձեռքի »:

Երկրորդ բանախօսը, Տրոմի ընկերվարական երեսփոխանը, Մ. Մութէ, որ վերընտրուեցաւ, եւ որ մօտ երկու տարիէ ի վեր ամէն միջոց կը փորձէ, օտար աշխատաւորներու վիճակին բարելաւման համար, իր կարգին ջերմապէս պաշտպանեց աշխատելու իրաւունքը:

— « Օտար աշխատաւորներու դէմ մղուած բոլոր պայքարները կը բխին քաղքենի հասակութենէ... Օտար աշխատաւորը սահմանէն դուրս կը հանեն առանց հետաքրքրուելու թէ «անբաղձալի»ները պիտի կրնա՞ն գտնել հիւրընկալ երկիր մը: Անշուշտ մօտ է այս կացութեան վախճանը: Ես պիտի պահանջեմ վաղուան կառավարութենէն մասնաւոր ատեան մը հաստատել, օտար բանուորներու արտաքսման խնդիրը լուծելու համար »:

Մեր բարեկամն ալ յանձնարարեց որ օտար աշխատաւորները անդամագրուին Աշխատանքի Դաշնակցութեան, օգնելու համար ընդհանուր դատին:

Նոյն յորդորն ուղղեց ռուսական խմբակցութեան քարտուղարը, Պ. Ռօսէլ:

Այս՝ միայն մէկ երեսն է խմորումի մը, որ անշուշտ պիտի աճի եւ զօրանայ, երբ իշխանութեան գլուխ անցնին ընկերվարականները:

Աւելի ուշագրաւ է շարժման միւս երեսը:

Երկու տարիէ ի վեր, Փարիզի մէջ կը հրատարակուի ձախակողմեան ամսաթերթ մը, «Ֆռաթէրնիթէ» (Եղբայրութիւն), իբրեւ միութեան գիծ ֆրանսացի եւ օտար աշխատաւորներու միջեւ: (Կարմիրները «օտար» չեն ըսեր, այլ «ներգաղթած»):

Թերթին ճակատը, իբրեւ հովանաւոր մարմնի անդամ կ'երեւան շարք մը ականաւոր անուններ,— Ժուհօ, նախկին նախարար Ֆրո (արմատական), Վիքթոր Մարկրիթ, Մ. Մութէ, Տիկին Լանժըվէն Փազ, Ռոմէն Ռօլան, Ժիւլ Ռոմէն, Ռաքամօն, Քիւսըլէ, Տիկին Տոէվէ եւն.:

Թերթը ամիսներէ ի վեր պայքար կը մղէ, ոչ միայն օտար աշխատաւորներու տարրական իրաւունքները պաշտպանելու, այլ եւ անոնց յատուկ իրաւական վիճակ մը, կանոնագիր մը (Սթաթիւ Ժիւրիտիք) հաստատել տալու համար:

Թռուցիկներ ալ ցրուած են, այս առաջադրութեամբ, եւ տեսակ մը հանրաքուէ կատարուած է:

Վերջին թիւէն (26 ապրիլ — 3 մայիս) կը տեղեկանանք թէ՝ շարք մը ծանօթ ծերակուտականներ արդէն իսկ աջակցութիւն խոստացած են, ինչպէս կը յայտնեն հրատարակուած նամակները: (Մարսէլ Քաշէն, Մորիզէ, Քլամամուս, նախկին վարչապետ Սթէկ, եւն.):

Այս առթիւ մշակուած նախագիծը կը տրամադրէ.—

1. Արտասահմանէն բանուորներու հաւաքումը պէտք է կատարուի արհեստակցական կազմակերպութեանց հսկողութեան տակ: Անցագիր չի տրուիր, եթէ գործազրկութիւն կը տիրէ այս կամ այն շրջանին մէջ:

2. Ֆրանսա բնակող օտարականները (ներգաղթած) աշխատանքի իրաւունք կը վայելեն այնպէս ինչպէս Ֆրանսացի քաղաքացիները: Նոյնպէս ընկերային իրաւունքներու մասին:

3. Հպատակութիւնը (սատացական) պէտք է դադրի կառավարական շնորհի մը հանգամանքէն, եւ տրուի երեք տարի Ֆրանսա բնակելէ վերջ:

4. Քաղաքական ապաստանեալները եւ հայրենազուրկները ընթակայ պիտի ըլլան մասնաւոր վարչաձեւի մը, հիմնուած՝ ապաստանի իրաւունքի ամբողջական եւ բացարձակ յարգանքին վրայ:

5. Կը ջնջուի վարչական եղանակով արտաքսումը: Շատ ծանրակշիռ պարագաներու մէջ, արտաքսման վճիռը կ'արձակէ քաղաքային դատարան մը, ուր ենթական իրաւունք ունի պաշտպանելու ինքզինքը, իր ընտրած փաստաբանին միջոցաւ:

6. Միջնախարարական յանձնախումբ մը պէտք է մշակէ ներման լայն ծրագիր մը, ի նպաստ արտաքսուած կամ սահմանագլուխ քշուած բանուորներու:

×

Ասոնք են գլխաւոր հիմերը այն կանոնագրին, զոր կ'ուզեն ընդունիլ տալ խորհրդարանին, ճշդելու համար օտարականներու իրաւական վիճակը:

Ուրեմն, լուրջ ձեռնարկ մըն է որ կը փորձուի, թէեւ սահմանափակ հոսանքի մը կողմէ:

Ամէն պարագայի մէջ, կարելի չէ անուշադրութեան մատնել այս խմորումը, հիմա որ աշխատաւորական հոսանքներ կոչուած են վարելու այս երկիրը:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՆԵԼ ՎԻՃԱԿ ԺԸՆԵՒԻ ՄԷՋ

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՊԻՏԻ ՍՊԱՍԷ՞ ՄԻՆՉԵՒ ՅՈՒՆԻՍ 15

Ինչպէս հաղորդած էինք երէկ, Ա. Դ. Խորհուրդը փակուեցաւ չորեքշաբթի օր, յունիս 15ին յետաձգելով Եթովպիոյ խնդիրը, Հռենոսի վէճը եւ ուրիշ հարցեր: Մինչեւ այն ատեն պիտի շարունակուին Իտալիոյ դէմ հաստատուած պատժամիջոցները:

Ժողովը հազիւ ցրուած, մտահոգութիւնները սկսան: Բոլորն ալ կը խոստովանին թէ անելի մը մատնուած է Ազգերու Դաշնակցութիւնը: Ցայտնի չէ թէ ի՛նչ պիտի ըլլայ Իտալիոյ վերջնական դիրքը: Ընդհ. կարծիքն այն է թէ Մուսոլինի հօտ կանչելով իր պատուիրակութիւնը, կ'ուզէ ազդարարութիւն մը ուղղել պատժարկու պետութեանց, որպէսզի դադրեցնեն կաշկանդումները եւ այլեւս չզբաղին եթովպական հարցով. այլապէս, պիտի քաշուի Ազգերու Դաշնակցութենէն, հետեւելով Ճափոնի եւ Գերմանիոյ: Պարոն Ալոյզի Ժընեւէն մեկնած ատեն հետեւեալ խօսքերն ուղղած է իր բարեկամներուն,— «Ցորչափ կը շարունակուին պատժական տնօրինութիւնները, մենք չենք կրնար գործակցիլ Ազգերու Դաշնակցութեան հետ»:

Կը նշանակէ թէ մէկ ամիս ալ պիտի քաշքշուին դիւանագիտական բանակցութիւնները: Արդարեւ շատ ծանր է մեծ պետութեանց վիճակը: Անոնք ստիպուած են ոչ միայն Ազգերու Դաշնակցութենէն հեռացնել Եթովպիան, այլեւ աշխարհի քարտէսէն ջնջել զայն, իբրեւ անկախ պետութիւն, ուրիշ խօսքով, գոհացում տալ Իտալիոյ: Եթէ մերժեն, դժուար է նախատեսել հետեւանքները: Եթէ Մուսոլինի համոզուի որ Ազգաժողովին մեծ մասը համաձայն է շարունակելու պատժական տնօրինութիւնները, վերջնապէս պիտի քաշուի Ժընեւէն: Արդ, խրադէկներ կը հաւաստեն թէ պատժարկու պետութեանց ճակատն ալ խախտիլ սկսած է: Եթէ Անգլիա այս անգամ ալ նախաձեռնութիւնն առանձնէ պատիժները վերցնելու համար, ինչպէս ըրաւ զանոնք հաստատած ատեն, հարցը ինքնին կը լուծուի: Փոքր պետութեանց ներկայացուցիչները այս առթիւ շօշափած են Պ. Իտընի տրամադրութիւնները, բայց չեն կրցած որոշ պատասխան ստանալ: Ուրեմն, կը սպասուի որ Պոլտուինի դահլիճը ճշդէ իր դիրքը, մինչեւ յունիս: Կարծողներ կան թէ Անգլիա ձեւ մը պիտի գտնէ, անջատ հաշտութիւն կնքելու համար Իտալիոյ հետ:

Ֆրանսայի դիրքն ալ նոյնքան անորոշ է: Փարիզի մէջ կ'ուզեն որ օր առաջ կարգադրուի Եթովպիոյ խնդիրը, որպէսզի կարելի ըլլայ վերահաստատել Սթրէզայի ճակատը եւ ապահովել Իտալիոյ մասնակցութիւնը եւրոպական գործերու մէջ: Բայց Մուսոլինի ինքնագլուխ հռչակած ըլլալով Եթովպիոյ կցումը, Ֆրանսան ալ շուարած է: Միւս կողմէ, ժողովրդական ճակատի յաղթանակը եւ ձախակողմեան դահլիճի մը կազմութիւնը Ֆրանսան աւելի կը մօտեցնեն Ժընեւի, թէեւ կ'ըսուի թէ Պ. Լէօն Պլում խոստովաներ է իր բարեկամներուն որ այլեւս կարելի չէ շարունակել պատժական տնօրինութիւնները:

Վարանման մէջ է նաեւ Խ. Միութիւնը: Սկիզբէն ի վեր ջերմ կուսակից՝ պատժամիջոցներու, Մոսկուա այժմ կ'ուզէ խուսափիլ որ եւ է քայլէ որ կրնայ աւելի ծանրացնել Իտալիոյ եւ Ազգերու Դաշնակցութեան յարաբերութիւնները, ուրիշ խօսքով՝ մօտեցնել Պերլինը եւ Հռոմը: Իսկ փոքր պետութիւնները պատժական տնօրինութեանց կառչած են պարզապէս անոր համար որ, կը վախնան թէ Մուսոլինիի օրինակը կրնայ վարակիչ ըլլալ եւ դրացիներու աշխարհակալութեան զոհ դարձնել զիրենք, ինչպէս եղաւ Եթովպիան: Չէզոք համարուած եօթը պետութիւններէն Հոլանտա ոչ միայն համաձայն է պատիժներու շարունակութեան, այլեւ կ'ուզէ որ Իտալիան վտարուի Ազգաժողովէն: Պալքանեան պետութիւնները եւ մասնաւորապէս Թուրքիա եւ Եուկոսլավիա ջերմապէս կուսակից են պատժամիջոցներու շարունակութեան: Նոյնպէս՝ Փոքր Համաձայնութեան պետութիւնները:

**** Վերջին լուրերու համաձայն, Մուսոլինի պիտի համբերէ մինչեւ յունիս 16, միեւնոյն ատեն «Ավանթին լեռը քաշուելով», այսինքն ըմբոստանալով եւ չխառնուելով ոչ Ազգաժողովի, ոչ ալ Եւրոպայի գործերուն: Եթէ Անգլիա եւ Ֆրանսա տրամադիր երեւան, անշուշտ չպիտի խուսափի խօսակցութիւններէ, բայց կը սպասէ որ անոնք հարթեն ճամբան:*

Իտալիա կը կազմակերպէ Եթովպիան

Մարաջախտ Պատոլիօ, Եթովպիոյ փոխարքան, մայիս 13ին զօրահանդէս մը կատարել տուաւ Ատիս - Ապէպայի մէջ, նախապէս իտալական դրօշը պարզելով կայսեր պալատին վրայ: Երեսուն հազար իտալական եւ բնիկ զինուորներ յաղթանակի թափօր մը կազմեցին, հրամանատարութեամբ մարաջախտին որ նստած էր փախստական կայսեր ձին: Ահագին բազմութիւն խռնուած էր փողոցներուն մէջ:

Իտալական իշխանութիւնը ձեռնարկած է ամբողջ երկրին վարչական վերակազմութեան: Այս առթիւ անախորժ խնդիր մը ծագած է Ֆրանսայի հետ: Մուսոլինի անուղղակի առաջարկած է Իտալիոյ ծախել Ճիպութի - Ատիս Ապէպա երկաթուղին, բայց Ֆրանսա տրամադիր չէ հրաժարելու այդ շահաբեր ձեռնարկէն, որ Եթովպիոյ միակ երկաթուղին է եւ ունի 470 մղոն երկայնութիւն: Ֆրանսացիները այս գիծը շինեցին 1897—1917, ճարտարագիտական հրաշք մը գործելով: Երկաթուղին սովորական տարիներու մէջ կ'արտադրէ 30 — 40,000,000 ֆրանք, իսկ զուտ շահը երբեք 7,000,000էն պակաս չէ եղած վերջին տասը տարիներու ընթացքին: Մինչեւ որ Իտալիա ինքնաշարժի ճամբաներ շինէ Եթովպիոյ մէջ կամ իր սեփական երկաթուղին՝ Ասապէն Տիրէ - Տաւա, ստիպուած է օգտուիլ Ճիպութիի ֆրանսական երկաթուղիէն: Փարիզի թերթերը կ'ըսեն թէ «Ֆրանսա չի կրնար հրաժարիլ այս երկաթուղիէն որուն իւրաքանչիւր քիլոմեթը 1,000,000 ֆրանք արժած է: Ճիպութի կը ցամքի եւ կը մեռնի, եթէ զրկուի Եթովպիոյ ներքնաշխարհէն»:

**** Հռոմի մէջ խոշոր ծրագիրներ կը մշակուին, Եթովպիոյ շահագործման համար: Իտալիա կը յուսայ գտնել ոսկի, լինոսկի (փլաթին), երկաթ, ծծումբ, ուրիշ նիւթեր եւ թերեւս ալ քարիւղ: Առ այժմ չպիտի դիմեն օտար դրամագլուխի, թէեւ հաւանական է որ տնտեսական գործակցութեան հրաւիրեն Գերմանիան:*

**** Իտալերէն եւ ամհարերէն թերթ մը սկսաւ հրատարակուիլ Տիրէ -*

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« Ա՜խ, ՎԱՍՊՈՒՐԱԿԱՆ »

Անցեալ Ապրիլ 2ին, *«Յառաջ»* կը հաղորդէր թէ բացառիկ թիւ մը պիտի հրատարակէ յունիսի սկիզբը, Վանի առաջին ինքնապաշտպանութեան քառասնամեակին առթիւ (1896):

— « Այժմէն կը յայտարարենք այս պարագան, որպէսզի անոնք որ յուշեր եւ նիւթեր ունին այդ օրերէն, գրի առնեն եւ ղրկեն խմբագրութեան »:

Այս քառասնամեակի տօնակատարութեան ազդանշանը տուած էր Ամերիկայի Համա-Վասպուրականի Միութիւնը, ընդհանուր կոչ մը ուղղելով եւ դիմելով մամուլին աջակցութեան:

Ուրեմն, *«Յառաջ»*ն ալ կ'ուզէ իր պարտականութիւնը կատարել, պանծացնելու համար 800 ռազմիկներու նահատակութիւնը,— քաջեր՝ բոլոր հոսանքներէն:

Ա՜խ, Վասպուրական տրխուր Հայաստան,
Անթիւ հերոսներ քեզ մէջ ժողուեցան,
Ահեղ կռուի մէջ այնքան դիմացան,
Ի սէր ազգութեան նահատակուեցան:

Արդ, շատ բան չէ մնացած Յունիսի համար:

Հարկ է փութացնել եւ լրացնել նիւթերը, որպէսզի դիւրանայ դասաւորումը:

Առաջին նիւթը հասած է... հեռաւոր Սուլթանապատէն (Իրան): Նոր կոչի՞ մը կը սպասեն Փարիզի, Լիոնի, Տէսինի, Մարսէյլի եւ ուրիշ քաղաքներու կամ հարեւան գաղութներու վասպուրականցիները:

Թելադրութիւն մը, այս առթիւ:

Անշուշտ իւրաքանչիւր գրող ազատ է իր նիւթին ընտրութեան մէջ: Կը գրէ ինչ որ գիտէ, տեսած, լսած կամ սերտած է 1896ի դէպքի մասին:

Ինչպէս ամէն գաւառ, Վասպուրականն ալ ունի այդ օրերէն մնացած բեկորներ, զանազան քաղաքներու մէջ: Ականատեսներ, նոյնիսկ ռազմիկներ, թերեւս ալ մասնակիցներ, որոնք շատ չեն սիրեր խօսիլ իրենց մասին:

Պիտի թելադրէի *«Յառաջ»*ի երիտասարդ աշխատակիցներուն եւ թղթակիցներուն, երթալ գտնել այդպիսիները, պատմել տալ եւ գրի առնել ինչ որ գիտեն:

Յանախ համեստ զինուոր մը, գիւղացի կամ քաղաքացի հայրենասէր մը աւելի լաւ կը դատէ դէպքերը եւ աւելի կենդանի եւ հարազատ պատկեր մը կը ներկայացնէ, քան գրոց - բրոց յուշագիր մը: (Ափսո՜ս ձեզի, եթէ օր մը օրին կարդացած չէք *«Յառաջ»*ի Գ. Էջին թերթօնը,— «Երկու տարի Հայկական բանակին մէջ»):

Պայման չէ որ խմբագիրը մասնաւոր նամակներ ուղղէ, յիշեցնելու համար իւրաքանչիւրին պարտականութիւնը:

Եթէ կարենային անտիպ լուսանկարներ ալ ճարել...

Ներկայ սերունդը շատ բան չի գիտեր այդ պատմական շրջանի մասին, իսկ ով որ իր գիտցածը գրուանի տակ է պահեր, անշուշտ աւելի յարմար առիթ մը չի կրնար գտնել քան այս քառասնամեակը:

ՎԱՀԷ

ԺԱՆ ՏԱՐՔԻ ՏՕՆԸ ՕՐԼԷԱՆԻ ՄԷՋ

Վանը կը վերաշինուի ?

Վանէն կը գրեն թուրքերէն *Թանի*.— *Քաղաքապետական պիւտճէն 38,000 ոսկի է: Վերջին ամիսներու ընթացքին սպանդանոց մը, բանջարեղէնի հալ մը եւ հանրային պարտէզ մը շինուեցան: Երեք ագիւրներ վերաբացուեցան, աղբահաւաք կառքեր առնուեցան, շուկայի ջուրի խողովակները փոխուեցան եւ վերջապէս 1200 ազատիս տնկուեցաւ հանրապետական պողոտային վրայ: Անցեալ տարի հասարակաց պարտէզին մէջ տնկուեցան 1000 բարտի եւ 730 դեղձի: Յառաջիկայ տարիներու ընթացքին պիտի շինուին ելեկտրական կայան մը, հանրային ճեմիշներ, սինէմայի շէնք մը՝ վրան պանդոկով եւ լճին մէջ լողարան մը: Քաղաքին ճամբաներն ալ պիտի շինուին եւ խմելիք ջուր պիտի բերուի:*

Վան, որ ընդհանուր պատերազմէն յետոյ շատ քանդուեցաւ, կամաց կամաց կը վերաշինուի: Հինգ գիւղերու մէջ մէկ մէկ նախակրթարան կայ, իսկ Վան քաղաքին մէջ՝ մէկ երկրորդական վարժարան, 6 նախակրթարան: Այս դպրոցներուն հինգը 5ամեայ են, իսկ միւսները 3ամեայ: Անցեալ տարի 1360 աշակերտներ կային, որոնց 100ը ընթացաւարտ եղան:

Արմատականները պիտի մասնակցին դահլիճին

Արմատական կուսակցութեան դիւանը պատասխանելով Պ. Լէօն Պլումի կոչին, յայտարարեց թէ պատրաստ է մասնակցելու դահլիճին: Հակառակ արտայայտուեցան չափաւորները, որոնց գլուխը կը գտնուի Պ. Էռիօ: Վերջնական որոշումը պիտի տայ կուսակցութեան գործադիր մարմինը, ժողով գումարելով մայիս 22ին կամ 24ին: Աշխատանքի Դաշնակցութիւնն ալ պատասխանեց թէ պիտի աջակցի «մասնագիտական գործերու կազմակերպութեան», ինչ որ կը նշանակէ թէ պիտի օգնէ դահլիճին, մասնաւորապէս հանրօգուտ շինութեանց եւ գործազրկութեան խնդիրներուն մէջ: Մանրամասնութիւնները պիտի ճշդուին յառաջիկային: Իսկ համայնավարները միշտ կը մերժեն մասնակցիլ, «բարեկամաբար» բացատրելով պատճառները, եւ կրկնելով ջերմ աջակցութեան հաւաստիքները: «Իւմանիթէ» նոր խմբագրականի մը մէջ կրկին վերլուծելով այս հարցը, կը յայտարարէ.— «Ֆրանսայի ժողովուրդը գիտէ որ եթէ կը մերժենք մասնակցիլ կառավարութեան, պատճառը ոչ քաջութեան պակասն է, ոչ ալ պատասխանատուութեանց վախը, այլ քաղաքական իմաստութիւն եւ պայծառատեսութիւն »:

Կը կարծուի թէ նոր դահլիճին արտաքին նախարարը պիտի ըլլայ նախկին վարչապետ Փօլ Պոնքուռ:

Աւստրիոյ մէջ ալ դիկտատուրա

Վիէննայէն կը հեռագրեն մայիս 14 թուականով.— Վարչապետ Տոքթ. Շուշնիկ վերակազմեց դահլիճը, իրեն վերապահելով կառավարութեան ղեկը եւ ազգ. պաշտպանութիւնը, իբրեւ դիկտատոր:

—•—

ԾԱՆՐ ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ծագեցան Վիլէօրպանի մէջ (Լիոն): Մետաքսի բանթող բանուորները յարձակեցան աշխատողներու վրայ: Վիրաւորեցին մօտ քսան հոգի, որոնց եօթը ոստիկաններ եւ քաղաքապետը: Գործադուլը կը շարունակուի վեց շաբաթէ ի վեր: Գործատէրերը նոր բանուորներ բերած էին, ինչ որ տեղի տուաւ խռովութեանց:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ՀԻՄՆԱԿԱՆ ՍԿԶԲՈՒՆՔ ՄԸ ՈՐ ՄՈՌՑՈՒԱԾ Է

Գոհունակութեամբ կ'արտագրենք հետեւեալ կարճ հատուածները ֆրանսացի գործակցական Գ. Տիւպրէի,— տպուած Ֆրանսայի արտադրողական համագործակցականի օրկան «L'Association Ouvrière»ի մէջ: Հեղինակը ոչ պաշտպանողական է, ոչ հոգեւորական, այլ ընկերվարական մը:

Մարդկութեան նուազագոյն գոյութեան իրականացման համար վտանգ մըն է ոչ միայն տնտեսական կեանքին մեքենայացումը, այլ եւ այդ վտանգը կուգայ նոյն ինքն մարդոցմէն ալ, որոնք իրենց կեանքին մէջ միայն մէկ նշանաբանի կը հետեւին,— ամէն մէկը իրեն համար:

Երբ մարդիկ նահապետական կեանք մը կ'ապրէին, տնտեսական միակցութիւնը քիչ տարածուած էր, քանի որ մէկ ընտանիքէն կը տարածուէր առառաւելն որոշ թիւով ընտանիքներու շրջանակին վրայ: Այն ատեն չատ դժուար չէր տնտեսութիւն ղեկավարել: Տուեալ համակեցութեան ղեկավարը անձամբ կը ճշդէր որոշ խմբակի մը բաժանումը ընդհանուրէն, այլ տեղ փնտռել տալով տնտեսութեան համար: Աշխատանքի բաժանումը այնքան բարդ չէր, եւ եթէ որ եւ է խնդրի կարգադրութեան համար դժուարութեան բախէին, անոր լուծումը մասնագէտներու չէր կարօտեր:

Բոլորը պարտաւոր էին տրամադրել իրենց ձեռքերը՝ օժանդակելու համար ընդհանուր գործին, այնպէս որ ամէն մէկ ծոյլ դիւրաւ երեւան կ'ելլէր: Այդ հեռակայ ժամանակներուն, ընդհանուր շահու գաղափարը որոշ էր, գաղափար մը զոր դժուար կարելի է իւրացնել տալ ներկայիս: Այն ատեն, այդ գաղափարը դիւրամատչելի էր, որովհետեւ ընկերային կազմը չատ բարդուած չէր: Նման անոր որ արձակ կը գրէ՝ առանց գիտնալու, այն ատեն ալ ճիշդ այդպէս կիրարկուած է բոլորովին պարզ համագործակցական եղանակ մը կեանքի, առանց զայն ըմբռնելու եւ տեսաբանելու:

Ցեղաշրջումի աւելի յառաջայ զարգացման շրջանին, երբ ընտանեկան տնտեսութիւնը համաշխարհային է դարձած, մարդիկ այլ եւս չեն կրցած մեքենական հնարքներու պատճառաւ, պահել հիմնական սկզբունքը, ուր խըտացած է, այսպէս ըսենք, նախնական համակեցութիւնը, որովհետեւ պէտք եղած է յարմարիլ կեանքի նոր պայմաններուն:

Իրապէս այս հիմնական կանոն-սկզբունքը գրուած չէ, ինչպէս չատ մը ուրիշ բաներ՝ իբրեւ գործը կեանքին: Այս հիմնական սկզբունքները այն ատեն այնքան ակնբախ էին որ հարկ չէ եղած մագաղաթի վրայ գրել կամ փորագրել քարերու վրայ: Այն ատենուան ըմբռնումներու համաձայն գրուած է կեանքն ու քաջագործութիւնները հերոսներու՝ իբրեւ օրինակ գալոց սերունդներուն, մէկ քանի գիտեր, վերացական ըմբռնումներ, երկրաչափական եւ այլ նշաններ եւն.: Ոչ ոքի միտքէն անցած է ուսումնասիրել եւ պարզաբանել այնքան պարզ այդ կանոնը: Ո՞վ կրնար ենթադրել ու հաւատալ թէ հարկ պիտի ըլլայ ապացուցանել որ նախապատմական հաւաքականութիւնը կրցած է ապրիլ իր աշխատանքով, որովհետեւ ներկայացուցած է համագործակցական միութիւն մը, ուր կիրարկուած է փոխանակումի կանոնը:

Ինչո՞ւ այդքան քիչ հաւանական է եղած որ համակեցութեան անդամը կրնայ խօյս տալ իր պարտականութենէն, խորամանկութիւններ ընել, ծածկել իր արտադրութենէն մաս մը, չահագործելու համար ուրիշներու անօթութիւնը:

Պարզամիտներու ուժով,— իբրեւ պարտութեան պատճառ — գոյութիւն ունեցած է, այսպէս ըսենք, տեսակ մը «արտադրութեանց եւ բաշխումի բացայայտ հաշուակալութիւն մը»: Հակառակ անդիր այդ հաշուակալութեան, արդիւնքը եղած է հրաշալի,— բան մը, զոր կ'երազեն ծրագրային տնտեսութեան կողմնակիցները:

Երթալով աւելի անդին, ու ելլելով դուրս ծրագրային տնտեսութեան տեսական ըմբռնումէն, կը հասնինք տեղ մը ուր կը հաստատենք թէ՝ հաւաքականութիւնը իրապէս ապրած է ըստ սկզբունքի մը, զոր պէտք է կրկին գտնել ու կրկին կենդանացնել: Ատիկա համագործակցութեան սկզբունքն է:

Հետեւելով կեանքի բոլոր անյաջողութեանց ակերուն, առանց դժուարութեան կը գտնենք խուսափումի ձեւ մը՝ այս հին ու հիմնական սկզբունքէն, գործունէութիւն մը որ կը հակասէ այս սկզբունքին եւ արդիւնքն է այն կեղծ գաղափարին թէ մարդը կրնայ ապահովել երջանիկ եւ հաստատուն կեանք մը՝ «ամէն ոք իրեն համար» նշանաբանով:

Եթէ նախնական համագործակցական հասարակութեան մէջ խորամանկին առիթ տրուած չէ խօյս տալու իր պարտաւորութիւններէն, կամ՝ ծածկելու մաս մը արտադրութենէն՝ չահագործելու մտօք զայն,— իբրեւ արդիւնք բնական ենթավերահսկումի եւ համակեցութեան անդամներու մերձաւորութեան, այսօր ամէն ոք գիտէ թէ այժմ այդպէս չէ: Այսօրուան տնտեսական կեանքին լուծումը այնքան մեծ չափերու հասած ու մտած է այնքան չատ ուղիներու մէջ,— ուրկէ կ'անցնին ապրանքները, կը յանձնուին ու կ'ընդունուին նոր կերպերով,— այս բոլորը վերջապէս, երկար ատենէ ի վեր այնքան բարդացած են որ մինչ խորամանկը նախապէս անկարող էր խարդախելու, այսօր ան հազար ու մէկ միջոցներ ունի յաջողապէս մէկ կողմ դիզելու ապրանքներ, եւ այս՝ ճիշդ այն ատեն, երբ ուրիշներ ստիպողաբար պէտք ունին այդ ապրանքներուն: Խորամանկը կ'աշխատի ձիրքով մը, զոր կ'արժէ օգտագործել բարի նպատակներու համար: Ու հասած ենք մինչեւ հոն, որ պահեստներուն արուեստական կուտակումով մը կ'ողողեն շուկան կամ հակառակը կ'ընեն: Մարդիկ այնքան կը մոլորին որ կը սկսին մեղադրել գերարտադրութիւնը — արդիւնք նման մեքենայութեանց, իբրեւ իրական չարիք մը:

Չարիքը, չարիքին արմատը կը գտնուի յիմարութեան մէջ անոնց որ չեն հաւատար թէ իրենց անձնական կեանքին ապահովութիւնը կարելի է կառուցանել «ընդհանուրի բարեկեցութեան» սկզբունքին վրայ: Կղզիացած մարդը, որ կը ճգնի արուեստականօրէն չատ դրամ չահիլ, պիտի չկարենայ ապրիլ կարգի մտած աշխարհի մը մէջ: Խորամանկը կը յաջողի հասնիլ իր նպատակին, որովհետեւ գոնէ այսօր քիչ կարելի է հաւատալ մարդկային հաստատամտութեան:

Ոմանք թերեւս կրնան ցոյց տալ թէ ծրագրային տնտեսութեան բանաձեւերը ուրիշ բան չեն, բայց եթէ համագործակցական բանաձեւեր: Անոնք, սակայն, կատարեալ չեն՝ համագործակցականի հիմնական սկզբունքներուն նման: Նման տնտեսական բանաձեւեր, ինչպէս ծրագրային տնտեսութեան, կը մնան իբրեւ նախադիծեր՝ տեսակ մը մեքենական գործունէութիւն: Բայց, կը սխալին անոնք որ կը չարունակեն խաբուիլ այն յոյսով թէ փրկութիւնը կը կայանայ միայն տնտեսական մեքենականութեան աւելի լաւ կազմակերպման մէջ: Մեքենականացած կենակցութիւնը երբեք պիտի չկարենայ գործել համաձայն յարմարցուած բանաձեւերուն՝ ոչ իր արտադրողական գործին, եւ ոչ ալ փոխանակումի ճամբուն վրայ: Անօգուտ է կրկնել այն մերկ ճշմարտութիւնը թէ մարդիկ մեքենաներ չեն, եւ երբեք չեն կրնար նկատուիլ իբրեւ այդպիսիներ: Անոնց յարաբերութիւնները պէտք է հիմնուին մարդկային կանոններու վրայ ու բոլորովին համապատասխան կերպով համագործակցականի հիմնական սկզբունքներուն: Ատոր մէջ կը կայանայ եւ բարոյական սկզբունքը, որ կարենայ ծառայել ղեկավարներու:

Գիտուն տնտեսագէտներ եւ փորձառու առեւտրականներ կը խորհին թէ կրնան հիմնել փոխանակումի մասնակի ու զանազան դրութիւններ, մոռնալով, որ մարդիկ, որ ի գործ կը դնեն այդ փոխանակումը, իրենք իսկ՝ իբրեւ մարդ՝ պէտք է համաձայնին եղբայրաբար,— ուրեմն եւ իրենց ընդհանուր յարաբերութիւնները կը յենուն կեղծ հիմերու:

Անկարգութիւնը, ուր մենք կ'ապրինք, ոչ այնքան տնտեսական, որքան բարոյական հիմքեր ունի: Կարելի է ըսել, հետեւապէս որ մինչ, իբրեւ այս կացութեան մէջ կը փնտռուի դարման մը միայն մեքենականութեան եւ արհեստագիտութեան մարզին մէջ, եւ կ'արհամարհուին հոգեկան միջոցները, մենք դեռ երկա՜ր պիտի սպասենք վերադառնալու համար կեանքի այն երբեմնի հաւասարակշռութեան,— ընտանեկան համակեցութեան:

Երբ աշխարհ սթափի, այդ նախնական հասարակութեան հիմնական սկզբունքին խնդրոյ առարկայ ճշմարտութիւնը կրկին երեւան պէտք է հանել ու պարզաբանել,—բան մը որ եղած է անցեալ դարուն՝ ոչ-օրինաւոր՝ այսպէս կոչուած երազապաշտներու կողմէ:

Միայն համագործակցական հիմնական կանոնները կրնան բարելաւել եւ առողջացնել կեանքի պայմանները: Անոնք միայն կրնան ամրացնել փոխանակումի պայմանները, քանի որ անոնց ընդհանուր լուսաւորման մէջ մակաբոյծները կը քչուին կ'երթան:

Աշխարհի մէջ, մարդկային պատմութեան վճռական փոփոխումներուն համար գործած են ոչ թէ փոքր գաղափարներն ու միջակ նախագիծ-ծրագիրները, այլ մեծամասնութեան մատչելի հիմնական սկզբունքները:

Մարդ առանց մարգարէ ըլլալու կրնայ ըսել թէ մարդիկ այսօրուան անգոհացուցիչ վիճակէն դուրս պիտի գան միայն անցեալի միջոցներով, հետեւելով պատմութեան առողջ խորհուրդներուն:

Համաշխարհային համագործակցականը միակն է, որմէ կրնանք սպասել փրկութիւնը. միակը,— կը կրկնեմ: Ամէն ոք պէտք է հասկնայ եւ իր տեղը գրաւէ համաշխարհային յանձնառումին մէջ, հոն ուր կը հոսին համաձայնական աշխատանքին արտադրութիւնները:

Այսպէս կը վերջացնէ Տոքթ. Հ. Տիւպրէ իր զեկուցումը, որմէ տըւինք քանի մը մասեր, որոնք կը վերաբերին համաշխարհային տնտեսական կացութեան:

Մարդկութիւնը իր հոգեբանական ու բարոյական տառապանքէն պիտի փրկեն ոչ թէ ընկերային մարմնին վրայ քաղաքագէտներու ըրած մեքենական կարկտանները, այլ՝ հաստատութեան եւ համագործակցութեան ի գործ դրած գաղափարները:

ՓՐՈՖ. Վ. ՏՈՍՈՄԵԱՆՑ

ԱՆ—ՄԽԻԹԱՐԱԿԱՆ

— Անկարելի է, բարեկամ:

— Թուականի մասին չփոթութեան մէջ ես:

— Մօտէն կը ճանչնամ զիրենք ու անհաւատալի կը գտնեմ այդպիսի որոշում:

— Սխալ ես կամ սուտ:

— Եւ սակայն ...

— Ի՞նչպէս կարելի է այսքան բարձրագոյն «սխալ»ութիւն ...

Ամիսներէ ի վեր յայտարարուած ազգային հերոսին՝ Անդրանիկի յուշարձանի ի նպաստ մայիս 24ի օրը Մխիթարեան վարդապետներն ու սաները որոշած են տօնել Մխիթարի եւ Մուրատ Ռափայէլի յիշատակը:

Արդ ի՞նչ թեթեւութեամբ կ'ուզեն այդ մեծ Հայերուն յիշատակը հակադրել նոյն օրը, հատուածական ձեւով:

Հատուածական կ'ըսեմ, որովհետեւ Մխիթարեանները եւ իրենցները անգիտութեամբ չէ որ ընտրած են մայիս 24 թուականը: Անոնք չատ լաւ գիտէին թէ այդ օրը կանխապէս գրաւուած է:

Հատուածական, որովհետեւ ամբողջ ազգը պէտք է հնարաւորութիւն ունենայ յարգելու անոնց լուսաւոր յիշատակը ու այս ժողովուրդը դեռ բաւական կիրակիներ ունի, մանաւանդ երբ խնդիրը իրական արժէքներ գնահատելու մասին է:

Մխիթարեանները եւ Մուրատ Ռափայէլեանի սաները պարզապէս երախտաւորեալներ են, ու իրենց մատուցանելիք յարգանքը չունի այն արժէքը որ կրնայ ունենալ ընդհանուր գաղութին, մէկ խօսքով ազգին կողմէ մատուցանելիք մեծարանքը:

Անդրանիկի յուշարձանի կեդր. յանձնախումբը ամիսներէ ի վեր կը գործէ արժանավայել եւ ժողովրդական տօնակատարութեան մը համար:

Անոնք դրած են գործը համազգային գետնի վրայ, ու բոլոր կազմակերպութիւնները, բոլորը, առանց խտրութեան բերած են իրենց մասնակցութիւնը, եթէ ոչ անպատճառ գործօն, բայց բարեացակամ ոգիով եւ իրենց կարելիութեան չափով:

Մխիթարեանները եւ իրենցները չեն կրնար չքմեղանալ:

Հրաւէր ղրկուած է Փարիզի իրենց վարժարանին: Հայ կաթոլիկ համայնքը մասնակցած է ներկայացուցիչ ղրկելով (Մխիթարեան սան մը, Հէքիմեան): Մուրատ Ռափայէլեան սաներու Միութիւնը ղրկած է Պ. Խ. Գաբրիկեան, որ բերած է անվերապահ մասնակցութիւն:

Հրաւիրուած է «Կիլիկիա» երգչախումբը (Պ. Ալէմշահ, նախկին սան): Ֆրանսական բանակի կամաւորներու կողմէ յանձնախումբի անդամ է Պ. Խուպիկեան, նախկին սան: Ու վերջապէս դեռ ուրիշ կազմակերպութիւններու անունով ներկայ եղած են Մխիթարեան նախկին սաներ:

Դեռ աւելին,— յանձնախումբը դիմած է Պէշիկթաշլեան սրահը վարձելու մայիս 24ի համար ու մերժում ըստացած: Կ'ենթադրենք որ պատճառները «յարգելի» են:

Այս տողերը գրողը դէմ է եղած վերոյիշեալ սրահը վարձելուն, որովհետեւ անբաւական կը գտնէ զայն, խորհելով որ հայ ժողովուրդը Փարիզով ու արուարձաններով գունդագունդ պիտի խռնուի նոյն իսկ ամէնէն մեծ սրահը լեցնելու չափով: Չէ՞ որ քանի մը անգամ լեցուցած է Սորպոնի հսկայ սրահը:

Ոչ ոք, ուրեմն, ոչ մէկը կ'անգիտանար թէ մայիս 24ը գրաւուած օր մըն էր, այդ օրուան մէջ քանի մը ժամ միայն մեր դարերու մեծ հսկաներէն Անդրանիկի համար, հսկաներ որոնց չարքին կը մտնէ Մեծն Մխիթար, ու այդ՝ հակառակ իր երախտաւորեալներու կամքին թերեւս, որոնք ի զուր կը փորձեն մրցակցութեան դնել սուրն ու գրիչը, արդարութեան եւ իրաւունքի հատու սուրը, փառքի եւ յաւիտենականութեան հսուն գրիչը: Եւ ոչ թէ կեղծերը մէկուն թէ միւսին մէջ:

Մխիթարեան միաբանութեան հովանաւորութեամբ այդ անմխիթար ու անմիաբան երեւոյթով կազմակերպուած հանդէսին պիտի խօսի Հ. Ս. Տէր Մովսէսեան, պատմաբան եւ մասնագէտ Հայոց պատմութեան: Խնդրեմ, Հայոց պատմութեան լաւագոյն համարուած գրքի մը հեղինակ: Հինգ վեց տարիներէ ի վեր փարիզահայ բեմերու սիրուած հռետորը, որ ոչ մէկ առիթ զանց առած է կոչ ընելու մասնաւորապէս երիտասարդական միութիւններու ի նպաստ եւ որուն համար հայ ժողովրդի մեծամասնութիւնը, անշուշտ մտաւորական մեծամասնութիւնը «Ասիացի»ներ են:

Հակառակ մեր յարաբերութեանց մտերմութեան եւ եօթը տարիներու ծանօթութեան, դեռ այսօր կ'ըմբռնենք «ասիացի» բառին իմաստը:

Չեմ գիտեր թէ Հ. Սահակ որքան հմուտ է Հայոց պատմութեան, մանաւանդ անկէ քաղելիք եզրակացութիւններուն, բայց վստահ ենք որ չատ լաւ գիտէ, գէթ մենէ լաւ, հռովմէական պատմութիւնն ու իրեն ծանօթ է կատոնի անձնաւորութիւնը, որուն դերը որքան ալ ապերախտ ըլլայ, աւելի իրեն պիտի վայելէր քան ուրիշի: Բայց քանի որ այդ պատիւը մեզի կը թողու, պարտաւոր է ամէն օր առտուն կանուխ քունէն հազիւ արթնցած՝ լսել մեր ձայնի արձագանգը.

— Անմխիթարանութիւնը պէտք է կործանել:

Ու վերադառնալով մեր նիւթին, ըսենք նաեւ որ ոչ մէկ կազմակերպութիւն այնքան ազատ ընտրութիւն ընելու հնարաւորութիւն ունի, որքան Մխիթարեանները, իրենց Պէշիկթաշլեան սրահով:

Ոչ մէկ զոհողութիւն պէտք է անտեսել անջատ անջատ ու մեծ շուքով յարգելու յիշատակը եւ Անդրանիկին, որուն անունին մէջ կը խտանան Աղբիւր Սերոբ, Գէորգ Չաւուշ, Քեռի, Հրայր, աննման եւ առեւծասիրտ Մուրատ, Դաւիթ բէկեր եւն., եւ Մխիթար աբբային, որուն չուրջ անբաժան կը սեպուին Խրիմեան, Ալիշան, Րաֆֆի, Սանասարեան, Լազարեան, Գէորգ Դ. եւ Ներսէս Վարժապետեաններ, Շնորհալիներ, Նարեկացիներ ու ամէնէն ու ամէնէն վեր Սուրբ Մեսրոպներ ու դիւցազն Վարդաններ:

Անմխիթարանութիւնը պէտք է ուրեմն կործանել:

Ժողովրդական հանրային կարծիքը, երիտասարդութեան մէջ լաւ օրինակներով կարգապահ նկարագրի զարգացումն ու ուժեղացումը կը պահանջեն որ այդ երկու տօները տօնուին առանձին օրեր:

Մխիթարեանք եւ տէրն են իրենց սրահին եւ աւելի ուշ նախաձեռնողները:

Խօսքը ձերն է, Հայրեր եւ Մուրատ Ռափայէլեան մտաւորականութիւն:

Անմխիթարանութիւնը պէտք է կործանել:

Հիները, առաջնորդող սերունդը, իրեն հետեւող սերունդներէն յարգանք եւ մեծարանք պահանջելու համար պէտք է ցոյց տայ գործ, բայց արժանաւոր գործ:

Եւ ատոր համար, ամէն բանէ առաջ

— Պէտք է կործանել անմխիթարանութիւնը:

ՎԱԶԳԷՆ ԱՆԴՐԷԱՍԵԱՆ

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ
ՄԻԱԿ ՀԱՅ ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԸ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ.— Մայիսի առաջին կիրակին է, առտուան ժամը 10: Մխիթարեան վարժարանի առանձնասենեակիս մէջ կ'աշխատիմ հանդարտ, թէեւ դուրսը խառնակ է կացութիւնը: Ոտքի ձայներ, աչքերս դէպի դուռ կ'ուղղեմ, երկայնահասակ ժպտուն մօտ 40 տարեկան պարոն մը բարեւ կուտայ եւ կ'ըսէ ֆրանսերէն.— Ես Լեհաստանցի Հայ մըն եմ, ուխտի եկած եմ, կ'ուզէի պատրիարքը տեսնել:

— Ո՞ր պատրիարքը կ'ուզէք տեսնել:

— Ես հայ կաթոլիկ եմ, կ'ուզէի մեր պատրիարքը տեսնել:

— Հայ կաթ. պատրիարքը Պէյրութ կը նստի, հոս ունի իր փոխանորդը:

— Բաւական Հայեր կա՞ն Պաղեստինի մէջ:

— Մօտաւորապէս 4—5000:

— Ինչո՞ւ այդքան քիչ:

— Սուրիոյ եւ Լիբանանի մէջ մեր թիւը աւելի չատ եղած է, հոս մնացողը իր դժուարութիւնները ունի:

Գրպանէն իր այցետոմսը կը հանէ ու երկարելով ինծի կը խնդրէ իմինս:

— Թէեւ Հայերէն չեմ գիտեր, սակայն հոգիով Հայ եմ, ազգով Հայ եմ,

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (3)

ԶԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Վայ տունդ չքանդուի, օրհնած: Ի՜նչ մեծ բան ըսիր որ մոռնայի: Ինծ մէկ աչքով մի նայիր. ալ ի՜նչ օրուան Վաչօն եմ որ մոռնամ:

Վաչօն սանձերը աշխուժով հաւաքեց, մտրակեց, ձիերը, ու կառքը գինովի նման օրօրուելով սուրաց դէպի Միքայէլեան փողոցը, որ Կուր գետի ձախակողմեան քաղաքամասի երկարութեամբ կը ձգուի՝ սկիզբ առնելու Մուշտայիտի պարտէզէն ու կը հասնի մինչեւ Վարանցովի կամուրջը:

Վահէն, կառքի հեռանալէն վերջ սիկարէթ մը վառելով, հանդարտօրէն սկսաւ ման գալ պարտէզը շրջափակող վանդակորմի երկայնքին, աչքերը դէպի տաղաւարը, որու լայն պատուհաններէն որոշակի կ'երեւէր ներսի անցուդարձը:

Երբ լրտեսը, ժանտարմն ու ձերբակալուածը ներս մտան տաղաւարի գլխաւոր սենեակը, միայն, պահակ ժանտարմ մը գտան հոն, որ աթոռի մը վրայ ձգուած կը կնքուարտէր, իսկ օրապահ սպան կողքի փոքր սենեակին մէջ կը հանգստանար:

Լրտեսը՝ խցիկը մտնելով՝ պէտք եղած բացատրութիւնը տուաւ եւ քանի մը վայրկեան ետք միասին դուրս եկան: Սպան, համազգեստը կոճկելով, մէկու մը նման որ չատ կարեւոր պարտականութիւն ունի կատարելիք, յօնքերը պռստած՝ նստաւ գրասեղանի առջեւ. խուզարկու նայուածք մը նետեց դէպի ձերբակալուածը եւ դառնալով դէպի ժանտարմը՝ հրամայեց խուզարկել պայուսակները:

Մինչ ժանտարմը պայուսակները կը քննէր, լրտեսը, փորձառու մէկը, միւս պայուսակի բովանդակութիւնը, հնամաշ զգեստ մը եւ քանի մը ձեռք ներքին փոխնորդ յատակին թափելով հետաքրքրութեամբ դատարկ պայուսակը վեր վար կը դարձնէր, կշռելու ձեւով մը ձեռքին մէջ պահելով զայն:

— Հը՛մ, կարծես թէ չատ ծանր կը թուի,— բառերը ծամծմելով ինքնիրեն կը խօսէր լրտեսը,— անշուշտ չատ ծանր է դատարկ պայուսակի մը համար, այնպէս չէ՞,— ու ծաղրաբար մէկ աչքը գոցելով՝ հեգնելով Քաչալին նայեցաւ, որպէս թէ անոր կարծիքը իմանալ կ'ուզէր.— որ կ'ըսեն թէ հայ յեղափոխականները վարպետ են ... ի՜նչպէս չէ, չա՜տ վարպետ ... ի՜նչպէս չէ, չա՜տ վարպետ ... Ա՜յ, այ ... ներքին տախտակը քիչ մը չատ հաստը կ'երեւի աչքիս: Անշուշտ կարելի է չափել ... բայց պէտք չկայ ... Օհօ՜ ... — պայուսակի յատակը տնտղելով բացագանչեց ան.— բաւական պարզ ձեւ մը, նոյն իսկ նախնական: Պէտք է այս զամը դուրս քաշել ... Հա՛, հա՛, հա,— ու լրտեսը գըլուխը դարձուց դէպի սպան, պայուսակի չարժական յատակը դուրս բերելէ վերջ.— Ա՜յ, որ կ'ըսէի թէ հին աղուէս մըն է այս թռչունը, համեցէք, տեսէք, Ձերդ Գերազանցութիւն, ամբողջ պահեստ մը բաւական կասկածելի իրեղէններու ... Օհօ՜, ահաւասիկ մոմչորի վրայ նկարուած ինչ որ կասկածելի յատակագիծ մը ... Հետաքրքիր է, չատ հետաքրքիր,— ու մոմչորէ գլանիկը երկնցնելով սպային չարունակեց,— յուսամ թէ չէք մոռնար զիս յիշել ձեր տեղեկագրին մէջ: Երբ անգամ մը տեսած լինիմ, զարմանալի կերպով յիշողութեանս մէջ կը դրոշմուի այս թռչուններու պատկերը ... Բախտաւոր հանդիպում մըն էր,— ու դառնալով դէպի Քաչալը քմծիծաղով մը չարունակեց,— անշուշտ, դուք ալ երջանիկ կը զգաք զիս տեսնելով, չէ՞ ...

Մինչ սպան մեծ հետաքրքրութեամբ առջեւը փռուած յատակագիծը կը քննէր, լրտեսը գաղտնարանի բովանդակութիւնը թափեց յատակին վրայ: Հրացանի զատվորի մասեր էին՝ ասեղներ, ապահովիչներ եւ ըլթակներ յարակից մասերով:

Քաչալը, որուն հազիւ թէ ուշադրութիւն դարձուցեր էին, ինքնամփոփ սառնութեամբ չուրջը կը դիտէր անճարացած մարդու նման, որ արդէն հաշտուած է կացութեան հետ: Ծանրօրէն յենած բաց պատուհանի փեղկին՝ անտարբեր դուրս նայեցաւ դէպի հրապարակը: Իրար վրայ կը հասնէին ճամբորդներով լեցուն կառքերը, որոնք հրապարակը կը լեցնէին չարժումով եւ աղմուկով:

Սաստիկ ճնշուած կը զգար Քաչալը տաղաւարին մէջ արգելափակուած, մինչ երկու քայլ անդին մարդիկ ազատ եւ ուրախ կ'աճապարէին դէպի կայարան: Խորապէս կը գիտակցէր այն սարսափելի հետեւանքը, որ այս պատահական ձերբակալումը պիտի ունենար: Նորէն դէպի յաւիտենական սառնամանիքները: Այս մտածումը փայլակի արագութեամբ անցաւ միտքէն, կծկուեցաւ ու թեթեւ քրտինք մը պատեց մարմինը: Ինքն ալ հաստատ չէր գիտեր, թէ այդ պահուն ինչո՞ւ ժպտեցաւ, աննպատակ, անիմաստ ժպիտով մը: Ո՞վ գիտէ, թերեւս ողբ մըն էր այդ, դառն հեկեկանք մը՝ հոգիէն փրթած:

Փոքր երեխայ մը հրապարակէն վազէ վազ կ'անցնէր, երբ սրարշաւ կառք մը քիչ մնաց անիւներու տակ ճզմէր մանուկը: Քաչալը չունչը բռնած քարացաւ կեցած տեղը: Բազմաթիւ մարդիկ չրջապատեցին երեխան, որ վախէն, մայթի վրայ նստած՝ բարձրաձայն կուլար:

— Չէ, բան չէ պատահեր, տուն գնա՛, տղաս, տուն գնա,— բարեսիրտ անցորդ մը տղուն գլուխը կը չոյէր՝ աշխատելով հանգստացնել զայն:

Մէկ ալ երեխայի բոլորը հաւաքուած բազմութեան մէջ, Քաչալը նշմարեց Վահէն, որ ծխելով կը մօտենար տաղաւարին, անգործ մարդու մը անտարբերութեամբ: Պարտէզի ցանկապատին կռթնելով, հեռուէն հեռու առանց անցորդներու ուշադրութիւնը գրաւելու՝ սկսաւ ձեռքերով նշաններ ընել Քաչալի ուշադրութիւնը գրաւելու համար: Քաչալը անծանօթի մը նման, ոչ-արտայայտիչ դէմքով մը, ուղիղ նայեցաւ դէպի ընկերը կարծես ըսել ուզելով «լաւ ուրեմն, ի՞նչ նորութիւն ունիս ըսելիք»:

Վահէն, փոքր չրջան մը ընելով, նորէն նախկին դիրքը բռնեց, ու ձեռքի չարժումներով, դէմքի միմիքով կ'աշխատէր բաներ մը հասկցնել ընկերոջը: Հին փորձուած դաւադիր ինչպիսին էր Քաչալը, անմիջապէս գլխի ինկաւ, որ ինչ որ կարեւոր ձեռնարկի մասին կը խօսէր Վահէն:

Գունատ կարմրութիւն մը պատեց Քաչալի դէմքը: Թաչկինակով քիթը սրբելու ձեւ մը ըրաւ, դրական գլուխը չարժելով: Մօտաւորապէս գէթ հասկցեր էր ընկերոջ միտքը: Պէտք էր պատրաստ գտնուիլ:

Վահէն ուրախ տրամադրութեամբ ընկերը ձեռքի վերջին չարժումով մը բարեւելէ վերջ, ցատկեց առաջին պատահած կառքի մէջ ու չուտով աչքէ կորսուեցաւ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

...ինք ունինք հոն հայ արքեպիսկոպոս, Թէոտորովիչ: Ինքս լեհական խորհրդարանի անդամ եմ, Քորնէլ Քրզեցանովիչ:

Կ'առաջնորդեմ զինքը փոխանորդ հօր մօտ, ուր կը գտնուէր նաեւ Հայր Թաշճեան: Վարդապետները հեզահամբոյր ժպիտներով կ'ընդունին արծուաքիթ, պարթեւահասակ հիւրը, որ շուտով կ'ընտելանայ: Կը խօսի հանդարտ, խոհուն եւ կշռելով իր խօսքերը: Մէկտեղի զաւակներ, դարեր ու տարիներ յետոյ դարձեալ քով քովի, գլուխ գլխի: Կը հետաքրքրուինք Լեհաստանի հայութեամբ: Կ'ամփոփեմ իր տուած տեղեկութիւնները:

Հայերը ԺԲ. դարուն Հայաստանէն առաջին անգամ գաղթած են Լեհաստան: Այս թուականէն առաջ Հայերը իբրեւ առեւտրականներ այցելած են: Քաղաքական դէպքերուն հետեւանքով ԺԲ. դարուն առաջին հայ գաղութը կը հաստատուի Kutz Ռումանիոյ սահմանին մօտ: Իսկ ԺԷ. դարու կիսուն բաւական թիւով Հայեր կուգան հաստատուիլ այս երկիրը: Նոյն թուականներուն իր ընտանիքն ալ Ռուսիոյ կողմերէն կը գաղթէ Լեհաստան: «Մեր մականունը եղած է Գրիգորեան: Վերջէն ունեցանք ուրիշ Հայեր: Համայնավարութեան հաստատուելէն յետոյ եկան բաւական թիւով Հայեր: Մօտաւորապէս 2—3000 Հայեր կան: Հիները դժբախտաբար չեն գիտեր մայրենի լեզուն, սակայն չեն ժխտեր իրենց հայկական ծագումը»:

Հոս կը ժպտի Պ. Կոռնէլ եւ կ'ըսէ.

— Հպարտ եմ Հայ ըլլալուս համար:

— Ի՞նչ գաղափար ունիք ներկայ Հայաստանի մասին:

— Ան մաս կը կազմէ Խորհ. Ռուսիոյ, կ'ըսուի թէ շինարարական աշխատանքներ կը թափուին հոն: Օտար բարեկամներ ունիմ, որոնք ծանօթ են իրենց դիրքով, երբեմն կը ճամբորդեն դէպի Ռուսաստան, եւ անոնցմէ միշտ լուրեր կը խնդրեմ Հայաստանի մասին: Սակայն, կ'աւելցնէ, ժամանակի ընթացքին Հայաստան կրնայ դառնալ անկախ պետութիւն մը, եթէ մեր վարիչները կարենան խոհեմութեամբ շարժիլ: Ներկայ վիճակը փոփոխական է եւ տեւական չի կրնար ըլլալ:

Խօսակցութեան նիւթը ինքնաբերաբար կը փոխուի:

Տեղեկութիւններ կուտայ Թէոդորովիչ գերապայծառի մասին, որ ազդեցիկ դէմք մը եղած է Լեհաստանի մէջ եւ ունեցած է պետական կեանք, իբրեւ ծերակուտական: Այժմ հիւանդոտ է, սակայն միշտ օգտակար կը հանդիսանայ Լեհաստանի հայութեան:

— Լեհաստան քաղաքական ի՞նչ կազմակերպութիւններ ունի:

— Այժմ գրեթէ նման կազմակերպութիւններ գոյութիւն չունին: Կան երկրագործական, առեւտրական, աշխատաւորական եւն. կազմակերպութիւններ, որոնք ունին իրենց որոշ դերը: Օրինակ ես ընտրուած եմ երկրագործական ընկերութեան ձայնով: Թէեւ Լեհաստան ատեն մը դասակարգային վտանգներ ունեցաւ, բայց ներկայիս հանդարտ է:

Պ. Կոռնէլ, ըսենք բուն իր Հայու անունով Պ. Գրիգորեան, մօտ մէկ ժամ մեզի հետ էր: Կարծես հին ծանօթներ, մտերիմներ ըլլայինք: Իբրեւ ուխտաւոր եկած է, օտար, բայց իրեն երկրացի 62 հոգինոց խումբի մը հետ: Մեզի հանդիպած օրն իսկ պիտի մեկնէր, ցաւեցաւ որ շուտ կը բաժնուի:

Հրաժեշտ առաւ վաղեմի բարեկամներու, մօտիկ ազգականներու նման: Երթաս բարով, սիրելի ազգակից, որ դարերու ընթացքին եթէ կորուսած ես լեզուդ, սակայն կը պահես ցեղիդ ձայնը:

Տ. Լ.

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՄԱՐՍԷՅԼԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

Մարսէյլի նահանգային ժողովի նստաշրջանը բացուեցաւ մայիս 11ին: Բազմաթիւ են օրակարգի խնդիրները, իսկ մեզի համար էականը հայ նպաստագուրկ բանուորներու պարագան է, որով պիտի զբաղի ժողովը, ինչպէս կը հաղորդեն հաւաստի աղբիւրէ մը:

Մօտ երկու տարի կ'ըլլայ որ հարիւրաւոր մարդիկ փողոց ինկած են մէկ որոշումով, զրկուած՝ ապրուստի տարրական միջոցներէ, եւ շատերն ալ բեռնաւորուած բազմանդամ ընտանիքներով:

Ո՞վ լսեց կանչը այս Հայորդիներուն: Ո՞վ ձեռք երկարեց օր մը օրանց գէթ անոնց անմեղ զաւակներուն: Ամէն գլխէ ձայն ելաւ, ամէն մարդ ինքնակոչ փրկիչ դարձաւ:

Օրինակ, սա «Ժողովրդական Կոմիտէ» կոչուած խեղկատակութիւնը, որ առանց ամչնալու անցեալ օր, կը յայտարարէր «Հայաստանասէր» թերթերուն մէջ, թէ իրենց ջանքերով պիտի վերահաստատուի նպաստը: Եւ այն տպաւորութիւնը կը ձգէր, թէ ամէն ինչ եղած կարգադրուած է:

Սակայն, մեր պարտականութիւնն է արթուն պահել Մարսէյլի աշխատաւորութիւնը, որպէսզի զոհ չերթայ չարաշահութեանց:

Անցեալ հինգշաբթի երեկոյ, ի պատիւ ներգաղթողներուն սարքուած պարահանդէսին մէջ, համայնավար նորընտիր երեսփոխան Քրիսթաֆոր շռայլ հաւաստիքներ տուաւ նպաստներու վերահաստատման մասին: Կը սպասենք:

** Զրոյց կը շրջի թէ շաքարի գործարանները նորէն սկսած են արձակել մաս մը օտար բանուորներ եւ առաջին առթիւ Հայերը: Իբրեւ թէ 50—60 առ հարիւրի կը հասնի թիւը: Ամէն պարագայի մէջ, վերապահութեամբ կուտամ լուրը, մինչեւ որ կարենամ ստուգել:

** Անցեալ թղթակցութիւններէս մէկուն մէջ գրած էի ազգ. առաջնորդարանի վեցամեայ նախահաշիւին մասին: Այսօր, լրացուցիչ մանրամասնութիւններ ստացած ըլլալով, կը հաղորդեմ «Յառաջ»ին:

Ինչպէս կը հաստատէ Գարեգին եպ. հրապարակային յայտարարութեան մը մէջ, առաջնորդարանի աղբիւրները երերուն են եւ բացարձակապէս անբաւարար համապատասխանելու ելքին. հետեւաբար այս խիստ փափուկ ու դժուարին շրջանին մէջ, ան կը կարօտի սրտցաւ, պարտաճանաչ, լրջախոհ եւ համեմատաբար լաւ կամ գոհացուցիչ պայմաններու մէջ ապրող մեր ազգայիններուն նիւթական յօժարակամ օժանդակութեան, չծանրանալու համար անոնց վրայ որոնք մեր օգնութեան պէտք ունին կամ հազիւ իրենց գոյութիւնը կը քաշքշեն:

Այս պատճառով Առաջնորդարանի վեցամսեայ մատակարարութեան համար պատրաստուած ելմտացոյցին միայն ելքի մասը տանք:

Հոգեւոր պետին վեցամսեայ

Թոշակ՝	7200
Փոխանորդին՝	600
Քարտուղարին՝	2400
Դրասենեակին՝	2160
Զանազանք	1800
Չնախատեսուած ծախքեր՝	5840
Ընդհ. գումար՝	20.000

Այս առթիւ ըսեմ որ ողբալի է դպրոցներուն վիճակը: Կրթական կեանքը լճացած է: Արուարձաններու մէջ, աշակերտներու թիւը կէս առ կէս նուազած է:

** Պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ որոշուած է տօնել Ա. Իսահակեանի գրական գործունէութեան քառասնամեայ յոբելեանը, այս ամսու վերջերը, կամ յառաջիկայ յունիսի սկիզբները:

ՀՐԱԶԵԱՑ

Կ. ԽԱՉԻ ԵՐԵԿՈՅԹԸ

Հ. Կ. Խաչի Փարիզի Վարչութիւնն ալ տօնեց կազմակերպութեան «Օր»ը, պարահանդէսով մը, ռուսական Քոնսէրվաթուարի սրահին մէջ, որ դժբախտաբար շատ նեղ կուգար: Տրամադրելի սրահ չգտնելով, վարչութիւնը ստիպուած է եղեր այդ սրահը վարձել:

Ժամը տասը անցած էր, երբ սկսաւ հանդէսը, ծանօթ դրագիտուհի Տիկ. Պերճուհի Բարսեղեանի բացման ճառով: Տիկինը պարզելով Կ. Խաչի հանրօգուտ գործունէութիւնը, յորդորեց աւելի ջերմութեամբ աջակցիլ անոր: Յետոյ բեմ հրաւիրեց Շ. Միսաքեանը, որ իր կարգին չեշտեց այս ժողովրդական կազմակերպութեան արժէքը, իբրեւ ամուր ազդակ մը գաղութներու ինքնապաշտպանութեան եւ հայ կիներու ձեռներէցութեան:

Յետոյ բեմ եկաւ Պ. Սոկրատ Վէնեցիանով - Իսահակեան, որ վերջերս Իտալիայէն տեղափոխուած է Փարիզ: Պ. Իսահակեան առնական հնչեղ ձայնով երգեց հայկական, իտալական եւ ռուսական քանի մը երգեր, ջերմ ծափերու մէջ: Ցանկալի է որ փառատակաւոր երգիչը յաճախ երեւար հայկական հաւաքոյթներու մէջ: Խանդավառութիւնը կրկնապատկեցին Օր. Ալիս Գավուքճեանի սպանիական պարերը, այնքան փառաւոր եւ նրբարուեստ:

Յետոյ բեմ ելաւ Հ. Կ. Խաչի Ֆրանսայի Շրջ. Վարչութեան գործօն անդամներէն Տիկ. Էլլէն Բիւզանդ, որ կարեւոր տեղեկութիւններ հաղորդեց ընդհանրապէս Հայ Կարմիր Խաչի եւ մասնաւորապէս Ֆրանսայի շրջանի գործունէութեան մասին: Հայկական Արտասահմանի մէջ Հ. Կ. Խաչի կազմակերպութիւնը ունի 8000էն աւելի անդամ - ուհիներ: Միայն Ֆրանսայի մէջ ունի 21 մասնաճիւղեր 800 անդամ - ուհիներով: Փարիզի վարչութիւնը քանի մը տարի է որ Իսի լէ Մուլինոյի մէջ կը պահէ դարմանատուն մը, իսկ Փարիզի մէջ վերջերս բացաւ դասընթացք մը: Իսի լէ Մուլինոյի վարչութիւնը ունի մօտ 40 աշակերտուհիներով դպրոց մը: Շավիլը կ'օգնէ տեղական դպրոցին: Անկէնը ունի սան - սանուհիներու միութիւն մը: Լիոնը կ'աջակցի տեղական դպրոցներուն եւ ունի դպրոց մը 100 աշակերտներով: Կրընոպլը երեք թաղամասերու մէջ ունի դպրոցներ: Վիէնը երկու դպրոց: Մարսէյլը՝ դարմանատուն մը: Եւ այսպէս իւրաքանչիւր մասնաճիւղ իր տեղին վրայ եռանդով զարկ կուտայ Հայը Հայ պահելու եւ ազգապաշտպան գործին: Ցաւով ենք որ ամէն տարուան պէս այս տարի եւս Շրջ. ժողովէն վերջ մեր մամուլին մէջ կը տեղեկանանք Հ. Կ. Խաչի բոլոր վարչութիւններու գործունէութեան մասին: Տիկ. Էլլէն Բիւզանդի ամփոփ եւ ոգեւորիչ տեղեկութիւնէն յետոյ Օր. Զարուհի Շահլամեան ջութակի վրայ նուագեց երկու կտորներ, խորունկ զգացումով եւ նրբութեամբ:

Նորէն բեմի վրայ ելաւ Օր. Ալիս Գավուքճեան սպանական գեղջկական պարով, որ կրկնուեցաւ: Եավորովի «Արմէնցի» բանաստեղծութիւնը յուզումով արտասանեց Պ. Ցոլիկ Եղիազարեան: Այսպէս վերջացաւ գեղարուեստական բաժինը եւ սկսան եւրոպական եւ արեւելեան պարերը, տեւելով մինչեւ լոյս:

Օրէն

ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՓՈԽ-ԱՐՔԱՆ

Մարաջախտ Փիէթրօ Պատոլյիօ, Իտալիոյ սպարապետը, որ Եթովպիոյ փոխարքայ նշանակուեցաւ, ծնած է 1871ին, Թորինոյի մօտերը, Փիէմոնթէի լեռներուն վրայ, գիւղացի ընտանիքի մը ծոցէն:

Այդ լեռնաշխարհը կը համարուի արդի Իտալիոյ սիրտը, — այդ լեռներու սառուցեալ հովէն Պատոլյիօ կը ստանար տոկունութիւն, դիմադրելու կամք եւ աշխատանքի յարատեւութիւն:

Ծիզուիթներու վարժարանէն վերջ, Պատոլյիօ կը մտնէ Թորինոյի զինուորական վարժարանը, զոր կ'աւարտէ թնդանօթաձիգ տեղակալի աստիճանով: Ու կը ղրկուի եթովպական ճակատ: Ատովայի աղէտէն վերջ կը վերադառնայ հայրենիք: Կը մտնէ պատերազմական վարժարանը, զոր կ'աւարտէ հարիւրապետի աստիճանով: 1911—1912 կը մասնակցի Տրիպոլիսոյ պատերազմին: Զանգուրի ճակատամարտէն վերջ կը ստանայ հազարապետի աստիճան: Ընդհ. պատերազմին սկիզբը մաս կը կազմէր Բ. զօրաբանակի սպայակոյտին՝ դերգնդապետի աստիճանով: Երբ կը յաջողի գրաւել Սապոթինօ լեռը՝ հրաշալի ռազմավարութեամբ մը, գրեթէ 40 վայրկեանի մէջ, անուն մը կը շինէ արդէն: 1917ին ընդհ. սպայակոյտի մէջ: Յետոյ լծուած բանակին վերակազմութեան: Իտալական բանակը իրեն կը պարտի Փիավա գետին վրայ կազմակերպուած պողպատեայ դիմադրութիւնը, ինչպէս եւ Վիթթորիօ-Վէնէթոյի յաղթանակը: Զինադադարին Պատոլյիօ պետ կը նշանակուի այն յանձնախումբին որ Աւստրիոյ պարտադրեց զինադադարի պայմանները: 1919—1921 իտալական բանակներու ընդհ. սպայակոյտի պետ: Յետոյ որոշ լիազօրութիւններով կը ղրկուի Ռումանիա եւ Հիւս. Ամերիկա: Աւելի վերջը դեսպան կը նշանակուի Պրազիլիոյ: 1926ին՝ մարաջախտ: 1929ին՝ Սապոթինոյի մարքիզ: 1928—1933 Լիբիոյ կառավարիչ: 1935 Նոյեմբերին՝ ընդհ. հրամանատար եթովպական արշաւանքին:

Այդ արշաւանքը սկսաւ զօրավար տը Պոնօ, որ թէեւ կայծակի արագութեամբ գրաւեց Թիկրէի նահանգը, լուծեց Ատովայի վրէժը, սակայն ոմանք յետոյ շատ դանդաղ կը համարէին տը Պոնոյի ռազմավարութիւնը, — ժողովուրդը խիզախ, յանդուգն յառաջխաղացութիւն մը կը սպասէր, իսկ կառավարութիւնը կ'աճապարէր անձրեւի եղանակէն առաջ վերջացնել արշաւանքը:

Իտալական բանակին ժամանակաւոր կասումը եւրոպական մամուլին մէջ ստեղծած էր որոշ վերապահութիւն, — շատեր սկսեր էին չհաւատալ Իտալիոյ զինուորական ուժին, նահանջի խօսքեր կ'ընէին, եթովպական յաղթանակներ կը շինէին: Զօր. Պատոլյիօ երբ ցամաք ելաւ Կարմիր Ծովէն, առաջին իսկ առթիւ ռազմաճակատէն վռնտեց եւրոպական թերթերու թղթակիցները, յետոյ գիւղացիի իր լռակեցութեամբ ամփոփուեցաւ ինքն իր մէջ, մշակեց իր ռազմական ծրագիրը: Եւ երբ հրամանը տուաւ յարձակման, տեսնուեցաւ որ օրը օրին եւ կէտ առ կէտ, ամենայն ճշգրտութեամբ կ'իրագործուէր Պատոլյիոյի յարձակողական ծրագիրը:

Իտալական բանակին ժամանակաւոր կասումին վրայ, եթովպացի զօրավարները եւս սխալը գործեր էին փանդուածոյլի մօտենալ ճակատին, այնպէս որ երբ Պատոլյիօյի շրջանիկ, յարձակողական, ճեղքող, կայծակնավազ շարժումները սկսաւ, եթովպական բանակը ջախջախուեցաւ այնպիսի արագութեամբ մը, որ զարմանք պատճառեց շատերուն:

Նկարագիրով համեստ, լռակեաց, համբերատար, զինուորական ըմբռնումներով կը տարբերի փրուսականէն, որ զինուորը կ'անուանէ «մարդկային նիւթ» կամ «թնդանօթի միս»: Ըստ Պատոլյիոյի, զինուորը ոչ միայն մասնիկ մըն է ամբողջութեան մէջ, այլ եւ մարդ մը որուն զգացումները պէտք է դաշնաւորել հրամանատարին զգացումներուն հետ, վասնզի հրամանատարը ան է որ զինուորը կը կաղապարէ ըստ իր պատկերին:

Մարաջախտ Պատոլյիօ իր յաղթանակներուն այս շարքով կը հանդիսանայ ժամանակակից զինուորական մեծ դէմքերուն մէջ չմոռցուելիք դէմք մը:

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՐԴԱՐ ՊԱՀԱՆՋ

Սելանիկի դէպքերուն առթիւ, որոնց մանրամասնութիւնները ծանօթ են ընթերցողներուն, Հորիզոն հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (8 մայիս).

— «Բանուորական բազմութիւններ իրար անցած են տասն օրէ ի վեր Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ քաղաքներուն մէջ: Եւ երբ բանուորական բազմութիւններ կ'ըսենք, պէտք է նկատի ունենանք մասնաւորապէս ծխախոտի բանուորները, որովհետեւ այս շրջանին մէջ ամէնէն լայն ցանց եւ կուռ կազմակերպութիւն ունեցողը անոնք են: Ծխախոտի ճիւղն է որ կը տիրապետէ այս շրջանի բանուորական աշխարհին մէջ, պարզ այն պատճառով, որ ծխախոտը, Մակեդոնիոյ եւ Թրակիոյ շրջանին գլխաւոր արդիւնաբերութիւնն է:

Անկէ առաջ, մասնակի գործադուլներ կը հռչակուէին, համայնավարները — պղտոր ջուրի այդ որսկանները — կ'ուզէին այդ ձեռնարկները շահագործել յօգուտ իրենց քաղաքական հաշիւներուն: Անոնց նպատակը եղած էր միշտ խռովութիւն սերմանել եւ արուեստական գրգռութեանց հրահրումով, օգտուիլ կուսակցական գետնի վրայ: Այս էր պատճառն ալ, որ գործադուլները կ'ունենային միշտ մասնակի բնոյթ եւ անոնց չէին մասնակցեր օրինապահ եւ իբրեւ աւելի աջ ճանչցուած աշխատաւորները: Ու դարձեալ այս էր պատճառը, որ գործադուլները դրական ու վերջնական արդիւնքի մը չէին յանգեր: Գործատէր դրամատիրութիւնը ի վերջոյ պարտադրէր ինքզինքը, ի վնաս աշխատաւոր դասակարգի շահերուն:

Այս անգամ, ծխախոտի բանուորներուն հռչակած ընդհանուր, համաբանուորական գործադուլը, համայնավարներու գրգռիչ խաղերուն պտուղը չէ: Ապացոյցը այն՝ որ գործադուլը համատարած է եւ անոր՝ իրենց մասնակցութիւնը կը բերեն բոլոր բանուորները, առանց խտրութեան: Այս անգամուան գործադուլին մէջ, պայքարի եւ շահերու պաշտպանութեան գիտակցութիւնը կայ: Թէեւ այդ պայքարը կը մղուի դարձեալ դասակարգային գետնի վրայ եւ աշխատաւորութիւնն ու դրամատիրութիւնն է որ իրարու կը բախին, բայց եւ այնպէս, բանուորները ապարէզ իջած են այս օր նոյն խորունկ գիտակցութեամբ, թէ պայքարին առաջադրութիւնը, արդար ու կենսական իրաւունքներու պաշտպանութիւնն է միայն:

Գործադուլին գլխաւոր նպատակն է օրավարձերու տրամաբանական [illegible]լումը: Այս պահանջն է որ ներկայացուցած են անոնք գործատէրերուն եւ կառավարութեան ու կը յամառին անոր վրայ: Ծխախոտի լաւ արհեստաւոր բանուորներու օրավարձին միջինը կը տարուբերի 90 — 92 տրախմիի միջեւ: Հետեւաբար, անոնք ամսական կ'ապահովեն մօտաւորապէս 2500 տրախմիի թոշակ մը: Կ'աշխատին, սակայն, տարին 7 — 8 ամիս միայն: Հաշուելով նաեւ իրենց ապահովագրական տուրքէն, անգործութեան շրջանին ստացուած ճղճիմ նպաստը — որուն կէսը դարձեալ իրենց դրամն է — ծխախոտի բանուորները, միջին հաշուով ամսական ստացած կ'ըլլան 1900 — 2000 տրախմիի գումար մը: Այլ խօսքով՝ օրական 60—65 տրախմի: Այս գումարով անոնք ստիպուած են՝ յաճախ բազմանդամ ընտանիքներ ապրեցնել եւ հանիլ անոնց բոլոր կարիքները — ուտեստեղէնին եւ զգեստեղէնին, տան վարձքին կամ սիկարէթին: Եւ այսքան ճղճիմ գումարի սիրոյն, անոնք թոյն ու լեղի կը շնչեն օրն ի բուն ծխախոտի արհեստանոցներու փոշիներուն մէջ, հիւծախտի վտանգին ենթարկելով իրենք զիրենք: Օրական 60 — 65 տրախմին բոլորովին անբաւարար է մարդավարի ապրուստի մը համար, մանաւանդ այսօր, երբ կենսաչափը (թիմարիթմօս) այնքան բարձր է, կեանքը այնքան սուղ, ուրիշ տարիներու հետ բաղդատելով:

Անոնց ուզածը՝ արդար ու տրամաբանական յաւելում մըն է: Օրական 25 — 30 տրախմի: Յաւելում մը, զոր ծխախոտի գործատէրերը կրնան ամենայն դիւրութեամբ ընել, իրենց դիզած առասպելական շահերէն շատ աննշան բաժին մըն ալ հանելով անոնց, որոնց մաշող թոքերէն քամելով, միլիոններ ու միլիարներ կը վաստկին ամէն տարի: Խղճի դէմ գործ է 25 — 30 տրախմիի յաւելում զլանալ հաւատարմօրէն ծառայող բանուորի մը, որուն աշխատանքին ու թափած աչքի լոյսին շնորհիւ, գործատէրը, օրական գոնէ հարիւրնոց մը կը շահի (բանուորին հետ կապուած ծախքերու վճարումէն վերջ)»:

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Միւսը 6րդ գունդի սպաներէն, նոր ծանօթացած, բնիկ Ղարաբաղցի Վալօտիա անունով: Այս երկուքն ալ ինծի նման թախծոտ ու մելամաղձոտ դարձած էին, եւ անոնց հոգիներուն մէջ կը կարդայի այն ահաւոր տառապանքը, որ կը զգային տիրող անհարազատ մթնոլորտին մէջ:

Գէշ լուրեր կ'առնէինք Երեւանէն եւ իր շրջաններէն: Շատ մը ձերբակալութիւններ պատահած են Երեւանի, Էջմիածնի, եւ զանազան շրջաններու մէջ: Կարգ մը Դաշնակցականներ բանտարկուած են: Դրօն մօտ 20—30 սպաներով աքսորուած է: Սեպուհի զօրամասի սպաներէն քանի մը հոգի կը փնտռեն եղեր: Տուներէն պաշար, զգեստ եւն. բռնի կը գրաւեն եղեր: Սարդարապատ գիւղի մէկ անկիւնը ծուարած մեր գունդը արտաքին աշխարհէն գրեթէ կտրուած՝ հազիւ այսքան կիսկատար լուր կրնար ստանալ: Շատ լուրերու չէինք հաւատար: Քաղաքական - կուսակցական վիճաբանութիւններ անպակաս էին մեր ընկերներու մէջ:

Օր մը Սարդարապատի մէջ 5—6 ընկերներ այդպէս քաղաքական տաք վիճաբանութիւն մը ունէին: Հարցը այն էր թէ «մեծամասնականութիւնը որքա՞ն ժամանակէն կրնայ տարածուիլ եւրոպական ցամաքամասին մէջ»: Ես եւ ընկերս Վալօտիան վէճին հանդիսատես էինք: Կողմերէն մէկը, միայն մէկ սպայ կը պնդէր թէ՝ «մեծամասնականութիւնը Ռուսաստանի սահմաններէն չպիտի անցնի»: Այս վերջինը երկար ատեն ապրած է եղեր Գերմանիա, Ֆրանսա, Պելժիա, Անգլիա: Կարող ու հմուտ փաստերով եւ շատ ուժեղ բացատրութիւններով կը հաստատէր իր տեսակէտը: Իր պերճախօսութեան եւ զօրաւոր փաստերուն հարուածին տակ միւս տեսակէտը պաշտպանողները անզօր կը մնային: Ի տես այս վիճաբանութեան եւ առաջին տեսակէտին կուսակից երիտասարդ ուժին՝ սրտագին կը համակրէի անոր ըսածներուն ճշմարտութեան: Շատ անգամ կը պատահէր որ անոր պաշտպան կանգնելու համար կ'ուզէի քանի մը խօսք ընել. ընկերս՝ Վալօտիան գաղտնի թեւս կը քաշէր... «Սուս, այ տղայ, լուռ կեցիր»: Եւ երբ կը քաշուէինք մեր սենեակը, դառնալով ինծի կ'ըսէր. — «Մեզ կը մնայ լուռ մնալ. անոնց ըրածը օյինպազութիւն է, այն երիտասարդը որ ինքզինքը հակամեծամասնական ցոյց կուտայ՝ իսկական բոլշեւիկ է, միւսները նոր հաւկիթ ածելու եղած են: Մեզի կը մնայ զգոյշ ըլլալ եւ այսպիսի վէճերու չմտնել»: Ընկերոջս ըսածները ականջի օղ ըրի:

Նոր ահարկու հրամանագիր մը փոթորիկի պէս ցնցեց ամբողջ զինուորական մասերը:

— «Նախկին հայ բանակի ամբողջ հրամանատարական կազմը առանց բացառութեան ... օրը առաւօտեան ժամը ...ին ներկայանալու է Երեւանի Նախկին խորհրդարանի շէնքը: Նոր արձանագրութիւն, նոր պաշտօնի դասաւորում տեղի պիտի ունենայ: Չներկայացողները անմիջապէս պիտի գնդակահարուին»:

Ամէն կողմէ, բոլոր զօրամասերէն եւ զօրամասերէ դուրս եղողները գունդ գունդ, աճապարանքով հաւաքման վայրը կը փութային: Շէնքին դռները բաց թողուած էին, առանց դժուարութեան եկողը ներս կը մտնէր: Ամէն մարդ անձկութեամբ, անզուսպ ցանկութեամբ արձանագրութեան եւ ո՞ր զօրամասին զրուելուն կը սպասէր: Շէնքը բերնէ բերան լեցուած էր: Եկողներէն ոչ մէկը տուն վերադառնալու միտք չէր ըներ, ընդհակառակն կը սպասէր որ գոնէ վերջնապէս գիտնայ իրեն վիճակուած բախտը: Բազմութեան մէջ ման կուգային 5—10 Չեկայի պաշտօնեաներ, որոնք շատ քաղցրութեամբ պատասխաններ կուտային բոլոր հարցասէրներուն. «Այո, հիմա, մօտ մէկ ժամէն կը վերջանայ եւ շուտով ձեր տուները կը դառնաք»:

Ճիշդ ժամը 12ին էր շէնքին դռները եւ պատուհանները գոցուեցան եւ բազմութիւնը մնաց խորհրդարանի սրահը: Նստանք ամէնքս ալ, լուռ ու հետաքրքիր: Բոլոր ակնարկները դարձած էին բեմին ճակատը, ուր նստած էին 5—6 բոլշեւիկներ, սրածայր գլխարկներով: Անոնց դէմքերը խոժոռ էին, նայուածքները անհրապոյր եւ դաժան: Բոլորիս հարցարաններ բաժնուեցան եւ հրաման տրուեցաւ որ անմիջապէս այդ հարցարանները լեցնենք ստորագրենք եւ վերադարձնենք: Հարցարանը տասնէ աւելի հարցումներ ունէր, որոնցմէ մէկ քանին չափազանց շատ խորհրդաւոր ու մանուածապատ էին: Ի՞նչ պատասխան տալ այդ հարցերուն: Բաւական դժուար էր: Յամենայն դէպս ամէն մարդ իր խելքը հասածին չափ կրցաւ որոշ, երկդիմի պատասխաններով լեցնել զանոնք: Հարցարանները լրացած ու հաւաքուած էին: Մեր սեղաններուն վրայ գաղտնի փսփսուք մը անցաւ, բոլոր դէմքերը դալկահար գոյն ստացան: Փսփսուքը ամէն ուղղութեամբ տարածուեցաւ.

— Խորհրդարանի շէնքը սուինաւոր զինուորներով, ձիաւոր Խազախներով եւ գնդացիրներով պաշարուած է. դուրս ելլելը արգիլուած է:

Բեմին վրայ պաշտօնեաներէն մէկը յաղթանդամ մարդ մը, ցցուեցաւ, բարձր, խրոխտ, շանթահարիչ խօսքերով դարձաւ աթոռներու վրայ կուչ եկած բազմութեան ու որոտաց.

— «Ընկերներ, խորհրդային կարգերը եւ կարմիր բանակի օրէնքները ձեզ սորվեցնելու համար որոշած ենք ձեզ ղրկել Ռուսաստանի ներսերը: Քիչ վերջը ճամբայ պիտի ելլէք: Որու անունն որ կարդանք, անոնք պիտի մնան հոս, այստեղի կարմիր բանակին մէջ ծառայելու համար: Կը հրամայեմ որ զոյգ զոյգ անցնիք յարակից սենեակը եւ հոն թողուք ձեր վրայ գտնուած զէնքերը: Դուրսը, ճամբան որու վրայ որ զէնք գտնուի, տեղն ու տեղը պիտի գնդակահարուի»:

Թէ մնացողներուն անունները կարդացուիլը եւ թէ զինաթափութեան գործը մէկ ժամուան մէջ լրացած էր: Մնացողներու առաջին գծին վրայ կը գտնուէր Սարդարապատ գիւղին մէջ ինքզինքը հակաբոլշեւիկ ցոյց տուող այն ընկերը, որուն հանդէպ խոր յարգանք մը եւ մասնաւոր սէր մը ունէի: Ընկերս՝ Վալօտիան քովս էր. «Տե՛ս, տե՛ս, Օնէ, բառ, դերերը ինչպէս փոխուած են. վիճաբանութեան ատեն այս մարդը ինքզինք հակաբոլշեւիկ ցոյց կուտար, ու այսօր բոլշեւիկ դուրս կուգայ, տես անդին Լէնինի երկրպագուները, որոնք Սարդարապատի մէջ մեր գլուխը կ'ուտեցնէին, այսօր մեզի հետ աքսորի ճամբան պիտի բռնեն»:

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(38)

Տավայի մէջ:— Եթովպիոյ ազգ. դրամատունը փակուեցաւ եւ տեղը հաստատուեցաւ իտալականը: — Անգլ. կ. Խաչը հրաման ստացաւ հեռանալու:

*** Չորեքշաբթի օր, դարձեալ նեղացուցիչ հարցումներ ուղղուեցան Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ: Արեւտրական նախարարը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը չի կրնար հատուցում տալ այն հպատակներուն որ վնասուած են, պատժական տնօրինութեանց հետեւանքով: Երեսփոխան մը հարցուց թէ որ եւ է հատուցում չը՞ պիտի տրուի այն ահագին կորուստին համար զոր կրեց Անգլիա, ամբողջ աշխարհի մէջ, իբրեւ հետեւանք իր պատժական քաղաքականութեան: Վարչապետը չպատասխանեց: Ուրիշ հարցումի մը առթիւ, վարչապետը յայտարարեց թէ կառավարութիւնը «վերապահութեամբ ընդունած է Իտալիոյ հրամանագիրը՝ Եթովպիոյ կցման մասին»: Երեսփոխան մը պահանջեց Ազգաժողովէն վտարել Իտալիան: Վարչապետը խուսափողական խօսքեր արտասանեց:

Հարցումներ Նէկիւսի մասին

Քանի մը երեսփոխաններ նեղացուցիչ հարցումներ ուղղեցին Անգլիոյ երեսփ. ժողովին մէջ, Եթովպիոյ կայսեր փախուստին առթիւ: Ազատական երեսփոխան մը հարցուց թէ Նէկիւսը ի՞նչ պայմանագիր ստորագրած է, ծիպութիէն մեկնելէ առաջ: Արտաքին նախարարը Ժընեւ գացած ըլլալով, փոխանորդաբար պատասխանեց վարչապետը եւ յայտնեց թէ որ եւ է համաձայնութիւն ոչ ստորագրուած է, ոչ ալ մտքէ անցած, Նէկիւսը անգլիական մարտանաւ մը դնելու եւ Պաղեստին տանելու համար: «Պէտք չէ մոռնալ որ Ն. Վեհափառութիւնը հրաժարած է գործերու վարչութենէն եւ հետեւաբար բանաւոր է ենթադրել թէ այս պարագաներուն մէջ երբեք չպիտի մասնակցի թշնամութեանց շարունակութեան»:

Վարչապետը մերժեց բացորոշապէս պարզել կառավարութեան դիրքը այս հարցին մէջ: «Եթէ կայսրը ի վիճակի ըլլայ վերստանձնելու իր երկրին գործերու վարչութիւնը, ամբողջովին ազատ է», աւելցուց Պ. Պօլտուին, նեղը դրուելով աշխատաւորական երեսփոխանի մը կողմէ: Յետոյ հարցուցին թէ Նէկիւսը պիտի կրնա՞յ ազատօրէն պտտիլ Ազգերու Դաշնակցութեան անդամ երկիրներու մէջ, պիտի կրնա՞յ ազատ գործել եւ Լոնտոն կամ Ժընեւ երթալ: Վարչապետը յայտարարեց թէ Նէկիւսին բաղձանքները «առարկայ պիտի ըլլան ամենաուշադիր նկատողութեան»: Եւ մերժեց աւելի բան ըսել: Դարձեալ չպատասխանեց, երբ հարցուցին թէ կայսրը խնդրագիր տուա՞ծ է անգլիական կառավարութեան, իր ապագայ բնակավայրի մասին:

*** Կ'ըսուի թէ Երուսաղէմի իտալական հիւպատոսը բողոքած է, Նէկիւսին գործունէութեան դէմ:

Կացութիւնը նորէն ծանրացաւ Պաղեստինի մէջ

Հակառակ արաբական վերջնագրին, Պաղեստինի բրիտանական մարզպանը վաւերացուց հրեայ հաստրակութեան «աշխատանքի ծրագիրը», եւ յայտնեց թէ պիտի ճզմէ ներգաղթի վկայականներու թիւը: Մինչ այս մինչ այն, արաբական եւ հակահրէական խլրտումները կը ծաւալին, սահմանէն անդին ալ ացնելով: Արաբական գերագոյն խորհուրդը Եգիպտոս, Սուրիա, Մարոք եւ Իրաք ղրկած է գործիչներ, որպէսզի քարոզութիւններ կատարեն ի նպաստ Պաղեստինի Աաբներուն եւ ցոյցեր սարքեն Հրեաներու, մասնաւորապէս Հրէական Տան դէմ:

Բրիտանական աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ 600 հոգի ձերբակալուած են, խռովութեանց սկիզբէն ի վեր:

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 13 թուականով.— Կացութիւնը նորէն ծանրացաւ: Գործադուլին ընդդիմացողները կը խոշտանգուին: Կառավարութիւնը բացառիկ վիճակ յայտարարելով, հրամայեց մարել լոյսերը եւ արգիլել երթեւեկը՝ արեւմուտէն վերջ: Ոստիկանական օգնական ուժեր ղրկուեցան հին քաղաքամասը: Զանազան վայրերէ կը հաղորդեն թէ հունձքերը կրակի տրուած են, ինչպէս նաեւ չէնքեր: Ոստիկանութիւնը այս առտու Եաֆայի մէջ ցրուեց երկու արաբական թափօրներ: Սպաննուեցան երկու Հրեաներ, որոնց մէկը բաբբի:

Սոսկալի խառնակութիւն, դէպքեր Աթէնքի մէջ

Աթէնքէն կը հեռագրեն թէ բազմաթիւ խռովութիւններ ծագեցան ոստիկանութեան եւ ցուցարարներու միջեւ, ընդհ. գործադուլին հետեւանքով: Բանուորական կարգ մը կազմակերպութիւններ մերժեցին դադրեցնել աշխատանքը, ինչ որ տեղի տուաւ ընդհարումներու: Բազմաթիւ խանութներու ապակիները ջարդ ու փշուր եղան եւ հանրակառքեր քարկոծուեցան: Երեսուն հոգի ձերբակալուեցան:

*** Աթէնքի գործակալութիւնը կը ցանուցանէ թէ 24 ժամուան ընդհ. գործադուլը ձախողեցաւ եւ թէ անդորրութիւնը վերահաստատուած է Սելանիկի մէջ: Երկար բանակցութիւններէ վերջ, վարչապետ Զօր. Մէթաքսաս յաջողեցաւ միջին ճամբայ մը գտնել եւ համաձայնութիւն գոյացնել գործատէրներուն եւ բանուորներուն միջեւ: Ծխախոտի բանուորներուն աշխատավարձը պիտի աւելնայ 20 — 30 առ հարիւր համեմատութեամբ: Կ'ըսուի թէ բանուորները հրաժարած են իրենց միւս պահանջներէն: Աշխատանքը պիտի վերսկսի հինգշաբթի օր (երէկ), այսինքն ընդհ. գործադուլէն վերջը: Կը հաւաստեն թէ կառավարութիւնը ներողամտութեամբ պիտի վարուի ձերբակալուած բանթողներու հետ, «պայմանաւ որ նոր խռովութիւններ չպատահին»:

ՅԱՆՁԱՅԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

200 ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ ԳՈՂՑԱԾ ԷՐ, երկու տարուան ընթացքին, Շարլ Ժիվլէ անուն «վաստակաւոր» մը, բայց օձիքը ձեռք տուաւ առջի օր: Կառքերը գողնալէ վերջը կը ծախէր աժան - աժան եւ կ'անհետանար:

ՀՌՈՄԻ ԹՈՒՐՔ ԴԵՍՊԱՆԸ ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Պ. Մուսոլինիի կողմէ, մայիս 13ին:

« ՀԻՆՏԷՆՊՈՒՐԿ », գերմանական ցէփլինը, որ Ամերիկա գացած էր 62 ժամէն, Գերմանիա վերադարձաւ 42 ժամէն, մեծ յաջողութիւն մը եւս շահելով:

ՓԱՐԱՆՈՒԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ համայնավարական խլրտումներ ծագած են յեղափոխական կառավարութեան դէմ, որ երկիրը կը վարէ ազգայնական ձգտումներով:

Դաշտահանդէս եւ ներկայացում

Ռոպէնսոնի պարտէզին մէջ, MAISON FIQUET

կազմակերպուած Հարաւայի շրջանի «Յառաջդիմասիրաց» միութեան կողմէ, ի նպաստ վարժարանին

Յունիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10էն մինչեւ գիշերուան ժամը 10

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Կը ներկայացուի Ե. Օտեանի եւ Մ. Կիւրճեանի ՉԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ

ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ,

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՍՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Անձրեւի պարագային ապահով մեծ սրահ:

Մուտք 3 ֆրանք:

Ճոխ պիւֆէ. գիւրամատչելի գիներով:

Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte d'Orléansէն առնել 128 թիւ ճանրակառքը, որ միայն եւ.եք թիքէով ձեզ պիտի տանի մինչեւ Ռոպէնսոն, թէրմինիւս:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆՆԵՐ ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհանուր ժողովը, 16 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան: Կը խօսի ընկ. Ա. Դիւլխանդանեան:

ԻՍԻ ԼԷ ՄՈՒԼԻՆՈՅԻ Մշօ խումբի ժողովը, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Պ. Բանիկեանի սրճարանը, 6 bis Պուլվար Ռուտէն:

Գաւառ

ԼԻՈՆԻ Վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 15 Մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, «Զարդարեան» գրադարանին մէջ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի 17 Մայիս, առաւօտեան ժամը 10ին, նոր ակումբին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերու ընկերները, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, Պար Բրովէնսալի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ Նեմրութ խումբի ժողովը, կիրակի օր, ծանօթ հաւաքատեղին:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ կազմակերպած դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet) Met. Châtelet

Կը խօսի ընկ. ԼԵՒՈՆ ԶՈՐՄԻՍԵԱՆ

Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ արուարձաններու բոլոր ընկերները:

Դասախօսութիւն

«Համազգային»ի Սարսէլի մասնաճիւղին կողմէ

վաղը, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Կը նախագահէ Պ. ԽՈՍՐՈՎ ՆԵՐՍԷՍԵԱՆ

Կը խօսի Պ. ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ

Նիւթ՝ Հայոց ազգային կազմութեան պատմական պատճառները:

Մուտքը ազատ է:

Ընտանեկան ցերեկոյթ

Ֆ. Կ. Խաչի Սէն-Ժէրոմի (Մարսէյլ) ենթամասնաճիւղին կողմէ

Այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2.30ին

Կը խօսի ՏԻԿ. ԲՈՂԱՏԵԱՆ

Գեղարուեստական ճոխ բաժին: Ցախքերու մասնակցութիւն 2 ֆր.:

Կիրակի, 21 Յունիս ժամը 16ին

Սէնֆօնիք նուագահանդէս Հայ հեղինակներու գործերէն,

ղեկավարութեամբ Նախկին Մուրատ-Ռափայէլեան սաներէն

Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Salle Gaveau ի մեծ սրահին մէջ:

Կազմակերպուած՝ Մուրատ Ռափայէլեան կրթական հաստատութեանց հարիւրամեայ յոբելեանական հանդէսներու Փարիզի Գործադիր Յանձնախումբին կողմէ:

Յայտագիր ու մանրամասնութիւնները աւելի վերջը:

ՆՇԱՆԱԿԱՏՈՒՔ

ՓՈՆ ՏԸ ՇԷՐԻՒԻ, Թիւրք.— 195.20:
ՊԷԼՄՈՆ ՇԱՎԱՆՈԶ, Մ. Տ.— 20:
ԱԼՖՈՐՎԻԼ, Տէմ.— 35:
ԹՈՒԼՈՆ, Թ. Տօրուն.— 70:
ԼԱՎԻԼՏԻԷՕ, Մ. Տ.— 35:
ԼԱ ՄՕՄՊՐԵԼ, Ե. Մ.— 20:
ԼԸ ՔՐԷՕԶՕ, Յ. Ա.— 70:
ՍԱԼԻՆ ՏԸ ԺԻՐՕ, Խաչ.— 50:
ԿԱՐՏԱՆ, Գործ.— 300:
ՄԱՐՍԷՅԼ, Կար.— 246.40:
ՍԷՆԹ ԱՐՕՄԱՆ, Ա. Թ.— 35:
ՄՈՆՓԷԼԻԷ, Ճուհ.— 35:

ՆՈՐ ԲԱԺԱՆՈՐԴՆԵՐ

Սկսած ղրկել

ԱՆԻՒԷԹ, Մ.— Մայիս 1էն:
ՓԱՐԻԶ (20), Իչկ.— Մայիս 1էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Գործ. Խ.— 6 նոր բաժանորդներու թերթերը սկսանք ղրկել Մայիս 1էն:
ՊԵՐԼԻՆ, Ն. Մ.— Մայիս 1էն:
ՍԷՆԹ ԱՐՕՄԱՆ, Ա. Թ.— Մայիս 9էն:
ՌՕՄԷՆՎԻԼ, Ե. Յ.— Մայիս 10էն:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Ս. Ս.— Մայիս 1էն:
ՓԱՐԻԶ (8), Մազ.— Մայիս 12էն:
ԹԷՀՐԱՆ, Վ. Մ.— Փետրուար 22էն:
ԱՆԿԷՆ, Հ. Ս.— Մայիս 14էն:
ՓԱՐԻԶ (6), Մարտ.— Մայիս 14էն:
ՕՐԼԷԱՆ, Մավ.— Մայիս 14էն:

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, վաղը. շաբաթ կէսօրէ վերջ, Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, մեթրօ՝ Մօպէռ Միւթիւալիթէ:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը 17 Մայիս, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32 Ave. Gobelins, սրճարանին վերնայարկը:

ՀԱՆԴԷՍ

Ֆ. Կ. Խաչի Նիսի մասնաճիւղին կողմէ

16 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին

Կը ներկայացուի ԱՇՈՒՂ ՂԱՐԻՊ

ղեկավարութեամբ դերասան Թրազօյի:

Նոյն օրը տեղի կ'ունենայ պարգեւաբաշխութիւն:

Պարահանդէս Երեկոյթ

Երկրորդ անգամ ըլլալով կազմակերպուած Պ. Կ. ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆի կողմէ (CARIO CANTI) իր orchestreով

17 Մայիս, կիրակի ժամը 4էն մինչեւ գիշեր

Salons Victor Hugo, 46bis Rue St. Didier

Մէթրօ Trocadéro եւ Victor Hugo

Դիւրամատչելի պիւֆէ մասնաւոր սրահի մէջ: Մուտք՝ 10 ֆր.

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

ՍՈՎԵՏՆԵՐԸ Կ'ԵՂԱՇՐՋՈՒԻ՞Ն ԹԷ ԿԸ ՅԵՂԱՇՐՋՈՒԻՆ

Երբեք ամէնքը գոհ չեն կրնար ըլլալ: Տրուած պարագային ալ Սթալինեան կառավարութեան եւ խորհրդային մամուլին այս նոր ուղին հաճելի չի թուիր «հին բոլշեւիկներուն», անոնց, որոնք կուսակցութեան մէջ են աւելի քան քսան տարիներէ ի վեր, եւ խստօրէն կը պահեն կուսակցական ծրագրին եւ կուսակցական բարոյականին հանդէպ իրենց հաւատարմութիւնը:

Եւ երբ այս «օինտէրիոնէն» կը լսուին անհամաձայնութեան ձայներ, իսկ յետոյ ալ լուրջ կանչեր թէ՝ — «ո՞ւր կը տանիք կուսակցութիւնը», — Սթալին, առանց երկար մտածելու, կը լուծէ հին բոլշեւիկներու ընկերութիւնը:

×

Անտեղի ու անհիմն պիտի ըլլար, եթէ, յենլով այս բոլորին, ըսենք թէ կոմունիզմին թուղթը յաղթուած է, թէ՝ Խ. Միութեան մէջ այլեւս կոմունիզմ գոյութիւն չունի, եւ թէ Սթալին Խ. Ռուսիան կը տանի քաղքենի ձողերու վրայ:

Ոչ, ոչ, այսպէս չէ, անշուշտ:

Բայց, Խ. Միութեան մէջ նախարեմ կուգայ նոր սերունդ մը:

Ան, շատ մը պարագաներու մէջ, բացառապէս մարքսեան դաստիարակուած չէ, այլ, մեծ մասամբ, ազգեցութեանը ներքեւ հին ռուս մանկավարժներու, որոնք, առանց խնայելու ինքնիրենց եւ վտանգի դնելով իրենք զիրենք, ցանեցին՝ ոչ այնքան կուսակցականը, որքան «ողջմիտը, լաւը, մշտնջենականը»:

Անոնց սերմերը, թէեւ դաշտի մը մէջ, որ հերկուած է խորհրդային իշխանութենէն, չեն կրնար երանդաւորուած չըլլալ ռուսական հոգիին հաւատքէն՝ դէպի մարդը, դէպի յառաջդիմութիւնն ու դէպի բարը:

Այս երիտասարդ սերունդը, ահա այդ ուղղումը պիտի բերէ մարքսիզմ — լէնինիզմ — սթալինիզմին մէջ, ու հաւատանք որ անոր արդիւնքները շատ կարեւոր պիտի ըլլան:

Երկրորդ,— իսկ ասիկա շատ կարեւոր է՝ հասկնալու համար յառաջիկայ բարդաւաճումը Խ. Միութեան — երիտասարդ սերունդը, որ կը մտնէ կեանքին մէջ, զուրկ է որ եւ է անձնական հակակրութենէ՝ դէպի հին մարդիկը եւ դէպի հին գաղափարները:

Բոլշեւիկներու այն սերունդը որ կը մեկնի, անձնապէս կ'ատէր այն բոլորը որ իրեն հետ չէին կամ իրենց դէմ էին: Քաղաքականութենէն անջատ՝ ատիկա անձնական ատելութեան խնդիր մըն էր:

Երիտասարդ սերունդը զերծ է այդ անձնական ապրումներէն: Այդ բոլորին ծանօթ է՝ լսած ըլլալով միայն, բայց երիտասարդ քննադատական միտքը իւրայատուկ կերպով կը նայի անոնց վրայ: Եւ մեծ մասը անոնցմէ, զորս «հին»երը սորվեցուցած են, բոլորովին ուրիշ ձեւով կը մտնեն անոնց գանկերէն ներս:

×

Խ. Միութիւնը կը մտնէ շրջանի մը մէջ, երբ իր հողամասին վրայ պիտի սկսի կազմուիլ համադրութիւնը՝ նախկին իտէալականութեան եւ սովետական իրատեսութեան եւ գործնականութեան:

Ի՞նչ պիտի ներկայացնէ այս շրջանը՝ անոր պատմութենէն,— կարելի չէ նախատեսել:

Բայց որ այդ շրջանը պիտի ըլլայ Նոր Ռուսիոյ ոգիներուն եւ արտադրողական ուժերուն բարեշրջում մը,— այս մասին, կը կարծեմ, կարելի չէ որ եւ է կասկած ունենալ:

Թարգմ. ՎԱՀՐԻԾ

(Վերջ)

Շնորհակալիք

Պ. Արթիւր Կէզիւրեան եւ Նալպանտեան ընտանիքը իրենց շնորհակալութիւնը կը յայտնեն ամէն անոնց, որոնք անձամբ, գրաւոր, հեռագրով եւ մամուլով ցաւակցութիւն յայտնեցին իրենց սիրելի կնոջ եւ աղջկան դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Վալանս, 12 մայիս 936

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՄՐԹՕՆԻ ԵԿԻ ՀԱՄԱՐ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՇԱԲԱԹ 16 ՄԱՅԻՍ SAMEDI 16 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3116

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՈՒՐԻՇ ՆՈՐԱՆՇԱՆ ԵՐԵՒՈՅԹՆԵՐ

Առիթ ունեցանք բացատրելու թէ ո՛րքան ճկուն շարժուձեւեր կը փորձեն Ֆրանսայի Համայնավարները, հիմա որ յաղթանակը շահեցան եւ պատասխանատուութեանց շրջան մը կը բացուի նաեւ իրենց համար:

Այսպէս, կիրակի առտու, «Իւմանիթէ» կ՚ազդարարէր, թերթին ճակատէն եւ խոշոր տառերով.

—« Ոչ, Ժան տ՚Արք չի պատկանիր արքայականներուն եւ հիթլէրեան փաշականներուն: Լօռէնցի գեղջկուհին, որ ըմբոստացաւ արտաքին զինակից հրոսախումբերուն դէմ եւ անոնց յանձնուեցաւ իր թագաւորին կողմէ, կը պատկանի Ֆրանսայի ժողովուրդին »:

Յետոյ պատմական ուսումնասիրութիւն մը, ապացուցանելու համար թէ Օրլէանի կոյսը երրորդ աղջիկն էր հողագործի մը, եւ կրակը նետուեցաւ Ֆրանսան սիրելուն համար, թէ ոչ թագաւոր կը ճանչնար, ոչ ալ դուքս:

Եզրակացութիւն.— Կեղեքիչները, ազնուականները, դրամատէրները եւ միւս չահագործող ցեցերը իրաւունք չունին գողնալու «Ֆրանսայի սիրտը»:

Պատահակա՞ն է այս հոգեփոխութիւնը:

Կարդացէք «Իւմանիթէ»ն եւ միւս կարմիր օրկանները, թռուցիկներն ու յայտարարութիւնները, ճառերն ու բանաձեւերը,— եւ պիտի տեսնէք այլապէս շահեկան եւ նոյնքան նորանշան երեւոյթներ:

Ընտրական պայքարի ամբողջ տեւողութեան ընթացքին, կը տիրապետէր բացորոշ եւ բարձրագոչ ազդանշանը,— «Ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսա »:

Ընդհանրապէս բոլոր յայտարարութեանց մէջ լայնանիստ փռուած էր մեր հրաշալի բառը, — «Ժողովուրդ», փոխան դասական «պրոլետարիատ»ին:

Ինչպէս մեր մատենագիրներն ու դաւառական ատենագրութիւնները կը զանազանեն այնքան յստակօրէն,— « Ժողովուրդը եւ իշխանները», այնպէս ալ կարմիր թռուցիկներն ու թերթերը Ֆրանսան քամող 200 ունեւոր ընտանիքներուն դիմաց կը հանեն «ժողովուրդ»ը:

Եւ բանաձեւը ամէն օր կը նուիրագործուի «Իւմանիթէ»ի խմբագրական սիւնակէն, ինչպէս պաշտօնական զեկոյցներուն մէջ: Դուք ի զուր պիտի փնտռէք «պրոլետարիատ»ը, կամ անոր «դիկտատուրա»ն:

Մարսէլ Քաշէնի երեք փոխանորդները, Մորիս Թորէզ, Վայեան Քուտիւրիէ եւ Ժաք Տիւքլօ ամէն օր օրուան հարցերը կը վերլուծեն, կ՚արծարծեն, կը բանաձեւեն յանուն ժողովուրդի:

Պատճառը միայն այն չէ որ «Ժողովրդական Ճակատ» եւ «Համախմբում» կազմած են ընկերվարականներուն եւ արմատականներուն հետ, եւ այժմ ալ կը խօսին «Ժողովրդական Կոմիտէ»ներու մասին:

Ամբողջ հոգեբանութիւն մը կը խտացնէ այս իրողութիւնը: Մանաւանդ որ, ինչպէս ընկերվարականները, երբեմն կը խօսին նաեւ «ազգ»ի մասին:

Դժուար թէ կարելի ըլլար այս երեւոյթը բացատրել Մոսկուայի հասկացողութեամբ,— « Ժողովրդական » գործավարութիւն:

Աւելի խելքի մօտ է ենթադրել թէ՝ Մոսկուան կամ Կոմինտէրնը ինք թելադրած է չկրկնել ռուսական փորձը, եւ հնչեցնել այն եղանակը որ ուղղակի կը խօսի ժողովուրդի սրտին:

Ուրիշ պերճիմաստ իրողութիւն մը:

Ընկերվարական կուսակցութեան ուղղուած պատասխանին մէջ, զոր պիտի կարդաք այսօր իսկ, համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Դիւանը (Բիւրօ) կը գործածէ շատ վարպետ եւ ճկուն լեզու մը,— միշտ ժողովուրդի (եւ ոչ թէ «պրոլետարիատ»ի) անունով:

Միեւնոյն ատեն, կը ձգտի փարատել քաղքենի տարրերու մտավախութիւնները՝ «յեղափոխական վերիվայրումներու» մասին, գործունէութեան ամբողջ ուղեգիծը ամփոփելով տարրական պահանջներու մէջ,— ազատութիւն, արդարութիւն, խաղաղութիւն, կերպարանափոխութիւն, վերանորոգում եւն.:

Անշուշտ ռազմավարական մեթոտ մըն է որ տուն կուտայ այս շարժուձեւերուն, կարելի եղածին չափ ամփոփելով առագաստները, փոխանակ մէկ անգամէն եւ լայնօրէն տարածելու զանոնք:

Եւ բնականաբար միջավայրն ալ կ՚ազդէ: Ամէն պարագայի մէջ, Ֆրանսան Ռուսաստան չէ, եւ շատ ջուրեր հոսեցան ինչպէս Նեվայի, նոյնպէս Սէնիափերէն, 1917էն կամ 1920էն ի վեր:

Վերլուծելով այս երեւոյթները, չէ՞ք մղուիր հարցնել.

— Ինչո՛ւ պիտի չահէր մեր հայրենիքը, եթէ Երեւանցիներն ալ ունենային այնքան պայծառատեսութիւն, որքան Ֆրանսացի ընկերվարականներն ու համայնավարները: Մանաւանդ որ, Լէնինը ինք յիշեցուց, տարիներ առաջ,—Հայաստանը Ռուսաստան չէ: Ինչ որ մենք ըրինք, դուք մի՛ փորձէք...

Այսօր իսկ, այնքան փոթորկալի փորձերէ եւ փորձառութիւններէ յետոյ, Մոսկուայի կամ ռուսական որ եւ է կեդրոնի մէջ մարդիկ աւելի լայն եւ աւելի ճկուն հանդամանք մը տուած են խորհրդային կարգուսարքին, քան մինուճար Երեւանի մէջ: Իսկ որ եւ է բարեփոխում աւելի շուտ կը հաստատուի, կը գործադրուի Ռուսաստանի կամ Կովկասի, քան Հայաստանի մէջ:

Արդեօք ինչո՞ր համար որ կապկելու կամ Պապէն աւելի պապական երեւալու մարմաջը ժառանգական է մեր մէջ, ինչպէս քրիստոնէութիւնը ընդունուած ատեն, կամ ռուսական առաջին մեծ յեղափոխութեան շրջանին (1905):

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՀԱՄԱՅՆԱՎԱՐՆԵՐԸ ՎԵՐՋՆԱՊԷՍ ՄԵՐԺԵՑԻՆ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ

— o —

«Ոչ թէ յեղափոխական վերիվայրում, այլ եղածը քաւոել»

Համայնավար կուսակցութեան Քաղաքական Դիւանը մայիս 14ին ժողով գումարելով, միաձայնութեամբ վաւերացուց այն նամակը որ պիտի ուղղուէր ընկերվարական կուսակցութեան, իբրեւ պատասխան դահլիճին մասնակցութեան համար եղած հրաւէրին: Այս առթիւ ժողովը կարդաց Մարսէլ Քաշէնի նամակը, որ ամբողջովին կը վաւերացնէ խմբագրուած պատասխանը: (Մարսէլ Քաշէն գաւառ գացած է, քանի մը օր հանգստանալու համար):

Ահաւասիկ տրուած պատասխանին ամփոփումը.

— Քաղաքական Դիւանը (Պոլիտբիւրօ, բառ Մոսկուայի եւ Երեւանի) մեծ ուշադրութեամբ քննեց ձեր վերջին նամակը եւ բուն իսկ մեր հասարակաց դատին — Ժողովրդական Ճակատի դատին — շահուն համար, պատճառ չի տեսներ փոփոխելու մեր ամենավերջին համագումարով ճշդուած քաղաքականութիւնը: Մենք ընտրական պայքարի ընթացքին պարտք սեպեցինք ուղղամտօրէն յայտարարել թէ մեր կուսակցութիւնը չպիտի մասնակցի կառավարութեան: Մենք միայն մէկ մտահոգութիւն ունինք,— ԱՄԷՆ ԳՆՈՎ ապահովել տնտեսական եւ ընկերային վերանորոգման ձեռնարկին յաջողութիւնը, Ֆրանսայի ժողովուրդին պահանջած ազատութեան եւ խաղաղութեան ապահովումը: Մենք համոզուած ենք թէ համայնավարները աւելի լաւ պիտի ծառայեն ժողովուրդի դատին, ուղղամտօրէն, անվերապահ եւ անստուեր աջակցութիւն ընծայելով ընկերվարական կառավարութեան, քան թէ դահլիճին մէջ իրենց ներկայութեամբ խուճապային եւ խելայեղ պայքարներու պատրուակ տալով ժողովուրդի թշնամիներուն: Երէկ ինչպէս այսօր, մենք կը կարծենք թէ յաջողութեան գրաւականը ամէն բանէ առաջ կը կայանայ զանգուածներու գործունէութեան, անոնց սերտ կապակցութեան եւ կազմակերպութեան մէջ:

Արդ, յետաշրջական մամուլը արդէն կը փորձէ յեղափոխական վերիվայրումի ռազմավարութիւն մը ներկայացնել Ժողովրդական Ճակատի կոմիտէներու միջոցաւ աշխատաւոր բազմութեանց իրական աջակցութիւնն ընծայելու հաստատ կամեցողութիւնը: Եւ սակայն, ինչպէս գիտէք, մեր նպատակն է միայն բարուքել եղածը,—Ժողովրդական Համախմբումի միութեան օրկանները, որոնք այնքան մեծ դեր կատարեցին մեր ընտրական յաղթանակին մէջ: Մնաց որ, այդ կոմիտէները չեն կրնար Ժողովրդական Ճակատի մէջ միացած քաղաքական կուսակցութեանց տեղն անցնիլ:

Այսպէս շատ սրտաբաց պարզելով մեր մասնակցութեան մերժումի պատճառները, հանդիսաւորապէս կը կրկնենք Մորիս Թորէզի եւ Ժաք Տիւքլոյի կողմէ մեր ընկեր Լէօն Պլումի եղած յայտարարութիւնները,— Ձեզի կ՚ապահովենք մեր ամենասերտ եւ եղբայրական գործակցութիւնը: Ժողովրդական Ճակատի մեր բոլոր բարեկամներուն եւ դաշնակիցներուն հետ, մենք լիովին պիտի կատարենք հուժկու ճիգը, որ անհրաժեշտ է, որպէսզի հարուստներուն վճարել տանք եւ մեղմացնենք աղքատներուն եւ դժբախտներուն թշուառութիւնը, որպէսզի վերահաստատուի երկրին բարօրութիւնը եւ Ֆրանսան դառնայ ազատ, հզօր եւ երջանիկ:

*** Լէօն Պլում երէկ խմբագրականի մը մէջ վերլուծելով համայնավար կուսակցութեան մերժումը, համակերպում կը ցուցնէ, բայց միեւնոյն ատեն չի ծածկեր թէ այս ժխտական պատասխանը «խոր յուսախաբութիւն պիտի պատճառէ մեր կուսակցութեան ծոցին մէջ, Ժողովրդական Ճակատին շուրջը համախմբուած բազմութեանց մէջ»: Միեւնոյն ատեն կը քննէ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մերժումը, որ պայմանաւոր է:

Վաղուան վարչապետը երէկ, ուրբաթ, հրաւիրուած էր խօսելու Փարիզի Ամերիկեան Ակումբին մէջ, իր քաղաքականութեան մասին: Արձանագրուած էին աւելի քան 400 անդամներ եւ հիւրեր: Նաեւ Վակրամի մէջ:

3,000,000,000 ֆրանքի ոսկի պակաս

Պանք տը Ֆրանսի շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, մինչեւ մայիս 8 մօտ երեք միլիառ ֆրանք պակսած է ոսկիի պահեստը, ինչ որ տեսնուած չէր 1928էն ի վեր, երբ հաստատուն վիճակի վերածուեցաւ ֆրանքը: Բուն գումարն է 2,738,455,240 ֆրանք, որով դրամատան պահեստը կ՚իջնէ 58,029,973,065 ֆրանքի: 1932 դեկտեմբերի սկիզբը պահեստն էր 83,359,000,000 — ամենաբարձր գումարը Պանք տը Ֆրանսի պատմութեան մէջ: Ձեղչուած առեւտրական մուրհակներու գումարը աւելցած է 2,224,293,506 ֆրանք, որով ամբողջը կը հասնի աննախընթաց գումարի մը, 17,088,182,555 ֆրանքի, հակառակ զեղչի սակին բարձրացման:

Պանք տը Ֆրանսի այս յոռետես տեղեկագրին տպաւորութեան հակազդեց տուրքերու գանձման հաշիւը, որ շատ նպաստաւոր եղած է ապրիլի ընթացքին:

ԻՏԱԼԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԺՈՂՈՎԸ ՎԱՒԵՐԱՑՈՒՑ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ԿՑՈՒՄԸ

— o —

«Եթովպիան իտալական է ամբողջովին»

Իտալիոյ երեսփ. ժողովը մայիս 14ին միաձայնութեամբ վաւերացուց Մուսոլինիի հրամանագրին երեք յօդուածները, որոնց համաձայն Եթովպիան կը կցուի Իտալիոյ եւ Թագաւորը կը դառնայ կայսր Եթովպիոյ: Բանաձեւը ներկայացուց Մուսոլինի: Բոլոր երեսփոխանները սեւ շապիկ հագած էին: Իր ճառին մէջ «Առաջնորդ»ը շեշտեց թէ Հռոմի ժողովուրդը շաբաթ օր երդում ըրաւ պաշտպանել նոր կայսրութիւնը եւ խնդրեց ստիպողաբար քննել օրինագիծը: Աչքառու ռազմիկ մը, Քարլօ Տէլքռուա, զեկուցանելով օրինագծի մասին, ջերմապէս պաշտպանեց զայն եւ փառաբանեց Մուսոլինին, իբրեւ ստեղծիչը նոր կայսրութեան: Վիճաբանութիւնները վերջացան այս ճառին վրայ եւ ներկայ 308 երեսփոխանները միաձայնութեամբ վաւերացուցին զայն: Այս առթիւ որոշուեցաւ պրոնզէ յիշատակարան մը զետեղել երեսփ.

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՓՈԹՈՐԻԿ» ՄԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

— o —

Երէկ հետեւեալ նամակը ստացայ Մարսէյլէն.

— «Սրտի խոր սեղմումով կը ստիպուիմ գրել այս նամակը: Մենք Հ. Մ. Ը. Մ.ականներս շատ խոր հաւատք ունինք «Յառաջ»ի անաչառութեան վրայ, սակայն այս անգամ հակառակը տեսանք: Դուք տեղ կուտաք տղեղ յարձակողականի մը, ընդդէմ Հ. Մ. Ը. Մ.ի անդամներուն, որոնք բոլորն ալ ինծի պէս 25 տարեկան երիտասարդներ են, բեռնաւորուած ընտանիքի 4 — 5 անդամներով եւ իրենց հարազատ քրտինքով անոնց հացը ապահովելէ յետոյ, կը մասնակցին շատ մը ազգային ձեռնարկներու: «Յառաջ»ը մեր ջերմ գուրգուրանքին առարկան է եւ օրը օրին անհամբեր կը սպասենք, իսկ տառ փոխարէն կը զլանաք հրատարակել շատ արդար պաշտպանողական մը» :— Վարդան Քիւփէլեան

Խնդիրը կը վերաբերի մեր աշխատակից Կ. Պետուշի մէկ երգիծանքին, «Բանք Հեգնական», որ հրատարակուեցաւ ապրիլ 28ին:

Այդ առթիւ, այս նոյն երիտասարդը բողոքագիր մը ղրկած էր, իսկ ուրիշներ ալ հաստատած էին երգիծանքին հիմնական մասերը: Այնպէս որ «բարւոք համարուեցաւ» յետաձգել:

— Եթէ այս տպենք, պատասխանն ալ պիտի հրատարակենք, յետոյ պատասխանին պատասխանը եւ թերեւս անուղղակի պատճառ ըլլանք բռուցիկներու նոր տեղատարափի մը...

Բայց քանի որ գոհացում կը պահանջեն, պարտականութիւն կը սեպեմ ամփոփել բողոքագիրը, թէեւ տարբեր բաներ են «յարձակողական»ն ու երգիծանքը:

Բողոքագիրը մեր ուշադրութեան կը յանձնէ հետեւեալ կէտերը. —

1. «Հայերէն գիրքերու եւ թերթերու ընթերցանութեան մասին թող Պ. Պետուշը հարցնէ հայ լրագրավաճառներուն եւ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեան գրադարանապետին թէ Մարսէյլի ո՞ր կազմակերպութենէն անդամները աւելի շատ ընթերցանութեամբ կը զբաղին»:

2. «Գալով հայերէն խօսելու հարցին, յօդուածագիրը շատ լաւ գիտէ որ տարի մը առաջ Միութեան անդամ արձանագրուեցան երբ պատանիներ, որոնք մէկ բառ հայերէն չէին գիտեր, իսկ այսօր ամէնուն պէս հայերէն կը խօսին: Միութեան սրահին ճակատը մեծ եւ եռագոյն տառերով գրուած է, — « ՀԱՅԵՐԷՆ ԽՕՍԻԼԸ ՊԱՐՏԱԻՈՐԻՉ Է. ԱՆՍԱՍՏՈՂԸ ՏՈՒԳԱՆՔԻ ԿԵՆԹԱՐԿՈՒԻ»:

3. «Ճիշդ է որ Միութեան անդամները շատ ծանօթ չեն Հայոց Պատմութեան եւ գրականութեան. սակայն Պ. Պետուշը չի՞ յիշեր որ երբեք անգամ խնդրուեցաւ նամակով թէ բերանացի, 15 օրը անգամ մը գալ եւ մէկ ժամ Հայոց պատմութեան դաս աւանդել տղոց: Ինչո՞ւ զլացաւ այս տարրական զոհողութիւնը. երբ անդին իր չհաւնած վարչութեան անդամները շաբաթը քանի մը անգամ կէս գիշերին ժողովէն կը դառնան, տքնելով, ծայրը ծայրին բերելու համար»:

Զանց կ՚առնեմ ուրիշ մանրամասնութիւններ :«Մենք ալ ունինք թերութիւններ, բայց ներելի չէ կասկածիլ մեր հայրենասիրութեան մասին»:

Հաւատա՞մ թէ այսքանով կը դադրի փոթորիկը:

Մանաւանդ որ, երկու կողմն ալ տոգորուած են բարեմտութեամբ, իսկ երգիծանքով ծաղկուած թերութեանց մեծ մասը միայն Մարսէյլի յատուկ երեւոյթներ չեն:

Ամէն պարագայի մէջ, պիտի կրնայի՞ք ժխտել, տղաք, թէ շատ խոր վէրքեր կը սպառնան այլափոխել Հ. Մ. Ը. Մ.ի դիմագիծը, սկսելով Փարիզէն...

ՎԱՀԷ

Մարաջախտ Ալէնպիի յանկարծամահ

Մայիս 14ին յանկարծամահ եղաւ մարաջախտ Ալէնպի, Պաղեստինի ճակատին յաղթականը, որ այնքան ջերմ գնահատականներ ուղղած էր հայ կամաւորներուն եւ ռազմիկներուն: 75 տարեկան էր:

Մեծ պատերազմի ընթացքին, անգլիական ոչ մէկ հրամանատար այնքան յաջորդական յաղթանակներ շահեցաւ որքան լորտ Ալէնպի: Իր գրոհին տակ իրարու ետեւէ ինկան նախ Կազան, յետոյ Բեթղեհէմը, յետոյ Երուսաղէմը: Այս յաղթական արշաւը յանգեցաւ Հալէպի գրաւման, (400 մղոն), վեց շաբթուան ընթացքին, խորտակելով թրքական դիմադրութեան թիկունքը եւ փութացնելով Կեդր. Եւրոպայի պետութեանց կազմալուծումը: Պաղեստինի յաղթանակն էր որ շինեց իր փառքը, բայց Ալէնպի 1914ին կռուած էր Մոնսի ճակատին վրայ, իբրեւ հեծելազօրքի հրամանատար: Դժուարձեւալ ինք էր որ, իբրեւ հրամանատարը անգլիական Գ. զօրաբանակին, ձեռնարկեց 1917ի յարձակողականին, Արեւմտեան ճակատին վրայ, եւ գրաւեց Վիմին, 10,000 գերիներով եւ 148 թնդանօթներով, 12 ժամուան մէջ:

Իր զինուորական առաջին գործունէութիւնը տեղի ունեցած է Զուլուներու երկրին 51883—84) եւ պօէրական պատերազմին մէջ:

Եգիպտոսի մարզպանն էր 1919էն 1925: Իր թանկագին գործակիցն եղած էր հռչակաւոր Լօրընսը, արծարծելու համար արաբական ապստամբութիւնը: Քաջ էր, անխոնջ եւ լայնամիտ: Ժողովուրդը կը սիրէր զինքը կոչել «ցուլ»:

ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ՏՈՒՐՔ ՎՃԱՐԵԼ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 14 թուականով.— Արաբները որոշեցին շարունակել պայքարը, քաղաքացիական անհնազանդութեամբ եւ մերժելով տուրք վճարել: Այս առտու Արաբի մը դիակը գտնուեցաւ հին քաղաքին մէջ, ինչ որ խիղ լեցուց կրակին վրայ: Աւելի քան 800 համակիրներ թափօր կազմեցին դիակին շուրջը: Բրիտանական եւ բնիկ պահակներ կը շրջին թաղերու մէջ: Բազմաթիւ Հրեաներ հին քաղաքէն հեռանալով նորին մէջ հաստատուեցան, ուղեկցութեամբ զինեալ ոստիկաններու: Արաբներու գործադուլը կը շարունակուի:

Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ Հոմսի եւ Համայի Արաբները թոյլ չեն տար որ բեռնակառքեր բանջարեղէն փոխադրեն Պաղեստին: Իրենց նպատակն է խանգարել Պաղեստինի պարենաւորումը: Կառավարութիւնը միջոցներ ձեռք առաւ, փոխադրութիւնը ապահովելու համար:

Հիթլէր կը խօսի անգլիական դեսպանին հետ

Հիթլէր մայիս 14ին իր մօտ հրաւիրելով Պերլինի բրիտանական դեսպանը, երկու ժամուան խօսակցութիւն մը ունեցաւ օրուան հարցերու եւ ծանօթ հարցարանի մասին: Մանրամասնութիւնները գաղտնի կը պահուին, բայց իրազեկներ կը հաւաստեն թէ գլխաւոր հարցերէն մէկը եղած է իտալական խնդիրը: Կը կարծուի թէ Գերմանիա վերապահ դիրք մը պիտի բռնէ Եթովպիոյ կցման հանդէպ, մինչեւ որ Ֆրանսա ճշդէ իր դիրքը: Խօսուած է նաեւ Աւստրիոյ կացութեան մասին: Ինչ կը վերաբերի բուն հարցարանին, Հիթլէր նորէն հաւկցուցած է թէ երբեք տրամադիր չէ ոչ - յարձակման դաշնագիր մը կնքելու Խ. Միութեան հետ:

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ «ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏ»

Արդեօք հնարաւո՞ր է հայկական «Ժողովրդական Ճակատ» ստեղծել: Եթէ այո, որո՞ւ հետ պէտք է միանալ եւ գործունէութեան մէկ ընդհանուր ուղեգիծ մշակել: Այդ պարագային ի՞նչ խնդիրներ են դրուած մեր առջեւ, որոնք կը սպասեն անմիջական լուծումի:

Վերջին տասնըհինգ տարիներու ընթացքին հայ քաղաքական կեանքը բիւրեղանալով և չերտաւորուելով երկու յստակ ու որոշ ճակատներու է բաժնուած, — Հայաստանի անկախութեան կողմնակիցներ եւ խորհրդային կարգուսարքի ուղեկիցներ: Անկախութեան գաղափարին գլխաւոր ախոյեան կը հանդիսանայ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը, իսկ խորհրդային տեսակէտի դրօշակիրն է հայ համայնավար կուսակցութիւնը: Իբրեւ այդպիսին, հայ իրականութեան մէջ Հ. Յ. Դ.ը կը ներկայանայ միակ կուսակցութիւնը՝ իր հետ ունենալով համակիր զանգուածներ եւ տարբեր կազմակերպութիւններ: Իսկ խորհրդային բանակին մէջ համայնավարներէն զատ կը գտնուին նաեւ հայկական միւս կուսակցութիւնները (ռամկավար, հնչակեան) եւ շարք մը կազմակերպութիւններ (Հօկ, Վերաշինացներ): Այնպէս որ, երբ խօսք կ'ըլլայ միացեալ ճակատ ստեղծելու մասին, պէտք է գլխաւորապէս նկատի առնել համայնավար կուսակցութիւնը եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը: Մնացած հոսանքներն ու կազմակերպութիւնները կը քալեն մէկուն կամ միւսին ետեւէն: Առանց համայնավարներու եւ Դաշնակցականներու միջեւ կայանալիք համաձայնութեան եւ գործակցութեան, աւելորդ է խօսիլ որ եւ է «ժողովրդական» կամ «միացեալ» ճակատի մասին: Իսկ երբ արտասահմանի մէջ խօսք կ'ըլլայ խորհրդային բանակին պատկանող որ եւ է հոսանքի հետ համաձայնութեան եզր գտնել, պէտք չէ մոռնալ որ անոր կռնակը կեցած է Հայաստանի համայնավար կուսակցութիւնը եւ վերջինիս թելադրանքով է, որ կը շարժին գաղութներու մէջ գործող այս կամ այն կազմակերպութիւնները: Հետեւաբար, միացեալ ճակատ ստեղծելու համար կամ այն է, որ պէտք է Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը եւ համայնավար կուսակցութիւնը համաձայնութեան գան եւ կամ խորհրդային բանակին պատկանող տարրերը լքեն Երեւանը եւ անկախօրէն ու անջատ բանակցին մեզի հետ: Երրորդ ճանապարհ չեմ տեսներ:

Այս հիմնական տեսակէտէն մեկնելով, տեսնենք թէ ինչ խնդիրներ են դրուած մեր առջեւ, որոնք հնարաւոր կամ անհնար կը դարձնեն համաձայնութիւնն ու համերաշխ գործակցութիւնը:

ԱՌԱՋԻՆ.— Համայնավարներու հետ կրնանք միանալ մեր երկրի վարչաձեւը պաշտպանելու համար (ինչ որ պատահեցաւ Ֆրանսայի մէջ): Նախ, ներկայիս տուեալ պայմաններու տակ երկրի ներսէն վտանգ չի սպառնար խորհրդային վարչաձեւին: Եւ յետոյ, Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը չի կրնար լծուիլ այդպիսի աշխատանքի, որովհետեւ այդ կը նշանակէ հրաժարիլ յանուն անկախութեան մղուած պայքարէն եւ բոլոր սկզբունքներէն: Հետեւաբար, այս կէտին շուրջ համաձայնութիւն կնքել հնարաւոր չէ:

ԵՐԿՐՈՐԴ.— Արտաքին վտանգ մը կրնայ մղել դէպի համաձայնութիւն: Մեր երկիրը կը գտնուի երկու զօրաւոր դրացիներու միջեւ՝ Ռուսաստանի եւ Թուրքիոյ: Այդ երկու երկիրները բարեկամներ են եւ անոնց համերաշխ գործակցութեան հետեւանքով է որ խորտակուեցաւ Հայաստանի անկախութիւնը: Մենք այդ պետութիւնները կը նկատենք իբրեւ թշնամիներ մեր գաղափարի իրականացման: Միծաղելի է նոյն իսկ համայնավարներու հետ խօսիլ ռուսական վտանգի մասին, քանի որ Ռուսաստանը անոնց համար բարերար մըն է ու փրկիչ եւ անոնք ամբողջովին ապաւինած են Մոսկուայի ուժին: Թրքական վտանգն ալ համայնավարներու համար գոյութիւն չունի, որովհետեւ անոնք նախ Թուրքիայէն որ եւ է պահանջ չունին եւ յետոյ ներկայիս Թուրքիան լաւագոյն բարեկամն է խորհրդային իշխանութեան: Այս մասին ալ խօսիլ տեղ չի մնար:

ԵՐՐՈՐԴ.— Կուսակցական փոխադարձ յարաբերութիւններ: Երբ Ֆրանսայի մէջ ընկերվարականները եւ համայնավարները համաձայնութեան եկան, անոնք դադրեցան իրարու դէմ պայքարելէ, իսկ ընտրութիւններու ատեն իրարու թեկնածուներ պաշտպանեցին: Սակայն, նոյնը չի կրնար պատահիլ մեր մէջ: Առոր արգելք են գլխաւոր երկու պատճառներ:

Նախ, բացի արտասահմանէն, մենք ունինք բազմաթիւ ընկերներ եւ համակիրներ նաեւ Հայաստանի մէջ: Խորհ. իշխանութիւնը 15 տարիներէ ի վեր զանոնք կը հալածէ ամենայն խստութեամբ եւ որ եւ է համաձայնութիւն վերջ չի դներ այդ խստութիւններուն: Օրինակը մէջտեղն է: Ռուս ընկերվարականները ջերմ կողմնակիցներ են «Ժողովրդական Ճակատ»ին եւ իրենց այդ տեսակէտը քանիցս արտայայտած են Աշխատաւորական Միջազգայինի բեմերէն: Սակայն, այդ պարագան որ եւ է անդրադարձում չունեցաւ Ռուսաստանի մէջ բանտարկուած եւ աքսորուած ռուս ընկերվարականներու վիճակին վրայ եւ մինչեւ այսօր ալ անոնք կը գտնուին փակակղի տակ ու ենթակայ են ամէն տեսակ հալածանքներու: Նոյն իսկ խորհ. կառավարութիւնը մերժեց արտասահմանէն եղած օտար ականաւոր ընկերվարականներու դիմումը՝ մեղմացնել քանի մը հիւանդ բանտարկեալ ընկերվարականներու բանտարկութեան պայմանները: Իսկ միացեալ ճակատին կազմութեան օրերուն, մեծ դիրք ունեցող համայնավար Ենուկիձէ փորձեց հովանաւորել քանի մը ծերունի աքսորականներ, անմիջապէս պաշտօնանկ եղաւ եւ այսօր իր հետքն իսկ կորսուած է: Նոյնը պիտի ըլլայ նաեւ հայ ընկերվարականներուն, որովհետեւ Մոսկուայի Ժողովրդական Ճակատներու քաղաքականութիւնը կը վերաբերի միայն դուրսին եւ որ եւ է առնչութիւն չունի ներսին հետ:

Երկրորդ, շատ ուշադրաւ են Դաշնակցականներուն ուղղուած այն կոչերը, որ կը տպուին արտասահմանի հայ համայնավար թերթերու մէջ: Համերաշխութեան եւ գործակցութեան առաջարկները կ'ուղղուին ոչ թէ Հ. Յ. Դ. կուսակցութեան, այլ դաշնակցական «շարքային եղբայր աշխատաւորներուն», միաժամանակ յայտարարելով որ իրենց պայքարը պիտի շարունակեն «դաշնակցական ղեկավարներու» դէմ: Այս մէկ փաստն իսկ ցոյց կու տայ, որ համայնավարները կը ձգտին ոչ թէ իրական համերաշխութեան եւ գործակցութեան, այլ Դաշնակցութեան պառակտումին եւ քայքայումին: Ընդառաջ երթալ այդ առաջարկին, կը նշանակէ օգնել համայնավարներուն՝ ներսէն պայթեցնելու համար մեր կուսակցութիւնը: Այնպէս որ համայնավարներու հետ համաձայնութեան գալով, ոչ մեր երկրի ընկերներուն վիճակը կը բարելաւուի եւ ոչ ալ պայքարը կը դադրի:

ՉՈՐՐՈՐԴ.— Ներգաղթ, ինքնութեան թուղթերու խնդիր եւ դպրոց: Ի՞նչ արժէք կը ներկայացնէ Երեւանի համար ներգաղթի շուրջ արտասահմանի մէջ գոյացած համաձայնութիւնը, երբ այդ գործին մէջ կարեւոր ազդակներ են Մոսկուան եւ Հայաստանի անմիջական դրացիները: Կրնա՞նք ազդել դուրսէն այդ ազդակներուն վրայ: Ի հարկէ ոչ: Հետաքրքրական պարագայ մը: Վերջին ներգաղթը շաբաթներով ուշացաւ Ֆրանսական կառավարութեան հետ ունեցած մէկ անհասկացողութեան պատճառով: 350.000 Ֆր.ի խնդիր մը կար: Հայաստանի կառավարութիւնը այս տարուան համար ծրագրած է երկրի շինարարութեան վրայ ծախսել 750 միլիոն Ֆր.: Մի՞թէ դժուար էր անոր համար անմիջապէս 350.000ի չէք մը ղրկել, որպէսզի չունենար աւելորդ նուաստացում եւ մուրացկանութիւն: Ներգաղթը բարեգործութիւն չէ, այլ պետական քաղաքականութիւն, որմէ յամառօրէն կը խուսափի խորհրդային կառավարութիւնը: Կրնա՞ք պարտադրել անոր այդ քաղաքականութիւնը …

Չեմ կրնար հասկնալ, թէ ինքնութեան թուղթերու կարգադրութեան գործին մէջ ի՞նչ դեր կրնան կատարել մեր համաձայնութիւնն ու գործակցութիւնը: Դատարանի եւ ոստիկանական ու նախարարական պաշտօնեայի համար օտարը միշտ կը մնայ օտար: Անոնք երբեք չեն հետաքրքրուիր թէ ենթական ո՞ր հոսանքին կը պատկանի կամ անդա՞մ է ժողովրդական ճակատին: Այդ խնդիրը աւելի հիմնական լուծումի մը կը կարօտի եւ դժբախտաբար մեզմէ կախում չունի:

Չեմ վիճիր, որ դպրոցներու շուրջ համաձայնութեան գալով, մեր կրթական գործը մեծապէս պիտի շահի: Սակայն այս խնդրին կարգադրութեան լաւագոյն միջոցը տեղին վրայ համաձայնութեան գալն է, որ առաւելապէս կախում ունի տուեալ միջավայրին մէջ տիրող մթնոլորտէն ու գործող անձերէն: Ոչ ոք ցարդ հակառակ է եղած այդպիսի գործակցութեան մը:

Ընդհանուր գիծերով ներկայացուցի այն առաջադրանքները որ կրնան վէճի նիւթ ծառայել, երբ հայկական ժողովրդական ճակատ կազմելու խնդիր ծագի: Իսկ պաշտօնապէս որ եւ է առաջարկ եղա՞ծ է ունէ մէկու կողմէ, գոնէ ես չեմ գիտեր:

ԱՇՈՏ - ԱՐԾՐՈՒՆԻ

ԻՆՉ Կ'ԸՍԵՆ ՄԵՐ ՀԱՐԵՒԱՆՆԵՐԸ

1500 ՏԱՐԻ ԵՏՔԸ

ԽՄԲ.— Վրացի յայտնի պատմաբան եւ պետական գործիչ Զ. Աւալիշվիլի, որ ներկայ էր Աստուածաշունչի թարգմանութեան 1500ամեակի տօնակատարութեան, Սորպոնի մէջ, հետեւեալ յօդուածն է գրած Կավկազի վերջին թիւին մէջ.— (Հեղինակին մէկ ուրիշ աշխատութիւնը արդէն ծանօթ է հայ ընթերցողներուն (Աւալով, «Վրաստանի անկախութիւնը»):

Սորպոնի մեծ ամփիթատրոնի մէջ, բազմաթիւ օտար բարեկամներու եւ կովկասեան միւս ժողովուրդներու համար անհասանելի չափով մեծ բազմութեան մը ներկայութեամբ, մարտ 29ին փարիզաբնակ Հայերը պատշաճ կերպով տօնեցին Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակը:

Սփիւռքի հայկական բոլոր կեդրոնները, պատասխանելով խորհրդային Էջմիածնի մէջ գտնուող Ամենայն Հայոց կաթողիկոսի կոչին, հարկ եղած ձեւով յիշեցին իրենց նախնիքներու գործը՝ հայրենի գրականութեան եւ քրիստոնէական եկեղեցականութեան հիմնադրումը, որ հանդիսացաւ իրենց ժողովրդի գոյութեան խարիսխը:

Յատկանշական եւ հասկնալի է այն պարագան, որ այդ տօնը ընդհանուր եղաւ թէ խորհրդային եւ թէ ոչ-խորհրդային Հայերու համար: Չէ՞ որ Ս. Գրքի թարգմանութիւնը սկիզբն է հայ գրականութեան պատմութեան եւ միաժամանակ ցուցանիշը ազգային ինքնագիտակցութեան, որ յետագային տարբեր պատճառներով բիւրեղացաւ եկեղեցական - դաւանական ձեւակերպման մէջ:

Բնական է, որ թէ Ս. Գիրքը եւ թէ եկեղեցին ծառայեցին իբրեւ մէկ ազդակը հայկական պետականութեան կառուցման: Սակայն պետական շէնքը շուտով խորտակուեցաւ եւ եկեղեցին առանձնայատուկ կազմակերպութեան ձեւ առաւ: Որքան ալ որ սահմանափակ էին անոր գործունէութեան սահմանները, բայց եւ այնպէս անոր մատուցած մեծ ծառայութիւնը յայտնի է: Հին ժամանակներուն ան հանդիսացաւ հայկական լոյսի եւ աւանդութիւններու պահակը: Յատկապէս վերջին դարերու ընթացքին՝ շնորհիւ Թուրքիոյ եւ Ռուսաստանի մէջ իրեն տրուած արժէքին:

Առհասարակ հետաքրքրական շատ կէտեր կը պարունակէ կրօնի պատմութիւնը Կովկասի մէջ:

Շատ հին ժամանակները, ընդունելով քրիստոնէութիւնը եւ յամառօրէն պաշտպանելով զայն, Հայերը կը յուսային ազատագրուիլ Իրանի Սասանեաններու հարստահարիչ լուծէն: Աւելի ուշ, նեղացուցիչ թուեցան յունական եկեղեցիի եղբայրական գրկախառնումը եւ հռոմէական արեւելեան պետութեան հրամայական ձեւերը: Ապազգայնացումին եւ յոյն դառնալու վտանգէն խուսափելու համար, Հայերը անջատուեցան արեւելեան ուղղափառ եկեղեցիէն եւ օրինակելի ճիգով մը պաշտպանեցին իրենց դաւանական դիմագիծը: Վրացիները անսաստելով Հայերու կոչը,— չմիացան անջատումին, որպէսզի տարբերուին անոնցմէ:

Իսկ աւելի ուշ, կովկասեան Ալպանիան (Աղուանք), որպէսզի կուլ չերթայ միակրօն Հայաստանին եւ Վրաստանին, ընդունեց մահմետականութիւնը: Սակայն այդ իսկ քայլով, ան մեծ բարդութիւններ ստեղծեց թէ իրեն եւ թէ իր դրացիներուն համար: Հազարամեակ մը պէտք եղաւ, որպէսզի Ալպանիան ինքզինքը ճանչնայ ու գտնէ իր կոչումը: Ի մէջ այլոց, Հիւս. Կովկասի մէջ ալ կրօնը ոչ միայն թելադրողի դերին մէջ էր, այլ ինքն ալ իր կարգին կը թելադրուէր քաղաքական նկատումներէ: Դէպի քրիստոնէութիւնը պաղիլը եւ մահմետականութիւն ընդունիլը ազգային ինքնապաշտպանութեան բնազդէն յառաջ կու գար: Օրինակ, Դաղստանը, յարեցաւ սիւննի աղանդին, պաշտպանուելու համար իրանեան ձուլումէն, զոր կը սպառնար շիի ռազմաշունչ աղանդը: Սակայն չշեղինք նիւթէն:

Ընդհանուր առմամբ հայկական եկեղեցականութիւնը իր սկիզբը կ'առնէ տիեզերական ժողովներու պառակտումներու շրջանին, իսկ հայ եկեղեցական հին կազմակերպութիւնը իր դարաւոր ազգային գործունէութեամբ հանդիսացաւ ծնունդ տուողը Հայաստանի հանրապետութեան՝ ներկայիս Երեւանի խորհ. հանրապետութեան:

Այդ արդիւնքը համեմատելով 1919-ի տենչերու հետ, անբաւարար կը թուի: Սակայն անոր համար, որ այդ տենչերը չափազանցուած էին: Իրականին մէջ, կովկասեան հանրապետութիւնները (անոնց կարգին եւ Հայաստանը), նոյն իսկ գոյութիւն ունեցող ձեւին մէջ, կենդանի ապացոյց է ոչ միայն խորհրդային յեղափոխութեան Կովկասի մէջ տարած յաղթանակի, այլ եւ կենսունակութեան եւ ազգային գաղափարի ուժի,— այսինքն ազգային իրաւակարգի եւ պետականութեան, որոնք վերածնած են ժողովրդային եւ պատմական հողին վրայ:

Բնական է, որ մարտ 29ի հանդէսը նուիրուած էր պատմական այդ հիմունքին՝ հին Հայաստանի պատմական ընդհանուր տեսարանին, այն ամէնին, ինչով որ կը սնանին հնագիտութեան բոլոր ճիւղերը: Հանդէսին մէջ, ի հարկէ, կովկասեան քիչ բան կար եւ աւելի շատ անցեալի փառաբանութիւնն էր: Այդ շատ հետաքրքրական է այն տեսակէտէն, որ կենդանի Հայաստանը, ինչպէս եւ դրացի հանրապետութիւնները լեցուն են նորոյթներով եւ Հայաստանը անոնց նման երեսը դարձուցած է դէպի ապագան, որ հաւանաբար անոնց մօտ աւելի ընդհանուր եւ միասնական է, քան ինչ որ եղած է իրենց անցեալը:

Անխուսափելի անհամաչափութիւն գոյութիւն ունի եւ միշտ ալ եղած է մտքին մատչելի Հայաստանի, որուն պատկերը դրոշմուած է հայրենիքէն տարագրուածներու մէջ, եւ հայկական իրականութեան միջեւ:

1914—1920ի դէպքերէն վերջ, փաստօրէն այդ անհամաչափութեան հիմունքներն աւելի փոխուեցան եւ զուգէ աւելի խորացան այն իմաստով, որ Հայաստանի սահմանները նեղցան, իսկ աւելցան Սփիւռքի մէջ գտնուող իր զաւակներու թիւը:

Կովկասեան ժողովուրդներէն միայն Հայերը ունին իսկական առումով ազգային գաղութներ: Երբեմն իրենք աւելի կը գերադասէին քիչ թիւով գտնուիլ դուրսը եւ աւելի մեծ թիւով՝ հայրենիքի մէջ: Սակայն դեռ հին ատէնէ ի վեր անոնք ցոյց են տուած ընդունակութիւն՝ յարատեւ գաղութներ կազմակերպելու: Այդ իսկ պատճառով Հայերու կեանքին մէջ ազգային գաղութները կարեւոր դեր են կատարած: Պատերազմէն վերջ, երբ հայկական մնացորդները ձգեցին Թուրքիան, անոնց արժէքն աւելի բարձրացաւ: Սակայն Հայերը ղրկուեցան իրենց մէկ հայրենիքէն: Այլ եւս գոյութիւն չունի Թրքահայաստանը: Այդ կորուստով պէտք է բացատրել հայերու բազմապատկումը Եւրոպա եւ Ամերիկա:

Առաւել եւս մեծ կարեւորութիւն է ստացած կովկասեան Հայաստանը, առանց յետագայ ձեւաւորումներու: Ուրիշ Հայաստան գոյութիւն չունի, սակայն գոյութիւն ունին կարեւոր յաւելումներ ազգային գաղութներով եւ կովկասեան դրացի հանրապետութիւններու մէջ բնակող Հայերով:

Աւելի քան երբեք իր պատմութեան ընթացքին, Հայաստանը ներկայիս կովկասեան երկիր մը եղած է: Այս է վախճանը Բիւզանդիոնի եւ արեւելեան կայսրութիւնը նուաճող Թուրքերու դէմ մղած իր դարաւոր պայքարներու: Նոյնը պատահեցաւ եւ փոքր Ասիոյ Յոյներուն, անոնք ալ վտարուեցան Թուրքիայէն, սակայն մէկ ուրիշ՝ արեւմտեան ուղղութեամբ: Տեղին է յիշել, որ ասոնց գալով աւելցան բուն՝ եւրոպական Յունաստանի կենսական ուժերը:

Կովկասի մէջ հայկական հանրապետութեան կազմութեամբ Հայաստանի բախտը վերջնապէս կապուած է իր կովկասեան դրացիներու ճակատագրին: Այդ է խուսափուիլ չկայ: Որքան ալ կարեւոր ըլլան հայկական գաղութները՝ Հնդկաստանէն Քալիֆորնիա, որքան ալ որ նիւթապէս զօրաւոր ըլլան եւ լեցուն ազգային ասիինով, որձեալ այդ ժողովրդի ապագայի երաշխիքը կը հանդիսանայ կովկասեան փոքրիկ հանրապետութիւնը: Ամփիկա անոր Պաղեստինն է, — սակայն առանց Արաբներու:

Մարտ 29ի հանդէսին մէջ ոչ-հայ բանախօսներէն մէկը հարկ համարեց յիշատակել այն լուծմանները, որ արտացաւ մարդիկ 19րդ դարու վերջերը նուիրած են Թուրքիոյ մէջ հալածական Հայերուն. յիշեց նաեւ անցեալի կապը Լուսինեաններու եւ կիլիկեան Հայաստանի միջեւ: Սակայն, թէ միջին դարերուն եւ թէ մեծ պատերազմի օրերուն Հայերու կողմէ քրիստոնեայ Եւրոպայի վրայ դրուած յոյսերը նոյն արդիւնքն ունեցան,— Հայերը արտագաղթը օտար երկիրներ: Այսինքն այն, որու շնորհիւ լեցուն էր Սորպոնի մեծ սրահը մարտ 29ին:

Սակայն մի՞թէ ատոր մէջ կը կայանայ խնդիրը:

ՏԵՂ ՈՍԿԻ ՏԵՂԱՑԻ …

Հնդկաստանի Սուրա քաղաքին մէջ մեծաշուք հարսանիք մը տեղի ունեցաւ: Հազարաւոր ժողովուրդ ճամբաները կեցած էին դիտելու թափօրը: Հարսը մետաքսահիւս հանդերձանքով կը կրէր մարգարտէ թանկագին մանեակներ, իսկ փեսան անգին մատանիներ դրած: Արարողութիւնն յետոյ հսկայական հացկերոյթ մը տրուեցաւ:

Ո՞վ էին ամուսնացողները …

— Երկու կապիկներ պարզապէս:

Փեսայ - կապիկը կը պատկանէր Սատըու անուն քուրմի մը որ տեսիլքի մը մէջ հրաման ստացած էր իր կապիկը ամուսնացնելու Նագիքի սուրբ տաճարին մէջ պահուած կապիկուհիի մը հետ:

Ահա այս երկնային հրամանն էր որ գործադրուեցաւ փառայեղ վայելչութեամբ:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (4)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Մինչդեռ երկու ընկերները այդպէս համր լեզուով կը խօսակցէին իրարու հետ, ժանտարմական սպան, գրասեղանի վրայ ամբողջովին բացած մոմ չորէ գլանիկը, գլուխը կը կոտրէր բան մը հասկնալու համար այդ հանելուկ յատակագծէն: Մէկ ոտք լայնութեամբ եւ երկու ոտք երկարութեամբ կտաւ մըն էր՝ խնամքով նկարուած: Անշուշտ շրջանի մը յատակագիծն էր: Բայց ինչ որ դիտողի մը անմիջական ուշադրութիւնը կը գրաւէր՝ այն էր որ այդ ակներեւ յատակագծի վրայ ոչ տեղի անուն և ոչ իսկ տառ մը գրուած էր. նոյն իսկ պայմանադրական նետը կը պակսէր երկրի չորս կողմերը ցուցադրող:

Մոմչորի կեդրոնին վրայ սեւ թանաքով երկարաւուն քառակուսի շէնքի մը յատակագիծը նկարուած էր, չորս անկիւններ ժանիքաւոր բոլորակներով: Շատ մեծ ուշիմութեան պէտք չկար հասկնալու համար, թէ այդ քառակուսին բերդ մը, կամ ատոր մօտ բան մը կը ներկայացնէր, եւ որ այդ քարտէսի կարեւորագոյն կէտն էր: Այդ քառակուսիի քովէն, կապոյտ թանաքով բարակ եւ ոլորուն գիծ մը կը պատկերէր գետակ մը, որ բաւական մը վար կը կտրուէր կամուրջի նշանով եւ գետակը խաչաձեւող ճամբայով մը, որու մէկ ծայրը կը կորսուէր ինչ որ շէնքերու մէջ, որոնք անշուշտ քաղաքի մը ծայրամասի թաղերը լինելու էին, իսկ ճամբու միւս մասը կ'երկարէր դէպի հեռուները, երբեմն անցնելով կլոր կէտերու քովէն, որոնք հաւանաբար որոշ գիւղեր կը բնորոշէին:

Իրականին մէջ, այդ յատակագիծ քարտէսը դիտողի մը ուշադրութիւնը պիտի չգրաւէր, եթէ չլինէր ժանիքաւոր բերդը, բայց մանաւանդ կարմիր թանաքով կարճ սլաք մը, որ բերդի ետեւի կողմէն կէտ մը կը ցուցնէր, ուր ոչ պատուհանի եւ ոչ դրան նշաններ կային:

Սպան տարակուսանքով գլուխը թափահարեց, մարդու մը նման, որ ինքզինքը կը գտնէ անլուծելի հանելուկի մը առջեւ: Գլուխը վեր վերցուց ու հետախուզող հայեացքը կեդրոնացուց Քաջալի վրայ: Ժանտարմական վարչութեան մէջ եփած սպայ մը, առաջին հայեացքով իսկ կրցաւ ճանչնալ ձերբակալուածի մէջ հին փորձուած յեղափոխական մը, որու հետ սովորական հարցաքննութիւնով մը գլուխ պիտի չկրնար ելլել:

Համակրելի դէմքով երիտասարդ գնդապետ մըն էր վրացի սպան: Բարեձեւ կազմով կենդանի եւ աշխոյժ դէմքը շրջապատուած թխորակ սուր մօրուքով մը: Համազգեստի ձախ կուրծքին անցուցած էր իրաւաբանական համալսարանի կապտաւուն նշանը:

Ծանրօրէն կոթնելով աթոռի յենարանին՝ սպան շատ քաղաքավար, խօսքը ուղղեց Քաջալին:

— Խնդրեմ մօտեցէք եւ նստեցէք, սեղանի քով աթոռ մը մատնացոյց ընելով:

Քաջալը բոլորովին լուռ, մեքենական շարժումով մօտեցաւ եւ նստաւ աթոռին վրան՝ համբերութեամբ ըսպասելով սպայի հարցումներուն:

— Ձեր անցագիրը, խնդրեմ:

Բաճկոնի ներքին գրպանէն հանելով հնամաշ անցագիր մը, որու ամէն կողմը ծածկուած էր կնիքներով եւ ոստիկանական մակագրութիւններով, Քաջալը անխօս երկարեց զայն սպային.

— Ձեր անո՞ւնը:

— Արշակ Պետրոսեան:

— Ո՞ր տեղացի էք:

— Պարսկաստանցի, Սալմաստ գաւառի Հաւթվան գիւղէն:

Սպայի դէմքին նուրբ ժպիտ մը գծագրուեցաւ:

— Զարմանալի չէ՞ որ, վերջերս շատ մը ձերբակալուածներ գրեթէ բոլորն ալ Պարսկաստանցի դուրս կուգան,— ու հարցական նայեցաւ Քաջալի աչքերուն:

Քաջալը բոլորովին անտարբեր, լուռ մնաց:

Լրտեսը, որ գործը վերջացուցած՝ կանգներ էր սպայի ետեւ, գայլի մը նման, դունչը առաջ երկարած, չարախինդ ծիծաղով մը դարձաւ սպային.

— Սուտ կը խօսի, Ձերդ Գերազանցութիւն, Պարսկաստանցի չէ, ես գիտեմ …

Բայց չկրցաւ շարունակել: Սպան, ակնյայտնի զզուանք մը դէմքին, արհամարհոտ ձեռքի շարժումով մը լռեցուց զայն: Ու դառնալով ձերբակալեալին՝ հարցուց.

— Իսկ ուրտեղէ՞ն կուգաք:

— Վլատիկաւկազէն,— առանց տատամսելու պատասխանեց Քաջալը:

— Օ՛, այդպէս: Հետաքրքիր է գիտնալ թէ՝ այնտեղ ի՞նչ գործով կը զբաղէիք:

— Զօր մրգեղէնի վաճառականութեամբ,— ինքնավստահ համարձակութեամբ պատասխանեց Քաջալը:

Սպան կէս հեգնական, կէս լրջօրէն, կարծես ինքնիրեն սկսաւ խօսիլ:

— Անշո՛ւշտ, անշուշտ, Պարսկաստան չոր մրգեղէններու երկիրն է ու Պարսկաստանցիք այդ ճիւղի մէջ յայտնի վաճառականներ են,— ու յանկարծ չեչտակի նայելով Քաջալին, հարցուց.

—Իսկ այս պայուսակները ձերն են, չէ՞ …

— Ոչ, առաջին անգամն է որ կը տեսնեմ … չոր ձայնով մը պատասխանեց Քաջալը:

Լրտեսը ինքզինքը զսպելու անկարող, բարկութեամբ պոռաց.

— Թշուառականը սուտ կը խօսի, սուտ կը խօսի, Ձերդ Գերազանցութիւն …

— Լռէ,— հրամայեց սպան անհամբերութեամբ,— այդ իմ գործը չէ, գիտցածներդ կը յայտնես քննիչին, երբ կարգը կուգայ,— ու նորէն դէմքը դարձնելով դէպի Քաջալը՝ մատով ցոյց տուաւ սեղանի վրայ փռուած քարտէսը, եւ որպէս թէ ընկերոջ հետ խօսէր, մտերմօրէն հարցուց.

—չէ՞ք կարծեր թէ հետաքրքիր տոքիւման մըն է …

Ուսերը վեր բարձրացնելով միայն՝ պատասխանեց Քաջալը, որպէս թէ բոլորովին անտարբեր: Սառը քրտինք մը ճակատը ծածկած էր սակայն: Արդէն տկար, այդ իրիկուան իրարու յաջորդող պատահարները զինք բոլորովին ընկճեր եւ ջղայնացուցեր էին: Նոյն իսկ իր ձերբակալուիլը, որ այնքա՛ն տխուր հեռապատկեր մը կը բանար իր առջեւ, չէր ընկճեր զինքը այնչափ, որչափ այդ մոմչորի պզտիկ կտորը, որուն տեսքը ֆիզիքական անհանդուրժելի ցաւ մըն էր դարձած:

«Եթէ միայն կարողանայի յափշտակել եւ ոչնչացնել այդ քարտէսը», կը մտածէր Քաջալը, ներքին փոթորիկը աշխատելով ծածկել դէմքի խաբուսիկ խաղաղութեամբ, որքան բան փրկած կը լինէի:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

…ԵՐԲ ԿԸ ՄԵԿՆԷՐ ԿԱՐԱՒԱՆԸ

— . —

Ներգաղթի կարաւանին մեկնումին առթիւ, Մարսէյլէն ստացած ենք ու-րիշ երկու թղթակցութիւններ ալ: Մեր թղթակցին մանրամասն նկարա-գրութիւնը արդէն հրատարակած ըլ-լալով, այդ երկու նամակներէն կը քաղենք քանի մը դրուագներ. —

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Քարափին վրայ: Կը սպրդիմ ժողովուրդին մէջ, տպաւորու-թիւններ լսելու համար:

— Ի՞նչ ունիս, մայրիկ, ինչո՞ւ կու-լաս:

Խեղճ կինը փոխան պատասխանի կը փղձկի եւ երկու ազգականներ կը պատմեն թէ իր երկու երիտասարդ զաւակները չեն ուզեր Ֆրանսայէն բաժնուիլ: Դժուարաւ եկած են մին-չեւ հոս եւ միշտ ալ փախչելու առիթ կը փնտռեն, կ'ըսէ տարեցը կին մը:

— Պարապ առարկութիւններ կ'ընեն ըսելով թէ Հայաստանի մէջ խօսուն պատկեր չկայ, շքեղ պարասրահ-ներ չկան, ամառը լողնալու համար ծով չկայ, կ'աւելցնէ ճերմակ մազե-րով ակնոցաւոր կին մը: Եւ ապա ձայնը մեղմացնելով.— Վերջապէս ներկուած մազերով աղջիկներ չկան հոն ...

Քանի մը բարեկամներով տղաքը կը համոզենք որ չզատուին իրենց մօր-մէն եւ սիրեն հայրենիքը:

Քիչ մը վեր՝ Սէն Լուի քանի մը կի-ներ կը վիճաբանին ներգաղթող ընտա-նիքի մը վրայ եւ կը դատապարտեն զինք որ չուզելով իր ամուսինին հետ Հայաստան մեկնիլ, զաւակներուն հետ [illegible] անհետացած է: Մինչդեռ եր-կայնահասակ շնորհալի Ֆրանսուհի մը, կինը հայ երիտասարդ բանուորի մը, իր երեք պզտիկներով ուրախ է որ կը մեկնի՝ իր ամուսնոյն հայրե-նիքը:

Մինչ լուսանկարի եւ շարժանկարի մեքենաները կը գործեն անընդհատ, անդին «րուհճի» քարոզիչներ կը շրջին ժողովուրդին մէջ եւ ձրիաբար կը բաժնեն Աւետարաններ, կրօնական տետրակներ եւ բացառիկ պրակներ հայատառ թուրքերէն, արեւելահայե-րէն եւ արեւմտահայերէն. կրկնելով շարունակ.

— «Կարդացէք Ս. Գիրքը եւ Աւետա-րանը, եթէ կ'ուզէք փրկուիլ յաւիտե-նան»:

Ներգաղթող քահանայ մը շոգենա-ւին մէջէն կը քարոզէ.

— Մի կենաք հոս, սիրելի ժողո-վուրդ, ձեւ մը, կերպ մը գտէք գալ միանալու համար մեզի. մեռնինք մի-ասին, ապրինք միասին:

Այս միջոցին Կոմիտասի դագաղը ճերմարմարճ մեքենայի հաստ պարան-ներով կը ճօճի օդին մէջ որուն երեք կողմերը սեւցած են անուններու, մա-կանուններու եւ հասցէներու արձանա-գրութիւններով: Ի տես դագաղին քա-հանան յուզումով կը շարունակէ.

—«Ահաւասիկ մենք կը տանինք հայ երգի մեծ վարպետը, դուք չէք կրնար առանց երգի մնալ այս օտարութեան մէջ, պէտք է հետեւիք եթէ ոչ մեզի, գոնէ դագաղին»:

— Հոգ մի ընէք, Տէր Հայր, մենք պիտի գանք շատ աւելի մեծ բազմու-թեամբ եւ աւելի մեծ նաւերով:

Ս. Մ.

ՄԱՐՍԷՅԼ, 11 մայիս.— Շոգենա-ւին մէջ: «Լռութիւն, լռութիւն» եւ ահա կ'երեւայ Ֆրանսայի Հօկի Կեդր. Վարչութեան քարտուղար բժիշկը եւ կը սկսի կարդալ նախապէս պատրաս-տուած բանաձեւեր, յանուն ներգաղ-թողներու ուղղուած զանազան հաս-ցէներու: Առաջինը Ֆրանսական կա-ռավարութեան վարչապետ Պ. Ալպէր Սարոյի, յայտնելու իրենց երախտա-գիտութիւնը, երկրորդը՝ ընկ. Ստալի-նին, Կալինինին եւ Մոլոթովին, ի-րենց «բոցավառ ողջոյններուն» միա-ցնելով նաեւ իրենց շնորհակալութիւն-ները, որ միջոցներ ստեղծեցին զի-րենք իրենց խորհրդային հայրենիքը փոխադրելու համար: Երրորդը՝ ընկ. Վորոշիլովի, չորրորդը՝ ընկ. Խան-ջեանին, Գուլոյեանին, հինգերորդը ընկ. Ա. Եսայեանին, վեցերորդը՝ Նանսէնեան օֆիսին, եօթներորդը՝ Ֆրանսայի Հօկի Կեդր. Վարչութեան եւ վերջապէս ութերորդը Շահվեր-դեանին, նոյնիմաստ պարունակու-թեամբ: Մտածեցի վայրկեան մը, խեղճ Բարեգործական, հապա քեզի՞ ... Նորէն Հօկի քարտուղարը. — (Ընկերներ եւ քաղաքացիներ, լսեցէք, Երեւանէն հեռագիր մը ստացայ, ճիշդ հիմա, հէմ ալ հայերէն գրուած (ի՞նչ հրաշք, հայկական կառավարու-թիւն մը հայերէն հեռագիր է տուեր ...), խորհր. Հայաստանի կառավա-րութիւնը ողջունելով խորհ. Հայաս-տան մեկնող հայ աշխատաւորութիւ-նը՝ ուրախ է որ անոնք պիտի գան եւ լծուին ստախանովեան աշխատանքի: Կեցցէ խորհ. Հայաստանը եւ անոր մեծ առաջնորդ ընկ. Ստալինը»: Ձայներ,— կեցցէ՝ Ստալին, կեցցէ՝ Խանջեան: Իսկ տղեկ մը անխուսափե-լին՝ անկցի՝ Դաշնակցութիւնը, քայ-քայեցէք Դաշնակցութիւնը:

Ցիմա՞ր տղայ, բերանը բաց, աչքը գոց, այնչափ յառաջացած է նաւուն ցուռկը, որ քիչ կը մնայ ծովը իյնայ:

Մինչ բազմութեան մէջ շատեր ի-բաւամբ կը պոռային.

— Ապուշնե՛ր, եթէ Դաշնակցութիւ-նը չըլլար, դուք ի՞նչպէս այսօր Հա-յաստան կրնայիք երթալ: Անոնք էին որ իրենց առաւելագոյնը զոհեցին այդ հայրենիքը ունենալու համար:

Յ. Տ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ի՞ՆՉ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ՈՒՆԻՆ ՄԵՐ ԲԺԻՇԿՆԵՐԸ

— o —

«Խ. Հայաստան» (9 ապրիլ) կը հը-րատարակէ իր տեսակցութիւնը Երե-ւանի բժիշկներուն հետ, որոնք կը խօ-սին իրենց ծրագիրներուն եւ աշխա-տանքներուն մասին.—

Փրոֆ. Լ. Յովհաննիսեան կ'ուսում-նասիրէ սիրտի եւ երակներու հիւան-դութիւնները,— հեղուկներու շարժ-ման ուսումնասիրութեամբ կ'աշխա-տի ճշդել սիրտի եւ երակներու ձայ-ները, որոնց շնորհիւ կը կատարուի կարգ մը հիւանդութեանց ախտաճա-նաչումը: Փրոֆ. Յովհաննիսեան գը-տած է նաեւ ջերմախտով վարակուած եւ անբուժելի համարուած հիւանդնե-րը բժշկելու նոր եղանակ մը: Ծանր հիւանդին կուտայ օրական կէս փունտ փայծաղ: Այս եղանակով բազմաթիւ հիւանդներ է բուժած փրոֆէսորը եւ այդ մասին զեկոյց մը կարդացած Անդրկովկասի ջերմախտաբանութեան համագումարին մէջ: Փրոֆ. Լ. Յով-հաննիսեան կը վարէ Երեւանի երկ-րորդ հիւանդանոցը:

Կնախտաբուժական հիւանդանոցի տնօրէն Փրոֆ. Արեշեան կ'ուսումնա-սիրէ «ջերմախտէն ազդեցութիւնը յը-ղութեան եւ ծննդաբերութեան վրայ», ինչպէս նաեւ կնոջ մանկաբարձական առանձնայատկութիւնները Հայաս-տանի պայմաններուն մէջ: Փրոֆ. Ա-րեշեանի ուսումնասիրութիւններէն կը հետեւի, որ Հայաստանի մէջ աղ-ջիկները արբունքի կը հասնին 15 տա-րեկանէն սկսեալ: Եւ ամուսնութիւնը թոյլատրելի կը համարուի 16 տարե-կանէն վեր: Սակայն աղջիկը լրիւ զար-գացման կը հասնի միայն 26 տարե-կանին: Փրոֆէսորին ուսումնասի-րութիւնները պարզած են նաեւ, որ ջերմախտը ծանր հետեւանքներ կը թողու սաղմի զարգացման եւ նորա-ծին երեխայի առողջութեան վրայ: Ջերմախտով վարակուած շրջաննե-րուն մէջ ծննդաբերութեան թուական աճումը կը նուազի: Փրոֆէսորը իր ուսումնասիրութիւններէն շատերը արդէն յանձնած է հրատարակու-թեան:

Տոքթ. Մանուէլեան, որ կը գործէ երկրորդ հիւանդանոցին մէջ, կ'ու-սումնասիրէ տիժիթալինի ազդեցու-թիւնը սրտի հիւանդութիւններուն վը-րայ, եւ իր կատարած փորձերուն մասին զեկոյց մը կարդացած բժշկա-կան համալսարանի գիտական հետա-զօտութեանց ժողովին մէջ: Տոքթ. Մանուէլեան կ'աշխատի նաեւ լեղա-պարկի բորբոքումը բուժելու նոր ե-ղանակի մը վրայ,— Դիլիջանի շրջա-նը Թթու Ջուր գիւղը ունի հանքային ջուր մը, որ մեծ քանակութեամբ եր-կաթ եւ բնական աղեր կը պարունա-կէ: Այս ջուրը բարերար ազդեցու-թիւն մը կը գործէ լեղապարկի հի-ւանդութեամբ տառապողներուն վը-րայ: Տոքթ. Մանուէլեան գիտած է որ Հայաստանի մէջ լեղապարկի բորբո-քումներուն մէկ կարեւոր մասը (40 առ հարիւր) յառաջ կուգայ փրոթո-զօէրներու ներգործութենէն,— այդ մասին Բագուի համագումարին մէջ կարդացած է զեկոյց մը, որ շատ գը-նահատուած է եւ կը տպագրուի ներ-կայիս:

Տոքթ. Գ. Մելքոնեան, երկրորդ հի-ւանդանոցի բժիշկներէն, կ'ուսումնա-սիրէ ֆոլէսթրինին դերը վիրաբու-ժական վարակումներու պարագա-յին»: Կ'աշխատի պարզել ֆոլէսթրի-նի դերը մարդկային մարմնոյն մէջ, թարախաբեր մանրէներու պատճա-ռած հիւանդութեանց պարագային, իբրեւ պաշտպանութեան ազդակ: Պարզել է վերջ այդ դերը, անհրա-ժեշտ նկատուած ժամանակ՝ կարելի է ներարկումով մարդկային մարմինին մէջ շատցնել անոր արտադրութիւնը, կամ ուղղակի դուրսէն տալ: Տոքթ. Մելքոնեան ունի նաեւ ուրիշ ուսում-նասիրութիւն մը, որուն վրայ կ'աշ-խատի.— «Մակամարմնային (փէրի-փէրիֆ) ջիղերու վրայ հրացէնի վէր-քերը եւ անոնց վիրաբուժական դար-մանը»:

ԵՐԱԺՇՏԱԿԱՆ ԳՈՐԾԻՔՆԵՐՈՒ ԱՐՀԵՍՏԱՆՈՑ

— o —

Երեւանի մէջ անցեալ տարի բաց-ուեցաւ երաժշտական գործիքներու արհեստանոց մը, որ յառաջիկային պիտի վերածուի գործարանի:

Արհեստանոցին մէջ ներկայիս կ'աշխատին 40 բանուորներ, որոնք կը շինեն մանտոլին, թառ, քեմանչէ, ինչպէս նաեւ ուրիշ գործիքներ: 1935-ին, վերջին եռամսեային, արհեստա-նոցը 300 մանտոլին շինած է, 200 թառ եւ ուրիշ գործիքներ: Այս տարի կը յուսացուի որ արհեստանոցը արտա-դրէ 2000 մանտոլին, 600 թառ, 400 քեմանչէ, 200 թմբուկ: Ցունուարին արհեստանոցը մեքենայացուց աշխա-տանքը, այնպէս որ արտադրութեան արժեքինը 30 առ հարիւր նուազեցաւ:

Արհեստանոցը մեծ հեռանկարներ ունի: Գալ տարի պիտի աշխատուի պատրաստել աւելի բարդ գործիքներ, մասնաւորաբար պիտի կատարուի Հայաստանի մէջ առաջին դաշնամու-րը (փիանօ) շինելու փորձը:

Արհեստանոցը ունի նաեւ երաժշ-տական գործիքներու նորոգութեան բաժին մը:

ՍՏՈՐԵՐԿՐԵԱՅ ՀԻՆ ՈՒՂԻ ԱՐՃՆԻԻ ՋՈՐԻՆ ՄԷՋ

..Քանաքեռի ջրաէլեկտրակայանի շի-նութեան վրայ աշխատող բանուորնե-րը, Ապրիլ 19ին, պատնէշին մօտ, պատահաբար երեւան հանեցին ստոր-երկրեայ ուղի մը, որ ամբողջովին պատած է տուֆ քարով: Պատերուն եւ կամարներուն սալերը իրարու մի-ացուած են կրի շաղախով: Անցքին բարձրութիւնն է 1.60 մեթր, լայնքը 1.15 մեթր: Մուտքը կը սկսի Զանգի գետէն քանի մը մեթր հեռաւորու-թեան վրայ, տաշածոյ քարերէ պատ-րաստուած աստիճաններով եւ կ'ըն-թանայ դէպի վեր: Ճամբան տեղ տեղ խափանուած է քարակոյտերով եւ մուտքէն մօտ 30 մեթր հեռաւորու-թեան վրայ բոլորովին գոցուած հս-կայական քարով մը:

Մասնագէտներուն ենթադրու-թեամբ, այս ստորերկրեայ ուղին շինութիւնը պէտք է տանիլ մինչեւ Հայոց պատմութեան միջնադարը: Ուղին նպատակն է եղած Զանգի գե-տը միացնել ներկայ Արգնի գիւղի հո-ղերուն վրայ գտնուած հին օբերու-աւանի մը հետ:

Ուղին շատ հետաքրքրական է նա-եւ ճարտարապետական տեսակէտով: Ցոյց կուտայ ճարտարապետներուն վարպետութիւնը, մանաւանդ եթէ նկատի առնենք որ իր օրինակով եւ արուեստով առ այժմ միակն է Հա-յաստանի մէջ:

Հնութեանց Պահպանութեան յանձ-նաժողովին կարգադրութեամբ, ներ-կայիս կը մաքրուի ուղին, բանալու համար անցքը մինչեւ դաշտավայր ելքը, որոշակի պարզելու համար ու-ղիին նպատակը:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Ընտանեկան երեկոյթ

ՎԻԷՆ, 11 մայիս (Յառաջ).— Տիգ-րանակերտի եւ Շրջ. Հայր. Միու-թեան մասնաճիւղը ընտանեկան երե-կոյթ մը սարքած էր մայիս 9ին, Հ. Յ. Դ. «Խժակ» ակումբին մէջ: Ժա-մանակին գոհացուցիչ բազմութիւն մը սրահները շրջապատած էր: Տիկ. Ե. Նալպանտեան, Հայր. Միութեան կող-մէ երեկոյթը բանալով, քանի մը մը-խիթարական խօսքեր վերջ, պարզեց Հայր. Միութեանց դերը այս օտար ափերուն վրայ:

Վարչութեան կողմէ պատրաստ-ուած էր գեղարուեստական փոքրիկ բաժին մը: Արտասանեցին Օր. Վ. Նալպանտեան, Պ. Տ. Դաւիթեան, եւ փոքրիկն Օ. Տոլմաճեան: Մեներգեց՝ Պ. Ս. Տոլմաճեան:

Այս փոքրիկ բաժինը լրանալէ վերջ, սեղանապետ ընտրուեցաւ Պ. Գ. Քի-լէրճեան եւ շուտով ստեղծուեցաւ հայրենասիրական տաք մթնոլորտ մը: Առաջին անգամ սեղանապետը արտա-սանեց յաջողապէս Սիամանթոյի «Զարկ Կովկաս»ը, որմէ վերջ սեղա-նակիցները կարգով իրենց պարտակա-նութիւնը կատարեցին, ազգային, յե-ղափոխական, գեղջկական երգերով, արտասանութիւններով եւն.:

Տիկ. Ա. Թորիկեան յուզումով ար-տասանեց քանի մը խօսքեր, յուզելով նաեւ մեզ:

— «Այս պահուս շոգենաւ մը կը սուրայ Միջերկրականի վրայէն դէպի Սեւ Ծով, բեռնաւորուած հարիւրա-ւոր մեր արենակիցներով ու եղբայր-ներով, որոնք կ'երթան դէպի հայրե-նիք, երկար տարիներ անոր կարօտով մրրկուելէ վերջ ... Մաղթենք որ յա-ջողութեամբ ողջունեն հայրենի հողը իսկ մենք մնացածներս ամուր պահենք մեր յոյսն ու հաւատքը, տոկալու եւ պայքարելու, նոր նոր կարաւաններ ղրկելու: Եւ օր մըն ալ ամբողջ մէկ, ըլլանք մեր պատմական հայրենիքին մէջ, մեր դրօշակով միասին, ու մեր պատուաւոր տեղը գրաւենք ազգերու ընտանիքին մէջ...»:

Խնջոյքին ներկայ էր նաեւ հեռա-նալու հարկադրուած երիտասարդ մը, որուն համար քանի մը վայրկեանի մէջ հանգանակուեցաւ 125 ֆրանք:

Հաւաքոյթը տեւեց մինչեւ կէս գի-շեր:

Պալ - Աղբիւր

ՄԱՄՈՒԼ

ԱՆՏԵՂԻ ԱՆՀԱՆԳՍՏՈՒԹԻՒՆ

— . —

«Հայրենիք» հետեւեալ խորհրդա-ծութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (25 ապրիլ).

—« Նիւ Եորքի հայաստա համայ-նավար թերթը չափազանց անհանգս-տացած կ'երեւի մասնաւորապէս ի-րենց նոր իմացած մէկ զրոյցէն, որուն համաձայն Ռամկավարները ասկէ քա-նի մը տարի առաջ փորձ են ըրած հա-մաձայնութեան գալու Դաշնակցու-թեան հետ:

Սակայն, դարձեալ պէտք է ըսել, թէ միանգամայն անտեղի է իրենց ան-հանգստութիւնը այդ առթիւ: Եթէ հայանուն համայնավարները քիչ մը աւելի լաւ ճանչցած ըլլային Ռամկա-վարներու հոգին, երբեք պարապ տե-ղը չպիտի յուզուէին նման զրոյցէ մը: Անոնք պէտք է որ մինչեւ այժմ գիտ-ցած ըլլային, թէ Ռամկավարները այնպիսի կոյր ատելութեամբ լեցուած են դէպի Դաշնակցութիւնը եւ այն ա-մէնը, ինչ որ Դաշնակցական կնիք կը կրէ կամ Դաշնակցութեան հետ ո եւ է առնչութիւն ունի, որ աւելի շուտ ա-նոնք սատանային հետ պիտի համե-րաշխին, քան Դաշնակցութեան: Բան մը, որ իրականին մէջ արդէն ըրած են ու կ'ընեն այն օրէն, երբ բոլշեւիկ սատանային հետ համերաշխած են եւ անոր օգտին կ'աշխատին ոգի ի բռին:

Համայնավարները պէտք չէ մոռ-նան, թէ որքան ատեն որ ներկայ Հա-յաստանը Դաշնակցութեան ձեռքն էր, անիկա խորթ, անհարազատ երկիր մըն էր, արհամարհելի «Արարատեան հանրապետութիւն» մըն էր միայն Ռամկավարներուն համար: Այն ատեն Հայաստանի կառավարութիւնը Ռամ-կավարներուն համար անընդունելի էր գլխաւորապէս այն պատճառով, որ ան իբր թէ բոլշեւիկեան հովեր ունէր: Այն ատեն Ռամկավարները պէտք կը տեսնէին նոյնիսկ օտար կառավարու-թեանց առջեւ վարկաբեկել Հայաստա-նի Դաշնակցական կառավարութիւնը իբրեւ «բոլշեւիկ» կառավարութիւն մը:

Սակայն, ամէն ինչ հիմնովին փոխ-ուեցաւ յանկարծ, երբ Դաշնակցու-թիւնը տեղի տուաւ Հայաստանի մէջ եւ իշխանութիւնը ինկաւ իրական բոլ-շեւիկներուն ձեռքը: Եւ, հակառակ ա-նոր որ այս վերջինները մեծագոյն դաւաճանութիւնը գործեցին Հայաս-տանի դէմ եւ օգնեցին Թուրքին յար-ձակելու Հայաստանի հանրապետու-թեան վրայ, Ռամկավարները յան-կարծ իրենց սրտին մէջ անսահման «սէր» մը զգացին դէպի իրենց արհա-մարհած Արարատեան Հայաստանը, իսկ Թուրքերու օգնութեամբ անոր իշ-խանութեան տիրացած բոլշեւիկներն ալ ընդունեցին իբր Հայաստանի «փր-կիչներ»: Եւ այդ՝ միայն այն պատ-ճառով, որ Ռամկավարներուն ատելի Դաշնակցութիւնը զրկուած էր իշխել Հայաստանի մէջ:

Ինքնին հասկնալի է, որ այսպիսի հոգեբանութիւն ունեցող Ռամկավար-ները ո եւ է ատեն չեն կրնար ընդու-նակ ըլլալ դէթ ազգին կենսական շա-հուն համար անկեղծօրէն մոռնալու ի-րենց պզտիկ «ես»երը, չեն կրնար եր-բեք ազատիլ իրենց՝ ցաւագարութեան հասնող հակադաշնակցական մոլուց-քէն եւ համերաշխիլ Հ. Յ. Դաշնակ-ցութեան հետ: Ռամկավարները չեն կրնար այդ ընել, որովհետեւ կը վախ-նան, թէ եթէ ընեն այդ, պիտի կոր-սնցնեն իրենց ողբալի գոյութեան մի-ակ իմաստը եւ այլեւս ոչինչ պիտի ունենան ոչ գրելու, ոչ խօսելու եւ ոչ ալ ցաւելու համար:

Ահա թէ ինչու համայնավարները, փոխանակ պարապ տեղը յուզուելու, կրնան ներողամիտ ժպիտով մը անցնիլ նաեւ վերջերս իրենց ձեռքն ինկած Ռամկավար խմբագրի մը մէկ նամա-կին վրայէն, որով կ'ըսուի թէ պէտք է աշխատիլ Դաշնակցութեան դէմ բատ կարելույն քիչ գրելու: Նամակը գըր-ուած է եղեր ասկէ աւելի քան երեք տարի առաջ, երբեք իր նպատակին ծառայած չէ եւ, հետեւաբար, ոչ այժմէական եւ ոչ ալ պատմական ոեւէ արժէք ունի»:

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

ՊԱՇՏՕՆԱԿԱՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆ

ՄԱՐՍԷՅԼ, 12 մայիս.— Մեր շրջա-նի, Մարսէյլի եւ արուարձաններու յարգելի հասարակութեան վճռապէս կը յայտարարենք թէ Պ. Արոյեանի նախաձեռնութեամբ եւ անպատասխա-նատու կերպով կազմուած քանի մը հոգինոց «խնամակալ մարմին»ը, ոչ մէկ առնչութիւն եւ կապ ունի ոչ թա-ղականութեանս, ոչ դպրոցի եւ ոչ ալ որ եւ է պաշտօնական մարմնի եւ անձնաւորութեան հետ:

Այդ անդոյ եւ անվաւեր մարմնի մի-ակ մտահոգութիւնն ու նպատակն է Պ. Արոյեանի յաւելեալ ապրուստ մը ապահովել, եւ ձգտիլ թաղին մէջ նո-րանոր բարդութիւններ ստեղծել:

Արդ, կը զգուշացնենք բոլոր չհա-գրգռող եւ նախանձախնդիր մեր հայրենակիցները, որպէսզի զգուշա-նան թաղականութեանս եւ ուրիշ հե-ղինակաւոր անձնաւորութեանց ա-նունները չահագործելու դիտաւորեալ խաղերէն:

Թաղականութիւն Ս. Լուի Ս. Գէորգ եկեղեցւոյ

Ատենապետ՝ Կ. Ճանիկեան

Քարտուղար՝ Գ. Փիլիկեան

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Խորհրդարանի նոր շէնքին՝ Աբով-եան փողոցին նայող դուռը՝ իր ծխնի-ին վրայ դարձաւ, չորս չորս, հինգ հինգ դուրս ելանք եւ փողոցի երկայն-քին շարքով կանգնեցանք, մեր դէմ-քերը դէպի Քանաքեռ: Պահակները ի-րենց դիրքերուն վրայ որսկան շունե-րու նման կը հսկէին որ մէկը շարքե-րէն դուրս չելլէ, շարքերու ուղղու-թիւնը մէկ երկու քայլով խանգարո-ղը խստօրէն կը պատժուէր պահակ-ներու կողմէ հրացանի բունին ուժգին հարուածներով: Գնդացիրները մեծ ինքնաշարժերու վրայ իրենց ահարկու երախները մեր կողմը դարձուցած կը սպասէին: Ձիաւորները շարունակ շարժման մէջ էին: Ամբողջ Երեւանը դուրս թափած էր, ժողովուրդը խոր-հրդարանին առջեւի հրապարակը, Ա-բովեան փողոցի եզերքները մրջիւնի նման բռնած էր: Ամէնն ալ տխուր, ա-ղի արցունք կուլային: Վիշտը, թա-խիծը, նստած էր անոնց դէմքերուն վրայ, կարեկցոտ ակնարկներ կը սե-ւեռէին մեր վրայ: Զուսպ կատա-ղութիւն մը կ'եռար անոնց հոգինե-րուն մէջ: Բողոքի, ցոյցի ոչ մէկ ար-տայայտութիւն: Երբեմն միայն լացի հեկեկանքի ձայներ մեզի կը հասնէին: Աքսորականներու պարագաները չէին կարող խումբին մօտենալ, պահակ զինուորները հրացանի բունով կը քշէ-ին մօտեցողները:

Աքսորի մեր կարաւանը հրաման ստացաւ առաջ շարժելու դէպի Քանա-քեռ: Ժամը 3—4 էր: Առաւօտէն մին-չեւ այդ վայրկեանը պատառ մը հաց կերած չէինք, շատեր նոյն իսկ նախա-ճաշ չէին ըրած, առանց կօշիկի միայն հողաթափով, առանց տաք վերար-կուի, առանց գլխարկի դուրս եկած էին այն համոզումով թէ արձանա-գրութիւնը շատ շատ 1—2 ժամ կրնայ տեւել եւ շուտով տուն կրնան դառ-նալ: Անօթի, շատերը հարեւանցի հագուած, բայց եւ այնպէս բռնեցինք աքսորի ճամբան:

— Օնէ, Օնէ', ծանօթ ձայն մը կը հետեւէր մեզի: Ես շարքին ճիշդ կեդ-րոնը կը գտնուէի, ձայնի ուղղու-թեամբ դարձայ, ընկերս Վալոտեան էր: «Օնէ', տես, ձեր տիկինը խենդի պէս կը վազէ ձեռքը ծրար մը բռնած»:

Ետ դարձայ եւ խուռն բազմութեան մէջ նշմարեցի զայն: Ձեռքը ծրար մը բռնած մօտենալ կ'ուզէր, պահակ-ները կ'արգիլէին: Վերջապէս կրցայ ծրարը ձեռք ձգել: Կինս բազմութեան մէջ ալ կորսուեցաւ: Աչքերս ար-ցունքոտեցան, սակայն անօթի էի, բացի ծրարը, հաց էր: Քանի մը վայր-կեանի մէջ ընկերներով լափեցինք ամբողջ ծրարը:

Երեւանի շրջանէն այդ օրը աքսոր-ուածներու թիւը մօտ 5—600 էր: Հայ-կական բանակի ռազմական ուժը, որ տարիներէ ի վեր հանդիստ ու կուշտ օր տեսած չէր, հազիւ մէկ ամիս հան-գստացած, աքսորի ճամբան կը բռ-նէր, բաժնուելով իր պարագաներէն ու իր հարազատներէն, մանաւանդ իր մայր հողէն ու ջուրէն, իր տունէն ու բուխերիկէն:

Այդ իրիկուն մեր կարաւանը հանգս-տացաւ Քանաքեռի ցուրտ, խարխուլ, աւերակ զօրանոցներուն մէջ, ոչխարի հօտի նման իրարու վրայ դիզուած:

Միւնոյն իրիկունը Չեկան հրամա-յած էր քաղաքին ժողովուրդին թէ «կարաւանը Քանաքեռ 2—3 ժամ պի-տի սպասէ, ով որ կ'ուզէ կրնայ իր մարդուն ուտելիք, դրամ, տաք հա-գուստ եւն. տանիլ»: Վերջապէս բա-րիք մըն էր այս: Առաւօտուն Քանա-քեռի փողոցները ծերերով, կիներով, երեխաներով լեցուած էին: Խումբը շարք կարգնած էր, քալելու վիճակի մէջ: Բաժանման տխուր արարողու-թիւնը բոլորիս մազերը փշաքաղ կ'ը-նէր: Լաց, կոծ, աղաղակ, ողջագու-րում, մաղթանք, անէծք, իրար կը խաչաձեւէին: Պահակներու սպառնա-լիքը, հայհոյանքները կը լրացնէին ամէն բան:

— «Յառաջ» հրամանը տրուեցաւ: Կարաւանը կը շարժէր: Կինը դեռ պըլ-լուած ամուսնոյն վզին, մայրը իր զաւկին ուսերուն ինկած, զաւակը հօ-րը թեւերէն կախուած ...

Հեծկլտուքը խեղդած էր կոկորդս, ոչ մէկ բառ կրնայի փոխանակել կը-նոջս եւ եղբօրս հետ, որոնք եկած էին գիս ճամբու դնելու: Ոչ մէկ բառ, այլ հառաչանքի խուլ հեծկլտուք մը մի-այն: Թափ տուի ձեռքերս օդին մէջ խելագարի նման: Հեռանալ կ'ուզէի, հեռանալ աւելի շուտ, չտեսնելու հա-մար այդ ահաւոր, աղեխարշ տեսա-րանը: Կ'երթայինք, ինչո՞ւ, ո՞ւր, յա-նուն ինչի՞.— Հարցեր, որոնք ակա-մայ կուգային խռովել միտքս:

Ցունուարեան արեւը հեռուն մար կը մտնէր Արարատի եւ Հայկական Պարի ձիւնոտ հորիզոնին ետեւ: Իր վերջին մարած ճառագայթները՝ կը փայլփլէին Գորդ - Պուլաղի բլուրնե-րու ձիւնոտ գագաթներուն վրայ:

Կը քալէր մեր կարաւանը, համակ լռութիւն, թախիծ դարձած: Ոչ ոք սիրտ ունէր խօսելու: Ոչ ոք կը հա-մարձակէր խանգարել այս համատա-րած ու երկիւղած լռութիւնը: Երբեմն միայն պահակներու սաստումին եւ հայհոյանքի ձայները կը խզէին սու-գի ու հսկումի այդ խաղաղութիւնը: Մեր կարաւանի մէջ կը գտնուէր հայ ռազմական արժէքաւոր ուժերէն զօ-րավարներ եւ նոյն իսկ սպարապետ Նազարբէկեան, հիւանդ ու արգահա-տելի վիճակի մը մէջ: Առաջին գիշե-րը անցուցինք Վերին - Ախտա գիւ-ղին մէջ, անասուններու մսուրներուն մէջ. բախտաւոր էին անոնք, որ տաք մսուր մը կրցան ճարել այդ ցուրտ ու սառնամանիք օրերուն:

Յաջորդ առաւօտուն ձմեռը սաստ-կացած էր: Ձիւնամրրիկ, աչք աչքի չը-տեսնելու աստիճան: Երկինք ու գե-տին հաւասարած էին: Ճամբայ ին-կանք: Կարաւանը կը քալէր պահակ-ներու հարուածներու ստիպումին տակ: Սեւանի լճի եզերքը կը քալէ-ինք: Լճի կծող ցուրտը եւ այրող քա-մին այլ եւս կորնչուցած էր կարա-ւանին ներդաշնակ խմբական քալ-ուածքը, թողուած էր ամէն մարդ իր գլխուն, միայն պահակները եւ գնդա-ցիրները դէպի Երեւան խճուղին բռ-նած թոյլ չէին տար որ մէկը ետ դառ-նայ, դէպի յառաջ գնացքը ազատ էր:

Աղեխարշ ու սրտակեղէք տեսարանի մը առջեւ կը գտնուէինք. ոտք, ձեռք, քիթ, երես կը սառէին, ոմերը հեծ-կլտալով կուլային: «Դէպի Չպուխլի, դէպի Չպուխլի» աղաղակը բերնէ բե-րան կարաւանի մէկ ծայրէն միւսը տարածուեցաւ, թէեւ մօտ գիւղեր ա-ւելի շատ կային: Ամէն մարդ իր քայ-լերը արագացուց: Գրեթէ վազելով, վայրկեան առաջ կ'ուզէինք Չպուխլի գիւղը հասնիլ: Սեւանի եզերքէն քիչ մը հեռու, զուտ հայաբնակ գիւղ մըն էր Չպուխլին:

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

ժողովին մէջ, հետեւեալ արձանագրութեամբ.— «Ֆաշական Թուականի 14րդ տարուան մայիս 9ին Պէնիթօ Մուսոլինի հիմնեց կայսրութիւնը»: Կիրակի օր ալ ծերակոյտը պիտի վաւերացնէ օրինագիծը, որ այնուհետեւ մաս պիտի կազմէ իտալական սահմանադրութեան:

Իտալական ակադեմիային կողմէ պատուիրակութիւն մը ներկայացաւ Թագաւոր-կայսեր, ուղերձ մը ներկայացնելու համար: Ֆաշական կուսակցութիւնը որոշեց քարի վրայ փորագրել եւ բոլոր ակումբներուն մէջ զետեղել Մուսոլինիի ճառին հիմնական մասերը:

Հակառակ այս հանդիսաւոր արարողութեանց, արտաքին աշխարհին պաղ ընդունելութիւնը յուսախաբութեան մատնած է իտալական կառավարութիւնը եւ ժողովուրդը: Երկուքն ալ չէին սպասեր որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը այսքան յամառութեամբ անտեսէ Իտալիոյ որոշումը:

** Մուսոլինի ունկնդրութեան ընդունելով «Մաթէն»ի թղթակիցը, հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ.

— «Մեր որոշումը անդառնալի է: Աշխարհի մէջ ոչ մէկը կրնայ կասկածիլ թէ իտալացի ժողովուրդը, աշխատաւորներու այս ժողովուրդը, որ այսօր գոհացում ստացաւ, ջերմապէս չպիտի դառնայ դէպի խաղաղութիւն, լրացնելու համար իր գործը: Ես խաղաղութիւն կ'ուզեմ եւ պիտի աշխատիմ խաղաղութեան համար: Աշխարհի մէջ միայն մէկ միջոց կայ իր ներկայութիւնը եւ կամքը պարտադրելու յետամնաց ժողովուրդներու,— ո՛ւժը: Միսիոններն ալ, որ կը քննադատեն մեզ, այդ միջոցով նուաճած են երկրագունդին ամենամեծ կայսրութիւնը: Ինչո՞ւ պատժական տնօրինութիւններ չգործադրեցին նախընթաց դէպքերու առեն, որոնք բազմաթիւ էին եւ ծանրակշիռ: Այսօր ամբողջ Եթովպիան միայն եւ միայն իտալական է անդառնալի կերպով եւ ամբողջովին: Անդառնալի, կը լսէ՞ք: Կրկնեցէք զայն, նորէն կրկնեցէք: Թող ամբողջ Եւրոպան լսէ այս բառը, աղաղակը ամբողջ ժողովուրդի մը որ ուզեց իր կայսրութիւնը հիմնել, որ իրականացուց զայն ահագին զոհողութեամբ, մինակը, եւ որ պիտի կրնայ, եթէ հարկը պահանջէ, պաշտպանել զայն իր ամբողջ քաջութեամբ եւ ուժով:

Ի՞նչ կ'անցնի կը դառնայ Աւստրիոյ մէջ

Երէկ հաղորդած էինք թէ Աւստրիոյ վարչապետ Տոքթ. Շուշնիկ վերակազմելով դահլիճը, նոր դիկտատուրա մը հաստատած է: Այս տնօրինութեամբ, Շուշնիկ ասպարէզէն քշեց փոխ-վարչապետը, իշխան Շթարէնպէրկ, որ չափազանց խանդավառ հեռագիր մը ուղղած էր Մուսոլինիի, իտալական յաղթանակին առթիւ: Կ'ըսուի թէ անգլիական թելադրութեան մը հետեւանք է այս տնօրինութիւնը:

Դահլիճին վերակազմութեամբ, Շուշնիկ ոչ միայն վարչապետ կը մնայ, այլեւ իր ափին մէջ կը կեդրոնացնէ արտաքին գործերը, ազգային պաշտպանութիւնը, Հայրենասիրական Ճակատին հրամանատարութիւնը. մէկ խօսքով տեսակ մը դիկտատոր: Այս փոփոխութեամբ, իբրեւ թէ կ'ուզեն աւելի շեշտել Աւստրիոյ անկախութիւնը, ազատելով Իտալիոյ գերակշիռ ազդեցութենէն: Գերմանիոյ մէջ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւին այս անցուդարձին, առանց շատ ազդուելու:

Եթովպիոյ կեղծ դեսպանը

Մայիս 13ին ինքնաշարժ մը հասաւ Զուիցերիոյ սահմանագլուխը, դիւանագիտական նշանակներով եւ երեք ճամբորդներով, որոնց մէկը կին: Մարդիկը դիւանագիտական թուղթեր ցոյց տուին, եւ մաքսային պահակները համոզուելով, ճամբան բացին: Երեք ճամբորդները գացին Ժընեւ, եւ փորձեցին յարաբերութեան մէջ մտնել իտալական շրջանակներու հետ, իբրեւ Նէկիւսին պատուիրակները, բանակցելու համար հաշտութեան մասին: Շատ չանցած, ոստիկանութիւնը երեւան հանեց որ երեքն ալ խաբեբաներ են, գլխաւորը, ինքնակոչ «Իւրէտ փաշա», Եթովպիացի, երկրորդը՝ Ֆրանսացի հացագործ մը, երրորդը՝ կին սափրիչ մը: Ինքնաշարժն ալ գողցած էին եւ ապրանքով բեռնաւորած: Խուզարկութեան առթիւ բռնուեցաւ 12 սնտուկ մուշտակ, 56 քիլօ անուշահոտութիւն եւն.: Անցագիրները շատ վարպետօրէն շինած էին: Երեքն ալ բանտարկուեցան:

Ո՞վ դուրս հանեց գաղտնիքը

Շատ փափուկ խնդիր մը կը քննուի, օրերէ ի վեր, Անգլիոյ մէջ: Տարեկան ելմտացոյցը կը տրամադրէր աւելցնել եկամուտի, թէյի, եւն. տուրքերը: Անգլիոյ մէջ ելմտական նախարարը այս մասին զեկուցում կուտայ դահլիճին մէջ, առանց թուղթի կտոր մը ներկայացնելու,— ամբողջովին բերանացի: Արդ, զեկուցումէն անմիջապէս վերջը երեւան ելաւ որ գաղտնիքը դուրս ելած է եւ կարգ մը ապահովագրական ընկերութիւններ օգտուած են:

Ո՞վ դուրս հանեց գաղտնիքը: Զանազան հարցաքննութիւններէ վերջ, այժմ ատեան կանչուած է գաղթային նախարարը, Թոմըս, «պաշտպանելու համար իր տղուն պատիւը», քանի որ անոր վրայ կը ծանրանան կասկածները:

Նախարարը լսուեցաւ հինգշաբթի օր, եւ մերժեց որ եւ է պատասխանատուութիւն, սովորական երդումը կատարելով: Յետոյ աւելցուց.— «Երբ լսեցի թէ գաղտնիքը դուրս ելած է, սիրտս բացի բարեկամի մը եւ յայտնեցի թէ պիտի հրաժարիմ: «Ի սէր Աստուծոյ այդպիսի բան մի՛ ըներ», բացագանչեց բարեկամս «սխալ պիտի մեկնեն ընթացքդ»: Ասոր վրայ մնացի դահլիճին մէջ:

Վկայ մը յայտնեց թէ բարեկամի մը միջոցաւ իմացած էր թէ Պ. Թոմըսէն լսած է լուրը:

Դատարանը որոշեց քննել նախարարին դրամական հաշիւները, ինչպէս եւ ունեցած արժեթուղթերը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՊԱՆԵԼԷՍ-ՔԱՇԱՆԻ «Արծիւ» ենթակոմիտէի դասախօսական ընդհանուր ժողովը, 16 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, 19 rue Ampère, Քաշան: կը խօսի ընկ. Ա. Դիւլխանդանեան:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գատ. Միութեան ընդհ. ժողովը տեղի կ'ունենայ այս կիրակի 17 Մայիս, առաւօտեան ժամը 10ին, նոր ակումբին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Պուլվար Օտտօի Վռամեան ենթակոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ իր չորս խումբերու ընկերները, այս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 5ին, Պար Բրօվէնսալի սրահին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ՊՐԻՒՍԷԼԻ Նէմրութ խումբի ժողովը, կիրակի օր, ծանօթ հաւաքատեղին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՀԱՅԵՐԸ ՀՊԱՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ ԵՆ»

— o —

ԽՄԲ.— Սելանիկի Ֆօս օրաթերթի խմբագիրներէն Պ. Վէճիարիս ճննութիւն մը բացած է Սելանիկի համայնքներու մէջ, անոնց ներքին կազմակերպութեան եւ ազգային կեանքը ներկայացնելու համար:

Պ. Վէճիարիս մօտէն հետեւած է նաեւ Սելանիկի հայ գաղութի կեանքին, տեսակցութիւններ ունեցած է ազգային շրջանակներու հետ, եւ իր տպաւորութիւնները հրատարակած է թերթին մէջ վերի խորագրով: Այս առթիւ թերթը հրատարակած է նաեւ երեք նկարներ, որոնց առաջինը կը ներկայացնէ ազգային հերոս Անդրանիկի ամուսնութեան պատկերը, երկրորդը՝ Հայուհի մը, որ մելամաղձոտ՝ կ'երազէ իր հայրենիքը եւ երրորդը՝ Բարեգործականի խորհրդանշանը: Քանի մը թիւերով կը ներկայացնենք յօդուածին ամփոփումը զոր կատարած է Հորիզոն.—

Լոզանի դաշնագրին ստորագրութենէն վերջ, հայկական կնճռոտ հարցը երբեմն վիճարանութեան նիւթ կը դառնայ Ա. Դ.եան մէջ, իբրեւ գաղթականներու խնամատարութեան եւ բնակութեան հաստատման հարց: Կիլիկիոյ ջարդերէն եւ Էնկիւրիի մէջ կնքուած ֆրանքօ-թուրք դաշնագրէն վերջ, հակառակ մեծ պետութեանց խոստացած ապահովութեան, Հայերը պարտաւորուեցան լքել իրենց յարկերը եւ ուրիշ տեղ ապաստան փնտռել: Պետութիւններէն շատերը սակայն, կանոնք ընդունելու պատրաստակամութիւն չյայտնեցին: Բացի Սուրիոյ մէջ հաւաքուած Հայերէն, միայն Յունաստան էր որ, հակառակ փոքրասիական աղէտին, բացաւ իր հիւրընկալ գիրկը, նախ Կիլիկիայէն, ապա Իզմիրի պարպումին հետեւանքով խուժող հայ գաղթականներուն ապաստան ընծայելու համար »...

Յօդուածագիրը յիշելէ վերջ այն դժուարութիւնները, զորս ծախսեց Հելլէն կառավարութիւնը հայ գաղթականներուն համար, յետոյ անոնցմէ մէկ մասին Հայաստան ներգաղթը, Պ. Միխալաքօփուլոսի այն առաջարկը որ կը վերաբերէր ներգաղթի ծախսերուն 25 առ հարիւր Հելլէն կառավարութեան կողմէ տրամադրուելուն, անոր ձախողման եւայլն, կը շարունակէ.—

Ժամանակակից պատմութիւնը ասոնք կ'արձանագրէ մեր եղբայր ժողովուրդին համար, ինչպէս եղբայրներ, զոր Ստրաբոն Թեսալացի Արմէնիսին յաջորդները կը նկատէ: Ձեզ գիտեր թէ ժամանակակից պատմագէտները ի՞նչ կարծիք ունին այս մասին: Իբր Հելլէն մը, որ վերջին քառամեակը հայրենիքին մէջ ապրած է, կրնամ համարձակօրէն ըսել թէ կը գտնուինք ժողովուրդի մը առջեւ, որ մինչեւ հիմա իր բախտը կապեց մերինին. Թէ այս ցեղն ալ ինչպէս մենք, անցաւ երկաթի ու կրակի մէջէն: Թէ իր հպարտութիւնը եւ գաւակներուն քաջութիւնը թոյլ տուին իրեն, որ այսօր ունենայ — հոգ չէ թէ փոքր — հողամաս մը, որ կրնայ բնիկը դառնալ վաղուան անկախ Հայաստանին, ինչպէս որ երեւակայած էին Հայրենասէր Հայերը:

Բայց այս բոլորը ընդհանուր հարցեր են, որոնք տեղ չունին մեր պրպտումին մէջ, որ կը վերաբերի աւելի հինգ-վեց հազարի հասնող Սելանիկի հայութեան կեանքին:

Ի՞նչպէս կ'ապրին Հայերը մեզի հետ: Այս է գլխաւոր հարցը:

ՏԻՊԱՐ ԿԱԶՄԱԿԵՐՊՈՒԹԻՒՆ

Որ եւ է ժամանակ Հայ մը եկա՞ւ ձեր դուռը բախելու կամ ձեռք կարկառելու փողոցին մէջ: Ես կը խոստովանիմ որ այդպիսի բան մը դեռ չէ պատահած ինծի: Եւ խորհիլ, որ թշուառութիւնը այնքան մեծ է հայ գաղթականներուն մէջ որ ապահովաբար պիտի սարսափէր մէկը երբ այցելէր Լէմպէթի, Նէապոլիսի, Հարման Քէօյի կամ ուրիշ հայ գաղթակայանները, ուր հաստատուած են այս մնացորդները, 1922ի աղէտէն ի վեր:

Եթէ բարքերու ոստիկանութեան տեղեկագրերը քննէք, պիտի կրնա՞ք գտնել անոնց մէջ պաշտօնապէս արձանագրուած հայ պոռնիկ մը:

Ոչ ալ հոս կրնաք յաջողիլ: Ոչ կը մուրան, ոչ ալ իրենք զիրենք կ'անպատուեն, թէ ինչպէս կրնան պրիլ այս մարդիկը, որ իբրեւ «տարականներ» չեն կրնար նաեւ որոշ արհեստներ ի գործ դնել:

Ասիկա այն մեծ գաղտնիքն է, որ իրենց ցեղին կենսունակութիւնը կը վկայէ:

Զարմացած մնացի լսելով որ միայն քաղաքին մէջ երեք կեդրոնական դպրոցներ կը պահեն, իսկ արուարձաններու մէջ, 5 հատ: Ութը վարժարաններ՝ առանց պետական կրթական պիւտճէի:

Դպրոցներ՝ որոնք օժտուած են ուսուցչական կատարեալ կազմով, որոնք իրենց աղքատ աշակերտներուն անունը, կօշիկ եւ զգեստ կուտան, վերջապէս կատարեալ դպրոցներ են:

Եւ սակայն, խնդիրը շատ պարզ է: Իրենց յատկանշական այլասիրութիւնը եւ այդ նպատակով հիմնուած կազմակերպութիւնները՝ յաջողութեան գաղտնիքը կը պարզեն:

Աշխարհի ամենայետին անկիւնը Հայեր կը գտնուին: Կ'աշխատին որքան որ կրնան եւ իրենց աշխատանքի արդիւնքին մէկ մասը կը յատկացնեն Հ. Բ. Ը. Միութեան (Տ. Խ. Ապահովարար յարգելի յօդուածագիրը դոհ գացած է բացարձակապէս սխալ տեղեկութեան մը):

Այս միութենէն զատ Հայերը ունին նաեւ խնամատարական տեղական կազմակերպութիւններ: Սելանիկի Հայերէն անոնք որ հարուստ են կամ բարեկեցիկ, ուղղակի կամ անուղղակի տուրքերու կ'ենթարկուին եւ այսպէսով հաւաքուած գումարները կը բարդուին արտասահմանէն եկածներուն վրայ:

Քաղաքիս հարուստ Հայերէն մէկը կրնայ տարեկան 10էն 15,000 տրամի յատկացնել ազգային բարենպատակ հաստատութեանց: Աշխատաւոր դասակարգի պատկանող Հայերն ալ տարեկան մինչեւ 300 տրախմիի կը նուիրեն: Յետոյ կարգը կուգայ հետեւելու իրենց ընկերային կեանքին:

(1)

(Շար.)

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ փարիզի Մասնաճիւղը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր անդամուհիները, այսօր, շաբաթ կէսօրէ վերջ, Միւթիւալիթէի սրահին մէջ: Մէթրօ՝ Մօպէռ-Միւթիւալիթէ:

ՓԱՐԻԶԻ Տիգրանակերտի եւ Շրջ. Հայրենակցական Միութեան ընդհ. ժողովը 17 Մայիս, կիրակի երեկոյ ժամը 8.30ին, 32 Ave. Gobelins, սրճարանին վերնայարկը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ մեզի հաղորդել Ամերիկա ողբացեալ գրագէտ Յովհ. Ասատուրի (Զիֆթէ-Սարաֆ) կնոջ հասցէն:

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԻՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 17 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 17 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3117

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՔԱՂԱՔՆԵՐՈՒ ՅՈՐՁԱՆՔԸ ԵՒ ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴԸ

Երկարատեւ պանդխտութիւնը եւ մանաւանդ մեծ քաղաքներու համայնակուլ յորձանքը արդէն իսկ իրենց խոր հետքերը ձգած են մեր նոր սերունդին վրայ :

Մասնաւորապէս ազդուած են անոնք որ 8 – 10 տարեկան էին, երբ գաղթեցին իրենց ընտանիքին հետ, կամ 15 – 20, որոնց շատերը օտարութեան մէջ լրացուցին իրենց ուսումը :

Իսկ անոնք որ ծնան օտարութեան մէջ, արդէն կը ներկայացնեն առանձին դաս մը :

Ի՞նչ իրողութիւններ կը պատկերացնէ այս պարագան : Եւ ի՞նչ խորհրդածութիւններ կը թելադրէ, գաղութներու ինքնապաշտպանութեան տեսակէտէն :

Հարցումին պատասխանելէ առաջ, փորձենք վերլուծել փարթամ ոստաններու պատկերը :

Անցեալ օր, պատահական թղթակից մը կը հաղորդէր Լոնտոնէն, թէ Հայ ԵրիտասարդներուԱկումբն ալ մասնակցած է, այս տարի, ապրիլեան սգահանդէսին, ժամուն բակը :

Այս առթիւ, Հոգեւոր հովիւէն վերջ բանախօսած է երիտասարդ մը, բայց անգլերէն, « քանի որ նոր սերունդը չի հասկնար մայրենի լեզուն . . . » :

Լոնտոնի նոր սերունդը շատոնց բռնած է օտարացման ճամբան եւ անգլերէնն է որ կը տիրապետէ ինչպէս խօսակցութեան, նոյնպէս յայտագիրներու մէջ : Պարբերաբար փորձեր կատարուած են զայն մօտեցնելու հայկական ակունքին, բայց արդիւնքը եղած է ժխտական :

Վերջին փորձ մը կը ներկայացնէ նոր Ակումբը, որուն համար կ'ըսեն թէ ունի մօտ 80 անդամ եւ կարեւոր գումար մը :

Այս պատկերին առջեւ, մեր միտքը բնազդօրէն կ'երթայ ուրիշ մեծ քաղաք մը, Պերլին, ուր աշխոյժ միութիւն մը.— «Երիտասարդ» — արդէն իսկ ակօսներ բացած է եւ կ'աճի :

Համպուրկի համերգին առթիւ, ինը հոգինոց պատուիրակութիւն մը գացած էր այդ գաղութէն, մեծ մասով՝ անդամները «Երիտասարդ» միութեան : Եւ մեր թղթակիցը ուրախութեամբ կը տեղեկացնէ թէ Համպուրկի երիտասարդներն ալ կազմակերպուած են եւ կապուած հայկական մշակոյթին :

Ուրեմն, համրանք մը եւս կը փրկուի կազմակերպութեամբ եւ աշխատանքով,— յանուն ինքնապաշտպանութեան :

Եւ երբ նկատի առնէք որ Լոնտոնի Հայ Ակումբը նիւթապէս աւելի զօրաւոր է քան Պերլինի « Երիտասարդ»ը, կրնաք չափել մէկուն եւ միւսին հոգեկան կորովը :

Աւելի քան մէկ տարի առաջ, Պերլինի Միութիւնը կոչ մը ուղղած էր գլխաւոր կեդրոններու երիտասարդական կազմակերպութեանց, ներկայացնելով իր առաջադրութիւնները : Եթէ չենք սխալիր, բաժին հանուած էր նաեւ Լոնտոնի :

Արդ, ինչո՞ւ այսքան ետ մնացած կ'ըլլայ Լոնտոնը, երբ այնքան առաւելութիւններ կը վայելէ : Լեզո՞ւն,— բայց Պերլինի մէջ ալ նոյն դժբախտութիւնը կը սպառնար նոր սերունդին : Իսկ անգլիախօսները ունին արդէն շաբաթաթերթ մը, « Հայրենիք Ուիքլի»ն,— գործօն ազդակ մը՝ հայկական մշակոյթը սիրցնելու համար օտարախօսներուն :

Կը թուի թէ կամքն ու աշխատանքն են որ կը պակսին Լոնտոնի մէջ : Եւ կապը՝ ուրիշ գաղութներու հետ :

Ահա ուրիշ քաղաք մը, Միլան :

Այստեղ կարելի չէ խօսիլ օտարացման մասին, գոնէ չափահասներու համար : Տարիներէ ի վեր դպրոց ունին, մօտ են կենդանի վառարանի մը՝ Վենետիկի, եւ շատերը լրացուցած էին հայկական դաստիարակութիւնը, 1922ի արտագաղթէն առաջ թէ վերջը :

Եւ սակայն, մենք ինչո՞ւ չենք տեսներ նոյն կազդուրիչ պատկերը՝ այդ քաղաքին մէջ : Մանաւանդ որ, շատերը «չափահաս» են նաեւ նիւթապէս : Ունին անկախ դիրք եւ յարմարութիւն՝ հարժում ստեղծելու :

Վաւերական տեղեկութիւններ կը պակսին Պրիւսէլի եւ Անվէրսի մասին, թէեւ պարբերաբար կը ստանանք թղթակցութիւններ՝ երիտասարդական կամ ուսանողական կազմակերպութեանց հանդէսներու մասին : Առա՞նցքը թոյլ է, թէ տրամադրութիւնները դեղնած են :

Անդին, Ժընեւի եւ Լօզանի մէջ, շատ բան չէ մնացած, թէ իբրեւ գաղութ եւ թէ իբրեւ երիտասարդութիւն : Մանաւանդ որ, միջավայրն ալ դարձած է անշնչելի, տնտեսական տեսակէտով :

Վիէննայի մէջ, ամիսներ առաջ կազմուեցաւ միութիւն մը, որուն գործունէութեան ամբողջական պատկերը ծանօթ չէ մեզի :

Եւ ահաւասիկ Փարիզը : Գոյնզգոյն կազմակերպութեանց կարգին, այստեղ ալ ունեցանք երիտասարդական կորիզներ, նախաձեռնութեամբ Ֆրանսական վարժարաններու շրջանաւարտներուն : Անոնց առաջին գործն եղաւ կազմակերպել դասախօսութեանց շարք մը, ընտելանալու համար հայկական մշակոյթին : Շատ համեստ է անդամներու թիւը, բաղդատելով տրամադրելի բազմութեան հետ. բայց կ'ուզենք հաւատալ թէ պիտի աճի եւ յառաջանայ, խանդավառութեամբ եւ աշխատանքով :

Լիոն այս ճակատին վրայ եւս թմրած կ'երեւայ. իսկ Մարսէյլի մէջ աւելի շատ Հայրենակցականներն են որ կը խօսին ու կը գործեն յանուն երիտասարդութեան :

Այս խտացեալ պատկերը կազմած ատեն, նկատի առած ենք անկուսակցական միութիւնները, այլապէս պիտի խօսէինք նաեւ Հ. Յ. Դ. Պատանեկան Միութեանց մասին :

Եթէ Զ. Ռ. Մ.ը եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ն ալ հաշուենք, անդին շատ բան չի մնար իբրեւ պաշտպանութեան ճակատ, քաղաքներու յորձանքին դէմ :

Անցնինք աւելի հեռուները :

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՎԱՂՈՒԱՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՃԱՌԵՐԸ ՆԵՐՔԻՆ ԵՒ ԱՐՏԱՔԻՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Խաղաղութիւն բոլոր պետութեանց հետ

Պ. Լէօն Պլում ուրբաթ կէս օրին քաղաքական ճառ մը խօսեցաւ Փարիզի Ամերիկեան Ակումբին հրաւէրով, 400 ունկնդիրներու առջեւ, իսկ իրիկունը՝ Սալ Վակրամի մէջ, ուր խռնուած էր անհամար բազմութիւն մը :

Անգլերէն չգիտնալով, վաղուան վարչապետը Ամերիկացիներուն առջեւ խօսեցաւ Ֆրանսերէն եւ աւելի շատ ծանրացաւ արտաքին քաղաքականութեան մասին : Ահա ճառին գլխաւոր մասերը .

— « Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք աշխարհի բոլոր ազգերուն հետ, ինչ որ ալ ըլլայ անոնց ներքինքաղաքականութիւնը կամ վարչաձեւը :Կ'ուզենք փարատել ընդհարման պատճառները որոնցմէ պատերազմ կրնայ ծագիլ օր մը : Կ'ուզենք բոլորին հետ աշխատիլ խաղաղութեան ամրապնդման համար : Մեզ շատ մեղադրած են, թերեւս այսօր ալ կը մեղադրեն, թէ մենք ազանդաւոր ոգիով մը, աղանդաւորական տեսլութեամբ Ֆրանսան կը մղենք այնպիսի դժուարութեանց կամ դիրքերու որոնցմէ պատերազմ կրնայ ծագիլ : Ինչ որ պիտի փորձենք կատարել, կրնայ յաջողիլ միայն ներքին անդորրութեան եւ խաղաղութեան մէջ, բայց շատ աւելի՝ կարգ եւ կորուկ խաղաղութեամբ : Մենք որ եւ է առաքինութիւն չենք վերագրեր պատերազմին : Պէտք չէ մէկ վայրկեան ենթադրել թէ մեր միտքէն կ'անցնի այս երկիրը մղել ռազմատենչ դիրքերու, տեսլութեամբ եւ ճնշողական միջոցներով, լուծելու համար հալածական ընկերներու վրէժը կամ կործանելու այս եւ այն վարչաձեւը : Մենք խաղաղութիւն կ'ուզենք բոլորին հետ : Ամէն բանէ առաջ անհրաժեշտ է որ Եւրոպան կազմակերպուի եւ պատի պատերազմի մտալլկումէն : Անհրաժեշտ է որ եւրոպական համերաշխութիւնը վերստեղծուի քաղաքական ինչպէս տնտեսական գետնի վրայ » :

Բանախօսը ակնարկելով Ֆրանսայի պատերազմական պարտքերուն, յայտնեց թէ պիտի փարատի այս առթիւ ծագած թիւրիմացութիւնը :

Նոր դահլիճին առաջին գործերը

Գիշերը մարդկային ծով մը խուժած էր Սալ Վակրամի ներսն ու դուրսը, տարածուելով մինչեւ յարակից փողոցները : Յաջորդաբար խօսք առին ընկերվարական կուսակցութեան հինգ վարիչներ, եւ յետոյ Լէօն Պլում, բոլորն ալ պարզելով կուսակցութեան առաջադրութիւնները՝ արտաքին եւ ներքին խնդիրներու մասին : Փոլ Ֆոռ, կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, շեշտեց թէ նոր կառավարութեան առաջին գործերէն մէկը պիտի ըլլայ իրականացնել շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքը, ձեռնարկել հանրօգուտ շինութեանց, պայքարիլ գործազրկութեան եւ թշուառութեան դէմ, չարժման մէջ դնել դրամագլուխը : «Հանրապետական շունչ մը պէտք է անցնի գլխաւոր վարչութեանց, բանակին, դատական կազմին մէջ : Պիտի ուսումնասիրենք պատերազմական ճարտարարուեստներու ազգայնացման խնդիրը :Եթէ չյաջողինք զինաթափութիւնը գլուխ հանել, պիտի պահանջենք Ազգաժողովէն տնտեսական միջոցներ ձեռք առնել պատերազմի դրդիչներուն դէմ : Օրինակ, Գերմանիա, որ իր երկաթը կը ստանայ Ֆրանսայէն եւ ուրիշ երկիրներէ, կրնայ զրկուիլ իր սպառազինութեան յատուկ հանածոյէն » :

Լէօն Պլում փառաբանելով ընկերվարական յաղթանակը, ցաւ յայտնեց որ նոր նախարարութիւնը այնքան կատարեալ չպիտի ըլլայ որքան կ'ուզէին : «Բայց կարեւորը անուններ հաւաքել չէ, այլ գործ տեսնել : Մենք վճռած ենք կառավարութեան գործունէութեան ատեն նոյնքան վստահութեամբ ապրիլ մեր համայնավար ընկերներուն հետ, որքան եթէ անոնք մասնակցած ըլլային մեր դահլիճին : Արտաքին քաղաքականութեան մէջ, մեր ուղեգիծը պիտի ըլլայ խաղաղութիւն,հիմնուած՝ փոխադարձ աջակցութեան եւ տարբ. ճանաչողական նախաձեռնութեան վրայ : Ներքին քաղաքականութեան մէջ, մենք պիտի ջանանք առաւելագոյն ընկերային արդարութիւնը քաղել դրամատիրական կարգուսարքէն : Անհրաժեշտ է որ կարենանք կարճ ատենէն երկիրը դնել իրական գործերու, փոփոխութեանց առջեւ : Այն ատեն պիտի ղառնանք անպարտելի» :

Երբ ճառը վերջացաւ, «ինթէրնասիոնալ»ը կը թնդար սրահէն մինչեւ փողոցները :

*** Արքայական գրագէտ Շարլ Մօրաս, «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի ուրբաթ օրուան թիւին մէջ կը գրէր.— «Իբրեւ Հրեայ պէտք է տեսնել, ըմբռնել, լսել, հալածել եւ գզտել Պլումը» : «Իւմանիթէ» սպանութեան հրաւէր համարելով այս խօսքերը, կը պահանջէ անմիջապէս ձերբակալել արքայական գործիչը :

Մէկ միլիոն Իտալացի դէպի Եթովպիա

Իտալական կառավարութիւնը արդէն իսկ ծրագիր մը մշակած եւ գործի ձեռնարկած է, քաջառողջ Իտալացիներ փոխադրելու համար : Կը յուսան մէկ տարիէն մէկ միլիոն գաղթականներ տեղաւորել Եթովպիոյ մէջ : Գաղթային նախարարութիւնը միեւնոյն ատեն կը հաւաքէ ճարտարագէտներ, երկրաբաններ, անթելի եւ հեռագրի մասնագէտներ եւ ամէն տեսակ արհեստաւորներ : Նախապատուութիւն պիտի տրուի ամուրիներուն, բայց շատ չանցած կիներ եւ ընտանիքներ ալ պիտի ղրկուին :

Կուաթէմալա քաշուեցաւ Ազգաժողովէն

Հարաւային Ամերիկայի հանրապետութիւններէն Կուաթէմալա մայիս 15ին հեռագիր մը ուղղելով Ազգերու Դաշնակցութեան, յայտնեց թէ որոշած է քաշուիլ : Պաշտօնական նամակը ղրկուած է օդանաւով : Հրաժարման պատճառ կը համարուի Ազգաժողովին բռնած դիրքը՝ եթովպական հարցին մէջ : Երկու տարի պէտք է անցնի, մինչեւ որ իրական դառնայ այս հրաժարումը : Միեւնոյն ատեն Կուաթէմալա պարտաւոր է վճարել 140,000 ֆրանք, իբրեւ յետնեալ տուրք, ինչպէս եւ 30,000ական ֆրանք, մնացեալ երկու տարիներուն համար :

Այս չորրորդ հարաւ. Ամերիկեան հանրապետութիւնն է որ կը քաշուի Ազգաժողովէն : Քոսթա Ռիքա քաշուեցաւ 1927ին, Պրազիլիա՝ 1928ին, իսկ Փարակուէյ՝ 1935 փետրուար 23ին :

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԵՐԱԶ ՄԸ

Պոլսոյ «Թան» (թուրքերէն) թերթին աշխատակիցներէն Ֆէլէք հետեւեալ քրոնիկը ստորագրած է, այս վերնագրին տակ.

— « Երազ մը տեսայ : Իբրեւ լրագրող ներկայ էի միջազգային քաղաքական մեծ ժողովի մը : Ուշադրութիւն բրի, մեր պատուիրակը ներկայ չէր :

Յուզում մը կայ պատուիրակութեանց մէջ եւ մահերգ մը կը նուագուի.— «Այսօրուան մահը» : Բիչ յետոյ ներս մտան ճերմակներու մէջ փաթթուած երկու հոգի.— առջեւէն Նէկիւսը, ետեւէն՝ Ռաս Քասա :

Բոլորը ոտքի ելան եւ երկու կարգի վրայ շարուեցան : Նէկիւսը, որ Երուսաղէմէն եկած էր, մէկիկ մէկիկ բոլորին ձեռքը սեղմելէն յետոյ.

— Թու, բաւ, եւ անոնց փոխսին թքաւ :

Տասներորդ պատուիրակի երեսին թքնելէ յետոյ, այլեւս թուք չմնաց բերնին մէջ : Ասոր վրայ բաւ Ռաս Քասայի.

— Շարունակէ . . .

Եւ երբ Ռասը այդ պաշտօնը կը շարունակէր յանուն Կայսեր, Նէկիւսը դանդաղօրէն դուրս կ'ելլէր սրահէն : Ճիշդ այդ միջոցին, պատուիրակ մը կեցուց զայն.

— Ձերդ Վեհափառութիւն, բաւ, զիս մոռցաք : Ես Փափլակոնիոյ պատգամաւորն եմ . . .

Անոնց միջեւ 8 մէթր հեռաւորութիւն կար եւ կարելի չէր թքնել : Ասոր համար, Նէկիւսը բերանը խօթեց աջ ձեռքի ցուցամատը որու մատանիին վրայ կար Սողոմոնի կնիքը, եւ թուքի ցայտք մը նետեց Փափլակոնիոյ պատուիրակի երեսին :

— Ի՞նչ է աս, հարցուցի քովինիս :

— Տեսակ մը պատիւ : Անոնք, որոնց երեսին Նէկիւսը թքաւ, «Սարա»ի պատուանշանին առաջին կարգը պիտի ստանան, իսկ Ռաս Քասայի թուքը ընդունողները՝ երկրորդ կարգը . . .

. . . Աղբահաւաք կառքին աղմուկը ընդհատեց երազս » :

✕

Երազ մըն ալ ես տեսայ : (Երա՞զ . . .) :

Նստեր էի գետի մը ափը : Ալիքներ շառաչուն, յորձանք մը ամեհի եւ սանձակոտոր :

Երկոտանի գազաններ ծեծելով, խոշտանգելով, բիրերու եւ կացինի հարուածներով գետը կը նետէին խումբ - խումբ մարդիկ, բոլորը իրարու կապուած :

Իսկ հարեւան բլուրներէն ուրիշ գազաններ հրացան կ'արձակէին, որպէսզի ոչ իսկ մէկ հոգի կարենայ ազատիլ ջուրէն, լողալով եւ փախչելով :

Անդին, կիներ եւ աղջիկներ աւարի կը տրուէին շնական լկտութիւններով, ու երախաներ օդին մէջ կը թաւալէին սուինահար :

Աւելի հեռուն, եկեղեցի մը կը վառէր, մէջը՝ կիներ եւ աղջիկներ եւ մանուկներ :

Իսկ ծովու մը ափը, մարդիկ սրնտուկներու մէջ լեցնելով ծծկեր երախաներ, կը տրորէին եւ կափարիչները ամուր կը փակէին, որպէսզի ոչ մէկը կարենայ շնչել, ու կը նետէին ալիքներուն մէջ : Ետեւէն ալ չափահաս մարդիկ, ոտքերէն քարեր կապուած :

Եւ կախաղաննե՛ր, կախաղաննե՛ր : Աւելի խիտ քան Սեւ Ծովու անտառները :

Ու կարաւաններ երկու երեք հազարնոց, որոնց ոչ իսկ մէկ տասներորդը իր տեղը կը հասնէր :

— Ի՞նչ են ասոնք, հարցուցի բուի մը :

— Թրքական քաղաքակրթութիւն, պատասխանեց բուն :

✕

Արթնցայ եւ ինքզինքս գտայ ժողովասրահի մը առջեւ,— մեծամեծներ աշխարհի, դիմացն ալ՝ հրէշ մը արիւնկզակ, ձեռքերը կարմիր, աչքերը շլմոր, բերանը փրփուր :

— Ո՞վքեր են ասոնք, հարցուցի դռնապանին :

— Աշխարհի հզօրները, որ արդարութիւն կը բաշխեն :

— Սա կարմիր ձեռքերով մա՞րդը :

— Թուրքիան, որ եկեր է իր պահանջները բանաձեւելու :

— Իսկ սա ստուե՞րը :

— Թշուառ ժողովուրդ մը, կարծեմ Հայ, որ միշտ կը ջարդուի :

— Ի՞նչ բացագանչութիւններ են որ կը լսուին . սրահը կը թնդայ, պատերը կը սարսին :

— Բոլորը մէկ ոտքի ելած կը ծափահարեն :

— Ի՞նչ բան, արդարութի՞ւնը :

— Ատ էր պակաս : Զաղացքէ՞ն կուգաս դուն . Թուրքիան մաքրուեցաւ, սրբուեցաւ, եւ Ազգաժողովին անդամ ընտրուեցաւ միաձայն : Ճառե՛ր, ճառե՛ր ու ծափեր, ողջագուրում եւ գինարբուք . . .

— Իսկ արդարութի՞ւնը :

— Սարսափահար ճչաց եւ ստուերին հետ նոյնացած՝ լեռները փախաւ :

. . . Կազարձակ ռումբ մը ընդհատեց երազս :

ՎԱՀԷ

Երուսաղէմի պատրիարքը կ'այցելէ Նէկիւսին

Երուսաղէմի Հայոց պատրիարքը Նէկիւսին այցելեց ընկերակցութեամբ երեք եպիսկոպոսներու : Ունկնդրութեան ընդունուեցաւ նաեւ Յունաց պատրիարքը : Երկու հոգեւոր պետերը ուզած են իրենց պարտականութիւնը կատարել, Եթովպիոյ կայսրը այցելած ըլլալով իրենց վանքերը :

Նէկիւսը Երուս. Ջանսաիրաց ընկերութեան աւազանը մտնելով, կէս ժամ լողաց, ընկերակցութեամբ իր բժիշկին եւ երկու զաւակներուն : Կայսրը եւ ընտանիքը, որոնք մինչեւ հիմա Դաւիթ-արքայ հիւրանոցը կը բնակէին, փոխադրուեցան Սուրիացի փաստաբան Նասիպ Աբգարուսի բնակարանը : Անգլ. թերթերը կը գրեն թէ կայսրը Անգլիա պիտի այցելէ եւ հոն պիտի ձգէ երկրորդ որդին, ուսումը շարունակելու համար : Կայսրը տակաւին հրաժարած չէ Ժընեւ այցելելու միտքէն, բայց կը սպասէ կացութեան պարզուելուն եւ անգլ. կառավարութեան հրահանգներուն :

Սուրիացինե՞րն ալ կը մասնակցին

Արաբական թերթերը կը գրեն թէ Սուրիոյ ազգ. խմբակցութիւնը որոշած է ցոյցեր կազմակերպել, իբրեւ համակրանք Պաղեստինի Արաբներուն : Քանի մը օրէ ի վեր գործադուլ հռչակուած է Տրիպոլսոյ մէջ : Պաղեստինի արաբ ղեկավարներէն մէկը, փաստաբան Ավնի պէյ Ապտիւլ Հատի, հետեւեալ յայտարարութիւնն ըրաւ.

— Գործադուլը պիտի շարունակուի մինչեւ որ բրիտանական կառավարութիւնը որոշէ փոխել իր քաղաքականութիւնը, վերջնապէս դադրեցնել Հրեաներու ներգաղթը, արգիլել հողերու վաճառումը : Կը պահանջենք նաեւ համաձայնութիւն մը կնքել Անգլիոյ եւ Պաղեստինի միջեւ, անգլեւիրաքեան համաձայնութեան հիման վրայ : Այս պահանջներուն ոյժ տալու համար է որ քաղաքացիական անհնազանդութիւն յայտարարեցինք :

Եգիպտոսէն անգլիական զօրք ղրկուեցաւ օդանաւերով, շոգեկառքով եւ շոգենաւով :

— o —

ՃՇԴՈՒՄ .— Ներգաղթի կարաւանին Մարսէյլէն մեկնումին առթիւ, «Յառաջ»ի համար լուսանկարներ քաշած է, առաջին առթիւ, ընկեր Ա. Քէօսէեան (Ֆոթօ Ռէքս), որոնց մէկը հրատարակուեցաւ մայիս 14ին :

ՅԱՒԵՐԺԱԳԻՐ

ՀԱՅ ԸՆԴՀ. ՆԱՀԱՏԱԿՈՒԹԵԱՆ

ԽՄԲ.— Ստորեւ նշխար մը՝ տաբարախտ բանաստեղծէն որ մեռաւ անօթի, քանի մը ամիս առաջ, Աթէնքի մէջ: Արտասանուած է Ապրիլեան սգահանդէսին առթիւ, Աթէնք, եւ մեզի ղրկուած՝ բնագիրը.—

Փա՛ռք եւ համբոյր խնկելի յիշատակիդ, մեծ մարտիրոսագրութի՛ւն, գերագոյն աճիւններուդ, Սեւ Ծովու ամեհի ալիքներէն մինչեւ Եփրատ ու Տիգրիս, Գանլը Տէրէէն մինչեւ Մասստաի արիւնլուայ ոտքերը, բաղմաչարչար Ծովքը քնարերգակ Շնորհալիին, անծայրածիր անապատներուն մէջ փռուածներուդ՝ կանանց, արանց, ծերերու, տղայոց, մանուկի եւ անտխական հասակներուն: Գաղատիոյ եւ Եօզկատի ձորերուն մէջ ի տըւընջեան եւ ի գիշերի իյնողներուդ, Քէմախ Պօղազի մէջ Կարնոյ եւ Երզկայի գլխատուած ազգահօտիդ, Եփրատի մռունչներուն ունկընդիր, համբո՛յր Հօտէն առաջ զարնուած հովիւներուդ՝ մտաւորական, հոգեւոր եւ աշխարհիկ նախավկաներուդ:

Սա ծիծղուն գարնան ինչպէս որ գետերը կը յորդին՝ այնպէս կը յորդին մեր մէջ անոնց արեան գետերը այսօր, մինչ արարչագործ ու կենսատու կրակ մը կ՚արծարծի կրակէդ մեր սրտերուն խորը, Տարօ՛ն հրոյ ճարակ:

Ցաւերժագի՛ր եւ ողջոյն Գարահիսարի, Վասպուրականի եւ Եղեսիոյ աճիւններուդ, լո՛յս ի լուսոյ մթին բանտերուդ՝ բանտարկեալներէդ հըրդեհուած եւ արշալոյսին աշտարակուող կախաղաններուդ: Բերդին մէջ, պաշարուած, երեսուն օրեր կռուելէն յոգնած ու ծարաւէն պապակած Գարահիսարցի քաջամարտիկներուդ: Օրհասական էր անոնց կռիւը, որ բարձունքներէն գրոհ տալով ճեղքեցին ոսոխի շղթան, վերջին պահուն: Մթնցաւ աչքը ըմբոստ ոստանիդ, Աքիլլէսի աչքին պէս, թշնամիին հետ դէմ առ դէմ:

Մեծ մարտիրոսագրութի՛ւն, դէպի դիցաւան հայրենի բերդը սաւառնելով կը գոռան հիմա ազգակիցներդ բայց չեն զարհուրիր, քանի որ դժբախտներու թափած արցունքի կաթիլներուն թիւէն չափ քաջամարտիկներդ իրենց նետերը արձակեցին, ինչպէս պիտի ըսէր քերթողահայրն Հոմեր:

Կը խոնարհի՛նք բերդիդ ոտքերուն տակ, ծիրանի տաւղահարութեան արժանի մարտավա՛յր:

Դիցաւան բե՛րդ հայրենի, անցորդները գագաթներուդ վրայ մինչեւ անգամ երախայի աճիւնները տեսան աբեգակի շողերուն տակ, մինչ մայրերու գլխին վարսերը անոնց վրայ կը ծածանէին դրօշի նման: Եւ դուն գինավարժ Եղեսիա՛, ողջո՛յն քեզ, կը լսենք այսօր կապարներուդ խօշինեն տակ մարտավայրիդ ճխալը: Թշնամի ձիաւորներուն բանակը ծեծեց կողերդ ռումբերով բայց պատռով ինկար պատնէշներուն վրայ:

Անարգ էր Թշնամին, որովհետեւ անխնայ կոտորեց անձնատուր եղող գաւակներդ շղթայակապ, հեռաւոր ձորերուն մէջ, կոտրած սուրերով վերադառնալով նախճիրէն: Սուրերը պիտի կոտրին որքան ատեն ճօճին մեր դատին վերեւ:

Մենք Իլիականի Պրիամին պէսթշնամիին վրանը գալով, հառաչագին եւ արտասուագին չենք խնդրեր մեր հոգեհատորներուն դիակը: Զունինք դիակ, ունինք միայն մեր Անկախութեան հարցը: Անարգուած են դիակները անգերեզման եւ արդարութիւնը կը հեծէ տակաւին Արիսպադոսներու սեղանին թունաւոր կանանչին տակ:

Եթէ Աքիլլէսի մեծ սուրը կոտորեց Հեկտորը մէ կ հարուածով, բայց զոհին հօր՝ Պրիամի ողբաձայն լացը բաւական եղաւ ի կարգ հրաւիրելու դիւցազնը որպէսզի այս վերջինը չանարգէ դէթ դիակը ահաւոր ցասումով եւ կրցաւ փոխադարձ արցունք թափել տալ:

Այսպէս են դիւցազնները, անոնց մէջ պահուած են էմբսընի Հրաշամարդը եւ Նիչէի Գերմարդը, առաջինը կատարեալ Մարդն է եւ երկրորդը հզօրագոյն Մարդը: Քաջերը կ՚անձնաւորեն այսպէս կատարելութիւն եւ հզօրութիւն:

Բայց որքան անարգ եղաւ մեր ոսոխը, որքան նուաստացաւ սուր ճօճելով կանանց եւ երախաներուն վրայ, անտերունչ ծերերու եւ որբերու վրայ: Ան նուաստացաւ մինչեւ անգամ դիակապուտի դերով, կողոպտելով գերեզմաններն անգամ:

Կը յորդիս արդարեւ այսօր մեր մէջ, մեծ մարտիրոսագրութի՛ւն, գարնան ծաղկազուարճ ու քնարական օրերուն:

Խայտա՛, Եղեսիա՛, աշտարակուէ՛ եւ ճախրէ, եթէ ծոցէդ ծնաւ առաջին անգամ հայ քրիստոնէութիւնը, նոյն ծոցէդ ծնաւ նաեւ վերջին ըմբոստութիւնը: Պինդարի հանճարեղ քնարը կարծես հիմա քաջամարտիկներուդ սրտէն կը խօսի.— «Անոնք սուրը իրենց ձեռքովը առին»: Երանի անոնց որ սուրը իրենց ձեռքովը առին:

Ճախրէ՛ եւ աշտարակուէ՛, մարտական ոստա՛ն, արշալոյսի առաջին շողերուն մէջ:

Քրիստոնեայ էիր բայց ոչ անկախ, քրիստոնեայ ըլլալ եւ անկախ չըլլալ՝ կը նշանակէր լուծ դնել քրիստոնէութեան վզին վրայ:

Ծարաւի ենք քեզի, հպարտօրէն մարտնչող ոստան, քեզմով կը հպարտանանք: Պահ մը կիկլոպներու պէս կը նայինք արիւնլուայ ժայռերուդ, որոնց վրայ կը մագլցի մեր անզուսպ հոգին: Ցո՛յց տուր անգամ մըն ալ այս առաւօտ, մե՛ծդ Մարտիրոսագրութի՛ւն, անտառներուդ, համայնակուլ ծովերուդ, ձորերուդ, անապատներուդ, բանտերուդ եւ կախաղաններուդ բոլոր խոյանները:

Բնաշխարհիդ անտառներուն ծառերն իսկ թող լեզու ելլեն Դասոյի նըրկարագրած ծառին պէս որ աղաղակեց. «Պարտիզպան, կացինահար ըրիր զիս եւ հիմա սրտէս արիւն կ՚երթայ»:

Այլեւս չունինք սոսանուէր սօսեաց անտառներ, որպէսզի Անուշաւաններ ընծայ տայինք, բայց ունինք Զանկըրիի աքսորավայրին Թինէյ գիւղին անտառը, որուն ծառին կապուած մեր ազգային մեծ բանաստեղծը դաշունահա՛ր զոհ գնաց: Խաչելութեան ծառին չարաշուք տերեւները, ձեռքերու նըման, կը թրթռացնեն մեծ նահատակին զմայլելի տաւիղը.—

«Մուրն Ցիսուս մը կուտայ, իսկ հայ օրրոցը՝ ապստամբ»:

Զենք լար, քանի որ պատմութեան կուրծքը մեր մարտիրոսագրութեամբ կ՚ուռի, որուն քով կը նսեմանան Շաթօպրիանի մարտիրոսները:

Զունինք լաց եւ սուգ: Եղնիկներն են որ կուլան լուսնկային նայելով, այնքան կուլան որ իրենց աչքերը կարծես կը հալին, դուն ինքդ ըսէ՛, Վէռլէնեան դպրոցին անիծուած քերթո՛ղ, Մոռիս Ռոլինա՛:

Հոմերոս լացը վատութիւն կը համարի եւ ի զուր Պայրըն, զգայատանջ եւ սրտայո՛յզ, կ՚աղաղակէ.— Լացէ՛ք լացողներուն վրայ, սարդը ոստայն ունի, չունը իր որջը ունի, օձը իր կաղը ունի, վա՛խ Իսրայէլին որ բոյն չունի»:

Մեծ վարպե՛տ, պահ մը կեցիր Միսոլոնկիի քնարան — պանթէոնիդ մէջ, խայտալով մեզի հետ, քանի որ լաց չունինք, Ցարութեան տօն է մեզի: Այս կոտորուող ցեղը — զոր ի զուր անճիտել փորձեցին — բոյներուն գերագոյնը ունի՝ ի՛ր դատը, որ իր կարապի երգն է, զոր պիտի երգէ եթէ աշխարհի վրայ մէկ Հայ իսկ մնայ:

ԼԵՒՈՆ ԽԱՆՋԵԱՆ

ԵՐԵՒԱՆԻ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՆԵՐԸ

ՀԱՅԻ ԵՐԳԸ

Երբ էր ամառ արեւառ,
Արտն էր ոսկի ու խնդուն,
Երբ կանաչ էր հանդ ու քար,
Եղայ մի օր ես հանդում:

Արտում ոսկի, օրօրուն,
Մի գիւղացի խինդով վառ,
Մի զոյգ հասկ էր տրորում
Իր բռան մէջ արեւհար:

Ժպիտներով ողողած
Զոյգ ափի մէջ բերքն իրա,
Եւ շուրթերը իրա բաց
Հպեց յուզմունքով նրան:

Ու քրտինքի մի կաթիլ
Ճակատից իր ընկաւ վար,
Ընկաւ ոսկի հատիկին,
Արեւահամ, արեւառ:

Եւ գցեց նա իր բռան
Հատիկները դէպի շեղջ,
Իր խնդութիւնը դրած,
Իր քրտինքը նրանց մէջ:

Հիմա ո՞վ է ծամում այն
Հացի պատառը ոսկի,
Որ յագեցած խնդութեամբ
Եւ եռանդովը բողկի,

Եւ ժպիտով իր պայծառ
Ու յոյզերով ողողուն,
Որ գիւղացին արեւառ
Ափի մէջ էր տրորում:

Մի երեխա՞յ արեւաչ,
Ատամներով իր կաթի,
Որ կեանքն ունի իր առաջ՝
Նման շքեղ հէքեաթի:

Մի ծերունի՞ զառամած,
Որ քայլում է դէպի մահ,
Որ իջնում է ձորը՝ ցած,
Կամ մահանում է հիմա:

Կամ մի բանուո՞ր եռանդուն,
Կեանքի կերտողը յաման,
Որ քրտնաթոր ու անդուլ,
Ոսկի օրերի համար

Ուժ եւ եռանդ է տալիս
Երկաթներին ու քարին,
Եւ իր կեանքը՝ պանծալի
Մեր ընդհանուր պայքարին:

Գուցէ ես եմ կերել այն
Ոսկի բուռը այդ բերքի,
Ու նրա վառ խնդութեամբ
Ծնունդ տուի այս երգին:

Կամ գուցէ դո՛ւ, գուցէ նա՛,
Ով որ է թող իմանայ,
Ժպիտներով խնդութեան,
Քրտինքով էր ցօղուած նա:

ԳԵՂԱՄ ՍԱՐԵԱՆ

ՏԻԿԻՆ ՏԽՐՈՒԹԻՒՆ

Իմ հիւրն ես այս գիշեր,
Տիկին տխրութիւն:
Այսօր դու ինձ յիշել
Ու եկել ես տուն:

Նստել ես իմ դիմաց
Դէմքիդ քաշուած քօղ,
Նայում ես անիմաստ
Ու պաղ հայեացքով:

Ես ի՞նչ խօսեմ քեզ հետ,
Յարգելի տիկին,
Օտար են քեզ յաւէտ
Իմ երգն ու հոգին:

Ի՞նչ ես ասում, ասա՛
Եւ վերջացրու:
Վերջին անգամն է սա,
Ես քեզ չեմ սիրում:

Ես սպասում էի
Երգիս աղջկան:
Նա այս գիշերն էլի
Խաբեց ու չեկաւ:

Չեկաւ … գլուխը քար,
Ես թերթ էի կարդում:
Իսկ դու ինչո՞ւ եկար,
Տիկին տխրութիւն:

Հէնց խռովում է նա,—
Երգիս դիցուհին,—
Գտնում ես ինձ մենակ,
Այցելում կրկին:

Գալիս ես ու նստում
Սեղանիս առաջ՝
Աչքերդ պաղ, տրտում,
Մատներդ՝ սառած:

Բայց չէ՞ որ ես այնքան
Ժամանակ չունեմ,
Որ քեզ ամէն անգամ
Ինձ հիւր ընդունեմ:

Դեռ կան այնքա՛ն երգեր
Սեղանիս վրայ,
Որ կիսաւարտ են դեռ,
Անգամ չգրած:

Դեռ կէսն էլ չեմ կերտել
Ես իմ այս վէպի:
Փնտռում եմ ես կերպեր
Տիպարներ տիպիկ:

Թողել եմ ես մենակ
Վէպիս հերոսին
Վարար անձրեւի տակ՝
Գիշերուայ կէսին:

Գործում է նա յաման,
Հաւատալով խորին,
Երջանկութեան համար
Իր եւ բոլորի:

Բայց ահա եօթ գիշեր
Տնքում եմ յաման,
Եւ չեմ գտնում գծեր
Հերոսիս համար:

Կարելի էր ասել՝
Սեւ աչքեր ունի,
Խիտ ու գանգուր մազեր,
Ճակատ տրիբունի:

Կարող էր նա խօսել,
Մինչեւ իսկ յաղթող,
Թերթի խմբագրական
Ցօղուածի ոճով:

Բայց չէ՞ որ չէր լինի
Նա ինքն իր նման:
Ես տագնապներով անհիրի,
Փնտռում եմ նրան:

Ու հէնց որ մի գլուխ
Գրում եմ կեղծ ու թոյլ,—
Դու այցելում ես լուռ,
Տիկին տխրութիւն:

Քեզ ո՞վ ասաւ հասցէն,
Ճանապարհն իմ տան,
Յոգնածութի՞ւնը ծոյլ,
Ա՛խ, ծոյլ անպիտան:

Դէ՛հ, մի՛ նայիր դժգոհ,
Տիկին տխրութիւն,
Ես հասկանում եմ քո
Տաղտկալի լեզուն:

Ասում ես՝ փող չկայ,
Պարտքով ես ապրում:
Իսկ խմբագիրը քար
Փող չի փոխադրում:

Ասում ես՝ չեն յիշում
Ընկերներդ քեզ:
Դու չգիտես, թէ ում
Հոգսերդ երգես:

Դէ հ, բա՛ւ է բամբասես,
Տիկին տխրութիւն,
Ընկերներիս, գիտե՞ս,
Դու չես ճանաչում:

Նրանք նոր աշխարհի
Հիմքերն են կռում՝
Բոցի մէջ վիթխարի,
Հանքի խորքերում:

Համագումարների
Դահլիճներում տօթ,
Կաբինետում լռին,—
Մինչեւ առաւօտ:

Թանգ է ամէն րոպէն,
Զունին ժամանակ,
Որ երկու տող գրեն
Անգամ իրենց կանանց:

Ինչպէ՛ս էլ իմ մասին
Յիշեն օրն ի բուն:
Օ՛, ո՛չ, մի՛ բամբասի,
Տիկին տխրութիւն:

Առհասարակ շատ էլ
Երկար մի՛ նստի,
Ես պէտք է աշխատեմ,
Տքնեմ վերստին:

Իսկ իմ զուարթ մուսան
Երբեք չի ների,
Եթէ նա մեզ տեսաւ
Այսպէս մտերիմ:

Կաց, մինչեւ որ կիսատ
Երգերս աւարտեմ,
Ճանապարհիս բուսած
Խութերը հարթեմ:

Այն ժամանակ արի՛,
Ոչ թէ ցերեկով,
Այլ մի աշնանային
Խաղաղ երեկոյ:

Եթէ կարողացար
Դիւթել ինձ նորից,
Կըզամ քեզ հետ անտառ՝
Թաքուն բոլորից:

Մենք կը նստենք դեղնած
Մասրենու ներքոյ,
Դու կը պատմես կամաց
Գաղտնիքները քո:

Եւ կը նայես հեռու
Հորիզոններին
Քո հայեացքով հլու,
Տիեզերային:

Իսկ այժմ մի՛ նայիր
Ինձ այդպէս դժգոհ
Քո կէսգիշերային
Յոգնած հայեացքով:

Հիմա ինձ կ՚այցելի
Իմ երգի մուսան՝
Զրվէժը վարսերի—
Արեւով հիւսած:

Կըզնայ կեանքի վարար
Աղմուկների հետ,
Կ՚ասի՝ գրիչդ առ,
Խնդութեան պօէտ:

Երգիր իմ վարսերի
Ծովն ալեծածան,
Երգիր պայքար, մրրիկ,
Շանթ ու ծիածան:

Երգիր կամքի գրանիտ,
Յոյզերի վէսուվ,
Երգիր հերոսներիդ
Գործերը բազում:

Երգիր դու խնդութեան
Արեգակն անմար,
Որ ելնում է համայն
Մարդկութեան համար:

Դուռն է թակում կրկին,
Ներս կըզայ շուտով …
Իմ խնդութեան երգի
Մուսան հոգեթով …

Ա՛խ, դու եկա՞ր, իմ սէր,
Իմ քո՛յր իմաստուն …
Իսկ դու … բարի գիշեր,
Տիկին տխրութիւն:

ՆԱՅԻՐԻ ԶԱՐԵԱՆ

Խափշիկներու բանահիւսութենէն

ՀԱՄՐԵՐԸ

Առաջին գիշերը՝ լուսինը մազի մը երեւոյթն ունէր: Ցետոյ թափանցիկ մանգաղի մը: Ցետոյ սպանական սեխի պճեղի մը, որմէ օշարակ կը ծորէր: Ցետոյ ջաղացքի մը քարին: Եւ որ վերջապէս ինկաւ գիշերուան երախին մէջ, ուր Ցաւիտենապէս - Պահուըտողը, այն զոր ոչ ոք տեսած է եւ որ կը բնակի յատակը ամէն բանի որ յատակ չունի, ան քարով մը կը փշրէ բոլոր հին լուսնկաները՝ աստղ շինելու համար, մինչ կը հասնի յաջորդ լուսինը:

Այդ պահուն գիշերուան մթութիւնը անթափանցելի էր, եւ Վագրը անոր թէն օգտուելով՝ գողցաւ Կրակը, յօշոտելով պահապանը, որ կը հսկէր Ինսանպիափունկայի քարայրին մէջ:

Որսորդը ուզեց լոյս ունենալ իր խրճիթին մէջ:

Կէս գիշերին արթնցուց իր անդրանիկ զաւակը, թեւը թօթվելով:

— Գնա Վագրին մօտ, ըսաւ, եւ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (5)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Թերեւս ամէն ինչ երեւան պիտի գայ իմ պատճառով … աւելորդ զոհեր եւ ամիսներու աշխատանք ի զուր վատնուած…»: Ու ծանր հեւալով՝ կը նայէր սպայի աչքերուն:

Կան դէմքի որոշ արտայայտութիւններ, որոնք աւելի պերճախօս են քան արտասանուած բառերը: Սպան, կարծես բնազդօրէն զգալով ձերբակալուածի մտածումը, խնամքով ոլորեց մօրուքը եւ դրաւ գրասեղանի գզրոցի մէջ: Այսպէս լաւ է եւ ապահով. վերջապէս, յուսահատ մարդ մը ամէն ինչ ընելու ընդունակ է… Ու դառնալով ժանտարմին՝ հրամայեց ձերբակալուածի վրան գլուխը խուզարկել:

Գրպանի զմելի մը, թաշկինակ մը, քանի մը հինգ րուբլի թղթադրամ եւ քիչ մըն ալ արծաթ մանրուք փող սեղանի վրայ դրաւ խուզարկող ժանտարմը ու բարեւելով սպան մէկդի քաշուեցաւ: Զմելին գզրոցի մէջ տեղաւորելով՝ սպան մնացածը ձերբակալուածին յանձնեց ու ապա պաշտօնական թղթի վրայ քանի մը տող գրելով, յանձնեց ժանտարմին:

— Տարէք կեդրոնական վարչատունը:

Քիչ անցած՝ ժանտարմի ուղեկցութեամբ Քաչալը դուրս ելաւ տաղաւարէն, եւ միասին վերցուցին այն ելեկտրաքարշը, որ կ՚երթար ուղիղ Երեւանեան հրապարակը:

Երեւանեան հրապարակը, Թիֆլիսի կեդրոնը, լայնօրէն փռուած է քաղաքապետարանի առջեւ: Ան, աւելի բան մըն է, քան սովորական հրապարակ մը, որու նման թէեւ շատ կան քաղաքի զանազան մասերու մէջ, բայց ոչ մէկը ունի անոր արժէքը: Եթէ Թիֆլիսը Կովկասի կեդրոնական քաղաքն է, Երեւանեան հրապարակն ալ այդ քաղաքի սիրտն է. առանց այդ հրապարակին դժուար է երեւակայել շքեղ Թիֆլիսը, որ իր գրաւչութենէն շատ բան պիտի կորսնցնէ առանց անոր:

Մանր քարերով սալայատակուած բաւական ընդարձակ հրապարակ մըն է այդ, երեք կողմէն շրջապատուած շքեղ վաճառատուներով եւ հիւրանոցներով, իսկ չորրորդ կողմէն համեստ խանութներու եւ պատուալներու շարքով, ուր ցանկացող մը կրնայ վստահ լինել անխարդախ շիշ մը գինիի հետ հայկական խաշ, պատուական ցոգխալ ձուկ եւ կամ կովկասեան հռչակաւոր շիշլիք վայելել, խորոված տոմաթէսի եւ փոքր դմակով լեցուն պաթլիճանի ընկերակցութեամբ:

Այդ հրապարակի չորս կողմը գոյութիւն ունին մէկէ աւելի հռչակուած վայրեր, որոնք յայտնի են իրենց մասնայատուկ շնորհքով: Պուշկինեան փոքր պարտէզին դիմաց, գետնափոր պատվալի մը մէջ, չնչին գումարի մը փոխարէն կարելի էր Թիֆլիսի լաւագոյն խաշը ունենալ, ընդունուած դեղթափը մասնագէտ հարբողներուն, որոնք սանձարձակ քէյֆ մը անպատճառ խաշով պիտի վերջացնէին, քիչ մը «ինքզինքնին գտնելու համար»: Այդ տեղէն երկու խանութ վար, նոյնպէս գետնափոր պատուալի մը կինտօ տէրը, խնձորի նման կարմիր թշերով եւ ահագին փորը արծաթէ հաստ քամարով մը շրջափակած, հռչակուած էր Կախէթի իր պատուական գինիով, որու համար օրական հազար անգամ երդում կ՚ուտէր, որ ութ տարուան հնութիւն մը ունի, թէեւ չէր քաշուեր բոլորովին նոր յաճախորդներուն հաւատացնելու, թէ լուսահոգի հայրը տասնըութը տարիներ առաջ գնած էր այդ գինին եւ տակառի բերանը նոր էր բացուած: Կողքի շատ ցած առաստաղով պատուալը հռչակուած էր սքանչելի ցոցխալ ձուկերով, որոնք խանութի կեդրոնը գտնուող փոքր աւազանին մէջ կը խայտային՝ սպասելով իրենց ճակատագրին:

Թամամշեւի ընդարձակ քարվանսարայը, քաղաքապետարանի դիմացը, հրապարակի ամբողջ ճակատը կը բռնէր հարիւրաւոր կրպակներով: Այդ քարվանսարայը փեթակի մը նման առտուընէ մինչեւ իրիկուն լեցուն էր յաճախորդներով, որոնք հեռաւոր թաղերէն կուգային այդ քարվանսարայի մասնաւոր մէկ խանութէն գնումներ ընելու:

Թիֆլիսի մէջ հարիւրաւոր մրգավաճառի խանութներ կային, զանազան փողոցներու մէջ ցրուած, բայց ատոնցմէ ոչ մէկը այն հռչակը ունէր՝ ինչ որ յայտնի Քելպեւլայի խանութը: Պարսիկ մըն էր տէրը այդ խանութին, աւելի ժողովրդական ու հանրածանօթ, քան Թիֆլիսը որ եւ է քաղաքագլուխ: Դանդաղ փութկոտութեամբ, տէրն ու օգնականները կը ծառայէին գնորդներուն, տարտիման մտերմութեամբ ժպտելով, կարծես քառասուն տարուան հօրենական բարեկամներ լինէին: Պարսկաստանի լաւագոյն չոր մրգեղէնը, Գանձակի խաղողն ու Երեւանի դուղմա սեխն ու սուճուխն այդ խանութէն առնելու էր մարդ, եթէ կ՚ուզէր լաւագոյնն ունենալ:

Թամամշեւի քարվանսարայի տակը կը գտնուէր յայտնի Տիլի - Պուճուրը, որու շիշլիկը հռչակուած էր ամբողջ Կովկասի մէջ: «Կավկազքի» հիւրանոցի մուտքի աջ կողմն էր երաժշտական գործիքներու ծանօթ խանութը: Հոն, եթէ փնտռած մէկ եղանակդ չգտնէիր, այլ եւս աւելորդ էր շարունակել փնտռտուքը, պէտք էր Մոսկուա դիմել: Այս վայրերը տեղականէն աւելի համակովկասեան հռչակ ունէին: Հեռաւոր գաւառէ մը եկած վաճառական մը անպատճառ Տիլի - Պուճուր պիտի այցելէր, գէթ միայն անոր համար, որ տուն վերադարձին՝ բարեկամներուն ու դրկիցներուն կարենար ըսել. «Ինչպէ՛ս լաղաթին քէֆ մը արինք Տիլի - Պուճուրին մէջ որ …»:

Այս բոլոր նշանաւոր վայրերուն մէջ սակայն ոչ պակաս աչքի զարնող տեղ մը կը բռնէր Սաքյեանի քանտիտերսկին, որ ամբողջ կովկասահայութեան մտաւորական ժամադրավայրը կը համարուէր իրաւամբ: Դերասաններ, դրամատէններ, հանրային գործիչներ, զանազան կուսակցութիւններու պատկանող յեղափոխականներ, ուսուցիչներ եւ ուսանողներ, ասոնք բոլորն ալ քիչ թէ շատ ազգային գունաւորումով, իրարու կը հանդիպէին այդ խանութի մարմարեայ սեղաններու առջեւ, ժամը տասնըմէկի սուրճի եւ կամ կէս օրէ յետոյ պարտադրական թէյի ժամանակ, որ անխուսափելի կերպով կը սկսէր ժամը չորսին ու կը վերջանար անորոշ ժամանակ մը:

Այդ խանութը կը գտնուէր Երեւանեան հրապարակէն դէպի վեր բարձրացող Սոլոլակ փողոցի վրայ: Ինչպէս սովորաբար, այդ երեկոյ ալ Սաքյեանի քանտիտերսկին լեցուած էր յաճախորդներու այլատարր բազմութեամբ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ԱՐԱՐԱՏ

— o —

ԽՄԲ.— Պ. Մոզաֆար Ալամ, Պաղտատի իրանեան նոր դեսպանը, քանի մը տարի առաջ այցելելով Արարատ եւ նայելով այդ «յաղթ հսկային՝ բարձրադիր, որ ապաստան տուած է Նոյի Տապանին», գրած է այս բանաստեղծութիւնը: Ձենք կրնար արտայայտել այն խորունկ յուզումը, որ այս գեղեցիկ ու հզօր ներշնչումով գրուած բանաստեղծութիւնը կը թողու ընթերցողի վրայ, կը գրէ «Ժուռնալ տը Թէհրան»:

Լուսաշող Արաքսի ընդարձակ դաշտերում,
Ալեբակների վրայ հնամեայ Դամբաւոի,
Երկւորեակ սէգ լեռներ երկինք են պլանում՝
Կատարներն Արարատի:
Հրաշագեղ, վեհ տեսքով, ամրակուռ մի կոթող,
Մեծազօր բնութեան խորհրդանիշ փառաւոր,
Ամէն արարածի խոր յարգանք ներշնչող
Վեհութեան զօրաւոր:
Սպիտակ թագակիր թագուհին եւ արքան,
Վեհափառ Արարչի մրցարանն են դիտում,
Ուր գահը համբուրելով, սուսերամարտիկների պէս
Հէք մարդիկ իրար են յօշոտում:
Մեծը՝ որպէս սէգ ճակատն ակօսուած խափշուհի,
Հպարտ գլուխն ալեհեր, դարերից ծերացած,
Իր կողքին սեղմում է իր փոքրիկ զաւակին,
Գուրգուրում խափշիկին:
Եւ դու, ո՛վ հիացող մեծ բուրգերի,
Ետ դարձիր ափերից վեհաշուք Նեղոսի,
Դու եկ եւ հիացիր փառաւորներու Աստուծոյն
Անսասան բուրգերով:
Բուրգերի վրայից քառասուն սերունդներ
Մեծն Պոնափարթի բանակով հիացան.
Աշխարհի ծագումից՝ ողջ ցեղով մարդկային
Հիացաւ Արարատն անմնման:
Եւ դու, ո՛վ Արարատ, յաղթ հսկայ բարձրադիր,
Քո բիւր աղբիւրներով դաշտերդ ոռոգիր,
Թող մարի արգանդիդ վառ կրակն ամեհի,
Խաղաղի ցասումդ կատաղի:
Ի՛նչ ցեղեր են ապրել դաշտերումդ անսահման,
Ընկել են փրկելով օջախնին հայրենի.
Որքա՛ն մահ, ծնունդ ես դու տեսել դարերով
Եւ դեռ կաս, ապրում ես յաւիտեան:
Մեծազօր արքաներ կռուեցան քեզ համար,
Եւ թողին ուրիշին աւարն այդ սրբազան,
Դու կաս մեծազօր, մնում ես անսասան,
Վախ չունիս դու բախտից անարդար:
Հին մատեանագրերի դու լեռն ես սրբազան,
Նոյին եւ տապանին եղար դու ապաստան,
Եւ ջրհեղեղից յետ՝ մարդկային ցեղերի
Օրօրանն ես եշմարիտ ու միակ:
Ձեռքերս խաչաձեւ, աղջեւդ եմ խոնարհւում,
Ողջո՛յն քեզ, Աստուծոյ փառաշուք խորհրդանիշ,
Քեզանից անջատւում, հեռուն են գնում,
Մնա՛ս բարով, Արարատ սրբանիշ:

ՄՈԶԱՖԱՐ ԱԱԼԱՄ

Թարգմ. ԴԱՐՖԻ (Ալեք)

աշտանակ մը ուզէ:

— Կը վախնամ, ըսաւ տղան:

— Հնազանդէ՛ ինծի, հրամայեց որսորդը:

Եւ ձեռքէն բռնեց ու նետեց մթութեան մէջ, դուրսը, գիշերին մէջ որ թանձրացեր էր,— որովհետեւ մէկ լուսինին միւսը չյաջորդած՝ աստղ չկար տակաւին:

Թո՛ւմ, թո՛ւմ, թո՛ւմ ...

Վագրին քունը թեթեւ էր, կրակը զօղնալէն ի վեր: Կրակը առջեւի երկու թաթերուն մէջ դրած՝ կը քնանար, առանց երբեք չատ հեռանալու երազին զառիվար ճամբուն վրայ: Այսպէս իր կուրծքին վրայ կը զգար կենդանի ջերմութիւնը, կիսախուփ աչքերով կը դիտէր բոցին խաղերը:

Պզտիկ կրակ մըն էր ատիկա, առաջին կրակը:

Երիտասարդը մատով զարկաւ-չզարկաւ դրան, Վագրը, որ չատ ծերացած էր, սկսաւ երգել՝ կարծես խորունկ վիշտ մը, բացուած վէրք մը ողբալու համար, երգ մը զոր պէտք չէ երգել անտառին մէջ, երբ արեւը մարը մտած է: Այդ երգին խօսքերը միայն մնացին, անլուսին նոյն գիշերուան սեւ հովը տարաւ եղանակը մոռացօնքէն անդին, ահա թէ ինչու մարդիկ,— անխոհեմները — չեն յիշեր զայն իրենց նոր կեանքին մէջ.—

Թանիֆալլոֆում: Թէրէմինա՛ ...
Թանիփալլոֆում: Թէրէմինա՛ ...
Օ ռունինիուալլօ: Թէրէմինա՛ ...
Ուալլալլէ Օնինա: Թէրէմինա՛ ...
Ուալլալլէ: Թէրէմինա՛ ...

— Մտի՛ր, ըսաւ Վագրը, բանալով դուռը:

— Կը վախնամ:

Վագրը ցատկեց եւ կլլեց Որսորդին զաւակը:

Որսորդը, որ իր աշտանակին կը սպասէր՝ մժեղ սպաննելով, ըսաւ երկրորդ զաւկին:

— Գնա Վագրին մօտ, կայծ մը ուզէ իր կրակէն:

— Կը վախնամ, ըսաւ տղան, սպասէ որ լուսնայ:

— Հնազանդէ ինծի, հրամայեց Որսորդը:

Վագրը պառկեր էր իր դրանը սեմին վրայ, դուռը լայն բացած:

Թանիֆալլոֆում: Թէրէմինա՛ ...
Թանիփալլոֆում: Թէրէմինա՛ ...

— Մեծ հայրիկ, կայծ մը տուր կրակէդ, հայրս ղրկեց զիս որ կրակ ուզեմ քեզմէ:

— Այո, կը հաւատամ: Առ սա ճողը, լաւ փակիր, չճգե՛ս ...

Եւ կլլեց Որսորդին երկրորդ զաւակն ալ:

Որսորդը Վագրին մօտ ղրկեց իր եօթը զաւակները, մէկը միւսին ետեւէն: Ոչ մէկը վերադարձաւ:

— Այս անգամ ես պիտի երթամ, ըսաւ ինքն իրեն:

Վագրը գոցած էր իր դուռը: Քունէն սկսեր էր դինովնալ ու գլուխը կը ճօրօրար: Հակառակ իր կամքին, ձգեր էր իր մարմինը որ սահի երազին զառիվար ճամբուն վրայ:

Թո՛ւմ, թո՛ւմ, թո՛ւմ ...

— Ա՛հ, դո՞ւն ես, Որսորդ: Ստամոքսս ծանրացած է, չեմ ուզեր ոտքի ելլել՝ դուռը բանալու համար: Տկռած՝ կորսնցուցած եմ ճկունութիւնս: Դրան նիգ դրած չեմ, հրէ՛ ներս մտիր:

— Ո՛չ, պատասխանեց մարդը, չեմ մտներ, կը վախնամ, կը վախնամ, մնաս բարո՛վ ...

Սակայն Վագրը փախչելու ժամանակ չձգեց: Կարմիր մթութենէն դուրս ցատկելով՝ վրան նետուեցաւ եւ կլլեց զայն ալ:

Վագրին փորին մէջ, Որսորդը ողջ գտաւ իր եօթը զաւակները: Յիշելով որ դանակ մը ունի ձեռքին մէջ, ճեղքեց անասունին փորը եւ բոլորը, մէկիկ մէկիկ դուրս ելան ճեղքուածքէն:

Մարդը յափշտակեց կրակը, եւ ամէնքը մեկնեցան համր, քալեցին երկնքին տակ, որ բոլորովին խաւարապատ էր, խաւա՛ր, խաւա՛ր, առանց լուսնկայի, որովհետեւ տակաւին աստղ չկար:

Եւ այնուհետեւ երբեք անոնք չկրցան խօսիլ:

Այսպէս է որ համբեր եղան աշխարհի վրայ:

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

«ՎԵՐՋԱԼՈՅՍԻ ԶԱՆԳԵՐ»

Նորեկ մը:

Եգիպտոսէն երիտասարդ մըն է, Դաւիթ Շահլամեան: Որ տաք աւիշ մը ունի, Զարիֆեանի, մասնաւորաբար Մեծարենցի ջերմութեան մէջ սնած տունկ մը: Գնահատելի մտերմութիւն մը ցոյց կուտայ տաղաչափութեան մասին, թէեւ դեռ զերծ չէ վրէպներէ: Լեզուն եւս, պատկերաւոր, կը մատնէ մաքրուելու, ստկուելու յաջողութիւն մը, (ուղղագրական տեսնուած քանի մը սխալները կը պատկանին որքան իրեն, նոյնքան նոր սերունդին):

Արուեստի իր ճամբան կամուրջ մըն է ընութենէն դէպի սիրտը:

Նմոյշ մը քերթուածներու իր նիհար հատորէն (Վերջալոյսի զանգեր).—

Ամէն անգամ երբ զարնան թռչունները ինծի գան
Եւ երգն իրենց կռուցին՝ ողջոյն մը տան գեղեցիկ,
Կարծես հոգւոյս խորերէն կը զգամ զարթնումը զարնան
Հայրենիքիս հեռաւոր, մանկութեան երջանիկ:
Ամէն անգամ երբ վազող գետակները խոխոջեն
Եւ աւետեն գալուստը եղանակին բազուհի,
Հոգւոյս խորէն կը լսեմ կարծես երգեր մեղմօրէն
Հայրենիքիս գետերուն, ջրվէժներուն ամեհի:
Ամէն անգամ երբ ծառեր սաղարթներով զարդարուին
Եւ պարտէզին բիւրաւոր ծաղիկները գոյնզգոյն՝
Բերեն զարնան հրապոյր, կը վերյիշեմ անմեկին
Հայրենիքըս հեռաւոր, զարնան վարդերը ծիծղուն:
Ամէն անգամ երբ զարնան հովերն ընսեն ինձ օրօր,
Ու սրտերէն իրենց խոր երգը բերեն զարունի,
Կարծես կը զգամ հոսումը հոգւոյս մէջ իմ հեշտօրօր
Հայրենիքիս հովերուն, զեփիւռներուն երբեմնի:

ՊԱՏՄԱԿԱՆ ՖԷՄԻՆԻԶՄ

Ընկերաբանները կը վկայեն թէ պատմութեան հնագոյն շրջաններուն մայրն էր որ կը տիրապետէր ընտանիքին մէջ,— այդ շրջանը կը կոչուի մայրապետութեան շրջան, որուն պիտի յաջորդէր հայրապետութեան շրջանը, երբ այլ եւս հայրն էր, այրը, որ կը տիրապետէր: Եւ կինը հետզհետէ կորսնցուց իր իրաւունքները, այրը յափշտակեց, իւրացուց ամէն իրաւունք,— կինը դարձաւ գերի, ծախու ապրանք:

Վիպագիր մը, ներշնչուած այդ շրջանէն, Կաւէ եզեանները խորագիրով վէպ մը գրեց,— հերոսուհին է կին մը Տախտատանններու Գարունը անունով, որ կը վարէ ամբողջ ցեղախումբ մը: Կարգ մը քննադատներ պատմական աւանդութիւններու հակառակ, ուրեմն երեւակայական կը գտնէին այս վէպը:

Բայց ահա Ժիրոնտի մէջ (արեւմտեան կեդրոնական Ֆրանսա) նախապատմական դամբարանի մը պեղումը կը վաւերացնէ կնոջ տիրապետութիւնը նախ քան այրերու տիրապետութիւնը:

Երեւան հանուած դամբարանը կը պատկանի Մագդաղենեան շրջանին: Վիթխարի սալաքարերու տակ կը պառկի կմախքը՝ ձախ կողին վրայ եւ ծունկերը փորին քաշած: Դամբարանին մէջ դրուած են նաեւ ոսկորէ եւ կայծքարէ գործիքներ, ինչպէս նաեւ յատկապէս ծակուած, փորագրուած ակռաներ, գաղտակրեայ զարդեր, որոնք կը հաստատեն թէ մեռելը գօտի կը կրէր: Դամբարանին ամէնէն յատկանշական երեւոյթը այն է, որ կմախքին չուրջ չարուած կը մնան եղջիւրներ, ձիու ծնօտներ, եզեամի (bison) ոսկերոտիք,— այս ամէնը ցոյց կուտան որ կմախքը կը պատկանի ցեղապետի մը, Մագդաղենեան շրջանի որսորդ ցեղերու չատ կարեւոր մէկ պետին, որուն թաղումը կատարուած է մասնաւոր արարողութիւններով եւ խորհրդանշական առարկաներու շռայլումով: Արդ, երկու Ֆրանսացի փրոֆէսօրներ, Վալլուա եւ Պուլ, քննելով ոսկերոտիքը, այն եզրակացութեան եկան որ կին մըն է նախապատմական այս կմախքը: Ուրեմն կին մը առաջնորդ ընտրուած էր կարեւոր եւ հարուստ ցեղի մը, որ զինք կը թաղէր մեծ պատիւներով:

ՄՈՌՑՈՒԱԾ ՀԵՂԻՆԱԿ ՄԸ

— • —

Սպանիա վերջերս տօնեց Կարչիա Կութիէրէզի ողբերգութեան (El Trovador) հարիւրամեակը:

Կութիէրէզ 23 տարեկան էր, բոլորովին անծանօթ երիտասարդ մը, երբ քալելով իր ծննդավայրէն՝ Քատիքսի մէկ գիւղէն գնաց Մատրիտ, գրպանին մէջ երեք ողբերգութիւն, ձեռագիր: Յաջողեցաւ բեմադրել երկու թարգմանածոյ ողբերգութիւններ, իսկ իր մէկ հեղինակութիւնը, Շրջուն երաժիշտը, յանձնելէ վերջ թատրոնին տնօրէնութեան, զինուոր գնաց: Երբ իմացաւ թէ իր հեղինակութիւնը պիտի ներկայացուի, արտօնութիւն խնդրեց հրամանատարէն, որ մերժեց: Այն ատեն երիտասարդը ցատկեց զօրանոցին պատէն դուրս եւ գնաց ուղղակի թատրոն: Երկրորդ արարուածին վերջը հասաւ թատրոն: Երբ վարագոյրը իջաւ, ժողովուրդը այնքան խանդավառուած էր որ որոտագին աղաղակներու մէջ պահանջեց որ բեմ ելլէ հեղինակը: Անմիջապէս վերարկու մը տուին, որ հագնի եւ զինուորի համազգեստը ծածկէ: Այսպէս բեմ ելաւ:

Այնուհետեւ սիրուած անուն մըն էր այլ եւս: Այսպէս դարձաւ բեղուն գրիչ մը: Ունի վաթսուներկու ողբերգութիւններ, որոնցմէ յիշենք Աբեղայ թագաւորը, Քաբալանի վրէժը, Ժուան Լօրէնցօ: Ունի նաեւ երկու հատոր քերթուած, բազմաթիւ նորավէպեր, ուսումնասիրութիւններ, խորհրդապատկերներ:

Սպանիոյ ռոմանթիք չարժման ամէնէն արտայայտիչ այս դէմքը նետուեցաւ հանրային կեանքի մէջ, 1818-1869 հիւպատոս էր Ճենովայի մէջ, 1872ին Մատրիտի հնէաբանական թանգարանին տնօրէն նշանակուեցաւ եւ այդ պաշտօնին մէջ մնաց մինչեւ իր մահը (1884): Անդամ էր Սպանիոյ Ակադեմիային:

Փառքի երկար չրջանէ մը վերջ, իր անունը մոռցուեցաւ պահ մը: Յեղափոխական Սպանիան ահա կը թարմացնէ այդ անունը, որ կապուած է ռոմանթիք խանդավառութեան:

ՎԻՃԱԿԱՀԱՆՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

— . —

Ֆրանսայի մէջ, ներկայիս, ամէնէն ժողովրդական օրն է վիճակահանութեան օրը: Գրեթէ ամէն մարդ պահ մը կը մտածէ բախտի անիւին մասին, որ կը դառնայ ամիսը անգամ մը:

Նոր խաղ մը չէ վիճակահանութիւնը: Պատմութիւնը կ'աւանդէ թէ հին Չինաստանը եւ Եգիպտոսը ծանօթ էին վիճակահանութեան:

Ուրկէ կը ծագի loterie բառը, ֆրանսերէնի մէջ: Ոմանք կ'ըսեն թէ արմատը, lot, գերմանական ծագում ունի եւ կը նշանակէ մաս, բաժին: Լառուս կը գրէ թէ իտալերէն բառ մը կու գայ (lotteria), բայց այդ բառը չի գտնուիր հին բառարաններու մէջ: Ուրիշ աղբիւր մը կ'ըսէ թէ կը ծագի il lotto բառէն, որ կը նշանակէ «անրաբոյական եւ հակօրինական խաղ զոր հնարած է Քրիստոֆ Թավէրնա 1448-ին, Հռոմի մէջ: Շահողները կը ստանային ութ քսակ, որոնք կը կոչուէին «բախտի քսակ», ապա՝ «ութերու խաղ», (ginoco dell' otto, յետոյ lotto):

Ներկայիս, Փարիզի Քարնավալէ թանգարանին մէջ ցուցադրութեան հանուած է «Վիճակահանութեան պատմութիւնը պատկերով»:

Վիճակահանութեան այդ պատմութենէն կ'իմանանք, որ Փարիզի մէջ բազմաթիւ հանրային չէնքեր կառուցուած են վիճակահանութեան հասոյթով,— այսպէս Պանթէոնը, Մատըլէն եկեղեցին, Փիթիթ հիւանդանոցը, Սէնթ Ժընըվիէվ եկեղեցին եւ ուրիշ չէնքեր:

Քոնվանսիոնի օրով արգիլուեցաւ վիճակահանութիւնը իբրեւ «աղէտ մը զոր բռնապետութիւնը ստեղծած էր լռեցնելու համար ժողովուրդը որ չըտրտնջայ իր թշուառութեանց վրայ եւ յուսադրելու համար զայն»: Եւ սակայն չուտով Քոնվանսիոնը վիճակահանութիւն մը կազմակերպեց, թէեւ տարբեր անունով: Վիճակահանութեան հակառակորդները եւ պաշտպանները չատ են, ոմանք կը պաշտպանեն իբրեւ «խաղ մը, որ կ'անբարոյացնէ ժողովուրդը» կամ տեղի կուտայ դրամի կուտակման, իսկ ոմանք ալ կը պաշտպանեն, ըսելով որ մարդիկ միշտ մոլութիններ ունին, աւելի լաւ է այդ մոլութիւնները օգտագործել ի նպաստ հանրային ձեռնարկներու, եւ յետոյ թէ ժողովուրդին պէտք է միշտ յոյս տալ, յոյսով ապրեցնել զայն:

Այս առթիւ «վիճակահանութեան պատմութիւնը» կը գրէ թէ Շաթօպրիան եւս, նիւթական նեղութեան մատնուած, վիճակահանութեան դըրաւ իր հրաշալի վիլլան, թէեւ չյաջողեցաւ: Լամարթին եւս, իր ծերութեան օրերուն, վիճակահանութեան դրաւ իր կալուածները, դարձեալ անյաջող:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

ՇՈՒԷՏԻ ԷՕԺԷՆ ԻՇԽԱՆԸ ԵՒ ՆԿ'ՐԻՉ ԽԱՉԱՏՐԵԱՆ

Չորեքշաբթի իրիկուն, Շուէտի Էօժէն իշխանը այցելեց նկարիչ Պ. Ս. Խաչատրեանի աշխատանոցը, ուր կէս ժամուան չափ մնալով, ուշադրութեամբ դիտեց այն նկարները, որոնք ցուցադրուած չէին Սթօքհոլմի մէջ: Ինչպէս կը յիշեն «Յառաջ»ի ընթերցողները, իշխանը չատ է հետաքրքրուած մեր արուեստագէտին գործերով, որոնցմէ իրեն համար քանի մը հատ գնած է, Սթօքհոլմի ցուցահանդէսին ժամանակ:

Սթօքհոլմի պետ. թանգարանը ըրնորհաւորական նամակով իր գոհունակութիւնը կը յայտնէ «Խճա Պետրոսը իր եւրոպացի հիւրով» նկարի համար, որ սեփականութիւնն է վերոյիշեալ թանգարանին:

Գերմանական Die Kunst ամսագիրը, իր ապրիլի թիւին մէջ տպելով Խաչատրեանի չորս գործերուն լուսանկարները, կը գրէ.— «Կը շնորհաւորենք հայ նկարիչ Խաչատրեանը, որ անհատնում սիրով եւ յոգնատանջ աշխատութեամբ, վերարտադրեց իրանեան որմանկարները, որոնք ցարդ անծանօթ էին: Զարմանահրաշ գոյներով այս նկարները, ցուցադրուեցան Պերլինի պետական թանգարանի իսլամական բաժինին մէջ»:

Վ.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

— • —

Անգաղտնապահ բարեկամ մը, որ գաղտնի գիտութիններով կը զբաղի, կ'ըսէր անցեալ օր.

— Գիտե՞ս թէ որոնք են ամէնէն դժբախտ ժողովուրդները: Այն ազգերը որոնց անունին սկզբնատառը «Հ» գիրով կը սկսի:

— Օրինակի աղագաւ ...

— Հայերը, Հրեաները եւ Հապէշները:

— Խոստովանէ սակայն որ ամէնէն աւելի դժբախտներն են Հայ - Հռոմէները եւ հօհօները, որոնք երկու «Հ» ունին:

— Այս բոլոր ժողովուրդները կեն-դանի ըլլալով, օր մը կրնան դարմանել իրենց դժբախտութիւնը: Դժբախտագոյնը սակայն «Հ» գիրով ազգերուն մէջ Հիթիթներն են որոնք ի՛րենց մահէն յետոյ կը թրքացուին:

— Բացառութիւններ չկա՞ն այս կանոնին մէջ: Չկա՞ն ժողովուրդներ եւ խմբակցութիւններ որոնք «Հ» գիրով սկսին ու երջանիկ ըլլան ...

— Այո, կան երջանիկներ: Հօթէնթօթները եւ Հնչակեանները ... .

×

Հայրենակից մը, երկու շաբաթ առաջ կ'ըսէր ներգաղթողի մը.

— Երանի քեզի, «երկիր դրախտավայր» կ'երթաս:

— Այդ դրախտը Դաշնակցականները աւերեցին:

— Ուրեմն բուի նման թառի՞լ կ'երթաս աւերակներուն վրայ ...

— Հիմակ վերաշինուած է դրախտը: Առասպելը կ'ըսէ թէ Աստուած չինեց դրախտը: Պատմութիւնը կ'ըսէ թէ Դաշնակցութիւնն է որ քանդեց դրախտը: Ընկեր Խանջեանն ալ կ'ըսէ թէ Ստալինն է որ վերաշինեց դրախտը ...:

— Իսկ ես կ'ըսեմ թէ Ստալինը միայն Եւա մը չինեց ...

×

Մարսիլիոյ մէջ Հայ մը անուանարկութեան դատ է բացած երկու տպագրիչներու դէմ, որոնք ըստ տեղական սովորութեան, թուցիկներ ցրուած են իրեն դէմ, զինքը կոչելով «Քաւոր Պետրոս», Րաֆֆիի «Խաչագողի Յիչատակարան»ին հերոսին անունով:

Դատաւորը, կարենալ վճիռ մը արձակելու համար, կը պահանջէ Րաֆֆիի վէպին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը: Ու հիմակ, յիշեալ երկին թարգմանութիւնը յանձնուած է երդուեալ թարգմանի մը վարձք սահմանելով 42.000 ֆրանք, զոր դատ բացողը պարտի վճարել, դատը չահելէն յետոյ ամբաստանեալներէն գանձելու պայմանով:

Ուրեմն գտնուած է հայ գրականութեան լաւագոյն երկերը ֆրանսերէնի թարգմանել տալու ինքնատիպ միջոցը:

Թուցիկ մըն ալ ես պիտի թօղնեմ, ի չահ եւ ի պատիւ հայ գրականութեան, հետեւեալ բովանդակութեամբ.

— Յարգելի Պարոն Վահան Մալէզեան, դուք Շիրվանզադէի «Պատուի համար» թատերախաղին Էլիզբարեանն էք, Յակոբ Պարոնեանի «Մեծապատիւ Մուրացկաններ»ուն բանաստեղծն էք, կամ Աբիսողոմ աղան, իսկ ձեր չրջապատողները «Կերոններ» են, որոնց հեղինակը դուք էք:

Թող Վահան Մալէզեան դատարան վազէ ու թող մենք բանտարկուինք, ի՛նչ փոյթ, կը բաւէ որ ազատ ըլլայ հայ գրականութիւնը, միջազգային լեզուի մը թարգմանուելով:

×

Լսեցի թէ ռամկավարներու Փարիզի օրկան օրաթերթը լոյս պիտի տեսնէ շաբաթը մէկ անգամ միայն:

Պատճա՞ռ ...

Որովհետեւ խմբագիր Հրաչ Երուանդ կը մեկնի Ամերիկա:

Այս հաշիւով, ռամկավարներու Ամերիկայի օրկան-օրաթերթն ալ պէտք է օրական երկու անգամ լոյս տեսնէ եւ կոչուի ... կիս-օրաթերթ:

×

Եգիպտոսէն քաղաքս ժամանած մեծահարուստ Հայուհի մը ցայգային չքեղ չրջազգեստ մը կ'ապսպրէ հայ կարուհիի մը: Երբ գործը կ'աւարտի, տիկինը կ'ըսէ դերձակուհիին.

— Շիտակը չատ գոհ մնացի: Շատ գ'էլիգէի մէջ անգամ քիչ կան ձեզի պէս ճաչակ ունեցող դերձակուհիներ: Կը գնահատեմ ձեր աշխատանքը:

— Խնդրանք մը ունիմ, տիկին: Քանի որ գնահատեցիք աշխատանքս, բարի ըլլայիք ձեր ծանօթներուն եւ բարեկամուհիներուն յանձնարարել զիս:

— Անկեղծօրէն ըսելով ատիկա չեմ ըներ, որովհետեւ այնքան լաւ կարեցիք ցայգազգեստս որ պիտի չուզէի նոյն յաջողութեամբ չինուած հագուստներ տեսնել բարեկամուհիներուս վրայ:

Ահա ա՛յս է մեր աշխարհին մէջ վարձատրութիւնը լաւ աշխատողին:

Միջին դարու մէջ հոյակապ կամուրջ մը, հիանալի աշտարակ մը կամ գլուխ-գործոց ժամացոյց մը չինողին աչքերը կը կուրցնէին ու նոյն իսկ գլուխը կը կտրէին, որպէսզի տաղանդաւոր վարպետը ուրիչ տեղ մըն ալ չչինէ նոյն հրաշալիքը եւ արտադրուածը մնայ մէկ հատիկ:

Միջին դարու եւ ժամանակակից դարու մէջ տարբերութիւն մը կայ անշուշտ:

Միջին դարու մէջ լաւ աշխատողը կը վարձատրէին անոր գլուխը ուտելով, իսկ մեր դարուն մէջ կը թողուն որ ուտես ... ինքզինքդ:

×

Երկու երեք տարի է որ ամէն մարդ իր յոյսը դրած է ազգ. վիճակահանութեան վրայ: Ազգ. վիճակահանութիւնը չեղած՝ մարդիկ ի՞նչի վրայ կը դնէին իրենց յոյսը ...

Այս ուղղութեամբ հարցումներ ուղղեցի բարեկամներուս եւ ահա թէ ինչ պատասխաններ ստացայ.

— Ես յոյսս կը դնէի բազուկներուս ուժին վրայ ...

— Ես յոյսս կը դնէի մտքիս ու հոգւոյս վրայ ...

— Ես յոյսս կը դնէի որդւոյս վրայ...

— Ես յոյսս կը դնէի հօրս վրայ ...

— Ես յոյսս կը դնէի Աստուծոյ վրայ:

Եզրակացութիւն: Ուրեմն ազգ. վիճակահանութիւնը ներկայիս, մարդոց ուժն է, հոգին է, որդին է, հայրն է, Աստուածն է:

Ես կը կարծեմ սակայն որ ազգ. վիճակահանութիւնն է որ իր յոյսը դրած է ... մեր վրայ:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՑՈՒՇԱՄԱՏԵԱՆ, — ՀԱՅԿԱԿԱՆ ԶՄԻՒՌՆԻԱ: Կազմեց՝ Պետրոս Սիմոնեան: Հրատ. Զմիւռնիոյ եւ չրջանի Միութեան: Տեղագրական եւ պատմական տեղեկութիւններ բազմաթիւ պատկերներով եւ մաքուր տպագրութեամբ: Փարիզ: 1936: Գին 8 ֆրանք:

ՄԱԼԱՐԻԱՆ ԵՒ ՆՐԱ ԲԺՇԿՈՒԹԻՒՆԸ Գրեց՝ Բժ. Ի. Տէրտէրեան: Առողջապահական մատենաշար թիւ 1: (Վաճառումէն գոյացած դրամ հասոյթը կը յատկացուի Թէհրանի Դաւթեան ազգ. դպրոցին): Թէհրան: Գին 10 րիալ:

ՔՍՏՄՆԵԼԻ ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐ
Սեղանիկի կռիւներու մասին

ԲԱՆՈՒՈՐ ԵՒ ԶԻՆՈՒՈՐ ԻՐԱՐ ԿԸ ՍՊԱՆՆԵՆ ՓՈՂՈՑՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

Աթէնքի թերթերը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հրատարակեն Սելանիկի դէպքերու մասին (մայիս 9), որոնց լուրերը հաղորդած ենք օր օրին. —

Անընդհատ դարձած մթնոլորտի մը մէջ, շաբաթ կէսօր, ժամը 11ին, բանթողները սկսան համախմբուիլ Մեղալոս Ալեքսանտրա եւ Էկնաթիա փողոցներուն վրայ։

Ժամ մը յետոյ, անոնց թիւը վեց հազարի բարձրացած էր. հազարաւոր ցուցարարներ առտուն կանուխ գրաւած էին Վարտարի հրապարակէն մինչեւ Վենիզէլոս փողոցը երկարող տարածութիւնը եւ քովընտի փողոցները։ Ցուցարարները յեղափոխական երգեր կ'երգէին եւ շատ մը շէնքերու վրայ սեւ դրօշներ պարզած էին։

Վարտարի հրապարակին վրայ տեղի ունեցաւ առաջին բախումը ինքնաշարժի վարիչներուն եւ ոստիկաններուն միջեւ։ Վերջինները կրակեցին 3 ցուցարարներ վիրաւորելով եւ մէկը սպաննելով։ Բանթողները երբ տեսան որ իրենցմէ մին անշունչ գետին ինկաւ, դիակը վերցուցին եւ սկսան ցուցադրել հոս ու հոն։ Ասիկա կ'ընէին անշուշտ բնակչութիւնը գրգռելու համար ոստիկանութեան դէմ։ Վարտարի հրապարակէն մինչեւ Օտոս Վենիզէլոս կատաղի ընդհարումներ տեղի ունեցան բանթողներուն, զինուորներուն եւ ոստիկաններուն միջեւ։ Բանթողները, շատ մը վայրերու վրայ պատնէշներ բարձրացուցին։ Ատրճանակի եւ հրացանի պայթումները խուճապ առաջ բերին քաղաքին մէջ։ Ընդհարումները կէս ժամ տեւեցին, որոնց ընթացքին վիրաւորուեցան բազմաթիւ բանուորներ։

Ուրիշ բախում մը տեղի ունեցաւ Մեղալոս Ալէքսանտրոս փողոցին վրայ։ Բանթողներուն կատաղի դիմադրութիւնը ստիպեց հեծելազօրքը արշաւասոյր յարձակումի անցնելու։ Ուժեղ կրակ բացուեցաւ։ Բանուոր Իտօ Սօնոր գետին ինկաւ, արեան ճապաղիքներու մէջ։ Ցուցարարները թեւերուն վրայ վերցուցին զայն, ժողովուրդին ցուցադրելու համար։

Այս միջոցին, ուրիշ ողբերգական դէպքեր տեղի կ'ունենային Քօլօմվօսի ճամբուն վրայ։ Ըստ ոստիկանութեան՝ անծանօթներ, պանդոկի մը պատուհաններէն կը կրակեն ցուցարարներուն վրայ, որոնցմէ մին, ծխախոտի երիտասարդ բանուորուհի մը կը վիրաւորուի եւ մինչեւ դեղարան փոխադրուիլը կը մեռնի։ Վիրաւորուեցան նաեւ երեք բանուորներ եւ չորս բանուորուհիներ։

Մեղալոս Ալէքսանտրոսի վրայ տեղի ունեցած բախումին զոհ գացին քանի մը բանուորներ։ Ցուցարարները, որոնց գրգռութիւնը ծայր աստիճանին հասած էր, ինքնաշարժի վարիչ Թասոսի անշունչ մարմինը ձեռքերու վրայ բռնելով, կառավարչատան ճամբան բռնեցին։

Պէտք եղաւ մեծ ճիգ թափել ցուցարարներու այս խումբը ցրուելու համար։ Այս միջոցին, քաղաքին ուրիշ մասերուն վրայ բախումներ տեղի կ'ունենային եւ արիւնը առատութեամբ կը հոսէր։

Կէսօրուան ժամը 12.30ին, բանթողները փորձեցին գերի բռնել զրահապատ ինքնաշարժ մը, որ կեցած էր Թագաւոր Կոստանդինոս փողոցին վրայ։ Զրահապատի հրամանատարին հրամանով գնդացիրները կը գործեն եւ իրաւ բու ետեւէ կ'իյնան 15 ցուցարարներ, բոլորն ալ վիրաւոր։ Մինչ այդ ժամուն, հազարաւոր բանուորներ թափօր կազմած, օդին մէջ բանուորի մը դիակը բարձրացուցած, Վարտարէն ճամբայ ելան։ Հետեւակազօրքի ջոկատ մը, ոստիկաններ, հեծելազօրքը եւ զրահապատ ինքնաշարժերը փութացին ցրուել ցուցարարները, որոնք դիմադրեցին։ Սկսաւ արիւնալի նոր ընդհարում մը։

Զինուորները նախ օդին մէջ կրակեցին, վախցնելու համար բանթողները, որոնք վճռած ըլլալ կը թուէին ամէն գնով կռուի դրօշը բարձր բռնել։ Զինուորական ուժերը տեսնելով որ մեղմութիւնը պիտի ունենայ աղիտալի հետեւանքներ, կրակ բացին։ Գնդացիրները սկսան հուր փսխել։ Կռիւը կէս ժամ տեւեց եւ բնականաբար վերջացաւ բանուորներուն պարտութիւնով։ Քիչ յետոյ, ինքնաշարժերը երեք մեռեալ եւ տասը վիրաւոր հաւաքեցին։

Շաբաթ օրուան հաշուեկշիռը հետեւեալն է. 9 մեռեալ, 20 ծանր եւ 10 թեթեւ վիրաւոր։ Քաղաքին մէջ, երբ լուր տարածուեցաւ թէ մեռեալներ կան, մթնոլորտը աւելի ծանրացաւ։ Իրիկունը բախումները շարունակուեցան։ Ցուցարարներու խումբ մը փորձեց զրահապատ մը գրաւել։ Զինուորները գերի չիյնալու համար, ստիպուեցան կրակել ու դարձեալ վիրաւորներ, որոնց ընդհ. թիւը 200ը կ'անցնի։

Աւելի ծանր կացութիւն Պաղեստինի մէջ

Պաղեստինի բրիտանական մարզպանը մայիս 14ին իր մօտ հրաւիրեց արաբ վարիչները, հասկացողութեան մը գալու համար եւ ազդարարեց թէ կառավարութիւնը պիտի հարկադրուի խիստ միջոցներ ձեռք առնել, եթէ խլրտումները շարունակուին։ Արաբները հինգ ժամ խորհրդակցելէ վերջ ժխտական պատասխան տուին։ Մարզպանը ընդունեց նաեւ հրէական պատուիրակութիւն մը, որ երկիւղ յայտնեց տիրող անապահովութեան մասին։ Երուսաղէմի քաղաքապետական խորհուրդին հրեայ անդամները հրաւիրեցին քաղաքապետ Տօքթ. Խալիտին կամ հրաժարիլ իսլամական գերագոյն խորհուրդէն եւ կամ ձգել քաղաքապետութիւնը։ Արդէն իսկ 600 Հրեաներ (խաքէնալի) հին քաղաքէն նոր քաղաքը տեղափոխուած են։

Անկարգութիւնները կը շարունակուին Պաղեստինի բոլոր մասերուն մէջ։ Հեռագրաթելեր կը կտրուին, հրէական հունձքեր եւ մրգաստաններ կրակի կը տրուին եւն.։ Կարմեղեան լերան վրայ կրակի տրուեցաւ հրէական գաղութին պատկանող անտառ մը։ Այս ութերորդ անգամն է որ դէպք կը պատահի այդ շրջանին մէջ։

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 15 թուականով.— *Այսօր բազմաթիւ խռովութիւններ ծագեցան Եաֆայի մէջ, կրօնական թափօրի մը հետեւանքով, որուն կը մասնակցէին քանի մը հարիւր Արաբներ։ Հակառակ ոստիկանութեան խիստ արգելքին, Արաբները ուզեցին անցնիլ քաղաքին գլխաւոր հրապարակներէն ուր բազմաթիւ Հրեաներ կ'ապրին։ Եղած միջամտութեան վրայ, Արաբները քարկոծեցին ոստիկանութիւնը, որոնք բիրեր գործածեցին ցուցարարները ցրուելու համար։ Մէկ հոգի սպաննուեցաւ եւ քսան հոգի վիրաւորուեցան։ Փշաթելեր հաստատուեցան քանի մը գլխաւոր ճամբաներու վրայ, պաշտպանելու համար քաղաքին մուտքը։ Այս պատճառով, հաղորդակցութիւնները բոլորովին խզուած են Թէլ-Ավիվի հետ։*

**** Արաբական Գերագոյն Խորհուրդը մայիս 15ին պաշտօնապէս հռչակեց քաղաքացիական անհնազանդութեան պայքարը, իբրեւ բողոք մարզպանին նոր առաջարկներուն դէմ (հրէական ներգաղթի մասին)։ Ցոյցեր կազմակերպուեցան արաբական կեդրոններու, մանաւանդ Եաֆայի մէջ։ Անգլ. նոր զօրքի կը սպասուի։ Արաբական գործադուլը կը շարունակուի չորս շաբաթէ ի վեր։ Կացութիւնը ծանր է։ Զօրքը բռնած է Եաֆայի ռազմագիտական բոլոր կէտերը։*

Երուսաղէմի կառավարութիւնը յայտարարութիւն մը հրատարակեց, որ կ'ըսէ թէ զօրքը եւ ոստիկանութիւնը հրաման ստացած են կրակելու այն ցուցարարներուն վրայ որոնք կ'անսաստեն մարզպանին հրահանգներուն։ Երուսաղէմի եւ գաւառական քաղաքներու ճամբաները բռնուած են բրիտանական հրասայլերով։

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՃԱՓՈՆ ԶԻՆՈՒՈՐ ԿԸ ՀԱՄԱԽՄԲԷ.— Լոնտոն թերթերը կը գրեն թէ Ճափոն զինուորական համախմբումներ կը կատարէ Հիւսիսային Չինաստանի մէջ, ի նախատեսութիւն պատերազմի։

ԱՆԳԼԻՈՅ ԱՐՏԱՔԻՆ ՆԱԽԱՐԱՐԸ Ժընեւէն վերադարձին Փարիզ հանդիպելով, կարեւոր տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լէօն Պլումի հետ։

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

30 *Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ*

21 rue Cadet, *մէթրօ* **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET *(երեսփոխան), Պ.* MULLER *(նախագահ կամաւորներու Դաշնակցութեան),* JOUHAUX *(ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար* BENOIST D'AZY *(կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին), Պ.* GRISONI *(քաղաքապետ Քուրպըվուայի)։*

կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ։

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գեղարուեստական մեծ ցերեկոյթ

Փարիզի 18րդ թաղամասի քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

(Métro: Jules Joffrin)

կիրակի, 24 մայիս, ժամը 14.30ին

Նախաձեռնութեամբ՝ Յուշարձանի կեդր. Յանձնախումբին, Հայ Զինուորական միութիւններու, Հ.Բ.Ը. Միութեան եւ Հ. Մ. Ը. Միութեան Մասնակցութեամբ Ազգ. Մարմիններու եւ Միութիւններու։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ի պատիւ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի

31 մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին

Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres

մէթրօ Pont de Sèvres

կը ներկայացուի ՔՕՐՐԱՍՕ (5 արար)

գիներ՝ *10* եւ 5 ֆրանք։

Պարահանդէս Երեկոյթ

Երկրորդ անգամ ըլլալով կազմակերպուած Պ. Կ. ԳԱՆԹԱՐՃԵԱՆի կողմէ (**CARIO CANTI**) *իր* **orchestre***ով*

Այսօր, կիրակի ժամը 4էն կէս գիշեր

Salons Victor Hugo, 46bis Rue St. Didier

Մէթրօ Trocadéro *եւ* Victor Hugo

Դիւրամատչելի պիւֆէ ժամանակ սրահի մէջ։ Մուտք՝ *10* ֆր.։

ԱՐԵՒԵԼԵԱՆ ՆՈՐ ՃԱՇԱՐԱՆ *QUARTIER LATIN*ի ՄԷՋ

Café-Rotisserie « LE NIL BLEU »

2, Place de l'Odéon, Paris (6), մէթրօ Odéon

Հեռաձայն Danton 46-75

Անոնք որ կ'ուզեն ճաշակել արեւելեան համեղ կերակուրներ եւ ընտիր խմիչքներ, մեզ մօտ պիտի գտնեն այդ բոլորը — տապկուած եւ շամփրուած հաւ եւ գառան միս, շիշ քէպապ, աֆրիկեան քուս-քուս, *կապոյտ Նեղոսի* սօմօն *եւ այլն։ Ընտիր օղի* վօտկա *եւ աղանդերներ։*

ԹԱՐՄ, ՄԱՔՈՒՐ ԵՒ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆ։

ՀԱՅ ԿՕՇԿԱԿԱՐՆԵՐՈՒ ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԵԱՆ

Ձեր փնտռած լաւ եւ դիմացկուն կաշիները՝ անմրցելի գիներով կրնաք գտնել մեզ մօտ։

THÉRIZOL Frères

14. Avenue de la Sœur-Rosalie PARIS (13)

Métro: Italie Tél. Gob. 11-21

ԳՆՈՒՄՆԵՐԸ ԿԱՆԽԻԿ։

ՍԱՆՕԹ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ Մ. ՀԱՊԵԱՆ

(Alimentation BROUSSA)

21 Rue Saulnier, Métro Cadet — Tél. Prov, 16—88

Միակ ներկայացուցիչն է Փարիզի եւ արուարձաններու մէջ, Ֆրանսայի ամէնաառաջնակարգ ճերմակ պանիրի եւ այլ ապրանքներու (Marque Omega-production Festeris & Melidès):

ՀԱՅԵՐՈՒ ԺԱՄԱԴՐԱՎԱՅՐԸ

Ճաշարան **Ֆ Լ Օ Ր Ի Ա**

61, Rue Monsieur le Prince, Paris (6)

Մէթրօ՝ Օտէօն եւ Սէն Միշէլ **Հեռաձայն Danton: 52 78**

Արեւելեան եւ եւրոպական խնամուած կերակուրներ։

PETITES ANNONCES

ՕԳՏԱԿԱՐ ՀԱՍՑԷՆԵՐ

ԲԺԻՇԿՆԵՐ.—

Dr. L. KRIKORIAN
Ներքին եւ վեներ. հիւանդութիւններ
126, Rue du Fbg. St. Denis, Paris (10)

ՍԵԴՐԱԿ ՍԱՍՈՒՆԻ
Վիրաբոյժ-Ատամնաբոյժ
16, Rue de Vaugirard, Paris (6)
Մէթրօ՝ Օտէօն կամ Սէն Միշէլ

ՏՕՔԹ. ԱՍԼԱՆ
Ներքին եւ վեներական հիւանդութիւններ, **34, Bld. de Clichy,** մէթրօ **Pigalle, Tél.: Mon. 76-65,** ամէն օր ժ.ը **2—8:**

ԴԵՐՁԱԿՆԵՐ.—

Գ. ԱՃԷՄԵԱՆ
Արանց եւ կանանց
42, Rue Blanche, մէթրօ՝ **Trinité**

ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌՆԵՐ.—

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՆՊԱՐԱՎԱՃԱՌԱՏՈՒՆ
Արեւելեան ամէն տեսակ ապրանքներ
4, Rue de Metz
մէթրօ՝ **Strasbourg - St. Denis**

ՆՊԱՐՎ. **CONSTANTINOPLE**
Արեւելեան և եւրոպական ապրանքներ
37, Rue de Trévise
մէթրօ՝ **Cadet Tél.: Prov. 82 - 96**

ԹՈՐԳՈՄ ՆԱԼՊԱՆՏԵԱՆ
Կերպասեղէնի ներկայացուցիչ
141, Bld. de Magenda, Փարիզ (10)

LONDON PRESSING - HOKDANIAN
Հագուստ մաքրել եւ արդուկել : Զեղչուած գին, Մօնթմարթրի Հայերուն :
15, Rue Gerando, մէթրօ՝ **Anvers.**

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ
Cinéma REXY
Rue Cours Lafayette, angle Garibaldi.

ԳԱՑԷՔ ՏԵՍԷՔ
CIGALE CINÉMA
60 Avenue de Saxe. LYON.

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Բժշկապետ ՌՕԺԷՆՍՔԻ

Մասնագէտ կանանց, սրտի հիւանդութիւններու եւ Sympaticothérapie. կ'ընդունի ամէն օր ժամը *2—4*: Դիմել՝ 10 Rue Lord Byron, Métro Georges V. Tél. Elysées 22-79

ԱՐԱՑ ԽՆԴԱՄԵԱՆ

Maison KHENDAMIAN

ԱՄԷՆԷՆ ԱՐԴԻԱԿԱՆ ՆԿԱՐՆԵՐԸ ՉԱՓԱՒՈՐ ԳԻՆԵՐՈՎ

ՔԱՌԹ ՓՕՍԹԱԼ՝ 12ը 25 ֆրանք։ ՀԱՐՍԱՆԵԿԱՆ նկարներու մասնագիտութիւն. քաշուած մեր STUDIOի կամ հարսանիքին վայրը՝ առանց յաւելումի՝ 12ը *125* ֆրանք։
Carte d'identitéի նկարներ՝ *12* հատը *10* ֆր., *6* հատը 7 ֆր.։

Դերձակատուն

ՊՕՂՈՍ ԳՈՐԳԻԿԵԱՆ

31 Route de Choisy, Ivry s/Seine

Հեռաձայնել Italie 13—45

ՃՈԽ ՄԹԵՐՔ ֆրանսական եւ անգլիական կերպասներու։ Վերջին նորաձեւութիւն, խնամուած աշխատանք, չափաւոր գին։

Ստացած ենք ամառնային գեղեցիկ կերպասներ. ձեր շինելիք հագուստներուն համար դիմեցէք մեր դերձակատունը։

«ՇԻՐԱԿ»

Թէ՛ փորձառութեամբ եւ թէ՛ բժշկական գրնութեամբ հաստատուած ճշմարտութիւն մըն է որ՝ Արեւելքի իսկական օղին, պատրաստուած զուտ չամիչի հիւթով ու անիսոնով եւ թորուած մասնայատուկ գործիքով (ալամպիք) ազդեցիկ զօրացուցիչ մըն է. *Բայց օղի գործածողը* պէտք է գիտնայ ընտրել այն փոխանորդը՝ *որ կ'երաշխաւորէ անարատ օղիին բոլոր յատկութիւնները։ Այլապէս, օղի անունին տակ՝* խարդախուած եւ քիմիական նիւթերով պատրաստուած ըմպելին. կը քայքայէ առողջութիւնը եւ կազմական աղետալի խանգարումներ յառաջ կը բերէ։

«ՇԻՐԱԿ» *օղին, որ մասնաւոր մենաշնորհով Ֆրանսայի մէջ հրապարակ հանուած Արեւելքի իսկական օղին է,* կը լրացնէ օղիէն ակնկալուած լոլոր օգտակար յատկութիւնները։ *Ուրեմն, եթէ օղիի սիրահար էք, խմեցէք զայն,* բայց փնտռեցէք եւ խմեցէք *Հայաստանի պատմական փառապանծ նահանգին անունով կնքուած եւ Շիրակի շքեղ նկարը կրող պիտակով* «ՇԻՐԱԿ» *օղին,* ձեր առողջութեան դաւաճանած չըլլալու համար։

Մեծաքանակ գնումի համար դիմել՝ Ֆրանսայի եւ գաղթավայրերու միակ արտօնատէր

GRANDE DISTILLERIE DU PARC

1 Bld. Onfroy, Prado—MARSEILLE, Tél. D. 78—73

Լիոնի եւ շրջակայքի մթերանոց D. N. BAHADOURIAN, 32, rue de Sevigné, LYON — Tél. Moncey 32—10

Նիսի մթերանոց H. KHATCHADOURIAN, 24 rue Assalit, NICE — Tél. 841.85

Etude de Me BERNARD WAHÉ

(16 ANNÉE)

Licencié en Droit de la Faculté de Paris

Ancien élève de l'École des Hautes Etudes Sociales

JURISCONSULTE

Droit Français et International Privé

Procédure Générale

150, Rue Lafayette **Tél. Nord 68 - 02**

Կ'ընդունի ժամը 9—10 եւ 17 — 19 ։ Նաեւ ժամադրութեամբ

ԴԻՄԵՑԷՔ

Brasserie du PROGRÈS

Dépositaire PIERRE MEUNIER

65bis Rue Vergniaud, Paris (13)

Tél. Gobelins 39.56

Ուր կրնաք գտնել ձեր փնտռած Bières, Limonades եւ Eaux-minéralesները։ Գնահատուած են իր գարեջուրները՝ Weldbier et La Maternelle: Փնտռեցէք ձեր նպարավաճառներու մօտ։

Ձեր դաշտահանդէսներուն եւ խնջոյքներուն համար դիմեցէք մեզի. որ անմիջապէս ձեզի պիտի բերուին ուզուած խմիչքները, աւելցածը ետ առնելու պայմանաւ։

ԱՐՔԱՅԱԿԱՆ ԽՄԻՉՔ

ՌԱՔԻ ՏԻՒԶ

Զուտ խաղողէ քաշուած եւ անիսոնով պատրաստուած օղին է ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը։

Զգուշացէք այլ եւ այլ նիւթերով պատրաստուած եւ ձեր կեանքին վնասակար օղիները խմելէ, այլ խմեցէք միմիայն ՌԱՔԻ ՏԻՒԶը, որուն անարատ, կազդուրիչ եւ ախորժաբեր ըլլալը հաստատուած եւ գնահատուած է։

UN DUZE
MARQUE DÉPOSÉE
RAKI
40°
DUZE
Véritable Anisette Orientale
DISTILLERIE OTTOMANE ISTAMBOUL

Ֆրանսայի համար արտօնատէր՝ Ա. ՏԱԼԱՔԻՒՐՔԵԱՆ

8 rue Suffren, Marseille— Tél. D. 70-89

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ԵՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 19 ՄԱՅԻՍ
MARDI 19 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3118

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

"ԱՌԱՆՑ ԾՐԱԳՐԻ ՈՒ ԱՆՊԱՏՐԱՍՏ,,

—·—

Խորագրին տէրն է «Պայքար», Ամերիկայի ռամկավարնե-րուն պաշտօնաթերթը (1 մայիս): Իսկ նիւթը՝ տեսութիւն մը քաղաքական կացութեան մասին, զոր շատ պղտոր կը տեսնէ, նոյնիսկ պատերազմի յանգելու աստիճան:

Ռամկավար օրկանը բաղդատաբար լուատես է Հայաստանի կացութեան մասին: Կարդացէք եւ իրարու պատմեցէք·

— « Հայաստանի բախտը կապուած է Անդրկովկասեան հան-րապետութեան ու Խորհ· Միութեան եւ որքան երեւոյթները ցոյց կու տան, մեր Հայրենիքը վտանգի անմիջական գօտիէն մե-կուսի կը գտնուի, այսինքն հաւանական չերեւիր որ գէթ առաջին տարիի ռազմադաշտ ըլլայ, ինչպէս պատահեցաւ 1914ին: Յետոյ, Հայաստանի պաշտպանութիւնը՝ ամէն պատահականութեան դէմ, կը կոթնի Խորհ· Միութեան անսահման զօրութեան: Վստա-հաբար կրնանք ըսել նաեւ թէ Հայաստան ինքն ալ անհոգ ու ան-գործ չէ իր պաշտպանութեան մասին: Այս մասին անտեղի է աւե-լի ծանրանալ· Հայաստանի լուրերուն ու թերթերուն հետեւողներ կրնան պէտք եղածին չափ իմանալ »:

Իսկ Խ· Միութենէն դուրս, ամէն ինչ սեւ կը տեսնէ «Պայ-քար», եւ կը հարցնէ անձկութեամբ·— «Բայց այս մասին գէթ խորհի՞լ ալ չարժեր »:

Թոյլ տուէք ամբողջութեամբ արտատպել այդ հատուածը, իբրեւ ոչ միայն զարգացնելոց, այլ մանաւանդ ռամկավարներու·

— « Ամէն ինչ ցոյց կու տայ, որ, հիմա կամ ըսենք տասը տա-րի յետոյ, պատերազմ մը եթէ ծագի, ատոր գլխաւոր թատերա-բեմներէն մէկը պիտի ըլլայ Արեւելեան Միջերկրականը, եւ ատոր շուրջը գտնուող պետութիւններ, որոնց կարգին նաեւ Թուրքիա պատերազմի պիտի մասնակցին: Կասկած չկայ թէ Պոլսոյ, Փոքր Ասիոյ եւ Նեղուցներու խնդիրը վերջնապէս չէ լուծուած երբեք: Ամէն օր բացէն կը խօսուի Իտալիոյ Անատոլուի համար հետա-պնդած ծրագիրներուն մասին: Անբնական է որ Իտալիոյ բազմա-թիւ ու յառաջադէմ ժողովուրդը իր նեղ թերակղզիին մէջ խեղ-դուի եւ քանի մը հարիւր մղոն անդին Անատոլուի հրաշալի ծովե-զերքն եւ արգաւանդ ներքնաշխարհը ամայի ու խոպան մնան: Ա-ւելորդ է ըսել նաեւ թէ Յունաստան ու Պուլկարիա իրենց ազգա-յին նպատակներէն չեն հրաժարած երբեք, եւ երբ առիթ ու պա-տեհութիւն ներկայանայ, պիտի ջանան հասնիլ անոնց:

Ի՛նչ կը խորհինք մենք, Սփիւռքի Հայերս այսպիսի պատա-հականութիւններու հանդէպ:

Մինչեւ պատերազմը միջազգային բոլոր դէպքերու ու պատե-հութիւններու առթիւ, մենք բոլորովին անպատրաստ գտնուե-ցանք: Անպատրաստ էինք նաեւ երբ պատերազմը ծագեցաւ: Բախտին ու հանդիպող հոսանքներու յանձնուեցանք եւ գիտենք թէ հետեւանքը ի՛նչ եղաւ Թուրքիոյ Հայոց Դատին համար:

Այսօր եթէ նոր կացութիւն մը պատահի, դարձեալ անպատ-րաստ պիտի գտնուինք:

Ամէն ազգ ու ժողովուրդ իր հիմնաւոր կամ անհիմն իրա-ւունքները պիտի հետապնդէ, իսկ մենք շուարած պիտի մնանք թէ ի՛նչպէս մեր ամբողջ աշխարհէն ճանչցուած իրաւունքները պիտի պաշտպանենք:

Գիտենք թէ անհնարին դժուարութեանց ու իսպառ անպատ-րաստ պայմաններու ու պարագաներու հանդէպ կը գտնուինք:

Բայց այդ մասին գէթ խորհի՞լ ալ չարժեր»:

×

Ընթերցողները պիտի յիշեն որ, մենք տարիներէ ի վեր կ'ար-ծարծենք այս հարցերը, մաչեցնելով եւ՛ «անպատրաստ »ը եւ՛ «անծրագիր»ը: Եւ այս՝ առանց նոր պատերազմի մը վտանգին սպասելու:

Դեռ վերջերս, ապրիլ 11ին, շարք մը հարցումներ կ'ուղ-ղէինք այս մասին, պարզելով կացութեան ծալքերը: Աթէնքի «Նոր Օր»ն ալ կը յիշեցնէր, իր կարգին·

— « Ժամանակ է որ մտածենք վաղուան անակնկալներու մա-սին, եթէ չենք ուզեր տրորուիլ, հոսանքէն քշուիլ եւ ըլլալ այն ինչ որ կ'ուզեն ուրիշներ: Եւ որպէսզի մենք ըլլանք մեր ուզածը, պէտք է կազմակերպուինք իբրեւ ժողովուրդ, ունենալով մէկ ղե-կավարութիւն եւ մէկ ներկայացուցչութիւն, գոնէ արտաքին աշ-խարհին առջեւ »:

Աւելի առաջ ալ շօշափած ըլլալով նոյն հարցերը, Փարիզի ռամկավար պաշտօնաթերթը (առ այժմ դադրած) փութաց պա-տասխան մը թխել, անուղղակի: Եզրակացութիւնը,— «պատե-րազմական մտայնութիւն, հոգեբանութիւն, խանդավառութիւն թէ երկիւղ պիտի չստեղծենք մեր ժողովուրդին մէջ, ուրիշներէն առաջ »:

— « Ասիկա պատասխան չէ անշուշտ այն հարցումին թէ եթէ պատերազմը եկած է, դուռն է, այն ատե՞ն հապա ի՛նչ:

Կամուրջը կը կտրենք, երբ հասնինք ատոր»: (11 *ապրիլ*):

Բարեհաճեցէք այս հանելուկը բաղդատել Ամերիկայի ռամ-կավար օրկանին արտայայտութեանց հետ, եւ լուսաբանել մեզ:

Ի վերջոյ ո՞րն է բուն ռամկավար - ազատական ձայնը, այս երկու խմբագրականներուն մէջ: Փարիզի՞նը, որ ժամանակը ե-կած չի սեպեր «գոնէ մտածելու այդ մասին», թէ Ամերիկայինը, որ արդէն գուշակութիւններ կը կատարէ եւ կ'ողբայ թէ նորէն «շուարած պիտի մնանք»: «Առանց ծրագրի եւ անպատրաստ»:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ՍԵՒ ԾՈ՞Վ ՊԻՏԻ ԻՋՆԷ...

—o—

Բուն վտանգը Միջերկրականի մէջ է

—o—

Լոնտոնի կիրակնօրեայ թերթերը, մասնաւորապէս «Օպզըրվըր» եւ «Սըն-տէյ Թայմզ» ուշագրաւ տեսութիւններ կը պարզեն Եւրոպայի կացութեան եւ աշխարհի խաղաղութեան մասին: «Սընտէյ Թայմզ» ծանրանալով Միջերկրա-կանի կացութեան վրայ, գրել կու տայ թէ Անգլիա եւ Ֆրանսա ապահովուած են արեւմուտքի մէջ: «Եւրոպայի ապագայ խաղաղութեան բուն վտանգը կը գտնուի ոչ թէ հիւսիսային - արեւմտեան Եւրոպանի, այլ հարաւային - Արե-ւելեան Եւրոպայի մէջ· ոչ թէ Հռենոսի վրայ, այլ Միջերկրականի մէջ»:

Այս տեսութենէն յետոյ, թերթը կը թելադրէ որ բրիտանական սպայա-կոյտը աւելի շատ աչքի առջեւ ունենայ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵ-ՒԵԼՔԻ հաւանական վտանգները, քան թէ «վերջին պատերազմը պատրաստէ» միայն արեւմուտքի համար: «Անգլիա չի կրնար անտարբեր մնալ արեւելեան Եւրոպայի անցուդարձի մասին, նկատի առնելով իր Ասիոյ եւ Ափրիկէի ստաց-ուածքներուն հաղորդակցութեան խնդիրը: Արդ, այս հաղորդակցութեանց կրնան սպառնալ թէ Գերմանիա եւ թէ Իտալիա: Այս վերջինը իր օդատորմի-ղին աճումով աւելի վտանգաւոր է անգլիական նաւատորմին համար, քան Կապոյտ Նեղոսի ջուրերուն ճամբան փոխելով (կ'ակնարկէ Եթովպիոյ գրաւ-ման): Յետոյ, բան չենք շահիր անգիտանալով Իտալիոյ աշխարհակալութեան տենչերուն մեծութիւնը եւ զօրութիւնը: Եթովպիան առեն մը պիտի զբաղե-ցընէ այդ տենչերը, բայց եթէ մեր երկու երկիրները թշնամի մնան, Իտալիա չպիտի գոհանայ այդ երկիրը գրաւական ձգելով մեր ծովային զօրութեան: Եթէ միւս կողմէ, Գերմանիոյ գերագոյն փառասիրութիւնը՝ հարաւային - ա-րեւելեան Եւրոպայի մէջ, կը ձգտի այսպէս կամ այնպէս վերահաստատել իր հին զինակցութիւնը Աւստրիոյ եւ Հունգարիոյ հետ, օգտագործել իր ազդե-ցութեան ծաւալումը՝ դէպի արեւելք տանող ռազմագիտական կէտերու տի-րապետութիւնը ապահովելու համար, եւ վերակենդանացնել իր հին երազը, այսինքն գերմանական գերակայութիւն մը հաստատել Համպուրկի եւ Պաղ-տատի միջեւ, իրեն համար անհրաժեշտ պիտի չըլլայ յառաջ խաղալ Սերպիոյ եւ Միջերկրականի ճամբով· ան կրնայ չեղիլ իր յառաջխաղացութեան ճամ-բուն վրայ, չդպչելով Միջերկրականի կամ Ադրիականի, այլ անցնելով Ռու-մանիայէն դէպի Օտեսա եւ Սեւ ծով: Այս իրողութեամբ, կրնայ կնքուիլ Գեր-մանիոյ եւ Իտալիոյ վտանգաւոր զինակցութիւնը, որ շատ պիտի նմանի նա-խապատերազմեան Փրանքեւրոու զինակցութեան »:

Միւս թերթերն ալ պարզելով կացութեան վտանգները, կը պահանջեն ար-մատական փոփոխութեան ենթարկել դաշինքը եւ համապատասխան միջոց-ները ձեռք առնել:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ՊԱԹՈՒՄ ՀԱՍԱՒ

Հեռագրի մը համաձայն, «Սինայեա» շոգենաւը Պաթում հասած է շաբաթ առաւօտ, ցամաք հանելով Ֆրանսայէն գացած մօտ 1800 տարագիրները:

*** « Թան »ի թղթակիցը կը հեռագրէ Մոսկուայէն·— *Այս օրերս Պա-թում կը սպասուի « Սինայեա» շոգենաւը, երկու հազար Հայերով, որոնք պատերազմի առեն տարագրուած, յետոյ Ֆրանսա ապաստանած էին: Այս Հայերը, մինչեւ հիմա հայրենազուրկ, կախում ունէին Նանսէնեան յանձնա-խումբէն եւ Ազգերու Դաշնակցութենէն: 1930էն ի վեր խորհրդային կառավա-րութիւնը արտօնած է անոնց զանգուածային վերադարձը դէպի հայրենիք(?): Վերադարձածները այժմ 40,000 են(?), հաստատուած՝ Երեւանի շուրջը շին-ուած նոր գիւղերու մէջ: Անոնք վերադարձած են Յունաստանէն, Պուլկարիա-յէն, Մ· Նահանգներէն եւ Ֆրանսայէն, մղուած՝ հայրենիքի կարօտէն եւ աշ-խատանքի պակասէն: Խորհրդային կառավարութիւնը զանոնք կ'ընդունի միայն տրամադրելի բնակարաններու սահմանին մէջ եւ կը պահանջէ որ մի-ասին բերեն իրենց աշխատանքի գործիքները: Այսպէս երբ Մարսէյլէն կը մեկնէին, անոնք միասին փոխադրեցին նաեւ իրենց ընտանի անասունները, հաւեղէնները, մինչեւ իսկ ինքնաշարժներ: Մեծ մասով հողագործներ են:*

*** « *Իւմանիթէ*»ն ալ հետեւեալ հեռագիրը կը հրատարակէ, անշուշտ հաղորդուած Երեւանէն·— *Պաթումի մէջ կը պատրաստուին եղբայրական ըն-դունելութիւն մը սարքել խորհրդային հայրենիքի նոր քաղաքացիներուն, հայ գաղթականներուն, որոնք Ֆրանսայէն կը վերադառնան «Սինայեա» շո-գենաւով: Պաթումի մէջ անոնք պիտի տեղաւորուին լուսաւոր եւ ընդարձակ շէնքերու մէջ, որոնք իրենց տրամադրութեան տակ դրուած են նաւահանգիս-տի վարչութեան կողմէ: Նաւամատոյցը զարդարուած է գունաւոր դրօշնե-րով՝ վրան հայերէն ողջոյնի խօսքեր: Իրենց նոր հայրենիքին մէջ բազմաթիւ նոր տուներ շինուած են իրենց համար, Ներգաղթի յանձնախումբին կողմէ որ վերջին տարիներու ընթացքին բազմաթիւ համախմբումներ ստեղծած է Երեւա-նի շուրջը,— Նուպարաշէն, Նոր - Արաբկիր եւ Նոր Սեբաստիա եւն·: (Կ'ակ-նարկէ նոր աւաններուն, որոնք մեծ մասով շինուած են Հայր· Միութեանց կողմէ): Այս աւանները կը բաղկանան աղիւսաշէն տուներէ, մէկ յարկի վը-րայ, ջուրով եւ ելեկտրականութեամբ: Ունին պարտէզներ, դարմանատուն-ներ, խանութներ, արհեստանոցներ: Վերադարձողները իրենց բնակարան-ներուն բանալիները պիտի ստանան Պաթումի մէջ իսկ, ձրի պիտի կերակ-րուին մէկ ամիս, եւ Հայաստան հասնելէ յետոյ աշխատանքի պիտի լծուին:*

*** *Շոգենաւը Պոլսէն անցաւ հինգշաբթի օր: Այս առթիւ Թուրք թերթե-րը տեղեկութիւններ հաղորդելով գաղթականներու մասին, կը գրեն թէ «այս տարի երկրորդ կարաւան մըն ալ պիտի ղրկուի Երեւան»:*

Նէկիւսը Երուսաղէմի Հայոց վանքին մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն Անատոլու գործակալութեան, մայիս 13 *թուականով·— Ընկերակցութեամբ դահժառանգ իշխանին եւ Ռաս Քասայի, Նէկիւսը հետիոտն գնաց Հայոց Ս· Յակոբի վանքը եւ ներկայ գտնուեցաւ մասնաւոր պաշտամունքի մը:*

Նէկիւսին առջեւէն կ'երթային զգեստաւորուած հարիւր կղերականներ, մէկ - մէկ մոմ բռնած եւ գլխաւորութեամբ Հայոց Պատրիարքին:

—o—

ԾԽԱԽՈՏԻ 3000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ *գործադուլ հռչակեցին Ֆիլիպէի մէջ (Պուլկարիա), յաւելում պահանջելով:*

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ՎԱՆԵՑԻԻ ՄԸ ՊԱՅՔԱՐԸ ...»

—o—

Երբ Հիթլէր գրեց «*Իմ Պայքարը*», ահա Վանեցի մըն ալ, որ, նոյնքան յանձնապաստան, կը պատմէ իր պայ-քարները... պատկերազարդ:

Ո՞վ է այս Վանեցին:

— Տոքթ· Պարոնիկեան:

Երկու տարի առաջ ՅԱՌԱՋի մէջ ներկայացուցի այս մարդուն մէկ գիր-քը, իբր թէ աստուածաբանական: Ու ցոյց տուի անոր անյատակ տգիտու-թիւնը ոչ միայն Աստուածաշունչի ըն-թերցումներուն, այլեւ շատ տարրա-կան բաներու մէջ:

Եւ, այդ առթիւ, կասկած յայտնեցի իր բժիշկի եւ աստուածաբանի յաւակ-նութիւններուն մասին:

Ահա կը ներկայանայ մեզի նոր գիր-քով մը·— *Վանեցիի մը պայքարը* ... Մօտ 208 էջ: Իր կեանքը եւ գործու-նէութի՛ւնը: Բազմաթիւ լուսանկար-ներ՝ միշտ եպիսկոպոսի մը կողքին կամ բարեմիտ որբեւայրիներու հետ: Տեղ մը կը տեսնես՝ եպիսկոպոսի մը աջին է նստեր, տեղ մը ձախին, բայց միշտ եպիսկոպոսի հետ, երբեմն ալ... արեղայի սեւ շապիկով: Որպէսզի ա-պացուցուի թէ տիրացու մըն է: Այդ պատկերներուն հետ կը հրատարակէ նաեւ իր բժշկական վկայականին *քլի-շէն*, որ ո՛վ զարմանք, երկու գերմա-նացի փրոֆէսէօրի կողմէ տրուած թուղթ մըն է: Երեւի, այս մարդը չի գիտեր թէ ի՛նչ է վկայականը եւ ո վ կու տայ:

Ի՞նչ կը պատմէ 208 էջի մէջ, (ի՛նչ հայերէն, վա՛խ եմ ըսեր, ո՛վ Մեծա-սքանչ: Նախորդ գիրքին մէջ այսքան սխալներ չկային, երեւի մէկը սրբա-գրած էր զայն): Իսկ տպագրական վրիպակնե՞րը...

Տոքթ· Պարոնիկեան մէկիկ մէկիկ կը հրատարակէ այն բոլոր նամակները զորս ստացեր է Թորգոմ, Բաբգէն, Մեսրոպ, Կարապետ եպիսկոպոսնե-րէն: Ոմանք բանակցութիւններ են Դպրանոցի մը անունով քանիմըորբ ծա-խելու համար, (Զինադադարէն վերջ այդպիսի առուտուր մը կար), ոմանք ալ սպառնագիրներ՝ երբ չեն համա-ձայնած այդ ազգային առուտուրին մէջ:

Գիրքին վերջը, Տոքթ· Պարոնիկեան կը ներկայացնէ յանուն որբերու ստա-ցած գումարները· —

1 Դեկտ· 1918 - 31 Դեկտ· **1925** ստա-ցած է **3,160,301** մարք, իսկ իբրեւ ելք՝ «Հայերուն ղրկուած նպաստ միշտ հայ կղերների ձեռօք»՝ 2,110,525 մարք, տպագրական ծախքեր եւ գրա-սենեակի համար՝ 519,776 մարք, պատրաստ գումար 530,000 մարք, որ դրամատուն է դրեր եւ փճացեր է հոն:

1 Յունուար **1924 — 1932** ստացած է **127,000** մարք, **44** հազար մարք ալ ինք դրեր է, ելք՝ **104,000** մարք «Հայերուն ղրկուած միշտ հայ կղերների ձեռօք», տպագրական եւ գրասենեակի ծախք՝ **67,000** մարք:

Կը յայտարարէ որ պատրաստի գիրք ունի 68,000 մարք արժէքով: Ե-թէ իրապէս այդքան է միայն շահած այս ազգային առուտուրէն, լա՛ւ, դեռ ի՞նչ կ'ուզէ: Ո՛չ, դժգոհ է, 14 տար-ուան համար ամսական կ'ուզէ ազգէն: Եւ կամ «գործ եւ գործելու ասպարէզ կ'ուզեմ» կը պոռայ:

— Ես Հայ եմ, Հայուն զոհն եմ, կ'ըսէ:

Իրապէս պէտք է օգնել մարդուն: Ի՞նչպէս ազգը կրնայ լքել այսպիսի « մտաւորական » մը, որ, ինչպէս իր գիրքին մէջ կ'ըսէ (էջ 12), մեծ փրո-փականտ ըրած է Գերմանիոյ մէջ Հա-յոց մասին: Ի՞նչ փրոփականտ է այդ: Կարդանք միասին·—

Առաջին անգամն էր որ գերման ցե-ղը անվերապահօրէն կը լսէր թէ

!.— *Մեր Լուսաւորիչը հաւասար էր իրենց Լութերին:*

2.— *Մեր Վարդանը անոնց Մոլթ-քէին եւ Հինտէնպուրկին:* (sic — cf. below)

3.— *Մեր Սահակ - Մեսրոպը անոնց Հիւթէմպէրկին:*

4.— *Մեր Մայր - Հայաստանը անոնց Գերմանիային:*

5.— *Մեր Խրիմեանը անոնց Շէյքս-փիրին եւ Բէօթէին:*

Կը բաւէ՛:

Գրչի մէկ հարուածով մը Շէյքսփի-րը Գերմանացիներուն տուող այս հրա-շալի մտաւորականը, երջանիկն Տոքթ· Պարոնիկեան, պէտք չէ որ անգործ մնայ, պէտք չէ որ լքուի, ոճիր է այդ: Պարտաւոր ենք նար մը գտնել: Ո՞ւր են միասին լուսանկարուած ե-պիսկոպոսները: Աթէնքի Կարապետը որ Եպիսկոպոսական օրհնութիւն կու տայ (էջ 198), պարտաւոր է օգնու-թեան փութալ իր պաշտպանեալին: Կ'ա-ռաջարկեմ, Աթէնքի առաջնորդին հետ կոնակ կոնակի կապել Պարոնիկեանը եւ նստեցնել առաջնորդական նոյն ա-թոռին վրայ, չկարենալով այդ աթո-ռը միայն մէկուն տալ՝ գրկելով միւ-սը:

Իսկ ինծի տուէք իր գիրքը, որ պա-հեմ իբրեւ վաւերաթուղթ մեր կղերա-կան եւ կղերամիտ մտաւորականու-թեան տգիտութեան, կամ իբրեւ նիւթ՝ հոգեկան ախտաբանութեան ու-սումնասիրութեան համար:

Շ· ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՐԻՒՆԱԼԻ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Կացութիւնը երթալով կը ծանրանայ

Վերջին լուրերը կը հաստատեն թէ կացութիւնը հետզհետէ կը ծանրանայ Պաղեստինի մէջ, եւ եթէ ստիպողական ելք մը չգտնուի, կրնայ յուսահատա-կան դառնալ: Կը վախցուի որ Հրեաներն ալ գլուխ վերցնեն, փոխանակ սպա-սողական դիրք բռնելու: Շաբաթ ամբողջ գիշերը անկարգութիւնները շա-րունակուեցան, մանաւանդ Թէլ - Ավիվի եւ Եաֆայի մէջ: Այս վերջին քաղա-քին մէջ, խռովութեան մը առթիւ երեք Հրեաներ սպաննուեցան եւ երկու հոգի վիրաւորուեցան: Հայֆայի մէջ հրձիգները վերսկսան կրակի տալ հրէական ստացուածքներ եւ մեծ վնասներ պատճառեցին նաւահանգստին մէջ: Միեւնոյն ատեն ռումբեր նետուեցան թէ Հայֆայի եւ թէ Երուսաղէմի մէջ: Իսկ անհատներու դէմ կատարուած յարձակումները կը բազմապատ-կուին: Ամէնէն ծանր դէպքը տեղի ունեցաւ շաբաթ գիշեր, Երուսաղէմի մէջ: Մինչ ժողովուրդը դուրս կ'ելլէր սինէմայէն, անծանօթ մը պարպեց իր ատր-ճանակին բոլոր գնդակները՝ փոքր խումբի մը վրայ եւ երեք Հրեաներ գետին փռուեցան: Յաջորդ օրը երեք զոհերուն յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ մասնակցութեամբ հազարաւոր Հրեաներու, որոնք փակած էին իրենց խա-նութները:

Միւս կողմէ Պէյրութէն կը հեռագրեն թէ արաբ ղեկավարներու կոչը ապարդիւն չէ անցած: Շարժումը կը ծաւալի Սուրիոյ մէջ, ի նպաստ Պա-ղեստինի Արաբներուն: Կ'ըսուի թէ ֆրանսական կառավարութիւնը կարգ մը միջոցներ ձեռք առած է: Կարծողներ կան թէ Պաղեստինի Արաբները այսքան յառաջ պիտի չերթային, եթէ դուրսէն աջակցութիւն գտած չըլլային: Իտա-լական թերթերը կը հերքեն որ եւ է մեղսակցութիւն, բայց եւ այնպէս կաս-կածները չեն փարատած Անգլիոյ մէջ:

Հայֆայի մէջ Արաբ մը սպաննուեցաւ հակահրէական ցոյցի մը ընթաց-քին: Կառավարութիւնը ամէն միջոց կը փորձէ, անդորրութիւնը վերահաս-տատելու համար:

*** Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 17 թուականով·—

Կացութիւնը այնքան լարուած է որ անգլիական զինուորներ կիրակի հրա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ· էջ)

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

Գ.- ՆՈՐ ՍԵՐՆԴԻ ՀԱՅԵՑԻ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ԳՈՐԾԸ

Գաղթահայութեան ներքին կազմակերպութեան գլխաւոր դրդապատճառներից մէկը եղել է եւ է մատաղ սերունդի կրթութեան եւ հայեցի դաստիարակման գործը:

Գլխաւոր ենք ասում, որովհետեւ միւս բոլոր հարցերը, գոնէ մեզ համար, պէտք է լինեն երկրորդական:

Նոր սերնդի դաստիարակութեան գործն է, որ ամէնից շատ պիտի շահագրգռէ գաղթահայութիւնը:

Ձնայելով որ թէ մեր մամուլը եւ թէ հրապարակում եղած կազմակերպութիւնները չափազանց մեծ կարեւորութիւն են տալիս այդ հարցին, այնուամենայնիւ մատաղ սերնդի հայեցի դաստիարակութեան խնդիրը շատ հեռու է բաւարար համարուելուց:

Եթէ չհաշուենք կարգ մը գաղութներ, ուր փոքր ի շատէ տանելի կերպով է դրուած հայ դպրոցական գործը, բոլոր մնացած գաղութներում կամ ամենեւին հայ դպրոցական գործ գոյութիւն չունի կամ, եթէ գոյութիւն ունի, չափազանց պակասաւոր եւ տկար է:

Պէտք չէ մոռանանք երբեք, որ մեր բոլոր գաղութներում մօտ 140-150.000 5ից 15 տարեկան հայ մանուկներ կան, որոնց խոշոր մասը ապազգայնացման ու այլասերման վտանգի տակ կարող են ընկնել, եթէ չկարողանանք նրանց հայեցի դաստիարակութիւն տալ:

Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը գեղեցիկ սովորութիւն է դարձրել տարեկան մի անգամ Փարիզում յայտարարել՝ «Մանուկների Օր»: Եւ չնայելով որ մեծ աշխատանքներ չի կատարւում շատ հայ մանուկներ մասնակից դարձնելու այդ օրուան, այնուամենայնիւ սեւաչեայ, կայտառ մանուկների այնպիսի մեծ բազմութիւն է համախմբւում, որ ամենամեծ սրահների պատերն իսկ շատ նեղ են երեւում:

Նոյն պատկերը նկատւում է եւ գաւառներում:

Ֆրանսերէն լեզուին անտեղեակ ծնողներից շատերը ցաւով պատմում են, որ իրենց փոքրիկները մինչեւ անգամ տունը միմեանց հետ հայերէն չեն խօսում: Այլ եւս չենք կանգ առնում այն բազմաթիւ պատանիների վրայ, որոնք ցրուած զանազան ագարակների մէջ՝ յաճախ ամուսնանալով օտարների հետ, արդէն կորել կամ կորչում են մեզ համար ...

Մատաղ սերնդի հայեցի դաստիարակման գործը անհամեմատ աւելի է դժուարանում, որքան գնում ենք դէպի արեւմուտք: Հետեւապէս աւելի եւս մեր ջանքերը պէտք է աւելնան, որպէսզի սպիտակ ջարդը պարարտ հող չի գտնի մեր մանուկների շրջանում:

Այս բոլորը մեզ հրամայօրէն ստիպում են աւելի կազմակերպուած ձեւով եկել հրապարակ՝ պաշտպանելու համար բոլոր տեսակ պատահարներից:

Ցանուն նոր սերնդի փրկութեան, պէտք է չքանան բոլոր տեսակի ինքնասիրութիւնները, կուսակցական կամ անհատական շահերը:

Ամէն ինչ նոր սերնդի դաստիարակութեան եւ փրկութեան համար ...

Այս պէտք է լինի մեր նշանաբանը եւ այդ պատճառով հրապարակի վրայ եղած թէ մտաւորականները եւ թէ մանուկների դաստիարակման գործով զբաղուող կազմակերպութիւնները պարտական են, գոնէ այս խնդրի շուրջ մի լեզու գտնել եւ ձեռք ձեռքի տալով աշխատել ...

Ի՞նչ արեց Անդրկովկասի հայութիւնը, երբ ցարական կառավարութիւնը դաժանօրէն փակեց հայ դպրոցները, երբ ցարի Կոզակները բռնի խլեցին հայ մանուկներին իրենց նստարաններից եւ մտրակի հարուածներով փողոց շպրտեցին, երբ ցարի պաշտօնեաները ռուսական դպրոցներ բացին եւ ստիպեցին, որ հայ մանուկները խօսին, գրեն եւ կարդան միմիայն ռուսերէն լեզուով ...

Արդիւնքն այն եղաւ, որ հայերէն խօսելն ու գրելը դարձաւ օրուան նշանաբան:

Հայերէն խօսիր տո՛ւնը, փողոցում, գործի ժամանակ ...

Այսպէս էին ներշնչում ամէնքին: Հայ հասարակութեան բոլոր անդամները գիտակցում էին այս պարտականութեան, իսկ անսասաողները նախատւում կամ յանդիմանւում էին:

Հայ լեզուն, որ մանաւանդ ունեւորների տներից վտարուել եւ հեռացել էր, այդ ժամանակները մուտք գործեց մեծ հանդիսաւորութեամբ: Փակուած դպրոցների տեղ հայ ընտանիքները դարձան հայ դպրոցներ, արտաքսուած ուսուցչի կամ ուսուցչուհու փոխարէն հայ հայրն ու մայրը եկան հրապարակ եւ հայեցի դաստիարակութեամբ սկսեցին կրթել եւ դաստիարակել իրենց զաւակներին:

Ցաղթողը ոչ թէ եղան ցարը, Կոզակները կամ ոստիկանները, այլ հայ կիները, որ կարողացան հայ լեզուն ամուր պահել իրենց ընտանի օջախում:

Ի՞նչ արեցին Չեխերը, երբ դեռ Աւստրիոյ հպատակ էին եւ կաշկանդուած էր չեխական լեզուն: Անոնք մեծ պայքարներով վերջ ի վերջոյ կարողացան պարտադրել աւստրիական կառավարութեան, որ այն վայրերում, ուր 60ից աւելի չեխ մանուկներ կան, այնտեղ աւստրիական պետութիւնը պարտաւոր է չեխական դպրոցներ բանալ. սակայն Չեխերը ցրուած էին Աւստրիոյ զանազան քաղաքներում եւ կային բազմաթիւ վայրեր, ուր 60ից պակաս էին չեխ երեխաները եւ որպէսզի անոնք եւս չեխական կրթութիւն ստանան, Չեխերը կազմեցին մի համազգային կրթական ընկերութիւն, որին իւրաքանչիւր Չեխ բարոյական պարտականութիւն էր համարում անդամագրուելու, ուր էլ ինքը գտնուէր:

Շնորհիւ այդ դրութեան հազարաւորներ եւ հարիւր հազարաւորներ էին գոյանում եւ բոլոր չեխ մանուկները ստանում էին չեխական ազգային դաստիարակութիւն:

Բաւականանանք այս երկու փաստով եւ այլ եւս չծանրանանք Լեհերի եւ ուրիշ ազգերի նոյնանման պատմութեան վրայ ... Մենք պէտք է գիտակցենք որ այսպիսի աղէտներ յատուկ են բոլոր այն ժողովուրդներին, որոնք անկախ կեանք չեն ունեցել եւ այն ազգերն են միայն կարողացել դիմանալ, որոնք գիտակցութիւն են ունեցել պայքարելու ...

Պայքարը մեր գաղութներում աւելի հեշտութեամբ կարելի կը լինէր վարել, եթէ մենք լաւ կազմակերպուած լինէինք եւ եթէ գոյութիւն ունենար կենտրոնական մի մարմին: Բայց քանի որ այդ մարմինը դեռ եւս գոյութիւն չունի, անհրաժեշտ է, որ միանան կամ ի մի ամփոփեն իրենց ուժերը բոլոր այն խմբակցութիւնները, որոնք այսպէս կամ այնպէս զբաղւում կամ նպաստում են մանուկների դաստիարակութեան գործին:

Այդ մարմիններից ոմանք ունեն համագաղթային բնոյթ, ինչպէս օրինակ Համազգայինը, Բարեգործականը, Հ. Կ. Խաչը, ապա Հայր. Միութիւնները, զանազան կանանց եւ այրերի դպրոցական ընկերութիւնները եւն., որոնք տեղական բնոյթ ունեն:

Այդ հիմնարկութիւնները պարտական են միմեանց հետ ներքին համաձայնութեան գալ եւ սիրայօժար կերպով կամ գործի տեսակը կամ աշխատավայրը բաժնել միմեանց մէջ, որպէսզի ներքին անախորժութիւններ կամ տարաձայնութիւններ տեղի չունենան:

Մեր կարծիքով յարմարագոյնը կը լինէր բաժանել աշխատանքի տեսակը: Օրինակ, բոլոր երեխաների (տղայ թէ աղջիկ) դաստիարակման գործը նախապատրաստական շրջանում (մանկապարտէզ եւն.) թողնել կանանց Կ. Խաչին: Նրանց պէտք է թողնել եւ դպրոցական տարիքի օրիորդների դաստիարակման գործը: Բարեգործականը պէտք է վերցնի դպրոցական տարիքի պատանիների գործը, իսկ Համազգայինը գուցէ եւ Վենետիկի միաբանութիւնը միջնակարգ դպրոցների ղեկավարութիւնը: Սրանց կ'օժանդակեն տեղերում գտնուած զանազան դպրոցասիրաց հիմնարկութիւններ:

Կարելի է ընդունել եւ այլ ձեւ:

Կարեւորը եւ գլխաւորը նրանց համաձայնութիւնն է, որ պարտական են այդ հիմնարկութիւնները ըմբռնել եւ իրականացնել ...

Իսկ եթէ այս պատմական ծանր վայրկեանին այս հիմնարկութիւնները չեն կամենայ մի ընդհանուր լեզու գտնել եւ կը շարունակեն իրենց անմիտ ներքին մրցակցութիւնները, որոնց հետեւանքով պիտի տուժէ մատաղ սերունդի դաստիարակութեան գործը, դա կը լինի մեծ ամօթ եւ նախատինք մեզ բոլորիս համար:

Այն ժամանակ գաղթահայութիւնը եւ մամուլն է, որ այդպիսիներին պիտի դատապարտէ, արհամարհէ եւ չէ-գօքացնէ եւ պէտք չէ թոյլ տայ, որ այդպիսի ապազգային հիմնարկութիւն իր գոյութիւնը պահպանէ ...

Անշուշտ այս առաջարկները չեն վերաբերում այնպիսի գաղութների, որոնք կարողանում են իրենց ուժերով վարել իրենց կրթական գործը:

Սակայն, ի՞նչ միջոցներով պիտի կարողանան այդ հիմնարկութիւնները այդպիսի մի մեծ եւ բազմածախս գործ վարել: Բաւարա՞ր կը լինեն արդեօք մեր ուժերը:

Անշուշտ բաւարար չեն մեր ուժերը: Սակայն, ամէն ջանք պէտք է գործադրենք, որ այդ միացեալ մարմինների շուրջը համախմբուի ամբողջ գաղթահայութիւնը: Մամուլի եւ այլ միջոցներով պէտք է ներշնչենք բոլոր Հայերին անխտիր օժանդակել մանուկների դաստիարակման այս կարեւոր գործին: Գաղթահայութեան լումաներով հնար պիտի լինի շատ մանուկների բերնի մէջ հայ բարբառը ամուր պահել: Գործը համազգային կերպարանք ստանալու ժամանակ աւելի հեշտ է պահանջել եւ մեծահարուստ Հայերից իրենց օժանդակութիւնը բերելու: Գուցէ եւ որոշ վայրերում կարելի կը լինի եւ պետական օժանդակութիւն ստանալ: Կան եւ մի շարք կտակներ, որոնք զանազան անհատների մօտ են մնացել եւ շատերը այժմ վտանգի տակ են, մինչդեռ կտակարարների ցանկութիւնը բնաւ այդ չէ եղել: Հին կտակների տեղ կարող են դուրս գալ եւ նորերը, եթէ տեսնեն, որ իրօք հայութիւնը գիտակցօրէն սկսել է վարել իր մատաղ սերունդի դաստիարակման գործը:

Եթէ այս բոլոր ջանքերից յետոյ անկարող լինենք բոլոր հայ մանուկներին անխտիր տալ հայեցի դաստիարակութիւն, գոնէ փրկած կը լինենք շատերին կորստեան ճանապարհից:

Սա եւս մեծ գործ է ...

Սակայն, նախ մենք ենք, որ պիտի վստահ եւ լուրջ կերպով որոշենք որ հայ մանուկը պիտի անպատճառ խօսի հայերէն: Եւ այդ սրբազան նշանաբանը ուղեցոյց ունենալով, պիտի թափենք մեր բոլոր ջանքերը եւ համոզուած պիտի լինենք որ համայն գաղթահայութիւնը մեզ հետ պիտի լինի, մեզ թեւ ու թիկունք պիտի տայ: Իսկ սա յաջողութեան ամենամեծ գրաւականն է:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Լիոնէն տասը քիլոմեթր հեռաւորութեամբ, տափարակ վայրի մը վրայ փռուած ցանցառ տուներով կ'երեւայ Տէսինը: Արտաքնապէս ոչ մէկ հրապուրիչ տեսարան ունի, բայց երբ ներս կը մտնես, անմիջապէս կը զգաս թէ մթնոլորտը հայկական շունչ կը բուրէ: Ավընիւ Ժան Ժօրէս պողոտային վրայ փռուած են հայկական խանութները, ամէն արհեստի վերաբերեալ: Բնութեան ազատ ու անկաշկանդ ծոցին մէջ կառուցուած են գեղեցիկ ու սիրուն բնակարաններ: Հայերու գրեթէ մեծ մասը տուն տեղ, խանութ ունի: Սրտի գոհունակութեամբ կը գոչես.— Կեցցէ՛ հայ աշխատաւոր ու չարքաշ ժողովուրդը:

Գաղութին կեանքը տնտեսական տեսակէտով մխիթարական է, մանաւանդ ներկայ պայմաններուն մէջ: Այս շրջանին մէջ անգործներ չկան գրեթէ: Տէսին մտնողը ինքզինք Տէրսիմի լեռնաշխարհին մէջ կը կարծէ ... Ամէն մարդ ազատ ու ինքնիշխան է: Տեսակ մը հայկական ինքնավար շրջան կարելի է կոչել: Այս բոլոր լաւատեսութիւններուն հետ, սակայն, պէտք է ըսել նաեւ, որ հոս ալ յաճախադէպ են անտեղի վէճեր, թէեւ այնքան սուր ինչպէս երբեմն: Երկրորդ պարագան երիտասարդութեան վիճակն է: Բառին իսկական առումով երիտասարդութիւն չկայ: «Արտ կայ, վարող չկայ» ինչպէս պիտի ըսէր ողբացեալ Ակնունին: Շարժում, խանդավառութիւն, հետաքրքրութիւն հայկական արուեստի ու մշակոյթի մասին՝ երեւութական է: Ինչպէս ըսինք, հողը պարարտ է, բայց վարպետ սերմնացանի մը կը կարօտի, հերկելու եւ բեղուն վիճակի մը հասցնելու համար: Ատաղձը կայ, օգտագործողը կը պակսի:

Այս երեւոյթը աչքի կը զարնէ նաեւ Ֆրանսայի բոլոր շրջաններուն մէջ: Մեծ քաղաքներուն մէջ հայ երիտասարդներու կեանքն ու պայմանները պժգանք ու արգահատանք կը պատճառեն: Անոնք կը վազեն սիրոյ ու հաճոյքի ետեւէն: Շպարուած ու վարակուած աղջիկներու ինքնամատոյց սէրերէն յափշտակուած, շատերը ամէն ինչ յանձներ են բախտին: Հսկայ ծովին մէջ փոքրիկ տաշեղի մը արժէքն իսկ չունին անոնք: Ուրիշներ իրենք զիրենք նուիրած են թղթախաղի կամ զանազան արբեցողութեան: «Ցառաջ» տարիներով սիւնակներ լեցուց, երիտասարդական ուժեղ կազմակերպութեան մը համար եւ եղան երիտասարդներ ալ որ թերթին յանձնեցին ինչ որ կը մտածէին կամ կ'որոճային իբրեւ ծրագիր: Ու հիմա այդ երիտասարդները շատ դժուարաւ կը բաժնուին սրճարաններու մգլոտած անկիւններէն: Այն երիտասարդութիւնը որուն վրայ մեծ յոյսեր կապած էինք հիմա մեզ յուսախաբ կ'ընեն: Վա՜յ այն երիտասարդին, որ կը մոռնայ իր ուխտն ու կոչումը:

Դիտմամբ այս փակագիծը բացի, ըսելու համար թէ գաւառի մէջ անգամ հայ երիտասարդութիւնը անշարժ ու կազմալոյծ վիճակ մը կը ներկայացնէ:

Տէսինը մեծցեր է հիմա, ու չափահաս է եղած: Խանութներ, նոր տուներ, Տէսինը աւելի ընդարձակեր են: Անոր հին պատկերը բոլորովին այլափոխուեր է կարծես: Տնտեսական տագնապի ճնշման տակ, շատ մը Հայեր այսօր առեւտուրով կը զբաղին եւ իրենց օրապահիկը կը ճարեն աւելի դիւրութեամբ:

Կը քալեմ ճամբաներէ, անտաշ ու անկոխ ուղիներէ, կարծես թէ հայրենական գիւղիս ճամբաներուն ու դաշտերուն մէջ ըլլայի:

Իւրաքանչիւր քայլափոխիս իմ սիրելի ու հարազատ ծննդավայրիս անդրն ու անդաստանը կը մտաբերեմ, երբ կը տեսնեմ սա ծլած ու ծաղկուն արտերը, որոնք հաճելի կանանչութեան մը թաւիշներուն մէջ թաղուած երազային կեանքի մը խաբուսիկ պատրանքը կուտան: Կ'ուզեմ թաւալիլ սա հոտաւէտ մարգերուն վրայ, մանուկի մը հետաքրքրութեամբ ոստոստել, վազել, իյնալ, նորէն ելլել ու գլխի վրայ դառնալ եւ այսպէս անդադար ... այնքան որ սիրելի կը թուին ինծի սա կանանչները զմայլելի ...

Ըսէք դուք, մեծ քաղաքներու մէջ ապրող ընկերներ, եթէ դուք իմ տեղս ըլլայիք, նոյն ցանկութիւնն ու բաղձանքը չէի՞ք սնուցաներ ձեր սրտին մէջ՝ ի տես այս դալարագեղ ծառերուն ու նորաբողբոջ խոտերուն:

Բայց յանկարծ ... անձրեւ մը տեղատարափ: Ո՞րկէ ուր սակայն: Կարծես թէ ուշացած էր: Ինչպէս ալ կը մաղուի. կը շտապեմ, շէնքի մը քիւին տակ կանգ կ'առնեմ՝ անձրեւը դիտելու համար: Տանիքներու եւ խանութներու վարագոյրներուն վրայ թափուող անձրեւը տեսակ մը մելանոյշ երաժշտութիւն կը հնչեցնէ: Ինքնաշարժներ, կառքեր կ'անցնին արագ արագ: Բայց անձրեւը կը տեղայ պարան - պարան: Փողոցները, գիւղին ճամբաները լեցուն են հիմա ջրակոյտերով: Հանդիպակաց տուներու կղմինտրները գեղեցիկ ու կարմրաւուն գոյն մը առեր են եւ դիտողի աչքերուն առանձին գրաւչութիւն մը կուտան:

Կը շտապեմ, կ'ուզեմ ժամ առաջ Հ. Յ. Դ. տունը տեսնել: Ահա գեղեցիկ արեւ մը ելաւ ամպերու ետեւէն՝ նոր հարսի մը շափ կարմիր այտերով:

Կարօտի զգացումով տոգորուն, կ'ուզեմ ժամ առաջ տեսնել «մեր տունը», որուն համար ես ալ աշխատեր եմ, արիւն քրտինք թափեր: Պրանլի փողոց թիւ 11,— Հ. Յ. Դ. Տուն: Թէեւ այս մակագրութիւնը չկայ շէնքին ճակատը, սակայն ամէն մարդ գիտէ, նոյն իսկ չորս տարեկան տղան իր դասին պէս գոց ըրած է:

Գիտեմ որ փոքրիկներու դասաւանդութեան պահն է, սակայն ալ համբերելու ժամանակ չունիմ, կը վճռեմ ներս մտնել մինակս: Նախ կ'իջնեմ գետնայարկը, բաւական մեծկակ սրահ մը, հարիւրէ աւելի աթոռներով, թերթերով ու զանազան պարբերականներով ծանրաբեռնուած սեղանի մը առջեւ կը գտնեմ «Ցառաջ»ի անխոնջ գործակալը, ընկ. Մանուկ Գրիգորեան, իր սիրելի «Ցառաջ»ներով զբաղած: Ձեռքի պարզ սեղմում մը եւ մեր Դաշնակցական սիրտերը վայրկենական իրարու կը ծանօթանան: Աշակերտներուն աղմուկը բռներ է ամբողջ սրահը: Այդ պահուն յիշեցի մանկութեանս օրերը, ուր երբեմն մենք ալ սա մանուկներուն պէս դպրոց կ'երթայինք հազար ու մէկ չարութիւններ ընելու համար, քան թէ բան սորվելու համար: Ուսուցիչը վաղեմի դպրոցական ընկերս՝ ընկ. Թ. Հերոյեան, «Ցառաջ»ի աշխատակիցներէն: Համակրելի եւ խոստմնալից երիտասարդ մը, որ եթէ քիչ մը եւս աշխատանք ու ճիգ թափէ, վստահ եմ թէ պիտի կրնայ անուն մը շինել գրական ասպարէզին մէջ: Եռանդով ու մեծ համբերութեամբ եւ հաւատարմութեամբ փարած է իր ասպարէզին, իր մեղուաջան ճիգերուն շնորհիւ, այսօր հարիւրէ աւելի մանուկներ ոչ միայն կը գրեն ու կը կարդան, այլ եւ զանազան դրամաներու ու մանկական հանդէսներու առթիւ փայլ ու ոգեւորութիւն կուտան:

Մանուկներու «ղալմաղալ»ը անտանելի է: Կը կարդա՞ն, կը կարդան բոլորն ալ միասին: Կարծես թէ մեղուանոցի մը մէջ մտեր եմ սխալմամբ: Ի՞նչ ընէ խեղճ տղան, ամէն անկիւնէ ձայն մը, աղաղակ մը կ'ելլէ.— Պարոն, Աշոտը գիրքս առաւ:— Պարոն, Արաքսին տետրակս պատռեց: — Պարոն, Կիրակոսը մատիտս կոտրեց: Եւ այսպէս շարունակ: Իսկապէս դժուար է խօսք հասկցնել այս բոլորին: Ընկ. Մանուկի հետ դուրս կ'ելլենք, մեծ սրահը տեսնելու: Գլխաբաց ու յարգանքով ներս կը մտնենք ընդհանուր սրահէն, որ կահաւորուած է գեղեցկօրէն: Այցելողները խումբով կը կը-չեն.— Կեցցեն Տէսինի մեր աշխատաւոր ու զոհաբերող ընկերները, եւ այն չարքաշ ժողովուրդը որուն շնորհիւ ունեցանք այս ովասիսը: Բնի ճակատը Հ. Յ. Դ. երրորդութիւնը, որ յարգանքի կը հրաւիրէ քեզ: Դուրս կ'ելլեմ մինակ: Կծու հով մը կը փչէ անընդհատ, ձիւնի hավա է, ինչպէս կ'ըսէ ժողովուրդը: Ձմեռնային գեղ- նորակ արեւը իր փէշերը կը ժողվէ յամրաբար: Երեկոյ է: Մթնշաղի բա- տուերներուն մէջէն կը լսեմ ձայնը Ռօնի խենդ ալիքներուն, որ կ'անցնին Տէսինի հանդիպակաց կողմէն: Կարծես թէ արծաթագոյն խոշոր օձ

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (6)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Սեղաններու շուրջը հաւաքուած զանազան խմբակները կենդանի խօսակցութեան մը բռնուած էին: Սկսած դպրոցական - հոգաբարձական հարցերէն մինչեւ գրական - քաղաքական հարցերը, ընդհանրապէս հոդ կը լուծուէին: Սաքայեանի ճաշատունը պարզ խանութ մը լինելէ աւելի, մտաւորականներու կաճառի մը հանգամանքը ստացած էր:

Բաւական ընդարձակ խանութի ներսի անկիւնի մարմարէ կլոր սեղանի մօտ առանձին նստած էր Վահէն, առջեւը բաժակ մը թէյ, որ վաղուց պաղած էր: Հայեացքը ուղղած դէպի խանութի դուռը՝ անհամբեր կերպով մէկու մը կը սպասէր անհամբեր: Հազիւ թէ հանգիստ կրնար նստիլ Վահէն, ստէպ գրպանէն նիքելապատ ժամացոյց մը դուրս կը բերէր ջղային շարժումով մը, կամ բաճկոնի կոճակին հետ կը խաղար անգիտակցօրէն: Խանութի մեծ ժամացոյցի սլաքը դանդաղօրէն կը յառաջանար՝ նոյն համեմատութեամբ ալ Վահէի անհամբերութիւնը:

Ժամը տասը անցած էր արդէն: Ներկաներէն շատեր մեկնած էին, ուրիշներ ալ կը պատրաստուէին մեկնիլ: Վահէն ձեռքի սիկարէթը սրտնեղութեամբ մէկդի նետեց, ոտքի ելաւ եւ պարտքը վճարելով՝ խանութէն դուրս ելաւ: Փողոցի միւս մայթը անցաւ Վահէն ու քաղաքապետարանի անկիւնի դեղարանին առջեւ կանգ առաւ, հայեացքը ուղղած դէպի Վել - համինոյի փողոցը:

— Ուշացան, սրտնեղած ինքնիրեն խօսեցաւ Վահէն,— արդեօք ինչո՞ւ ուշացան:

Նոր սիկարէթ մը վառեց ու ագահօրէն սկսաւ ծխել: Հազիւ ինքզինք կրնար պահել: Հապա եթէ իր սպասած մարդիկը չգային ... Սաքայեանի եւ կամ քաղաքապետարանի այդ անկիւնը ժամադիր էր եղած Վաչոյի հետ...

«Չլինի՞ թէ նոր փորձանք մը պատահեցաւ: Գէթ Վաչօն գար», ջղայնացած կը մտածէր Վահէն:

Մէկ, երկու անգամ դեղարանի երկայնքով գնաց եկաւ եւ՝ մինչ կը պատրաստուէր նորէն Սաքայեանի խանութը վերադառնալ՝ մտածելով որ հոն կրնան եկած լինել, Վել-համինոյի փողոցի վերի կողմէն եկող սրարշաւ կառք մը կանգ առաւ իրմէ քանի մը քայլ հեռու: Կառապանը Վաչօն էր, իսկ կառքի մէջ, փոխանակ իր սպասած ընկերներուն, նստած էր անծանօթ կիմնազիստ պատանի մը, որ չուշացաւ կառքէն վար ցատկել, երբ Վահէն զարմացկոտ, յօնքերը պռստած՝ մօտեցաւ կառքին:

Վաչօն աճապարեց աթոռակէն վար իջնել մայթի վրայ ու մօտենալով Վահէին՝ ցած ձայնով մը ըսաւ.

— Միհրդատն ու Ալեքսանը չկրցայ գտնել ... Ժամանակ ալ չունէի որ անոնք փնտռելու ելլէի ... Մտածեցի որ փոխանակ առանձին գալու՝ միասին բերեմ Վարդանը — բայց Վահէի դէմքին վրայ աններեւ տարակուսանք մը նկատելով՝ աճապարեց վրայ բերել,— ուժեղ ձեռք մը աւելի կ'ունենանք ...

— Բայց Վաչօ՛ ...

— Տարիքին մի նայիր,— ընկերոջ խօսքը ընդմիջեց Վաչօն.— Կիմնազիստներու խմբի լաւագոյն ընկերներէն է ... յանդուգն եւ անվախ պատանի մը ... Մեր ղեկավար ընկերները մեծ վստահութիւն ունին անոր վրան ... Թէեւ դու գիտես ... Ես բան մըն ալ յայտնած չեմ անոր: Իրենց տունը ճամբուս վրայ էր, վար կանչեցի զինքը եւ յայտնեցի թէ վտանգաւոր, բայց անհրաժեշտ գործ մը կայ կատարելիք, արդեօք կուգա՞յ մեզի օգնելու: Առանց վայրկեան մը տատամսելու, գլխարկը վերցուց եւ եկաւ հետս՝ յայտնելով՝ «Անշուշտ կուգամ, Վաչօ, այդ ալ հարցնելու բա՞ն է» ... Բայց ինչպէս ըսի, նորէն դու գիտես, կ'ուզե՞ս՝ ետ կը ճամբեմ ... Թէեւ վստահ եմ որ մեզի պէտք կրնայ գալ:

Վահէն լուռ, խուզարկու հայեացքով մը դարձաւ դէպի պատանին, որ քանի մը քայլ հեռուն կեցած՝ կը սպասէր երկուքի խօսակցութեան լրանալուն: Վահէն, պատանիի արտաքին երեւոյթէն կ'երեւի լաւ տպաւորուած, մօտեցաւ անոր.

— Բարեւ ձեզ,— եւ ուժեղ սեղմեց անոր երկարած ձեռքը.— ձեր անունը ...

— Վարդան Արսէնեան,— կարճ ու կարուկ պատասխանեց պատանին՝ յարգալից սպասելով որ զինուորը խօսի:

— Անունին դ խոստմնալից է,— ընկերաբար ժպտեցաւ Վահէն.— Վարդան եւ Արսէն, եթէ ձեր սիրտն ալ համապատասխանէ ձեր անունին ...

— Ես դեռ նորեկ մըն եմ գործի մէջ, համեստօրէն պատասխանեց Վարդանը,— բայց պատրաստ՝ հետեւելու ձեզ, եթէ հրամայէք ...

— Դժուար եւ վտանգաւոր գործ է, ինքնիրեն խօսեցաւ Վահէն,— դժուարին գործ է ...

Պատանին կարծես թէ չլսեց իսկ Վահէի խօսքերը: Կենդանի աչքերը Վահէին ուղղած, լուռ մնաց: Վահէն ներքնապէս հետաքրքրուած՝ նայեցաւ անոր: Փորձ յեղափոխական մը ինք, հարիւրաւոր երիտասարդներու հետ շփում ունեցած է շատ դժուարին պայմաններու մէջ, սովրեր էր մէկ երկու խօսքով կշռել անոնց մտաւոր եւ հոգեկան կարողութիւնները: Կ'երեւի, բաւարարուած էր քննութեան արդիւնքէն, մտերմօրէն Վարդանի թեւը մտաւ եւ գլխով նշան ըրաւ Վաչոյին, որ շարունակէ ճամբան: Իսկ ինք նոր ընկերոջ հետ միասին Վել-համինոյի փողոցէն սկսաւ հանդարտօրէն վեր բարձրանալ ու աջ վրայ բացուող առաջին փողոցը մտնելով կիսաշրջան մը դարձաւ քաղաքային դումայի շէնքի շուրջը:

Երբ Վահէն ընկերոջ հետ նորէն Երեւանեան հրապարակը դուրս եկաւ, կտրեց փողոցը, անցաւ Սաքայեանի խանութի առջեւով ու կանգ առաւ դէպի աջ բացուող առաջին փողոցի անկիւնը, որու վերի կողմը կը զբաղէր ժանտարմական վարչութեան կեդրոնական շէնքը:

Միջակ լայնութեամբ փողոց մըն էր այդ, վատ լուսաւորուած ու երկու կողմը նեղ մայթերով եզերուած: Գիշերուան ուշ ատեն հազիւ երբեմն անցորդ մը կ'երեւէր: Փողոցի վերի անկիւնը, ուր կողմնակի փողոց մը կը խաչաձեւէր առաջինը, կը գտնուէր ժանտարմական վարչութեան յարկանի բարձրադիր շէնքը:

Վահէն աչքի պոչով նոր ընկերը կը դիտէր հետզհետէ աճող գոհունակութեան զգացումով: Մէկ երկու խօսքով [illegible] անոր բացատրեր էր ձեռնարկի մանրամասնութիւնները:

ՄԱԼՈՍ

(Շար.)

ԲԱՆՔ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ՄՈՒՆԿ ՄԸ ԱՂՕԹՔ ԱԼ...

— · —

Երուսաղէմը հարստացաւ Թագաւոր վտանկանով մըն ալ:

Թագաւորն Թագաւորաց - Նէկիւս՝ ծնրադիր կ՚աղօթէ հոն՝ Քրիստոսի գերեզմանին վրայ, յուսախաբ՝ քրիստոնեայ Եւրոպայի «արդարութենէն»:

Աղօթքը վերջին ապաւէնն է բոլոր նաւաբեկեալներուն եւ խաբուածներուն:

Հայերը դարերէ ի վեր փորձած են իրենց վրայ աղօթարուժութիւնը, այդ բանին համար հիմնած են բազմաթիւ վանքեր եւ եկեղեցիներ: Տաճարներով մոմ վառած եւ խունկ են ծխած երկինքն ի վեր՝ Եհովայի ճակատը մուր կապելու աստիճան: Անօգո՜ւտ:

Թող փորձէ Եթովպիոյ կայսրն ալ, թերեւս մի բան կը պրծնի աղօթքէն:

Բայց Պէնիթթօ Մուսոլինին ոչ աղօթքէ կը հասկնայ եւ ոչ ալ աղօթողէ, այլ բռունցքի ուժին միայն հաւատայ:

Երանի թէ Ն. Վ. Հայլէ Սէլասիէն հայ խորհրդականներ ունենար իր շուրջը եւ կամ ուղղակի ձեռք երկարէր Մուսոլինիին, փոխանակ ականջ տալու Ժընեւի լսարանին:

Բայց մեր յուսախաբութենէն վեր է խելք տալ երեք հազար տարուան պետութեան մը, մանաւանդ որ [illegible] պատկանիր Ազգերու Դաշնակցութեան հաւաքարանի աշակերտներու շարքին, ատոնց աւարտած ենք այդ վարժարանը, առաջին կարգի վկայականով մը...

Եթովպիոյ վիճակը մեզի անկեղծ ցաւ կը պատճառէ, Նէկիւսը իբրեւ հայր վարուած է իր երկրի Հայերուն հանդէպ, ատ մէկը չենք մոռնար:

Սորվելիք ունի՞նք այսօր Եթովպիայէն: Այո:

Երբ մենք ալ 1922ին ենթարկուեցանք Ազգերու Դաշնակցութեան պաղ լոգանքին, մեր մէջ կակուղ - կտուց աքլորներ սկսան կչկչալ թէ «ծախեցինք Կարսը», «ստորագրեցինք Ալեքսանդրապոլի դաշնագիրը», «ականջ կախեցինք իմպերիալիստներու խօսքերուն» եւ հայ ժողովուրդը նետեցինք օտար հողերու վրայ:

Մինչեւ այս տողերը գրելս տակաւին կը զարնեն իրենց պատռած թմբուկը, միեւնոյն տմբտմբոցով:

Ցիսունի մօտ ազգեր ոտքի կանգնեցան: Մեծն Բրիտանիոյ հրացայտ զրահաւորները ծովերը պաշարեցին ու բիւրաւոր զինուորներ դիրք բռնեցին եգիպտական հողին վրայ:

Փակեցին բոլոր խողովակները, որոնք սնունդ եւ նիւթ կրնային հայթայթել ըմբոստ Հռոմին: Վերջապէս երկինքն ու երկիրը զինապատեցին՝ կաշկանդելու Իտալիոյ պողպատէ բազուկները, «պաշտպանելու» համար Եթովպիան որ հարիւր հազարներով առիւծի պէս զինուորներ պատերազմի դաշտը նետեց պահելու համար իր երեքհազարամեայ անկախութիւնը՝ քառասուն միլիոննոց Իտալիոյ դէմ: Անօգուտ եղաւ, Հռոմի արծիւը բազմած է այսօր Եթովպիոյ գահին վրայ, իսկ Նէկիւսը ծնրադիր կ՚աղօթէ օտար հողերու վրայ...

Հապա ի՞նչ կրնար ըլլալ Հայոց Նէկիւսը երբ հարիւր վաթսուն միլիոննոց Ռուսիան, քսան միլիոննոց Թուրքին հետ ձեռք ձեռքի տալով, անգլիական, գերմանական, իտալական եւ ուրիշ պետութիւններու եւ ներքին հակառակորդներու բարեացակամութեամբ արշաւեց մէկ միլիոննոց եւ երկու տարու անուշիկ Հայաստանի վրայ...

Փա՜ռք իր զօրութեան: Գոնէ ափ մը հողամաս մնաց իր ձեռքը, հոգ չէ թէ իբր վարձակալ կը մնայ հոն...

Ուրեմն կը դիմեմ Ն. Վ. Նէկիւսին որ օգնութեան հասնի, մեր այն կամաւոր կոյրերուն խօսք հասկցնելու համար:

Թէեւ աւելի դիւրին է Բիզայի ծուռ աշտարակը ճկոյթ մատի հպումով շտկել քան ատոնց գլխուն մէջ ճշմարտութեան կաթիլ մը զետեղել:

Աղօթէ՜ Նէկիւս, աղօթէ քու սրբազան հայրենիքիդ համար: Եւ բարի եղիր «բժշկեա» մըն ալ մերիններուն ի հաշիւ մըմնջել՝ առ մեծն Եհովան:

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

մըն է, որ Փշշալով ու խշշալով կ՚անցնի մայրիներու մէջէն: Սեւ ու մութ ամպեր բազմեր են երկնքի խորը: Աստղերը դեռ շատ հեռու են: Ո՜հ, ինչ մելամաղձոտ պահ է այս: Դուրեան մը ըլլալու է, տրտմութեան ու մթնշաղի այս լուռ պահերուն,— քնարի թրթռուն լարերուն վրայ, խօսկալ ու աղերսել, «հատնիլ մեղրամոմի մը հանգոյն»: Պայքարիլ Աստուծոյ հետ եւ զայն «ոխերիմ» յորջորջել: Եւ կամ խնկաբոյր լճակի մը ափին թառիլ ու թախանձել պաղատագին:

Ինչո՞ւ ապշած ես լճակ
Ու չես խայտար քո ալեակք,
Մի՞թէ հայելւոյդ մէջ անձկաւ
Գեղուհի մը նայեցաւ ...

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնլի եւ մելանով:

Յարգանքի ցոյց մը

ՊՐԻՒՍԷԼ.— Մայիս 11ին, Պրիւսէլի Հայ Ուսանողական Միութիւնը Հայ Ակումբի սրահին մէջ թէյասեղան մը սարքած էր ի պատիւ Փրոֆ. Ադոնցի: Ներկայ էին ուսանողները, ինչպէս նաեւ Պրիւսէլի եւ Անվէրսի բոլոր Միութիւններու եւ կազմակերպութիւններու ներկայացուցիչները:

Ներկաներէն շատեր յարգանքի ու գնահատանքի ուղերձներ արտասանեցին, վեր հանելով Փրոֆ. Ադոնցի խորունկ հմտութիւնը հայերէն լեզուի, գրականութեան եւ Հայոց պատմութեան մասին: Պ. Ադոնց շնորհակալութիւն յայտնեց ամէնուն, ըսելով թէ յարգանքի այս ցոյցը իր անձին ուղղուած չէ, այլ իր հայագիտութեան, եւ թէ ինք իր ժամերը սիրայօժար կը տրամադրէ ամէն անոնց որ կ՚ուզեն սորվիլ իրենց մայրենի լեզուն ու գրականութիւնը: Ապա իր խօսքը ուղղելով մասնաւորապէս հայ ուսանողներուն, զանոնք յորդորեց չմոռնալ իրենց լեզուն, որ զօրաւոր ազդակ մը կը կազմէ ազգապահպանման:

*** Փրոֆ. Ադոնց նախապէս աշակերտած է Էջմիածնի Գէորգեան ճեմարանը, յետոյ աւարտած է Թիֆլիզի պետական կիմնազիոնը, եւ ի վերջոյ հետեւած է Փեթերպուրկի լեզուագիտական համալսարանի դասընթացքներուն: Հոն՝ շրջանաւարտ ըլլալէ ետք, իբր յաջողագոյն աշակերտ ուսուցիչ կարգուած է համալսարանին մէջ, եւ գրաւած հայ լեզուագիտութեան ամպիոնը: Երկար տարիներ Հայերու եւ օտարներու սորվեցուցած է հայերէն լեզուն: Հմուտ է նաեւ լատիներէն եւ յունարէն դասական լեզուներուն:

Հայ եւ օտար պարբերաթերթերու մէջ երեւցած իր բանասիրական ու քննական ուսումնասիրութիւնները կը ներկայացնեն բազմակողմանի հմտութիւն, ունի գիտական լուրջ հետազօտութիւններ հայկ. եւ բիւզանդական պատմութեանց մասին: Մասնաւոր յիշատակութեան արժանի է Հայոց պատմութեան մասին իր հրատարակած հոյակապ աշխատութիւնը, ինչպէս նաեւ «Մաշտոց եւ անոր աշակերտները օտար աղբիւրներու մասին», «Քննական նշմարներ Եզնիկի մասին», «Մարբէսի աշխատութեան առթիւ», «Բիւզանդիոն» ֆրանսերէն բանասիրական հանդէսին մէջ հրատարակուած յօդուածաշարքը «Վասիլ Ա. կայսեր տարիքն ու ծագումը», «Լեւոն Զ. Իմաստունի կողմէ Վասիլ Ա.ի մասին խօսած դամբանականին պատմական արժէքը», «Հայ բիւզանդական նօթեր», եւն. եւն.:

Վերոյիշեալ ուսումնասիրութիւնները, ինչպէս նաեւ ուրիշներ մեծապէս գնահատուած են միջազգ. համբաւ վայելող բանասէրներու եւ բիւզանդագէտներու կողմէ:

Փրոֆ. Ադոնց չորս տարիէ ի վեր ուսուցիչ կարգուած է Պրիւսէլի Ազատ Համալսարանի արեւելեան լեզուներու յատուկ հայագիտութեան ամպիոնին, ուր իր արժանաւոր տեղը կը գրաւէ իբր կարող հայագէտ եւ բիւզանդագէտ: Վերջերս համալսարանի վարչութիւնը գնահատելով իր մասնագիտական խորունկ հմտութիւնը, Professeur agrégé տիտղոսը տուաւ ինչ որ յացառիկ պատիւ մըն է:

Մեր ջերմ շնորհաւորութիւնները հայ վաստակաւոր ուսուցչապետին:

Հ. ՏԷՐՈՍԿԻ

ՆԱՄԱԿ ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

Կարեւոր ճշդումներ

— · —

Պարզապէս թիւրիմացութեան մը առջեւն առնելու համար է որ Տեսչութիւնս պարտք կը համարի քանի մը խօսքով լուսաբանել, Պ. Վազգէն Անդրէասեանի կողմէ հապճեպով եւ անկշիռ դատողութեամբ գրուած յօդուածը «Ան - Մխիթարական» խորագրին տակ: Դուրս ձգելով հաստատութեանս եւ անձերու շուրջ կատարուած անտեղի որակումները, կը մատնանշենք կարեւոր կէտերը միայն:

Իր ըսածին համաձայն, երբ թէ «Մխիթարեանները եւ իրենցները, անգիտութեամբ չէ որ ընտրած են Մայիս 24 թուականը, անոնք շատ լաւ գիտէին թէ այդ օրը կանխապէս գրաւուած է»: Այս տեսակէտը հիմնապէս սխալ է, վասնզի մեր թուականը որոշելէն եւ թերթերու մէջ մի քանի անգամ յայտարարելէ վերջն է որ Անդրանիկի հանդէսին կազմակերպիչ յանձնախումբին կողմէ ներկայանալով երկու հոգի, Տեսչութենէն խնդրեցին թուականի փոփոխութիւնը, որ հակառակ իր բոլոր բարեացակամութեան, անկարելիութեան մէջ գտնուեցաւ հանդէսը յետաձգելու, քանի որ Մայիս 24ի յաջորդ երկու կիրակիները բռնուած են եւ անկէ անդին ամավերջի քննութեանց շրջանը ըլլալով, որ եւ է հանդէս կարելի չէ կազմակերպել աշակերտաց կողմէ, պարագայ մը, զոր շատ լաւ պէտք էր գիտնար Պ. Վազգէն Անդրէասեան, քանի որ ինչպէս ինք ալ կ՚ըսէ, հինգ տարի ուսուցիչ եղած է վարժարանիս մէջ: Տեսչութիւնս պիտի ուզէր, նոյն իսկ այս տարուան համար, հրաժարիլ բարերարի յիշատակը կատարելէ, եթէ աչքի առջեւ չունենար Մուրատեան եւ Ռափայէլեան վարժարանաց հարիւրամեայ յոբելեանը, որ այդ հանդէսը ստիպողական կը դարձնէր:

Պ. Անդրէասեան պէտք էր տեղեակ ըլլար, Անդրանիկի հանդէսին կազմակերպիչ մարմնոյն, Տեսչութեանս կողմէ ուղղուած նամակին, ուր Անդրանիկի յիշատակը փառաբանելէ վերջ բացատրուած էին այն բանաւոր պատճառները, որոնց համար ստիպուած էին անփոփոխ պահել 24ի համար թուականը:

Պ. Անդրէասեան որ ինքզինք այնքան մօտիկ ցոյց կուտայ վարժարանիս, արդեօք չափազանց հեռո՞ւ գտաւ Սեվրի վարժարանը, որ չբարեհաճեցաւ, հեռախօսով, նամակով, եւ կամ անձամբ գալով, պէտք եղած լուսաբանութիւնները ստանալ: Կը կարծենք որ այս պարագային պիտի չուզէր յախուռն կերպով հրապարակ իջնել:

Հիմա հարցնենք իրեն, թէ ե՞րբ եւ ո՞ւր յայտարարուած է «ամիսներէ ի վեր» Անդրանիկի Ցուցարձանին ի նպաստ տեղի ունենալիք հանդէսին Մայիս 24 որոշուած ըլլալը, եւ այն ալ Մուրատեան վարժարանէն առաջ: Ինչո՞ւ Պ. Անդրէասեան, հրապարակ ելլելէ առաջ Փարիզի երեք օրաթերթերը առջեւը չառաւ, ազդերու թուականը ճշդելու համար: Եթէ Պ. Անդրէասեան, Անդրանիկի Ցուցարձանին կազմակերպութեան մէջ պաշտօնական հանգամանք ունի, անշուշտ պիտի չանգիտանար Տեսչութեանս եւ Յանձնախումբին միջեւ փոխանակուած բերանացի եւ գրաւոր բացատրութեանց, որոնց ընթացքին անգամներէն մին մեղադրած է յանձնաժողովը, որ անփոյթ գտնուած էր ազդերը ժամանակին հրատարակելու:

Մեզի կը թուի թէ Պ. Անդրէասեան, մասնաւոր ճիգ մը թափած է «հատուածական» գոյն մը տալու այնպիսի խնդրոյ մը՝ որ մի միայն կապ ունի դպրոցական կարգապահութեան հետ: Եւ աւելորդ չէ անգամ մըն ալ յիշեցնել իրեն, որ ազգային համերաշխութեան եւ միութեան տեսակէտին մէջ Մխիթարեան Հայրերը, կարօտ չեն դաս առնելու:

Տեսչութիւն
Մուրատեան վարժարանի

ՄԱՄՈՒԼ

ՊԱՌԱԿՏԻՉՆԵՐՈՒՆ ՍԵՒ ԳՈՐԾԸ

— · —

« Հայրենիք » հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ՚ընէ խմբագրականի մը մէջ (5 մայիս).

— « Պոսթընի Ռամկավար թերթին խմբագիրները, կ՚երեւի թէ, չափազանց վախցած են, թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նուիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոսը կրնայ յանկարծ, իրենց կամքին հակառակ, յաջողիլ խաղաղեցնելու ամերիկահայ գաղութը, միացնելու հայ եկեղեցիի բաժնուած հատուածները եւ ստեղծելու համերաշխութեան այնպիսի մթնոլորտ մը, որ պիտի դժուարացնէ իրենց պառակտիչ գործունէութիւնը այսուհետեւ:

Թոյնով եւ ատելութեամբ լեցուած այդ մարդիկ ծայր աստիճան գրգռիչ նոր խմբագրականի մը մէջ կրկին փորձ կ՚ընեն համոզելու Կաթողիկոսի նուիրակը, որ հրաժարի համերաշխութիւն կամ միութիւն հաստատելու իր առաքելութենէն, քանի որ իբր թէ ամերիկահայ գաղութին մէջ արդէն «իրագործուած է կատարեալ խաղաղութիւն, անդորրութիւն եւ համերաշխութիւն», քանի որ այս գաղութին կեանքը իբր թէ արդէն «սկսած է գտնել իր նորմալ վիճակը»: Եւ կը համարձակին ըսելու, թէ անոնք, որ «կը սիրեն հայրենիքի բարիքը, հայ եկեղեցիի խաղաղութիւնը եւ մեր համայնքին անդորրութիւնը » պէտք չէ համերաշխութիւն փնտռեն «հակահայաստանեան խմբակին» հետ, որ «արհամարհելի քանակ» մըն է միայն եւ որ պէտք է «դուրս մնայ», «չէզոքացուի» գաղութի կեանքէն, մանաւանդ որ տակաւին «չէ քաւած իր մեղքերը»:

Ռամկավար խմբագիրները կ՚աշխատին Կաթողիկոսի պատուիրակին վրայ այն տպաւորութիւնը ձգել, որ իրենք այս գաղութի մէջ միշտ հաւատարիմ եւ օրինապահ եղած են Էջմիածնի հանդէպ: Մինչդեռ յայտնի է, որ Տիրայր արքեպիսկոպոսի առաջնորդութեան շրջանին անոնք անհերքելի ոտնձգութիւններ ըրին Էջմիածնի եւ հայ եկեղեցիի դէմ:

Օրինակ, երբ Խորհրդային կառավարութեան դրդումով քանի մը կարգազուրկ հոգեւորականներ Կովկասի մէջ փորձեցին «կենդանի եկեղեցի»ի տխրահռչակ շարժումը առաջ բերել եւ անոր միջոցով քայքայել մեր հինաւուրց եկեղեցին, մեր Ռամկավար խմբագիրները այն ատենուան Պոսթընի հոգիւ Շահէ վարդապետին հետ միասին ոչ միայն ձեռքի տակով, այլ եւ հրապարակով քաջալերեցին հայ եկեղեցիի եւ Էջմիածնի դէմ նիւթուած այդ «կենդանի» դաւադրութիւնը:

Ռամկավար խմբագիրները այսօր հնազանդութիւն, հաւատարմութիւն եւ օրինապահութիւն կը կեղծեն Էջմիածնի հանդէպ պարզապէս անոր համար, որ վստահ են, թէ շնորհիւ Խորհրդային կառավարութեան՝ պիտի կրնան Էջմիածինը իբր քաղաքական գործիք ծառայեցնել Դաշնակցութեան դէմ պայքար մղելու համար:

Սակայն, վերջին երեք տարիներու փորձը աղաղակող կերպով մը ցոյց տուաւ, թէ ինչ ահաւոր հետեւանքներ առաջ կուգան, երբ Ռամկավարներն ու բոլշեւիկները կը յաջողին հայ եկեղեցին քաղաքական պայքարի միջոց դարձնել: Ուստի բոլոր անոնք, որ անկեղծօրէն կ՚ուզեն հայ եկեղեցիի բարիքը, չեն կրնար երբեք ուզել, որ հայ եկեղեցին մնայ կուսակցական կատաղի հակամարտութեանց ճամբուն վրայ:

Դժուար չէ հասկնալ, թէ Ռամկավարները ինչո՞ւ ամէն գնով կը ձգտին պահել հայ եկեղեցին ներկայ պառակտեալ վիճակին մէջ: Անոնք պարզապէս յուսահատած են Դաշնակցութիւնը քայքայելու համար իրենց մինչեւ այժմ գործադրած բոլոր այլ միջոցներէն եւ այժմ ալ կառչած են եկեղեցիին, որպէսզի դէթ անոր միջոցով տկարացնեն Դաշնակցութիւնը: Եւ եկեղեցին իրենց կուսակցութեան պատնէշ կ՚ուզեն դարձնել, որովհետեւ կը յուսան, թէ իրենց պիտի օգնէ այն պարագան, որ Էջմիածինը կը գտնուի իրենց տիրոջ՝ Խորհրդային կառավարութեան ձեռքը եւ վերջինս կրնայ Էջմիածնի միջոցով իր ուզածն ընել տալ արտասահմանի հայ եկեղեցականներուն:

Սակայն, կասկած չունինք, որ թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսը եւ թէ անոր Նուիրակ Գարեգին արքեպիսկոպոսը լիովին կը հասկնան հայ եկեղեցիի գոյութեան համար ներկայ պառակտեալ վիճակի շարունակութեան մեծ վտանգները: Այդ պատճառով ալ վստահ ենք, թէ իրենց բարձր պաշտօնին ծանր պատասխանատուութեան լիակատար գիտակցութիւնն ունենալով, պիտի չապաւինին Ռամկավար դաւադիրներու էնթրիկներէն եւ, առաջնորդուած թէ հայ եկեղեցիի եւ թէ բովանդակ Հայութեան գերագոյն շահերէն, պիտի ընեն իրենց լաւագոյնը, որպէսզի օր առաջ վերականգնի հայ եկեղեցիի միասնականութիւնը »:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Վաղաժամ մահ մը

— · —

ՌՕՄԱՆ, 8 մայիս (Յառաջ).— Գարնան այս գեղեցիկ օրերուն, երբ բնութիւնը կը ծաղկի եւ ծաղիկները կը փթթին եւ թռչունները կ՚երգեն, անողոք մահը խլեց տարաւ 15 տարեկան Հայուհի մը, Օր. Ս. Թորոսեան: Քանի մը ամիսէ ի վեր մահուան հետ անհաւասար կռիւէ վերջ անշնչացաւ մայիս 6ին: Թաղումը կատարուեցաւ ուրբաթ օր: Թափօրին կը հետեւէին բազմաթիւ հայրենակիցներ, Ֆրանսացիներ, ինչպէս եւ «էքօլ փրաթիք»ի աշակերտները տնօրէնին հետ որ դամբանական մը կարդաց.— «Երիտասարդուհի մը կ՚անհետանայ անողոք եւ անբուժելի հիւանդութեամբ, չկայ հայր մը կամ մայր մը որ չզգայ Թորոսեան ընտանիքին ցաւը»: Տնօրէնը ներկայացնելով դժբախտ աղջկան կեանքը, գովեց անոր աշխատունակութիւնը:

Ռօմանի Ֆ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը կը խնդրէ իր խորին ցաւակցութիւնը յայտնել Տէր եւ Տիկ. Թորոսեաններուն:

Գրիստամ

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Կարաւանը զետեղուած էր գիւղին մէջ, ամէն մարդ ինքն իր գլխին: Երկու-երկու, հինգ հինգ տեղ մը ապաստանած էր: Ես եւ Վաղօտեան անբաժան ընկերներ դարձանք: Անբաժան ճամբան՝ շարքին մէջ, անբաժան մեր իջեւանած տեղը, անբաժան ուտելու-խմելու կամ անբաժան գաղտնի փսփսուքներու ատեն:

Մենք որոշեցինք ամէն գնով փախչիլ: Որոշելէ աւելի գրեթէ ուխտ ըրինք, գնդակահարութիւնը աչք առնելով: Իսկապէս անտանելի էր այս կեանքը, քանի մը սուինահար ռուս Մուժիկներ, մեզ խառնած իրենց մտրակին առջեւ, ոչխարներու հօտի նման կը քշէին դէպի անծանօթ երկիր, դէպի անստոյգ ճակատագիր: Մեր տանտէրը շատ բարի եւ ազգասէր մէկը կ՚երեւար: Քաջալերուած այս հանգամանքէն՝ իսկոյն իրեն հետ բանակցութեան մտանք, պայմանաւ որ միան մեզի տայ գիւղացիի մը անհրաժեշտ բոլոր զգեստները՝ տրեխէն մինչեւ գլխարկը, ցուպը եւ տոպրակը: Ասոնց փոխարէն մենք իրեն պիտի թողէինք մեր բոլոր զգեստները:

— Չէ՛ կարելի, աղբրտիք, չէ կարելի: Իրիկունը մեզ գիւղացիներուս յայտարարուեցաւ թէ «ով որ իր տունը գտնուողներէն մէկն ու մէկը պահէ եւ անոր փախուստը դիւրացնէ, պիտի գնդակահարուի եւ տնեցիներն ալ պիտի աքսորուին»:

Այսպէս պատասխանեց մեզի մեր տանտէրը, տղու մը պէս լալով:

Մեր փախուստը այդօր անյաջող անցաւ: Առաւօտուն գեղեցիկ օդ մը կար, տաք ու կազդուրիչ արեգակ մը: Կարաւանը մեծ ճանապարհին վրայ շարքի կանգնած էր: Մունետիկ մը, անշուշտ գիւղին գզիրը, անընդհատ կը պոռար.

— «Ով որ իր տունը աքսորուածներէն մէկը կը պահէ, պիտի գնդակահարուի ռազմայեղափոխական կոմիտէին կողմէ՛՛ ...»:

Ես եւ Վաղօտեան դեռ կը տնտնայինք տանտիրոջ ախոռին մէջ, իսկ մեր տանտէրը հալ ու մաշ վայրկեաններ կ՚ապրէր, կ՚աղաչէր կը թախանձէր որ շուտով դուրս ելլենք: Մենք կ՚աշխատէինք ժամանակ շահիլ եւ կարաւանին չմիանալ, տանտէրը մեզ վայրկեան առաջ հեռացնել կ՚ուզէր: Երկու կողմս ալ կ՚ապրէինք ստոյգ մահուան մը բոլոր սարսուռը եւ ահաւորութիւնը: Տանտէրը իմացնելու եւ մատնելու միտք ալ չունէր, իր կացութիւնը շատ փափուկ էր. դեղնած, մոմի գոյն ստացած էր այդ վայրկեանին. մենք ալ գրեթէ քարացած ու անզգայացած էինք, միայն փախուստի մղձաւանջը կ՚ապրէինք:

Հեռացած էր կարաւանը, մենք ալ հետեւեցանք կարաւանին, մօտ 2—3 վերստ հեռաւորութեամբ: Մենք կաղն ի կաղ կը քալէինք, մեր ոտքերը ցուրտէն սպառած՝ կը կաղայինք: Մեր վերջին հնարքն էր հեռու մնալ կարաւանէն, յարմար առիթով մը փոխել մեր զգեստները, ապա ճամբան փոխել տարբեր ուղղութեամբ, այլապէս մեր իսկական տարազին տակ պիտի ձերբակալուէինք եւ գնդակահար ըլլայինք:

Դիլիջանի մուտքին բերանը՝ «Ոսկի պարտէզ»ի ցանկապատին քով զոյգ կանգնած, ստոյկեան համակերպութեամբ կը դիտէինք մեր ընկերներու շէնքէ մը ներս թխմուիլը: Պահակները հրմշտկելով անասուններու նման զանոնք շէնքէն ներս կը նետէին: Ձայն ձուն չկար: Քաղաքի բնակչութիւնը դուրս թափած այս տարօրինակ տեսարանը կը դիտէր:

— Վաղօտեա, ըսի ընկերոջս, եկուր երթանք միանանք խումբին, մեր արիւնը անոնց արիւնէն կարմիր չէ. 600 հոգու վիճակը ինչ եղաւ, մերինն ալ թող այն ըլլայ:

— Ո՛չ, ո՛չ, խենդ մի ըլլար. «փախչողին մայրը չէ լացած» կ՚ըսէ Թուրք առածը ու կը կրկնէր զայն Կովկասի թաթար բարբառով, ծիծաղս շարժելու աստիճան:

— Երթանք միանանք կարաւանին:

— Չերթանք, եկուր մտնենք այս պարտէզի տունը:

— Երթա՛նք:

— Չերթա՛նք:

Իրարու ձեռք բռնած իրար կը քաշքշէինք այս կողմ, այն կողմ: Իմ ոտքի հաւասարակշռութիւնը խախտեցաւ եւ ես Վաղօտեայի կողմը թաւալգլոր անցայ. մեր փախուստը իրականացաւ: Մենք մտանք «Ոսկէ պարտէզ»ի մէջի մենաւոր տնակը:

Կարաւանը ալ չտեսանք, անոնք առաւօտեան բռնեցին Աղստաֆա - Բագու ճամբան: Մենք եւս յաջորդ առաւօտուն բռնեցինք հակառակ կողմը, ծպտուած, մէկ մէկ մուրացիկի տոպրակ մեր ուսերուն, կոթնած ցուպերու վրայ: Պատառոտուն ցնցոտիները այդ օրերուն ամենալաւ եւ պաշտօնական վկայականներն էին, զանոնք ունեցողը օրուան իշխանութենէն շատ չէր հալածուեր ...

16.— ԴԷՊԻ ԵՏ, ԴԱՐՁ

Ձերբակալուելու պարագային մահուամբ պատժուելու ստոյգ իրականութիւնը կ՚ապրէինք: Անհրաժեշտ խորհուրդ մը ըրինք ինքնապաշտպանութեան համար, անուն, մականուն, տեղ, ուրկէ կուգանք, ուր կ՚երթանք, ինչ մարդիկ ենք,— յարմարցուցինք: Ամենագլխաւորը՝ անշուշտ այս տարազին տակ օրուան հասկացողութեամբ հայ գաղթականներ էինք, ես Բասենի գաւառէն, ընկերս՝ Վաղօտեան՝ Շամախեցի: Շատ ու շատ հայ գաւառներու շարքին այս երկուքին ժողովուրդը արգահատելի վիճակ մը ունէր, գաղթականի ցուրտ անունին տակ, օրուան մը սեւ հացը ճարելու համար միշտ շարժման մէջ էր. միշտ թափառական վիճակ մը ունէր երկրին մէկ ծայրէն միւսը, առանց թուղթի, առանց որ եւ է վկայականի: Իր թուղթն ու վկայականը իր արգահատելի վիճակն ու վրայի ցնցոտիներն էին:

Մենք երկուքով բոլորովին կերպարանափոխուած էինք, նոյն իսկ փոխած էինք մեր խօսակցութեան շեշտը, նայուածքն ու քայլուածքը: Մանաւանդ ընկերս Վաղօտեան՝ մուրացիկի դերը կատարելու մէջ առաջնակարգ դերասանը կրնար դառնալ որ եւ է բեմի վրայ: Իր դերը այնքան բնականօրէն, այնքան ճարտար կերպով կը կատարէր, որ երբեմն ծիծաղիս կուգար:

— Վաղօտեա, կ՚ըսէի, իսկապէս դուն կրնաս «քաւոր Պետրոս» մը դառնալ:

— Ուրիշ կերպ կարելի չէ այս մարդոց ձեռքէն ազատելու համար. ամէն բան պէտք է կեղծենք, որպէսզի մեր կաշին չծակեն:

Առաջին առթիւ որոշեցինք երթալ Փոզի գիւղը:

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(40)

ման ստացան հսկողութիւն կատարելու գլխաւոր փողոցներուն մէջ: Բազմաթիւ համախմբումներ տեղի կ'ունենան թէ Արաբներու եւ թէ Հրեաներու: Մարզպանը ստիպողաբար ժողովի հրաւիրեց բարձր պաշտօնատարները :

*** Առջի օր սպաննուած երեք Հրեաներու յուղարկաւորութեան առթիւ, որուն կը մասնակցէին 6000 Հրեաներ, ճառախօսները գանգատեցան թէ հրեայ հասարակութիւնը բաւարար պաշտպանութիւն չի գտներ Պաղեստինի մէջ: Մէկը յայտարարեց .—

« Այս զոհերը վերջիններն են. այլեւս թոյլ չպիտի տանք որ Արաբները սպաննեն մեզ» :

Ուրիշ բանախօսներ մեղադրեցին թէ մարզպանը անհրաժեշտ միջոցները ձեռք չէ առած, Հրեաներու ջարդը արգիլելու համար: Հրէական մամուլը կ'ըսէ թէ կառավարութիւնը կորով չի ցուցներ արաբ ահաբեկիչները ձերբակալելու համար, իսկ ընդհակառակն հինգ հրեայ երիտասարդներ ձերբակալած եւ խուզարկութիւններ կատարել տուած է: Հրէական գործակալութիւնը կը ծանուցանէ թէ Եաֆայի բանտը ամբարկոծուած, դուռներն ու պատուհանները քանդուած են:

Հասան Սըտքի Տճէնանի, արաբական գործադուլի վարիչներէն մէկը, մամուլին ուղղուած յայտարարութեամբ մը հերքեց այն լուրերը թէ նպաստ կը ստանան Նացիներէն կամ Իտալացիներէն: «Ամբողջ խնդիրը տեղական է եւ ուղղուած Մեծն Բրիտանիոյ քաղաքականութեան դէմ: Եթէ Արաբները նոյնքան զօրաւոր ըլլային որքան Ճափոնը, Իտալիան կամ Գերմանիան, իրենք իրենց միջոցներով պիտի ստանային իրենց իրաւունքները: Այժմ իրենց մխիթարութիւնը այն է որ Ազգերու Դաշնակցութիւնը կը քանդուի: Արաբները պիտի շարունակեն իրենց գործադուլը, մինչեւ որ ամբողջական գոհացում ստանան: Ոչ խիստ միջոցները, ոչ ալ ճնշումները կամ օդնական զօրքը պիտի կրնան եա կեցնել զանոնք »:

*** Հեռագրի մը համաձայն, ճամբուն վրայ հանդիպած բոլոր Արաբները կը խուզարկուին, զէնք կամ հրձիգ նիւթեր գտնելու համար: Հրեայ ժողովուրդը ահ ու սարսափի մէջ կ'ապրի շաբաթ օրէն ի վեր:

Ժող վ'իր դահլիճին կազմութեան առաջ

Վերջնապէս կը հաստատուի թէ նոր խորհրդարանը պիտի բացուի յունիս 1ին: Լէօն Պլում գիւղ գնաց շաբաթ իրիկուն, քանի մը օր հանգստանալու համար: Սէնի շրջանին ընկերվարականները ժողով գումարեցին կիրակի օր, խորհրդակցելու համար կացութեան մասին: Այս առթիւ ձախ թեւը պահանջեց գլուխ հանել ընկերվարական եւ համայնավար կուսակցութեանց միացումը, որպէսզի Ֆրանսայի բանուորութիւնը ներկայանայ մէկ ճակատով: Պահանջեց, նաեւ որ կառավարութիւնը աւելի արմատական ծրագիր մը մշակէ, համաձայն կուսակցութեան տեսակէտներուն:

Համայնավարներն ալ ժողով գումարեցին Վիլէօրպանի մէջ (Լիոն): Պատուիրակ մը անհրաժեշտ գտաւ որ արմատական կուսակցութիւնը ապրի: «Ֆաշականութիւնը հաստատուեցաւ այն երկիրներուն մէջ ուր միջին կուսակցութիւնները աւելի շուտ անհետացան »:

*** Ընդհ. դատախազութիւնը դատ բացաւ «Աքսիօն Ֆրանսէզ»ի աւագ խմբագիր Շարլ Մօրասի դէմ, ամբաստանելով թէ մայիս 14ին հրատարակուած գրութեամբ մը կը թելադրէ սպաննել Լէօն Պլումը: Արքայական թերթը կը շարունակէ իր կատաղի պայքարը, վաղուան վարչապետը կոչելով «սեմական ուղտ» եւ գրի առնելով ուրիշ գրգռիչ խօսքեր: Այս առթիւ կը հարցնէ թէ մայիս 3էն ի վեր ուր՞ հետ ճաշած է Վէնսան Օրիօլ, որ թեկնածու է ելմտական նախարարութեան:

Ցալտարիս ալ յանկարծամահ եղաւ

Չորրորդ վարչապետն է որ յանկարծամահ կ'ըլլայ Յունաստանի մէջ, քանի մը ամսուան ընթացքին: Զօր. Քոնտիլիսէն, աքսորական Վենիզէլոսէն եւ Փրոֆ. Տէմիրճիսէն վերջ, ահաւասիկ Ցալտարիսը, նախագահ՝ ժողովրդական (արքայական) կուսակցութեան:

Շաբաթ օր, նախկին վարչապետը խորհրդարանական յանձնաժողովի մը մասնակցելէ յետոյ, պառկած էր կէս գիշերին, առանց մասնաւոր տկարութիւն մը ցուցնելու: Ժամը 1ին սաստիկ հազի մը բռնուեցաւ. չէր կրնար շնչել եւ նուաղած ինկաւ կէս ժամ վերջը: Մինչեւ որ բժիշկ բերելու եղան, ամէն բան վերջացած էր:

Հանգուցեալը 70 տարեկան էր: Չունէր ոչ Վենիզէլոսի կարողութիւնը, ոչ ալ անոր յանդգնութիւնը. բայց վճռական դեր կատարեց վերջին տարիներու ընթացքին: Լաւ հռետոր էր եւ չափաւոր քաղաքագէտ մը: Իբրեւ ընդդիմադիրներու պետը, ուժգնօրէն պայքարեցաւ Վենիզէլոսի դահլիճին դէմ, 1928—32: Ժողովրդական կուսակցութիւնը արքայական ճանչցուած ըլլալով, Ցալտարիս մինչեւ վերջը վերապահ դիրք մը բռնեց հանրապետութեան հանդէպ: 1932 սեպտեմբեր 25ի ընտրութիւններէն վերջն էր որ, ճնշումի տակ, պաշտօնապէս յայտարարեց թէ հաւատարիմ պիտի մնայ: Այն ատեն իրեն յանձնուեցաւ դահլիճին կազմութիւնը, որուն մասնակցեցաւ նաեւ Զօր. Քոնտիլիս: Ատեն մը պարտուելէ վերջ, նորէն իշխանութեան գլուխ անցաւ 1935 մարտին: Վենիզէլոսի ապստամբական շարժումը նորէն սեղանի վրայ դրաւ վարչաձեւի խնդիրը: Միշտ զգոյշ մարդ, Ցալտարիս չուզեց խախտել սահմանադրական օրէնքները, բայց Քոնտիլիս, որ դիկտատոր դարձած էր շնորհիւ իր յաղթանակին, տապալեց դահլիճը եւ թագաւոր հռչակել տուաւ Եորկիոս Բ.ը: Այս վերջինը Աթէնք հասած ատեն, Քոնտիլիսի արեւն ալ խաւարած էր եւ չէզոք դահլիճ մը կազմուեցաւ նախագահութեամբ Տէմիրճիսի, որ յանկարծամահ ըլլալով, յաջորդեց Զօր. Մէթաքսաս:

Կառավարիչներ կ'արտաքսուին Ատիս-Ապեպայէն

Բազմաթիւ օտարականներ հրաման ստացան հեռանալու Ատիս - Ապէպայէն, Հապէշներուն զէնք ծախած կամ Իտալիոյ դէմ վարկաբեկիչ պայքար մղած ըլլալով: Մայրաքաղաք հասան հինգ անգլիացի եւ մէկ գերման միսիոնարներ, որոնք ճամբան թալանուած եւ կատարեալ թշուառութեան մատնուած էին:

*** Իտալիոյ ծերակոյտն ալ միաձայնութեամբ վաւերացուց Եթովպիոյ կցումը եւ կայսրութեան հռչակումը: Ներկայ էին նաեւ արքայազուն իշխանները: Ժողովին նախագահը փառաբանեց Մուսոլինին: «Երբ Առաջնորդին հետ կը քալենք, չկայ նպատակ մը որ անմատչելի ըլլայ»:

*** Իտալական իշխանութիւնը վտարեց նաեւ «Թայմզ»ի, Հավասի, ամերիկեան թերթի մը թղթակիցները եւ «Սուրհանդակ Եթովպիոյ» ֆրանսերէն թերթին տնօրէնը (Ֆրանսացի): Ուրիշ երեք Եւրոպացիներ ալ վտարուեցան :

*** Մեքենաշարժ խումբեր կազմուեցան Ատիս - Ապէպայի մէջ, հետապնդելու համար հապէշական աւազակները որոնք աւարի կուտան գիւղացիներու ստացուածքները: Մարդահամար մը կատարուեցաւ Եւրոպացիներու եւ բնիկներու մասին: Բոլորը պարտաւոր են յանձնել իրենց զէնքերը եւ տեղեկութիւն տալ որսի զէնքերու մասին:

*** Ղպտի հայրապետն ալ անձնատուր եղաւ: Այս առթիւ իտալական հրամանատարութիւնը յայտարարեց թէ պիտի վերաշինէ բոլոր քանդուած եկեղեցիները եւ պիտի յարգէ կրօնի ազատութիւնը:

Իտալիա կը գործէ Ալպանիոյ մէջ

Աթէնքի թերթերը կը գրեն թէ իտալական զինուորական պատուիրակութիւն մը հասած է Վալոնա (Ալպանիա), հսկելու համար ամրութեանց շինութեան, որ յառաջ կը տարուի փութոյ պնդութեամբ: Միւս կողմէ, ամէն օր մեծ քանակութեամբ ռազմանիւթ կը հանէ Իտալիայէն:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԱՊԸ պաշտօնանկ ըրած ըլլալով Ռուանի արքեպիսկոպոսը, գերապայծառ Լա Վիլպառէլ, 73 տարեկան, մեծ յուզում կը տիրէ եկեղեցական եւ վարչական շրջանակներուն մէջ: Արքեպիսկոպոսը փակուած է առաջնորդարանին մէջ եւ մարդ չընդունիր: Կ'ըսուի թէ իր աբեղայ քարտուղարը քանի մը միլիոն ֆրանքի հարստութիւն դիզած է դրամատան մը մէջ: Եթէ իր կամքով դուրս չելլէ, կառավարութիւնը չի կրնար միջամտել:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ ԴԱՀԼԻՃԸ հրաժարած ըլլալով, հանրապետութեան նախագահը նոր կառավարութեան կազմութիւնը յանձնեց Զօր. Սլաւաքովսքի, զինուորական նախարարութեան խորհրդականը, որ ներքին նախարար եղած է 1926—1931: Այս կարգադրութեամբ ուղղակի կապ կը հաստատուի բանակին եւ կառավարութեան միջեւ: Շատ ծանր է երկրին տնտեսական կացութիւնը:

ԱՄԻԷՆԻ ՄԷՋ, գործարանի մը բանուորները ըմբոստանալով, գրաւեցին հաստատութիւնը եւ կը սպառնան իրենք վարել զայն, եթէ գոհացում չտրուի: Պատուիրակութիւն մը եկած է Փարիզ, բանակցելու համար ելմտական նախարարութեան հետ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ ճառ մը խօսելով 7000 պահպանողական կիներու առջեւ, բացատրեց թէ պատժական տնօրինութիւնները արժէք չունին, առանց զինեալ միջամտութեան:

ԱԶԱՏ ԱՐՁԱԿՈՒԵՑԱՒ Անթէ Փավէլէչ, խրուաթ ահաբեկիչներու բուն ղեկավարը, որ Ալէքսանտր թագաւորին մահափորձը կազմակերպելէ յետոյ Իտալիա անցած եւ բանտարկուած էր Միլանի մէջ: Ինչպէս կը յիշուի, Ֆրանսա պահանջեց որ իրեն յանձնուի փախստականը, բայց Իտալիա մերժեց:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՆԱՒԱԳՈՐԾԱՐԱՆՆԵՐԸ շոգեպինդ կը բանին, լրացնելու համար հինգ յածանաւեր եւ 17 սուզանաւեր: Արդէն ունի երեք յածանաւեր, իւրաքանչիւրը 10,000 թոն, նորերը պիտի ունենան 26,000 թոն տարողութիւն (իւրաքանչիւրը): Պիտի շինուին նաեւ 16 թորփիլահալածներ եւ 7 մարզարան նաւեր:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ մարտական կազմակերպութիւնները լուծուեցան:

Այրի Տիկին Սիրանոյշ Տէր Յակոբեան եւ զաւակը՝ Սօնա, Այրի Տիկ. Եղիսաբէթ Մեծատուրեան եւ զաւակը Վարդանոյշ (կալաց), Տէր եւ Տիկ. Բարթող Մեծատուրեան եւ զաւակը՝ Վարուժան (կալաց), Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Պետոյեան եւ զաւակունք (Պոլիս). Տէր եւ Տիկ. Սիմոն Պալճեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Յարութիւն Տէր Յակոբեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկ. Սրբուհի Տէր Յակոբեան (Փարիզ), Տէր եւ Տիկ. Պարոյր Տէր Յակոբեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Այրի Տիկին Վարդանոյշ Եղիկեան եւ զաւակունք (Նիւ-Եօրք), Տէր եւ Տիկ. Ստեփան Դանիէլեան եւ զաւակունք (Պոլիս). Տէր եւ Տիկ. Եդուարդ Գասեան եւ զաւակունք (Ֆրանսա), Այրի Տիկ. Իսկուհի Ասլանեան (Պոլիս), Տէր եւ Տիկ. Արմէն Ասլանեան եւ զաւակունք (Պոլիս), Այրի Տիկ. Վարդանոյշ Ծովկեան եւ զաւակունք (Իտալիա), Պ. Զարեհ Մեծատուրեան (Պուէնոս-Այրէս), Օր. Զարմուհի Մեծատուրեան (Փարիզ), Այրի Տիկ. Հռիփսիմէ Ոսկերիչեան եւ զաւակունք (Փարիզ), Այրի Տիկ. Մարիամ Մխիթարեան եւ զաւակը (Թաքաթ), ինչպէս նաեւ Մեծատուրեան, Ասլանեան, Մալխասեան, Ղոնչէկիւլեան, Յովհաննէսեան, Կօշկարեան, Շահպէնտէրեան ընտանիքները ցաւ ի սիրտ կը ծանուցանեն դառնաղէտ մահը իրենց սիրելի ամուսնոյն, հօր, եղբօր, մօրեղբօր եւ ազգականին

ՍՈՒՐԷՆ ՏԷՐ ՅԱԿՈԲԵԱՆԻ
46 ՏԱՐԵԿԱՆ

որ կնքեց իր մահկանացուն հինգշաբթի 7 Մայիս 1936, երկարատեւ հիւանդութենէ մը վերջ:

Յուղարկաւորութիւնը կատարուեցաւ 8 Մայիս, ուրբաթ կէս օրէ վերջ ժամը 2ին, Քոստանցայի Ս. Աստուածածին եկեղեցիին մէջ: Հանգուցելոյն մարմինը ամփոփուեցաւ Քոստանցայի գերեզմանատունը:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՀԱՅԵՐԸ ՀՊԱՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ ԵՆ»

Եթէ կեանքի դժուարութիւններէն ընկճուելով, հայուհի մը պարտաւորուի չեղիլ բարոյականի ճամբէն, որուն համար խիստ նախանձախնդիր են Հայերը, այն ատեն այդ պարագան իմացող առաջին Հայը անմիջապէս համայնքին ուշադրութեան կը յանձնէ եղելութիւնը:

« Զարտուղի ճամբու մէջ թաւալած 3 աղջիկներ ամուսնացուցինք, ըսաւ անգամ մը աղնիւ բարեկամ մը, որմէ տեղեկութիւն կ'ուզէի ստանալ:

« Յունաստանի հիւրերն ենք եւ չպիտի ուզէինք գտնուիլ ոչ - բարոյական ընթացքներու մէջ: Նոյն բանը կը պատահի սակայն ամէն տեղ ուր Հայեր կը գտնուին: Մեր կրցածին չափ կը ջանանք բարելաւել մեր ենթարկուած կացութիւնը: Անտարակոյս, գաղտնաբար անբարոյութեան հետեւողներ կը գտնուին զորս չենք կրնար երեւան հանել, բայց զանցառելի թիւ մը կը կազմեն անոնք: Այդպիսի կին մը արդէն ոչ մէկ ատեն Հայու մը կը մօտենայ հեշտանք ծախելու համար:

« Կը վախնայ անկէ, նոյնիսկ եթէ իր ազգականն ալ չըլլայ ան: Ցետոյ, պէտք է գիտնաք թէ մենք բախտէն նպաստաւորեալները կը կազմենք, եւ այլուր գտնուող մեր ցեղակիցները կը նախանձին մեր վայելած ազատութեան: « Յունահայ» տիտղոսը, որ մեզի տրուած է, աւելի ազատ կը նշանակէ:

« Ինչպէ՞ս կրնանք ուրեմն մենք, ամէնէն աւելի նպաստաւորեալներս, ծանրաբեռնել այս երկիրը, կամ վնասել անոր:

«Ամէն պարագայի տակ, քանի որ ազնուութիւնը ունեցած էք մեր համայնքին խնդիրներով զբաղելու, պիտի խնդրէի ձեզմէ որ դիմէք պաշտօնական դէմքերուն, որ ամենայն իրաւասութեամբ պիտի կրնան ճշգրիտ տեղեկութիւններ տալ մեր մասին »:

Յօդուածագիր Պ. Վէքիարիս իր երկրորդ գրութեան մէջ կը հրատարակէ Թաղ. Խորհրդոյ ատենապետ տոքթ. Ամատունեանի հետ ունեցած իր տեսակցութիւնը:

Տոքթ. Ամատունեան բացատրութիւններ տուած է Հայ համայնքին գործերուն շուրջ, ծանրանալով մասնաւորաբար հպատակութեան հարցին եւ դպրոցներու ենթարկուած տագնապին վրայ:

Յօդուածագիրը յետոյ կը խօսի հայ քաղաքական կազմակերպութեանց մասին:

— Ծանօթ հայ դէմքերու հետ մեր ունեցած տեսակցութիւնները, մեզի այն եզրակացութեան բերին որ եթէ աշխարհի բոլոր կողմերը ցրուած Հայերու մէջ կուսակցական սուր պայքարներ կը նշմարուին, այսուհանդերձ անոնք կը ձգտին միշտ լաւագոյն ծառայութիւններ մատուցանել ազգատ դատակարգին:

Երկու հայկական մեծ կուսակցութիւններ գոյութիւն ունին: Անոնցմէ մէկը 87 տարուան կեանք եւ գործունէութիւն ունի իր ետին:

Երկուքն ալ կը պայքարին համայնքի գործերու մատակարարութեան համար, որոնք, դէթ Սելանիկի մէջ՝ վստահուած են Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան (Ծ. Խ. Ինչպէս կ'ըմբռնէ ընթերցողն ալ, Պ. Վէքիարիս երկու սխալ տեղեկութիւններ կը հաղորդէ: Առաջինը Դաշնակցութեան 87-ամեայ գոյութեան կը վերաբերի, իսկ երկրորդը՝ Թաղ. Խորհրդոյ կուսակցական գունաւորման):

Կուսակցութեան Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն անուան յունարէնի թարգմանութիւնը ապահովաբար ապշութեան պիտի մատնէ այս երկրին ապահովութեամբ հետաքրքրուողները ինչպէս պատահեցաւ ինծի: «Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութիւն» իրապէս շքեղ եւ տպաւորիչ տիտղոսը իրականին մէջ հայ ազգայնականութեան մարմնացումն է:

— « Յեղափոխական » բառը ձեզ խռովե՞ց, կ'ըսէ խօսակիցներէս մէկը ժպտելով:

(2)

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Dameme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹՆԻԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 20 ՄԱՅԻՍ
MERCREDI 20 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3119

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐՈՐԴ ԽՕՍՔ

ԻՍԿ ԻՐԵՆՔ ՈՒՆԻ՞Ն ՈՐ ԵՒ Է ԾՐԱԳԻՐ

Այսպէս, ուրեմն, Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը քաղաքական եւ ազգային անակնկալներ նախատեսելով, անհրաժեշտ կը գտնէ «գէթ խորհիլ»:

Ի՞նչ կ'ըսէ, տարիներէ ի վեր, Դաշնակցական մամուլը:

Նորութիւն մը միայն,— մեր բոլոր արտայայտութեանց մէջ, մենք զգուշացած ենք «խուճապ»ի հոգեբանութենէն, արձանագրելով դէպքերու ընթացքը, վերլուծելով անոնց իմաստը եւ միշտ շեշտելով թէ անհրաժեշտ չէ նոր պատերազմի մը սպասել:

Մեզի համար, գաղութներու ինքնապաշտպանութեան խնդիրը անպատճառ կապուած չէ միջազգային անակնկալներու կամ փոթորիկներու:

Բնականաբար այդ խնդիրը աւելի սուր հանգամանք մը կ'առնէ, երբ ամպեր կը կուտակուին քաղաքական հորիզոնին վրայ: Եւ առավ իսկ աւելի կը ծանրանայ իւրաքանչիւր հոսանքի պատասխանատուութիւնը:

Արդ, ի՞նչ է, վերջապէս, ռամկավարներու կուսակցական, քաղաքական ծրագիրը, յարուցուած հարցերու մասին: Ունի՞ն որ եւ է ծրագիր, երբ կը հարցնեն, հրապարակաւ.

— «Այդ մասին գէթ խորհի՞լ ալ չարժեր»:

Երկու պատասխան կարելի չէ տալ այս հարցումին: Կ'արժէ ոչ միայն խորհիլ, այլ եւ գործել: Նոյնիսկ շատ ուշ ենք մնացեր:

«Պայքար» վերջերս աւելի յաճախ կը խօսի «Թրքահայ դատ»ի մասին:

Տեղի - անտեղի փառաբանելով հանդերձ Երեւանը, ան հրաժարած չէ «Մեծ Տեսիլք»էն կամ «Անկորնչելի»էն: Եւ եթէ չենք սխալիր, անոր բախտը չի կապեր միայն Երեւանի հետ, ինչպէս ուրիշ ռամկավար թերթեր կամ գործիչներ: Վկայ՝ նոյն այն խմբագրականը (1 մայիս) որուն եզրակացութիւնը ամփոփեր էինք երէկ:

— «Ի՞նչ կը խորհինք մենք, Սփիւռքի Հայերս, այսպիսի պատահականութիւններու հանդէպ»:

... Ամէն ազգ ու ժողովուրդ իր հիմնաւոր կամ անհիմն իրաւունքները պիտի հետապնդէ, իսկ մենք շուարած պիտի մնանք թէ ինչպէս մեր ամբողջ աշխարհէն ճանչցուած իրաւունքները պիտի պաշտպանենք »:

Որ եւ է երկրի մէջ կամ որ եւ է կուսակցութեան համար, այս խորհրդածութիւնները կ'ենթադրեն ծրագիր և համապատասխան աշխատանք :

Ռամկավարները ունի՞ն այդպիսի բան: Ունի՞ն, գոնէ, Ամերիկայի ռամկավարները, երբ այսպէս բարձրաձայն կը խօսին «ամբողջ աշխարհէն ճանչցուած» իրաւունքներու մասին:

Պատասխանը ժխտական պիտի ըլլար, դատելով իրենց 15 տարուան գործունէութենէն:

Փարիզի մէջ կատարուած բանակցութեանց առթիւ, որոնք ի վերջոյ յանգեցան որոշ եզրակացութեան մը (1931 - 32), Դաշնակցութեան ներկայացուցիչները չգտան համոզիչ փաստեր, այս տեսակէտէն:

Բաղձանքներն ու տենչերը ծրագիր չեն նշանակեր: Ինչպէս որ եւ է առաջադրութիւն, «Մեծ Տեսիլք»ն ալ — մանաւանդ այս մէկը — ամէն բանէ առաջ կը պահանջէ տեսակէտ, բանաձեւ, ուղեգիծ, նոյնիսկ վարկ, այս կամ այն աշխատանքը կատարելու, միջոցներ փնտռելու եւ պատեհութիւններէն օգտուելու համար:

Ա՛յդ է Դաշնակցութեան ճամբան: Եւ ուրիշ կերպ չի կրնար ըլլալ որ եւ է կազմակերպութեան համար, որ ունի խօսք եւ կը ձգտի անոր իրականացման, համաձայն օրուան պահանջներուն, եւ հակառակ անհնարին դժուարութեանց կամ յուսախաբութեանց:

Ունենալ որոշ ուղեգիծ եւ գործել անոր համեմատ,— չի նշանակեր անպատճառ յաջողիլ:

Պիտի ազնիս, պիտի քրտնիս, գիշերը ցերեկին պիտի խառնես, գլուխդ քարէ քար պիտի զարնես,— հասնելու համար առաջադրուած նպատակին: Այսօր չես յաջողիր, կամ աննշան արդիւնք մը կը ստանաս,— ոչինչ. պիտի շարունակես ազնիլ անվհատ եւ յարատեւօրէն, յամառօրէն, ամուր կառչելով բոլոր պատեհութեանց:

Երբ ծրագիր կը կազմես, անշուշտ դուն քննած ես անոր ծուռն ու շիտակը: Եթէ այս կամ այն հոսանքը սխալ ճամբայ բռնած է, կրնաս միասին բազմիլ նոյն սեղանին առջեւ եւ բացատրել, համոզել, մինչեւ անգամ քու բանաձեւդ պարտադրել, եւ միասին աշխատիլ:

Մենք այս տարրական պայմանները չենք տեսած եւ չենք տեսներ ռամկավարներուն քով:

Ընդհակառակն, ռամկավար «չէֆ»երն ու թերթերը՝ նախընտրեցին դիւրին ճամբան,— ամբոխային գիծը,— նստիլ տունը, Երեւանի առջեւ կամ պատի մը տակ, եւ ձիւթ ծամել: Բառերու հետ խաղալ, վէպեր հիւսել՝ մասնակի պատահարներէ եւ հեգնել, բամբասել, միտք պղտորել, կիրքեր գրգռել: Իսկ իբրեւ յանկերգ,— «փառիշահըմ չօք եաշա»:

Մանաւանդ ներկայ պարագաներուն մէջ՝ երբ այնքան պղտոր է միջազգային կացութիւնը, ամէն մէկս իրաւունք ունէինք աւելի պայծառատեսութիւն եւ լրջութիւն սպասելու, դիմացի կողմէն:

Մինչեւ անգամ գաղութներու ինքնապաշտպանութեան խնդիրը, անոնց շնորհիւ, դարձեր է կուսախնձոր, կամ շատ — շատ բանիկալի խնդիր:

Ի՞նչ կ'առաջարկէ Ամերիկայի ռամկավարներուն պաշտօնաթերթը, որպէսզի պատեհ ժամուն «շուարած» չմնանք և «անպատրաստ» չգտնուինք նման աւանդութեան յիմար կոյսերուն:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆՆ ԱԼ ՄԵՐԺԵՑ ՄԱՍՆԱԿՑԻԼ ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ

Պիտի գործակցի մասնաւոր պայմաններով

Աշխատանքի Դաշնակցութեան Ազգ. Կոմիտէն արտակարգ ժողով գումարեց երկուշաբթի օր, ճշդելու համար իր դիրքը՝ նոր դահլիճին կազմութեան առթիւ: Նիստին կը նախագահէր ընդհ. քարտուղարը, Պ. Ժուհօ, որ շատ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ, բանաձեւելով իրենց պահանջներն ու տեսակէտները: Պատմելով իր տեսակցութիւնը՝ Պ. Լէօն Պլումի հետ, Պ. Ժուհօ շարունակեց.

— «Ընկերվարական ազգ. խորհուրդին գումարումէն առաջ, արդէն յայտնած էի մեր դիրքը՝ Պ. Պլումի: Ան ծանրացաւ ձեռք առնուելիք միջոցներու կարեւորութեան վրայ: Աշխատաւոր զանգուածը եւ բովանդակ աշխարհը նոր բան կը սպասեն: Եթէ նորութիւն չբերենք, եթէ փորձը յաջող ելքի մը չյանգի, յուսախաբութիւնը սոսկալի պիտի ըլլայ, թէ ազգային եւ թէ միջազգային տեսակէտով: Այդ խօսակցութեան ընթացքին, բացատրեցի թէ մենք չենք ուզեր սպառիլ անփառունակ պայքար մը մղելով նախարարական գրասենեակներու մէջ եւ վարկաբեկուելով հանրային կարծիքին առջեւ: Հետեւաբար անհրաժեշտ երաշխիքները կըպահանջենք:Դեռ պատասխանատուած չենք մեր դրած հարցերուն, բայց գիտենք թէ մեր մասնագիտական գործակցութեան սկզբունքը ընդունուած է: Բայց խնդիրը անձնական գործակցութեան մասին չէ. ամբողջ արհեստակցական շարժումը պէտք է պատասխանատուութիւններ ստանձնէ. եւ ազգ. կոմիտէին կ'իյնայ իրպայմանները դնել:Ան պէտք է յայտարարէ թէ անմիջապէս իրագործելի համարուած ծրագրի մասերուն համար կը պահանջէ որոշման ինչպէս վերստուգման իրաւասութիւններ: Առաջադրուած օրկանը պէտք է վայելէ ինքնավարութիւն մը, որպէսզի կարենայ գործել: Մենք չենք ուզեր ջլատուիլ նախարարութեանց եւ մեծ վարչութեանց կողմէ: Մենք չենք ուզեր ամիսներ եւ ամիսներ կորսնցնել եւ այսպէս, ճակատագրականօրէն, նետուիլ ուրիշ փորձի մը, ուրիշ ծրագրի մը վրայ: Վաղը կատարուելիք փորձը պէտք է յաջողի: Աշխատաւոր բազմութիւնները իրենց կամքը յայտնեցին ոչ թէ կուսակցութեան մը, այլ մէկէ աւելի կուսակցութեանց եւ կազմակերպութեանց յատուկ ծրագրի մը համար: Ներկայ պարագաներուն մէջ, կառավարական գործունէութիւնը պէտք է հիմնուի զանգուածներու վրայ»:

Շաբաթը 40 ժամ աշխատանք

Պ. Ժուհօ յետոյ պարզեց իրենց անմիջական պահանջները.

— «Հա՞րկ է անգամ մը եւս թուել զանոնք: Շաբաթական 40 ժամ աշխատանք, անշուշտ առանց աշխատավարձի կրճատման, հաւաքական պայմանագիր, բանուորական հակակշիռ, երկարաձգում դպրոցական շրջանի: Այս բոլոր կէտերուն համար մենք անմիջական գոհացում կը պահանջենք: Շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի համար կը պահանջենք անմիջական ծրագիր մը, հոգ չէ թէ միջազգային բանակցութիւնները տակաւին վերջացած չըլլան: 1919ին, ֆրանսական օրէնքը քանի մը կէտերու մէջ կանխեց միջազգային որոշումը, որ կաղապարուած է անոր վրայ: Խորհրդարանին քուէն չի կրնար ստացուիլ միջազգային խորհրդաժողովի գումարումէն առաջ. սակայն ծրագրի մը յանձնումն իսկ մեծ ազդեցութիւն պիտի գործէ միջազգային գետնի վրայ: Կը յուսանք թէ ժողովրդական ճակատին 378 ընտրեալները պիտի կատարեն իրենց պարտականութիւնը, այս տեսակէտէն: Սակայն, ծրագրի յօրինման ընթացքին, մենք կը պահանջենք որ կառավարութիւնը շաբաթական 40 ժամը հաստատէ հանրային բոլոր աճուրդներուն մէջ, օգտուելով 1899ի օրէնքէն: Այսպէս եւ միւս առաջարկներու մասին: Բայց այս միջոցները բաւական չեն յաղթելու գործազրկութեան: Մենք տնտեսական կազմակերպութիւն մըն ենք: Մեր ջատագոված հանրօգուտ շինութիւնները պէտք է ըլլան զանգուածային, բոլորովին տարբեր՝ մինչեւ հիմա եղածէն: Փարիզ քաղաքը ունի անմիջականօրէն իրագործելի ծրագիր մը, 12 — 15 միլիառ ֆրանքի ծախքով, որուն շնորհիւ գործ պիտի ճարուի շինութեանց, մետաղագործութեան եւ հիւսուածեղէնի բանուորներու: Գաւառի մէջ ալ կարելի է ձեռնարկել անմիջական եւ կարգ մը պարագաներու մէջ հասութաբեր շինութեանց»:

Պարզելէ յետոյ այս ծրագրին բոլոր մանրամասնութիւնները, Պ. Ժուհօ անցաւ միջազգային կացութեան եւ պահանջեց անմիջապէս ազգայնացնել զէնքերու եւ ռազմանիւթերու շինութեան գործարանները: «Այս անմիջական ազգայնացումը մեր գործակցութեան պայմաններէն մէկն է»:

Թեր ու դէմ վիճաբանութիւններէ վերջ, ժողովը քուէարկեց Թուլուզի բանաձեւը, որ կը տրամադրէ պաշտօնական գործակցութիւն արհեստակցական միութեանց եւ մշակեց այդ գործակցութեան ընդհանուր ծրագիրը:

*** Պ. Պլում վերադարձաւ իր արձակուրդէն: Հակառակ բոլոր հերքումներուն, իրազեկներ կը պնդեն թէ վաղուան վարչապետը մասնաւոր տեսակցութիւն մը ունեցած է Պ. Էռիոյի հետ, անոր առաջարկելով արտաքին նախարարութիւնը: Կը խօսուի նաեւ Պ. Փօլ Պոնքուրի մասին:

Իտալացիները սկսան զինաթափել

Ատիս - Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ զինուորական առեանը կը շարունակէ գնդակահարման վճիռներ արձակել, որոնք անմիջապէս կը գործադրուին: Պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ մահավճիռներ կը տրուին միայն աւարառութեան առեն գործուած սպանութեանց համար: Իբրեւ հետեւանք, աւարառութիւնները դադրած են:

Կիրակի օր գնդակահարուեցաւ Պալահու, կայսեր յաղթանդամ թմբկահարը, որ Եթովպիոյ ամէնէն բարձրահասակ մարդն էր (7 ոտք 5 մատնաչափ): 1934 հոկտեմբերին էր որ Նէկիւսը գտաւ զայն: Սիրային մրցակից մը սպանած էր եւ Ատիս - Ապէպա փոխադրուեցաւ, դատուելու համար: Կայսրը, որ կը նախագահէր դերագոյն ատեանին, խորապէս ազդուելով անոր բարձր հասակէն, 100 անգլ. ոսկի արեան գին վճարեց եւ իր պաշտօնական հովանոցակիրը դարձուց Պալահուն:Յետոյ նշանակուեցաւ թմբկապետ, կայս. նուագախումբին մէջ:

Իտալացիները զայն դատապարտեցին լրտեսութեան եւ աւազակութեան ամբաստանութեամբ:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՐՈՒԵՍՏ ԲԱՆԱԽՕՍ ԴԱՌՆԱԼՈՒ

Վերջերս, Վակրամի սրահին մէջ, յոգնախուռն բազմութեան մը առջեւ ճառ մը խօսեցաւ Ֆրանսայի վաղուան վարչապետը: Թերթերը կը գրեն թէ երբ Լէօն Պլում բեմ ելաւ, հանեց վերարկուն, եւ ճառը արտասանեց շապիկով:

Փիէր Օտիա (երգիծաբան) այս առթիւ հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ.

— Քաղաքական կեանքի անպարարները, որոնք կը սիրեն ժողովուրդին ներկայանալ լեզուական պճնազարդութեամբ, ո՛րքան արտայայտիչ պիտի ըլլայ՝ եթէ ներկայանան իրենց խօսքերուն համար շղայլածզարդարանքին միացնելով հագուստ - կապուստի պճնարուեստ մը:

Օրինակ, սա պարզ խօսքը

Խաղաղութիւն կ'ուզենք,— երբ կ'արտասանէ զինուորական համազգեստ հագած հռետոր մը, այդ շատ սովորական խօսքը կը ստանայ ռազմունակ նշանակութիւն մը: Իսկ երբ նոյն խօսքը կ'արտասանէ հռետոր մը, որ հագած է դիւտական, սեւ լոդիկ, կրօնաշունչ իմաստ մը կ'առնէ խօսքը եւ ֆիչ մը մարտիրոսութեան պատրանք կուտայ բեմին վրայինը: Դարձեալ, երբ *քաւքէթ* է դրած հռետորը, նոյն խօսքը կը ստանայ ոչ ուրիշ նշանակութիւն, բայց եթէ «վա՛յ փաշիստնեբուն »: Վերջապէս, երբ «խաղաղութիւն կ'ուզենք» կը գոչէ հռետոր մը, որ վերարկուն հանած, շապիկին թեզանիքները փարտելով բեմ կը ցատկէ յանկարծ, քրիստոնէական նոյն խօսքը ձեր առջեւ կը պատկերացնէ գիւղացին, որ կքած է նիւթական ծանր մտահոգութիւններու, պարտքերու եւ տուրքերու տակ:

Ինչպէս կը տեսնէք, խօսքին չափ զգեստաւորումն ալ ունի իր մեծ կարեւորութիւնը՝ բան մը հասկնալի դարձնելու համար ժողովուրդին:

Ուստի, հետեւեալ խորհուրդը կուտամ մեր հայ հռետորներուն.—

Երբ Զօպանեան պիտի արտասանէ « խորհրդային Հայաստան » խօսքը, թող մանգաղ մը առնէ ձեռքը, կարմիր թաշկինակ մը փաթթէ գլխուն,— այդքանը բաւական է, ճառը երկնցնելու պէտք չունի, կ'ապահովէ զինք որ Հայաստան պիտի սիրէ զինքը, եթէ ինք չսիրէ իսկ Հայաստանը:

Երբ Հրաչ Երուանդը հրաւիրուի արտասանելու նոյն խօսքը, թող ծանր մուրճ մը առնէ ձեռքը,— եթէ ռամկավարութիւն չիտոի բամծէն, գէթ ունկնդիրները կը կարծեն որ ճարպազգեստը հալեցնելու համար մարզանք կը կատարէ:

Իսկ երբ Դաշնակցական է « խորհրդային Հայաստան» բառը, թող փաթթուի «Մահ կամ Ազատութիւն » դրօշով,— մենք կը հասկնանք իմաստը.— Հայաստան խորհուրդի նստած է միւս Հայաստանին մասին, — ամենէն անդին փռուած Մեսրոպեան աշխարհի մասին:

ԱՐԱԶ

ԳԵՐՄԱՆ ՄԵԾ ԵՐԱԺՇՏԱԳԷՏ
RICHARD RICHTER

նուագապետ Համպուրկի Օփերային և Տրէզտէն փիլարմոնիք երաժշտական միութեան, որ ղեկավարեց ընկերացաւ Հայկանուշ Թորոսեանի, 1500ամեակի հանդէսին (10 եւ 11 մայիս) առթիւ, (Մանրամասնութիւնները կարդալ Բ. էջ):

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ՊԱԹՈՒՄԻ ՄԷՋ

Երէկ հաղորդած էինք թէ ներգաղթի կարաւանը Պաթում հասած է շաբաթ առտու: Մոսկուայէն «Իւմանիթէ»ի ուղղուած հեռագիր մը հետեւեալ մանրամասնութիւնները կը հաղորդէ այս մասին.—

Այն 1784 հայ գաղթականները որոնք Պաթում հասան մայիս 17ին, «Սինայեա» շոգենաւով, խանդավառ ընդունելութիւն գտան ժողովուրդին եւ մանաւանդ Պաթում հաստատուած Հայերու կողմէ: Երբ շոգենաւը նաւահանգիստ մտաւ, ներգաղթողները տեսան կարմիր թափանցիկներ հայերէն ողջոյնի խօսքերով: Ներգաղթողներն ալ իրենց կարգին բազմաթիւ կարմիր դրօշներ պարզած էին նաւուն մէջ: Շոգենաւին ժամանումէն անմիջապէս վերջ, Խ. Հայաստանի կառավարական յանձնախումբը հեղբ. Գործադիր Կոմիտէի դեր.- նախագահ Դաշտոյեանի, ներգաղթի յանձնաժողովի անդամներուն, Աճարիստանի կառավարութեան ներկայացուցիչներուն հետ եւ. մտան շոգենաւ եւ ընդունեցան «Ինթէրնասիոնալ»ով: Այս առթիւ տեղի ունեցաւ կարճ միթինկ մը: Դաշտոյեան յայտարարեց թէ «Խ. Հայաստանի աշխատաւորները ուրախ են իրենց մեծ ընտանիքին մէջ ընդունելով նոր քաղաքացիները»: Յետոյ խօսեցաւ այն ստեղծագործ աշխատանքին վրայ որ կը սպասէ իրենց, գործարաններու, արհեստանոցներու, տարրալուծարաններու, պարտէզներու մէջ: Երբ Դաշտոյեան Սթալինի անունը արտասանեց, խանդավառութեան փոթորիկ մը պայթեցաւ ներգաղթողներու բազմութեան մէջ: Դաշտոյեանէ վերջ խօսեցան կովկասեան միւս ժողովուրդներու ներկայացուցիչները, բացատրելով թէ ցարական իշխանութիւնը ինչպէս անոնց արհեստական թշնամութիւնը կը գրգռէր Հայերու դէմ եւ ողջունեցին ներգաղթողները: Այս վերջիններուն անունով կարճ ճառ մը խօսեցաւ դերասան Կոմիկեան, գոչելով.— «Շնորհակալութիւն, հազար շնորհակալութիւն մեր հայրենիքին, շնորհակալութիւն ձեր սիրալիր ընդունելութեան համար »:

Ներգաղթողները Երեւան պիտի մեկնին քանի մը օրէն, մասնաւոր կառախումբով, ուր իրենց կը սպասեն ամէն յարմարութեամբ օժտուած բնակարաններ եւ աշխատանք:

Հաշիւ մը գաղթողներու մասին

Ներգաղթողի լրագրող Դ. Շահվերդեան հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ ներգաղթողներու մասին.—

«Սինայեա» շոգենաւով Խ. Հայաստան փոխադրուեցան 1801 հոգի, չորս նորածիններն ալ հաշուելով: (Համագումար 544 ընտանիք)):

Խորհրդային քաղաքացիութեան իրաւունք ստացողներու ընդհանուր թիւն է 1869, որմէ 73 հոգի զանազան արգելիչ պատճառներով չկրցան մասնակցիլ մեկնող կարաւանին: Այս վերջիններու խորհրդ. քաղաքացիութեան իրաւունքի պահպանման մասին հարկ եղածը պիտի հաղորդուի շահագրգռուողներուն: Այս մասին կը խնդրուի ուրեմն անհատապէս ոչ մի դիմում

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

1500ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

ՔԱՆԻ ՄԸ ԽՕՍՔ՝ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԱՍԻՆ.— ՊԱՏԱՐԱԳ՝ ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՄԱՏՈՒՌԻՆ ՄԷՋ.— 20—30 ՏԱՐԻ ՁԵՆ ՏԵՍԵՐ ...— ՈՐԲԻ ՄԸ ՀԱՐՍՆԻՔԸ.— 1500ԱՄԵԱԿԻ ՀԱՄԵՐԳ ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500 ՔԱՋ-ՄՈՒԹԵԱՄԲ.— «ՄԵՆՔ Կ'ՈՒԶԵՆՔ ԱԶԱՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸ ԴԱՌՆԱԼ».— ԳԵՐՄԱՆԵՐԷՆ ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ.— ԽՐԻՄԵԱՆԻ ՄԷԿ ԽՕՍՔԸ.—

Ահա մեր խումբը Համպուրկ հասաւ: Գերմանիոյ արտաքին առեւտուրի այս վաճառաշահ քաղաքն ու հռչակաւոր նաւահանգիստը կը պտտինք եւ ինքնաշարժով շրջան մը կ'ընենք, Պ. Կիւլէրեանի հիւրասիրութեամբ: Կ'այցելենք պահ մը ծանօթ վաճառական Պ. Հրանտ Բուղդաղեանի գործի վաճառատունը, եւ կը հրճուինք Պոլսոյ մեծ վաճառատուներու ճոխութիւնը վերյիշելով: Հայու ձեռներէցութիւն ու ջանասիրութիւն, որ Համպուրկի մէջ ալ կը ներկայանայ մեր աչքին: Պատահաբար յիշեցինք միայն այս մէկը, ըսելու համար թէ գաղութը ընդհ. լաւ դիրք մը ունի առեւտրական հրապարակի վրայ:

Ժամանակ կը գտնենք իրը հոգինոց մեր խումբով անցնելու Էլպը գետի փապուղին եւ տեսնելու ազատ նաւահանգիստը: Ինչպէս յայտնի է, Համպուրկ կուգան աշխարհի չորս ծագերէն բեռնաւորուած նաւեր եւ իրենց ապրանքը նախ կը լեցնեն ազատ նաւահանգիստի հսկայական շէնքերը, ուրկէ մաս առ մաս կարելի է մաքս վճարելով երկիր մտցնել կամ նոյն իսկ փոխադրել ուրիշ նաւահանգիստներ առանց որ եւ է մաքսային գործողութեան: Այս ազատ նաւահանգիստը, ուր եւ կը նորոգուին եւ կը շինուին ամէն տեսակ նաւեր, տեսակ մը միջազգային ազատ կեդրոն է, որ քաղաքին կապուած է շատ մը կամուրջներով ջրանցքներու վրայ հաստատուած. իսկ կամուրջին այն կողմը դիրք բռնած են մաքսի անխուսափելի եւ փոքր պաշտօնեաները: Անոնք գիտեն կարծես թէ որո՞ւ վրայ խիստ պէտք է նային ... Մենք կ'անցնինք եւ կը դառնանք Սէն Փաուլի Թաղին զբօսավայրերու առջեւէն, նկատելով որոշ եռուզեռ, որ յատուկ է լատինական հին քաղաքներու ...

Մայիս 10ի կիրակի առտուն է: Ժամը 9.30ին Համպուրկի առաջին պատարագի արարողութիւնը պիտի կատարուի: Կը հասնինք ռուսական մատուռը, որ տրամադրուած է այս առթիւ: Պերլինի խումբը ներկայ է խաչով ու բուրվառով, եւ Գրիգոր Ծ. վրդ. Շահլամեանի հետ: Շատերու համար նորութիւն մըն է հայկական պատարագը, որովհետեւ հոս ծնած ու մեծցած են առանց արարողութիւն տեսնելու: Հին գաղութի անդամներ կը յայտնեն թէ 20—30 տարիէ իվեր եկեղեցական արարողութիւն լսած չեն: Յուզիչ էր հաղորդութիւն առանալը մանուանդ փոքրերու, որոնք խաչ հանել անգամ դեռ չեն գիտեր եւ «հայ եկեղեցին» առաջին անգամ կ'իմանան ... Պատարագի արարողութենէն վերջ հոգեհանգիստի պաշտօն կատարուեցաւ Համպուրկի մէջ վախճանած հայրենակիցներու յիշատակին, իսկ կարճ դադարէ մը ետք պսակ մը, Հալէպէն հոս բերուած հայ որբի մը, որ բաւական առենէ ի վեր հոս հաստատուած է եւ սիրուած իր միջոցին:

Այս արարողութիւններէն քիչ յետոյ հանդիսականներս Պերլինէն եկող մեր երկրորդ խումբին եւ մօտ 20 հոգի հիւրասիրուեցանք Պ. Սուրէն Ցակորեանի կողմէ: Եղան բաժակաճառեր ամբողջ հայ ժողովուրդին, գրականութեան, մշակոյթին համար, այլ եւ ի յարգանս Համպուրկի եւ Պերլինի գաղութներուն:

Ժամը 4էն մինչեւ 4.30 կատարեալ կանոնաւորութեամբ սրահը լեցուեցաւ ընտիր բազմութեամբ մը, աւելի քան 500 հոգի: Այս այն Օբէլ Աբլանեթիկի սրահն է, ուր իջեւանած է յաճախ Գերմանիոյ «Առաջնորդ»ը: Ուրեմն ամենալաւ սրահներէն մէկը, իր յարակից քանի մը սրահներով: Բազմաթիւ ականաւոր դէմքեր պատուած էին հանդէսը իրենց ներկայութեամբ, ինչպէս եւ պաշտօնական մարմիններու եւ թերթերու ներկայացուցիչներ: Ներկայացուցիչներ ունէին նաեւ Պերլինի Գաղթ. Միութիւնը եւ «Հայ Երիտասարդ» Միութիւնը, Լայփցիկի գաղութը, Տորթմունտի գաղութը եւն.: Անմոռանալի հանդիպում մըն էր Տորթմունտէն եկած վաղեմի բարեկամիս Կարօ Զարդարեանին հետ մեր դէմ դէմի գալը.

— «Իմացայ որ հանդէս կայ, հինգ հոգի հաւաքեցի եւ ինքնաշարժս դրի, եկանք» ...

Ահա հայ ցեղի ուժը որ հեռաւոր տեղերէ իրարու մօտ կը բերէ մեզ: Գալով Համպուրկի գաղութին, գրեթէ ամէնքը հոն էին եւ ջանք չէին խնայեր արժանաւոր փայլով եւ կարգապահութեամբ անցընելու հանդէսը: Վարչութիւնը Պ. Պ. Պասմաճեան, Ցարութիւնեան, Հ. Թիւրքեան, ինչպէս նաեւ Տիկինները կարեւորագոյն բաժինը ունէին ամբողջ կարգադրութեանց մէջ եւ շնորհաւորելի են իրենց ջանքերուն համար:

Ժամը ճիշդ 4.30ին հանդէսը բացուեցաւ գաղութի ամէնէն հին անդամներէն Պ. Ս. Տիլիզեան, բացատրելով հանդէսին նպատակը: Ցետոյ խօսեցաւ Պ. Մ. Եսայեան հայ երիտասարդութեան կողմէ, ողջոյնի խօսք ուղղելով գերման երիտասարդութեան: «Ինչպէս որ գերման երիտասարդութիւնը կաշկանդումներէն ազատեցաւ, այնպէս ալ մենք կը ձգտինք ազատ ժողովուրդ մը ըլլալու: Կեցցէ՛ հայ ցեղը (հայերէն) Heil Hitler; !»:

Բուռն ծափերով վերջացող այս ողջոյնի խօսքերէն վերջ մեր երկու հայրենակիցներուն կողմէ (գերմաներէն) բեմին վրայ տեղ բռնեց Համպուրկի եկեղեցական երգչախումբը ղեկավարութեամբ յայտնի խմբավար Պ. Քարլ Փաուլքըի եւ երգեց «Մեր հայրենիք»ը, զոր ամէնքը ունկնդրեցին յոտնկայս:

Առաջին բանախօսն էր փրոֆ. Վալթէր Գլասըն որ բերելով ողջոյնները տեղական հոգեւոր պետին, խօսեցաւ հայ եկեղեցիի եւ իր պատմական նշանակութեան մասին: Ցետոյ միակ հայերէն խօսքը լսեցինք փոքրիկն Պերճ Պասմաճեանէ, որ հակառակ օտարութեան մէջ բոլորած տասնըմէկ գարուններուն՝ կրցաւ մեզի տալ յաջող արտասանութիւնը Դ. Վարուժանի «Կարմի՛ր հողը»ին.

— Կարմիր հող մ'է եղած, հայ հող մ'ըլլալուն:

Իսկ ամէնէն վերջը.—

— Մերթ լալու, մերթ մոնչելու, եւ զինելու բռունցքըս, հոգիս բռունցքիս մէջ:

Կեցցե՛ս հայ տղայ, դուն պանծացուցիր մեր մայրենի լեզուն այդ ճոխ սրահին մէջ արժանաւորապէս եւ յիշեցուցիր մեզի մեր նահատակ բանաստեղծը նոյն իսկ այդ օրը եւ պրեցուցիր մեզ մեր «կարմիր հողին հետ» ... Որովհետեւ այն օրը որ մոռնանք մեր կարմիր հողը, մեր անցեալը, այն օրը կորսուած ենք մենք: Բայց ոչ ոք կրնայ դոյզն կասկած ունենալ այդ մասին, վասնզի տես 1500 տարի վերջ կը յիշենք եւ կը պանծացնենք մեր մշակոյթը եւ դուն դեռ փոքր տղայ՝ գիտես մեզ տանիլ մեր կարմիր հողին, որ իր կարգին մեզ կը մղէ մերթ լալու, մերթ մոնչելու եւ զինելու բռունցքս, հոգիս բռունցքիս մէջ:

Երգչախումբը ներդաշնակօրէն երգեց Եկմալեանի «Սուրբ, սուրբ»ը եւ «Հայր մեր»ը, հիացնելով ներկաները հայ եկեղեցական երաժշտութեան քաղցրութեամբ:

Դադարի ընթացքին ներկաները հիւրասիրուեցան թէյով եւ կարկանդակով:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

(Մնացեալը յաջորդով)

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՔԱՐԸ

Եթէ վերջին յիսնամեակի եգիպտական պատմութեան հետեւինք, ու սկսինք քննել դէպքերը՝ Արապի փաշայի՝ Անգլիոյ դէմ ապստամբութենէն (1882), կը տեսնենք, որ բոլոր պայքարները, զորս եգիպտական ժողովուրդը կը մղէ, կը ձգտին Եգիպտոսի ամբողջական անկախութիւնը ձեռք ձգելու:

Ընդհ. պատերազմի վերջաւորութենէն մինչեւ այսօր, Եգիպտոս յարատեւօրէն կ'աշխատի այդ ուղղութեամբ: Անցնող դէպքերը կը փաստեն թէ Եգիպտացիները իրենց այդ աշխատանքին մէջ շատ աննկուն են: Միւս կողմէ, նոյն դէպքերը կը վկայեն, անգամ մը եւս, Անգլիոյ խորաթափանցութեան ի նպաստ: Վասնզի, Լոնտոն, շատ լաւ գնահատելով Եգիպտոսի դերը եւ արժէքը՝ միջազգային խաղաղութեան եւ հաղորդակցութեանց տեսակէտէն, միշտ միջոցներ կը գտնէ ձեւով մը դոհացնելու համար այդ երկրի բնակիչները, պահպանելով, միանգամայն, Մեծն Բրիտանիոյ կենսական շահերը:

Առանց շատ ետ երթալու, յիշենք լորտ Միլնէրի (1915) պաշտօնը, եւ Լոնտոնի եւ Գահիրէի միջեւ տեղի ունեցած բանակցութիւնները (1920), երբ, ծանօթ հայրենասէր եւ դիւանագէտ Սաատ Զաղլուլ փաշա, յենլով քաղաքական դէմքերու օժանդակութեան, որոնց կարգին եւ Ատլը Եէկէն փաշան, երկու տարի շարունակ ջանաց երկրին անկախութիւնը խլել, եւ, ցնցումներէ ու ցոյցերէ վերջ, հրապարակ ելաւ 1922 փետրուար 28ի յայտարարութիւն մը՝ Լոնտոնի կառավարութեան կողմէ, որով Եգիպտոսը կը ճանչցուէր անկախ պետութիւն եւ կը ստանար իր սահմանադրութիւնը: Այդ սահմանադրութիւնը պատրաստուեցաւ 1923ին, երբ Եգիպտոս նշանակեց նաեւ իր առաջին դիւանագիտական ներկայացուցիչները՝ արտասահմանի մէջ:

Երիտասարդ Թագաւորութիւնը, սակայն, ներքին մեծ ցնցումներ ապրեցաւ՝ քաղաքական մարդոց ներքին հակամարտութեանց հետեւանքով, որոնք իրենց ետեւէն բերին յաճախակի փոփոխում մը կառավարութիւններու: Այդ կառավարութիւններըծնունդ կ'առնէին կամ քաղաքական խմբաւորումներէ կամ թագաւորին վստահութիւնը վայելող անձերէ:

Եգիպտական խորհրդարանը առաջին անգամ կազմուեցաւ 1924 մարտ 15ին: Ան ընտրուեցաւ ընդհանուր քուէարկութեան օրէնքին համաձայն: Զաղլուլ փաշային ազգայնական կառավարութիւնը, որ երկրին ղեկը ունէր իր ձեռքը, կը ջանար պահպանել ըստացուած յարաբերական անկախութիւնը, քանի որ Մեծն Բրիտանիան հոն ունէր իր մարդպանը, իսկ եգիպտական երիտասարդ բանակին պետը, ինչպէս նաեւ ոստիկանութեան վարիչը եւն. Անգլիացիներ էին: Ասկէ զատ, Մեծն Բրիտանիան ունէր Եգիպտոսի մէջ 9000 հոգինոց պահակազօրք մը պահելու իրաւունքը (2000 հոգին պիտի մնային Գահիրէ):

Սըր Լի Սթաքի սպանութիւնը (1924 նոյեմբեր 19ին) ցոյց տուաւ որ Եգիպտացիները կը շարունակեն իրենց պայքարը՝ Եգիպտոսի ամբողջական անկախութեան ի նպաստ եւ կը ջանան ազատիլ օտար առանձնաշնորհներէ, որոնց շնորհիւ եգիպտական դատարաններու կողքին կային նաեւ խառն դատարաններ: Դատարաններ ունէին եւ այն պետութիւնները որոնք կ'օգտուէին այդ առանձնաշնորհներէն:

Այդ սպանութենէն վերջ, Զաղլուլ փաշայի դահլիճը Անգլիոյ տուաւ անգոհացուցիչ պատասխան մը: Ատոր վրայ անգլիական զօրքը գրաւեց մաքսային վարչութիւնը, իսկ եգիպտական կառավարութիւնը 500,000 եգիպտ. ոսկիի հատուցում վճարեց: Հրաժարեցաւ դահլիճն ալ:

Կազմուեցաւ նոր դահլիճ մը՝ Զիվէր փաշայի գլխաւորութեամբ: Անոր նպատակն էր երկիրը խաղաղեցնել՝ լուծելով խորհրդարանը, որուն մեծամասնութիւնը զաղլուլականներէ կազմուած էր: Այս դահլիճը պատրաստեց ընդհանուր եւ ուղղակի քուէարկութեան օրինագիծ մը: Կատարեց նոր ընտրութիւններ, բայց ինք չյաջողեցաւ:Ծայրայեղ ազգայնականները շահեցան ձայներու մեծ մասը (212 ձայնէն 175ը), որուն հետեւանքով նոր դահլիճը կազմեց Ատլը Եէկէն փաշա, որ Եգիպտոսի ամենազարգացած քաղաքագէտներէն մէկն է, ունի եւրոպական ոգի: Ան սակայն, չկրցաւ դիմանալ յարձակումներուն եւ իր տեղը տուաւ Սարվաթ փաշայի կառավարութեան: Այդ օրերուն (27 օգոստոս 1927) Եգիպտոսի ազգայնականներու պետը՝ Զաղլուլ փաշա վախճանեցաւ:

Նոր վարչապետը գնաց Լոնտոն՝ Մեծն Բրիտանիոյ եւ Եգիպտոսի միջեւ դաշինք մը կնքելու համար: Այդ դաշինքը մերժուեցաւ Եգիպտոսի խորհրդարանին կողմէ, եւ նոր դահլիճ մը ծնաւ գլխաւորութեամբ ազգայնականներու նոր պետին՝ Մուսթաֆա Նահաս փաշայի: Այդ դահլիճին մաս կը կազմէր սահմանադրական ազատականներու պետը՝ Մուհամմէտ Մահմուտ փաշան: Վարչապետը, իբրեւ ծայրայեղ ազգայնական, տարակարծութիւններ ունեցաւ իր պաշտօնակիցներուն հետ, եւ Ֆուատ Թագաւորը ստիպուեցաւ 1928 յուլիս 25 Թուակիր իր պատմական նամակովը շնորհակալութիւն յայտնել ու զայն փոխարինել Մուհամմէտ Մահմուտ փաշայով, որ լուծեց խորհրդարանը 19 յուլիսին ու ջնջեց սահմանադրութիւնը:

1929ին, Մաքտոնըլտի դահլիճը, ինչպէս ծանօթ է, նոր առաջարկներ ըրաւ Եգիպտոսի կնքելու համար նոր դաշնագիր մը՝ հիմք ունենալով գոյութիւն ունեցող անկախութիւնը: Բայց, ատիկա չգոհացուց կառավարութիւնը: Վերջինս քաշուեցաւ եւ անոր տեղ եկաւ Ատլը Եէկէն փաշայի դահլիճը՝ նպատակ ունենալով վերահաստատել խորհրդարանական վարչաձեւը եւ կատարել նոր ընտրութիւններ, որոնց մէջ, սակայն, կրկին յաղթանակեցին ազգայնականները: Նահաս փաշա կրկին ղեկը ձեռք առաւ եւ բանակցութեան սկսաւ Անգլիոյ հետ, առանց սակայն, արդիւնքի մը յանգելու: Նահաս բուռն յարձակումներու ենթարկուեցաւ եւ հրաժարեցաւ 1930 յունիսին: Նոր դահլիճը կազմեց Իսմայիլ Սըտքի փաշան ու ձգտեցաւ թեթեւցնել երկրին տնտեսական ծանր վիճակը, փոխել սահմանադրութիւնը եւ ընտրական օրէնքը՝ համաձայն երկրին քաղաքական յեղաշրջման:

Սըտքի փաշա երեք տարի կառավարեց երկիրը: Պատրաստեց նոր սահմանադրութիւն որ ի զօրու էր 13 դեկտեմբերին, բայց անմիջապէս իր դէմ գտաւ ազգայնականներն ու ազատականները, որոնք ընտրութեանց դէմ պոյքոթ ըրին: Սըտքի փաշա նկատի չառաւ, եւ, յենլով մեծամասնութեան մը՝ խորհրդարանին մէջ, շարունակեց իր աշխատանքը, բարելաւելու երկրին տնտեսական վիճակը, միանգամայն բանակցելով Լոնտոնի կառավարութեան հետ՝ ստանալու համար աւելի լայն իրաւունքներ:

Իր հիւանդութիւնը պատճառ եղաւ որ հեռանար վարչապետի աթոռէն (1933 սեպտ.ին), եւ երկրին ղեկը առաւ իր դահլիճին արտաքին նախարարը Ապտէլ Ֆաթթահ Եահեա փաշան, որ անուանի իրաւագէտ մըն է եւ Եգիպտոսի յայտնի քաղաքագէտներէն մին :Ան կռթնած էր Սըտքի փաշայի խորհրդարանական մեծամասնութեան: Շարունակեց Լոնտոնի հետ սկսուած բանակցութիւնները: Բայց, ազգայնական ալիքը, որուն գլուխն էր Նահաս փաշա, սպառնաց իրեն: Նահաս զինքը կը մեղադրէր իբրեւ կորովազուրկ: Դահլիճը հրաժարեցաւ 1934 Թուի աշնան եւ իշխանութեան եկաւ նոր դահլիճը՝ գլխաւորութեամբ Թէվֆիք Նէսիմ փաշայի: Այս վերջինը յետպատերազմեան առաջին տարիներու վարչապետն էր եղած: Չափաւոր ազգայնական մըն է, բարեկամը Նահաս փաշայի եւ կը վայելէ ընդդիմադիրներու յարգանքը:

Իտալեւհապէշ պատերազմը բարդացուց Եգիպտոսի կացութիւնը, որովհետեւ այս վերջինը սահմանակից է ռազմադաշտին: Ատոր պատճառներէն մէկն է նաեւ Անգլիոյ բռնած դիրքը Միջերկրականի մէջ, Եգիպտոսի ծովափն եւ երկրին ներսը: Այդ միջոցները առիթ տուին որ մտահոգուին ոչ միայն վարիչ շրջանակները, այլ եւ ժողովրդական բոլոր խաւերը: Անկարգութիւնները ծանօթ են բոլորին: Ցուցարարները կուսակիցներն են Նահաս փաշայի:

Ի վերջոյ այս դահլիճն ալ ինկաւ. անոր յաջորդեց Մահէր փաշա, իսկ անգլ. կառավարութիւնը յանձն առաւ բանակցիլ, դաշնագիր մը կնքելու համար: Բանակցութիւնները չեն վերջացած տակաւին, իսկ նոր ընտրութեանց մէջ Վաֆտը ջախջախիչ յաղթանակ մը տարած ըլլալով, դահլիճը կազմեց Նահաս փաշա: Թագաւորն ալ մեռած ըլլալով, այժմ խնամակալութիւն մը, իրականին մէջ Վաֆտը կը վարէ երկիրը:

Եգիպտացի ժողովուրդը կ'ուզէ որ իր երկի՜րն ու Մեծն Բրիտանիոյ յարաբերութիւնները դառնան որոշ եւ ինք տիրանայ հռչակուած անկախութեան:

Ազգային այս ճակատը մեծ դեր կատարեց եգիպտական վերջին շարժման մէջ, եւ այժմ անոր ճարտարութենէն կախում ունի Եգիպտոսի ճակատագիրը:

Պատերազմի դաշտը շատ մօտ ըլլալով, այս երկիրը պիտի շարունակէ իր պայքարը ամբողջական անկախութեան ի նպաստ եւ պիտի օգտուի բոլոր պատեհութիւններէն:

ՇԱՐՄԱՂ

ՌՈՒՍԱԿԱՆ ՕԴԱՆԱՒԵՐԸ

Ցաճախ սխալ տեղեկութիւններ կը տրուին Ռուսիոյ օդանաւային ուժին մասին, չափազանցելով անոր գերազանցութիւնը: Փըբթի Փարիզիէնի մէկ աշխատակիցը պրպտումներ կը կատարէ հասկնալու համար թէ օդանաւային ի՛նչ ուժ ունի Ռուսիա, եւ ի՛նչ ձեւով պիտի կարենայ օգնութեան հասնիլ Ֆրանսայի, գերմանական յարձակման մը պարագային: Եւ այն եզրակացութեան կուգայ, որ Ռուսիա չունի ուրիշ միջոց, բայց եթէ օդանաւային պատերազմ մղել Գերմանիոյ դէմ:

Արդ, օդանաւային պատերազմ մղելու համար, ի՞նչ ուժ ունի:

Թուական տեսակէտով, ռուսական օդանաւային ուժերը կը գերազանցեն Եւրոպայի զանազան երկիրներու օդային տորմիղները՝ առանձին առնելով: Արդարեւ 6000ի կը հասնի ռուսական օդանաւերու թիւը: Սակայն թէ ական այս գերազանցութիւնը իր արժէքը կը կորսնցնէ, եթէ նկատի ունենանք երկարութիւնը սահմաններուն, որոնց հսկողութիւնը պիտի կատարուի օդանաւերով:

Այս վերապահութենէն յետոյ, տեսնենք թէ ինչ օդանաւեր ունի Ռուսիա:

Ա.— 500էն 600 կը հաշուեն քառա-

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (7)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Բարձրահասակ պատանի մըն էր Վարդանը, հազիւ տասնըինը տարեկան, երրորդ կիմնազիայի աւարտական դասարանէն: Առոյգ եւ աթլէթիք կազմուածքով մը օժտուած էր ան: Երկարաւուն դէմքը, որ նոր սկսեր էր աղւամազով մրոտիլ, մանուկ դիւրաշրութիւն մը կուտար անոր: Քիչ դուրս ինկած ճակատին տակ կենդանի աչքերը կը ներշնչէին այնպիսի վստահութիւն մը, որուն անկարելի էր դիմադրել եւ որու առջեւ տեղի կուտային ամէն անվստահութիւն ու կասկած: Ցաղթ կազմուածք մը ունէր, տասնըինը տարեկան պատանիի մը համար թերեւս վաղաժամ: Լայն կուրծքը դուրս ինկած էր ըմբիշի մը կուրծքին պէս: Զլապինդ թեւերը քիչ մը երկար էին, քայլերը՝ առնական եւ հաստատուն:

Վահէն, Վարդանի թեւը մտած, բացատրեր էր անոր իրենց կատարելիք ձեռնարկի մասին: Առանց թաքցնելու հաւանական վտանգը, ուշադրութեամբ հետեւեր էր տղու դէմքի արտայայտութեան: Զէ՛, նոյն իսկ ամենափոքր չափով վարանումի հետք չէր տեսած անոր դէմքի վրայ, այլ ուշադիր, լարուած դէմք մը միայն, որ կեդրոնացած արտայայտութեամբ կ'աշխատէր տրուած բացատրութիւնը իւրացնել:

Անցորդներու ուշադրութիւնը չգրաւելու համար, երկուքը սկսան քալել լայն մայթին վրայ, փողոցի անկիւնէն մինչեւ Սաքայեանի խանութը, անհամբեր սպասելով Վաչոյի երեւնալուն, որ կ'ուշանար սակայն:

Ժամը տասնուկէսն անցած էր արդէն: Խանութներու փեղկերը շառաչելով կը փակուէին: Երեւանեան հրապարակը խաղաղ կերպարանք մը կը ստանար: Հազիւ մէկ երկու խմբակներ, քաղաքապետարանի առջեւ տնկուած ծառերու տակ դեռ կը յամառէին մնալ, վէճի բռնուած:

— Զարմանալի է որ այսքան ուշացան,— աւելի ինքնիրեն կը խօսէր Վահէն՝ բարձրաձայն խորհրդածելով — պէտք էր որ մինչեւ այժմ երեւնային ... Ժամը տասնըմէկին կը մօտենայ:

— Թերեւս ուղղակի Մետեխի բանտը տարած են: Չէ՞ք կարծեր թէ կրնայ պատահիլ ...

— Անշուշտ ոչ, նախ՝ ժանտարմական կեդրոնական կայանը կ'ուղարկեն նոր ձերբակալուածները, պատճառ մը չկայ որ Քաչալը բացառութիւն լինի: Բայց իրապէս շատ ուշացան...

Թեւանցուկ շարունակեցին իրենց պտոյտը:

Առաջինը Վարդանը տեսաւ Վաչօն, որ սանձերը թոյլ ձգած՝ դանդաղօրէն կը բարձրանար Երեւանեան հրապարակէն: Երկու ընկերները աճապարեցին հասնիլ կառքի ետեւէն, երբ Վաչօն նշանակալից հայեացք մը նետելով շարունակեց ճամբան ու կիսաշրջան մը ընելով մտաւ Բեթլովեմի փողոցը ու կանգ առաւ պատահած առաջին տան առջեւ:

Երկու ընկերները երբ մօտեցան, Վաչօն նստարանի պահարանէն փոքր ծրար մը հանելով՝ յանձնեց Վահէին.

—Նոր ելեկտրաքարշէն վար իջան եւ ուղղուեցան այս կողմը, չընչաց Վաչօն:

— Մէ՞կ ժանտարմ միայն կ'ուղեկցէր անոր,— հարցուց Վահէն:

— Անշո՛ւշտ մէկ, բայց երիտասարդ յաղթանդամ ճանվար մը ... Զգոյշ պէտք է լինել ...

— Էդ ոչինչ, սիրելիս,— ինքնաբաւականութեամբ ժպտեցաւ Վահէն,— դու ան ըսէ թէ Քաչալը քեզ տեսա՞ւ:

— Անկասկած, լրագրավաճառի տաղաւարին մօտ կանգնեցուցեր էի կառքս: Ելեկտրաքարշէն երբ իջան, դէմ դիմաց եկանք: Քաչալը զիս տեսնելուն՝ դէմքին թեթեւ ժպիտ մը խաղաց ... Կ'երեւի հասկցաւ, թէ բաներ մը կը դառնայ, բայց ...

—Ի՞նչ կայ որ,— անհանգստացած հարցուց Վահէն:

— Այսինքն ոչինչ. միայն Քաչալը շատ տկար կ'երեւէր ... Գունաթափ ու հազիւ քալելու կարող ...

— Դժբախտութիւն մը, որուն չենք կրնար օգնել սակայն ... Ըսենք՝ Քաչալը ընելիք բան մըն ալ չունի ... բաւական է որ մենք պէտք եղած արագութեամբ շարժինք — ու դառնալով Վարդանին՝ Վահէն շարունակեց խօսքը,— դուք ուժեղ էք, ժանտարմով բնաւ մի զբաղիք, միայն Քաչալը կառքը դնելու աշխատեցէք ... մնացածը իմ գործն է ... Մենք անցնինք: Վաչօ, կը սպասես այստեղ ու, երբ Քաչալն ու ժանտարմը փողոցով դէպի վեր առաջ գան, հինգ տասը քայլի վրայ կը սկսիս հետեւիլ անոնց ...

— Ես գործս գիտեմ, դու անհոգ եղիր, յաջողութիւն ձեզի ...

Վահէն ու Վարդանը կամաց կամաց սկսան բարձրանալ փողոցով, որ զգալի զառիվեր մը ունէր: Երկուքն ալ լուռ էին ու ինքնամփոփ: Վահէն տեղ եւ ետ կը նայէր:

Հասած էին ժանտարմական վարչութեան շէնքի առջեւ: Աջկէ փողոց մը կը սկսէր դէպի Սուրբ Դաւիթ սարի փէշերուն թառած թաղերը: Ժամանակ մը հոդ սպասելով, ետ դարձան նորէն:

Այդ հեռաւորութենէն հազիւ թէ կարելի լինէր բան մը նկատել կիսախաւար փողոցին մէջ, բայց Վահէի սուր ականջները որոշակի լսեցին հեռուէն դանդաղօրէն առաջացող կառքի անիւներու հանած աղմուկը փողոցի քարէ սալայատակին վրայ: Վահէն բնազդօրէն սեղմեց Վարդանի թեւը: Վերջինս ալ լսած էր: Դրական խմաստով, գլուխը շարժեց: Երբ բաւական մը առաջացան, տարտամօրէն նկատեցին նախ երկու ստուերներ, որոնք մայթի նոյն կողմով իրենց դէմ կուգային, իսկ անոնց ետեւէն՝ դանդաղօրէն եկող կառքը: Քիչ վերջը սակայն որոշակի կը լսուէր ժանտարմի խթաններու զնգոցը:

Քանի մը քայլ եւս առաջանալէ վերջ Վահէն ընկերոջը հետ կանգ առաւ տան մը առջեւ, որու դուռը մայթէն երկու սանդղամատերով բարձր կը բացուէր: Վեր բարձրացան: Վարդանը ներս ինկած դրան ստուերի մէջ կորաւ, իսկ Վահէն ձեռքը տան ելեկտրական կոճակին վրայ դրաւ, առանց սեղմելու զայն, այնպիսի դիրք մը բռնած, որ մարդ կ'ունենայ զանգահարութեան պատասխանը սպասած ժամանակ: Վահէն նախօրոք Վաչոյէն ստացած ծրարը քանդեր էր. կաշէէ կարուած կարճ ու հաստ կոպալ մըն էր քիչ աւելի երկար քան սովորաբար թմբկահարներու գործածածը, ծայրէն ուռուցիկ մասը ամբողջովին արճճէ գնդակներով լեցուած:

Վարէն եկող երկու ստուերները այժմ արդէն որոշ ձեւ ստացած կը մօտենային: Վահէն ուժով մը Վարդանի ձեռքը սեղմելէ վերջ, բոլորովին սառը, արագ հայեացքով մը կշռեց ստեղծուած կացութիւնը:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

— · —

Սիրելի Արազ.— Անբան բեռը ուժին ճակատս կքեցաւ անբերելի ծանրութեամբ: Բանաւոր քու ձայնդ, ցաւոտս խորքին մէջ պտուտկելով, [illegible] զիս պարտականութեան հրամանին անսալու: Ծերօյթի վարդապետութեան ենթագիտակցականին սեղանին վրայ եմ. հարկ պիտի ըլլայ յանկարծ քայլեր առնել դէպի գիտակցութիւն, ուր կարելի ըլլայ կրկին խօսիլ պայծառ յատակի վրայ:— Յուսամ՞մ, սիրելի Արազ: Գոնէ փորձենք, չամանդաղը լոյսի տեղ առնելով եւ հանդիպակաց զոլորշին՝ քաղաքի տեղ, ինչպէս կ'ըսէ Լամընէ:

Բայց այս կիսալոյսին մէջ պիտի ըսեմ նախ, որ Քեզմով դասաւորեմ [illegible] չարքս: Անցեալները Օրը Օրին [illegible] թիւին մէջ իմ Արազս երեք-չորս անգամ գործածած էր զորս (կարծեմ [illegible] օրուան Յառաջի մէջ), փոխանակ պարզապէս զոր կամ զորոնք ըսելու: Դասս կրկնելու վիճակին մէջ եմ, քանի որ կը վախնամ որ ես ալ [illegible] կը մոռնամ: Այդ դասը ա՛յն էր, որ մեր արդի հայերէնը, իր զարգացումի շրջանին մէջ եւ իր նորագոյն յառաջդիմութեան սա ոսկի դարաշրջանին՝ պէտք է թօթափէ այն զուտ [illegible] գրական, տեսակ մը աւանդական [illegible]ութիւններն ու ձեւերը, որոնք խորթ կը համեմատուին անոր ներկայ վիճակին: Այդ [illegible]ութիւններէն ու ձեւերէն մէկն ալ, ահա՛, սիրելի Արազ, սա զորս: Կրկնութեան փոխանակ աչք առնելով կ'ըսեմ հայերէնի ներկայ վարպետներուն՝ որոնցմէ գրաւոր.— Որք, որոց, որովք կ'ըսե՞ս, որ ըսես ··· զորս: Կազմութիւնը իսկ անպատշաճ է մեր արդի լեզուին համար: Կարծես զուտ լատինական ձեւ մը ըլլար արդի իտալերէնին եւ ֆրանսերէնին մէջ: Խօսքին կարգը— եթէ զորսը կը պահէք, գործածեցէ՛ք նաեւ որք, որոց, որովք, ճար չկայ: Իսկ եթէ բանականութիւնը պիտի ըլլայ մեզի առաջնորդ, փոխանակ զորսի բաւեցնենք զորը (պարզ եզակի ձեւը, որ յոգնակի ալ կ'ըլլայ գրաբարի մէջ, ինչպէս ֆրանսերէնի մէջ) կամ ըսենք զորոնք:— Վերջացա՛ւ:

Նոր կրկնութիւն մըն ալ:— Սիրելի Արազ.— Կարծիք յայտնած էինք, որ հայերէնի մէջ պէտք է, կարելի եղածին չափ, միօրինակ ձեւով ըլլայ հոլովումը, այսինքն՝ բառերուն եզանակաւորումը եւս պատշաճի բայերուն եզանակաւորումին (խոնարհումին) նոյնութեան: Ինչպէս գիտէք, ֆրանսերէնի մէջ ըլլայ, գերմաներէնի եւ անգլիերէնի մէջ ըլլայ, հոլովումի ձեւերը գրեթէ նոյն են: Մեր մէջ բոլորովին նոյն չեն կրնար ըլլալ, քանի որ մեր բառերը իրենք իրենց մէջ կը թաւալին, կը հոլովին (կը դառնան), մինչ ակնարկուած լեզուներուն մէջ բառերը իրենց ուղիղ ձեւին մէջ կը մնան եւ նախդիրներու միջոցով կը հոլովին: Հետեւաբար, այս տարբերութեան առաջ բերած բացառութիւնները կը բաւեն, (գլխաւորաբար ընտանեկան անուններու համար, (ինչպէս, հայր, մայր, եղբայր, քոյր, կին, այր, ներ, տալ), եւ մենք վճռական ճիգ մը պէտք է ընենք մեր բառերը միօրինակ հոլովելու, այսինքն ուղղական ձեւին վրայ միւս հոլովներուն համար աւելցնելով ի, ը, է, ով— եր կամ ներ, երուն, երը, երէն, երով:

Այս կրկնութեան ինձի առիթ տուաւ, գիտէ՞ք ինչ բան.— Մեր թերթերուն եւ մեր յօդուածներուն մէջ երթալով «կը ծաղկին» սա աններդաշնակ նոյնքան անշնորհ հոլովումի ձեւերը— արտաքսման, կցման, մեղմացման, ծաղկման, առեղծման, պայթման, գիտման, զմռսման եւն. եւն., բայց, ըսէ՛ք, սիրելի Արազ, մեր արդի հայերէնի ոգիին հետ ի՞նչ առնչութիւն կրնան ունենալ այս ձեւերը: Սիրելիս, ասոնք կը պատշաճին «գրաբառ»ին, բայց ոչ արդի հայերէնին: Ուղղականին վրայ պէտք է աւելցնել պարզապէս վերեւ յիշուած հոլովակերտ մասնիկները, եւ գործը կը վերջանայ — այսպէս՝ արտաքսումի, զմռսումի, ծաղկումի, եւ միւսները նմանապէս: Անցեալ օր տեսայ զմայլմանի !! ձեւ մը, զմայլելին չա՛տ չա՛տ գործածող հոյակապ գրողի մը կողմէ, բայց, Տէ՛ր Աստուած, ըսի ինքնիրենս, ի՞նչպէս կը հանդուրժեն այս այլանդակ, անճոռնի գործածութեան: Ուրեմն պէտք է ըսել՝ գործածման ··· փոխանակ «գործածումի» հեզ ու պարկեշտ ձեւին. նաեւ՝ պղծման, եղծման ··· ջեղծման ··· Կը հաւնի՞ք, Արազ, այս տխեղծ եւ տարականոն ձեւերուն: Պատասխա՛ն..

Եթէ այս ձեւերէն կ'ախորժիք, ուրեմն գրեցէ՛ք ոգւոյն, հիման, ոսկեր, եւն. եւն. եւն.: Հապա այս բառերուն յոգնակինե՞րը՝ ըստ ՀԻՆ ձեւին — ոգւոց, հիմունց, ոսկերաց ··· դիտմանց, ջեղծմանց եւն., եւն.: Եթէ եզակի ձեւով «արտաքսման» կ'ընդունիս, ինչո՞ւ, ի՞նչ տրամաբանութեամբ ուրեմըն պիտի չընդունիս յոգնակիին համար արտաքսմանց ··· փոխանակ «արտաքսումներու» հլու ու ներդաշնակ ձեւին:

Ուրեմն, բոլոր ընթերցողներու (քանի՞ հոգի···) ուշադրութիւնը կը հրաւիրեմ այս կէտին վրայ, եւ երիտասարդ գրողներուն եւ թղթակիցներուն մօտ կը բողոքեմ կեղրոնի յամառներուն դէմ:

Սիրելի Արազ, Նշա՞նը ո՛ր խելքին կը ծառայէ արդեօք այս բամծներուս մասին: Իրա՛ւ է որ Մագթաղենացին աւանդ մատնագիտական ծանօթութիւններու պէտք չունէր իր տիրոջ ծառայելու համար եւ անմահութիւն շահելու համար, բայց, վերջապէս, հանճարեղներուն մէկ խօսքը, մէկ հաւանութիւնը յաճախ Քերականութիւն մը կ'արժէ, եթէ ոչ իբրեւ դասագիրք, գոնէ իբրեւ նմոյշ:

** Կրկնութիւն երրորդ.— «Փառահեղ» կը գրեն ոմանք: Եղրա յր, սխալ է. հեղուլ բային (թափել) արմատը բնաւ կապ չունի փառքին հետ: «Փառայեղ» պէտք է գրել, որովհետեւ շինուած է «ծայրայեղ»ին կազմութեան կամ տարազին վրայ: Արդի հայերէնի բառ է, հինին հետ գործ չունի:

Իրա՞ւ է արդեօք, սիրելի Արազ, որ նոր հայերէնի քերականութիւն կը շինեն եղեր Երեւանի մէջ: Հաւատք չունիմ որ տեղական ծանօթ տարրերով ընտիր գործ մը մէջտեղ ելլէ:

ՏԱՐԱԶ

...կենայ ռմբաձիգ օդանաւերը, որոնք կրնան փոխադրել 2 թոն ռումբ 2000 քիլոմեթր հեռաւորութեան վրայ ժամական 200—220 քիլոմեթր արագութեամբ: (Իւրաքանչիւրը ունի 500—900 ձիու ուժ):

Բ.— 2000 հետազօտիչ օդանաւեր մէկ կամ երկու մեքենաշարժով: Անոնց մէջ կան քառանձնեայ օդանաւեր, որ կրնան փոխադրել 4 հոգի ժամական 260 քիլոմեթր արագութեամբ, եւ երկանձնեայ օդանաւեր, որոնք կրնան փոխադրել 2 հոգի, նոյն արագութեամբ:

Գ.— 2000 հետապնդիչ օդանաւեր, ընդհանրապէս երկանձնեայ, նորաշէն:

Դ.— Մնացեալ օդանաւերը շինուած են նախորդներէն առաջ, որոնք տեղակացուած են Կովկասեան եւ Ասիական ճակատին:

Ուրեմն, ռուսական օդանաւերը ընդհանրապէս նորաշէն մեքենաներ են, սակայն եւ այնպէս ռմբաձգութեան յատկացուած քառամեքենայ օդանաւերէն զատ, միւս բոլորը անհրաժեշտ է փոխարինել, պատերազմի մը պարագային, նորատիպ եւ նորաշէն մեքենաներով:

Պէտք է գիտնալ, որ Ռուսիա խիստ գաղտնապահութիւն ցոյց կուտայ իր օդանաւային շինութեանց մասին, ինչպէս որ միշտ վերապահութեամբ պէտք է ընդունիլ ամէն տեղեկութիւն որ կը տրուի ռուսական օդանաւային ուժին մասին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀՌԻՓՍԻՄԷ ՎԱՆՔԸ

— · —

Կրթական գործավար Ա. Եղիազարեանի հրամանով, Պատմութեան եւ Գրականութեան Ուսումնարանի յուշարձաններու պահպանութեան բաժինը աւարտեց Վաղարշապատի մօտ գտնուած է. դարու Հռիփսիմէի վանքին վերանորոգութիւնը: Ներկայիս կարգի կը դրուի եւ կը ծաղկազարդուի վանքին բակը:

Վանքին մէջ պատրաստուած է պատմ. առարկաներու հնադարան մը, ուր ամփոփուած են Հայաստանի մէջ երեւան հանուած «խալդական շրջանի» հնութեանց արժէքաւոր նմոյշները:

Շուտով կը նորոգուի նաեւ Դիլիջանի շրջանին մէջ գտնուած Ժ.—ԺԳ. դարերուն կառուցուած Հաղարծնի վանքը:

ԵՐԵՒԱՆԻ ԲՈՒՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՊԱՐՏԷԶԸ

Լէնինկրատի գլխաւոր ճարտարապետ Լ. Ա. Իլին պատրաստելով Երեւանի բուսաբանական պարտէզին յատակագիծը, ղրկած է Երեւան:

Պարտէզը պիտի գրաւէ Նորքի ձորին ուղղութեամբ եւ Աւանի հարթավայրէն 115 հեկտար տարածութիւն: Նախագիծը երկու փոփոխակ ունի:

Արդէն սկսուած են պարտէզին գարնանային աշխատանքները: Արտասահմանէն, Ռուսիոյ զանազան շրջաններէն բերուած մօտ 150 տեսակ զարդածառի տնկարան մը պատրաստուած է, գալ տարի կը հասնի մէկ քանի միլիոն տնկի: Տակաւին զարդածառեր ալ կը հասնին զանազան կողմերէ: Կը պատրաստուին նաեւ պարտէզին հրապարակը, ծաղկանոցները, ուղիները: Գիտական հետազօտութեանց համար պատրաստուած է ածու մը, ուր ցանուած են 300 տեսակ բոյսեր զանազան վայրերէ բերուած: Պատրաստուած է դարձեալ սերմնաշխութեան բաժին մը, որ հարուստ սերմեր ունի եւ իր ցուցակը շուտով կը դրկէ աշխարհի բոլոր բուսաբանութեան պարտէզներու վարչութեանց՝ փոխանակութեան համար:

Այս տարի շինարարական աշխատանքներու համար կը ծախսուի 400.000 րուբլի: Պիտի շինուի ջրմուղ, ելեկտրական ցանց, երկու նարնջարան:

ԱՐՀԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆՁՐԵՒ

— · —

Դեռ անցեալ տարի, Հայաստանի դաշտավայրերու ոռոգման վարչութիւնը կազմած էր արհեստական անձրեւ բերելու ծրագիր մը, որով կը նախատեսուէր ոռոգելի դաշտավայրերու հարաւ-արեւելեան մասին մէջ գտնուած Նուպարաշէնի եւ քաղաքամերձ 4300 հեկտար հողերը ոռոգել: Ջրագիտական եւ ոռոգման Մոսկուայի վարչութիւնը արդէն վաւերացուցած է այդ ծրագիրը: Որով յառաջիկային կը կազմուի արուեստական անձրեւի նախագիծ, որուն վերջնական վաւերացումէն վերջ, 1937ին յատուկ սարքաւորումով դաշտավայրերու վարչութիւնը կը սկսի ոռոգել հողերը արուեստական անձրեւով:

ՑԻՍՈՒՍԻ ԴԷՄ

— • —

Զատկի առթիւ, Երեւանի ձայնասփիւռի վարչութիւնը կազմակերպած էր Բավլա հակակրօնական թատերախաղին ներկայացումը: Կը մասնակցէին Արուս Ոսկանեան, Վ. Վաղարշեան եւ ուրիշներ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ «ՕՐ»Ը ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ

— • —

ՏԷՍԻՆ, 13 մայիս (Յառաջ).— Մայիս 10ին, կիրակի ցերեկ Հ. Յ. Դ. Ժող. Տան սրահին մէջ տօնուեցաւ Ֆր. Կ. Խաչի «Օր»ը, նախաձեռնութեամբ մասնաճիւղին: Ներկայ էր կոկիկ բազմութիւն մը, մեծ մասը կիներ: Հանդէսը բացուեցաւ մանկապարտէզի երգեցիկ խումբի (օրիորդներ) «Ահա ելաւ լուսինն արծաթ»ով: Օրուան նախագահ Տիկ. Հ. Յակոբեանի բացման խօսքէն յետոյ սկսաւ գեղարուեստական բաժինը, որ խնամքով պատրաստուած էր ուսուցիչ ընկ. Հերոյեանի կողմէ: 18 փոքրիկ օրիորդները յաջողապէս երգեցին եւ արտասանեցին իրենց տրուած յարմար կտորները: Առաջին բանախօսն էր Պ. Ա. Կիւլպէնկեան, որ իր ամփոփ եւ ազդու խօսքերով Կ. Խաչերու գործունէութիւնը գնահատելէ յետոյ, պարսաւանքի խօսքեր ուղղեց այն միութիւններուն եւ կազմակերպութիւններուն, որոնք կ'աշխատին խոչընդոտ հանդիսանալ: Մասնաւորապէս ծանրացաւ Տէսինի մասնաճիւղին կատարած աշխատանքներուն վրայ, որոնց շնորհիւ այսօր 106 մանչեր ու աղջիկներ իրենց մայրենի լեզուն կը սորվին: Յետոյ կոչ ըրաւ ներկաներուն որ անդամագրուին Կ. Խաչին:

Ներկայացուեցաւ մէկ արարով թատերախաղ մը «Լեռներու զաւակը», զոր պատրաստած էր ընկ. Հերոյեան: Դերակատարներն էին փոքրիկներ՝ Օր. Օր. Բրուտեան, Գասպարեան եւ Ժիրայր Մէրկէլեան եւ Անդրանիկ Թիւֆէնքճեան, որոնք յաջողապէս տարին իրենց բաժինները, արժանանալով ծափերու: Յետոյ խօսեցաւ Տիկ. Տ. Միսաքեան, նիւթ ունենալով Կ. Խաչի ծագումն եւ զարգացումը, տալով նաեւ զեկուցում մը նիւթական եւ բարոյական գործունէութեան առթիւ:

Հանդէսը վերջացաւ երեկոյեան ժամը 6ին եւ ժողովուրդը մեկնեցաւ գոհ սրտով, ի տես իրենց զաւակներու յառաջդիմութեան մայրենի լեզուի մէջ:

Վեհունի

ՄԱՄՈՒԼ

Ներգաղթի մասին

— · —

Աքէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ խմբագրականի մը մէջ (9 մայիս), ներգաղթի կարաւանին մեկնումին առթիւ.

— «Անկարելի եղաւ հասկնալ թէ ինչո՞ւ այսքան ճգճգուեցաւ ու քաշքշուեցաւ ներգաղթը: Լիազօր Պ. Դ. Շահվերդեան սփինքսի պէս լռութիւն պահեց: Երեւան չհետաքրքրուեցաւ անգամ, իսկ գաղթահայութիւնը զանազան ենթադրութիւններով իր մտահոգութիւնները յայտնեց ճգճգման մասին:

Պատճառը ինչ որ ալ ըլլայ,— ցանկերու պատրաստութիւն կամ զտում, վիզէի ստացում կամ պաշտօնական գործողութիւններու դանդաղեցում — անուրանալի է որ խորհրդային կառավարութիւնը ներգաղթի մշակուած քաղաքականութիւն չունի: Ոչ նախապատրաստուած ծրագիր, ոչ աշխատանքի դասաւորում, ոչ ալ կանոնաւորութիւն: Հազարումէկ նազով Մոսկուան հաւանութիւն կուտայ ու Երեւան, իբր մեծ եղելութիւն, ներգաղթի լուրը կ'աւետէ գաղթահայութեան, ցուցական արարողութեամբ:

Է՛հ, փառք տանք այսքանին ալ: Եթէ ներգաղթ բնաւ չըլլի՞ն ··· գիտել կուտայ միամիտ բարեկամ մը: Իրաւունք ունի այդպէս խորհելու: Ժամանակին ալ ամէն բան կը սպասէինք կարմիր սուլթանին բարեացակամութենէն եւ անոր ողորմասրութենէն: Եկեղեցիներու մէջ գոհաբանական արարողութիւններ կ'ընէինք անոր շնորհին արժանանալու համար: Չէ՞ որ տէր ու տիրական էր եւ գերապետը իր հպատակներուն ···

Այդպէս ալ Երեւանը, որ կը սպասէ որ փառաբանեն եւ փառաւորեն զինք, խնկարկեն եւ ծունկ չոքին իր առջեւ, որպէսզի ներգաղթի շնորհը տա՛յ գաղթահայերուն:

Մենք բաժին չունինք այդ փառաբանութիւններուն եւ սարկային խնկարկութիւններուն մէջ: Մենք կը հաւատանք որ Հայաստանը կը պատկանի հայ ժողովուրդին եւ թէ խորհրդ. իշխանութիւնը օտար ուժ մըն է, որ օր մը պիտի ստիպուի հեռանալ: Քանի որ Հայաստանը հայ ժողովուրդին է, ապա ուրեմն, ներգաղթը շնորհ չէ այլ պարտականութիւնը օրուան իշխանութեան, որ այսօր խորհրդային վաղը կրնայ ըլլալ դաշնակցական կամ ռամկավար:

Մենք անոնց հետ չենք՝ որ կը ծափահարեն այսօրուան ներգաղթը, մենք դէմ ենք ներգաղթին, որ պատահական, քմայական բնոյթ ունի եւ հեռու է ծառայելէ հայրենիքի և գաղթահայութեան շահերուն:

Մենք կը պահանջենք ծրագրուած ներգաղթ, տեւական ու անվերջ ներգաղթ, ոչ թէ մեր սեւ աչքերուն, այլ Հայաստանի վաղուան բարօրութեան եւ ապահովութեան համար: Հայաստանի բնակչութեան աճումը կը նկատենք մեր գոյութեան կարեւոր երաշխիքներէն մին:

Ողջունելով մէկտեղ ֆրանսահայ կարաւանին մեկնումը, ժպիտը մեր դէմքին վրայ եւ ուրախութիւնը մեր հոգիին մէջ, գիտել կուտանք որ Հայաստանի խորհ. իշխանութիւնը իր պարտականութիւններուն նուազագոյնը կը կատարէ, հինգ տարին անգամ մը 1500 հոգինոց կարաւան մը ճամբայ հանելով»:

ՑԻՒՐԻԽՆԻ

— · —

Ցաւով կը հաղորդենք հետեւեալ կորուստները.— Վանայի վաղեմի եւ պատասխանատու ընկերներէն՝ Յակոբ Աղամեան մեռած է մայիս 2ին, Վիէնի մէջ, ուր հաստատուած էր վերջին տասնամեակին:

Մեռած է նոյնպէս Յարութիւն Զամբութեան, Շումէնցի, որ երկար տարիներ եղած է դաշնակցական շարքերուն մէջ ու եռանդուն կերպով մասնակցած Շումէնի հայ ազգային կեանքին: Ընտանեկան դժբախտութիւններն ու նիւթական ձախորդութիւնները զինքը նետած էին Սոֆիա, ուր աւելի բախտաւոր չեղաւ դժբախտ Յարութիւնը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ընթեռնելի եւ մելանով:

ՀԱՅ ՀԱՆՐԱԳԻՏԱԿ

Կը խնդրուի «Յառաջ»ի բոլոր այն ընթերցողներէն, որոնք համալսարանական ուսումով օժտուած են (բժիշկներ, փաստաբաններ, ճարտարապետներ, երդիճակներ եւն.), որ իրենց հակիրճ կենսագրականը եւ լուսանկարը հանիք ղրկել ԱՆՊԱՅՄԱՆ եւ ՇՈՒՏ հետեւեալ հասցէին: Կենսագրականին մէջ նշանակել ծննդավայրը: **P. M. BODOURIAN, Frumoasa - Ciuc (Roumanie).**

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԺՈՂՈՎՐԴԱԿԱՆ ՆՈՐ ԵՐԳԵՐ.— Անուշ (Թանկօ), 2. Առոյգ ծիղ (սկաուտական), 3. Ռա՛հ, բան, բում, բամ (սկաուտական), 4. Լծակ եւ անիւ (ազգային): Հեղ. Արտաշէս Քիւրքճեան եւ Նուարդ: Գին 1 ֆրանք: Կեդրոնատեղի Գրատուն Հրանտ - Սամուէլ, 51, Rue Monsieur le Prince, Paris, (6):

«ԱՆԱՀԻՏ», հանդէս մտածման եւ արուեստի: Եօթներորդ տարի թիւ 1—3 (1936 յունուար - մայիս): Տարեկան բաժնեգին՝ Ֆրանսա, Սուրիա եւ պալքանեան երկիրներ՝ 100 ֆր., ուրիշ երկիրներ՝ 5 տոլար: Հասցէ.— A. Tchobanian, 9, Rue Say, Paris (9).

MANUSCRITS ARMENIENS DE TRANSYLVANIE, vus et décrits par Frédéric Macler, chargé de mission du ministère de l'Education Nationale. Paris, Librairie Orientaliste Paul Geuthner, 12 Rue Vavin (6). Prix 30 francs.

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— — o —

Հոն ես ազգականներ ունէի, որոնք իրենց սեփական տունն ու տեղը ձգած՝ եկեր հաստատուեր էին այդ գիւղը եւ կը մնային «քաւոր Արտաշին» տունը: Մօտ երկու ամիս առաջ ես յաջող պարագաներու տակ վայելած էի այդ տան սրտաբուխ նահապետական հիւրասիրութիւնը, եւ ազգականիս տեսութիւնը: Մեր նպատակն էր Պօղի գիւղէն առաջնորդ մը գտնել եւ անցնիլ Վրացական սահմանը: Այդ օրերուն Վրաստանը դեռ խորհրդային չէր դարձած:

Բայց այդ մեր գեղեցիկ յոյսը, երազը յուսախաբութեան փոխուեցաւ: «Քաւոր Արտաշի» հիւրասէր ու նահապետական տունը գրեթէ իր տան դռները փակեց մեր առջեւ: Ազգականս անզօր էր խօսք հասկցնելու տան տիրոջ, չէ՞ որ ինքն ալ աւելորդ բեռ մըն էր այդ տան մէջ: Հազիւ կրցանք փոքրիկ անկիւն մը ճարել այդ տան մէջ, գիշերը մնալու համար, պայմանաւ որ առաւօտուն շատ կանուխ հեռանանք գիւղէն:

Վրացական սահմանը անցնելու մեր ծրագիրը ջուրը ինկաւ: Նոր որոշում մը տուինք,— կտրել Պօղի գիւղի թիկունքին հսկայ, անտառոտ լեռը, եւ կարճ ճամբէն՝ Դարաչիչէք գիւղի վրայով անցնիլ Երեւան: Հսկայ լեռը ցցուած էր մեր առջեւ, օդը ցուրտ, ձիւնամրրիկ, մութ ու մշուշ ամպեր լերան գագաթը ծածկած էին, քամին կ'ոռնար, ձիւնափոշին բոլոր ճամբաները գոցած էր: Լեռն ի վեր սկսանք բարձրանալ, դէպի վար չգլորուելու, խորխորատ մը չիյնալու համար: Քամին ոռնոցը, ծառերու խշրտոցը, ահ ու սարսափ կը պատճառէին: Փոքրիկ շրջանակի մը մէջ գրեթէ թաւալ կուգայինք: Վերը ամպամած երկինք մը, վարը փոթորկոտ լեռը: Մենք կը մագլցէինք գրեթէ լեռն ի վեր: Լերան դէմ պայքարի ելած էինք: Ամէն գինով կ'աշխատէինք լեռը բարձրանալ: Մեր բոլոր ջանքերը զուր անցան: Խօլ քամին մեզ ետ կը շպրտէր եւ թաւալգլոր վար կը սահէինք, միեւնոյն կէտին վրայ կուգայինք ու կը մնայինք: Մեր ակնարկները ակամայ ետ կը դառնային դէպի Պօղի գիւղը: Կարօտի ու անձկութեան նայուածքներով կը դիտէինք հանգիստ ու անփոթորիկ գիւղը: Լեռը անմատչելի էր— փոթորիկը մեզի ճամբայ չէր տար: Գիւղը անմատչելի էր, մեզ փախստականներս չէր հիւրընկալեր: Դէպի Դիլիջան դառնալը աւելի վտանգաւոր էր: Մեր երեք ճամբաները փակուած, քար սիրտ կարիճներ դարձած էին: Այս անորոշ կէտին վրայ վերջին փորձ մը կատարեցինք լեռը անցնելու: Մեր ամբողջ պրկուած ջիղերը, ամբողջ ուժն ու կորովը գործածեցինք, վերջին յուսահատական արշաւանքը սկսանք: Լերան կէսը հազիւ հասած էինք, նոր ու ահարկու փոթորիկ մը մեզ վար գլորեց: Մեր ձեռքերը, ոտքերը, երեսները պաղիլ սկսան, սառոյց մահուան մը սարսուռը անցաւ մեր երակներուն մէջէն:

— Մահը՝ մահ է, ըսաւ ընկերս, փոխանակ հոս ցուրտէն ու բուքէն մեռնելու, երթանք Դիլիջան, եթէ բռնուեցանք՝ հոն կը մեռնինք արագ մահով մը. եթէ ազատեցանք աւելի լաւ:

Մութ խաւարին հետ մենք մտանք Դիլիջան: Դիլիջան մեզ հիւրասիրող տանտէրը տեսաւ մեզ, արագ արագ մօտեցաւ եւ շատ ցած ձայնով մը.

—Հոս չմնաք, շուտ քաղաքէն դուրս ելէք, բոլոր տուները կը խուզարկեն, աքսորի կարաւանէն 5—10 մարդ փախած են: Երկուքը ձերբակալուեցան եւ տեղն ու տեղը գնդակահարուեցան. շուտ հեռացէք դէպի Գօլովինի մալական գիւղը գացէք, քաղաքին վերջին ծայրը կամուրջին քով պահ մը կեցէք, ես ձեզի հաց եւ ծխախոտ կը բերեմ:

Մենք կատարեցինք այդ մարդուն ըսածները: Երբ կը սպասէինք մեր բարերարին բերելիքներուն, քաղաքին կողմէն 4—5 կարմիր զինուորներ արագօրէն դէպի մեզ կը մօտենային: Ընկերս գդուշացուց զիս ···

— Օնէ, հեռանանք, այս մարդիկը մեզի համար կուգան:

Հեռացանք արագ քայլերով:

— Ընկերներ, կեցէք, ընկերներ կանգնեցէք, ձայն տուին անոնք:

— «Մի կանգնիր, Օնէ, քալէ, մենք մատնուած ենք. քու մարդը որ մեզի հաց պիտի բերէր, մեզ մատնած է, քալէ, արագ քալէ, մտնենք անտառը եւ ծառերուն մէջ պահուինք»:

Արագ քայլերով, գրեթէ վազելով մտանք խոր անտառը, ծառերու խիտ թաւուտներուն մէջ պահուեցանք եւ սկսանք դիտել խճուղին:

Պարզկայ գիշեր էր. գեղեցիկ լուսին մը կար. խճուղին պարզօրէն կը տեսնէինք, եթէ մատնուած ենք ու կը հետապնդուինք, հիմա մեզ հետապնդողները ճանապարհին վրայ պիտի երեւին, եթէ հակառակն է, այդ մարդիկը ինչո՞ւ մեր կանգնիլը կը պահանջէին: Ընկերոջս հետ այս խորհրդածութիւնները կ'ընէինք եւ որոշ եզրակացութեան մը չէինք կրնար գալ, յամենայն դէպս որոշեցինք մօտ 1—2 ժամ սպասել անտառին մէջ: Վայրկեանները, ժամերը խաղաղ անցան. ճանապարհին վրայ շարժում, եկող գացող չկար: Քաղաքին կողմը կատարեալ խաղաղութիւն կը տիրէր: Այս գործին մէջ առեղծուած մը կար, անլուծելի ու անհասկնալի:

— Չէ, Վալօտիա, չէ, իմ բարեկամս մեզ չի մատներ, ան այնքան անազնիւ չէ. եթէ մատնելու նպատակ ունենար, քաղաքին մէջ իր տանը մէջ ձեռք կուտար:

Գօլովինա գիւղը Դիլիջանէն հինգ վերստ հեռու կը գտնուէր: Փոքրիկ գիւղ մըն էր, մեր զօրամասը ժամանակին այդ գիւղը բաւական ժամանակ մնացած էր. բոլոր Մալականները ծանօթ էին ինծի: Մալականները որոշ դժգոհութիւն մը ունէին մեր հանրապետական կառավարութեան դէմ եւ համակրանք ցոյց կուտային դէպի մենշեւիկները:

Այդ գիշեր կ'ուզէինք երթալ այդ գիւղը, հանգստանալու եւ քիչ մը հաց ճարելու համար: Մալականներէն ճանչցուելէ կը վախնայի, բայց ուրիշ ճար չկար, պէտք էր այդ գիւղը երթալ:

Ճանապարհ ինկանք:

Ես հրաշքի չեմ հաւատացած եւ չեմ ալ հաւատար այսօր, բայց եւ այնպէս այդ գիշերը ես ինքզինքս հրաշքի մը առջեւ կը գտնէի: Դէպի մալական գիւղի ճանապարհին վրայ մեզմէ մօտ հարիւր քայլ հեռու 15 տարեկան տղայ մը կ'երթար. մօտեցանք այդ պատանիին:

— Ո՞վ ես, ո՞ւր կ'երթաս հարցուցինք:

— Ես Եղիտի եմ, կ'երթամ այս մալական գիւղը, պատասխանեց շատ մաքուր հայերէնով, կ'երթամ աղայիս տունը:

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(41)

կատարել ինծ մօտ:

Մինչեւ այսօր խորհրդ. քաղաքացիութեան իրաւունքը մերժուած է մի-միայն չորս անձերու: Որոշ թիւով դիմումներու պատասխանը դեռ եւս չէ ստացուած:

Շոգենաւի վարձքին համար Ֆրանսական կառավարութիւնը տրամադրած է 375,000 ֆրանք (300,000ը աշխատանքի նախարարութենէն, 75,000ը ներքին գործոց նախարարութենէն) իսկ Ժընեւի Նանսէնեան Օֆիսը 125,000 ֆրանք: Նանսէնեան Օֆիսը Բարեգործականի տրամադրութեան տակ դրած է նաեւ 10,000 ֆրանք, իբրեւ մասնակցութիւն ոչ-աշխատաւոր ներգաղթողներու մինչեւ Մարսէյլ փոխադրութեան ծախուց:

Հ. Բ. Ը. Միութիւնը իր միջոցներով ապահոված է ոչ-աշխատաւոր ներգաղթողներու Ֆրանսայի զանազան կողմերէն մինչեւ Մարսէյլ ճանապարհածախսը, ինչպէս նաեւ անխտիր բոլոր ներգաղթողներու գոյքերու իրենց տուներէն մինչեւ Մարսէյլ փոխադրական ծախքերը: Բարեգործական Միութիւնը ապահոված է նոյնպէս շոգենաւի վրայ սնունդի մատակարարութիւնը:

Ինչպէս ինծի նոյնպէս եւ ՀՕԿի Կեդր. Գրասենեակին եղած բազմաթիւ դիմումներուն իբրեւ պատասխան կը յայտնեմ որ ներգաղթի համար նոր արձանագրութիւններ չեն կատարուիր: Մօտալուտ ներգաղթի մը կազմակերպութեան մասին տարածայնուած լուրերը չեն համապատասխաներ իրականութեան: Երբ այդ մասին նոր հրահանգ մը հասնի Խորհ. Հայաստանի կառավարութենէն, անմիջապէս պիտի տեղեկագրուի հասարակութեան, պատկան մարմիններու կողմէ:

Մարսէյլի նպաստը չվերականգնուեցաւ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ.—

Մայիս 12ին (եւ ոչ թէ 11ին, ինչպէս սխալմամբ գրուած էր անցեալ թղթակցութեանս մէջ) բացուած Մարսէյլի նահանգային ընդհանուր ժողովը վերջացուց իր աշխատանքները, մայիս 15ին, ուրբաթ օր:

Ինչո՞ւ պահենք, բոլորս ալ կը հաւատայինք թէ, 1936ի այս արտակարգ նստաշրջանը, պիտի զբաղի վերջապէս հայ նպաստազուրկ բանուորներու խնդրով եւ պիտի տայ արդար որոշում մը:

Սակայն յուսախաբ եղանք:

Նահանգային ժողովը ոչ միայն չզբաղեցաւ մեզի համար այնքան կարեւոր հարցով, այլեւ այդ ժողովին մաս կազմող բանուորական ներկայացուցիչներն ալ բառ մը չարտասանեցին, ինչպէս կրցանք ստուգել մամուլի զեկոյցներէն եւ ուրիշ մարմիններէն: Ուրեմն, այնքան կենսական այս հարցը նորէն թաղուեցաւ: Դարձեալ կը գրեմ այս մասին:

ԱՐԱԲՆԵՐԸ ԿԸ ՄԵՐԺԵՆ ԲԱՆԱԿՑԻԼ
Պահանջելով դադրեցնել ներգաղթը

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 18 թուականով.—

Կացութիւնը միշտ ծանր է Հրեաներու եւ Արաբներու միջեւ: Բացառիկ վիճակ հրատարակուեցաւ նաեւ հին քաղաքին մէջ: Արաբները վճռապէս մերժեցին մարզպանին առաջարկը, որ կը թելադրէր պատուիրակութիւն մը ղրկել Լոնտոն եւ բրիտանական կայս. յանձնաժողով մը կազմել, հրէական ներգաղթի խնդիրը քննելու համար: Արաբները կը մերժեն որ եւ է բանակցութիւն, ցորչափ չէ դադրած հրէական ներգաղթը: Քաղաքացիական անհնազանդութեան պայքարը եւ ընդհ. գործադուլը կը շարունակուին: Մարզպանը կարգ մը տեսակցութիւններ ունեցաւ արաբ վարիչներու հետ եւ անոնց ներկայացուց ծրագիրներ՝ ներգաղթի սահմանափակման մասին: Բայց Արաբները վճռած են չընդունիլ որ եւ է մասնակի կարգադրութիւն կամ առաջարկ որ ամբողջովին չի դադրեցներ ներգաղթը: Երուսաղէմի մէջ կացութիւնը լարուած է ծայրայեղօրէն: Աւստրիական հպատակ ուխտաւոր մը սպաննուեցաւ.— չորրորդ զոհը շաբաթ օրէն ի վեր — եթովպական հիւպատոսարանին մօտ:

*** Անգլիական կառավարութիւնը որոշեց կայս. յանձնաժողով մը կազմել, քննելու համար Պաղեստինի կացութիւնը եւ արաբ ու հրեայ ժողովուրդներուն տրտունջները:

*** Լոնտոնի թերթերը կը հաստատեն թէ Պաղեստինի բրիտանական իշխանութիւնները միտք չունին տեղի տալու արաբական պահանջներուն առջեւ: Մարզպանը արդէն պատրաստած է աշխատանքի ցուցակները՝ յառաջիկայ վեց ամիսներու ներգաղթին համար: Պիտի ընդունուին մօտ 4000 հոգի, ինչ որ գրեթէ հաւասար է նախընթաց վեց ամիսներու համեմատութեան:

*** Եաֆայի մէջ գործադուլ հռչակուած ըլլալով, Թէլ-Ավիվի հրէական գաղութը կը գործածէ երկուշաբթի օրէն ի վեր, իբրեւ նաւահանգիստ: Առժամեայ քարափ մը շինուած է:

Երուսաղէմի աղբահաւաքները ամէնէն առաջ գործադուլ հռչակած ըլլալով, քաղաքին մաքրութիւնը մեծ դժուարութեանց կը հանդիպի:

*** Ներկայ խլրտումները սկսան ապրիլ 19ին, երբ դէպքեր պատահեցան Եաֆայի եւ Թէլ-Ավիվի մէջ, զոհեր պատճառելով թէ Արաբներուն եւ թէ Հրեաներուն: Արաբները օգտուեցան առիթէն, քաղաքական նպատակներ հետապնդելու համար: Առարկելով թէ ժամանակը եկած չէ պատուիրակութիւն մը ղրկելու Լոնտոն, բանակցութեանց համար, անոնք գործադուլի հրաւիրեցին խանութներու եւ փոխադրութեանց բանուորները: Իրենց նպատակն էր պայքար մղել հրէական ներգաղթին դէմ: Յետոյ միացուցին զանազան հոսանքներ եւ կազմեցին Արաբական Գերագոյն Կոմիտէն, որ հրամայեց շարունակել գործադուլը, մինչեւ որ բրիտանական կառավարութիւնը դադրեցնէ հրէական ներգաղթը: Այս որոշման յաջորդեց քաղաքացիական անհնազանդութեան պայքարը, անցեալ ուրբաթ օրէն սկսեալ: Նախ պիտի մերժեն տուրք վճարել, յետոյ գործադուլի պիտի հրաւիրեն պետական պաշտօնեաները:

Այս բոլոր անցուդարձերու միջոցին, կ'անէին անկարգութիւնները.— աւարառութիւն, հրկիզում հունձքերու կամ շէնքերու, զինեալ յարձակում, խզում եւ քանդում հեռագրի եւ հեռաձայնի գիծերու եւն.: Իբրեւ զգուշական միջոց, անցեալ շաբթու օգնական զօրք ղրկուեցաւ Եգիպտոսէն:

Յունաստան զօրավար մըն ալ կորսնցուց

Զօրս նախկին վարչապետներէն վերջ, որոնք յանկարծամահ եղան իրարու ետեւէ, Յունաստան կորսնցուց նաեւ զօրավար մը, Փարասքէվոփուլօս: Առջի օր հեռագիր մը կը հաղորդէր անոր մահը:

Հանգուցեալը յունական բանակին ամէնէն ականաւոր սպաներէն մէկն էր: Երբ Մեծ պատերազմը ծագեցաւ, ջերմապէս կուսակից էր որ Յունաստան ևս մասնակցի դաշնակիցներու կողքին: Այս առթիւ բանախօսութիւններ սարքեց, յօդուածներ եւ գրքոյկներ հրատարակեց եւ վերջապէս արժեցուց իր տեսակէտը: Հրամանատարութեան պաշտօն մը ստանձնեց Սելանիկի մէջ, իսկ յետոյ նշանակուեցաւ սպարապետ Փոքր Ասիոյ բանակին: Երբ Կոստանդին թագաւորը վերահաստատուեցաւ, Յունաստանէն հեռանալով եկաւ Փարիզ, ուր հինգ տարի մնաց, իր յուշերը գրելու համար: 1926ին Զօր. Փանկալօս դիկտատուրա հռչակած ըլլալով, Աթէնք հրաւիրեց Փարասքէվոփուլօսը, բայց կարելի չեղաւ համաձայնութիւն գոյացնել եւ նորէն քաշուեցաւ:

ՉԱՆԱՉԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԷՆԿԻՒՐԻԻ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՆՈՐ ԴԵՍՊԱՆԸ, Պ. Փոնսօ (նախկին մարզպան Սուրիոյ), ունկնդրութեան ընդունուելով Աթաթիւրքին կողմէ, ներկայացուց իր յանձնարարագիրները: Աթաթիւրք զայն վար դրաւ աւելի քան մէկ ժամ: Անգլիական նոր դեսպանն ալ, Սըր Փըրսի Լորէն, ունկնդրութեան ընդունուեցաւ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԴԱՀԼԻՃԸ երկուշաբթի օրուան ժողովին մէջ քննեց պատժական տնօրինութեանց խնդիրը: Կարգ մը նախարարներ այլեւս աւելորդ գտան անոնց շարունակութիւնը: Այս առթիւ Պ. Իտըն տեղեկութիւններ հաղորդեց տըմ-տըմ գնդակներու գործածութեան մասին, որոնց դէմ բողոքած էր Իտալիա: Իր զեկուցման համաձայն, գաղտնի գործակալ մը ներկայացեր է անգլիական զինագործարանի մը, կեղծ թուղթեր շինելով, Անգլիան յանցաւոր հանելու համար: Խօսեցաւ նաեւ Պլումի հետ ունեցած տեսակցութեան մասին:

40,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐ գործադուլ հռչակեցին Պուլկարիոյ մէջ, ծխախոտի գործարանատէրները մերժած ըլլալով աւելցնել աշխատավարձը: Հաւանական է որ ուրիշ արհեստներու պատկանող բանուորներ ալ միանան:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆԸ միշտ խառնակ է: Մուսոլինի ունկնդրութեան ընդունելով Աւստրիոյ նախկին փոխ-վարչապետը, իշխան Շթարէմպէրկ, չափաւորութեան խրատներ տուաւ: Իշխանը տրամադիր կ'երեւայ դաւադրութիւն մը սարքելու: Կասկածներ կան նաեւ Օթոն արհեդուքսի մասին, որ կ'ուզէ գրաւել Աւստրիոյ գահը: Լուծեալ կազմակերպութիւնները կը մերժեն յանձնել իրենց զէնքերը:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ ՊՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊԻ «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ Պրոպականտի ցանծնախումբին 5րդ դասախօսական ժողովը այս ուրբաթ 22 Մայիս, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ.Յ.Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Նիւթ՝ «Մ. Վարանդեան եւ Հայրենիքը»: կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

Դասախօսութիւն

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Միտքերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Զօրմիսեանի դասախօսութեան շուրջ: կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ
ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (Նախագահ Կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին):

Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

Կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ, Օր. ԱՒՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Կ'արտասանէ Օր Մ. ՍՍՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն):

Մուտք՝ 5 ֆրանք:

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գեղարուեստական մեծ ցերեկոյթ

Փարիզի 18րդ թաղամասի քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

(Métro: Jules Joffrin)

կիրակի, 24 Մայիս, ժամը 14.30ին

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՋԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

Հովանաւորութեամբ փարիզահայ յայտնի դէմքերու

Կը թանձրանն հայ զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները

ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ, ԳՆԴ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ

ինչպէս նաեւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին:

ԿԵՆԴԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐ

Կը ցուցադրուին Անդրանիկի զէնքերն ու շքանշանները:

Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետն ու օտար հիւրեր:

Տոմսեր՝ 5, 10 եւ 15 ֆր.:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

Կը տօնուի Ֆ. Կ. Խաչի Կրընոպլի Մասնաճիւղին կողմէ

21 Մայիս, հինգշաբթի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին

Կը խօսի ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Հանդէսէն վերջ թէյասեղան՝ ի նպաստ մանկապարտէզին,

դպրոցի սրահին մէջ:

Մուտքը ազատ է:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

ՖՐԱՆՍԱՀԱՅ ԿԱՊՈՅՏ ԽԱՉԻ Անկէնի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը տեղի պիտի ունենայ Մայիս 20ին, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, Café des Sportsի մէջ: Խիստ կարեւոր օրակարգ: Ներկաներու թիւը օրինաւոր պիտի համարուի: կը խնդրուի ճշդապահ ըլլալ եւ անդամատետրը միասին բերել:

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ այս շաբաթ երեկոյ, իր դպրոցի սրահին մէջ, 6 պլիս Պուլվար Ռօտէն: կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի բոլոր անդամ-անդամուհիներէն ներկա գտնուիլ:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Լիոնի վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերուհիները, վաղը, հինգշաբթի, կէս օրէ վերջ ժամը 3ին, 181 Cours Lafayette, Ջարգարեան գրադարանին մէջ: Օրակարգ՝ պատգամաւորի ընտրութիւն:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Վաղը, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,

Կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ԳԱԲԻԿԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայկական հարցը 1913ին:

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՀԱՅ ՐԸ ՀՊԱՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ ԵՆ»

— Աւելի այն շեշտը՝ որով կը յայտնէք ինծի ձեր մէկ գաղտնիքը: Եթէ չեմ սխալիր, յեղափոխական ձեռնարկ մը խոտոր կը համեմատուի որ եւ է պետութեան օրէնքներուն:

— Այս բացատրութիւնը ի զօրու չի կրնար ըլլալ մեր կազմակերպութեան համար այսօր, եւ մանաւանդ Յունաստանի, Ֆրանսայի, Եուկոսլավիոյ, Պուլկարիոյ եւ աշխարհի բոլոր պետութեանց համար, բացի անոնցմէ որ պահանջներ ունինք:

Միւս ամբողջ աշխարհին համար մենք ազգայնականներ ենք: Տարբեր հարց թէ 87 (46) տարիներ առաջ մեր կազմակերպութեան սկզբունքները ընկերվարական սկզբունքներ էին: Անդէն մեր կազմակերպութիւնը հաստատուած է Բ. Միջազգայինի մէջ: Մեր հայրենիքը Թուրքերու լուծին տակ կը գտնուէր: Պէտք էր ամէն գնով ազատագրել զայն: Ինչպէ՞ս կրնայինք յաջողիլ եթէ չգործէինք այնպէս՝ ինչպէս ձեր Ֆիլիքի Էթէրիան (Ծ. Խ. Հելլէն Յեղափոխական հին կազմակերպութիւն մը):

— «Իրական յեղափոխականներու պէս, գաղտնի գործելով, մեր ընկերներն ու գործակալները ունէինք ամբողջ աշխարհի մէջ, եւ ոչ ոքի կը վնասէինք բացի Թրքական իշխանութենէն, որուն լուծին տակ կը գտնուէր մեր երկիրը, եւ ուր փոքրամասնութիւն եղած էինք:

«Մի կարծէք որ Յունաստանի մէջ փոքրամասնութիւն կը կազմենք մենք: Յունաստանի հիւրերն ենք մենք, եւ հաճոյքով պիտի ուզէինք իր զաւակները ըլլալ»:

— Ի՞նչպէս կը յատկանշէք դուք փոքրամասնութիւն մը:

— Միջազգային օրէնքներու հիման վրայ փոքրամասնութիւն կը նշանակէ ժողովուրդ մը, որ նախապէս տիրող էր այն երկրին մէջ, ուր կ'ապրի անիկա այսօր՝ տիրապետողի մը իշխանութեան ներքեւ:

— Հետեւաբար ձեր կազմակերպութիւնը նուիրուած է Հայաստանին:

— Մեծագոյն Հայաստանին, որովհետեւ, անոր մէկ մասը արդէն մերն է: Խորհրդային Հայաստանը:

— Ուրեմն կը ճանչնա՞ք խորհրդայնացումը:

— Որովհետեւ մեզի չի վնասեր: Կը տեսնէք որ, եթէ համայնավար վարչաձեւը խոցեց մեր շարքը գտնուող ժողովուրդները, մեզի ոչ մէկ վնաս հասցուց, ոչ եկեղեցիին, ոչ ուրիշ բան:

Միայն մեր լեզուի ուղղագրութիւնն է որ վնասեց, որովհետեւ Հայաստանի մէջ կը գրեն այնպէս ինչպէս կը խօսին:

Ես այնպէս հասկցայ, թէ այս կուսակցութեան պատկանող Հայերը չեն դադրած բաղձալէ Հայաստանի մը, զոր կ'որոշէր Սեվրի դաշնագիրը: Բայց, անպատասխանատու կերպով շրջան ընող այն զրոյցները, թէ ամէն տեղ գոյութիւն ունի եւ կը գործէ յեղափոխական կազմակերպութիւն մը, առասպելներ են, «Յեղափոխական» տիտղոսի մեծ թիւրիմացութիւն մըն է, այս՝ եւ ուրիշ ոչինչ: Արդէն ուրիշ Հայ մը, որ կուսակցական գործերու խառնուած է, վճռական կերպով յայտնեց ինծի.

— «Յունաստանի մէջ կը գտնուինք: Մեր հայրենիքը կը նկատենք զայն: Ջինու՞ր կ'ուզէ մեզմէ, պիտի տանք անոր: Տուրքե՞ր կը պահանջէ, պիտի վճարենք՝ ինչպէս բոլոր Հելլէնները»:

«ՌԱՄԿԱՎԱՐ»

Եթէ վերեւը յիշուած ազգայնական Հայերու կուսակցութիւնը մեծ է, գոյութիւն ունի նաեւ ուրիշ զօրաւոր կուսակցութիւն մը, որ «Ռամկավարներունն է: «Ռամկավար» կը նշանակէ «արմատական - ազատական»: Իսկ իր ձախ սկզբունքները նախորդէն աւելի ձախ են (?):

Այս երկու կուսակցութիւնները կը պայքարին—այսպէս ըսենք— համայնքի իշխանութիւնը ձեռք առնելու համար, եւ այս հակառակութենէն առաջ կուգան բախումներ, որ շատ անգամ կը յանգին ոճիրներու:

Հայ Յեղափոխական Դաշնակցութեան պատկանողները, ուրիշ խօսքով Դաշնակները, կը փափաքին պարզել ազգային դրօշակը, այսինքն եռագոյնը (կարմիր, կապոյտ, նարնջագոյն), իսկ ռամկավարներուն համար նոյն բանն է եթէ դրօշակը կարմիր ըլլայ եւ վրան մուրճ-մանգաղով, ինչպէս որ է Խորհրդային Հայաստանի մէջ:

(3)

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹՍԽԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 21 ՄԱՅԻՍ — JEUDI 21 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3120

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՅԱՂԹԱՆԱԿԻՆ ԲԵՌԸ

Կը մօտենան օրերը նոր երեսփ. ժողովին գումարման ,— Յունիս 1, երբ իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի ընկերվարական կուսակցութիւնը:

Ընտրական յաղթանակէն ի վեր, տաժանելի երկունքի մը բռնուած է ժողովրդական ճակատը: Աւելի ճիշդ՝ ընկերվարական կուսակցութիւնը. քանի որ միւս ուղեկիցներէն Համայնավարները կ'ուզեն պահել իրենց անկախութիւնը, իսկ արմատականները այնքան ալ տաք չեն, կամ տրամադիր չեն շատ յառաջ երթալու:

Դեռ միւս թեւերէն անկախ ընկերվարականները եւ ուրիշներ, թուական ուժ մը չեն ներկայացներ,— 70-75 ձայն: Իսկ ամէնէն ծաւալուն եւ հզօր կազմակերպութիւնը, Աշխատանքի Ընդհ. Դաշնակցութիւնը, արդէն յանձնեց իր պատասխանը,— պայմանաւոր գործակցութիւն, առանց դահլիճին մէջ մտնելու:

Եթէ հաշուենք, նաեւ, աջակողմեան տարրերուն ճնշումը, դիւրին է եզրակացնել թէ ինչքան ծանր կացութեան մը մատնուած է վաղուան վարչապետը, Լէօն Պլում :

Ան իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի կռնակը տուած ժողովրդական ճակատին: Միայն ընկերվարական կուսակցութեան ձայները բաւական չեն, պահելու կամ արդիւնաւորելու համար այդ իշխանութիւնը:

Միւս կողմէ, հանդիսաւոր ուխտ մը ունին ճակատին երեք հիմնական ուժերը,— ընկերվարական, արմատական եւ համայնավար: Եւ ունին ծրագիր մը, որ իբրեւ ուղեցոյց պիտի ծառայէ նոր դահլիճին:

Արդ, նախարարութիւնը չէ կազմուած տակաւին, իսկ անոր բուն ծրագիրն ալ կը մնայ անորոշ: Ինչ որ կը գրուի թերթերու մէջ կամ կ'արտասանուի բեմերու վրայ, աւելի շատ կապ ունի սկզբունքի խնդիրներու հետ: Տակաւին համաձայնութիւն չէ գոյացած «անելիք»ներու, գործնական քաղաքականութեան մասին:

Յաղթանակը , ինքնին, զանազան կասկածներ յարուցած ըլլալով քաղքենի - դրամատիրական շրջանակներու մէջ, վաղուան վարիչները ահա մէկ ամիսէ իվեր ամէն միջոց կը փորձեն, վստահութիւն ներշնչելու համար:

Ի՜նչ հնարամտութիւններ, այս առթիւ...

Անցեալ օր թերթ մը գիտել կուտար թէ վաղուան վարչապետը ուրիշ լեզու գործածեց Փարիզի Ամերիկեան Ակումբին մէջ, իր քաղաքականութիւնը պարզած ատեն, եւ տարբեր չէշտ՝ նոյն գիծերը, կուսակցութեան հրապարակային ժողովին մէջ:

Առաջին ճառը գնահատուեցաւ նոյն իսկ «մեծ մամուլ»ին , քաղքենի թերթերու կողմէ, իբրեւ լուրջ եւ վայել պետական մարդու մը: Իսկ միւսը...

Ըսէ՞նք թէ համայնավարները դժգոհ մնացին առաջինէն, հաւատակի արձանագրելով զայն, եւ սպասելով աւելի յստակ արտայայտութիւն:

Այս տեսակէտէն, շատ աւելի վարպետ են համայնավարները:

«Իւմանիթէ», կուսակցութեան պաշտօնաթերթը, կ'ազդարարէր երէկ, ճակատէն,— «Ժողովուրդը պաշտպանելու համար պէտք է պաշտպանել ֆրանքը »:

Դեռ շատ աւելի պերճախօս օրինակներ :

Կուսակցութիւնը շատ խելօք յայտարարութիւն մը խմբագրած էր, մայիս 14ին, իբրեւ պատասխան ընկերվարականներու կոչին:

Նոյն հարցին առթիւ գումարուած կուսակցական ժողովին առթիւ, ընդհ. քարտուղար Պ. Թորէզ իր զեկուցման մէջ կը յայտարարէր, — Մենք աւելի հեռուն կ'երթանք, մեր ուզածը խորհ. իշխանութիւն է (Սովետ):

Այս յայտարարութիւնը — մօտաւորապէս — հրատարակուեցաւ ուրիշ թերթերու , բայց ոչ «Իւմանիթէ»ի մէջ:

Ուրիշ յատկանշական երեւոյթ մը:

Համայնավար կուսակցութիւնը հրապարակային ժողով ունէր երկուշաբթի գիշեր, երկու տարբեր վայրերու մէջ, փառաբանելու համար շահուած յաղթանակը:

Ամփոփելով այս առթիւ խօսուած ճառերը, « Իւմանիթէ » կը գրէ.— Տիւքլօ (կուսակցութեան նախորդ ընդհ. քարտուղարը) յիշեց թէ « Ֆրանսայի ժողովուրդին միութեան համար հետապնդուած քաղաքականութիւնը փոխեց դէպքերու ընթացքը»:

Այս նոյն ճառին առթիւ, «Թան» կը գրէ.

— « Պ. Ժագ Տիւքլօ, երեսփոխան Փարիզի, գովեց համայնավար կուսակցութիւնը որ կրցաւ հաշտեցնել եռագոյն դրօշը եւ կարմիր դրօշը, «Մարսէյեզ»ը եւ «Էնթէրնասիօնալ»ը:

Անշուշտ համայնավարները չեն ծածկեր իրենց վերջնական հեռանկարը,— «Ֆրանսայի խորհրդային հանրապետութիւն » , ինչպէս կոչեց Վայեան Քութիւրիէ :

Հարցը այն է որ, կարմիրները կ'ուզեն իրենց տենչերը իրականացնել յուշիկ – յուշիկ, տեղ մը տէր կանգնելով Ժան տ'Արքի, ուրիշ տեղ մը պատերազմ հռչակելով 200 մեծահարուստ ընտանիքներուն դէմ, պարագային համեմատ երգելով «Մարսէյեզ»ն ու «Էնթէրնասիօնալ»ը, ի հարկին իրարու կցելով եռագոյնը եւ մուրճ–մանգաղը:

Մինչ այս մինչ այն, անոնք չարժման մէջ դրած են իրենց բոլոր ուժերը, բազմապատկելու, ստուարացնելու, ծաւալուն եւ անդիմադրելի ծովու մը վերածելու համար աշխատաւոր բազմութիւնները,— մրողջ ժողովուրդը, միջին դասն ալ հաշուելով:

Իբրեւ սկզբունքի խնդիր, այս պարագան չի կրնար տհաճութիւն պատճառել ընկերվարականներուն, թէեւ կը խրտչեցնէ արմատականները:

Բայց, գործնական քաղաքականութեան տեսակէտէն, ճիշդ այս պարագան է որ կը ծանրացնէ յաղթանակին բեռը, վաղուան դահլիճին համար:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԻՏԱԼԻՈՅ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՁԳՏՈՒՄՆԵՐԸ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ ՄԷՋ

Լոնտոնի թերթերը կը շարունակեն քննել անգլօ-իտալական յարաբերութեանց խնդիրը, որ սուր հանգամանք ստացած է, Եթովպիոյ գրաւումէն ի վեր: «Մանչէսթըր Կարտիըն» վերլուծելով իտալ.-գերման մերձեցման հաւանականութիւնները, գիտել կուտայ ուշագրաւ խմբագրականի մը մէջ.

—«Այստեղ մեծ երկիւղ չի պատճառեր այնպիսի ձեռնարկ մը զոր իբրեւ թէ աչքի առջեւ ունի Մուսոլինի, այսինքն իտալական տիրապետութիւն՝ Եգիպտոսի, Արաբիոյ և Մօտաւոր Արեւելքի վրայ: Սակայն եւ այնպէս Իտալիա կրնայ մեծապէս «վնասակար ուժ» մը ըլլալ, եւ երբեք զանցառելի խնդիր մը չէ գիտնալ թէ անգլօ-իտալական յարաբերութիւնները տեւական հակամարտութեան վրա՞յ հիմնուած պիտի ըլլան թէ ոչ, մասնաւորապէս եթէ Իտալիա ազատի Աւստրիոյ հոգէն, փոյթ չէ թէ առժամապէս»:

Անգլիական թերթը կը կարծէ թէ իտալական աշխարհակալութիւնը շատ աւելի մեծ երկիւղ կը պատճառէ Միջերկրականի արեւելեան ափերու պետութեանց եւ քննելով փոխադարձ աջակցութեան դաշնագրի մը խնդիրը, երբեք ցանկալի չի գտներ անգլօ-իտալական մրցակցութիւն մը: «Այդպիսի դաշնագրի մը մասին բանակցելէ առաջ, պէտք է կարգադրել պաշտական տնօրինութեանց խնդիրը: Միջերկրականի արեւելեան պետութիւնները կապուած են պատժական տնօրինութեանց, որովհետեւ կապուած են Մեծն Բրիտանիոյ եւ իրենց սեփական ապահովութիւնը կը տեսնեն բրիտանական նաւատորմին գերակշռութեան մէջ »:

« Մանչէսթըր Կարտիըն » կը կարծէ թէ Մուսոլինի փորձ մը պիտի կատարէ մերձեցում հաստատելու Խ. Միութեան հետ եւ թէ վերջերս օգտակար խօսակցութիւններ տեղի ունեցած են Հռոմի մէջ: «Իտալական յաջողութիւնը վերջնապէս հասկցուց անգլիական կառավարութեան թէ ոչ միայն հաւաքական ապահովութիւնն է որ տկարացաւ եւ բրիտանական հեղինակութիւնը նուաղեցաւ, այլեւ վտանգուեցան բրիտանական ապահովութիւնը եւ կայսերական շահերը: Որ եւ է նոր դաշինք Միջերկրականի մէջ՝ հաճութեամբ պիտի ընդունուի բրիտանական կառավարութեան կողմէ, ինչպէս անոնց կողմէ որ կորսնցնելիք կայսրութիւն մը չունին: Մուսոլինիի ծրագիրներն ու փառասիրութիւնները պատին վրայ արձանագրուած են նոյնքան տեսանելի կերպով որքան Եթովպիոյ նուաճումը: Անոնք կրնան յառաջ բերել գերակշռութիւն Մօտաւոր Արեւելքի մէջ եւ, եթէ ոչ Եգիպտոսի նուաճումը, գոնէ Լիբիոյ եւ Եթովպիոյ երկու գաղթավայրերուն միացումը՝ իտալական հողաշերտով մը: Փոխադարձ աջակցութեան տեւական դաշնագիրներու որ եւ է չարք Միջերկրականի մէջ՝ պիտի խափանէ Պ. Մուսոլինիի փառասիրութիւնները, որովհետեւ, եթէ նոյնիսկ ան տրամադիր ըլլայ կռուելու բրիտանական նաւատորմին դէմ, անհաւանական է որ ասպարէզ կարդայ Միջերկրականի բոլոր ծովեզերեայ պետութեանց: Մէկ բան ստոյգ է,— ԻՏԱԼԱԿԱՆ ՃԱԿԱՏԸ ԱՅԺՄ ԵԹՈՎՊԻԱՅԷՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԱԾ Է ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ »:

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Երուսաղէմի հայկական թաղին մէ՞ջ ալ..

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 19թուականով.— Հինգերորդ սպանութիւն մը կատարուեցաւ այս առտու, Երուսաղէմի մէջ: Հրեայի մը դիակը գտնուեցաւ հին քաղաքամասին մէջ: Կառավարութիւնը ամէն միջոց ձեռք առած է, պաշտպանելու համար երկաթուղին: Երուսաղէմէն Հայֆա անգլիացի զինուորներ կը հսկեն անդորրութեան, մասնաւոր ինքնաշարժներով: Երուսաղէմ-Եաֆա ճամբան ալ պաշտպանուած է զինուորներով եւ ոստիկաններով:

Երէկ սպաննուած Աւստրիացիի մը յուղարկաւորութիւնը տեղի տուաւ նոր դէպքի մը: Հազարի չափ Արաբներ, որոնք եկած էին ներկայ ըլլալու կաթոլիկներու եկեղեցին, տեսնելով որ դագաղը ուղղակի գերեզմանատուն փոխադրուած է եւ այնտեղ պիտի կատարուի յուղարկաւորութիւնը, կատղեցան, գացին գերեզմանատուն եւ առին տարին դագաղը: Ոստիկաններ օգնութեան հասնելով, ցրուեցին ցուցարարները, որոնք դագաղը ձգելով փախան: Հրամայուեցաւ լոյսերը մարել գիշերուան ժամը 9էն սկսեալ :

Պաղեստինի պաշտօնաթերթը այսօր հրատարակեց հրէական ներգաղթի վեցամսեայ ցուցակը, որուն համաձայն աշխատանքի պաշտօնատունը 4500 արտօնագիր կը տրամադրէ հրէական գործակալութեան: Հինգ հարիւր արտօնագիրներ վերապահուած են կառավարութեան կողմէ :

*** « Ժուռնալ»ի թղթակիցը կը հեռագրէ նոյն թուականով.— Երեք անգլիացի պաշտօնակիցներու հետ կը գտնուիմ հրապարակի մը վրայ զոր աւերածութիւնները կը մաքրեն տնապարանքով, զինուորներու տեւական հսկողութեան տակ: Փողոցները ամայի են, խանութները փակուած, լոյսերը մարած: Արգիլուած է ժամը 6էն յետոյ դուրս ելլել, առանց մասնաւոր արտօնագրի: Ամբողջ գիշերը պահակներ կը շրջին: Ահա թէ ինչ մթնոլորտի մէջ կը գտնուինք:

Հրեայ մըն ալ սպաննուեցաւ այս առտու, նոտար Մուխթարի տղան : Հայկական թաղին մէջ երեք հարուած պարպուեցաւ ի պատասխան դանակի հարուածի մը որ երէկ մխուած էր Արաբի մը կռնակին:

Այս կացութիւնը կրնայ շատ երկար տեւել: Մանաւանդ որ, այսօր հրատարակուած հրամանագիր մը կ'արտօնէ 4500 Հրեաներու ներգաղթը մինչեւ սեպտեմբեր: Կնքուած համաձայնութեանց սովորական գործադրութիւնն է այս, կ'ըսեն Հրեաները: Իսկ Արաբները դրդիչ ձեռնարկ մը կը նկատեն զայն: Եւ պատասխանն ալ չուշանար: Արաբական կոմիտէն որոշած է պայքարիլ մինչեւ վերջը, մերժելով բրիտանական յանձնաժողովի մը անուանումը: Անշուշտ զգուշական բոլոր միջոցները ձեռք առնուած են: Զինուորական ուժեր բռնած են ռազմագիտական կէտերը, երկաթուղիները, ճամբաները, կամուրջները: Բոլոր կառախումբերուն կ'ընկերանան անգլիական զինուորներ եւ ոստիկաններ :

— o —

ԵԳԻՊՏԱԿԱՆ ՔՐԷՏԻ ՖՈՆՍԻԷԻ մայիս 15ի վիճակահանութենէն 50,000ական փրանք շահեցան հետեւեալ թիւերը.— 1903ի շրջաբերութենէն 617,050 եւ 1911ի շրջաբերութենէն 398,668 թիւ պարտաթուղթերը:

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՂՋԻԿ ՄԸ ՄԱՏՆԵՑ...

Անգիր պատմութիւններ, պատմութիւննե՜ր՝ ներգաղթի մասին: Շոգենաւը մեկնած ատեն:

Եւ ամէն մէկուն մէջ՝ աղջիկ մը սեւաչեայ, բայց կարմի՜ր, կարմի՜ր:

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը խնդրէ արձանագրել.

— Ամէն բան կարգին էր. երբ շոգենաւին սանդուղներէն վեր կ'ելլէի, հարցուցին հանգամանքս: Հազիւ արտասաներ էի «Յառաջ»ի անունը, եւ ահա իբրեւ «քննիչ» կեցած օրիորդ մը մոլտաց, ոմն կոէկուստի կողքին.

— Չէ՛, չէ՛, չէ՛, «Յառաջ»ները տեղ չունին հոս... պէտք է հրաման ստանալ ընկեր Շահվերտեանէն:

Այս ոչինչ: Թշուառ բանուոր մը, անկուսակցական, որ տարիներէ ի վեր կը տառապի անտառուգութեան մէջ եւ արտաքսման թուղթ ունի, զերագոյն ճիգ մը կը փորձէ, ինքզինքը շոգենաւ նետելու համար:

Աղջիկ մը — նորէն աղջիկ մը կարմիր, կարմի՜ր — կը տեսնէ եւ կը մատնէ:

— Դաշնակցական է (սո՛ւտ). թոյլ մի՛ տաք...

Եւ բռնի դուրս կը հանեն խեղճ տղան :

Աղաչանք, պաղատանք: Անօգուտ: Քար կտրած են «Հայաստանցուէր»ները:

Ոստիկան մը ազդուելով տեսարանէն, կը հետաքրքրուի:

Տղան.—Անելի մատնուած եմ. գործ չունիմ. արտաքսման հրաման ստացած եմ: Երկու միջոց խորհեցայ,.. կա՛մ շոգենաւ նետուիլ, կամ անձնասպան ըլլալ, դժբախտաբար երկուքն ալ չյաջողեցան:

Վրայ կը հասնի աշխատանքի նախարարութեան քննիչը, որ Հօկի վարիչին արդարացումի փորձերուն կը պատասխանէ.

— Ես ալ օրէնքի մարդ եմ, բայց անհանդուրժելի է այսքանը, ո՞վ է այս կարգադրութեանց պատասխանատուն. կանչեցէք, ես խօսիմ :

«Այո - ոչ» — եւ պետական պաշտօնեան ալ կը խաբեն. իսկ տղան կը մընայ դուրս...

Դեռ ուրիշներ ալ, բայց ո՞ր մէկը:

Նամակագիր մը կը պատմէ, անունը եւ հասցէն ալ հաղորդելով.

— « Ներգաղթի լիազօրը այնպիսիներ ընտրեց որոնց մէջ կան տանուտէր, խանութպան, գուլպայ ծախող եւայլն եւ կրնային հազարնոց մը ցրնծալ, իսկ լքուեցան աշխատելու իրաւունքէն զրկուած, կամ շաբաթը մէկ երկու օր աշխատող բանուորի տէրեր, մանաւանդ արտաքսուածներ: Տեսայ մեր արուարձանին մէջ արտաքսման դատապարտուած 8 — 10 տարուան հօկեաններ, որոնց վկայականներ տրուած է Հօկի Ֆրանսայի կեդր. վարչութիւնը, խոստանալով դնել ներգաղթի առաջին կարաւանին մէջ: Վերջին պահուն, սակայն, խոստումները չյարգուեցան եւ կ'իմանամ թէ երկու հոգի դատապարտուած են երեք ամիս բանտարկութեան (ի հարկին անունները ալ կրնամ տալ): Եւ մտածել որ անոնց մէջ կան որակեալ արհեստաւորներ ալ »:

Ասո՞նք ալ արդեօք աղջիկ մը մատնեց,— Ամազոն մը կարմրադրօշ, վախնալով որ կը խաւարի Երեւանի արեւը ...

ՎԱՀԷ

«Երբ մեր նախկին հայրենակիցները կ'անցնէին մեր նաւահանգիստէն...»

— o —

« Ճումհուրիէթ » կը գրէ այս վերնագրով.— Թուրքիայէն Ֆրանսա գացած Հայերէն 2000 հոգինոց խումբ մը, երէկ առտու (14 մայիս) ֆրանսական «Սինայա » շոգենաւով, մեր նաւահանգիստէն անցաւ, Պաթումի ճամբով Երեւան երթալու համար:

Երբ շոգենաւը կ'անցնէր մեր նաւահանգիստէն, գաղթականները կամրջակին վրայ ելան, «կեցցէ՛ Թուրք Հանրապետութիւնը» պոռացին եւ Թուրքերէն երգեր երգեցին: «Թրանզիթ» անցնելուն համար, շոգենաւը կանգ չառաւ մեր նաւահանգիստը եւ ուղղակի Սեւ ծով գնաց: Գաղթականները ցոյցեր ըրին, հեռուէն թաշկինակ եւ գլխարկ շարժելով:

*** Թուրքերէն «Թան» կը գրէ.— «Սինայա» շոգենաւով մեկնող 1800 Հայերը անոնք են որ զինադադարին առանց անցագրի մեկնած էին մեր երկրէն եւ այս պատճառով չէին կրնար վերադառնալ: Անոնք հաստատուած էին Ֆրանսա, բայց գործ չունէին եւ միշտ կը զբաղեցնէին ֆրանսական ոստիկանութիւնը: Այս պատճառով ֆրանսական կառավարութիւնը որոշեց զանոնք հեռացնել իր հողէն եւ խորհրդային կառավարութեան հետ համաձայնելով՝ ապահովեց անոնց տեղաւորումը Խ. Հայաստանի մէջ:

« Սինայա » շոգենաւով կը փոխադրուի նաեւ մարմինը հայ բանաստեղծ Սանիտոսի, որ ծանօթ էր իբրեւ ազգայնական բանաստեղծ մը եւ կտակած էր որ իր մարմինը թաղուի Հայաստանի նուիրական հողին վրայ :

ԽՄԲ.— «Սանիտոս»ը Կոմիտաս վարդապետն է, որ ոչ բանաստեղծ էր, ոչ ալ որ եւ է կտակ ըրած է Հայաստան թաղուելու մասին:

Հայ գաղթականներ կրնան հելլենահպատակ ըլլալ

« Նոր Օր »ի մը կը կարդանք (15 մայիս).—

Քանի մը ամիսներ առաջ, Մեթր Պ. Տամասկինոսի ընկերակցութեամբ հայ պատուիրակութիւն մը ընդունելութեան արժանացաւ Յունաստանի Եարկիոս թագաւորին կողմէ: Պէտք է յիշել թէ միակ հայ պատուիրակութիւնը եղաւ որ ներկայացաւ թագաւորին, շնորհաւորելով անոր գահ բարձրացումը եւ յանձնեց նաեւ գրաւոր խնդրանք մը՝ հայ գաղթականներու հելլենահպատակ ընդունուելու մասին:

Ուրախ ենք տեղեկացնելու թէ յիշեալ խնդրագիրը, պատկան նախարարութիւններու ուշադրութեան յանձնուած է եւ վարչապետ Պ. Մեթաքսասի դահլիճին կողմէ հրահանգ տրուած է ընդունիլ հելլենահպատակութեան համար դիմում կատարող Հայերու խնդրանքները:

Անցեալ ամսուան ընթացքին, բաւական թիւով Հայեր ներքին նախարարութենէն ստացած են հպատակութեան իրաւունքը:

Իսկ երկու օր առաջ, Կեսարիանիի քաղաքապետութիւնը յայտնած է տեղւոյն Հայերուն թէ նախարարութենէն հրահանգ ստացած է հելլենահպատակութեան դիմումներն ընդունելու :

ԽՈՒԿՈՍԼԱՎԻՈՅ ԱՌԵՒՏՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ազգ. համագումարը, որ տեղի ունեցաւ Պելկրատի մէջ, բանաձեւ մը քուէարկեց, պահանջելով դադրեցնել Իտալիոյ դէմ հաստատուած պատժամիջոցները: Համագումարը այդ կաշկանդումները վնասակար կը գտնէ ազգային տնտեսութեան համար: Միեւնոյն ատեն կը պահանջէ տուրք մը հաստատել օտար դրամագլուխներու վրայ, ինչպէս եւ հսկողութեան տակ առնել օտար ձեռնարկները :

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

1500ԱՄԵԱԿԸ ԵՒ ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՄԵՐԳԸ ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՄԷՋ

—o—

(Բ. եւ վերջին մաս)

Երկրորդ մասի սկզբին խօսեցաւ Փաուլ Ռորպախ՝ «Հայ ժողովուրդը, իր եկեղեցին եւ իր մշակոյթը» նիւթին շուրջ: Ի մէջ այլոց յիշեց դարձեալ իր Հայաստան ճամբորդելը, Խրիմեան Հայրիկի օրհնութիւնը իրենց վրայ եւ խորհուրդը դեռ նորապսակ ամոլին՝ «որ եթէ օր մը ձեր մէջը անհամաձայն ըլլաք, ինծի եկէք, ես ձեզ կը հաշտեցնեմ»: Անշուշտ ըսել կ'ուզէր որ «եթէ Գերմանիայէն մինչեւ Էջմիածին ճամբու ընթացքին չհաշտուէիք ...»: Կատակարանութեամբ համեմուած այս բանախօսութիւնը, որու ընթացքին Քսենոփոնի, Աննիբալի, Արտաշէսի դարաւոր պայքարներու պարսկական, հռոմէական, բիւզանդական եւ արաբական իշխանութեանց միջեւ, Բագրատունիներու, Անիի եւ հայկ. ճարտարապետութեան, Համիկլայի մասին խօսելէ ետք բանախօսը յիշեց 80ական թուականներու հայ ուսանողութիւնը Դորպատ, ուր եւ ինքը ուսանած է, հայ գիւղացին, անոր չնմարարական առաքինութիւնները եւ վերջացուց մաղթելով ազգային վերազարթում:

Օր. Այտա Գալիկեան նրբին արուեստով նուագեց Մոցարտէն «Ֆանթէզի» կտորը եւ Նիմանէն «Էմփրէսիոն»(պարտէզները գարնան մէջ) խըլելով բուռն ծափեր:

Երգչախումբը յաջորդաբար երգեց «Սարէն եկաւ երկու ձուխ», «Կուժն առա» եւ «Գնա, գնա»: Ցաջողապէս ճաշակ մը տալով հայ ժողովրդական երգերէն: Անկէ ետք արտասանեց Օր. Հէրթա Տիլսիզեան, «Արաքսի արտասուքը» գերմաներէն սահուն եւ լաւ հնչականութեամբ, արժանանալով ծափերու:

Եւ ահա Հ. Թորոսեանը որ ընդունուեցաւ ծափահարութիւններով: Դաշնակով իրեն կ'ընկերանար Օփերայի երաժշտապետներէն Պ. Ռիշարտ Ռիչթըր: Եւ օրիորդը երգեց, յուզեց եւ գրաւեց մեզ իր «Կալի երգ»ով, «Հով արէք»ով, «Քելէ, քելէ»ով եւ «Առաւօտուն բարի լոյս»ով: Անվերջ ծափերը եւ մեծ ոգեւորութիւնը որ ստեղծեցին Օր. Թորոսեանի երգերը, բացառիկ երեւոյթ մըն էին հետաքրքրութեան եւ հիացմունքի՝ հանդէպ հայ երգին եւ հայ ժողովուրդին օտարներու կողմէ: Իսկ մենք Հայերս չէինք կրնար զսպել մեր յուզումը եւ կը զովէինք Հայկանուշը, իբր հայ ցեղի ազնիւ արտայայտիչը, իբր քրմուհին հայ ժողովրդական երգին եւ իբր նոր Վէստեան քոյր մը որ վառ կը պահէ ազգապահպանման կրակը:

Հանդէսին երրորդ մասը բացուեցաւ Տոքթ. Արտ. Աբեղեանի գերմաներէն ճառով գերմանեւհայ մշակութային յարաբերութեանց մասին: Պատմական ապացոյցներ տրուեցան Խորենացիէն, Բարբարոսայի խաչակրական արշաւանքէն, Ներսէս Լամբրոնացիէն, Հենրիկոս Զ.ի, ԺԷ. դարու Իսրայէլ Օրիի, Ցովհ. Վիլհէլմի եւ այլ անցքերէն: Ցետոյ յիշուեցան Շրէօտէր, որ իր գրքին մէջ առաջին անգամ ցոյց կուտայ հայ լեզուի կապակցութիւնը գերման լեզուի հետ եւ Հիւպշման, որ հաստատեց հայ լեզուի հնդեւրոպական ինքնուրոյն ճիւղ մը ըլլալը եւ շատ շատ ուրիշներ որոնք ուսումնասիրութեան առարկայ ըրած են Հայաստանը: Պ. Աբեղեան աւելի շեշտեց Դորպատի համալսարանի դերը հայ մտաւորական կեանքին մէջ խօսելով Աբովեանի եւ 19րդ դարու մեր արեւելահայ մտաւորական սերունդին մասին մինչեւ Կոմիտաս վարդապետ «որուն ժողովրդական երգերը կը լսենք այսօր» եւ իր խօսքը վերջացուց թէ՝ Հայերը կ'ուզեն ապրիլ եւ մեռնիլ իրենց սեփական հայրենիքին համար:

Բուռն ծափերով վերջացող այս բանախօսութենէն վերջ, երգեց դարձեալ Օր. Հայկանուշ Թորոսեան Ֆրանց Շուպէրթէն եւ Րիշարտ Շթրաուսէն երկ-երկու կտոր ֆրանսերէն բառերով, բայց նկատելով գերմանացի ներկաներու մասնաւորաբար երաժշտական ծանօթութիւնը եւ ընտիր դասու պատկանիլը մեծ ոգեւորութիւն յառաջ եկաւ, որովհետեւ այս անգամ կը զգային և կը հիանային, կ'ըմբռնէին հայ երգչուհիին ձայնը եւ երգը, արտայայտելով իրենց ուրախութիւնը, որ իրենց ծանօթ կտորներ կ'երգէ հայ արուեստագիտուհին բացառիկ շնորհով: (Այս առթիւ կ'իմանամ թէ օրիորդը հրաւիրուած է Der Barbier von Sevillaի ներկայացման մասնակցելու Համպուրկի օփերային մէջ: Արդէն ամբողջ հանդէսը սկաւառակի վրայ առնուեցաւ):

Օր. Նինա Արզումանեան եւս գովեստի եւ ծափերու արժանացաւ դաշնակի վրայ, Շոփէնով:

Պ. Մ. Մելքոնեան ջութակի վրայ նուագեց հիանալի ճկունութեամբ «Երազ»ը եւ «Մինեոնակ»ը՝ արժանանալով կրկնութեան խնդրանքի: Իրեն կ'ընկերանար դաշնակով Տոքթ. Վիք: Այս նոյն արուեստագէտներուն նուագին ընկերակցութեամբ հայ ժողովրդական պարեր դարձան վեց օրիորդներ գեղջկական տարազով: Հետաքրքրութիւնը այնքան մեծ էր որ շատ շատեր մօտ գացին դիտելու համար հայկական պարի առանձնայատկութիւնները: Գովելի է Տիկ. Թիւրքեանը, որ յարատեւ աշխատանքով վարժեցուցած է այս աղջիկները հայկական պարին եւ երգերուն: Յաջորդաբար պարեցին «Լէփօ լէլէ», «Ես քեզանից միչին», դէմ - դէմի եւ առանձին պար՝ ծափով, Օր. Ն. Արզումանեանի: Այս պարերը շատ լաւ տպաւորութիւն ձգեցին ներկաներուն վրայ եւ անվերջ ծափերու եւ կրկնութեան արժանացան:

Եւ ահա նորէն Օր. Թորոսեանը բեմին վրայ, այս անգամ նոր հայ երաժիշտներու երգերով՝ «Մի լար կ'անցնի», «Ղարիբ բլբուլ», «Սիրուհիս», «Հօյ Նար», «Համբարձում եայլա»: Անպատմելի է այն հոգեկան ապրումը զոր ունեցանք օրիորդին երգերէն: Ամէն մէկ ձայնաշար իր երգերէն, վստահ եմ թէ մեր աստանդական Հայերու մէջ կ'ոգեկոչէր մեր ազգային հպարտութիւնը:

Երգչախումբը երգեց «Բամ Փորոտան»ը եւ «Գերմանիա ամէն բանէ վեր»ը եւ Հորսթ - Վեսսելի երգը զոր երգեցին ամբողջ ներկաները ձեռքերը դէպի առաջ երկարած, գերմանական բարեւով:

Պ. Տիլսիզեան փակեց հանդէսը եւ հրաւիրեց փափաքողները որ մնան պարի համար: Պարերը տեւեցին մինչեւ ժամը առտուան երկուքը:

Ու մինչ ժամը 4.30—9.30 տեւող հանդէսին վերջաւորութեան իսկ շատեր պարի սկսան, մեր նոր սերունդը զբաղած էր Համպուրկի «Հայ Երիտասարդ» Միութեան վերջնական կազմութեամբ: Ցատուկ այս խնդրին համար եւս եկած էր Պերլինէն Հայ Երիտասարդ Միութեան վարիչը եւ ուրախ ենք յայտարարելու որ Համպուրկի երիտասարդութիւնն ալ լաւ զգացումներով տոգորուած է եւ կազմակերպուած համաձայն Պերլինի Հայ Երիտասարդ Միութեան ծրագրին: Կ'երդնուն հայ մշակոյթին վրայ, պատրաստ են զոհաբերելու հայ մշակոյթին պաշտպանութեան համար: Ու կեցցէ' հայ ցեղը:

Այո', կեցցէ հայ ցեղը որ կրնայ խանդավառել հեռաւոր գաղութներն իսկ եւ կեցցէ Համպուրկի գաղութը:

*** Ամբողջ հանդէսի կազմութեան գործին մէջ ժրաջան բաժինը տարած է Պ. Հայկ Թիւրքեան, իբրեւ ոգին երիտասարդական ուժերու ամփոփման, հայերէն լեզուի եւ մշակոյթի արծարծման: Ան է եղած նաեւ օտար թղթակիցներու եւ պաշտօնական հաստատութեանց հետ յարաբերութիւն հաստատողը: Համպուրկի թերթերու երկար եւ գովասանական յօդուածները այս հանդէսին առթիւ մեծ մասով կը պարտինք իր ջանքերուն:

Պ. ՖՐՈՒՆՃԵԱՆ

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՖՈՒԱՏ ԹԱԳԱՒՈՐԸ ԵՒ ԵԱԳՈՒՊ ԱՐԹԻՆ ՓԱՇԱ

—o—

Եգիպտոսի կրթական նախարարութեան հոյակապ դէմքերէն ողբ. Եագուպ Արթին փաշա, եղած է նաեւ գլխաւոր դաստիարակներէն մէկը Եգիպտոսի հանգուցեալ վեհապետին՝ Ահմէտ Ֆուատ Թագաւորին:

Անկէ զատ, ուրիշ դէպք մը Եագուպ Արթին փաշային անունը կը կապէ հանգուցեալ Թագաւորին:

Մահափորձ մը՝ մազ մնաց վերջ տար իր կեանքին:

Այժմու արքայական, այն ժամանակ խտիվական գերդաստանին անդամներէն իշխան Ահմէտ Սէյֆէտտին, 1898ին, մայիս 7ին, կիրակի օր երեկոյեան մահափորձ մը կատարած է իշխան Ահմէտ Ֆուատի դէմ, հետեւեալ պարագաներու տակ.—

Իշխան Սէյֆէտտին, որ այն ժամանակ քսան տարեկան էր, այդ օրը Գահիրէ, Սիւլէյման փաշա փողոց խտիվական ակումբը երթալով, կը բարձրանայ առաջին յարկը, ուր գնդամուղ խաղացող հանգուցեալ Ֆուատ Թագաւորին ուղղուելով. «Զգոյշ, վրէժ լուծելու եկայ քեզմէ» կ'ըսէ եւ վեցհարուածեանը կը կրակէ երեք անգամ: Գնդակներէն մին կը մխուի Թագաւորին կոկորդին մէջ:

Հոն էր նաեւ հանգուցեալ Եագուպ Արթին փաշան: Փաշան անմիջապէս դռները գոցել կուտայ եւ եգիպտացի ու անգլիացի ոստիկաններ կանչելով, ձերբակալել կուտայ ոճրագործ իշխանը:

Ուշադիր խնամքի ենթակայ կ'ըլլայ Ֆուատ իշխանը, բայց կոկորդին մէջ մնացող գնդակը մինչեւ իր կեանքին վերջին օրը, իր ձայնին եւ խօսակցութեան վրայ կ'ունենայ որոշ ազդեցութիւն:

Իշխան Սէյֆէտտին կը դատապարտուի եօթը տարուան բանտարկութեան եւ յետոյ իբր խելագար, հանգուցեալ Լորտ Քրոմըրի միջամտութեամբ, կ'արգելափակուի անգլիական յիմարանոցի մէջ, ուր 27 տարի մնալէ ետք, 1927ին կը փախչի եւ կ'ապաստանի Պոլիս, ուր կը մնայ մինչեւ այսօր:

Իշխան Սէյֆէտտինի հպատակութեան հարցը ժառանգութեան հարցին պատճառով, Թուրքեւեգիպտական կառավարութեանց միջեւ երկար բանակցութիւններու տեղի կուտայ: Եգիպտական կառավարութիւնը իշխանը կը նկատէ եգիպտահպատակ, մինչդեռ քամալական կառավարութիւնը զայն կը նկատէ թրքահպատակ: Այս տարակարծութիւնը դեռ հարթուած չէ եւ երկու կառավարութիւններու միջեւ կը շարունակուին բանակցութիւնները:

Այժմ եգիպտական թերթերը կ'ողբան որ եթէ յաջողէր այդ մահափորձը, Եգիպտոս պիտի զրկուէր իր մեծ Թագաւորէն:

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՀԱՐԱՒ. ԱՄԵՐԻԿԱՅԷՆ

ԸՆԿ. Ս. ՎՐԱՑԵԱՆ ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍԻ ՄԷՋ

—o—

ՊՈՒԷՆՈՍ ԱՅՐԷՍ, 14 մայիս (օդային թղթատարով).— Մայիս 10ի առտուն Պուէնոս Այրէս հասաւ ընկ. Ս. Վրացեան: Ժամանումէն առաջ կանուխ մեծ բազմութիւն մը ամբողջ քարափը բռնած էր: Լա Փլաթայի այս հեռաւոր ափերուն վրայ սպասուած հայրենակարօտ դանդուածը, կուգար իր ներկայութեամբ անգամ մըն ալ չեշտել այն խոր հաւատքը որ տարագրութեան մէջ իսկ կը շարունակէ տածել հայ մեծադոյն քաղաքական կուսակցութեան՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան ու անոր ղաւակներէն մէկուն հանդէպ: Մեր, երիտասարդ, տարեց թէ դպրոցական, դաշնակցական ու անկուսակցական եկած էին իրենց ջերմ մասնակցութիւնը բերելու: Նախօրօք տեղական կարեւոր օրաթերթերը մասնաւոր սիւնակներ նուիրած էին, ընկ. Վրացեանի միջոցաւ վեր հանելով ազատագրական պայքարի մէկ հոյակապ պատկերը, որ իր ժամանակին այնքան հերոսաբար յայտնաբերեց մեր ազատատենչ ժողովուրդը: Իրբեւ նորաստեղծ հանրապետութիւններ, Պրազիլիա, Ուրուկուէյ եւ Արժանթին շատ լաւ կը հասկնան ժողովուրդի մը ազատագրութեան մեծադոյն ձգտումը, եւ ճիշդ այդ պատճառաւ մամուլի կարեւորագոյն մասը չզլացաւ շեշտել համայնավարական այն ահաւոր արշաւը որուն հետեւանքով կիսաւարտ մնաց մեր դարերու երազը՝ Հայաստանի հանրապետութիւնը:

Ընկ. Ս. Վրացեան նախապէս այցելած էր Սան Փաւլօ (Պրազիլիա), ուր հայ գաղութը մեծ խանդավառութեամբ մը զինք ընդունելէ վերջ, շուրջ ամիս մը իբրեւ հիւր պահեց: Այս ժամանակամիջոցին ընկերը տըւաւ բազմաթիւ դասախօսութիւններ, հրապարակային ու մասնաւոր, ինչպէս հանդիպումներ քաղաքական անձնաւորութեանց հետ:

Այս առթիւ նոյն ոգեւորութիւնն ու խանդավառութիւնը նաեւ Մոնթէվիտէոյի (Ուրուկուէյ) մէջ, ուր թէեւ մեր ընկերը քիչ ժամանակ մնաց, բայց արդիւնքը նոյնքան արդիւնաւոր եղաւ, բացի սովորական հրապարակային ու ընկերային դասախօսութիւններէն, ան առիթ ունեցաւ հայ խօսքը տարածելու ձայնասփիւռի միջոցաւ, մեզի համար բացի իր ներքին նշանակութենէն տեսակ մը արտաքին փրոփականտ: Ուրուկուէյի մայրաքաղաքի ականաւոր մամուլն ալ իր անդրադարձումը ունեցաւ, տալով ընկերոջ կենսագրականն ու հանրային գործունէութիւնը, անդրադառնալով մասնաւորաբար մեր ազատագրական ժամանակաշրջանին: Հոս եւս առանձին դասախօսութիւն մը տուած է հայ երիտասարդութեան ու մասնաւորապէս Զ. Ռ. Մ.ի շարժման շուրջ, որմէ վերջ ներկաներէն շատերը խրախուսուելով, խմբովին Որբերու Միութեան մէջ կը մտնեն: Ընկ. Վրացեանի մեկնումէն վերջն ալ որբերու այս ոգեւորութիւնը կը լրացնէ մեր Պրազիլիայի երիտասարդ ու կենսունակ ընկերներէն՝ Տիգրան Աւագեան, որ մասնաւորապէս գացած էր Սան Փաւլօյէն:

Պուէնոս Այրէսի հայ գաղութը իր արտակարգ ընդունելութեամբ, եկաւ ցոյց տալու մտաւորական անձի խոր կարօտը: Հայ կեդրոնի ընդարձակ սրահը այլ եւս նեղ եկաւ այդ օրուան ընդունելութեան համար: Բազմաթիւ երիտասարդ ընկերներ ստիպուեցան ժամերով ոտքի վրայ ունկնդրել հանդիսաւոր ընդունելութիւնը:

Օրուան հանդէսին իրենց մասնակցութիւնը բերած էին նաեւ Պուէնոս Այրէսի հայ դպրոցները, որոնց աշակերտուհիները ամբողջապէս եռագոյններ բռնած դիմաւորութեան եկան: Կը մասնակցէին նաեւ Հայրենակցական, երիտասարդական, մարզական եւ այլ եւ այլ բազմաթիւ միութիւններ, ամէն մէկը իր կարգին աշխատելով գերազանցել իրար: Իսկ Հ. Կ. Խաչի մասնաճիւղը իր մասնաւոր պատգամաւորութիւնը ուղարկած էր նաւահանգիստ եւ փունջ մը կոկոն վարդերով բարի գալուստ մաղթեց:

Հայ կեդրոնի սրահին մէջ ընկ. Սահակ Բարսեղեանի քանի մը խօսքերէն վերջ բուռն ծափերու տակ բեմ կը հրաւիրուի ընկ. Վրացեան որ հայրենակարօտ խօսքերով ողջունեց հեռաւոր հայ գաղութը, ի մէջ այլոց ըսելով.

— «Սիրելի հայրենակիցներ, թոյլ տուէք յայտնել իմ անկեղծ շնորհակալութիւնը չափէն աւելի յուզիչ ընդունելութեան համար, որուն դուք արժանացուցիք Հայաստանի մէկ համեստ աշխատաւորը: Ասիկա ձեր ըղձացմունքներու անկեղծ թարգմանն է: Այո, հայրենիքի համար է որ բոլորս կ'աշխատինք ու պիտի տեսնենք: Խորունկ վիշտ ունիմ տեսնելով այս բազմութիւնը ոչ թէ մեր հայրենիքին մէջ, այլ օտար հայրենիքի մը մէջ: Որքան ալ ազատ ու հիւրասէր, այնուամենայնիւ մենք կարօտն ունինք մեր հայրենիքին: Երջանիկ պիտի ըլլանք եթէ այս հանդիպումը ըլլար մեր երկրին մէջ, մեր գեղեցիկ, սիրուն հայրենիքին մէջ, Մասիսի հովանիին տակ: Ու ես ունիմ խորունկ հաւատք ու համոզում թէ մենք պիտի տեսնունինք հայրենիքին մէջ: Հեռու թէ մօտիկ, պէտք է գիտնանք, որ ինչպէս անհատը նաեւ ազգը, ինքն է իր ճակատագիրը դարբնողը: Եւ եթէ սպասենք որ երկնքէն պիտի իջնէ ազատութիւնը, երբեք չենք ստանար: Ազատութեան հասնելու համար պէտք չէ խնայել ուժ ու կորով: Շատ զոհեր տուած ենք ազատութեան, աւելի քան որ եւ է ազգ, բայց պատմութեան մէջ չկայ դէպք մը, ուր ժողովուրդի մը թափած արիւնը ի զուր անցնի: Հայ ժողովուրդին թափած արիւնէն ալ պիտի ծնի Հայաստանի ապագայ ծաղիկը: Ներկայիս աշխարհը շատ խառն քաղաքական կացութիւն մը կ'ապրի: Այս կացութիւնը չգիտենք թէ ինչ արդիւնք պիտի տայ: Այնուամենայնիւ հայ ժողովուրդը կը մնայ պատերազմական վիճակի մէջ: Այդ օտարութեան մէջ ձուլուելու վտանգն է որ կը սպառնայ մեզի: Իմ այս ճամբորդութեան ընթացքին, ես այցելեցի Պրազիլիա, Ուրուկուէյ, ու տեսայ մեր ժողովրդի խանդավառութիւնը, բայց տեսայ նաեւ այն, որ շատ աւելի վտանգաւոր է քան այն թշնամին, որ նստած է հայրենիքին մէջ: Օտարացման վտանգն է այդ: Ազատութիւնը բարիք է, բայց այդ ազատութիւնը մեզ այս երկիրներուն մէջ կ'առաջնորդէ դէպի ճերմակ ջարդը, եթէ անմիջական միջոցներու չըդիմենք: Այս երիտասարդութիւնը կը կորսուի, եթէ հայ ժողովուրդը գիտակցի թէ ինքնապաշտպանութեան պատերազմի մէջ է: Ուստի անհրաժեշտ է ազգային ինքնապաշտպանութեան պայքարը, մինչեւ այն օրը, երբ մենք հնարաւորութիւն կ'ունենանք այս եռագոյնը բռնած հայրենիք վերադառնալու: Ուստի կոչ կ'ընեմ որ առանց ձեր կուսակցական, հայրենակցական, յարանուանական եւ այլ պարագաներուն, միայն Հայ ըլլալու հանգամանքով, գիտակցիք ազգային համերաշխութեան, պայքարելով մեր ինքնապաշտպանութեան ու վաղուան Հայաստանին համար: Դեռ առիթ կ'ունենամ խօսելու գաղութներու, Հայաստանի մասին, որ ձեզ աւելի քան կը հետաքրքրէ: Իսկ մինչ այդ իմ անկեղծ շնորհակալութիւնները չափազանցուած խօսքերու համար: Աշխատելու եմ ձեր համերաշխութեան համար ու եթէ յաջողեցայ, կ'ըլլամ երջանիկ»:

Ընկ. Վրացեանի ժամանումով կը փակուի Հարաւ. Ամերիկայի հայ գաղութներու խարխափման ժամանակաշրջանը, թեւակոխելով մշակութային վերելքի մէջ:

Ս. ՖԻՐՈՒՆՑ

ԵԶՆ ՈՒ ՄՏԱԽՈՐԱԿԱՆԸ

Լիոնի քաղաքապետ ու նախկին վարչապետ Պ. Էռուար Էրիօ օր մը դաշտերու մէջ կը շրջէր երբ դէմ գիմաց եկաւ մշակ մը: Մարդը եզը կեցուց եւ սկսաւ խօսիլ եղանակին, ցանքերուն եւն. վրայ: Ի վերջոյ մշակը հարցուց.

— Պատուական Պարոնս, դուն ի՞նչ կ'աշխատիս:

— Մտաւորական մըն եմ...

—Ի՞նչ ...

Ու գեղջուկը ցոյց տալով իր զոյգ մը եզները եւ անոնց լուծը քշելով, կ'ըսէ.

— Ա՜հ, այո ... իմ եզներուս պէս...

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (8)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

—o—

Զարագուշակ ժպիտ մը խաղաց դէմքին, սանդուղներու բարձրութեան շնորհիւ տիրապետող դիրք մը ունէր ինք, հակառակ ժանտարմի բարձր հասակին:

Եկողները կողք կողքի կը քալէին, Քաջալը դժուարութեամբ կը յառաջանար, գլուխը կախած: Հաւանական է որ նկատած իսկ չէր տան դրան առջեւ կանգնած անծանօթները: Երբ մօտեցան դրանը, ժանտարմը մայթի նեղութեան պատճառով ձգեց որ առաջ անցնի ձերբակալուածը ու ինքն ալ գրեթէ կըրնկակոխ հետեւեցաւ անոր: Հազիւ թէ քայլ մը առած էր առաջ, երբ Վահէի կոպալով զինուած ձեռքը բարձրացաւ օդի մէջ եւ անհնարին թափով իջաւ ժանտարմի գլխուն՝ բութ ձայն մը հանելով:

Վարդանը իր կեցած տեղէն ոչ տեսաւ եւ ոչ ալ գլխի ինկաւ, թէ ի՞նչ կատարուեցաւ: Տեսաւ միայն, որ ժանտարմը յանկարծ քայլ մը առաջ գնաց, երերաց գինով մարդու մը նման՝ աշխատելով հաւասարակշռութիւնը պահել, ձեռքը բնազդօրէն կողքի ատրճանակին նետելով: Ժանտարմի կարծր գլխարկը սակայն, մեծապէս թուլցուցեր էր հարուածի թափը, այնպէս որ թէեւ շշմած, բայց ոտքի վրայ մնացեր էր՝ ինքզինք գտնել ջանալով:

Դժբախտաբար, Վահէն հեռաւորութեան պատճառով բարձրէն հարուածը չէր կրնար այլ եւս կրկնել. կը մնար որ մայթի վրայէն փորձէր: Բայց Վարդանը, առանց ժամանակ տալու Վահէին, խոշոր ոստումով վար ցատկեց կեցած տեղէն մայթի վրայ, ու մինչ ժանտարմը ատրճանակը դուրս կը քաշէր պատեանէն, իրար ետեւէ կռուփի երկու այնպիսի ուժեղ հարուածներ հասցուց անոր կզակին, որ հսկայ երիտասարդը եղան նման ծանր տքալով, բոլորովին ուշաթափ վիճակի մէջ, երեսն ի վար փռուեցաւ գետին: Քաջալը զունաթափ, պատին կռթնած, ծանր կը հեւար:

Վաչօն, ընկերներուն մօտ հասած, ճարպիկ շարժումով մը կառքը ետ դարձուց անմիջապէս: Վարդանը, երախայի մը նման գրկած Քաջալը, կառքը մտաւ, Վահէն ալ ետեւէն: Ժամանակ չկար կորսնցնելիք: Վաչօն մտրակեց աշխոյժ ձիերը, ու կառքը արագօրէն եկած ճամբայով վերադարձաւ, անցաւ Քաղաքային Տումայի առջեւով եւ հազիւ Վելեամինովսկի փողոցէն քիչ բարձրացած ձախ թեւի վրայ բացուած նեղ ու ծուռ փողոց մը անցնելով՝ կանգ առաւ վերջապէս Արսասպատ հրապարակի ներքին ծայրը, տան մը առջեւ:

Երկյարկանի քարաշէն տուն մըն էր, ուր վերի յարկը կը բնակէին Արսէնեանները: Նախօրօք այդպէս կարգադրած էին, որ Վարդանը քանի մը օրուան համար իրենց տունը պահէր Քաջալը, որպէս ապահով թաքստոց մը, մինչեւ որ կացութիւնը պարզուէր եւ ընկերները միջոց մը գտնէին զայն Թիֆլիզէն անվտանգ դուրս բերելու:

Երբ Քաջալը, ծանրօրէն կռթնած պատանիի ուսին, դժուարութեամբ վար կ'իջնէր կառքէն, Վահէն Վարդանի ձեռքը սեղմելով ըսաւ.

— Այրիք, վստահելի ընկեր մըն էք, Քաջալը ձեր հոգածութեան կը յանձնեմ, լաւ պահեցէք:

— Շնորհակալ եմ. դուք կրնաք բոլորովին անհոգ մնալ այդ մասին: Գիշեր բարի:

— Գիշեր բարի:

Կառքը շարժուեցաւ դէպի Բէհբութեան փողոցը, բայց հազիւ փողոցի անկիւնը հասած՝ Վահէն առանց կառքը կանգնեցնելու ճարպիկօրէն վար ցատկեց, յայտնելով Վաչոյին, որ երթայ հանգստանալու, իսկ ինք սկսաւ բարձրանալ Բէհբութեան փողոցով: Վելեամինովսկիի անկիւնը, ճերմակ ներկուած տան մը դարպասի փոքր դռնէն ներս մտաւ, ուշադրութեամբ չորս կողմը նայելէ վերջ, թէ հետեւող մը կա՞ր իրեն:

Երբ Վարդանը ընկերոջ հետ մօտեցաւ իրենց տան դրան, հազիւ լուսաւորուած կողքի անել փողոցէն մարդ մը դուրս ելաւ, ճերմակ գոգնոցով ու երկար գաւազան մը ձեռքը: Տան դռնապանն էր:

— Պարոն Վարդան, էս օր ուշ տուն կուգաս,— ձայնեց դռնապան Մոսօն, թիկնեղ երիտասարդ մը, որ Ախալաթի շրջանէն տարիներ առաջ գաղթած էր Կովկաս,— էդ ղոնախդ ո՞վ է.— Ու մօտ գալով հետաքրքրութեամբ դիտեց Քաջալը:

— Բարեկամ մը,— պատասխանեց Վարդանը.— Հայրս տուն եկա՞ւ ...

Վարդանը՝ Մոսոյի ականջին ծռած՝ բաներ մը փսփսաց.

— Դէ, հասկցա՞ր, աչքդ չորս բաց...

— Արխային մնայ,— ու դռնապանը Քաջալի միւս թեւը մտած՝ հոգածու ուշադրութեամբ օգնեց անոր սանդուղներէն վեր բարձրանալուն:

Երբ Վարդանն ու Քաջալը բարձրացան երկրորդ յարկը՝ Արսէնեաններու յարկաբաժինը, հիւրանոցէն ճրագի լոյսը շեղակի ինկեր էր միջանցքի պատին վրայ: Ուրեմն, տնեցիք դեռ քնած չէին: Զգուշութեամբ Քաջալը իր սենեակը մտցնելով՝ Վարդանը օգնեց անոր որ հանուի: Իր անկողնին մէջ պառկեցուց, դուրս ելաւ դուռը ետեւէն գոցելով ու շտկուեցաւ դէպի հիւրասենեակը, ուրկէ խօսակցութեան ձայներ կուգային:

ՂԵԿԱՎԱՐ ՄԱՐՄՆԻ ԺՈՂՈՎԸ

Վելեամինովսկայա եւ Բէհբութեան փողոցներու անկիւնը սպիտակ ներկուած երկյարկանի բաւական ընդարձակ տուն մը կայ, քաղաքի հին համարուած շէնքերէն մէկը: Այս տունը հարազատ կերպով պահած էր Թիֆլիզի յատուկ ճարտարապետական կառուցուածքը, ընդարձակ ու բաց բակով, ներքին սալայատակուած բակով եւ զարմանալիօրէն մեծ դարպասի դռնով, որու կիսափեղկին վրայ իսկ, ամէնօրեայ գործածութեան համար, բնակիչները փոքր դուռ մը բանալու ստիպուած էին:

Տան առաջին յարկին վրայ երկար ժամանակէ ի վեր կը բնակէր հայ ընտանիք մը՝ ծերունի այր եւ կին մը, երկու չափահաս աղջիկ զաւակներ, տան միակ երիտասարդ տղան եւ երեք մանր երեխաներ, որոնք վաղաժամ կորսնցուցած իրենց ծնողքը՝ մեծ հօր մօտ կը մնային:

Ներսէսեանները, այդպէս կը կոչուէին անոնք, համեստ պայմաններով, բայց քաղաքի աչքի զարնող մտաւորական ընտանիքներէն կը համարուէին: Հին, անցեալ ունեցող ընտանիք մըն էր ան, սերտօրէն կապուած յեղափոխական շարժումներու հետ:

(Շար.)

ՄԱՆԱՍ

ՅԱՂԹԱԿԱՆ ԿԻՐԱԿԻՆ

—·—

ՓԷՅՐՈՒԹ.— Սիրելի «Յառաջ», վստահ եմ որ կ'ուրախանաս ամէն անգամ որ լսես Հայ տղոց յաջողութիւնները, մանաւանդ յաչս հազարաւոր օտար հանդիսատեսներուն: Ահա այդ պատճառով իսկ, նորէն կ'ուզեմ գրել քեզ «Յաղթական կիրակիներուն» մասին: Մայիս 3ը Հ. Մ. Ը. Մ.ի մեր պատմութեան մէջ պէտք է մնայ փառաւոր էջերէն մէկը, ուր անգամ մը եւս քանդակուեցան հայ քաջերին, ուժին վճռականութեան յատկանիշները, երեք տարբեր վայրերու մէջ:

Մայիս 3ին, «Լ'Օրիան» թերթը, ...տարեկան հեծելանիւի մրցումը կազմակերպած էր: Հանրային պարտէզէն մինչեւ Պքերքէ Մարոնիներուն Պատրիարքարանը, 40 հազար մեթր ճամբան էր որ պիտի կտրէին մրցորդները: ճամբուն մեծ մասը երկար զառիվերներէ կը բաղկանայ:

Մրցումին կը մասնակցէին 45 հոգի, բաղկացած ամէն ազգէ: Հայերուն թիւն էր չորս:

Որոշուած ժամուն, տրուած ազդանշանին վրայ, հեծելանիւները կը մղէին ինքնաշարժներու, ինքնաշարժ հեծելանիւներու ընկերակցութեամբ: Կը շարժին նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ. տղոց ինքնաշարժները, ճամբու ընթացքին հսկելու համար արկածներուն եւ մանաւանդ խարդախութիւններուն:

Ժողովուրդին բուռն հետաքրքրութիւնը, կարծէք ժամանակը աւելի կ'երկարաձգէ: Ամբողջ երկու ժամ անհամբեր սպասումէ ետք, արդէն իրարու ետեւէն մրցորդները կը մօտենան քաշուած պարանին — Պալըդեան Օննիկ արդէն հասած է առաջին հերթին ու ինքզինք նետած տղոց գրկերուն մէջ, երկրորդ կը հասնի Հալէպի մարզիկներէն Յակոբ Ա...եան, երրորդ՝ քիւրտ Բաժի, իսկ չորրորդ կը հասնի Յակոբ Պալըդեան որ ճամբուն վրայ շոգեկառքին չար հանդիպումով բաւական ժամանակ կը կորսնցնէ, հինգերորդ կը հանդիսանայ Ֆրանսացի մը: Առաջին հինգերը, բոլորն ալ կը ստանան նուէրներ:

Այս յաջողութիւնով, 5000ի հասնող ամէն ազգէ բազմութեան մը առջեւ, մեր տղաքը մեծ պատիւ բերին թէ ազգին եւ թէ իրենց պատկանած կազմակերպութեան — Հ. Մ. Ը. Մ.ին:

Միեւնոյն ժամերուն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի մարզադաշտին վրայ կը մրցէին առաջին եւ երկրորդ խումբերը ընդդէմ Լաւինիալի առաջինին եւ երկրորդին: Հոն ալ հետաքրքրական, լարուած պայքարումէ մը ետք, մեր երկու խումբերը կը յաղթեն հակառակորդին, որ մեծ յաւակնութեամբ դաշտ եկած էր, այն համոզումով թէ իր արհեստաւոր մարզիկներուն շուքը միայն բաւական էին սարսափեցնելու մեր կարճուկ-մարճուկները:

Դարձեալ նոյն օրը եւ նոյն ժամերուն, Դամասկոսի մէջ տեղի կ'ունենար մեր շրջանի ամէնէն հետաքրքրական խաղերէն մէկը: Ֆրանսական բանակը որ մինչեւ այս օրերուն իր խումբը չունէր, այժմ բարի նախանձով մղուած արդէն կազմած է առաջինը, որ մօտերս պիտի մրցի Պաղեստինի անգլ. բանակին դէմ: Ֆրանսական բանակին խումբը նախ քան ճամբելը անգլիականին, որոշած էր հանդիպում մը ունենալ տեղական խումբերէն մէկուն եւ նախապատուութիւն տուած էր Հ. Մ. Ը. Մ.ի Դամասկոսին: Մինչ մենք սրտատրոփ կը հետեւէինք Պէյրութի մրցումներուն, միեւնոյն ատեն, մեր երեւակայութիւնները թռիչք կ'առնէին, կը սաւառնէին Դամասկոսի դաշտին վրայ, անհամբեր վերջնական արդիւնքին սպասելով: Եւ նոյն երեկոյին իսկ, հեռաձայնով արդիւնքը հաղորդուած էր, —1ի դէմ 4ով յաղթական Դամասկոս: Ժողովուրդը քուն մտնելէն առաջ իսկ, օրուան յաղթանակներուն լուրերը ալիք առ ալիք հասան բոլոր Հայերուն ականջներուն եւ յաղթութեան, մեծ յաղթութեան, յոյսի, հաւատքի ժպիտը նորէն փայլեցաւ ամէն Հայու դէմքին վրայ:

Փա՜ռք ցեղին, փա՜ռք անոր մարզիկ զաւակներուն...

ՇԱՀՐՈԶ

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ ՆՊԱՍՏԻ ԽՆԴԻՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ

—·—

ՄԱՐՍԷՅԼ (Յառաջ).— Գրած էի թէ նահանգային ժողովը այս նստաշրջանին ալ զբաղեցաւ հայ գործազուրկներու նպաստի հարցով: Յաւելուածական ելմտացոյցին մէջ ալ բոլորս փնտռեցինք բառ մը, թուանշան մը, հայ աշխատաւորութեան շուրջ:

Այսպէս ուրեմն, երկու տարի առաջ կատարուած անարդար մէկ որոշումը կը նուիրագործուի նահանգային ընդհանուր ժողովին խորհրդաւոր լռութեան մէջ:

Մինչդեռ խնդիրը այնքան հասունցած կը համարուէր որ, Մայիս 11ին, «Լը Սօլէյ» օրաթերթը, երկու սիւնակի վրայ կը գրէր հետեւեալ խորագրով. «Հայ գաղթականները եւ գործազրկութիւնը»:

Յօդուածագիրը Ֆ. Ժ. ընդհանրապէս լաւ տողերով արտայայտուած է:

Պատմութիւնը ընելով նախ 10.000 յետոյ 30.000 նպաստին, որ բաժնուեր է անոնց որոնք արձանագրուած էին նպաստի տոմարներուն մէջ 1934 հոկտեմբերին, եւ որոնք Ֆրանսայի մէջ ծնած զաւակ մը ունէին, թերթը կ'անցնի ուրիշ աղաղակող անարդարութեան մը.— 1934 հոկտ.էն վերջ, անգործութեան տոմարներուն մէջ արձանագրուածները, որոնք այնքան ալ բախտաւորներ չէին, եւ սակայն նպաստի այդ փոքրիկ բաժինէն մաս չունեցան: Եւ յօդուածագիրը, նահանգապետին բերնին մէջ կը դնէ հետեւեալը.— «Ան կ'առաջարկէ վերցնել այս անհաւասարութիւնը»:

Եւ ապա, «Պ. Նահանգապետին կարելի չերեւիր աւելցնել 30.000 Ֆր.ի ամսական նպաստը, որ դրուած է անձկութեան մատնուած հայ անգործներու օգնութեան կոմիտէի տրամադրութեան տակ: Եւ այսպէս կը վերջացնէ իր յօդուածը.

— «Նահանգային ժողովը որոշում մը պիտի տայ այս խնդրին շուրջ: Եւ ապահովաբար հաշուի պիտի առնէ իր գնահատութեան մէջ, դէպի Հայաստան մեկնումը բազմաթիւ հայ ընտանիքներու, որոնք երկար ատենէ ի վեր Մարսէյլ կը բնակէին եւ բոլորն ալ շատ բախտաւորներ չէին»:

Այս կէս խուսափողական, ժլատ, եւ չոր ու ցամաք մէջբերումները առնոր համար միայն, որ ցոյց տանք ընթերցողին թէ, այս բոլորէն վերջ, արդար դատ մը յանգեցաւ... անանկութեան:

Հիմա, ճիշդ տեղն է, բռնել օձիքը կարգ մը մարդոց եւ թօթուել այնպէս մը որ ասկէ վերջ չհամարձակին խեղճ ու չուառին բազմութեանց քթին խնդալ:

Առաջին առթիւ մեր ձեռքերը պիտի փակեն «Ժողովրդային կոմիտէ» կոչուած խեղկատակութիւնը, որ ամխոնբով յերիւրածոյ լուրերով կերակրեց չուառած աշխատաւորները:

Նահանգային ընդհ. ժողովին այս խորհրդաւոր լռութիւնը անգամ մը եւս կը մերկացնէ «Ժողովրդ. կոմիտէ»ի (իմա՛ խեղկատակութիւն) շուրջ հաւաքուած քէլլագէօզները, որոնք դեռ անցեալ շաբաթ իրենց թերթին միջոցաւ կ'աւետէին թէ մօտ է...գարունը եւ նպաստները պիտի վերահաստատուին անպայման նահանգային ժողովին մայիս 12ի նիստին մէջ: «Մէթր այս ինչը այսպէս ըսաւ, այնպէս գրեց»...

Եւ արդար ըլլալու համար ըսենք: Նահանգային ընդհ. ժողովին բացումին առթիւ ո՞վ միտք բրաւ, գոնէ յուշագիր մը յղել: Ով որ անմեղ է թող առաջին քարը նետէ:

Որքան գիտենք, ոչ Առաջնորդարանը, ոչ գաղթականաց զոյգ օֆիսները, ոչ ալ թիւ 1 ու թիւ 2 «Ազգ. Խորհուրդները»:

Եւ վերջապէս ոչ ոք:

Պէտք է օր առաջ միջոցներ փնտռել նախ աժեմ-չաժեմը հրապարակէն քշելով եւ յետոյ համազգային գետնի վրայ կազմակերպուելով իրական գործ տեսնելու առաջադրութեամբ:

ՀՐԱՉԵԱՑ

ԿԵԱՆՔԸ ԱՐՈՒԱՐՁԱՆՆԵՐՈՒ ՄԷՋ

ՀԱՄԱԶԳԱՅԻՆԻ ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆԸ

—•—

ՍԱՐՍԷԼ.— «Համազգային»ի Սարսէլի մասնաճիւղը կանոնաւորաբար կը շարունակէ իր պարբերական դասախօսութիւնները: Վերջին անգամ հրաւիրուած էր Պ. Շ. Նարդունի: Դասախօսութեան նիւթն էր, «Համազգային»ի վարչութեան խնդրանքով, Հայոց ազգային կազմութեան պատմական ազդակները: Կը նախագահէր Պ. Խոսրով Ներսէսեան (ուսուցիչ Շ. Նարդունիի), որ ներկայացուց դասախօսը եւ պարզեց «Համազգային»ի պարբերական դասախօսութեանց օգտակարութիւնը:

Նարդունի, նախ Հայոց ծագման մասին համառօտ քանի մը տեղեկութիւն տալէ վերջ, բացատրեց թէ ինչ կը նշանակէ «ազգային կազմութիւն» եւ յետոյ ընդհանուր ակնարկով մը ներկայացուց այն ազդակները, որոնք «ազգ» կը շինեն անկերպարան ժողովուրդներէն: Ուրարտական շրջաններէն սկսեալ մինչեւ մեր օրերը, թէ ինչ դեր խաղացած են աշխարհագրական եւ տնտեսական պայմանները, կրօնքը, եկեղեցին, լեզուն, վերադնահատող ոգիով մը ճշդեց անոնց արժէքը: Ի վերջոյ այն եզրակացութեան եկաւ, որ հայկական պայմաններու մէջ եւ պատմութեան ու դարաշրջանի թելադրանքներուն հետ հաշտ՝ լեզուն է որ ազգ կը շինէ ժողովուրդները, ազգ կը պահէ պատմութիւնով բեռնաւոր բազմութիւնները — լեզուն է որ մշակոյթ կը ստեղծէ: «Համազգային» ընկերութիւնը, ուրեմն, կը շարունակէ մեր պատմութեան աւանդութիւնը, իր ճիգերը նուիրելով հայկական մշակոյթին պահպանման եւ ճանաչման,— «Համազգային»ը, ինչպէս իր խորհրդանշանն ալ ցոյց կուտայ (ջահ մը), այն ջահակիրն է որ այս մութ օրերուն՝ մէկ սերունդէն միւսին, պատմութեան մէկ շրջանէն միւսին կը տանի հայ ստեղծագործ մտքին լոյսը:

Մրրկահաւ

ԶՈՄ

Զ. Ո. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏԳ. Դ. ԺՈՂՈՎԸ

Այս ամսագլուխ, Հոգեգալստեան տօնի արձակուրդէն օգտուելով Զ. Ո. Միութիւնը կը գումարէ իր Պատգ. Դ. Ժողովը, Փարիզի մէջ:

Ֆրանսայի Շրջանը, իր Շրջ. Ժողովը գումարեց անցեալ շաբաթ օր Վիէնի մէջ:

Լուրջ եւ կարեւոր հարցերով բեռնաւոր օրակարգ մը ունի Պատգ. Ժողովը, որուն վրայ՝ արտասահմանեան համատարած երիտասարդական կազմակերպութիւն մը հիմնելու ծրագիրը՝ միացնելով արդէն իսկ գոյութիւն ունեցող երիտասարդական միութիւնները:

Հետաքրքրական այս ժողովի մասին կը խօսուի տակաւին:

Լ.

ՄԱՐԶԱԿԱՆ ԿԵԱՆՔ

ՀԱՅ ԱԽՈՅԵԱՆ ՄԸ ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԷՋ

ՖԻՐԻՆՑԷ.— Իտալիոյ նման երկրի մը մէջ, ուր ամէն ինչ սրընթաց արշաւ մը կ'առնէ հետզհետէ, Պ. Ստեփան Սրապեան երեւան բերաւ մեր ազգին ֆիզիքական ուժին կշիռը փայլուն յաղթութիւնով մը: Մայիս 10ին Պ. Ս. Սրապեան հռչակուեցաւ Իտալիոյ թեթեւ ծանրութիւն բարձրացնելու ախոյեան:

Արդի ժամանակներուն Իտալիան անցած դարերուն Իտալիան չէ այլեւս, ուր օտարականը կուգար բնական գեղեցկութիւն ըմբոշխնելու եւ արուեստի ովկիանին մէջ թաթխելու համար իր հոգին:

Տուչէին չունչին տակ, ուր Իտալիոյ զաւակներուն խանդն ու վերելքի թռիչքը կ'եռայ անտեղիտալի հաւատքով, հիմա կը ցցուի տէգերու եւ սուրերու գերակշռութիւնը արեւուն լոյսին մէջ:

Ազգը դարձած է զինուոր եւ անհատը մարզիկ: Մարմնակրթութիւնը անսանձ ընթացք մըն է առած, եւ սախկա կը զգացուի Իտալիոյ ամենախոնարհ քաղաքներուն մէջ իսկ, ուր առանց չափազանցութեան կարելի է ըսել թէ եկեղեցիէն առաջ կը բարձրանայ Մարզանքի Տունը:

Ահա այսպիսի միջավայրի մը մէջն է որ Հայ մը իր բազուկին եւ իր կամքին տիրականութիւնը նետեց ասպարէզ, յաղթելու վճռականութեամբ եւ յաղթեց շատ փայլուն կերպով:

Ան յամառօրէն տքնեցաւ այս օրուան հասնելու համար: Առօրեայ հոգեհան աշխատութիւններէն վերջ մարզեց իր մարմինը, չընկճուեցաւ ոչ մէկ արգելքի առջեւ եւ հասաւ իր նպատակին կարճ ժամանակի մէջ:

Հոծ բազմութիւնը զայն ծափահարեց անկեղծօրէն եւ մրցակիցներ անոր ձեռքը սեղմեցին շնորհաւորելով անվիճելի յաղթանակ մը:

Մրցումը տեղի կ'ունենար Միլանոյի մէջ, մասնակցութեամբ երկու հարիւր մարզիկներու:

Եթէ չենք սխալիր՝ առաջին անգամն է որ Իտալիոյ ախոյեաններուն կազմին մէջ կըդառնուի Հայ մը, ուսեցնելով իր ազգակիցներուն կուրծքը հպարտութեամբ:

Վստահ ենք որ «Յառաջ» պիտի ուրախանայ լսելով այս լուրը, քանի որ իր էջերը եղան առաջին արձագանգը Պ. Ստեփան Սրապեանի յաղթութիւններուն:

Իտալիոյ թեթեւ դասակարգի ծանրութիւն բարձրացնելու նոր ախոյեան Պ. Ստեփան Սրապեան ծնած է Կէյվէի Միջագիւղը, 10 յունուար 1908ին:

Ահաւասիկ իր արդիւնքը.— Աջ ձեռք՝ 77,50 քիլօ, ձախ՝ 77 քիլօ, զոյգ ժամանակով՝ 108,50 քիլօ:

Ջերմապէս կը շնորհաւորենք Պ. Ս. Սրապեանի փայլուն յաղթութիւնը:

Տօքթ. Ա. Ս.

ՄԱՄՈՒԼ

«ՊԷՏՔ Է ՎԵՐՋ ՏԱԼ ՀԱԽԱՏԱՔՆՆՈՒԹԵԱՆ»

—·—

Մայիս 7էն ի վեր Լիոնի մէջ կը հրատարակուի նոր շաբաթաթերթ մը, «Ակօս»: Առաջին խմբագրականով թերթը կը յայտարարէր.

— «Չենք ծածկեր որ Ակօսի հրատարակութիւնը արդիւնք է գլխաւորաբար եւ առաջին հերթին Ֆրանսայի բողոքող Հօկեաններու եւ խորհ. Հայաստանի բարեկամներու նախաձեռնութեան ու նիւթական զոհաբերութեան»:

Այս առթիւ, կը շեշտէր թէ՝ իբրեւ ուղեցոյց ունենալով «առողջ ինքնաքննադատութեան սկզբունքը», պիտի ջանայ վերջ տալ Հօկի «գրասենեկային մեկուսացման, բիւրեղացման, թայփայական-խնամիական մտայնութեան տիրապետումին, անհատական մենատիրական շահերը հետապնդող քաղաքականութեան կիրարկումին, վերջին հաշուով՝ կազմակերպութեան այլասերումին»:

Երկրորդ խմբագրականին մէջ (16 մայիս) եւ վերի խորագրին տակ, Ակօս աւելի կ'ընդլայնէ իր ծրագիրը: Ստորեւ՝ քանի մը հատուածներ.

— «Առանց բառերը ծամծմելու եւ առանց դրական երկար դեգերումներու, անգամ մը եւս աներկբայօրէն կը յայտարարենք որ, Խորհ. Հայաստանը սիրելը եւ անոր շինարարութեան օգնելու գործը, մասնաւորներու առանձնաշնորհումը չէ եւ չի կրնար ըլլալ:

Խորհրդային Հայաստանը, հայ ժողովուրդի սեփականութիւնն է, եւ անոր զուրգուրանքի առարկան, քանի որ ան կը մարմնացնէ մեր ժողովուրդի 99 տոկոսի ցանկութիւններն ու պահանջները:

Ուր որ ալ գտնուի հայ բանուորն ու գիւղացին, առեւտրականն ու արուեստագէտը, քաղաքական ի՞նչ դաւանանք ալ ունենայ, մենք չենք կրնար հաւատալ, որ ան չի հպարտանար մեր խորհրդային հայրենիքի հոյակապ վերելքով:

Առեւլութեան եւ իբերամերժութեան համար սերմանուած որոմները փաղուց փտեր են ու անհետացեր, գիտակցութեան ճնշումին տակ:

Ո՞ւր է սակայն ուժը, որ պիտի կրնայ համախմբել գիտակցութեան այդ արժէքները եւ զանոնք դնել համագործակցութեան ճամբուն մէջ: Ի՞նչու օրն ի բուն համերաշխ գործունէութենէ եւ հաւաքական ուժէ կը ճառենք, երբ չէշտակի դրուած հարց գոյութիւն չունի մէջտեղը:

Փորձե՞ր ենք արդեօք, դրե՞ր ենք հարցը իր ողջ պարզութեամբ, հրաւիրե՞ր ենք օր մը այն բոլոր հոսանքները, որոնք խորհ. Հայաստանին օգնելու ըղձանքը ունին, բացատրե՞ր ենք ուէէ առթիւ մեր ցանկութիւնները՝ խորհ. Հայաստանին լայնօրէն օգնելու մասին, եւ անկախ քաղաքական ամէն դաւանանքէ հայցե՞ր ենք անոնց օժանդակութիւնը դէթ այս բնագաւառին մէջ, դժբախտաբար ոչ, եւ այս է գլխաւոր պատճառը, որ իւրաքանչիւր հոսանք, իւրաքանչիւր խմբակցութիւն ինքզինքը կը դաւանի որպէս ճշմարիտ եւ անկեղծ բարեկամ խորհ. Հայաստանին, առանց սակայն ներդաշնակ ու միակամ գործունէութեան մը նախաքայլն առնելու:

Պոռալն ու ճառելը բաւական չէ դրական ու շօշափելի գործ յառաջացնելու համար: Մեզի համար էականը այն չէ թէ ո՞վ պիտի ըլլայ այսպիսի յանդուգն քայլի մը նախաձեռնարկը, էականը այն է որ, ամէն գնով խորհ. Հայաստանի օգնելու գործը պէտք է դրուի հաւաքական ուժի հաստատ հիմերուն վրայ, սակայն չենք կրնար անտեսել գոյութիւն ունեցող համապատասխան հաւաքական ուժ մը — որպիսին է Հօկը,— որուն պարտականութիւնն է առաջին հերթին զօրաշարժի կոչել գաղթահայութեան բոլոր խաւերը՝ խորհ. Հայաստանի շինարարութեան, տնտեսական ու մշակութային վերելքին եւ ներդաշնի ծրագրին դրապէս օժանդակելու համար:

Մէկդի հաւատաքննութիւնը: Սահմանափակ մտածելակերպով առաջնորդուելու շրջանը անցած է: Մենք կ'ուզենք ամէն հոսանք եւ ամէն խմբակցութիւն իր պատասխանատուութեան բաժինին վրայ տեսնել, քանի որ անոնց իւրաքանչիւրը անջատաբար օգնութեան այս գործին մէջ իր նպաստաւոր ցանկութիւնը կը յայտնաբերէ: Աւելի պարզ խօսինք:

Համայնավար թէ հնչակ, ռամկավար թէ «Ամրոց»ական, վերաշինաց թէ լսարանական, վերջապէս քաղաքական ու հասարակական բոլոր խաւերը, ինչո՞ւ չէ, նոյն իսկ Դաշնակցականները, եթէ կ'ուզեն անվերապահօրէն եւ առանց պայմանադրական ձեւի, բոլորովին այս կենսական նպատակին շուրջ, դեռ ուշ չէ, մենք կարող ենք աներեւակայելին իրականացնել, եւ ենթադրուածէն շատ աւելի շուտով վերջ տալ արտասահմանի հայ աշխատաւորութեան աստանդական կացութեան:

Ասիկա մեր տեսակէտներու մէկն է միայն»:

ՍՏԱՑԱՆՔ

CHRONIQUES DE CE TEMPS - CI, par François - Paul Raynal. Aux editions de la Nouvelle Province Littéraire. Chez Jacquou le Croquant. Christian Seignol, 53, Rue Monge, Paris.

Կը ծախուի նաեւ Հրանտ Սամուէլ գրատունը:

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ քիթեռնիկի եւ մելանով:

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—•—

— Բայց այդ գիւղը Հայ չկայ, ըսի ես:

— Հա՛, Հայ չկար, մենք հինգ օրէ ի վեր եկած ենք:

Ընկերոջս երեսը նայեցայ. ան ալ արդէն ինծի դարձած էր. մեր երկուքին դէմքերուն վրայ սրբազան քաղցրութիւն մը եւ ժպիտ մը կը թրթռար:

— Հրաշք է, Վալօտիա, ըսի:

— Իսկապէս հրաշք:

Փոքրիկը մեզ առաջնորդեց Հայուն տունը եւ ինքը անյայտացաւ: Ալ այդ տղուն երեսը չտեսանք:

Հաց չունէր մեր տանտէրը, բայց ունէր տաքուկ սենեակ մը, առատ ծխախոտի տերեւներ, փռուած տան ընդարձակ յատակին վրայ, չորցնելու համար: Ծխախոտէն ագահօրէն գողցանք, ծխեցինք անընդհատ եւ մեր տոպրակները լեցուցինք պէտք եղածին չափ: Անօթի բայց գոհունակ սրտով թողուցինք մեր հիւրընկալ տունը եւ պետական ճանապարհէն հեռու, գիւղերու մօտերէն զգուշանալով դէպի Երեւան ուղղութիւնը բռնեցինք: Անընդհատ կը քալէինք. ձիւն կ'ուտէինք, առատօրէն կը ծխէինք: Արեւը մարամուտին կը մօտենար: Մենք լերան մը բարձունքին հասած նստանք, նոր հանգստութիւն մը առնելու համար. մեր աչքին առջեւ կը տարածուէին տասնեակ մը հայ գիւղեր, խաղաղ ու անխռով: Ընկերս ճամբան շարունակելու անկարող վիճակ մը ստացաւ, հիւանդացաւ: Գլխու պտոյտ մը ունէր. անօթութիւնը զինքը կը տանջէր, ծխախոտէն թունաւորուած էր:

— Վալօտիա, ելիր, ճամբան շարունակենք, կ'առաջարկէի իրեն:

— Քայլ մը չեմ կրնար առնել. ձգէ զիս, դուն գնա՛, կ'ըսէր, ու կը գալարէր ինքն իր վրայ: «Անօթի եմ, հա՛ց, հա՛ց» կ'աղաղակէր:

Բայց ուսկի՞ց ճարել հաց, գիւղերը հեռու էին, ճամբուն վրայ ճամբորդ չէր երեւար: Ստիպուեցանք երկար սպասել որպէսզի ընկերս քիչ մը հանգստանայ:

17.— ԴԴՄԱՇԷՆ ԳԻՒՂԻ ՑԵՂԿՈՄԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՏԱՆ ՄԷՋ

Դդմաշէն գիւղի վերջին համեստ տան մը դուռը զարկինք գիշերը հոն մնալու համար: Մանկամարդ կին մը դուռը բացաւ եւ երբ տեսաւ մեզ, դուռը մեր վրայ փակելով պոռաց.

— Հեռացէք ասկէց, աղտոտ գաղթականներ, ամէն օր գաւլէնիս կը տանիք:

— Քոյրիկ, ամուսնոյդ եւ զաւակներուդ արեւուն, թող տուր այս գիշեր մնանք հոս, քեզմէ ոչ հաց կ'ուզենք, ոչ ջուր, միայն տաք անկիւն մը:

Ընկերս էր որ կը պաղատէր կնոջը:

Այնքան սրտաճմլիկ, այնքան յուզիչ շեշտ ունէր իր ձայնը որ քարերն իսկ պիտի կակուղնային: Բայց չար կինը աւելի քար դարձած էր եւ չէր յօժարիր մեզ ընդունիլ:

— Քոյրիկ, քեզի քանի մը ճերմակեղէն կուտանք, ձգէ որ գիշերը հոս մնանք, դուրսը ցուրտէն կը սառինք:

Կինը ճերմակեղէնի անունը որ լսեց՝ ուրախութեամբ մեզ ներս ընդունեց: Գիւղի ամենահամեստ ու աղքատիկ տունն էր: Մէկ անկիւնը կապուած էր կով մը իր հորթով, միւս անկիւնը 3—4 ոչխար խոտ կ'ուտէին: Տան կեդրոնը թոնիրը կար որուն շուրջ բոլորուած էին երեք դրեթէ կիսամերկ երեխաներ, 6, 7, 8 տարեկան: Հին կապերտի կտոր մը տեղաւորեց թոնիրին եզերքը եւ հրամցուց որ նստինք: Մենք տեղաւորուեցանք տաք թոնիրին շուրջը ցուրտէն սառած մեր ոտքերն ու ձեռքերը թոնիրի տաքութեան տուինք ու հանգստացանք: Փոքրիկ երեխաները ապուշ ապուշ մեզի կը նայէին: Կինը տան գործերով զբաղած էր: Մենք լուռ ու տրտմութ նստած շարունակ կը ծխէինք, միեւնոյն ատեն գոհ էինք որ այս գիշեր ալ հանգստանալու տաք անկիւն մը կրցանք ճարել: Եթէ քանի մը պատառ հաց ճարէինք, ալ մենք մեզ երջանիկ պիտի համարէինք:

Տան դուռը մեծ շառաչիւնով բացուեցաւ եւ բարձրահասակ տղամարդ մը ներս մտաւ: Կինը դիմաւորեց, բաներ մը փսփսալով նորեկին: Իր ամուսինն էր: Քառասունը անց, առողջ կազմուածքով, թաւ պեխերով, անշուք հագած, ծխծղկոտ դիմագծով մէկն էր: Մօտեցաւ մեզի շատ բարի տրամադրութեամբ բարեւեց եւ մեր մասին տեղեկութիւն ուզեց,— ո՞վ ենք եւ ո՞ւսկից կուգանք եւ ո՞ւր կ'երթանք:

— Մենք գաղթականներ ենք, սկսաւ ընկերս, մեր ընտանիքները Ղամարլու կը մնան, ցորենի համար եկած էինք Դիլիջան, չկրցանք ճարել, պարապ ետ կ'երթանք մեր ընտանիքներուն քով...

Ամէն տեղ եւ ամէն մէկ հարց ու փորձ ընողին մեր պատասխանը այս էր, ոչ աւելի, ոչ պակաս. «Հայր մեր»ի նման գոց ըրած, շարունակ միեւնոյն եղանակով կ'ըսէինք: Տան տիրոջ տրամադրութիւնը լաւ էր, հակառակ անոր որ իր կինը իր ամուսնոյն համար մեզի գանգատած էր թէ «չատ խիստ մարդ է»: Կ'երեւի մեր խոստացած ճերմակեղէնները կակուղցուցած էր այդ խիստ մարդը, ինչպէս քարսիրտ կինը:

Բնականօրէն մեր խօսակցութիւնը դարձաւ օրուան դէպքերուն վրայ: Մասնաւորապէս աքսորուած սպաներու մասին խօսք բացուեցաւ: «Ես այս գիւղի Ցեղկոմի նախագահն եմ» ըսաւ մեր տանտէրը:

Դդմաշէն գիւղի Ցեղկոմի նախագահին տան մէջ կը գտնուէինք, հակառակ մեր բոլոր հաշիւներուն եւ զգուշութիւններուն՝ եկած ինկած էինք պաշտօնական մարդու մը յարկին տակ: Ընկերոջս հետ քանի մը ակնարկներ փոխանակեցինք: Հաշտուեցանք եղածին հետ եւ որոշեցինք զուսպ, սակաւախօս դառնալ: Ու ես յիշեցի թէ ի՞նչպէս Վիքթոր Հիւկոյի «Թշուառներ»ու պատմութեան մէջ փախստական, հալածական Ժան Վալժանը շարունակ ոստիկանական պաշտօնատուներու մօտ իր բնակութիւնը կը հաստատէր, հալածանքէ զերծ մնալու համար: Այս յիշողութիւնս կրցայ կերպով մը ընկերոջս հասկցնել տանտիրոջ ներս, դուրս ելած ատենը:

— Լաւ կեցիր դուն, քու լեզուդ, խօսակցութիւնդ մեզ կը մատնէ, ձգէ որ ես խօսիմ այս ապուշ նախագահին հետ, ըսաւ ընկերս:

Մեր տանտէրը ոչ ժամանակ եւ ոչ ալ հնարաւորութիւն կուտար որ ընկերս ալ խօսի:

— Դուք գաղթականներ էք, դուք խեղճ մարդիկներ էք, դուք անցած դարձածէն տեղեկութիւն չունիք, դուք չէք կրնար հասկնալ այս մարդոց (բոլշեւիկներուն) նպատակը:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(42)

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ՄԻՋԱԶԳԱՅԻՆԻ ԲԱՆԱՁԵՒԸ ԱՇԽԱՐՀԻ ԽԱՂԱՂՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍԻՆ

Կը պահանջէ շարունակել պատժմները

Ընկերվարական - բանուորական Միջազգայինի գործադիր Կոմիտէին, որ ժողով գումարած էր մայիս 16 — 18, Պրիւսէլի մէջ, հրատարակեց իր բանաձեւը՝ միջազգային քաղաքականութեան մասին: Բանաձեւը կը յիշեցնէ թէ Ընկերվարական Միջազգայինը ինք միշտ պահանջած է վճռականօրէն գործադրել Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտը բոլոր անոնց դէմ որոնք պատերազմ կը մղեն կամ կը սպառնան մղել: Այս առթիւ դիտել կուտայ թէ զանազան կառավարութեանց «տկար եւ կարճատես քաղաքականութիւնը՝ հանդէպ ճափոնական աշխարհակալութեան, փաշական յարձակման՝ Եթովպիոյ մէջ, հիթլէրական գրգռութեան՝ Հռենոսի վրայ, նոր յաջողութիւններ շահեցուցած է դաշնագիր բռնաբարողներուն եւ աւելցուցած՝ պատերազմի վտանգները»: Մասնաւորապէս ծանրանալով փաշական Իտալիոյ վրայ, բանաձեւը կը յայտարարէ թէ ան յաղթեց Եթովպիոյ ժողովուրդին եւ ի վերջոյ կցեց այդ երկիրը, «հեղձուցիչ կազերու գործածութեամբ» եւն.: «Աշխարհի խաղաղութիւնը կարելի է փրկել միայն ուժգնութեամբ գործադրելով Ազգաժողովին ուխտը: Ընկերվարական - բանուորական Միջազգայինը վճռապէս կը մերժէ որ եւ է անձնատրութիւն կատարուած իրողութեանց առջեւ, դաշնագիրներու բռնաբարումով: Պէտք չէ թոյլ տալ որ փաշական Իտալիան քաղէ իր բիրտ եւ վատ յարձակման պտուղները: Պատժական տնօրինութիւնները պէտք է պահուին մինչեւ Ազգաժողովին հեղինակութեան վերահաստատումը: Խաղաղութեան պահպանումը թոյլ չի տար ո՛ր եւ է մեղմացում, ընդհակառակն կը պահանջէ զօրացնել հաւաքական ապահովութեան քաղաքականութիւնը: Անհրաժեշտ է հակապատերազմեան բոլոր ուժերու համախմբումը եւ մասնաւորապէս Մեծն Բրիտանիոյ, Ֆրանսայի եւ Խ. Միութեան քաղաքական սերտ գործակցութիւնը, խափանելու համար որ եւ է նախայարձակ արարք եւ դաշնագրի որ եւ է բռնաբարում որ կրնայ վտանգել խաղաղութիւնը՝ Եւրոպայի այս կամ այն մասին մէջ»:

Եզրակացնելով, բանաձեւը կը յանձնարարէ լարել ժողովրդական զանգուածներու բոլոր ուժերը եւ հսկել արթնութեամբ: «Նոյնիսկ անոնք որ այսօր նուազ վտանգուած կը համարին իրենք զիրենք, պէտք է ըմբռնեն թէ պատերազմը աղէտ մը պիտի ըլլայ բոլոր ժողովուրդներուն համար, առանց բացառութեան եւ թէ խաղաղութիւնը կրնայ փրկուիլ միայն այն ատեն երբ իւրաքանչիւր ազգ հասարակաց շահը կը գերադասէ անհատական շահերէն»:

Պլումի եւ Էռիօյի տեսակցութիւնը

Պ. Էռիօ Փարիզ վերադարձած ըլլալով, տեսակցութիւն մը ունեցաւ Պ. Լէօն Պլումի հետ, որ կ՚ուզէ անոր յանձնել արտաքին նախարարութիւնը: Իսկ նախկին վարչապետը տրամադիր չէ որ եւ է պաշտօն ընդունելու, մանաւանդ նկատի առնելով համայնավարներու եւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան ճնշումը՝ վարչական դահլիճին վրայ: Անկախ ընկերվարականները կ՚առաջարկեն արտաքին նախարարութիւնը յանձնել իրենց նախագահին՝ Պ. Փօլ Պոնքուրի, բայց Պ. Լէօն Պլում կը նախընտրէ Պ. Էռիօն, բարուքելու համար Ֆրանսայի եւ Մ. Նահանգներուն յարաբերութիւնները, քանի որ երկուքն ալ նոյն տեսակէտներն ունին պատերազմական պարտքերու վճարման մասին:

Վաղուան վարչապետը կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, կարելի եղածին չափ հաստատուն դահլիճ մը կազմելու համար: o

Ֆրանսասուրիական բանակցութիւնները

Պէյրութի թերթերը կը գրեն թէ Փարիզի սուրիական պատուիրակութիւնը երկար նամակ մը ղրկած է ազգայնական խմբակցութեան փոխ - նախագահին, Ֆրանսայի հետ կատարուած բանակցութեանց մասին:

Ըստ այս նամակին, համաձայնութիւն գոյացած է բոլոր կէտերուն շուրջ եւ մասնաւորապէս սուրիական միութեան եւ զինուորական գրաւման խնդիրներուն մասին որոնք ամէնէն դժուարալոյծը կը թուէին:

Միութիւնը սկզբունքով ընդունուած իրողութիւն մըն է, բայց ժամանակը պիտի իրագործէ զայն: Պիտի սպասուի որ շահակից պետութիւնները (բացի Լիբանանէն) Սուրիական միութեան մաս կազմելու պահանջ դնեն:

Մինչ այդ, շահակից շրջաններու (Ալէվի, Ճէպէլ Տրիւզ, Ալէքսանտրէթի սանճագ) կառավարիչները սուրիական կառավարութեան կողմէ պիտի նշանակուին:

Ինչ կը վերաբերի զինուորական գրաւման, համաձայնութիւն գոյացած է որ Ֆրանսական զօրքը կեդրոնանայ Սուրիոյ քանի մը կէտերուն վրայ միայն, Ճէպէլ Տրիւզի մէջ:

*** Վերջերս երեք Ֆրանսական մարտանաւեր հասան Պէյրութի ջուրերը:

Զէնքերու գրաւումը եւ զինաթափումները Ատիս-Ապէպայի մէջ

Ատիս Ապէպայէն կը հեռագրեն թէ մաքրագործումը կը շարունակուի ամէն կողմ: Իտալական զօրքը մայրաքաղաքին մէջ հաւաքած է 7850 հրացան, 80 տարճանակ, 156 գնդացիր, 51 թնդանօթ եւ անթուակներով ռազմանիւթ:

Մօտերս իտալերէն թերթ մը պիտի հրատարակուի, իբրեւ կեդրոն ունենալով «Եթովպիոյ Սուրհանդակ» թերթին խմբագրատունը: Ձեռնարկուած է նաեւ Եթովպիոյ երիտասարդներու փաշական կազմակերպութեան: Ձեռնարկին հիմը դրին մայրաքաղաքի բնակիչներէն երիտասարդի մը յանձնելով կազմակերպութեան առաջին համազգեստը, որ կը բաղկանայ ռազմիկանական ճերմակ գլխանոցէ մը, մոխրագոյն շապիկէ եւ տաբատէ մը եւ վզին շուրջը կապուած կանանչ թաշկինակէ մը: Այսպիսի կազմակերպութիւն մըն ալ հաստատուած է Լիբիոյ մէջ:

*** Գնդակահարումները կը շարունակուին անխնայ: Իտալական շրջանակներու մէջ կը խոստովանին թէ բազմաթիւ աւարառուներ հրացանի բռնուած են Ատիս - Ապէպայի մէջ, բայց կ՚ըսեն թէ չափազանցութիւն են արտասահմանի թերթերուն հաղորդած թիւերը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԻՇԽԱՆ ՇԹԱՐԷՆՊԷՐԿ, Աւստրիոյ փոխ-վարչապետը, որ ակամայ հրաժարած եւ Հռոմ գացած էր անցեալ շաբթու, որոշեց Վիէննա վերադառնալ օդանաւով: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կուտան այս անակնկալ որոշման, մինչդեռ կը կարծուէր թէ իշխանը, որ թունդ փաշական է, Իտալիա պիտի մնայ երկար ատեն: Հայրենասիրական Միութիւնները, որոնց նախագահն է Շթարէնպէրկ, կը մերժեն զինաթափ ըլլալ:

ՄԱՐՍԱՋԱԽՏ ԱԼԷՆՊԻ մարմինը հրկիզուելով, աճիւնը զետեղուեցաւ Ուէսթմինսթըրի Աբբայարանը, Ռազմիկներու մատուռին մէջ:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԵՒ Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ներկայացուցիչները ժողով գումարեցին Լոնտոնի մէջ, նաւային համաձայնութիւն մը կնքելու համար: Այս առթիւ կ՚ըսուի թէ Անգլիա պատրաստ է մեծագումար փոխառութիւն մը տրամադրելու Մոսկուայի:

ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ՑԱՆՑԱՌՈՐՆԵՐԸ ընդհ. ներում պիտի ստանան Իտալիոյ մէջ, Եթովպիոյ յաղթանակին առթիւ:— Ուրիշ որոշումի մը համաձայն, 21—55 տարեկան փաշականները պարտաւոր են մտնել փաշական քաղաքապահ զօրքին մէջ:— Ֆաշական կուսակցութեան վարչութիւնը որոշեց փոխադարձ միջոցներ ձեռք առնել պատժարկու պետութեանց դէմ:— Ծրագրի մը համաձայն, 2800 քիլոմեթր ճամբայ պիտի շինուի Եթովպիոյ մէջ:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ԱՆԻԷՌ-ԳՈՒԱ-ՔՈԼՈՆՊի «Արամ» ենթակոմիտէի ընդհանուր ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 9ին, սովորական հաւաքատեղին: կարեւոր օրակարգ:

ՇԱՎԻԼԻ Արղութեան խումբի ժողովը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. կղէմէսի բնակարանը: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ Պրոպականտի ցանձնախումբին 5րդ դասախօսական ժողովը այս ուրբաթ 22 մայիս, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ.Յ.Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ: Նիւթ՝ «Մ. վարանդեան եւ Հայրենիքը», կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 24 մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին. Պարոնեան միութեան գրադարանին մէջ: ժողովէն յետոյ ժամը 4ին կը դասախօսէ ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ: կրնան ներկայ ըլլալ համակիրներ:

Դասախօսութիւն

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ՚ունենայ այս ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մեթրօ Châtelet: Միտքերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Ցորմիսեանի դասախօսութեան շուրջ: կը հրաւիրուին փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

Կ. ԽԱՉԻ ՕՐ

Կը տօնուի Ֆ. Կ. Խաչի Կրընոպլի Մասնաճիւղին կողմէ

21 Մայիս, հինգշաբթի կէս օրէ վերջ ժամը 4ին

Կը խօսի ԸՆԿԵՐՈՒՀԻ Տ. ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Հանդէսէն վերջ թէյասեղան՝ ի նպաստ մանկապարտէզին, դպրոցի սրահին մէջ:

Մուտքը ազատ է:

Նուագահանդէս Արա Պարթեւեանի

(ՍԻՆՖՈՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՀԱՄԵՐԳ)

ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

6 Յունիս, շաբաթ երեկոյ. Salle Gaveauի մէջ, 45 rue la Boëtie, Métro: Miromesnil

Կը մասնակցի ՍԻՓԱՆ -ԿՈՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

M. LUCIEN QUATTROCCHI Ա. ջութակ փարիզի օփէրայի

Առաջին անգամ ըլլալով կ՚երգուի Պարթեւեանի նոր հեղինակած ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳէն բաժին մը, ընկերակցութեամբ 40 հոգինոց սէնֆօնիք նուագախումբի եւ երգեհոնի:

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ 120 ՀՈԳԻ

Տոմսերը կը վաճառուին Հրանդ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr le Prince եւ Salle Gaveau: գին՝ 25, 20, 15, 10 ֆր:

Պարահանդէս

Կազմակերպուած Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ

23 Մայիս. շաբաթ օր, ժամը 17—24

26 Avenue de Tokio, *մէթրօ* Alma-Marceau

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ՅՈՒՇԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ այս շաբաթ երեկոյ, իր դպրոցի սրահին մէջ, 6 պլիս Պուլվար Ռոտէն: կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի բոլոր անդամ-անդամուհիներէն ներկա գտնուիլ:

Հ. Կ. ԽԱՉԻ փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, այս շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, միւթիւալիթէի սրահին մէջ, 24 rue St. Victor:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, 24 Մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշտ 3ին, դարմանատան մէջ: կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի Պուլվար Օտոյի, Սէն-Լուի եւ Սէն-Ժէրոմի ենթամասնաճիւղերու վարչութիւններէն ներկայ ըլլալ այս ժողովին:

ԾԱԽՈՒԻ Է *մեկնումի պատճառաւ սափրիչի խանութ մը՝ նպաստաւոր գինով: Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. Եօրկանեանի,* 8 Bl. Vauban, Valence, (Drôme).

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,

Կը խօսի Պ. ԽՈՐԷՆ ԳԱԲՐԻԿԵԱՆ

Նիւթ՝ Հայկական Հարցը 1913*ին:*

Սրահը կը բացուի ժամը 8.30ին:

ԼՐԱՏՈՒ ԱՐՈՒԵՍՏԻ

Հայ Ազատ Արուեստագէտներու Միութիւնը այցելութիւն մը կազմակերպած է իր անդամներէն արձանագործ Լեւոն Մուրատովի աշխատանոցը, 61 rue Mathurins Régnier (15), մեթրօ Volontaires այսօր, հինգշաբթի, 21 մայիս, կէս օրէն վերջ ժամը 4ին: Այս առթիւ նկարիչ Շիշմանեան պիտի ներկայացնէ արուեստագէտը եւ իր գործը, ուրկէ վերջ այցելուները իրենց կարգին պիտի կրնան արտայայտել իրենց տպաւորութիւնները: կը հրաւիրուին փափաքողները:

«ՀԱՅԵՐԸ ՀՊԱՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ ԵՆ»

Երկու կազմակերպութիւններն ալ սակայն հպարտ են իրենց ազատ Հայրենիքով, որուն մայրաքաղաք Երեւանին մէջ կ՚ապրին նաեւ 103 Հելլէններ:

«Կարեւորութիւն չունի, եթէ կը կուրինք մեր մէջ, կ՚ըսէ «ռամկավար» մը: Մեր ներքին խնդիրներն են անոնք, որոնք ոչ մէկ կերպով կը ձգտին վնասել մեզի հիւրընկալող երկրին: Երեւակայեցէք որ կարճ ժամանակ առաջ Նիւ Եորքի Հայ արքեպիսկոպոսը սպաննուեցաւ եկեղեցիին մէջ, որովհետեւ չէր ուզեր ճանչնալ եռագոյնը (ազգային դրօշակ): Բայց միթէ հոս ալ բախումներ չէ՞նք ունենար: Եւ սակայն, իշխանութիւնները քաջածանօթ ըլլալով դէպքերուն, մեծ կարեւորութիւն չեն ընծայեր անոնց, ոչ ալ կ՚ուզեն խոր պատճառներ փնտռել: Կը բաւականանան միայն արդարօրէն պատժելով անոնք, որ օրէնքը կը բռնաբարեն եւ կամ պատիժի արժանի դէպքեր կը գործեն:

Շարունակելով մեր տեսակցութիւնները նաեւ չէզոքներու հետ, այն տըպաւորութիւնը կ՚ունենանք, որ այս տարրերը կը պայքարին իրենց շրջապատին մէջ, միայն մէկ փառասիրութիւն ունենալով՝ թէ ո՞վ պիտի գրաւէ իշխանութիւնը, լաւագոյն ծառայութիւններ մատուցանելու համար աղքատներուն:

Արդէն, եթէ կուսակցութիւններու միջեւ հանրութեան շահերուն ծառայելու այս մրցակցութիւնը գոյութիւն չունենար, հայ ժողովուրդը չէր կրնար վերապրիլ: Քիչ առ քիչ պիտի անհետանար հայ ցեղը, որ փիւնիկի պէս կը վերածնի իր մոխիրներէն:

Դաշնակներն ալ, ռամկավարներն ալ կը պայքարին աւելի շատ դրամ հաւաքելու եւ աւելի առատօրէն բաշխելու համար:

Երկու հատուածներէն մէկուն նախագահը կրնայ, առանց որ եւ է շահ ունենալու, իր սեփական գանձէն տարեկան 40,000 տրախմիի չափ գումար մը յատկացնել, բարենպատակ հաստատութեանց պիւտճէին բացը գոցելու համար: Անիկա կը գոհանայ լաւ լով աղքատը որ կ՚ըսէ.

— «Ձատկուան կօշիկներս այսինչ տիկինը տուաւ ...

Եւ ծանօթ է, որ «այսինչ» տիկինը այնինչ կուսակցութեան կը պատկանի:

Հ. Օ. ԿՈՄԻՏԷ

Այս երկու մեծ կուսակցութեանց միջեւ կը գտնուի նաեւ ուրիշ կազմակերպութիւն մը, «Հայաստանի Օգնութեան Կոմիտէ»ն, որ ծանօթ է նաեւ իր սկզբնական տառերով «Հ. Օ. Կ.»:

Մեծ կուսակցութիւնները, իր աղքատութեան համար կարեւորութիւն չեն տար անոր: Եւ սակայն, անիկա իր արանց բաժնէն զատ ունի նաեւ կնոջական խումբ մը:

Հայ համայնքին գործօն տարրերուն շուրջ կատարած մեր պրպտումները մեզ կը բերեն հարկադրաբար գործին լաւագոյն հատուածին, ուրկէ մարդ կը նշմարէ բիւրը քաղցր եւ սփոփարար մարդասիրութեան: Անոր հիմերը դըրած են այրերը, իսկ աշխատաւորները կը ներկայացնեն հայ գեղեցիկ սեռի ներկայացուցիչները:

Իրապէս մեծ թշուառութիւն մը ունին զարմանելիք այս մարդիկը: Իրենց ծննդավայրերէն տարիներէ ի վեր եւ շարունակ ամաստախիլ ըլլալով միջավայր դասակարգը չէ կրցած փոքր ինչ հարստութիւն մը ունենալ: Այս պատճառով կարելի է բացատրել այն իրողութիւնը, թէ Հայեր որ գտնուած են հեռու աղետահար վայրերէ եւ ապրած ազատ երկիրներու մէջ, կրցած են մեծ հարստութիւններ դիզել, իսկ անոնք, որոնց վրայէն աղէտի ուրականը անցած է, մնացած են շատ աղքատ: Ցոր Երանելիէն աւելի ընչազուրկ:

Առաջինները յաջողութիւնը կը յայտնէ ցեղին յատկանիշները եղող ժըրաջանութիւնն ու խնայասիրութիւնը: Կրնանք անվարան ըսել նաեւ, թէ այս վերջինններն ալ կրնան նոյն յաջողութիւնները ունենալ, եթէ իրենց տրուի ապատութեան շնորհը, եւ ընդմիշտ անհետանայ իրենց վերեւէն սպանդի գաւազանի վտանգը:

(4)

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

■■■ LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE ■■■

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՕՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 22 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 22 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3121

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՊԱՂԵՍՏԻՆ ԵՒ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆ

Բոլոր տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ այս անգամ շատ աւելի ծանրակշիռ հանգամանք մը կը ներկայացնեն արաբական խլրտումները՝ Պաղեստինի մէջ։

Ուրիշ ատեն ալ արիւն հոսած է, աւելի մեծ համեմատութեամբ, սակայն պարագաները տարբեր են այսօր։

Արաբական նոր ըմբոստացումը կը զուգադիպի միջազգային կացութեան ամէնէն փափուկ մէկ շրջանին, մանաւանդ Եթովպիոյ գրաւման եւ կցման։

Լոնտոնի մէջ միշտ կը կասկածին թէ օտար ձեռքեր են որ իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ, ի խնդիր Միջերկրականի տիրապետութեան։

Արդարեւ, Պաղեստինի դէպքերուն առջեւ, բրիտանական աշխարհակալութիւնը միայն հրէական եւ արաբական մրցակցութեան սաստկացումը չէ որ կը տեսնէ, այլ շատ աւելի կարեւոր պարագայ մը,— Միջերկրականի խնդիրը։

Թէ Լոնտոնի եւ թէ Հռոմի թերթերը, ամէն պատասխանատուութիւն մերժելով հանդերձ, չեն կրնար պարտկել այս իրողութիւնը։ Այս առթիւ կատարուած բանակցներն իսկ, ոչ թէ կը լուսաբանեն, այլ աւելի կը բարդացնեն կացութիւնը։

Ի՛նչ տարակոյս,— բրիտանական աշխարհակալութիւնը իր դիմացը կը տեսնէ նոր եւ հզօր մրցակից մը, ֆաշական Իտալիան, անշուշտ չկրնալ գոհանալ Եթովպիոյ կցումով։

Այդ յաղթանակը հանգրուան մը կը կազմէ Իտալիոյ համար, նոր ընծայելով ամուր խարիսխ մը՝ Միջերկրականէն մինչեւ Կարմիր ծով։

Ցառաջիկային, ինչ զիջումներ ալ կատարէ Հռոմ, իր յաղթանակին արդիւնքէն կրնայ զրկուիլ միայն զէնքի զօրութեամբ, — նոր պատերազմ։

Անշուշտ ելք մը պիտի գտնեն երկու աշխարհակալութիւններ, գոհելով տկարը,— այս պարագային՝ պարտեալ Եթովպիան։ Բայց, մրցակցութիւնը պիտի տեւէ եւ պիտի սաստկանայ տարիներու ընթացքին, քանի որ ախորժակը ուտելով կը բացուի։ Եթէ Լոնտոն կշտացած է, Հռոմ դեռ նոր բացաւ ախորժակը։ Մէկուն անխուսափելի ծաւալումը ուղղակի կամ անուղղակի կը սպառնայ միւսին ազդեցութեան եւ աւարին։

Լաւագոյն պարագային, միայն գերակշռութեան պայքարը միշտ պիտի պղտորէ Միջերկրականի ջուրերը, ինչպէս կը հաստատեն ափրիկեան պատերազմին սկիզբէն ի վեր պատահած դէպքերը։

Այսպէս, պատերազմը հազիւ ծաւալած, Մեծն Բրիտանիա զօրհեստական խուճապ մը սարքեց, ահագին ուժ տեղափոխելով Միջերկրականի ռազմագիտական կէտերուն վրայ,— յանուն Ազգերու Դաշնակցութեան ուխտին ...

Միեւնոյն ատեն ճնշելով, համոզելով, փոխադարձ աջակցութեան յանձնառութիւններ ստացաւ ոչ միայն Ֆրանսայէն, այլ եւ Թուրքիայէն, Յունաստանէն եւ Ռումանիայէն։ Այդ յանձնառութիւնները զարգանալով, կրնան ի վերջոյ յանգիլ դաշնագիրներու շարքի մը, որուն առաջին պտուղը պիտի վայելէ Թուրքիան, անգամ մը եւս երաշխաւորելու համար իր հողային ամբողջութիւնը։ (Մեծն Բրիտանիան ե՞րբ օգնութեան չէ հասած Թուրքիոյ, ամէնէն տագնապալի պահերուն, սկսելով Ղրիմի պատերազմէն) ։

Ամէն պարագայի մէջ, ինչպէս կը շեշտեն բրիտանական աշխարհակալութեան օրկաններն ալ, ներկայ դէպքերու ծանրութեան կեդրոնը կը գտնուի ոչ թէ Հռենոսի վրայ, այլ միջին եւ մօտաւոր Արեւելքի, բուն բառով՝ Միջերկրականի մէջ։

Եթովպիան փակագիծ մըն է՝ բրիտանական աշխարհակալութեան ճամբուն վրայ, իսկ յառաջաբան մը՝ ֆաշական Իտալիոյ համար։

Եւ այստեղ ալ նորէն գերակշիռ դեր մը կ'ինայ հիթլերական Գերմանիոյ, թէեւ հեռու ըլլայ Միջերկրականէն։ Անոր հակումը՝ դէպի Անգլիա կամ Իտալիա, կրնայ մեծապէս ազդել դէպքերու ընթացքին վրայ։

×

Ինչ կը վերաբերի բուն Պաղեստինի, դարձեալ բրիտանական աշխարհակալութիւնն է որ կը դասաւորէ դէպքերը։

Ուրիշ ատեն այնքան ճկուն եւ ոլորուն, Լոնտոն այս անգամ յամառօրէն կառչած կը մնայ Հրէական Տան ծրագրին ։

Ազգերու ինքնորոշո՞ւմ.— բայց չկա՞յին ուրիշ ազգեր, նոյնքան արժանի՝ ինքնորոշման եւ սեփական հայրենիքի։

Դաշնագրի յանձնառութի՞ւն, Պալֆըրի յայտարարութի՞ւն, — բայց ուրիշներու մասին ալ չունէ՞ին այդպիսի պարտաւորութիւններ, շատ աւելի հանդիսաւոր, եւ արիւնով չաղախուած . . .

Տեսէք,— խլրտումները սաստկագոյն աստիճանի մը հասած են, Արաբները կը պահանջեն դադրեցնել հրէական ներգաղթը, իսկ հոգատար իշխանութիւնը 4500 նոր արտօնագիրներ կը վաւերացնէ, յառաջիկայ վեց ամիսներու համար։ Իսկ իբրեւ գոհացում, կ'առաջարկէ յանձնաժողով մը կազմել, պատուիրակութիւն մը ղրկել եւ բանակցիլ ...

Դժուար է գուշակել թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ հասնիլ արաբական դիմադրութիւնը։ Այս հարցն ալ սերտ կապ ունի միջազգային կացութեան հետ։

Առ այժմ Արաբները կանգնած են շատ ամուր գետնի մը վրայ, եւ եթէ չկրենան խափանել, գոնէ սահմանափակել ներգաղթը, անպայմանօրէն պիտի կրճատեն հողերու վաճառումը։

Բայց, թշուառ Արաբը ի՞նչպէս դիմանայ դրամի փորձութեան, որ կը հոսի անգլեւհրէական անսպառ աղբիւրներէն...

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԱՆԿԱԽ ՎՐԱՍՏԱՆ?

Ուրիշնե՞ր ալ նոյն ճամբուն վրայ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն Հավասի.— Խիստ լաւատեղեակ աղբիւրէ քաղուած տեղեկութեանց համաձայն, խորհրդային կառավարութիւնը որոշած է անկախ հանրապետութեան վերածել Վրաստանը, անշուշտ Խ. Միութեան շրջանակին մէջ։ Ինչպէս յայտնի է, Վրաստան 1924էն ի վեր Հայաստանի եւ Ազրբէջանի հետ, իբրեւ դաշնակցային հանրապետութիւն, մաս կը կազմէ Անդրկովկասեան հանրապետութեան (Դաշնակցութիւն) ։Նոր տնօրինութեամբ, որուն սկզբունքը ընդունուած է, Վրաստան պիտի դառնայ Խ. Միութեան եօթներորդ անկախ հանրապետութիւնը, նոյն իրաւունքներով ինչպէս Մեծ Ռուսիան կամ Ուկրայնան, օրինակի համար։ Միւս կողմէ, շատ հաւանական, նոյնիսկ ճշմարտութեան մօտ է, թէ Խ. Միութեան ուրիշ մասեր ալ անկախ պիտի հռչակուին, կապուած մնալով դաշնակցային յարաբերութեամբ։

Կ'ըսուի թէ Վրաստանի վերաբերեալ որոշումը հետեւանք է սահմանադրութեան վերաքննութեան, որ կը մշակուի ամիսներէ ի վեր։ Պաշտօնական շրջանակները ոչ կը հաստատեն, ոչ ալ կը հերքեն այս տեղեկութիւնը։

*** «Տէյլի» եւս հաղորդելով միեւնոյն լուրը, կ'աւելցնէ թէ Վրաստանի անկախութիւնը պիտի հռչակուի այս տարի, հոկտեմբեր 30էն առաջ։ Եւ դիտել կուտայ.— Հարկ է նկատել թէ այսպէս տրուած անկախութիւնը պիտի ըլլայ բոլորովին խարուսիկ, ինչպէս Խ. Միութեան միւս մասերուն համար։ Խորհրդային կառավարութիւնը կը մնայ բացարձակ տէր։

*** Ուրիշ աղբիւրէ տեղեկութիւն չունենալով, առ այժմ վերապահութեամբ կը հաղորդենք այս լուրերը։ Ամէն պարագայի մէջ, խորհրդային սահմանադրութիւնը սկզբունքով կ'ընդունի որ դաշնակից հանրապետութիւնները դառնան «անկախ», բայց կացութեան տէրն ու տիրականը միշտ Մոսկուան է։

ԻՏԱԼԻԱ Կ'ՈՒԶԷ ՀԱՆԳՍՏԱՑՆԵԼ ԱՆԳԼԻԱՆ ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ԵՒ ԵԹՈՎՊԻՈՅ ՄԱՍԻՆ

Կարեւոր ձեռնարկներ եւ բանակցութիւններ

Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ Մուսոլինի շատ կարեւոր ձեռնարկներ կը կատարէ այս միջոցին, լեզու գտնելու համար Անգլիոյ հետ, որ սրտնեղած է, Եթովպիոյ գրաւման հետեւանքով։ Մուսոլինի անուղղակի պատրաստակամութիւն յայտնած է հանդիսաւոր յանձնառութիւններ ստանձնել եւ չդպչիլ Անգլիոյ շահերուն, Եգիպտոսի, Եթովպիոյ, Միջերկրականի մէջ եւ այլուր, պայմանաւ որ Անգլիան ալ ընդունի Իտալիոյ պայմանները։ Այս յանձնառութիւնները կրնան վերածուիլ ոչ - յարձակման դաշինքի մը։ Միեւնոյն ատեն Իտալիա պատրաստ է մեծապէս կրճատելու Լիբիոյ եւ արեւելեան Ափրիկէի իտալական զինուորները։

Լոնտոնի մէջ կը կարծեն թէ անգլեւիտալական յարաբերութիւնները կրնան ամրապնդուիլ Միջերկրականեան դաշինքով մը, մասնակցութեամբ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ, ինչպէս եւ ծովեզերեայ փոքր պետութեանց ։ Իտալական տեսակէտով, այդպիսի դաշինքի մը կարեւոր կէտերէն մէկը պէտք է կազմէ Սուէզի ջրանցքին տեւական չէզոքացումը։ Անշուշտ բաւական ժամանակ պէտք է անցնի, մինչեւ որ հասուննան այս հարցերը, բայց այդ ուղղութեամբ մտածելն իսկ ուշագրաւ պարագայ մը կը համարուի։

«Էնֆորմասիոն», Փարիզի սեղանաւորական թերթը, կ'իմնայ թէ արդէն իսկ հրահանգներ ղրկուած են Լոնտոնի իտալական դեսպանին, որպէսզի հաստարար առաջարկներ ներկայացնէ Անգլիոյ։ Հռոմի մէջ կ'ընդունին թէ Անգլիա չի կրնար մէկ անգամէն փոխել իր ընթացքը, ճանչնալով Եթովպիոյ կցումը եւ պահանջելով անմիջապէս դադրեցնել պատժական տնօրինութիւնները։ Բայց եւ այնպէս, Մուսոլինի կը յուսայ թէ հանդարտ խօսակցութիւններ պիտի մեղմացնեն անգլեւիտալական յարաբերութիւնները։ Այս առթիւ, Մուսոլինի պիտի ջանայ համոզել թէ նպատակ չունի իտալական կայսրութիւնը տարածելու մինչեւ հիւսիսային Ափրիկէ ։

Ուրիշ կարեւոր պարագայ մը,— Պելժիոյ Լէօփոլտ թագաւորը Լոնտոն կը գտնուի ճիշդ այս միջոցին։ Իրազեկներ կը հաւաստեն թէ այս այցելութիւնը կապ ունի հաշտարար ձեռնարկներուն հետ։ Անցեալ դեկտեմբերին ալ գացած էր, եւ այն ատեն ըսուեցաւ թէ Իտալիոյ թագուհիին ազգական ըլլալով, միջնորդած է, որպէսզի չսաստկացնեն պատիժները։ Այս անգամ եւս հաշտարար դեր մը կը վերագրեն իրեն։

1.000.000 նոր զինուոր Իտալիոյ մէջ

Ինչպէս հաղորդեր էինք, ֆաշական կուսակցութեան վարիչ մարմինը հրամանագիր մը հրատարակած է, որուն համաձայն 21 — 55 տարեկան բոլոր ֆաշականները պարտաւոր են մտնել քաղաքապահ զօրքին մէջ։ Այս վերջինը խաղաղութեան ատեն ունի 500,000 սպայ եւ զինուոր, ուրեմն նոր ուժը պիտի ըլլայ 1,500,000 — 1,700,000 զինուոր։ Հրամանագիրը կ'ըսէ թէ բոլոր «ֆաշականները պարտաւոր են խնդրել քաղաքապահ զօրքին միանալու պատիւը, հաստատելու համար սեւ շապիկաւորներու անսպառ մարտունակութեան եւ հռոմէական խաղաղութեան ոգին» ։

Այսպէս գրեթէ մէկ հարուածով Իտալիոյ ամբողջ քաղաքապահ զօրքը (միլիս) կը դառնայ մնայուն կազմակերպութիւն մը, առանց մեծ տարբերութիւն մը ունենալու կանոնաւոր բանակէն։

*** Միեւնոյն օրը, ֆաշական վարչութիւնը որոշեց հանգանակութեան ձեռնարկել, յիշատակարան մը կանգնելու համար Հռոմի մէջ, հռոմէական կայսրութեան հաստատման առթիւ։ Կուսակցութիւնը ինք բացաւ հանգանակութիւնը, տրամադրելով 79,300 անգլ. ոսկի։ Յիշատակարանը պիտի պարունակէ նաեւ դամբարան մը։ Դարձեալ նոյն օրն էր որ հրատարակուեցաւ հրամանագիր մը, «զարկ տալու համար Իտալիոյ տնտեսական ազատագրութեան, տեւապէս եւ անդարձ մերժելով պատժարկու պետութեանց արտադրութիւնները » ։

*** Եթովպիոյ յաղթանակին առթիւ ազատ արձակուեցան 498 քաղաքական յանցաւորներ ։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

« ԻՆՉՊԷՍ ՀԱՅԱՍՏԱՆ ԳԱՑԻ »

Ապահովաբար վաղը այս խորագրին տակ իր յուշերը պիտի պատմէ այն երիտասարդը, որ Հայաստան գնաց վարչական հինգնատիպ եղանակով մը։

Պատմեմ, մտիկ ըրէք։

Հայ աղբարիկ մը, որ քիչ մը շատ համայնավար՝ կարմիր կը խօսէր, կարմիր կ'ուտէր, կարմիր կ'երազէր, կարմիր կը լսէր, կարմիր կը տեսնէր, վերջապէս խենթեցած էր անվախ բոլշեւիկ մը երեւնալու մարմաջով, *Իւմանիթէ* կը կարդար առտու իրիկուն, փողոցին ու մեթրոյին մէջ։

Անցեալներն ալ, դարձեալ մեթրոյի մէջ, կը նստի աղուոր կնկան մը առջեւ, զոր մեր բանաստեղծները պիտի նկարագրէին իբրեւ գեղուհի մը կաթնաթոյր մորթով եւ վարդամատն արշալոյսի շրթներով։ Ու կը բանայ *Իւմանիթէ*ն՝ միաժամանակ բաց ձգելով սրունքներուն այն մասը, որուն *համէհրամի* պաշտպանութիւնը յանձնուած է 3 — 5 կոճակի։

Այդ օրը կոճակները դաւաճաներ էին։

Ու մինչ մե՛ծ համայնավարը ուշադիր կը նայէր *Իւմանիթէ*ի պատկերներուն, պզտիկ համայնավարն ալ ...

կը գայթակղի տիկինը։

Պարկեշտ ընդվզումով մը կը յանձնարարէ մեր կարմիր աղբարիկին, որ պահ մը ծալլէ թերթը եւ կոճկել սորվի։

Աղբարիկը կէս մը հասկցած, կէս մը չհասկցած տիկնոջ յանձնարարութիւնը, կ'ընդդիմախօսէ քաջաբար եւ կ'ըսէ թէ «համայնավարական թերթ կարդալուս համա՞ր է որ կը նեղանաս» ։

Տիկինը երեւի այնքան «յառաջապահ» չէր, կ'ըմբոստանայ եւ կը հրամայէ.

— Գոցէ՛ կ'ըսեմ քեզի։

Մեր աղբարիկը քաջութեամբ կը պոռայ.

— Չեմ գոցեր։ Եւ ամուր կը բռնէ *Իւմանիթէ*ն, լայն բանալով տիկնոջ առջեւ։

Տիկինը ոտքի կ'ելլէ եւ կը դիմէ երկու Ֆրանսացիներու։

Մեր աղբարիկը անյողդողդ կը մնայ իր դիրքին վրայ։

Մեթրոյի յաջորդ կայարանին մէջ կը կանչուի ոստիկան մը եւ այն մեղքին համար, որուն պատճառով Ժ. Ժ. Ռուսօ, ինչպէս եւ ուրիշ բազմաթիւ exhibitionnisteներ դատապարտուած են, (ծանր պատիժներ կան այդպիսիներուն համար), տղան կ'առաջնորդուի ոստիկանատուն։

Այնտեղ եւս մեր աղբարիկը կը բողոքէ թէ համայնավար ըլլալուն ձերբակալուած են զինք, մինչ ոստիկանապետը կը հասկցնէ թէ թերթ բանալէ առաջ երկու կոճակ կոճկել սորվելու է։ Այլապէս....

Ու մեր աղբարիկը կը ղրկուի բանտ, այնտեղ երգելու համար ծանօթ երգը.

Փանթալոնիս կոճակը
Կոճկեմ ըսի փրթեցաւ,
Գնաց մտաւ ո՛ր ծակը...

Քանի մը շաբաթ երգեց այսպէս բանտին մէջ։ Դեռ երկար կ'երգէր՝ բանտին պատուհանէն նայելով այնպէս ինչպէս տիկնոջ նայած էր փոքրիկ բանտարկեալը։

Համայնավար ընկերները բարեբախտաբար կը միջամտեն, բանտէն կը հանեն եւ ուղղակի ներգաղթի շոգենաւ կը տանին այս արտաքսեալը։

Հիմա Հայաստան կը գտնուի։

Չեմ գիտեր թէ հոն դիտողութիւն կ'ընե՞ն, բանտ կը դնե՞ն երբ մէկը կոճակ չի դներ տաբատին վրայ, բայց ապահովաբար շատ պիտի զարմանայ երբ տեսնէ որ հոն, մարդ որքան ալ համայնավար ծալլէ ինքզինք, կ'երթայ Չեկա կամ Սիպերիա, երբ կոճակ չի դներ իր լեզուին։

Ահա երկու պզտիկ գործիքներ, որոնց մէկը (լեզուն) եթէ հոս կոճակ չունի, կարմիր գիծէն ներս կոճակ ունի անպայման։

Կը մաղթեմ որ մեր համայնավարը ընկերվարական երկրի մէջ պատճառ մը չունենայ հայհոյելու՝ վկայ կանչելով այն զոր կը կոճկենք մենք հոս, քաղքենի երկրի մէջ ։

ԱՐԱՋ

ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Լէօն Պլում կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, նոր դահլիճին կազմութեան համար։ Առջի օր երկար տեսակցութիւն մը ունեցաւ վարչապետ Պ. Սառոյի եւ Պ. Փօլ Պոնքուրի հետ։ Պ. Էռիօ միշտ կը մերժէ մասնակցիլ նոր դահլիճին, իբրեւ արտաքին նախարար։ Վերջնական պատասխանը կը սպասուի այսօր, ուրբաթ, երբ կը գումարուի արմատականներու ժողովը, ճշդելու համար կուսակցութեան դիրքը։ Եթէ համաձայնութիւն չգոյանայ կամ յարմար թեկնածու մը չգտնուի, հաւանական է որ Լէօն Պլում ինք ստանձնէ արտաքին նախարարութիւնը։

Վաղուան վարչապետը այժմ շատ աւելի կը զբաղի արտաքին կամ ներքին քաղաքականութեան վերաբերեալ հարցերով։ Սեղանի վրայ կան բազմաթիւ փշոտ խնդիրներ,— պատիժներու հարց, գերմանական ծրագիր, Ազգերու Դաշնակցութեան բարենորոգում եւն.։

«Վտանգը անգլիական է եւ ոչ թէ իտալական»

Իտալական թերթերը պատասխանելով անգլիական մամուլին այն մեղադրանքներուն թէ Իտալիոյ ծաւալումը կը սպառնայ Միջերկրականի ապահովութեան, դիտել կուտան թէ ընդհակառակն Անգլիան է որ խուճապ ստեղծեց, իր նաւատորմը Միջերկրականի մէջ կեդրոնացուց, աջակցութեան դաշնագիրներ կնքեց Ֆրանսայի, Յունաստանի եւ Թուրքիոյ հետ եւ թունդ հակիտալական դիրք բռնեց։ «Ինչ որ ըրաւ Անգլիա Միջերկրականի մէջ, կը խախտէ ուժերու հաւասարակշռութիւնը, ի վնաս Իտալիոյ եւ կը կազմէ սպառնալիք մը որ պարզապէս յարձակողական է։ Միջերկրականի մէջ տեսնուած սպառնալիքը անգլիական է եւ ոչ թէ իտալական։ Իսկ Իտալիա երբեք չէ մերժած բաց եւ անկեղծ համաձայնութիւն մը, միջերկրականեան շահերու մասին։

Ուրիշ թերթ մը դիտել կուտայ.— Բրիտանական քաղաքականութեան գլխաւոր նպատակն է ստեղծել փոխադարձ աջակցութեան դաշինքներու ցանց մը, Միջերկրականի պետութեանց միջեւ, դուրս ձգելով Իտալիան։ Այս դաշինքները հանդիսաւորապէս պիտի նուիրագործեն անցեալ տարուան վերջերը տրուած խոստումները՝ ընդմէջ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ արեւելեան Միջերկրականի միւս ծովային պետութեանց։ Լոնտոնի թերթերը կը գրեն թէ միջերկրականեան այս դաշինքին գաղափարը յղացուած է Աթէնքի եւ Էնկիւրիի մէջ։ Իտալական թերթերը մերժելով այս հաւաստիքը, կը պնդեն թէ գաղափարը իսկ եւ իսկ անգլիական է եւ թէ Մեծն Բրիտանիա կը ձգտի պաշարել Իտալիան Միջերկրականի մէջ։

■■■■■■■■■

ԱԶԳ. ՊԱՐԳԵՒԱԽԱՂԻ 5րդ շարքին վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի կիրակի, 24 մայիս, ինչպէս հաղորդած ենք արդէն։ Ըստ սովորութեան 100 եւ 1000 ֆրանքնոց պարգեւներու վճարումը Փարիզի մէջ պիտի սկսի երկուշաբթի, 25 մայիս, իսկ աւելի մեծ պարգեւներու վճարումը՝ վիճակահանութենէն չորս օր վերջը, այսինքն մայիս 28ին։ Այս առթիւ պաշտօնապէս կը հաղորդուի թէ «Փարիզի Մեծ պարգեւ»ին (ձիարշաւ) մասնաւոր շարքին նախնական վիճակահանութիւնը պիտի կատարուի յունիս 24ին, բուն մեծ պարգեւը՝ յունիս 28ին, իսկ փոքրերը՝ 30ին։ Այս երեք տարբեր գործողութիւններով պիտի բաժնուին մասնաւոր շարքին 180 միլիոն ֆրանքի պարգեւները։

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

10.- ԳԱՂՈՒԹԱՀԱՅ ՊԱՏԱՆԵԿՈՒԹԵԱՆ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ ԴԱՍՏԻԱՐԱԿՈՒԹԵԱՆ ՀԱՐՑԸ

Աւելի քան 100.000 հոգի 12էն մինչեւ 18 տարեկան հայ պատանիներ կան, ցրուած աշխարհի ամէն կողմը, որոնք մեզ հետ միասին բաժանում են տարագրութեան բոլոր տեսակի դժուարութիւնները եւ զրկանքները, սակայն որոնք ծնուել կամ մեծանում են միանգամայն օտար եւ ազգային տեսակէտից աննպաստ միջավայրում, հեռու մայր հայրենիքի բարերար, բարոյական եւ ազգային մթնոլորտից:

Այս պատանիներն են, որ վաղը հասակ նետելով պիտի երիտասարդ դառնան եւ աստիճանաբար պիտի լծուին մեր գաղթա - ազգային գործերին, իսկ միւս օրը փոխարինելով մեզ մենմինակ պիտի կրեն արտասահմանի հայ ազգային բոլոր ծանր հոգերը:

Հին սերունդը, թէպէտ տարագրուած իր հայրենիքից, սակայն ամբողջապէս կապուած է դեռ եւս իր հայրենիքի հետ: Նրա հոգին լի է նախկին տպաւորութիւնների քաղցր յուշերով: Եթէ ժամանակի ազդեցութեան տակ որոշ տպաւորութիւններ խամրած եւ թուլացած են, այնուամենայնիւ մայր հայրենիքի յուշերը դեռ եւս ամուր կը մնան հին սերունդի մտքի մէջ:

Հետեւապէս դրսի օտար միջամտութիւնները կամ ազդեցութիւնները չեն կարող հիմնական փոփոխութիւններ առաջ բերել հին սերունդի հոգու մէջ: Նա Հայ է մնում ոչ միայն իր ամբողջ գիտակցութեամբ, այլ եւ բնազդով: Ազգային այդ բնազդական զգացումները այնքան ուժեղ եւ խոր են նրա մէջ, որ նրան անկեղծօրէն յուզում է իր երկրի մասին եղած ամէն մի չքեղ նկարագրութիւն, իր ցեղի որ եւ է հերոսական դրուագ, հայրենի երգի մի թախծոտ չեշտ: Նրա հոգին յաճախ լցւում է մի անյագ կարօտով դէպի իր հայրենի լեռները, ջրերը, քարը, թուփը …

Այդ բոլորի շնորհիւ հին սերունդը երբեք չի կարող թօթափել իր մտքից Հայ անունը: Նա Հայ է մնում ոչ միայն իր լեզուով, այլ եւ իր հոգով, իր էութեամբ եւ եթէ մինչեւ անգամ փորձէ ըմբոստանալ այդ զգացումների դէմ, հանէ իր հոգուց հայութիւնը, միանգամայն անկարող եւ անզօր պիտի լինի եւ իր հետ մինչեւ գերեզման պիտի տանի:

Երբ այս բնազդական զգացումներին միանում է եւ գիտակցութիւնը, բնական է որ շատ ուժեղ պիտի լինի հին սերնդի ներքին դիմադրական կորովը, նա վստահութեամբ կարող է դիմադրել բոլոր տեսակ դրսի ազդեցութիւններին եւ երբեք չկորսնցնել իր ինքնուրոյնութիւնը:

Բոլորովին այլ է սակայն նոր սերունդի վիճակը:

Արտասահմանի մեր պատանիների հոգին մեծանում եւ զարգանում է այլ պայմաններում, միանգամայն օտար միջավայրում: Որոշ տեղերում նրա լեզուն արդէն օտարացել է կամ աղաւաղուել. կան շրջաններ, ուր մեր պատանիները բնաւ չեն կարողանում հայերէն լեզուով արտօրէն իրենց միտքերը արտայայտել: Եթէ նրանք մտել են դպրոց, որ ըստ մեծի մասին օտար է, նրանց մատաղ հոգիների վրայ ազդում են օտար միջավայրը, օտար մշակոյթը իրենց անխուսափելի հետեւանքներով: Եթէ մեր պատանիները դժբախտութիւն են ունենում դպրոց չյաճախելու, այդ դէպքում նրանց վրայ ազդում են օտար փողոցը, օտար շուկան իրենց բացասական բոլոր յատկութիւններով:

Բնական է, որ այս վիճակը պիտի ազատէ մեր նոր սերունդին հոգին, պիտի խլէ նրանից շատ թանկագին զգացումներ եւ նրանց տեղը դնի նոր, անհարազատ, միանգամայն օտար զգացումներ:

Հայ պատանին մեծնալով այսպիսի միջավայրում, բնականաբար, ազգային տեսակէտից չի կարող ունենալ հին սերունդի դիմադրական ուժը, որովհետեւ հին սերունդի պէս մեր հայրենիքից չէ բերել ամուր ազգային յենարաններ:

Այս բոլորը բերում են մեզ այն եզրակացութեան, որ նոր սերունդը հեշտութեամբ կարող է ենթարկուել դրսի ազդեցութեան, եթէ մանաւանդ այդ ազդեցութիւնները ուժեղ են:

Հին սերունդը, որի գոյութիւնը պայմանաւորուած է նորով, իր ամբողջ ջանքերը պէտք է գործադրէ որ նոր սերունդը կարենայ անհրաժեշտ պէնքերով զինուիլ, որ Հայ մնայ: Պէտք է որ հայ պատանին մեծնայ հայկական միջավայրում, ապրի եւ շնչէ մեր լեզուի, մեր երգի, մեր ազգային աւանդութիւնների հետ:

Արտասահմանի մէջ գոյութիւն ունեցող մարդկան եւ այլ միութիւնները, որոնք այսպէս կամ այնպէս նպաստում են հայ մանուկների համախմբման, հայ լեզուի տարածման, մեծապէս պէտք է քաջալերուին գաղթահայութեան կողմից: Սակայն այս չէ բոլորը: Պէտք է ուրիշ միջոցներով բարձրացնենք հայ պատանու մէջ նրա ազգային գիտակցութիւնը:

Ամէն միջոցի պէտք է դիմել, որ հայ պատանին ծանօթանայ իր ցեղի պատմութեան, որ նա գիտակցի, թէ ինքը պատկանում է մի ազգի, մի ժողովրդի, որ ունեցել է իր հնագոյն արժէքաւոր մշակոյթը: Այն ժամանակ, երբ եւրոպական ժողովուրդների մեծագոյն մասը թափառում էր անտառներում, մենք ունէինք մեր սեփական գիրն ու գրականութիւնը, ճոխ, ճկուն, մշակուած մի լեզու, որ կարող է մրցել բոլոր քաղաքակիրթուած լեզուների հետ:

Հայ պատանին մանաւանդ պէտք է խմանայ մեր նորագոյն պատմութիւնը, մեր հերոսական ճիգերը հայրենիք ստեղծելու համար: Մեր հերոսների պատմութիւնները պէտք է թափանցեն նրա հոգու խորքերը: Հայ պատանին պէտք է ծանօթանայ մեր քաղաքական խնդիրներին:

Մի խօսքով՝ հայ պատանիի գիտակցութիւնը բարձրացնելու համար, անհրաժեշտ է, որ նա ստանայ քաղաքական դաստիարակութիւն, որպէսզի ապագայում, իբրեւ հայ գիտակից քաղաքացի ոչ միայն կարենայ պայքարիլ իր անհատական, այլ եւ ազգային շահերի համար:

Այո, հայ պատանին պիտի ստանայ հայ քաղաքական դաստիարակութիւն այն ժամանակ, երբ սկսւում է կազմակերպուել նրա ուղեղը, նրա միտքը: Իսկ այդպիսի դաստիարակութիւն նրան կարող են տալ միմիայն քաղաքական կուսակցութիւնները եւ ոչ պատահական հայ կամ օտար անձնաւորութիւնները, որոնք յաճախ զբաղւում են հայ պատանիների դաստիարակութեան գործով:

Պէտք չէ մոռնալ որ մենք ապրում ենք այնպիսի մի ժամանակ, երբ ամբողջ աշխարհը, դպրոցը, փողոցը զբաղւում են այդպիսի խնդիրներով, որոնք անհետեւանք չեն անցնում հայ պատանիների համար:

Խորհ. Ռուսաստան, Գերմանիա, Իտալիա եւ ուրիշներ միլիոններ են ծախսում պատանեկան կազմակերպութիւնների համար: Նրանց բացօթեայ բանակումները, զինուորական մարզանքներին եւ կարգապահութեան վարժեցնելը, ազգային դրօշակակրութիւնը, ազգային հերոսների կեանքին ծանօթանալը, այդ բոլորը կատարւում է մի առանձին ջանքով, յատուկ խնամքով եւ հմուտ մանկավարժների ղեկավարութեամբ:

Եթէ մեծ ազգերը այդպիսի մեծ նշանակութիւն են տալիս պատանեկան կազմակերպութիւններին, եթէ նրանք անհրաժեշտ են գտնում նոր սերնդից ստեղծել ուժեղ, դիմացկուն, պայքարող, կարգապահ եւ հայրենասէր քաղաքացիներ, մենք Հայերս աւելի եւս պարտական ենք այդ խնդիրներով զբաղելու, որովհետեւ մեր պատանիները մեծնալով օտար եւ միանգամայն աննպաստ պայմանների մէջ՝ անհամեմատ աւելի մեծ կարիք ունին կազմակերպութեան եւ մանուկով դաստիարակութեան:

Եթէ մեր պատանիների քաղաքական դաստիարակութիւնը մեզ համար առաջնակարգ խնդիր չդառնայ, եթէ մեր պատանիների դաստիարակութիւնը թողուի պատահականութեան կամ ֆաղաքականօրէն անպատրաստ անձնաւորութիւնների խղճողութեան տակ, մեր նոր սերունդի մէջ չպիտի զարգանայ ազգային գիտակցութիւնը, եւ նա հասունանալով անտարբեր վերաբերմունք պիտի ցոյց տայ մեր ազգային արժէքների հանդէպ:

Մինչդեռ եթէ փոքր հասակից մեր նոր սերունդը ստանայ քաղաքացիական հայեցի դաստիարակութիւն, եթէ հասակ նետէ, անհամեմատ աւելի ուշադրութեամբ պիտի վերաբերի մեր ազգային բոլոր հարցերին:

Թէ մեր ազգային շահերը եւ թէ հայ պատանիների անպաշտպան վիճակը ստիպում են մեզ ամենամեծ ուշադրութեամբ վերաբերուիլ անոր նոր սերունդին:

Ազգայնօրէն եւ քաղաքականապէս լաւ դաստիարակուած սերունդն է, որ վստահօրէն կարող է իջնել հրապարակ եւ քաջաբար պայքարել բոլոր տեսակ խոչընդոտների, ոտնձգութիւնների եւ ուծացման ծանր վտանգներին դէմ:

Այս անվիճելի ճշմարտութեան պէտք է լաւ գիտակցի գաղթահայութիւնը եւ ոչ մի ջանք չպէտք է խնայի նոր սերունդի քաղաքական դաստիարակման համար:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ [illegible]:

ՆՈՐ ԷՋ ՄԸ
ԱՐԱԲԱԿԱՆ ԵՐԱԺՇՏՈՒԹԵԱՆ ՄԷՋ

Անցեալ տարի, երբ կը գրէի հայ երգին եղած լայն ընդունելութեան մասին որ տեղի ունեցաւ Պէյրութի հայ եւ օտար հասարակութեանց մէջ, շնորհիւ Պ. Բարսեղ Կանաչեանի ջանքերուն, այնտեղ իսկ թղթակցութեան վերջաւորութեան համեստօրէն թելադրած էի որ յայտագրին մէջ մտցուէին նաեւ արաբական եւ ֆրանսական երգեր: Կ'երեւի նոյն թելադրութիւնները եղած են նաեւ օտարներէ: Որովհետեւ «Լ'Օրիան» ֆրանսերէն թերթի խմբագրութիւնը որ անցեալ տարուան հանդէսներուն կը հետեւէր, այս տարի, իր իսկ խմբագրատան սրահին մէջ, մարտի վերջաւորութեան, բարձրաստիճան, ականաւոր օտար հրաւիրեալներու ծանօթացուց Պ. Կանաչեանը իր երգչախումբով եւ արաբական երաժշտական պատմութեան մէջ առաջին անգամն ըլլալով երգուեցաւ քառաձայն երգ:

Պ. Կանաչեան գտած է բանալին, արաբական երգերը քառաձայնի վերածելու եւ լուծած բոլոր դժուարութիւնները: Մինչդեռ չորս հինգ տարի առաջ Եգիպտոսի պետական համալսարանի մէջ գումարուած ժողովը մը, որ նպատակ ունէր օտար երգեր մշակել, իր առջեւ գտած էր մեծ դժուարութիւններ, որով ժողովին բոլոր աշխատութիւնները նաեւ նոր տեսակի ձայնագիր մը հնարելու ծրագիրը մընացին ապարդիւն:

Ուրեմն Պ. Կանաչեանի յաջողութիւնը պատճառ եղաւ որ «Լ'Օրիան»ի խմբագրութիւնը իր խմբագրատան սեղմ շրջանակէն դուրս գալով արաբական երաժշտութեան այդ յեղաշրջումը ծանօթացնէր աւելի լայն հասարակութեան մը: Արդարեւ, մայիս 1ին, երեկոյեան, սինէմա Րիւոլիի սրահը, ժամը 9ին կը լեցուէր ծայրէ ծայր (շուրջ 500 նստարան, չհաշուելով օթեակները) հայ եւ օտար ընտիր, երեւելի բազմութիւնով մը: Հանդէսին կը նախագահէր Լիբանանի հանրապետութեան նորընտիր նախագահ Պ. Էմիլ Էտտէն, որ իր ընտանիքով ժամանակին եկած էր ու մնաց մինչեւ հանդէսին վերջը, անձամբ շնորհաւորելով Պ. Կանաչեանի յաջողութիւնները: Մարզպանութենէն ալ եկած էր մասնաւոր ներկայացուցիչ մը:

Պ. Կանաչեանին մօզական ճպոտին ուղղած իրենց աչքերը, վաթսուն հոգիէ բաղկացած երգչախումբը շատ յաջող կերպով երգեց «Իս գիչեր», «Պինկէօլ», «Վույ վույ», «Օրօր», «Բաղհան», «Հօրօյօ», «Տալիլօ» հայկական երգերը որոնց մէկ երկուքը, մանաւանդ «Օրօր»ը բուռն ծափերէ ետք կրկնուեցան: Երգուեցաւ նաեւ ֆրանսական «Զօրքէ Լօրքէ»ն, իսկ արաբականները մանաւանդ միջին Սուրիոյ շրջանի՝ Դամասկոսի, Հոմսի, Համայի, Հալէպի ժողովուրդին այնքան ծանօթ «Ալա տէլլունէ»ն մեծ հետաքրքրութեամբ ունկնդրուեցաւ եւ ներկաներու բուռն ծափերուն տեղատարափին տակ կրկնուեցան: Մեծ ընդունելութիւն գտան նաեւ Լիբանանի մէջ այնքան ժողովրդականացած զոյգ երգերը «Զահլէ եա տար էսսէլէմ» (Ով խաղաղութեան վայր Զահլէ) եւ «Զահլէ արուս մըլլէնի» (Զահլէ չքնաղագեղ հարս) ու նաեւ Լիբանանի ազգային քայլերգը, որ երգուեցաւ եւ ունկնդրուեցաւ յոտնկայս հանդէսի սկիզբը եւ թէ վերջը:

Մայիս 1ը, արաբական երաժշտական պատմութեան մէջ, նոր էջ մը կը բանայ: Ժողովուրդ մը որ 4000 տարուան կեանք ունի, երբեմն հասնելով քաղաքակրթութեան ամէնէն բարձր աստիճանին, տակաւին չէր ունեցած քառաձայն երգ, երգչախումբ … երգահանդէս: Ահա թէ ինչու համար մայիս 1ը մեծ նշանակութիւն ունի եւ պէտք է ունենայ արաբ ժողովուրդին համար, սկսած Իրաքէն մինչեւ Արաբիոյ թերակղզին, անկէ մինչեւ Մարոք, Թունուզ, Եգիպտոս, Պաղեստին, Լիբանան ու Սուրիա: Այս երեւոյթը, անկասկած տարբեր նշանակութիւն ունի նաեւ Հայերուս, մանաւանդ այս օրերուն … Արաբ ժողովուրդը որուն հայրենիքին համար Հայը տուած է անհամար (Տավրոսի փաշա, Ցոմհաննէս փաշա, Վարդապետ, Շէյխ Թանիոս եւ նման քանիներ որոնց մասին կ'անդրադառնամ օր մը), պէտք է այլ եւս ըմբռնէ թէ Հայը սկսեր է իրեն եւ հայրենիքին ծառայել հասաքարար, ծառայել, տալ ամէնէն լաւը, լաւագոյն ձեւով:

Մեծապէս շնորհաւորելի է Պ. Կանաչեանը իր յաջողութիւններուն համար, մանաւանդ արժանի պետական ամէն աջակցութեան, իր սկսած գործը կատարելութեան տանելու համար, յեղաշրջելով արաբական երաժշտութիւնը եւ ամրապնդելով նաեւ հայ - արաբական յարաբերութիւնները, երգի միջոցաւ:

Մի զարմանաք եթէ երբեք Արաբը երբեմն խորթ աչքով կը նայի: Ահաւասիկ մօտ տասնըհինգ տարի է այս ժողովուրդին հետ կ'ապրինք եւ կ'անգիտանանք իր լեզուն, գիրն ու գրականութիւնը: Զենք հետաքրքրուիր իր առօրեայ կեանքով, անցեալով ու ներկայով: Դէմ դիմաց նստած իրար կը դիտենք, իրարու արժէքը չափելով մէկը՝ Մասրաոի բեռնակիրներով, իսկ միւսը թիթեղաքարաքի խրճիթներով: Ոչ մէկ ջանք իրարու հետ սերտ շփման մէջ գալու, նոյն իսկ շուկայի մէջ … Ահաւասիկ երբեւ այս վիճակին մէջ, մանաւանդ, ինչպէս բոլ այս օրերուն, Պ. Կանաչեանի երեւումը արաբական երաժշտութեան մէջ, խորհինք թէ իր բարեբար ազդեցութիւնը կ'ունենայ:

ՇԱՀՐՈԶ

ԲԱՐԵԿՐՕՆ ԵՒ ՄԱՐԴԱՍԷՐ ԱՆԳԼԻԱ

Ո՞վ հնարեց առաջին անգամ մանրէական պատերազմը:

Ֆրանսական կառավարութեան անգամ հանգուցեալ Տօքթ. Նիքօլ երկար ուսումնասիրութեան մը մէջ իբր ապացոյց ունեցած իրողութիւն կը յիշատակէ հետեւեալը — Նոր - Սկովտիոյ (Քանատա) կառավարիչ Ջօր. Ամհէրսթ 1763ին ըմբոստութեան պահուն կը գրէր իր ստորադասին՝ անգլիացի գնդապետ Պուքէի. «Զե՞նք կրնար ծաղկախտ տարածել ըմբոստ բնիկներուն մէջ: Ամէն միջոց պէտք է գործածել զանոնք փճացնելու համար»:

— Պիտի փորձեմ տարածել այդ հիւանդութիւնը անոնց մէջ, անուղղակի ճամբով ծածկոցներ ղրկելով անոնց, պատասխանեց գնդապետը:

— Շատ լաւ կ'ընես, հաստատեց զօրավարը, եւ գործադրէ ամէն միջոց՝ փճացնելու համար այդ անարդ ցեղը:

«ՀԱՆԴԷՍ ԱՄՍՕՐԵԱՅ»

ՎԻԷՆՆԱ, 15 մայիս (Յառաջ) — Անցած տարի հոկտեմբերին՝ Վիէննայի Մխիթարեանները փայլուն յաջողութեամբ տօնեցին Ս. Գրքի թարգմանութեան 1500ամեայ յոբելեանը՝ կրօնական եւ աշխարհիկ հանդէսներով, որոնց մասին «Յառաջ» գրեց մանրամասնօրէն:

Նոյն յոբելեանին առթիւ՝ Միաբանութեան պատկառելի օրկանը «Հանդէս Ամսօրեայ», իր 40րդ տարուան 10—11—12 թիւերը նուիրած է «Աստուածաշունչի բախտագէտ զգացումներով երանելի թարգմանիչներուն»:

Մտքի այս տուրքը, զոր ձօնած է Հ. Ն. Ակինեան՝ իր հայ ու եւրոպացի աշխատակիցներուն հետ՝ հայ հանճարի չքնաղագոյն արտադրութեան, փառապէս կը յուզէ ընթերցողը, որ հայ յաղթանակի ուսումնասիրութեան էջերուն մէջ կը գտնէ ոգեկոչումը Մեծին Մեսրոպի եւ հայ Նուիրական այրուբենին:

Հ. Ն. Ակինեան իր ծանօթ հեղինակութեամբ՝ լոյս կը սփռէ 380—450 լեւոնաձեւոնեական շրջանի ազգային պատմութեան եւ շարժումներուն վրայ: Այս ժամանակ մըն է որուն մասին հայ եւ օտար պատմագիրները շատ թերի տեղեկութիւններ արձանագրած են: Բանասիրութեան գերագոյն ճիգերը այդ 70 տարիներու խորհուրդին մէջ թափանցելու, չէին ունեցած իրենց լիակատար յաջողութիւնը եւ այսօր վստահաբար կրնանք ըսել թէ Հ. Ն. Ակինեանի խորագնին միտքը փնտռական խոյանքով մը ստուգած է այդ մութ աշխարհին մէջ բերելու համար հայ բանասիրութեան լոյս եւ գոհացում: «Ս. Գրքի թարգմանութեան 1500ամեակին» Հ. Ն. Ակինեան կրնայ ըսել, որ «հաւատքը նեցուկն դաւ հայ ազգին ինքնապաշտպանութեան, անով դիմադրուեց դարերու ընթացքին ամենազգի հրոսախումբերու եւ սնունդ գտաւ Աստուածաշունչի մատեաններն մէջ իր երկար ճանապարհին համար: «Պատմական աղբիւրներուն» քննութեան ժամանակ Հ. Ակինեան շատ մեծ յայտնութիւն մը կ'ընէ. Սեբէոսի պատմութեան ներածութեան մէջ գետեղուած գրացուցակը Հայոց, Պարսիկներու եւ Յոյներու կան թագաւորներու խառնակ համագրութեամբ մը հասած է մեզի, ուստի եւ բանաւէճները զայն իբրեւ անկախ արհամարհած են»: Մեզ յաջողեցաւ, կ'ըսէ Հ. Ակինեան այս կանոնները Սեբէոսի քով պահուած բեկորներու վրայ լիովին վերակազմել»: Մեծ նշանակութիւն ունի այս գիրքը «Հայաստանի քաղաքական հանգամանքները 380—450 ուսումնասիրելու պարագային: Այդ շրջանին կարեւորագոյն դէմքերն են հայրիկ Մեծն Սահակ Հայոց կաթողիկոս եւ Մաշտոց (Մեսրոպ) վարդապետ Հացեկացի», որոնց շնորհիւ կատարուած «Ս. Գրքի Հայերէն թարգմանութիւնը» բանասիրական բազմաթիւ խուզարկութիւններու եւ մեծամեծ գրութիւններու նիւթ հայթայթած է:

Privat docent Georges Cuendet իր նիւթընտրած է Exactitude et adresse dans la version arménienne de la Bible ուր իր հիացումը կը յայտնէ «La traduction arménienne des Saintes Ecritures est une mine inépuisable… plus on etudie cette version plus on ressent d'admiration pour ce chef-d'oeuvre»:

Հ. Պ. Խապայեան կը քննէ «Հա·

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (9)

ՉԱՐԹՕՆՔ
(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Բազմաթիւ ուս յեղափոխական մտաւորականներ, աքսորուած Կովկաս, այդ բնտանիքի շրջանին մէջ գտած էին իրենց մտաւոր ու հոգեկան պահանջներուն համապատասխան մթնոլորտ մը: Դեռ 80ական թուականներէն սկսած, այդ տունը տեսակ մը կեդրոնական օճախ էր ազգային, մշակութային նորաբողբոջ շարժման, որ Փեթերպուրկի եւ Մոսկուայի հայ ուսանողական ժողովներու մէջ խանձարուրուած, իջեր էր Կովկաս՝ մտքերը փոթորկելով եւ ազգային զարթօնքի աղջամուղջի մէջէն հեռահեռէ որոշ ձեւ ու գունաւորում ստանալով:

Ներսէսեաններու տունն էր հաւաքատեղին Թիֆլիզի յառաջդիմական երիտասարդներուն, որոնք ամբողջ մտաւորական Ռուսաստանը ալեկոծող տեսական հարցերով յափշտակուած էին:

Այդ երեկոյ Ներսէսեաններու մօտ, ճաշասենեակի մեծ սեղանը շրջապատած խումբ մը երիտասարդներ խորհրդակցութիւն մը ունէին: Պաշտօնական հաւաքոյթ մը չէր այդ. գրեթէ ամէն շաբաթ այդ խումբի անդամները կը հաւաքուէին եւ աղմկոտ ժողովներով շատ անդամներ ամբողջ գիշերը կը լուսցնէին:

Հաւաքուած երիտասարդները յեղափոխական մարմնի ղեկավար անդամներն էին: Անոնք Թիֆլիզէն կը ղեկավարէին ազգային շարժումը, որ լայն ցանցաւորած էր Կովկասի բոլոր հայաշատ շրջանները եւ Տաճկաստանի այն վայրերը, որոնք յեղափոխական ձեռնարկ մը յաջողցնելու նպաստաւոր տուեալներ ունէին:

Այդ իրիկուն, Ներսէսեաններու տունը հաւաքուած յեղափոխական մարմնի անդամներ անսովոր ջղայնութեամբ կը վիճէին, հակառակ որ օրիորդ Նաթալիան, Ներսէսեաններու մեծ աղջիկը, քանի մը անդամներ գիրենք զգուշացուցած էր.

— Խնդրեմ ընկերներ, քիչ մը հանդարտ խօսեցէք, փողոցէն անցնող մը իսկ կրնայ լսել ձեզ … գիտէք որ ոստիկանութիւնը կը հետեւի մեր քայլերուն:

Խօսակցութիւնը, առեն մը դադրած շարունակուելէ վերջ, ուժգնօրէն պայթեցաւ նորէն:

— Իսկ կը պնդեմ որ,— ու ձեռքը ամուր մը սեղանին զարնելով պոռաց Աբրահամեանը, առատ մազ ու մօրուքով, լուսնակաձեւ կլոր դէմքով տարէց մարդ մը, Ներսիսեան վարժարանի ուսուցիչներէն,— ես կը պնդեմ, որ անհարկի միջամտութիւն մըն էր Վահէի ըրածը, եթէ կ'ուզէք քլէգձօղութիւն մը՝ հրապարակով դուրս գալ ահագին բազմութեան առջեւ …

— Ախր Աբրահամեան, խօմ չի կարելի պահանջել, որ Վահէն հոս ալ բանտարկուած մնայ … Բաւական է ինչ երկիր տարիներով թագստոցներու մէջ ապրեր է … Եւ չիտակը կ'ուզե՞ս, այդ ելոյթը շատ տեղին էր եւ անհրաժեշտ՝ թափ տալու հասարակութեան թմրած ջղերն ու միտքը: Նէյնիմներով չքնացնենք այս ժողովուրդը,— մեղմօրէն խօսեցաւ բժիշկ Ջանեանը, բարձրահասակ գրաւիչ երիտասարդ մը, որ ճակատին թափած մազերը ձեռքի անփոյթ շարժումով մը ետ նետելով՝ գլուխը կախած շարունակեց իր աշխատանքը:

Սեղանի վրայ բազմաթիւ նամակներ կային, զանազան շրջաններէ եկած. մէկիկ մէկիկ աչքէ կ'անցընէր զանոնք՝ որոշ դասաւորումի մը ենթարկելով:

— Ի՞նչպէս թէ թաքնուած մնալ,— բարկացաւ ընկերոջ վրայ Աբրահամեանը,— տօ՛, էստեղ թաքնուած մնալու ի՞նչ հարց կրնայ լինել որ … Թող իրեն համար հանգիստ ապրի ինչ նպատակով որ արդէն եկած է Երկրէն … Թատրոն երթայ, Տիլի - Պուճուր քէֆ ընէ, այգիները … կամ ինչպէս մտադրած էր, երթայ Արմաւիր, ծնողքի մօտ կազդուրուելու … Ի՞նչ կարիք կար Հրապարակչական Ընկերութեան ընդհանուր ժողովին մէջ դուրս գալ հրապարակով, կատաղած ճառ մը ըսել, ան ալ ի՜նչ ճառ: Այդ խօմ ձեռնոց մըն է՝ նետուած ոստիկանութեան երեսին: Ի՞նչ է, կը կարծէ՞ք, թէ անոնք արդէն լուր չունին ժողովի անցուդարձէն … Հա, չըսէ՞ք, ի՞նչ իմաստ ունի այդ յիմար քայլը … Նոր ելո՛յթ, թմրած ջղե՛ր, հասարակական զարթօ՛ւմ … Թողէ՛ք Աստուածնիդ սիրէք այդ սիրուն բառերը …

— Այսինքն թէ ի՞նչ,— հանդարտօրէն Աբրահամեանին մօտեցաւ բնժիներ Դաւեանը, միջահասակ, մտածկոտ երեւոյթով .. երիտասարդ մը,— լաւ չեմ հասկնար ըսածդ …

— Ա՛յ, շուտով աւելի լաւ կը հասկնաս, երբ ոստիկանութիւնը լարոցը կը դնէ … Դեռ քանի՞ օր առաջ էր, որ վարչական կարգով, առանց դատ դատաստանի, դաւառի ընկերներէն, երկուքը Երեւանէն, մէկն ալ Նոր Բայազիտէն, աքսորուեցան Ռուսաստանի խորքերը: Այսպէս որ երթայ, շատ չանցած՝ հոս ալ պիտի զգանք ոստիկանութեան թաթը …

— Տէ՛ լաւ, լաւ,— քմծիծաղով ընդմիջեց Դաւեանը,— որ մէկ մը տաքնա՛ս …

— Վէճը ի՞նչ բանի մասին է,— մօտեցաւ Աբրահամեանին երիտասարդ Ներսէսեանը, որ մինչ այդ Վահանեանի մօտ նստած ուշադրութեամբ կը հետեւէր անոր աշխատանքին.— այդ ի՞նչ նոր ելոյթ է, երկու օր է որ տնէն դուրս ելած չունիմ, ոնց որ բանէ պեխաբար բանտարկեալ մը …

— Այ բացատրեմ …

— Թող ես պատմեմ,— Դաւեանի խօսքը կտրեց անհամբեր Աբրահամեանը.— Ես ներկայ էի ժողովին:

Ջանեանն ու Վահանեանը հետաքրքրուած՝ իրենց աշխատանքին դադրեցուցին, լսելու համար:

Աբրահամեանը խռովորական ձայնով ու կրքոտ ձեւերով երկար բարակ պատմեց, թէ երկու օր առաջ Արքունական Թատրոնի մեծ սրահին մէջ գումարուած էր Հրատ. Ընկերութեան տարեկան ընդհ. ժողովը: Ինչպէս միշտ, մեծ բազմութիւն մը հաւաքուած է եղեր: Նախագահի ատենապաշտօնի բացման ճառէն վերջ, կարդացուեր է տարեկան տեղեկագիրը՝ գրեթէ կրկնութիւնը անցած տարիներուն: Մէկ քանի ժողովականներէն կարգ մը անմեղ նկատողութիւններէն եղեր վերջ, երբ կը պատրաստուէին եղեր գոհունակութեան քուէով յանձնարարել նախորդ վարչութեան՝ այնքան ձեռնհասօրէն վարած գործը շարունակել տարի մը եւս, յանկարծ Վահէն փոքր ձայն կը խնդրէ եւ այնպիսի փոթորիկ մը կը բարձրացնէ, որ գլուխը կորսնցուցած նախագահը, որ երբեք նման ճառի մը չէր սպասեր, ստիպուած կը լինի ժողովը փակուած յայտարարել՝ մեծ գայթակղութիւն պատճառելով հասարակական դիրքէ տէր, պատուաւոր անդամներուն:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

յերէն աւետարաններու սկզբնագրի հարցը» եւ կը հաստատէ թէ յունական նախատիպի կողքին, եղած է նաեւ նախնական թարգմանութիւն մը ասորերէն սկզբնագրէ մը:

Stanislas Lyonnet S. J. ամփոփ ուսումնասիրութեան մը մէջ կը քննէ Le tétraévangile de Moscou et son importance pour l'établissement du texte critique de la version arménienne:

Դարադարձի մեծ յոբելեանին առթիւ՝ Հ. Ս. Ինգլիզեան հրատարակեց իր գերմաներէն մէկ երկը Armenien in der Bibel, այսինքն «Հայաստան Ս. Գրքի մէջ», որուն մէկ մասը կը ներկայացնէ հեղինակը հայերէն խմբագրութեամբ:

«Հանդէս Ամսօրեայ»ի այս ճոխ թիւը կը լրանայ Հ. Ն. Ակինեանի «Եղնիկ Կողբացւոյ Թուղթն առ Մաշտոց վարդապետ» գրութեամբ, որուն կը յաջորդէն Ս. Գրքի հայերէն թարգմանութեան 1500ամեակը Վիէննայի մէջ, Ֆրանց Վերֆէլի հիանալի ճառը եւ կարեւոր յօդուածներու բովանդակութիւնը՝ ֆրանսերէն եւ գերմաներէն: «Հանդէս Ամսօրեայ» հայագիտութեան միակ եւ անմրցելի պարբերականը, գալ տարի իր գոյութեան 50ամեայ յոբելեանը պիտի տօնէ:

Ամէն գիտակից Հայ անշուշտ պիտի փութանայ գնահատել զայն՝ իբրեւ մեծագոյն ազդակներէն մէկը՝ մեր արդի իմացական մշակոյթի բարգաւաճման:

** Վիէննայի հայ տիկինները մեծ խանդավառութեամբ կազմեցին «Հայ Տիկնանց Միութիւն» մը, որուն մասին յաջորդով:

** Նկարիչ Սեւրուկեանի անձնական մէկ նամակէն տեղեկացայ թէ մայիս 1էն ի վեր Լոնտոն կը գտնուի, ուր երկու շաբաթէն պիտի տայ իր նկարներուն ցուցահանդէսը: Պարսիկ դեսպան Աղա Ալա որ կը հովանաւորէ հանդէսը, մայիս 27ին ընդունելութիւն մը պիտի տայ իրապարանքին մէջ գիտնագէտներու եւ լրագրողներու, եւ այդ առթիւ 30ի չափ նկարներ պիտի ցուցադրուին:

Ա. ԳԱՐԱՄԱՆԼԵԱՆ

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԿԵՂԵՔՈՒՄԸ ԿԸ ՇԱՐՈՒՆԱԿՈՒԻ «ՕՐԻՆԱՊԷՍ»

Պոլսոյ թերթերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Բերայի Խասեան վարժարանէն հինգ տարուան շահատուրք պահանջուած է, տարեկան 600 ոսկիի հաշուով:

Միւս կողմէ, տարեկան 600 ոսկի ալ կ'ուզուի իբրեւ կալուածատուրք, բայց կատարուած դիմումներով զեղչուած է այս քանակը, ինչպէս գրած էինք:

** Եվգաֆի Տեսչութիւնը հաղորդած է Գարթալի Թաղ. Խորհուրդին թէ եկեղեցապատկան վագըֆ կալուածները ըստ օրինի պէտք է աճուրդով վարձու տրուին, եւ աճուրդն ալ կատարուելու է Եվգաֆի պաշտօնատան մէջ:

** «Ժամանակ» կ'իմանայ թէ Թօփհանէի ելմտական մասնաճիւղի քննիչները Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցին գացած եւ քննած են 1932—33 տարիներու տետրակները: «Ժամանակ» կ'աւելցնէ թէ խնդիրը կը վերաբերի շահատուրքը ծածկելու եւ թէ ասոր համար ամբաստանութեան տակ կը գտնուին 932—33ի խնամակալութեան բոլոր անդամները.— Պ. Պ. Գ. Գայսէրլեան, Գ. Էլմասեան, Ժ. Աղնաւորեան, Ա. Սարաֆեան, Ե. Ինճէեան, Թ. Ստեփանեան, Տքթ. Սիոսեան, Տքթ. Քէշիշեան, Ս. Պարոնեան, Ժ. Խօրասանճեան, Գ. Գալֆաեան, Տ. Հանըմեան եւ Յ. Տանտինեան:

ԻՐԱՆԻ ՇԱՀԸ ԿԸ ԳՆԱՀԱՏԷ ՀԱՅ ԱՐՏԱԴՐՈՂՆԵՐԸ

Ապրիլ 22ին Թէհրանի մէջ բացուած է «Իրանի արդիւնաբերութեան արտադրոյթներու մնայուն ցուցահանդէսը» ի ներկայութեան Իրանի Շահի:

Թէհրանի «Ալիք»ը նկարագրելով Շահին այցելութիւնը ցուցահանդէս, կը գրէ որ Վեհապետը կառավարական կողմի, խորհրդարանի դիւանին եւ միւս հրաւիրեալներու ուղեկցութեամբ այցելեց ցուցահանդէսի առաջին սրահը:

Առաջին տաղաւարը որ ցոյց տրուեցաւ Շահնշահին, Սպահանի ներածումներու եւ արտածումներու եւ Շիրազի մօրթի վաճառականներուն տաղաւարն էր: Ապա Արզումանեաններու չոր պտուղներու տաղաւարն էր, որ արժանացաւ Շահնշահի ուշադրութեան: Վեհապետը դիտեց այդ տաղաւարին մէջ ցուցադրուած զանազան չոր պտուղները եւ շեշտեց յիշեալ ապրանքներու արտածման շուկան ընդարձակելու համար չոր մրգերու բարելաւման եւ ուշադրաւ ձեւով պատրաստելու անհրաժեշտութիւնը:

Դահլիճի արեւելեան մասին մէջ զետեղուած էր Եղբարք Բուղաղեաններու չոր պտուղներու տաղաւարը: Վեհապետը ուշադրութեան արժանացնելով զայն, մանրազնին դիտեց պատրաստուած զանազան չոր մրգերու նմոյշները եւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց:

Պ. Ջիբրայիլ Բուղաղեանը չոր մրգերու իւրաքանչիւր նմոյշի մասին բացատրութիւններ տուաւ Վեհապետին:

Ապա Շահնշահը հրամայեց. «Եթէ չոր մրգի արտածման վրայ ուշադրութիւն դարձնեն եւ այս նմոյշներու համաձայն պատրաստեն, անշուշտ չոր մրգի շուկան կ'ընդարձակուի, ուստի պէտք է արտածումներու վրայ լուրջ ուշադրութիւն դարձնել»: Պ. Բուղաղեանը չոր մրգի շուկայի բարելաւման արժէքներու մասին զեկուցում տուաւ եւ յայտնեց, որ մասնաւորապէս մէկ տարիէ ի վեր չոր ծիրանի արժէքները զգալապէս բարձրացած են:

Շահնշահը ի վերջոյ յայտնեց իր գոհունակութիւնը, գովեստը եւ խրախուսանքը Պ. Բուղաղեանին:

Ցուցահանդէսին առթիւ առաջին կարգի շքանշան են ստացած համապատասխան վկայականով 37 հոգի կամ աւելի ճիշդ՝ 37 ձեռնարկներ, որոնցմէ 4ը Իրանահայերու ձեռնարկներ են,— Մարտին եղբարք (փորագրութիւն արծաթի վրայ), եղբ. Բուղաղեաններ (չոր մրգեղէն), եղբ. Արզումանեաններ (չոր մրգեղէն) եւ Իզմիրլեան (կահ կարասիք):

Երկրորդ կարգի շքանշան են ստացած 59 ձեռնարկներ, որոնցմէ 10ը Իրանահայերունն է,— Բէգլարեան (աթոռներ), Միք. Գասպարեան (բամպակ մաքրելու գործարան), Եղբարք Սահակեաններ (օճառ), Հայկ Յովսէփեան (կօշիկի կապ եւ խայթան), «Ումիտ» կաշեգործարան (Սիմոն Մանուչարեան, Ալեքսան Մովսիսեան, եւ Արամ Բաղալեան), Մելքոն Յարութիւնեան (թելի գործարան), «Միր» ընկ. (ծխախոտ), Տիկին Սարգսեան (կանացի գլխարկ), Սահակեան (բրինձ եւ փոշի չրթունքներու ներկ) ու «Մինա» խմորեղէնի եւ չօքօլայի գործարան:

ԱՐՁԱԳԱՆԳՆԵՐ

ՀԱՅԿ. ՀԱՄԵՐԳԷՆ

Փէշթայէն (Հունգարիա) 25 հայրենակիցներ, որոնց մէջ կը գտնուի Անիի հին գաղթականներէն Աւետիս Ֆէլիքս (նախագահ Հաշտարար դատարանի), Հ. Վրթանէս վարդապետ, ինչպէս եւ տիկիններ եւ օրիորդներ, անթելի միջոցաւ լսած ըլլալով Փարիզի հայկական համերգը (27 ապրիլ), ջերմ շնորհաւորութիւններ ուղղած են Հայկանուշ Թորոսեանի.— «Ինչպէս աշխարհի չորս կողմ ցրուած հայութիւնը, մենք եւս ամբողջ ժամ մը լսեցինք, ռատիոյի առջեւ, իբրեւ հայկական տաճարի խորանի մը առջեւ, Հայոց մասին տեղեկութիւններ, հայկական երգեր եւ Հայուն սիրելի «Կռունկ»ը:

** Radio - Magazineի մէջ (10 մայիս) Փիէր Տոմէն կը գրէ.—

Երկիր մը, երգերու, լեռներու, հէքեաթներու շատ հին երկիր մը,— Հայաստան: Ամէնուն ծանօթ է այս ցեղին եղերական ճակատագիրը: Երկրահալած՝ ցրուեցաւ: Բայց հետզհետէ խմբուեցաւ աշխարհի բոլոր մայրաքաղաքներուն մէջ:

Հայերը, բոլորն ալ, յիշատակներով կ'ապրին, յիշատակներու պաշտամունքն ունին: Պաշտամունք մը որ կը կատարուի թաքուն ձեւով, նախանձախնդրութեամբ, շնորհիւ Միութիւններու, հանդէսներու, երգչախումբերու: Ձայնասփիւռ մը զետեղեցէք Փարիզի Հայոց կազմակերպած որ եւ է մէկ հանդէսին մէջ: Եւ ձեր ունկնդիրները երբեք պիտի չկարենան հաղորդակցիլ սովորական մարդոց կամ կիներու հետ: Այլ պիտի հաղորդակցին դարաւոր անցեալի մը հետ, որ ինքնատիպ է ծայր աստիճան: Ահաւասիկ ձեզի տարերկրեայ ունկնդրութեան հրաշալի նմոյշ մը, մատչելի ամէնուն եւ բոլորովին անեղծ:

Ապրիլ 27ին, Ռատիօ - Փարիի կայանը մէկ ժամ նուիրած էր Փարիզեան Հայաստանին: Ստեղծագործութիւններ արդի հայ երաժիշտներէ, յստակ եւ հաճելի ոճով մը Պ. Կասթուէի կողմէ, եւ մասնաւորապէս մասնակցութիւնը Փարիզի հայ երկսեռ երգչախումբին, զոր կը վարէ Պ. Պարթեւեան: Այս երգչախումբը, որ ցոյց տուաւ կատարեալ կարգապահութիւն մը, երգեց հայ ժողովրդական երգերու վրայ մշակուած եղանակներ,— մելամաղձիկ Պանդուխտին երգը, զուարթաձայն Կալին երգը: Երգեր որ արեւելեան են ու միանգամայն արեւմտեան, կէս մը կովկասեան, կէս մը եկեղեցական: Կշռոյթին աշխուժութիւնը, ձայնական գոյները, լեռնային ու դաշտային պատկերներու թարմութիւնը անհուն քաղցրութիւն մը եւ կարկառ մը տուին այս երաժշտական ժամին: Ի՜նչ տարբերութիւն ընդմէջ այս նոր ու մշակուած ձայներուն, ու մաշած եւ խոնջ Որփէոններուն, որ մեզի կը ներկայացուին «ռուսական երգչախումբ» անունին տակ:

Մենք յիշատակեցինք այս երաժշտական ունկնդրութիւնը, որովհետեւ շատ յատկանշական էր: Որակի տեսակէտով՝ ի՜նչ նկարչագեղ տարբեր կարելի է գտնել առանց դուրս ելլելու Փարիզէն, կը բաւէ որ ցոյց տրուի քիչ մը հետաքրքրութիւն եւ բարեացակամութիւն:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԸ ՎԵՐԱԿԱԶՄՈՒԱԾ

ՎԱԼԱՆՍ, 17 մայիս (Յառաջ).— Այսօր, կիրակի, 17 մայիս, Կ. Խաչի վերակազմութեան համար Տիկ. Ծ. Միսաքեան ինչպէս միւս շրջանները, Վալանս ալ հանդիպելով շատ գեղեցիկ տրամադրութեամբ աւելի քան 12 խաչուհիներով վերակազմեց մասնաճիւղը: Անմիջապէս ընտրուեցաւ վարչութիւն մը, որուն պարտականութիւնը պիտի ըլլայ ջանք չխնայել Կ. Խաչի գործունէութեան զարգացման համար: Կը յուսանք որ մօտ ժամանակէն թիւը պիտի կրկնապատկուի:

Տիկ. Միսաքեան լայնօրէն բացատրեց Կ. Խաչի դերը եւ իր անդամուհիներուն պարտականութիւնը: Յետոյ ստիպուած ըլլալով բաժնուելու, խումբ մը ընկերներով եւ խաչուհիներով ողջերթի գացինք մինչեւ կայարան, եւ խնդրեցինք որ ուրիշ առթիւ անպայման Վալանս հանդիպի մէկ երկու շաբթուան համար:

Ն. Թէպոյեան

Դասախօսութիւն

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ֆրանսահայ Կ. Խաչի Սէն Ժէրոմի մասնաճիւղը կազմակերպած էր ընտանեկան հաւաքոյթ - դասախօսութիւն մը, որ տեղի ունեցաւ մայիս 17ին, կեդրոնական սրճարանի սրահին մէջ: Դասախօսն էր տիկ. Բոլատեան, իսկ նիւթը՝ «Սիամանթօ»ն: Յարգելի տիկինը կարճ յառաջաբանէ մը վերջ մօտ երեք քառորդ ժամ խօսեցաւ ներկայացնելով մեծ քերթողի կեանքն ու գործը, մէջ ընդ մէջ օրինակներ բերելով անոր կրակոտ տողերէն, որոնք ցաւի ու սրտամորմոք տառապանքներու պատկերներ ու միաժամանակ մարտի հրաւէրներ են: Ներկաները մեծ ուշադրութեամբ կ'ունկնդրէին այս շատ օգտակար դասախօսութիւնը:

Դասախօսը թուելէ վերջ Սիամանթոյի գործերը, բացատրեց անոնց ազդեցութիւնը հայ ժողովուրդի վրայ, մէջբերումներ ընելով «Հայորդիներ»էն, Ս. Մեսրոպէն, եւ «Կարմիր լուրեր բարեկամէս» պատկերալից ու մարտագոռ հատորներէն: Եւ ապա վերջացուց.

— «Ուրեմն ազնիւ քոյրեր, մայրեր եւ եղբայրներ, այս եզակի Հայը, ցաւի ու պայքարի երգիչը, որ մահացաւ անօրինակ մահով մը, Էնկիւրիի եւ Զանկըրիի միջեւ գտնուած ձորի մը մէջ եւ նահատակուեցաւ հայրենիքին եւ ազատութեան համար, պէտք է ըլլայ ներշնչման աղբիւր մը մեզի եւ մեզմով գալիք սերունդներուն համար: Պէտք է անցնինք օտարութեան փշոտ ճամբաներէն, կրկնելով բանաստեղծին հետ, «Թարթիչներս կը թրջուին արտասուքի կաթիլներով, բայց չեմ ուզեր զանոնք թափել, սրաթռիչ երիվա՛ր, նպատակս տկարութիւն չի ճանչնար»:

Դասախօսութեան յաջորդեց գեղարուեստական բաժին մը, նոյնքան գեղեցիկ: Իրենց մասնակցութիւնը բերած էին օրիորդներ Ա. Կիրակոսեան, Վ. Մինասեան, Վ. Պանտիկեան մեներգներով ու զուգերգներով: Պ. Ս. Պէշկէօթիւրեան արտասանեց «Ափ մը մոխիր հայրենի տունէն»ը Սիամանթոյէն, իսկ Պ. Յ. Կիրակոսեան ֆանթէզի մը, ուղղուած խաչուհիներուն: Այս անգամ ալ գեղարուեստական բաժնին մաս կը կազմէին Պ. Հ. Համբարձումեանի մեներգները, չէնչող ու խանդավառ: Նոյն իրիկունը Շալճեան ընտանիքը թէյասեղան մը սարքած էր ի պատիւ տիկ. Բոլատեանի եւ Կ. Խաչի վարչութեան: Թէյասեղանը տեւեց մինչեւ կէս գիշեր եւ հաճելի մթնոլորտ մը ստեղծուեցաւ երգերով, զուարթախօսութիւններով, որոնց փայլ կուտային Պ. Մ. Զորպաճեան եւ Կ. Ուշագլեան:

Մ. Նուրիհան

ՄԱՄՈՒԼ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՓՐՈՓԱԿԱՆԴ

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (15 մայիս).

— «Փրոփականտի ուժեղագոյն զէնքերէն մէկն է մշակոյթը: Գիրն ու գրականութիւնը, երգն ու երաժշտութիւնը, թատրոնն ու արուեստները:

Ազգի մը քաղաքակրթութեան չափանիշը մշակոյթն է: Որքան խոր ու տարածուն է մշակոյթը, այնքան մեծարժէք է քաղաքակրթութիւնը:

Ազգերու փոխադարձ ճանաչման եւ յարաբերութեան ամուր կապը մշակոյթն է: Միայն ատով կը չափուին իւրաքանչիւրին յատկութիւններն ու արժանիքները:

Ի՞նչ կ'ընենք մենք մեր ազգային փրոփականտին համար, մենք որ քիչ ծանօթ ժողովուրդ մըն ենք, դէշ ճանչցուած, արհամարհուած եւ հալածուած: Օտարներէն շատ քիչեր կը ճանչնան մեր դարաւոր պատմութիւնը, մեր նախաքրիստոնէական քաղաքակրթութիւնը եւ մեր ստեղծագործական արժէքները ու այդ քիչերն ալ բաւականացած են մեզ նկատելով իբր ուսումնասիրելի հետաքրքրական նիւթ:

Զանգուածները, բազմութիւնները գրեթէ գաղափար չունին մեր անցեալի եւ ներկայի մասին: Յունաստանի մէջ միլիոններու կը հասնի թիւը անոնց, որոնք կ'անգիտանան Հայաստանի մը գոյութիւնը: Երբ անցեալի կապերով մեզի հետ կապուած Հելլէններն անգամ չեն ճանչնար մեզ, կրնա՞նք երեւակայել թէ Գերմանիոյ, Հոլանտայի կամ ուրիշ երկիրներու ժողովուրդներուն համար որքա՜ն անծանօթ ենք:

Մեր ազգը ճանչցնելու համար գրեթէ ոչինչ ըրած ենք: Ուշադրաւ ոչ մէկ ճիգ, տեւական ոչ մէկ աշխատանք այդ ուղղութեամբ: Պիտի առարկուի թէ միջոցներ կը պակսին: Անհիմն արդարացում: Բարեգործականը ամէն տարի միլիոններ կը վատնէ հոս ու հոն: Մինչդեռ կրնար կարեւոր գումար մը տրամադրել հայ մշակոյթին փրոփականտն ընելու համար օտարներու մէջ:

Մեր օրերուն շատ դիւրացած են փրոփականտի ձեւերը: Մեծ զոհողութիւններու կարիք չկայ: Հրաշալի կերպով կարելի է օգտագործել ռատիօ - կայանները, որոնք յարաբերութեան մէջ են աշխարհի հետ:

Տակաւին քանի մը օր առաջ, Համպուրկի ռատիօ - կայանէն տրուած հայկական համերգը, հոս՝ Աթէնքի մէջ անգամ, Հելլէններու շրջանակին մէջ, հիացողներ ունեցաւ: Զարմանքով կը խօսէին մեր երաժշտութեան մասին, կարծելով թէ երգ չունեցող ժողովուրդ ենք:

Միթէ այնքան դժուա՞ր է մեր կարող արուեստագէտները կապել ռատիօ - կայաններու, որոնք փրոփականտի լաւագոյն միջոցներն են ներկայիս: Ոչ միայն մեր արուեստագէտները, այլ եւ մտաւորականներէն անոնք, որոնք ի վիճակի են օտար լեզուներով քոնֆերանսներ տալու հայ մշակոյթին մասին:

Ահա գործունէութեան նոր դաշտ մը Բարեգործականին համար, կարեւոր եւ արդիւնաւոր աշխատանք մը, որ պիտի բարձրացնէ հայ ժողովուրդին վարկը յաչս օտարներու եւ մեզ պիտի դասէ քաղաքակիրթ ազգերու շարքին:

Ռատիօ - կայանները պէտք է դառնան մեր փրոփականտի զէնքերը: Կարելի է ամէն շաբաթ տրամադրելի կայան մը գտնել մեր երգը լսելի դարձնելու համար:

Մտածենք այս մասին ու գործենք»:

ՈՂԲԱՑԵԱԼ ԿՈՄԻՏԱՍ ՎԱՐԴԱՊԵՏԻ ՎԱԽՃԱՆՄԱՆ ԱՌԹԻՒ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԳՈՒՄԱՐՆԵՐՈՒ Բ. ՑԱՆԿ

Գումար Ա. ցուցակի 2428 ֆրանք, Պ. Մառանճեան 30, Տիկ. Հ. Ըշըլեան 20, Տէսինի եկեղեցասէր Տիկնանց միութենէ 50, Պ. Արզումանօֆ 50, Ոմն 50, Պ. Հազարապետեան 20, Օր. Ա. Բանիկեան 20, Տէսինի Քէօթահեացիներէ՝ Տիկ. Պօյաճեան 50, Տիկ. Տէօքմէճեան 10, Տիկ. Մեծպաքեան 10, Տիկ. Գարագաշեան 10, Պ. Պ. Ղազարեան 10, Զ. եւ Օ. Նուրիճանեան 20, Պ. Պ. Գաբրիէլեան, Մովսէսեան, Քէքճեան, Թաթէքեան, Չէմպէրճեան 10ական, Ս. եւ Ա. Սալլապաշեան 20— Տիկին Շնորհիկ Գանճեան (Անուվիլէն) 20, Մարսէյլի Երաժշտական Միութեան պատարագին առթիւ նուէրներ՝ Պ. Վ. Խօրասանճեանէ 500, Սեւան երգչախումբէ 100, Ոմն 40, Զանազաններէ 166,65, ընդհ. գումար 806,65:

«Յառաջ» օրաթերթի մանրամասն հրատարակած գումարներու ամբողջութիւնն երկու անգամէն գանձուած 2277:

Պէյրութի Պ. Կանաչեանի ղեկավարութեան տակ «Գուսան» երգչախումբի համերգէն գոյացած 1545, Երուսաղէմի Երաժշ. Միութեան Պ. Շահան Պէրպէրեանի ղեկավարութեան տակ սարքած Ա. Համերգի հասոյթէն բաժին մը 300, Լիոնի առժամեայ Կոմիտաս յանձնախումբի Լիոնի եւ շրջակայից մէջ սարքուած համերգներէ՝ ձեռամբ Պ. Պ. Տէյիրմէնճեանի և Մելքոնեանի 670.65, Պ. Գալուստ Կիւլպէնկեանի նուէրը 1000, գումար՝ 9467.30:

ԿՈՄԻՏԱՍԵԱՆ ՅԱՆՁՆԱԺՈՂՈՎԻ
Գանձապահ՝ Ա. Գ. ՀԱՐԵՆՑ
14, Մայիս 1936

ՑԵՐ ԱՇԽԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ԴԱՇՏԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

Մեր տան տէրը գուլպայի թելերուն նման քակուեցաւ. անոր հոգւոյն մէջ կուտակուած վիշտ մը կար, կսկիծ կար: Անոր մէջ ատելութեան եւ վրէժի եօթը գլխով դեւ մը նստած էր: Օգտուելով մեր գաղթականի, խեղճ մարդ ըլլալու հանգամանքէն՝ իր մաղձը փսխեց դուրս...

— Աղբրտիք, այս մարդիկը մեր երկիրը կործանեցին, քարուքանդ ըրին, տեսէք առջի օր այս կողմերէն ոչխարի հօտի նման քշեցին մեր բոլոր աֆիցերութիւնը (սպաներ), մարդուս լալը կուգար, անոնց մէջ կային գեներալներ, պոլկովնիկներ, պառուչիկներ, շատ շատերը կը ճանչնայի, կ'ըսեն թէ ասոնք կը տանին Ռուսաստան աշխատցնելու: Ասոնցմէ զատ Երեւանի եւ բոլոր գիւղերու մէջ գտնուած մեծ, խելքը գլխին մարդիկը բռնելով կը բանտարկեն, մեր գիւղէն տասը մարդ բռնեցին տարին Երեւան բանտարկեցին, անոր համար որ անոնք «Դաշնակ են եղեր»: Ի՞նչ Դաշնակ, ինչ բան, ես անոնք ամէնն ալ կը ճանչնամ, իմ դրացիներն են, մարդիկը ոչ Դաշնակ են, ոչ ալ որ եւ է բան: Գիւղերուն մէջ եզ, սայլ, ձի չթողին, ամէնն ալ գրաւելով զօրեն բեռցուցին եւ ղրկեցին Աղստաֆա կայարանը, շատերու սայլը, եզը, ձին մնացին հոն եւ տէրերը փախան եկան գիւղ: Գիւղերուն մէջ ոչխար, կով, հաւ, խոտ չմնաց տարին ու տարին: Զիս ըրած են այս գիւղի Գեղկոմի նախագահ, ամէն օր վերին Ախտա պիտի երթամ գամ նոր պրիկազ առնելու (հրաման), ամէն մի նոր պրիկազ նոր պահանջ մը ունի: Քէսիպ գիւղացիին քով ոչ անասուն, ոչ կըթան, ոչ ուտելիք, ոչ սերմնցու մնաց: Մենք ասանկ զուլում դեռ չենք տեսած, մեր մեծերը կը պատմեն թէ շատ ու շատ հին օրերուն Աճմու Շահերն ալ ասանկ զուլում ըրած չեն: Չէ, ախպրտանք չէ, այս բանին վերջը չկայ, եթէ ասանկ մի քանի օր եւս շարունակուի, մարդիկ իրար պիտի ուտեն, ասոր վերջը շատ դէշ պիտի ըլլայ»:

Մեր տան տէրը երկար, շատ երկար խօսեցաւ, անպաճոյճ բառերով իր հասկացողութեան սահմանին մէջ նըկարագրեց այն արհաւիրքը, այն խստութիւնները որ ի գործ կը դրուէին հայ երկրին մէջ, քաղաքներէն մինչեւ գիւղերը, հարուստին տունէն մինչեւ աղքատին խրճիթը հաւասարապէս:

Հայ բանակի սպայութիւնը ձերբակալուած եւ աքսորուած էր, բանակը մնացած էր անտէր ու անտիրական, մտաւորականութեան մեծ մասը բանտերը լեցուած էին: Հայ գիւղացիին ապուէնը՝ ցորենն ու գարին Աղստաֆայով կը ճամբուէր Ռուսաստան: Կով, ոչխար, եւ նման անասուններ մսացուի համար կը խլուէին: Քաղաքի բնակիչներուն տան կարասիները, խանութներուն ապրանքները բռնի կը գրաւուէին: Որբանոցներու, հիւանդանոցներու ամերիկեան կաթն ու քաքաօն, ալիւրն ու զգեստները առնուելով «քոյր Հայաստանէն» «քոյր Ազրբէջանին» եւ «Ռուսաստանին» նուէր կը ղրկուէին, ասոնց փոխարէն հազիւ մէկ երկու վակոն նաւթ կը մտնէր Հայաստան:

Առաւօտուն հեռացանք մեր հիւրընկալ տունէն կուշտ ու կուռ կշտացած: Գեղեցիկ արեւոտ օր մըն էր, ամայի ճանապարհէ մը կը քալէինք, երթեւեկը խսպառ դադրած էր: Այս հանգամանքը շատ ձեռնտու էր մեզի համար. կրնայինք ճամբան ազատ, համարձակ արտայայտուիլ:

— Վալօտիա, ըսի ընկերոջս, Դըղմաշէնի նախագահին ըսածներէն ի՞նչ կրնաս հետեւցնել:

— Շատ պարզ է, ժողովուրդը այս ծանրութիւնը չպիտի կրնայ տանիլ, կամ այս անտանելի ծանրութեան տակ շնչահեղձ պիտի ըլլայ, եւ կամ պիտի պայթի, պիտի ապստամբի, ուրիշ ելք չկայ: Ցաւալին այն է որ ժողովուրդը անգլուխ կը մնայ, ամբողջ սպայութիւնը Ռուսաստան ղրկուեցաւ եւ մտաւորականութիւնը բանտերը լեցուեցան, մթերք, ուտելիք ալ չմնաց երկրին մէջ:

Այդ օրը քանի մը գիւղերէ անցանք, ամէնքն ալ աղի արցունք կուլային, տխուր, մելամաղձոտ, երկչոտ դարձած էին: Գիւղերու փողոցներու մէջէն ամբարտաւանօրէն կ'անցնէին Չեկայի պաշտօնեաները, որոնք կամ նոր ձերբակալութեան համար եկած էին կամ անասուն, մթերք հաւաքելու պաշտօն ունէին:

18.— ԲԱԺԱՆՈՒՄ

Եղուարդ գիւղի մօտերը Վալօտիային պիտի բաժնուէի, ան պիտի երթար դէպի Էջմածին իր ազգականներուն մօտ ապաստանելու, իսկ ես՝ Նորագաւիթ գիւղը եղբօրս, քրոջս քով պահուըտելու:

Համբուրուեցանք, լացինք եւ ձեռք ձեռքի բռնած երկար ու լուռ մնացինք: Մենք շատ ու շատ ըսելիքներ ունէինք իրարու, բայց լացը խեղդած էր մեր կոկորդները, հնարաւորութիւն չունէինք բառ մը արտասանելու, մեր նայուածքները աւելի պերճախօս կերպով կրնային պատկերացնել մեր հոգեկան վիճակը քան կենդանի խօսքը:

— Ցտեսութի՜ւն, ըսաւ ընկերս բռնելով Էջմիածնի ճամբան:

— Ցտեսութի՜ւն, ու դէպի Երեւան ուղղութիւնը բռնեցի:

Փարաքար գիւղի թիկունքին գտնըւող բլուրները մեզ այլ եւս անտեսանելի դարձուցին: Ես վճռեցի առաջին առթիւ մտնել Երեւան, քիչ մը հաց եւ ծխախոտ գնելու համար, տունս չէի կրնար հանդիպիլ:

Երեւանը սգաւոր քաղաքի մը տպաւորութիւնը թողուց վրաս, փողոցներուն մէջ, հրապարակներուն վրայ երթեւեկողները գրեթէ բոլորն ալ անծանօթ էին, տխուր, լուռ եւ խորհրդաւոր: Իրարու հետ խօսիլը կարծես արգիլուած էր: Բոլորն ալ աճապարանքով քալել - երթալու փութկոտութիւն մը ունէին: Օրուան մարդիկը բոլորովին ծանօթ էին սրածայր գլխարկներով, պայուսակով, կամ հետիոտն կամ օթօներով ման կուգային պարսիկ փարաշներու լրբենի համարձակութեամբ: Անոնց երեւումը ժողովուրդին մէջ սարսափ կը ձգէր, ամէնն ալ խոյս տալու, անկիւն մը պահուելու արտորանքը ունէին, ինչպէս ուրուի մը շուքը որ սարսափ կ'ազդէ հաւերու խումբին: Հարազատ կառավարողի եւ նոյնքան հարազատ կառավարուողի հանգամանքը չքացած էր: Կառավարողները բոլորովին խորթ էին ու անմատչելի եւ ժողովուրդին մէջ կ'եռար ատելութեան, անվստահութեան կաթսան:

Վերջին ակնարկ մըն ալ ձգելով տանս ուղղութեամբ, աճապարանքով թողուցի Երեւանը եւ Նորագաւիթ գացի:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(43)

Վէհիպ փաշա դեռ կը յուսայ...

Վէհիպ փաշա, որ Ռաս Նասիպուի խորհրդականն էր Եթովպիոյ հարաւային ճակատի վրայ եւ որ Գահիրէ վերադարձած էր, երկուշաբթի օր մեկներ է այդ քաղաքէն, Երուսաղէմ երթալու եւ Նէկիւսին ներկայանալու համար։ Սակայն իր թուղթերը կանոնաւոր չըլլալով, չէ կրցեր անցնիլ սահմանագլուխէն եւ վերադարձեր է Եգիպտոս։ Պատասխանելով Ռիւթէրի թղթակցին հարցումներուն, Վէհիպ փաշա յայտարարեր է թէ Եթովպիոյ մէջ կան կարգ մը ցեղեր որոնք զօրաւոր են տակաւին եւ չեն ընդունիր Եթովպիոյ գրաւում մը։ Իր կարծիքով, Մեծն Բրիտանիոյ շահը կը պահանջէ օգնել Հաբէշներուն։ «Երկու տարիէն, Մուսոլինի պիտի ունենայ 1,500,000 հոգինոց հաբէշական քաջավարժ բանակ մը, եւ այն ատեն իտալական յարձակման մը վտանգին կ'ենթարկուին իր ափրիկեան ստացուածքները»։

*** Վէհիպ փաշա հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրած է ֆրանսերէն թերթի մը.— Եթովպիան յաղթուեցաւ զինուորական տեսակէտով, Իտալիա գրաւեց երկիրը, բայց ոչ անոր ժողովուրդները։ Տակաւին կը մնայ թաքուն ուժ մը եւ եթէ մէջտեղ ելլէ կարող մարդ մը զայն համախմբելու, շատ կարեւոր դէպքեր կրնան պատահիլ։ Իտալացիները հեղձուցիչ կազեր գործածեցին միայն վերջին օրերը, մեծ կորուստներ պատճառելով։

Թէրթին թղթակիցը կ'ըսէ թէ Վէհիպի աչքերն ալ այրած են, իսկ Զօր. Նասիպուի առողջութիւնը վտանգուած է։ «Իտալացիները կռուեցան հիանալի քաջութեամբ, իրենց զօրավարներուն, սպաներուն եւ զինուորներուն ընթացքը վեր է ամէն գովեստէ։ Եթովպիացիները սքանչելի քաջութիւն մը ցոյց տուին ամէն առիթով, բոպիկ ոտքերով, առանց ռազմանիւթի, յաճախ իբրեւ զէնք ունենալով միայն իրենց քաջութիւնը։

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ բարեկարգութիւնը չէ վերահաստատուած տակաւին եւ ամէն օր դէպքեր կը պատահին։ Մայիս 20ին ռումբ մը ջարդուփշուր ըրաւ Եաֆայի ոստիկանական պահականոցը եւ հրացանաձգութիւններ տեղի ունեցան ուրիշ քաղաքներու մէջ։ Անգլիական թորփիլահալած մը յառեջ նետուեց Եաֆայի առջեւ։ Արաբական կոմիտէն որոշեց շարունակել գործադուլը եւ քաղաքացիական անհնազանդութեան պայքարը։ Հրեաները կը ծրագրեն հեռանալ Երուսաղէմի հին քաղաքամասէն, ուր մնացած են միայն 200 հրեայ ընտանիքներ։ Քրիստոնեաներն ալ կը հեռանան կասկածելի թաղերէն, ուր բնակչութիւնը խառն է։

*** Վերջին հեռագիրներու համաձայն, խռովութեանց սկիզբէն ի վեր ձերբակալուած են 814 Արաբներ եւ 53 Հրեաներ։— Եաֆայի գործադուլը ամէն չարժում ջլատած ըլլալով, առեւտրական նաւերը այժմ խարիսխ կը նետեն Հայֆայի առջեւ, իսկ իբրեւ առժամեայ նաւահանգիստ կը գործածուի Թել-Աւիվ քաղաքը։ Այս պարագան ալ մեծ գրգռութիւն պատճառեց Արաբներուն։

Ամերիկացիներուն Ազգաժողովը

Քոլոմպիոյ հանրապետութիւնը նախաձեռնութիւնն ստանձնեց ամերիկեան Ազգերու Դաշնակցութիւն մը կազմելու համար։ Ծրագիրը կը տրամադրէ ջնջել համամերիկեան միութիւնը եւ Մընրոյի վարդապետութիւնը եւ անոր տեղը հաստատել Ազգաժողով մը, որ պիտի գործակցի Ժընեւի համանուն հաստատութեան։ Նոր ազգաժողովին ուխտը պիտի պարունակէ հետեւեալ տրամադրութիւնները.— 1. Հաւասարութիւն բոլոր ամերիկեան պետութեանց. — 2. Ջնջում պատերազմի.— 3. Սահմանում նախայարձակ արարքի եւ պատժամիջոցներ.— 4. Չճանչնալ բռնութեամբ կատարուած հողային գրաւումները.— 5. Ամերիկեան վէճերը կարգադրել ամերիկեան Ազգաժողովին միջոցաւ եւն.։

ՁԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

120 ԹՈՒՐՔ ՄԱՐԶԻԿՆԵՐ պիտի մասնակցին Ողիմպիական խաղերուն, Պերլինի մէջ։— Առեւտրական նոր համաձայնութիւն մը կնքուեցաւ Թուրքիոյ եւ Գերմանիոյ միջեւ։

ՍԵՒ ԾՈՎԸ բուռն փոթորիկի մը բռնուած է քանի մը օրէ ի վեր։ Օտեսայէն կը հեռագրեն թէ ձկնորսանաւերը չեն կրնար նաւահանգիստ մտնել։ Չորս օրէ ի վեր կը փնտռուին 40 ձկնորսներ որոնք ճամբայ ելած էին չորս նաւակներով։ Ուրիշներ ալ խեղդուած են։

ՔՐԷՕԶՕՅԻ ԶԻՆԱԳՈՐԾԱՐԱՆԻՆ բաժնեթուղթերը 50 ֆրանք կորսնցուցին անցեալ օր, իբրեւ հետեւանք Աշխատանքի Դաշնակցութեան ընդհ. քարտուղարին յայտարարութեան, որ կը պահանջէր ազգայնացնել զէնքի շինութիւնը եւ առեւտուրը։ Ուրիշ հաստատութեանց թուղթերն ալ ազդուեցան։

ՃԱՓՈՆԱԿԱՆ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՍՈՒՐ մը յանձնուեցաւ Թոքիոյի գերմանական գործակատարին, սրագործներու արհեստապետութեան կողմէ, Հիթլէրի ղրկուելու համար, իբրեւ նուէր։

ՀՌՈՄԷՆ կը հաղորդեն թէ Մուսոլինի վերջնապէս արհեստապետական պետութեան վերածելով Իտալիան, պիտի հրաժարի իր կարգ մը նախարարութիւններէն եւ պիտի պահէ միայն ազգային պաշտպանութեան նախարարութիւնը։

ԻՇԽԱՆ ՇԹԱՐԷՆՊԷՐԿ, Աւստրիոյ հայրենասիրական (ֆաշական) կազմակերպութեան պետը, Վիէննա վերադառնալով, ջերմ ընդունելութիւն գտաւ իր կուսակիցներուն կողմէ, որոնք յայտարարեցին թէ զինադադար չպիտի ըլլայ։ Իշխանը մերժեց որ եւ է յայտարարութիւն ընել։

Խ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ՆԵՐՔԻՆ ՊԱՐՏՔԸ, 10 միլիառ ռուբլի, նոր ձեւի մը պիտի վերածուի, աւելի երկար պայմանաժամով եւ կրճատելով տոկոսը, որ 8 առ հարիւր է այժմ։

ԱՒԵԼԻ ՔԱՆ 500 ՀՈԳԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ Ատտիս Աբէպայի մէջ, համաձայն Ճիպութիէն հասած հեռագիրներու։ Կ'ըսուի թէ մահապարտները չորք - չորք զարնուած են գնդացիրներով։

ՑԻՄԱՐԱՆՈՑԷՆ ՆՈՐ ԵԼԱԾ մայր մը առջի օր կատղելով, շէնքի մը եօթներորդ յարկը բարձրացաւ եւ պատուհանէն վար նետեց գրկի երախան, յետոյ ալ ինքզինքը։ Երկուքն ալ մեռան ջարդուփշուր։

ԻՏԱԼԻՈՅ ՄԱՐԴԱՀԱՄԱՐԸ, որ կատարուեցաւ ապրիլ 21ին, բնակչութեան թիւը կը ցուցնէ 42,438,104, առանց հաշուելու Եթովպիա ղրկուած բանակը։ 1931էն 1936 ժողովուրդը աւելցած է 2 միլիոն, տարեկան միջին հաշուով 400,000։ Հռոմի բնակչութիւնն է 1,178,491, Միլան՝ 1,114,104, Նափոլի՝ 876,094։ Իտալական մամուլը այս առիթէն ալ կ'օգտուի, արդարացնելու համար ծաւալման քաղաքականութիւնը։

ԱՆԹԷ ՓԱՎԼԻՉ, Խրուաթներու յեղափոխական կազմակերպութեան վարիչը, որ ազատ արձակուած էր Միլանի բանտէն, ճամբայ ելաւ դէպի Պրազիլիա, ուր զօրաւոր մասնաճիւղ մը ունին։ Իսկ իր աղջիկը վանք մը մտաւ, «թափուած արիւնը քաւելու համար»։

ՌՈՒԱՆԻ ԱՐՔԵՊԻՍԿՈՊՈՍԸ, որ պաշտօնանկ եղած էր Պապին կողմէ, փակուած կը մնայ առաջնորդարանին մէջ։ Կը վախցուի որ ծանր դէպքեր պատահին կիրակի օր, Ժան տ'Արքի տօնին առթիւ, ինչպէս եւ դիւանագիտական միջադէպ մը ծագի Ֆրանսայի եւ Վատիկանի միջեւ։ Իր գործակիցը, գերապայծառ Պէրթէն, որ մեծագումար դրամ դիզած է, նոյնպէս փակուած է տանը մէջ։ Վերջին լուր մը կ'ըսէ թէ պիտի հեռանան։

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արղութեան խումբի ժողովը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին. ընկ. կդեմէսի բնակարանը, կարեւոր օրակարգ։

Գաւառ

ՎԱԼԱՆՍԻ Պրոպականտի ցանձնախումբին 3րդ դասախօսական ժողովը այս ուրբաթ 22 Մայիս, երեկոյեան ժամը 8.30ին, Հ.Յ.Դ. Սիամանթօ Ակումբին մէջ։ Նիւթ՝ «Մ. Վարանդեան եւ Հայրենիքը», կը հրաւիրուին ընկերներն ու համակիրները։

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Վահագն խումբի ընկերական ժողովը, 24 մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին. Պատանեկան միութեան գրադարանին մէջ, ժողովէն յետոյ ժամը 4ին կը դասախօսէ ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ։ կրնան ներկայ ըլլալ համակիրներ։

Ս. ԷԹԻԷՆԻ Անտօք Ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ Կուիշք եւ Կէֆին խումբի ընկերները, այս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին։

Դասախօսութիւն

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԳԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր ուրբաթ երեկոյ, ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet։ Միտքերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Զօրմիսեանի դասախօսութեան շուրջ։ Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները։

Դաշտահանդէս եւ Ներկայացում

Ռոպէնսոնի պարտէզին մէջ, **MAISON FIQUET**

կազմակերպուած Հարաւայի շրջանի «Յառաջդիմասիրաց» միութեան կողմէ, ի նպաստ վարժարանին

Յունիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10էն մինչեւ գիշերուան ժամը 10

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Կը ներկայացուի Ե. Օտեանի եւ Մ. Կիւրճեանի ՉԱՐՃԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ

ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆի,

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Թառ եւ ռուսական նուագախումբ,

Անձրեւի պարագային ապահով մեծ սրահ։

Մուտք 3 ֆրանք։

Ճոխ պիւֆէ, դիւրամատչելի գիներով։

Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte d'Orléansէն առնել 128 թիւ հանրակառքը, որ միայն եզնք թիքէով ձեզ պիտի տանի մինչեւ Ռոպէնսոն, թէրմինիւս։

Պարահանդէս

կազմակերպուած Հայ Երիտասարդաց Ակումբին կողմէ

23 Մայիս, շաբաթ օր, ժամը 17—24

26 Avenue de Tokio, մէթրօ Alma-Marceau

Բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը։

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

կազմակերպուած Հ. Յ. Դ. «Ընկեր Կարօ» Ենթակոմիտէի

23 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Chalet de l'Ermitageի սրահին մէջ, La Viste, St. Antoine

կը ներկայացուի ՍԱՍՆՈՅ ԴԻՒՑԱԶՆԵՐԳՈՒԹԻՒՆԸ

ղեկավարութեամբ ընկ. Կ. Մութաֆեանի եւ մասնակցութեամբ ընկերներու

ՄՈՒՐԱՏԵԱՆ ՎԱՐԺԱՐԱՆ

Սամուէլ-Մուրատեան Վարժարանի աշակերտութիւնը

Մայիս 24ին պիտի տօնախմբէ ՄԽԻԹԱՐԱՅ եւ ՄՈՒՐԱՏ-ՌԱՓԱՅԷԼԻ յիշատակը

կը բանախօսէ Հ. ՍԱՀԱԿ Վրդ. ՏԷՐ-ՄՈՎՍԷՍԵԱՆ

Այս առթիւ տեղի պիտի ունենան վարժարանի աշակերտներու կողմէ թատերա-երաժշտական ներկայացումներ, ի նպաստ Մուրատ-Ռափայէլեան վարժարաններու հարիւրամեայ յոբելենական հանդէսներուն։

Հրաժեշտի Երգահանդէս Ա. Գ. Մելքոնեանի

23 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ։ 215 Ռիւ Տիւկէքլէն, Լիոն։

կը մասնակցին՝ Պ.Պ. ԱՒ. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Ա. ջութակ), Ա. ՌԱՄԱՌՕՆԻ (Բ. ջութակ), Գ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (սրինգ), Տիկիններ Մ. ՎԻՒՅԵԱՐ (Թաւ ջութակ), ԺԸՀԱՆ ԼՈՒԻ ԿՕՏԷ (դաշնակ), ՕՐ. ԾՈՎ ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ.Պ. Վ. ՉԱՆՏԸՆԵԱՆ, ԵՂ. ՖԷՐԱՏԵԱՆ, Ա. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Ղ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ (երգ)։

Մուտք 3 ֆր, քարթով անգործներու 1 ֆր.։

«ՀԱՅԵՐԸ ՀՊԱՐՏ ԺՈՂՈՎՈՒՐԴ ՄԸՆ ԵՆ»

Այսօր, Սելանիկի մէջ գտնուող հինգ հազար Հայերը, որոնք Թրակիայէն, Փոքր Ասիայէն կամ Իզմիրէն եկած են, զանազան արդիւնաբերական աշխատանքներու լծուելով բաւական կարեւոր ծառայութիւն մը կը մատուցանեն երկրին տնտեսութեան։ Յունաստանի եւ մասնաւորաբար արտասահմանի իրենց հարուստ ազգակիցները կ'օգնեն անոնց, որովհետեւ իրապէս արժանի են օժանդակութեան։ Յունաստանի ընծայած դիւրութիւններն ու համակրանքը, որ միշտ ցոյց տրուած են այս ժողովուրդին հանդէպ, նոյնպէս, երկու ազգերու հասարակաց պայքարները համոզած են արտասահման գտնուող Հայերու քաղաքական մեծ կազմակերպութիւնները, թէ Յունահայերու տրուած օժանդակութիւնները ի զուր չպիտի վատնուին։ Վստահ են, որ իրենց ցեղակիցները օր մը պիտի կանոնաւորեն իրենց տնտեսութիւնը։

Ու կը հետեւինք հարուստ հայուհիի մը։ Թէնիսի րաքէթ մը չունի անիր ձեռքին, ոչ ալ շրջանը կ'ընէ աշխարհիկ սալոններուն, ուր ծուլօրէն իրենց ոտքերը կը փռեն ազնուականները։

Զմրան ցեխերուն եւ ամրան փոշիներուն մէջ անիկա կ'այցելէ Լէմպէթ, Հարմանդիւղ, կը բարձրանայ դէպի Նէարոլի, Ծնունդի կամ Ջատկուան առթիւ հագուստ, կօշիկ եւ այլ նուէրներ բաշխելու զաւակներուն։ Ինք կը խնայէ հարիւրաւոր այրիներու հացը եւ կը բաժնէ անոնց։

Պ. Վէքիարիս կը յիշէ Դպրոցասէր Տիկնանց Միութեան եւ Բարեգործականի գործօն անդամ տիկիններու եւ օրիորդներու անունները, եւ կը վերջացնէ իր յօդուածաշարքը հետեւեալ բառերով։

Վերջացնելով այս պրպտումս, չեմ կրնար թուղթին չյանձնել անգամ մը եւս այն խօսքերը՝ զորս լսեցի ինձ հետ չփման մէջ գտնուած Հայերէ։

— Հելլէնահպատակներ ըրէք մեզ.. ըսաւ մէկը։

— Յունաստան թող վստահութիւն ունենայ մեր վրայ, կը մրմնջէր ուրիշ մը։

— Աստուծոյ սիրոյն մի փակէք մեր դպրոցները։ Յունական կրթարաններ են անոնք, ըսաւ երրորդ մը։

— Չպիտի ծանրաբեռնենք պետութիւնը, հաւաստեց վերջին խօսակիցս։

(Վերջ)

ՑՈՒՑԱՏԵՏՐ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ վաղը շաբաթ երեկոյ, իր դպրոցի սրահին մէջ, 6 պլիս Պուլվար Ռոտէն։ կարեւոր օրակարգ։ կը խնդրուի բոլոր անդամ-անդամուհիներէն ներկա գտնուիլ։

Հ. Կ. ԽԱՉԻ Փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, վաղը շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Միւթիւալիթէի սրահին մէջ, 24 rue St. Victor, ընտրութիւն պատգամաւորներու։

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, 24 Մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշտ 3ին, դարմանատան մէջ։ կարեւոր օրակարգ, կը խնդրուի Պուլվար Օտտօի, Սէն-Լուի եւ Սէն-Ժէրոմի ենթամասնաճիւղերու վարչութիւններէն ներկայ ըլլալ այս ժողովին։

Դաշնակից եւ Հայ բանակներու մէջ ծառայող Հայ Նախկին մարտիկներու Մարսէյլի կեդր. վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները եւ համակիրները 24 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 50 Bld. Dugommier, Bar Monumentalի սրահին մէջ։

Շնորհակալիք

Ֆ. Հ. Կ. Խաչի Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղը իր խորին շնորհակալութիւնը կը յայտնէ Պ. Արտաշէս Յակոբեանի, որ Օր. Հայկուհի Փանոսեանի հետ ամուսնութեան առթիւ նուիրեց 50 ֆր., իսկ Տիկ. Փանոսեան 10 ֆրանք։

ԾԱԽՈՒ Է մեկնումի պատճառաւ սափրիչի խանութ մը՝ նպաստաւոր հագինով։ Մանրամասնութեանց համար դիմել Պ. Եօրկանեանի, 8 Bl. Vauban, Valence, (Drôme)։

ՓՆՏՌԵՑԷՔ եւ ԿԱՐԴԱՑԷՔ երգիծաթերթ՝ «ՄԵՂՈՒ», Փարիզի եւ շրջանի Յառաջի ցրուիչ Պ. ԱՒԵՏԻՍԷՆ։

ԱԶԳ. ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՈՒԱՆ ԱՌԹԻՒ

Գեղարուեստական մեծ ցերեկոյթ

Փարիզի 18րդ թաղամասի քաղաքապետարանի շքեղ սրահին մէջ

(Métro: Jules Joffrin)

կիրակի, 24 Մայիս, ժամը 14.30ին

Նախաձեռնութեամբ՝ Յուշարձանի Կեդր. Յանձնախումբին, Հայ զինուորական միութիւններու, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի մասնակցութեամբ Ազգ. Մարմիններու եւ Միութիւններու,

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ՋԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

Հովանաւորութեամբ փարիզահայ յայտնի դէմքերու

կը բանախօսեն հայ զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները

ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ, ԳՆԴ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ ինչպէս նաեւ Սիփան-կոմիտաս երգչախումբին։

ԿԵՆԴԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐ

կը ցուցադրուին Անդրանիկի զէնքերն ու շքանշանները,

Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետն ու օտար հիւրեր։

Տոմսեր՝ 5, 10 եւ 15 ֆր.։

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՂ ՄԱՐՄՆԻ ԿԱԶՄ.— Գեր. Տէր Վռամշապուհ Եպիսկ. Քիպարեան, Զօր. Կորկանեան, Պ.Պ. Տիգրան Խան Քէլէկեան, Ալեքսանդր Խատիսեան, Վահան Մալէզեան, Տիգրան Կամսարական, Պօղոս Էսմէրեան, Լեւոն Կէրտան, Արշակ Չօպանեան, Տօքթ. Գօլօլեան, Արմենակ Համբարձումեան, Էտկար Շահին։

Կը մասնակցին՝ Համազգային, «Ապագայ»ի խմբագրութիւն, Հայ Եկեղեցւոյ Վարչութիւն, Հայ Արիներու Միութիւն, Դպրոցասէր, Սիփան-Կոմիտաս, Հօկ, Հայ Սպայից Միութիւն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Մասնաժողով, Զաւահաս Որբերու Միութիւն, Ֆրանսական Բանակի Հայ Կամաւորներու Միութիւն, «Յառաջ»ի խմբագրութիւն, Հայ Կաթողիկէ Հոգաբարձութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտներ, Մ. Ռ. Ն. Աշակերտաց Միութիւն, Հայ Պետական Կարմիր Խաչ, Կապոյտ Խաչ, «Նոր Երկիր»ի խմբագրութիւն։

Տոմսակներու թիւը սահմանափակ ըլլալով, նախապէս ապահովել հետեւեալ տեղերէն, Հայոց եկեղեցի՝ 15, Rue Jean Goujon, «Հօկ»ի կեդրոն՝ 9, Rue Bourdaloue, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ՝ 51, Rue Mr. le Prince։

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :- R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
Métro : TOLBIAC

ՇԱԲԱԹ 23 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 23 MAI 1936

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—

	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3122 Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ՀՐԷՇԱՅԻՆ ԽԵՂԿԱՏԱԿՈՒԹԻՒՆԸ

Որ եւ է բացատրութեան չի կարօտիր Ղալաթիոյ նոր դէպքը,— այնքան վրան - բաց եւ զարշելի:

Նոյնիսկ Թուրքերէն այն թերթը, որ ռումբին եւ սպառնագրին պատմութիւնը կը ներկայացնէ համաձայն ոստիկանութեան կամ իր հայեցողութեան, չի կրնար պարտկել խեղկատակութեան տպաւորութիւնը:

Ռո՛ւմբ, սպառնագի՛ր, «Ազգային Քոմիթէ՛»,— օրուան այս ժամուն, Պոլսոյ մէջ, ուր ոչ - Թուրք մնացորդները իրենց շուքէն անգամ կը վախնան, գիշեր-ցերեկ աղօթելով ոչ միայն բարե - խնա՛մ կառավարութեան եւ «Խալք»ի, այլեւ յետին ոստիկանին արեւշատութեան համար...

Սուլթանական շրջանի արիւնածարաւ եւ հայահալած դաւերն են որ կը կրկնուին, աւելի «գիտական» եւ հեռաւոր նպատակներու համար,— տեւականացնել ահուսարսափը, վերջնապէս կազմա - լուծել, քայքայել փոքրամասնութեանց ներքին կարգուսարքը, եւ աւարի տալ ամէն բան:

Նորութիւն մը չէ «Ղալաթիոյ խնդիրը»:

Երկու տարի առաջ, հասարակ խաչագող մը, Յովհ. Քէչիշ - եան,— որ այժմ կը կոչուի Շահին Գայա — կարգ մը արբանեակ— ներ ժողվելով, ըմբոստացաւ Պատրիարքարանին դէմ, «Թաղ. խորհուրդ» մը կազմեց ոստիկաններու աջակցութեամբ եւ բռնի գրաւեց Ղալաթիոյ եկեղեցին ու կեդր. վարժարանը:

Ազգ. վարչութիւնը եւ Թաղին խնամակալութիւնը բաւական մաքառեցան: Նոյնիսկ հաւաստիքներ ստացան կառավարութե - նէն: Եւ սակայն, դաւը զարգացաւ ճիշդ այնպէս ինչպէս ծրագրած էին դաւադիրները: Ի վերջոյ կառավարութիւնը ինք պարտադրեց նոր «Թաղ. խորհուրդ»ը, բանալիները բռնի առնելով օրինաւոր իշխանութենէն եւ յանձնելով խաչագողին:

Միահեծան տէր - տիրական, Շահին Գայա սկսաւ արհամար - հել նոյնիսկ իր արբանեակները, մերժելով հաշիւ ներկայացնել, գանձելով ու ծախսելով իր ուզածին պէս, եւ նոր դաւեր որոճա - լով:

Իր գործակիցները վերջերս դիմեցին կառավարութեան — քանի որ Ազգ. Վարչութիւն չեն ճանչնար — եւ գանգատեցան Յովհ. Քէչիշեանի ինքնագլուխ գործունէութեան դէմ, զեղ - ծումներ ալ վերագրելով:

Այդ առթիւ, Շահին Գայա մէջտեղ նետեց նոր գիւտ մը.

— Մենք Հայկական Եկեղեցի չենք ճանչնար, մենք «Թիւրք - Կրէկօրիէն» ենք, ասոնք իրաւունք չունին հաշիւ պահանջելու մեզմէ:

Կառավարութիւնը, միշտ բարեխնա՛մ, յանձնարարեց բողո - քողներուն, որ դատարան դիմեն:

Հրէշային քաղաքականութիւն մըն ալ այս,— դատարանին ճամբան ցուցնել, որպէսզի ճեղքերը խորանան, տոմար, թուղթ, ամէն ինչ դուրս հանուի, հազարաւոր ոսկիներ ծախսուին, ազգա - յին օրկանները կազմալուծուին, եւ դաւադիրները բազմանան:

Բողոքողները դեռ նոր ներկայացուցեր էին իրենց աղերսա - գիրը, եւ ահա նոր անակնկալ մը,— ռումբի մը պատմութիւնը:

Ապուշները միայն կրնան հաւատալ եւ՛ սպառնագրին եւ՛ ռում - բի պատմութեան:

Եւ սակայն, Թրքական իշխանութիւնը ապահովաբար չքա - նշան մըն ալ պիտի պարգեւէ Շահին Գայայի, իր այս հանճարե՛ղ գիւտին համար:

Չէ՞ որ ան լիուլի կը համապատասխանէ իր տեսակէտներուն եւ շահերուն, մահացու հարուած մը տալու համար հայ «վա - թանտաշ»ներու հաւաքական կեանքին:

Ո՞ր Թուրքը «ապրի՛ս» մը չպիտի արձակէր, երբ Շահին Գա - յա կը յայտարարէ բարձրաձայն, Թուրք թերթերու միջոցաւ.

— «Ես հայ փոքրամասնութիւն չեմ ճանչնար: Պատմական եւ գիտական քննութիւններ կը հաստատեն որ մենք թուրք ցեղէն սե - րած ենք: Երբ այսքան բացայայտ է իրողութիւնը, ելլել եւ պար— զապէս կրօնական տարբերութիւն մը պատրուակ բռնելով երկու եղբայր զանգուածները առանձին ազգի վիճակի մէջ դնելու աշ - խատիլ՝ միայն անջատումի մէջ շահ ունեցողներու գործն է»:

Այստեղ չի լրանար հրէշին «ցուցակ ծառայութեանց »ը:

Շահին Գայա կը յայտարարէ, դարձեալ Թուրք մամուլին մի - ջոցաւ.

— «Նախկին թաղականութեանց հաշիւները քննեցի եւ հաս - տատեցի որ տասը տարիէ ի վեր շարունակ սխալ հաշուեցոյց կու - տան կառավարութեան եւ տուրքի մաքսանենգութիւն կ'ընեն, 10 հազար ոսկի վնաս պատճառելով պետական գանձին: Իսկ այդ սխալ յայտարարութիւնները վաւերացուած են Պատրիարքարա - նին կողմէ»:

Դուն եղիր Թրքական կառավարութիւն եւ մի չոյեր այս Թրքա - ծին ճիւաղին կռնակը:

Գրած էինք, երէկ, թէ քննութիւն բացուած է այս մասին, ամ - բաստանութեան տակ ձգելով 13 երեւելիներ, որոնք անդամ եղած են 1932 – 1933ի խնամակալութեան: Բոլորն ալ ի ծնէ հաւատարիմ եւ պահպանողական, խեղճերը հիմա մոխիր կը ցանեն իրենց գլուխներուն...

Իսկ Ղալաթիոյ եկեղեցին միակը չէ, իբրեւ անտէր աւարակ, ամբողջովին աւարի տրուելու համար, մանաւանդ ռումբի եւ սպառնագրի պատմութենէն յետոյ:

Ահա թէ ինչպէս յառաջ կը տարուի Պոլսոյ վերջին մնացորդ - ներուն քայքայումը, ներսէն եւ դուրսէն, միշտ «օրինական» գետ - նի վրայ, երբեմն ալ՝ սպառնագիր յերիւրելով եւ ռումբ տեղաւո - րելով, միեւնոյն դիւային չարախնդութեամբ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՌՈՒՄԲ ՄԸ ԳՏՆՈՒԵՑԱՒ ՂԱԼԱԹԻՈՅ «ԿՐԷԿՕՐԻԷՆ» ՀԱՅԿ. ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ

Կրէկօրիէն եկեղեցիին թաղականը սպառնագիր մըն ալ ստացած է

ԽՄԲ.— Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները: Առաջին պատմութիւնը թուրքերէն Թանն է (նախկին *Միլլիյէթ*) որ կը պատմէ, վերի խորագիրներով (17 մայիս), միաժամանակ հրատարակելով Ղալաթիոյ Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցիին պատկերը.—

Ռումբ մը գտնուած է Ղալաթիա, նախկին Լուսաւորիչ եկեղեցիին մէջ, որ Թուրք Կրեկօրիէն համայնքին իբրեւ եկեղեցի կը ծառայէ: Ոստիկանութիւնը քննութեան ձեռնարկած է: Դէպքը սա է.—

Եկեղեցիին յարակից շէնքը որ արտաքին դրան վերեւ կը գտնուի, Հա - քիզմատէ եղբայրներու ծխախոտի մթերանոցն է: Այս մթերանոցին բանուոր - ներէն երկու կիներ՝ Ուլվիէ եւ Մաքպուլէ, ծխախոտներուն վնասող տեսակ մը միջատներ փճացնելու համար նկուղը կ'իջնեն եւ կը սկսին հաւաքել սարդի ոստայնները: Այդ միջոցին, իրենց աչքին կը զարնէ տուփի նմանող երկաթէ կտոր մը: Կիները նկուղէն կը հանեն երկաթէ այս տուփը եւ կը ցուցնեն հա - րեւան երկաթագործին, որ քննելով կը հասկնայ թէ ռումբ է եւ անմիջապէս լուր կուտայ ոստիկանութեան:

Նկուղը ուր գտնուած է ռումբը, կը գտնուի ճիշդ տակը այն սրահին որ յատկացուած է թաղականութեան: Նկուղը երկու պատուհան ունի, որոնց մէկը փողոցին վրայ կը բացուի եւ կը գտնուի եկեղեցիի դուրսի դրան քովը: Միւս պատուհանն ալ բակին վրայ կը նայի:

Գաւառակի միւտիրը եւ ոստիկանութիւնը ամէնէն առաջ կ'աշխատին ճշդել թէ այդ ռումբը առաջուընէ՞ հոն կը գտնուէր, թէ պատուհանէ մը ներս նետուած է:

Կատարուած առաջին քննութեան համաձայն, նկուղը երկար ատենէ ի վեր չէ բացուած. իսկ բազմաթիւ պատճառներ կուգան հերքել այն հաւանակա - նութիւնը թէ ռումբը բաւական երկար ատենի ի վեր հոն կը գտնուի.—

1.— Գտնուած ռումբը խոնաւ չէ եւ չունի ժանգի եւ մգլոտումի (քիֆ) նը - ման նշաններ, որոնցմով հաստատուի թէ տարիներէ ի վեր նկուղին մէջ կը գտնուէր:

2.— Եթէ այդ ռումբը տարիներէ ի վեր հոն գտնուէր, եթէ չժանգոտէր իսկ, ամէն պարագայի մէջ ծածկուած պիտի ըլլար դուրսէն նետուած աղբե - րուն (սիւփիւրիւնթիւ) տակ: Մինչդեռ ռումբը գտնուած է յատակը ծածկող աղբերուն վրայ:

Այս պարագաները կուգան հաստատել որ ռումբը շատ հին թուականի մը չէ որ հոն դրուած է: Հետեւաբար կը մնայ լուսաբանել երկու կէտեր.—

1.— Ռումբը ի՞նչ նպատակով դրուած է հոն:

2.— Ռումբը որո՞ւ կողմէ հոն դրուած է:

Քննութիւնը դրական ճամբով կ'առաջանայ դէպի արդիւնքը եւ առաջին փուլը ամբողջ ուշադրութիւնը կը կեդրոնացնէ այդ եկեղեցիին շուրջ ծագած համայնական վէճերուն վրայ:

Այդ եկեղեցիին Թաղականները, որոնք երկու տարի առաջ ընտրուած էին, գլխաւորութեամբ իրենց ատենապետ Շահին Գայայի (Յովհ. Քէչիշեան) ի - րենց կապը կը կտրեն Հայոց Պատրիարքարանին հետ, զոր Վարչութեան ազ - դեցութեան տակ կը նկատեն, Թուրք Կրէկօրիէն համայնքի մը գոյութիւնը կ'ընդունին եւ եկեղեցին ալ կը յատկացնեն այդ անկախ համայնքին: Այս տե - սակէտը եւ անկէ ծագած պառակտումները երկու տարիէ ի վեր տեղի տուին շատ մը դէպքերու:

ԱՏԵՆԱՊԵՏԻՆ ՂՐԿՈՒԱԾ ՍՊԱՌՆԱԳԻՐԸ

Այս դէպքերուն ամէնէն վերջինը եւ ուշագրաւը՝ սպառնագրի մը առա - քումն է թաղականութեան ատենապետ Շահին Գայայի: Նամակը ստացուած է անցեալ Չորեքշաբթի օր, Իսթանպուլի Նամակատունէն ղրկուած է եւ բացէ ի բաց կը սպառնայ ատենապետին:

Սպառնագրին գլուխը կը գտնուի մեռելի գանկ մը՝ վրան խաչաձեւ երկու ոսկորով: Պատկերին տակն ալ՝ «Ազգային Քոմիթէ» ստորագրութիւնը:

Գալով մէջի տողերուն, հայերէն թերթերէն կտրուած տառերով կազ - մուած են եւ հետեւեալը կ'ըսեն.

« Շահին Գայա, դաւաճան, երեք օրուան ընթացքին ազգային վարչու - թեան յանձնէ եկեղեցիին բանալիները...»:

ԿԱ՞Յ ԿԱ՞Պ ՆԱՄԱԿԻՆ ԵՒ ՌՈՒՄԲԻՆ ՄԻՋԵՒ

Շահին Գայա նամակը անմիջապէս կը յանձնէ ոստիկանութեան, որ կը սկսի քննութեան ձեռնարկել: Քննութեան նպատակն է պարզել թէ կապ կա՞յ նամակին եւ ռումբին միջեւ: Եթէ գտնուին փաստեր որոնք հաստատեն թէ ռումբը դրուած է սպառնագրին հեղինակներուն կողմէ, այն ատեն շատ կը դիւրանայ խնդրին լուսաբանումը, որովհետեւ վեր ի վերոյ յայտնի են այն անձերը որոնք շահ ունին համայնավական վէճերը այս ձեւով հրահրելու մէջ:

Տակաւին շատ տկար են այն փաստերը որ պիտի գային ենթադրել տալու թէ ռումբը սպառնացողներուն կողմէ հոն դրուած է, որովհետեւ ռումբը ան - կարելի էր որ կարենար ինքնին պայթիլ նկուղին մէջ, եւ հետեւաբար դժուար կը դառնայ դաւի հանգամանք փնտռել դէպքին մէջ:

Միւս կողմէ, մէջտեղը չկայ զօրաւոր նշան մը որ ենթադրել տայ թէ սպառնացողները այդ տեսակ քայլի մը դիմած են, թաղականները նեղ կա - ցութեան մը մատնելու համար: Որովհետեւ ամբողջովին պատահմամբ է որ երեւան ելած է ռումբը: Տարիներէ ի վեր չբացուած այդ նկուղը, աներեւա - կայելի առիթով մը բացուած եւ մէջէն ռումբ մը ելած է: Եթէ այդ ռումբը հոն դրուած ըլլար թաղականները նեղ կացութեան մը մատնելու համար, հե - ղինակները պատասխանութեան թողելու չէին գործը, այլ ձեռնարկելու էին միջոցի մը որով կ'ապահովուէր ռումբին երեւան հանուիլը: Մինչդեռ այդ տեսակ բան մը չկայ:

Ոստիկանութիւնը քննութիւնը խստացուցած է այս տեսակէտով, նկուղը խուզարկած եւ յետոյ կնքած է, որպէսզի որ եւ է փոփոխութիւն տեղի չունե - նայ: Հետաքրքրութեամբ կը սպասուի քննութեան տալիք արդիւնքին:

(Կուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՈՒՇԱԴՐՈՒԹԻ՛Ւ, «ՊԷ ՃԱՆԸՄ»

Նիկոմիդիոյ հանգուցեալ առաջնորդին, Յովակիմեան սրբ. ի այս բացականչութիւնը կ'իյնայ միտքս, ամէն անգամ որ կը հանդիպիմ այլանդակ եւ անմիտ բառերու եւ բացատրութեանց, օրուան թերթերուն մէջ:

Այլանդակութիւններ, որոնց մէկ մասը եթէ անգիտութիւն է, միւսն ալ՝ անհոգութիւն եւ անխղճութիւն կը հոտի:

Դեռ քանի՞ տարի այսպէս, այնքան բացատրութիւններէ, խրատներէ, սաստերէ եւ ... դասընթացքներէ յե - տոյ:

Վերջերս թերթի մը մէջ կարդացի հետեւեալ բացատրութիւնը,— «*Դաշ- նագրին եղանակաւորութիւնները*»:

Կ'ենթադրեմ թէ ֆրանսերէն «**Mo - dalité**» բառն է որ թարգմաներ են « եղանակաւորութիւն» ,— ի՛նչ բար- բարոս բառ: Մինչդեռ կրնային ըսել դաշնագրին գործադրման եղանակնե - րը, հանգամանքները կամ յարմարու - թիւնները: (Բնագիրը ձեռքի տակ չու- նենալով, կը նշանակեմ տրամաբանա - կան եւ մօտաւոր իմաստը):

Դարձեալ նոյն թերթէն.— «շահա - գրգիռ պետութիւնները »:

Այստեղ ալ՝ «**interessé**»ն է որ թարգ- մաներ է «շահագրգիռ», մինչդեռ կը նշանակէ՝ «շահագրգռուած», աւելի կարճ՝ «շահակից»:

Իրենց բառը կը նշանակէ «շահագր- գռող», որ նոյն բանը չէ, ինչպէս նոյն բաները չեն «հետաքրքիր»ը (մարդ) եւ «հետաքրքրական »ը (իր կամ նիւթ):

Բազմաթիւ գրիչներ, նոյնիսկ բա - նաստեղծներ եւ գրագէտներ կը շարու- նակեն գրել եւ իրարու փոխանցել ան- ճոռնի բառ մը, «առինքնող»,— եւ ա- նոր վրայ ձեւելով՝ *առինքնուած*!:

Որքան կը յիշեմ, հանգուցեալ Զիֆ- թէ Սարաֆն էր (Յովհ. Ասպետ), որ բառարանէ մը գտած եւ մէջտեղ նե - տած էր այդ բառը, Պուժէի «Փիլի - սոփային Աշակերտը» թարգմանած ա- տեն:

Կը գործածեն «հմայիչ», «յանկու - ցիչ», «գրաւիչ», «մոգական» կամ «կախարդական» իմաստով: (Թերեւս ալ առանց հասկնալու իմաստը,— ըն- կալեալ սովորութեամբ...):

Մինչդեռ նշանակուած հինգ բառե- րէն մէկն ու մէկը շատ աւելի սիրուն պիտի ըլլար եւ ճշգրիտ: Եւ ուրիշ բա- ռեր ալ չեն պակսիր:

«Առինքնող»ը վիժուկ մըն է, որ կը հայհոյէ ոչ միայն ճաշակի, այլեւ բա- ռակազմութեան տարրական օրէնքին դէմ: Կարծեմ Ե. Տէմիրճիպաշեանն էր որ հնարեց զայն, ատղանիշով, իբրեւ փորձ, ինչպէս ուրիշ բառեր, առանց շատ բարակը նայելու:

Մեր ամէնէն վարժ գրիչներն ալ չկր- ցան ճամբել սա հռչակաւոր «վարքա- գիծ»ը,— նոյնքան հրէշային որքան «առինքնող»ը:

Կովկասեան թարգմանութիւնն է «ligne de conduite»ին, անշուշտ ռուսե- րէնի վրայ չափուած: Բայց ո՛րքան տժգոյն, եւ քերականօրէն ալ ան - ճիշդ:

Հապա ո՞ր օրուան համար է մեր սքանչելի «ուղեգիծ»ը: Պարագային համեմատ ալ՝ ուղեցոյց, դիրք (**atti - tude**) ընթացք, եւայլն:

Քիչ մը ուշադրութիւն, *պէ՛ ճանըմ*:

ՎԱՀԷ

ԱՆԳԼԻՈՅ ՎԱՐՉԱՊԵՏԻՆ ՅԱՅՏԱՐԱՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Եգիպտոսի եւ Պաղեստինի մասին

Անգլիոյ երեսփ. ժողովին հինգշաբթի օրուան նիստին մէջ, վարչապետ Պ. Պալտուին, պատասխանելով զանազան հարցումներու եւ քննադատու - թեանց, բացորոշապէս հասկցուց թէ «թշնամական արարք պիտի համարի որ եւ է ոտնձգութիւն՝ Եգիպտոսի գործերուն մէջ»: Տարակոյս չկայ թէ ազդարա— րութիւն ուղղուած է Իտալիոյ դէմ: Վարչապետը աւելցուց.— «Եթէ որ եւ է յարձակողական արարք տեղի ունենայ եգիպտական հողին դէմ, մենք զայն ետ պիտի մղենք մեր բոլոր տրամադրելի միջոցներով»: Այս ազդարարութիւն - ները կը վերաբերին նաեւ Պաղեստինի, քանի որ հարցապնդող երեսփոխանը հարցումն ուղղած էր թէ Եգիպտոսի եւ թէ Պաղեստինի մասին, Եթովպիոյ կցման առթիւ: Վարչապետը հետեւեալ բացատրութիւնները տուաւ Եգիպտո - սի եւ Անգլիոյ յարաբերութեանց մասին.— «1922ին կառավարութիւնը հա - ղորդեց պետութեանց, մէջն ըլլալով Իտալիան, թէ բրիտանական թեւարկու - թիւնը վերջացած է եւ թէ Մեծն Բրիտանիա այդ երկիրը կը ճանչնայ իբրեւ ազատ եւ անկախ պետութիւն: Այժմ բանակցութիւններ կը կատարուին, անգլ - եւեգիպտական զինակցութեան դաշնագիր մը կնքելու համար: Այդ առթիւ ան- շուշտ պիտի քննուին նաեւ Սուէզի ջրանցքին պաշտպանութեան վերաբերեալ խնդիրներ »:

Իսկ Պաղեստինի մասին յայտարարեց.

— «Մենք պատասխանատու ենք Պաղեստինի վարչութեան եւ պաշտպա - նութեան համար, համաձայն մեզի յանձնուած հոգատարութեան եւ կրնամ ապահովել ձեզ թէ որոշած ենք ստանձնել մեր բոլոր պատասխանատուու - թիւնները »:

Անգլիա կ'ուռացնէ իր օդանաւային ուժը

Սըր Թոմըս Ինսքիփ, Անգլիոյ ազգային պաշտպանութեան նախարարը, իր առաջին ճառը խօսեցաւ երեսփ. ժողովին մէջ, եւ կարեւոր տեղեկութիւն - ներ հաղորդեց օդանաւային սպառազինութեանց մասին, որոնք պիտի եռա - պատկուին, բաղդատելով 1934ի հետ: «1600 յաւելուածական օդաչուներ կը պատրաստուին, քննութեան ենթարկուած են 900 հաստատութիւններ, ահա - գին քանակութեամբ ռումբ արտադրելու համար: Ամէն ականաւոր գիտնական կ'օգնէ կառավարութեան, զինուորական պաշտպանութեան վերաբերեալ խն - դիրներու մէջ »:

Այս ճառէն վերջը խօսք առաւ Չըրչիլ, նախկին նախարար մը, խստօրէն քննադատելով կառավարութեան թուլութիւնը: Դիտել տուաւ թէ Մեծն Բրի - տանիա լիովին պատրաստ պիտի չըլլայ մինչեւ չորս հինգ տարի, մինչդեռ ինք կը վախնայ որ եւրոպական նոր պատերազմ մը պայթի 1938ին կամ 1939ին: Այս առթիւ ուշադրութեան յանձնեց Գերմանիոյ արտակարգ պատրաստու - թիւնները: «Զմոռնանք որ Գերմանիոյ վերազինումը տեղի կ'ունենայ հսկա - յական համեմատութեամբ: Հիթլէրի գալէն ի վեր, որ երեք տարի կ'ընէ, չորս միլիոն Գերմանացիներ նոր գործ գտած են եւ անոնց ստուար մեծամասնու - թիւնը նուիրուած է ռազմանիւթերու շինութեան: Ընդհանուր կացութիւնը մե - ծապէս ծանրացած է ատենէ մը ի վեր եւ չեմ հասկնար թէ կառավարութիւնը ինչո՞ւ կը վարանի»:

Ազատական երեսփոխան մը պահանջեց կրճատել պահանջուած վարկերը, դիտել տալով թէ սուտ է որ Անգլիա զինաթափ եղած է տասը տարիէ ի վեր: «Պատերազմէն ի վեր Անգլիա 2 միլիառ ոսկի յատկացուցած է (150 միլիառ ֆրանք) սպառազինութեանց, ուրեմն մսխում կատարուած է: Վերջին տասը տարիներու ընթացքին այս վարկերուն 5/6ը յատկացուած են բանակին եւ նաւատորմին, իսկ օդատորմիղին՝ միայն մէկ վեցերորդը, մինչդեռ ան է ա - մէնէն կենսական զէնքը»:

Ժողովը մերժեց այս առաջարկը:

«ԵՐԱԽԱՆ ՄԵՌԱՒ, ԲԱՅՑ ՌՈՒՄԲԵՐԸ ՉԹՐՋԵՑԱՆ»

Երբ Մուսթաֆա Քեմալ կրցաւ իր կամքը պարտադրել [illegible] քին, այդ արդէն էր ոչ ռազմավարութեան [illegible] որոնք իրարու ետեւ եկան 1919 մայիս 19էն մինչեւ Լօզանի դաշնադրութիւնը: Մ. Քեմալ կրցաւ [illegible] Համար:

Արտաքին [illegible] Թուրք հասարակութեան:

Երբ [illegible] որ կեր կ'ուզէր օրուան վարիչներէն:

Այդ գործին մէջ, առաջնութիւնը կ'իյնայ Թուրք վարիչներուն, ըլլան սուլթանական, իթթիհատական թէ քամալական:

Ամբոխին կեր հայթայթելու ուղղակի միջոցն էր մամուլը: Մամուլը երկաթեայ մականի մը տակ պիտի տար այն բոլորը, ինչ որ կամքն էր օրուան իշխանութեան, հզօրին: Եւ վերջապէս մամուլը պիտի ձեւակերպէր իր պարտականութիւնը համաձայն քմահաճոյքին:

Մամուլը Թուրքիոյ մէջ երբեք չէ կեցած իր բարձրութեան վրայ: Եւ չէր ալ կրնար կենալ:

Պատկերը տարբեր չէ այսօր, հակառակ «հանրապետական» կարգուսարքին:

Եւ օրուան իշխանաւորները, Քամալն ու Ըսմէթը եւ ընկ. ձեռք ձեռքի տուած մէկ բանի մէջ համաձայն են իրապէս.— Մամուլը վերածել ձուլածոյ կաղապարի մը, անով ձեւաւորելու եւ կաղապարելու համար հասարակութիւնը:

Եւ իրապէս ալ քամալական իշխանութեան օրով, հասակ նետեց նոր սերունդ մը, ամբարտաւանութեան եւ կոյր ինքնագովութեան դրոշմը ճակտին, ճիշդ ու ճիշդ հարազատ տպագրութիւնը Քամալներուն:

Եւ այնքան յառաջ գացին, որ մէկ շարժումով աշխարհի քաղաքակրթութիւն ստեղծողներն ու կերտողները եղան: Եւ այս բոլորին մէջ, մեծագոյն դերը կատարեցին Թուրք թերթերը, որոնք ամէն մէկ շարժումին, երեւոյթի կամ պատմութեան մէջ, խոշորացոյցով տեսան Թուրքին եւ Թուրքիոյ դրոշմը:

Այդ բոլոր վերիվայրումները, ընկերային կամ հանրային փոփոխութիւնները խոր դրոշմ ձգեցին եւ այլափոխեցին Թուրք երիտասարդը դէպի ազգային ու ազգայնական շարժումը:

Թուրք մամուլը մինչեւ այսօր ալ կը շարունակէ բոլոր երեւոյթներուն մէջ տեսնել Թուրքին տաղանդն ու քաջութիւնը:

Ո՞ր մէկը յիշենք:

Ահա ձեզի, Ֆրանքօ-Թուրք դաշնագիրը Կիլիկիան պարպելու համար (1921 հոկտ. 20), հելլենական բանակին վերջնական պարտութիւնն ու զինադադարի առաջարկը 1922 մարտ 2, Մուտանիայի զինադադարը 1922 հոկտ. 3, սուլթանութեան ջնջումը 30 հոկտ. Լօզանի խորհուրդ 1923 յուլիս 24, Հանրապետութեան հռչակումը 1923 հոկտ. 23, խալիֆայութեան, էվգաֆի եւ [illegible] ջնջումը (1924 մարտ 3), քրտական ապստամբութեան զսպումը (1925 փետր. 18), Փէ- [illegible]

Այս բոլորին մէջ, [illegible]

[illegible] Սօն Փօսթան, Զամանը եւ կամ ամսուան [illegible] մը կեանք ունեցող Աչքէ Սէօզը, բոլորն ալ փառաբանութիւնը կ'ընեն Թուրքին եւ Թրքութեան հողին եւ հայրենիքին:

Մտիկ ըննք.— «Ճանչնանք մեր երկիրը» (Սօն Փօսթա), «Թուրքիոյ բռնած հողը ոսկի է» (Զաման), «Թուրք երիտասարդ, գիտցիր որ պապերդ քաղաքակրթութիւն տուած են աշխարհի» (Ճումհուրիէթ):

Եւ վերջապէս փառաբանութիւնը կնոջ եւ մայրութեան:

«Անկախութեան» պայքարի եւ մանաւանդ Միլլի առաջին յաղթանակին (1921 յունուար 6ին, Ին Էօնի մէջ) մասին երբ կը խօսինք եւ կը գրենք, անպայման բաժին մըն ալ պիտի հանեն Թուրք կնոջ, որ այն ժամանակ հանրմ էր, իսկ այսօր՝ «պայան»:

Անշուշտ ծիծաղելի են այս բոլոր յաւակնութիւնները: Սակայն, կոչուած են այլափոխել Թուրք կնոջ եւ Թուրք երիտասարդին սխական դիմագիծն ու հոգեբանութիւնը:

Տակաւին երէկ «Զաման»ին մէջ կը կարդայի Կիլիկիոյ «ազատագրման» 15ամեակին առթիւ սարքուած հանդէսի մը մասին, որուն մէջ պայն ու պայանը խօսք են առեր, փառաբանելու համար Թրքութիւնն ու Քէմալը: Եւ այսպէս կը պատկերացնէ այդ օրերու Թրքուհիին «հերոսութիւնը», իբր թէ Թրքուհի մը լրտեսութեան համար Ֆրանսական հրամանատարութեան ձեռքը կ'իյնայ եւ կը բանտարկուի:

Հրամանատարին այն հարցումին թէ «եթէ քեզ ազատ արձակեմ ի՞նչ կ'ընես»: Թրքուհին կը պատասխանէ.

— «Առաջին առթիւ քեզ կը սպաննեմ» ...

Այս ձուլածոյ եւ դիտաւորեալ պատմութիւններուն ամէնէն պերճախօսը, ապահովաբար «Աչքէ Սէօզ»ի 9րդ թիւին մէջ գրուած յօդուածն է, պայ Իհթիյատ Սէօպայի կողմէ: Խորագիրներն են.— «Անկախութեան պայքարէն պատմութեան չանցած նօթեր», «Այս որո՞ւն մայրն է», «ԵՐԵԽԱՆ ՄԵՌԱՒ, ՄԵՌԱՒ ԲԱՅՑ ՌՈՒՄԲԵՐԸ ՉԹՐՋԵՑԱՆ»:

Ամփոփենք: «Անկախութեան պայքարի օրերն են», բոլորն ալ ճակատն են: Թրքուհիները ռումբ կը կրեն դէպի ռազմաճակատ: Ցուրտ ձմեռ: Անձրեւ կուգայ:

Այս կարաւանին մէջ կին մը կայ: Ուսին վրայ տասնուկէսնոց երկու ռումբեր եւ թեւին տակ ալ, վեց ամսուան ձագուկ մը:

Քովը գիւղացի ընկերակից մը մօտեցաւ: Գիւղացի՝ սակայն չավուշ եղած էր:

— Պաճի, ըսաւ, կռնակիդ վրայի ռումբերէն մէկը ծածկուած չէ, կը թրջի ...

— Ի՞նչ կ'ըլլայ եթէ թրջի:

— Եթէ թրջի չի պայթիր, յօգնութիւնդ ի դերեւ կ'ելլէ:

— Չի պայթիր ըսիք, չպայթելուն պէս ալ վնաս կուտա՞յ թշնամիին:

—! ! !

Էնկիւրիի երկաթուղիի կայարանը ռումբ կրող այս կինը, հոն հասած ժամանակ, գրկած ձագուկին ձայն չհանելէն կասկածելով, կը բանայ կը նայի:

Սարսափեցա՜ւ, սարսափեցա՜ւ, տակաւին պիտի սարսի ալ, պիտի դողդղայ ալ:

Եւ նոյն չավուշը երեխային նայելէն վերջ, լեցուն ձայնով մը.

— Մեռա՞ծ է:

Կինը գիրկը գտնուող նահատակէն աչքերը հեռացնելով, չավուշին նայեցաւ, անգամ մը եւս երեխային նայելով, հոտոտեց եւ յանկարծ խնդալով լալ սկսաւ.

— Երեխան մեռա՜ւ, մեռա՜ւ, բայց ռումբերը չթրջեցան: Ցողնութիւնս պարապ չելաւ: Երեխային ծածկոցը վրայէն առնելով ռումբերը ծածկեցի ...

Այս պատմութիւնը պատմող ընկերը երբ վերջացուց, լռեցինք:

Այս որո՞ւն մայրն է ըսելով կը խորհէինք: Միայն կուրծքին վրայի փոքր ճահրամանի՞ն:

Եւ մեր սրտերէն մինչեւ ուղեղնիս հեռզհետէ բարձրացող ձայնը կը զգայինք.

— Թուրքին մայրն է, Թուրքին մայրն է»:

Այս երկար մէջբերումները ըրի անոր համար միայն, որ կարելի ըլլայ լուսաբանել Թուրք մամուլին ամբոխավար քարոզութիւնը:

Ո՞վ կը հաւատայ այս պատմութեան եւ ուրիշներուն: Շատ քիչեր: Եւ թերեւս իրենք Թուրք վարիչներն ալ չեն հաւատար:

Սակայն, պէտք է որ քարոզեն, «լուսաւորեն» նոր սերունդը: Հոգ չէ թէ իրենք ալ չհաւատան:

Մուսթաֆա Քամալ եւ իր շարժումը, ապահովաբար առատ սերմ ցանեց նոր սերունդին մէջ:

Ընդունինք քար դնելով մեր սրտերուն վրայ, թէ հակառակ շլացուցիչ նշանախօսքերու եւ բանի ուժի պարտադրութեան, բան մը փոխուած է Թուրքիոյ մէջ, մէկ ծայրէն միւսը:

Անգիտանալ դարաւոր Թշնամիին ուժն ու արժէքները կը նշանակէ դաւել հայ դատին:

Թուրք մամուլին եւ իշխանութեանց արձագանգները պէտք է առատ նիւթ դառնան հայ մամուլին: Ամէն շարժում որ տեղի կ'ունենայ հոն, արժանի է լուրջ ուշադրութեան:

Թուրք մամուլին պատրաստած սերունդը այսօր կրնայ առատ նիւթ հայթայթել մեր խմբագիրներուն, եւ նաեւ ... դաս տալ անոնց որոնք կ'ուրանան եւ ազգութիւն եւ անկախութիւն եւ հայրենասիրութիւն:

Թող չընդվզին զգացումով տարուողները:

Արտասահմանի մէջ քանի՞ հայ խմբագիր կը ճանչնաք որ պարտք սեպէ օրը օրին հետեւիլ Թրքական մամուլին տարած աշխատանքներուն:

Պատասխանը գոհացուցիչ չէ:

Թրքական մամուլը լեցուն է ամէն տեսակ լուրերով, որոնք կը բխին հայկական արտասահմանէն:

Ժամանակն է ճիգ մը ընելու, որպէս զի կարելի ըլլայ տեւականօրէն հետեւիլ Թուրք մամուլին գրածներուն: Ինչպէս եւ ուրիշ շարժումներու:

ՀՐԱՉԵԱՅ

ԹԵՐ ՈՒ ԴԷՄ

ԼԵԶՈՒ ԿՐՆԱ՞ՆՔ ԳՏՆԵԼ

— o —

Ձախակողմեան տարրերու գործակցութիւնը մանաւանդ Ֆրանսայի մէջ, որոնումներու նիւթ դարձուց նաեւ հայ քաղաքական ուժերու միջեւ գործակցութեան մը հարցը:

Երեւոյթը հասկնալի է անշուշտ, որովհետեւ ինչքան տարիները կը սահին, այնքան կը դժուարանան կեանքի պայմանները հիւրընկալ երկիրներուն մէջ եւ հետեւաբար այնքան աւելի ինքնապաշտպանութեան մը միջոցներուն մասին մտածելու կը հարկադրուին հայ զանգուածները: Այս առթիւ եւս բոլորին եւ մանաւանդ Սփիւռքի հայ զանգուածին ուշադրութիւնը կեդրոնացած է հայ ժողովուրդի քաղաքական երկու իրական ուժերուն՝ Հ. Յ. Դաշնակցութեան եւ հայ համայնավարներուն վրայ:

Այս երկու ուժերուն միջեւ գործակցութեան մը հնարաւորութիւնները սակայն, յաջողութեամբ պսակուելու նոյն նախապայմանները չունին մեր իրականութեան մէջ ինչպէս Ֆրանսա կամ այլուր: Ֆրանսայի ընկերվարականները զօրս դեռ մինչեւ երէկ «սօցիալ-դաւաճան» կը հռչակէր Մոսկուան, կրնան այսօր գործակից դառնալ Ֆրանսացի համայնավարին, որովհետեւ այդ գործակցութեան գործնական ձեռնարկները կը կատարուին խորհրդային սահմաններէն դուրս եւ Գ. Միջազգայնականը եթէ դիմափոխութիւն մը կը կատարէ արտասահմանեան գործունէութեան իր ուղեգծին մէջ, այդ պարագան ոչ մէկ կերպով յանձնառու կ'ընէ զինքը ուղեգիծ փոխել նաեւ խորհրդային սահմաններէն ներս: Երկրորդ հիմնական պարագան որ Ֆրանսայի մէջ ընկերվարական ուժերուն գործակցութիւնը փութացուց, այն հասարակաց վտանգին մղձաւանջն է զոր հաւասարապէս ունին թէ Ֆրանսացին եւ թէ Սովետներու իշխանութիւնը հիթլերական Գերմանիայէն:

Այս նախատուեալները գոյութիւն չունին դժբախտաբար մեր իրականութեան մէջ: Դեռ չէ եկած վայրկեանը որ պիտի հարկադրէ համայնավարներուն հաշուի առնել Դաշնակցութեան ուժը իբր քաղաքական ազդակի՝ հայկական չափանիշով: Դեռ չէ կատարուած այն անկիւնադարձը, որով Հայաստանի ներկայ իշխանութիւնը — անշուշտ Մոսկուայի իսկ համաձայնութեամբ — տարածէ իր քաղաքական մտքի հորիզոնը ներկայ Հայաստանի սահմաններէն դուրս եւս:

Դեռ չէ եկած բոպէն երբ համայնավար վարիչները արտասահմանի մէջ հարկադրաբար ապրելու դատապարտուած հայութիւնը պիտի նկատեն հայ ժողովուրդի ամբողջականութեան հարազատ եւ անբաժանելի մէկ մասնիկը: Դեռ չէ եկած վայրկեանը երբ Հայաստանը ուժեղացնելու գերագոյնօրէն համահայկական աշխատանքին իրենց լծակից պիտի փնտռեն ոչ թէ անողնայար տխրացուներն ու «լաքէ»ները, այլ կազմակերպուած այն իրական ուժերը, որոնք ընկերային եւ քաղաքական իրենց տարհամոզումներով հանդերձ միակ չօշափելի տարրն են որոնք կրնան երկրէն ներս թէ դուրս գտնուած հայ զանգուածներուն բարիքին ծառայել արժանաւոր կերպով:

Առանց այս նախատուեալներու հասունացման, համայնավարներու եւ Դաշնակցութեան միջեւ գործակցութեան մը կարելիութեան հաւատալ, անիրական լաւատեսութիւն մը միայն կրնայ ըլլալ: Այս բոլոր աննպաստ նախատուեալներով հանդերձ, եթէ հայ համայնավարները — երկրիններն անշուշտ — տարրական ողջմտութիւնը ունենան դաս առնելու Գ. Միջազգայինի վարիչներու արտասահմանեան ուղեգծին փոփոխութենէն եւ ըմբռնեն որ հայ պահպանողականութեան եւ առհասարակ աննկարագիր, խուժանային տարրերու վրայ յենելով ի վիճակի չեղան եւ պիտի չըլլան քայքայելու հայ ժողովուրդի միակ կազմակերպուած ուժը՝ Դաշնակցութիւնը, ըմբռնեն այն չարագէտ հետեւանքները, որուն ականատես եղան ուրիշ ժողովուրդներու մէջ, աջակողմեան տարրերուն ուժ տալու «սօցիալ-դաւաճանները» քայքայելու իրենց փորձին մէջ, կարելի պիտի ըլլայ գէթ տարրական խնդիրներու մէջ լռելեայն գործակցութիւն մը ապահովել:

Ներգաղթ եւ վերաշինութիւն բառերուն մէջ կարելի է ամփոփել գէթ լռելեայն գործակցութեան մը այդ հնարաւորութիւնները: Մեր կողմէ անվերապահ մասնակցութիւն եւ գործակցութիւն այս երկու մարզին վրայ ինչպէս սակարկելի չէ եղած ցարդ, նոյնպէս պիտի չըլլայ սակէ յետոյ, այլ նոյն իսկ աւելի շօշափելի պիտի դառնայ, կը բաւէ որ երկրի համայնավար վարիչները դադրին այս առթիւ կատարուելիք ձեռնարկներուն ցուցական բնաւորութիւն տալէ եւ գործի՛ք դարձնելէ ձեռքը այնպիսի մարդոց, որոնք գիրկէ գիրկ կը նետուին ի խնդիր անձնական շահախնդրութեան կամ քինախնդիր կիրքի:

Կան անշուշտ աշխատանքներ, որոնք զուտ գաղթային բնաւորութիւն ունին, ինչպէս անգործութեան դէմ պայքարի, աշխատանքի իրաւունքի ապահովման, նորահաս սերունդի հայապահպանման եւ այլ խնդիրներ, որոնց շուրջ կարելի էր գործակցութիւն մը ապահովել՝ արտասահմանեան ուժերուն մէջ գէթ: Բայց այս մարզին վրայ ալ յաջողութեան յոյսերը դոյզն են, որովհետեւ դժբախտաբար կազմակերպուած Դաշնակցութեան դիմաց, անկազմակերպ հակադաշնակցութիւն մը կայ: Մէկ կողմէ՝ Դաշնակցութիւնը որ իր շարքերն ու օրկանները ունի միատեսակ գաղափարաբանութեամբ, իսկ միւս կողմը հակադաշնակցական խառնամուժը կայ, որ թիւով զանցառելի քանակ մը չի կազմեր անկասկած եւ որ սակայն ներքին միակար գիծ չունի եւ արժէք ուժ եւ ոչ թէ իբր հանրային ստեղծագործ հաւաքականութիւն: Կանխատեսել նման ուժերու գործակցութիւն մը որ ընդհանուր բնաւորութիւն ունենայ եւ տեւական՝ միամտութիւն պիտի ըլլար: Միամտութիւն անոր համար որ մէկ կողմը ի վիճակի է իր օրկաններուն միջոցաւ գործակցութեան ընդհ. գիծ մը գտնել եւ գործադրելի դարձնել ամէն տեղ, հակադաշնակցականութիւնը սակայն ի վիճակի չէ ընելու այդ բանը՝ որովհետեւ ան ուրիշ բան չի ներկայացներ այլ խայտաբղէտ տարրերու միջեւ տեսակ մը դաշինք՝ որուն միակ նպատակն է Դաշնակցութեան դէմ պայքարիլ: Լռելեայն կերպով ըմբռնուած այդ գործակցութենէն դուրս, հակադաշնակցական ճակատը ի վիճակի չէ միատեսակ գիծ տանելու: Վերցուցէք Սիլիսթրէի օրինակը: Պուքրէշի եւ Քօսթանցայի մէջ պայքարող ուժերէն մէկուն դերակայութիւնը ակներեւ ըլլալով հանդերձ ընդառաջ գնաց հասկացողութեան մը առաջարկին՝ այս երկու համայնքները ապարդիւն ճիգերու չենթարկուելու մտահոգութեամբ: Միւս ճակատը, Քօսթանցայի եւ Պուքրէշի մէջ թէեւ տկար, բայց ենթադրելով որ Սիլիսթրէի մէջ ուժ ունի՝ շնորհիւ այն հանգամանքին որ զանազան դաւերով ձեռք անցուցած է տեղւոյն թաղականութիւնը, բանեց այնպիսի դիրք մը որ այդ փոքրիկ հայ գաղութին հանրային կեանքը վրդովելէ զատ ուրիշ որ եւ է բանի չի կրնար ծառայել:

Հակառակ այս ամէնուն սակայն, գաղութներու մէջ ալ պէտք է ջանալ, ընդհանուր խնդիրներու շուրջ գործակցութիւն ապահովել, կամ գէթ պայքարներու առիթները նուազեցնել, հոգ չէ թէ տեղական հանգամանք միայն ունենան անոնք: Մենք զոհ պիտի ըլլայինք եթէ հակադաշնակցականութիւնը բիւրեղանար եւ գաղափարական յօրինուածք դառնար: Այդ պարագային էր միայն որ կարելի պիտի ըլլար աւելի հիմնաւոր գործակցութիւն մը կանխատեսել:

Ս. ՍԱՐՈՒՆԻ

«Արազ»

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴ ՄԸ ԱՆՁՆԱՍՊԱՆ

— . —

«Հայրենիք», 24 Ապրիլ.—

Խորունկ ցաւով կը տեղեկանանք թէ Հրայր Պաղտոյեան, որդին մեր ընկեր Տօքթ. Ներսէս Պաղտոյեանի, Ապրիլ 22ի իրիկունը անձնասպան եղած է իր ննջասենեակին մէջ հրացանի գնդակ մը պայթեցնելով իր գլխուն:

Հրայր Պաղտոյեան մեր խոստմնալից երիտասարդ ուժերէն մին էր, հազիւ 23 տարեկան: 1933ին փայլուն կերպով աւարտած էր Թըֆթց քոլէժը, իսկ աւելի առաջ փայլուն ուսանող մը եղած էր Ուինչեսթըր Հայ Սքուլի մէջ:

Վերջին քանի մը շաբաթներուն իր առողջութիւնը այնքան լաւ չէր եւ ջղայնութիւն մը եկած էր վրան:

Տօքթ. Ներսէս Պաղտոյեան եւ տիկին Պաղտոյեան իրենց երեք որդիներով ու դուստրներով տասը տարիէ աւելի է կը բնակին Ուինչեսթըր քաղաքը, որ Պոսթընի մօտերն է:

Հանգուցեալ Հրայր Պաղտոյեան մը նայուն աշխատակիցն էր «Հայրենիք» Ուիքլիի:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (10)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

— Ժողով ժողովական իրար անցան անբացատրելի աղմուկի մը մէջ, — շարունակեց Աբրահամեանը՝ պայթած ձեռքը սեղանին զարնելով: — Հազիւ թէ մեր հասարակական աշխատանքներուն, ան ալ հազար խնդրանքով միայն, նման կարեւոր մարդիկ կը մասնակցին: Անշուշտ անոնք պիտի չուզէին որ կառավարութեան առջեւ իրենց բարեյուսութիւնը կասկածի ենթարկուի ...

— Իսկ ի՞նչ ըսաւ Վահէն,— չոր մետաղային ձայնով հարցուց Վահանեանը,— որ կրնար այդ պատուաւոր հասարակական գործիչներու բարեյուսութիւնը կասկածի ենթարկել ժանտարմական վարչութեան աչքին, այդ մոռացար ըսելու.— ու հազիւ զսպուած հեգնանք մը դէմքին՝ նորէն իր գործին դարձաւ:

— Այդ հեգնական խօսքերդ բոլորովին տեղին չէին Վահանեան,— զոռաց գրգռուած Աբրահամեանը, — մենք կարծեմ վերջապէս թաքթ ըսուած բան մը ունենալու ենք մեր գործունէութեան մէջ: Խօսք չունիմ, Վահէի յատնած կարծիքները կրնան ուղիղ լինիլ, բայց անոր ժողովի առջեւ դուրս գալն ու իր ճառը չմտածուած քայլ մըն էր, անխոհեմ եւ վնասակար: Ահա թէ ինչ.— ու սրտնեղութեամբ աթոռէն բարձրանալով՝ սկսաւ սենեակին մէջ ման գալ:

— Տօ՛, եղբայր, վերջապէս պիտի պատմե՞ս, թէ ի՞նչ ըսաւ Վահէն, — համբերութենէն դուրս ելած հարցուց Ներսէսեանը.— կրակ կտրած կը խօսիս, առանց սակայն ըսելու թէ՝ ի՞նչ ըսաւ Վահէն ...

— Այսինքն ի՞նչ բան կրնար ըսած լինել որ չգիտնայիք, հը՞:

— Տօ՛, ճիշդ այն ըսէ՝ ի՞նչ կը կարծես, թէ մենք գիտենք եւ թէ որո՞ւ մասին խօսեր է Վահէն: Անվերջ կը խօսիս՝ առանց սակայն յստակ գաղափար մը տալու անոր ըսածներու մասին:

— Ի՞նչ պիտի ըսէր որ. հին խօսքեր, ծամծռուած մտքեր՝ հազարաւոր անգամ կրկնուած: Օրինակ, որ Հրատարակչականի կեդրոնական խանութին մէջ տասն անգամ աւելի ռուսերէն գիրք կը ծախուի քան հայերէն. կարծեմ այս ոչ մէկերնուս համար նորութիւն մըն է: Որ հայ մտաւորականութիւնը ինքնախաբէութեամբ ինքզինք կ'օրօրէ, անմեղ մշակութային աշխատանքներու ետեւէն ինկած, ու առով իր ազգային հասարակական պարտքը կատարած կը համարի, գիտակցօրէն անտեսելով իրական վտանգը, որ հետզհետէ մեծ համեմատութիւն կը ստանայ՝ սպառնալով Կովկասահայի գոյութեան ամէնէն կենսական ազդակներուն: Ո՞րն է նորութիւնը այս մտքերուն մէջ ... Ասոնք հազար ու մէկ ձեւերով ըսուած են: Վտանգը չեփորելով չէ որ կրնաս անոր առաջքը առնել, այլ հարկաւոր է խոհեմութիւն ... թաքթ ... մտածուած ծրագիր ...

— Լա՛ւ, յետո՞յ ...

— Ալ ի՞նչ յետոյ,—բարկացաւ Աբրահամեանը.— նոյննման մտքերու շարան մը: Որ քաղաքներու մէջ, մեր նոր սերունդի ճնշող մեծամասնութիւնը մայրենի լեզուն չի գիտեր, խորթացած անհարազատ պտուղն է հայ իրականութեան: Որ փոխանակ թարգմանական գրականութեան, անհրաժեշտ է, որ Հրատարակչականը հարիւր հազարաւոր տարրական այբենարաններ հրատարակէ եւ ցրուէ հայ ժողովուրդին, նոր ի նորոյ մայրենի լեզուն սորվեցնելու համար: Որ այդ աշխատանքին պէտք է լծուի նախ եւ առաջ Հրատարակչական Ընկերութեան պատուաւոր անդամներէն ըսկսելով, որոնց 90 տոկոսի ընտանեկան լեզուն ռուսերէն է ...

— Բաւական անախորժ, բայց եւ ճշմարիտ մտքեր,— բժիշկ Ջանեան, առանց գլուխը վեր առնելու, ընդմիջեց Աբրահամեանը, առջեւը փռուած նամակներով զբաղած.— Եւ ցաւը այն է որ եթէ շատեր կ'ուրացնեն այդ տեսակէտը, քիչերն են որ լրջօրէն կը մըտածեն դարման մը գտնելու մասին: Պէտք եղածը ոչ թէ գիտակցութիւնն է, ըսենք այդ որոշ չափով մը գոյութիւն ունի ամէն մտածելու ընդունակ մարդու մէջ, այլ քաղաքացիական արիութիւնը՝ վտանգը մատնանշելու եւ ցուցնելու այն ճանապարհը, որով միայն պիտի կրնանք այս կորստաբեր դրութիւնը կասեցնել: Պէտք է, նոյն իսկ ուշացած անհրաժեշտութիւն մըն է, դուրս գալ հրապարակով, ցուցնել վտանգը, տրամադրութիւն ստեղծել, յուզել ժողովուրդի միտքը ...

— Կատարեալ խելագարութիւն, — անկարող ինքզինք զսպելու՝ ընկերոջ խօսքը կտրեց Աբրահամեանը, որ ըրնաւ նման կարծիք մը չէր սպասեր բժիշկէն.— չլինի՞ թէ կ'առաջարկես հրապարակով դուրս գալ ռուս հակայ պետութեան դէմ՝ քոթոթի եւ փիղի առակը խաղալու: Մի մոռնար, որ մեզմէ շատ աւելի մեծ եւ մշակութային ազգ մը՝ Լեհերը, փորձեցին այդ ճամբով երթալ, բայց բոլորիս ալ յայտնի է դժբախտ վերջաւորութիւնը:

— Դժբախտ լինելը, ինչպէս կ'երեւի այնքան ալ յայտնի չէ,— մեղմօրէն պատասխանեց բժիշկը.— իրականութիւնը այն է, որ այսօր լեհ ազգը աւելի ուժեղ է, քան պատմական անցեալի որ եւ է ժամանակ:

— Այսինքն՝ ո՞րն է այդ ուժեղութիւնը. որքան գիտենք Լեհը հպատակ ժողովուրդ մըն է եւ Լեհաստանը պարզապէս ռուսական նահանգ մը ...

— Այո, նահանգ մը, հպատակ ժողովուրդ մը, զոր սակայն հաշուի կ'առնէ բռնապետական կայսրութիւնն իսկ: Եթէ բռնակալութիւնը, ինչպէս սին ցարական կառավարութիւնն է, հրով եւ սրով ճզմեց Լեհաստանը, եւ թէ հազարաւորներ նահատակուեցան բանտերու մէջ, կախաղաններու վրայ եւ Սիպերիոյ խորքերը, եթէ ամբողջ գիւղեր ու աւաններ աւերակ դարձան, սակայն այդ համատարած աւերածութեան մէջէն նորէն բարձրացաւ լեհ ժողովուրդը, նոր ուխտով մը, ներքնապէս աւելի ուժեղ, աւելի կուռ ամբողջութիւն մը, միացած մէկ համազգային գաղափարի շուրջ, ազգային մէկ խոէալի ձգտող: Զէ, սիրելիս, լեհ ժողովուրդը այսօր ստրկութեան շղթաներով կաշկանդուած է թէեւ, բայց աւելի մեծ, աւելի ուժեղ է քան որ եւ է ժամանակ:

Բժիշկ Ջանեանը, առանց պատասխան սպասելու, դարձաւ իր գործին եւ հազիւ լսելի ձայնով մը շշնջաց.

— Երանի թէ մենք կարողանայինք Լեհացիներու տուած օրինակին հետեւիլ ...

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՆՈՐ ԽՄՈՐՈՒՄՆԵՐ ՌՈՒՍ ՏԱՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒՆ ՄԷՋ

Փարիզի ռուս տարագիրները ժամանակէ մը ի վեր խռար անցած են։ Ժողով ժողովի վրայ։ Քաղաքական կուսակցութեանց եւ խմբակցութեանց պետերուն միջեւ տեղի կ'ունենան վիճաբանութիւններ, հոգ չէ թէ քաղաքավարի։ Երեւան կուգան հոսանքներ՝ այս բազմաթիւ խմբակցութիւնները իրար զօդելու ցանկութեամբ, եւ հանդէպ խորհրդային Ռուսիոյ, հեռաւոր հայրենիքին, միակամ դիրք մը բռնելու փափաքով։

Ի՞նչ է պատճառը այս աշխուժութեան։ Եթէ հարցնէք Ռուսերուն, անխտիր բոլոր հոսանքներու ներկայացուցիչներուն, ձեզի կը պատասխանեն թէ «մեր ցոյց տուած աշխուժութեան պատճառն այն է որ վտանգի մէջ է մեր հայրենիքը, եւ այն օրէն ի վեր որ Հիթլէր իշխանութեան գլուխ եկաւ Գերմանիոյ մէջ եւ Ճափոն աշխարհակալութեան ձեռնարկներու եկաւ Ծայր. Արեւելքի մէջ, վախ կայ որ շատ մօտ ատենէն պատերազմ ծագի կամ արեւելքէն կամ արեւմուտքէն,— ահա այդ մեծ իրողութեան համար է որ կ'ուզենք պատրաստ ըլլալ, եւ իւրաքանչիւր տարագիրի համար բարոյական պարտք է դարձած առաջուընէ ճշդել իր դիրքը հաւանական յարձակումի մը պարագային հանդէպ իր երկրին»։

Որքան ռուս տարագիրները բոլորն ալ համաձայն են ընդունելով որ Ռուսիա իրապէս կը գտնուի պատերազմի լուրջ վտանգի մը առջեւ, այնքան անհամաձայն են այդ իրողութենէն իրենց սպասած հետեւանքներուն մասին։ Ոմանք ուրախ են եւ հոգեւին կը ղձան որ պատերազմ ծագի,— ասոնք «նահանջականներն» են,— ասոնք որ կապուած են տակաւին հին վարչաձեւին, ու կը մերժեն 1917ի ժողովրդավար յեղափոխութիւնը, առաւել եւս Լէնինի յեղափոխութիւնը։ Նահանջականները, ըլլալով հիացողները Ֆաշականութեան եւ Հիթլէրականութեան, կողմնակից «սպիտակ դիկտատուրայի», չեն ուզեր ներել Ֆրանսայի որ փոխադարձ պաշտպանութեան դաշն կնքեց Ռուսիոյ հետ։ Տարագիրներու այս դասակ[illegible]մը, որ կը մնայ անհաշտ եւ [illegible] օտար պե[illegible]թեանց միջամտութեան կողմնակից, փոքրամասնութիւն մը կը [illegible]մէ, սակայն իր ազդեցութիւնը, [illegible]ր հետզհետէ կը նուազէր, սկսած է մտահոգութիւն ներշնչել այն օրէն ի վեր որ Հիթլերեան կառավարութիւնը, Զօր. Բիսկուպսկիի օժանդակութեամբ, կ'աշխատի կամաւոր արձանագրել տարագիրներէն՝ իր դրօշին տակ պատերազմի առաջնորդելու համար զանոնք ընդդէմ խորհրդային Ռուսիոյ։

Ընդդէմ այս խմբակցութեան, որ կ'աշխատի վերահաստատել ընկերային ու քաղաքական նախկին կարգերը օժանդակութեամբ խորհրդային Ռուսիոյ արտաքին թշնամիներուն, տարագիրներուն մէջ գոյութիւն ունի նաեւ ուրիշ խմբակցութիւն մը, թէեւ շատ փոքր, նուազաթիւ դաս մը անհատներէ բաղկացած, որոնք, զանազան պատճառներով (ոմանք շահախնդրական, ոմանք ալ գաղափարական), կապուած են խորհրդային վարչաձեւին եւ կը փափաքին վերադառնալ դէպի Ռուսիա։ Ասոնց կը տրուի ռուսերէն բառ մը, վոզվրաշչենցի, գրեթէ անթարգմանելի, որ սակայն կը նշանակէ «վերադառնալու կողմնակից»։ Ասոնք իրենց խնդրագիրները կը տանին կը յանձնեն խորհրդային Ռուսիոյ հիւպատոսարանին, Կրընէլ փողոցին վրայ, բայց բոլորն ալ առանց խտրութեան չեն ընդունուիր անպայման, այս պատճառով ողբերգական կացութիւն մը կը ստեղծուի շատերուն համար,— երբ Ռուսիոյ դուռները չեն բացուիր տարագրութեան այս ուրացողներուն առջեւ, կարելի է երեւակայել այն հոգեկան վիճակը, որուն կը մատնուին անոնք։

Հակադիր երկու բեւեռներու վրայ գտնուած այս երկու խմբակցութեանց միջեւ կը դասաւորուին այն միւս բազմաթիւ տարագիրները, որոնք կը կոչուին «պաշտպանողականք» (défensistes), որովհետեւ Ռուսիոյ ներկայ քաղաքական վարչաձեւին թշնամի մնալով հանդերձ, հայրենասէր են եւ պատրաստ՝ իրենց հայրենիքը պաշտպանելու ընդդէմ արտաքին թշնամիին։ Սակայն այս հոսանքին մէջ կը նշմարուին հակամարտ ձգտումներ, հետեւաբար քաշքշուքներ։ Գրեթէ բոլորն ալ ունին քաղաքական նոյն հանգամանքը, սա տարբերութեամբ որ ոմանք ժողովրդավար հանրապետականներ են, ոմանք ալ ընկերվարականներ (նախկին էսէրներ կամ էսդէկներ)։ Բոլորն ալ համաձայն են այն տեսակէտին շուրջ, թէ անհրաժեշտ է Ռուսիոյ մէջ վերահաստատել ժողովրդավարական ազատութիւնները, եւ կը հաւատան որ այդ մեծ առաքելութիւնը պիտի կատարէ ռուս ժողովուրդը ինքն իսկ, գլխաւորաբար այն նոր սերունդը, որ ծնաւ բոլշեւիկ վարչաձեւին տակ։ Իրենց տարակարծութիւնները կը ծագին միայն անկէ, որ ոմանք պայմաններ կը դնեն իրենց «պաշտպանողութեան», մինչ ուրիշներ կը պահանջեն կատարել իրենց պարտականութիւնը, պաշտպանել Ռուսիան, առանց վերապահութեան, երբ յարձակում մը կը գործուի հայրենի հողերուն վրայ։

«Պաշտպանողութեան» ճակատին վրայ վերապ[illegible]ութիւն ցոյց տուող-ներուն մէջ [illegible] յիշատակուին Զօր. [illegible]րենսկի։ Զօրավարը կ'ընդունի որ «կարմիր բանակը» կրնայ եւ պարտաւոր է պաշտպանել հայրենիքը ընդդէմ անոնց որ կ'ուզեն անդամատել Ռուսիան, ու «կարմիր բանակ»ին մէջ կը տեսնէ «ազգային բանակ մը», սակայն պայման կը դնէ որ արտաքին թշնամիին վրայ նետուելէ առաջ՝ տապալէ խորհուրդներու իշխանութիւնը։

Ահաւասիկ տեսակէտ մը որ այնքան ինքնատիպ է, որքան անիրագործելի։ Միլիւկով անհեթեթ կը գտնէ այդ տեսակէտը, դիտել տալով որ, պատերազմի մը պարագային, վարչաձեւին տապալումով բանակը կ'անդամալուծուի թշնամիին առջեւ եւ երկիրը կը մատնուի անիշխանութեան։

Կերենսկի ջերմեռանդ «պաշտպանողական» մըն է, բայց ան ալ պայմաններ կը դնէ,— եւ իր պայմանները կը ներկայացնէ ոչ թէ բանակին, այլ խորհրդային կառավարութեան, ուղղակի Ստալինին։ Քանի մը ամիսէ ի վեր, անիկա իր տեսակէտները կը պարզէ կիսամսեայ պարբերաթերթի մը մէջ, «Նոր Ռուսիան», ինչպէս եւ հրապարակային բանախօսութիւններու ընթացքին, որոնց ներկայ կ'ըլլայ տարագիրներու յոգնախուռն բազմութիւն մը։ (Վերջին երեք բանախօսութիւնները տեղի ունեցան 4 եւ 20 Ապրիլին, ինչպէս եւ 5 Մայիսին, Միւզէ Սոսիալի մէջ։ Հիմնուելով Ռուսիայէն փախած հմայաթափ բոլշեւիկներու հոգեբանութեան վրայ, Կերենսկի այն համոզումն ունի թէ խորհրդային Ռուսիոյ «գիտակից հասարակութիւնը», այլ մանաւանդ երիտասարդութիւնը, կ'ուզէ «ազատ Խորհուրդներու» ստեղծումը եւ կը ցանկայ ժողովրդապետութեան, զոր բերած էր 1917 Փետրուարի յեղափոխութիւնը։ Կը հաւատայ որ նոր սերունդները, որոնց Ստալին պարտաւոր է զիջումներ ընել, կ'երազեն տեսնել «ձուլում մը ընդմէջ Հոկտեմբերի ընկերային նուաճումներուն եւ Փետրուարի ժողովրդապետական սկզբունքներուն», այսինքն տեսակ մը համադրութիւն 1917 տարուան ռուսական երկու յեղափոխութիւններուն։ Հետեւաբար, կ'առաջարկէ Ստալինի հրաժարիլ կոմունիստ դիկտատուրայէն, շուտացնել զիջումները որ անխուսափելի են, այլապէս իր կոյր յամառութիւնը պիտի քայքայէ երկրին դիմադրական կարողութիւնը, ու պիտի յանգի նոր աղէտի մը, նոր Պրէսթ-Լիթովսկի մը (Նոր Ռուսիան, 19 Ապրիլ)։ Այն խորհուրդները, զորս Կերենսկի կուտայ Ստալինի, Դենիկինի պահանջներուն պէս՝ ծիծաղը կը շարժեն Միլիւկովի որ կը կարծէ թէ ժամանակաւոր կառավարութեան իր ընկերը քարոզ կը կարդայ անապատին մէջ։

Գոյութիւն ունի, վերջապէս, «պաշտպանողականներու» երրորդ հոսանք մըն ալ, որ շատ խօսեցնել տուաւ վերջերս իր մասին, տարագիրներուն մէջ։ Այդ խմբակցութեան ամէնէն կարեւոր ներկայացուցիչն է Վլատիմիր Լեբեդեւ (ընդհ. պատերազմին, ֆրանսական բանակի նախկին կամաւորներէն), որ նոր «շարժում» մը ստեղծած է եւ քաղաքական կուսակցութիւններէն անկախ՝ ջերմեռանդ փրոփականտ մը կը կատարէ «պաշտպանողութեան» համար, ռուս տարագիր զանգուածին մէջ։ Կերենսկիէն եւ Դենիկինէն այն տարբերութիւնն ունի, որ Լեբեդեւ եւ իր ընկերները կը պահանջեն պարզապէս.— «Մենք դէմ ենք Ռուսիոյ թշնամիներուն, մեր ժողովուրդին հետ, եւ առանց որ եւ է վերապահութեան»։ Ասոնց «շարժումը» ոչինչ կը պահանջէ խորհրդային իշխանութենէն, ոչ ալ Ռուսիայէն։ Անոնք կը կռուին ընդդէմ նահանջականներուն, որոնք, իրենց կարծիքով, ազդեցութեան աճում մը ունեցան այս վերջին ամիսներուն։ «Եթէ ճիշդ է որ ազատութեան կարօտը շատ մեծ է արդի Ռուսիոյ մէջ, կ'ըսէ Լեբեդեւ, մի՞թէ պաշտպանած չենք ըլլար ապագայ ազատութիւնը՝ պաշտպանելու ժամանակ Ռուսիան։ Մեր հայրենիքին ճգնաժամային պահերուն մէջ, մենք պարտաւոր ենք ամէն բանէ առաջ վճռական քայլեր առնել՝ օգնութեան փութալու համար անոր, որքան ալ տկար ըլլան մեր ուժերը, որքան ալ սահմանափակ ըլլան մեր կարելիութիւնները»։ Եւ ահա այս «շարժումը», ինչպէս իրենք կը կոչեն, այս վերջին օրերուն հիմնեց պարբերաթերթ մը, իբրեւ «օրկան Ռուս Տարագիրներու Դաշնակցութեան յանուն խաղաղութեան եւ ազգ. պաշտպանութեան»։ Ահա այս պարբերաթերթն էր, որ հրատարակեց Զօր. Բիսկուպսկիի գործունէութեան մասին այլ եւս ծանօթ յայտնութիւնները,— աշխարհասփիւռ ճերմ. Ռուսերը զինուոր արձանագրել հիթլէրական Գերմանիոյ դրօշին տակ։

ԱՆՏՐԷ ՓԻԷՌ

(Թան)

ԽՈՐՀՐԴ. ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿԱԶՄԸ

— · —

Խորհ. Միութիւնը կազմուած է հետեւեալ եօթը պետութիւններէ՝ Ռուսաստան, Ճերմակ Ռուսիա, Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւն, Ուկրանիա, Թուրքմէնիստան, Ուզբէկիստան, եւ Տանկաստան։

Ռուսաստան իր մէջ կ'ամփոփէ հետեւեալ ինքնավար հանրապետութիւնները՝ Կարելիա, Կարակալչակսկի, Կիրկիզիա, Խրիմ, Եակուտսկի, Բաշկիրիա, Թաթարստան եւ Ղազախստան։ Ռուսիոյ մէջ կը մտնեն նաեւ հետեւեալ երկրամասերը.— Սարաթով (իր մէջ կ'ամփոփէ Վոլգայի Գերմանացիներու ինքնավար շրջանը), Արեւելեան Սիպերիա (Պուրեաթ-Մոնկոլական ինքնավար հանրապետութիւն), Արեւմտեան Սիպերիա (Օյրաթսկի ինքնավար շրջ.) Հեռաւոր արեւելեան (Հրէական ինք. շրջ.), Հիւսիսային (Քոմի ինք. շրջան), Կույբիշեւի (Մորդովեան ինք. հանրապետ.), Գորկիի (Չուվաշներու ինք. հանր. եւ Մարիյսկիի ինք. շրջ.), Կրասնոյեարսկի (Խակասկիի ինք. շրջ.), Ստալինկրատի (Կալմիկներու ինք. շրջ.), Ազովեան-Սեւ ծովեան (Ադըղէյան ինք շրջ.), հիւսիսային Կովկասի (Դաղստանի ինք. հանր. եւ Կապարդինօ-Պալկարսկիի, Չեչէն-Ինգուշական, Չերքէզներու, Հիւս. Օսեթներու եւ Ղարաչաեւսկիի ինք. շրջ.) եւ Կիրով (Ուտմուրթսկիի ինք. հանր.)։

Ռուսիոյ մնացեալ շրջաններն են.— Օմսկի, Սվերդլով, Չելեապինսկի, Օրէնպուրկ, Լէնինկրատ, Մոսկուա, Կալինին, Արեւմտեան, Վորոնէժ, Կուրսկի եւ Իվանովսկի արդիւնաբերական։

Ճերմակ Ռուսիան եւ Տանկաստանը որ եւ է շրջան չունին։ Ուզպէկստանի մէջ կը մտնէ Խորեզմսկիի ինք. շրջ.ը, իսկ Տանկաստանի մէջ՝ Լեռնային Պատախշանի ինք. շրջանը։

Ուկրայնան իր մէջ կ'առնէ Մոլտավներու ինք. հանրապետութիւնը եւ հետեւեալ շրջանները.— Դոն, Խարկով, Կիեւ, Վիննիցկի, Դնէպրո-Պետրովսկի, Օդեսա եւ Չերնիգով։

Անդրկովկասեան Դաշնակցութիւնը կազմուած է խորհ. երեք հանրապետութիւններէ՝ Ադրբէջան, Վրաստան եւ Հայաստան։ Ադրբէջանի մաս կը կազմեն Նախիջեւանի ինք. հանրապետութիւնը եւ Լեռնային Ղարաբաղի ինքնավար շրջանը։

Վրաստան իր մէջ կը միացնէ՝ Աջարիայի եւ Աբխազիայի ինքնավար հանրապետութիւնները եւ Հարաւ. Օսեթներու ինք. շրջանը։

Հայաստանը ոչ մէկ ինքնավար շրջան կամ ինքնավար հանրապետութիւն չունի։

Խորհ. Միութեան մէջ կը խօսուին 150 լեզուներ։

Կեդր. Գործ. Կոմիտէի նախագահներն են Կալինին, Պետրովսկի, Չերվեակով, Մուսաբէկով, Խոջաեւ, Այթակով եւ Բախիմբայեւ։

ՄԱՄՈՒԼ

ԾԱՌԱՅՈՒԹԻՒՆ ...

— · —

«Յուսաբեր» հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (12 մայիս)։

— «Ապրող եւ գալիք սերունդները երախտապարտ պիտի մնան բարոյական այն մեծ ծառայութեան համար, զոր Իտալիա եւ Անգլիա բերին մարդկութեան։

Ի՞նչ պատահեցաւ։

Ազգաժողովի անդամներէն մին, Իտալիա, անակնկալօրէն յարձակեցաւ նոյն Ազգաժողովի անդամներէն մէկ ուրիշի, Եթովպիոյ վրայ, եւ գայն քանի մը ամսուան մէջ յօշոտեց եւ մաքրագործեց, երբ հանդիսաւորապէս յանձնառու եղած էր հսկել անոր անկախութեան վրայ եւ զայն պաշտպանել ամէն ոտնձգութեան դէմ։

Արդ, Տուչէի այս փառաւոր «եւրոյթ»էն վերջ դժուար է գտնել միամիտ մը, որ չարունակէր կուռ մը արժէք տալ ստորագրութեանց, ուխտերու եւ դաշինքներու։

Եղերա-գաւեշտը հոս չվերջացաւ սակայն։

«Խորհրդաւոր» ոյժ մը մղեց Անգլիան Ազգաժողովի մէջ խմբուած բոլոր ազգերը, աւելի քան հինգ տասնեակ, ոտքի հանելու ի պաշտպանութիւն Եթովպիոյ դատին։

Քաղաքակիրթ ազգերու այս ազգու եւ միաձայն միջամտութիւնը այն արդիւնքն ունեցաւ, որ Տուչէն իր գոհը բզիկ-բզիկ ըրաւ անօրինակ կատաղութեամբ։ Եթէ չմիջամտէին, թերեւս նուազ դառնալի ըլլար այն ճակատագիրը, զոր ունեցաւ արքայից արքան։

Արդ, Ազգաժողովի այս հզօր միջամտութիւններէն վերջ հազիւ թէ գտնուի միամիտ մը, որ յօժարի եղկելական դրամով մը[illegible] միլիոն մը վճարել Գիրագոյն Ատեաններու բիւր բանաձեւերուն։

Այս իրադարձութեանց շրջանին «աննշան» դէպք մըն ալ պատահեցաւ։

Քաղաքակիրթ ազգերը յատուկ դաշինքներով փոխադարձաբար պարտաւորուած էին թունաւոր կազեր չգործածել պատերազմներու մէջ։

Տուչէն սակայն, լաւատեղեակ ազգերու բարոյականի բովանդակ անանկութեան, այս կէտի մէջ ալ արիաբար պատռեց կեղծիքի քողը եւ թունաւոր կազերով յուսահատութեան մատնեց Ցուղայի Աստիճը(?)։

Չենք կարծեր, թէ Մուսոլինիի այս արի քայլէն վերջ գտնուի մէկը, որ չարունակէ խորհիլ, թէ ազգերը անհրաժեշտօրէն կազեր կը պատրաստեն ... յանուն գեղարուեստի։

Երբ արքայից արքան խուճապահար փախաւ իր երկրէն, թերթերը հեռագրեցին, որ ան իրեն հետ կը տանի վակոն մը թալեր եւ վեց վակոնուրճ։ Ճիշդ չէ. մեր ունեցած տեղեկութեամբ, ան կը տանէր իրեն հետ վակոն մը համակրանքի բանաձեւեր, հրգորներու զազանի խոստումներ եւ իր երկրի անկախութիւնը երաշխաւորող անթիւ դաշինքներ...

Ներելի պիտի չըլլար նսեմացնել արժէքը բարոյական այն մեծ ծառայութեան, զոր Իտալիա, Անգլիա եւ Ազգերու Ժողովը բերին մարդկութեան՝ քուն մտած ազգերը քունէն արթնցնելու համար։ Ինչ որ եղաւ, ապշանքի մատնեց մինչեւ իսկ ամէնէն յուսահատ լաւատեսը։

Քաղաքակրթութիւնը բարոյական չունի եւ մարդկութիւնը՝ խիղճ ու պատիւ։ Եթէ ազգերը յատուկ ուխտ կնքէին՝ բոլորին ցուցադրելու համար խիղճի, իրաւունքի եւ արդարութեան անանկութիւնը, թերեւս այսքան փայլուն կերպով չյաջողէին»։

Փոլիտպիւրոյի (Քաղ. Բիւրօ) անդամները՝ Ստալին, Մոլոտով, Կագանովիչ, Վորոշիլով, Կալինին, Օրջոնիկիձէ, Անդրէեւ, Կոսիոր, Միկոյեան եւ Չուբար։

Թ.

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ԵՂԲԱՅՐԱԿԱՆ ՕԳՆՈՒԹԻՒՆ ԵՐՈՒՍԱՂԷՄԻ ՄԷՋ

— · —

Պաղեստինի դէպքերուն առթիւ բազմաթիւ Հայեր ալ թշուառութեան մատնուած ըլլալով, հանգանակիչ յանձնախումբ մը կազմուած է Երուսաղէմի մէջ։

Այս առթիւ «Յուսաբեր»ի մէջ կը կարդանք հետեւեալ տեղեկութիւնները.—

Յանձնախումբը հանգանակութիւնը առաջին անգամ իր մէջէն սկսած է, որպէս բարի օրինակ, եւ հանգանակած է 20 պաղ. ոսկի։

Յանձնախումբը, որ միեւնոյն ատեն նպաստաբաշխ մարմին է, արդէն հինգ վեց օրէ ի վեր օրական 40—500 հաց կը բաշխէ։ Եթէ հանգանակութիւնը յաջողի՝ յանձնախումբը կը ծրագրէ միմիայն ցամաք հացով չգոհանալ, այլ եւ միս, ձաւար եւ նման ուտելիքներ եւս բաշխել։

Շարժավարներու գործադուլի յանձնախումբը՝ հանգանակիչ մարմնոյ խնդրանքին վրայ՝ արտօնագիր տուաւ իրենց, որպէսզի կարենան ինքնաշարժ մը վարձել եւ այդպէս շրջիլ հանգանակութեան համար։

Պատրիարքը իր քարոզին մէջ անդրադառնալով ստեղծուած բացառիկ վիճակին, հրաւիրեց ժողովուրդը, որ իր լուման չխնայէ եւ իրմէ կարօտ եւ թշուառ ազգակիցներուն աջակցի՝ ձեռնարկուած հանգանակութեան միջոցաւ։

Յանձնախումբը, առանց խտրութեան, մեր բոլոր ազգակիցներուն ալ օժանդակելու տրամադիր է, ըլլան անոնք լուսաւորչական, կաթոլիկ թէ բողոքական, եթէ երբեք իր միջոցները ներեն։ Դժբախտաբար, շնորհիւ իր սահմանափակ միջոցներուն, եւ նկատելով որ արդէն Լատիններու վանքն ալ նպաստ կը բաշխէ, Յանձնախումբը այս շաբաթէն սկսած լատինացած ընտանիքներուն պիտի չօժանդակէ։

Նպաստ կը բաշխուի ծանօթ եւ վաւերացեալ կարօտ ընտանիքներուն։ Հաւանօրէն, փոխանակ ուտեստեղէնի յանձնախումբը փոխառութեան ձեւի տակ դրամ ալ կը բաշխէ։

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մելանով։

ՄԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— - o —

19.— ՓԵՏՐՈՒԱՐ 18Ի ԱՊՍՏԱՄԲՈՒԹԻՒՆԸ

Նոյեմ. 2էն մինչեւ փետրուար 18ը տեւող 77 օրերու տիրապետութեան կարճ շրջան մըն էր։ Կարճ շրջան մը որ սակայն բերաւ փետրուար 18ի ապստամբութիւնը։

Հայ ժողովուրդի տարերային ըմբոստութեան եւ ապստամբութեան դրուագներ շատ կան մեր պատմութեան տողերուն էջերուն մէջ։ Այո, հայ ժողովուրդը երկար տարիներու հերոսութեան, կեղեքումի, սարկութեան շատ շրջաններ ունեցած է, ըմբոստացած է այդ տիրապետութիւններու դէմ, սակայն երկար համբերութեան շրջան մը բոլորած է։ Եօթանասունհինգօրը որու տիրապետութեան դէմ համբերելու դիմացկունութիւնը չունեցաւ եւ չէր կրնար ունենալ։ Եռացող կաթսայի մը կափարիչը ամրացուր եօթպատիկ, տասնապատիկ, ան բնականօրէն պիտի պայթի, երբ չես պակսեցներ կաթսան եռացնող վառելանիւթը՝ ածուխն ու փայտը։ Կաթսային արագ կամ դանդաղ պայթիլը կախուած է տակը վառուած նիւթին համապատասխան քանակէն ու որակէն։

77 օրերու տիրապետութիւն ըրինք։ Այդ օրերու մեծամասնական իշխանութիւնը կառավարիչ չէր, այլ ուրական մը, թաթառ մը որ եկաւ անցաւ Հայոց աշխարհի արդէն դժբախտ ու որբացած երկրին վրայէն։

Սուգն ու թախիծը, կսկիծն ու մորմոքը փչաքաղ կ'ընէին ամէնուն սիրտն ու հոգին։ Ժպիտը վաղուց խոյս տուած էր հայ ժողովուրդի երեսէն, անարցունք լացը բոլորին դէմքին թառած էր, ցասումն ու դժգոհութիւնը օրէ օր կ'աճէին, կը լեռնանային։ Անկախ, ազատ Հայրենիքի տենչը ազատութեան ծարաւը գեղեցիկ երազի նման կուգար թրթռացնել բոլորին հոգին ու սիրտը։

Դժոխք օրեր էին։

Չափազանցութիւն նկատել այս ամէնը՝ բացարձակ անարդարութիւն է, ոչ թէ չափազանցութիւն, այլ կրնամ ըսել թէ այս ամէնը դեռ նուազագոյնն էր։ Այդ օրերու ճշգրիտ ու հարազատ պատկերը տալ մեզ շատ հեռուները կը տանի, անհրաժեշտ է ուժեղ գրիչ մը կամ վրձին մը, աւելի ճիշդ՝ անհրաժեշտ է այդ օրերը ապրիլ եւ կրել իր մորթին վրայ, որպէսզի կարելի ըլլայ գնահատել իսկական ճշմարտութիւնը։

77 օրերուն հայ երկիրը չկրցաւ գիտնալ թէ արեւը ինչպէս ծագեցաւ եւ ինչպէս մարեցաւ հորիզոնէ հորիզոն։

Ժողովուրդին համբերութեան բաժակը լեցուած էր, ըմբոստանալու եւ ապստամբելու տրամադրութիւն ցոյց կուտար։ Ախտայէն, Դարալագեազէն, Զօրագեղի շրջանէն, Ալագեազի բարձունքներէն գաղտնի պատգամաւորութիւններ կուգային քաղաք՝ խորհուրդ հարցնելու թագնուած «Դաշնակներուն», աւելի ճիշդ տրամադրութիւն ցոյց կուտային ապստամբելու, միայն թէ Դաշնակցութիւնը հովանաւորէր շարժումը, բայց թաքնուած Դաշնակները իբրեւ պատասխան համակերպութեան եւ համբերութեան յորդորներ կուտային։

Համակերպութիւն եւ համբերութիւն բառերը իրենց դծէն դուրս ելած էին, ժողովուրդը ինքը գտաւ իր ճամբան եւ կատարուեցաւ անխուսափելին։ Ալագեազի բարձունքներուն վրայ թառած Սասունի արծիւները թեւ առած թռած էին իրենց ապառաժ բոյներէն դէպի Էջմիածին։ Ախտայի բոլշեւիկեան ամէնէն հաւատարիմ հայ զօրամասը հրամանատարութեամբ Կուռոյի ապստամբած եւ իրեն շրջանէն բոլշեւիկները դէպի քաղաք շպրտած էր։ Դարալագեազի Մարտիրոսի խումբը Երեւանի վրայ կը քալէր։ Զօրագեղը, Քանաքեռը մայրաքաղաքի քթին տակ խլրտած էին։ Փարաքարը կարմիր դրօշը ոտքի տակ առած, եռագոյնը պարզած էր իր տանիքներուն վրայ եւ գիշերանց զինաթափ ըրած էր գիւղին մէջ գտնուող բոլշեւիկեան թնդանօթաձիգ զօրամասը։

3—4 օր էր որ կռիւը սկսած էր քաղաքի դուրսի շրջաններուն մէջ։ Թնդանօթները, գնդացիրները եւ հրացանները կը սուլէին վիշապներու նման։ Մեծամասնականները քաղաքին մէջ տենդոտ գործունէութեան մէջ էին։ Ժողովուրդը չնչասպառ եւ սրտատրոփ կռուի յաջող ելքին կը սպասէր։ Երեւանի կողերը ծեծող ու անցնող Զանգի գետի ափին խարխուլ, հնամաշ հիւղակ մը կար, Պետօ աղբօր հիւղակը։ Վերջի առաւօտուն կանուխ, դեռ նոր արշալոյսը բացուած հիւղակի բնակիչները ընդոստ արթնցան, շատ մօտէն արձակուած թնդանօթի ձայնէն։

— Մերիններուն թնդանօթի ձայնն է, արթնցիր ըսելով մէկը վերմակը կը քաշէ. Պետօ աղբարն էր։

— Ինչէ՞ն գիտես թէ մերիններունն է։

— Տե՛ս, տե՛ս, ռումբը Զանգիի կամուրջին վրայ պայթեցաւ։ Էջմիածնի ուժերը մօտեցած են, ես տեսայ դիմացի այգիներուն մէջ մտան։

Կռիւը հասած էր քաղաքին դուռը։ Մեծամասնական պզտիկ զօրամաս մը երկու գնդացիրով դիրք բռնած էր Շուստովի քոնեակի գործարանին ճամբուն վրայ եւ ահռելի կրակ մը կը մաղէր դէպի կամուրջը եւ անոր հանդիպակաց այգիները։ Օրհասական էր կռիւը, սակայն անակնկալ դէպք մը խուճապի մատնեց այդ կէտին վրայ կռուող մեծամասնական ուժերը։ Անոնք թիկունքի յարձակման ենթարկուեցան որբանոցներու չափահաս զինուած որբերուն կողմէ. Էջմիածնէն եկած ուժերը խելագար ցասումով եւ հուռռաներով կամուրջը անցնելով, քաղաք մտան։ Ապստամբ ուժ մը ճիշդ այդ բոպէին Քանաքեռէն քաղաք մտած եւ քաղաքին հրապարակը իջած էր։ Քաղաքին մէջ բոլշեւիկեան դիմադրութիւնը շատ կարճ տեւեց։ Անոնց պարագլուխները եւ մեծերը լեցուելով զրահապատ գնացքը արագօրէն փախուստ տուին դէպի Ղամարլու։

Թաքստոցէս դուրս կ'ելլեմ եւ կ'ուղղուիմ դէպի քաղաքի կեդրոնական մասը, դէպի խորհրդարանի հրապարակը։ Քաղաքային պահակավաշտի նուագախումբը խորհրդարանի շէնքին առջեւ «Մեր Հայրենիք» կը նուագէր։ Եռագոյնը խրոխտ ու սիգապանծ կը ծածանէր շէնքի ճակատին վրայ։ Ժողովուրդը խռնուած մրջիւնի նման, ասեղ ձգելու տեղ չկար։ Ամէնքին ալ կուլային եւ կ'ողջագուրուէին։ Այս յուզիչ, դղլիչ տեսարանին առջեւ անկարող եղայ ստանամարտութիւնս պահել, խոնարհեցայ ծփացող եռագոյն դրօշին ու լացի, խելագարի նման, ծանօթներուս վզին պլլուեցայ ու համբուրուեցանք, երկար ու երկար, եւ լացինք ...

(44)

Ե. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

«Մենք թուրք ցեղին սերած ենք»

Նոյն թերթը հետեւեալ տեղեկութիւնները կը հաղորդէ յաջորդ օրը (18 մայիս).—

Ոստիկանութիւնը քանի մը հոգի հարցաքննած է ռումբի խնդրին առթիւ, բայց ոչ ոք հսկողութեան տակ պահած է: Երբ ասդին ոստիկանութիւնը գործը կը քննէ զանազան հաւանականութեանց տեսակէտով, անդին բուռն վիճաբանութիւններ տեղի կ'ունենան Կրէկորիէն եկեղեցիի կողմնակիցներուն եւ հակառակորդներուն միջեւ:

Ղալաթիոյ Թուրք Կրէկորիէն եկեղեցիի Թաղականութեան ատենապետ Շահին Գայա (Յովհաննէս Քէչիչեան), այս մասին հետեւեալը յայտարարեց մեզի.

— «Ձեր դրամները ամբողջովին ճիշդ են: Անցեալ չորեքշաբթի օր ստացայ նամակը որուն թարգմանութիւնը հրատարակած էիք: Ձեմ գիտեր թէ այդ ռումբը կապ ունի՞ թէ ոչ սպառնագրին հետ: Կասկած չկայ որ ոստիկանական քննութիւնը պիտի պարզէ այս կէտը:

Խնդրին համայնական վէճերուն վերաբերեալ մասն ալ սա է.— Ես հայ փոքրամասնութիւն մը չեմ ճանչնար: Պատմական եւ գիտական քննութիւններ կը հաստատեն որ մենք թուրք ցեղէն սերած ենք: Երբ այսքան բացայայտ է իրողութիւնը, ելլել եւ պարզապէս կրօնական տարբերութիւն մը պատրուակ բռնելով երկու եղբայր զանգուածները առանձին ազգի վիճակի մէջ դնելու աշխատիլը՝ միայն անջատումի մէջ շահ ունեցողներու գործն է:

Իմ կողմէ հրապարակ հանուած այս գաղափարը անմիջապէս կողմնակիցներ շահեցաւ խելահաս մարդոց մէջ: Ասիկա պատճառ դարձաւ որ իրենց շահը վտանգի մէջ տեսնողները սկսին շարժիլ եւ հազար ու մէկ ձեռնարկներ ընեն ինծի դէմ, սկսեալ զրպարտութենէն մինչեւ մահուան սպառնալիք: Ես անոնցմէ չեմ որ կարեւորութիւն կուտան այս բոլորին: Ես գաղափարական մարդ մըն եմ եւ ոչ մէկ բան կրնայ խախտել համոզումս»:

(Մնացեալը յաջորդով)

Կացութիւնը Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ անկարգութիւններ ծագած են Ակրայի եւ ուրիշ վայրերու մէջ: Մեծ գրգռութիւն կը տիրէ Եաֆայի մէջ, քանի որ այժմ Թէլ - Ավիվ կը հանուին այդ քաղաքին սահմանուած ապրանքները: Բեռ պարպող Արաբները ազդարարեցին թէ նոր խռովութիւններ պիտի ծագին, եթէ 24 ժամէն չդադրի նաւերու պարպումը Թէլ - Ավիվի մէջ: Միւս կողմէ կը հաղորդեն թէ հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները խզուած են Երուսաղէմի եւ Եաֆայի միջեւ, որով մայրաքաղաքը չի կրնար հաղորդակցիլ նաեւ Գահիրէի հետ: Երկաթուղին հսկողութեան տակ է ամբողջ տարածութեան վրայ:

*** Եգիպտոսէն անգլիական վաշտ մը եւս գնաց Պաղեստին, իբրեւ օգնական ուժ, իսկ Թորփիլահալած մը դիրք բռնած է Հայֆայի նաւահանգստին առջեւ, պաշտպանելու համար նաւահանգիստը եւ նաւերը: Երուսաղէմի եւ ուրիշ քաղաքներու բոլոր կարեւոր շէնքերու եւ ռազմագիտական կէտերուն վրայ զինուորներ դրուած են, փոխան ոստիկաններու:

Արաբական կոմիտէն հաղորդեց մարզպանին թէ չպիտի համակերպի Անգլիոյ կողմէ նշանակուած յանձնաժողովին, որ Երուսաղէմ կը սպասուի մօտերս: Գործադուլը պիտի շարունակուի: Այժմ օդանաւեր ալ կը մասնակցին Պաղեստինի պաշտպանութեան: Որ եւ է դէպք պատահած ատեն, հետապօտիչ օդանաւեր անմիջապէս լուր կուտան, եւ ոստիկաններ ու զինուորներ կը փութան նշանակուած վայրերը: Արաբները ոչ միայն կրակի կուտան հրէական ստացուածքները, այլ եւ ռումբեր կը գործածեն անոնց դէմ: Երուսաղէմի մէջ ձեռք առնուած միջոցները շատ խիստ են:

ԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՍՈՖԻԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ՝ հակառակ գոյացած համաձայնութեան, ծխախոտի 50,000 բանուորներէն 6000ը դադրեցուցին ամէն աշխատանք, նոր յաւելում պահանջելով: Այս առթիւ ցոյցեր սարքեցին եւ ջարդուփշուր ըրին կարգ մը գործարաններու պատուհանները: Ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ եւ բազմաթիւ բանուորներ ձերբակալուեցան: Գործարանները փակուած են առ այժմ:

ԵԿԵՂԵՑԻՆԵՐՈՒՆ ԿՈՉՆԱԿՆԵՐԸ նորէն պիտի հնչեն Խ. Միութեան մէջ, կ'ըսէ հեռագիր մը: Մոսկուայէն ղրկուած յանձնաժողով մը այսմիջոցին քննական պտոյտներ կը կատարէ կարգ մը մեծ քաղաքներու եկեղեցիներուն մէջ: Կարգ մը շրջաններու մէջ, յանձնաժողովը խորհրդակցած է եկեղեցական իշխանութեանց հետ, կոչնակները վերադարձնելու համար եւ նոյնիսկ առաջարկած է վարկ սահմանել, նորեր գնելու համար: (Կարմիրները հալեցուցին կամ քանդեցին եկեղեցիներու զանգակներուն մեծ մասը, պատերազմի ընթացքին):

ԱՏՏԻՍ - ԱՊԷՊԱՅԻ իտալական հրամանատարութիւնը անպաշտօն կերպով հաղորդեց անգլիական եւ ֆրանսական դեսպաններուն՝ թէ ժամանակը եկած է ետ քաշելու այն զինուորները որ ղրկուած էին, իրենց հպատակներուն պաշտպանութեան համար: Անգլիական կառավարութիւնը այս մասին կը խորհրդակցի Ֆրանսականին հետ, միասնաբար գործելու համար:

ԱՐՄԱՏԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ժողով գումարեց երէկ, ուրբաթ, ճշդելու համար իր դիրքը՝ դահլիճին կազմութեան մասին: Լէօն Պլում կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ՀՌՈՄ ՀՐԱՒԻՐԵՑ Եթովպիոյ փոխարքան, մարաջախտ Պատոլիօ, խորհրդակցելու համար նոր գաղթավայրին կազմակերպութեան մասին: Փոխարքային բացակայութեան ատեն գործերը պիտի վարէ մարաջախտ Կրացիանի, հարաւային ճակատին հրամանատարը, որ Ատտիս - Ապէպա գնաց օդանաւով: Նոր տեղեկութիւններու համաձայն, Մուսոլինի ամէն միջոց կը փորձէ, լեզու գտնելու համար Իտալիոյ հետ:

118 ՆԱՑԻՆԵՐ (հիթլէրական) դատի քաշուեցան Լեհաստանի մէջ, ամբաստանուելով թէ դաւեր կը սարքեն Վերին Շլեզիոյ մէջ, այդ երկրամասը Գերմանիոյ միացնելու համար: Ամբաստանեալները ձերբակալուած էին քանի մը շաբաթ առաջ, երբ երեւան հանուեցաւ իրենց զինուորական գործունէութիւնը: Իրենց վարիչը, Մանիուրա, ինքզինքը կախեց վերջերս: Ամբաստանագիրը կ'ըսէ թէ դաւադիրները ապստամբութիւն մը սարքած էին 1937ի համար: Այս յանցանքին պատիժն է մշտնջենական բանտարկութիւն եւ նոյնիսկ մահ: Լեհ փաստաբանները մերժած ըլլալով, գերման փաստաբաններ նշանակուեցան պաշտպանութեան համար:

ԵՐԿՐԱՇԱՐԺԻ ՈՒԺԳԻՆ ՑՆՑՈՒՄՆԵՐ զգացուեցան Պուէնոս Այրէսի մէջ (Արժանթին), խուճապի մատնելով ժողովուրդը: Ներկայ դարու սկիզբէն ի վեր առաջին երկրաշարժն է որ տեղի կ'ունենայ այդ քաղաքին մէջ: Շարժը տեւեց 15 երկվայրկեան: Կեդրոնը կը գտնուի 600 քիլոմեթր հեռու, Քորտոպայի շրջանին մէջ: Տեղեկութիւններ կը պակսին զոհերու եւ վնասներու մասին:

Հրաժեշտի նուագահանդէս Ար. Գ. Մելիքեանի

23 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Երրորդ Թաղապետարանի սրահին մէջ, 215 Ռիւ Տիւկէքլէն, ԼԻՈՆ:

կը մասնակցին՝ Պ.Պ. ԱՐ. Գ. ՄԵԼՔՈՆԵԱՆ (Ա. ջութակ), Ա. ՌԱՄԱՌՕՆԻ (Բ. ջութակ), Գ. ՅՈՎՀԱՆՆԷՍԵԱՆ (սրինգ), Տիկիններ Մ. ՎԻՒՅԵԱՐ (Թաւ ջութակ), ԺԸՀԱՆ ԼՈՒԻ ԿՕՏԷ (դաշնակ), ՕՐ. ԾՈՎ. ՏԷՐ-ՊԵՏՐՈՍԵԱՆ, Պ.Պ. Վ. ՋԱՆՏԸԵԱՆ, ԵՂ. ՖԷՐԱՏԵԱՆ, Ա. ԱՒԵՏԻՍԵԱՆ, Ղ. ՄԻՔԱՅԷԼԵԱՆ (երգ):

մուտք 3 ֆր, քարթով անգործներու 1 ֆր.:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՀՆԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ 18ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, **Métro: Jules Joffrin**

ՎԱՂԸ, ԿԻՐԱԿԻ, 24 ՄԱՅԻՍ, ԺԱՄԸ 14.30ԻՆ

Նախաձեռնութեամբ՝ Յուշարձանի կեդր. Յանձնախումբին, Հայ զինուորական միութիւններու, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մասնակցութեամբ Ազգ. Մարմիններու եւ Միութիւններու:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

Հովանաւորութեամբ փարիզահայ յայտնի դէմքերու

կը թանախօսեն հայ զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները՝ ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ, ԳՆԴ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ձոխ բաժին հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ. ինչպէս նաեւ Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին:

ԿԵՆԴԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐ

Կը ցուցադրուին Անդրանիկի զէնքերն ու շքանշանները: Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետն ու օտար հիւրեր:

տոմսեր՝ 5, 10 եւ 15 ֆր.:

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՂ ՄԱՐՄՆԻ ԿԱԶՄ.— Գեր. Տէր Վռամշապուհ եպիսկ. Քիպարեան, Զօր. Կորկանեան, Պ.Պ. Տիգրան Խան Քէլէկեան, Ալեքսանդր Խատիսեան, Վահան Մալէզեան, Տիգրան Կամսարական, Պօղոս Լըմէրեան, Լեւոն Կէրտան, Արշակ Չօպանեան, Տօքթ. Գօլօլեան, Արմենակ Համբարձումեան, Լուկաս Շահին:

Կը մասնակցին՝ Համազգային, «Ապագայ»ի խմբագրութիւն, Հայ Եկեղեցւոյ Վարչութիւն, Հայ Արիներու Միութիւն, Դպրոցասէր, Սիփան-Կոմիտաս, Հօկ, Հայ Սպայից Միութիւն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Մասնաժողով, Զափահաս Որբերու Միութիւն, Ֆրանսական Բանակի Հայ Կամաւորներու Միութիւն, «Յառաջ»ի խմբագրութիւն, Հայ Կաթողիկէ Հոգաբարձութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտներ, Մ. Ի. Ն. Աշակերտաց Միութիւն, Հայ Պետական Կարմիր Խաչ, Կապոյտ Խաչ, «Նոր Երկիր»ի խմբագրութիւն:

Տոմսակներու թիւը սահմանափակ ըլլալով, նախապէս ապահովել հետեւեալ տեղերէն, Հայոց եկեղեցի՝ 15, Rue Jean Goujon, «Հօկ»ի կեդրոն՝ 9, Rue Bourdaloue, Գրատուն Հրանտ Սամուէլ՝ 51, Rue Mr. le Prince:

Հ. Յ. Դ.

Փարիզ

ՇԱՎԻԼԻ Արդութեան խումբի ժողովը, այսօր շաբաթ երեկոյ ժամը 9ին, ընկ. կղեմէսի բնակարանը: կարեւոր օրակարգ:

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ վաճագն խումբի ընկերական ժողովը, 24 մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին. Պատանեկան միութեան գրադարանին մէջ: Ժողովէն յետոյ ժամը 4ին կը դասախօսէ ընկ. Մ. ԹԱՇՃԵԱՆ: կրնան ներկայ ըլլալ համակիրներ:

Ս. ԼԹԻԷՆԻ Անտօք ենթակոմիտէն ընկերական ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ կոփչք եւ կէփին խումբի ընկերները, վաղը կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3ին, սովորական հաւաքատեղին:

Կիրակի, 21 Յունիս ժամը 16ին

ՍԷՆՖօնիք նուագահանդէս Հայ հեղինակներու գործերէն, ղեկավարութեամբ նախկին Մուրատ-Ռափայէլեան սանելէն Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀի

Salle Gaveau ի մեծ սրահին մէջ,

Կազմակերպուած՝ Մուրատ Ռափայէլեան կրթական հաստատութեանց հարիւրամեակ յոբելեանական հանդէսներու Փարիզի Գործադիր Յանձնախումբին կողմէ:

Յայտագիր ու մանրամասնութիւններ աւելի վերջը:

ՑՈՒՇԱՏԻՏՐ

Ֆ. Հ. Կ. ԽԱՉԻ Իսի լէ Մուլինոյի մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը՝ այսօր շաբաթ երեկոյ, իր դպրոցի սրահին մէջ, 6 ալիս Պուլվար Բօտէն: կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի բոլոր անդամ անդամուհիներէն ներկա գտնուիլ:

Հ. Կ. ԽԱՉԻ փարիզի Մասնաճիւղի ընդհ. ժողովը, այսօր շաբաթ կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին, Սիւթիւալիթէի սրահին մէջ, 24 rue St. Victor, ընտրութիւն պատգամաւորներու:

Ֆ. Կ. ԽԱՉԻ Մարսէյլի Մասնաճիւղին ընդհ. ժողովը, 24 Մայիս կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը ճիշդ 3ին, դպր. ժամատան մէջ: կարեւոր օրակարգ: կը խնդրուի Պուլվար Լուտոի, Սէն-Լուի եւ Սէն-Ժէրօմի ենթամասնաճիւղերու վարչութիւններէն ներկայ ըլլալ այս ժողովին:

Դաշնակից եւ Հայ բանակներու մէջ ծառայող Հայ Նախկին մարտիկներու Մարսէյլի կեդր. վարչութիւնը ընդհ. ժողովի կը հրաւիրէ իր բոլոր ընկերները եւ համակիրները 24 մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, 50 Bld. Dugommier, Bar Monumentalի սրահին մէջ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN

Rédaction et Administration

ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)

Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆԹԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

	Տարեկան	Վեցամսեայ	Եռամսեայ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 24 ՄԱՅԻՍ DIMANCHE 24 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3123

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՌՈՒՄԲԻՆ ՀԵՔԵԱԹԸ

Ի՞նչ կ՚ըսեն Ազգ. Վարչութեան շրջանակներուն մէջ

Երէկ երկարօրէն հաղորդած էինք զարմանազան պատմութիւն մը, որուն համաձայն ռումբ մը գտնուեր է Ղալաթիոյ (Պոլիս) Ս. Լուսաւորիչ եկեղեցւոյ յարակից մթերանոցին մէջ:

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ նոր մանրամասնութիւնները, որոնք թարգմանուած են թուրքերէն Թան թերթէն.—

Հայոց Պատրիարքարանի վարչութեան շրջանակներուն մէջ հետեւեալ պատասխանը կուտան Շահին Գայայի յայտարարութեանց.

— «Մենք ցեղային եւ ազգային խտրութիւններ խնդրոյ առարկայ չենք ըներ, ինչպէս կը պնդէ Շահին Գայա: Մենք իբրեւ հայրենակից կ՚ապրինք Թուրք հողին վրայ, եւ պարզապէս զրպարտութիւն կ՚ընեն անոնք որ կը պնդեն թէ մենք անջատ զանգուածի մը, առանձին նպատակի մը եւ տարբեր գաղափարականի մը կը ծառայենք:

Արդէն, Պատրիարքարանը կրօնական հաստատութիւն մըն է: Ասիկա Հայոց Պատրիարքարան կոչէք թէ Կրէկորեէն Պատրիարքարան, խնդրին ոգիին հետ կապ չունի եւ անոր բնոյթը չի փոխեր: Որովհետեւ մենք մարդիկ ենք որ Թուրք ընտանիքին մէջ հայրենակից ըլլալէ տարբեր պահանջ մը չունինք: Մեր եւ Շահին Գայայի տարակարծութեան հիմը հոն է որ, ան չահագործելու եկած է այս տեսութիւնը զոր սակայն չէ իւրացուցած: Երբ մէջտեղը չկայ մէկը որ ըսէ թէ «ես Թուրք չեմ, առանձին ազգ մըն եմ...», այս մարդը կ՚ելլէ եւ կ՚ըսէ. «Ես Թուրք եմ եւ ասոր համար ձեզմէ անջատուած եմ»: Արդ, ասիկա անշուշտ պատճառ մը ունի: Այդ պատճառը որոշապէս կարելի է տեսնել շարժումներուն մէջ այս մարդուն, որ, հակառակ ամբողջ համայնքի զգուանքին, երկու տարիէ ի վեր կ՚աշխատի իր ձեռքը պահել հաստատութիւն մը ուր ո եւ է իրաւունք չունի»:

Գալով ռումբին առաջ բերած ազդեցութեան, Պատրիարքարանի շրջանակները կը կարծեն թէ այդ դէպքը սարքուած է Շահին Գայայի կողմէ:

Ոստիկանական քննութիւնը պիտի կարենայ աւելի առաջանալ, երբ մասնագէտները աւարտեն ռումբին քննութիւնը: Այս ձեւով պիտի հասկցուի թէ ռումբը ի՞նչ յատկութիւններ ունի, ե՞րբ շինուած է եւ ի՞նչ է գործածութեան եղանակը:

Ամէնէն աւելի ոստիկանութեան ուշադրութիւնը գրաւող կէտերէն մէկը սա է.— ռումբը սպառնագիրը ղրկողներուն կողմէ՞ դրուած է, թէ ոչ անոնց կողմէ որ ուզած են ծուղակ մը լարել սպառնացողներուն.— ասիկա խնդրին մէկ փուլն է միայն: Միւս փուլը այն է թէ՝ ռումբ ուրկէ՞ եւ ի՞նչ ձեւով հայթայթուած է: Մասնագէտներուն տեղեկագիրը առնելուն պէս, ոստիկանութիւնը պիտի խորացնէ այս կէտը եւ պիտի լուծէ կարեւոր դառնալու այս խնդիրը:

«Կարգ մը անբնական դէպքեր»

Այս մասին քննութիւն կատարող մեր մէկ խմբագիրը հաստատած է որ վերջին օրերս կարգ մը անբնական դէպքեր տեղի ունեցած են Ղալաթիոյ Թուրք Կրէկորեէն եկեղեցիի ամայի փողոցին մէջ:

Համայնական վէճերուն հետեւանքով, Կրեկորեէն եկեղեցին միշտ աչալուրջ է եւ ներկայ թաղականները միշտ միջոցներ ձեռք կ՚առնեն հակառակորդ խմբակին կողմէ կատարուելիք որ եւ է յարձակման դէմ, եւ ասոր համար կը գործածեն կարգ մը հաւատարիմ մարդիկ: Տեղի ունեցած քանի մը դէպքեր կուգան իրաւունք տալու այս արթնամտութեան:

Սպառնագրին գալուն յաջորդ գիշերը, եկեղեցիին հաւատարիմ մարդիկը կը տեսնեն որ երկու ստուերներ կը պտտին եկեղեցիին նեղ փողոցին մէջ եւ կ՚աշխատին կծկուիլ պատին տակ: Այս ստուերները ամբողջ երկու ժամ մերթ ընդ մերթ կ՚երեւին, միշտ պատին տակէն առաջանալով: Եւ ճիշդ այն միջոցին երբ իրենց պիտի հարցուէր թէ ինչո՞ւ կը պտտին, կ՚անյայտանան:

Շատ հաւանական է որ այդ ստուերները կը լրտեսէին եկեղեցին, որովհետեւ եկեղեցիին փողոցը այնպիսի փողոց մը չէ որ տարբեր ձեւով մը արդարացնէ այդ գիշերային այցելութիւնները:

Մխախոտի բանուորուհիներէն Իւլվիէ հետեւեալը յայտարարեց երէկ.— Նկուղը գացած էինք ոստայն փնտռելու: Ոստայնը կը փճացնէ ծխախոտին մնացող միջատները եւ ասոր համար գործատէրը 40 փարա կուտայ իւրաքանչիւր սարդին: Մեր փնտռտուքին առեն, մետաղէ բան մը գտանք եւ ցուցուցինք երկաթագործի մը, որ ըսաւ թէ ռումբ է:

Ռումբը նոր դրուածի վիճակ ունէր, վրան ո՛չ հող կար, ո՛չ ալ աղբի կտոր մը. մինչդեռ չորս կողմը ծածկուած էր փողոցէն նետուած աղբերով:

Շահին Գայայի մարդոց պատմութիւնը

Ղալաթիոյ եկեղեցիին կողմնակիցները կ՚ըսեն.

— «Շահին Գայա պատուաւոր եւ ըրածին գիտակից մէկն է: Անոր չհանդուրժողները մինչեւ հիմա հազարումէկ պատրուակ ստեղծեցին, խեղճ մարդուն գլխուն հող փաթթելու համար, բայց Շահին Գայա միշտ ազատեցաւ իրեն դէմ լարուած ծուղակներէն: Դաւադրութենէ աւելի, այս ռումբը Շահին Գայան ամբաստանելու համար դրուած է անոր թշնամիներուն կողմէ»:

10,000 ոսկիի տուրքի խնդիր մը

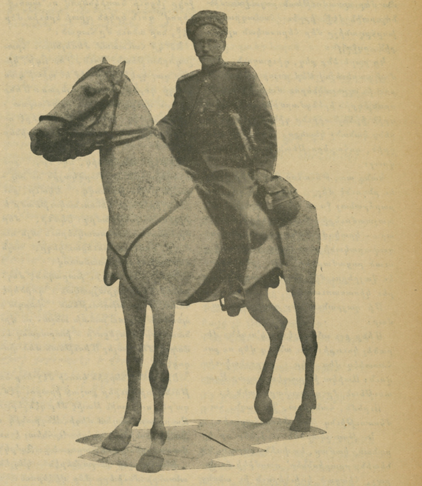
Թօփհանէի ելմտական մասնաճիւղին լրատուութիւն եղած է 10 տարի տեւող տուրքի մաքսանենգութեան մը մասին: Եղած լրատուութեան համաձայն, Ղալաթիոյ Լուսաւորիչ եկեղեցիին Թուրք Կրեկորեէններու եկեղեցին դառնալէ առաջ, պաշտօնեաներու ամսականները պակաս ցոյց տուած են ելմտական մասնաճիւղին եւ այս ձեւով ծածկած են տուրքը:

Այդ եկեղեցիին ծառայողները ամիսը 357 ոսկի թոշակ կը ստանան, մինչդեռ միայն 135 ոսկի ցոյց տրուած է եւ այս վիճակը տեւած է ճիշդ 10 տարի, 10,000 ոսկիէ աւելի վնաս պատճառելով պետական գանձին:

Գործին ամէնէն տարօրինակ կողմը այն է որ, թաղականութեանց կողմէ ելմտական մասնաճիւղին ղրկուած այդ սխալ յայտագրերը (պէյաննամէ) վաւերացուած են Պատրիարքարանին կողմէ:

Թօփհանէի ելմտական մասնաճիւղը անմիջապէս ձեռք առած է գործը եւ

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԱՆԴՐԱՆԻԿ՝ ԶՕՐԱՎԱՐԻ ՏԱՐԱԶՈՎ (1916)

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԻՆ ԿԱԶՄՈՒԹԵԱՆ ԽՆԴԻՐԸ

Արմատականները պիտի մասնակցին դահլիճին

Արմատական կուսակցութեան գործադիր կոմիտէն իր ուրբաթ օրուան նիստին մէջ միաձայնութեամբ որոշեց մասնակցիլ Լէօն Պլումի կազմելիք դահլիճին: Այս առթիւ կարեւոր ճառ մը խօսեցաւ Պ. Տալատիէ, կուսակցութեան նախագահը, շեշտելով թէ պարտաւոր են գործակցիլ, գլուխ հանելու համար Ժողովրդական Ճակատին առաջադրութիւնները.— ազատութիւն, խաղաղութիւն, տնտեսական վերանորոգում եւայլն: Նախկին վարչապետը խոստովանեցաւ թէ կուսակցութիւնը 350,000 ձայն եւ 40 աթոռ կորսնցուցած է վերջին ընտրութեանց մէջ եւ աւելցուց.— «Միայն գործօն աշխատանքով կրնանք ապահովել կուսակցութեան միութիւնը: Ներկայ պարագաներուն մէջ, մեր կուսակցութիւնը չի կրնար սահմանափակուիլ նեցուկի քաղաքականութեամբ, այլ պարտաւոր է իր ուղղակի գործակցութիւնն ընծայել Ժողովրդական Ճակատի կառավարութեան, այլապէս, ինքն ալ պիտի ենթարկուի այն քննադատութեանց զորս երբեմն կ՚ուղղէր ուրիշ կուսակցութեանց դէմ: Այլապէս յուսախաբութեան պիտի մատնէ ժողովրդապետական շարժումը որ կ՚ուզէ որ հանրապետականները միասին դիմագրաւեն պատասխանատուութիւնները:

Ուրիշ երեսփոխաններ ալ խօսեցան, պարզելով միեւնոյն տեսակէտները եւ ի վերջոյ բանաձեւը քուէարկուեցաւ միաձայնութեամբ: Երկու հազար պատուիրակներէն շատերը պահանջեցին որ Պ. Էռիօ եւս յայտարարութիւն մը ընէ. բայց նախկին վարչապետը ձգեց գնաց առանց բառ մը արտասանելու: Կը հաստատուի թէ Պ. Էռիօ մերժած է արտաքին նախարարութիւնը, պատճառները հաղորդելով Պ. Պլումի:

**** Պ. Լէօն Պլում ուրբաթ գիշեր ճառ մը խօսեցաւ ձայնասփիւռին առջեւ, խօսքը ուղղելով Ամերիկացիներուն: Այս առթիւ շեշտեց թէ վերջին ընտրական յաղթանակը երեք իմաստ ունի.— 1. Յաղթանակ հանրապետական վարչաձեւի, ժողովրդապետութեան եւ ազատութեան, ընդդէմ միահեծան իշխանութեան եւ ֆաշականութեան.— 2. Վճռական որոշում՝ ելք մը գտնելու տնտեսական տագնապին եւ ժողովուրդի թշուառութեան.— 3. Խաղաղութիւն՝ հաստատուած միջազգային օրէնքի եւ արդարութեան, Ազգերու համերաշխութեան վրայ: «Ֆրանսայի յաջորդ կառավարութեան գործը պիտի ըլլայ իրականացնել ժողովուրդի մեծամասնութեան կամքը»:*

Խռովութիւններ կը ծաւալին Պաղեստինի մէջ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 22 թուականով.— *Կացութիւնը աւելի ծանրացաւ այսօր, ամբողջ երկրին մէջ: Արաբները կրակ բացին քաղաք մտնող հանրակառքերուն եւ ինքնաշարժներուն դէմ, թէեւ զինուորներ կ՚ուղեկցէին անոնց: Երկրի հարաւային մասին մէջ ինքնաշարժի երթեւեկը կրնայ կատարուիլ միայն ոստիկանական արտօնագիրներով: Այսօր անգլիական նոր զինուորներ հասան Եգիպտոսէն: Այս զօրքէն լեռնականները հրաման ունին անխնայ խափանելու Արաբներու յարձակումը եւ փողոցային կռիւները, ճարտարագէտները պիտի հսկեն հաղորդակցութեանց եւ փոխադրութեանց ապահովութեան, եւ պիտի պաշտպանեն կառախումբերու երթեւեկն ու հեռաձայնի եւ հեռագրի գիծերը: Արաբ վարիչները կը մերժեն որ եւ է պատասխանատուութիւն վերջին հինգ շաբաթներու խռովութեանց մասին:*

Այսօր Հայֆայի Արաբները կրակ ձգեր էին քարիւղի մթերանոցի մը մէջ, բայց կարելի եղաւ մարել: Եաֆայի մէջ ռումբ մը նետուեցաւ ոստիկանական պահականոցին վրայ: Ապակիներ խորտակուեցան, բայց մարդկային զոհ չկայ: Գիշերը փորձեր կատարուեցան կրակի տալու Թէլ-Ավիվի նոր մաքսատունը: Նապլուսի մէջ ալ ռումբ մը նետուեցաւ: Անգլ. զինուոր մը սպաննուեցաւ:

ՌՈՒՄԱՆԻՈՅ *արտաքին նախարար Պ. Թիթուլէսքօ Փարիզ եկած ըլլալով, տեսակցութիւններ ունեցաւ Պ. Լէօն Պլումի, վարչապետ Պ. Սառոյի եւ Պ. Փօլ Պոնքուրի հետ: Վաղուան վարչապետին համար ըսաւ թէ կը ճանչնայ շատ երկար ատենէ ի վեր եւ թէ խօսեցան միջազգային բոլոր հարցերու մասին:*

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

«ԵՐԱԿՆԵՐԻԴ ԱՆՎԱԽ ԲԱՑԻ ԱՐԻՒՆԸ...»

Դարձեալ երկու տող անարուեստ այլ պերճիմաստ երգէ մը, պատկերացնելու համար ժողովրդական հերոսը.

Երակներիդ անվախ բաջի արիւնը
Ջցամաքի մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ...

Երկու տող, որ կը խտացնեն ոչ միայն հերոսին դիմագիծը, այլեւ զայն փառաբանող ժողովուրդին աշխարհահայեացքը, այնքան խոր ու վճիտ:

Անդրանիկը անծանօթ մըն էր այս պողոտաներուն վրայ: Աւելի անծանօթ՝ անոնց համար որ Հայոց պատմութիւնը վերածեր են արքաներու, կաթողիկոսներու, պատրիարքներու եւ ամիրաներու ժողովածուի մը:

«Անծանօթ»ը դեռ քիչ է:

Ան «աւազակ» մըն էր պահպանողականներու աչքին, 15 — 20 տարի առաջ, գիւղացի մը որ հրացանն ուսին լեռ բարձրացեր է, առանց աջ-ձախ նայելու:

Պէտք էր սպասել որ ան բաժնուէ՞ր իր ընկերներէն, կսկծալի թիւրիմացութեամբ մը, ու յետոյ դառնար ասպետաւոր, զօրավար, որպէսզի նոյնիսկ ազնուականներն ու շողշողուն շուքերը խոնարհէին անոր առջեւ, եւ փառաւորուէին անոր հանդէպ հոլանաւորութեամբ:

Ոչի՛նչ. Թող այս մխիթարութիւնն ալ արձանագրուի մեր ժամանակակից պատմութեան մէջ, այնքան բարդ հակասութեանց կարգին:

Թող արձանագրուի մեծատառ եւ արձագանգէ ի լուր աշխարհի, թէ քաղաքութեան պաշտամունքը, հայկական բազուկին փառքը բացին նաեւ քնացողներուն աչքերը, համախմբեցին տարագիր ժողովուրդի մը բոլոր դասերը, անհանդէս մը սարքելու եւ յուշարձան մը կանգնելու համար:

Եւ թող կազդուրիչ սարսուռ մը հոսի բոլոր երակներուն մէջ, այսօր, ամպերու եւ ծաւիերու տեղատարափին տակ, երբ սրահը թնդայ երգին հետ.

Երակներիդ անվախ բաջի արիւնը,
Ջցամաքի մինչ յաւիտեան, Անդրանիկ:

Բոլոր բաղձանքներուն եւ մաղթանքներուն մէջ, բոլոր աղօթքներէն եւ հառաչանքներէն վեր, այդ աղաղակին կը կարօտի այս արմատախիլ ժողովուրդը:

«... Ջցամաքի», — այնքան առաքինութիւններու մէջ որ դեղնեցան դարերու ընթացքին, կամ կը տեւեն մինչեւ այսօր, այս մէկ հատիկ բառը թող դառնայ տիրական խորհրդանշանը հալածական բազմութիւններուն, եւ մանաւանդ երիտասարդութեան:

Եւ եթէ այսօր, հակառակ մեր կամքին, հարկադրուած ենք հերոսին յուշարձանը կանգնել Փարիզ, ազնուապետական գերեզմանատան մը մէջ, փոխանակ Երեւանի կամ Վանի կամ Տարօնի, լերան մը կատարին վրայ,— թող այդ ալ կազմէ անգիր պատմութիւն մը, իբրեւ տեսակ մը պատգամ:

Հեռու հայրենիքէն եւ անոր արիւնաղանդ ռազմադաշտերէն, տարագիր բազմութիւնները խանդավառութեան եւ հպարտութեան ներշնչման եւ գործունէութեան աղբիւր մը պիտի գտնեն անոր մէջ: Եւ միեւնոյն ատեն,— ազդարարութիւն մը՝ չիյնալու համար կէս ճամբու վրայ, անել եւ անդարձ:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱԶՈՒԹԻՒՆԸ ԻՍՊԱՍ ՀԱՅՐԵՆԻՔԻՆ

— • —

Քաջերու պատմութիւն շատ ունինք: Կը հաւատամ որ քաջ է մեր ժողովուրդը, եթէ դուք անոր հոգիին վրայէն սրբէք առեւտրական կեդրոններու աշխարհաքաղաքացիութեան ազդեցութիւնները: Քաջ է որովհետեւ ապրած է մահուան դրացնութեան մէջ *եւ* ապահասակ ու վիթխարի լեռներու, ամպրոպազոռ ու գահավէժ գետերու շրջակայութեան մէջ: Մեր ցեղը քաջութիւնն է երգած իբրեւ պաշտամունքի առարկայի,— Տորք Անգեղը: Մահն է փառաբանած իբրեւ զոհաբերութիւն ազգային երազի մը համար,— Եղիշէի խօսքը: Նոյնքան գեղեցիկ է եւ թերթիչ՝ ասացուածքը, զոր ընկ. Մարտիր Բարխեան կը բերէր սարսափի օրերու իր յուշերէն. — «Մահ ընկերաց հարսանիք է»: Ոչի՛նչ այնքան գեղեցիկ է, որքան զանգուածային զոհաբերութիւնը ընդհանրական երջանկութեան: Ընկերովի, կամ բառով մը պիտի չկարենան ստեղծել ուրիշ գործեր՝ ազգովի՛ն դիմագրաւել մահը ազատութեան ցանկութեամբ, առնէն գեղեցիկ վկայականն է գերագոյն ճակատագրին,— կարգեցին, ես հիացումէս կ՚ապրիմ քաջութեանդ առջեւ:

Նետուիլկրակին մէջ կամ սուրին դէմ, մոռնալ կին, զաւակ, ծնողք, ապրանք, զոհել ամէն բան հայրենիքի ազատութեան համար,— ահա առաքինութիւն մը որ գին չունի:

Մեր ժողովուրդը ծանօթ է այդ առաքինութեան, — եթէ Մակեդոնացիները բանաձեւած չըլլային, վստահ եմ որ հայ յեղափոխականները առաջինը իրե՛նք պիտի բանաձեւէին ոսկեղէն խօսքը. — «Մահ կամ ազատութիւն»: Կամ Անդրանիկը:

Արժանաւոր շառաւիղը Մուշեղ Մամիկոնեաններու եւ Թաթուլներու, Անդրանիկ համադրութիւնն է ազգային գիտակցութեան եւ ցեղային առնականութեան: Ահա թէ ինչու «Հայոց կուսանքը» երգեր են այս քաջին անունը՝ թրթռացնելով սիրտէ սիրտ, անմահացնելով մեր հոգիներուն մէջ: Ահա թէ ինչո՛ւ, հին օրերու մէջ, մեր գրականութիւնը երգեր է եւ պանծացուցեր իր ազգային քաջերը,— Եղիշէ իր քերթողագիրքով կը յաւերժացնէ Կարմիր Վարդանը, աղջիկ մը հրաշահիւս շարականով մը կը սրբացնէ Վահան Գողթնացին, երգիչ կաթողիկոս մը (Թլկուրանցի) կը փառաբանէ սպարապետ Լիպարիտը,— Հայոց թագաւորական շրջանի վերջին զօրավարը, որուն նուիրուած երգի սա տուները կը յիշեցնեն Անդրանիկը.—

Անձամբդ քաջ Սամփսոն էիր,
Ցորժամ ճօչանըդ հագնէիր՝
Թուրքն ի յահէդ դառնար մոխիր,
Ո՛վ մեծ հզօր քաջ Լիպարիտ:

Ձանձնըդ տըւիր վասն օրինաց,
Մէն կանգնելով հայրի դիմաց,
Քո սուրըդ շատ արտեր երաց,
Ո՛վ մեծ հըզօր քաջ Լիպարիտ:

Դու հազարաց դէմ պահապան,
Մարդ չէ տեսեր քեզիկ նման,
Այն հողածինքս որ յերկրի կան,
Ո՛վ մեծ հըզօր քաջ Լիպարիտ:

Հայու հոգին միշտ երգեր է եւ պանծացուցեր իր քաջերը՝ ներշնչուելու համար անոնց առաքինութեամբ:

Այժմ մեր սերունդին վրայ պարտք կ՚իյնայ երգել ու պանծացնել նորագոյն քաջը, Անդրանիկ, անոր արծուային թռիչքը Շ. Գարահիսարի բերդէն մինչեւ Սասնոյ լեռները եւ Առաքելոց վանքը, երգել ու փառաբանել զայն ոչ թէ սնապարծութեան համար, այլ միայն յաւերժացնելու համար մեր զոհաբերութիւնը ազգային երազներու համար, մեր կամքը հայրենիք ստեղծելու համար եւ որպէսզի ծնին նոր Անդրանիկներ՝ քանի դեռ «գործը կէս է մնացած»:

Շ. ՆԱՐԴՈՒՆԻ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակցին այս ոգեկոչումը, առնուած այնքան խոր եւ գեղեցիկ ներշնչումով մը, առաջին անգամ երեւցաւ 1932ին, «Յառաջ»ի նոյ. 20ի թիւին մէջ:

Այսօրուան հանդէսին առթիւ, անգամ մը եւս կ'արտատպենք անոր հիմնական մասը, իբրեւ բոցավառ նիւթ մը ընթերցումի եւ արտասանութեան.

Անդրանի՛կ,

Թեւաւոր Ոգի, որ կը սաւառնիս հիմա մեր պատմութեան բոցավառ մթնոլորտին մէջ՝ իբրեւ համադրական խորհրդանիշը մեր հերոսական սլացքին, ողջո՛յն:

Կը բարեւենք քեզ, դիւցազուն, քեզմով բարեւելով մեր բոլոր ճակատներու եւ դրօշակներու մարտիկները՝ որոնք դրին իրենց մարմինը հացի պէս, դրին իրենց արիւնը գինիի պէս ու իրենց կանանչ կեանքը ձիթենիի պէս դրին, զոհաբերութեան խորաններուն վրայ:

Կանգ առ, Թեւաւոր Ոգի, մեր վրայ եւ ընդունէ մեր յարգանքը որ կը բարձրանայ ջահի պէս ու կը փոխուի պաշտամունքի: Քու հոգեկան ելեկտրա-կրակովդ ճոխացած ու քու գաղափարականիդ տեսիլով յափշտակուած բոցամարդեր՝ այլ շրջաններու եւ վայրերու մէջ ընդունուած են իբրեւ կիսաստուած:

Մի՛ զայրանար մեր գովեստին համար:

Մենք քու անձդ չէ որ կ'ուզենք վերածել կուռքի: Քու անձէդ վեր ու քու հասակէդ վեր կը շարունակուիս դուն: Ատիկա խորապէս արդար Աստուածութեան մը գաղափարականն է:

Ուրեմն, հանդիստ, Դիւցազն, համեստութիւնդ թող չնեղահարուի:

Եւ թող չկարծեն ուրիշներ որ կը բանանք կամար, կը փռենք գորգ ու կը նետենք բրաբիոններ՝ ռազմիկի մը վրայ, հիւացած կռիւներուն եւ անոնց մէջ հանդէս բերուած քաջութիւններուն:

— Գաղափարականը:

Դուն չեղար սովորական ռազմիկ, որ կ'ընէ խազմ խազմի համար, որ սապարէզ ունի կռիւը:

Դուն, Անդրանիկ, խաղմերդ ըրիր սրբօրէն, յանուն մեր ցեղին շունչին ու այդ շունչին ստեղծագործութեան:

Դուն աւագ Զինուոր, դուն վրէժի եւ ներողութեան Ասպետ, դուն հայ Իլիականի տիպար, դուն նոր Մամիկոնեան, խումբերու հրեշտակապետ, դուն վիշապաքաղ Վահագն, դիւցազո՛ւն:

Ու պահապանը մեր կեանքին ու ինչքին որ մեր Մշակոյթն է:

Հիմակ պարտք է որ քեզ առնենք մեր Մշակոյթին մէջ:

Ահա մեր կրօնքին մէջ ես դուն իբրեւ պաշտելի եւ լուսապսակ դիմագիծ: Սո՛ւրբ Անդրանիկ:

Ահա դուն մեր պատմութեան մէջ ես, խոէալացած հերոս: Կը սաւառնիս մեր պատմութեան երկաթագիր էջերուն վրայէն՝ իբրեւ ցեղին ծոցէն արձակուած հրեղէն ձիաւոր:

Ու դեռ կը սաւառնիս իբրեւ արծիւ՝ ժողովուրդին երգերուն մէջ:

Շապին - Գարա - Հիսարի արի արանց քաջաց ակումբէն սլացած նոր Սասունցի Դաւիթն ես, հազար իրական առասպելներու մէջ:

Ու ես, բոցաթաթախ վրձինով, կ'ուզեմ նկարել ոճաւորուած անձդ, հեծեալ ի վերայ փրփրերախ այրուձի:

Ու քու պատկերդ պիտի ըլլայ հրաշագործ եւ պիտի բուժէ խուլ-համրերը, կոյրերը եւ բոլորանդամալոյծները:

Դուն որ Ոգի բոցաթեւ ես եւ անմահ, պէտք չէ որ վերջացնես քու գործունէութիւնդ: Շարունակուէ մեր մէջ: Եկուր միացնել մեզ: Վաղը երբ ժամանակը իր ծիլերը արձակէ ու միջոցը լեցուի ծաղիկներով ու պտուղներով՝ դուն կրկին պիտի երեւիս մեր մէջ, նոր անուն մը հագած:

Ես կը հաւատամ մեռելներու հրաշագործութեան: Դուն, Մեծ Ոգի, կրնաս գալ կրկին մեր մէջ եւ պիտի գաս քանզի գործը շատ է այնքան: Մենք ողջերս զուրկ ենք քու բազմապատկուած ուժէդ: Մենք մանր հոգերէ ու մանր հաշիւներէ բռնուած գերիներ ենք:

Եկո՛ւր, Անդրանիկ, եկո՛ւր, քու տիեզերական եւ մարդկային ու ազգային լայնութիւնովդ: Եկո՛ւր, քու անդրշիրիմեան կենսունակութեամբ և փիլիսոփայութեամբդ: Եկո՛ւր, մեր միլիոնաւոր նահատակներուն այն ուժովը, որմէ չօգտուեցաւ ցեղը, այն մեծ նախճիրին պատճառով:

Եկուր մեր մէջ եւ խարազանէ մեզ. քանզի մենք եղբայրական գործերէ հեռու, չատախօսութեան վարդապետներ ենք ու յաճախ անշահ ու վրնասաբեր: Շաչեցուր խարազանդ եւ մարդէ մեզ քալել Միութեան մեծ փողոցէն:

Երբ մենք ներքին կռուի մէջ ենք եւ թունաւոր սուրեր քաշած իրարու դէմ, զա՛րկ, ու գետին թափէ մեր զէնքերը: Զա՛րկ այս անգամ մեզի, Անդրանիկ: Զա՛րկ, անխնայ զա՛րկ: Օրհնեալ է ու փառաւորեալ քու հարուածդ: Զա՛րկ:

Տե՛ս, բոլոր քաղաքներէն կ'ելլեն անսուրբ մուխերը մեր վէճերուն:

Հեծիր Բեդաւիդ վրայ ու լուսեղէն սուրդ, կայծակներու խուրձի պէս, մերկացուր, եւ թող սմքին հրեշտակապետիդ առջեւ բոլո՛ր փուճ սուլիները, բոլոր փոքրոգի գրպարտութիւնները, բոլոր անլուսարձակ վիճաբանութիւնները: Զա՛րկ Անդրանիկ, զա՛րկ:

Ահա կը տեսնեմ քեզ, ո՛վ Հայր Զօրական, ո՛վ ձիաւոր Հայկազուն, ահա կը տեսնեմ կրակէ կերպարանքդ ...

Կը տեսնեմ քեզ, սուրբ Զօրավարի պէս ես դուն ու ձիուդ պայտերուն տակ ամպերը կ'որոտան ու շանթերը կը շաչեն ու երկինքը կը բռնկի:

Ու ի՛նչ գեղեցիկ է բանակդ, լուսավառ զրահներու մէջ, բոլոր մարտիկներուդ վաշտերը այդպէս ետեւդ, գիսաւորներու պէս ...

Ահա երկինքը որ կը տրոփէ ծանր ալեկոծութիւնով ...

Թո՛ւր, թեւածէ՛ մեր վրայ, Անդրանիկ, այլասերման ու փախուստի այս շրջանին, թափահարէ քու հրաշագործ ու ոսկեճոյլ ծղիներդ ուժգի՛ն, ուժգի՛ն ...

Թո՛ւր, թեւածէ՛ մեր վրայ, որ դեռ երգենք խմբովին.

«Իբրեւ արծիւ սաւառնում ես լեռ ու ձայռ,
Թնդացնում ես երկինք գետին տենչավառ»,

Անդրանի՛կ ...

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԳԵՐՄԱՆԻԱՅԷՆ

ԳԵՐՄԱՆ ՄԱՄՈՒԼԸ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՄՇԱԿՈՅԹԻ ՄԱՍԻՆ

— o —

(ՀԱՄՊՈՒՐԿԻ ՀԱՆԴԷՍԻՆ ԱՌԹԻՒ)

Մայիս 10ին Համպուրկի կազմակերպած եւ հայ մշակոյթի պանծացումին նուիրուած հանդիսութեանց առթիւ համակրական յօդուածներ հրատարակեցին քաղաքին չորս գլխաւոր թերթերը, անխտիր: Երեկոյթի նախօրէին եւս, նոյն թերթերը տեղեկատուութիւններ տուած էին ձեռնարկուած գործի մասին, ընթերցողներուն ուշադրութիւնը հրաւիրելով անոր վրայ: Իսկ հանդիսութեանց յաջորդ օրը, երկուշաբթի մայիս 11ին, Համպուրկի ձայնասփիւռին կայանը որ ծրագրին մէջ առած էր տեղի ունեցած երեկոյթը, 35 վայրկեան յատկանելով անոր: Նախ՝ զեկուցանողը տասը վայրկեան տեւողութեամբ ամփոփ կերպով ամփոփեց բանախօսական բաժնին եղրակացութիւնները հայ ժողովուրդի ծագման, լեզուին, պատմութեան եւ մշակոյթի մասին, ապա երգապնակներով (տիսք) կրկնուեցան երաժշտական բաժնէն քանի մը կտորներ, մասնաւորապէս Հայկանուշ Թորոսեանի երգածները: Այսպէսով հնարաւորութիւն տրուեցաւ հազարաւոր ուրիշ Գերմաններու որ ունենային ըլլան եւ գաղափար մը կազմեն հայ մշակոյթի եւ մանաւանդ հայ արուեստի մասին:

Hamburger Tageblatt, *որ օրկանն է ազգային - ընկերվար կուսակցութեան եւ նահանգապետարանին, «Արաքսի արտասուքը»* (Die Tranen des Arax) *խորագրած է հանդիսութեան նուիրած իր ընդարձակ յօդուածը, որ կը բաղկանայ երկու մասէ: Առաջինը ստորագրած է թերթին երիտասարդ եւ համակրելի խմբագիրը, Մաքս Պաումա որ իր կուսակցական ընկերոջ հետ — նահանգային մամուլին վարիչը—ներկայ էր երեկոյթին եւ մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէր անոր: Յօդուածին երկրորդ մասը նուիրուած է երաժշտական բաժնին եւ ստորագրուած է մասնագէտ աշխատակցին* (Ihm) *կողմէ:*

Ցիշելէ յետոյ օրուան երեք բանախօսներուն բաժնները, թերթին խմբագիրը՝ Max Baumann *կ'աւելցնէ.*

— «Խելամտօրէն եւ նրբօրէն առաջնորդեցին երեք գիտունները իրենց ունկնդիրները Հայաստանի մշակոյթին ներսը: Անոնց ետին անտեսանելիօրէն կեցած էր ոգին այն մարդոց, որոնք աշխատած են Հայոց արիական մշակոյթին համար ...երեկոյթը հանդէս բերաւ հարազատ ապրումներ, որոնց կրողն է՝ կորովի, ապրելու համար անխորտակելի կամք մը յայտնաբերող ազգը»:

Յօդուածին երկրորդ բաժինը կը կրէ «Հնչուն ոգին» խորագիրը: Թերթին մասնագէտ քննադատը մեծ գովասանքով կը խօսի հայ եկեղեցական եւ ժողովրդական երաժշտութեան, անոր նշանաւոր վարպետներու մասին: Օր. Հ. Թորոսեանի ձայնը կ'որակէ «հրաշալի եւ նուրբ», «երգի կատարեալ մշակումով եւ անխառն արտայայտութեամբ ու տպաւորիչ»:

Hamburger Tremdenblatt, *որ Գերմանիոյ ամէնէն մեծ եւ լուրջ թերթերէն մէկն է, իր յօդուածը կը խորագրէ «Ակնարկ մը Հայաստանի մշակոյթին վրայ»: Ան եւս նախ կը նկարագրէ երեկոյթը, կ'ամփոփէ եղած բանախօսութիւնները, կ'ընդգծէ հայ ազգին եւ իր լեզուին արիական պարագան, ապա կանգ կ'առնէ երաժշտական բաժնին վրայ, ջերմապէս գնահատելով մասնաւորապէս հայ երաժշտութիւնը եւ անոր շնորհալի միջնորդը՝ Օր. Հ. Թորոսեան, զայն կոչելով «անուանի հայ երգչուհի»: «Իր արուեստը արեւելեան բնոյթով մէկտեղ, կը կրէ եւրոպական - սլաւական կողմ մը, նման հունգարականին»:*

Hamburger Anzeiger, *որ քաղաքի ամէնէն տարածուած թերթն է, կը գրէ ի մէջ այլոց, թէ ով որ կ'ուզէր ճշգրիտ գաղափար մը կազմել հայ ժողովուրդի եւ իր մշակոյթի մասին, պէտք է ներկայ գտնուէր մայիս 10ի հանդիսութեանց, կազմակերպուած Համպուրկի հայ գաղութին կողմէ: Այդ թերթը եւս բանախօսութեանց բաժնի մասին գրելէ յետոյ, կ'ըսէ Հայկանուշ Թորոսեանի մասին.— «Իր ձայնը լաւ մշակուած է, ճկուն, գեղեցիկ եւ բուռն, զգալի ընելով փարիզեան կրթութիւնը»:*

Վերջապէս, Hamburger Nachrichten *թերթը եւս՝ վերոյիշեալներու նման կը նկարագրէ երեկոյթին բոլոր բաժինները եւ ապա կ'ըսէ.— «Ինչ որ տեսականօրէն վերլուծեցին բանախօսները, իրենց համոզիչ եւ գեղեցիկ հաստատումը գտան արուեստի հաբուստ բաժնին մէջ»: Այդ թերթն ալ մասնաւորապէս կը գնահատէ Հայկանուշ Թորոսեանի երաժշտական արուեստը:*

Հանդիսութեանց իրենց մասնակցութիւնը բերող բոլոր միւսներն եւս, հայ թէ գերման, արժանիուշադրութեան առնուած են Համպուրկի թերթերուն կողմէն: Ամէնքի մասին ալ մէկիկ մէկիկ գնահատական խօսքեր կ'ընեն անոնք: Կարճ խօսքով, առանց բացառութեան դրական են բոլորին արտայայտութիւնները Համպուրկի հանդիսութեանց մասին, համակրանքով լեցուն՝ հանդէպ հայ ժողովուրդին եւ իր մշակոյթին: Զմոռնամ ըսել, որ թերթերը տպագրած էին Հայկանուշ Թորոսեանի նկարը այնպէս եւ հայ ժողովրդական պարերուն մասնակցող օրիորդներուն խմբանկարը, ազգային տարազով:

Աւելցնեմ նաեւ, որ հանդիսութեանց յաջորդ օրը, Համպուրկի թերթերուն խմբագրատուները այցելեցին Տոքթ. Բոհրպախ, Տոքթ. Աբեղեան եւ Պ. Հ. Թիւրքեան, թերթերու վարիչներուն անձամբ եւ անմիջական տեսակցութեամբ եւս ճշգրիտ տեղեկութիւններ ու անհրաժեշտ լուսաբանութիւններ տալու համար հայ ժողովուրդի եւ անոր մշակոյթի մասին: Հ. Թիւրքեան նախապէս ալ նոյն այդ ուղղութեամբ գնահատելի աշխատանք կատարած է: Այսպէսով Համպուրկի հայ գաղութին, եւ մասնաւորապէս կազմակերպիչ յանձնաժողովին ջանքերը պսակուեցան կատարեալ յաջողութեամբ, հայ ժողովուրդին հանդէպ համակրանք արթնցնելով ոչ միայն հարիւրաւոր ներկաներուն, այլ եւ մամուլի բիւրաւոր ընթերցողներուն եւ ձայնասփիւռի նոյնչափ եւ աւելի ունկնդիրներուն մէջ: Ջերմ շնորհակալութեան արժանի են ամէնքն ալ:

ԽՄԲ.— Մեր աշխատակիցը միեւնոյն ատեն գրի առած է հանդէսին մանրամասն նկարագրութիւնը, *բայց* արդէն մասնաւոր թղթակցութիւն մը հրատարակած ըլլալով այդ մասին (20 եւ 21 մայիս), կուտանք միայն վերջաբանը.—

Ամփոփելով խօսքս ըսեմ, որ Համպուրկի հանդիսութիւնը կազմակերպուած էր եւ տեղի ունեցաւ անթերի կանոնաւորութեամբ, գերազանցելով բոլոր ակնկալութիւնները: Այդ յաջողութեան մէջ իրենց բաժինն ունին բոլոր մասնակցողները անխտիր: Եւ սակայն անկարելի պիտի ըլլար այդ ամէնը, եթէ Համպուրկի մեր հայրենակիցները այդ առթիւ հանդէս բերած հԸԱյին իրենց մեծ եռանդն ու զոհաբերութեան պատրաստակամութիւնը: Մասնաւոր շնորհակալութեան արժանի են, կրկնենք, կազմակերպիչ յանձնաժողովին անդամները,— Պ. Պ. Մ. Պասմաճեան, Հ. Թիւրքեան եւ Ս. Ցարութիւնեան իրենց տիկիններու հետ միասին: Կատարուած գործը վեր է ամէն գովասանքէ, թափած ջանքերն ալ պսակուեցան կատարեալ յաջողութեամբ: Ապացոյց բոլոր ներկաներուն անխառն գոհունակութիւնը, բայց նաեւ գերման մամուլին միահամուռ գնահատանքը:

Զմոռնամ յիշել, որ հանդէսէն վերջ ներկաները ամէնքն ալ հիւրասիրուեցան սուրճով, խմորեղէնով եւ զովացուցիչներով:

Մ. Մ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԳՐԱԿԱՆՈՒԹԻՒՆ

ՋՐՈՅՑ ԱՐԱԳԱԾԻ ՀԵՏ

Ու թեւ առած, սարեկ դառած, սար եմ կանչել ես մանկուց, —
Շատ եմ վազել ու երազել սարի անտառն հիանուրց:
Սիրով անմեռ նայում եմ դեռ Արագածին ոպխտակ,—
Ծով - Շիրակի գանձերով լի լեռնաշխարհը ոտքիս տակ:
— Ո՞ւր են քա՛ր, հո՛ղ, պճնազարդող անտառները այն շքեղ*) ...
Շա՞նթն է զարկել՝ կեանքից զրկել, թէ՞ մարդկային մի հին ցեղ:
Եւ լսում եմ սուտակադէմ Արագածի ձայնը խուլ,—
«Տէրն հողուորի դաշտը խլեց, նրան տուեց սարն ամուլ ...
Եւ գիւղացին սրեց կացին՝ անտառն արաւ ծնկաչոք,
Քրտինք ցանեց, ցորեն հնձեց, հինքը գարի կերաւ լոկ:
Եւ այն օրից սար ու ձորից ամպերն ինձ են գալիս լուռ՝
Երազելով այն կենսատու անտառները թաւշաուռ»:
Լռեց սարը եւ խաւարը գագաթներից չքացաւ,
Դալար մէջքով, արեւ - աչքով Շիրակ աշխարհն արթնցաւ ...
Ծեծեց շողը՝ բուրեց հողը, Արփաչայը ձայն տուեց՝
Անծայր ու պերճ դաշտերի մէջ մարգերի հետ համբուրուեց:
Երկինք երկիր վարդակարմիր հանդէս բացին արեւով,
Լեռների մէջ աչքը թարթեց քաղաքն ինչպէս զարթնած ծով:
Ողջը պեղեց արեւը մեծ՝ մտած տներ ու խրճիթ,—
Խորքերն հասաւ ու կեանք տեսաւ՝ համասփիւռեց հուր, ժպիտ ...
Մանուկների՝ ծովն աչքերի ոսկեզօծեց կենսաթով,
Հանդ ու արտեր, ծիլ ու վարդեր սնեց անուշ իր կաթով:
Եւ քաղաքը լոյսի ափը կրծքին սեղմեց մանկան պէս,
Նայեց մի պահ իր բարձրագահ լեռն աշխարհին ջինջ ու վէս,
Կարծես նա դեռ երազում էր (ինչպէս մի օր ես մանկուց),—
Շիրակի ծով լեռնային, զով անտառներ հիանուրց:
—Ա, բանեն թող արեւակոխ մեր սարերին ծառեր շատ,
Ծաղկանց միջով զիլ կարկաչով վազէ կեանքը մեր զուարթ ...
Ու կը տեսնեմ մեր լուսադէմ անտառները՝ սարերին,—
Եթէ կեանքով, կամ թէ երգով ընկեր դառնամ դարերին:

*) *Հազարամեակներ առաջ անտառներ են սօսափուել Շիրակի լեռների վրայ:*

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԲԱՆԱՍՏԵՂԾՈՒԹԻՒՆ

ԽՆԴՈՒՆ ԿԱՑ, ՋԱՆ...

Մայիսմէկեան արեւի պէս,
Արեւի պէս խնդուն ես, ջա՛ն,
Աչերիդ մէջ աստղերի պէս
Շողշողում են լալ ու մարջան:

Վզիդ կապած կարմիր լալա,
Քայլում ես յաղթ, հպարտ, անպարտ,
Իմ անուշիկ պիոնէր բալա,
Քայլում ես յաղթ, խնդում զուարթ:

Բարձր պահած դրօշ մի ալ,
Նայում ես դու կեանքի հեռուն,
Աչերիդ մէջ՝ զմրուխտ ու լալ,
Աչերիդ մէջ՝ պայծառ գարուն:

Քայլի՛ր, քայլի՛ր, քայլի՛ր ուժգին,
Երգի՛ր խրոխտ, խնդա ուրախ,
Մեր մեծ երկրում մայիս մէկին
Հզօր երթ կայ, ե՛ւ երգ, ե՛ւ խաղ:

Նայի՛ր, նայի՛ր, գալիս են, հէ՜յ,
Ինչքա՛ն — ի՛նչքան խրոխտ շարքեր,
Սոցիալիզմի շէնքը կերտող
Ջահել ու ծեր միլիո՛ն շարքեր:

Օ՛, ինչե՛ր չեն տեսել նրանք
Սեւ անցեալում մայիսմէկին,
Ինչքա՛ն անգին զոհեր տուել
Արնածարաւ ցարի սրին:

Քայլի՛ր, քայլի՛ր, քայլի՛ր ուժգին,
Էդ օրերը անցան կորան.
Մեր մեծ երկրում խորհրդային
Տօն է, բերկրանք մայիսմէկեան:

Մայիսմէկեան արեւի պէս,
Էսօրուայ պէս խնդուն կաց, ջա՛ն
Աչերիդ մէջ աստղերի պէս
Թող շողշողան լալ ու մարջան:

ԳԷՈՐԳ ԳՐԻԳ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ ու թանաքով եւ մեքենայով:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (1:)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Ներսէսեանը, որ կ'ուզէր Հրատարակչական Ընկերութեան ժողովի մանրամասնութիւններուն ծանօթանալ, Աբրահամեանի օձիքը բաց չէր ձգեր սակայն.

— Տօ, օրհնած, մէկ խօսքդ վերջացուր, վերջը ի՞նչ եղաւ:

— Ի՞նչ պիտի ըլլար որ, գլխարկը վերցնողը սրահէն դուրս փախաւ: Կարծես թէ Հրատարակչականի հասցէին ըսածները բաւական չըլլային, մեր Վահէն ճառը վերջացուց մօտաւորապէս հետեւեալ խօսքերով. «Տաճկաստանի մէջ սուլթանական եաթաղանը կը կոտորակէ մեր ժողովուրդը, իսկ հոս՝ Կովկասի մէջ ալ, առանց նկատելի ցնցումներու հայութիւնը ճերմակ ջարդով կը կոտորուի, որ աւելի վատ է քան որ եւ է կոտորած»: Անշուշտ տաք գլուխ երիտասարդութիւնը խելագար կը ծափահարէր, մինչ նախագահն ու անդամները չփոթած՝ կը մեկնէին սրահէն: Կասկած չունիմ որ այդ ընկերութեան գլխուն փորձանք մը գալու է:

— Ամբողջը ա՛յդ է,— հարցուց Վահանեանը, որ պահ մը դադրեցուցած աշխատանքը՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր Աբրահամեանի պատմութեան.— Տակնուվրայ լինելու պատճառ մը չեմ տեսներ. հէր օրհնած, ամբողջ ջաղացը ձեռքէ կ'երթայ ու դու ջախջախի մասին կը մտածես ... Այդ մշակութային ընկերութիւնները Հրատարակչականները, Մարդասիրականները մէկ խական արժէք ունին միայն. անոնք քնաբեր օրօրներ են, որ ժողովուրդը յոյսերով, ակնկալութիւններով գինովցած՝ փոխանակ ինքնագիտակցութեան գալու, մուշ մուշ քնանայ: Աւելի լաւ կը լինէր, որ բոլորովին չունենայինք այդ մեծածաղորդ անուններով ընկերութիւնները, այդ պարագային թերեւս ժողովուրդը աւելի յստակ տեսնէր իրականութիւնը եւ միջոցներ մտածէր պայքարելու համար ...

— Այսինքն՝ կռիւ:

— Այո, եթէ կ'ուզես, հոգեկան կռիւ:

Մինչ Վահանեանը իր աշխատանքին դարձաւ նորէն, մնացած ընկերներու մէջ սուր եւ կրքոտ վիճաբանութիւն մը ծայր առաւ: Դաւեանը, Նաթալեան եւ վերջէն վիճաբանութեան մասնակցող Ջանեանը կը գտնէին, որ օգտակար, նոյն իսկ անհրաժեշտ է այդ հարցը հրապարակով յուզել օգտագործելով ամէն պատեհական առիթները, ուրկէ ուղի ժողովրդական լայն զանգուածը ուշքի գայ:

— Պէտք է անվերջ խօսիլ, եթէ նոյն իսկ անմիջական հետեւանքի մը չհասնինք, — կը պնդէր Ջանեանը, —քանի որ կռուի մեր միակ զէնքը պիտի լինի համաժողովրդական փասսիւ ընդդիմադրութիւնը, կառավարութեան վանդալական օրէնքներուն դէմ: Հալածելով հայ լեզուն, ան իր հարուածը ուղղած է հայ ազգի ամենազգային գործօնին: Վերցուր լեզուն, տակը կը մնայ անդոյն, ճապաղ զանգուած մը, որ ոչ այս է եւ ոչ ալ այն, այլ նորաձեւ մասսա մը, որ անուն չունի: Մենք պարտաւոր ենք թերթերով, ճառերով, պրօշիւրներով դիմակազերծ ընել կառավարութեան քաղաքականութիւնը, մատնանշել վտանգը, քանի ուշ չէ: Ես համաձայն եմ,— վերջացուց խօսքը բժիշկ Ջանեանը, որ հանդարտ եւ ծանր ծանր կը խօսէր,— որ կառավարութեան ռուսացման ծրագրի դէմ կռուելու համար՝ ամէն հնարաւոր միջոցով արթնցնենք ժողովուրդը, ամէն միջոց օգտագործելով ցուցնենք սպառնացող վտանգը, յուզենք մտքերը: Թողէ վերջ ժողովուրդը բնազդօրէն իր ճամբան կը գտնէ:

Իսկ Աբրահամեանն ու Ներսէսեանը ըստ էութեան համաձայն լինելով կը գտնէին, որ պետական օրէնքով ազգային ծխական վարժարաններու բռնի փակումէն վերջ, բացի մէկ քանի թեմական վարժարաններէն, որոնք եղած պահանջին չէին կրնար բաւարարութիւն տալ, Հրատարակչականի նման մշակութային հաստատութիւնները չինարար դեր մը ունէին կատարելիք: Հետեւաբար, պէտք է ըղգուշաւոր լինիլ այդ հատուկտոր հաստատութիւնները եւս չվտանգելու համար:

— Պէտք է թաքթով գործել, — կը պնդէր Աբրահամեանը,— մենք արդէն հսկայական գործ մը ունինք, որ բոլոր ուժերը կլանած է: Պէտք չէ որ նոր ճակատ մըն ալ հոս բանանք: Աղէկ զատ, հազիւ թէ քանի մը ազգային զուտ ուսուցում կրող հաստատութիւններ մնացեր են: Գիտենք ալ որ ռուս օտարակեր կառավարութիւնը չքմեղանքի մը կը սպասէ ատոնք ալ մէջտեղէն վերցնելու համար: Ամէն պարագայի առիթը մենք ինքներս պիտի տանք:

— Միեւնոյն բանն է, առիթ տուեր ես թէ չէ,— կը հակաճառէր Դաւեանը, որ ընդհանրապէս շատ խօսիլ չսիրելուն՝ հազիւ երբեմն միայն կ'արտայայտուէր.— կառավարութիւնը ժամանակը եկած որ համարէ՝ ինք առիթ մը կը ստեղծէ: Պարզ է որ մենք կամայ ակամայ այդ հարցի պատճառով պիտի ճակատինք կառավարութեան դէմ:

Մինչ սենեակի մէջ վիճաբանութիւնը կը շարունակուէր, նորեկի մը ձայնը լսուեցաւ դրսի պատշգամէն, ուր Ներսէսեաններու ընտանիքը հարեւան հիւրերու հետ իրիկուան թէյը կ'առնէր: Ձայնը կը հարցնէր.

— Ընկերներս եկա՞ծ են ...

— Այո, բոլորն ալ հաւաքուած են, Պ. Պաստամեան: Ձէ՞ք ուզեր բաժակ մը թէյ առնել մեզ հետ.— կանացի ձայն մը պատասխանեց նորեկին:

— Ոչ, շնորհակալութիւն, արդէն շատ ուշացեր եմ ...

Անմիջապէս վերջը, սենեակի դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ Պաստամեանը երիտասարդի մը ընկերակցութեամբ.

— Բարեւ, արդէն հաւաքուա՞ծ էք:

— Պետրոսեանն ու Վահէն դեռ չեն եկած,— պատասխանեց Ջանեանը ձեռքի նամակը մէկդի դնելով.—բայց կարծեմ մենք կրնանք սկսիլ, առանց սպասելու:

— Անշուշտ սկսինք, մանաւանդ կարգ մը կարեւոր հարցեր եւս ունինք — եւ աթոռ մը քաշելով՝ տեղաւորուեցաւ Ջանեանի կողքին.— կ'երեւի, Պետրոսեանը նոյն իսկ մոռցեր է թէ ժողով ունինք այս գիշեր: Այդ շատ անգամ կը պատահի անոր,— ու կարծես նոր նկատելով իր հետ ներս մտնող երիտասարդը, որ շուարուն սեղանի մօտ կանգնած մնացեր էր, ընկերներուն դարձաւ զարմացկոտ նայուածքով մը.— չճանչցա՞ք, մեր Թիֆլիսորդն է, քիչ առաջ միայն հասաւ:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՀԵՐՈՍԻՆ ՇԻՐԻՄԸ

Ոսկեմայրդ Անահիտ,
Աստուածուհի՛ հանճարածին,
Վահէվահեան մեհեանին,
Ծփէ՛ հոգիս՝ աւազանին մէջ արեւա-
ծոր …

Բագիններուդ զերթ քրմապետ՝
Ահա՛ հագած իմ ծիրանի,
Եւ ո՛վ վահագն,— Ո՛յժը ցեղին,
Տո՛ւր ինձ հուրէ - հանճարիդ՝
Խո՛վքն անհուն, ստեղծիչ,
Որ երկունքէդ գալարուած՝
Քնարս հոգւոյդ ի վերայ,
Ես հերոսին, ես հերոսին՝
Դամբարան մը քանդակեմ …
Ո՛չ կիսանդրի, եւ ո՛չ արձան մահկա-
նացու,
Վահագնդ իմ հրեղէն,
Տո՛ւր բազուկիդ ոյժն անկշի՛ռ, աստ-
ուածային,
Որ մահուան պէս յափշտակեմ՝
Ընթո՛ստ աշխարհն՝ Սասնոյ հպա՛րտ
սարերուն,
Եւ լեռներուն, եւ լեռներո՛ւն հայրենի՝
Չորիգոններն անսահման,
—Սի՛րտն Հայոց Աշխարհին …
Արծիւ մ'ահա թեւերը բա՛ց՝
Կատարներուն վրայ կամար,
Եւ, դէպի վար՝
Անդնդախոր կիրճերուն,
Ու դաշտերո՛ւն, հովիտներո՛ւն,
Անտառներո՛ւն հեթանոս՝
Կը մխրճէ աչկունքն իր՝
Գերահզօր իբրեւ փարոս …
— Համբո՛յր, համբո՛յր աչքերուն,
Հայրենիքի Տէ՛ր ու պաշտպան …
Օձերը մո՛ւթ ու թունաւոր՝
Կը հեռանան խորշերէն,
Խորշերուն խաղաղութի՛ւն կը տե-
ղայ,
Մինչ, բլուրներն բլթակներու բոցե-
րէն՝
Փողփողաշոյլ կը վառի՛ն՝
Ջահերու պէս Ազատութեան տեն-
չավառ …
Օ՛, դափնինե՛ր աստղահամար՝
Կ'իջնան վերեւ Հայդուկին …
Անդրանի՛կ, Անդրանիկ,
Լեռներու սո՛ւրբ, շանթահարող ուր-
ուական,
Բագինի մը սեմին վրայ՝
Թո՛ղ Բռունցքդ կարկառի …

ՈՒԽՏԱՒՈՐ

ՔԻՉ ՄԸՆ ԱԼ ԻՆՄԻ Մ'ՆՈՒԿՆԵՐ

Փոքրիկները բակին մէջ քարեգնդակ
կը խաղան,
Ու կը խայտայ հոգիներն հրճուանքէն
վայրկեանի ․
Կ'անդրադառնամ ես ինծի ու կը զգամ
պահ մ'անվարան
Թէ անոնցն է հանոյքը, միայն անոնց
արժանի ։
Անկնդրելով մանուկի իրենց անմեղ
խօսքերուն,
Խնդութեամբ կը լեցուիմ, կ'ուզեմ
բոլորը գրկել,
Սեղմե՛լ, սեղմել ուժգնօրէն կրծքի
վառոյժ վանդակին,
Իրենց անմեղ ականջին եղբայրօրէն
շշնջել …
Քի՛չ մ'ալ ինծի՛, մանուկնե՛ր, տուէք
ձեր այդ հանոյքէն
Ձեր կանչերով, ճիչերով, քրքիջնե-
րով, երգերով ․
Լեցուցէք սա սպառած հոգին որ ալ
ինքնիրեն
Տառապի հրճուանքին ու երգերուն
կարօտով ։
Փոքրիկները բակին մէջ քարեգնդակ
կը խաղան
Կ'անկնդրեմ ես իրենց, մինչ աչքերս
կը լենան …

Ա․ ԱՆԱՀԻՏԵԱՆ

ՄԻՏՔ ԵՒ ԱՐՈՒԵՍՏ

ՌՈԴԷՆԻ ԱՐՈՒԵՍՏԻ ՓԻԼԻՍՈՓԱՅՈՒԹԻՒՆԸ

— ․ —

Փօլ Կսէլ, որ ծանօթ է իր թանկագին յուշերով ու գրուցագրութիւններով Օկիւսթ Ռոտէնի կեանքէն, երբ վերջերս խօսք դարձաւ թէ յանձնախումբ մը կազմուած է Փարիզի մէջ կանգնելու համար Պալզաքի արձանը, զոր պատրաստած էր անմահ քանդակագործը, յօդուածով մը կը խօսի Ռոտէնի արուեստին ու գործերուն մասին ։

Արուեստի մէջ, կը գրէ Փօլ Կսէլ, նոր օրերու Միքէլ - Անճէլօն որ Օկիւսթ Ռոտէնն է, կը հետաքրքրուէր միայն ու միայն մտածումով ։ Ըստ իրեն, արուեստագէտը, այն որ արժանի է այս անունին, կրնայ կնոջ մը երանքներուն կամ այլ մարդու մը իրանին պատկերովն իսկ արտայայտել մտածումը, որ կը լեցնէ իր հոգին ։ Արդարեւ անհնար չէ զանազան արտայայտութիւններ դրոշմել կենդանի ձեւերու վրայ ։ Մտածում դնել ստեղծագործութեանց վրայ, ինչպէս Եհովայի հոգին կը թռչէր քաոսին ջուրերուն վրայ ։ Մտածման այդ յղութիւնը, պարզ խօսքով՝ ստեղծագործութիւնը, ըստ ոմանց արտայայտութիւնն է կարգ ու կանոնին եւ բանականութեան, ըստ ոմանց՝ կիրքին եւ գգայապաշտութեան, եւ վերջապէս ոմանց համար ալ՝ յուսահատութեան եւ տառապանքի ։

Ռոտէն ամէն ստեղծագործութեան մէջ կը տեսնէր տարօրինակ անհաւասարակշռութիւն մը, որ ըստ իրեն՝ գոյութիւն ունի հոգւոյն եւ մարմնոյն միջեւ ։ Եւ անկարելի, բոլորովին անհնար կը գտնէր իմացականին եւ ֆիզիքականին համադրութիւնը ։ Միտքը կը ցանկայ գիտութեան, սիրոյ, անհունին ։ Ընդհակառակն միսը կ'ընկճէ իմացականութիւնը, կը կապէ թռիչքը, արժեկորոյս կը դարձնէ կիրքը ։

Ահա այս պայքարն է, ընդմէջ հոգւոյ եւ մարմնոյ, զոր Ռոտէն կ'արտայայտէ իր գործերով ։

Առնենք Centaureseը, որ կը պատկերացնէ այդ երկուութիւնը ։ Կնոջական իրանը ցաւագին պրկումով մը կը դառնայ դէպի երկինք, մինչ մարմնոյն ստորին մասը, ձիու գաւակ, կը կքի, սմբակները խրելով հողին մէջ ։

Եւ ահա Յովհաննէս Մկրտիչը ․ — երկնային ուժ մը ոտքի կը կեցնէ տըկար էակ մը, հակառակ անոր կամքին՝ պարտադրելով կատարել գերմարդկային առաքելութիւն մը ։

Ահա Քալէցի քաղքենին,— հոգին կը բռնանայ մարմնոյն վրայ՝ զայն մղելով դէպի զոհաբերութիւն ։

Ահա Գեղանին Հօլմիէրը,— անշէջ կիրքը կը չարչարէ մահամերձ մարմինը ։

Եւ վերջապէս ահա Մտածողը, — իմացականութեան ճիգը կը սպառէ, իր ծանրութեան տակ կը կքէ մարդը, երբ կը նայի Բացարձակին ։

Մենք դեռ կը խօսինք Ռոտէնի մասին,— իր զրոյցներով այնքան թելադրական՝ արուեստի հարցերու մէջ ։

ԴԱՐՁԵԱԼ ՊՈՒՇԿԻՆԻ ՄԱՍԻՆ

Գրած էինք թէ Պուշկինի մահուան հարիւրամեակին առթիւ, Ռուսիոյ ինչպէս Հայաստանի մէջ կը կազմակերպուին մեծ հանդիսութիւններ ։

Հայաստանի Պետ․ Հրատարակչականը լոյս ընծայած է արդէն հատոր մը, որ կը պարունակէ Պուշկինի բանաստեղծութիւնները եւ հէքեաթները,— հաւաքածոյ մը թարգմանութիւններու, զորս կատարած են Ղ․ Աղայեան, Յովհ․ Թումանեան, Յովհ․ Յովհաննիսեան, Ալ․ Ծատուրեան, Կ․ Կրասիլնիկեան, Աթ․ Խնկոյեան, Դ․ Դէմիրճեան եւ Զարեան ։

** Պուշկինի յանձնախումբը կը պատրաստէ օրացոյց մը, գալ տարուան համար, որուն իւրաքանչիւր էջին վրայ պիտի երեւին Պուշկինի նըկարները եւ ապրած վայրերուն պատկերները, բանաստեղծին գծագրութիւնները, ձեռագիրներուն պատկերները,— օրացոյցի էջերուն հակառակ կողմն ալ պիտի տպուին յօդուածներ, յուշեր, Պուշկինի նամակներէն քաղուածքներ ։

Լէնինկրատի մէջ ցուցահանդէս մը բացուած է, ուր կը ներկայացուին ռուս արուեստագէտի մը 150 նկարները, բոլորն ալ Պուշկինի կեանքէն առնուած ։

Ի ՓԱՌՍ ԳԻՆԻԻՆ

Փարիզի Զարդանկարչութեան Թանգարանը ցուցահանդէս մը բացաւ վերջերս, ներկայացնելու համար «որթատունկը եւ գինին արուեստի մէջ» ։

Այդ ցուցահանդէսը տեսակ մը պատմութիւն է, որ կ'ոգեկոչէ արքունական գինարբուքները, մեհենական գինեձօները, կրակէ զուարթութեան յիշատակները ։

Արուեստներու պատմութեան մէջ գինարբուքը նիւթ մըն է որ չատ է ներշնչած բոլոր արուեստագէտները, խեցեգործն ու նկարիչը, ինչպէս բանաստեղծն ու որմնադիրները ։

Թանգարանը այսպէս կը ցուցադրէ միջնադարեան ըմպանակները, Վենետիկեան սկահակները, Ֆլանտրեան փարչերը, Պալարեան դաչխուրանները, վերջապէս անգլիական, գաղղիական, հոլանտական կամ ռուսական վանակնեայ բաժակները ։ Մասնաւոր բաժինի մը մէջ՝ ԺԵ․ եւ ԺԶ․ դարերու գեղազարդ յախճապակիները, — բըղուղներ, հաղաղակներ, կարասներ, խաւեակներ, կուժեր, դդումներ, սըրուակներ (օ՜ լեզուդ իմ անուշ, ի՜նչպէս ալ գիտես բոլորին անունը,— արդարեւ մեր լեզուն հարուստ է անօթներու անունով, ինչ որ կ'ենթադրէ քաղաքակրթութիւն մը եւ արուեստ մը ։ Այս առթիւ, փակագծի մէջ, պատմութիւն մը․— Երբ Պարսից թագաւորը չկրցաւ պարտութեան մատնել Հայոց քաջ սպարապետը, Մուշեղ Մամիկոնեան, որ ընդհանրապէս ճերմակ ձիու վրայ կը հեծնէր, չինել կուտայ գինիի բաժակ մը՝ վրան Մուշեղ Մամիկոնեանի նկարը ճերմակ ձիով ։ Եւ ամէն անգամ որ սեղան նստէր, կ'ըսէր․— Բերէք բաժակս եւ թող ճերմակ ձին գինի խմէ) ։

Հելլէնները եւս չատ յառաջդիմած էին գինիի բաժակներու վրայ զարդանկարչութեան մէջ,— ցուցահանդէսին մէջ կը տեսնուին նմոյշները սեւ պատկերներով անօթներու ։

Թանգարանը կը ցուցադրէ նաեւ որմանկարներ, գծագրուած գորգեր, որոնց վրայ՝ հրաշալի կենդանութիւն մը պատուական ողկոյզներու եւ այգիներու ։ Ինչպէս նաեւ դիցաբանական դրուագներ Բագոսեան տօներէ ։

Դարձեալ, ցուցադրուած են նաեւ պապիրոսներ գինեվաճառութեան մասին գրուած ։ Կան նաեւ քանդակագործութիւններ,— բագոսուհիներու պարը այգիներու մէջ, որթատունկի բարունակներով պսակաւոր ։

Որթատունկին եւ գինիին աստուածացումն է որ կը կատարուի Փարիզի Զարդանկարչական Թանգարանին մէջ ։

ԷՋ ՄԸ ՖՐԱՆՍԱԿԱՆ ՄԱՄՈՒԼԻ ՊԱՏՄՈՒԹԵՆԷՆ

— ․ —

Շուտով կը տօնուի ֆրանսական «մեծ մամուլ»ին հարիւրամեակը ։ Մեծ մամուլ ըսելով պէտք է հասկնալ այն թերթերը, որոնք չեն ներկայացներ քաղաքական հոսանք մը, կուսակցական ուղղութիւն մը,— անոնք նուիրուած են պարզապէս լրագրութեան ։

Հարիւր տարի առաջ, Փարիզի մամուլը յեղաշրջուեցաւ յանկարծ, երբ լոյս տեսան երկու օրաթերթեր՝ հրապարակագրութեան աւանդութիւններէն բոլորովին տարբեր ձեւով մը ։

Մինչեւ յուլիս 1836, Փարիզի մէջ լոյս կը տեսնէին Le Constitutionnel, Le Moniteur, Le National, Les Débats եւ ուրիշ կարեւոր թերթեր, որոնք ոչ միայն կը ներկայացնէին քաղաքական կամ կուսակցական ուղղութիւն մը, այլ եւ գրեթէ հասանելի չունէին, բաժնեգինը տարեկան 80 ֆրանք էր, ինչ որ չատ սուղ էր,— այս պատճառով թերթ կը կարդային միայն ունեւորները ։ Թերթի մը գոյնը եւ ոռակական արժէքը կապուած ըլլալով իր ընթերցողներուն մտաւորական պաշարին, բարեկեցիկ եւ ուսումնական բաժանորդներու սիրած թերթը անշուշտ պիտի ըլլար այն, որ կը չօշափէր տեսաբանական հարցեր, բարձըր քաղաքականութեան մասին վիճաբանութիւններ ։ Կրճատել բաժնեգինը, կը նշանակէր թերթը մատչելի դարձնել ժողովուրդին, որ պիտի պահանջէր անշուշտ իր ճաշակին եւ մարսողութեան յարմար նիւթեր ։

Այդ էր որ կը կատարէին երկու նոր օրաթերթեր, Le Siècle եւ La Presse, որոնք այդ յեղափոխութիւնը կատարելով՝ կը մատնուէին մեծ դժուարութիւններու ։ Ի՞նչպէս գոցել թերթերուն բացը,— աժան ծախելով թիրաժը կ'աւելնար եւ ծախքերը կը չատնային ։

Էմիլ տը Ժիրարտէն կը կոչուէր այն հրապարակագիրը, որ յաջողեցուց մամուլի այս յեղափոխութիւնը ։ Ան է որ ստեղծեց ծանուցումներու աւանդութիւնը ։ Ծանուցումները առաջ անծանօթ էին, եւ թերթերը երբեք տեղ չէին տար ծանուցումներու ։ Էմիլ տը Ժիրարտէն ծանուցումներու հասոյթով փակեց թերթին բացը, այսպէս էր որ մամուլը յանկարծ կերպարանափոխուեցաւ ։

Էմիլ տը Ժիրարտէնի թերթը լոյս կը տեսնէր հետեւեալ ձեւով․— Առաջին էջ, գլուխը՝ լուրեր արտասահմանէն, վարը՝ թերթօն մը ։ Խմբագրական մը en cheval, այսինքն առաջին էջէն երկրորդ էջ ցատկած, (ընդհանրապէս օրուան հարցերուն մասին) ։ Ներսի էջերը՝ զանազան լուրեր եւ թղթակցութիւններ ։ Չորրորդ էջը՝ նորութիւններ գրական - գեղարուեստական կեանքէ, յետոյ սակարան, թատերական եւ առեւտրական ծանուցումներ ։

Առաջին էջի թերթօնը տը Ժիրարտէն առաջին անգամն ըլլալով նուիրեց վէպին ։ Եւ հրատարակեց Պալզաքի Տունը մնացած աղջիկը, յետոյ Ալեքսանդր Տիւմայի, Ֆրէտէրիք Սուլիէի գործերը, մինչ միւս թերթերը կը շարունակէին թերթօնով տալ գըրական ու թատերական քննադատութիւններ ։ Ժողովուրդը սկսաւ փնտռել տը Ժիրարտէնի թերթը, միւս թերթերը հետզհետէ ինկան, այնքան որ ի վերջոյ ստիպուեցան իրենք եւս վէպեր հրատարակել ։ Le Constitutionnel թերթը, որ 10.000 բաժանորդ կորսնցուցած էր, 100.000 ֆրանք վճարեց Էօժէն Սիւի՝ հրատարակելու համար Թափառական Հրեան ։ Անօգուտ, տը Ժիրարտէնի թերթը աննախընթաց յաջողութիւն մը գտաւ, այնպէս որ միւս թերթերը սկսան ծանր յարձակումներ կատարել տը Ժիրարտէնի վրայ ։

Տը Ժիրարտէն գրական ասպարէզ մտած էր Էմիլ վէպով, որ մեծ հետաքրքրութիւն արթնցուցած էր անոր համար որ իր կեանքն իսկ կը պատմէր եւ հանրութեան կը յայտնէր խորհրդաւոր ծննդեան մը գաղտնիքը, 22 տարեկան էր այդ շրջանին, կրակուբոց տղայ մը, վառ երեւակայութեամբ եւ անսահման փառասիրութիւններով ։ Այդ յորդազեղ երեւակայութիւնը եւ իր վրայ խօսեցնելու մարմաջն էր որ իրեն տունտուաւ գրելու հետաքրքրական պատմուածքներ և յօդուածներ ։ Իր այդ ճաշակն էր, որ մղեց զինք իր հիմնած շաբաթաթերթը կնքելու Գող անունով ։ Տը Ժիրարտէն հիմնած է նաեւ La Mode թերթը, որ աննախընթաց յաջողութիւն ունեցաւ ։ Այնուհետեւ հիմնեց Օգտակար գիտելիքներու թերթը, ինչպէս եւ ուրիշներ, որոնց խմբագրութեան ընթացքին մշակեց այն ծրագիրը, զոր պիտի գործադրէր ի վերջոյ հիմնելով La Presseը եւ յեղաշրջելով ամբողջ մամուլը, հոգ չէ թէ բոլորը թշնամի դարձնելով իրեն ։

Այդ թշնամութիւններուն պատճառով, դատարան դիմեց բողոքելով վարպետ հրապարակագրի մը դէմ, որ նախատած էր զինք ։ Le National թերթին տնօրէնը, Ժիրարտէնի նման կըրակուբոց երիտասարդ մը, Արման Քարրէլ գայթակղեցաւ դատական միջամտութենէն, աւելի եւս ծանր բաներ գրեց Ժիրարտէնի դէմ, որ զինք մենամարտի հրաւիրեց ։ Մենամարտը տեղի ունեցաւ Վէնսէնի անտառին մէջ, Քարրէլ փորէն ծանրապէս վիրաւոր՝ մեռաւ երկու օր վերջ ։ Ու Ժիրարտէն իր ամբողջ կեանքի ընթացքին կրեց այդ մահուան ծանրութիւնը ։ Այդ դէպքէն յիսուն տարի վերջ մեռաւ, բայց Քարրէլի բարեկամները ներած չէին տակաւին իրեն ։

Այսուհանդերձ ֆրանսական մամուլի պատմութիւնը կը ներէ իրեն, որ իր կորովի նկարագրով ճամբայ հարթեց հրապարակագրութեան ապագայ նուաճումներուն ։

«ԼԷՆԻՆԸ ՀԱՅԿ․ ՖՈԼՔԼՈՐԻՆ ՄԷՋ»

— ․ —

Հայաստանի պատմութեան եւ գրականութեան ուսումնարանը վերջերս լոյս ընծայեց «Լէնինը հայկ․ փոլքլորին մէջ» խորագրով ժողովածու մը, որ կը պարունակէ 30 ժողովրդական պատմուածքներ, երգեր եւ հէքեաթներ, բոլորը՝ Լէնինի մասին ։ Ցառաջաբանը գրած է Կ․ Մելիք - Օհանջանեան ։

Ժողովածուին մէջ աչքի կը զարնէ չափածոյ Լէնին փաշան ։

ԱՄՊ

—•—

Վերջին դու ամպ ցանուցրուած փո-
թորկի,
Միայն դո՛ւ ես լազուրումը երկնքի,
Միայն դո՛ւ ես տաղտուկ ստուեր տա-
րածում,
Միայն դու ես պայծառ օրը թախի-
ծում ։
Քիչ առաջ դու երկինքն էիր շուրջպա-
տել,
Եւ կայծակն էր քեզ ահարկու փաթա-
թել,
Խորհրդաւոր որոտ էիր արձակում
Եւ անձրեւով ջրում հողը պապակուն ։
Բաւ է ։ Չքուիր ։ժամանակը քո ան-
ցաւ,
Խաղաղուեց հողմն, եւ երկիրը զովա-
ցաւ,
Ու փարելով տերեւներին զգուալից
Քեզ քամին է վանում խաղաղ երկն-
քից ։

Ա․ ՊՈՒՇԿԻՆ

ԵՐԳ

(ԲԱՐՐԻ ԿՈՐՆՈՒՈԼ)

—•—

Խմում եմ կենացդ, Մերի,
Մերի իմ սիրելի,
Լուռ փակել եմ ես դռները
Եւ մենակ, առանց հիւրերի,
Խմում եմ կենացդ, Մերի ։

Կարող են սիրուն քան Մերին,
Քան իմ Մերին լինել,
Քան այդ փոքրիկ փերին,
Բայց չի լինի է՛լ սիրելի,
Քան կայտառ, քնքոյշ իմ Մերին ։

Դէ՛, երջանիկ եղիր, Մերի,
Կեանքի իմ արեգակ,
Ո՛չ թախիծ, ոչ ցաւ, Մերի,
Ո՛չ օրեր դժնդակ,
Թող չունենայ Մերին ։

Ա․ ՊՈՒՇԿԻՆ

Թարգմ․ Արտաշէս Տէր Մարտիրոսեան

Ծանօթ․— Բարրի Կորնուոլ (1787—1874) անգլիական բանաստեղծ, որին Պուշկինն իր կեանքի վերջին տարիներում հաճոյքով նմանութիւններ էր գրում ։ Այս բանաստեղծութիւնը Բարրի Կորնուոլի մի բանաստեղծութեան չատ հեռաւոր նմանութիւնն է ։

Պուշկինի այս բանաստեղծութեան մէջ արտայայտուած է շոտլանդական երգի ոգին ։ (Ծանօթութիւն Վ․ Բըրիւսովի) ։ (Թիֆլիզի Պրոլետարէն) ։

Արձակ երգեր

— ․ —

Նորէն ահա գիշերն իջաւ․
Ցաւե՜ր … երգ ու երազանք,
Կոյս լուսընկան ճերմակ ու մերկ,
«Սի՛րտ իմ, ի՞նչ է քու բաղձանք» ։

Դուրսը լոյսե՛ր, երգ ու պար կայ,
Երթանք սի՛րտ իմ, սէր ու վարդ կայ,
Դուրսը լոյսեր սէր ու խնդում
Սիրտ իմ, խմէ գաւաթն այս լեցուն ։

Հեղեղո՛ղ, հրդեհող այս գինին
Հզօր է մարամուտը որպէս,
Դաշտերը բուրմունք տարփագին,
Անտառը՝ դրախտն էր կարծես ։
Ջովաշունչ մարգերն ու առուն …
Գիշերն այն, ու երգը՛ սոխակի,
Ոսկեծամ սէր աղջիկն անանուն
Ու հովը բարկ շունչ մեխակի ։
Ոսկեծամ սէր աղջիկն անանուն …
Ի՜նչպէս ես մոռնամ այս գիշեր ։

ԲԱԲԳԷՆ Պ․

ՓԱ՛ՌՔ ՌԱԶՄԻԿՆԵՐՈՒՆ

— ․ —

(ԲԱՆԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ)

Կ'ուզեմ որ Հայու ազնուական լըռութիւնը տիրական դառնայ պահ մը այս սրահի փակ դռներէն ներս, ու ես խաղաղութեան ուժին տակ հպարտութիւն ունենամ նայիլ այն աչքերուն՝ որոնք եկած են մեր կամաւորներուն զոհաբերումին կամքը դիտել եւ անոնց անջնջելի վճռականութիւնը ծափահարել անգամ մը եւս ։

Ռազմիկներու եւ Կամ․ Միութեան հանդէսը, հանդէսն է անոնց որոնք հայ ժողովուրդի ներհուն մտածումներուն եւ հերոսական գաղափարներուն ասպետական ներկայացուցիչները դարձան, ու մարտնչումի հրեղէն ուժերով հրահրեցին մեր ազգային ազատութեան յաւիտենական իտէալը ։ Մեր հայրերու անընկճելի կորովն ու արիութիւնը միակ ժառանգութիւնն է որ մեզ մեծ արշալոյսի անվեհեր հաւատքին կը կապէ ։

Սերտենք այդ փառաւոր ժառանգութիւնը ։ Եւ թոյլ տուէք որ ես այսօր վերյիշեմ այդ ժառանգութեան մէկ անյուն հերոսը, Հայոց սպարապետ Վահրամ Պահլաւունին, որ Բագրատունեաց փառքի արեւամարին, իր ճերմակ մազերը ցցեց ու դարձաւ պատերազմի վաղեց ։ Այնտեղ, կռուի մէջ մեռաւ ծերունի զօրավարը իր որդւոյն հետ, գեղեցկացնելով ապագայ սերունդին հաւատամքի հողն ու ռազմական ոգին ։

Ու նման քանի՞ հզօր վարպետներ հայ աւերակներու սրբութեան առջեւ գոռացին, եւ վերածնուող ազատութեան յաւերժական առաջնորդներ դարձան ։

Ինկաւ Բագրատունեաց հարստութիւնը, ինկաւ մայր հայրենիքը ։ Սակայն հայ ժողովուրդը բարձր պահեց իր առնական ճակատը, եռացուց հին արիւնը երիտասարդ աւազանին մէջ, եւ ահա ծնան նոր կորիճներ, նոր սպետներ, Փիլարտոս, Օշին, Գող Վասիլ, Ապիրատի հայրը, Ռուբէն, Թորոս եւն․, որոնք կերտեցին մեզի նոր հայրենիք մը, Կիլիկեան հարստութիւնը,— որ տեւեց մօտաւորապէս չորս հարիւր տարի ։

Եւ երբ դժոխային պարագաներու մէջ կորուսինք այդ հարստութիւնն ալ, մեր հայրերը մշակոյթի լոյսերուն մէջ շարունակեցին երգել յաղթանակի գինովութիւնը, մինչեւ որ 17րդ դարու վերջերուն, յանկարծ հայրենապաշտ բոցը շողաց Իսրայէլ Օրիի եւ Մինաս վարդապետի արդար մտածումներով ու շարժումներովը ։

Քիչ յետոյ պանծալի Դաւիթ բէկ վերստին շողացուց մեր սրբազան հաւատքի խորտակուած ճանապարհը ։

Վէրք չունինք մեր սիրտերուն մէջ, այլ յիշողութիւն կայ որ գաղափարի համբոյրներով կը սաւառնի ։

Իր հայրենիքի իտէալներուն կառչած եւ անոր դրօշը ամէնէն տխուր օրերուն իսկ բարձր պահել ջանացող ամէնէն աւելի վսեմ անձ չկայ մարդկային պատմութեան մէջ ։ Եւ եթէ կեանքը գաղափարէն իջած հաւատարմութեան մը սրբութիւնն է, թողէք որ ես վերյիշումի եւ ոգեկոչումի հպարտութեամբ շարունակեմ իմ խօսքերս ։

Հայկական հողի փոթորիկներուն դէմ հպարտացող բազմաթիւ ազգեր, ժամանակի ընթացքին հոլովոյթը թողեր է, ու իտէալապաշտ Հայը, մարդկային բաժանումներու էն նուիրական մեր ժողովուրդը միայն կրցեր է շարունակել ապրեցնել համազգային մեծ սէրը ։ Մեր ժողովուրդը միայն գիտցեր է շարունակել ազատագրական բախումներու պաշտամունքը, ու մարտնչումի պատմութիւնը պերճացուցեր է անսպառ կորովի նուիրական արիւններով ։

1820ական թուականներուն, Ներսէս Աշտարակեցին էր որ արիասիրտ կամաւորներու գլուխ կեցած վերանորոգեց կրակը նոր ու անկախ Հայաստանի ։

Եւ այնուհետեւ հայ առնականութիւնը նոր թափ առաւ երիտասարդ ու պայծառ ճակատներու առջեւ ։ Ցեղափոխութեան վերազարթումի յուշարձանին վերեւ կը փայլին բազմաթիւ ուխտաւորներու անմոռանալի անունները ։

Ալիշանը կը յիշեմ հիմա, մէկը մեր մտքի հերոսներէն, որ մայր հողէն չատ հեռու Վենետիկի վանական մէկ խուցին մէջ, դիւցազներգակ մատեաններու չուքին տակ երազեց հուժկու Աւարայրը, նայուածքը բոցավառեց եւ ալեւոր ճակտին մռնչիւնով դիտեց Հայոց աշխարհի նոր ու գեղեցիկ արշալոյսի ճանապարհը․

Ի զէն, ի վրէժ, օ՛ն անդր յառաջ,
Ի զէն, ի վրէժ, մի ձախ մի աջ,
Հապօն յառաջ ։

Եւ սերունդը ապրեցաւ, արդար մնաց ։

Ու օր մը, երբ աշխարհաւեր հալածանքին մէջ մայր հայրենիքը զոհերու սեղան դարձաւ, Կովկաս, Ամերիկա եւ այլուր ապաստանած մեր ցեղի ընտիրները ոտքի ելան առոյգ ու խիզախ, եւ կամաւոր վճռականութեամբ անհեղօրէն մարտնչեցան ։

«Հպարտ եմ հայկական բանակի հրամանատար ըլլալուս համար», կ'ազդարարէր աշխարհի, զօրավար Ալէմպին ։

Կռուողին համար անմիջական յաղթութիւնը պայման չէ, սակայն պայման է թէ կռուիլ գիտցող ու պայքարի իմաստութիւնը հզօր պահող ազգերն են միայն որ վերջ ի վերջոյ կը տիրանան հայրենիքի մեծ արշալոյսին ։

Հպարտ ենք եւ մենք ։

Արարայի յաղթանակը ծաղկեցուց հայ կորովն ու արիութիւնը, եւ անոր կցորդները՝ Ղարաքիլիսան ու Սարդարապատը ծաղկեցուցին հայ հողը ։

Վեց հարիւր տարիներէ ի վեր առաջին անգամ է, որ շնորհիւ գաղափարի ու զէնքի կամաւորներուն, մայր երկրի որոշ սահմաններուն մէջ համախմբեցինք մօտ մէկ միլիոն հայ ժողովուրդ ։

Ուրեմն, մենք աւելի ընկճուած չենք քան գոյութեան պայքարի իտէալը վառ պահող մեր հայրերը ։

Մեր ոգեւորութիւնը մեր երդումին առաքինութիւնն է եւ մեր խոստովանանքին արդարութիւնը ։

Հետեւաբար, թող թոյլ տրուի ինծի, որ դատի ու յաղթանակի պատկառանքին առջեւ, ձեր բոլորիդ վերհնչող ձայնը դառնամ պահ մը, եւ կանչեմ․ —

Ողջո՛յն ձեզ մեր կորիճներ ։ Ողջոյն ձեզ, հաւատացէք որ ձեր շարժումի ձայներէն է որ կը խլրտայ մեր երակներուն մէջ արիւնը կամքի, արիւնը՝ պայքարի, արիւնը՝ ազատութեան ։

ԿԻՒՐԵՂ ԽՐԱՅԵԱՆ

եկեղեցիին տոմարներուն մէջ գտած է փաստաթուղթեր որոնք կուգան հաստատել եղած լրատուութեան ճշդութիւնը: Փաստաթուղթերը կնքուած են:

Եթէ հաստատուի տուրք ծածկելու պարագան, այդ ժամանակի Թաղականները անձնապէս պատասխանատու պիտի նկատուին եւ պիտի ստիպուին հատուցանել պետական գանձին վնասը:

«Ռումբը նետած են միւս Հայերը»...

«Գուրուն» կը գրէ.— Եկեղեցիի Թաղականութեան ատենապետ Պայ Յովհաննէս Շահին Գայա հետեւեալը յայտարարեց.

— «Ռումբը տեսնելու համար պահականոց գացի: Փոքր նարկիլէի մը չափ է եւ քովէն պտուտակ մը կայ: Այս պտուտակը հանուելէ յետոյ միայն կրնայ պայթիլ ռումբը:

Ռումբը գտնուած է նկուղին փողոցի վրայ նայող պատուհանին տակը: Ամէն պարագայի մէջ դուրսէն նետուած է: Կը կարծեմ թէ ռումբը հոն նետած են միւս Հայերը, որոնց հետ վէճի մէջ եմ: Անոնց նպատակն է զիս զրպարտելու պատրուակ մը գտնել:

Արդէն, ապրիլ 11ին ստացայ սպառնագիր մը, որուն վրայ շատ արուեստագիտօրէն գծուած է կմախքի մը գլուխը, երկու ոսկորներով:

Ասկէ զատ, վերջին երկու տարուան ընթացքին 5 դատ բացին ինծի դէմ, բայց բոլորէն ալ անպարտ արձակուեցայ:

Միւս Հայերը ինծի դէմ կը չարժին միայն անոր համար որ ես կը պաշտպանեմ Թուրքերը եւ կը պնդեմ թէ Հայերը ծագումով Թուրք են: Այս պատճառով, երկու տարիէ ի վեր խնդիր չմնաց որ չյարուցանէին ինծի դէմ:

Միւս կողմէ,— կը շարունակէ Յովհ. Քէչիչեան,— նախկին Թաղականութեանց հաշիւները քննեցի եւ հաստատեցի որ 10 տարիէ ի վեր շարունակ սխալ պտոյտ կուտան կառավարութեան եւ տուրքի մաքսաննենդութիւն կ'ընեն: Անոնք 9 պաշտօնեայ կը գործածէին, մինչդեռ միայն 6 հոգին ցուցուցած են: Ցետոյ ամիսը 377 ոսկի ամսական կուտային, մինչդեռ միայն 135 ոսկի կը ցուցնէին ելմտական մասնաճիւղին:

Բնականաբար մասնաճիւղին իմացուցի այս կացութիւնը, ելմտական պաշտօնեաները կնքեցին տետրակները եւ քննութեան սկսան: Իրականութիւնը երեւան պիտի գայ իր ամբողջ մերկութեամբ

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԱՆԳԼԻՈՅ գաղթային նախարար Պ. Թոմըս, որ հարցաքննութեան ենթարկուած էր իր աղուն պատճառաւ, նոր ելմտացոյցին գաղտնիքները դուրս հանուած ըլլալուն համար, հրաժարեցաւ պաշտօնէն: Վարչապետը ընդունեց, յայտնելով թէ ինքն ալ այդպէս պիտի ընէր, եթէ իր տեղն ըլլար:

ԵԹՈՎՊԻՈՅ իտալական հրամանատարութիւնը արգիլեց պատժարկու երկիրներէ հասած ապրանքներու փոխադրութիւնը Ճիպութիէն Ատտիս-Ապէպա: Այս կարգադրութիւնը մեծ տհաճութիւն պատճառեց մասնաւորապէս Ֆրանսայի մէջ: Իտալական հրամանատարութիւնը կ'ըսէ թէ երկաթուղին կրնայ գործածուիլ միայն զինուորական փոխադրութեանց համար: Քանի մը օր առաջ 900 թոն պաշար հասաւ բանակին համար: Կացութիւնը կրնայ աւելի ծանրանալ, եթէ Իտալացիները պահանջեն պաշտօնապէս գործածել երկաթուղին, որ Ֆրանսական է:

*** Կ'ըսուի թէ Նէկիւսը Ֆրանսա պիտի գայ... Նանսէնեան անցագրով:

ԳՈՐԾԱԶՐԿՈՒԹԵԱՆ շաբաթական տեղեկագրին համաձայն, մայիս 16ին նպաստընկալ գործազուրկներու թիւն էր 434,077, ինչ որ 7037 հոգիի նուազում կը ցուցնէ նախընթաց շաբթուան վրայ: Մարտէն ի վեր նուազումը եղած է 55,560:

ԱԶԳԱՅԻՆ ՀԵՐՈՍ ԶՕՐ. ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՕՐՀՆԱՆ ԱՌԹԻՒ

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ՄԵԾ ՑԵՐԵԿՈՅԹ

ՓԱՐԻԶԻ 18ՐԴ ԹԱՂԱՄԱՍԻ ՔԱՂԱՔԱՊԵՏԱՐԱՆԻ ՇՔԵՂ ՍՐԱՀԻՆ ՄԷՋ, **Métro: Jules Joffrin**

ԱՅՍՕՐ, ԿԻՐԱԿԻ, 24 ՄԱՅԻՍ, ԺԱՄԸ 14.30ԻՆ

Նախաձեռնութեամբ՝ Յուշարձանի կեդր. Յանձնախումբին, Հայ զինուորական միութիւններու, Հ. Բ. Ը. Միութեան եւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Մասնակցութեամբ Ազգ. Մարմիններու եւ Միութիւններու:

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ ԶԱՐԵՀ ՊԷՅ ՆՈՒՊԱՐԻ

Կը թանախօսեն հայ զինուորական միութեանց ներկայացուցիչները՝ ԳՆԴ. ՇԱՀԽԱԹՈՒՆԻ, Պ. ՄԱՐՄԱՐԵԱՆ, ԳՆԴ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

գեղարուեստական ձոխ բաժին հայ արուեստագէտներու մասնակցութեամբ. ինչպէս նաեւ Սիփան-կոմիտաս երգչախումբին:

ԿԵՆԴԱՆԻ ՊԱՏԿԵՐ

Կը ցուցադրուին Անդրանիկի զէնքերն ու շքանշանները: Ներկայ կ'ըլլան քաղաքապետն ու օտար հիւրեր:

Տոմսեր՝ 5, 10 եւ 15 ֆր.:

ՀՈՎԱՆԱՒՈՐՈՂ ՄԱՐՄՆԻ ԿԱԶՄ.— Գեր. Տէր Վռամշապուհ եպիսկ. Քիպարեան, Զօր. Կորկանեան, Պ.Պ. Տիգրան խան Քէլէկեան, Աւետիս Խատիսեան, Վահան Մալէզեան, Տիգրան Կամսարական, Պօղոս Էսմէրեան, Լեւոն Կէրտան, Արշակ Չօպանեան, Տօքթ. Գոլոլեան, Արմենակ Համբարձումեան, Էսկար Շահին:

Կը մասնակցին՝ Համազգային, «Ապագայ»ի խմբագրութիւն, Հայ Եկեղեցւոյ Վարչութիւն, Հայ Արիներու Միութիւն, Դպրոցասէր, Սիփան-Կոմիտաս, Հայ Սպայից Միութիւն, Հայ Կամ. եւ Մարտիկներու Միութիւն, Հ. Բ. Ը. Միութեան Փարիզի Մասնաժողով, Զաւփահաս Որբերու Միութիւն, Ֆրանսական Բանակի Հայ Կամաւորներու Միութիւն, «Յառաջ»ի խմբագրութիւն, Հայ Կաթողիկէ Հոգաբարձութիւն, Հ. Մ. Ը. Մ.ի Սկաուտներ, Մ. Ռ. Ն. Աշակերտաց Միութիւն, Հայ Պետական Կարմիր Խաչ, Կապոյտ Խաչ, «Նոր Երկիր»ի խմբագրութիւն:

ԱՌՏՈՒՆ ՀՈԳԵՀԱՆԳԻՍՏ ՓԱՐԻԶԻ ՀԱՅՈՑ ԵԿԵՂԵՑԻԻՆ ՄԷՋ, ՄԱՍՆԱԿՑՈՒԹԵԱՄԲ ՎՐԱՑԱԿԱՆ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԻՆ.

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ Նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (Նախագահ Կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան). հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին).

Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն ՏԻԿ. Ա. ԳԵԽՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ԱՒՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ Հայ Արիները:
Ճազ, թօմպօլա, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ
Մուտք՝ 5 ֆրանք

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

Ի պատիւ դերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆԻ
31 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 3.30ին
Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres
մէթրօ Pont de Sèvres
կը ներկայացուի ՔՕՐՐԱՏՕ (5 արար)
գիներ՝ 10 եւ 5 ֆրանք:

Դաշտահանդէս եւ Ներկայացում

Ռոպէնսոնի պարտէզին մէջ, **MAISON FIQUET**
կազմակերպուած Հարաւային շրջանի «Յառաջդիմասիրաց» միութեան կողմէ, ի նպաստ վարժարանին
Յունիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10էն մինչեւ գիշերուան ժամը 10
ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ
կը ներկայացուի Ե. Օտեանի եւ Մ. Կիւրճեանի ՇԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆԻ:
ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ
Թառ եւ ռուսական նուագախումբ:
Անձրեւի պարագային ապահով մեծ սրահ:
Մուտք 3 ֆրանք:
Ճոխ պիւֆէ, դիւրամատչելի գիներով:
Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte d'Orléansէն առնել 128 թիւ հանրակառքը, որ միայն եռեք թիքէով ձեզ պիտի տանի մինչեւ Ռոպէնսոն, թէրմինիւս:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ԾՐԹՆԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ԵՐԵՔՇԱԲԹԻ 26 ՄԱՅԻՍ
MARDI 26 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3124

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԹՈՂ ԵՐԳԵԼՈՎ ՃԱՆՁՆԱՆ ՄԵՋ

Վերջերս շարք մը կազդուրիչ խրողութիւններ արձանագրեց «Յառաջ», այնքան աժգոյն տեղեկութեանց կարգին:

Հայկական համերգ՝ Փարիզի գլխաւոր կայանէն: Մարզական յաղթանակ՝ Լիբանանի եւ Իտալիոյ մէջ: Հազարհինգհարիւրամեակի առթիւ աննախընթաց տօնակատարութիւն մը եւ մանաւանդ համերգ՝ Համպուրկի մէջ:

Տարակոյս չկայ թէ այս ձեռնարկները շատ աւելի ազդու են եւ մատչելի՝ ծանօթացնելու համար մեր դիմագիծն ու արժէքները, քան լալկան ճառերն ու հառաչանքները:

Բայց, ուրիշ բան է անթելը (ռատիօ): Մանաւանդ հիմա որ այդ հրաշալի գործիքը դարձած է ժողովրդական սեփականութիւն, եւ կը կազմէ անբաժան մասը օրուան կեանքին:

Հազարաւոր հայկական տուներ ալ օժտուած են այդ գործիքով, ոչ միայն արեւմտեան Եւրոպայի, այլ եւ աւելի անդին, արեւելեան գաղութներու մէջ: Իսկ անոնք որ սեփական անթել չունին, միշտ ալ կրնան օգտուիլ հասարակաց վայրերէ:

Իսկ բուն հայկական միջավայրէն դուրս, միլիոններ են որ կը վայելեն անթելին բարիքները:

Ուրեմն կրնաս քու ձայնդ ալ տարածել երկիրէ երկիր եւ ծովէ ծով, ցոյց տալով անոնց, որ, ափսո՜ս, անծանօթ է շատերուն, կամ ծանօթ միայն ջարդերով, եւ կամ արդէն մոռացութեան տրուած է, տարիներու ընթացքին:

Ալիքներ, ալիքնե՜ր են որ կը ծփան օդին մէջ, ալեկոծելով անհամար բազմութիւններ, ցնծութիւն կամ խռովք, վշտի կամ աշխատանքի յոյզեր հոսեցնելով անոնց հոգիներուն խորը:

Համերգ Պուքրէշէն, Փարիզէն, Համպուրկէն, Սոֆիայէն, Աթէնքէն կամ Պէյրութէն, ինչպէս եւ Երեւանէն: Ձայներ հայկական, կանչեր թրթռուն եւ հարազատ, ոչ միայն գաղութ գաղութի կապելու, հոգիները թարմացնելու, այլ եւ միջազգային զանգուածները դարձի բերելու համար:

Միլիոններ ծախսէինք, դժուար թէ կարենայինք այնքան արդիւնք ստանալ, որքան այս եղանակով, կամ չարժանկարով:

Բայց,— չի՛ բաւեր: Չի բաւեր խնդութեան կանչեր արձակել եւ ծափահարել, մաշեցնելով եղածը:

Եթէ միլիոնները անմատչելի են մեզի համար, ինչո՞ւ չլանալ հազարնոցները, աւելի կատարելագործելու համար երգիչներն ու երգչախումբերը, նոր ուժեր ստեղծելու եւ աւելի տարածելու համար հրաշագործ ալիքները:

Կ՚ըսեն թէ Համպուրկի մանրանկար գաղութը 15.000 ֆրանք ծախսած է վերջին հանդէսին առթիւ:

Երբ այդքան գումար կը տրամադրուի հինգ ժամուան համար, ինչո՞ւ պիտի պակսէր նոյն յօժարութիւնը, որպէսզի պարբերաբար տասնապատկուէին հինգ ժամերը, աւելի հիմնական ու տեւական ձեռնարկներով:

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԱՆԴՐԱՆԻԿ ԵՒ «ԵՐԵՒԵԼԻՔ»

Կիրակի օր, Անդրանիկի հանդէսին օրը, առաջին գործս եղաւ փնտռել անոնք որ բարեկամնե՛ր էին իրենց հոգեկանութեան տակ առնել տօնակատարութիւնը:

Մինչդ 12 անուններ ծանուցուած էին, թերթերով եւ թռուցիկներով: Առանց հաշուելու նախագահը՝ Զարեհ պէյ Նուպար:

Հանդէսը պիտի սկսէր ժամը 2.30ին: Սրահը լեցուած էր երեք-չորրորդով: Պակայն գրեթէ անտէր կը մնային առաջին շարքի աթոռները — «վերապահեալ»:

— Ո՞ւր են... Հիմա կուգան... պիտի գան:

Մինչդ ժամանակին եկած էր ականաւոր հիւր մը, հրամանատար Պրնուա Դադի: Նշմարեցի վրացի մըն ալ, իշխան Վաշնաձէ: Քիչ յետոյ հասան, կազմակերպիչներէն, Ա. Խատիսեան եւ Զօր. Կորկանեան:

— Իսկ միւս տասնըմէ՞կը...

Փնտռէ եւ գտիր: Սրահը այնքան խճողուած էր որ, պարտկուելու, անկիւն մը կծկուելու միջոց ալ չկար: Մէկ ծայրէն միւսը, կրնայիր տեսնել երեւելին ե՛ւ հասարակ մահկանացուն, մինչեւ իսկ վերնատան մէջ:

— Անշուշտ բանաւոր պատճառներ ունէին բացակայելու:

— Բայց տասնըմէկը միասի՞ն: Գոնէ մէկ-մէկ նմոյշ ալ անոնցմէ ներկայացուելու չէ՞ր, երեւոյթները փրկելու համար...

— Դուն ալ շատ բարակը կը փնտռես: Երբ, տարիներ առաջ, Անդրանիկ սարէ սար կը սլանար «փառք-փո՛շտ» աղաղակելով, այս մարդիկը ոչ իր անունը գիտէին, ոչ ալ իմանալ կ՚ուզէին: Հիմա գոհ չե՞ս որ իրենց անունները փոխ կուտան, իբրեւ հովանաւոր: Ծանօթ չե՞ս բարեշրջումի օրէնքին, կամաց կամաց...

— Իսկ Հօ՞կը, ա՞ն ուր է: Ամբողջ մէկ շաբաթ իր անունը կարդացինք թերթերու եւ թռուցիկներու մէջ, մասնակցող միութեանց շարքին:

— Վերջին պահուն հրաժարեր է բողոքախառն նամակով մը, առարկելով թէ հակախորհրդային տարրեր սպրդած են կազմակերպիչ կամ հովանաւոր մարմիններուն մէջ:

— Աղ ցանեմ որ չհոտիս, պիտի ըսէր մեծ մայրիկս: Ուրեմն Անդրանի՞կն ալ Սթալինի ուղեկիցներէն էր:

— Չեմ գիտեր, աւելի բան մի հարցներ: Ես իմացածս կ՚ըսեմ:

— Իսկ ինչո՞ւ փաստաբան Մարմարեանի տեղ ուրիշ մը կարդաց ֆրանսերէն ճառը, յանուն Ֆրանսահայ Կամաւորներու Միութեան:

— Ի՞նչպէս կրնար մասնակցիլ, քանի որ ինք եւ իր զինակիցները քանի տարի առաջ ֆրանսական ճակատին վրայ կռուած էին ոչ թէ Անդրանիկներու հետապնդած դատին, այլ .... խորհրդային Հայաստանի համար: Եւ յետոյ, մի՛ մոռնար որ Տրապզոնցիներ կը վարեն Հօկն ու ներգաղթը, երէկ՝ Գ. Վարդանեան, այսօր՝ Արսէն Եսայեան: Իսկ Մարմարեանն ալ հայրենակից է եւ բուն Հօկ: — Հասկցա՞ր...

— Ուրեմն երեւելիներու նոր դաս մըն ալ պիտի ունենանք, այսուհետեւ:

— Կարն կապէ եւ եղածով գոհացիր: Հանդէսը փառաւո՞ր էր. կը բաւէ.

ՎԱՀԷ

Ց. Գ.— Մարսէյլի մեր թղթակիցը, Հրաչեայ, կը գանգատի թէ ինք չէ հեղինակը թշուառ բանաստեղծի մը պատմութեան. (այն որ շղթենաւ մտնել ուզած է, բայց չեն ձգած. Յառաջ, 21 մայիս):

Փաստաբան.— Այդ պատմութիւնը կապ չունի իր թերթով արձանագրուած երկտողին հետ, մեզի հաղորդուած է այստեղ, մերժուած բանաստեղծն ալ (գրաշար) կը բնակի Փարիզ, իսկ դէպքը ծանօթ է շատ-շատերուն: Այնպէս որ, ի զուր կը շփոթեն:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

600.000 ԱՇԽԱՏԱՒՈՐՆԵՐՈՒ ՑՈՅՑԸ ԱՌԱՋՆՈՐԴՈՒԹԵԱՄԲ ՆՈՐ ՎԱՐՉԱՊԵՏ ԼԵՕՆ ՊԼՈՒՄԻ

Թափօրը տեւեց ինը ժամ

Կիրակի օր փառաւոր ցոյց մը կատարուեցաւ Փարիզի մէջ, Փէռ Լաշէզի գերեզմանատունը, 1871ի Կոմունայի զոհերուն տարեդարձին առթիւ: Հազարաւոր ոստիկաններ, շրջուն եւ հանրապետական պահակներ կը հսկէին կարգապահութեան, բայց որ եւ է դէպք չպատահեցաւ: Թափօրը խոր տպաւորութիւն գործեց թէ իր բազմութեամբ եւ թէ կարգապահութեամբ: Ժողովրդական ճակատը յաղթանակ մը եւս տարաւ, ցուցադրելով կուռ ուժ մը:

Թափօրը ճամբայ պիտի ելլէր ցերեկուան ժամը 1.30ին, բայց արդէն հազարաւոր ընկերվարականներ, համայնավարներ, արմատականներ եւ արհեստակցական միութեանց անդամներ համախմբուած էին գերեզմանատան յարակից փողոցներուն մէջ: Ժամը 1ին դէպի գերեզմանատուն տանող բոլոր փողոցները խռնուած էին եւ ամէն վայրկեան հարիւրաւոր բանուորներ դուրս կը թափէին փապուղիներէն եւ հանրակառքերէն: Իւրաքանչիւր խմբակցութիւն իր մասնաւոր դրօշն ունէր եւ կարմիրը կը տիրապետէր ամէն կողմ, սկսելով փողկապներէն: Նուագախումբերը կը հնչեցնէին «Մարսէյեզ»ը եւ «Էնթէրնասիոնալ»ը: Բաղքենի թերթերը աւելի քան 500,000 կը հաշուեն մասնակցողներուն թիւը, իսկ ձախակողմեան թերթերը՝ 600,000: Թափօրին գլուխը կը գտնուէր Լէօն Պլում, վաղուան վարչապետը, շրջապատուած ընկերվարական, համայնավար եւ արմատական կուսակցութեանց վարիչներով եւ երեսփոխաններով: Ցեռոյ կուզային կիներու կազմակերպութեանց եւ երիտասարդական միութեանց վարիչները, թէ Փարիզէն եւ թէ արուարձաններէն: Հարիւրաւոր ծաղկեպսակներ դրուեցան «Զինակիցներու պատ»ին առջեւ, ուր հրացանի բռնուած էին Կոմունային ղեկավարները 30.000 հետեւորդներով, 1871 մայիս 27ին, Զօր. Վինուայի բանակին կողմէ: Բազմաթիւ հանդիսականներ թառած էին ծառերու վրայ: Անհամար գլուխներ կ՚երեւային պատուհաններէն, պատշգամներէն, տանիքներէն: Լէօն Պլում կը ծափահարուէր խելայեղ կանչերով եւ ամէն տեղ իր պատկերը կը ծախուէր: Վաղուան վարչապետը ինքն ալ բռունցքը օդին մէջ կը բարձրացնէր, ըստ յեղափոխական աւանդութեան: Ցոյցը տեւեց ինը ժամ:

Այս աւանդական թափօրը հետզհետէ ժողովրդականացաւ 1880էն ի վեր, երբ առաջին անգամ կը կազմակերպուէր: Անկէ առաջ, որ եւ է ցոյց արգիլուած էր խստօրէն: 1880ի առաջին ուխտագնացութիւնը վերջացաւ ոստիկանական միջամտութեամբ: Այս առթիւ Քլէմանսօ հարցապնդում ուղղեց կառավարութեան, ի դիմաց ձախակողմեան կուսակցութեանց: 1881ին ցոյցը տեղի ունեցաւ առանց միջամտութեան: 1885ին ոստիկանութիւնը նորէն միջամտեց: 1891էն ի վեր ուխտագնացութիւնը կը կատարուի կանոնաւորապէս:

*** Տեղական թերթերը կը գրեն թէ Լէօն Պլում կը խորհի անմիջապէս խորհրդարանին ներկայացնել երկու օրինագիծ, մէկը՝ ընդհանուր ներման, միւսը՝ շաբաթական 40 ժամ աշխատանքի մասին:

ԱՐԴՈՎԻՉ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Յարձակում ռելիզի զինուորներու վրայ

Շաբաթ օրէն ի վեր աւելի ծանրացած է Պաղեստինի կացութիւնը եւ դէպքերը իրարու կը յաջորդեն: Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները խզուած են Պաղեստին եւ դրացի երկիրներու միջեւ: Նոյնիսկ զրոյց կը շրջէր թէ վիրաւորուած է բրիտանական մարզպանը, իր ինքնաշարժը յարձակման ենթարկուած ըլլալով:

Անգլ. իշխանութիւնները ձեռնարկած են մէկ-մէկ ձերբակալելու եւ հեռաւոր գիւղեր աքսորելու արաբական շարժման վարիչները: Արդէն ձերբակալած են Շիւքրի Ասրա, 1929ի հրէական ջարդերուն վարիչը, Քամէլ Հիւսէյնի, Հասան Սըտքի եւն.: Արաբական Գերագոյն Խորհուրդին մասնաճիւղերը ժողով գումարեցին, բողոքելու համար այս ձերբակալութեանց դէմ: Բազմաթիւ արաբ վարիչներ ձերբակալուած ըլլալով, Նապլուսի եւ Քեփրոնի քաղաքապետութիւնները որոշեցին գործադուլ հռչակել:

Շաբաթ օր ոստիկանութիւնը կրակ բացաւ Նապլուսի Արաբներուն վրայ որոնք պատնէշներ կանգնած էին: Երկու հոգի սպաննուեցան: Թուլ-Քերմի մէջ վիրաւորուեցան 8 հոգի, Ակրայի մէջ՝ 7 հոգի, Եաֆայի մէջ՝ 11 հոգի: Այս վերջին քաղաքին մէջ Արաբները յարձակեցան անգլ. զօրքին վրայ: Նորէն ռումբեր նետուեցան կառախումբի մը վրայ, Թէլ-Ավիվի կայարանին մէջ: Գէրշէպայի մէջ ալ խռովութիւններ ծագելով, երեք հոգի մեռան:

Այս դէպքերը կը սպառնան քայքայել Արաբներու տնտեսական կեանքը: Արաբները ամէն օր հազարաւոր ոսկիներ կը կորսնցնեն, առեւտրական յարաբերութիւնները դադրած ըլլալով Հրեաներուն եւ Արաբներուն միջեւ: Թէլ Ավիվը առեւտրական նաւահանգիստի վերածուած ըլլալով, անդարմանելի հարուած մը պիտի կրեն Հայֆայի եւ Եաֆայի արաբական նաւահանգիստները:

Սակայն եւ այնպէս Արաբները կը շարունակեն անսաստել բոլոր հրամաններուն: Հակառակ պաշարման վիճակի պայմաններուն, 3000 Արաբներ մերժեցին նշանակուած ժամուն դուրս ելլել Օմարի մզկիթէն (Երուսաղէմ): Ի վերջոյ ոստիկանութիւնը արտօնեց որ ուշ ատեն վերադառնան, իսկ Եաֆայի ցուցարարները մզկիթին մէջ անցուցին գիշերը: Յաջորդ օրը ոստիկանութիւնը ձերբակալեց վարիչները:

Սուրիոյ եւ Անդրյորդանանի մէջ խորհրդաւոր լռութիւն մը կը տիրէ այս դէպքերուն առթիւ, ինչ որ բարենշան չի համարուիր:

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 24 թուականով.— Նոր սպանութիւններ եւ նիւթական վնասներ պատահեցան Պաղեստինի զանազան մասերուն մէջ, բարձրացնելով զոհերու թիւը: Մինչեւ հիմա սպաննուած են 35 հոգի, վիրաւորուած՝ 73 հոգի: Սպաննեալներէն 26ը Հրեաներ են, 8ը Արաբներ, մէկը՝ արաբ ոստիկան մը: Վիրաւորներուն մէջ կը գտնուին 42 Հրեաներ, 28 Ա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

«ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՕՐԸ» ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

Կիրակի օր տեղի ունեցաւ Անդրանիկի յիշատակին նուիրուած հանդէսը, 18րդ թաղամասի չքեղ սրահին մէջ, որ ամբողջովին լեցուած էր: Հանդէսը անցաւ շատ կանոնաւոր եւ յաջող: Մանրամասնութիւնները յաջորդով:

ՆԵՐԳԱՂԹԻ ԿԱՐԱՒԱՆԸ ԵՐԵՒԱՆ ՀԱՍԱԾ

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ մայիս 19ին Պաթումէն Երեւան մեկնած է ներգաղթողներու առաջին խումբը, 600 հոգի եւ մեծ խանդավառութեամբ ընդունուած: «Փրավտա» եւ ուրիշ թերթեր մանրամասնօրէն կը նկարագրեն ժամանումը:

*** Պաթումէն Մարսէյլ վերադարձուած են 21 տարագիրներ, որոնք չողեւուն մտած էին գաղտագողի:

Ղալաթիոյ ռումբի խնդիրը

Թուրքերէն «Թան» կը գրէ (19 մայիս).— Քննութիւնը կը շարունակուի Ղալաթիոյ Թուրք Կրեկորիէն եկեղեցիին մէջ գտնուած ռումբի խնդրին շուրջ: Ոստիկանութիւնը համայնական վէճերու ըսի-ըսաններու մէջէն յաջողութեամբ դէպի արդիւնքը կ՚առաջացնէ իր քննութիւնը:

Տակաւին ոստիկանութեան յանձնուած չէ այն տեղեկագիրը, որ երեւան պիտի հանէ գտնուած ռումբին հանգամանքը, միայն կը կարծուի թէ ռումբը առնուազն 14 — 15 տարի առաջ շինուած է, բաւական զօրաւոր ուժ ունի եւ չփումով պայթող տեսակէն է:

Դարձեալ կ՚ենթադրուի թէ այդ ռումբը մնացած չէ զինադադարի շրջանէն, մինչեւ հիմա պահուած էր եւ դեռ վերջերս նետուած է Ղալաթիոյ Կրեկորիէն եկեղեցին:

Այդ եկեղեցիին թաղականը՝ Շահին Գայա (Յովհ. Քէշիշեան) բուռն կերպով կը բողոքէ այն համոզման դէմ որ իր մասին գոյութիւն ունի Հայոց Պատրիարքարանի Վարչութեան շրջանակներուն մէջ: Շահին Գայա այս առթիւ հետեւեալը յայտարարեց մեր մէկ խմբագրին.

— «Կ՚ըսեն թէ Պատրիարքարանը կրօնական հաստատութիւն մըն է: Կը թուի թէ ամբողջովին կը մոռնան դերը զոր այդ հաստատութիւնը կատարեց մօտիկ անցեալի մէջ: Հայրենասէր Թուրք Կրեկորիէնի մը համար շատ դժուար է հաստատել այս տեսակ խրողութիւն մը: Գալով իմ անձիս, ես օրինական ընտրութեամբ է որ թաղական եղայ այս եկեղեցիին: Զիս չկարգեցին, այլ ընտրուեցայ բուն իսկ համայնքին քուէովը եւ տեղս կը նստիմ համայնքին սիրովն ու վստահութեամբը»:

Ռումբը հինէն մնացած է եղեր

«Ագշամ» կը գրէ.— Ոստիկանական եւ միւս իշխանութեանց կողմէ կատարուած քննութիւնները հաստատած են որ Ղալաթիոյ հայկ. եկեղեցիին մէջ գտնուած ռումբը ոչ համայնական վէճերուն հետ կապ ունի, ոչ ալ Շահին Գայայի (Յ. Քէշիշեան) ղրկուած սպառնագրին հետ: Հասկցուած է որ ռումբը զինադադարի շրջանէն մնացած է: Այդ եկեղեցին ատեն մը զէնքի մթերանոց եղած էր, եւ այդ ռումբը մոռցուած է հոն դրուած զէնքերէն եւ ռազմանիւթերէն եւ այդտեղ մնացած է: Ռումբը ամբողջովին ժանգոտած է եւ վրան փտած:

Միւս կողմէ, ոստիկանութիւնը կը քննէ Շահին Գայայի ղրկուած սպառնագրին խնդիրը: Այս առթիւ ճշդուած է ինքնութիւնը այն անձերուն որոնք հինէն ի վեր վէճ ունին Շահին Գայայի հետ եւ կ՚աշխատին նոր թաղականներուն դէմ: Այդ անձերը կը հարցաքննուին:

Ազգ. Վիճակահանութեան պարգեւները

Ազգ. պարգեւախաղի 5րդ շարքին վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ կիրակի գիշեր, Սալ Փլէյէլի մէջ: Երեք միլիոնի մեծ պարգեւը շահեցաւ 0,726,871 թիւը:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ մէկ միլիոն ֆրանք.— 0.461.554, 0.508.285, 0.593.638, 0.978.626, 0.985.206, 1.016.094:

Հետեւեալ վեց թիւերէն իւրաքանչիւրը շահեցաւ 500,000 ֆրանք.— 0.159.867, 0.528.929, 0.534.013, 0.764.290, 0.959.176, 1.133.879:

5685 վերջացող թիւերը շահեցան 100.000 ֆրանք:
5360 վերջացող թիւերը շահեցան 50.000 ֆրանք:
9445 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:
6422 վերջացող թիւերը շահեցան 25.000 ֆրանք:
718 վերջացող թիւերը շահեցան 10.000 ֆրանք:
66 վերջացող թիւերը շահեցան 1000 ֆրանք:
8 վերջացող թիւերը շահեցան 100 ֆրանք:

Իտալիա կը գործէ Ալպանիոյ մէջ

Ալպանիոյ պաշտօնական շրջանակներուն մէջ կը հերքեն այն լուրերը թէ ամրութիւններ կը շինուին եւ թէ իտալական պատուիրակութիւն մը եկած է անոնց վրայ հսկելու համար: Կը հերքուի նաեւ թէ ամէն օր ռազմանիւթ կը հասնի Ալպանիոյ բերդերուն մէջ:

*** Հռոմի պաշտօնաթերթը հրամանագիր-օրէնք մը հրատարակեց, Իտալիոյ եւ Ալպանիոյ միջեւ գոյացած համաձայնութեանց մասին: Այդ համաձայնութիւնները կը պարունակեն,— Առեւտրական եւ նաւային պայմանագիրը (20 յունուար 1924), պայմանագիր մը՝ որով Իտալիա յանձն կ՚առնէ 9 միլիոն ոսկի ֆրանք վճարել, գոցելու համար Ալպանիոյ ելմտացոյցին բացը (1934 — 35), հողագործական պայմանագիր մը, որով Իտալիա 10 միլիոն ոսկի ֆրանք կը տրամադրէ Ալպանիոյ, պայմանագիր մը Տուրացցոյի նաւահանգիստին վերաշինութեան համար, պայմանագիր մը որով 3 միլիոն ոսկի ֆրանք կը տրամադրուի ծխախոտի մենաշնորհին համար եւն.:

ՕՐՈՒԱՆ ՇԱՐԺՈՒՄԻՆ ՀԵՏ

ԱՊԱԳԱՆ ՇԱՏ ՄՈՒԹ Է ՄԻՋԵՐԿՐԱԿԱՆԻ ՄԷՋ

Հռոմէն փրանսական կարեւոր թերթի մը ուղղուած հետեւեալ գրութիւնը յստակօրէն կը պատկերացնէ իտալեւբրիտանական յայտնի պայքարը, որ ընդհարումի փոխուելու ամէն տարրերը կը բովանդակէ: Պայքարին այդ յետին արարուածը կը թըւի թէ պիտի վճռէ Իտալիոյ ապագան Միջերկրականի մէջ.—

Հիմակ որ Իտալիա հաստատուեցաւ Ատիս-Ապէպա եւ Վիքթոր-Էմմանուէլ Գ. որ կեանքին մէջ այսքան երկար երազ տեսած չունէր — Եթովպիոյ կայսր հռչակուեցաւ, քաղաքական ուղղութեան եւ սրտատրոփ հետաքրքրութեան բեւեռը կը վերադառնայ հոն՝ ուր միշտ եղած է — դէպի ուղղակի ընդհարում իտալեւբրիտանական ···

Երբ Իտըն, 1935 Յունիսին, Հռոմի կայանը իջաւ, արդէն սաստիկ տաք էր օդը: Բայց երբեք այդ աստիճան պաղուկ ընդունելութիւն տեսնուած չէր: Կրնանք ըսել, թէ կարգը պահելու համար շատ սովորական եղող հակողութիւնն ալ չկար, կամ այնքան մը միայն որ «չկար» ըսել է: Հազիւ երկոտասնեակ մը զինուոր արարողական պատիւներ մատուցանելու համար Մեծն Բրիտանիոյ մեծահռչակ պատգամաւորին: Այծի բուրդէ կիսազգեստով քանի մը պաշտօնատարներ անգլիական դեսպանատունէն, որոնց գըլուխը դեսպան Սըր Էրիք Տրըմընտ, մտազբաղ դէմք մը շինած, աւելի միամիտ քան «դիւանագիտական», գըլուխն ալ ծածկած «կակուղ Թաղիքէնը»ուն մէկ տեսակովը, որ թերեւս նորոյթ էր ասկէց երեսուն եւ աւելի տարիներ առաջ ··· Վերջապէս, սքանչելի անտարբերութիւն մը որ այդքան կ'ըլլար: Աղէկ կը յիշեմ տակաւին, ընդամէնը մէկ հատ միայն սիլինտր գլխարկ կար, այնպիսի կաղապարով մը՝ որ Ադամ-Եւայէն մնացած պերճանքի մը տպաւորութիւնը կ'ընէր:

Ու, այս մամիկէս մնացած հանդերձանքներուն տակ, կը թխէր երկու երկիրներու հակապատկերներուն թատերակա՞ն ըսենք թէ եղերերգական փայլը:

Իտըն, վայելչագէմ ու պչրոտ, որ դեռ ամիս մը առաջ «Գէփթէն» կը կոչուէր, պիտի երթար հիմա դէմը ելլէր այն անձնեայ, պնդակազմ, յամառ, կամապաշտ եւ ուկորուստ, յաւէտ անկուշտ «պրոլետար»ին որ, յետպատերազմեան Իտալիան վերաշինելէ վերջ, միտքը դրած էր հայթայթել անոր նաեւ նոր ու շողշողուն փառք, տալ միշտ անոր առատ ուտելիք, եւ որ իրեն մէջ կը զգար Նափոլէոնի նըմանողի մը նախանիւթը:

Այս սկզբունքէն ճամբայ ելլելով, ամբողջ իտալեւբրիտանական պայքարը կարելի է վերածել երկու անձնաւորութիւններու ճանկրթուքի, երկուքն ալ խիստ դիւրագրգիռ կամ խռովարար ···

Տա՛յ երկինք ··· Որովհետեւ հիմա խնդիրը բոլորովին ուրիշ բանի վրայ է: Պատմութեան մէկ մեծ տռամն է որ կը սկսի, որ կ'ուռի օրըստօրէ վեց ամիսէ ի վեր եւ որ կրնայ մեզ չա՛տ հեռուները տանիլ, ուղղակի եւ մանաւանդ անուղղակի:

Իտալիա, ամբողջ վաթսուն տարի, օգտուեցաւ անգլիական բարեկամութենէն, ըսենք նոյն իսկ պաշտպանութենէն: Մինչեւ խրճապետութեան (ֆաշականութեան) առաջին տարիները տակաւին դող պիտի ելլէին այն ատենուան վարիչները, Թիթօնիներն ու Սալանտրաները, եթէ գիտնային որ Իտալիոյ արտաքին քաղաքականութեան իսկական առանցքը — Անգլիոյ հետ համաձայնութիւնը — կրնար այսքան շուտ փոխուիլ:

Բայց այս աշխարհիս մէջ յարգանքը զօրաւորներուն է: Ու երբ մարդ Մուսոլինի ըլլայ, կը հասկնայ թէ ուժով ըլլալ ի՛նչ ըսել է ···

Զէնքընկեցութեան ժողովին մէջ Անգլիոյ թուլամորթ դիրքը, Գերմանիոյ օգնելու համար Իտալիան ազատ ձգելը, «յարձակողական եւ պաշտպանողական զէնքեր»ուն միջեւ իր ստեղծած սուտ ու փուտ ու անհաւատալի իմաստակութիւնները, այո, Անգլիոյ բռնած այս դիրքը առաջին հարուածը տուաւ հիմէն իսկ այն յարգանքին՝ զոր Իտալիա կը տածէր հանդէպ Անգլիոյ:

1933 մարտին, Մաքտօնըլտ եւ Ճօն Սայմըն Հռոմ եկան «Տուչէ»ն տեսնելու: Նոր սխա՛լ մը, որ աւելի ծանրացաւ Անգլիոյ համար, երբ ընդունեց չորս տէրութիւններու միջեւ խաղաղութեան դաշինքը, առանց Իտալիոյ առաջարկներուն բուն «միտք բանին» հասկնալու: Ապագայ հակառակորդին (Անգլիոյ) հանդէպ արհամարհանքը սկսաւ ծնիլ Հռոմի մէջ (*):

Այդ արհամարհանքը երեւան եկաւ այն ճառին մէջ՝ զոր ֆաշական կառավարութեան պետը, 1933 դեկտ.ին, ուղղեց «ասիացի ուսանողներու առաջին համաժողովի» ուսանողներուն: Այդ ճառին մէջ էր որ առաջին ակնարկութիւնը եղաւ «գոհացուած եւ կշտացինդ ժողովուրդներու» եւ ուրիշներու միջեւ տարբերութեան: Այդ ճառին մէջ էր որ Մուսոլինի պնդեց թէ «Իտալիա բացարձակապէս իրեն յատուկ շահեր ունի պահանջելիք Ափրիկէի եւ Ասիոյ մէջ», թէ պիտի չթերանայ բնաւ այդ շահերուն հետապնդումին մէջ:

1934 գարնան, Իտալիա արդէն իր որոշումը տուաւ հապէշական կայսրութիւնը իւրացնելու իբրեւ ԳԱՂԹԱՅԻՆ ԿԱԼՈՒԱԾ: Մարտ 18ին, ֆաշական վարիչներուն հնգամեայ ժողովին մէջ, Մուսոլինի կ'ըսէր. «Իտալիոյ պատմական նպատակները կամ սեւեռումները երկու անուն ունին, Ափրիկէ եւ ··· Ասիա: Մեր սեւեռումները կ'արդարանան աշխարհագրութեամբ եւ պատմութեամբ»: Եւ կը յարէր.—

«Թող ամէնքը, մօտաւոր կամ հեռաւոր, լաւ գիտնան թէ խնդիրը աշխարհակալութեան վրայ չէ մեզի համար, այլ բնական ընդարձակումի մը վըրայ»:

Երբ մարդ այս ձեւ մեկնակէտ մը ճամբայ կ'ելլէ, խնդիրներուն եւ երթալիք վայրերուն անխուսափելի շղթայումը կ'առաջնորդէ Միջերկրականի մէջ գերակայութեան պայքարին:

1934 հոկտ. 28ին, Իտալիա իւրաքանչիւրը 30.000 թոն տարողութեամբ երկու զրահաւորի շինութեան ձեռնարկեց, որոնց մօտ երկրորդական կը մնան գոյութիւն ունեցող բոլոր մարտանաւերը, նոյն իսկ անգլիականները, եւ ասոնցմով ահա Իտալիա ի վիճակի պիտի ըլլար շահաւէտ որսը ձեռք բերելու Միջերկրականի մէջ՝ որ լատինական բառով կը կոչուի mare nostrum (մեր ծովը, իտալական): Ահա թէ այդ թուականին ինչ ծանօթութիւններ տուաւ Հռոմի Պաշտօնաթերթը այդ մարտանաւերուն մասին.— «Նաւային ամենանոր արուեստագիտութեան համաձայն պիտի կառուցուին, իրենց մեծազանգուած ծանրութեան պիտի միացնեն դիւրաշարժութիւն եւ այնպիսի արագութիւն մը, որով կարենան մրցիլ ամէնէն յաջող թեթեւ յածանաւերուն հետ: Իսկ իրենց ահարկու սպառազինութեամբ պիտի ըլլան յարձակողական միանգամայն պաշտպանողական գործիքներ, անդիմադրելի ազդուութեամբ»:

Բրիտանական Ծովակալութիւնը կը քնանա՞ր արդեօք: Թէ լըջօրէն չառաւ այս ամէն ըսուածը: Չենք գիտեր: Բայց խնդիրը այն է թէ Իտալիա կանխեց: Այդ երկու միութիւնները պատրաստ պիտի ըլլան 1937ի վերջերը, իրենց դէմ գլուխ վերցնելու կարող անգլիական կամ ֆրանսական միութիւններուն աւարտումէն քսան ամիս առաջ:

Մարզումի կողմէն, իտալական ծովայինները, ամէն դասակարգով, բացառիկ վիճակի մը ժամանած են: Մասնագէտներու կարծիքով նոյն իսկ Ճափոնի մէջ եղածին բաղդատմամբ:

Ահա թէ ինչպէս Իտալիոյ եւ Անգլիոյ միջեւ մրցակցութիւնը վերացականէն եկաւ բոյն դրաւ իրականին մէջ:

Այս մրցակցութեան եզրերը այլ եւս արար աշխարհի ծանօթ են:

Անգլիոյ խրախուսումին զինուորական նշանները են — Կղզիներու Նաւատորմին ներկայութիւնը Միջերկրականի մէջ, անգլիական օդանաւային կայանին հաստատումը Եգիպտոսի մէջ, Ճիպրալթարի եւ Սուէզի անգլիական կէտերուն պաշտպանողականի վերածուիլը: Նաեւ — ինչպէս կ'ըսուի — Անգլիա պատահական յենարաններ պատրաստած է հելլենական ցամաքին վրայ, կամ գոնէ կղզիներու մէջ:

Իսկ Իտալիա պաշտպանողական վիճակի մէջ դրած է իր ծովեզերքները, օդանաւային մարզանքներ կ'ընէ շարունակ ընկերակցութեամբ ընդծովեաններու, այնպէս որ Անգլիա սկսած է առաջուան չափ վստահութիւն չունենալ Մալթայի վրայ: Իտալացի հինգ հարիւր օդանաւորդ կամաւորներ կամ նաւաղներ յանձն առած են մեռնիլ իրենց վարած կործանարար գործիքներուն հետ: Իտալիա ամէն օր Լիբիոյ եւ Եգիպտոսի սահմանները կը ղրկէ բազմաթիւ զօրք, ինքնաշարժ, շոգեվար մեքենաներով, կ'ամրացնէ Երկոտասան կղզիները:

Արդ, մինչ անգլիական պատրաստութիւնները կը նուազին եւ իտալականները կը շարունակուին, դիւանագիտական վտանգաւոր վէճ մը ծայր կուտայ հորիզոնին վրայ, այս գեղեցիկ եղանակին՝ ուր սակայն զէնքերու չկահիւնը կը խեղդէ սաղարթներուն սօսափիւնը: — Ինչ որ մտածել կուտայ ամէնուն:

Այս վէճը կապ ունի Միջերկրականեան համաձայնութեան, որուն համար Լաւալ համակերպեցաւ Անգլիոյ, պարզ ձեւակերպութեամբ: Բայց եկ տես որ Իտալիոյ մէջ այս մասին Ֆրանսայի դէմ յարձակում կը գործեն: Մենք ի՛նչ ալ ընենք Իտալիոյ, նորէն բաւական չենք սեպեր:

Պարզենք թէ ինչ էր այդ Միջերկրականեան համաձայնութիւնը: Այս համաձայնութիւնը պարզ պատասխան մըն էր անգլիական սա հարցումին.— «Ի՞նչ պիտի ընէք այն պարագային, ուր, որ եւ է միջադէպի մը առիթով, մենք (Անգլիացիք) յարձակում կրենք Միջերկրականի մէջ»:

Հիմա խնդիրը բոլորովին փոխուեցաւ.— Միջերկրականեան Դաշինքի մը կամ Ուխտի մը վրայ է հիմա խնդիրը:

Անգլիա նախ հարցումներ ուղղեց Թուրքիոյ, Յունաստանի, Եուկոսլաւիոյ, յետոյ զանոնք համոզեց որ առաջարկեն Իտալիոյ փոխադարձ օժանդակութեան համաձայնութիւն մը Միջերկրականի մէջ, եւ Ֆրանսայէն ու Անգլիայէն ալ խնդրեն միանալ այդ դաշինքին ··· (**): Եւ տակաւին կան, ուրիշ փոփոխակներ, որոնք ամէն օր կը նորոգուին եւ շրջան կ'ընեն, զոր դժուար է սակայն հակակշռել:

Զոր օր. ոմանք կ'ըսեն թէ փոխադարձութիւններու ի գին՝ Իտալիան պիտի համոզեն որ ստորագրէ դաշինքը: Մինչեւ իսկ սա զրոյցը կայ, թէ Քորֆուի իտալական հիւպատոսը այդ կղզիին վրայ իր երկրին պահանջումները կը պատրաստէ: Գիտենք արդէն թէ այդ կղզին 1923ին ենթարկուեցաւ իտալական սպառնալիքին:

Բայց իտալական մամուլը այս չափով ալ չի գոհանար, կը պահանջէ որ Ժընեւ հանդիսաւոր նիստի մը մէջ ետ առնէ «Նախայարձակ» բառը՝ որով որակուած էր Իտալիոյ ձեռնարկը Հապէշին դէմ:

Ինչպէս որ Նափոլէոն ի գին ամէն բանի, ուզեց Անվէրսը պահել «իբրեւ Անգլիոյ սիրտին դէմ շտկուած ատրճանակ մը», նմանապէս անոր արդի ախոյեանը կ'ուզէ այնպիսի դիրք մը՝ որով կարենայ սպառնալ Հնդկաստանի եւ Ծ. Արեւելքի ճամբուն, եւ նախ եւ առաջ Եգիպտոսի, յարատեւ կերպով:

Ահա թէ ուր է Միջերկրականի մէջ իտալեւանգլիական նախանձորդութեան հարցը:

Եւրոպա անհանգիստ է աւելի որքան էր Հապէշիստանի իտալական ձեռնարկէն առաջ, միտքերուն վրդովումը աւելի սաստկացած է:

Թարգմ. ***

(*) Ֆրանսացի թղթակցին այս տեսակ մը հակիտալական արտայայտութիւնները պէտք է առնուազն վերապահութեամբ ընդունիլ: Վերջ ի վերջոյ Միջերկրականի Աւազանին մէջ Իտալիոյ օրինաւոր ցանկութիւններուն դէմ այժմէն բրքասիրական նոր բողբոջ մը սկսած է պտկիլ անգլեւ-ֆրանսական ձգտումներուն մէջ:

(Ծանօթ. Թարգ.)

(**) Ու տակաւին կը պնդեն, թէ Մաքիավէլ Իտալացի է, եւ ոչ ··· Անգլիացի: Ճիշդ այս անգլիական քաղաքականութեան ··· վայելուչ մէկ ձեռնարկն էր ոյժ տալ Թուրքիոյ՝ որ Նեղուցին վերազինումը պահանջէ, որպէսզի Իտալիա Մարմարա չմտնէ ...

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ԼԻԲԱՆԱՆԷՆ

ՕՐՈՒԱՆ ԿԵԱՆՔԸ

ՀԱՄԵՐԳ.— ԼԻԲԱՆԱՆԻ ՆԱԽԱԳԱՀԻՆ ՊՏՈՅՏԸ.— ԻՆԵՐ ԵՒ ԱՂՋԻԿՆԵՐ ՈՒՂՏԵՐՈՒ ՎՐԱՅ, ՑՈՒՑԻՉ «ԿԼՈՒ-ԿԼՈՒ»ՆԵՐՈՎ.— ԲԱՂՁԱՆՔՆԵՐ ՀԱՆՐՕԳՈՒՏ ՇԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ.— ՀԱՅ ՈՐԲՈՒՀԻ ՄԸ ԿԸ ԽԵՂԴԵՆ:

«Յառաջ»ի թղթակիցը անշուշտ գրած կ'ըլլայ Բ. Կանաչեանի վերջին համերգի մասին (հայկական, արաբական եւ քրտական): Պէյրութի կարեւորագոյն թերթը՝ «Լ'Օրիան» իր բարոյական աջակցութիւնը բերած էր, ստանալու համար Նախագահ Էմիլ Էտտէի հովանաւորութիւնը, նաեւ, արաբ բարձր դասակարգին մէջ հետաքրքրութիւն ստեղծելու համար: Տիկ. Լ. Փոթուքեան, Օր. Քէհեաեան Պ. Թօսպար եւ ուրիշներ անխոնջ աշխատեցան տոմսակներ տեղաւորելու համար օտար բարձր շրջանակներուն, եւ մանաւանդ արաբ բարձր ընտանիքներուն մէջ: Արդիւնքը եղաւ հոծ սըրահ մը եւ 200 սուրիական ոսկի հասոյթ: Նախագահ Պ. Էտտէ եւ բոլոր ներկաները մեծապէս գոհ մնացին Պ. Կանաչեանի երգահանդէսին: Կ'ըսուի թէ «mérite Libanais» շքանշանը պիտի տրուի Պ. Կանաչեանի, որ 60 հոգինոց խումբ մը ունի, բոլորն ալ սիրողներէ բաղկացած:

Արաբ ժողովրդական երգերը խմբերգի վերածելու շուրջ մտերիմ խօսակցութիւն մը տեղի ունեցած է բժ. Վ. Փոթուքեանի տունը: Մէկը դիտել տուած է՝ թէ երգը լաւագոյն միջոցն է բարեկամութեան ժողովուրդներու միջեւ: Արաբները մինչեւ հիմա խմբերգ (տարբեր ձայներով) չեն ունեցած: Եւ Պ. Կանաչեան իրեն յատուկ համեստութեամբ, խոկոյն ընդունելով թելադրանքը, գործի ձեռնարկած է, Զահլէի երկու ծանօթ սիրերգները քառաձայն դաշնաւորած եւ խումբին վարժեցուցած քիչ ժամանակուան մէջ:

Հիմա, զանազան քաղաքներու հայ գաղութին կը մնայ օգտուիլ, եւ արաբ-հայ բարեկամութեան արծաթաթել կամուրջը ձգել հոգիէ հոգի, հրաւիրելով Պ. Կանաչեանի խումբը ամէն տեղ:

Հաւանաբար Զահլէցիները ուզեն լսել իրենց երկու սիրուն երգերուն եւ ազգային երգին քառաձայն երգըւիլը հայ երիտասարդուհիներու եւ երիտասարդներու կողմէ:

** Մայիս 3ին, Լիբանանի Նախագահ Էմիլ Էտտէ իր առաջին նախագահական այցելութիւնը տուաւ Պէքքայի շրջանին: Զահլէ, Պաալպէք, Ռիայաք եւ բազմաթիւ գիւղեր կը մտնեն այս շրջանին մէջ, Պէքքայի յուռթի հովիտը եւ բլուրները դարձնելով կարեւոր կէտեր լիբանանեան հանրապետութեան մէջ:

Շքեղ ընդունելութիւն պատրաստըւած էր նախագահին եւ իր հետեւորդներուն ճամբու երկայնքին: Պէքքայի սահմանը՝ Տար-Պայտարը եղաւ առաջին ընդունողը: Ֆաուզի Պէկ Թարապուլսի, շրջանի ընդհ. հրամանատարը, գնդ. Պօուէն եւ շրջակայ գիւղերու ներկայացուցիչները ընդառաջ գացին:

Երկրորդ ընդունելութիւնը կատարուեցաւ Մըրժայոյդ գիւղի ակերը, ուր ժողովուրդը եկած էր իր յարգանքը եւ համակրութիւնը յայտնելու: Նախագահը մնաց տասը րոպէ:

Երրորդ ընդունելութիւնը եղաւ Շթորա, Պէքքայի սիրուն գիւղերէն մէկը, բարտիներով եւ վազող ջուրերով շրջանակուած: Շթորա կը գտնուի Պէյրութի, Դամասկոսի, Պաալպէքի, Զահլէի եւ Ռիայաքի գծերուն միացման վայրը: Հոն եկած էին շրջակայ բոլոր գիւղերու եւ գիւղաքաղաքներու ներկայացուցիչները: Կիներ եւ պզտիկներ նկարչագեղ հագուստներով եւ ուղտերու վրայ հեծած, իրենց յուզիչ «կլու-կլու»ներով, ուրախութեան եւ սրտմութեան տարօրինակ կանչ մը, որ յատուկ է Եգիպտոսի, Իրաքի, Սուրիոյ եւ Լիբանանի գեղջկուհիներուն:

«Մասսայքի» պանդոկին վարչութիւնը չամփանեայով հիւրասիրեց եւ Պէքքայի երեսփոխան՝ Գազում յանպատրաստից ատենաւոր մը արտասանեց ի պատիւ Պ. Էտտէի: Բոլոր ազգեցիկները եւ լրագրողները Զահլէի՝ իջած էին Շթորա, առաջնորդելու համար նախագահական շքախումբը:

Զահլէն, որ գիւղաքաղաք մըն է արդէն եւ հազարաւոր բնակիչներ ունի, տասնըմէկ յաղթական կամար կանգնած էր լայն պողոտային վրայ: Բոլոր դպրոցական պզտիկները, սկաուտները շարքեր կազմած էին: Պզտիկները ծաղիկ կը նետէին ինքնաշարժներու վրայ: Գոյնզգոյն տարազներով Պէքքայի գեղջուկները, ձիերով, ուղտերով եւ սուրերով կ'անցնէին ալլայան, անօրինակ տեսարան մը պարգելով: Բոլոր Զահլէն հոն էր դիմաւորելու նախագահը:

Հասարակաց պարտէզին մէջ 24 ծառեր տնկուեցան, երկուքը նախագահին ձեռքով: Ընդունելութիւնը կազմակերպած էր քաղաքապետութիւնը եւ «Ծառերու պաշտպան ընկերութիւնը»:

Շքասեղան մը տրուեցաւ Զահլէի մեծագոյն պանդոկին՝ Քաատի մէջ ուր հրաւիրուած էին միայն պաշտօնական անձեր: Զահլէի կառավարիչ Էտիպ պէկ Նահաս գլխաւոր ընդունողն էր: Ուղերձներ կարդացին Տքթ. Նաճիպ Ֆարրահ, ֆրանսերէն: Տքթ. Շէմայլ որ «Ծառերու պաշտպան» Միութեան նախագահն է, ֆրանսերէն եւ արաբերէն: (Պ. Էմիլ Էտտէ Լիբ. նախագահ ընտրուելէ առաջ եղած է այս միութեան ընդհ. նախագահ):

Բոլորէն վերջ եւ բոլորին իբրեւ պատասխան Պ. Էմիլ Էտտէ խօսեցաւ կարճ ուղերձ մը արաբերէն: Թելադրեց զարկ տալ երկրագործութեան, քանի որ Լիբանանի ամէնէն յուռթի հովիտն է Պէքքան: Խոստացաւ մասնաւոր օրէնք մը անցընել որթատունկի մշակոյթին եւ օղիի ներածման արգելքի մասին, քանի որ Զահլէի օղին նշանաւոր է եւ կրնայ իրական հարստութեան աղբիւր մը դառնալ առայժմ աղքատ բնակչութեան համար: Խոստացաւ նաեւ թեթեւցնել գիւղացիներու հողատուրքը եւ քաղաքին կոյուղիները առողջապահական պահանջներու համաձայն շինել տալ:

Զահլէցիները այս կէտերէն դուրս կը պահանջեն Տողհր-Շուէր-Զահլէ ճամբուն արագ շինութիւնը, օգտուելու համար մեծ մասամբ Պաղեստինէն եկող եւ Շուէր իջնող ամրանհիւրերէն: Կը պահանջեն կոյուղիները (Զահլէ դեռ կոյուղի չունի),

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (12)

ՁԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Տօ, վայ քո տունը չքանդուի, Գէորգ ջան,— ու ամէնէն առաջ Աբրահամեանը վրայ վազեց՝ գրկելով նորեկ երիտասարդը.— մեր տղայ, այս որքան փոխուեր ես, հարազատ մայրդ իսկ դժուարութեամբ պիտի ճանչնար ··· Այս ի՛նչ յանկարծական գալ է ··· Բոլորովին չէինք սպասեր ···

Մինչ մնացած ընկերներն ալ մօտենալով կը դիրկընդխառնուէին Գէորգին հետ եւ ամէն մէկը բան մը կը հարցնէր, Պատուամեանը, գրպանէն քանի մը նամակ հանելով մտահոգ դէմքով մը երկնցուց սեղանի վարի ծայրը նստող Վահանեանին.

— Կարծեմ կարեւոր նամակներ են: Լաւ է հիմա բանաս:

— Լաւ:

Վահանեանը անտարբեր հայեացք մը նետեց նամակներուն վրայ, որոնք բարեկամական անմեղ բովանդակութիւն մը ունէին: Առանձին առանձին նամակները միեւնոյն գործողութենէ անցուց: Վերջին նամակը Վանէն գըրուած էր, հասարակ բարեւագիր մը:

Վահանեանը, նամակը տարածելով սեղանին, ձեռքի նուրբ վրձինովը ըսկաւ ինչ որ հեղուկ նիւթ մը քսել վըրան: Նամակի թանաքով գրուած տողերու մէջտեղ, այդ հեղուկի շնորհիւ, սկսան երեւան գալ կարմրաւուն թուանշաններու երկար շարքեր՝ շատ խիտ եւ մանր գրուած: Վահանեանը խնամքով առանձին թղթի մը վրայ այդ թուանշանները արտագրելով՝ դարձուց նամակի միւս կողմը: Քանի թուանշաններու շարքը կ'երկարէր, Վահանեանի կեդրոնացած դէմքը տըխուր արտայայտութիւն մը կը ստանար: Աշխատանքը վերջացնելէ յետոյ, ցաւագին հառաչանքով մը գլուխը ետ նետեց եւ աչքերը առաստաղին՝ մեռած ձայնով մը ինքնիրեն ըսաւ.

— Մէկ այս էր պակաս ···

— Հը՞, ինչ նորութիւն կայ, մեր տղայ,— մօտեցաւ Սուրէն Ներսէսեանը,— վա՞տ լուրեր ···

— Շատ վատ ···

— Նամակը որտեղէ՞ն է:

— Վանէն:

— Ի՞նչ կ'ըսեն:

Վահանեանը՝ առանց պատասխանելու անոր հարցումին՝ թուանշաններով ծածկուած թուղթը երկարեց անոր.

— Բանալին ի՞նչ է որ:

— «Մեր հայրենիք»ի երկրորդ տունը:

— Յիշողութեամբ չեմ կրնար, երկու խօսքով ըսէ:

— Սպասէ, քիչ վերջը պիտի կարդամ արդէն:

— Տղերք, ժամանակ չկորսնցնենք: Խնդրեմ՝ նստէք եւ սկսինք,— թելադրեց Պատուամեանը, հանդարտ ցած ձայնով,— կարծես դասարանի մէջ հաւաքուած աշակերտներու խօսէր,— շարք մը անյետաձգելի հարցեր ունինք որոնց մասին պէտք է կարգադրութիւն ընել:

— Բայց Վահէն ո՞ւր մնաց,— մտահոգ հարցուց Դաւեանը,— լըջօրէնկը վախնամ որ այդ տղան գլխուն փորձանք մը բերէ:

— Քաչալը ճամբու դնելու գնաց, շուտով կուգայ,— պատասխանեց բըժիշկ Ջանեանը, որ շարք մը նամակներու մէջէն մէկը առնելով պատրաստուեցաւ կարդալու:

— Հա, իրաւ, ինչպէ՞ս է Քաչալի առողջական վիճակը,— հարցուց Ներսէսեանը — շատ տկար կ'երեւէր:

— Շատ ալ լաւ չէ. երկարատեւ տարիներու տառապանքը, փախուստի ժամանակ ամիսներով թափառումը անմարդաբնակ անտառներու մէջ՝ ֆիզիքապէս հիւծեր են զայն: Ալ թոքը տկար է: Այդ է պատճառը որ անմիջապէս ճամբեցինք Տիֆլիս, Սարտարի մօտ, որ կազդուրուի: Այժմ անցնինք մեր գործին:

Ամէնքը տեղաւորուեցան սեղանի չորս բոլորը: Մէկ քանի սովորական նամակներու ընթերցումէն վերջ, որոնց մասին անմիջապէս հարկաւոր կարգադրութիւններ ըրին, Ջանեանը ընկերներու մասնաւոր ուշադրութիւնը հրաւիրեց կարեւոր նկատած նամակի մը վրայ, զոր սկսաւ կարդալ,

«Սիրելի Մարկոս,

«Ինչպէս գրած եմ քեզ նախկին նամակներովս, երեք շաբաթէն աւելի է ինչ գործի ձեռնարկած եմ արդէն: Դժուար եղաւ յարմար տեղ մը խանութ վարձելը: Այժմ ամէն ինչ թէեւ կարգին է, բայց մինչեւ այժմ քու խոստացած» ···

— Այդ անշուշտ Կոլոտի նամակն է,— ընդմիջեց Սուրէնը,— ի հարկէ, փող կ'ուզէ անիրաւը:

Ջանեանը գլխով հաստատական նըշան մը ըրաւ եւ շարունակեց ընթերցումը.

«Բայց մինչեւ այժմ քու խոստացած փողը չհասաւ: Գիտես, որ առանց քո օգնութեան պտղավաճառի գործս չեմ կրնար ընդարձակել: Ինչպէս նշանները ցոյց կուտան, շահաւէտ գործ մըն է այս, եթէ միայն միջոցները չպակսին: Արդէն բաւական ծանօթութիւն ձեռք բերած եմ եւ բազմաթիւ յաճախորդներ: Կը խնդրեմ, որ անուշադիր չլինիս դէպի իմ խնդիրքս: Ախպոր գործ է, մեծ հնարաւորութիւններ կան, որոնց մասին հազիւ թէ կրնայի երազել առաջ: Այսօր Ներսէսեաններու երեխաներուն համար բարեկամի մը միջոցով քանի մը խաղալիքներ կը ճամբեմ. ատոնք շատ աժան գնած եմ: Այդ խաղալիքները շինող վարպետին հետ մտերմացեր եմ: Ուրիշներէ ալ առաջարկութիւններ ստացայ: Եթէ կը կարծես, որ նոր տարիի առթիւ հոգ կրնաս ծախել, մինչեւ երեք հարիւր հատ ճամբելու հնարաւորութիւն ունիմ: Գրէ, մանաւանդ փող ուղարկէ:

— Պարզ է նամակի իմաստը,— խօսեցաւ բժիշկ Ջանեանը,— ինչպէս գիտէք, Կոլոտը երկու ամիս առաջ ուղարկեցինք Ռուսաստան զէնքի խնդիրը կանոնաւորելու համար: Տեղական միջոցներով այլեւս չէինք կրնար բաւարարել Երկրի աճող պահանջները: Ինչպէս նամակէն կը հասկցուի, Կոլոտը Թուլայի մէջ պտղավաճառի խանութ մը բացեր է Միքայէլի հետ, ուր ոստիկանական հետապնդումէ ազատ մնալու համար: Երէկ ստացանք որպէս նմոյշ ուղարկած երեք հրացանները: Ըստ մեր զինագործ ընկերներու կարծիքին, բոլորովին նոր ու առանց պակասութեան եռագիծ մօսինններ են: Ինչ որ նամակէն կը հասկնանք, Կոլոտը յաջողեր է պետական զինագործարանի գլխաւոր վարպետներէն մէկուն հետ հասկցողութեան մը գալ: Ան խոստացեր է միանուագ երեք հարիւր հրացան յանձնել: Այս՝ գործի սկիզբն է դեռ, ինչպէս կ'երեւի: Բայց հարկաւոր է միջոցներ, կաշառքի, տեղական պահեստի, փոխադրութեան, ինչպէս նաեւ իրենց անձնական ծախսերուն համար ···

(Շար.) ՄԱԼԽԱՍ

…ամէնէն կարեւորը անշուշտ, …եզայի հովիտին ոռոգումը։ Հողը …ուստ է եւ բազմաթիւ գետեր կան …ջրանցքները։

…Զահլէի տիկինները եւ օրիորդները …ուած էին պանդոկի վերի սրա-…հը, քանի որ տիկ. Խոտէ չէր ընկե-…րացած իր ամուսնին այցելութեան։ …ինչ մը Պ. Խոտէ վեր ելած ըլլալով …ներուն կողմէ կարճ ուղերձ մը ը-…ուած է Օր. Պրայտի, ըսելով թէ ժա-…նակ է որ Լիբանանցիները քուէի …իրաւունք ունենան եւ թէ նոր սերուն-…դին ամբողջ յոյսը կեդրոնացած է ի-…րենց համակրելի, զարգացած նախա-…գահին վրայ։

Այս ընդունելութեան առթիւ, Պա-…սեղեան վարժարանի սանուհիներէն …մէկը աղջնակներ ծաղկեփունջ մը …ծեր են նախագահին, բարի գալուս-…տի երկտողով մը։ Հայերուն կողմէ ալ …խօսակցած են քահանան, բժիշկ …Պալաքեանի եւ Պ. Հայթայեան եւ ան-…նշան հայ արիներու փոքր խումբը։ Ջահլէի նշանաւոր լուսանկարչատու-…ն, Խաչատուր բազմաթիւ նկարներ …առած է որոնցմէ չորս մը «Ցառաջ»ի …կը զրկեմ։

Դժբախտաբար, բացի Հալէպի շր-…ջաններէն, քիչ մը ամէն տեղ Հայերը ան-…թ են պաշտօնական յարաբերու-…թիւններու հանդէպ։ Վերջին բոպէին …եղած խրախանցումը երբեք ազդեցիկ …մը չունենար։ Ժամանակին, Պէյ-…րութի Հայերը ունէին ներկայանալի …մը, Տքթ. Մելքոնեանը, իսկ …փութկոտ, անձեւ վաղք մը՝ …ներկայացնելու համար 60000ի պատ-…կանելի թիւը։

Ժողովուրդները մեծ չափեր կ'ա-…ռնէին իրենց ներկայացուցիչներու …միջով. վկայ Փատէրեւսկին, Փիլ-…սուտզքին, անմոռանալի Մազարիքը եւ …ն» Վենիզելոսը։

Որքան շուտ ըմբռնենք այս նուրբ …ւանագիտութիւնը, այնքան լաւ մե-…զ համար։

Հաւկացողաց բարեւ ...

** Ջահլէի Հայերը անախորժ դէպ-…քի մը առջեւ կը գտնուին այժմ։

Հայ սափրիչ մը՝ Եղիա կը սիրէ …հայ որբուհի մը, Մառի։ Երկար եւ …թաւական ձախորդ սիրաբանութենէ …վերջ, կ'որոշեն ամուսնանալ։ Տղան …սափրիչի խանութ մը պիտի բանար …Ջահլէի, բայց երկար ժամանակ Ա-…մերիկա մնացած եւ արհեստէն հաս-…կցող կնոջ մը հետ։ Որբուհին պիտի …տրամադրէր իր խնայած դրամը։

Չի գիտցուիր ի՞նչ պատճառով, որ-…բուհին իր 50 դեղին ոսկին պահ կու-…տայ իրեն հետ նոյն Ֆրանսացի ըն-…տանիքին մօտ ծառայող Մէտուէլի …զինուորին եւ փոխարէն կը ստանայ …ստացագիր։ Զինուորը այդ դրամին …վրայ ամիսը երեքուկէս ոսկի տոկոս …կուտայ եղեր։

Արդ, ապրիլը վերջանալուն, կը …պահանջ նաեւ ստացագրին պայմանա-…ժամը։ Զինուորը կը խնդրէ յետաձգել …խոստանալով եօթը ոսկի վճարել փո-…խանակ երեքուկէսի։ Բայց որբուհին …չուզէր ազատիլ ծառայութենէ եւ կը …պահանջէ իր դրամը։ Դժբախտաբար …որուհին իսկ չէր գիտեր թէ աղ-…ջիկը իր դրամը պահ դրած է զինուորի …ն մօտ։

Այդ օրերուն, առաւօտ մըն ալ աղ-…ջիկը վայրագօրէն խեղդուած եւ տան …պարտէզին մէջ նետուած կը գտնեն։ …եղած էին ելեկտրական լոյսի պա-…րանով, խոշտանգելէ վերջ։

Ձերբակալուած է հայ սափրիչը, հակառակ անոր որ ան է կորսնցնողը՝ դրամը, կինը եւ գործը։ Կը ձգնին ապացուցանել թէ ան սպաննած է։

Ստացագիրը մէջտեղ չկայ ...

Աղջկան ընկերուհի որբ սպասուհիներէն շատերը գիտեն թէ դրամը զինուորին մօտ է, բայց բոլորն ալ կը վախնան վկայութիւն տալէ։

Արդարութիւնը չի կորսուիր, կ'ըսեն. կայծոռիկի պէս մութին իսկ կը փայլի ... Սպասենք որ Ջահլէցիներուն խիղճը թեթեւնայ եւ հայ աղքատ, դժբախտ տղայ մը մաքրուի այս արատէն։

Այս առթիւ, յիշեցնենք «Կապոյտ Խաչ»ի կեդրոնին եւ մասնաճիւղերուն իրենց մեծագոյն պարտականութիւնը, — որբերը եւ որբուհիները անապատէն ազատելէ վերջ զերծ պահել ճահիճներէն։

Տես քանի՞երորդ որբուհին է։

Ոմանք անձնասպան կ'ըլլան, — հիւանդապահուհի Սիրանոյշը։ Ոմանք կը սպաննուին — սպասուհի Մառին։ Ոմանք կը գնուին ... քիչ մը ամէն տեղ։ Զկրցանք ցուցակագրել եւ «մեծ աչք» մը պահել անոնց վրայ։

Այն որ պիտի շրջագայի եւ տեղեկագրէ որբ - որբուհիներու վիճակը, ամէնէն անամօթներն իսկ կարմրցնող անհոգութիւն, անխղճութիւն եւ մանաւանդ «պզտիկ»ութիւններ պիտի գտնէ։

Ի՞նչու անապատի մաքուր օդէն ազատել, երբ քաղաքներու կոյուղիներուն մէջ պիտի ապրեցնենք եւ ճամբու վրայ բացուած վարդի պէս ամէն անցորդ ձեռք պիտի երկնցնէ անոնց։

ԱՆՑՈՐԴ

ԱՐՄԵՆԱԿԱՆՔ

Եօթը հոգի եւս

— . —

Հայ Գիւղ.ի հասցուցած մասնագէտներուն, որոնք հետզհետէ կ'արձանագրուին «Ցառաջ»ի էջերուն մէջ, անգամ մը ձանձրոյթը առի՞ք գումարը ընելու։ Ի՞նչ է ուրեմն ձեր տպաւորութիւնը։ Այսօր կը ներկայացնենք նաեւ, ուրիշ եօթը մասնագէտ Հայորդիներ։

1. Պարգեւ Սաղաթէլեան՝ Օհայօ Նահանգի (Մ. Նահանգներ) Սինսինաթի համալսարանէն շրջանաւարտ, որպէս առեւտրական։ «Ըէքըամ»ի գծագրութեան մասնագէտ՝ ամերիկեան կարեւոր տուներու։

2. Գուրգէն Պարտիզպանեան՝ Եութաֆի (Մ. Ն.) երկրագործական պետական գոլէճէն եւ Քալիֆորնիոյ համալսարանէն շրջանաւարտ, որպէս ճարտարապետ։ Մրցանակի եւ սքալարշիփի արժանացած։

3. Յովհաննէս Խուպեսերեան՝ Նմանապէս Եութայի գոլէճէն շրջանաւարտ, որպէս ելեկտրագէտ։

4. Պետրոս Նաշիկեան՝ ելեկտրագէտ Թէքսասի նահանգային համալսարանէն։

5. Միսաք Աստուրեան՝ բժիշկ - անասնաբոյժ Ալապամայի (Մ. Ն.) բազմարուեստեան ճեմարանէն։

6. Արշաւիր Եղիսէեան՝ քիմիագէտ՝ Քօլօրատոյի (Մ. Ն.) համալսարանէն։

7. Միսաք Տիրուեան՝ գիւղատնտես Ֆէրմինկտալի (Լոնկայլընտ, Ն. Եորք) երկրագործական ճեմարանէն։

Վերոյիշեալ եօթը Հայորդիները, բոլորն ալ իրենց վարժարանները աւարտած են կատարեալ յաջողութեամբ։

Եւ այժմ կը ծառայեն օտարներու ..

Երբ՞ս ողբալի կացութիւն։

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՀԱՅԵՐԷՆԸ ԼԱՒ ՉԻ ԴԱՍԱՒԱՆԴՈՒԻՐ

— . —

Երեւանի մէջ, ապրիլ 17ին տեղի ունեցած է դասախօսական հաւաքոյթ մը, որուն հրաւիրուած էին տարրական, ոչ լրիւ միջնակարգ եւ միջնակարգ վարժարաններու դասատուները, տնօրէնները եւ ուսումնական մասի վարիչները։

Դասախօսեց Լ. Վարդունի, «Հայոց լեզուի գրուածքը մեր դպրոցներուն մէջ» նիւթին շուրջ։ Դասախօսը, բազմաթիւ փաստերով ցոյց տուաւ որ, կը գրէ «Խ. Հայաստան», հայերէն լեզուի դասաւանդումը այնքան ալ լաւ չի կատարուիր մեր դպրոցներուն մէջ։

Երեւանի 14 դպրոցներու 74 դասարաններուն մէջ կատարուած ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են, որ աշակերտները գէշ կը գրեն, դասատուները լրիւ չեն ուղղեր տետրակները, աշակերտները գէշ կը կարդան, իրենց մտքերը անկանոն կերպով եւ առանց յաջորդական զարգացման ու սխտեմի կ'արտայայտեն, դասատուներու օրուան դասածրագիրները յաճախ գէշ կազմուած, չոր ու ցամաք են, զուրկ են մեթոտական մշակումէ, հարցերը կը տրուին անմշակ, եւն.։

Հայերէն լեզուի դասատուներուն զգալի մասը իր որակի բարձրացման վրայ չաշխատիր։ Մեծամասնութիւնը կը դասաւանդէ քանի մը դպրոցներու մէջ եւ տարբեր առարկաներ, իսկ այս բոլորը բացասական անդրադարձում կ'ունենայ լեզուի դասաւանդման որակի վրայ։

Դասատուներէն շատերը, մաքուր, գրական լեզուով չեն խօսիր աշակերտներու հետ։ Ցաճախ կը գործածեն ռուսերէն կամ բարբառային բառեր։ Քննութիւնը ցոյց տուած է որ նոյն իսկ բարձր դասարաններու աշակերտները կը գրեն սխալներով։ Վեցերորդ դասարաններու ստուգուած 567 աշակերտներէն անսխալ կը գրեն միայն 130ը, 8րդ դասարաններու 321էն՝ 37ը, իսկ 10րդ դասարաններու 60էն միայն 11ը։

Դասախօսութենէն վերջ տեղի ունեցած է մտքերու փոխանակութիւն եւ խօսք առնող ուսուցիչները խոստացած են այսուհետեւ աւելի լաւ աշխատիլ։

ՏՕՆԱՎԱՃԱՌ ՄԸ ՈՒՐ ԱՊՐԱՆՔ ՉԿԱՅ

Երեւանի մէջ, ապրիլ 20ին բացուած է ժողովրդական պազար - տօնավաճառ մը, — «Մայիս մէկեան նախատօնական առեւտրի համար» ինչպէս կ'ըսուի։ Բայց, «Խ. Հայաստան» կը գանգատի որ պազարին մէջ ապրանք չըկայ։ Խանութները շաքար, միս, իւղ, ձաւար, մաքարոնի, ձուկ եւ երշիկեղէն չեն ծախեր։ Ոչ մէկ տեղ թարմ մրգեղէն կայ։ Ստացուած խնձորը ժամանակին վաճառքի չի հանուիր։

Գործնական անհրաժեշտ գործիքներ չկան։ Դժուարութեամբ կը ճարուին լծասարք, սղոց, պարան, ապակիէ ամանեղէն, շղթայ եւայլն իրեր։ Անհրաժեշտ քանակութեամբ կըշիռքներ, կշռաքարեր եւ վաճառքի յարմարութիւններ չկան։ Ճաշարաններուն մէջ սպասարկութիւն չկայ, եւ ճաշը կը բերեն աղտոտ ամաններով։

Կայ միայն մեծ քանակութեամբ կերպաս, կօշկեղէն, պատրաստի հագուստներ, անուշահոտութեան վերաբերեալ ապրանքներ։

ԻՆՔՆԱՇԱՐԺ - ՓՐԱԽԱՆՈՒԹ

— . —

Պետական Հրատարակչականի ինքնաշարժ-գրախանութը, գարնանացանի առթիւ մեկնած է բամպակի մշակութեան շրջանները, աշխատավայրերու մէջ գրականութիւն տարածելու համար։ Այդ շրջաններուն մէջ 12 օր մնալէ վերջ, պիտի մեկնի նախալեռնային եւ ապա լեռնային շրջանները։

Միւս կողմէն, Պետական Հրատարակչականը հնարաւորութիւն ստեղծած է կազմակերպելու 40 շրջուն գըրավաճառնոցներ, ներքին գաւառներու համար։

ՆՈՐ «ՓԱՐՔ» ՄԸ ԵՐԵՒԱՆԻ ՄԷՋ

— • —

Այս տարի Երեւանը կ'ունենայ նոր «փարք» մը, Աբովեան պողոտայի վըրայ նախկին «Ֆլօրա» հանրային պարտէզին մէջ։

Հոն կը պատրաստուին ծառուղիներ, համերգներու յատուկ ամփիօն, պարերու հրապարակ, խաղարաններ, ճաշնաւոր սինէմա, եւն.։ «Փարք»ը պիտի ունենայ պաղջուրի եւ անուշեղէնի վաճառման կէտեր ու ճաշարան։

Հանրային այս զբօսավայրին մէջ մեծ տեղ պիտի յատկացուի երաժշտութեան։ Կազմուելու վրայ է 50 հոգինոց սէնֆօնիք նուագախումբ, որուն ղեկավարութիւնը յանձնուած է փրոֆ. Սարաջեանի։ Պիտի հրաւիրուին նաեւ Մոսկուայի մեծ թատրոնի ղեկավար՝ վաստակաւոր արուեստագէտ Գոլովանովը եւ ուրիշ արուեստագէտներ։

Պիտի կազմակերպուին թատերախաղեր, Մոսկուայի մեծ թատրոնի նշանաւոր դերասաններուն մասնակցութեամբ։ Դարձեալ, պիտի կազմակերպուին պալէթի երեկոներ, ճաղնուագախումբի համերգներ, ջութակի բէնեֆիսներ, եւայլն։

ԳԱՂՈՒԹԷ ԳԱՂՈՒԹ

ՅՈՎՀ. ԹՈԼԱՅԵԱՆ

— . —

Պոլսոյ մէջ մեռած է վաղեմի լրագրող մը, Յովհ. Թոլայեան։ «Ազգաբար»ի մէկ աշխատակիցը պարզելով հանգուցեալին կեանքն ու գործը, կը գրէ.—

Յովհ. Թոլայեան լրագրութիւն ըրաւ հայատառ թուրքերէնով, ինչպէս Վարդան փաշա, մեծանուն վարպետը, եւ նոյնպէս հայատառ թուրքերէնով կատարեց թարգմանութիւնը բազմաթիւ թերթօն - վէպերու։ Լրագրութեան սկսաւ «Մէճմուայի Հավատի»ով, զոր ապա վերածեց «Մէճմուայի Ախպար»ի, ու հրատարակեց երկար տարիներ երբ օրկան հայ կաթոլիկ Պատրիարքարանին, Ազարեանի, կամ Մանուէլեանի եւ Օտապաշեանի օրերուն։ Շատ կանուխ հասակէն գործօն դեր ունեցաւ հայ կաթոլիկ հասարակութեան մէջ, եւ հակհասունեան պայքարին մասնակցեցաւ Յովհաննէս Զամիչեանի, Էնֆիյէճեանի, Գազանճեանի, Քիւբէլեանի եւ ամբողջ Անտոնեան միաբանութեան եւ անոր նշանաւոր անդամին՝ Օրմանեան վրդ.ին հետ, որ ի վերջոյ պարտուեցաւ կարգ մը մեքենայութիւններու պատճառաւ, Օրմանեան եւ բազմաթիւ հայ կաթոլիկ եկեղեցիներ դարձան մայրենի եկեղեցւոյ ծոցը, իսկ միւսները մնացին, բայց յուսախաբութիւնները չմոռցուեցան, այնպէս որ Հռոմ խոհեմութիւն նկատեց Հասունը հրաւիրել Հռոմ, կարտինալական ծիրանին հագցնելով անոր՝ իր իսկ արժանապատուութիւնը փրկելու համար, վասնզի Հասունի լատինամիտ եւ ծայրայեղ մոլեռանդութիւնը ու տարամերժուղղութիւնը արդիւնքին մասնաւորապէս բարոյական սադրանքներու։

Լրագրութենէ հրաժարելէ եւ Մէճմուաի Ախպարը դադրեցնելէ ետք կոչուեցաւ Ս. Յակոբ հիւանդանոցի տնօրէնութեան, զոր վարեց մեծ ձեռնհասութեամբ։

Հակհասունեան պայքարին ամէնէն հրատապ շրջանին, հրատարակութիւններով եւ եկեղեցիներու մէջ ցոյցերու մասնակցելով ուժ տուաւ Հասունի հակառակորդներուն, բանտարկուեցաւ, դատի ենթարկուեցաւ, սակայն անպարտ արձակուեցաւ շնորհիւ պերճախօս պաշտպանողականին Էնֆիյէճեանի, որ ժամանակին ծանօթ հռետորներէն էր։

Թոլայեան գրեթէ միակ ներկայացուցիչն էր հայ կաթոլիկներու համար փոթորկոտ այդ շրջանին։ Կը մեռնի 80 տարեկան։

ՄԱՄՈՒԼ

ԲԱՐԻ ՃԱՆԱՊԱՐՀ

— o —

Պուէրէշի Արազը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ, ներգաղթի շոգենաւի մեկնումին առթիւ (10 մայիս).

— «Ձենք կարծեր որ իր ժողովուրդը ու իր հայրենիքը սիրող որ եւ է Հայ, ինչ ալ ըլլայ անոր դիրքը դէպի Հայաստանի ներկայ կարգերը, անխառն հրճուանք մը չզգայ այս փաստին առջեւ։ Որ եւ էՀայ որ գաղութներու մռայլ մթնոլորտէն կը փրկուի, ու կը պոկուի անհիւրընկալ ափերէ՝ ուր իր պատառ մը հացը կը ծամէ խէթ նայուածքներու տակ, շահուած թիւ մըն է հայ ժողովուրդին համար։ Մանաւանդ երբ կը ճողոպրի չկամ գրկերէ՝ ուր կը զլանան իրեն պատառ մը չոր հացն իսկ, փրկութիւն մըն է հայրենիք գաղթը հայ մարդուն։ Ինչ գոյնի ալ ըլլան՝ հայ ժողովուրդի գոյութեամբ ու անոր համրանքով մտատանջուող բոլոր տարրերը արտանց է որ կը հրճուին երբ Մարսիլիայէն ճամբայ կ'ելլէ «Սինայա»ն, ու հետը 1763 Հայեր։

Բայց մանաւանդ մեզ համար սրտապնդիչ է դէպքը։ Մենք անոնցմէ չենք որ «ներգաղթ» հոլովենք ամբողջ տարին որպէսզի այդպէսով արտասահմանի մէջ մեր դուռը ծեծող չքաւորներէն տակաւ ազատինք, կամ դայն պատրուակ ընենք գաղութները պառակտելու համար։ Մեզ համար Հայաստանը՝ ինչ գոյնի ալ ըլլայ՝ կուանն է մեր բովանդակ պայքարին։ Այդպէս էր երէկ՝ երբ զայն քերթուածներու մէջ միայն կ'երգէին տիրացուներն ու պատուելիները, ու երբ այսօրուան «Հայաստանասէր»ները զայն կ'ուրանային ու կ'անդոսնէին. այդպէս է այսօր՝ երբ պայքարին կէսը շահուած է, բայց հայ ժողովուրդին զլացուած իր պապերուն հողը ողջագուրելու, անոր քրտինքին խառնուելու երանութիւնը. այդպէս պիտի ըլլայ եւ վաղը, երբ աւելի դժնդակ վայրկեան մը գայ, ու այսօրուան անուշ ջուրերու «հայրենասէր»ները դարձեալ ուրանան իրենց հայրենիքը։ Մեզ համար ուրիշ աւելի վսեմ մտատանջութիւն չկայ քան հայ ժողովուրդը եւ իր համրանքը, - բայց մեզ համար ըմբռնելի չէ հայ ժողովուրդը՝ առանց սեփական հայրենիքի մը։ Հայրենիքն է մեզ համար խարիսխը հայ ժողովուրդին բոլոր ոգորումներուն, խարիսխը հայ մտքին ու արուեստին բոլոր ճիգերուն, խարիսխը մեր վաղուան գոյութեանը։ Ինչ դրօշ ալ ծածանի անոր սարերուն վրայ՝ սուրբ է իր հողը, ու որքան ալ դաժան ըլլայ կեանքը հոն՝ աւելի քաղցր պէտք է զգան մարդիկ հոն իրենց ծամած պատառ մը հացը։ Գիտենք որ օտար ափերու վրայ տակաւ կը չքանայ մեր համրանքը, ու անոնք որ դեռ կը համբենք՝ արդէն ալ մերը չեն հոգւով։ Ո՞րն է աւելի դաժան. Հայ հողին վըրայ թափուած քրտի՞նքը, թէ թոյնը որ չքեղ ափերու վրայ զբօսնողներուն հոգիին մէջ կը մտնէ տակաւ։

Բարի ճանապարհ ձեզի, այ մարդիկ, որ ձեր հայրենիքը կը դառնաք։ Մի, մի նայիք ետեւ, ոչ անոնց որ ձեր հոգերէն ճողոպրիլ կ'ուզեն, ու ոչ ալ անոնց որ կը վախնան ձեր ետեւէն գալ։ Զգեցէք աշխարհը իր սեւ հոգիին հետ, աչքերնիդ միշտ յառած դէպի Մասիսը, որուն ետեւէն երբեմն կը ծաթէր մեր արեւը, եւ ուրկէ պիտի ծաթէ ան եւ վաղը։ Փակեցէք ձեր աչքերը երբ որ անցնիք Վոսփորէն. ինչքան քրտինք թափած ենք հոն յուսալքեալ, ու ինչքան արիւն։ Ու երբ հասնիք հայրենի հողին՝ ծունկի եկէք ու պագէք, մեր պապերուն գերեզմանը կայ հոն, որ յարութեան կը սպասէ։ Ձեր քրտինքովը թող ոռոգուի հայրենի հողը, օ՜, չկարծէք թէ արդէն հասաք դրախտը, ու ալ վայելելու ատենն է. դրախտը երբեմն կար հոն, ու վաղն ալ կ'ըլլայ, եթէ խոնջենքը ձեզ չվախցնէ, ու ձեզ չընկճեն օրուան հոգերըճ

Բարի ճանապարհ ...»։

ՏԱՐՏԱՆԵԼԻ ՎԵՐԱԶԻՆՄԱՆ հարցին առթիւ, որ պիտի քննուի յունիս 22ին, Իտալիա պաշտօնական դիրք պիտի բռնէ, մինչ մերժելով գործնապէս մասնակցիլ եւրոպական գործերու, ցորչափ կը շարունակուին պատժական անօրինութիւնները։

ՀԱՐՐԱՐԻ ֆրանսացի եպիսկոպոսը, Ժարօսը, որ հեռանալու հրաման ստացած էր, պիտի մնայ իր պաշտօնին վրայ, համաձայն Մուսոլինիի որոշման։

ՅԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՏՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Ազատութեան քաղցրութիւնը եւ անոր կենարար, սփոփարար էութիւնը ո՞ք կրնայ գնահատել այնպէս, ինչպէս ազատութենէ զրկուած, կեղեքուած տառապած մէկը։

Շուրջնակը դիտեմ, բոլորն ալ կուլան։

Ի՜նչ քաղցր է ազատութեան արտասուքը։ Հսկայ ու ծովածաւալ բազմութիւնը դէպի բանտը յառաջացաւ։ Բանտի դռները արդէն խորտակուած, բոլոր ողջ մնացողները դուրս ելած էին. Նոր ողջագուրումի, լացի ու կոծի տեսարան մըն ալ հոս կը պարզուէր։ Ողջ դուրս եկողները պլլուած իրենց սիրելիներուն կուլային, սպանուածներու պարագաները իրենց մազերն ու զգեստները կը փետէին։

Սպաննուածներու՝ կացիններով, բիրերով, լախտերով ջախջախուած անկերպարան դիակները դուրս բերին։ Ժողովուրդը ահռելի բողոքներ արձակեց։ Մեծամասնականներու ամենավերջին զազանութեան այս քստմնելի արարքին առջեւ մարդկային բանականութիւնը սահմռկեցաւ կարծես պահ մը։

Դիակներու մէջ հազիւ կրցայ ճանչնալ մեր բանակի սպաներէն եւ ամենամօտիկ ընկերոջս՝ Սեբաստացի Վարդան Բակուրի կացինով ջախջախուած դիակը։

Վարդան Բակուր բնիկ Սեբաստացի էր, յեղափոխական գերդաստանէ մը, արժանի զաւակը անոնց։ Թրքական բանակէն ազատելով, անցած էր հայկական բանակին։ Երիտասարդ, վառվռուն, յանդուգն ու խիզախ սպայ մը։ Իր ցեղին ու սիրելիներուն վրէժը հոգւոյն մէջ՝ եկած էր հայրենիքին ծառայելու։ Մինչեւ վերջը մնաց հայկական բանակին մէջ, ծառայեց անխարդախ ու անձնուէր կերպով։ Մեծամասնականներու գալէն վերջ անպաշտօն մնաց։ Մեր նախկին զօրամասի զինուորներէն քանի մը հոգի ոխ կապած էին իրեն դէմ, որովհետեւ Վարդան զինուորական կարգապահութեան շատ բծախնդիր էր։ Իսկապէս զինուորական էր, իր պարտականութեան մէջ թերացող զինուորները կը պատժէր ամենախիստ կերպով։ Այս պատճառաւ քանիցս պատժուած զինուորներ մեծամասնականներու ներկայութենէն քաջալերուած, Չեկային մատնած էին զայն իբրեւ «հակայեղափոխական», իբրեւ «Սեպուհի կիսաբաժնի սպայ» որպէս «բոլշեւիկ դանակոծող» եւն.։ Վարդան Բակուր շատ լաւ գիտէր որ զէնքը կը հետապնդեն, մանաւանդ կարգ մը ընկերներ զգուշացուցած էին թէ «կը հետապնդուիս, երկրէն հեռացիր»։ Բայց ան այն համոզումն ունէր թէ իր կատարածները պարտականութեան օրինական սահմանին մէջ կ'իյնային։ Պաշտօն մը ձեռք բերելու համար խնդրագրով դիմած էր զինուորական գործավար Աւիս Նուրիջանեանի, բայց նոյն դիմումի բոպէին Աւիսի հրամանով ձերբակալուեցաւ եւ նետուեցաւ Չեկայի բանտը։ Փետր. 16ի գիշերը քսան հոգինոց խումբի մը հետ կացինով ըսպաննուած էր Աւիսի հրամանին համաձայն։ Թրքական բարբարոս եաթաղանէն ազատած Վարդանը զոհ գնաց բոլշեւիկեան կացինին ... Նոյնպէս կացինով սպաննուած էր Համազասպը, եւ յօշոտուած։

Զօրաւոր փաստաթուղթեր գտնուեցան, որոնք կը հաստատեն թէ բանտարկեալները հերթի դրուած էին։ Ամէն գիշեր 20—30—40 հոգի պիտի սպաննուէին։ Փետրուար 13,14,15,16.17ի գիշերներուն պիտի յաջորդէին դեռ շատ մը ոճիրի սեւ գիշերներ, բայց Փետր. 18ի առաւօտեան ժողովրդական ապստամբութեան յաղթանակի արշալոյսը կանխեց այդ արհաւիրքը։

20.— ՄԱՐԳԱՐԱՑԻ ԿԱՄՈՒՐՋԻՆ ՎՐԱՅ

Հայաստանը բոլշեւիկ զօրամասերէն մաքրուած էր, երկրի ղեկավարութիւնը անցած էր Հայաստանի Փրկութեան Կոմիտէի ձեռքը։ Ժողովրդեան խանդավառութիւնը աննկարագրելի էր։ Բայց խուլ ու խորհրդաւոր մղձաւանջ մը դեռ կախուած էր այդ խանդավառ օրերու վերեւ։ Մեծամասնական զօրամասերը կազդուրուած, ամփոփուած, Վէտիի, Ղամարլուի, Նախիջեւանի շրջաններու թաթարներով, զրահապատ գնացքներու պաշտպանութեան տակ, նորէն մայրաքաղաքի դռները ափ առին։ Նորէն կռուի ուրուականը ցցուեցաւ մեր արիւնաքամ ժողովուրդին առջեւ։ Հայ կամաւորական զօրամասերը քանի մը խմբապետներու ղեկավարութեան տակ կուրծք տուին մեծամասնականներու գրոհին, ու այս կռիւը շարունակուեցաւ շատ ու շատ օրեր Երեւանի քըթին տակ։ Գաղազած Նուրիջանեանը մայրաքաղաքը գրաւելու համար անընդհատ յարձակումներ գործեց, բայց ամէն անգամին ալ պարտուած ու ջախջախուած դէպի Ղամարլու, Նահանջի ճամբան բռնեց։ Ժողովուրդը տարերային թափով դուրս եկած էր, պաշտպանելու մայրաքաղաքը եւ արեան գնով ձեռք բերած ազատութիւնը։ Ժողովուրդը դուրս բերած էր կռուող ուժերը, իր պահած զէնքը եւ իր ուտեստը։ Որքա՜ն թարմ է եւ որքան յուզումով դեռ կը յիշեմ այն փոքրիկ դէպքը որ մինչեւ այսօր հոգիս ու էութիւնս կը սարսռացնէ։

Երեւանի Արմենակայա փողոցի խուլ անկիւնէն անցնելով դէպի շուկան երթալ կ'ուզէինք։ Երկու ընկեր էինք, կարեւոր գործով հրամանատարութեան դրասենեակը պիտի երթայինք։

— Ա՛յ աղբրտիք, ձեր ոտքերուն մատաղ, ո՞ւր այդպէս վազելով կ'երթաք առանց զէնքի, եկէք հոս ձեզի համար զէնք կայ։

Մանկամարդ կին մըն էր, բացաւ իր տան դուռը և տան յատակի մէկ տախտակը շատ դիւրութեամբ վերցնելով, անոր տակէն հանեց երեք մօսին հրացան եւ մօտ երեք հարիւր փամփուշտ։

—Առէ՛ք սանք, ձեր ոտքերուն մատաղ, առէ՛ք, զինուեցէ՛ք եւ գացէ՛ք կռուելու այդ նամարդներուն դէմ։

Ու այսպէս հայ կինը, հայ պառաւը նոյն իսկ, պատուհաններէն փամփուշտ, հացնելիք, ուտելիք կը թափէին վար, երբ իրենց տան առջեւէն կ'անցնէին կամաւորական խումբերը։

Օրհասական կռիւը տենդոտ կերպով կը շարունակուէր։ Հրամանատար Պ. Թարխանեանի (Կուռօ) հրամանով կանոնաւոր զօրամասէ վաշտ մը ղրկուեցաւ Մարգարա գիւղը, իբրեւ սահմանապահ։ Ես այդ վաշտին մէջ կը գտնուէի։ Պաշտօն տրուած էր ինծ չփման մէջ մտնել թուրք զօրքերուն հետ եւ հասկնալ Իգտիրի ճակատի թուրք զօրամասերուն քանակը եւ դասաւորումը եւ անոնց մէջ անցած դարձածը։ Մինչեւ նոյն ատեն պիտի հսկէի սահմանը անցնող եւ մտնողներուն վրայ։

(45)

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

լաբներ եւ երեք անգլիացի ոստիկաններ :

Անգլ. իշխանութիւնները նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, չարք մը բացառիկ միջոցներ եւս տնօրինեցին: Պողպատեայ սաղաւարտներով զինուորներ այսօր շղթայ կազմեցին կառավարական պաշտօնատան շուրջը, զայց չըլլալ ըլլալով թէ Արաբները կը խորհին յարձակիլ մարզպանին վրայ, իբրեւ բողոք իրենց վարիչներուն ձերբակալման դէմ :

Վերջերս Եգիպտոսէն հասած անգլիացի ոստիկաններն ու զինուորները այսօր կրակ բացին ամբոխին վրայ, որ քարի բռնած էր զիրենք, երբ կը փորձէին քանդել փողոցային պատնէշ մը: Այդպիսի դէպք մըն ալ Ակրայի մէջ պատահեցաւ, երբ Արաբները յարձակեցան պահականոցին վրայ եւ կրակի բռնուեցան: Երկու Արաբներ սպաննուեցան, չորս հոգի վիրաւորուեցան, իսկ հինգ հոգի ձերբակալուեցան: Նապլուսի մօտ (հին Սամարիա) զրահապատ ինքնաշարժ մը յարձակում կրեց Արաբներու կողմէ: Զինուորները կրակ բացին, վիրաւորելով երկու Արաբներ: Զինուոր մը սպաննուեցաւ:

Կառավարութիւնը պաշտօնանկ ըրաւ այն քաղաքապետները որոնց շրջանին մէջ խռովութիւններ ծագած էին:

Թէեւ անգլիական զօրքը մեծապէս աւելցած է, խռովութեանց սկզբնաւորութենէն ի վեր, բայց դարձեալ օդնական ուժի կը սպասուի, մասնաւորապէս հեծեալ եւ օդանաւային ուժեր: Կը կարծուի թէ առնուազն 5000ի պիտի բարձրանայ անգլ. զօրքին թիւը: Անդրյորդանանէն եւ Եգիպտոսէն պիտի փոխադրուին նոր հրասայլեր, օդանաւեր եւ ծանր թնդանօթներ :

Գործադուլը եւ յարձակումները նկատի առնելով, ճամբորդութիւնները կը կատարուին միայն ինքնաշարժներով, որոնց կ'ընկերանան զինուորներ: Գիշերային բոլոր կառախումբերը ջնջուած են:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՆԷԿԻՒՍԸ Երուսաղէմէն ճամբայ ելաւ դէպի Անգլիա, անգլիական մարտանաւով մը: Պիտի անցնի Ճիպրալթարէն:

ՊԵԼԺԻՈՅ ԵՐԵՍՓ. ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ տեղի ունեցան կիրակի օր: Արդիւնքը անկատար է տակաւին. բայց կը հաստատուի որ կարեւոր շահեր ունեցած են ձախակողմեան տարրերը, ինչպէս եւ նոր հոսանքը, «Ռէքս»: Այս վերջինը կը յուսայ 20 — 25 աթոռ շահիլ:

ՄՈՒՍՈԼԻՆԻ ունկնդրութեան ընդունելով «Էնթրանսիժան»ի թղթակիցը յայտարարեց թէ ինք միայն եւ միայն խաղաղութիւն կ'ուզէ: «Կը կարծէ՞ք թէ պատերազմ կրնայ ծագիլ Եւրոպայի մէջ».— «Ոչ, ամէն պարագայի մէջ, ես ամբողջ ուժովս պիտի աշխատիմ խաղաղութիւնը պահպանելու համար»:

ԶԻՆՈՒՈՐԱԿԱՆ ՓՈԽԱԴՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ օդանաւով պիտի կատարուին ամբողջ Եթովպիոյ մէջ: Առջի օր օդանաւ մը Մաքալլէէն Ատտիս-Ապէպա փոխադրեց ջոկատ մը, 600 քիլոմեթր ճամբան կտրելով երկու ժամէն:

ՈՒԹ ԱՄԻՍ բանտարկութեան դատապարտուեցաւ գրագէտ Շարլ Մորաս, արքայական «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի աւագ խմբագիրը, որ գրգռիչ գրութիւններ հրատարակած էր Լէօն Պլումի դէմ, գրգռելով սպաննել զայն խոհանոցի դանակով մը: Ամբաստանեալը յայտարարեց թէ իր նպատակն էր խափանել որ եւ է պատերազմ՝ Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ միջեւ: Շարլ Մորաս նախապէս ալ չորս ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր միեւնոյն յանցանքին համար:

ԵԹՈՎՊԻԱՆ իտալական գաղթավայր հռչակուած ըլլալով մայիս 9ի հրամանագրով, իտալական օրէնքներով կը կառավարուի այդ թուականէն ի վեր: Հետեւաբար, չեն կրնար մտնել պատժարկու պետութեանց այն ապրանքները որոնք արգիլուած են Իտալիոյ մէջ: Մասնաւոր արտօնութիւն կը տրուի մինչեւ այն բացարձակ անհրաժեշտութեան պարագային:

ԱՒՍՏՐԻՈՅ նացիները յարձակում գործեցին նախորդ փոխ - վարչապետ իշխան Շթարէմպէրկի դղեակին վրայ: Ոստիկան-զօրքը լուր առած ըլլալով, նախապէս գրաւած էր դղեակը: Եւ երբ զինեալ դաւադիրները յարձակեցան, անմիջապէս կրակ բացաւ: Դաւադիրներու պետը յաջողեցաւ փախչիլ, իսկ երկու հոգի սպաննուեցան: Կ'ըսուի թէ դաւադիրները կ'ուզէին գրաւել դղեակին մէջ պահուած զէնքերը, բայց իրազեկներ աւելի մեծ կարեւորութիւն կու տան այս դէպքին եւ կը կարծեն թէ հիթլէրական կեդրոն մըն է որ կը վարէ շարժումը:

ԲԱՆԱՍՏԵՂԾ ԱՆՌԻ ՌԷՆԻԷ, որ հիւանդ էր երկար ատենէ ի վեր, մեռաւ շաբաթ օր, սրտի տագնապի մը հետեւանքով: Ծնած էր 1864ին եւ կը պատկանէր ազնուական ընտանիքի մը: Շուտով առիթ կ'ունենանք խօսելու իր կեանքի եւ գործի մասին:

ԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ ԿԱՌԱՎԱՐՈՒԹԻՒՆԸ որոշեց ժողովրդական գործավարներու խորհուրդին մօտ հաստատել բարձրագոյն կրթութեան մարմին մը, նախագահութեամբ փոխ - նախագահ Մէյլաուքի: Այս մարմինն է որ պիտի վարէ բոլոր բարձրագոյն վարժարաններու եւ համալսարաններու աշխատանքը: Այս առթիւ չարք մը բարեփոխումներ պիտի կատարուին եւ պիտի վերահաստատուին փրոֆէսէօրներու կարգ մը առանձնաշնորհները: Բարձրագոյն կրթութեան մարմնին պիտի աջակցի խորհուրդ մը, որուն մէջ ներկայացուցիչներ պիտի ունենան բոլոր դաշնակից հանրապետութիւնները:

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ԵՕԹԸ ԿՂԶԻՆԵՐՈՒ միացման տարեդարձին առթիւ, Յունաստանի Թագաւորը Քորֆու այցելեց, ուր խռնուած էին տասնեակ հազարաւոր գիւղացիներ: Այս առթիւ մեծ խրախճանքներ կատարուեցան, աղջիկներ պարեցին հին Յունաստանի պարերը, երիտասարդներ՝ դասական մարզանքներ կատարեցին եւ աննախընթաց տեսարան մը պարզուեցաւ: Եօրկիոս Բ. հետզհետէ պիտի այցելէ միւս կղզիները:

ԹՈՒՐՔԻՈՅ արտաքին գործավարութեան ընդհ. խորհրդականը, Նուման Մէնէմէնճիօղլու, որ այժմ Լոնտոն կը գտնուի, մայիս 23ին տեսակցութիւն մը ունեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին հետ, Տարտանէլի վերազինման մասին: Կը հաւաստեն թէ անգլ. կառավարութիւնը տրամադիր է ընդունելու Տարտանէլի վերազինումը, փոխարէն ստանալով կարգ մը երաշխաւորութիւններ:

ԵԳԻՊՏՈՍԻ ՆՈՐ ԽՈՐՀՐԴԱՐԱՆԸ բացուեցաւ շաբաթ օր: Ահագին բազմութիւն մը խռնուած էր, ծափահարելու համար նոր Թագաւորը եւ խնամակալը: Դահաճառը յանձնեց այս վերջինը, Մուհամմէտ Ալի, իսկ Թագաւորը անչափահաս ըլլալով չմասնակցեցաւ ժողովին: Անգլեւեգիպտական յարաբերութեանց առթիւ, դահաճառը յոյս կը յայտնէ թէ բանակցութիւնները «պիտի յանգին պատուաբեր համաձայնութեան մը, իրականացնելով երկրին անկախութիւնը եւ ամրացնելով երկու ազգերուն բարեկամութեան եւ զինակցութեան կապերը »:

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

Վիէնի կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները. այս հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

Լիոնի վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 29 մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանին մէջ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵԴԻՊՏԱՑԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այս ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ երեկոյ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Նիւթերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Զորմիսեանի դասախօսութեան շուրջ: Կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (նախագահ կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին):

Կը խօսի Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵԽՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ԱԻՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
Կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

Կազմակերպութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ Հայ Արիները:
Ճաշ. թէյ, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ
Մուտք՝ 5 ֆրանք:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Յրդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

Նախաձեռնութեամբ «Քրիստափոր-Ռոստոմ-Զաւարեան» խումբերու եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

ՎԱԼԱՆՍ ՄԷՋ

30 Մայիս. շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին,
Պետական Թատրոնին վերնայարկը:

Կիրակի, 21 Յունիս ժամը 16ին

Սէնֆօնիք նուագախումբէս Հայ հեղինակներու գործերէն, ղեկավարութեամբ Նախկին Մուրատ-Ռափայէլեան սաներէն Գ. Մ. ԱԼԷՄՇԱՀԻ

Salle Gaveau ի մեծ սրահին մէջ:

Կազմակերպուած՝ Մուրատ Ռափայէլեան կրթական հաստատութեանց հարիւրամեայ յոբելինական հանդէսներու Փարիզի Գործադիր Յանձնախումբին կողմէ:

Յայտագիր ու մանրամասնութիւնները աւելի վերջը:

ՇՈՒՏՈՎ լոյս կը տեսնէ Հ. Յ. Դ. ԵՒՐ. ԿԵԴ. ԿՈՄԻՏԷԻ հրատարակած ԱԼԲՈՄի, երկրորդ տպագրութիւնը:

Ապսպրանքներու համար այժմէն դիմել Ընկ. Արցախեանի, «Յառաջ»ի խմբագրատունը:

Շնորհակալիք

Ֆր. Կապոյտ Խաչի Փարիզի մասնաճիւղը իր շնորհակալութիւնը կը յայտնէ հետեւեալ անձերուն, որոնք աջակցեցան « Կ. Խաչի Օր»ուան հանդէսի յաջողութեան :

Նախագահ՝ Տիկին Պերճուհի Բարսեղեան: Բանախօսներ՝ Տիկին Էլէն Բիւզանդ եւ Պ. Շ. Միսաքեան:

Օր. Շահլամեան, Օր. Գավուքճեան, երգիչ՝ Պ. Վ. Իսահակեան եւ Պ. Յ. Եղիազարեան:

Պ. Բենօ Նալչաճեան եւ Պ. Աբգար որոնք իրենց սիրական նուագով խանդավառեցին ներկաները հանդէսի ընթացքին:

Մասնաւոր շնորհակալութիւն Պ. Խունունցի որ իր օժանդակութիւնը չխնայեց սրահի եւ այլ կարգադրութիւններու պարագային:

Շնորհակալութիւն նաեւ այն բոլոր կազմակերպութիւններուն եւ Միութիւններուն որոնք իրենց ներկայացուցիչներով մասնակցեցան մեր հանդէսին :

Շնորհակալութիւններ նաեւ բոլոր անդամուհիներուն որոնք իրենց նուէրներով եւ աշխատանքով սատարեցին հանդէսի յաջողութեան :

ՆԱՄԱԿԱՏՈՒՓ

ՓՈՆՏ'ԷՎԷՔ, Բ. Թադ.— 140:
ՄԻԼՖՈՐՏ, Հ. Յ. Դ. Ակ.— 12 տող.:
ԼԸ ՓՈՆԹԷ, Մ. Գ.— 15:
ՓԱՐԻԶ (7), Թ. Ղ.— 100:
ՆԻՍ, Բ. Գավ.— 35:
ԼԸ ՓԻԻԻ, Ա. Տ.— 50:
ՎԻՎԻԷ, Խաչ.— 50:
ԹՈՒԼՈՒԶ, Ա. Թ.— 105:
ՊԵԼՖՈՌ, Սալո.— 72:
ՍԷՆ ՊՐԻԷՕ, Խապր.— 140:
ԹՈՒՐԵԹ, Յ. Սօլ.— 35 :
ԹՈՒԼՈՆ, Յ. Ա.— 100:
ԼԱ ՍԻՕԹԱ, Ս. Ս.— 35:
ՓԱՐԻԶ (8), Մաղ.— 35:

ՀԱՅ ԱՐԻՆԵՐՈՒ միութեան պարգեւաբաշխութենէն շահած են հետեւեալ թիւերը.— 578, 1381, 2453, 2268, 684, 2260, 1228, 176, 181, 515, 555, 783, 676, 816, 804, 830, 879, 912, 1908, 2400, 2381, 2476, 2311, 3380, 1599, 1377, 927, 1019, 1015, 1000, 983, 1328, 1401, 1490, 1125, 1177, 1147, 1503, 1672, 1749, 2298, 1855, 1854, 2310:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան վիճակաբաշխութեան նուէրներու բաշխումը տեղի կ'ունենայ հրապարակով, վաղը, չորեքշաբթի ժամը 5ին, 16 rue de l'Ecole de Médecine, ճաշարանին վերնայարկը:

Պաշտպանանդէս

ՎԱԼԱՆՍԻ ՀԱՄԱԽԱՐԲԵՐԴՑԻԱԿԱՆ ՄԻՈՒԹԵԱՆ ԿՈՂՄԷ

31 Մայիս, Կիրակի, Մալիսարի անտառին մէջ

Գեղարուեստական բաժին, նուագ, նոխ պիւֆէ:

Օթօպիւսները կը մեկնին Պուլվար Վօպանէն առաւօտեան ժամը 9, 10.30, եւ 11.30 եւ կէս օրէն վերջ 1ին: Երթուդարձ 3 ֆրանք:

Անձրեւի պարագային կը յետաձգուի յունիս 6ին:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Dameame, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ) ԹԻՒ (1)

ԱՆՁՐԵՒ

Թարգմ. ԱՐՄԷՆ Պ. — Հեղինակ՝ ՈՒ. ՍԸՄԸՐՍԷԹ ՄՈՀԸՄ

Գրեթէ մահիճ մտնելու ժամանակ էր, եւ յաջորդ առտու, երբ արթննային, ցամաքը պիտի երեւէր: Տոքթոր Մէքֆէյլ վառեց իր ծխամորճը եւ յեցած բազրիքին՝ սկսաւ փնտռել Հարաւային Խաչը երկնքի մէջ: Երկու տարի գտնուած էր ռազմաճակատը եւ ստացած վէրք մը, որ պէտք եղածէն աւելի ժամանակ առած էր բուժուելու համար: Ուստի՝ ուրախ էր որ առնուազն տասներկու ամիս հանգիստ պիտի տեղաւորուէր Ափիայի մէջ, եւ արդէն աւելի լաւ կը զգար ճամբորդութեան պատճառով: Այն ճամբորդները, որոնք յաջորդ օրը պիտի ձգէին նաւը, Փակօ-Փակօի առջեւ, պարահանդէս մը սարքած էին: Մեքենական դաշնակի մը չոր խազերը տակաւին կը մրճահարէին իր ականջներուն մէջ: Վերջապէս, կամրջակը խաղաղած էր: Նկատելով իր կինը, որ քիչ մը անդին՝ երկար աթոռի մը վրայ կը խօսէր Տէյվիտսոններուն հետ, քալեց անոր կողմը: Երբ նստաւ լոյսին ներքեւ, ու վար առաւ գլխարկը, տեսնուեցաւ որ իր մազը շատ կարմիր էր, գլխուն գագաթը՝ հերաթափ, իսկ մորթը՝ կարմիր ու պիսակաւոր: Քառասունի մօտ մարդ մըն էր, վտիտ, նիհար դէմքով մը, ճշդապահ էր, յաւէտ իմաստակ, ու կը խօսէր Սկովտացիի մը շեշտով՝ շատ ցած ու հանդարտ ձայնով:

Մէքֆէյլներու եւ Տէյվիտսոններու միջեւ, որոնք միսիոնարներ էին, յառաջ եկած մտերմութիւնը արդիւնք էր աւելի դրացնութեան քան որ եւ է ճաշակի համանմանութեան: Անոնց գլխաւոր կապը այն դատապարտութիւնն էր, որուն կը մատնէին բոլոր այն մարդիկը, որ իրենց ցերեկներն ու գիշերները կ'անցընէին ծխարանին մէջ փոքըր կամ պոքեր խաղալով եւ կամ խմելով: Տիկին Մէքֆէյլ քիչ չէր հպարտանար այն մտածումով թէ՝ ինքն ու իր ամուսինը այն միակ անձերն էին, որոնց հետ Տէյվիտսոնները կը յօժարէին ընկերանալու, ու նոյնիսկ Տոքթորը, որ վերապահ ըլլալով հանդերձ՝ յիմար մը չէր, անգիտակցաբար գնահատած էր այս պատիւը: Ու միայն իր պատճառաբանական միտք մը ըլլալուն համար էր որ գիշեր ժամանակ, իրենց խցին մէջ, թոյլ տուած էր ինքնիրեն՝ քննադատելու եւ բամբասելու:

« Տիկին Տէյվիտսըն կ'ըսէր որ, չէր գիտեր թէ՝ ինչպէս պիտի կատարէին իրենց ճամբորդութիւնը, եթէ իրենց հետ չըլլայինք», ըսաւ Տիկին Մէքֆէյլ, մինչ կոկիկ կերպով կը յարդարէր իր դէմքը:«Ու ըսաւ նաեւ թէ՝ մենք իրապէս այն միակ անձերն էինք նաւին վրայ, զորս իրենք կ'ուզէին ճանչնալ »:

« Չէի կրնար կարծել թէ՝ միսիոնար մը կրնար այդպէս փետրազարդել ինքզինք »:

« Փետրազարդելու խնդիր չկայ. կը հասկնամ թէ ինչ ըսել կ'ուզէ ան: Տէյվիտսոններուն համար այնքան ալ լաւ պիտի չըլլար խառնուիլ ծխարանի բոլոր կոշտ մարդոց հետ:

— Անոնց կրօնի հիմնադիրը», ըսաւ Տոքթ. Մէքֆէյլ քմծիծաղով մը, «այդպիսի այլամերժ մը չէր »:

— Կրկին եւ կրկին խնդրած եմ քեզմէ, որ չկատակես կրօնքի մասին», յարեց կինը: «Պիտի չուզէի քու բնութեան նման բնութիւն մը ունենալ, Ալէք: Դուն երբեք չես ուզեր տեսնել մարդոց ամենալաւ կողմը»:

Ամուսինը կողմնակի ակնարկ մը նետեց իր տիկնոջ, կապոյտ աչքերով, բայց չպատասխանեց: Երկար տարիներու ամուսնական կեանքէն յետոյ՝ սորված էր թէ՝ ի սէր խաղաղութեան՝ վերջին խօսքը իր կնոջ ձգելու էր: Կնոջմէն առաջ հանած էր զգեստները, եւ բարձրանալով վերադիր մահճակալը՝ ընկողմանեցաւ, կարդալով իր քունը բերելու :

Յաջորդ առտու, երբ Մէքֆէյլ կամրջակին ելաւ, տեսաւ որ մօտեցած էին ցամաքին, զոր սկսաւ դիտել անհուշտ ու ագահ աչքերով: Արծաթ աւազուտքի նուրբ շերտ մը արագօրէն կը բարձրանար բլուրները, որոնք հարուստ բուսականութեամբ ծածկուած էին մինչեւ իրենց կատարները: Հնդկուզենիները, խիտ ու կանաչ, գրեթէ կը հասնէին մինչեւ ջուրը, եւ անոնց մէջէն կը տեսնուէին Սամօացիներու խոտէ տուները, եւ հոս ու հոն կը պսպղար սպիտակ փոքրիկ եկեղեցի մը :

Տոքթոր Մէքֆէյլի մօտ եկաւ կանգնեցաւ Տիկին Տէյվիտսըն, որ հագած էր սեւ զգեստ մը, վիզէն անցուցած ոսկի շղթայ մը, ու անկէ ալ կախած փոքրիկ խաչ մը: Փոքր կին մըն էր ան, որուն թուխ մազը յարդարուած էր մեծ խնամքով եւ մութ ակնոցներուն ետին ունէր ուշադրաւ կապոյտ աչքեր մը: Դէմքն երկար էր, ոչխարի մը դէմքին պէս, բայց ապուշութեան տպաւորութիւն մը չէր ձգեր, ընդհակառակն՝ ծայրայեղ արթնութեան: Թռչունի մը արագ շարժումներն ունէր ան: Բայց, անոր ամէնէն յատկանշական բանը ձայնն էր, մետաղական եւ առանց բեկբեկումի, որ կը լսուէր դաժան միալարով, ու կը կը գրգռէր մարդկային ջիղերը, նման օդային գայլիկոնի անողոք ճռինչին :

— Պէտք է որ այստեղ քեզ տուն մը պէս թուի, ըսաւ տոքթոր Մէքֆէյլ, իր վտիտ ու խիստ ժպիտով:

— Մեր կղզիները ցած են, ասոնց պէս չեն: Բուստային են մերինները, ասոնք՝ հրաբխային են: Տակաւին տասն օր պիտի ճամբորդենք անոնց հասնելու համար »:

— Այս կողմերը առիկա կը նշանակէ այն, ինչ որ մեր կողմերը կը հասկնային յաջորդ փողոցը ըսելով, կատակեց տոքթ. Մէքֆէյլ:

— Քիչ մը կը չափազանցէք, բայց մարդիկ տարբեր աչքով կը դիտեն հեռաւորութիւնները Հարաւային Ծովերու մէջ: Մինչեւ այնտեղ դուք ճիշդ էք »:

Տոքթ. Մէքֆէյլ թեթեւ մը հառաչեց :

— Ուրախ եմ որ մեր կայանն այստեղ չէ, շարունակեց Տիկին Տէյվիտսըն: Կ'ըսեն թէ՝ այստեղ անտանելի դժուար տեղ մըն է գործելու համար: Շոգենաւերու այցելութիւնը կը վրդովէ ժողովուրդը, եւ ապա գոյութիւնն ունի ծովային զինուորներու կայանը, որ շատ գէշ է բնիկներուն համար:

Մեր շրջանին մէջ այդպիսի դժուարութեանց դէմ յանդիման չենք գտնուիր: Ճիշդ է թէ մէկ երկու վաճառականներ կան, բայց մենք կարգի կը բերենք զանոնք, իսկ եթէ չուզեն կարգի գալ, այնքան նեղութիւն կը պատճառենք, որ ուրախութեամբ կը ձգեն ու կը հեռանան.

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԵՒԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ 27 ՄԱՅԻՍ MERCREDI 27 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3125 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

ԵԹԷ ՃԻՇԴ ԵՆ ԱՅՍ ԼՈՒՐԵՐԸ...

Հեռագրական գործակալութիւններն ու թերթերը անցեալ շաբթու հաղորդեցին լուր մը, որ կ'ըսէր թէ Մոսկուա որոշած է անկախ Հանրապետութեան վերածել Վրաստանը, անշուշտ Խ. Միութեան շրջանակին մէջ։

Հեռագիրը կ'աւելցնէր թէ անկախութեան հռչակումը տեղի պիտի ունենայ այս տարի, Հոկտեմբեր 30էն առաջ եւ թէ Կովկասի միւս Հանրապետութիւններն ալ պիտի օգտուին նոյն իրաւունքէն։

Մինչեւ այսօր, ոչ հաստատուեցաւ, ոչ ալ հերքուեցաւ այս տեղեկութիւնը։

Բայց, կը թուի թէ բոլորովին անհիմն չէ, մանաւանդ որ առաջին հեռագիրը հաղորդած էր Հավասի գործակալութիւնը, քաղելով «խիստ լաւատեղեակ աղբիւրէ»։

Քիչ անդին պիտի կարդաք նոյն լուրին Թրքական արձագանգը, նոյնութեամբ արտատպուած՝ խորագիրներէն մինչեւ խորհրդածութիւնները։

Սպասելով լրացուցիչ մանրամասնութեանց, փորձենք վերլուծել այս ծրագրին արժէքը։

Գաղտնիք չէ որ, Մոսկուա բազմազան եւ բազմաթիւ նահանջներ եւ իրաւախոհութիւններ կատարեց, վերջին տարիներու ընթացքին, թէ ներքին եւ թէ արտաքին ճակատի վրայ։

Մասնաւորապէս արտաքին քաղաքականութեան մէջ, այդ գիծը չեշտուեցաւ այն օրէն ի վեր որ Խ. Միութիւնն ալ մտաւ Ազգերու Դաշնակցութեան մէջ, — իրենց բառով «աւազակներու որջ»ը։

Եւ կը տեսնէք արդէն ու ամէն օր, — միջազգային հարցերու քննութեան առեն, շատ մեծ տարբերութիւններ չեն ներկայացներ բանուորա-գիւղացիական իշխանութեան եւ քաղքենի-դրամատիրական պետութեանց մտահոգութիւններն ու վարած քաղաքականութիւնը։

Ընդհակառակն, շատ մը պարագաներու մէջ, Մոսկուան աւելի դէպի աջ կը հակի, քան աշխարհակալ եւ աւանդամոլ Ալպիոնը։

Այսպէս, Վերսայլի դաշնագիրը աւելի նուիրական է Մոսկուայի, քան Լոնտոնի համար։ Իտալիոյ դէմ ծրագրուած պատժական տնօրինութեանց առթիւ ալ, Մոսկուան էր որ ամէնէն աւելի յառաջ նետուեցաւ։ Պատերազմական դաշնագիրներու վերաքննութեան հարցին մէջ, որ յեղափոխական քարոզութեանց նիւթ մը կը կազմէր, երբեմն, խորհրդային իշխանութիւնը շատ աւելի չկամութիւն կը ցուցնէ, քան ուրիշներ, — աշխարհակալ եւ քաղքենի։

Հոգեփոխութի՞ւն, — Ոչ։ Պարզապէս պաշտպանութիւն սեփական՝ կայսերական շահերու, եւ մտահոգութիւն՝ նոր պատերազմի մը վտանգին հանդէպ։

Այս հիմնական մղձաւանջը պաղ ջուր հոսեցուց բանուորա-գիւղացիական յաւակնութեանց կաթսային մէջ, եւ այսօր Մոսկուան միջազգային կրկէսին վրայ կ'երեւայ իբրեւ բարեյոյս ատդակ մը խաղաղութեան եւ «իրաց վիճակի պահպանման»։

Իսկ ազգերու ինքնորոշման սկզբո՞ւնքը։ Հապա Մեծ պատերազմի աւարառութեանց դէմ արձակուած շանթե՞րը։

Այդ բոլորը կը ծառայեն ճոխացնելու Լէնինեան Թանգարանը, թմրեցնելով «ամբոխները խելագարուած» ...

Նոյն մտահոգութիւնը՝ սահմանէն ներս։

Տարակոյս չկայ թէ որ եւ է պատերազմ կամ ուրիշ դղրդագին փորձանք՝ աղէտ մը պիտի ըլլայ խորհրդային իշխանութեան համար։ Միայն զինուորական ուժը չի բաւեր, կանխելու համար այդ աղէտը։ Ուրեմն, անհրաժեշտ է նուազեցնել վտանգի հեռանկարները, պարբերաբար բանալով կափարիչները, կուտակուած շոգին նօսրացնելու համար։

Արդ, խորհրդային իշխանութեան, ինչպէս ցարականին համար, խոցելի կէտ մըն է Կովկասը։ Մանաւանդ հիմա որ զարգացած, գոյն եւ ձեւ ստացած են ազգային տենչերը, նախկին Ռուսաստանի բազմամիլիոն ժողովուրդներուն մէջ։

Եւ յետոյ գաղտնիք չէ որ նոր եւ աւելի մոլեգին աշխարհակալութիւններ, լեհականը եւ մասնաւորապէս հիթլէրականը, լրջօրէն կը սպառնան Խ. Միութեան կալուածներուն, Ուկրայնայէն մինչեւ Սեւ ծով։ Իսկ տարագիր Վրացիներն ու Ազէրիները կարօտով կը սպասեն ծիծեռնակի մը...

Կը նշանակէ թէ՝ խորհրդային իշխանութեան համար շահաբեր է խայծեր նետել, թէ իր հովանաւորած ժողովուրդները հանդարտեցնելու եւ թէ անոնց արտասահմանի ներկայացուցիչները շլացնելու համար։

Ա՛յս կրնայ ըլլալ Վրաստանի եւ միւսներու անկախութեան վերաբերեալ ծրագիրը։ Այլապէս, խորհրդային սահմանադրութիւնը արդէն ճանչցած է այդ իրաւունքը, մինչեւ անջատում։

Ուրեմն, ինքնաբեր քայլ մը չէ որ կը նախատեսուի ենթականերուն կողմէ, այլ «ի վերուստ» յարմար դատուած տնօրինութիւն մը։

Խօսելով մեր մասին, կը կարծենք թէ անկախութեան հռչակումը կարգ մը առաւելութիւններ կը ներկայացնէ Հայաստանի համար։ Նոյն իսկ այս պայմաններուն մէջ։

Եթէ ճիշդ է հաղորդուած լուրը, Երեւան ուղղակի կապուելով Մոսկուայի հետ, առանց Բագուի եւ Թիֆլիսի միջնորդութեան, կրնայ գտնել բաց ճամբայ մը, արժեցնելու համար իր պահանջները, ազատ եւ անարգել։

Ունի՞նք անհրաժեշտ տարրերը, օգտուելու համար այս նոր պատեհութենէն։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ ԳՐԵԹԷ ՊԱՏՐԱՍՏ Է

Արտաքին նախարար կը փնտռեն

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Պ. Լէօն Պլում գրեթէ պատրաստած է իր քսան նախարարները, որոնք իշխանութեան գլուխ պիտի անցնին յունիս 1ին, խորհրդարանին գումարումէն անմիջապէս վերջ։ Ամէնէն աւելի դժուարութիւն կը ներկայացնէ արտաքին նախարարութիւնը։ Պ. Էռիօ վերջնապէս մերժած ըլլալով այդ պաշտօնը, նոր վարչապետը կ'աշխատի համոզել Պ. Իվօն Տէլպոսը, որ դատական նախարար եւ փոխ-վարչապետ է Սառոյի դահլիճին մէջ։ Եթէ աս ալ մերժէ, հաւանական է որ արտաքին նախարարութիւնը առաջարկուի նախկին վարչապետ Պ. Շօթանի։

Պ. Իվօն Տէլպոս, որ երեսփ. ժողովի արմատական խմբակցութեան նախագահն էր տարիներէ ի վեր, եղած է կրթական նախարար երկու յաջորդական դահլիճներու մէջ, տասը տարի առաջ։ Ջերմ կուսակից է Ազգերու Դաշնակցութեան եւ անգլեւֆրանսական սերտ գործակցութեան՝ միջազգային գործերու մէջ։ Անցեալ դեկտեմբերին ուժգնօրէն հակառակեցաւ Լաւալ-Հօր ծրագրին՝ Եթովպիոյ բաժանման մասին եւ գործօն դեր կատարեց՝ Լաւալի դահլիճին տապալման մէջ։ Թունդ կուսակից է Ֆրանքեւխորհրդային դաշինքին, պատժական տնօրինութեանց եւ Գերմանիոյ հանդէպ ամուր քաղաքականութիւն մը վարելու տեսակէտին։

Նոր դահլիճին ելմտական նախարարը պիտի ըլլայ Պ. Վէնսան Օրիոլ, ընկերվարական, որ մասնագէտ մը կը համարուի։ Հաւանական է որ կարեւոր նախարարութեան մը խորհրդական անուանուի Պ. Ժան Լոնկէ, մեր վաղեմի բարեկամը։

*** Նորընտիր 72 համայնավար երեսփոխանները երէկ ժողով գումարեցին երեսփ. ժողովի մէկ սրահին մէջ, վերջնապէս ճշդելու համար խմբակցութեան դիրքը։ Տեղական թերթերը կը գրեն թէ համայնավար կուսակցութիւնը այս 72 երեսփոխանները կը նկատէ թոշակաւոր պաշտօնատարներ։ Վարիչ մարմինը գանձելով անոնց երեսփոխանական թոշակը, իւրաքանչիւրին ամսական պիտի վճարէ 2600 ֆրանք՝ Փարիզի եւ 2200 ֆրանք՝ գաւառի համար, մինչդեռ ընկերվարական կուսակցութիւնը միայն ամսական 500 ֆր. վար կը դնէ իր երեսփոխաններուն թոշակէն։

Միւս խմբակցութիւններն ալ ժողով գումարեցին երէկ, մշակելու համար իրենց աշխատանքի ծրագիրը։

Կ'ըսուի թէ ընկերվարական կուսակցութիւնը 10 նախարար պիտի ունենայ նոր դահլիճին մէջ, արմատականները՝ 8, իսկ անջատուած ընկերվարականները՝ 2 — 3։ Արմատականներու վարիչ մարմինը ժողով ունի այսօր, չորեքշաբթի, քննելու համար առաջարկուած պաշտօնները։ Հաւանական է որ քանի մը չափաւորներ ալ երկրորդական պաշտօններու կոչուին։

*** Պ. Լէօն Պլում կը շարունակէ իր խօսակցութիւններն ու խորհրդակցութիւնները։

Ի՞նչ կը պահանջեն համայնավարները

Համայնավար կուսակցութեան կեդր. կոմիտէն երկուշաբթի օր ժողով գումարելով, նշանակեց այն գլխաւոր գործերը որոնց լուծումը կը սպասէ նոր դահլիճէն։ Այդ գործերն են.— Հանրօգուտ շինութիւններ՝ գործազրկութիւնը դարմանելու եւ երկրին տնտեսական կեանքը վերակենդանացնելու համար. — բարեփոխում հրամանագիր-օրէնքներու,— գործազրկութեան ազգ. սնտուկ, — պաշտպանութիւն մանկութեան եւ զարգացում մարզական կեանքի.— Մասնաւոր յանձնաժողով մը՝ քննելու համար քաղաքական գործիչներու հարստութեանց աղբիւրները.— Պաշտպանութիւն Ֆրանքի.— Միջոցներ՝ մեղմացնելու համար գիւղացիներու թշուառութիւնը.— Գործադրութիւն խռովայոյզ (ֆաշական) կազմակերպութեանց լուծման օրէնքին եւն.։

Կուսակցութեան խորհրդարանական խմբակցութիւնը, որ գումարուեցաւ երէկ, օրակարգի վրայ ունէր հետեւեալ խնդիրները.— Տուրք հաստատել մեծագումար հարստութեանց վրայ.— վերակազմել Պանք տը Ֆրանսի սահմանադրութիւնը.— Ընդհ. ներում.— Ազգայնացնել ռազմական ճարտարարութիւնները.— Ջնջել կարգ մը անճահ օրէնքներ։ Այս հարցերու վերաբերեալ օրինագիծները գրեթէ պատրաստ են։ Պիտի առաջարկուի, նաեւ, շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան։

ԱՆԴՐԿՈՎԿԱՍԻ ՀԱՄԱԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ՋՆՋՈՒԻ

Հայաստան, Վրաստան եւ Ազրպէյճան ուղղակի պիտի հաղորդակցին Մոսկուայի հետ

Պոլսոյ թուրք թերթերը հետեւեալ ձեւով կը պատմեն այն լուրը, զոր հրատարակած էինք ժամանակին եւ որուն համաձայն Վրաստան անկախ պիտի հռչակուի.—

Մոսկուայէն կը հաղորդեն թէ Ռուսիա որոշած է ջնջել Անդրկովկասի համադաշնակցութիւնը (Ֆէտէրասիոն)։

Այս որոշման հետեւանքով, Վրաստան, Ազրպէյճան եւ Հայաստան, որոնք 1924էն ի վեր համադաշնակցութիւն կը կազմէին, ասկէ վերջ անկախ հանրապետութիւն պիտի հռչակուին եւ այս հանգամանքով ուղղակի պիտի կապուին Խորհրդային Միութեան։

*** Անդրկովկասեան համադաշնակցութիւնը առաւելապէս գործն է Ստալինի, որ, իբրեւ Վրացի, լաւատեղեակ է այդ շրջանի կացութեան եւ ասկէ առաջ պէտք տեսաւ այս տեսակ մասնաւոր կազմակերպութեան մը։ Համադաշնակցութեան ծրագրով, Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի պատուիրակներէն կազմուած առանձին կառավարութիւն մը կայ, Թիֆլիսը իբրեւ կեդրոն ունենալով։ Այդ կառավարութիւնն է որ Մոսկուայի հետ կը յարաբերի ամէն տեսակ գործի համար, կը վաւերացնէ անդամ երկիրներու մասնաւոր պիւտճէները եւ կը բաժնէ Մոսկուայի տրամադրած վարկերը։

Համադաշնակցութեան վարչապետութիւնը հերթական է, այսինքն յաջորդաբար կը յանձնուի Վրաստանի, Հայաստանի եւ Ազրպէյճանի ներկայացուցիչներուն։ Իրական կառավարիչը, սակայն, կեդրոնական կոմիտէի քարտուղարն է, որ Ստալինի ներկայացուցիչն է Անդրկովկասի մէջ։ Այս պաշտօնը սկիզբէն ի վեր Վրացիները վարած են, իբրեւ համադաշնակցութեան գլխաւոր սիւնը։ Վերջին տարիներու քարտուղարն է Բերիա, որ մեծ ազդեցութիւն ունի ամբողջ Կովկասի մէջ եւ Ազրպէյճանի ու Հայաստանի ճառախօսութեանց ընթացքին միշտ «կեցցէ»ով կը յիշուի, Ստալինէն անմիջապէս յետոյ։

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՊԱՏԻՒ ԱՐԺԱՆԱՒՈՐԱՑ ...

Հ. Պօտուրեան ձեռնարկած է Հայ Հանրագիտակի մը հրատարակութեան։

Առաջին առթիւ, երբ ծանուցումը կարդացի, կարծեցի թէ տեսակ մը համայնագիտարան է,— բառարան մը օգտակար ծանօթութիւններու եւ պատմական դէպքերու։

Առջի օր կարդացի Հ. Պօտուրեանի մէկ ուրիշ յայտարարութիւնը, — կը խնդրէր Սփիւռքի հայ թերթերուն բոլոր ընթերցողներէն, «որոնք համալսարանական ուսումով օժտուած են (բժիշկներ, փաստաբաններ, նկարիչներ, հեղինակներ, եւայլն), որ իրենց հակիրճ կենսագրականը եւ լուսանկարը հաճին ղրկել շուտ եւ անպայման » (sic) իր հասցէին։ Եւ յուսախաբ եղայ։

Ուրեմն, ձեռնարկուած գործը ֆրանսական Փօթէններուն պէս բա՞ն մըն է։ Մինչեւ հիմա, մեր մէջ, ժամուն տնտեսն էր որ կը կատարէր այդ գործը,— շահագրգռուողին տալ հասցէն այսինչ մարդուն, տեղեկութիւն՝ անոր գործին ու դիրքին մասին։ Հիմա Հայ Հանրագիտակն է որ կը ստանձնէ այդ պաշտօնը, պատկերազարդ, այսինքն միասին տալով Հայոց «մեծ»երուն լուսանկարներն ալ, փիւսկիւլլիւ, ղայթանը, գօրտոնը՛ւ։

Անիրաւութիւն մը կայ մէջտեղը, սակայն։

Երբէ՞ն ի վեր է, որ Հանրագիտակի մը մէջ անմահանալու իրաւունք շահած են բժիշկները եւ փաստաբանները, բայց ոչ... նպարավաճառները։ Հ. Պօտուրեան կ'առարկէ թէ այս վերջինները «համալսարանական ուսումով օժտուած » չեն, փոյթ չէ թէ շատ բժիշկներ կամ փաստաբաններ չունին ուրիշ մտմտուք, բայց եթէ նպարավաճառին հանապազօրեայ մտահոգութիւնը, — փարա վաստկիլ։ Երբ իրողութիւնը այսպէս է, ինչի՞ս արժէք ունի այդ «համալսարանական ուսումը»։ Կ'առաջարկեմ, — կամ նպարավաճառներուն հակիրճ կենսագրականը եւ լուսանկարն ալ դնել Հայ Հանրագիտակին մէջ, բժիշկներուն ու փաստաբաններուն կողքին, կամ հրաժարիլ այդ անիրաւ ձեռնարկէն։ Ուրիշ խօսք, եթէ Հ. Պօտուրեան պիտի նախընտրէ հանրային ծառայութեամբ,, հանրային աշխատանքով վաստակաբեկ հայ բժիշկները։ Այլապէս պիտի ընդվզիմ, երբ իմանամ որ Տոքթ. Վիզիրեանը Հանրագիտակին մէջ է մտեր, բայց փողոցիս պախալը՝ ոչ, վասնզի եթէ առաջինը դեղագիր կը ծախէ, երկրորդն ալ՝ հաց ու պանիր, առանց որոնց մարդ չապրիր։

Կ'իմանամ, որ Պոլսոյ հայ բժիշկներէն մին ալ ձեռնարկեր է հատորի մը մէջ լուսանկարներով եւ կենսագրականներով ներկայացնելու Սփիւռքի բոլոր հայ բժիշկները։ Այս մասին ալ իմ դիտողութիւնս կը բխի նոյն սկզբունքէն։ Ինչո՞վ ամէն բժիշկ կ'արժանանայ նոյն այդ պատւոյն, վայե՞լ է որ գիտուն-բժիշկ մը մտնէ այն Պանթէոնը, ուր բազմեր է առաջուընէ... Տոքթ. Պարոնիկեանը կամ Տոքթ. Վիզիրեանը։ Գիտունին ուղղուած անարգանք մը չէ՞ այս։

Փարիզի Հայ Բժշկ. Միութիւնը եւս, կ'ըսեն, մտադիր է տեսակ մը մարդահամար կատարելու՝ ապրող հայ բժիշկներուն անունները, հասցէները եւ կեանքը արձանագրելով հատորի մը մէջ։

Ինչպէս կը տեսնուի, բժիշկներուն արժէքը սակարանային բարձրացում մը ցոյց կուտայ այն օրերուն, երբ նուազած է Տոքթ. Տաղաւարեաններու, Չիլինկիրեաններու, Փաշայեաններու, Քեաթիպեաններու թիւը։

Թող թոյլ տրուի մեզի ըսելու, որ այդ ձեռնարկները բան մըն ալ չեն աւելցներ մեր բժիշկներուն վրայ, եթէ անոնք քիչ մը նուազեցնելով իրենց վիզիթի ժամերը՝ չաւելցնեն իրենց հանրային զոհողութեան ժամերը կամ իրենց գիտական ու գրական աշխատութիւններուն թիւը, օրինակ առնելով վերը յիշուած փառայեղ բժիշկներէն։

ԱՐԱՋ

ՏԽՐՈՒՆԻ

Ընկեր Գրիգոր Մերեանով դժբախտութիւնն ունեցած է կորսնցնելու իր կինը, Աննա (ծնեալ Տատեան), երիտասարդ հասակի մէջ։ Դժբախտ տիկինը, որ առողջ կազմ ունէր, յանկարծ կը հիւանդանայ հինգշաբթի օր, եւ, հակառակ մասնագէտ բժիշկներու խնամքին, կ'անշնչանայ Բշ. առտու, իր ետին ձգելով վշտաբեկ ամուսինը եւ անչափահաս տղայ մը։ Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի այսօր (տես Դ. էջ)։

Մեր խորին վշտակցութիւնը՝ ընկեր Գրիգորի, քրոջը՝ Տիկին Վերժինի եւ պարագաներուն։

ՂԱԼԱԹԻՈՅ ՔԱՀԱՆԱՆԵՐՈՒՆ ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԸ

Տխրահռչակ Շահին Գայա իրար կ'անցընէ ոստիկանութիւնը

Պոլսոյ վերջին թղթաբերէն կը քաղենք հետեւեալ տեղեկութիւնները (22 մայիս).—

Երէկ Ղալաթիոյ եկեղեցիին քահանաներն ու պաշտօնէութիւնը մերժած են կատարել կրօնական արարողութիւնները, յայտնելով թէ ամիսներէ ի վեր թոշակ ստացած չեն։

Քարոզիչ Ասլանեան արքեպիս.ի միջամտութեամբ եւ այն ապահովութեան վրայ թէ վճարում պիտի ըլլայ, ժամերգութիւնները սկսած են, սովորականէն երկու ժամ վերջ։

Պ. Յովհ. Քէշիշեան (Շահին Գայա) ոստիկանական կեդրոնը եւ կայանները հեռաձայնած ըլլալով դէպքի մասին, ոստիկանապետներ եւ ոստիկաններ եկած են խորհրդարան եւ տեղին վրայ քննութիւն կատարելով տեղեկագիր պատրաստած են։

Համաձայն այդ տեղեկագրին, ուր արձանագրուած են վկայութիւնները, Թադէոս քհնյ. պատասխանելով ոստիկանապետի հարցումին թէ ինչո՞ւ իր հոգեւոր պաշտօնը չէ կատարած, յայտարարած է թէ «յորմէհետէ Պ. Յովհ. Քէշիշեան ստանձնած է մատակարարութիւնը, ընտանիքով թշուառ վիճակի մատնուեցայ, օրուան հացին կարօտ ենք»։ (Թադէոս քհնյ. լալահառաչ ըսած է այս խօսքերը)։

Պատասխանելով նոյնպէս այն հարցումին թէ դրդող եղա՞ծ է, յայտնած է թէ ոչ ոք դրդած է զիրենք, թէ ամիսներէ ի վեր թոշակ ստացած չըլլալով, տակաւին նոյն առաւօտ թախանձագին խնդրանք ներկայացուցած են անոր։ Ասլանեան արքեպիս. նոյնպէս խստիւ մերժած է դրդումի պարագան, եւ ըսած է թէ քահանայ հայրերը իրաւունք ունին։ Եկեղեցիին քարտուղարը՝ Պ. Արթաքի Ճէպէճի ըսած է թէ Պ. Քէշիշեան ամէն կողմ իրեն դէմ թշնամի կը տեսնէ, եւ թէ երեւակայական առասպել է աղօթքի ազատութեան դէմ իբր թէ բռնութիւն գործուած ըլլալու պարագան։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

11.- ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ

Գուցէ ոչ մի ժողովուրդի մէջ ուսանողութիւնը այնպիսի կարեւոր դեր չի կատարել որքան հայ ժողովուրդի, մանաւանդ նրա արեւելահայ հատուածի մէջ:

Մեր վերածնութեան սկզբնական շրջանում հայ ուսանողութիւնը ոչ միայն ջահակիրն է եղել յառաջադէմ գաղափարների, այլ եւ յաճախ ներկայացուցիչ է հանդիսացել մարդկային վսեմ շարժումների:

Ուսանող բառը յաճախ հոմանիշ էր ազնուութեան եւ առաքինութեան:

Ուսանողը պէտք է ապրէր հասարակական ցաւերով եւ միշտ իր անձնական շահերը պիտի զոհաբերէր հանրայինին:

Այս էր հայ ուսանողների դաւանանքը: Այդպէս էր սովորել նրան տեսնել հայ հասարակութիւնը, սկսած անցեալ դարու վաթսունական - եօթանասնական թուականներից: Պէտք է խոստովանել, որ այդ կողմից հայ ուսանողութիւնը կարողացել է թէ համալսարանի պատերի մէջ եւ թէ համալսարանից դուրս բարձր պահել մարդկայնութեան վեհ դրօշը:

Ժամանակի ոգին շատ նպաստաւոր էր, համալսարանը եւ հասարակական միջավայրը միմեանց լրացնում էին:

Ճիշդ է, շնորհիւ այն բանին, որ ժամանակի ընթացքում դէպի համալսարաններ խուժեցին մեծ թիւով ուսանողներ եւ համալսարանները կարծես կորցրին իրենց կարեւոր դերը: Սակայն, լաւագոյն ուսանողութիւնը մնաց մինչեւ վերջ իր բարձրութեան վրայ, համարեա թէ մինչեւ մեծ պատերազմի օրերը:

Հայ ուսանողութիւնը եւս թէպէտ մասամբ այլասերուեց եւ կորցրեց իր սկզբնական պատկերը, բայց եւ այնպէս գաղափարական ուսանողութիւնը միշտ մնաց կառչած այդ լաւագոյն աւանդութիւններին:

Հայ ուսանողութիւնը ջահակիրն է հանդիսացել նոյնպէս մեր ազատագրական պայքարի:

Հայ ուսանողութեան շնորհիւ է, որ հրատարակուել է առաջին յեղափոխական հայ օրկանը: Հայ ուսանողներն որ հիմք դրին հայ յեղափոխական գրքերի հրատարակութեան: Հայ գաղափարական ուսանողութեան լայն աջակցութեան շնորհիւ էր, որ ձեւակերպուեցան եւ գործի անցան Հնչակեան կուսակցութիւնն ու Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Հայ ուսանողութիւնն էր, որ կարողացաւ մարդկային լաւագոյն խոհերը միս ու արիւն դարձնել Հ. Յ. Դաշնակցութեան մէջ, որոնց շնորհիւ Դաշնակցութիւնը, այսքան երկար տարիներ, անցնելով «ընդ հուր եւ ընդ ջուր» անվարան կերպով կարողանում է ոչ միայն իր գոյութիւնը պահպանել, այլ եւ առաջաւոր դեր խաղալ մեր կեանքում:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան կայունութիւնը պէտք է փնտռել ոչ միայն մեծ գործերի մէջ, որ նա կատարել է, այլ և մարդկային լաւագոյն սկզբունքների մէջ, որոնցմով շաղախուել են Դաշնակցութեան հիմնաքարերը:

Ոչմի հասարակական խմբակցութիւն չի կարող պահպանել իր գոյութիւնը, եթէ հիմնուած չէ արդարութեան եւ զոհաբերութեան սկզբունքների վրայ:

Հ. Յ. Դաշնակցութեան գործունէութեան սկիզբի շրջանում, երբ Թրքական կառավարութիւնը բանտարկել էր Տրապիզոնում Ս. Զաւարեանին եւ Իշխան Յովսէփ Արղութեանին, բանտի մէջ բաւական ցուրտ լինելու պատճառով, Յովս. Արղութեանը, որ տառապում էր ոսկրացաւով, անհրաժեշտ է համարում իր մօտ եղած կուսակցական դրամից մի ռուբլի ծախսել եւ իր համար մի զոյգ կրկնակօշիկ գնել: Այդ չնայլութիւնը անկարող է լինում տանել Ս. Զաւարեանը եւ ոչ միայն յանդիմանում է Արղութեանին, որ կուսակցական դրամը համարձակել է յատկացնել իր անձնական կարիքներին, այլեւ Թիֆլիսում բողոք է բարձրացնում Հայ Յեղափոխականների կեդրոնի առաջ՝ դուրս վռնտելու համար Յովսէփ Արղութեանին կուսակցութեան շարքերից:

Երբ կեդրոնի ընկերները փորձում են համոզել Սիմոնին, որ չարժէ մէկ ռուբլու համար այդքան մեծ աղմուկ բարձրացնել եւ մի կարեւոր ընկեր արտաքսել կուսակցութիւնից, Սիմոնը զայրացած կանչում է.

— Այո՛, տեսնում եմ որ դուք կորցրել էք ձեր յեղափոխական զգայնութիւնը: Սպասեցէք արձակուրդներին, երբ համալսարաններից ուսանողները կը վերադառնան, որոնք իբրեւ աւելի զգայուն տարր արդարութեամբ կը լուծեն այս վէճը:

Եւ, իրօք, Սիմոնը Հայ Յեղափոխականների կեդրոնի վերաբերմունքի դէմ բողոքել էր ուսանողութեան եւ այդ մի ռուբլու խնդիրը իբրեւ սկզբունքի հարց շատ էր զբաղեցրել ուսանողներին ...

Այս մի փոքրիկ փաստը բաւական է ապացուցանելու համար, թէ անցեալ դարու 90ական թուականներին ի՞նչպիսի վերաբերմունք կար դէպի ուսանողութիւնը:

Հայ գաղափարական ուսանողութիւնն էր, որ իր կարեւոր մասնակցութիւնը բերեց մեր յեղափոխական բոլոր ձեռնարկներին, Բանկ Օտտոմանի գրաւումից սկսած մինչեւ մեր օրերը:

Հայ - թաթարական ընդհարումների օրերին շատերը թողեցին իրենց համալսարանական պարապմունքները եւ ոմանք զէնքը ձեռին նետուեցան կռուի դաշտ, իսկ ոմանք լայնածաւալ Ռուսաստանի հեռաւոր անկիւնները հասնելով՝ փրկարար զէնքն էին ձեռք բերում եւ հասցնում հայ մարտիկներին:

Մեծ պատերազմի ժամանակ կամաւորական շարժման առաջին արձանագրողները կրկին ուսանողներն էին, որոնք հարիւրներով արձանագրուեցան եւ եղան կռուողների առաջաւոր շարքերում եւ շատերը նահատակուեցան հերոսի պէս:

Նոյնն էր եւ 1924 թուին Հայաստանի փետրուարի ապստամբութեան ժամանակ: Երբ ամբողջ հայ ժողովուրդը զայրացած բոլշեւիկեան անարդարութեան դէմ, մի մարդու պէս ծառացաւ բռնութեան դէմ եւ դուրս քշեց նրանց մեր երկրից՝ Հայաստանի գաղափարական ուսանողութիւնը կռուի նետուեց հայութեան հետ միասին եւ իր երիտասարդ արիւնը թափեց հայութեան փրկութեան համար:

Այժմ էլ, հեռու Սիպերիայի խորքերում, ինչպէս եւ Հայաստանի բանտերում տառապողների մէջ պակաս չեն գաղափարական հայ ուսանողներ...

Անշուշտ մեր նպատակը չէ այս թռուցիկ տողերով հայ ուսանողութեան պատմութիւնը տալ: Մենք ցանկանում ենք միայն ցոյց տալ թէ ի՞նչ կարեւոր դեր է կատարած եւ ընդունակ է կատարելու հայ ուսանողութիւնը եւ ի՞նչ ակնկալութիւններ է ունեցել հայութիւնը հայ ուսանողներից:

Այդ մասին յաջորդով:

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

ՃԱՄԲՈՒՍ ՎՐԱՅ

Օթօքարին մէջ, մինակ եմ հիմա: Օթօքարը կը սուրայ: Մանուկի մը հետաքրքրութեամբ կը դիտեմ չորս կողմս: Հսկայ շէնքեր, գեղեցիկ ու խորհրդապաշտ ոճով մը կառուցուած: Ինծի կը թուի թէ մեր հին թագաւորական պալատներուն առջեւէն է որ կ'անցնիմ՝ հիացումի ու երկիւղածութեան զգացումով համակուած: Բայց ամէնէն ուշագրաւը Սօն գետն է, իր մեղմ ու հանդարտ գնացքով, իր անաղմուկ թաւալումով կարծես թէ անխառն հրճուանքի ու տեսակ մը ներքին հոգեկան կազդոյր կը հոսեցնէ երակներուն: Այս րոպէին կարապի մը կեանքն ունենալ կ'ուզեմ, թռչիլ իջնելու համար Սօնի լերկ ու անհրապոյր ափերուն վրայ, երգելու եւ ողբալու համար այն օրերը որ անցան գարնան սիւքի մը հանգոյն: Եւ այն հովուերգութիւնը, որուն առագաստի թեւերուն տակ թռայ սպիտակ աղաւնիներու թեւերով: Օ՜··· այն սիրոյ հեշտագրգիռ վայրկեանները, մութ ու խորունկ գիշերուան, լուսնի մը աղօտ ցոլքերուն ապաւինած· ի՛նչ վտանգաւոր արահետներէ ես անցեր եմ միայն միայն անոր սիրոյն ··· Կողքիս երկու զոյգեր բերան բերնի տուած կը խօսին, կը ճռուողեն սիրոյ եւ կեանքի հաճոյքին մասին: Օ՛ այդ սէրը վաւաշոտ ու ինքնամատոյց: Ես կ'ատեմ զայն բոլոր հոգիովս: Էգը գիրք մը կը թերթատէ, զանազան ցանկայաբոյց պատկերներով զարդարուած:

Ցանկարծ ծեծկուք մը: Որձ եւ էգ: Եւ վերջապէս արուն կը համբուրէ խենթի մը պէս: Ամէնէն սովորական եւ աժան բանն է համբոյրը այս պողոտաներուն վրայ: Բայց իմ ամբողջ մտածումս սա խաղաղ Սօնն է, որ կապոյտ ու նազելաճեմ գնացքով ան զիս կը դիւթէ իր կախարդական յուռութքով: Անոր կապոյտ ջուրերուն գոգը խորասուզուած, պահ մը ինքզինքս վերացած կը գտնեմ եթե.. րային ոլորապտոյտ յորձանքներուն մէջ՝ մոռցած օրուան բոլոր հոգերն ու տագտուկները մտալլկիչ: Մեր հայրենի երկրի խենթ ու փրփրերախ Արաքսը կը յիշեմ այս պահուն: Այն Արաքսը, որուն ալիքներուն մէջ Հայոց Անի քաղաքին քառասուն բանալիները կը պահուէին թշնամիներուն չյանձնելու համար: Արաքս, ի՛նչ քաղցրահնչուն, հմայիչ անուն: Խինդ ու ծիծաղ, համակ կեանք ու սէր կը բուրէ այդ անունը, որուն մէջ մեր հայրենի երկրին կարմիր հողին քրտինքն ու վաստակն է ընդելուզուած, հայ շինականին ու հնձուորին անուշ ու թրթռուն խաղերը խառնուեր են անոր ալիքներու երաժշտութեան մէջ: Կարծես արեւադեղ ու կապտականաչ հայրենիքիս ատղերուն տակ եմ այս պահուն: Ո՜հ, ինչ ուրախութիւն եւ անբացատրելի խանդավառանք, ի՜նչ ցնծութեան աղաղակներ: Արաքս, այս բոլորը ձեզի համար միայն: Ան մեր հեռաւոր ու սիրելի հայրենիքին ամենաւարեր կուռնկն է կարծես: Ինքզինքս դուրս ելլելու աստիճան ոգեւորուած, կ'ուզեմ խօսիլ անոր հետ, պատմելու համար տառապանքն ու հալածանքը հսկայ, որուն մէջ կը տապլտկի սփիւռքի հայութիւնը:

— Արաքս, դուն կենդանի վկայաբան Հայոց քաջերու հերոսական ու վեհ մարտնչումներուն, քու խելայեղ ալիքներուդ մէջէն դեռ կը լսեմ ձայնը ազատարար Տիգրանին ու Տրդատին, Արտաշէսին ու Խոսրովին: Ով դու հինաւուրց փառքերու եւ յաղթութեանց միակ վկան, խօսէ՛, լեզու ելիր, թող վէտվէտուն ալիքներուդ շառաչիւնը աւելի ուժգին կերպով հնչէ ականջիս, տարագիր ու հալածական որդիներդ կարօտ են քու քաղցրահնչուն երաժշտութեան, որուն թրթռուն խաղերուն ու նազերուն տակ մեր վտարանդի կեանքերը պահ մը եւս պիտի ոգեւորուին ու խայտան ուրախութեան հրճուանքով ··· Խօսէ՛ խօսէ դուն, որ մշուշոտ անցեալի ծործորներէն կուգաս մեզի, դուն որ անվախճան գոյութիւն մը երաշխաւորած ես այս վաղանցուկ աշխարհին մէջ, ըսէ՛, արդեօք ե՞րբ պիտի գայ այն սիրելի օրը, որ կրկին վերադառնանք քու գիրկդ պանծալի, քու ափերդ ի վեր փռուած դաշտերդ ու արգասաբեր հողերդ ոռոգելու, ծաղկեցնելու համար, ըսէ՛, Արաքս, կենսատու Արաքս դուն որ կամուրջներ քանդելու, ամբարտակներ խորտակելու ընդունակ ես, դեռ մինչեւ ե՞րբ պիտի հանդուրժես սա կարմիր յորձանքներու գրոհին, մինչեւ ե՞րբ քու հարազատ զաւակներդ պիտի դեգերին ծովերէ ծով, ծագերէ ծագ ...

Ուշքի կուգամ ընդհուպ: Երազ էր կարծես:

Նոյն անհրապուրիչ Սօնն է, ոչ մէկ փոփոխութիւն: Միայն իր դարձդարձիկ ըլլալուն համար, երբեմն կը կորսուի աչքերուս առջեւէն, սակայն քիչ մը վերջ նորէն զայն կը տեսնեմ, որ չարաճճի աղջկան մը պչրանքներով կը սպրդայ նոճիներուն ընդմէջէն: Դեռ Սէն - Մօրիսի հողը չմտած, հեռուէն կը նշմարեմ գործարանին ծխնելոյզը բարձրաչէն: Մարմարի պէս սպիտակ քարերով շինուած հսկայ ու գեղեցիկ շէնքեր, ընդարձակ ու հարթ վայրի մը վրայ՝ գործարանին ու Սօնին յարակից, առանձին գրաւչութիւն մը կը ընծայէին կարծես ··· Արեւի պերճափառ ու ոսկեզարդ ճառագայթներուն տակ, շէնքերը չինական սքանչելի դղեակներուն պատրանքը կուտան: Կարծես հոյաշէն պալատներու եւ նրբաքանդակ դղեակներու մէջէն է որ կը քալես հպարտ ու յաղթական հերոսի մը պէս ··· Գործարանը հիւանդանոցի մըներեւոյթն ունի, տեսակ մը ապաքինարան՝ թաղուած գեղեցիկ ու զմայլելի կանաչներու ծովին մէջ: Կրկին կը տեսնեմ Սօնը, որ յամր ու դանդաղ թաւալումով կ'անցնի: Ուղտի պէս միօրինակ գնացք մը ունի, ոչ յոգնութիւն եւ ոչ ալ արագաշարժութիւն: Քիչ անդին պարտէզներու աշխարհ մը, առատուան եղեամին բարակ խաւերուն տակ կը քնանան դեռ կաղամբներն ու պրասները: Հոս արդէն նահանգը կը փոխուի: Ռօնի մը շուշապատ նահանգի մթնոլորտէն ազատուած ես այլեւս, նոր կազդոյր ու թարմութեան շունչ մը ռունգերդ կը լեցնէ հպարտութեամբ:

Սէն Մօրիսը, որ Էն նահանգին մէջ կը գտնուի, կարելի է ապագային մայրաքաղաք մը դառնայ այս նահանգին համար: Օդն ու ջուրը, կլիման մանաւանդ, քիչ մը մեր արեւելքը կը յիշեցնեն: Կը զգաս որ ձմրան մէջ ես: Ոչ թէ Ֆրանսայի ձմեռը, այլ Թուրքիոյ: Մարդիկ կծկուած իրենց վերարկուներուն մէջ, հազիւ կը յաջողին դուրս ելլելու, ան ալ իրենց առօրեայ գնումներն ու պէտքերը հոգալու համար միայն: Հոս ալ «մնացորդաց»էն բեկորներ կան, սփիւռքի հողերու, խանութներու տէր Հայեր: Տասնեակ մը անգործներ ունին, որոնք օրն ի բուն կը դառնան, քարէ քար կը զարնուին, յանուն պատառ մը հացի: Գործի տագնապը դամոկլեան սուրի նման կախուած է անոնց գլխին վրայ: Ամէն մարդ դժգոհ է իր վիճակէն,— եւ ո՞վ դժգոհ չէ ներկայ քաղաքական կացութենէն: Ազգովին դժգոհ ենք արդէն: Օրուան ցաւերուն եւ մտահոգութեանց մէջ հալումաշ եղած՝ կը սպասենք ճակատագրական դէպքերու քաղաքական արփինոտ փոթորիկներու պայթումին,— անշուշտ լոյս մը, փրկութեան լոյս մը ակնկալելու նկատումով միայն: Բայց ի զուր ··· փոթորիկին առաջին զոհերը մենք պիտի ըլլանք անկասկած, քանի այս անկերպարան վիճակին ու անմխարանութեան ոգին կը տիրապետեն մեր մէջ:

Սէն Մօրիսի մէջէն կ'անցնի ժընեւի ճամբան, ազգերու արիստոդոսին զացող պատուիրակներ, զանազան զբօսաշրջիկներ այս սպիտակ ու հարթ փապուղիէն է որ կ'անցնին: Այս դաժան ու անհրապոյր ուղին է, որ շատ մը հայատեաց բռնեններ կը տանի ժընեւ, ով գիտէ ո՞ր արդարութիւնը խաչելու, բարին խափանելու ու չարին ծնունդ տալու նպատակով ··· Ո՛վ ճամբայ, եթէ ես քու տեղդ ըլլայի, սա դարաւոր հայ ցեղին թշնամիները կը գլորէի վիհն ի վար ···

Բայց լուռ է Լեմանի գեղածիծաղ ափերուն տանող ճամբան: Կ'ըսեն որ Սէն Մօրիսէն ժընեւ 30 քիլոմեթր է: Կ'որոշեմ օթօքար նստիլ եւ ժընեւ երթալ, բայց թուղթերու եւ անցագրերու գործողութեանց դժուարութիւնները կանխատեսելով կը հրաժարիմ: Եւ յանկարծ ձիւն մը: Բարակ ու փաթիլ փաթիլ: Քիչ յետոյ արդէն գետինը ծածկուած է ձիւնի նուրբ ու սպիտակ խաւով: Մինչդեռ ես ընկերոջս հետ կը քալեմ: Կ'անցնինք պարտէզներու եւ գեղեցիկ ու հրաշալի կանաչութիւններու մօտէն, որոնք մասնաւոր քնքուշութիւն մը եւ արտակարգ հրապուրանք մը կուտան անցորդներու աչքերուն: Ընկերս բացատրութիւններ կուտայ, իսկ ես բոլորովին խորասուզուած խորհուրդներու լաբիրինթոսի մէջ՝ ակնապիշ ու անբարբառ կ'երազեմ սպիտակ թեւերով ու հրեշտակի քնքուշութեամբ օժտուած երազներուս, իղձերուս կարապը ···

Աչքերս ակամայ կը գոցեմ զայն չտեսնելու համար, բայց ի զուր ··· ան հիմա երեւակայութեանս մէջ է: Կը թաւալի խաղաղ ու հանդարտ ինչպէս ամրան ծանր ու տաք սիւք մը՝ պարտէզներու կանաչութեանց վրայ:

Ինծի կը թուի թէ Էն նահանգին մէջ օդը աւելի ցուրտ ու մեղցնող է: Կը թափանցէ խորունկ կերպով:

Հոս տեղացի բնակիչները խիստ թանձր զգեստներ կը հագնին: Կարծես թէ Մօն Պլանի կամ Ալպեան լեռներու մէջ կը գտնուիմ: Այս ի՛նչ ցուրտ է, ես որ սովորութիւն չունիմ ձմեռներն անգամ վերարկու հագնելու, հոս կլիման կը պարտադրէ: Եւ կը հնազանդիմ ակամայ: Հիմա ձիւնը նստեր է արդէն: Լեռներ, ծառեր, մարգագետիններ սպիտակ սաւան են առեր իրենց դէմքին, զով սարսուռի մը ալիքները թեթեւօրէն կը բախին այտերուս՝ մեղուի մը պէս զանոնք կծելով ու կարմրցնելով: Արեւը մը սակայն: Ինչպէս մելամաղձոտ մարդու մը դէմքին վրայ յանկարծ ուրախութեան ժպիտ մը կը շողայ, այնպէս ալ երկինքի ու երկրի վրայ արեւը իր սկաւառակի մեծութեամբ կլոր՝ շող կը ձգէ, քիչ մը ժպիտ ու կենդանութեան նշաններ ցոյց տալով: Արեւ, անձրեւ, ձիւն, հով,— ահա եւ Սէն Մօրիսի կլիման ալ: Հոս ալ բարեխառնութիւնը շարունակ փոփոխական է: Ցեղչեղուկ Ֆրանսա, ոչ ձմեռդ յայտնի է, ոչ ալ ամառդ:

Ու երեկոյեան ստուերներու տակ անգամ մըն ալ նայելով Սէն Մօրիսի կախարդական տեսարաններուն ու շէնքերուն՝ հրաժեշտ կ'առնեմ:

ԼԵՒՈՆ ԳԵՂՈՒՆԻ

ՅՈՎՀ. ԹՈՒՄԱՆԵԱՆ ՍԱՅԱԹ-ՆՈՎԱՅԻ ՄԱՍԻՆ

Խորհ. Հայաստան կը հրատարակէ (18 ապրիլ) Յովհ. Թումանեանի հետեւեալ գեղեցիկ յօդուածը, որ գրուած է 1913ին, Սայաթ - Նովայի նուիրուած երեկոյթի մը առթիւ.—

Ժողովուրդի բուռն ցանկութեան ընդառաջ գնալով՝ Հայ Գրողների Ընկերութիւնը էսօր Թիֆլիսում կրկնում է Սայաթ - Նովայի երեկոյթը:

Մեզանում էնպէս մարդիկ կան, որ կարծում են թէ Սայաթ Նովայի երեկոյթի արտակարգ յաջողութեան պատճառը նորութիւնն էր, իբրեւ թէ մի մոտա էր նա, որ բերեց Գրական Ընկերութիւնը եւ անցնելու է երբեւիցէ:

Ի՜նչքան են սխալւում էս տեսակ մարդիկ, ի՜նչ մակերեսային հայեացք են յայտնում, ի՜նչ անծանօթութիւն Սայաթ - Նովայի հետ, ի՜նչ թեթեւ կարծիք նրա մեծ տաղանդի եւ ստեղծագործութեան վրայ:

Ո՛չ, նա մի նորօրինակ ձեւ չի, մոտա չի, որ ժամանակի ընթացքում ձանձրացնի ու փոխուի, նրան մի լսողը երկրորդ անգամ լսելիս աւելի պիտի սիրի, եւ մին հասկանալուց ու սիրելուց յետոյ երբեք չպիտի մոռանայ: Գեղեցիկ ձեւի մէջ մի մշտավառ հուր հոգի է նա, մի ազնիւ ու լիքը սիրտ, մի հարազատ, հզօր շունչ, որ մեր աշխարհքի հարազատ շնչի նման միշտ խաղալու է Կովկասի ժողովուրդների վրայ, եւ Հայի, եւ Վրացու, եւ Թուրքի վրայ, որովհետեւ հաւասար ուժով երգել է եւ հայերէն, եւ վրացերէն, եւ թուրքերէն:

Թիֆլիսը Կովկասի լեռների անցքի

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (13)

ՋԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— Այսինքն՝ հարկաւոր է փող,— կարճ լրացուց անոր խօսքը Վահանեանը,— բան մը որ չունինք ···

— Որքա՞ն պէտք է,— հարցուց Աբրահամեանը,— այսպիսի պատեհութիւն մը չպիտի ձեռքէ հանել: Թերեւս մեր միջոցներով ճար մը ընենք:

—Մօտաւորապէս երեք հազար ռուբլի պէտք մը կայ,— տխրութեամբ գլուխը շարժեց Ջանեանը:

Շուարած իրարու նայեցան: Ահագին գումար մըն էր այդ: Խանդավառուած խմբակով մը, այդ մարդիկ՝ ոմանք բազմանդամ ընտանիքի տէր՝ իրենք զիրենք ամէն տեսակ զրկանքներու ենթարկած, տուած էին որքան որ հնարաւոր էր տալ. սակայն, անկարելին չէր կարելի պահանջել:

— Հէ՜յ, հէ՜յ, մէրդ չմեռնի Հայաստան. գործաւորներէ ու բանուորներէ կոպէկ կոպէկ ամսատուրք առնելով՝ եկեր ենք քեզ ազատելու,— դառնութեամբ բացագանչեց Սուրէնը,— մէկ հարցնող լինի թէ ո՞ւր կորան մեր շարք մը ընկերները, Սուրբ Ուխտի անդաւաճան ասպետները ···

— Ջաղ չաղ պաշտօններ գտան, բարեկամս,— հեգնեց Վահանեանը,— Բաքու վազեցին, բարձր գլուխներ դրաւեցին, փառք, պատիւ, մեծ դրամօժիտներով փափլիկ աղջիկներ ··· ու մնաս բարով՝ յեղափոխութիւն, ազգային խնդիր, Հայաստան ···

— Լաւ է մեր գործին անցնինք,— յուզուած ընկերները մեղմ հանդարտութեամբ ի կարգ հրաւիրեց Պաստամեանը, որ մինչ այդ մտայրաղ դէմքով անընդհատ մօրուքին հետ կը խաղար:

Միջահասակ, լեցուն կազմով միջին տարիքի մարդ մըն էր: Հազիւ թէ աչքի զարնող բան մը լինէր անոր վրան: Ժողովի ընթացքին, հանդարտ նստած, կը թուէր թէ առանց լսելու մտքով հեռուները կը թափառէր: Մտայրաղ, դալուկ դէմք մը ունէր: Քիչ կը խօսէր, կարճ նախադասութիւններ արտասանելով ու գրեթէ միշտ գործնական առաջարկ մը կը բերէր: Ընկերները զինք մեծ ուշադրութեամբ կը լսէին:

Երբ բոլորը նորէն իրենց տեղերը գրաւեցին սեղանի շուրջ, Պաստամեանը դարձաւ Ջանեանին:

— Որքա՞ն պէտք է՝ ըսիր:

— Մօտ երեք հազար ռուբլի:

— Իսկ մինչեւ այժմ որքա՞ն ճարուած է:

— Չորս հարիւր ռուբլի միայն:

— Պէտք է անպատճառ հազար մըն ալ ճարել տեղէ մը,— հազիւ լսելի ձայնով մը շշնջաց Պաստամեանը, աչքերը կիսախուփ, կարծես ինքն իրեն խօսելով: Վայրկեան մը մտածելէ վերջ, ընկերներուն դառնալով ըսաւ.

— Ես կը հոգամ այդ գումարը: Մնացածի մասին կը դիմենք Բաքու: Հիմա անցնինք միւս հարցերուն: Ուրիշ կարեւոր նամակներ ունի՞ս, Ջանեան:

— Այս մէկը Հաւինջի վանքէն եկաւ: Սարգիսն ու ընկերները սաստիկ բարկացած կ'երեւին. կ'ըսեն թէ ոչ պղինձը եւ ոչ ալ կլայեկը տեղ հասեր է, թէեւ արհեստանոցը մէկ ամիս է ինչ լրացեր է եւ ամէն ինչ պատրաստ է գործի սկսելու համար: Օգնականներէն Կարօն ալ ստիպուած Ալեքսանդրապոլ իջեր է հանքածուխ ճարելու, որ անհրաժեշտ ! գործի համար: Այս տեղէն ղրկուած հալոցները մասամբ կը գոհացնեն, բայց պէտք ունին աւելի մեծերու եւ կը խնդրեն որ շուտացնենք: Ընդհանրապէս դժգոհ են շրջանի մարմնի գործունէութենէն: Տղաները, ինչպէս կ'երեւի, պէտք եղած ոգեւորութեամբ չեն փարած գործին: Յետ գրութեան մըն ալ կայ: «Յայտնեցէք Պաստամեանին, որ ուղարկած թղթերը անպէտք դուրս եկան. հարկաւոր է աւելի բարակ եւ կակուղ տեսակի թուղթ»:

— Այդ նամակը ինձ տուր: Արդէն քանի մը օրէն պիտի երթամ, կարգ մը կարեւոր փորձեր կատարելու, պէտք եղածները հետս կը տանիմ,— ու Պաստամեանը նամակը վերցնելով դրաւ գրպանը:

Երկու ուրիշ նամակներու մասին եւս կարգադրութիւն ընելէ վերջ, Ջանեանը խնդրեց ընկերներէն, շուրջը հաւաքուիլ: Սեղանի վրայ փռեց յատակագիծ մը, որու մէկ ուրիշ օրինակը, ինչպէս ընթերցողը կը յիշէ, Քաջալի ձերբակալուելու ժամանակ ոստիկանական վարչութեան ձեռքը անցաւ:

— Այս Արփաչայն է,— կը բացատրէր շուրջը հաւաքուած ընկերներուն Ջանեանը՝ ձեռքի մատիտը քարտէսի վրայ գծուած կապոյտ գծի մը վրայէն անցընելով,— իսկ այս սեւ գիծը, քաղաքային պարտէզի մօտէն անցնող ճանապարհը, որ կ'երկարի գերեզմանոցի տակով ··· Դուք բոլորդ ալ ծանօթ էք այս շրջանին: Ճամբան հոս փայտէ կամրջակի մը վրայէն կ'անցնի ու կ'երթայ դէպի շրջակայ գիւղերը: Կամրջակէն դէպի աջ բարձրացող այս գիծը կը տանի դէպի հին բերդը, որ այժմ որպէս զինապահեստ կը գործածուի: Ահա եւ գլխաւոր դուռը ···

— Բայց այդ ի՞նչ աղմուկ է դուրսը,— խօսքը ընդմիջելով ընկերներուն դարձաւ Ջանեանը:

— Ո՛չ, շնորհակալ եմ, շատ եմ ուշացեր,— հնչեղ ձայնով մէկը կը խօսէր դուրսը: Ու անմիջապէս յետոյ սենեակի դուռը բացուեցաւ եւ ներս մտաւ մեր նախածանօթ Վահէն:

— Բարեւ ձեզ, ըր ներէք, ակամայ ուշացայ,— ու մէկէն ի մէկ նորեկ երիտասարդը տեսնելով, որուն բոլորովին չէր սպասեր, վրայ վազեց, փաթթուեցաւ անոր հետ.— վայ Գէորգ, այս դո՞ւ ես ··· Ի՞նչ յանկարծակի գալ է. ի՞նչ է պատահեր. տղաքը ինչպէս են, Պիծան, Նիկոլը ··· Վանքո՞վ անցար, Ռուբէնը, Վարդապետը ··· Զաւէնը տեսա՞ր ···

— Տօ տնաքանդ, մէկ հանգիստ ձգէ զիս,— հազիւ հազ Վահէի ուժեղ թեւերէն ինքզինքը ազատելով ծիծաղեցաւ Գէորգը.— Թող մէկ շունչ քաշեմ, արջի մը պէս սիրելով խեղդեցիր զիս: Հազար հարց կուտաս մէկէն. ո՞ր մէկուն պատասխանեմ. բոլորն ալ լաւ են, յետոյ կը պատմեմ ···

— Բայց ինչո՞ւ եկար ···

— Վահէ, խնդրեմ մի խանգարեր,— մեղմօրէն նկատեց Ջանեանը.— Գէորգը իր կարգին զեկուցում պիտի տայ արդէն: Մենք Ալեքսանդրապոլի խնդրի մասին կը խօսէինք, որուն ծանօթ ես: Հանդարտ նստէ եւ մի խանգարեր, կը փորձեմ ընկերներուն ծանօթացնել հանգամանօրէն ···

— Ներէ որ ընդմիջեմ: Գիտէ՞ք որ Քաջալը ճամբու դնելու գացեր էր ···

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

…ւէլեւ տարածուած մեծ հանդոյցն է եղել հին ժամանակներից, նրա մէջ եկել խառնուել, միացել էին արեւելեան զանազան ժողովուրդներն իրենց լեզուներով, կրօններով, փիլիսոփայութիւններով ու ազգային առեւտրական ձգտումներով եւ ստեղծել էին մի ինքնատիպ քաղաք, որի վրայ հիմնուած էր ամբողջ Փոքր Ասիան ու Մերձաւոր Արեւելքը: Եւ հեռաւոր ժողովուրդներն ամէն անգամ երբ պատերազմով վեր էին կենում դէպի Կովկաս՝ Թիֆլիսն էին երազում, ու Թիֆլիսի «գէօզալ»ները - սիրուհները:

Ահա ինչպէս մի ուրիշ անգամ էլ ասել եմ, էդ Թիֆլիսի նման մի ինքնատիպ մեծութիւն էր Սայաթ-Նովան, իբրեւ արեւելքի բանաստեղծ: Եւ եթէ արեւելքի ժողովուրդները հեռուից հեռու վառւում էին Թիֆլիսի սիրուհների կարօտով՝ ինչ ասել կ'ուզի որ էս հոյակապ աշուղը, ասւող որ արեւելքում շատ իմաստուն կերպով եւ բանաստեղծ կը նշանակի եւ սիրահար միաժամանակ — էդ մինոյն սերունդների սիրով պէտք է լինէր, անմարելի իր կրակով վառէր թէ իր ժամանակակիցներին եւ թէ գալոց սերունդներին, ինքն էլ այրուէր, հատնէր իր կրակի սաստկութիւնից, որովհետեւ ինչպէս ասում է իր անտիպ Թուրքերէն երգերից մէկի մէջ.— «Աշուղլուղ քուրա դէմիր, եախաւր, եանմըրար»:

Եւ ի՜նչ գեղեցիկ է, ճշմարիտ, որ ինչպէս է մեր վիթխարի Սայաթ-Նովան: Մի հոյակապ սիրահար է, բռնուած ու բռնկուած սիրոյ հրդեհով, նրա լոյսի տակէլ նկարում է աշխարհքն ու իրերը, զգում է, որ էրւում, վերջանում է ինքը, բայց մնում է անթի ու բարի, անչար ու անաչառ, վեհ ու վսեմ, որպէս աշխարհքի ու մարդու մեծ բարեկամը, հաստատուն սիրով ու դէպի էն «զալումը», որ իրեն կրակ ուեց ու միշտ մնաց անտարբեր, եւ դէպի նրանց, որոնք չորս կողմից տաքացան ու հրճուեցին էն կրակով, որի մէջ էրւում էր ինքը, եւ դէպի նրանց, որոնք չորս կողմից տաքացան ու հրճուեցին էն կրակով, որի մէջ էրւում էր ինքը, եւ դէպի նրանց, որոնք հազար ու մի տեսակ իրեն վշտացրին կեանքում: Զայրացաւ, բայց երբեք չչարացաւ, ցաւեց, բայց երբեք չանիծեց:

… Մի առողջ, ոգեւորուած բանաստեղծ, որ աշխարհք է մտել սազով ու սիրով, ինչպէս ինքն է ասում իր անտիպ Թուրքերէն երգերից մէկի մէջ. «Անունն օմըր, սազ ալընտա չալան Սայաթ-Նովա», այսինքն սիրահարուած, սազը ձեռին նուագում է Սայաթ-Նովան:

Ու աշխարհքին նայելով՝ արեւելքի մեծ բանաստեղծներին յատուկ փիլիսոփայութեամբ նկատում է, որ կեանքը մի երազ է, մարդն էլ խոտի նման ծաղկում է ու չորանում, եւ այրելով ու տանջուելով վերջը բացագանչում է.

Աշխարհս մի փանջարա է,
Թաղերումէն բեզարիլ իմ,
Մտիկ տըւողն կուլխուցի,
Բաղերումէն բեզարիլ իմ,
Երէկ լաւ էր ֆանց վուր էսօր,
Վաղերումէն բեզարիլ իմ …

Սակայն տանջուելով ու վշտանալով հանդերձ, եւ տանջանքներից ու վշտերից բեզարելով հանդերձ՝ միշտ էլ մնում է նոյն բարին, քնքոյշն ու ազնիւը, իսկ բանաստեղծական գեղեցկութեամբ կեանք ու աշխարհք էր մաել, նոյն գեղեցկութեամբ էլ թռչում է կեանքից ու աշխարքից.

Կ'ուզիմ թռչի բլբուլի պէս,
Բաղերումէն բեզարիլ իմ …

Մի ամբողջ ժողովրդի պարծանք է Սայաթ-Նովան, անմաշ ու անմահ: Ով նրան մի՛ լսեց, միւս անգամ աւելի սիրով կը լսի, ով նրան մին սիրեց, էլ չի դադարիլ սիրելուց:

Նմոյշ մը Սայաթ-Նովայի անտիպ երգերից.—

Աչկիրդ ոսկի փիյալա,
Զիլֆըն ըռէյհանա բանզար (1),
Երեսիդ դուռ խաղդու խալը,
Ըռանգըն ալ դանա բանզար (2):
Վիզըդ սուչա մառ մառ ախչա,
Շամաման թաս օմիշ թախչա (3),
Ծոցըդ է բրիշտի բաղչա,
Ղոյնուն գուլլիշանա բանզար (4):
Ղուլի պէս դրռնումդ պահիր,
Էշխըննան օմիշամ շահիր (5),
Ակռիճներըդ դուռ-ջավահիր,
Լաբլարըն բալ-շանա բանզար (6):
Բոյըդ նըման սալբու ծառի,
Զիլֆըն բանզար գիլյա-սառի (7),
Սայաթ-Նովին դուլ իս արի,
O սանա մէհվանա բանզար (8):

Ծանօթ.— Սայաթ-Նովայի այս երկլեզուերգը գրի է առել բանահաւաք Գ. Թարվերդեանը 1908ին, Թիֆլիսում, ումն Ազալոյի ձեռագիր աղօթագրքի թերթին վրայ գրած ձեռագրից: Երգի տակը գրուած է եղել «Ասում ին դուբէյթիյի հանգի»:

1. Ծամդ ռեհանի կը նմանի:
2. Գոյնդ կարմիր արիւնի կը նմանի:
3. Ծամամ գրուած է «Թախչա»յում (պատուհան):
4. Ծոցդ ծաղկանոցի կը նմանի:
5. Սիրուցդ դառել եմ «շայիր» բանաստեղծ:
6. Պռունկներդ մեղր-խորխուխ կը նմանի:
7. Ծամդ կը նմանի դեղին վարդի:
8. Նա քեզ համար կը նմանի հիւրի (նաեւ ընկեր, մտերիմ, բարեկամ):

«ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ Օ՛Ր» ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

—o—

Կիրակի առտու, հերոսին յիշատակին նուիրուած պատարագ եւ հոգեհանգիստ կատարուեցաւ Ժան Կուժոնի եկեղեցին, առանձին հանդիսութեամբ, մանաւանդ որ Վրացիներն ալ մեր եկեղեցին եկած էին, իրենց հերոսներու յիշատակը տօնելու համար: Մեծ տպաւորութիւն գործեց վրացական երգչախումբը: Երգեցողութիւնները, թէ՛ թէ՛ վրացական եւ թէ՛ հայկական, շատ ներդաշնակ էին եւ գեղեցիկ: Վրացիները ուզած էին այդ յիշատակի արարողութիւնը կատարել հայկական եկեղեցիին մէջ, յիշելով այն պատմական օրերը, երբ իրենց եկեղեցիները փակուած ըլլալով կը հիւրընկալուէին հայկական եկեղեցիներու մէջ:

** Կէս օրէ վերջ, 18րդ Թաղամասին քաղաքապետարանի խակալէս չքեղ սրահը լեցուած էր հոծ բազմութեամբ մը, 6—700 հոգի:

Կարգադրութեան կը հսկէին արիները, մուտքի սանդուղներէն մինչեւ սրահի դուռը, զոյգ կարգի վրայ, պատուի առնելով բոլոր ականաւոր հիւրերը: Կարգադիր մասնախումբը ջանք չէր խնայած հանդէսը կատարելու համար արժանի շուքով: Բեմը զարդարուած էր Անդրանիկի նկարով, իր զէն ու զրահով եւ չքանշաններով եւ շրջապատուած ծաղիկներով: Պատւոյ պահակներու դերը կը կատարէին արիները: Երբ զինուորական յարդանքի փողը հնչեց եւ դրօշակները երեւցան, ամբողջ ժողովուրդը ոտքի կեցաւ երկիւղած լռութեամբ: Ծատերու աչքերէն արցունք կը հոսէր: Բացումը կատարեց գնդ. Շահխաթունի, Սպայից Միութեան ներկայացուցիչը, պանծացնելով ազգային հերոսը:

— «Ի՞նչ կրնամ ըսել ես հայ ժողովուրդին Անդրանիկի մասին: Կարելի է ըլլալ երգիչ, բանաստեղծ եւ բանախօս, գրել, երգել ու խօսիլ Անդրանիկի մասին, իսկ ես զայն կը բնորոշեմ մէկ բառով,— ԱՆԴՐԱՆԻԿ: Այսքանը բաւական է հայ ժողովուրդին համար: Մենք ունեցած ենք շատ զինուորական մեծ դէմքեր, քաջութեամբ, տաղանդով յայտնի հրամանատարներ: Ու-րի՜շ է Անդրանիկը. ան կը մարմնացնէ ըմբոստութիւնը, հայ ժողովուրդի ազատութեան տենչը: Ան արծիւն էր մեր սարերուն, եւ կռուեցաւ ու հաստատեց ի լուր աշխարհի, թէ հայ ժողովուրդը պատիւ ունի: Ան 30 տարի կռուեցաւ այդ պատիւին համար, ահա թէ ինչու դարձած է հայ ժողովուրդի հերոսը: Եւ եթէ մենք բոլորս կռուեր ենք մեր հայրենիքին ու մեր պատիւին համար, մենք այդ սորվեր ենք Անդրանիկէն: Եթէ դուք հաւաքէք այն գնդակները որ թշնամին արձակեց Անդրանիկին վրայ, այդ գնդակներով կարելի է ձուլել անոր հսկայ մէկ արձանը… Այդ արձանը պիտի շինուի միմիայն հայ ժողովուրդին լումայով, եւ ոչ թէ ունեւորներու փշրանքներով:

Կ'ուզեմ հաւատալ որ իր մարմինն ալ օր մը մեր մեծ երգիչին՝ Կոմիտասի աճիւնին նման պիտի երթայ հանգչիլ հայրենի հողին տակ ու այն ատեն անոր վրայ շինուած յիշատակարանը պիտի ըլլայ այնքան մեծ, որ տարածուի ամբողջ հայ աշխարհին վրայ եւ ունենայ արձանագրութիւն մը միայն.— համերաշխութիւն:

Սիփան-Կոմիտաս երգչախումբին երկու երգերէն վերջ, «Յառաջ նահատակ» եւ «Իբրեւ արծիւ», յանուն Ֆրանսական բանակի կամաւորներու Միութեան Ֆրանսերէն ճառ մը կարդաց Պ. Տատեան, թուելով Անդրանիկի հերոսական պայքարները ու կանոնաւոր բանակներու կռուին, իր վարած կռիւները Սասունէն մինչեւ Պալքանները, Կարինէն մինչեւ Իրան:

Դպրոցական սանուհիներուն կողմէ օրիորդ մը կարդաց Ֆրանսերէն ուղերձ: Յետոյ Տիկ. Արա Պարթեւեան ջութակի վրայ նուագեց երկու կտորներ որոնցմէ «Հայրիկ հայրիկ»ը մասնաւոր յուզումով համակուած էր:

Պ. Քիպարեան կարդաց հետեւեալ հեռագիրը Մարսէյլի կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան կողմէ.— «Յարգանք ազգային հերոսի յիշատակին, կ'ողջունենք ձեր հաւաքական ձեռնարկը, կեցցէ հայ զինուորականութիւնը, կեցցէ՛ հայ ժողովուրդը»:

Հ. Մ. Ը. Մ.ի արիներու կողմէ գրաւոր ուղերձ կարդաց խմբապետ մը.— «Աշխարհի բոլոր արիները ունին իրենց պաշտպան սուրբին տօնը, Ս. Գէորգ, մենք ալ այս օրուընէ պիտի ունենանք մեր Ս. Գէորգի տօնը՝ Անդրանիկի տօնը»:

Դադարէն առաջ Պ. Շահխաթունի հրաւիրեց ներկաները այցելել յարակից սրահը, ուր ցուցադրուած էին հերոսին զէնքերն ու չքանշանները.— Լուսաւորչի (Ս. Էջմիածնի) մեծ չքանշանը, Ֆրանսական կառավարութեան Պատւոյ Լեգէոնի չքանշանը, ռուսական Ս. Գէորգ, Ս. Վլատիմիր եւ Ս. Սթանիսլասի չքանշանները, պուլկարական եւ յունական չքանշաններ են.:

Ընդմիջումէն վերջ բոլոր հանդիսականները իրենց ուխտի պարտքը կատարեցին (նաեւ օտար հիւրերը եւ հրամանատար Պրնուա տ'Ազի): Հանդէսը վերսկսաւ երգչախումբին երկու երգերով, «Սարերի հովին մեռնիմ» եւ «Սարերի վրով գնաց»: Յետոյ խօսելու հրաւիրուեցաւ գնդ. Բաղտասարեան, նախագահ Հայ Կամաւորներու եւ Մարտիկներու Միութեան:

— «Այն զէնքն ու զրահը զոր տեսնելու գացինք, կը պատկանի այն մեծ ռազմիկին որ գանոնք գործածեց արժանաւորապէս եւ որուն տիրոջ հասակը 30 տարի կանգուն մնաց հայկական ռազմաճակատին վրայ»: Բանախօսը թուեց այն պատմական կռիւները, որոնց մէջ Անդրանիկի քաջութիւնը, յանդգնութիւնը, բնածին զինուորական տաղանդը եւ հրամանատարի ուժը հաւասարապէս զէնքը սիրելի դարձուցին ոչ միայն հայ ժողովուրդին, այլ օտարներուն, մասնաւորաբար ռուս բարձր զինուորականութեան յարգանքի արժանի: «Բայց այս բոլոր արժանիքները չէին որ զէնքը դարձուցին մեր հերոսը, անոնք Անդրանիկի կեանքին մէկ երեսն են միայն: Անոր հարազատ գիծը հայրենասէրն էր, ըմբոստն էր, իր ժողովուրդին ազատութեան համար պայքարող մարտիկն էր: Ու այդ ժողովուրդը որոշած է ինք ալ տալ իր բաժինը Անդրանիկին, որոշած է ինք շինել անոր յուշարձանը եւ պիտի շինէ անպատճառ: Հոգ չէ թէ անոր մարմինը օտար հիւրընկալ հողի վրայ է այսօր, օր մը Արարատի եւ Սիփանի հարազատ լանջերը պիտի գրկեն զայն, ինք որ անոնց արծիւը եղաւ, աչքերը սեւեռած անոնց անմատչելի կատարներուն»:

Զ. Ռ. Մ.ի կողմէն գեղեցիկ ուղերձ մը կարդաց Պ. Լ. Բարսեղեան, իսկ Հայ Արիներու Միութեան պետը ճառով մը իրենց յարգանքը յայտնեց ազգ. հերոսի յիշատակին: Ծանօթ երգիչ Պ. Իսահակեան մեծ յուզումով երգեց «Զայն տուր, ո՛վ ծովակ»ը, եւ «Հայ արիներ»ը, եւ ծափերու տարափին տակ, երրորդ երգ մը: Տիկ. Ա. Սարգսեան իրեն յատուկ նրբութեամբ արտասանեց մարտաչունչ էջ մը Վարուժանէն, յետոյ, ներկաներու ստիպման վրայ, Սիամանթոյի «Ցոյ-սը»: Գեղարուեստական ճշմարիտ վայելք մը եղաւ, նաեւ, Պ. Ս. Սարգսեանի նուագը՝ դաշնակի վրայ,— դժուարին կտոր մը Լիցէն:

Երգչախումբը կրկին հնչեցուց «Իբրեւ արծիւ»ը, եւ հանդէսը փակուեցաւ դարձեալ զինուորական յարգանքի շեփորով, ոտքի հանելով ամբողջ սրահը:

ՇՐՋՈՒՆ ԹՂԹԱԿԻՑ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ՍԻ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՄԱՄՈՒԼ

Զնոռնամի

—o—

Մշակ, Ֆրեզնոյի անկուսակցական թերթը, հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (5 մայիս).

— «Խորհրդային Հայաստանի մէջ նոր գիւղեր, նոր աւաններ եւ փողոցներ հիմնելու շարժումը առնէ՛ մը ի վեր գաղութներուն մէջ մեծ թափ է առեր: Ամէն մէկ քաղաքի եւ կամ գիւղի վերապրող ժողովուրդը, մասնաւոր ջանք կը թափէ իր ծնած եւ ապրած քաղաքին անունով նոր փողոց մը, նոր գիւղ մը եւ կամ նոր աւան մը հաստատել Խորհ. Հայաստանի մէջ:

Ձեռնարկը ինքնին մխիթարական է եւ քաջալերիչ: Փափաքելի է որ նորերը ապրին նոր սերունդներուն մէջ եւ ապրեցնեն յիշատակը ՀԻՆԻՆ: Երբ շինուած են Նոր Մալաթիա, Նոր Կեսարիա, Նոր Խարբերդ, Նոր Եւդոկիա, Նոր Թոմարզա, Նոր Բիւթանիա, Նոր Արաբկիր, Նոր Սեբաստիա, Նոր Տիգրանակերտ եւ Նոր Քղի, մոռցուելու չեն այժմ մասամբ գոյութիւնէ դադրած հիները, որոնց կապուած է ցեղին պատմութիւնը եւ ուր դարեր շարունակ մեր նախահայրերը աքնաջան եւ արդար աշխատանքով ծնունդ են տուած մեր անցեալ պատմութեան:

Հինը մէկէ աւելի անմոռանալի արժանիքներ ունի ըլլալ այդ պատմական, ազգային, տոհմային եւ թէ քաղաքական: Ամբողջ սրբացած անցեալ մը կայ այդ կիսաւեր հայրենիքի մոխիրներուն տակ: Հոն կայծեր կան որոնք կրնան հրդեհել հայրենապաշտ եւ ցեղապաշտ բոլոր Հայերը ուր որ ալ գտնուին անոնք: Այս զգացումը, հոգեկան եւ հոգեբանական է: Այս բնական մտածումը երբեք չի հակասեր, եւ կամ չի դաւաճաներ մեր նոր հայրենիքի հանդէպ, մեր տածած սիրոյն եւ կամ անոր վերաշինութեան ի նպաստ մեր ցոյց տալիք զոհաբերութեան: Ընդհակառակն, մենք այնպէս կը խորհինք թէ հինին ներշնչած անմոռանալի յիշատակներով դաստիարակուած, մենք կրնանք շատ աւելի սիրել մեր նոր ազատ հայրենիքը եւ աշխատիլ որ ամէն մարզի մէջ ան դառնայ պատկառելի դիրք մը որուն կարօտով սերունդներ ամբողջ երազած ու աշխատած են:

Ինչպէս որ հինին եւ անցեալին մասին մտածելը եւ անոնց յիշատակներուն վրայ գուրգուրալը պէտք չէ որ որեւէ կերպով մեզ ետ կեցնէ մեր նոր ազատ հայրենիքին հանդէպ մեր պարտականութիւններէն, փոխադարձաբար մեր նոր պարտականութիւնը պէտք չէ որ պատճառ դառնայ մոռնալու հինն ու անցեալը:

Գաղթաշխարհի շատ մը կողմերը վերապրող բնիկներ գոյութիւն ունին տակաւին մեր կիսաւեր ու բռնգրաւուած շրջաններէն, անոնք անցեալի կրակն ունին իրենց սրտին մէջ, կրծող վիշտը, բողոքող զայրոյթը, ոտնակոխուած արդարութիւնը եւ չյագեցած վրէժը: Հոգեկան ու մարդկային այս զգացումները պէտք է որոշ չափով պահել ու պահպանել, որովհետեւ կեանքի կռիւը շարունակելու եւ սփիւռքի հայութիւնը լուծուելէ ազատելու համար կարեւոր ազդակ մըն է:

Շինենք նորերը կարելի եղածին չափ ճոխ ու գեղեցիկ. սակայն գուրգուրանք ՀԻՆԵՐՈՒՆ վրայ եւ վառ պահենք անոնց յիշատակը գալիք սերունդներուն մէջ, որովհետեւ այդ աւերակներուն մէջ անթեղուած դեռ շատ կայծեր կան որոնցմով նոր առաւօտը պիտի կարենայ բոցավառիլ օր մը»:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՋԻ ԹԷՅԱՍԵՂԱՆԸ

—.—

ԿՐԸՆՈՊԼ, 21 մայիս (Յառաջ).— Տեղւոյս Կ. Խաչի մասնաճիւղը գեղեցիկ գաղափարը ունեցած էր թէյասեղան մը սարքելու ի պատիւ Տիկին Շ. Միսաքեանի, անդամ շրջ. վարչութեան, հինգշաբթի կէսօրէն վերջ: Այս առթիւ դպրոցին սրահը լեցուած էին 75ի չափ տիկիններ եւ պարոններ: Օրուան սեղանապետ Պ. Ե. Տօղիկեանի առաջարկով, երգեցին Տիկիններ Թորոսեան, Մուրատեան, իսկ փոքրիկն Արփի Միսաքեան արտասանեց հատուած մը Զարենցի «Գովք Հայաստանի»էն: Խմբերգէ մը վերջ, խօսք առաւ Տիկին Միսաքեան, եւ տեղեկութիւններ հաղորդեց Կ. Խաչի գործունէութեան մասին: «Արդէն 26 տարուան այս կազմակերպութիւնը ցրուած աշխարհի չորս ափերուն վրայ, յամառօրէն իր ծրագիրն օրուան պահանջներուն: Միայն Ամերիկայի կազմակերպութիւնն ունի 8000 անդամ 98 մասնաճիւղերով, Ֆրանսան՝ 21 մասնաճիւղեր, Սուրիան, Պուլկարիան, Յունաստանը են.: Այս հաստատուն կազմակերպութիւնը արդէն ունեցած է 40 միլիոն ֆրանքի ելք եւ մուտք»: Վերջացնելով շեշտեց.— «Դուք, հայ մայրեր եւ քոյրեր, պարտականութեան ծանր բաժինը ձեր ուսին, ջանացէք իրականացնել ձեր վրայ դրուած յոյսերը, որպէսզի կարենաք ըսել, վերջին հանդրուանին հասած ատեն,— մենք կատարեցինք մեր պարտականութիւնը»:

Ընկ. Յ. Գարիպեան արտասանեց «Օգոէնին նամակը», կուշտ ու կուռ խնդացնելով ներկաները:

Վիճակահանութեան դրուեցաւ գեղեցիկ ափսէ մը զոր շահեցաւ Տիկին Այվազեան, 5 ֆրանք ետ նուիրելով: Գոյացաւ 105 ֆրանք: Ջութակի ընկերակցութեամբ մեներգեց Օր. Տէր-Կոմսեան (Հովերն առան), Տիկ. Մուրատեան (Իմ սիրելի զաւակունք): Արտասանեց ընկ. Ղ. Թորոսեան (Հայ հերոսներ): Յետոյ Օր. Աստ Սալասանեան յաջողութեամբ երգեց (Վարդ մը զատ) զաշտի միջից) եւ արժանացաւ ջերմ ծափերու: Հանդէսը վերջացաւ փոքրիկներու խմբերգով (Յառաջ Հայեր, հայրենիք») առաջնորդութեամբ փարժուհիին:

Մաղթելի էր յաճախ տեղի ունենան այս տեսակ հանդիպումներ:

Տրդատ Սողոմոնեան

ՍՏԱՑԱՆՔ

ԱՐՓԻ, Հայ ընտանիքին պարբերականը, հինգերորդ տարի թիւ 5, մայիս 1936: Ընտիր տպագրութեամբ եւ պատկերազարդ: Տարեկան բաժնեգին 2 տոլար: Հասցէ.— A. Barseghian, P.O. Box, 77, Allston, Mass. (U.S.A.).

ՅՈՒՇԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—o—

Մեր վաշտին դէմ կար Թուրքերու մէկ վաշտ, զետեղուած կամուրջին Իգտիրի ափին կողմը:

Մենք նստած էինք այս ափին վրայ, ուր իրարմէ բաժնողը միայն կամուրջի բռնած տարածութիւնն էր: Կամուրջը կրակի տրուած էր. անվնաս կը մնային միայն անոր երկաթեայ մասերը, ցցուած կմախքի մը պէս: Մեր եւ Թուրքերու յարաբերութիւնը երեւութապէս լաւ էր: Այդ յարաբերութիւնը տեղի կ'ունենար այրուած կամուրջի երկաթ ձողերուն վրայէն, որոնք հազիւ երեւան սանթիմ լայնութիւն ունէին: Շատ ճկուն եւ վարժ եղողները միայն կրնային այդ տարածութիւնը անցնիլ անվտանգ: Ամեհի Արաքսը յորդած գարնան ջուրերէն, գորշ վիշապի մը նման կուգար ու կ'անցնէր անոր տակէն:

Թուրքերու մեր հետ ունեցած յարաբերութեանց միայն ես դժգոհ էի, թէեւ անոնք շատ լաւ ու շատ քաղաքավարի կը վարուէին ամէնուն հետ առհասարակ: Ես դժգոհ էի, որովհետեւ կը վախնայի թէ Թուրք զինուորներէն մէկն ու մէկը գլխ ճանչնայ եւ խնդութիւնս երեւան ելլէ: Ես այն ատեն չպիտի կրնայի կատարել ստանձնած լրտեսական պարտականութիւնս, մանաւանդ Թուրքերու ամբարտաւանութիւնը գիտէի եւ քանի որ անոնք յաղթական դիրքին մէջ էին, կրնային որ եւ է կերպով վնասել ինծի:

Ցամենայն դէպս ես անցայ գործի եւ մեզ մօտ եկած Մէհմէտճիկներէն շատ լաւ կերպով կրցայ հասկնալ Իգտիրի, Կողբի, Կաղզուան գտնուող զօրամասերու անունները, հրամանատարները, թիւը եւ մանաւանդ անոնց տրամադրութիւնները: Այս խնդիրներու շուրջ բնական է ես կրցայ խօսիլ զինուորներու եւ մէկ երկու սպայի հետ, որոնք կամուրջի պահակավաշտին կը պատկանէին: Թուրք պահակազօրքի հրամանատարը տեղակալ մըն էր: Բաւական պարզացած մէկը, Քեամիլ: Թուրք քամալական մը:

Երեւանի Փրկութեան Կոմիտէն մեծ թիւով բանուորներ եւ աւազ զրկած էր կամուրջին վերաշինութեան համար: Գործը շատ տենդոտ կերպով առաջ կը տարուէր, այնպէս որ մէկ շաբթուան մէջ կամուրջը նորոգուած, երթեւեկը դիւրացած էր: Թուրք սպաները եւ զինուորները մեր մէջ եւ մենք փոխադարձաբար անոնց մէջ կ'երթայինք՝ երկուստեք շատ քաղաքավար դիրք բռնելով, երեւութապէս: Մինչ այդ՝ դեռ կռիւը տենդոտ կերպով կը շարունակուէր Երեւանի շուրջը, երեք գլխաւոր ճակատներու վրայ: Ղամարլուի ճակատը՝ Աւիս Նուրիջանեանը զրահապատ գնացքով Հայ, Թուրք, Թաթարներով օրհասական կռուի մէջ էր եւ կ'աշխատէր մայրաքաղաք մտնել ստանալով որ՝ «եթէ Երեւան մտնեմ, Թրքահայերը ծառերէն պիտի կախեմ մեծով ու պզտիկով»: Նուրիջանեանի կարօտը փորը մնաց: Ան չկրցաւ վերջ ի վերջոյ Ղամարլուէն յառաջանալ, իր զօրամասը մեծ վնաս կրած էր հրամանատար Սմբատի եւ Ասլանի ճեխտակի հարուածներուն տակ: Այս ճակատը անվտանգ դարձած էր, եւ ամէն օր խումբ խումբ Հայեր ու Թաթարներ փախչելով կուգային միանալու մեր զօրամասերուն եւ կը պատմէին Նուրիջանեանի յուսահատական կացութիւնը եւ զօրքերուն անօթի վիճակը եւ ռազմամթերքի պակասը:

Երկրորդ ճակատը Ախտայի շրջանն էր,— ամէնէն վտանգաւորը: Կարծեմ ռուսական 11րդ զօրաբաժինը ճմլելով 5—10 օրուան մէջ վրացական ազգային ապստամբութիւնը եկած կանգնած էր Ախտայի շրջանը, զինուած թնդանօթներով, գնդացիրներով եւ մօտ 500 ձիաւորներով: Ռուսական այս զօրամասը երկու թեւով կը սպառնար Երեւանին, մէկը Սուխոյ Ֆոնտան-Էյլար եւ Քանաքեռի ուղղութեամբ, միւսը Եղվարդ գիւղի ուղղութեամբ: Այս շրջանին մէջ ձիւնը հաստ շերտով նստած էր: Երկու կողմն ալ շատ դժուարութեամբ կրնային թնդանօթները դիրքէ դիրք փոխադրել: Հակառակորդ կողմը թիւով ու ռազմամթերքով գերազանց էր: Մեր փոքրաթիւ ուժերը գերմարդկային ճիգերով մօտ տասը օր կրցան դիմադրել ռուսական կանոնաւոր այդ ուժին, զարմանք պատճառելով ռուս հրամանատարին:

Երրորդ ճակատը Աշտարակի ուղղութեամբ եղած յարձակումներն էին: Հոս ռուսական փոքրաթիւ ուժ մը կար, որուն միացած էին Ալեք.պոլի, Դիլիջանի, Ղազախի ապստամբ Հայերը: Այնքան վտանգաւոր ճակատ մը չէր:

Մարգարայի կամուրջի հանդիպակաց կողմը գտնուող Թուրք հրամանատարները այդ օրերուն տենդոտ հետաքրքրութիւն մը սկսան ցոյց տալ, մանաւանդ սկսան արգիլել իրենց զօրքին մեր կողմը գալն ու երթալը, եւ շարունակ կռուի մասին մեզմէ տեղեկութիւն կ'ուզէին: Կռիւը տենդոտ կերպով կը շարունակուէր երեք ճակատներու վրայ, թնդանօթներու ահաւոր ձայները շարունակ կը լսուէին, անոնց ձայները հետզհետէ կը մօտենային: Այս ամէնը տխուր անդրադարձում կ'ունենային մեր վրայ:

Վերջին օրն էր. Երեւանի կողմէն թնդանօթի ձայնը լռած էր. կամուրջի մեր կողմի պահակը բերաւ հետեւեալ տեղեկութիւնը.

— «Թուրքերը կամուրջի իրենց կողմին վրայ երեք թնդանօթ եւ երկու գնդացիր զետեղեցին եւ պահակախումբը զօրացուցին»:

Մեր հրամանատարը բացատրութիւն պահանջեց Թուրք հրամանատարէն այս մասին. անոնք մեզի բացատրեցին Երեւանի անկումը. մեծամասնականներու յառաջխաղացումը, զգուշութեան համար իրենց առած այդ քայլը: Ճիշդ այդ պահուն Էջմիածնի մեր հրամանատարը հեռաձայնով յայտնեց եղելութիւնը, աւելցնելով թէ «Երեւանի ժողովուրդին մեծ մասը եւ կռուող ուժերը քաշուած են Դարալագեազ եւ անկից պիտի անցնին Զանգեզուր: Էջմիածնի ուժերը դուրս եկած են եւ պիտի գան ձեզ մօտ՝ Մարգարա գիւղը»: Դեռ մեր հրամանատարը իր խօսակցութիւնը չվերջուցած հեռախօսի ձայնը կտրուեցաւ եւ ի զարմանս ամէնուն մենք սկսանք լսել Երեւանի Թուրք դեսպանին եւ Իգտիրի Թուրք հրամանատարին խօսակցութիւնը: Թուրք դեսպանը կը յայտնէր. «Երեւանը մեծամասնականներու ձեռքն է. կռուողները եւ քաղաքին մեծ մասը քաշուեցան դէպի Դարալագեազ. մեծամասնականները դեռ քաղաքին մէջ են. յառաջխաղացում չկայ. կամուրջին ձեր հսկողութիւնը զօրացուցէք»:

Ու այս անգամ սկսանք լսել Էջմիածինը, կարծելով թէ մեր հրամանատարն է խօսողը, ուղեցինք զէնքը լսել, սակայն դուրս եկաւ որ Էջմիածինը եւ Երեւանը կը խօսին:

(46)

Յ. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

Ոստիկանապետին քննութեան եզրակացութիւնը այն եղած է թէ միջադէպքը ըմբոստական որ եւ է հանգամանք չունի, այլ թշուառութեան մատնուած քահանաներ եւ եկեղեցական պաշտօնեաներ իրենց արդահատելի կացութեան համար ցոյց կատարած են, եւ յայտնած որ այս վիճակին մէջ չեն կրնար շարունակել իրենց պաշտօնը:

Միեւնոյն ժամանակ, Ղալաթիոյ կեդրոնի ոստիկանապետը դիտողութիւն բրած է Ց. Քէչիչեանի որ յաճախ եւ պարապ տեղը կը զբաղեցնէ պատկանեալ պաշտօնատունը, ինչպէս երէկ:

*** Ականատեսներ ցաւով կը պատմեն թէ Ղալաթիոյ եկեղեցիին աւագերէց Թադէոս հայր սրբազան նիւթական շատ տագնապալի վիճակի մէջ կը գտնուի, թէ գինք լալագին տեսած են Շուկան: Մօտ իննսունամեայ, ընտանեկան դժբախտութիւններով ընկճուած, բազմանդամ ընտանիքի մը ամբողջ պատասխանատուութիւնը իր ուսին վրայ ծանրացած քահանայ մըն է:

Նոյնպէս Եզնիկ քհնյ. նիւթական անձկութեան մէջ կը տուայտի: Այնպէս որ, նախընթաց օր, ցերեկուան ճաշի համար երբ եկեղեցական պաշտօնեաներ կ'որոշեն մածունի քիլոյց թիթեղ մը առնել (15 ղրշ.), կը պարտաւորուի զգացնել տալ թէ չի կրնար մասնակցիլ մէկ երրորդի իր բաժինին:

ԱՒԵԼԻ ԾԱՆՐ ԿԱՑՈՒԹԻՒՆ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

ԽՌՈՎՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻՆ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 25 թուականով.— Այսօր զինեալ հրոսախումբեր կ'ասպատակէին ամէն կողմ: Ոստիկաններ թակարդը ձգուեցան, յարձակումներ կատարուեցան ինքնաշարժներու վրայ, հեռաձայնի գիծեր խզուեցան, շէնքեր աւրի եւ կրակի տրուեցան, հունձքեր փճացան եւն.: Մէկ խօսքով՝ հրոսային կռիւ մը որ ի դերեւ կը հանէ անգլ. իշխանութեան հսկողութիւնը: Ասպատակողները եւ աւարեկիչները կը գործեն ապաստանելով քաղաքներու շրջակայ բլուրներուն մէջ: Այս առտու հրեայ մըն ալ սպաննուեցաւ Սկոպոս լերան վրայ, անգլիական գերեզմանատան մօտ: Երուսաղէմի մօտակայ գիւղի մը մէջ ոստիկանական խումբ մը քարի բռնուեցաւ արաբ կիներու կողմէ, որոնք խմբուած էին տանիքներու վրայ: Ոստիկանները կրակ բացին կիներու գլխուն վերեւէն, բայց աղջիկ մը զարնուելով մեռաւ, ինչ որ աւելի կատղեցուց ամբոխը:

Հայֆա, Եաֆա եւ Թէլ-Ավիվ հասնող հրէական նաւերը ռմբակոծուեցան արաբական մակոյկներու կողմէ, բայց բոլորն ալ յաջողեցան փախչիլ, կրակ բանալով: Նաւահանգստի իշխանութիւնները բռնեցին կարգ մը մակոյկներ, ձերբակալելով նաւաստիները: Կաղայի մէջ արաբ ցուցարարները ռմբակոծեցին կառավարական պաշտօնատունը: Ոստիկանները կրակ բանալով սպաննեցին Արաբ մը: Հեռաձայնի եւ հեռագրի գիծերը խզուեցան: Կ'ըսուի թէ հազար ծառեր արմատախիլ եղած են հրէական էմէքհէֆէր գաղութին մէջ, հիւսիսային Պաղեստինի մէջ: Ռումբ նետուած ըլլալով Եաֆայի Անգլօպաղեստինեան Դրամատան եւ երկաթուղիին վրայ, ոստիկանութիւնը խուզարկութիւն կատարեց եւ բաւական քանակութեամբ պայթուցիկներ գտաւ: Նազարէթի մէջ ալ ծանր դէպքեր պատահեցան եւ բազմաթիւ մարդիկ վիրաւորուեցան:

*** Բրիտանական մարզպանը ճառ մը խօսելով Թէլ-Ավիվի տօնավաճառին մէջ, յայտարարեց թէ գործադուլները եւ բռնութիւնները չպիտի կասեցնեն կառավարութիւնը՝ բարեխղճօրէն կատարելու համար իր յանձնառութիւնները, համաձայն հոգատարութեան պայմաններուն: Այս առթիւ իր գոհունակութիւնը յայտնեց ժողովուրդին չափաւորութեան համար:

*** Վերջին հեռագրի մը համաձայն, Արաբները գնդացիր գործածելով, փախուստի մատնած են անգլ. ջոկատ մը: Պաշարման վիճակ հռչակուեցաւ:

Պելժիոյ ընտրութեանց արդիւնքը

Պաշտօնական տեղեկագրին համաձայն, Պելժիոյ երեսփոխանական ընտրութեանց արդիւնքը եղած է.— կաթոլիկներ՝ 63 (կորուստ՝ 16 աթոռ), ընկերվարականներ՝ 70 (կորուստ՝ 3), ազատականներ՝ 23 (կորուստ՝ 1), «Ռէքս»ի կուսակիցներ (բոլորովին նոր հոսանք մը), համայնավարներ՝ 9 (շահ 6), ֆլաման անջատականներ՝ 16 (շահ՝ 8): Նախորդ երեսփ. ժողովը կը բաղկանար 187 անդամէ, նորը՝ 202:

Ընտրութեանց ամէնէն ուշագրաւ պարագան եղած է «Ռէքս»ի յաջողութիւնը: Դեռ նոր կազմուած, այս հոսանքը, որ ֆաշականութեան եւ հիթլէրականութեան պելժիական ձեւը կը համարուի, մէկ անդամէն կը շահի 21 աթոռ: Ընկերվարականները կորսնցուցած են 110,000 ձայն, իսկ կաթոլիկներուն քուէները 904,000էն իջած են 675,000ի: Այժմ մեծամասնութիւնը տեղափոխուած ըլլալով, հաւանական է որ նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուի Վանտըրվէլտի (ընկերվարական) եւ կամ խառն դահլիճ մը փորձուի: Վարչապետ Վան Զէլանտ երէկ ներկայացուց իր հրաժարականը:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՏԱՍԸ ԱՄԻՍ բանտարկութեան դատապարտուեցաւ Հուկօ Էպէրլէն, որ բանտարկուած էր Սթրազպուրկի մէջ, իբրեւ Կոմինթէրնի գործակալ: Որոշուած էր դատել միայն իբրեւ կեղծ անցագիր գործածող, բայց եւ այնպէս դատավարութիւնը տեղի ունեցաւ դռնփակ, եւ նոր գաղտնիքներ երեւան հանուած ըլլալով, այս վճիռը տրուած է:

ԼԻՈՆԻ վերջին մարդահամարին համաձայն, բնակչութեան թիւն է 570,622, ինչ որ 9000 հոգիի նուազում կը ցուցնէ 1931ի վրայ: Այս նուազումը կը վերագրուի գործադրկութեան, որուն հետեւանքով հեռացած են բազմաթիւ օտարականներ:

ՆԷԿԻՒՍԸ, որ ճամբայ ելած է դէպի Անգլիա, անպաշտօն հանգամանքով պիտի երեւայ, որպէսզի դժուարութիւն չպատճառէ բրիտանական կառավարութեան: Ուրեմն Լոնտոնի մէջ պիտի դիմաւորուի իբրեւ սովորական անհատ մը:— Կ'ըսուի թէ գաղտնի բանակցութիւններ կը կատարուին Հռոմի եւ Լոնտոնի միջեւ, ելք մը գտնելու համար:

ԱՆԳԼԵԽՈՐՀՐԴԱՅԻՆ նաւային խորհրդաժողովին մէջ, (Լոնտոն), խորհրդային պատուիրակութիւնը մերժեց յայտնել Ծայր. Արեւելքի ռուսական նաւատորմին ուժը եւ ծրագիրները, առարկելով թէ ճափոն չէ ստորագրած անցեալ մարտի համաձայնագիրը եւ գաղտնի կը պահէ ամէն բան:

53 ՀՈԳԻ ԳՆԴԱԿԱՀԱՐՈՒԱԾ ԵՆ Աստիս-Ապէպայի մէջ, համաձայն իտալական տեղեկագրի մը, իբրեւ զինեալ աւազակ: Իտալականներ կը պնդեն թէ շատ աւելի մեծ թիւ մը կը կազմեն մահապարտները:— Ջէնքերու հաւաքումը կը շարունակուի: Միայն Աստիս-Ապէպայի մէջ բռնուած են 57 թնդանօթ, 160 գնդացիր, 10,800 հրացան եւն.:

ԱՇԽԱՏԱՆՔԻ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ վերակազմութենէն (ձուլում) ի վեր, 50,000 նոր անդամներ արձանագրուած են Փարիզի շրջանին մէջ: Ամէն օր 4—500 մետաղագործներ կ'անդամագրուին:

ԳԵՐՄԱՆԻՈՅ ՍՊԱՌԱԶԻՆՈՒԹԵԱՆՑ ՄԱՍԻՆ հրատարակուած տեղեկագիր մը կը յայտնէ թէ 16 միլիառ մարք ծախսած է 1935ի ընթացքին: Այս տարի աւելի մեծ գումար մը պիտի յատկացուի սպառազինութեանց:

ԳՐԱՃԱՆԱՉՈՒԹԵԱՆ ՄԱՍՆԱԳԷՏ ՄԸ

ՕՐ. SCHULLER կը խօսի նկարչուհի Rapinի կեանքի եւ գործերու մասին Այս երեկոյ, ժամը 21ին, Musée Socialի մէջ, 5 rue Las Cases, Մէթրօ Solferino

Օր. Ռափէն զրկուած ըլլալով ձեռքերէ, նկարած եւ գծած է ոտքերով: Գեղարուեստական բաժին: Ծախքերու մասնակցութեան համար 3 ֆր.:

Հ. Ց. Դ.

Դաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ Ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի անդամական ընդհանուր ժողովը, վաղը, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Դրօշակ միութեան սրահին մէջ, 5 rue de d'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ ակումբին մէջ:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները. վաղը հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆի վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները. 29 Մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանին մէջ:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՐԵՄ»Ի ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ վաղը ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ երեկոյ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Միտքերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Զորմիսեանի դասախօսութեան շուրջ: կը հրաւիրուին Փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ Նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փրթի-Ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (Նախագահ Համալսարաններու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին):

Կը խօսին՝ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Նախագահ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան)

Ուղերձներ Հայ Միութիւններու կողմէ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵԻՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ԱԻՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ՍՈՒՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ Հայ Արիները: Ճազ, թոմպոլա, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ: Մուտք՝ 5 ֆրանք:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:

Նախաձեռնութեամբ «Քրիստափոր-Ռոստոմ-Զաւարեան» խումբերու եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8,45ին, Պետական թատրոնին վերնայարկը:

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ ՇՐՋ. ՎԱՐՉՈՒԹԵԱՆ ԵՒ ՓԱՐԻԶԻ ՄԱՍՆԱՃԻՒՂԻ

Տարեկան վիճակահանը տեղի կ'ունենայ հրապարակով

Այսօր, չորեքշաբթի ժամը 8ին,

11 rue de l'Ecole de Médecine, ճաշարանին վերնայարկը:

Գրիգոր Մերճանով, փոքրիկն Տատ Մերճանով, Այրի Տիկին Տրդատ պէյ Տատեան, Օր. Մարի Տատեան, Տէր եւ Տիկին Արշակ Մերճանով եւ իրենց զաւակը, Այրի Տիկին Վերժին Ց. Խաչերեան, Տէր եւ Տիկին Թաշճեան, ինչպէս եւ Տատեան ու Փափազեան ընտանիքները սրտի խորունկ կսկիծով կը ծանուցանեն մահը՝ իրենց կնոջ, մօր, զաւկին, քրոջ, հարսին եւ ազգականին՝

ՏԻԿԻՆ ԱՆՆԱ ԳՐԻԳՈՐ ՄԵՐՃԱՆՈՎԻ

(Ծնեալ Տատեան)

որ կնքեց իր մահկանացուն 25 մայիս երկուշաբթի առտու, երիտասարդ հասակի մէջ, խոր սուգի մէջ թողլով իր պարագաները:

Յուղարկաւորութիւնը պիտի կատարուի ԱՅՍՕՐ, Դշ. առտուան ժամը 11ին, ժան Կուժոնի Հայոց եկեղեցին, ուրկէ հանգուցեալին մարմինը պիտի փոխադրուի Լա Կարէն, իր ընտանեկան դամբարանը:

ԾԱՆՕԹ.— Մահազդ չստացողներէն կը խնդրուի ներկայս իբր այդ նկատել:

ՅԻՇԱՏԱԿԻ ՏՕՆ ՍԱՐԴԱՐԱՊԱՏԻ ԿՌԻՒՆԵՐՈՒՆ ԱՌԹԻՒ

Հայ Ազգային կազմակերպութիւնը կը տօնէ Սարտարապատի կռիւներուն տարեդարձը

27 Մայիս, չորեքշաբթի երեկոյ ժամը 9ին,

Salle F, Sociétés Savantes, 28 rue Serpente

«ՎԷՄ»

Մամուլի տակ է եւ շուտով լոյս կը տեսնէ «ՎԷՄ»ի Ժ. թիւը հետեւեալ բովանդակութեամբ.—

Գ. ԳԻՒՋԱԼԵԱՆ՝ Մեծ Ցորէլեանի առթիւ: ՏՈՔԹ. ՎԱՀՐԱՄ Ց. ԹՈՐԳոմեան՝ Յուշատետրէս: ՇԱՌԼ ԴԻԼ՝ Հայկական ճարտարապետութիւնը: Հ. Գ. ՆԱՀԱՊԵՏԵԱՆ՝ Հայաստանի գմբէթաւոր եկեղեցիները: ՇԱՒԱՐՇ ՆԱՐԴՈՒՆԻ՝ Նպաստ մը Հայ եւ Թուրք աշուղական գրականութեան: Ա. ԲԵՐԲԵՐԵԱՆ՝ Միքայէլ Նալբանդեանցի անտիպ երկերը: ՎԱՀԱՆ ՄԻՆԱԽՈՐԵԱՆ՝ Արհաւիրքի օրեր: ՎԱՀԱՆ ՓԱՓԱԶԵԱՆ՝ Համաշխարհային պատերազմը եւ Տարօնի աշխարհը: ՀԱՅԿ ԱՃԷՄԵԱՆ՝ Բագրատ վարդ., Գէորգ Թաւաքալեան: Անցեալը: Կեանք եւ մշակոյթ: Գիրք եւ մամուլ: Գրախօսական: Յաւելուած: Վ. ՄԱՆԿՈՒՆԻ՝ Գէորգ Դ. եւ իր ժամանակը:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,

Կը խօսի՝ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ

Նիւթ՝ Հանրային տրամադրութիւնները գաղութահայ երիտասարդութեան մէջ:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ) ԹԻՒ (1)

ԱՆՉՐԵՒ

Թարգմ. ԱՐՄԷՆ Պ. — Հեղինակ՝ ՈՒ. ՍԸՄԸՐՍԷԹ ՄՈՀԸՄ

Ակնոցները վետեղելով քթին՝ Տիկինը անողոք յատումով մը դիտեց կանաչ կղզին: «Այսպէս միսիոնարները գրեթէ անկարելի գործ մը ունին: Ես չեմ կրնար պէտք եղածին չափ շնորհակալ ըլլալ Աստուծոյ՝ որ առնուազն այսքան բան խնայուած է մեզի:

Տէյվիտսընի շրջանը կը բաղկանար Սամօայի հիւսիսային կողմը գտնուող խումբ մը կղզիներէ, որոնք իրարմէ բաւական հեռու գտնուելով Տէյվիտսըն յաճախ ստիպուած էր մակոյկով երկար ճամբորդութիւններ կատարել: Այս ճամբորդութեանց ընթացքին՝ Տիկին Տէյվիտսըն կը մնար իրենց գործի կեդրոնավայրը եւ կը վարէր միսիոնարութեան աշխատանքները: Տոքթ. Մէքֆէյլ գրեթէ նուաղեցաւ, երբ երեւակայեց այն ձեռնհասութիւնը, որով Տիկին Տէյվիտսըն կը վարէր առաքելութիւնը: Տիկինը սոսկալի զարշանքով ու զզուանքով կը խօսէր բնիկներու անբարոյութեանց մասին, եւ այնպիսի ձայնով մը, զոր ոչինչ կրնար լռեցնել: Անոր փափկազգածութիւնը եղական էր: Իրենց ծանօթութեան սկզբնական օրերուն Տիկ. Տէյվիտսըն ըսած էր իրեն:

— Գիտես որ, երբ առաջին անգամ հաստատուեցանք կղզիներուն մէջ, անոնց ամուսնական սովորութիւնները այնպէս ցնցող էին, որ չեմ կրնար նկարագրել:

Սակայն ան նկատեց որ՝ իր կինն ու Տիկին Տէյվիտսըն՝ կամրջակին վրայ, իրենց աթոռները մօտեցնելով մօտ երկու ժամ տաք տաք խօսակցեցան, ու մինչ ինք մարզանքի համար կ'երթար կուգար անոնց առջեւէն, լսեց Տիկին Տէյվիտսընի յուզումնալի փափաքը, որ լեռնային յորձանքի մը հեռուէն լսուած սահանքին կը նմանէր: Ու դառնալով իր կնոջ բաց բերանէն ուղղուած դէմքէն՝ հասկցաւ որ ան կ'ունկնդրէր սոսկալի պատմութիւն մը: Գիշերը, իրենց խուցին մէջ, իր կինը խեղդուկ ձայնով մը պատմեց իրեն ամէն ինչ որ լսած էր Տիկին Տէյվիտսընէն:

— Լաւ, ի՞նչ ըսի քեզի, յաջորդ առաւօտ հարցուց Տիկին Տէյվիտսըն ցնծագին: «Աւելի աւաւոր բան մը լսա՞ծ էիր երբեք: Այժմ չես զարմանար որ ես չէի կրնար պատմել» ըսինք քեզի, այնպէս չէ՞, թէեւ դուն բժիշկ մըն ես:

Տիկին Տէյվիտսըն ուշի ուշով կը դիտէր Մէքֆէյլի դէմքը, որովհետեւ թատերական անձկութեամբ մը կ'ուզէր տեսնել թէ իրագործուած է բաղձալի արդիւնքը:

— Կրնա՞ն զարմանալ որ մենք սրտաբեկուեցանք, երբ առաջին անգամ գացինք այնտեղ: Դժուար թէ հաւատաս, երբ ըսեմ թէ՝ անկարելի է լաւ աղջիկ մը գտնել գիւղերէն ո եւ է մէկուն մէջ»:

Ան գործածեց լաւ բառը խիստ մասնագիտական առումով մը:

— Ես ու պարոն Տէյվիտսըն խորհրդակցեցանք այդ մասին եւ որոշեցինք ամէնէն առաջ վերջ դնել պարին: Բնիկները խենդի պէս կը սիրէին պարը:

— Ես ինքս ալ հակառակ չէի պարին, երբ երիտասարդ էի, ըսաւ Տոք. Մէքֆէյլ:

— Կռահեցի այդ՝ անցեալ գիշեր, երբ խնդրեցիր Տիկին Մէքֆէյլէն որ անգամ մը հետդ դառնար: Ձեմ կարծեր թէ իրական որ եւ է վտանգ կայ եթէ մարդ պարէ իր կնոջ հետ: Բայց հանգստանայ, երբ Տիկինը մերժեց պարել: Նման պարագաներու տակ կը մտածէի ես, լաւ է որ մենք պահենք, մենք մեզի մնանք:

— Ի՞նչ պարագաներու տակ:

Տիկին Տէյվիտսըն արագ ակնարկ մը նետեց իր ակնոցներուն մէջէն, բայց չպատասխանեց անոր հարցումին:

(Շար.)

ՆԱՄԱԿ ՈՒՆԻՆ Պ.Պ. Յովհաննէս Յովհաննէսեան (Հասանպէյլիցի), Սարգիս Դանիէլեան, Մուշեղ Մելիք-Յակոբեան, Ջիլէի Հայ Միութիւնը:

ԼE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286
Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՍՐԹՆԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ 28 ՄԱՅԻՍ
JEUDI 28 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3126 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՕՐԻ ԽՕՍՔ

ՅԱՆՈՒՆ ԻՆՔՆԱՊԱՇՏՊԱՆՈՒԹԵԱՆ

Վաղը, ուրբաթ, կը բացուի Ֆրանսայի Կ. Խաչի Պատգմ. Ժողովը, Փարիզի մէջ, ինչպէս ամէն տարի այս ատեն, եւ ուրիշ գաղութներու մէջ։

Մեր քաղած տեղեկութիւնները կը հաստատեն թէ այս ժողովրդական կազմակերպութիւնը այս տարի ալ կը ներկայանայ լեցուն պաշարով մը, թէ բարոյական եւ թէ նիւթական։ Այդ մասին կ՚ուզէինք խօսիլ աւելի վերջը, պատգմ. ժողովին փակումէն եւ զեկուցումներէն յետոյ։

Տարեկան այս ժողովը անշուշտ պիտի քննէ ոչ միայն Կ. Խաչին անցեալ գործունէութիւնը, այլեւ նոր առաջադրութիւններ, համաձայն օրուան պահանջներուն։

Հարկ է լսել իւրաքանչիւր շրջանի պատգամաւորուհիները, բոլորն ալ ժողովուրդի զաւակներ, աշխատաւորուհի կամ ընտանիքի մայր, գաղափար կազմելու համար այն հոգերու մասին որ կը ծանրանան այս կազմակերպութեան վրայ։

Շատերը, երբ Կարմիր կամ Կապոյտ Խաչ կ՚ըսեն, կը հասկնան մարդասիրական օրկան մը, որ կը զբաղի վէրքեր բուժելով, դեղ կամ դրամ բաժնելով եւ երբեմն ալ դասախօսութիւններ սարքելով։

Ճիշդ են այդ բոլորը, եւ կը կազմեն Կ. Խաչերու տարրական պարտականութիւնները, բոլոր երկիրներու մէջ։

Բայց, մեր Կ. Խաչերը, չեն կրնար սահմանափակուիլ այդ շրջանակին մէջ։ Ուզեն ալ, չեն կրնար, նկատի առնելով տարագիր բազմութեանց անսովոր վիճակը եւ միջավայրին պահանջները։ Անոնք աչքի առջեւ ունին շատ աւելի լայն ճակատ մը, որ կը պահանջէ մեթոտիկ եւ յարատեւ աշխատանք, մանաւանդ հաւատք եւ վճռականութիւն։

Կարելի էր երեք հիմնական գլուխներու բաժնել այդ ճակատը.—

1. Խնամատարութիւն.— Առողջապահութիւն, դարմանատուն, դեղ, հիւանդ, կաթ, խնամք մայրերու եւ նորածիններու։

2. Նոր սերունդի փրկութիւն.— Դաստիարակներ կամ ծաղկոցներ, իր նախաձեռնութեամբ կամ աջակցելով նմանօրինակ հաստատութեանց։

3. Ընկերային աշխատանք.— Մղում տալ հայ կնոջ ինքնազարգացման եւ հանրային գործունէութեան եւ նոր ուժեր պատրաստել, գաղութներու ինքնապաշտպանութեան պայքարին համար։

Այս մտահոգութիւնները արդէն գործի կապած են 8000 – 10 հազար անդամներ, ջախջախիչ մեծամասնութեամբ կիներ՝ Մէնի ափերէն մինչեւ Ատլանտեան եւ Լա Փլաթա։

Միայն Ֆրանսայի կազմակերպութիւնը կը հաշուէ մօտ 800 անդամ, 21 մասնաճիւղերով (աւելի քան 3000 Հիւսիսային Ամերիկա, 1000՝ Պուլկարիա, մօտ 2000 Սուրիա եւն.)։

Ուրեմն, ժողովրդական Կ. Խաչը արդէն դարձած է ծաւալուն կազմակերպութիւն մը, խորապէս արմատացած եւ միշտ ընդունակ աւելի զօրանալու, յետին գաղութին մէջ։

Իր նիւթական աղբիւրներն ալ կրնան մրցիլ ուրիշներու հետ, պահելով բոլոր համեմատութիւնները։

Կ. Խաչը ոչ հասութաբեր կալուածներ ունի, ոչ մեծագումար կտակներ, ոչ ալ չքեղաշուք ունեւորներ՝ իբրեւ հովանաւոր։ Իր եկամուտին հիմնական աղբիւրը կը կազմէ անդամավճարը,— շատ համեստ սակ մը, որ սակայն երբեմն կը հասնի տարեկան 12 – 15000 տոլարի, ուրիշ ձեռնարկներով։ Իբրեւ բացառիկ եկամուտ, երկու տարիէ ի վեր Ֆրանսայի Կ. Խաչը Նանսէնեան դրամանիշներէն կը ստանայ կարեւոր գումար մը, յատկապէս մանուկներու համար (օդափոխութիւն եւն.)։

Եւ երբ աւելցնենք թէ նոյնիսկ այս ժողովրդական կազմակերպութիւնը յաճախ չկամութեան եւ արհեստական արգելքներու կը հանդիպի ուրիշ տարրերու կողմէ, զանազան վերագրումներով, կրնանք եզրակացնել թէ որքան ամուր է անոր բարոյական կորովը։

Առանց այդ կորովին եւ ինքնագիտակցութեան, դժուար թէ Կ. Խաչը կարենար այնքան արմատանալ եւ տարածուիլ։ Մանաւանդ այս պողոտաներուն վրայ, ուր հացարի դիմաց հազիւ տասը - քսան կիներ եւ աղջիկներ կը հետաքրքրուին հանրային գործունէութեամբ, եւ ուր այնքան շատ են ու բազմազան՝ մրցակից հոսանքները։

Ինչպէս քաղաքական կուսակցութեանց, նոյնպէս այսպիսի կազմակերպութեանց մէջ առաջադրուած նպատակները եւ արտադրուած գործերն են որ կը կազմեն ամէնէն վաւերական երաշխիքները՝ յաջողութեան եւ ծաւալման։

Կ. Խաչը ունի այդ երաշխիքները, եւ ունի կամք՝ աւելին կատարելու. կը բաւէ որ ուրիշներն ալ կատարեն իրենց տարրական պարտականութիւնը։

Մեծ բան մը չեն պահանջեր կազմակերպութեան վարիչներն ու անդամները։ Ոչ հրաշք, ոչ ալ միլիոններ, այլ միայն՝ անդամակցութիւն։

Եթէ իր բարեկամներէն իւրաքանչիւրը մէկ նոր անդամ արձանագրէր, ինքնին կը կրկնապատկուէր, կ՚եռապատկուէր թիւը, նոյն համեմատութեամբ աւելցնելով եկամուտի աղբիւրները, այսինքն գործելու միջոցները։

Եւ ազնուապետական, կուսակցական, հատուածական հաստատութիւն մըն ալ չէ այս Կ. Խաչը, որպէսզի վարանոտներ պարուակ ճարէին չմեղանալու եւ իրենց պատեանին մէջ քաշուելու։

«Ազգանուէր»ներու առաքելութիւնն է որ կը շարունակուի, տարբեր միջավայրի եւ տարբեր պայմաններու մէջ։

Ողջո՜յն Կ. Խաչի պատգմ. ժողովին, եւ աւելի փայլուն յաջողութիւններ, յանուն գաղութներու ինքնապաշտպանութեան։

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ՆՈՐ ԴԱՀԼԻՃԸ ՊԻՏԻ ԿԱԶՄՈՒԻ ՅՈՒՆԻՍ 5ԻՆ

Համայնավար երեսփոխաններու որոշումները

Վերջին լուրերու համաձայն, նորընտիր երեսփ. ժողովը իր առաջին նիստը պիտի գումարէ յունիս 1ին։ Աւանդական ճառէն եւ դիւաններու ընտրութենէն յետոյ, անմիջապէս պիտի քննուին ընտրութեանց տեղեկագիրները, — աւելի քան 600 թղթածրար։ Յաջորդ օրը պիտի վաւերացուին ընտրութիւնները։ Կը բաւէ որ նորընտիր երեսփոխաններէն կէսէն մէկ աւելին վաւերացուած ըլլան, անմիջապէս ընտրելու համար երեսփ. ժողովին նախագահը, փոխ - նախագահները, երեք վարչական պաշտօնեաները եւ 12 քարտուղարները։ Մինչեւ հինգշաբթի (4 յունիս) այս գործողութիւնները կը լրանան, այնպէս որ, շատ հաւանաբար հանրապետութեան նախագահը նոր դահլիճին կազմութիւնը Լէօն Պլումի պիտի յանձնէ յունիս 5ին։

Նախարարներուն ցանկը գրեթէ պատրաստ է, ինչպէս հաղորդած էինք երէկ։ Նախկին վարչապետ Տալատիէ պիտի ստանձնէ զինուորական նախարարութիւնը։

Լէօն Պլում նորութիւն մը պիտի հաստատէ, առողջապահական նախարարութիւնը յանձնելով կնոջ մը, Տիկին Ժոլիօ - Քիւրիի, որուն հետ տեսակցութիւն մը ունեցաւ անցեալ օր։ Տիկին Քիւրի աղջիկն է հռչակաւոր գիտնականներ Փիէռ եւ Մարի Քիւրիներու, եւ ինքն ալ մասնագէտ մը ռատիոմի, ինչպէս իր հանգուցեալ հայրն ու մայրը։ Կիները քուէարկութեան իրաւունք չունին Ֆրանսայի մէջ եւ չեն կրնար երեսփոխան ըլլալ, բայց արգիլուած չէ նախարարական պաշտօնը։ Տիկին Քիւրի եւ իր ամուսինը, որոնք միասին շահեցան Նոպէլի մրցանակը, գործօն դեր ունին ընկերվարական շրջանակներու մէջ։ Նոր նախարարուհին 39 տարեկան է։

*** Ինչպէս գրած էինք, համայնավար երեսփոխանները, 72 հոգի, ժողով գումարեցին անցեալ օր, իրենց վերջնական ծրագիրը կազմելու համար։ Այս առթիւ խմբակցութեան ընդհ. նախագահ ընտրուեցաւ Մարսէլ Քաշէն, թէ երեսփ. ժողովին եւ թէ ծերակոյտին համար։ Երեսփ. ժողովի խմբակցութեան նախագահ ընտրուեցաւ Ռընօ Ժան, իսկ ընդհ. քարտուղար՝ Ժաք Տիւքլօ։ Ժողովը վաւերացուց խմբակցութեան անմիջական ծրագիրը, որուն գլխաւոր կէտերը հաղորդած էինք երէկ։ Ի մէջ այլոց պիտի պահանջեն յանձնաժողով մը կազմել, քննելու համար կարգ մը քաղաքական գործիչներու հարստութեան գաղտնիքները։ «Իւմանիթէ» այս առթիւ կը յիշէ շարք մը անուններ, — Թառտիէօ, Լավալ, Պուիսոն, Ֆլանտէն եւայլն։

Ժողովը կարգադրեց նաեւ համայնավար երեսփոխաններու թոշակներու խնդիրը (տարեկան 60,000)։ Իւրաքանչիւր երեսփոխան պիտի ստանայ 1600 ֆրանք եւ 400 ֆրանք ալ՝ իբրեւ պաշտօնի ծախք։ Սէն - Ուազի երեսփոխանները պիտի ստանան ամսական 100 ֆրանք աւելի, իսկ գաւառի երեսփոխանները՝ 500 աւելի, քանի որ ստիպուած են երկու բնակարան պահել, մէկը՝ Փարիզի, միւսը՝ իրենց ընտրական շրջանակին մէջ։ Մնացեալ գումարները պիտի մտնեն կուսակցութեան սնտուկը, «իրականացնելու համար ազատ, հզօր եւ երջանիկ Ֆրանսան»։

ԸՄԲՈՍՏՈՒԹԻՒՆԸ ԿԸ ԾԱՒԱԼԻ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Յարձակում անգլ. զօրքին վրայ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն մայիս 26 թուականով.— Պաղեստին այսօր ալ ահուսարսափի օր մը անցուց եւ 14 հոգի սպաննուեցան։ Արաբական զինեալ հրոսախումբեր գրեթէ տէր դարձած են հիւսիսային Պաղեստինի, ուր անգլիացի եւ հրեայ ոստիկաններ հազիւ կը համարձակին հեռանալ իրենց կեդրոններէն։ Կռիւներ եւ անկարգութիւններ պատահեցան շատ մը քաղաքներու մէջ։ Արաբները ոչ միայն սուր եւ հրացան կը գործածեն, այլեւ ռումբ։ Գիշերը Արաբ մը եւս սպաննուեցաւ Երուսաղէմի մէջ և կռիւ մը ծագեցաւ անգլիացի պահակներու եւ Արաբներու միջեւ, որոնք պահուած էին բլուրներու մէջ։ Տասնանգլիացի ոստիկաններ ստիպուեցան նահանջել 250 զինեալ Արաբներու առջեւ, որոնք յարձակում գործած էին Թարոր լեռնէն։ Ոստիկանները երեք Արաբներ ձերբակալեր էին, երբ յարձակում կրեցին։ Ոստիկանները կրակեցին մինչեւ որ իրենց գնդակները հատան, յետոյ նահանջեցին, սպասելով օգնական զօրքի։ Եաֆայի մէջ ռումբեր նետուեցան փողոցներու մէջ, մէկը՝ մզկիթէ մը։ Հեռաձայնի հաղորդակցութիւնները ամբողջովին խզուած են Երուսաղէմի, Հայֆայի եւ Գահիրէի միջեւ։ Արաբական հրոսախումբերը հետզհետէ կ՚աճին հիւսիսային Պաղեստինի մէջ։

Արիւնալի խռովութիւններ ծագեցան Նապլուսի եւ Աքքայի մէջ։ Տեղ - տեղ զօրքը հարկադրուեցաւ կրակ բանալ։ Հրէական կարգ մը շրջաններու մէջ նիւթական վնասները անհաշուելի են,— ծառեր արմատախիլ եղած, հունձքեր եւ տուներ կրակի տրուած են։ Բոլոր մեծ քաղաքները վտանգուած են։ Երեքշաբթի օր բազմաթիւ ռումբեր նետուեցան Թէլ - Ավիվի եւ Եաֆայի մէջ։ Եգիպտոսէն չորս վաշտ անգլ. զօրք ճամբայ ելաւ դէպի Պաղեստին։ Լոնտոնի մէջ միշտ այն կարծիքը կը տիրէ թէ այս խռովութիւնները հետեւանք են իտալական գրգռութեանց։ Երեսփ. ժողովին մէջ ընդդիմադիր մը դիտել տուաւ թէ իտալական անթելները անդադար կը բանին, արաբերէն քարոզութիւններ կատարելով։

Բանուորները գրաւեցին երկու գործարաններ

Անսովոր դէպք մը պատահեցաւ, անցեալ գիշեր, Փարիզի մէջ։ Իսի - լէ - Մուլինոյի Նիէօփոռ օդանաւային գործարանին եւ Լավալէթի մետաղագործարանին բանուորները յաւելում պահանջելով, գրաւեցին երկու հաստատութիւնները եւ դուրս չելան մինչեւ առտու։ Բանուորները առտուն վերջնագիր մը ուղղեցին երկու գործարաններու վարչութեանց, պահանջելով անմիջապէս աւելցնել աշխատագինը եւ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան։ Մերժումի պարագային կը սպառնային գրաւել երկու հաստատութիւնները։ Նոյն պահանջը ներկայացուեցաւ Լէվալուա Փէռէի ինքնաշարժի գործարանին։ Այս վերջինը տեղի տուաւ, իսկ միւսները մերժեցին։ Լէվալուա Փէռէի գործարանը ունի 1500 բանուոր, Իսի - լէ Մուլինոյինը՝ 850, իսկ Լավալէթը՝ 500։ Իրիկուան դադարէն վերջը, օդանաւային գործարանին բանուորներէն 200, իսկ Լավալէթի (Սէնթ - Ուէն) գործարանէն 150 բանուորներ իրենց տեղերը մնացին, գրաւելով բոլոր յարակից անցքերը եւ գլխաւոր մուտքերը։

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ԿԵՑՑԷ՛ «ՍԵՒ ՁԵՌՔԸ»

Բոլորդ ալ կը յիշէք,— Նիւ Եօրքի ողբերգութենէն յետոյ, «միացեալ ճակատ» մըն ալ կազմուեցաւ Աթէնքի մէջ, մասնակցութեամբ հատընտիր խառնիճաղանճի մը, որուն մէջ իրար կը հոտոտէին ռամկավարները, հնչակեանները, Հօկը, Բարեգործականը եւ կարմրուկները։ Նպատակը՝ — մա՜հ Դաշնակցութեան։

Շատ չանցած, ինչպէս Ամերիկայի, նոյնպէս Աթէնքի մէջ «միացեալ»ը դարձաւ «մխացեալ», եւ անոր անդամները սկսան իրար «փառաբանել» հրապարակաւ, — փոխադարձաբար պատռել դիմակները։

Այս առթիւ, ամէնէն աւելի փայլեցան ռամկավարներն ու կարմրուկները։ Ամուսնալուծում առած ամոլ մը այնքան գաղտնիք պատմած չպիտի ըլլար, որքան «միացեալ»ներու այս երկու թեւերը։

Առիթ ունեցած եմ, օրը օրին պատմելու պատկերազարդ պատմութիւններ՝ Ամերիկայի «միացեալ»էն։

Այժմ պայքարին ծանրութեան կեդրոնը փոխադրուած է Աթէնք, եւ երկու խմբակցութեանց թերթերը սիւնակներ կը թխեն ամէն օր, իրար մրոտելու համար։

Հնչակեաններն ալ, իրենց կարգին, իւղ կը լեցնեն կրակին վրայ, — ճակատ յարդարելով ռամկավարներուն դէմ։

Երէկ թղթակցութիւն մը կարդացի Յունաստանի երկու ռամկավար թերթերու մասին,— ի՞նչպէս ծնան, ի՞նչպէս կ՚ապրին, մէկը Սելանիկի, միւսը Աթէնքի մէջ։

Կարդացէք դուք ալ.

— «Նիւթապէս փճացած «Արեւելք»ի հրատարակիչները, ի հարկէ բատիպեալ, նետուեցան ռամկավարներու գիրկը։ Որովհետեւ ռամկավարները անոնցմէ մէկը ղրկեցին Կիպրոս, Մելքոնեան հաստատութիւն, որպէս ուսուցիչ, մէկ ուրիշը անօրէն կարգեցին Սելանիկի մէջ Բարեգործականի բացած վարժարանին, իսկ երրորդը, առեն մը եւս թերթին խմբագիր պահելէ յետոյ, Մակեդոնիոյ մէջ Բարեգործականէ հովանաւորուած վարժարաններուն կրթական քննիչ ? նշանակել տուին։ Եւ ահա այս կերպով տէր դարձան Սելանիկի «Արեւելք»ին։

Աւելի հրահանգիչ է Աթէնքի «Արամազդ»ին պատմութիւնը։

Այս թերթն ալ հիմնուած էր նոյն հիմնական նպատակով,— «մերկացնել Դաշնակցական հրէշը»։

Եւ, դրամ կը հոսի աջէն - ձախէն, «առանց կուսակցական խտրութեան»։ «Զոհաբերուեցան նիւթապէս, զոհաբերուեցան բարոյապէս»։

Բայց, տարին չլրացած, «սեւ ձեռք» մը կը միջամտէ, եւ «Արամազդ»ը կ՚անցնի ռամկավարներուն ձեռքը։

Ո՞րն է այդ սեւ ձեռքը.

— «Գաղութներու մէջ միայն եւ միայն ռամկավարութիւնն է որ կրնայ խնկարկել այդ սեւ ձեռքին, որ կը կոչուի Բարեգործական»։

Նամակագիրը, որ Փարիզի հնչակեան օրկանին թղթակիցն է, առ այժմ վերապահելով «մանուածապատ հաշիւներ»ու մանրամասնութիւնները, կ՚եզրակացնէ.

— «Սելանիկի «Արեւելք»ը ռամկավար օրկան դարձաւ Բարեգործականի միջոցներով եւ դրամով, Աթէնքի «Արամազդ»ը ռամկավարներուն ձեռքին մէջ մնաց Բարեգործականի միջոցներով եւ դրամով, եւ ըսել որ Բարեգործականը ընդհանուր հայկական միութիւն է, անհուազն ապուշութիւն է։

Առանց Բարեգործականի զանազան եւ զարմանազան ձեւի յատկացումներուն, ռամկավարները գաղութներու մէջ ոչ միայն պարբերական պրօշիւրներ իսկ չեն կրնար հրատարակել, այլ եւ գործիչ մը իսկ չեն կրնար պահել։ Որովհետեւ այդ կուսակցութեան մօտ կը պակսի եւ մասսան, եւ իր սակաւաթիւ ընկերներուն մօտ զոհաբերութեան ոգին»։ (26 մայիս)։

Նոյն պատմութիւնները չպատմե՞ց, վերջերս, ռամկավար երիտասարդ մըն ալ։

ՎԱՀԷ

«ԱՆԿԱՆՈՆ»ՆԵՐԸ ՄԱՐՍԷՅԼ ՎԵՐԱԴԱՐՁԱՆ

Մարսէյլի մեր թղթակիցը կը գրէ մայիս 26 թուականով.—

Երէկ, 25 մայիս, «Սինայեա» շոգենաւով վերադարձան 21 հոգի այն «անկանոն»ներէն որոնք Ներգաղթի շոգենաւը մտած էին առանց անցագրի։

Ինչպէս կը հաղորդեն ինծի, «անկանոններուն» թիւը 100ի մօտ է եղեր։ Պաթումի մէջ վար դրած են մօտ 80 հոգի, որոնք մօտէն կամ հեռուէն կապ ունէին Հօկին հետ կամ արձանագրուած էին Ներգաղթի ցանկին մէջ։ Իսկ վերադարձողները ոչ մէկ արձանագրութիւն ունին եղեր։

Վերադարձողներէն մէկն ալ, Պոլսոյ մօտերը ծովը ցատկած է դուրս ելլելու համար։ Վերադարձուած 21 հոգին երբ նաւէն ելան, անմիջապէս ինքնաշարժի մը մէջ լեցուելով առաջնորդուեցան ոստիկանութեան կեդրոնը։

Նոր օրէնք ամուսնալուծման եւ վիժման մասին

Մոսկուայէն կը հեռագրեն թէ մօտերս հրամանագրով մը պիտի հաղորդուի նոր օրէնքը՝ ամուսնալուծման եւ վիժման մասին։ Այսուհետեւ մայրը այլեւս ազատ պիտի չըլլայ վիժում վճռելու, միայն բժիշկը կրնայ այդպիսի որոշում տալ, նկատի առնելով կնոջ ընկերային եւ առողջական վիճակը։ Բանտարկութեան պատիժներ նախատեսուած են այն բժիշկներուն համար որ կ՚անսաստեն օրէնքին, ինչպէս եւ անոնց դէմ որ վիժում կատարելու կը դրդեն։ Այն մայրը որ վիժում կը կատարէ առանց արտօնութեան, պիտի ենթարկուի հրապարակային պարսաւանքի, իսկ կրկնութեան պարագային տուգանքի։

Գալով ամուսնալուծման, կարելի է որոշել միայն երկու ամուսիններուն հաւանութեամբ։ Այս առթիւ տուրք մըն ալ պիտի հաստատուի, յառաջատուական դրութեամբ,— 50 րուբլի՝ առաջին անգամուան համար, 150՝ երկրորդին, 300՝ երրորդին եւ յաջորդներուն համար։ Անհատական տետրակի մը մէջ պիտի արձանագրուին ամուսնալուծումները։ Պիտի բարեփոխուի նաեւ պարէնի օրէնքը, ծանրացնելով պատիժները։ Միեւնոյն ատեն կառավարութիւնը պարգեւներ պիտի հաստատէ, սկսելով եօթներորդ զաւկէն. պիտի աւելցնէ մայրանոցներու անկողինները, մսուրները, մանկական պարտէզները եւայլն, երկու միլիառ րուբլի յատկացնելով այս գործին։

Հիթլէր եւ Մուսոլինի կը բանակցի՞ն

Հռոմի գերմանական դեսպանը ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Մուսոլինիի կողմէ, երկուշաբթի օր։ Հակառակ պաշտօնական շրջանակներու լռութեան, իրազեկներ կը պնդեն թէ գաղտնի բանակցութիւններ կը կատարուին երկու «Առաջնորդ»ներուն միջեւ։ Կ՚ըսուի թէ Հիթլէր Իտալիոյ սերտ բարեկամութիւնը շահելու համար տրամադիր է չխանգարելու Աւստրիոյ անկախութիւնը՝ առենի մը համար, ինչպէս եւ առեւտրական նպաստաւոր դաշնագիր մը կնքելու։ Իտալիա եւս տրամադիր է զինակցութիւն մը կնքելու, բայց կը վախնայ որ Գերմանիոյ ազդեցութիւնը ծաւալի Միջերկրականի մէջ եւ Գերմանիա մրցակից մը դառնայ իրեն դէմ՝ Պալքաններու մէջ։

ԱՄԵՐԻԿԱՀԱՅ ՀՐԱՏԱՊ ԽՆԴԻՐՆԵՐ

Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նուիրակ Գարեգին արք. ի Ամերիկա ժամանումը, կ՚երեւի թէ, բոլորովին խառնած է ռամկավար աղաներու հանգիստը, եւ անոնք թէ վարչապետներու եւ թէ նոյն իսկ հրապարակով ոգի ի բռին կ՚աշխատին, որպէսզի ամէն գնով ձախողեցնեն անոր հայրենասիրական առաքելութիւնը:

Այս մասին այլ եւս չի կրնար որ եւ է կասկած ըլլալ: Ատոր մէջ համոզուելու համար բաւական է միայն աչքէ անցընել Պոսթընի ռամկավար թերթին՝ տխրահռչակ Դուրեան Ցանձնախումբի սանձարձակ գրգռութեանց օրերն յիշեցնող թունալից գրուածքները:

Եւ, ինչ որ չափազանց յատկանշական է, ռամկավար պաշտօնաթերթին մէջ ամէնէն աւելի թոյն ժայթքեցնողը նախկին բոլշեւիկ քարոզիչ մըն է: Ռամկավար աղաները, կ՚երեւի թէ, այնքան կ՚արհամարհեն հայ լուսաւորչական զանգուածը կամ այնքա՞ն զուրկ են տարրական թաքթէ, որ չեն քաշուիր առաջ քշելէ այդ վտահամբաւ պարոնը, Հայ Առաքելական եկեղեցիի միութիւնը ձախողեցնելու համար: Յատկանշական է նոյնպէս, որ ռամկավարներու առաջ քշած այդ տխրանուն պաշտպանը ամերիկահայ գաղութի կեանքը տակնուվրայ ընող, Նիւ Եորքի, Շիքակոյի ու Պոսթընի մէջ արիւնահեղ փողոցային կռիւներ առաջ բերող, անմեղ մարդիկ զրպարտող եւ վերջին ալ Հայր Մարդուկէսեանի դէմ մահափորձ կազմակերպող Դուրեան Ցանձնախումբի ամէնէն մոլեռանդ, ամէնէն չարամիտ ու դաւադիր անդամներէն մէկն է: Եւ ինչպէս այն ատեն, այժմ ալ ան իր ռամկավար եւ բոլշեւիկ ուրիշ աղգաղաւ գործակիցներու հետ միասին մէջտեղ ելած է ոչ միայն արգիլելու համար ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան վերականգնումը, այլ եւ աւելի եւս խորացնելու համար այն պառակտումը, որ յառաջ եկած է ամերիկահայ գաղութի մէջ իր եւ իր ընկերներու սադրանքներուն հետեւանքով:

Հարկաւ այդ մարդիկ չեն յանդգնիր հրապարակով ուղղակի բսելու, թէ իրենք հակառակ են ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան: Չեն յանդգնիր, որովհետեւ գիտեն, թէ ամերիկահայ եկեղեցիի միութեան վերականգնումը Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի, ինչպէս եւ ամերիկահայ զանգուածի բուռն բաղձանքն է: Չեն յանդգնիր, որովհետեւ գիտեն թէ Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսի նուիրակը եկած է Ամերիկա՝ յատկապէս այդ միութիւնը վերականգնելու համար:

Այդ է պատճառը, որ ռամկավար դաւադիրները կը դիմեն զարտուղի, թէեւ վրան-բաց միջոցի մը, այն է կը խեղաթիւրեն, գլխիվայր կը շրջեն հանրածանօթ փաստերը, կը կեղծեն ամերիկահայ իրադարձութեանց ամբողջ պատկերը, որպէսզի ուրանան ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտումն իսկ եւ ըսեն, թէ «ազգէն» եւ «եկեղեցիէն» «դուրս կը մնայ» աննշան խումբ մը միայն, որ «ոճրագործ է», «հայրենիքին եւ եկեղեցիին թշնամի է», հետեւաբար հայրենիքի եւ եկեղեցիի բարիքին համար պէտք է որ դուրս մնայ:

Այս անամօթ եւ այնքա՛ն գռեհիկ սուտհստութեան դիմող ռամկավար ցաւագարները հարկաւ շատ լաւ գիտեն, թէ իրենց ըսածը սնոտի սուտ է: Բայց կը կեղծեն, որպէսզի մոլորեցնեն Գարեգին արք.ը, ինչպէս եւ փոքր փոքր իրենց մոտիկ ընող միամիտներու աչքին:

Ռամկավար խառնակիչները մասնաւոր ջանք կը թափեն Հայոց կաթողիկոսի նուիրակին ներշնչելու այն համոզումը, թէ ամերիկահայ գաղութին մէջ իրենք իրենց հետեւորդներով ու բարեկամներով կը կազմեն ջախջախիչ մեծամասնութիւն մը, հետեւաբար չարժէ խօսք որ եւ է կարեւորութիւն ընծայել իրենց հակառակորդներուն: Մինչդեռ ռամկավար կեղծարարները չեն կրնար ընդհանուրի յիշողութեան մէջէն ջնջել առաջակող, անվիճելի փաստերը իրենց եւ իրենց հակառակորդներու համեմատական ուժի մասին թէ մօտիկ անցեալին մէջ եւ թէ ներկայիս:

Դեռ քանի մը օր առաջ յիշեցուցինք ամերիկահայ գաղութի մէջ մինչեւ այժմ եղած միակ համաժողովրդական կանոնաւոր ընտրութիւնը, որ տեղի ունեցաւ 1919ին եւ որուն մէջ Դաշնակցութիւնը շահեցաւ քուէներու ջախջախիչ մեծամասնութիւնը: Այդքան հեռուներն իսկ երթալու պէտք չկայ, քանի որ Ամերիկահայոց վերջին Երեսփ. Ժողովին մէջ, գումարուած 1933 սեպտեմբերին, այն, ուր տեղի ունեցաւ ամերիկահայ եկեղեցիի պառակտումը, ռամկավարները իրենց բարեկամներու հետ միասին կը կազմէին փոքրամասնութիւն մը միայն, — պարագայ մը, որ ստիպեց զիրենք անջատուելու հակառակորդ մեծամասնութենէն, հեռանալու Նիւ Եորքի Մայր եկեղեցիի սրահէն, ուր տեղի կ՚ունենար Երեսփ. Ժողովը, եւ իրենց համար առանձին «վարչութիւն» մը ընտրելու:

Եւ, եթէ այսօր ռամկավար այդ փոքրամասնութեան ձեռքը կը գտնուի ամերիկահայ եկեղեցական սեփական շէնքերու մեծ մասը, ատոր պատճառը գլխաւորապէս «օրինականութեան» այն խաբուսիկ դիրքն է, զոր իրեն տըւած է խորհ. կառավարութեան ճնշման տակ գտնուող եւ ամերիկահայ թեմի իրական վիճակին անծանօթ Էջմիածինը: Գաղտնիք չէ, որ ամերիկահայ գաղութի հակառամկավարական կամ հակաբոլշեւիկեան մեծամասնութիւնը իր պաշտամունքը կը կատարէ վարձուած ամերիկեան եկեղեցիներու մէջ, ամէն այն վայրերու մէջ, ուր ինք զրկուեցաւ սեփական եկեղեցիներու շէնքերէն:

Իսկ եթէ Գարեգին արք. որ եւ է կասկած ունի ամերիկահայ գաղութի երկու տարբեր հատուածներու համեմատական ուժերու մասին, կրնայ դիւրութեամբ փարատել այդ կասկածը՝ իր հսկողութեամբ կատարել տալով ընդհանուր ժողովրդական քուէարկութիւն մը, որով կարելի պիտի ըլլայ ամէնէն արդար հիմերու վրայ ընտրել տալ ոչ միայն նոր երեսփոխաններ, այլ եւ նոր ազգային վարչութիւն:

Ի՞նչ կայ աւելի բնական եւ տրամաբանական, քան այսպիսի ընդհանուր քուէարկութիւն մը, որ գէթ ժամանակի մը համար վերջ պիտի դնէ ներկայ շփոթին եւ անգամ մը եւս երեւան պիտի բերէ ամերիկահայ գաղութի իրական պատկերը:

Սակայն, ռամկավար-բոլշեւիկ խումբը, հակառակ իր անպատկառ մեծխօսիկութիւններուն, շատ լաւ կը ճանչնայ իր իրական ուժը ամերիկահայ գաղութին մէջ, ուստի ինչպէս միշտ, այժմ եւս ապահովաբար պիտի խուսափի ժողովրդական ընդհանուր քուէարկութենէ:

(Խմբագրական «ՀԱՅՐԵՆԻՔ»ի)

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՆՄԻՏ ԵՒ ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

— . —

ԴԻՒՐԻՆ ՀԱՆԵԼՈՒԿ

Ընկեր Արսէն ու Պ. Կիրակոս իրարու ամէն տեսակ ամբաստանութիւն, հայհոյանք, վարկաբեկում ու նախատինք ըրած էին:

Այսօր իրարու հետ բարեկամ են եւ կարմիր գինին կը խմեն մէկ ծակէ:

Հիմակ անոնք ունին իրարու հանդէպ անսահման վստահութիւն, քանի որ այլ եւս ոչ մէկ չարախօսութիւն չեն կրնար ընել իրարու դէմ: Սպառած են անսպառ խօսքերու ամբողջ բառամթերքը, հայկական եւ թրքական:

Գտնել թէ ո՞ր խմբակցութեան կը պատկանի ընկեր Արսէնը, իսկ ո՞ր խմբակցութեան Պ. Կիրակոսը:

Գալ շաբթու, այս հանելուկը շիտակ շլուծողը պիտի ստանայ . . . լուծողական մը: Շիտակ լուծողին պիտի տանք Զօպանեանի մօրուքէն թել մը:

ԳՐՋԱՆԱԿԸ

Փարիզի Հայոց եկեղեցին յուղարկաւորութեան իր սակացոյցին վրայ, հարիւրին երեսուներհինգ զեղչ մը կատարած է, այս տարուան համար:

Ո՛վ ուրախութիւն, աժան կերպով մեռնելու տարի մըն է այս:

Փախցնելու չէ այս եղական առիթը:

Պէտք չէ մոռնալ որ այս կարեւոր զեղչին հետ՝ եկեղեցին կ՚ապահովէ նաեւ արտասուախառն դամբանական մը ու մանաւանդ անվտանգ ճամբորդութիւն մը դէպի վերին Երուսաղէմ, որ մայրաքաղաքն է երկնային արքայութեան, ուր մեր մեղքերուն վրայ ալ հարիւրին յիսուն զեղչ մը խոստացուած է:

Ահաւասիկ աննախընթաց առիթ մը յանձնելիքս յանձնարարելու:

Մեր հայրենակիցներուն կը մնայ փութոյ պնդութեամբ օգտագործել առիթը ի նպաստ իրենց մարմնոյն ու հոգիին փրկութեան, ինչպէս նաեւ հայ եկեղեցւոյ պայծառութեան:

Այս լուրը անմիջապէս հաղորդեցի ռամկավար նախկին խմբագիրի մը որ ըսաւ.

— Բա՛հ, ես ոչ միայն չեմ ուզեր աժան մեռնիլ, այլեւ որոշած եմ սուղ ծախել մարմինս ու հոգիս . . .

— Սակայն ներողութիւն, մարմինդ ու հոգիդ արդէն ծախած չէ՞ս . . .

— Ո՛չ . . . Որո՞ւ ծախած եմ որ . . .

— Բարեգործականին: Մալքզեան մեթրով գնած է քեզ, չափելով հասակդ . . .

— Ես ծախած եմ միմիայն գրիչս, որ մետաղի կտոր մըն է եւ ոչ մէկ կապ ունի հոգւոյս, մարմնոյս ու մտքիս հետ:

ԾՆԱՒ ՆՈՐ ԱՐՔԱՅ . . .

Ցամառ զրոյց կը շրջի թէ Բարեգործականի պետ Վահան Մալքզեան յանկարծուստ ինքզինքը անուանած ու յայտարարած է.

— Նարուգողոնոսոր Հարիւրերորդ Թագաւոր բարեգործութեան եւ կայսր չարագործութեան:

Թրքական կառավարութիւնը անմիջապէս ճանչցած է Մալքզեանի թագաւորութիւնն ու կայսրութիւնը, այսպէս կարգադրուած համարելով հայկական հարցը:

Թրքական կառավարութիւնը, նախ մօտենալու համար Մուսոլինիի համար կանդնուելիք արձանը, որոշած է Գաթը գիւղի մէջ Մալքզեանի անդրին կառուցանել, տասը հազար մեթր բարձրութեամբ եւ ոսկի հորթի կերպարանքով:

ԴԱՇՏԱՀԱՆԴԷՍ

Ամառը կը մօտենայ ու կը սկսին հայկական դաշտահանդէսները:

Կը սկսին նաեւ անձրեւները:

Համայնագիտական բառարան չինողները «Հայկական դաշտահանդէս»ին դիմացը պարտին գրել.— «անձրեւաբեր եղանակ»:

Մեր գրեթէ բոլոր դաշտահանդէսները կը տուժեն անձրեւին պատճառով: Բառախաղ մըն ալ չինուած է.— տաշտահանդէս:

Այս առթիւ, փոքրիկ սակայն մեծապէս օգտակար խորհուրդ մը:

Հայկական Տաշտահանդէսներու կազմակերպիչները որպէսզի կարենան հաւոյթ մը ապահովել՝ պէտք է դիմեն այգիի, արտի, պտղաստանի, բանջարանոցի այն տէրերուն որոնք ջուրի կարօտ ունին, անոնց հողերուն վրայ սարքելու համար դաշտահանդէսները: Եգիպտոս Նեղոսով եղած է բարեբեր, անջրդի հողերն ալ հայկ. դաշտահանդէսով կ՚ըլլան յուռթի:

Պիտի առարկուի թէ դաշտահանդէս գացողները պիտի թրջին:

Հարուստները, ամառները, աժագին դրամ կը ծախսեն ջուրերու մէջ մտնելու համար:

Հայկական դաշտահանդէս գացողները արդէն ընդհանրապէս անոնք են (ինծի պէս պրոլետարներ) որոնք միջոց չունին ծովեզերք երթալու եւ բարին Աստուած, որ կը մտածէ ամէն բանի մասին, զիրենք ջուրէ չզրկելու համար է որ հայրաբար դաշտը կը վերածէ ծովի:

Մեզի կը մնայ փառաբանել զԱստուած ոչ միայն ցամաքի վրայ, այլեւ ջուրերու մէջ, խխում եղած:

ԳԱՒԱԹ ՄԸ ՋՈՒՐ

Տիմոթէոս Թորանեան սարկաւագը ինծի կը գրէ թէ՝ Նէկիւսը Երուսաղէմի Ս. Յակոբայ տաճարին մէջ հետեւեալ աղօթքը ըրած է, երեսնկեալ.

— Ո՛վ Աստուած, որ ստեղծեցիր աշխարհը: Ներէ՛, որ ըսեմ թէ սխալ կերպով կազմեցիր աշխարհը: Երկրիս երեք չորրորդը ջուր ու մէկ չորրորդը ցամաք չինեցիր: Տակաւին ցամաքին վրայ ալ դրիր ահագին թիւով լիճեր: Եթէ ընդհակառակն աշխարհիս վրայ ցամաքը շատ ըրած ըլլայիր՝ եւրոպական ազգերը պիտի կշտանային հողով եւ անոնք իրենց աչքերը պիտի չյառէին հայրենիքիս՝ Եթովպիոյ վրայ եւ գայն ձեռքէս պիտի չառնէին: Աշխարհի մեծագոյն մասը ջուր ստեղծելդ, դեռ ոչինչ, դուն իմ խորհրդականներուն ուղեղին մեծագոյն մասն ալ ջուր ես ստեղծեր: Եթէ անոնց ուղեղը ջրախառն չըլլար, անշուշտ չէի հաւատար յիսուն պետութիւններու, ինչպէս նաեւ ազգաժողովին եւ կրնայի նուաղագոյն վնասով դուրս գալ պատերազմէն: Բայց քանի որ քու անբաւ, անքննելի իմաստութիւնդ ամէն բանին շատը ջուր է ստեղծեր՝ ինծի կը մնայ փառաբանել անունդ եւ կամքդ ու այս բոլորին վրայէն գաւաթ մը պաղ ջուր խըմել: Ամէն:

ՆՇԱՆ ՊԵՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՆՈՒՊԱՐ ՓԱՇԱ

ՎԱՐՉԱՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ՎԱՐՉԱՊԵՏԸ

— • —

«Վաֆտ» թունդ ազգայնական կուսակցութեան նախագահին՝ Մուսթաֆա փաշա էլ Նահասի վարչապետ անուանման առթիւ, երկու յօդուածագիրներ «Ալ Ահրամ» լրագրին մէջ պատմականը ըրած էին, սկիզբէն մինչեւ վերջ, Եգիպտոսի վարչապետութեանց:

Հաճոյքով կարդացինք զոյգ մը յօդուածները: Եգիպտոս ոչ վարչապետ եւ ոչ ալ նախարարական խորհուրդ ունէր մինչեւ 1878 թուականը: Այդ շրջանի Խտիվն էր Իսմայիլ փաշա՝ շրքեղ մականուանեալ եւ հայրը՝ Ֆուատ Թագաւորին: Նոյն տարուան օգոստոս 28ին, Խտիվ Իսմայիլ 1 թուագիր հրատէ մը կը հրատարակէ, Նուպար փաշայի յանձնելով Եգիպտոսի առաջին դահլիճին կազմութիւնը: Այս իրատէով, Խտիվը երկրին գործերը վարելու իշխանութիւնը կը յանձնէր պատասխանատու նախարարական խորհուրդի մը: Եգիպտոսի առաջին նախարարական խորհուրդը կը բաղկանար միայն չորս հոգիէ: Նուպար փաշան՝ իբրեւ վարչապետ եւ արտաքին ու դատական նախարար, Ռիաս փաշա՝ իբրեւ ներքին նախարար եւ ուրիշ երկու նախարարներ՝ մէկը՝ պատերազմական նախարար եւ միւսը կրթական, հանրային եւ վագըֆի նախարար: Այս առաջին նախարարական խորհուրդին վրայ, նոյն տարուան 21 սեպտեմբերին, Անգլիացի մը աւելցած է, իբրեւ ելմտական նախարար եւ նոյն տարուան 16 նոյեմ.ին ալ, ուրիշ Անգլիացի մը, իբրեւ հանրային շինութեանց նախարար:

1882ին, Նուպար փաշա, երկրորդ անգամ ըլլալով, վարչապետ կ՚ընտրուի եւ կը կազմէ Եգիպտոսի տասներորդ նախարարական խորհուրդը: Դարձեալ 1893ին, երրորդ եւ վերջին անգամ ըլլալով, Նուպար փաշա կ՚... ուանուի վարչապետ եւ կը կազմէ 14րդ նախարարաց խորհուրդը:

Եգիպտոսի բոլոր վարչապետները ներկայացնող խմբանկար մը կը սկսի Նուպար փաշայով եւ երեք անգամ կ՚երեւի Նուպար փաշայի լուսանկարը:

Վերջացնելէ առաջ, ըսենք թէ Եգիպտոսի վարչապետական աթոռին վրայ, Նուպար փաշայէ զատ, բազմած է նաեւ ուրիշ քրիստոնեայ մը, զոյտի Պուտրոսփաշա Ղալի, որ յետոյ սպաննուեցաւ:

Նորակազմ Նահաս փաշայի դահլիճին մէջ կը գտնուէին երկու զոյտի քրիստոնեաներ, մէկը՝ Վասըֆ Ղալի փաշա, վարչապետ Պուտրոս փաշա Ղալիի զաւակներէն մին եւ միւսը՝ Մաքրամ Օպէյտ, Վաֆտի ընդհ. քարտուղարը եւ Նահաս փաշայի անբաժան ընկերը, իբրեւ ելմտական նախարար:

Աւելցնենք նաեւ թէ Պուտրոս փաշա Ղալիի զաւակներէն մին ալ, հանգուցեալ Նայիպ Ղալի փաշա ամուսնացած էր Նուպար փաշայի աղջկան հետ:

Հպարտութեամբ կրնանք ըսել թէ՝ իրապէս Եգիպտոս եղած է եւ է Հայուն երկրորդ հայրենիքը:

Եւ եգիպտահայ բարեկամութիւնը՝ անքակտելի:

ՍԵՊՈՒՀ ՍՏԵՓԱՆԵԱՆ

Ի ՊԷՏՍ ԶԱՐԳԱՑԵԼՈՑ...

— . —

Սիրելի Արազ.—Երեւանի մէջ պատրաստուելիք Քերականութեան մը ակնարկութիւնը ըրի նախորդով: Եւ իրաւ ալ ուշ մնաց անգամ: Այնտեղ փոփոխութիւններէ վերջ ի մասին ուղղագրութեան եւ հին կանոններու, նորացուցիչներուն վրայ պարտք են ծանրանար բերելացնել, հաստատուն դարձնել այդ փոփոխութիւնները: Խօսքը կ՚անցնի, գիրը կը մնայ, ըսած է իմաստունը:

Ու եթէ ըլլայ որ իրօք մարմին տան այդ գաղափարին, պայմանով որ թեթեւութեամբ չշարժին եւ դատաւորներու ակնածանքն ու երկիւղը ունենան, մանաւանդ մարդկային միտքին փոխանակ եղող ամբարտաւանութենէ զգուշանան, տգիտութիւնը իբրեւ իրաւունք համարելով,— վստահ եմ որ իրենց հին ու անիմաստ ծայրայեղութիւնները պիտի թօթափեն եւ յետոյ, պիտի հետեւին այնպիսի ճամբու մը, ուր կարելի ըլլայ դոյզն խրամատ միայն թողուլ ազգին արեւելեան եւ արեւմտեան հատուածներուն բարբառին միջեւ: Քանի որ միտքերնիս դըրած ենք օր մը իրար ողջունել Հայրենի հողին վրայ, ուր մեր բոլոր տարբերութիւնները պիտի իջնեն նուազագոյն աստիճանին, այժմէն իշխանութիւնը իրենց ձեռքը ունեցողները աննախանձօրէն ու բարեացակամ ուշադրութեամբ պէտք է շարժին: Ողջմտութիւնը այս կը պահանջէ:

Դժուարին գործ է, արդարեւ, քերականութիւն պատրաստել վերջին գրեթէ քսանամեայ յախուռն, ինքնահաւան նորութիւններէն վերջ: Ի՛նչ դիւրին է, առաւուն կանուխ, «Խ. Հայաստան» թերթին գլուխը յանկարծ կանոն չինել, աղճատ բառեր դարբնել, ռուսերէնէն հայերէն խարխուլ կամուրջներ չինել: Չխորհելով բնաւ որ այդպէս շարժողները, իրենք, չփամ չեն ունեցած բուն լեզուին հետ, մոռցած են կամ, շատ փրիտասարդ ըլլալով, ժամանակ չեն ունեցած հայերէնը սորվելու, ուսումնասիրելու: Անշուշտ կ՚արդարանան մէկէ աւելի պատճառներով: Բայց երբ յամառին, ինչպէս երեւոյթները ցոյց կուտան, մնալ իրենց յաւակնութիւններուն եւ ափ յափոյ կարկատուն նորութիւններուն մէջ, իրենց երկրին իրական շահերուն ծառայած չեն ըլլար,— նուազագոյն մեղադրանքով:

Երկու բան անխուսափելի կերպով պարտաւոր են իրագործել— վերահաստատութիւնը Յ գիրին կրճատուած իրաւունքին եւ Հայկական Բարբառին մէջ վերամուտը Է անփոխարինելի գիրին, Թանկագին ստացուածքին: Երեւանէն դուրս, ուր գրական եւ քերականական հեղինակութիւնները իրենց անկախութեամբը չէ որ եր փայլին, ոչ մէկ հին կամ նոր ուղեղ կրնայ համակերպիլ է գիրին դէմ լարուած դաւին: Անոր առեւանգիչները շատ լաւ գիտեն թէ հայ լեզուին տնտեսութեան մէջ ի՛նչ անհրաժեշտ դեր ծիք մը, կա՛ն մըն է այդ գիրը, այդ տառը, այսինքն թէ իբրեւ հնչում (տառ), թէ իբրեւ նշանագիր:

Ե-ը չի կրնար բնաւ փոխանակել զայն: Այս վերջինը բառերուն սկիզբը պէտք չունի բնաւ Յ պատուաստին, որ անհուն տգեղութիւն մը ըլլալէ տարբեր շնորհ չունի: Ե-ը ԽԷ է հայ բառերուն սկիզբը, այնպէս որ ուղղագրութեան մտահոգութիւնն ալ անտեղի է: Գալով բառամիջեան գործածութեան,

---

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (14)

ՉԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— o —

Երկար պատմութիւն մը կարճ կապելու համար ըսեմ երկու խօսքով, որ կայարանի մէջ զարմանալի զուգադիպութեամբ Քաչալը հանդիպեցաւ Մեսեխի նախկին պահապաններէն մէկուն, որ հիմա ոստիկանական լրտես մըն է: Ձերբակալուեցաւ:

Ունկնդիրները շփոթած այդ անակնկալ նորութիւնը լսելով, իրար անցան: Վահէն ձեռքի նշանով մը լռեցուց զանոնք ու շարունակեց.

— Քիչ առաջ փախուցինք Քաչալը: Ապահով ձեռքերու մէջ է այժմ: Այս պատճառով քիչ մը ուշացայ: Ալ բան մի հարցնէք, վերջէն կը պատմեմ . . . Հիմա մեր գործին դառնանք:

— Բայց վստա՞հ ես, որ ապահով վիճակի մէջ է,— հարցուց Աբրահամեանը:

— Այո, այո, աւելի ապահով քան դու եւ ես,— հեգնօրէն ծիծաղեցաւ Վահէն:

Երբ միամտած, ընկերները նորէն հաւաքուեցան Ջանեանի չուրջը, վերջինս շարունակեց կիսատ ձգած բացատրութիւնը:

— Ահա եւ գլխաւոր դուռը, ուր երկու զինուոր գիշեր ցերեկ պահակութիւն կ՚ընեն: Աջ եւ ձախ պատերու երկայնքով նոյնպէս պահակ զինուորներ կ՚երթեւեկեն:

— Իսկ բերդի պահակագունդը ո՞ւր տեղ կը մնայ,— հարցուց Աբրահամեանը:

— Հիմա կը բացատրեմ: Ամիսը անգամ մը, Ալեքսանդրապոլի զինուորական կայմէն, զանազան զօրագունդերէ խումբ մը կ՚ուղարկուի բերդի պահակութեան համար: Գլխաւոր դռնէն ներս՝ ահա այս քառակուսին զինուորներու կայարանն է, իսկ դիմացինը՝ խոհանոցը: Ներքին բակի վրայ կը բացուի պահեստի գլխաւոր դուռը, որ միշտ գոց կը պահուի, բացի այն պարագայէն երբ նոր խումբ մը կուգայ պահակութիւնը ստանձնելու: Հետեւաբար, այդ փոխանցման ժամանակ է որ կը կատարուի պահեստի ձեւական քննութիւնը:

— Բայց ես դեռ չհասկցայ թէ . . .

— Ի՞նչ չարունակ կ՚ընդմիջես,— տաքցած խօսքը կտրեց Ներսէսեանը,— ի՞նչը չհասկցար:

— Ա՛յ, թէկուզ այն, թէ մերոնք ի՛նչ միջոցով . . .

Բայց չկրցաւ շարունակել. չորս կողմէն ընկերները լռեցուցին զայն:

— Որ քիչ համբերես՝ կը հասկնաս— ներողամիտ ժպտաց Ջանեանը, բացատրութիւնը շարունակելով.— X. զօրագունդի պահակախումբը, որ 10 օրէ ի վեր պահեստը կը պահէ ու դեռ քանի օր մըն ալ պիտի մնայ, կովկասեան խառն գունդ մըն է, բաղկացած Վրացիներէ, տեղական Ռուսերէ եւ Հայերէ:

— Օ՛, հիմա գլխի կ՚իյնամ,— ընդմիջեց Աբրահամեանը, որ այդ իրիկուն կարծես չէր կրնար լռել.— գլխի կ՚իյնամ:

— Եւ ի՛նչ մեծ բախտաւորութիւն— հեգնօրէն ծիծաղեցաւ Սուրէնը,— որքա՛ն նուրբ հասկացողութիւն ունիս, եղբայր պատուական . . .

— Որպէս թէ դու շատ հասկցեր էիր . . .

— Տօ, բաւական է, երկուքդ ալ անվերջ չուն ու կատու կը խաղաք, առանց կռուելու չէք կրնար հօլա երթալ,— ընդհանուր ծիծաղի մէջ վրայ բերաւ Դաւեանը.— Վերջապէս լռեցէք, որ Ջանեանը վերջացնէ ըսելիքը:

— Խնդրեմ լռեցէք,— շարունակեց Ջանեանը,— այդ պահակախումբի հայ զինուորներէն երկուքը մեր գործին նուիրուած, համախոհ ընկերներ են, մէկը Ախալքալաքէն, միւսն ալ Երեւանի Քանաքեռ գիւղէն: Երկուքն ալ անձնազոհ, վստահելի ընկերներ են: Աւելորդ է խօսիլ սակայն Պարոնովի մասին. շատերը ձեզմէ կը ճանչնան զայն. մեր հին եւ լաւագոյն ընկերներէն է: Գիտէք ալ, թէ անոր յղացած ծրագիրն է այս ձեռնարկը: Ներկայ պահակագունդի ղեկավար սպան է ինք, ծանօթ բերդի կազմութեան, պահեստի ներքին բաժանմունքներուն: Անշուշտ մեր զինուոր ընկերները անոր մասին ոչինչ գիտեն: Պարոնովի դերը այս գործին մէջ այն պիտի ըլլայ, որ որոշուած գիշերը, պիտի նշանակէ մեր երկու զինուորները բերդի արտաքին մասի կողքի երկու պատերուն հակոտ պահակներ: Այդ շատ մեծ նշանակութիւն ունի՝ դիւրացնելու համար դրսի աշխատողներու գործը:

— Հետաքրքիր է գիտնալ թէ — հարցուց Դաւեանը,— զինուորները այդ գործին մասնակցելով պիտի չըվտանգուի՞ն: Ու եթէ այո, ի՞նչ տի ընենք այդ տղաքը:

Վահէն, որ մինչեւ այդ լուռ մտիկ կ՚ընէր, դլուխը վերցնելով պատասխանեց.— Անշուշտ պիտի վտանգուին ու փախստական դառնան: Եթէ երբեք ձերբակալուին, զինուորական ատեանը երկար բարակ չի մտմտար՝ քանիչորս ժամուան մէջ կը գնդակահարէ:

— Ուրեմն, եթէ ձերբակալուին . . . — խօսեցաւ Նատալեան, կարճ կտրուած մազերը աշխոյժ թափահարելով,— մի՞թէ չենք կրնար, օրինակ, Հիւսիսային Կովկաս ուղարկել . . .

— Անշուշտ, բայց վտանգաւոր է. օր մը չէ օր մը օձիքնին ձեռք կուտան: Իմ կարծիքով,— շարունակեց Վահէն,— լաւագոյն կերպը այդ տղաքը Երկիր անցընելն է: Հոն մեզ շատ օգտակար կրնան լինիլ, որպէս զինուորական մարզիչներ:

Գրեթէ բոլորն ալ համաձայնեցան Վահէին հետ: Որոշուեցաւ, որ ձեռնարկը կատարելէ յետոյ, երկու զինուորները առեն մը շրջակայ գիւղերու մէջ թաքցնելէ վերջ, զաղտնի անցնին ռուս-պարսկական սահմանէն եւ Վանքէն Երկիր մտնեն:

Ադկէ վերջ, սկսան խօսիլ ծրագրուած ձեռնարկի մանրամասնութիւններու մասին: Իրապէս խնամով պատրաստուած դաւադրական ձեռնարկ մըն էր: Այդ հին բերդին մէջ մեծ քանակութեամբ ռազմամթերք ամբարուած էր: Գործի յաջողութիւնը մեծապէս կախուած էր արագ շարժելէն: Զինուորներու կատարելիքը աւելի կըրաւորական դեր մըն էր. պիտի հսկէին որ իրենց պահակութեան ժամանակ ոչ ոք չխանգարէ: Գործի պատասխանատու բաժինը կ՚իյնար դուրսի աշխատողներուն վրայ:

— Բայց ամենակարեւոր պարագան,— իր ըսելիքը վերջացուց Ջանեանը,— ապրանքը բերդէն դուրս բերելէ վերջ անհետացնելն է: Բնականաբար կառավարութիւնը անմիջապէս գլխի պիտի իյնայ, որովհետեւ եղածը ծածկել անկարելի է, քաղաքն ու շրջակայ հայկական գիւղերը տակն ու վրայ պիտի ընէ հետք մը գտնելու համար:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

...կամ նուազ նոյնանման հնչումը ...երբեք պատճառ չէր կրնար ըլլալ ...մէկ հարուածով վտարելու իր ...ին: Թող որ, եթէ նոյնահնչիւն ...ներուն պարագան է հիմը Երեւանեան այդ անհիմն կարգադրութեան, ...ին վտարենք ցն ալ, ձն կը բաւէ, ...կը, Գը կը բաւէ, եւ դեռ չեմ գիտեր ինչ: Եին իրաւունքը միայն իր ...ականութիւնը չէ լեզուին մէջ, ան ...կազմախօսական եւ պատճառաբանական իրաւունքներ: Է տառը փոփոխական է, եը ոչ: Է տառը անփակ, ըն... ու պիտանացու տառը մըն է, ...թեամբը պատճառաբանուած: Գա... ուղղագրութեան, ուսանողը՝ հան...ելով տառերուն հմուտ ուսուցիչի՝ ...հետէ կրնայ — փորձերը մէջտեղ ... հասու ըլլալ երկու գիրերուն ...րբերութեան: Արդէն որոշ արտասանական կանոններ ալ կան: Վանեցին ...քան լաւ կը վարուի երկու տառե...ն հնչումի պարագային, որ լսողը ...ին կը զանազանէ էն ու եր:

Աւելի, եթէ ոչ նոյնքան, ցաւալի է ...տառին գոյութեան ու գործածութեան Երեւանեան աղճատումը: Ահա... ու անտանելի սխալ մըն է այդ ...ը վտարել, փոխանակելով զայն ...ով, որ չէ Յ: Նախ կիսաձայն (կէս ...ձայնաւոր) կամ նայ (mouillé) այս ...ին տառը իր գոյութիւնը լիովին ...արդարացնէ էյ, իյլ (ei, ill) ար...տաբերումներով, ինչպէս Մարսէյլ, ...իրյ, եւն. եւն.: Արդէն Երեւան...ալ Երեւանին առջեւ կը դնեն զայն ...հնչումը տալու համար անոր, մինչ ...ներուն սկիզբը մեր պապա Եը ար...եէ կը հնչուի, ինչպէս բացատրե...ք վերը:

...ելով Յ տառին Հ տառին պէս ար...տաբերելու պարագային, գրեթէ ...ն բանն է, ինչպէս ըսինք Եին եւ ... համար, այն մտքով որ վարժու...թեամբ կարելի է յաջողիլ երկու տա...ռին հնչական տարբերութեան յաղ...թ մեծագոյն չափով, քանի որ, մանաւանդ Երեւանի «բանաւէրներուն» ... տարադէպ փոփոխումներուն կամ ...պաւումներուն հիմը ուղղագրութիւնը չի կազմեր, ունենալով ուրիշ ...րդ կամ նոյնահնչիւն տառեր: ...ինչպէս վերը բացատրեցինք:

...Երեւանցիներուն մեծ, անքաւելի ...ալը հոն է որ այս չարափոխութիւններով լեզուին խեղութեան վնաս ...հասցնեն: Այդ մարդիկը ինչո՞ւ ...մոռնեն որ արմատական իմաստութիւն մը կայ լեզուներու հիմնարկէ... մէջ, որ բառերը կենդանի էութիւններ են, իրարու հետ տեսակ մը ...ական առնչութիւններով, իրարու ...մարտ հակումներով, մէկ խօս...ի փանողական եւ ձգողական ըն...տանկութիւններով, որոնք միմիայն ...ն կենդանի էակներուն յատուկ ...: Այսպէս, յապաւում բառին ըս...ի յ տառը թանձր h տառը չէ ըր...ւ արտասանելու առեն ---- ընա՛ւ ...ք: Ըլլալ այդ յ տառին փոխանա...հ ... աւելա պարզապէս ինքնա...նութիւն է, անպէտ նախանձա...րութիւն մը՝ որ իր արդարացու...ն իսկ թէ լեզուին ... պարզա...իւը: Կենդանին կը մահացնեն ...ի համար, բայց փորձուածը կո... այլ եւս:

...ը համարձակին յարութիւն գրել ...h ով, բայց ի՞նչ իրաւունքով: Յա...թիւնը իրեն արմատ ունի յառնելը, ...ն ալ արմատն է արի, արի, հե...մարար հօս Հ գործ չունի: Յաջողը ...ր են ... Հաջող, որքան ալ դիւրաւ կատարեր են այս ձայնական փոփոխութիւնը, առանց հանդոյցի: Ասիկա պարզ տղայամտութիւն է, պարոններ, եթէ կը ներէք: Բառը բուն աջող է արդէն, ապացոյց՝ թէ Հ ով չէ, որովհետեւ հայ լեզուին մէջ չկայ Հ ով գրուած բառ մը՝ զոր կարելի ըլլայ յապաւել, ինչպէս կ'ըլլայ Յով եղածներուն համար — աջող, առաջ, երկար (հինը յերկար), ապահով (հինը յապահով): Թող որ առոնք պայծառ ճշմարտութիւններ չեն այնպիսի մարդոց համար, որոնք խեղճ լեզուն անգամ, անիմաստօրէն, կը չարչարեն վարչաձեւին (յ)աջողութեան համար: Ինչո՞ւ սակայն այս չփոթութիւնը, ան զատ բան, աս զատ բան, չէ՞:

Ձենք ուզեր կրկին մանրամասնութիւններու մէջ մտնել: Միայն թէ հայկական միաբանութեան եւ իրաւախոհութեան նախնական պայմանը ըլլալով մեր լեզուն, պէտք է մերթ անդրադառնալ, մանաւանդ հիմակ որ Քերականութիւն պիտի չինենք:

Արտասահմանի մէջ ձուկի պէս համր գրագէտներ ունինք, երբ խնդիրը Երեւանցիներուն դիւրազգածութիւնը չգրգռելուն վրայ ըլլայ. բայց աքլոր ու սոխակ կը կտրին յանկարծ երբ ուրիշներ իրենց պարտականութիւնը կը կատարեն՝ ազգավնաս զանցառութիւններ ձաղկելով: Ասիկա արդէն մեր հին մոլութիւնն է: Երանի թէ սա կարգ մը հիներս անհետ ըլլանք, պայմանով որ նորերը կամ այսպէս կոչուածները արդէն իսկ ժառանգած չըլլան մեր ... բարեմասնութիւնները:

Բայց այդ կարգ մը հիներուն կամ փողահարներուն մեղմաբանութիւնները կարող չեն լռեցնել մեր տրտունջները եւ արդարացի պահանջները, սա գերազանց պատճառով որ ճշմարտութիւնը, փաստը, տրամաբանութիւնը մեր կողմն է: Ու եթէ անոնք մտիկ չընեն մեր այս կողմին եւ իրենց ուզածը ընեն, այսինքն իրենց կիրքին հետեւին Քերականութիւն պատրաստած առեն, ոչ միայն ողջմտութիւնը իրենց կողմը պիտի չունենան, այլ մայրենի լեզուին նրբութիւնը, նոյն իսկ էութիւնը խաթարած ըլլալու շատ տխուր, շատ տգեղ դերը կատարած պիտի ըլլան:

Սիրելի Արամ, այս երկրորդ շեղումը եւ կրկնութիւնը եղաւ: Շատ չի պատահիր: Կարգապահ կ'ըլլամ:

Այդպիսի շեղում մը դուն ալ ըրած էիր վերջին «Հայ-Բոյժ»ին մէջ ...

ՏԱՐԱԶ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

Ջուրի հարցը Սեւանի շրջանին մէջ

—.—

Ծանօթ ճարտարագէտ Գ. Շիրմազան, որուն ջրային շինարարութեան ծրագիրները ներկայացուած են այս էջերուն մէջ, կը գրէ այս հարցին մասին (Խորհ. Հայաստան, 10 ապրիլ):

Ն. Բայազիտի, Մարտունիի, Բասարգեչարի շրջանները կը գտնուին Սեւանի աւազանին մէջ եւ Արարատեան դաշտէն կը բաժնուին Աղմագանի լեռնաշղթայով, որուն ամենաբարձր գագաթները կը հասնին 3100—3200 մեթրի (ծովուն մակերեսէն):

Աղմագանի լեռնաշղթան կազմուած է վաղուց մարած հրաբուխներէ: Անոր լեռնալանջերը ծածկուած են պարարտ հողաշերտերով, որոնք գարնան սկիզբը եւ ամրան ընթացքին կը ծածկուին ալպեան հարուստ բուսականութեամբ: Առոնք ամառնային հրաշալի արօտավայրեր են: Այդ իսկ պատճառով սահմանակից շրջաններու՝ Կոտայքի, Նոր-Բայազիտի, Մարտունիի գիւղատնտեսութեան գլխաւոր ճիւղը անասնապահութիւնն է:

Ներկայիս Օրդակլու գիւղէն մինչեւ Նոր-Բայազիտ գետակը մշտահոս աղբիւր չկայ, այդ պատճառով ալ արօտավայրերուն մէջ արածող անասուններուն ջուր տալու համար մեծ դժուարութիւններ կը ծագին:

Սակայն շատ հին ժամանակներու մէջ, ուրարտական թագաւորութեան շրջանին, ինչպէս ցոյց կուտան արձանագրութիւնները, եւ աւելի վերջերը, այդ վայրերուն մէջ ապրեր է հոծ բնակչութիւն մը եւ ոռոգման խիտ ցանց ստեղծեր: Մինչեւ հիմա ալ, Մանուչարի, Նորադուզի, Գաւառնոյի հարթավայրերուն վրայ կը տեսնուին հին ջրանցքներու հետքեր, որոնց մանրազնին ուսումնասիրութիւնը մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ:

Այժմ այդ շրջանի 24.000 հեկտար տարածութենէն ջրովի է միայն 3.300 հեկտարը, այն ալ մեծ մասամբ գարնան մէջ, մինչդեռ ջրովի հողին պահանջը խիստ շատ է:

Վերջին ուսումնասիրութիւնները ցոյց տուած են, որ Սարուխանի աղբիւրներուն ջուրով, որուն քանակը կը հասնի մինչեւ 180—1900 լիթր մէկ վայրկեանի մէջ, կարելի է ոռոգել մինչեւ 1000 հեկտար տարածութիւն, — 300 հեկտարը ինքնահոս առուով, իսկ 700 հեկտարը մեքենական ձեւով ջուրը վեր բարձրացնելով:

Սակայն ինքնահոս ջրանցքը չի կրնար ապահովել յիշեալ գիւղերու պահանջը, այդ իսկ պատճառով ծրագրուած է շինել Սարուխանի ջրհանկայանը, որ պիտի սպասարկէ մօտ 700 հեկտար տարածութիւն, որմէ 420 հեկտար՝ ջուրը 13 մեթր բարձրացնելով, իսկ մնացածը՝ 25 մեթր բարձրացնելով:

Ջրհանին եւ ջրանցքին կառուցումը հիմնովին պիտի փոխէ Սարուխանի եւ մօտակայ գիւղերուն վիճակը, այդ գիւղերուն տալով ջրովի հողեր:

Ոռոգման մեծ պահանջ կը զգայ Մարտունիի շրջանն ալ: Այստեղ եւս կան հնագոյն ժամանակներէ մնացած ու քանդուած ջրանցքներ: 1934ին կարելի եղաւ լայնցնել Մարտունի եւ Ալի-Ղըրըխ գիւղերուն հողերը ոռոգող Եսիր առուն: Այս պարագան կը հաստատէ որ մեծ կարելիութիւններ կան օգտագործելու հին կիսաւեր ջրանցքները: Անհրաժեշտ է կարգի բերել այդ հին ջրանցքները եւ օգտուիլ անոնցմէ, սակայն ասիկա բաւական չէ՝ վերջ դնելու համար ջուրի պահանջին, այս շրջաններուն մէջ: Մարտունիի շրջանը 54.500 հեկտար ամառնային արօտավայր ունի, ուր կրնան ապրիլ 54.00 գլուխ խոշոր եղջիւրով կենդանիներ: Սակայն ձմեռուան կերը, ցանովի խոտը պակաս ըլլալով՝ անասնապահութիւնը զարգանալու համար մեծ դժուարութիւններու կը բախի:

Այս շրջանին մէջ ծրագրուած է ոռոգել մօտ 2200 հեկտար տարածութիւն (Վ. եւ Ն. Աղխեաման, Մաղինա, Թաղաքեանդ եւ Գէօլ գիւղերու հողերը): Այս տարածութիւնը կը գտնուի Աղմաղան լերան հիւսիսը, լեռնաշղթային ու Սեւանայ լճին (հարաւ) միջեւ: Արեւմտեան սահմանը կը կազմէ Ծակքար գետակը, իսկ արեւելեանը՝ Աղխեաման գետակը: Ջրանցքը սկիզբ կ'առնէ Աղխեաման (Ալրիջա) գետակէն՝ Վ. Մաղինա գիւղին մօտ ու կը շարունակուի մինչեւ Ծակքար գետը, ընդգրկելով մեզ հետաքրքրող տարածութիւնը: Ամբողջ տարածութեան ոռոգման ծախքը, ամէն աշխատանք հաշուելով, կը նախատեսուի մօտ 2.000.000 րուբլի: Նկատելով որ բանուորական ուժը եւ փոխադրական միջոցները կ'ապահովուին շահագրգռուած գիւղերուն կողմէ, զգալի չափով կը նուազին շինարարական ծախքերը: 1936ի պիւտճէին մէջ նախատեսուած է 500.000 րուբլի, որով հնարաւոր է մինչեւ աշուն աւարտել ջրանցքին գլխաւոր մասը:

Այստեղ ալ, ոռոգման աշխատանքներուն զուգընթաց, կարգ մը գիւղերու համար մեծ կարեւորութիւն կը ներկայացնէ խմելու ջուրի հարցը: Եղանոս եւ Մարտունի գիւղերուն, Եանըղ խորհրդային ագարակին հիմնած (1934) ջրմուղները մեծապէս օգտակար եղան անասնապահութեան զարգացման: 1935ին 3.5 քիլոմեթր երկարութեամբ ջրմուղ մըն ալ շինուեցաւ Թաղաքեանդի խորհրդային ագարակին կողմէ, որ այս ձեւով ապահովեց իր խմելու ջուրը:

Ոչ նուազ կարեւոր է Բասարգեչարի շրջանի Մազրայի հովիտին մէկ մասը ոռոգել ջրատար «Ակներ»ու կամ Քըրք Բուլաղի աղբիւրներուն ջուրով: Անհրաժեշտ է արձանագրել որ յիշեալ շրջաններուն մէջ կարելի է օգտագործել բնական եւ արհեստական ջրամբարները: Այդպիսի ջրամբարներ կան Ն. Բայազիտի շրջանին մէջ, Բաշքեանդ գիւղին շրջակայքը, Բասարգեչարի շրջանը, եւն.: Օգտագործելով բնական յարմարութիւնները, կարգի դնելով գոյութիւն ունեցող ջրամբարները, մենք կրնանք քիչ ծախքով մեծ արդիւնք ստանալ: Գիւղացիները եւս, ծանօթ ըլլալով տեղւոյն աշխարհագրական պայմաններուն, պէտք է օժանդակեն այս գործին՝ երեւան հանելով հին առուները եւ ջրամբարները: Այսպէս, անցեալ տարի Բաշքեանդ գիւղի մշակներն էին որ վերականգնեցին Ազգաղ սարէն իջնող հին ջրանցքը, որ ներկայիս կ'ոռոգէ 116 հեկտար արգաւանդ հողամաս, Մանուչարի դաշտին մէջ:

ԱՐՈՒԵՍՏԻ ԼՐԱՏՈՒ

ՏԻՐՈՒՀԻ ՋԱՌԱՓԵԱՆ

—.—

Տիրուհի Ջառափեանի տաղանդը մին է ամէնէն նուրբերէն ու խորաթափանցներէն զորս ճանչցած ըլլամ երբեք: Այս ականաւոր դաշնակահարուհին ամէն առեն ստացած է ֆրանսական մամուլին գովեստները թէ Փարիզի եւ թէ գաւառի մէջ, եւուր որ երեւցած է, նուրբ արուեստը՝ որով կը նուագէ շատ պէսպիսուն կտորներ՝ հասկցողներու հիացումին արժանացուցած է զինքը:

Արդ առենէ մը ի վեր՝ այնքան ինքնայատուկ նուագածութեան տէր այս դաշնակահարուհին՝ նուիրուած է հաւասարապէս դարմանալի նուագարանի մը որ Մօրիս Մարթընոյի երաժշտա-

(Շար.ը կարդալ Դ. էջ)

ՄԱՄՈՒԼ

ՆՈՐԷՆ ՀՕԿԻ ՄԱՍԻՆ

«Ակօս», բողոքող Հօկեաններու շաբաթաթերթը, շարունակելով իր քննադատութիւնները Ֆրանսայի Հօկի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութեան դէմ, դիտել կուտայ. (23 մայիս).

— «Ըսինք մեր նախորդ խմբագրականներով, որ խորհ. Հայաստանին լայնօրէն օգնելու գործը, պէտք է դրուի հաւաքական ուժի հաստատ հիմերուն վրայ, իսկ այդ ուժերը համախմբելու գործին մէջ, նախապատուութիւնը տուինք ՀՕԿին, որպէս իր դերով ու կոչումով միակ կազմակերպութիւնը՝ այդ մարզին մէջ:

ՀՕԿի Ֆրանսայի Կեդր. Վարչութիւնը իր արդի կազմով չի կրնար այդպիսի էական խնդիր մը յաջողութեամբ գլուխ հանել, որովհետեւ ան գործով հաստատեց իր անձեռնհասութիւնը՝ կազմակերպչական բարդ, այլ բարձր գործին մէջ:

Կարելի չէ հասարակական ընդհ. չափանիշով յատկանշական գործ ըսպասել մէկէ մը, երբ այդ մէկը տակ չէ նոյն իսկ իր սեփական շարքերուն մէջ, անհրաժեշտ ներդաշնակութիւնն ու համագործակցութիւնն ապահովելու:

Այս կէտը հաստատուած իրողութիւն է, որովհետեւ ներկայ Կեդր. Վարչութիւնը՝ ոչ միայն իր նախորդի գործած քմահաճ ու աւերիչ արարքը դարմանելու մտահոգութիւնը չունեցաւ, այլ արդէն իսկ բռնկուող կրակին վրայ իւղ լեցնողի դերն ստանձնեց՝ աւելի եւս խորացնելով դժգոհութիւններն ու կիրքերը, եւ կազմալուծման եզրին հասցնելով մեր մեծ կազմակերպութիւնը, որուն մեծութեան համար կաթիլ մը իսկ քրտինք չէր թափած:

Ձախողեցաւ սակայն ՀՕԿը իր հիմքէն սարսելու համար ցանկացած վիրաբուժական գործողութիւնը, որովհետեւ բթացած գործիքներով կատարուեցաւ ան:

Ի՞նչ վերագրումներ եւ ի՞նչ որակումներ չտեղացին բողոքողներու գլխին, որոնց ըմբռնումներուն մէջ սակայն, տեղ չունէր ոչ շահադիտութիւնն ու փառասիրութիւնը եւ ոչ ալ աթոռի տենչը, այլ միայն Հօկերու զօրացման ու մասսայականացման նախանձախնդրութեան ոգին:

Փաստերը եկան հաստատելու, որ մեքենիք կերպով ղեկավարութեան աստիճանին բարձրացող այդ խմբակը, պատրաստ էր նոյն իսկ Հօկը քայքայելու գնով իր մենատիրութիւնն յաւերժացնելու, ի՞նչ փոյթ որ այդ պատճառով ամլութեան պիտի դատապարտուէին հսկայական աշխատանքներ:

Դժբախտաբար այդ հիւանդագին երեւոյթը դեռ կը շարունակուի այսօր ալ՝ սպառնալով մեր կազմակերպութեան գոյութեան:

Նոյն հալածանքը, նոյն սեւացրէքեան քաղաքականութիւնը եւ միեւնոյն սպառնալիքը՝ վտարման ու կախակայման:

Բազմաթիւ են այդ ուղղութեամբ մեզի հասած գրութիւնները, որոնց հրատարակութիւնը զանց կ'առնենք, պարզապէս առելութիւնները չխորացնելու եւ կիրքերը չհրահրելու շրջահայեցութեամբ:

Մեր այս լըջախոհութիւնը, ինքնին արժանի պատասխանը չէ՞ արդեօք, բողոքի շարժման նկատմամբ կատարուած զրպարտութիւններուն:

Եզրափակենք սակայն մեր խօսքը այսօրուան համար:

ՀՕԿին վերապահուած անսահման գործերու յաջողութիւնը, գլխաւոր վարչութեան նախագահ՝ ընկեր Արսէն Եսայեանի ցուցմունքներու վրայ, Հօկերը զօրացնելու անհրաժեշտութիւնը եւ մեր ու ողջ ֆրանսահայութեան ցանկութիւնն եղող հաւաքական ուժի իրականացումը, կը պահանջեն նոր, ձեռնհաս, փորձառու եւ գործին առակ մեքենավարութիւն մը, Հօկեան մեքենիզմին համար:

Արեան նոր շիճուկ պէտք է ներարկել Հօկին»:

«Բանանաներու գործադուլը»

«Ճիւմհուրիյէթ» կը գրէ այս խորագրին տակ.—

Ղալաթիոյ հայկական եկեղեցին, որ վերջերս յաճախակի խօսիլ կուտայ իր վրայ, երէկ ալ թատր հանդիսացաւ նոր դէպքի մը:

Տեսնելով որ կրօնական արարողութիւնները կ'ուշանան, ժողովուրդը կը մտահոգուի եւ կ'իմանայ որ քահանաները գործադուլ ըրած են, երկար ատենէ ի վեր թոշակ առած չըլլալով: Տեղապահ Ասլանեան սրբազան. կը միջամտէ եւ հաւաստիք կուտայ որ ամսականները պիտի վճարուին:

Իրաւասու շրջանակներէ մեր առած տեղեկութեանց համաձայն, խնդիրը կարծուածին պէս համայնական հարց մը չէ: Թաղականներէն ոմանք դատարան դիմելով բողոքած են իրենց ատենապետին դէմ: Տեսնելով որ առանձին մնացած է, թաղականութեան ատենապետը Ղալաթիոյ եկեղեցին անկախ հռչակեց, որպէսզի կարենայ շարունակել իր դիրքը: Կրօնական ժողովը, սակայն, անմիջապէս յայտարարութեամբ մը զգուշացուց հանրութիւնը, շեշտելով որ, համաձայն Թուրք հանրապետական օրէնքներուն, կարելի չէ կրօնական համայնք մը կազմել: Այս ձեռնարկին ձախողումին վրայ, թաղականութեան ատենապետին: Հիմա խնդիրը դատարան կը գտնուի եւ մօտ աթոշակները եւ ահա կը ծագի երէկուան դէպքը:

Վարչութեան անդամներէն մէկը, երէկ հետեւեալը յայտարարեց մեզի.

— «Ղալաթիոյ թաղականութեան ատենապետը կ'ուզէ տիրանալ եկեղեցիին եւ անոր բոլոր կալուածներուն: Չհաւանելով ասոր, անոր ընկերները դատարան դիմած են: Այս խնդիրը մեր համայնքը շահագրգռող հարց մը չէ, այլ ամբողջովին անձնական գործ մըն է: Արդարեւ, հակառակ տարիներէ ի վեր թափուած ջանքերուն, ժողովուրդէն ոչ ոք միացած է Ղալաթիոյ թաղականութեան ատենապետին: «Հիմա խնդիրը դատարան կը գտնուի եւ մօտ ատենէն դէպքին բոլոր մանրամասնութիւնները երեւան պիտի գան եւ արդարութիւնը պիտի գտնէ տեղը: Կացութիւնը լաւ մը բացատրելու համար, օրինակ մը տամ.—եթէ անձ մը ելլէ եւ այն առարկութեամբ թէ Էվգաֆի վարչութիւնը լաւ չի մատակարարեր՝ գրաւէ մզկիթ մը եւ որ եւ է հաշիւ չտայ, օրէնքը կը թոյլատրէ՞ այս տեսակ բան մը: Այս է բուն էութիւնը Ղալաթիոյ եկեղեցիի դէպքերուն»:

...Ր ԱԶԱՏԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՏՄԱԲԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

—o—

...մեծամասնականներն էին որ կը գտ...ին հեռաձայնին գլուխը. «Ընկեր, ...ր, Էջմիածնի Դաշնակները ո՞ր ...ղութեամբ փախան»: Էջմիածինը ...պատասխանեց.— «Որոշ չեմ գիտեր, ...ք դուրս ելան կամ այն է որ ...րգարա գացին կամուրջը անցնելու Թուրքերու մօտ երթալու համար, ...կամ Ալագեազ պիտի բարձրանան ...ուանցիներուն միանալու»: Երեւա... «Այս գիշեր մեր ուժերը քաղա...ն դուրս թող չելլեն. առաւօտեան ...ր ընելիքին մասին որոշ հրահանգ ...տամ»: Ու ալ հնարաւորութիւն ...ունեցանք հեռաձայնով խօսելու. ...միածնի մեր ուժերը թելերը կտրած ...ին ...

Մօտ 1—2 ժամ վերջը Մարգարա ...ը լեցուեցաւ զօրքով: Էջմիածնի ...րը, կամաւորները եւ ժողովրդի ... մասը եկած էին մեր քով. նոյն...ս եկած էր Էջմիածնի Փրկութեան ...ն: Այս շուարած, այլայլած ...ժողովուրդին մեծ մասը կ'ուզէր անցնիլ կամուրջը, Իգտիր եւ այդ ճամբով Իրան:

Իգտիր - Ալալըղ - Պաշքէնտ գծով Իրան անցնելու պայմանաւ բանակցութիւն մը սկսաւ ժողովուրդի ներկայացուցիչներուն եւ Թուրք պահակախումբի հրամանատարութեան միջեւ: Ես թարգմանի պաշտօն կը վարէի. բանակցութիւնը տեղի կ'ունենար կամուրջի վրայ:

Զարհուրելի զրոյց մը բերնէ բերան ժողովուրդը դրած էր մահուան սարսափին տակ.— թէ «Աւիս Նուրիջանեանը Ղամարլուէն մտած է Երեւան եւ կոտորած է քաղաքի բնակչութիւնը»: Արդար ըլլալու համար կ'արժէ հոս ըսել ճշմարտութիւնը զոր Երեւանի անկումէն 10 օր վերջը միայն կրցանք լսել: Աւիսի զօրամասը անկարող եղած էր առաջին օրը մտնել Երեւան, իսկապէս շատ մը փաստեր կային որ երբ Աւիսը մտնէր Երեւան, անխնայ պիտի կոտորէր, գոնէ Թրքահայերը եւ մասնաւորապէս Վանեցիները: Սակայն բարեբախտաբար 11րդ թէ 12րդ գունդ ռուսական զօրամասը մտած էր քաղաք, առանց մէկուն քիթը արիւնելու: Ականատեսներ կը պատմէին թէ այդ գունդի զինուորները հին ռուսական զօրքին կը նմանէին եւ շատեր այն կարծիքը ունէին թէ այդ զօրամասը կարծես մեծամասնականներ չէին:

Աւիսի մասին տարածուած այդ սարսափը այնքան ազդած էր ժողովուրդին վրայ որ, կը նախընտրէր Թուրքերու մէջ անցնիլ եւ անկից ալ Իրան: Հոգեբանական այդ վախը պահ մը գիս ալ սարսեց եւ գրեթէ որոշեցի անոնց հետ անցնիլ Իգտիր եւ ապա Իրան:

Բանակցութեան արդիւնքը եղաւ ժխտական Թուրքերու կողմէ: Թուրք հրամանատարը յայտնեց մեզ Գարաբէքիրի կտրուկ պայմանը.— «Անոնք որ օտար պետութեանց հպատակ են եւ ունին իրենց ձեռքը այդ պետութեանց կողմէ տրուած որ եւ է փաստաթուղթ, կրնան կամուրջը անցնիլ»: Մեր մէջ միայն անգլիացի սպայ մը եւ երկու Վանեցի Հայեր կային անգլիական եւ ամերիկեան հպատակ: Անոնք անցան կամուրջը: 1922ին Պոլիս, «Ճակատամարտ»ի խմբագրատունը յանկարծ տեսայ Վանեցի այդ երկու Հայերէն մէկը. իրար ճանչցանք եւ ան պատմեց իրենց եւ անգլիական սպային ողբերգութիւնը Թրքական հողին մէջ: Անգլիացի սպան կողոպտուած, թալանուած էր, երկու կառք ապրանք ունէր, զորդ, անկողին, կօշիկ, զգեստ, կառքերը, ձիերը եւ ամէնը ամէնը խլած էին: Սպան անօթի, ծարաւ, հետիոտն կը հասնի Տրապիզոն եւ հոն կ'ազատի ստոյգ մահէն: Հայերէն մէկը բանտէն հանուելով հարցաքննութեան պատրուակի տակ Իգտիրէն դուրս կը սպաննուի:

Երկրորդը կ'ազատի Թրքական հիւանդանոցի մը մէջ ծառայող ռուս աղջկան մը շնորհիւ, որ նախապէս կը ծառայէր Իգտիրի մեր զօրամասերուն մէջ եւ գերի մնացած էր Թուրքերուն: Ազնիւ Ռուսուհին գաղտնի լուր կուտայ Վանեցի Հայուն թէ «ընկերդ սպաննեցին այս իրիկուն, քեզ ալ պիտի սպաննեն»: Վանեցին գիշերը բանտի պատուհանէն ինքզինքը վար նետելով կը փախչի դէպի Հայաստանի հողը, գիշերը կը մօտենայ Արաքս գետին, որ գարնան ջուրերով յորդած վիշապ էր դարձած: Մարդը ինքզինքը կը նետէ գետը, լողալով վերջապէս կը յաջողի հայկական ափը ելլել եւ ազատելով կ'անցնի Պոլիս ...Գրեթէ կէս գիշեր էր: Իգտիրի վրայով Իրան անցնելու յոյսը կտրած էինք, որոշեցինք անմիջապէս ճամբայ ելլել եւ բարձրանալ Արագած լեռը, Սասունցիներուն քով ապաստանիլ:

21.— ԱՐԱԳԱԾԻ ԼԱՆՋԵՐՈՒՆ ՎՐԱՅ

Ապրիլի չորրորդ օրն էր, մենք արդէն տեղաւորուած էինք Արագած լեռան վայ գտնուող Թալին, Թալիշ, Մաստարա եւ Գօշ գիւղերուն մէջ: Լուրեր շրջան կ'ընէին թէ Երեւանէն հեռացող ազգայնական ուժերը Բաշ-Գեառնի շրջանը ամփոփուած, կռուի բռնուած են մեծամասնականներուն հետ եւ իբրեւ թէ վերագրաւած են Երեւանը, թէ ոչ մէկ կռիւ տեղի ունեցած է, այլ անոնք քաշուած են Զանգեզուր եւ հոն միանալով Նժդեհի ուժերուն, նոր կռիւի պիտի դիմեն, եւ այսպէս կարգ մը հակասական լուրեր իրար կը խաչաձեւէին: Ուրիշ լուր մը թէ մեծամասնականները Էջմիածնէն սկսած են շարժիլ դէպի Արագած: Ալագեազի գիւղերու ներկայացուցչական ժողովը քանի մը խմբապետներու հետ որոշեցին,— Եթէ յառաջացող մեծամասնական զօրամասերը իրենց գրաւած շրջաններուն մէջ հալածանք, կոտորած չեն սարքած, առանց ընդդիմութեան յանձնուիլ եւ ցրուիլ անմիջապէս կռուող տարրերը, հակառակ պարագային, ամէն գնով դիմադրել եւ չթողուլ որ անոնք բարձրանան լեռը: Մեր ուժերը այդ օրը բռնեցին Թալին եւ Գօշ գիւղերու բարձունքները: Կռիւը սկսաւ, հազիւ կէս ժամ տեւեց, մենք արդէն նահանջելու վրայ էինք, երբ քանի մը պատգամաւորներ Էջմիածնի կողմէն մեր դիրքերէն ներս մտնելով, յայտնեցին թէ «Աւիսը չէ կրցած Երեւան մտնել, մայրաքաղաք մտնող ուժերը եղած են ռուսական զօրքերը. ոչ մէկ կոտորած եւ անկարգութիւն պատահած չէ»: Նոյն իսկ յայտնեցին թէ «Աւիս Նուրիջանեանը, Կասեանը եւ Ցեղկոմի ամբողջ կազմը հեռացուած են Հայաստանէն, թէ եկած զօրքը բոլորովին այլ վերաբերմունք ցոյց կուտայ, յանձնուողները անմիջապէս ազատ կ'արձակուին եւն. եւն.): Այս սրտապնդիչ տեղեկութիւնները անմիջապէս յեղաշրջեցին կռուողներու տրամադրութիւնը եւ քանի մը ժամուան մէջ ամբոխը եւ կռուողները զանազան ուղղութեամբ ցրուեցան եւ այսպէսով Արագածի ճակատը քայքայուեցաւ:

Ե. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(47)

Իրենց կիները անկողին եւ ուտելիք բերած էին գիշերուան համար: Դէպք չպատահեցաւ: Երկու հաստատութեանց տնօրէնները խնդրած էին որ ոստիկանութիւնը բռնութեան չդիմէ:

Կ'ըսուի թէ շարժման ղեկավարն է համայնավար կուսակցութիւնը: Թերթերը կը գրեն թէ խլրտումներ կը տիրեն նաեւ Ռըննոյի, Իսփանօ-Սուիզայի եւ ուրիշ բազմաթիւ գործարաններու, ինչպէս եւ շինութեանց գործերուն մէջ:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԵՐԵՔ ՄԱՅՐԱՊԵՏՆԵՐ եւ 15 «մենաստանի կոյսեր» պաշտօնանկ եղան եւ անմիջապէս արտաքսուեցան Ռուսիոյ մէջ, իբրեւ հետեւանք Թեմակալ արքեպիսկոպոսին պաշտօնանկութեան: Հրամանը արձակած էր նոր Թեմակալը, եւ գործադրուեցաւ երկու քահանաներու միջոցաւ:

276 ՖՐԱՆՋԻՍԿԵԱՆ «Հայրեր» դատի քաշուած են Կոպլէնցի մէջ (Գերմանիա), իրենց խնամքին յանձնուած մանուկներ հրապուրած եւ ըկած ըլլալով: Գլխաւոր ամբաստանեալն է Հայր Լէօ Զիկել, 47 տարեկան, որ խոստովանեցաւ թէ 1929էն ի վեր կը զուարճանար մանուկներու եւ միաբանութեան անդամներուն հետ: Շատեր ալ Ֆրանսա փախած են: Դատը պիտի տեւէ երեք ամիս:

ԼԵՀԱՍՏԱՆԻ արտաքին նախարարը, գնդ. Պէք, Պելկրատ գնաց երեք օդանաւերու հետ, իբրեւ թէ 1931ին տրուած այցելութիւն մը փոխարինելու համար: Իրազեկներ քաղաքական շատ կարեւոր պաշտօն մը կը վերագրեն այս այցելութեան:

32 ԴՊՐՈՑԱԿԱՆՆԵՐ ԽԵՂԴՈՒԵՑԱՆ Ջեխոսլովաքիոյ մէջ, Աւստրիոյ սահմանին մօտ, երբ նաւային պտոյտ մը կը կատարէին գետին վրայ: Մակոյկը յորձանքի բռնուելով շրջեցաւ եւ 100 դպրոցականները ջուրը ինկան իրենց վարժուհիներուն հետ: Խեղդուած է նաեւ վարժուհիներէն մէկը, 20 աղջիկներու եւ 11 մանչերու հետ:

ԴԻՒՐԱՀԱՒԱՆ ՀԱՅ ՄԸ, Նուրկու? Պօղոս, Փարիզեան սալոն մը յաճախելով, կը մտերմանայ աղջկան մը հետ եւ կը նշանուի: Տանտիրուհին, խորամանկ մասնագէտ, աղջիկը ներկայացուցած էր իբրեւ ուսանողուհի իրաւագիտութեան եւ զաւակը հարուստ վաճառականի մը, իսկ Պօղոսն ալ՝ իբրեւ տնօրէն Պանք Օթոմանի: Ի վերջոյ երեւան ելաւ որ աղջիկը պարզ կարուհի մըն է, անունն ալ փոխած: Պօղոս դատարան դիմեց, բայց ուշ էր: Շատ մը ծախքերու կարգին, 2500 ֆրանքի մատնի մըն ալ գնած էր, որ այժմ անհետացած է: Դատը կը շարունակուի:

կան ալիքներն են: Նուագահանդէսներուն ծանօթ է այսօր այնքան անհուն հնարաւորութիւններու տէր այս արուեստի հրաշալիքը: Աւելկա գիտն է մեծ երաժիշտի մը, միանգամայն գիտունի մը,— Մօրիս Մարթընոյի: Փիթոյեւ տաղանդաւոր բեմադիրն ու դերասանը Ֆրանսացի նուագահան Տարիւս Միլոյի դիմած է երաժշտական ալիքներուն յարմարեցնելու համար Լը-Նորմանի դիւթախաղը որ ներկայացուեցաւ Թէաթրը տը Մաթիւրէնի մէջ: Հոն նուագեց Տիրուհի Զաւարեան, ու երաժշտապէս արտայայտուելու այս նոր ձեւին մէջ ան հաստատեց իր մեծ կարողութիւնը: Երաժշտական ալիքներու նուագածուին մէջ կը գտնուին բոլոր յատկութիւնները խելքի, հմայքի ու խոր հասկացողութեան զորս յայտնաբերած է դաշնակարուհին:

Ք.

Հ. Յ. Դ.

Գաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼի Ռոստոմ ենթակոմիտէի եւ Քրիստափոր խումբի անդամական ընդհանուր ժողովը, այսօր, հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8.30ին, Դրօշակ միութեան սրահին մէջ, 5 rue de d'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՊՕՄՕՆի (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Եփրեմ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, այս շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ. Զեկոյց ներկայացուցչական ժողովի, Բացակաները նկատի կ'առնուին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ ակումբին մէջ:

ՎԻԷՆԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կր հրաւիրէ Քրիստափոր եւ Մուրատ խումբի բոլոր ընկերները, այսօր հինգշաբթի երեկոյ ժամը 8ին, Խաժակ Ակումբին մէջ: կարեւոր օրակարգ:

ԼԻՈՆի Վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, 29 Մայիս, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանին մէջ:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Ակնունի ենթակոմիտէի անդամական ընդհանուր ժողովը, այս ուրբաթ երեկոյ ժամը 8 30ին:

ԴԱՍԱԽՕՍՈՒԹԻՒՆ

ՓԱՐԻԶԻ «ԵՓՓՏԱՅԻ» ԿՈՄԻՏԷԻ դասախօսութիւնը տեղի կ'ունենայ այսօր ՀԻՆԳՇԱԲԹԻ երեկոյ ժամը 8.30ին, Chez Zeyer սրճարանի վերնայարկը, 4 rue St. Denis (Place du Châtelet), մէթրօ Châtelet: Միտքերու փոխանակութիւն ընկ. Լեւոն Զօրմիսեանի դասախօսութեան շուրջ: Կը հրաւիրուին փարիզի եւ շրջանի բոլոր ընկերները:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱԳԱՀՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ
եւ նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆի
30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ
21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (Նախագահ Կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին):

կը խօսին Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ
(Նախագահ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան)
Ուղերձներ Հայ Միութիւններու կողմէ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ
կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ԱՒՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ
կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ԾՈՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ
Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ
կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները եւ Հայ Արծիները:
Ճաշ, Թօմպօլա, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ
Մուտք՝ 5 ֆրանք

ՊԱՆԵԷՕ-ՔՍՕՅԱՆԻ ՄԷՋ

Նախաձեռնութեամբ «Արծիւ» ենթակոմիտէի
14 Յունիս, կիրակի, ժամը 3էն մինչեւ կէս գիշեր
Salle de Bangnetsի մէջ, Place Condorcet, (Bourg la Reine)
կը նախագահէ ընկ. Ս. ԳԱՐԱԿԷՕԶԵԱՆ
կը խօսին ընկերներ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ Ս. ԹՈՐՈՍԵԱՆ
գեղարուեստական ճոխ բաժին
կ'երգեն Օր. Ն. Գնեազեան եւ Տիկ. Ա. Յակոբեան: կ'արտասանեն օրիորդներ Մ. Օսմանեան, Էլիզա Աբրահամեան: կը պարէ փոքրիկն Բէժինա:
կը նուագէ Թառխուդ Գարեգին:
ժամը 7էն յետոյ կը սկսի գինեսեղանը:
Հանդէսի երկու բաժնի մասնակցութեան համար կը գանձուի 5 ֆր.:
Հաղորդ. միջոց.— Առնել Porte d'Orléansէն 81 թիւ հանրակառքը եւ իջնել Place Condorcet (Bourg-la-Reine):

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, Յրդ Թաղապետարանի սրահին մէջ:
Նախաձեռնութեամբ «Քրիստափոր-Ռոստոմ-Զաւարեան» խումբերու
եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ
կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8,45ին,
Պետական Թատրոնին վերնայարկը:
կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ
կ'երգէ Տիկ. Մարիամ Լուսինեան, կ'արտասանեն Մատթէոս Պըլըգեան, Ա. Խաչիկեան, ընկ. Կ. Քէհեաեան:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս
կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՍԷՆԹ'ԷԹԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 6 Յունիս
կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՎԻԷՆԻ ՄԷՋ.— 7 Յունիս
կը խօսի ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս
կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— 1 Յունիս
կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ ՄԷՋ.— 7 Յունիս
կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս
Նախաձեռնութեամբ Ավինեօնի «Մուրատ» խումբի, Քաֆէ Ֆիժօնիէի մէջ
կը նախագահէ ընկ. ԼԵՒՈՆ ՅՈՎԻԿԵԱՆ
կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՍԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ
գեղարուեստական ճոխ բաժին:

ԹԱՏԵՐԱԿԱՆ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄ

ի պատիւ գերասան Ա. ԳՄԲԷԹԵԱՆի
31 Մայիս, կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 3.30ին
Պէշիկթաշլեան սրահին մէջ, 26 rue Troyon, Sèvres
մէթրօ Pont de Sèvres
կը ներկայացուի ՔՕՐՐԱՍՕ (5 արար)
գիներ՝ 10 եւ 5 ֆրանք:

Պարահանդէս

կազմակերպուած Մարսէյլի Հայ Ազգասիրական Որբախնամ Միութեան կողմէ
28 Յունիս, կիրակի կէս օրէ վերջ, Hôtel la Plageի գեղեցիկ ամառանոցին մէջ:
բոլոր կազմակերպութիւններէն կը խնդրուի նկատի ունենալ թուականը:

ՀԱՅ ՄՏԱՒՈՐԱԿԱՆՆԵՐՈՒ ԱԿՈՒՄԲ

Այսօր, հինգշաբթի, երեկոյեան ժամը 9ին, Ռուսական Քոնսէրվաթուարի շէնքին մէջ (գետնայարկ), 26 Ավընիւ տը Թօքիօ,
կը խօսի՝ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ
նիւթ՝ Հանրային տրամադրութիւնները գաղութահայ երիտասարդութեան մէջ:

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱՑ ԱԿՈՒՄԲ

Այս ուրբաթ, երեկոյեան ժամը 9ին,
École des Langues Orientales ի մէջ, 2 rue de Lille,
մէթրօ՝ St. Germain des Prés
Դասախօս Պ. Ա. ԽՈՆԴԿԱՐԵԱՆ
Նիւթ՝ Սունդուկեանի Թատրոնը:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN) 17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

HARATCH

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.28

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ

17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70

(ՆՐԲԻՆԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ՊԱՅՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 ֆրանք	70 ֆրանք	35 ֆր
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 ֆրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 ֆրանք	100 ֆրանք	—

ՈՒՐԲԱԹ 29 ՄԱՅԻՍ
VENDREDI 29 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3127

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՕՐԻ ԽՕՍՔ

ՖՐԱՆՍԱՆ ԴԻՄԱԳԻԾ ԿԸ ՓՈԽԷ

Երկուշաբթի օր կը բացուի նորընտիր երեսփ. ժողովը, որ կոչուած է նոր շրջան մը բանալու այս երկրին պատմութեան մէջ, իր ձախակողմեան մեծամասնութեամբ: Առենական գործողութիւններէն եւ ընտրութեանց վաւերացումէն վերջը, թերեւս մինչեւ հինգշաբթի կազմուի նոր դահլիճը:

Իրականին մէջ, արդէն կազմ եւ պատրաստ կը համարուի Լէօն Պլումի դահլիճը: Թէեւ ընկերվարական վարչապետը կ'ուզէ գաղտնի պահել բուն ցանկը, բայց անոր գլխաւոր մասերը ծանօթ են շաբաթներէ ի վեր, բացի քանի մը նախարարութիւններէ, եւ մանաւանդ արտաքին գործերու վարիչէն:

Բնականաբար նոր դահլիճին մէջ մեծամասնութիւն պիտի կազմեն ընկերվարականները, իշխանութեան գլուխ անցընելով իրենց յայտնի դէմքերը:

Յետոյ կուգան արմատականները, որոնք տարիներէ ի վեր տիրապետող տարրն էին, բայց տկարացան այս անգամ:

Համայնավարները մերժած ըլլալով մասնակցիլ, դահլիճին պակասը պիտի լրացնեն անջատուած ընկերվարականները (Փոլ Պոնքուրի խմբակցութիւն) եւ ուրիշ ձախակողմեան տարրեր:

Իբրեւ նորութիւն, Լէօն Պլում պիտի օգտուի նաեւ Աշխատանքի Դաշնակցութեան մասնագիտական աջակցութենէն, գործնապէս ընթացք տալու համար Ժողովրդական Ճակատի տնտեսական եւ աշխատաւորական պահանջներուն:

Ուրիշ նորութիւն մը պիտի ըլլայ կիներու մասնակցութիւնը, թէեւ մանրամասնութիւնները ճշդուած չեն տակաւին: Այսօրուան լուրերուն համաձայն, եթէ նախարարութիւն մըն ալ չստանձնէ, Տիկին Ժոլիօ - Քիւրի դահլիճին պիտի օգնէ իբրեւ մասնագէտ խորհրդական: Դեռ ուրիշ լուր մը,— Նոր վարչապետը կ'ուզէ կազմել կիներու Ազգ. Խորհուրդ մը, իբրեւ աջակից կառավարութեան:

Այս մանրամասնութիւններէն վեր, անվիճելի է մէկ իրողութիւն,— արտայայտիչը նոր կարգ ու սարքի մը:

Բոլոր երեւոյթները եւ օրուան շարժումները կ'ապացուցանեն թէ նոր կառավարութեան մղիչ ազդակը պիտի ըլլայ «զանգուածներու նախարարութիւնը», ինչպէս կը բնորոշէր համայնավար գործիչ մը, Վայեան Քութիւրիէ, այնքան պատկերազարդ բացատրութեամբ մը.

—« Ձախակողմեան կառավարութեան կողքին, ուժ տալով անոր, ապահովելով անոր ամրութիւնը, համայնավարները դուրսէն պիտի կատարեն տեսակ մը զանգուածներու նախարարութիւն, աջակցութեամբ կոմիտէներու վերածուած ժողովրդական ճակատին ամէնէն եռանդուն եւ կարգապահ տարրերուն»: (12 մայիս):

— « Մինչ մեր ընկերվարական ընկերները կառավարութեան գլուխը պիտի գտնուին, մենք անոնց պիտի օգնենք մեր բոլոր ուժով, խորհրդարանին եւ երկրին մէջ, հրաւիրելով զանգուածները որ տեւապէս նեցուկ հանդիսանան ժողովրդական Համախմբումի ծրագրին »: (13 մայիս):

Այս քաղաքականութիւնը խօսքէն գործի վերածուած է արդէն, եւ անշուշտ աւելի պիտի զարգանայ, նոր դահլիճին կազմութենէն յետոյ:

Ընտրական յաղթանակէն ի վեր, այս գիծն է որ կը շեշտուի ամէն օր, զանազան առիթներով:

Ընկերվարականներն ալ, որոշ զգուշութիւն ցուցնելով հանդերձ, այդ ճամբուն կը հետեւին,— միշտ շարժուն լարուած վիճակի մէջ պահել զանգուածները, նոր ակօսներ բանալու համար ծփուն բազմութեանց ամեհի ճնշումին տակ:

Ոչ միայն մեթոտիկ աշխատանքներ են որ կը կատարուին այս ուղղութեամբ, այլեւ իրարու կը յաջորդեն դղրդագին ցոյցերը, զանազան առիթներով: Ապացոյց՝ կիրակի օրուան թափօրը, որ թնդաց Փարիզի փողոցներուն մէջ, ամբողջ ինը ժամ, աւելի քան 500,000 հետեւորդներով, եւ առաջնորդութեամբ նոր վարչապետին, Լէօն Պլումի:

Ուրեմն, փոխաբերական առումով, «փողոց»ն ալ կոչուած է տիրական դեր կատարելու, նոր դահլիճին գործունէութեան մէջ: Եթէ պաշտօնական կառավարութիւնը աջակցութեան կարօտի, «փողոց»ը պատրաստ է շարժելու: Եթէ թուլնայ կամ շեղի, դարձեալ «զանգուածներու նախարարութիւն»ը պիտի տեսնէ իր դիմացը, իբրեւ ազդարար ուղեցոյց:

Ինչ անակնկալներ ալ պատահին, Ֆրանսան կը գտնուի աննախընթաց հոլովոյթի մը առջեւ,— խաղաղ, բայց խորունկ եւ ծաւալուն:

Հաւանական ձախողանքներն անգամ կոչուած են փոխելու այս երկրին վարչական եւ սահմանադրական դիմագիծը: Գրասենեակներէն աւելի, զանգուածներն են որ շեշտ եւ գոյն պիտի տան կառավարութեան գործերուն:

Մնաց որ, ե՛ւ ընկերվարականը ե՛ւ համայնավարը յատկապէս կը զգուշանան յախուռն մարզանքներէ եւ ցնցումներէ:

Անոնք շատոնց բարեխառնած են իրենց պահանջները, կազմելով ընդհանուր ծրագիր մը, յանուն Ժողովրդական Ճակատի:

Օրինակ, ամէնէն արմատական պահանջը, ճարտարագործութեանց ազգայնացումը, առ այժմ սահմանափակուած է զինարուեստի գործարաններով: Կարմիրներն իսկ չեն ուզեր որոշ սահմանէ մը անդին անցնիլ, կանգ առնելով գործնական եւ անմիջական կամ հասունցած պահանջներու վրայ:

Շ.

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԹՈՒՐՔԻՈՅ ՄՏԱՀՈԳՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

Կարեւոր խանակցութիւններ Լոնտոնի մէջ

Լոնտոնի «Սթար» թերթը կը գրէ թէ արտաքին նախարար Պ. Իտըն եւ նախարարութեան գլխաւոր խորհրդականները նոր լրացուցին շարք մը մը խօսակցութիւններ՝ Թուրքիոյ արտաքին գործավարութեան խորհրդականին հետ: Խօսակցութիւնները գլխաւորաբար կապ ունէին Տարտանէլի վերազինման հետ, բայց երկու պետութեանց ներկայացուցիչները զբաղեցան նաեւ Իտալիոյ դէմ գործադրուած պատժամիջոցներով: Թուրքիա լրջօրէն կը կասկածի Իտալիոյ ծաւալումէն՝ Պալքաններու մէջ: Կ'ըսուի թէ իր ներկայացուցիչները այս առթիւ ՇԱՏ ԹԱՆԿԱԳԻՆ ՏԵՂԵԿՈՒԹԻՒՆՆԵՐ ՀԱՂՈՐԴԱԾ ԵՆ ՄՈՒՍՈԼԻՆԻԻ ԾՐԱԳԻՐՆԵՐՈՒ ՄԱՍԻՆ, ԾՐԱԳԻՐՆԵՐ ՈՐ ԿԸ ՎԵՐԱԲԵՐԻՆ ՈՉ ՄԻԱՅՆ ՊԱԼՔԱՆՆԵՐՈՒ, ԱՅԼԵՒ ՄՕՏԱՒՈՐ ԱՐԵՒԵԼՔԻ:

ՓԱՐԻԶԻ ԲԱՆՒՈՐՆԵՐԸ ԵՐՐՈՐԴ ԳՈՐԾԱՐԱՆ ՄԸՆ ԱԼ ԳՐԱՒԵՑԻՆ

Երգ, նուագ եւ ձայներ գիշերն ի բուն

Երէկ հաղորդած էինք թէ Փարիզի բանուորները գրաւած են երկու կարեւոր գործարաններ, մէկը՝ Իսի - լէ - Մուլինոյի, միւսը՝ Սէնթ - Ուէնի մէջ, յաւելում պահանջելով:

Ձորեքշաբթի օր երրորդ գործարան մըն ալ անցաւ բանուորներու ձեռքը, միեւնոյն պահանջներով: Դարձեալ օդանաւային գործարան մըն է, Ֆարման, որ կը գտնուի Պիյանքուրի մէջ: Բանուորները տիրաբար տեղաւորուելով երեք հաստատութեանց մէջ, որոշեցին դուրս չելլել, մինչեւ որ գոհացում տրուի: Յաւելումէ զատ, կը պահանջեն նաեւ շաբաթական աշխատանքը վերածել 40 ժամուան, թէեւ այդպիսի օրէնք չէ քուէարկուած տակաւին:

Ուրիշ չորս կարեւոր հաստատութիւններ ալ նոյն պահանջները ստացան, բայց գոհացում կամ հաւաստիքներ տրուած ըլլալով, շարունակեցին աշխատանքը: Այս գործարաններն են Ռընօ (ինքնաշարժ), Իսփանօ. Սիւիզա (օդանաւային), Ամիօ (օդանաւային) եւ Սօթէր- Հարլէ (մետաղագործական): Երկուշաբթի օր, երբ առաջին անգամ գլուխ վերցուցին բանուորները, անմիջապէս գոհացում տուաւ ինքնաշարժի Հօչքիս գործարանը:

Բանակցութիւնները կը շարունակուին գործարաններու եւ գործաւորներու պատուիրակներուն միջեւ: Բանթողները գիշերը անցուցին երգելով, նուագելով եւ ճառախօսելով: Երեք հաստատութեանց բանուորներուն կիները եւ ընտանիքները ցերեկը անցուցին գործարաններու դուռներուն առջեւ, ուտելիք եւ անկողին փոխադրելով: Ոչ եւ է անկարգութիւն չէ պատահած: Գործարանատէրներն ալ չեն ուզեր որ ոստիկանութիւնը միջամտէ, բանթողները դուրս հանելու համար: Իսկ այս վերջինները թոյլ կուտան որ հաստատութեանց վարիչները կամ ոստիկանները ներս մտնեն, որպէսզի ո եւ է բանուոր վար դրուած չըլլայ հակառակ իր կամքին: Բանթողներուն առաջնորդները միշտ կը կրկնեն թէ իրենք նպատակ չունին բռնի գրաւելու եւ իրենց գլխուն բանեցնելու գործարանները, այլ կ'ուզեն արգիլել հակառակորդ բանուորներու գործածութիւնը: Իրենք պարզապէս գործադուլ հռչակած են եւ գործարաններուն մէջ պիտի մնան, մինչեւ որ գոհացում ստանան: Անոնք կը հերքեն նաեւ այն վերագրումը թէ գործադուլը քաղաքական հանգամանք ունի: Երբ խումբ մը բանուորներ կը լուսանկարուէին իրենց բռունցքները օդին մէջ բարձրացուցած, վարիչները պատուիրեցին վար առնել ձեռքերը, քանի որ պայքարը պարզապէս արհեստակցական է, եւ ոչ թէ քաղաքական:

Իսի - լէ - Մուլինոյի օդանաւային գործարանին բանուորները կը պահանջեն ժամական աշխատավարձը 4.60էն բարձրացնել 5.50ի: Իսկ Լավալէթի բանուորները կը գանգատին թէ իրենք միայն 3.50 կը ստանան մէկ ժամուան աշխատանքի համար, թէ օտար սղագիրները 2000 Ֆրանք ամսական կ'առնեն, իսկ Ֆրանսացիները՝ միայն 800 ֆրանք:

*** Համայնավար կուսակցութիւնը ողջոյնի գիր մը ուղղեց գրաւեալ գործարաններու բանուորներուն: Այս առթիւ գոհունակութեամբ կը յիշէ թէ ժողովրդական ճակատի բոլոր կոմիտէները ուժ կուտան բանթողներուն, «որոնք կը կռուին հացի համար, ընդդէմ 200 ընտանիքներու, պաշտպանելով ազատութիւնը եւ խաղաղութիւնը »:

*** Ուրիշ բազմաթիւ գործարաններու բանուորներն ալ խլրտումներ կը ցուցնեն: Վարակուած է նաեւ գաւառը: Թուլուզի օդանաւային գործարանին բանուորները, 250 հոգի, գործադուլ հռչակեցին եւ որոշեցին ներսը փակուիլ: Հաստատութեան վարչութիւնը հաւաստիքներ տուած ըլլալով, բանուորները դուրս ելան: Սիթրօէնի (Փարիզ) հաստատութեան մէկ ճիւղին բանուորներն ալ որոշեցին փակուիլ գործարանին մէջ, մինչեւ որ գոհացում ստանան:

«Անճկէ եւ բազմացէք»

Գրած էինք թէ խորհրդային իշխանութիւնը նոր օրէնք մը մշակած է, ամուսնալուծման եւ վիժման մասին: Ուրիշ հրամանագիր մը կը տրամադրէ տարեկան 2000 րուբլի նպաստ յատկացնել այն կիներուն որ 8, 9 եւ 10 զաւակ կ'ունենան: Այս նպաստը պիտի վճարուի հինգ տարուան համար: Տասնըմէկերորդ եւ յաջորդ զաւակներուն համար պիտի վճարուի 5000 րուբլի՝ առաջին տարին, 3000 ալ՝ յաջորդ չորս տարիներու ընթացքին: Նպաստները պիտի աւելցուին ոչ այնքան բազմածին ընտանիքներու համար ալ, (45 րուբլի փոխան 32ի): Ստնտու մայրերու համար օրական 10, իսկ յղի կիներու համար 50 րուբլի տիպի վճարուի անկողին իյնալէ վեց օր առաջ եւ վերջը: Բանուոր կիներն ալ միեւնոյն վճարումը պիտի ստանան եւ աւելի թեթեւ գործեր՝ յղութեան շրջանին:

Վիժման օրէնքին դէմ անսաստողներուն համար պատիժ նախատեսուած է մէկէն երկու տարի: Այս պատիժը կրնայ բարձրանալ երեք եւ աւելի տարիներու, եթէ վիժումը կատարուած է վտանգաւոր պայմաններու մէջ կամ ոչ-բժիշկի մը կողմէ: Այն մարդը որ վիժում կատարելու կը դրդէ, պիտի դատապարտուի երկու տարի բանտարկութեան: Վիժում կատարող կին մը առաջին անգամ պիտի յանդիմանուի հրապարակաւ, իսկ երկրորդ անգամ՝ 300 րուբլի տուգանքի պիտի դատապարտուի:

Ամուսնալուծեալ ամոլի մը զաւակներուն օրապահիկը պիտի ըլլայ իրենց

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

21 ՆԱՒԱԲԵԿԵԱԼՆԵՐԸ

Չէ՞ք փորձուիր հարցնել, կարդալով 21 փախստականներու բռնի վերադարձը՝ Պաթումէն.

— Ճիշդ է, օրէնքէն շեղած են, գաղտագողի շոգենաւ մտած, առանց արձանագրութեան եւ անցագրի: Բայց, ի վերջոյ ո՞ր իշխանութիւնը աւելի պարտականութիւն ունի տէր կանգնելու այս օրինազանցներուն, բանուորա - գիւղացիակա՞նը թէ դրամատիրականը, հայկակա՞նը թէ օտարը, փրանսականը:

Մարսէյլէն նամակագիր մը, Մ. Խ., որ երեւի տեղեակ է մանրամասնութեանց, կը գրէ, այս առթիւ,

— « Այս դժբախտները քանի քանի անգամ բանտարկուած, Ֆրանսայէն հեռանալու հրաման են ստացած եւ ճարահատ, մայիս 9ին, կը փորձեն առիթէն օգտուիլ, մտնելով «Սինայա » շոգենաւը: Ո՞վ գիտէ դեռ քանիներ բանտերը կամ այլուր գտնուելով, չէին կրցած նոյն փորձը կատարել: Կը թուի թէ այս դժբախտները մոռցած են որ 12 տարի առաջ ալ, Յունաստանէն մեկնած 17 որբեր վերադարձուեցան Սելանիկ, (մէկը՝ ես):

« Տասնըինը տարի առաջ, մէկ Հայը մէկ ոսկիով կը փոխանակէին Քիւրտերը եւ այսպէսով շատ մը բեկորներ փրկուեցան, իսկ հիմա ինքնաբերաբար գացողներն ալ կը մերժուին օրինական բծախնդրութիւններով, նորէն բանտէ բանտ քշուելու համար: Կ'ըսուի թէ 3 (?) հոգի ալ ծովը նետուած են Պոլսոյ մօտերը, չուզելով վերադառնալ: Երեւակայեցէք թէ մինչեւ ո՛ւր կրնայ տանիլ յուսահատութիւնը »:

Ու նորէն նոյն հարցումը.— Ո՞վ է տէրը այս դժբախտներուն, հայկակա՞ն «բարեխնամ»ը թէ օտարը:

Երբ դուն ներս չես առներ օրինազանց, թերեւս ալ անօպայ եղբայրդ, հեռաւոր հարեւան մը, օտարազգի տանտէր մը ի՞նչ տրամաբանութեամբ առնէ պահէ, մանաւանդ որ արդէն արտաքսման հրաման արձակեր է:

Ապահովութեան խնդի՞ր: Բայց խորհրդային իշխանութիւնը ե՞րբ է անձրկեր այս ճակատին վրայ: Նոյն իսկ քար կը հանէ քաղքենի - դրամատիրական իշխանութեանց:

Դժուա՞ր էր այս 21 «անկանոն»ները բաժնել 21 տարբեր գիւղերու եւ քաղաքներու մէջ, պահել հսկողութեան տակ, չէզոքացնել իբրեւ հասարակ բանուոր կամ զինուոր:

Վերջապէս ամբողջ Կովկասի մէջ կարելի չէ՞ր քալելու, շնչելու տեղ մըն ալ այս հալածականներուն համար նալել:

Ո՞ւր է տարբերութիւնը՝ քաղքենի և բանուորա - գիւղացիական հասկացողութեանց:

Ուրեմն եթէ այս տղաքը Թուրքիայէն նաւ նստած ըլլային, դարձեալ վերադարձնելով պիտի յանձնուէին թրքական իշխանութեանց...

Ա՞յս է որ կը կոչուի պաշտպանութիւն բանուորներու եւ հալածականներու, «էնթէրնասիօնալ»ի գոռում - գոչումներով:

ՎԱՀԷ

ԱՆԴՐԱՆԻԿԻ ՅՈՒՇԱՐՁԱՆԻՆ ՀԱՄԱՐ

Տիկին Ա. Շահլամեան	10
Փոքրիկն Արմենակ (Քլոտ) Թոփոսեան, Թուլուզ	25
Գումար՝	35
Մայիս 14ի գումարը	3502
Ընդհ. գումար՝	3537

« ՄՈՒՍԱ ԼԵՌ»Ը՝ ՖՐԱՆՍԵՐԷՆ

Լոյս տեսաւ Ֆրանց Վերֆէլի հռչակաւոր գրքին ֆրանսերէն թարգմանութիւնը, «Les 40 Jours du Musa Dagh»: Թարգմանիչն է Paule Hofer-Bury, Յառաջաբանը գրած է ակադեմական P. Benoit. Հրատարակիչը՝ Editions Albin Michel, 22, Rue Huyghens, Paris. Մէկ հատոր, ընտիր տպագրութեամբ: Գինը՝ 25 ֆրանք:

Շուտով առիթ կ'ունենանք խօսելու այս թարգմանութեան մասին:

Ֆ. Կ. Խաչի Պատ. Ժողովը

ՖՐ. Կ. ԽԱՉԻ Ը. Պատգմ. Ժողովը կը բացուի այսօր, Ուրբաթ առտուան ժամը 10ին, Mutualitéի երկրորդ յարկի մէկ սրահին մէջ, 24, Rue St. Victor, Paris:

200 բնակարան խանդուած Կարսի մէջ

Պոլսոյ Թուրք թերթերը կը գրեն թէ Կարսի գետը յորդեցաւ տեղացող սաստիկ անձրեւէն եւ ողողեց շուրջի կարգ մը տուներու առաջին յարկերը: Աղէտեալ ընտանիքները տեղաւորուած են զօրանոցներու եւ տաղաւարներու մէջ: Շրջակայ բլուրներէն եկած ջուրերը լիճի մը վերածած են քաղաքին անասուններու շուկան: 50 խանութներ ողողուած են:

Վերջին լուրերու համաձայն, 39 օրէ ի վեր ամբողջ սաստկութեամբ տեւող անձրեւին հետեւանքով, Կարսի մէջ 200 տուներ քանդուած են: Աղէտեալները տեղաւորուած են մզկիթներու, վրաններու եւ վակոններու մէջ: Քաղաքապետութիւնը կ'օգնէ անպատսպար ընտանիքներուն: Կարմիր Մահիկը 10 հազար ոսկի ուղած է: Անձի կորուստ չկայ:

Էրզրումի շրջանին վերաշինութիւնը

Արեւելեան նահանգներու երրորդ ընդհ. քննիչ Թահսին Իւզէր, որ Էրզրում հաստատած է իր կեդրոնը, վերաշինութեան ծրագրին շուրջ հետեւեալ յայտարարութիւնները ըրած է Թուրք մամուլին.

— Մօտ օրէն Էրզրումէն դէպի Երզնկա երկաթուղիի շինութիւնը պիտի սկսի: Իրանի Թրանզիթի ճամբուն շինութիւնը փութով առաջ կը տարուի եւ աշնան լրացած պիտի ըլլայ այս ուղին, որ Տրապիզոնէն մինչեւ սահմանագլուխ՝ Կիւրճիւպալաղ կ'երկարի:

Իկտիրի մէջ բամպակէ կտաւի գործարան մը շինելու որոշում տրուած է: Արեւելեան նահանգներու ելեկտրականութեան պահանջը լայնօրէն գոհացնելու համար, Թորթումի ջրվէժը պիտի օգտագործուի, ջրակայան մը շինելով այնտեղ:

Հաւանական է որ այս տարի Արաքսի Սարդարապատ ջրամբարտակի ծրագիրը գործադրուի: Այս տարի քանի մը միլիոն ոսկի պիտի ծախսուի Էրզրումի եւ շրջականներուն համար եւ ժողովուրդը բարօրութիւն պիտի տեսնէ:

ՀԻԹԼԷՐԱԿԱՆ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴՈՒԹԵԱՆ վարիչը, Պալտուր Շիրախ, յայտարարեց թէ անդամակցութեան որ եւ է դիմում չպիտի ընդունուի մինչեւ 1937 ապրիլ 20, «Առաջնորդ»ին տարեդարձը: Պատճա՞ռը,— այս տարի Հիթլէրի ծննդեան տարեդարձին առթիւ դիմումները այնքան բազմաթիւ են եղած որ, 10 — 14 տարեկան բոլոր գերման մանչերն ու աղջիկները այժմ արձանագրուած են երիտասարդական շարքերուն մէջ: Կառավարութիւնը երիտասարդութեան չորրորդ տօնը կը կազմակերպէ յառաջիկայ յունիսի համար: Այս առթիւ Ֆիզիքական մարզանքի փորձեր պիտի կատարուին բոլոր դպրոցներուն մէջ եւ տօնակատարութիւնը պիտի վերջանայ ազգային ցոյցով մը, յունիս 21ին:

ԳԱՂՈՒԹՆԵՐԸ ԵՒ ԻՐԵՆՑ ՀՈԳԵՐԸ

12. ՈՒՍԱՆՈՂՈՒԹԻՒՆԸ ԵՐԷԿ ԵՒ ԱՅՍՕՐ (Բ.)

Պարզ է, ուրեմն, որ ուսանողութիւնը հայութեան կեանքի մէջ կարեւոր ազդակներից մէկն է եղել։

Դրանով պիտի բացատրել, որ չատ ունեւոր Հայեր բարոյական պարտք են համարել յատուկ թոշակներ նշանակել անհատ ուսանողների կամ խմբակների Ռուսաստանի կամ արտասահմանի համալսարաններում։ Այդպիսի անձնաւորութիւնների թիւը բաւականին խոշոր էր։ Թուենք միայն մի երկուսը.—

Հայ հարուստ Միրզոյեանն էր, որ յատկապէս ուսանողների համար 900-ական թոշակների սկիզբները թողեց Թիֆլիս քաղաքին մի միլիոն րուբլի (այն ժամանակուան դրամով աւելի քան 500.000 տոլար), որպէսզի այդ գումարի տոկոսներով ուսանողներ ուղարկուեն Ռուսաստանի կամ արտասահմանի համալսարանները։ «Մանթաշեւ», «Փիթոյեւ», «Արամազդ» եւ մի քանի այլ նաւային ընկերութիւններ յատուկ հայ թոշակաւորներ ունէին զանազան համալսարաններում...

Հայ ուսանողութեան վրայ յատուկ ուշադրութիւն էր դարձրել եւ Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը։

Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը նպաստած էր հայ ուսանողութեան կազմակերպման, թոյլ էր տալիս որ ուսանողութեան ներկայացուցիչը մասնակցի Հ. Յ. Դաշնակցութեան ընդհանուր ժողովներին, կարեւոր հայ յեղափոխական գործիչներ էր ուղարկում Ռուսաստանի եւ արտասահմանի համալսարանական քաղաքներ՝ շփման մէջ մտնելու համար հայ ուսանողութեան հետ։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան ջանքերի շնորհիւ էր, որ հայ ուսանողութիւնը կարողացաւ համագումարներ կազմակերպել թէ Ռուսաստանում եւ թէ արտասահմանում։

Հ. Յ. Դաշնակցութեան շնորհիւ հայ ուսանողութիւնը ունեցաւ իր յատուկ օրկանը Եւրոպայում, ինչպէս օրինակ «Ուսանող» ամսագիրը, որ հրատարակւում էր բացառապէս ուսանողների աշխատակցութեամբ։

Մի խօսքով Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը միշտ իր կարեւոր աշխատանքներից մէկն էր համարում զբաղուել ուսանողութեան կարիքներով եւ նրա քաղաքական դաստիարակութեամբ։ Շնորհիւ այս ձեւի աշխատանքների, Դաշնակցութիւնը կարողացաւ դրդիչ ուժ հանդիսանալ եւ մղել հայ ուսանողութիւնը մասնակցելու մեր կեանքի բոլոր կարեւոր երեւոյթներին։

Դժբախտաբար այս ուշադրութիւնը դէպի հայ ուսանողութիւնը կարծես թէ պակասել է այժմ։

Ճիշդ է, այժմ հայ ուսանողութիւնը թուով չափազանց քչացել է եւ ներքնապէս համարեա թէ արժեզրկուել։ Նա այլ եւս դադարել է ապստամբ գաղափարների առաջապահը լինելուց եւ ոչ մի տեղ իբրեւ հասարակական ազդակ իր գոյութիւնը չի ցոյց տալիս այլ եւս։

Անշուշտ այս բոլորի հիմնական պատճառն այն է, որ մեր ազգային-քաղաքական կեանքը չափազանց մըտայլուեց։ Մենք տարադիր դրութեան մէջ ենք, եւ քչերը, գուցէ միայն ունեւորների զաւակներն են, որ հնարաւորութիւն ունեն հասնելու մինչեւ գիտութեան բարձունքները։ Բնական է, որ այդպիսի տարրերը զուրկ պէտք է լինեն հասարակական բարձր խոյալներից եւ պէտք է ապրեն միմիայն իրենց անձնական շահերով։

Այս բոլորը անշուշտ նկատւում է մեր կեանքում, եւ բնականաբար այդպիսի ուսանողութիւնը չի կարող առաջապահը լինել հայ քաղաքական-հանրային մտքերի։

Սակայն, չպէտք է մոռանալ, որ այդ երեւոյթը ոչ միայն մեր փոքրիկ շրջանակում է տեղի ունենում, այլ եւ ամբողջ Արեւմտեան Եւրոպայում։ Սա մի յետադարձ շարժում է, որ շնորհիւ բոլշեւիզմի առաջ է եկել Եւրոպայում եւ կլանել է ընդհանրապէս երիտասարդ սերունդը եւ ուսանողութիւնը։

Գաղափարական ուսանողութիւնը, որ փարելով առաջադէմ գաղափարների՝ իրաւացիօրէն ակնկալում էր, թէ 19րդ եւ 20րդ դարերու հասարակական այս խոշոր շարժումները մարդկութեան երջանկութիւն են բերելու, յանկարծ տեսաւ, որ այդ շարժումների արդիւնքներից մէկը այն զզուելի վիժուածքն է, որ բոլշեւիզմ է կոչւում, որ իր բիրտ, դաժան եւ վայրենի գործելակերպով միանգամայն նսեմացրեց Ջինգիզ-Խաներին եւ Լէնկթիմուրներին, որ մարդկութիւնից խլելով միլիոնաւոր զոհեր՝ ստեղծեց այնպիսի մի պետական ձեւ, որին միայն կոմունիստական դժոխք անունը կարելի է տալ։

Շատ բնական է, որ այդպիսի արդիւնքից պէտք է ըմբոստանային երիտասարդական հոգիները եւ նոր ուղիներ պիտի որոնէին։

Անշուշտ կան եւ ուրիշ պատճառներ երիտասարդական այդ յետադարձ շարժման։ Բայց գլխաւորապէս դրանով պէտք է բացատրել, թէ ինչու արեւմտեան Եւրոպայում ուսանող երիտասարդութիւնը այժմ արձագանգ է տալիս գլխաւորապէս յետադէմ գաղափարներին եւ շարժումներին։

Բնական է, որ այդ յետաշրջումը պիտի ազդէր եւ հայ երիտասարդութեան վրայ։ Ձնայելով դրանց, այնուամենայնիւ հայ ուսանողութեան մէջ այժմ կան որոշ թիւով առաջադէմ գաղափարական տարրեր։ Հետեւապէս հայ հասարակութիւնը եւ Դաշնակցութիւնը միշտ գուրգուրանք պէտք է ունենան ուսանողների վերաբերմամբ։

Պէտք չէ մոռանալ, որ այդ յետադարձ շարժումը մի ժամանակաւոր երեւոյթ է։ Վերջ ի վերջոյ մարդկային առողջ բանականութիւնը պիտի յաղթանակէ, եւ երիտասարդ մտաւորական սերունդը պիտի ստանձնէ իր պատմական առաքելութիւնը եւ շարունակէ նորից լինել ջահակիրը առաջադէմ եւ ազատ գաղափարների...

Մեր քաղաքական պայմանները դժբախտաբար չափազանց փոխուել եւ դժուարացել են։ Այն՝ ինչ որ հնարաւոր էր նախապատերազմեան շրջանում, այժմ միանգամայն դժուարացել են։

Եւ այժմ աւելի մեծ ուշադրութիւն, անխոնջ աշխատանք պէտք է կատարել, որպէսզի ուսանող սերունդը մեր ազգային պահանջների տեսակէտից ընդմիշտ չայլասերուի։

Գաղթահայ հասարակութիւնը իր խնամքի առարկան պէտք է դարձնէ հայ ուսանողութիւնը եւ ամէն կերպ պէտք է նպաստէ, որ նա նպաստաւոր պայմանների մէջ զարգանայ եւ աճի, որովհետեւ վերջ ի վերջոյ այդ մտաւորական տարրերից է, որ պիտի ելլեն մեր ապագայ հանրային-քաղաքական գործիչները։

Հին ղեկավար սերունդը մաշւում եւ գնում է։ Որպէսզի նրան փոխարինող նոր սերունդը կարողանայ շարունակել իր նախորդների գործերը, պէտք է պատրաստուի այդ ասպարէզի համար։ Իսկ դա հնարաւոր է, երբ աւելի խնամք եւ ուշադրութիւն դարձուի նոր սերունդի հասարակական զարգացման վրայ։

Մի կարեւոր հանգամանք եւս պէտք է նկատի առնենք մեր աշխատանքի ընթացքին։

Գաղթահայ երիտասարդները վերջացնում են իրենց միջնակարգ ուսումը օտար միջնակարգ վարժարանների մէջ։ Շատերը մեր ուսանողներից անտեղեակ են հայ լեզուին,— մի հանգամանք, որ միանգամայն յոռի ազդեցութիւն ունի նոր սերնդի վրայ։ Այդ իսկ պատճառով առաջնակարգ նշանակութիւն պիտի տալ հայ լեզուի, հայ գրականութեան եւ հայ պատմութեան դասաւանդման եւ ամէն կերպ պէտք է ջանալ, որ ուսանող սերունդը ընտելանայ հայ լեզուին, սիրէ հայ գրականութիւնը եւ ուզէ ուսումնասիրել մեր պատմութիւնը...

Բարեբախտաբար գաղթահայութեան մէջ՝ Իրան, Սուրիա, Պոլիս, Վենետիկ, Փարիզ գոյութիւն ունեն միջնակարգ հայ դպրոցներ։ Հայութիւնը պարտական է այդ դպրոցներին վերաբերուիլ ամենամեծ ուշադրութեամբ եւ գուրգուրանքով։

Պէտք է ջանալ, որ այդ դպրոցները դաստիարակեն աւելի մեծ թիւով աշակերտներ։ Պէտք է ամէն կերպ աշխատիլ, որ այդ դպրոցները աւարտողները ստանան բարձրագոյն կրթութիւն։

Այսպիսով մի կողմից՝ խնամք տանելով օտար վարժարաններում կրթուած հայ ուսանողների վրայ եւ միւս կողմից՝ նպաստելով հայ միջնակարգ դպրոցներից ելած ուսանողութեան, մենք պիտի կարողանանք ապահով լինել, որ անհետացող քաղաքական-հանրային գործիչներին պիտի յաջորդեն արժանաւոր փոխարինողներ։

Ա. ԳԻՒԼԽԱՆԴԱՆԵԱՆ

Ա. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆԻ ՅՈԲԵԼԵԱՆԸ

ՄԱՐՍԷՅԼ.— Ժողովրդական մեծ բանաստեղծ Աւ. Իսահակեանի 60ամեայ յոբելեանը պիտի տօնուի Մարսէյլի մէջ 27 Յունիս 1936ին, շաբաթ իրիկուն Սալոն Մասիլեայի մէջ։

Յարգելի յոբելեարը խոստացած է իր ներկայութիւնը սոյն հանդէսին։ Գեղարուեստական բաժինին կը մասնակցին քաղաքիս լաւագոյն ուժերը արտասանութիւններով, նուագով, մեներգներով եւ կենդանի պատկերներով։ Տոմսերը հրապարակ հանուած են. կը խնդրուի չխաչաձեւել։

(Կնիք)

ՆԱՄԱԿՆԵՐ ՍԵԼԱՆԻԿԷՆ

ՎԵՐՋԻՆ ԴԵՊՔԵՐԸ

Պալքանեան Ուխտին հանդէպ յունական մամուլին մեծամասնութեան բռնած դիրքը զայթակղելի արձագանգներու տեղի տուած էր շահակից պետութեանց մայրաքաղաքներու մէջ։

Արդարեւ, Պալքանեան ուխտին կցուած գաղտնի պայմանագիր մը Յունաստանը պարտաւոր կը դարձնէր Պալքաններէ դուրս ալ միջամտելու ըլլալու այնպիսի գործերու, որոնք իր աշխարհագրական դիրքին հետ խոտոր կը համեմատէին։

Նախկին արտաքին նախարար Մաքսիմոս անուղղակի իր երկիրը մղած էր արտապալքանեան յանձնառութիւններու։ Իր առենին բաւական աղմուկ բարձրացուց այս խնդիրը ու ի վերջոյ որոշուեցաւ հեղինակաւոր անձերու հայեցողութեան ենթարկել զայն։

Այս նպատակով կուսակցապետները դանիական ժողովներ գումարեցին, պալքանեան խորհրդաժողովի գումարման նախօրեակին, քննելու համար ուխտին կցուած ծանօթ պայմանագրին Յունաստանի պարտադրուած յանձնառութիւնները։ Կուսակցապետները յանգեցան յատուկ եզրակացութեան մը որ իր առենին գաղտնի պահուեցաւ եւ որ հրապարակուեցաւ Պելկրատի մէջ գումարուած պալքանեան խորհրդաժողովի ընթացքին, ուր գացած էին չորս անդամ պետութեանց արտաքին նախարարները, մայիսի առաջին շաբթուան մէջ։

Խորհրդաժողովին մէջ Յունաստանը կը ներկայացնէր վարչապետ եւ արտաքին նախարար Պ. Մեթաքսաս՝ շրջապատուած մասնագէտներէ։ Փարիզի հելլէն դեսպան Պ. Փոլիթիս յատկապէս հրաւիրուած էր այս ժողովին։

Երկրորդ նիստին իսկ, Պ. Մեթաքսաս մանրամասն պատճառաբանութիւններով պարզեց հելլենական տեսակէտը։ Յստակօրէն բացատրելով թէ Յունաստան բացարձակապէս չուզեր պատասխանատուութիւններ ստանձնել այն պարագաներուն, երբ պալքանեան սահմաններէն դուրս գտնուող մեծ պետութիւն մը կը յարձակի ուխտին յարող պետութեանց մէկուն կամ միւսին վրայ։ Օրինակ, եթէ Իտալիա Թուրքիոյ վրայ յարձակի, Յունաստան ազատ պիտի ըլլայ իր չէզոքութիւնը պահելու, իսկ երբ Պուլկարիա յարձակի Եուկոսլավիոյ վրայ, այդ պարագային է միայն որ Յունաստանը իր զէնքերը պիտի դարձնէ Պուլկարիոյ վրայ, եւ փոխադարձաբար։

Երկար վիճաբանութիւններէ վերջ, Ռումանիոյ, Եուկոսլավիոյ եւ Թուրքիոյ արտաքին նախարարները, իրենց հաւանութիւնները յայտնած են հելլենական տեսակէտին, նկատի առնելով բոլոր պայմանները։ Այս ձեւով, Յունաստան ազատ կը մնայ այլ եւս արտապալքանեան որ եւ է յանձնառութենէ, բան մը՝ որուն կը ցանկար ամբողջ հելլէն ժողովուրդը իր առաջնորդներով։

Այսպէս մայիս 5ին Պելկրատի մէջ գումարուած պալքանեան խորհրդաժողովէն յաղթական վերադարձաւ Պ. Մեթաքսաս արժեցնելով հելլէն ժողովուրդի կամքը, միեւնոյն ատեն անխախտ պահելով միայն Պալքանները հետաքրքրող խնդիրներու ներդաշնակութիւնը։

Պ. վարչապետը խորհրդաժողովէն վերադարձին, կուսակցապետներու առջեւ վերոյիշեալ իմաստով իր զեկոյցը տալէն յետոյ, խնդրեց մամուլէն, որպէսզի այլ եւս չզբաղի պալքանեան ուխտի մանրամասնութիւններով, աւելորդ թիւրիմացութիւններու տեղի չտալու համար։

**

Ամիսներէ ի վեր տեւող մասնակի եւ իրերայաջորդ գործադուլները յանգեցան զղրգալի ցոյցերու եւ արիւնալի ընդհարումներու, որոնց թատերաբեմը հանդիսացաւ առաւելապէս Սելանիկ քաղաքը, մէկ շաբաթ շարունակ։

Առաջին օրը կօշկակար եւ ջուլհակ բանուորներէն սկսաւ գործադուլը։ Ասոնք կը պահանջէին աւելի արդար աշխատագին։

Ծխախոտի բանուորները, որոնք միշտ դժգոհութիւն ունէին իրենց օրավարձքի անբաւարարութենէն, երրորդ օրը միացան բանթողներուն եւ սկսան ցոյցեր կատարել շուկաներու եւ հրապարակներու վրայ։ Բանթողներու ներկայացուցիչները դիմեցին կառավարութեան պատկան սպասարկութեան, ներկայացնելով իրենց պահանջները։ Օրավարձքի յաւելում, տեւական գործ, ապահովութեան սնտուկ եւ հանգստեան թոշակ եւն.։

Կառավարութիւնը իր մօտ հրաւիրելով գործարանատէրերը, անոնց պարզեց բանթողներու պահանջները, որոնք մերժուեցան։ Ասոր վրայ, երկաթուղիի եւ հանրակառքի աշխատաւորներն ալ գործադուլ ըրին, ուժ տալու համար բանթողներուն։ Գործադուլին միացաւ նաեւ շարժավարներու միութիւնը, նոյն նպատակով։ Ամբողջ քաղաքը մատնուեցաւ կատարեալ անշարժութեան։ Հացագործներն ալ երբ միացան գործադուլին, ստեղծուեցաւ քաոսային վիճակ մը։ Բանթողները զանգուածօրէն փջան փողոցները եւ սկսան բուռն ցոյցեր կատարել։ Ոստիկանութիւնը գերմարդկային ճիգեր կը թափէր կարգը պահելու համար։ Ամբողջ հրապարակը գոցուած էր։ Բանթողները շատ տեղեր սկսան ոստիկանական շղթան կտրել եւ քարկոծել զանոնք։ Ասոր վրայ ոստիկանները կրակ բացին զանազան տեղեր եւ բազմաթիւ բանուորներ սպաննեցին կամ վիրաւորեցին։ Ի վերջոյ քաղաքի պահակազօրքը միջամտեց։ Ստեղծուեցաւ կէս զինուորական վիճակ։ Քաղաքի վարչութիւնը անցաւ զինուորականներու ձեռքը եւ արգիլուեցան ամէն տեսակ ցոյցեր։ Քաղաքը երկու օր մնաց մթութեան մէջ եւ գրեթէ առանց հացի եւ ուտելիքի անցուց։ Պիրէոնէն չորս թորփիլանաւեր հասան, որոնց նաւաստիները լոյս հայթայթեցին սգաւոր քաղաքին։ Զինուորական իշխանութիւնը յատուկ օրէնքով մը զօրակոչի ենթարկեց հացթուխ բանուորները, եւ պարտադրեց որ հաց պատրաստեն։ Նոյնը ըրաւ նաեւ երկաթուղիի եւ հանրակառքի բանուորներուն, երթեւեկը ապահովելու համար։

Կառավարութեան արտօնութեամբ բանթողները աննախընթաց բայց խաղաղ ցոյցերով թաղեցին իրենց մեռելները։ Ի վերջոյ առժամեայ համաձայնութիւն մը գոյացաւ կառավարութեան եւ բանթողներու ներկայացուցիչներուն միջեւ, որով ծխախոտի բանուորները զգալի յաւելում մը կը ստանային իրենց օրավարձքերուն վրայ։

Ցոյցերու ընթացքին սպաննուեցան 40 բանթողներ, վիրաւորներու թիւը 200ը կ'անցնի։ Կ'ըսուի թէ ոստիկաններէն ալ քանի մը սպաննեալներ եւ վիրաւորներ կան։

Կարգ մը թերթեր համայնավարներու մատը կը տեսնեն այս բուռն ցոյցերուն մէջ, ինչպէս նաեւ վենիզէլոսեաններու գաղտնի գործակցութիւնը՝ անոնց հետ։ Այս թերթերը աւելի առաջ երթալով, կը յայտարարեն թէ, վենիզէլոսեանները դժգոհ ըլլալով Մեթաքսասի կառավարութենէն, այս միջոցներով կ'ուզեն տապալել զայն, կամ անոր անկարողութիւնը ցուցնել, եւայլն։

Կառավարութեան ձեռք առած կտրուկ միջոցներուն շնորհիւ, վերահաստատուած է բնականոն վիճակը եւ բանթողներէն շատերը վերադարձած են իրենց գործերուն։

Այսքան արիւնալի եւ զանգուածային գործադուլը, սակայն, չըրաւ իր բաղձալի արդիւնքը։ Բանուորները կորսուած սրտով վերսկսան աշխատանքը, առանց որոշ գոհացում մը։ Ճիշդ չէ բոլորովին համայնավարներուն մատը տեսնել այս շարժումին գլուխը։ Ճիշդ է որ անոնք միշտ հակամէտ են քաոս ստեղծելու եւ աղմուկ հանելու, բայց իրենց ուժերէն վեր էր այսքան մեծ բազմութիւն փողոց թափել։ Անկէ առաջուան ընդհանուր գործադուլի իրենց բոլոր փորձերը ձախողած էին։ Վերջին գործադուլը կը վարէր առաւելապէս Յունաստանի բանուորական համադաշնակցութիւնը, որուն մէջ համայնավարները հազիւ քանի մը ձայն ունէին եւ անոնց մտիկ ընողներ շատ չէին գտնուիր։

Վերջին ամիսներու մասնակի գործադուլները եւ այս վերջին ընդհանուր գործադուլը արդիւնք են տիրող յարաճուն տնտեսական տագնապին։ Արդարեւ, անգործութիւնը եւ աշխատավարձքի խեղճութիւնը մէկ կողմէ, ուտեստի տարապայման սղութիւնը միւս կողմէ, դէշ կացութիւն մը ստեղծած են ոչ միայն աշխատաւոր, այլ եւ միջակ դասակարգին համար, որոնք օրէ օր կը մաշին ներկայ եւ վաղուան անստոյգ վիճակէն։

Այս տխուր կացութեան իրական դարմանը կը գտնուի կառավարութեան ձեռքը։ Կառավարութիւնը պէտք է լրջօրէն աշխատի եւ մշակէ տնտեսական քաղաքականութիւն մը, վերջ տալու համար ոչ միայն գործադուլներուն, այլ եւ սնանկանալու դատապարտուած երկրի ընդհ. տնտեսութեան։

Մասնակի ձեռնարկները անբաւարար են դժգոհութիւնները սանձելու եւ վաղը երկիրը կրնայ գտնուիլ աւելի խոր եւ անդարմանելի աղէտի մը առջեւ։ Այդ աղէտը կրնայ յառաջ գալ ոչ միայն դժգոհ աշխատաւորութենէն, այլ եւ անոնց հետ եւ անոնցմէ աւելի փոքր առեւտրականներէն։ Այս վերջինները, որոնց գործը գլխաւորաբար աշխատաւորներու հետ է, անշարժութեանց դատապարտուած են, որովհետեւ գնողներու նիւթական կարողութիւնը ոչնչութեան հասնելու չափ նուազած է։

ՎԱՀԱԳՆ

ԿԸ ԽՆԴՐՈՒԻ յօդուածագիրներէ եւ թղթակիցներէ իրենց գրութիւնները գրել թուղթին մէկ երեսին վրայ եւ ընթեռնլի եւ մելանով։

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (15)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Դուրս բերելիք ապրանքն ալ անշան քանակութիւն մը չէ որ հեշտութեամբ կարելի լինի թագցնել, թէեւ տեղական ընկերները մեզ ապահովցուցին, որ երկու գիւղերու մէջ, որոնց անունները մերժեցին յայտնել, նախօրօք ապահով գաղտնարաններ պատրաստած են։ Այդ պահարանները ի հարկէ ժամանակաւոր բնոյթ ունին։

— Իսկ վերջէն ի՞նչ պիտի լինի,— հարցուց Դաւեանը,— չէ՞ որ այդ ապրանքը պէտք է փոխադրել Երկիր։

— Անկասկած, բայց ժամանակ մը վերջը, երբ կառավարութեան փնտռտուքը վերջ կը գտնէ։ Երբ դէպքը կը մոռցուի, գիտենք որ մեր աչալուրջ ոստիկանութիւնը շուտով կը մոռնայ, այն ժամանակ մեր սովորական միջոցներով գիւղէ գիւղ կը հասցնենք Զափուրի մօտ։ Անկէ անդին հեշտ է։ Կարեւորը այն է որ ձեռնարկը յաջողի։

—Անշուշտ կարեւորը գործի յաջողութիւնն է,— խօսք առաւ Վահանեանը, որ մեծ ուշադրութեամբ հետեւած էր Զանեանի տուած բացատրութեանը.— սակայն, հետաքրքիր եմ գիտնալ, թէ Գանձակեցի Վաղօն ի՞նչ կարծիք ունի գործի յաջողութեան մասին։ Խոշոր եւ պատասխանատու գործ մըն է, որ անյաջողութեան պարագային կրնայ շատ թանկ նստիլ մեր վրայ։ Ես քիչ սկեպտիկ եմ տեղական ընկերներու գործնականութեան նկատմամբ։ Անշուշտ վստահելի եւ նուիրուած մարդիկ են, բայց այդքանը չի բաւեր. հարկաւոր է ղեկավար, փորձառու եւ հեռատես միտք մը գործին ընթացք տալու։

Ալեքսանդրապոլի ձեռնարկի քննութեան ընթացքին, Պաստամեանը կը յէր աչքերը խուփ։ Կը թուէր թէ քնացած էր։ Դալուկ, լայն դէմքին երբեմնակի ջղային թեթեւ կծկումները սակայն նշան էին, թէ ան մեծ ուշադրութեամբ կը հետեւէր ընկերներու յայտնած կարծիքներուն։ Հազիւ Վահանեանը խօսքը վերջացուցած էր, երբ Պաստամեանը մէկէն աչքերը բացաւ։ Թեթեւ ժպիտ մը կը խաղար դէմքին վրայ։ Դանդաղ, հազիւ լսելի ձայնով մը ըսաւ.

— Վաղօն երէկ վերադարձաւ Ալեքսանդրապոլ՝ վերջին պատրաստութիւնները տեսնելու համար։ Միհրդատի գտած երկու հայախօս յոյն ռմնադիրներն ալ հետը տարաւ։ Անոնք անհրաժեշտ են պատը ծակելու համար։ Ինծ ալ կը թուի թէ պատասխանատու ընկեր մը ճամբելու ենք տեղացիներուն օգնելու համար։ Այդ մէկը ճամբելու մասին կը խօսինք յետոյ։ Կարեւորը այն է, որ Վաղոյի կարծիքը այդ ձեռնարկի մասին դրական է. յաջողութիւնը ապահովուած կը համարի, եթէ վերջին պահուն անսպասելի փորձանք մը երեւան չելնէ, թէեւ հազիւ թէ այդ կրնայ պատահիլ։

— Իսկ եթէ պատահի,— մէջ ինկաւ Աբրահամեանը,— յետոյ ի՞նչ։

— Յետոյ այն որ չի յաջողիր,— ուսերը թափ տալով պատասխանեց Պաստամեանը՝ զարմացկոտ աչքերը յառած Աբրահամեանին.— Մենք քոմպալարի վաճառականներ չենք, որ կարողանանք կանխօրօք շահն ու վնասը ճշգօրէն կշռել։ Մեր բոլոր ձեռնարկներուն մէջ ռիսկը որոշ չափով մը իր բաժինը ունի։ Ադկէ չենք կրնար խուսափիլ։

Երբ Ալեքսանդրապոլի ձեռնարկի մասին Զանեանի զեկուցումն ու անոր յաջորդող խօսակցութիւնները վերջ գտան, ժամը առաւօտեան մէկը անցած էր։ Բայց ժողովականները որոշեցին մնացած հարցերն ալ քննել, եթէ պէտք լինի մինչեւ լուսաբաց նստելով, մանաւանդ որ Պաստամեանը, ինչպէս յայտնած էր նախօրօք, մէկ քանի օրէն պիտի մեկնէր կարեւոր գործով մը։

Յաջորդ նամակը Մուշի յեղափոխական մարմինէն էր, որ նոր հասած էր մասնաւոր սուրհանդակի միջոցով։ Երբ Զանեանը կարդաց լրացուց, այդ նամակը պատճառ դարձաւ երկար ու բուռն վիճաբանութեան մը։

Այդ գրութեամբ Երկրի յեղափոխական մարմինը կ'իմացնէր Թիֆլիսի ղեկավար շրջանին, թէ ամիս մը առաջ Կարսի շրջանի գիւղերէն մեկնած երեսուն ձիաւոր յեղափոխականները առանց դժուարութեան հասած էին Երկրի խորքը, մինչեւ Սասուն՝ աննկարագրելի ոգեւորութիւն մը առաջ բերելով հայ ժողովուրդի բոլոր խաւերուն մէջ։ Քաջալերուած այդ յաջողութենէն, Երկրի մարմինը կ'առաջարկէր աշնան, երբ գիշերները կ'երկարին, աւելի մեծ թիւով երկրորդ խումբ մը ճամբել, միեւնոյն ուղղութեամբ։

Ինչ խօսք որ ձիաւոր խմբի յաջողութեամբ տեղ հասնիլը մեծապէս ուրախացուց ներկաները։ Բայց միեւնոյն ձեռնարկի կրկնութիւնը շատերու համար կասկածելի կարելիութիւն մը համարուելուն՝ ընդդիմացան այդ առաջարկութեան։

Հակառակորդներու գլխաւոր պատճառաբանութիւնը հիմնուած էր այն տեսակէտին վրայ, որ այդ ձիաւոր խմբի մուտքը, որ անկարելի էր գաղտնի պահել, բերնէ բերան պիտի տարածայնուէր, եւ անշուշտ Թուրք կառավարութիւնը ոչ միայն պիտի իմանար, այլ եւ պիտի գիտնար, թէ ի՞նչ ճանապարհով անցած էր ձիաւոր խումբը, որ հազիւ վեց օրուան գիշերային ճամբորդութենէ մը վերջ հասած էր Սասուն։ Այդ պայմաններու մէջ թրքական սահմանամերձ զինուորական ուժերը, ինչպէս եւ քրտական աշիրէթները, աչալուրջ պիտի հսկէին այդ ճամբուն վրայ։ Հետեւաբար, բազմաթիւ խմբի մը մուտքը գրեթէ անկարելիութիւն մը պիտի դառնար այլեւս։ Հաւանական մեծ ընդհարում մը զօրքի եւ քիւրտ աշիրէթներու հետ, կրնար անցանկալի կերպով ծաւալիլ՝ մեծապէս խանգարելով յեղափոխական մեծ ձեռնարկի յաջողութիւնը, որու համար տարիներով Երկրի զանազան վայրերու մէջ զէնք, մթերք եւ կռուող ուժեր կեդրոնացնելով երկրի զանազան վայրերու մէջ։

Այս տեսակէտին հակառակ ժողովականներէն ոմանք կը պնդէին որ, քանի հնարաւորութիւն կայ, պէտք է նորէն փորձել նման մեծ խմբերու առաքումը զանազան ուղղութիւններով։ Գլխաւոր փաստարկութիւնը մեծ խմբերու կողմնակիցներուն այն էր, որ Թուրքիոյ նման երկրի մը մէջ, ուր բացարձակ կամայական իշխանութիւն մը սանձարձակ կը գործէ, կառավարութեան կողմէ թէկուզ կասկած մը բաւական է որ հալածանքները ծայրագոյն աստիճանի հասնին եւ պատճառ դառնան անսպասելի բռնկման մը։

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ԽՌՈՎԱՅՈՅԶ ՊԱՂԵՍՏԻՆԸ

— o —

ԵՐՈՒՍԱՂԷՄ, 18 մայիս (Յառաջ)· — Աւելի քան մէկ ամիս է որ Պաղեստին կ՚ապրի յուզումի մէջ: Հրեայ եւ արաբ ժողովուրդներ իրարու դէմ, արաբի ճիշդը Արաբը՝ երկրին բնիկ ժողովուրդը Հրէական ներգաղթին դէմ կ՚ըմբոստանայ անգլ· կառավարութեան դէմ:

Ծանօթ է Պալֆուրեան Ցայտարարութիւնը: Պաղեստին կը դառնայ հետզհետէ Հրէական Տուն: Արաբ ժողովուրդը սթափելով ինքզինք գտաւ արագ բրականութեան առջեւ, ամէն օր ներգաղթողներու թիւը կը բազմանայ եւ երկիրը 25 տարի յետոյ բոլորովին պիտի կերպարանափոխուի: Ապրիլ 14 կիրակին Եաֆա - Թէլ - Ավիվ պատահած միջադէպը լուցկին եղաւ կայծ տալու ամբողջ Պաղեստինի մէջ: Մօքերը արդէն բորբոքած էին ու բարունցան մոլեգնօրէն: Երկու կողմերէն կան բաւական մեռեալներ ու վիրաւորներ, կան նաեւ Արաբներէն աւելի քան 700 հոգի բանտին մէջ: Արաբ ազգ· կոմիտէն Երուսաղէմի մէջ կը վարէ ընդհ· գործադուլը եւ բողոքի արտայայտութիւնները անգլ· կառավարութեան դէմ: Ինքնաշարժի երթեւեկը թէ քաղաքներու մէջ եւ թէ դուրսը դադրած է, բացի հրէական հանրակառքերէ որոնք հսկողութեան տակ կը բանին մասամբ: Ռումբեր ու զէնքեր գործի վրայ են:

Արաբները կը պահանջեն հրէական ներգաղթին դադարումը միանգամ ընդմիշտ: Լոնտոն պատուիրակութիւն մը ուղեց Արաբներէն: Այս վերջիններ մերժեցին երթալ մինչեւ հոն: Անոնք միշտ կը պնդեն թէ իրենց պայմանները մինչեւ որ չընդունին, պիտի շարունակուի ներկայ վիճակը: Հրապարակը փակ է, գործերը կը կաղան: Քերքերու եւ գործատեղիներու հրկիզումը մեծ կորուստներ պատճառած է: Մարդու եւ նիւթական կորուստը մէկ ամսուան մէջ զգալի եղաւ եւ կառավարութիւնը 150 հազար սթերլին արտակարգ ծախքի ենթարկուեցաւ: Ճնշումներ եւ անօթութիւնը կը հետեւին:

Ինչո՞ւ սակայն այս բոլորը:

Լոնտոն ծրագիր մը ունի:

Պալֆուրեան Ցայտարարութիւնը: Ինչպէս պիտի գործադրուէր: Պարզինք երկու խօսքով: Մեծն Բրիտանիա կ՚ուզէ Պաղեստինի մէջ կազմել երկու պետութիւն· մէկը՝ հրէական, միւսը՝ արաբական: Այդ ծրագրին գործադրութեան դէմ է որ կ՚ըմբոստանայ արաբական կոմիտէն:

Արաբական աշխարհի համար անտանելի է հրէական պետութեան գոյութիւնը: Մարդպանութիւնը զինուորական ուժ բերաւ: Ինչպէս Երուսաղէմ նոյնպէս կարգ մը ուրիշ քաղաքներ պաշարման վիճակի ենթարկուեցան: Բայց ամէն օր դէպքեր անպակաս են, եւ զոհերը միշտ կ՚աւելնան:

Այս կացութիւնը պիտի շարունակուի, կը պնդէ արաբական կոմիտէն, որուն նախագահն է մեծ միւֆթին, Համ էմին էֆէնտի էլ Հիւսէյնի: Հրեաները եւս կը բողոքեն մարդպանութեան թէ խռովութեան դէմ պէտք եղած միջոցները ձեռք չառնուիր: Մարդպանը կը սպառնայ Մալթայի նաւերան ցուցնել արաբ վարիչներուն: Իսկ այս վերջինները կը պատասխանեն.

— Մենք կ՚երթանք Մալթա, սակայն հոս կան ուրիշներ, մինչեւ օրօրոցի մանուկը ...

Սրտաճմլիկ է խոնարհ խաւերուն տնտեսական վիճակը: Հայ արհեստաւորը եւ գործաւորը մատնուած են անտառութեան, չունենալով պահեստ դրամ, ոչ ալ ուտելիքի պաշար:

Գնահատելի է որ օգնութեան գործը ձեռնարկուեցաւ կարօտեալներուն համար: «Սիոն» կրթ· ընկ· նախաձեռնութեամբ կազմուեցաւ օգնութեան յանձնախումբ մը, որ հաց եւ այլ ուտելիքներ կը բաշխէ աղքատներուն:

Նոյնպէս հայ կաթոլիկ պատ· փոխանորդարանը անմիջապէս յանձնախումբ կազմելով, կարօտեալներուն կը բաժնէ հաց, ձաւար, բրինձ, շաքար, օճառ եւն·:

ԹՂԹԱԿԻՑ

ՀԱՅԱՍՏԱՆ

ՋՈՒՐ ՎԱՂԱՐՇԱՊԱՏԻՆ

— · —

Ճարտարագէտ Գ· Շիրմազան, որուն մէկ յօդուածը տուինք երէկ (Սեւանայ հովտին անջրդի հողերը ոռոգելու մասին), 4 Մայիսի թիւով կը գրէ Խորհ· Հայաստանի մէջ, այս անգամ Վաղարշապատի ջուրի հոգերուն մասին·—

Վաղարշապատի շրջակայ գիւղերը բոլորովին ջրազուրկ էին եւ կ՚օգտուէին միայն Ֆրանգանոց գիւղի մօտ Քասախ գետէն հոսող ոռոգման բաց առուներէն: Հասկնալի է որ երկար տարածութեան մը վրայ բաց առուներով հոսող ջուրը կ՚աղտոտի, կը վարակուի եւ խմելու համար բոլորովին անպէտ կը դառնայ: Բնակչութեան համար չափազանց ծանր վիճակ կը ստեղծուէր մանաւանդ ամառնային տաքերուն, համաճարակ մշակութեան եւ բերքի հաւաքման աշխատանքներու շրջանին: Ուստի խմելու մաքուր ջուրի խնդիրը Վաղարշապատի համար դարձեր էր անյետաձգելի խնդիրներէն մէկը:

Այդ կարեւորագոյն խնդիրն է, որ լուծեցին Վաղարշապատի հողագործները եւ գիւղացիները, մայիս 2ին բանալով Վաղարշապատի շրջանային ջրմուղը: Արագածի ստորոտը երեւան հանուած են քանի մը աքանչելի, քաղցրահամ աղբիւրներ, — Սաղմոսավանքի, Նազրվանի, Թաքիայի, Բիւրականի եւ այլ աղբիւրները, որոնք սակայն լայն չափով չէին օգտագործուիր խմելու համար, մինչեւ այդ աղբիւրներուն մօտակայ կարգ մը գիւղերը դարերէ ի վեր մաքուր ջուրի ծարաւ կը զգային: Ահա այդ աղբիւրներէն Սաղմոսավանքէն կը սկսի Աշտարակի ջրմուղը, իսկ Թաքիայի աղբիւրներէն՝ Վաղարշապատի ջրմուղը:

Վաղարշապատի նոր բացուած ջրմուղը կը հիմնուի այն հաշիւով որ ջուր մատակարարէ ոչ միայն շրջանային կեդրոնին, այլ եւ շրջանի 21 գիւղերուն եւ Աշտարակի շրջանի 2 գիւղերուն:

Մայիս 1ին աւարտեցան առաջին հերթի աշխատանքները, — մայր գիծը եւ եօթը գիւղերու ճիւղաւորումները (Հախս, Ֆրանգանոց, Այարլու, Գրամփա, Մուղան, Վ· Այնալու, Աղաւնատուն):

Այս տարի մինչեւ աշունը ջուր կը ստանան նաեւ միւս գիւղերը: Շրջանի աշխատաւորութիւնը այդ աշխատանքներուն տրամադրած է 14.000 բանուորական - օր եւ 820 սայլ-օր շինանիւթ փոխադրելու համար: Շինութեանց համար պետութիւնը յատկացուցած է 450.000 րուբլի: Աշխատանքները կը ղեկավարէ երիտասարդ ճարտարագէտ Դուրգէն Փահլեւանեան:

Ջրմուղին շինութեան մեծ օժանդակութիւն ցոյց տուած են Աղջաղալայի, Ղզնաուզի, Ֆրանգանոցի, Մուղանի, Վաղարշապատի, Սամաղարի եւ այլ գիւղերու աշխատաւորները:

Մայիս 2ին Վաղարշապատի մէջ Շահումեան հրապարակին վրայ հաւաքուեցան շրջանի աշխատաւորները՝ տօնելու իրենց յաղթանակը, դիտելու շատրուանները, խմելու նոր ջրմուղով հոսող Արագածի աքանչելի ջուրը: Վաղարշապատի ջրմուղին բացման ներկայ էին Ա· Խանջեան, Ա· Գուլոյեան, Խ· Մուղդուսի, Ա· Եղիազարեան, Վ· Մամիկոնեան, Եաղուբեան եւ ուրիշներ:

Մ· Մարգարեան, յանուն տեղւոյն իշխանութեան, բացաւ Շահումեանի արձանին եւ ջրմուղին կրկնակ բացման նուիրուած հաւաքոյթը: Խօսեցան Ա· Գուլոյեան, Գ· Պետրոսեան, Գ· Շիրմազան, եւ ուրիշներ:

ԲԱՆՈՒՈՐ ԱՐՈՒԵՍՏԱԳԷՏՆԵՐԸ

— · —

Մայիս 1—3, Երեւանի մէջ տեղի ունեցաւ հետաքրքրական ողիմպիական մը, — մայրաքաղաքին բոլոր գործարանները եւ արհեստանոցները ցոյց տուին իրենց շնորհքը, ինչպէս կ՚ըսուի: Ամէն գործարան կամ արհեստանոց ունի իր երգչախումբը, կամ նուագախումբը, կամ պարախումբը, որուն անդամները առնուած են գործարանին օժտուած բանուորներէն: Ահա այս շնորհալի արուեստագէտներն էին, 700 հոգի, որ ցոյց տուին իրենց տաղանդը, մայիսի սկիզբը: Հանդիսատեսները կը հաշուեն 6000:

Այս ողիմպիականին մէջ փայլեցան Արարատ գործարանին բանուորներէն Ս· Գէորգեան եւ Մ· Համբարձումեան իրենց երգեհոնիկով, փայտագործարանին բանուորներէն Բաղխուդէ՝ իր կիթառով: Ուշադրութիւն գրաւեցին նաեւ Պախումովա (Արարատ գործարան) եւ Վ· Կիրակոսեան (տպարան) իրենց պարերով, Գ· Խչոյեան (պահածոյի գործարան), Տուլինովա (ձէթ-օճառի գործարան), Թրքուհի մը՝ Սաֆար - Նաճիֆա եւ ուսուցչուհի Դուրինեան իրենց ժողովրդական երգերով:

Դիպրոցական երգչախումբ մը, երաժշտագէտ Կարօ Զաքարեանի ղեկավարութեամբ, երգեց Ս· Մելիքեանի Թըլկըռնոսն, Պիլիպին, Կարս - Մուրգայի Վարդ կօշիկս, Ա· Տէր Ղեւոնդեանի Զան Ադրբէջան: Փողեստի արժանի էին նաեւ Արարատ գործարանի փողային նուագախումբը, պահածոներու գործարանին պարախումբը, ձէթ - օճառի գործարանին երգչախումբը:

Արհեստական ձգախէժի գործարանին բանուորները բեմադրած էին Դիպլոմատները, Ելիզաւատական բանուորները՝ Վեց սիրելիները, ձէթ - օճառի գործարանին բանուորները՝ Զար Ոգին:

Այս ողիմպիականը ցոյց տուաւ որ նախ Երեւանի գործարանին մէջ մեծ թիւ մը կը կազմեն տաղանդ ունեցող բանուորները, եւ յետոյ բանուորներուն մէջ բաւական զարգացած է գեղարուեստական ճաշակը:

Ողիմպիականին թերութիւնն այն էր, որ երգչախումբերը կամ նուագախումբերը կ՚երգէին ու կը նուագէին երբեմն հին, երբեմն ալ գռեհիկ երգեր ու եղանակներ: Շատ դէչ տըպաւորութիւն ձգեց նաեւ այն, որ կարգ մը պատանեկան երգչախումբեր կոկորդ կը պատռէին երգելու ատեն, հաղարումէկ ծամծռութիւններ ընելով միաժամանակ:

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՑՉԱԿԱՆ ԺՈՂՈՎԸ

— · —

ՄԱՐՍԷՅԼ. — Մայիս 24ին գումարուեցաւ Կ· Խաչի Մարսէյլի շրջանի ներկայացուցչական ժողովը, իր դարմանատան մէջ:

Ժամանակին ներկայ էին բոլոր պատգամաւորները, 28 հոգի որոնց դէմքին վրայ կը շողար օգտակար գործունէութեան մը գոհունակութիւնը:

Ահա ամփոփումը տեղեկագիրներուն·—

Պուլվար Օտտօ - Լա Քրոտի մասնաճիւղը կազմուած է տարի մը առաջ եւ ունի 51 անդամուհիներ: Կազմակերպած է երկու դասախօսութիւն: Անդամավճարներէ, նուէրներէ եւ դանազան ձեռնարկներէ գոյացուցած է 4204.90 ֆր·, իրենց յարաբերութիւնները եղած է համերաշխ ուրիշ մասնաճիւղերու, մանաւանդ Թաղականներու հետ: Դպրոցին օգնած են հազար ֆրանքով, չքաւոր հիւանդներու եւ դարմանատունին 1333.90 ֆր· իսկ այսօր պատրաստ դրամ ունին 1861 ֆր·:

ՍԷՆ Լու. — Այս մասնաճիւղը կազմուած է 7 օգոստ· 1935ին, 25 անդամներով: Այսօր կը հաշուեն 36 հոգի: Թէյասեղան մը սարքելով եւ պարահանդէս մը կազմակերպելով գոյացուցած են 2213 ֆր·: Իրենց յարաբերութիւնը եղած է բարւոք Թաղականութեան հետ, օժանդակած են դպրոցին պահելով երկու սաներ: Երեք անկար հիւանդներ խնամած են վճարելով անոնց բժիշկներու այցելեինը եւ դեղերու դրամը: Նոյնպէս օգնած են կեդրոնի դարմանատան, իսկ Զաոնկի եւ Նոր Տարուան առթիւ Քոնսէփսիոն հիւանդանոցի հայ աղքատ հիւանդներուն բաժնած են երկու հարիւր (200) ֆրանք, իբրեւ պտուղի դրամ: Այսօր պատրաստ ունին 1103 ֆրանք:

ՍԷՆ - ԺԵրոմ. — 4—5 ամսուան կեանք մը ունի այս մասնաճիւղը: Առաջին օրը ունեցաւ 24 անդամներ, իսկ այսօր կը ներկայանան 45 հոգիով: Ունեցած է գնահատելի գործունէութիւն, հակառակ զանազան չկամութեանց: Այս մասնաճիւղը եւս ունեցած է երեք օգտակար դասախօսութիւններ եւ գոյացուցած է 947 ֆր·: Բժշկ· խնամք տուած է գորգի գործարանին մէջ գտնուող աղքատ ընտանի մը մանուկին, նոյնպէս Լէ Օ՚Օլիվ բնակող ընտանիքի մը հօր վճարելով թէ այցեինները եւ թէ դեղերու դրամը: Օգնած են դարմանատուն եւ ապա Զաոնկի առթիւ ժողովուրդէն հաւաքած են 450 հաւկիթ, նոյնքան «չէօրէկ» եւ երեք հաւ, որոնք բաժնուած են տկիններ Ա· Շալճեանի եւ Ա· Քիթապճեանի ձեռքով, Քոնսէփսիոն հայ եւ օտար անկար հիւանդներու: Այսօր պատրաստ ունի 548 ֆ·:

Ամէնէն վերջը ատենապետուհի տիկ. Տիրուհի Սէքէնկիլեան տուաւ կեդրոնի զեկոյցը: Կ՚ամփոփեմ կարեւոր մասերը, — Տարի մը առաջ երբ վարչութիւնը գործի գլուխ կ՚անցնի, իր առաջին մտահոգութիւնը կ՚ըլլայ դարմանատուն մը հաստատելու դժուարին հարցը: Նախապէս հայ բժիշկները անխտիր բոլորն ալ կը շնորհաւորեն այս գաղափարը եւ կը խոստանան օժանդակել: Երբ հազար ու մէկ ճիգերով ու զոհողութիւններով սրահը կը վարձուի եւ կարգը կուգայ գործնական աջակցութեան, ոչ մէկ բժիշկ յանձն կ՚առնէ շաբաթը մէկ ժամ զոհել աղքատ հայ հիւանդին համար ու վերջապէս Տոքթ· Արզուեանին կը յանձնուի դարմանատան բժիշկի պաշտօնը անշուշտ որոշ վճարումով մը:

Օգտուելու համար Ֆրանսական բարեսիրական կառավարութենէն եւ բարենպատակ միութիւններէն, վարչութիւնը կարճ ժամանակի մէջ պաշտօնապէս վաւերացնել կուտայ Կ· Խաչի Մարսէյլի մասնաճիւղը եւ կը դիմէ երեսփոխան ու քաղաքապետ Պ· Թասոյի, խնդրելով պատւոյ նախագահութիւնը: Պարոն քաղաքապետը իր փոխանորդի բերնով կը խոստանայ ոչ միայն պատւոյ նախագահութիւնը ստանձնել, այլ եւ արդիւնական կահաւորումով մը օժտել դարմանատունը եւ հոգալ ամբողջ դեղերը, պայմանաւ որ սրահը ըլլայ Կ· Խաչի սեփականութիւն եւ հեռու Տօմինիքէն փողոցէն: Վարչութիւնը նամակներով օժանդակութիւն խնդրած է նաեւ Utilité Publiqueէն, ինչպէս եւ քանասուն մեծ գեղագործարաններէ եւ բազմաթիւ ֆրանսացի բժիշկներէ:

Վերջիններէն չատեր գնահատելով ձեռնարկը, ղրկած են ծրարներով դեղեր, մանաւանդ մէկը որ չուզեր յայտնել իր անունը, ղրկած է 68 կտոր արժէքաւոր դեղեր: Այսպէս ուրեմն ֆրանսացի բժիշկներու օժանդակութեամբ եւ ապա թէ կեդրոնի եւ թէ շրջանի մասնաճիւղերու 212 խաչուհիներու ջանքերով կը պահէին դարմանատունը: Մինչեւ այսօր ունեցած են 314 հիւանդներ: Պօմոնի «Վարանդեան» սրահին մէջ կը տօնեն «Մանուկներու Օր»ը ստեղծելով խանդավառութիւն եւ համակրութիւն Կ· Խաչի շուրջ: Կը տօնեն նաեւ «Կ· Խաչի Օր»ը ֆրանսացի ընկերվարականներու կինբաժնին հետ, պատւոյ նախագահութեամբ քաղաքապետ Պ· Թասոյի եւ նախագահութեամբ յայտնի ընկերվարական Պ· Ֆէյքի եւ ներկայութեամբ նորընտիր երեսփոխան Պ· Տալիմաս եւ ուրիշ կարեւոր անձերու, որոնք հրապարակաւ կը խոստանան բարւոքել Հայերու կեանքը:

Մասնաճիւղի վարչութեան կարեւոր գործերէն մէկը եղած է 21 տարեկան Թօքախտաւոր երիտասարդի մը փրկութիւնը: Դարմանատունը կանոնաւոր կերպով պահելէ եւ ընթացիկ բազմաթիւ ծախքեր հոգալէ վերջ, Մարսէյլի մասնաճիւղը իր սնտուկին մէջ պատրաստ ունի 5200 ֆրանք:

Այս զեկոյցներէն վերջ ժողովը դրաղեցաւ տարեկան պատգ· ժողովի օրակարգով եւ պատրաստեց համապատասխան բանաձեւեր: Այս առթիւ որոշուեցաւ ուժ տալ «Հայ - Բոյժ»ի տարածման եւ սան - սանուհիներու կազմութեան:

Ս· Միլտոնեան

ՕՐ· ԽՕՖԷՆԻ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ
եւ
ԿԱՐԳԻՍ ԽԱՆՋԵՐԵԱՆ
Ամուսնացած
24 Մայիս, 1936 Փարիզ

ԵՐԳԱՀԱՆԴԷՍ

— o —

ԼԻՈՆ, 24 մայիս. — Երիտասարդ եւ բաժիչտ Պ· Ալեքսիս Մելքոնեան Լիոնէն մեկնելուն առթիւ հրաժեշտի երգահանդէս մը սարքած էր 23 մայիս շաբաթ երեկոյեան, 3րդ թաղ· սրահին մէջ: Կը մասնակցէին հայ եւ ֆրանսացի կարող ուժեր: Ցայտագիրը գեղեցիկ փունջ մըն էր, յօրինուած Սպենդիարեանի, Կանաչեանի, Կոմիտաս վրդ·ի, Ա· Տէր Ղեւոնդեանի, Մելքոնեանի ինչպէս նաեւ օտար երաժշտագէտներու ստեղծագործութիւններէն որ պատիւ կը բերէր կազմողին:

Լարաւոր նուագախումբ մը նուագեց «Հովուական շարք»ը Ա· Մելքոնեանի, որուն «Կարաւան»ը եւ «Շուրջպար»ը եւ Սպենդիարեանի «Ընդէլի»ն եւ «Հիճազ»ը ջերմօրէն ծափահարուեցան: Իրենց կարեւոր մասնակցութիւնը բերած էին Պ· Վահրամ Զանտրեան եւ Օր· Մով· Տէր Պետրոսեան: Առաջինը անհանգիստ ըլլալով երգեց միայն «Զմեռն անցաւ»ը, իսկ Օր· Մովինար իր երգած ութ կտոր երգերով ինքզինք գերազանցեց, — ինչպէս կ՚ըսեն: Մանաւանդ Ա· Տէր Ղեւոնդեանի «Հէյ ձեզ եմ երգում»էն վերջ հանդիսականներու հոգին փոթորկուեցաւ եւ բուռն ծափերու տակ օրիորդը հարկադրուեցաւ երգել նաեւ «Միրանի ծառ»ը: Կը մասնակցէին մանաւանդ ընտանիկ երիտասարդներ Պ· Ֆէր հաւուեան, որ ինչպէս կ՚իմանամ՝ քառասուն քիչ հեռու վայրէ մը կուգայ Լիոն, երգի հետեւելու համար, ինչպէս եւ Պ· Ալեքսիան, ծանօթ Լիոնի հասարակութեան: Գեղեցիկ ներդաշնակութիւն մը կը կազմէին Տիկ· Վիւյեար, վարպետ եւ դաշնակ թաւջութակահարուհին, Օր· դաշնակահարուհին եւ ջութակահար Մելքոնեան, ճարտարօրէն ընկերակցելով երգերուն:

Դադարի ընթացքին Պ· Մելքոնեան Լիոնի մէջ ունեցած իր ութ տարուան երաժշտական գործունէութեան ամփոփ պատկերը տալով, շնորհակալութիւն յայտնեց ներկաներուն եւ թելադրեց ուժ ու նեցուկ հանդիսանալ այն խոստմնալից երիտասարդներուն, որոնք ամէն նեղութեան կուրծք տալով հայ արուեստի հուրը վառ կը պահեն իրենց մէջ: Այս խօսքերուն վրայ Պ· Վ· Զուլքէրեան ինքնաբուխ քանի մը խօսքեր ուղղեց ներկաներուն եւ մասնաւորաբար Մելքոնեանին, եղբայրաբար գնահատելով անոր ճիգերը: Գեղեցիկ ծաղկեփունջեր նուիրուեցան Օր· Մովինարին եւ Պ· Մելքոնեանին:

Մելքոնեանի մեկնումով (Փոոտօ) Լիոնի հայկական բեմը որոշ արժէք մը կը կորսնցնէ, անշուշտ պահելով բոլոր համեմատութիւնները:

Իրեն կը մաղթենք բարի ճանապարհ եւ նոր յաջողութիւններ:

Ա· Հ·

ԿԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ (1919 - 1921)

— o —

Ամէն ոք իր բախտին հետեւելով հեռացաւ, իր գլուխը պահելու համար: Մօտ 5—10 օր թափառեցանք Արագածի Սասունցիներու գիւղերուն մէջ, անստոյգ, թշուառ կեանք մը ապրելով, անստոյգ անոր համար որ դեռ հաստատ կերպով ստուգուած չէր թէ օրուան խորհրդային կառավարութիւնը ինչ վերաբերմունք ցոյց պիտի տար իր դէմ կռուողներուն եւ մանաւանդ նախկին բանակէն մնացած եւ իրենց աքսորած կարաւանէն փախստականներու հանդէպ: Մեծամասնականներու խորամանկ ու դաւադրական նենգումները եւ շնորհած հանդարտութիւնը շատ տեսած էինք: Անոնք այդ միջոցներով շատ անգամ կասկածելիները իրենց ցանցին մէջ կը ձգէին:

Իմ վիճակս յուսահատական էր, նախ որ, Թրքահայ էի եւ Թրքահայերը, ինչպէս քանիցս կրկնած եմ, ամէնէն թշնամի տարրը կը նկատուէին մեծամասնականութեան: Երկրորդ՝ ծառայած եմ Սեպուհի զօրամասերուն մէջ, որոնք քանի մը առիթներով կռուած են խորհրդային ուժերուն դէմ, երրորդ՝ սպաներու աքսորէն փախած եւ եկած փետրուարեան ապստամբութեան մասնակցած եմ: Այս պարագաներէն մէկնումէկը եթէ հաստատուէր, վիճակս շատ դէշ էր: Այս մտահոգութեամբ անհրաժեշտ ձեւափոխութեան մէջ մտնելով, ժամանակ մը եւս աննպատակ սկսայ թափառիլ շրջակայ հայ գիւղերուն մէջ, միշտ ծանօթներէ հեռու պահելով ինքզինքս:

Արտաքին երեւոյթս խեղճ գաղթականի մը վիճակն ունէր:

Գաղթական կը նկատուէին Թրքահայ այն զանգուածները, որոնք յետին աղքատութեան մէջ պատառ մը հացի համար գիւղէ գիւղ կը թափառէին:

Հակառակ բոլոր զգուշութիւններուս, դժբախտ օր մը հայ մեծամասնական զինուորի մը ցուցմունքին վրայ Արագածի գիւղերէն մէկուն մէջ ձերբակալուեցայ հետեւեալ պարագաներու տակ. — Ես եւ հայ զինուորը քանի մը օրէ ի վեր տան մը մէջ կ՚ապրէինք· ան կը վայելէր տանտիրոջ ընտանիքին հիւրասիրութիւնը, իսկ ես գրեթէ անկոչ եւ արգահատելի հիւր մը եղած էի: Ընկերակիցս Ալեքսանդրոպոլի գիւղերէն էր, կոշտ ու կոպիտ մէկը, բայց իբրեւ մեծամասնական զինուոր եւ լենինեան ու մարքսեան վարդապետութեան ջերմ պաշտպան, ընկերվարական խնդիրներու շուրջ կարծիքներ կը յայտնէր եւ զիս լուսաբանել - համոզելու առաքելութիւնը յանձն առած էր: Խեղճ զինուորը այնքան կը հասկնար այդ վարդապետութիւններէն՝ որքան ուղտը կրնար հասկնալ դերձակութենէն: Սակայն խեղճ զինուորը մէկ բան լաւ սերտած էր. — Հայհոյել Դաշնակներուն: Մեր խօսակցութիւնը խորացաւ եւ ստիպուեցայ քանի մը անհրաժեշտ ճշգումներ ընել: Գիծէն դուրս ելած էի, ետ դառնալ անկարելի էր: Զինուորը զարմացած էր, մէկ մը զիս կը չափչփէր գլխէս մինչեւ ոտներս եւ կը գտնէր որ խեղճ գաղթական մըն եմ· մէկ ալ յայտնած մտքերուս ուշադրութիւն կ՚ընծայէր, հանելուկի մը առջեւ կը գտնէր ինքզինքը:

— Ընկեր, դուն այդ տեղեկութիւնները ուսկի՞ց եւ ե՞րբ սորված ես, ըսաւ:

— Ես մօտ տարի մը Հաշտարխան ապրած եմ եւ հոն ամէն օր մեծամասնական քարոզութիւններ լսած եմ:

Լռեց զինուորը եւ քանի մը բոպէ յետոյ դուրս գնաց: Կէս ժամ վերջը երկու սուինաւոր զինուորներու հետ գալով զիս առաջնորդեց գիւղի մեծամասնական կոմիսարին քով, որ երիտասարդ մէկն էր: Հայ մը որ կէս ռուսերէն եւ կէս հայերէն խառնուրդ լեզու մը կը խօսէր, բաւական ամբարտաւան դէրք մը բռնելով մօտեցաւ ինծի եւ հարցուց·

— Ձեր ինքնութիւնը հաստատող որեւէ փաստաթուղթ ունի՞ք:

— Այո, ընկեր կոմիսար, ունիմ, ահաւասիկ եւ ունեցած փաստաթուղթս երկարեցի իրեն:

Մանրակրկիտ աչքէ անցուց թուղթերս եւ ապա դառնալով ինծի·

— Որքա՞ն ատեն է որ Հաշտարխանէն հոս եկած էք:

— Մօտ վեց ամիս է:

— Ի՞նչ գործերով կը թափառիք այս կողմերը·

— Նախկին բարեկամներ ունէի այս կողմերը, եկայ զանոնք գտնելու· անոնցմէ տասը տարի է բաժնուած էի, շատ փնտռտուքներ կատարեցի, սակայն չկրցայ գտնել: Պիտի վերադառնամ Երեւան, պարագաներուս մօտ:

Այս ամէնը ընկեր կոմիսարը հալած իւղի պէս կուլ տուաւ, հաւատաց եւ արձակեց զիս, նոյն իսկ յանդիմանելով զիս անհանգստացնող զինուորը:

Իմ տարիքիս, հասակիս համապատասխան այդ թուղթերը ունէի դըպանս այն օրէն ի վեր, երբ սպաներու աքսորի կարաւանէն փախուստ տըւած էի: Քանի մը առիթներով այդ թանկագին փաստաթուղթը կեանքս ազատեց եւ նոյն իսկ անոր շնորհիւ կրցայ օր մըն ալ Հայաստանի սահմանէն դուրս ելլել:

Արագածի գիւղերուն մէջ ապրուստը անտանելի եղած էր, հաց ճարելու միջոցներէն բոլորովին զրկուած էի: Գրեթէ խոտ ճարակելով կ՚ապրէի եւ օր մը վերջապէս որոշեցի ամէն գնով Երեւան դառնալ, պարագաներուս մօտ:

Թողուցի Արագածը եւ անցայ Աշտարակ գիւղը, մտայ էջմիածին եւ ապրիլեան գեղածիծաղ առաւօտ մը ինքզինքս գտայ Երեւանի մէջ: Այդ օրը քաղաքին մէջ արտակարգ եռուզեռ մը կար, մարդիկ խաղողի ողկոյզներու նման կախուած, մէկը միւսին ուսին վրայէն պատերու վրայ փակցուած ղէկրէտներ (հրամանագիրներ) կը կարդային: Մօտեցայ եւ հալած ու մաշած աչքերով սկսայ կարդալ զայն: Ուրախութեանս չափ ու սահման չըկար ... Ընդհանուր ներում բոլոր ապստամբներուն, փախստականներուն, խմբապետներուն, կռուողներուն, պահուածներուն, բոլորի՛ն, բոլորի՛ն, բոլորի՛ն ...

Զօրս կողմս աչք մը պտտցուցի, ինծի հետ Ռուսաստան աքսորուած սպաները տաք, տաք խօսելով քովէս կ՚անցնէին, մօտեցայ անոնց: Ճանչցանք զիրար, համբուրուեցանք, լացինք եւ շատ բան պատմեցինք իրարու: Աքսորականները բոլորն ալ ներսման արժանացած էին եւ կ՚երթային զինուորական կեդրոնը արձանագրուելու համար:

— Ես ալ կարո՞ղ եմ ձեզ հետ գալ:

— Ինչո՞ւ չէ, քանի որ դուն ալ մեզ հետ աքսորի կարաւանին մէջ կը գտնուէիր:

Բ· ՍԱՀԱԿԵԱՆ

եկամուտին մէկ չորրորդը՝ մէկ զաւկի, կէսը՝ երկու, եւ 60 առ հարիւր՝ երեք եւ աւելի զաւակներու համար: Անոնք որ չեն վճարեր սահմանուած օրապահիկը, կը դատապարտուին երկու տարի բանտարկութեան:

Պաղեստինի խռովութիւնները մեղմացան

Վերջին լուրերը որոշ մեղմացում կը ցուցնեն Պաղեստինի կացութեան մէջ: Կարեւոր դէպքեր չեն պատահած չորեքշաբթի օր: Միայն Եաֆայի մէջ ռումբ նետուած է, առանց մեծ վնաս պատճառելու: Արաբ ոստիկան մը դիպուածով սպաննեց արաբ գիւղապահ մը:

Չորեքշաբթի օր Հայֆա հասաւ անգլիական զրահաւոր մը, որ Միջերկրականի նաւատորմի հրամանատարին դրօշակիրն է: Այս ժամանումը մեծ ազդեցութիւն գործեց Պաղեստինի մէջ: Ծովակալը անմիջապէս տեսակցութիւն մը ունեցաւ Հայֆայի քաղաքապետին հետ: Աղեքսանդրիայէն անգլիական նոր զինուորներ նաւ նստան, Պաղեստին երթալու համար:

ԶԱՆԱԶԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ԳԵՐՄԱՆԻԱ ԵՒ ԼԵՀԱՍՏԱՆ կ'աշխատին իրենց ազդեցութեան շրջանակին մէջ առնել Եուկոսլավիան: Այս ծրագրին հետ կապ ունի Լեհաստանի արտաքին նախարարին այցելութիւնը, որ տեղի ունեցաւ առջի օր: Նախարարը ջերմ ընդունելութիւն գտաւ Պելկրատի մէջ: Լեհաստանի եւ Եուկոսլավիոյ արտաքին նախարարները այս մասին խորհրդակցած են, արդէն, Ժընեւի մէջ եւ այժմ կ'ուզեն աւելի խորացնել ծրագիրը:

ԱԶԳԵՐՈՒ ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԵԱՆ յունիս 15ի գումարման առթիւ, իտալական կառավարութիւնը կը սպասէ որ պատժական տնօրինութիւնները ջնջուին: Հակառակ պարագային, Մուսոլինի նոր անակնկալ մը պիտի ստեղծէ, իր արտաքին քաղաքականութիւնը յարմարցնելով Գերմանիոյ հետ: Արդէն շատ կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցած է այս մասին, գլխաւորաբար Հռոմի գերման դեսպանին հետ:

ԼէՕՆ ՊԼՈՒՄ կը շարունակէ իր խորհրդակցութիւնները, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Կը հաստատուի թէ նոր վարչապետը ոչ միայն նախարարական կամ մասնագիտական պաշտօն մը պիտի յանձնէ Տիկ. Ժոլիօ-Քիւրիի, այլեւ «Կիներու Ազգ. Խորհուրդ» մը պիտի կազմէ, իբրեւ խորհրդական դահլիճին:

Արմատական կուսակցութիւնը Պ. Էռիոյի թեկնածութիւնը դրած է, երեսփ. ժողովի նախագահութեան համար:

ՈՒԹ ՏԱՐԻ ԹԻԱՊԱՐՏՈՒԹԵԱՆ ԴԱՏԱՊԱՐՏՈՒԵՑԱՒ, Կոպլէնցի մէջ, (Գերմանիա), Ֆրանչիսկեան «հայր» մը, Լէօ Ձիկլ կամ Պերնարտ Շթոյնհօրֆ, որ տարիներով սովորութիւն դարձուցած էր լլկել դպրոցական մանուկներ եւ միաբանութեան երիտասարդ անդամները: Ընդհ. դատախազը իր ճառին մէջ յայտարարեց թէ Գերմանիոյ վանքերուն մէջ հաստատուած 500 Ֆրանչիսկեան կրօնաւորներուն կէսէն աւելին վարակուած են այս մոլութեամբ: Տակաւին պիտի դատուին 275 «հայրեր» եւ «եղբայրներ», նոյն ամբաստանութեամբ: Այս յայտնութիւնները ծանրապէս վարկաբեկած են Գերմանիոյ կաթոլիկ եկեղեցին եւ Ֆրանչիսկեան միաբանութիւնը:

« ՔՈՒԻՆ ՄԷՐԻ », Անգլիոյ «Նորմանտիա»ն, չորեքշաբթի օր ճամբայ ելաւ դէպի Ամերիկա, կտրելու համար արագութեան մրցանիշը: Քարափին վրայ խռնուած էին 250,000 հոգի, երբ շոգենաւը խարիսխ վերցուց: Քսան տարիէ ի վեր, արագութեան մրցանիշը կը պահէր «Մաւրիտանիա», (4 օր, 10 ժամ, 41 վայրկեան): Յետոյ եկաւ գերմանական «Պրէմէն»ը (4 օր, 16 ժամ, 43 վայրկեան): 1933ին իտալական «Ռէքս»ը շահեցաւ մրցումը (4 օր, 13 ժամ, 58 վայրկեան), իսկ անցեալ տարի՝ «Նորմանտիա»ն (4 օր, 3 ժամ, 2 վայրկեան):

ՇԱՐԼ ՄՈՐԱՍ, «Աքսիոն Ֆրանսէզ»ի աւագ խմբագիրը, որ նախ չորս, յետոյ ութ ամիս բանտարկութեան դատապարտուած էր, իբրեւ սպանութեան դրդիչ, վերաքննութեան դիմած ըլլալով, առաջին վճիռը վերածուեցաւ երեք ամսուան: Երկրորդը դեռ նոր պիտի քննուի:

ԱՏՏԻՍ - ԱՊԷՊԱՅԷՆ կը հեռագրեն թէ ամէն օր ցեղապետներ կը ներկայանան իտալական իշխանութեանց, հպատակութիւն յայտնելով: Զէնքերու հաւաքումը կը շարունակուի ամբողջ երկրին մէջ:

ԻՏԱԼԱԿԱՆ առաջին թերթը լոյս տեսաւ Ատտիս Ապէպայի մէջ, մայիս 26ին: Նոյն օրը մարաջախտ Պատոլլիօ ճամբայ ելաւ դէպի Հռոմ:

ՄԵՌԱԾ ԿՆՈՋ ՏԱՊԱՆԱՔԱՐԸ ԾԱԽԵԼՈՎ, նոր կնիկ մը առնելու ձեռնարկած էր Սերպ մը, Աչիմ Կավրիլովիչ, Պելկրատի մէջ: Նոր նշանածը խորապէս վրդովուած, մերժեց ամուսնանալ եւ ամէն բան ջուրը ինկաւ: Աչիմ հարսնիքի դրամ չունենալով, գերեզմանատան պահապանին հետ համաձայնած եւ առաջին կնոջ տապանաքարը ծախած էր:

ՑԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

— . —

Հ. Յ. Դ. Անիէռի Արամ ենթակոմիտէն իր խորին ցաւակցութիւնները կը յայտնէ ընկեր Գրիգոր Մերճանովի, իր տիկնոջ՝ ողբացեալ ԱՆՆԱՅԻ դառնակսկիծ մահուան առթիւ:

✕

Պ. Պ. Գրիգոր Յակոբեան, Գառնիկ Յովհաննէսեան, Վազգէն Անդրէասեան, ինչպէս նաեւ Հ. Մ. Ը. Մ.ի Ֆրանսայի շրջանի բոլոր սկաուտները իրենց խոր ցաւակցութիւնները կը յայտնեն միութեան վեթերան անդամ Պ. Գրիգոր Մերճանովի, իր տիկնոջ դառնաղէտ մահուան առթիւ:

Le Gérant: H. STEPHAN
Imprimerie A. DER (AGOPIAN)
17, Rue Damesme, PARIS (13)

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Պատ. Միութեան ընդհ. ժողովը 31 Մայիս, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, նոր Ակումբին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ ենթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, այս կիրակի ժամը 3ին, ընկ. Յովհաննէս վարոեանի սափրիչի խանութին մէջ, Գանփանեը Ֆրէզ: կարեւոր օրակարգ, պարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՊՕՄՕՆԻ (Մարսէյլ) Զաւարեան ենթակոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ Վարդգէս, Նիկոլ, Վարուժան եւ Շահրիկեան խումբերը, վաղը շաբաթ երեկոյ ժամը 8ին, սովորական հաւաքատեղին: Օրակարգ զեկոյց ներկայացուցչական ժողովի, բացակաները նկատի կ'առնուին:

ՎԱԼԱՆՍԻ կոմիտէն ընկերական ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8ին, Սիամանթօ ակումբին մէջ:

ԼԻՈՆԻ վարանդեան կոմիտէն ընդհանուր ժողովի կը հրաւիրէ բոլոր ընկերները, այսօր, ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին, 181 Cours Lafayette, Զարդարեան գրադարանին մէջ:

ՍԷՆ-ԼՈՒԻ (Մարսէյլ) Ակնունի ենթակոմիտէի անդամական ընդհանուր ժողովը, այսօր ուրբաթ երեկոյ ժամը 8.30ին:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ Նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆի

Վաղը, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-Ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մեթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (Նախագահ կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քարտուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին).

կը խօսին՝ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Նախագահ Հ. Կ. եւ Մարտիկներու Միութեան)

Ողջերթներ Հայ Միութիւններու կողմէ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

Կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ՍԻՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Դաշնակով կ'ընկերակցին Mlle DJAMBAZ & Mlle CORPOT

Կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները:

Ճաշ, թոմպոլա, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ

Մուտք՝ 5 ֆրանք:

ՍՈՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ.— Յունիս 7ին:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ, 3րդ Թաղապետարանի սրահին մէջ: Նախաձեռնութեամբ «Քրիստափոր-Ռոստոմ-Զաւարեան» խումբերու եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

կը նախագահէ ընկ. Ս. ԽՐԱՅԵԱՆ

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ա. Գ. Մելքոնեան (ջութակ), Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան եւ Պ. Վ. Զանոըեան (երգ), Օր. Հաճի-Պօղոսեան եւ ընկերներ Լ. Ալէմեան, Մ. Միրզէ (արտասանութիւն):

Հանդէսէն վերջ խնճոյք մինչեւ առաւօտ, 5 rue Bonnefoi:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

30 Մայիս, շաբաթ երեկոյ ժամը 8,45ին,

Պետական Թատրոնին վերնայարկը:

կ'երգէ Տիկ. Մարիամ Լուսինեան, կ'արտասանեն Մատթէոս Պըլըգեան, Ա. Խաչիկեան, ընկ. Կ. Քէհեաեան:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՌՈՄԱՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս

ՓՕՆ Տ'ՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— 1 Յունիս

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս

Նախաձեռնութեամբ Ավինեօնի «Մուրատ» խումբի, Քաֆէ Ֆիժոնիէի մէջ

կը նախագահէ ընկ. ԼԵՒՈՆ ՕՎԻԿԵԱՆ

կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին:

Դաշտահանդէս եւ ներկայացում

Ռոպէնսոնի պարտէզին մէջ, MAISON FIQUET

կազմակերպուած Հարաւայի շրջանի «Յառաջդիմասէրաց» միութեան կողմէ, ի նպաստ վարժարանին

Յունիս 7ին, առաւօտեան ժամը 10էն մինչեւ գիշերուան ժամը 10

ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ

Կը ներկայացուի Ե. Օտեանի եւ Մ. Կիւրճեանի ՉԱՐՇԸԼԸ ԱՐԹԻՆ ԱՂԱ ղեկավարութեամբ ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆի,

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԱՆԱԿՆԿԱԼՆԵՐ

Թատ եւ ռուսական նուագախումբ:

Անձրեւի պարագային ապահով մեծ սրահ:

Մուտք 3 ֆրանք:

Ճոխ պիւֆէ, դիւրամատչելի գիներով:

Հաղորդակցութեան միջոց.— Porte d'Orléansէն առնել 128 թիւ հանրակառքը, որ միայն երեք թիքէով ձեզ պիտի տանի մինչեւ Ռոպէնսոն, թէրմինիւս:

Դպրոցական հանդէս-դաշտահանդէս

կազմակերպուած Լա Վիսթի «Ազատ» մանկապարտէզի կողմէ

1 Յունիս, երկուշաբթի, Հոգեգալստեան տօնին օրը, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սէնթ Անտրէի «Պառ Պէլվէտէր»ի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը նախագահէ առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ եպիսկ.

Այս խիստ հետաքրքրական հանդէսին կը մասնակցին 30 երկսեռ մանուկներ, աեղի կ'ունենան արտասանութիւններ, մեներգներ, խմբերգներ, մանկական կատակերգութիւններ, կենդանի պատկերներ, պարեր եւլն.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍՆԻՔ—ՊՍԱԿ—ՊՍԱԿ

Մարզանք, պար եւլն.

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ) — ԹԻՒ (3)

ԱՆՁՐԵՒ

— o —

Թարգմ. ԱՐՄԷՆ Պ. — Հեղինակ՝ ՈՒ. ՍԸՄԸՐՍԷԹ ՄՈՀԸՄ

— Սակայն, Սպիտակ ժողովուրդին մօտ՝ խնդիրը կը տարբերի, շարունակեց Տիկին Տէյվիտսըն, թէեւ, ես պէտք է համաձայնիմ Պ. Տէյվիտսընի հետ թէ ինք չի կրնար հասկնալ որ ինչպէս ամուսին մը կրնայ մէկ կողմ կանգնիլ եւ տեսնել իր կինը ուրիշի մը թեւերուն մէջ, եւ պալով ինծի՝ քայլ մը իսկ պարած չեմ ամուսնանալէս ի վեր: Բնիկներու պարը, սակայն, բոլորովին տարբեր բան է: Ոչ միայն անբարոյական է ինքնին, այլեւ որոշապէս կը տանի մարդը դէպի անբարոյութիւն: Այսուհանդերձ, շնորհակալ եմ Աստուծոյ, որ ջնջեցինք զայն, եւ կը կարծեմ թէ՝ չեմ սխալիր երբ ըսեմ որ մեր շրջանին մէջ վերջին ութ տարիներուն ընթացքին ոչ ոք պարած է:

Այս պահուն անոնք հասած էին նաւահանգիստը, ուր անոնց միացաւ Տիկին Մէքֆէյլ: Նաւը սուր դարձ մը կատարեց եւ կամաց մը ներս յառաջացաւ: Լայն, ցամաքով շրջապատուած նաւահանգիստ մըն էր, այնքան ընդարձակ որ կրնար ռազմանաւերու ամբողջ տորմիղ մը պարունակել: Եւ անոր բոլորտիքը կը բարձրանային սեպ ու բարձր կանաչ բլուրներ: Մուտքին մօտ, պարտէզի մը մէջ կը գտնուէր կառավարիչին տունը, որ կ'ընդունէր ծովէն եկող զեփիւռին բովանդակ հոսանքը: Ամերիկեան դրօշակը թուլօրէն կախուած էր ձողէ մը: Անցան երկու - երեք շարք քարուկիրշէնքերէ, եւ թէնիսի մը բակէն, ու անցան՝ հասան քարափը եւ իր պահեստարանները: Տիկ. Տէյվիտսըն ցոյց տուաւ քարափէն երկու - երեք հարիւր քայլ հեռու խարսխուած սահանաւը, որ զիրենք Ափիա պիտի տանէր: Խանդավառ, ուրախ - զուարթ, ու աղմկոտ բնիկներու բազմութիւն մը եկած էր կղզիին բոլոր մասերէն,— ոմանք՝ հետաքրքրութեան համար, մնացեալները ալ ապրանք փոխանակելու Սիտնի գացող ճամբորդներուն հետ: Եւ անոնք բերած էին արքայախնձորներ, աղամաթուղերու խոշոր կոյտեր, թափա զգեստներ, խեցիէ ու շնաձուկի ատամներէ շինուած մանեակներ, քավա ամաններ եւ ռազմակուըերու նըմոյշներ, Ամերիկացի նաւաստիները, կոկ ու մաքուր, ածիլուած ու ողորկ դէմքերով, կը սլքտային անոնց մէջ, եւ անոնց հետ կային փոքրաթիւ խումբ մը սպաներ: Մէքֆէյլներն ու Տէյվիտսընները կը դիտէին ամբոխը, մինչ իրենց ծրարներն ու գոյքերը ցամաք կը հանուէին: Տոքթ. Մէքֆէյլ կը նետէր ժպտացաւ, որմէ կը տառապէին մանուկներու եւ պատանիներու մեծ մասը, ինչպէս նաեւ ընդարմացած, անզգայ կեղերու նման այլակերպող վէրքերը:

Անոր մասնագիտական աչքերը շողացին, երբ առաջին անգամ ըլլալով տեսաւ բորոտութեան դէպքեր,— մարդիկ, որ կը պտըտէին անհագին, ծանր թեւով մը, կամ իրենց ոտուէն կը քաշէին ահաւոր կերպով այլանդակ սրունք մը: Մարդիկ ու կիներ հագած էին լավա - լավա:

— Շատ անպարկեշտ զգեստ մըն է, ըսաւ Տիկին Տէյվիտսըն: Պ. Տէյվիտսըն այն կարծիքէն է թէ՝ պէտք է որ օրէնքով արգիլուի: Ի՞նչպէս կրնան ակնկալել որ մարդիկ բարոյականութիւն ունենան, երբ անոնք իրենց մէջքը կը կապեն միայն կարմիր նեղ չոր մը:

— Յարմար է կլիմային, ըսաւ բըժիշկը, սրբելով իր ճակտին քրտինքը:

Այժմ, որ ցամաքին վրայ էին, տօթը գրեթէ հեղձուցիչ կերպով կը ճնշէր, թէեւ դեռ կանուխ առաւօտ էր, Շրջապատուած բլուրներով, օդի ոչ մէկ շունչ կը մտնէր Փակօ - Փակօն:

— Մեր կղզիներուն մէջ, շարունակեց Տիկին Տէյվիտսըն սուր ձայնով մը, մենք բոլորովին արմատախիլ ըրած ենք լավա - լավան: Միայն քանի մը ծերեր տակաւին կը շարունակեն հագնիլ զայն: Կիները բոլորն ալ լայն, հնատարազ զգեստներ կը հագնին, իսկ մարդիկը՝ տաբատներ, եւ շապիկներ: Մեր տեղաւորման առաջին օրերուն իսկ՝ Պ. Տէյվիտսըն կ'ըսէր իր տեղեկագիրներէն մէկուն մէջ — այս կղզիներու բնիկները երբեք կատարելապէս պիտի չքրիստոնէանան, քանի տասը տարեկանէն վեր գտնուող ամէն տղայ հագած չէ տաբատ մը:

Սակայն, նոյն ատեն, Տիկին Տէյվիտսըն իր թռչնային ակնարկներէն քանի մը հատ նետած էր այն ծանր ու գորշ ամպերուն, որոնք ծփալով եկան նաւահանգստին վերեւ: Քանի մը կաթիլներ սկսան իյնալ:

— Լաւ է որ պատսպարուինք, ըսաւ Տիկինը:

Ամբոխին հետ միասին անոնք քալեցին դէպի երկաթաշէն ընդարձակ ծածք մը, եւ անձրեւն սկսաւ իջնել հեղեղի նման: Այնտեղ մնացին պահ մը, եւ քիչ յետոյ իրենց միացաւ Պ. Տէյվիտսըն: Ճիշդ է թէ ան բաւական ազնիւ վերաբերում ցոյց տուած էր Մէքֆէյլներու հանդէպ՝ ճամբորդութեան ամբողջ ընթացքին, բայց չունէր իր կնոջ ընկերականութիւնը, եւ իր ժամանակին մեծ մասն անցուցած էր ընթերցանութեամբ: Ան լուռ, միշտ կախերես մարդ մըն էր, ու կը զգայիր թէ՝ իր ազնուութիւնը պարտականութիւն մըն էր, զոր ինքնիրեն կը պարտադրէր քրիստոնէաբար: Բընաւորութեան վերապահ եւ նոյնիսկ դժխեմ էր: Եղական էր իր արտաքինը: Բարձրահասակ ու նիհար էր, երկար թեւերով ու սրունքներով, թուլօրէն կցուած, այտերը փոս էին, ու այտոսկրները հետաքրքրականօրէն բարձր, ու այնպիսի դիակնային տեսք մը ունէր, որ կը զարմանայիր նկատելով թէ՝ որքան լի ու տոփական էին անոր շրթները: Մազերը երկար կը ձգէր: Սեւ աչքերը իրենց խոր փոսերուն մէջ, խոշոր ու եղերական էին, ձեռքերը, իրենց մեծ ու երկար մատներով, բարեձեւ էին եւ անոր կուտային մեծ զօրութեան մը պատկերը: Բայց, անոր ամէնէն յատկանշական բանն այն էր, որ զսպուած հրդեհի մը տպաւորութիւնը կը ձգէր վրադ — ճնշիչ, ու տարտամօրէն սրտնեղիչ: Մարդ մըն էր, որուն հետ ոչ մէկ մտերմութիւն կարելի էր:

Անհաճոյ լուրեր բերած էր ան: Հարսանիքի համաճարակ մը կար: Հարսանիքը վտանգաւոր եւ յաճախ մահացու հիւանդութիւն մըն էր Քանաքաներուն մէջ, կղզիին վրայ, ու հարսանիքի դէպք մը պատահած էր նաւաստիներուն մէջ այն սահանաւին, որ զիրենք պիտի փոխադրէր:

(Շար.)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 70
(ՆՐԹԾԻԵԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,—	ՏԱՐԵԿԱՆ	ՎԵՑԱՄՍԵԱՅ	ԵՌԱՄՍԵԱՅ
Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ՇԱԲԱԹ 30 ՄԱՅԻՍ
SAMEDI 30 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3128 — Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ — ԳԻՆ 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՐԻ ԽՕՍՔ

ՆԵՐԱԳՈՅՆ ԽՄՈՐՈՒՄԸ

Փարիզի քաղքենի մամուլը, որ իրարանցումի մատնուած է Ժողովրդական Ճակատի յաղթանակէն ի վեր, վարպետօրէն կը շահագործէ օրուան տագնապը,— բազմաթիւ կարեւոր հաստատութեանց գրաւումը՝ բանուորներու կողմէ:

Եթէ շատերուն համար անակնկալ մըն էր այս երոյթը, ուրիշներ զայն կը նկատեն ռազմափորձ մը, հակառակ ուժերը չափելու, տրամադրութիւնները ստուգելու եւ դիրքերը ամրացնելու համար:

Այս տեսակէտէն մեկնելով, յոռետեսները չեն հաւատար այն յայտարարութեանց թէ շարժումը քաղաքական հանգամանք չունի, այլ միայն տնտեսական, ինչպէս կը հաւաստեն բանուորներու ներկայացուցիչները:

Մանաւանդ որ, գործադուլը պայթեցաւ հոգեբանական պահու մը,— ճիշդ այն միջոցին երբ Ժողովրդական Ճակատը իշխանութեան գլուխ պիտի անցնի:

Դեռ աւելի յատկանշական պարագայ մը:

Գործադուլը պայթեցաւ ու ծաւալեցաւ գլխաւորաբար այն հաստատութեանց մէջ, որոնք հայթայթիչներն են սպառազինութեանց, օդանաւերու, ինքնաշարժներու եւ ուրիշ մեքենական արտադրութեանց, պետական թէ մասնաւոր:

Շատեր այս իրողութենէն կը հետեւցնեն թէ Ժողովրդական Ճակատը կ'ուզէ անուղղակի փորձ մը կատարել, անմիջապէս իրագործելու համար ճարտարուեստի ազգայնացման ծրագիրը:

Ամէն պարագայի մէջ, սովորական գործադուլի մը հանգամանքը չի ներկայացներ այս շարժումը, որքան ալ հիմնուած ըլլայ տնտեսական պահանջներու վրայ:

Այդ պահանջները,— հաւաքական պայմանագիր, վճարովի արձակուրդ, բարելաւում աշխատավարձի եւ շաբաթական 40 ժամ աշխատանք,— հետեւանք են կանխորոշ ծրագրի մը, որ սերտ կապ ունի Ժողովրդական Ճակատի հիմնական քաղաքականութեան հետ:

Միւս կողմէ, գործադուլին մեթոտներն ալ բացառիկ հանգամանք մը կը ներկայացնեն:

Ուրիշ ատեն, երբ գործադուլ հռչակուէր, բանթողները դուրս կ'ելլէին, իսկ համակերպողները կը շարունակէին աշխատանքը: Գործատէրերն ալ, ի հարկին, ուրիշ բանուորներ կը վարձէին, ոստիկանութեան աջակցութեամբ:

Այս անգամ ոչ թէ բանթողներն են որ դուրս կ'ելլեն, այլ հաստատութեանց վարիչները, եւ ոստիկանութիւնն ալ կրաւորական դիրք բռնած է:

Եւ ահա քանի մը օրուան մէջ մօտ 50,000 բանուորներ տեղ - տեղ են եղած 12—15 մեծ գործարաններու մէջ, ու կը մերժեն դուրս ելլել, մինչեւ որ գոհացում ստանան:

Ինչպէս ալ բացատրուի այս խաղաղ գրաւումը, դարձեալ ժամանակի նշան է,— ռազմախաղ, յառաջիկային աւելի ծրագրեալ եւ ծաւալուն եղանակով մը գործադրուելու համար:

Այստեղ ալ, «զանգուածներու Նախարարութիւն»ն է որ գլուխ կը ցցէ, իր պահանջները պարտադրելու համար ոչ միայն տիրապետող դասուն, այլեւ կառավարութեան:

Անգամ մը եւս,— արագօրէն կը փոխուի Ֆրանսայի ընկերային եւ վարչական դիմագիծը, խորապէս յեղաշրջելով հաստատուած կարգ ու սարքը:

Շ.

ԱՆԳԼԻԱ ԵՒ ԻՏԱԼԻԱ ԿԸ ՄՕՏԵՆԱՆ

Մուսոլինիի խօսքեր Միջերկրականի մասին

Պ. Կրանտի, Լոնտոնի իտալական դեսպանը, հինգշաբթի օր ունկնդրութեան ընդունուեցաւ Անգլիոյ արտաքին նախարարին՝ Պ. Իտընի կողմէ: Քաղաքական շրջանակներու մէջ մեծ կարեւորութիւն կու տան այս տեսակցութեան, որ առաջինն է, Եթովպիոյ գրաւումէն ի վեր: Համաձայն Մուսոլինիի հրահանգին, դեսպանը յայտնած է թէ իտալական կառավարութիւնը կը բաղձայ վերահաստատել երկու երկիրներուն բարեկամական յարաբերութիւնները եւ աւանդական գործակցութիւնը. բայց պատժական տնօրինութիւնները կը խանգարեն այս գործը: Եթէ պատժական տնօրինութիւնները շարունակուին, Իտալիա պիտի հարկադրուի վերջնապէս քաշուիլ Ազգերու Դաշնակցութենէն եւ վերաքննել իր քաղաքական ուղեգիծը: Դեսպանը հանդիսաւոր հաւաստիքներ տուած է Իտալիոյ գործակցութեան մասին: Պ. Իտըն ալ իր կարգին հաւաստիքներ ընծայելով, դիտել տուած է թէ պատժական տնօրինութիւններու վերջումը միայն Անգլիայէն կախում չունի, այլ Ազգերու Դաշնակցութենէն:

*** Այս տեսակցութենէն մէկ օր առաջ, Մուսոլինի ունկնդրութեան ընդունած էր Լոնտոնի մեծ օրաթերթին, «Տէյլի Թէլէկրաֆ»ի Թղթակիցը: Թէ հարցումները եւ թէ պատասխանները եղած են գրաւոր, եւ կը շօշափեն բոլոր միջազգային խնդիրները: «Առաջնորդ»ը հետեւեալ յայտարարութիւններն ըրաւ Միջերկրականի մասին.

— «Միջերկրականի փոքր պետութիւնները վախնալու բան չունին, բացարձակապէս չունին: Իտալիա դաշնագիրներ կնքած է Ցունաստանի եւ Թուրքիոյ հետ եւ վճռած է յարգել զանոնք: Ալպանիոյ մէջ Իտալիոյ քաղաքականութիւնը շատ յստակ է եւ բացարձակապէս ուղղամիտ: Իր միակ նպատակն է պաշտպանել այդ փոքր երկրին անկախութիւնը: Ներկայ պարագաներուն մէջ եւ ցորչափ կը տեւեն պատժական տնօրինութիւնները, Իտալիա չի կրնար ստանձնել եւ չպիտի ստանձնէ որ եւ է քաղաքական նախաձեռնութիւն, Միջերկրականեան համաձայնութեան մասին: Անգամ մը որ պատիժները վերնան, մենք պիտի քննենք այդ հարցերը, համաձայնութեան մը, խաղաղութեան եւ գործակցութեան յանգելու բաղձանքով: Իտալիա քէն չպիտի պահէ Միջերկրականի փոքր պետութեանց հանդէպ, պատժական տնօրինութեանց պատճառաւ: Մենք քինախնդիր ժողովուրդ չենք: Ֆաշական Իտալիան խաղաղութիւն կ'ուզէ եւ ամէն բան պիտի փորձէ, զայն պահպանելու համար: Նոր պատերազմ մը կատարեալ աղէտ պիտի ըլլայ Եւրոպայի համար »:

Թղթակիցը հարցուցած ըլլալով թէ Իտալիա ծրագիր ունի՞ բանակ մը կազմելու սեւամորթներէ, Մուսոլինի պատասխանեց.

— «Մենք կրնանք 37 դաս դրօշի տակ առնել Իտալիոյ մէջ, ինչ որ կը նըշանակէ 8 միլիոն զինուոր: Մենք երբեք պէտք չունինք սեւ բանակի մը, ոչ Ափրիկէի, ոչ ալ Եւրոպայի մէջ:

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԳՈՐԾԱԴՈՒԼԻՆ ԾԱՒԱԼՈՒՄԸ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՌԸՆՕՅԻ 33,000 ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐՆ ԱԼ ՄԻԱՑԱՆ

Աւելի քան 12 գործարաններ մասնակից

Գործադուլի շարժումը վարակիչ հանգամանք ստացած ըլլալով, հինգշաբթի օր ըմբոստացան նաեւ Հռչակաւոր Ռընոյի հաստատութեան բանուորները, 30 — 35,000 հոգի: Նոյն օրը 12ը կ'անցնէր դադարման դատապարտուած մեծ գործարաններու թիւը: Համաձայն օրուան ազդանշանին, բոլոր բանուորները կը փակուին գործարաններուն մէջ, տեղ - տեղ վարիչներն ալ վար դնելով եւ ուտելիք բերել կու տան դուրսէն:

Ընդհանրապէս բոլոր գործարաններն ալ գլխաւորաբար կը զբաղին սպառազինութեանց, ինքնաշարժներու եւ մասնաւորապէս օդանաւերու շինութեամբ, ինչ որ աւելի կը ծանրացնէ կացութիւնը: Հինգշաբթի օր վարչապետ Պ. Սառօ անձնապէս միջամտեց, տագնապը լուծելու համար, շարք մը խորհրդակցութիւններ կատարելով զինուորական, օդանաւային, աշխատանքի նախարարներուն, ինչպէս եւ Պ. Լէօն Պլումի եւ Պ. Տալատիէի հետ:

Ինչպէս յայտնի է, բանուորները կը պահանջեն աւելցնել աշխատագինը, 40 ժամուան վերածել շաբաթական աշխատանքը եւ վճարովի արձակուրդ հաստատել երկու կամ մէկ շաբթուան համար: Շարժումը տարածուած է նաեւ գաւառի մէջ (Թուլուզ եւն.):

Փարիզի մէջ, զանազան գործարաններէ վերջ, Ռընոյի բանուորները գլուխ վերցուցին մաս - մաս, տարբեր ճիւղերէ: Սիթրոէնի հաստատութեան 1 ճիւղն ալ (Ժաւէլ) ըմբոստացաւ, 1000 բանուորներով, որոնց միանալու պատրաստուած էին միւս ճիւղերու 22,000 բանուորները: Ցետոյ իրարու ետեւէ շարժման միացան ինքնաշարժի Ֆիաթ գործարանը (Նանթէռ), 950 բանուորներով, Ռազմանիւթերու Ֆրանսական Ընկերութիւնը, Իսի - լէ - Մուլինոյի վառօդի գործարանը, Լա Լիքոռն ինքնաշարժի գործարանը (Պէքօն - լէ - Պռիւյէռ) եւն: Բոլորն ալ աշխատանոցները գրաւելով, գիշերը հոն անցուցին: Միեւնոյն ատեն տենդագին բանակցութիւններ կը կատարուէին, բանուորներու եւ գործատէրերու պատուիրակներուն միջեւ, ինչպէս եւ կառավարութեան եւ Արհեստակցական Միութեանց միջեւ, ելք մը գտնելու համար: Գլխաւոր դժուարութիւնը այն էր որ գործատէրերը կը պահանջէին պարպել գործարանները, որպէսզի կարելի ըլլայ բանակցիլ, իսկ բանուորները կը մերժէին, միեւնոյն ատեն սպառնալով.

— «Եթէ շրջուն պահակները երեւան եւ ուզեն բռնի դուրս հանել մեզ, արհեստանոցները քար ու քանդ պիտի ըլլան եւ գործարանները կրակի պիտի տրուին »:

Գերագոյն ճիգեր լուծելու տագնապը

Նկատի առնելով կացութեան ծանրութիւնը, կառավարութիւնը գերագոյն կոչ մը ուղղեց երկու կողմերուն, որպէսզի հաշտուին: Ի վերջոյ կարելի եղաւ համաձայնիլ, որպէսզի ժողով մը գումարուի ուրբաթ ժամը 4ին, նախագահութեամբ աշխատանքի Նախարարին:

Գործատէրերը տրամադիր են ընդունելու հաւաքական պայմանագրի սկզբունքը, պայմանաւ որ բանուորները անմիջապէս վերսկսին աշխատանքը եւ դադրեցնեն գործարաններու գրաւումը:

Բանուորներու ներկայացուցիչները դարձեալ կը պնդեն թէ շարժումը քաղաքական հանգամանք չունի, այլ միայն հացի պայքար է, մանաւանդ որ հաւաքական պայմանագրի պահանջը շատոնց դրուած է: Եթէ բանուորները կը գրաւեն գործարանները, մերժելով դուրս ելլել, պատճառը այն է որ կ'ուզեն ի դերեւ հանել ուրիշ բանուորներ բերելու եւ աշխատանքը շարունակելու փորձը:

Գործարաններու գրաւումը սրտառուչ տեսարաններ կը ներկայացնէ: Գործարաններուն առջեւ խռնուած են բանուորներուն կիները, ընտանիքներն ու ազգականները, ուտելիք եւ անկողին յանձնելու համար: Շրջուն վաճառորդներն ալ գործի վրայ են: Ուտելիք, գարեջուր, գինի եւն. կը ծախուին անհաշիւ: Գործարաններուն մէջ մասնաւոր գործիքներ դրուած են, բարձրաձայն կանչելու համար այն բանուորները որոնց ընտանիքները կը սպասեն դուրսը: Պահէ պահ կը հնչէ «Էնթէրնասիոնալ»ը կամ «Մարսէյեզ»ը, համաձայն իւրաքանչիւրին տրամադրութեան: Կարմիր դրօշներ ալ պարզուած են (հոս մը՝ Ռընոյի վրայ), ֆրանսական եռագոյնին հետ:

*** Պիյեանքուրէն հեռաձայնով կը հաղորդեն մեզի.— Թիթեղէ տուփերու գործարանն ալ շարժման միացած ըլլալով, քանի չափ հայ բանուորներ գիշերը գործարանին մէջ պիտի անցընեն, համաձայն ընդհանուր որոշման:

*** «Մաթէն» կը գրէ թէ Լէօն Պլում սրտնեղելով այս անակնկալ բարդութիւններէն, կը խորհի հրաժարիլ վարչապետութենէ, եւ թէ արմատականները կը սպառնան քաշուիլ Ժողովրդական Ճակատէն, եթէ կտրուկ միջոցներ ձեռք չառնուին:

Կառավարութիւնը կը յուսար երէկ վերջացնել գործադուլը, միջին ճամբայ մը գտնելով: Նախարարական խորհուրդը արտակարգ նիստ գումարեց Ելիզէի պալատին մէջ:

ԻՐԱՔԻ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ՔՈՅՐԸ, իշխանուհի Այիշէ, 24 տարեկան, որ օդափոխութեան գացած էր Հռոդոս, մեծ քրոջը հետ, սիրահարուելով հիւրանոցի յոյն դռնապանին, փախաւ Աթէնք եւ օրթոտոքս կրօնը ընդունելով ամուսնացաւ անոր հետ: Մեծ քոյրը, իշխանուհի Ռաճիյէ եւ Աթէնքի Թրքական դեսպանը ամէն ջանք թափեցին տարհամոզելու համար, բայց անօգուտ: Իշխանուհին երկու տարիէ ի վեր կը սիրէ եղեր յոյն դռնապանը, Խարալամպօ, որ 25 տարեկան երիտասարդ մըն է: Այիշէ այժմ կը կոչուի Տիկին Անաստասիա Խարալամպի:

ԱԻՍՏՐԻՈՅ Հայրենասիրական Միութիւնը, որ զինաթափ ըլլալու դատապարտուած է, գաղտնի ժողով գումարեց, իր վերջնական դիրքը ճշդելու համար:

Ա. Դ. ՀՈԳԱՏԱՐՈՒԹԵԱՆՑ յանձնաժողովը, որ պիտի գումարուի մօտերս, իր օրակարգին վրայ ունի Սուրիոյ եւ Լիբանանի խնդիրը եւ անոնց վերաբերեալ հանրագրութիւններ: Իտալիա այս ժողովին ալ չպիտի մասնակցի, մինչեւ որ չվերնան պատժական տնօրինութիւնները:

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

ՀԱՄԲՈՒՐԵ՞Լ ԹԷ ՉՀԱՄԲՈՒՐԵԼ

Թերթերը անուն չեն տար:

Հո՞գս,— ես կը կնքեմ զանոնք պատշաճ անուններով: Մե՞ղք կը գործեմ՝ եթէ վիպագիր չեմ,— որքան գիտեմ՝ շատ խելք չի պահանջուիր վիպագիր ըլլալու համար:

Մարդուն անունը՝ Ադամ:

Կնկան անունը՝ Եւա:

Եհովան ալ, երբ վիպագրութիւն բրաւ քիչ մը, պատմութեան սկիզբը, այս անունները տուաւ իր հերոսներուն, որոնց գործած յիմարութիւնը ծանօթ է ամէնուն: Այդ պատմութեան մէջ՝ մեղաւորը Եւան էր անշուշտ:

Սակայն կրնա՞ք ըսել թէ ո՛վ է մեղաւորը այն պատմութեան մէջ, որ ահաւասիկ.—

Փարիզեան ամոլ մը, խոհեմազարդ Ադամի կողքին նազելաշուք Եւա մը:

Երկու տարի ամուսնական առագաստի տակ ապրելէ վերջ, յանկարծ կինը կը դիմէ դատարան: Ի՞նչ էր իր ամբաստանութիւնը.— Ամուսինը, կրակի կտոր, ախորժակը միշտ սուր, մտաւորական երիտասարդ, հոգեկան եւ անձնազոհ, մէկ թերութիւն ունէր,— չէր համբուրեր:

Կինը առաջին առթիւ կը յուսայ որ ամուսինը ի վերջոյ կը վարժուի համբուրելու: Քանիցս կ'երկարէ իր հրապուրիչ այտերը,— ո՛չ: Բազմիցս կը բանայ իր վառող շրթները,— ո՛չ:

Անդրդուելի ամուսինը ոչ կը համբուրէ, ոչ ալ թոյլ կու տայ որ համբուրեն զինք: Կինը կը զարմանայ որ սիրոյ կրակը վառ, սեռային ախորժակը բարձր իր ամուսինը ի՛նչ տեսակ այր է որ չի սիրեր համբուրել ու համբուրուիլ:

Ամուսինը, իբրեւ բացատրութիւն, կը յայտնէ թէ մանկութենէն ի վեր խորշած է համբոյրէն եւ փախած է նոյնիսկ մօրը գուրգուրալից ու խանդաղատական համբոյրէն:

Եւ ահա կինը կը դիմէ Փարիզեան դատարան մը, ամուսնալուծում պահանջելով յուսահատ:

— Համբո՛յր կ'ուզեմ, համբո՛յր, կ'ըսէ կինը:

Իր փաստաբանը եւս ամուսնութեան բոլոր ձեւակերպութիւնները վերլուծելով ընկերային ու հոգեբանական տեսակէտով, կ'եզրակացնէ.

— Չի բաւեր լիուլի կատարել եկեղեցւոյ ձեւակերպած պարտականութիւնները, նոյնիսկ Եհովային պատուիրանքը, անհրաժեշտ է նաեւ համբոյրով մը ամէն օր յաւերժացնել ամուսնական կապը: Այր մը որ կը մերժէ կնոջը համբոյրը, ամենամեծ անարգանքն է որ կը կատարէ հանդէպ իր կողակիցին: Համբոյրը նշան է յարգանքի, նշան է սիրոյ, նշան է խանդաղատանքի, նշան է անձնուիրութեան, նշան է միութեան: Չեն կրնար միանալ երկու սեռերու ներկայացուցիչները, երբ չեն միանար իրենց շրթները:

Եւ յանկարծ, կարծես ուզելով հաշտեցնել երկու կողմերը, կ'աւելցնէ.

— Մի՞թէ կարելի է չհամբուրել կին մը այսքան գեղանի, պչրոտ, թրթռուն: Արեւելքի մէջ՝ բանաստեղծները կը գինովնային իրենց եարոջ բուստէ շրթներուն ջերմութիւնը ծծելով: Գործի մտմտուքով տառապող Արեւմուտքը հեւքիհեւ սպաննած է, այրերուն մէջ, այն աւանդութիւնը, որ համբոյրի մը գինովութեամբ կ'անուշցնէ կեանքի դառնութիւնները:

Դեռ շատ ուրիշ աղուոր բաներ ալ կ'ըսէ ու կը բարբառի, պլպուլի մը պէս, այս երջանիկ փաստաբանը, բայց ամուսինը կարճ ու կտրուկ կը պատասխանէ.

— Ոչ մէկ թերացում ամուսնական պարտականութիւններուս մէջ, կը շարունակեմ մնալ նոյն սիրալիր ամուսինը, բայց պաչիկ մաչիկ չկայ:

Դատարանը կը շուարի, ի՞նչ որոշում տայ: Բարւոք կը համարի յետաձգել դատը: Եւ հոս կ'աւարտի մեր վիպագրութիւնը:

Սակայն հարկ անհրաժեշտ ըլլալով դաս մը հանել այս պատմութենէն, խրատուրդ կու տամ ամէնուն համբուրել իրար, որպէսզի, պատերազմաշունչ այս օրերուն, երկրի վրայ խաղաղութիւն ըլլայ եւ ի մարդիկ՝ հաճութիւն:

ԱՐԱԶ

Անկախութեան տօնը այս գիշեր, շաբաթ

ՓԱՐԻԶԻ, ԼԻՈՆԻ ԵՒ ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ: ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ:

ՄԱՆՐԱՄԱՍՆՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ ԿԱՐԴԱԼ Դ. ԷՋ:

Զ. Ո. Միութեան Համագումարը

Զ. Ո. Միութեան Պատգ. Դ. ժողովը կը բացուի վաղը, կիրակի, Փարիզի մէջ, 32, Ave. des Gobelins: Երկուշաբթի երեկոյ Ֆլորիա ճաշարանին մէջ Զ. Ո. Միութեան Փարիզի մասնաճիւղին կողմէ հայկերոյթ մը, ի պատիւ պատգամաւորներուն եւ հիւրերուն:

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Հայ ոստիկան մը կը ծեծեն

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ խռովութիւնները վերսկսան հինգշաբթի օր, 24 ժամուան հանդարտութենէ մը յետոյ: Կացութիւնը ծանր է մանաւանդ հիւսիսային Պաղեստինի եւ Սամարիայի մէջ:

Խռովութեանց սկիզբէն ի վեր սպաննուած են 48 հոգի, որոնց 24ը Հրեայ, 22ը Իսլամ, երկուքը քրիստոնեայ, վիրաւորուած են 331 հոգի, որոնց 182ը իսլամ, 105ը Հրեայ եւ 44ը քրիստոնեայ: Ձերբակալուած են 969 Արաբներ եւ 275 Հրեաներ, ապրիլ 19էն ի վեր: Զանազան դատապարտութիւններ կրած են 490 Արաբներ, իսկ միւսները կա՛մ անպարտ արձակուած են եւ կամ դատավարութեան կը սպասեն:

Սուրիայէն հասած ճամբորդներու պատմութեան համաձայն, Պաղեստինի գործադուլին հետեւանքները սկսած են զգալի դառնալ այդ երկրին մէջ, մանաւանդ պտղավաճառներուն համար: Մնաց որ, Սուրիացիները համակիր են Պաղեստինի Արաբներու դատին, թէեւ գոհունակութիւն կը պատճառէ հրէական դրամագլուխին դէպի Սուրիա փոխանցումը:

*** Հինգշաբթի օր հիւանդանոցին մէջ մեռաւ անգլիացի ոստիկան մը, որ վիրաւորուած էր փողոցէն անցած ատեն: Մոցայի հրէական ագարակինարանը, որ կը գտնուի Երուսաղէմէն ութ քիլոմեթր հեռու, յարձակում կրեց Արաբներու կողմէ եւ պաշտպանուեցաւ ոստիկանութեան միջոցաւ: Տասներկու հեռագրաթելեր խզուեցան Երուսաղէմի մօտ, իսկ շրջուն պահակախումբ մը թակարդը ինկաւ քաղաքէն դուրս:

Պայթիւնները, հրացանաձգութիւնները եւ հրկիզումները ծաւալած են ամբողջ երկրին մէջ: Առտուան ժամը 10ին հայ ոստիկան մը պաշարուեցաւ հին քաղաքին մէջ, խումբ մը Արաբներու կողմէ որոնք շարաչար ծեծեցին զայն: Զօրաւոր պահակախումբեր կը շրջին ամէն կողմ:

Ճէնինի մօտ զինուորներ յարձակում կրեցին, երբ խուզարկութիւն կը կա-

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ՆԱՄԱԿ ՊԵԼՃԻԱՅԷՆ

ԵՐԵՍՓՈԽԱՆԱԿԱՆ ԸՆՏՐՈՒԹԻՒՆՆԵՐԸ

— • —

Ծաւալելէ ետք ի վեր տեւող ընտրական բուռն պայքարէ մը վերջ, Մայիս 24ին, կիրակի օր, տեղի ունեցան Պելճիոյ երեսփ. ժողովին ընտրութիւնները, բաղդատաբար խաղաղ մթնոլորտի մը մէջ եւ մայիսեան գեղեցիկ օդով:

Ինչպէս ծանօթ է, Պելճիոյ մէջ գոյութիւն ունին 3 գլխաւոր կուսակցութիւններ,— կաթոլիկ, ընկերվարական եւ ազատական: Հիմա, այս երեք կուսակցութիւններուն վրայ աւելցած է նաեւ «Ռէքս» կոչուած կազմակերպութիւնը, որ քանի մը ամսուան կեանք ունի, եւ վերջին ընտրական պայքարին մէջ մեծ դեր խաղաց, աննախընթաց շարժում մը առաջ բերելով մասնաւորապէս պելժ երիտասարդութեան մէջ:

Այդ շարժումին պարագլուխն է Լէօն Տէկրէլ անունով 29 տարու կրակոտ երիտասարդ մը, գիւղացիի զաւակ, օժտուած ճարտասանական բացառիկ կարողութեամբ եւ ջերմ համակիր Հիթլէրի եւ հիթլէրականութեան: Տէկրէլ ամենակարճ ժամանակամիջոցի մը մէջ յաջողեցաւ իր շուրջը համախմբել կաթոլիկ երիտասարդութեան ըմբոստ տարրերը, սաստիկ պայքար մղելով բոլոր կուսակցութեանց, մասնաւորապէս կաթոլիկ եւ ընկերվարական կարգ մը ղեկավարներուն դէմ, մեղադրելով թէ անոնք օգտուելով իրենց քաղաքական դիրքէն, անձնական շահեր ապահոված էին եւ չարաչար գործածած ժողովուրդին վստահութիւնը:

Արդարեւ, անկէ տարի մը առաջ, երկու մեծ հաստատութիւններ, «Պոերինպոնտ» եւ «Աշխատանքի դրամատուն»ը սնանկանալու վիճակի մատնուած էին, երբ կառավարութիւնը միջամտեց եւ առաջքն առաւ աղէտի մը, որուն զոհ պիտի երթային բազմահազար գիւղացիներ ու գործաւորներ: Առաջինը կաթոլիկ հիմնարկութիւն մըն է, իսկ երկրորդը՝ ընկերվարական:

Դատական քննութիւնները հաստատեցին թէ այդ երկու հիմնարկութեանց կարգ մը ղեկավարները չարաչար գործածած էին իրենց յանձնուած պաշտօնը, տեղի տալով զեղծումներու եւ չահաղիտութեանց, որոնց հետեւանքով պաշտօնանկ հռչակուեցան եւ ենթարկուեցան դատական հետապնդումներու:

Տէկրէլ պատրուակ բռնելով յիշեալ դայթակղութիւնները, բուռն ու անողոք պայքար մը սկսաւ այդ հաստատութեանց վարիչներուն եւ բոլոր անոնց դէմ, որոնք օգտուելով իրենց քաղաքական դիրքէն, միջամուխ եղած էին սեղանաւորական ձեռնարկներու: — «Պէտք է աւլել, մաքրել այդ փրտածները, գողերը, աւազակները, խարդախ սնանկները» — կը պոռչար Տէկրէլ իր բանախօսութիւններուն մէջ, որոնց ներկայ կ'ըլլային հազարաւոր քաղաքացիներ, մեծ մասամբ կաթոլիկ երիտասարդներ, վճարելով իրենց մուտքի տոմսերը: Քիչ ատենուան մէջ, անօրինակ մղում տրուելով պրոպականտին, «Ռէքս»ի շարքերը խտացան խանդավառ երիտասարդութեամբ եւ ըմբոստ տարրերով:

«Ռէքս»ի նշանաբանն է աւլել, այսինքն՝ ընդհանուր մաքրագործում պետութեան, խորհրդարանին եւ դրամատուններուն: Իր ծրագիրը առ այժմ անորոշ ու տարտամ է: Հակառակ է քաղաքական բոլոր կուսակցութեանց, կ'ուզէ հիմնովին բարեփոխել խորհրդարանական դրութիւնը, ջնջել դասակարգային, կրօնական եւ լեզուական պայքարները, ապակեդրոնացնել դրամագլուխը եւ ամենախիստ հսկողութիւն հաստատել դրամատուններուն վրայ, եղբայրական սիրոյ ու միութեան կապ ստեղծել բոլոր քաղաքացիներու միջեւ, եւ բարձրացնել պելժ ժողովուրդին բարոյական եւ մտաւորական մակարդակը: Իր կարծիքով ընկերվարութիւնն ու համայնավարութիւնը անբնական եւ հակամարդկային են: Բոլոր կուսակցութիւնները դէմ են «Ռէքս» կազմակերպութեան, իբրեւ փաշիստական շարժում, որ զուրկ է որոշ ծրագիրէ ու լինիչ ուղղութենէ:

Քաղաքական կարեւոր անձնաւորութիւններ անհատապէս առարկայ ըլլալով Տէկրէլի նախատինքներուն եւ հայհոյանքներուն, անուանարկութեան դատեր բացած են «Ռէքս»ի առաջնորդին դէմ, բարոյական հատուցում պահանջելով, ինչ որ մեծ իրարանցում յառաջ բերած է դատական ու քաղաքական շրջանակներուն մէջ:

Հակառակ բոլոր նախատեսութեանց, Տէկրէլ, շնորհիւ իր յանդուգն ու խիզախ նկարագիրին եւ բացառիկ պերճախօսութեան, յաջողեցաւ մեծ թիւով համակիրներ շահիլ եւ բոլորովին անակնկալ արդիւնք մը ձեռք բերել վերջին ընտրութիւններուն մէջ:

Ահաւասիկ ընտրութեանց արդիւնքը.— Ընկերվարականներ՝ 70 աթոռ, կորուստ 3 աթոռ, Կաթոլիկներ՝ 63 աթոռ, կորուստ 16 աթոռ, Ազատականներ՝ 23 աթոռ, կորուստ 1 աթոռ, Ռէքսեր՝ 21 աթոռ, շահ 21 աթոռ, Ֆլաման ազգայնականներ՝ 16 աթոռ, շահ 8 աթոռ, Համայնավարներ՝ 9 աթոռ, շահ 6 աթոռ:

Ինչպէս կը տեսնուի վերոյիշեալ բաղդատական ցանկէն, կաթոլիկները 16 աթոռի լուրջ կորուստ մը ունեցած են ի շահ Ռէքսերուն, ընկերվարականներն ու ազատականները կրած են աննշան կորուստներ, իսկ Ֆլաման անջատականները (ծայրայեղ աջակողմեաններ) եւ Համայնավարները (ծայրայեղ ձախակողմեաններ) կրկնապատկած են իրենց երեսփոխաններուն թիւը, այս վերջինները՝ ի վնաս ընկերվարականներուն:

Ընկերվարական կուսակցութիւնը, հակառակ իր թեթեւ կորուստին, թուական առաւելութիւն մը կը ներկայացնէ բաղդատմամբ միւս կուսակցութիւններուն: Պելժ խորհրդարանական պատմութեան մէջ, առաջին անգամն է որ կաթոլիկ պահպանողական կուսակցութիւնը կը կորսնցնէ իր թուական առաւելութիւնը, առաջնութիւնը տալով ընկերվարական կուսակցութեան:

Հաւանաբար նոր դահլիճին կազմութիւնը յանձնուի ընկերվարականներուն, գործակցութեամբ կաթոլիկներուն եւ ազատականներուն: Այս վերջինները չափաւորող դեր մը ունին եւ հինէն ի վեր կարեւոր ազդակ մը կը կազմեն դահլիճներու կազմութեան մէջ, հակառակ իրենց թիւին նուազութեան:

ՀՐԱՉԵԱՅ ՏԷՐՈՍԿԻ

ԲԱՑ ՆԱՄԱԿՆԵՐ

— . —

Սիրելի Գուրգէն,

Ինչո՞ւ ենք մենք սակայն այս բանակում: Չե՞նք տեսնում, որ հարուածները չարունակում են իրենց գիշատիչ քաղաքականութիւնը: Հալածում, կեղեքում են հսկայ բազմութիւնները: Մենք որ միշտ դէմ ենք եղել քաղքենի դասին, այսօր փաստօրէն նրանց հետ ենք: Ինչո՞ւ է այս հոգեկան ողբերգութիւնը: Տասնեակ տարիներ պայքարել ենք յանուն հալածական ազգերի եւ դասակարգերի ազատութեան, կռուել աշխատանքի շահագործման դէմ եւ այսօր գործակցում ենք դրամատէրներին: Գիտեմ, ուրախ չենք լինի, որ նորից շահագործողները թագաւորեն, բայց իրականին մէջ ի՞նչ ենք անում արգիլելու նրանց յաղթանակը: Գաղափարական տեսակէտով հակառակ բեւեռների վրայ, նրանց գործնական քաղաքականութեան դէմ չենք: Դարերի հոլովոյթը քայլ առ քայլ ընթանալով ապահովել է յաղթանակը յառաջադէմ գաղափարների, որոնց համար դեռեւ բով արիւն է թափուել: Մենք որ միշտ յառաջդիմական ենք եղել, այսօր կարծես դէմ ենք նրան:

Մարդկային պատմութիւնը յաւիտենական պայքար է լուսաւոր գաղափարների: Յետաշրջումները ժամանակաւոր վրիպումներ են պատմութեան բնականոն ընթացքին:

Այսօր մենք յետաշրջականների հետ ենք: Տարօրինակ գոյավիճակ է, հակառակ մեր սկզբունքներին, մեր անցեալի գործունէութեան, մեր էութեան:

Մեր դաստիարակութիւնը, ծագումը, միջավայրն իսկ մեզ բախտակից են դարձրել չահագործուող դասակարգին: Մեր պատմութիւնը դարերի պայքար է եղել, լինի Ֆիզիքապէս թէ հոգեպէս ուժեղների ու չահագործողների դէմ: Արեւելքի մէջ եւ ոչ մէկ ազգ կրել է ծանրութիւնը այն բանի, որ մեզ վիճակել է պատմութիւնը: Ամբողջ սերունդներ են անչնչացել, աստուածային ընդվզումը հոգիների մէջ, յանուն ազատութեան, անբռնաբարելի իրաւունքների, հայրենիքի եւ նրա սիրոյ համար:

Շատ եմ մտածել հայրենիքի մասին, հարց եմ տուել ինձ.— Ի՞նչ է սէրը դէպի հայրենիքը եւ ինքը՝ հայրենիքը: Թերեւս անսահմանելի գաղափարներ, սակայն իրական գոյացութիւն: Հայրենիքը այն հողն է, ուր դարեր անընդհատ ապրել են ընդհանուր եւ մասնաւոր շահեր հետապնդող հաւաքականութիւններ: Այն տարածութիւնը, ուր քրտինքի անհամար աղբիւրներ են հոսել ստեղծելու, կառուցանելու երկիրը չէնցնելու: Այն հողամասը, որտեղից պատմութիւնը հիւթ է առել ինքնիրեն արժեւորելու: Այն հողն ու ջուրը, լեռն ու ձորը, գերեզմանն ու քարը, իւրայատուկ այն արեւը, որ յատուկ է իւրաքանչիւր երկրամասի, այն պատմութիւնն ու աւանդութիւնը, որ ծնունդ են առած եւ ապրած դարեր շարունակ:

Մեր հայրենիքը նաեւ մի կրօն է: Մեր ամբողջ պատմութիւնը առասպելական հայկի, մինչեւ մեր օրերը եղել է ողջակիզումի վայր: Մենք սակայն հաւատացել ենք նրա մշտնջենականութեան, երկրպագել ենք Աստուծոյ աւելին եւ նուիրաբերել նրա ազատութեան սեղանին մեր լաւագոյն զաւակները: Սիրել ենք մեր հայրենիքը մեր անձից աւելի: Եղակի երեւոյթ պատմութեան մէջ:

Մեր լեռները եւ ձորերը, ջուրն ու օդը արբեցած են մեր արիւնով: Մեր կեանքը համակ նզովք է եղել եւ յոյս:

Մասիսի եւ Սիփանի ճերմակ գագաթները ուղեցոյց փարոսներ են եղել դարերի մթից մինչեւ հիմա: Մուշեղ Մամիկոնեանների եւ Գագիկ Բագրատունիների առիւծի սրտերը անվրդով ընդվզումի խորհրդանիշեր են մեր ազգի գոյութեան:

Ազգերի պատմութեան որ եւ է էջի մէջ կարդացել, լսել ես Գագիկ Բագրատունիի քաջակորով ընթացքը: Թագաւորն Գագիկը Պոլսից վերադառնալով հիւր է գացել Կապադովկիոյ մետրապոլիտին: Գիտէր նրա հայատեաց լինելը, գիտէր նրա մոլեգնութեան հասած ատելութիւնը Հայերի հանդէպ: Մետրապոլիտը անարգելու համար Հայերը, իր շան անունը դրել էր Արմէն: Գագիկի վրդոված հոգին չէր կարողացել ներել, արհամարհելով գալիք բոլոր վտանգները, մետրապոլիտը եւ շունը դցել է տուել մէկ պարկի մէջ եւ սկսել ծեծել ու ծեծել, այնքան ժամանակ մինչեւ որ շունը խածնելով մեռցրել էր տիրոջը:

Ի՞նչ հրաշալի դաս անպատկառներին եւ ինչ կորով մերոնց համար:

Հայպ Մամիկոնեան Մուշե՞ղը, Պահլաւունի Գրիգորը, Գէորգ Մարզպետունին, Դաւիթ բէկը, սարերի ասլան Սերոբը, Անդրանիկը, վախկոտութիւնն անարգող Մազմանեա՞նը: Սրանք բոլորը ծնած են Հայոց աշխարհում եւ զոհեմարտել ազատութեան, անկախութեան համար: Քանինե՞րը խենթ Վարդանի եւ Բանիկի պէս խիզախօրէն արհամարհել են թշնամու բանակները, մինակ, ինքնավստահ, արծիւի թեւերով անցել թշնամու օդակաւոր շղթաները իրենց նպատակներին հասնելու համար: Այսօր մենք այդ հայրենիքի մէջ չենք:

Տե՛ս անյայտ Բանիկին, գեղական խրճիթի առօրեայ աշխատաւորը, հոգեկան տուայտանքի մէջ է եղել տեսնելով Կապադովկիոյ իշխանների ամարդի վարմունքը Գագիկ Բագրատունիների հանդէպ: Չկարողանալով հանդուրժել անարգանքին հանդէպ Թագաւորն Գագիկի, մենակ, առանց համախոհների, գիշերանց փորել է Գագիկի անշուք գերեզմանը եւ ոսկորները տեղափոխել Հայաստան: Պատմութիւնը քիչ է արձանագրել նրման անվեհեր գործեր:

Ի՞նչ է սակայն պատմութիւնը, դէպքերի իրաւ ու սուտի դասաւորում, գրչի խաղ, արձանագրողի քմահաճոյք: Մի Երոստրատ, խելացնոր մի վայրկեանին վառել է Եփեսոսի տաճարը, դարձել է պատմական դէմք: Հայոց պատմութիւնը ի՞նչ գիտէ, տեղեա՞կ է մեր Բանիկի, քաջակորովն Մուրատի, խենթ Վարդանի եւ այլոց դիւցազնական վէպերին: Ոչ, անարդար է պատմութիւնը, մարդկութիւնը: Պարզ մի քմահաճոյք կարող է առաջնակարգ դիրքերի վրայ դասել մի ըստահակ, մոռանալ, արհամարհել իսկական մէկ հերոս: Արդեօք մեր ժողովրդի պատմութիւնը իրական վկան չէ՞ սրան: Տես դարերի ընթացքին մեր ժողովրդին վիճակուած կեանքը, համեմատիր միւս ժողովուրդների հետ եւ համոզուիր ասածներիս ճշմարտութեան: Տարբերային ուժերը կամուրջ են դարձրել մեր երկիրը, բիւրերը անցել են մեր երկրով, թողնելով աւերակներ իրենց ետեւից: Ունի՞ պատմութիւնը արձանագրած այդ բոլորը եւ եթէ արձանագրած իսկ լինէր, ի՞նչ շահ դրանից մեր ժողովրդին, երկրի համար: Շատերը արցունք են թափել, ցաւել մեզ համար եւ արդիւնքը եղել է յաւիտենական մուրացկանութիւն մեր կողմից: Սէր ու գութ ենք մուրացել, հայրենիք ենք աղերսել, փոխանակ պահանջելու, իսկ դու գիտես մարդու մէջ ինչ զզւցում է առաջանում մուրացկանի, թշուառի հանդէպ: Անցեալ դարերի վսեմ շունչը գոնէ հովանաւորէր մեր ժողովուրդը, նրա ձգտումները: Հերոսների աստուածատուր ոգին ուղեկից լինէր, Պրոմեթէոսի կրակը՝ ազատութեան ջահը վառ պահէր մեր աշխարհում:

Պատմութիւնը ճակատագրապաշտ չէ, ազգերը իրենք է որ կերտում են իրենց պատմութիւնը, վա՛յ այն ժողովուրդին որ պատմութիւն կերտելու, ստեղծելու իղձ, եռանդ ու կամք չունի: Անողոք է պատմութիւնը թուլամորթների հանդէպ, նրա անիւների ճռինչի տակ կը տրորուինք, կ'անյայտանանք, եթէ մեր ժողովուրդը այդ գիտակցութիւնը չունենայ: Պէտք է մտածենք այդ մասին եւ լուրջ մտածենք: Այսօր, երբ համեմատական ազատութիւն ունինք, երբ Ֆիզիքապէս ոչնչանալու վտանգը անմիջականօրէն մեր գլխին չէ կախուած, պարտաւոր ենք հաշտուել օրուան իշխանութեան հետ եւ մեր ուժերը ի սպաս դնել մեր հայրենիքի վերադարթումին: Վաղը կարող է ուշ լինել: Զարթօնք է ապրում մեր աշխարհը եւ մենք մասնակից չենք պատմական այդ ընթացքին: Մենք որ տարիներ շարունակ տառապել ենք այդ երկրի եւ ժողովուրդի համար: Պէտք է վերադնահատման ենթարկենք մեր դիրքը, վերաքննենք, հասկանանք իրերի ընթացքը: Մեր միտքը եւ զգացումները միաւորենք դրական եղրակացութեան գալու համար: Յաւիտեան տարագիր մնալն էլ անիմաստ է, այսպէս մենք վերջացած մարդիկ ենք, ենթակայ միայն կեդրոնական կեանքի, մինչ երկրի մէջ կարող էինք մեծ աշխատանք կատարել մեր եռանդի, նուիրուածութեան շնորհիւ:

Մարդկային կեանքը թիթեռնիկի մը կեանքին երկարութիւնն ունի: Մէկ օր կանք, միւս օր անյայտ ենք: Բնական մղում պիտի լինէր կարճատեւ այդ միջոցին արտայայտել հոգեկան մեր կարողութիւնները ի նպաստ մեր հայրենիքի:

Կարծում եմ ժամանակն է լրջօրէն մտածել մեր դիրքի եւ անելիքների մասին: Աճապարենք, որ տարագրութեան մահաբեր խորշակը ամբողջովին չմեռցնի մեր մէջ աշխատելու, պայքարելու կամքը:

Սուրէն
Ընդօրինակեց՝ ԵՐՆՋԱԿ
Համբոյրներով

ԱՄՈՒԼ ՖՐԱՆՍԱՆ

Ծնունդները քաջալերող Ֆրանսական կազմակերպութիւն մը ահազանգ կը հնչեցնէ դարձեալ թէ Ֆրանսայի բնակչութիւնը կը նուազի, ինչպէս ցոյց կուտան հետեւեալ թիւերը.—

1935ի ծնունդները 38.000 պակաս են 1934ի ծնունդներէն, 83.000 պակաս 1932ի ծնունդներէն, 396.000 պակաս 1868ի ծնունդներէն: Անցեալ տարի դագաղներուն թիւը օրօրոցներուն թիւէն 20.000 աւելի էր:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ՆԱՄԱԿՆԵՐԸ

ՎԵՐԾԱՆՈՂ ԵՒ ՈՒՍՈՒՑԱՆՈՂ

— о —

ՊԵՐԼԻՆ.— Սիրելի Տարագ.— Կ'երեւի չես գիտեր թէ մինչեւ ուր տեղ ուանքը կը հասնիս քու «Ի պէտս Զարգացեալոց»ովդ, ամէն անգամ որ «Յառաջ»ի միջոցով մեզի կուգաս: «Անբան բիւրոտ ուժին դէմ ճակատս կ'եցուանբերելի ծանրութեամբ», կ'ըսես, բայց կրած դժբախտութիւնդ պահ մը կը մխիթարես բանուոր պահանջին եւ պարտականութեան զգացումին անսալով եւ կ'երեւաս դարձեալ քու առօրեական տեղդ, մայիս 20ի թիւով:

Այս օրերուն, երբ մեր ժողովուրդը աստանդական է եւ մեր լեզուն ապաւաղումի եւ չարչարանքի ենթակայ, ինչ աւելի լաւ գործ երկարամեայ ուսուցչի մը համար, քան նորահաս սերունդին օրը օրին յիշեցնել գրական լեզուի կանոններ եւ աչքառու սխալներ: Առոր համար ձեզի տրուած «Վերծանող» տիտղոսին վրայ ես պիտի աւելցնէի «Ուսուցանող»ը:

Իրաւես մարդու, այլ տարիքոտ, բայց երիտասարդ սիրտ ունեցող մարդու ի՞նչ տիպար ես դուն որ ի յայտ կուգաս մեզի մասնաւորաբար «Համազգային» տարեգրքին մէջ գեղեցիկ յօդուածով, աշխատասիրելով հայ լեզուի արդի վիճակը եւ նոր հայ երիտասարդ մտաւորականութեան անհունութիւնը: Եզրակացութեան մէջ կը բերես մեզի գործնական առաջարկ մը ազգապահպանումի եւ ինքնապաշտպանումի գործին համար — Հայ լեզուի ակումբներ հիմնել գաղութներուն մէջ, վառ պահել մայրենիքը:

Եւ սակայն ինչպէս մայիս 20ի «Յառաջ»ին մէջ կը հարցնես թէ «քանի հոգի»... կը կարդայ, այդ յօդուածին մէջ ալ նոյն բողոքը եւ կասկածը թէ՝ «ով պիտի լսէ»...

Ահա, սիրելի Տարագ, պատասխանը այս նամակիս: Ես քեզի կ'ուզեմ յայտնել որ մենք հայ երիտասարդներս միշտ կը հետեւինք քու ցուցմունքներուդ (թէեւ երբեմն քննադատելով): Դեռ անցեալ շաբթու մեր քաղաքի «Հայ Երիտասարդ» Միութեան հաւաքոյթին մէջ կարդացուեցաւ, իբրեւ նիւթ «Համազգային»ի յօդուածդ եւ բացատրուեցաւ մօտ քսանհինգ երիտասարդներու, որոնք հայերէն եւ գերմաներէն կը խօսին, բայց կը ջանան հայերէն դասեր առնելով դժբախտ տարիներու պակասը լրացնել, հայերէն գրել եւ կարդալ եւ կրթել սորվիլ, այսպէս ամուր կառչելու համար մայրենիքին...

Ամէն պարագայի մէջ, կ'առաջարկէի այդ գեղեցիկ յօդուածդ տպել նաեւ «Յառաջ»ի մէջ, ծանօթացնելու համար զայն աւելի լայն խաւերու: Եւ կը հաւատացնեմ, սիրելի Տարագ, որ մեր երիտասարդութիւնը յուսախաբ չըներ քեզ, վասնզի ինչպէս դուն ալ կ'ըսես, ցեղին ուժը կայ:

Շնորհակալութեան ի՞նչ խօսք ըսեմ քեզի, քանի որ ձեր հայ ուսուցանողներուդ վարձատրութիւնը միշտ հոգեկան եղած է: Օրինակ մայիս 10ի Համպուրկի հայկական 1500ամեակին մէջ, ո՛վ զարմանալի, կը ցնծային հոգիները Կոմիտասի եւ Ռեթէոս Պէրպէրեանի, Ս. Մեսրոպներու եւ Փարպեցիներու իբր նորագոյն կարգին մէջ: Վասնզի, գիտե՞ս այդ փառայեղ [...]

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (16)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

— о —

— Դուք մի մոռնաք,— ընկերներուն կը հակաճառէր Վահանեանը,— որ կացութեան տէրը մենք չենք, այլ կառավարութիւնը, որ ամէն միջոցով պիտի աշխատի՝ քանի մեր պատրաստութիւնները չեն լրացած՝ կանխել ու իր սաղմնային վիճակին մէջ խեղդել ամէն փորձ ընդհանուր ապստամբութիւն առաջ բերելու: Հետեւաբար մեր առջեւ միակ ճամբայ մը կը մնայ հետեւելու, այն է՝ կարելի ամէն միջոցներով արագացնել Երկրի ժողովուրդի զինումը: Ահա այս նպատակին հասնելու համար, որքան ալ որ վտանգաւոր է մեծ խմբերու Երկիր մտնելը, սակայն մենք պէտք է շարունակենք այդ ուղղութեամբ մեր փորձերը ատրճանաբար զարգացնել, յանկարծակիի չգալու համար:

Վահանեանի այս փաստարկութիւնը համոզեցուցիչ չէր միւսներուն, որոնք կը պնդէին, որ ապստամբական ընդհանուր ձեռնարկի յաջողութեան համար անհրաժեշտ էր երկարատեւ նախապատրաստական աշխատանք:

— Աւելի գործնական ու քիչ վտանգաւոր է մեր գործունէութեան նախկին ձեւը, որ թէեւ դանդաղ, բայց համեմատաբար ապահով միջոց մըն է մեր նպատակին հասնելու համար,— մեծամասնութեան տեսակէտը ամփոփեց Ներսէսեանը, որ մինչ այդ առանց արտայայտուելու՝ ուշադրութեամբ կը հետեւէր վիճաբանութեան:

— Մեծ խմբերու սխեմը երկսայրի սուր մըն է. յաջողութեան պարագային աւելի քան ձեռնտու, իսկ անյաջողութեան մը ատեն այնքան կործանիչ հետեւանքներով՝ որ չարժէ այդ կասկածելի միջոցը փորձել: Լաւ է շարունակենք մեր նախկին միջոցներով զէնք եւ ռազմամթերք մտցնել Երկիր, եթէ նոյն իսկ այդ ձեւով երկար ժամանակի պէտք պիտի ունենանք:

Երկար վիճաբանութենէ վերջ, վերջապէս եկան այն եզրակացութեան, որ փոխադրութեան նախկին ձեւը պահուի, այն ժամանակ միայն փորձել ստուար խմբերով օգնութեան հասնիլ:

— Ես այլ եւս նամակ չունիմ,— յայտնեց Զանեանը՝ իր առջեւ թափած նամակները գրպանը դնելով.— տեսնենք Վահանեանի քով ի՞նչ կայ:

Առաջին նամակը որ կարդաց Վահանեանը, արտասահմանի յեղափոխական մարմիններու Լոնտոնի կեդրոնական վարչութենէն գրուած էր: Այդ գրութեամբ Լոնտոնի մարմինը կ'իմացնէր Թիֆլիսի կեդրոնին, որ շուտով Թիֆլիս պիտի հասնէր որոշ միխայով երիտասարդ բժիշկ մը, Արթիւր Ուայթ անունով:

«Կը խնդրենք,— կ'աւելցնէր նամակագիրը,— ձեր կարելի աջակցութիւնը չզլանաք անոր: Անշուշտ կը հասկնաք, որ մեր լաւագոյն եւ պատրաստուած ընկերներէն մէկն է, եւ յառաջադրած նպատակը իրագործելու համար ամէնէն յարմար անձնաւորութիւն մը, որ ինքնաբերաբար դիմեց մեզի՝ պատրաստակամութիւն յայտնելով ծառայել յեղափոխական գործին: Ուայթը բնիկ Ուրմիացի է, Պարսկաստանի դաւառէն: Հազիւ տասներկու տարեկան որբ մնալով՝ որդեգրուեցաւ անգլիացի միսիոնարի մը կողմէ, որ տարիներ առաջ Անգլիա բերաւ իբր հոգեզաւակ: Վերջերս աւարտեց Էտինպուրկի բժշկական համալսարանը»:

Ուայթի պարագաներու մասին կարգ մը տեղեկութիւններ տալէ վերջ, նամակագիրը կ'աւելցնէր.

«Տարիներ շարունակ ի զուր անցան մեր ջանքերը սերտ համագործակցութիւն մը առաջ բերելու հարեւան Քիւրտերու, Ասորիներու եւ մեր միջեւ: Ամէն ժամանակէ աւելի հիմա ատենն է այդ շատ կարեւոր աշխատանքը հետապնդելու, որ կարծես երեսթող է եղած: Մեր կարծիքով լաւագոյն ընտրութիւն մը պէտք է համարել Ուայթը, որ բացի անգլիերէնէ, կատարելապէս կը տիրապետէ քրտերէն եւ ասորերէն լեզուներուն: Մենք վստահ ենք, որ ան ամէն յարմարութիւն ունի բանակցութիւններ վարելու թէ Ասորիներու Մար-Շիմոնի եւ թէ սահմանամերձ քիւրտ աշիրէթապետներուն հետ»:

— Ինծի կը թուի թէ այս նամակի մասին խօսելու մասնաւոր բան մը չունինք,— արտայայտուեցաւ Դաւեանը,— պէտք է սպասել Ուայթի գալուն, իր եւ Լոնտոնի ընկերներու առաջարկութեան մանրամասնօրէն ծանօթանալու համար: Անցնինք հետեւեալ խնդրին, եթէ կայ:

— Ի՞նչպէս թէ, եթէ կայ,— նեղսրտուած պոռաց Վահէն,— հազիւ թէ գործի սկսեր ենք: Նախ Գէորգը պիտի լսենք անշուշտ, Երկրէն նորութիւններ ունի պատմելիք: Անկէ զատ Պիծայի նամակը կայ: Վերջապէս, ես նոր առաջարկութիւն մը ունիմ:

— Լաւ որ այդպէս է, սկսինք կարգով,— ու Վահանեանը՝ դառնալով Գէորգին ըսաւ.— Խնդրե՛մ, սկսէ զեկուցումդ:

— Ինծի կը թուի թէ Պիծայի նամակը կարդալու մասնաւոր կարիք մը չկայ,— հանդարտ ու լեցուն ձայնով մը սկսաւ խօսիլ Գէորգը,— ես իմ զեկուցման մէջ պիտի անդրադառնամ անոր շօշափած հարցերուն:

— Որ այդպէս է, ուրեմն սկսէ, մտիկ կ'ընենք:

— Մէկ վայրկեան խնդրեմ,— ընդմիջեց Նատալեան,— լոյսը սկսեր է բացուիլ, բոլորդ ալ յոգնած ու սոված էք: Կարծեմ լաւ պիտի լինի, եթէ պահ մը դադար տանք, ես ալ սամավարը դնեմ, տեսնեմ ի՞նչ կրնամ գտնել: Բան մը ուտենք ու ապա Գէորգը թող սկսի իր զեկուցումը:

Այդ այնպիսի տեղին առաջարկութիւն մըն էր, որու գրաւչութեան ամէնէն խստապահանջներն իսկ չէին կրնար դիմադրաւել: Սուրէնի օգնութեամբ Նատալեան սեղանը շտկեց ու երբ փչփչացող սամավարը ներս բերելով սեղանի գլուխը բազմեցաւ, մնացած ընկերները հրջապատեցին զինք, ու աշխոյժ խօսակցութեամբ անզգալաբար մաքրեցին պնակները:

ՄԱՆՈՒԿ ՀԵՐՈՍԻ ՄԱՀԸ

Քսանըվեց տարեկան երիտասարդ մըն էր Գէորգը, Երեւան քաղաքի մօտ գտնուող Փարաքար գիւղացի ունեւոր ընտանիքի մը կրտսեր որդին: Արեւէն խանձուած, պղնձագոյն լայն դէմքը անկեղծ եւ ուժեղ արտայայտութիւն մը ունէր: Միջահասակ էր, տոկուն կազմով եւ ջլապինդ:

Էջմիածնի Գէորգեան Ճեմարանը աւարտելէ վերջ, երբ զինուորական ծառայութենէ վերադարձաւ, ժամանակ մը իրենց գիւղի ծխական դպրոցին մէջ ձրիաբար դասախօսեց եւ ապա, հակառակ հօր եւ տանեցիներու ցանկութեան՝ անցաւ Թիֆլիս ու այլ եւս չվերադարձաւ գիւղ:

(Շար.)

ՄԱԼԽԱՍ

ՔԱՆԻ ՀԵԳՆԱԿԱՆՔ

ԹՇՆԱՄԻ ԿԸ ՓՆՏՌԵՆ

— o —

Երբ հնարուած է բառ մը, ուրեմն պէտք է բանի մը գործածել զայն: Նոյն իսկ եթէ առիթ չկայ գործածելու, պէտք է ստեղծել առիթը:

«Թշնամի» բառին սահմանն ու էութիւնը որոշել կը թողում բանասէրներու եւ հոգեբաններու:

Իբրեւ քերականական ձեւ, ածականներու շարքին մէջ դիրք բռնած է, սակայն վերջերս, մանաւանդ Հայաստանի նարինջներու կարմրելէն ի վեր, գոյականի աստիճան ստացած է:

Կարգ մը ազգակիցներու բերնին եւ թերթերու մէջ, այս գոյականացած «թշնամին» քիչ կը մնայ գլխագիր Թ-ով գրուի:

«Հայաստանի թշնամիները» որ ըսին, աչքերդ չորս բացած, ձեռքդ վարպետիդ ետեւի գրպանը տանիլդ կուգայ եւ դիմացդ փէսաւոր մարդ մը կը փնտռես...

Մարդիկը այնքան համոզուած եւ անտարակոյս կ'արտասանեն այս վեց տառեան բառը որ կը մեղքնաս իրենց վրայ եւ յիմարանոցի մը վարչութեան տալ կուգայ...

Առաջին յուզումդ անցնելէ ետքը, մօտեցիր այս «հայրենասէր»ներուն եւ մեղմ կերպով հարցուր թէ ի՛նչ թշնամիի մասին կը խօսին քեզի:

Արհամարհանքով խառն զարմացումով մը երեսդ կը նային եւ,

— «Է՛յ բարեկամ, իբր թէ չե՞ս տեսներ այդ մեծ «թշնամին» որ ուզէ քանդել Խ. Հայաստանը, որ արհամարհէ հոն տեղի ունեցած աշխատանքի վերելքը, շինարարութիւնները, բարեբեր իրաւակարգը եւ ամէն ինչ որ կը պատկանի անոր: Ա՛խ, սեխալներ, մեր տունն ու տեղը աւերելէն վերջ, կ'ուզեն մեր անուշիկ Հայաստանն ալ քանդել փճացնել...

— Սարսափելի են սա Թուրքերը, կ'ըսես:

— Ո՞ր Թուրքերը, քաղաքացի՛, ի՛նչ Թուրք, ասոնք Հայեր են, հայ լեզուով կը խօսին ու կը գրեն: Թուրքը հրեշտակ է ասոնց հետ բաղդատելով, մեր եղբայրն է...

— Ի՞նչ կ'ըսես բարեկամ, կարելի՞ երեւակայել այս տեսակի Հայ:

— Երեւակայութիւնը ո՞րն է, իրականութիւն է: Ասոնք իրենց հանդէսներուն եւ թերթերուն մէջ մինչեւ վերջ Խ. Հայաստանի վնաս հասցնելու մասին կը խօսին ու կը մտածեն: Չե՞ս լսած, չե՞ս կարդացած երբեք:

— Ես ամէն օր թերթ կը կարդամ եւ ամէն տեսակ հայ թերթեր աչքէ կ'անցընեմ, բայց չեմ հանդիպած այդ տեսակ բանի:

— Այն ատեն, դուն ալ ի նոցանէ ես:

— Կրնա՞ք մէկ հատ հայթայթել ինծի այդ թերթերէն, կամ զիս առաջնորդել անոնց հանդէսներուն...

— Ես ձեռք չեմ առներ անոնց թերթերը եւ մեղք չէ՞ որ դրամ վճարեմ անոնց հանդէսներուն համար:

— Ուրեմն ինչէ՞ն գիտես որ «դէշ կը խօսին կամ կը գրեն» Հայաստանի մասին:

— Մարդ միայն կարդալով ու տեսնելո՞վ է որ բան կը սորվի, ականջները ի՞նչ բանի համար են ստեղծուած: Եկուր օր մը մեր շրջանակին մէջ մտիր եւ կը լսես այս բոլորը:

— Խնդրեմ, ժամանակ չունիմ, մանաւանդ ես անկախ մարդ եմ, դուն բացատրէ ինծի որ սորվիմ եւ զգուշանամ այդ «թշնամիներէն», ես կը սիրեմ ու կը պաշտեմ իմ հայրենիքս:

— Նախ, Խ. Հայաստանը հայրենիք չէ, «հայրենիք» բառը պուրժուական տերմին է, եւ այդ «թշնամիները», իրենց թերթերուն մէջ, առանց «խորհրդային» բառի պարզօրէն Հայաստան կը գրեն, սա մէկ թշնամութիւն:

Երկրորդ՝ կ'ըսեն թէ Ցերեւանը՝ Երեւան գրելու է եղեր: Երրորդ՝ կ'ըսեն թէ «է»ը փոխանակ «ե»ով գրելու «է»ով գրելու է եղեր: Չորրորդ՝ կ'ըսեն թէ Հայաստանի կեանքը, «Խ. Հայաստան» թերթէն քաղելով կը հրամցնեն եղեր իրենց ընթերցողներուն, որպէսզի այդ թերթը չսպառի գաղութներու մէջ: Հինգերորդ կ'ըսեն թէ ախորժակ գրգռելու եւ հեղնելու համար, Խ. Հայաստանի բոլոր շինարարական շարժումները կը ծանօթացնեն եղեր իրենց համակիրներուն: Վեցերորդ՝ կ'ըսեն թէ մեր դրացի Թուրքը Հայաստանի թշնամի կը նկատեն եղեր: Եօթներորդ կ'ըսեն թէ ներգաղթի հակառակ են եղեր, որ Հայաստանը չուժեղնայ: Ութերորդ՝ կ'ըսեն թէ կ'ուզեն եղեր որ բոլոր գաղթահայութիւնը Խ. Հայաստան գաղթէ, որպէսզի հոս, մերիններուն գործ չմնայ: Իններորդ՝ կ'ըսեն թէ, կը փափաքին եղեր նիւթապէս եւ բարոյապէս օգնել Խ. Հայաստանի, իրենց «աղտոտ դրամով»: Տասներորդ՝ կ'ըսեն թէ...

— Կեցիր հայրենակից, այդ մէկն ալ ես ըսեմ: Կ'ըսեն թէ երբ մէկը ափիոն կլլէ, խելքը կը ղառնայ եւ գետը ճախճախուտ կը տեսնէ...

Կ. ՊԵՏՈՒՇ

...ղ թէ փառահեղ) հանդէսին մէջ հայերէն երգը լսուեցաւ, թէեւ հայերէն խօսք կամ ճառ չլսուեցաւ դժբախտաբար, բայց այն միակ տղեկը որ արտասանեց Վարուժանի «Կարմիր հողը» այնքան յստակ, հայ ուսուցիչ եւ հայկական դպրոց տեսած չէր, քանի որ չկայ իր ապրած քաղաքին մէջ, այլ հօրմէն սորված էր եւ այդ հայրը Եկմալեանի, ինչպէս եւ Կոմիտասի աշակերտը եղած է ատենին...

Ահա, սիրելի Տարազ, այսպէս կը քաղէք դուք ձեր պտուղները յաւիտեան, բան մը չի կորսուիր ձեր գործերէն եւ հայ ազգը կը հրճուի որ իր ծոցը ձեզի պէս ուսուցանողներ եւ երգ ծանողներ կուտայ: Ձեր ցանած պատուոր սերմերը ուշ-կանուխ կը ծըլին, կը ծաղկին, այլ եւ կ'աճին...

Կարելի՞ է այլապէս բացատրել 1500ամեայ մեր գրականութեան տեւելը հակառակ ամէն բանի, նոյն իսկ ապրելու դժուարութեանց:

Գ. ՖՐՈՒՆՁԵԱՆ

ՆՈՐ ՍԵՐՈՒՆԴ

— . —

Ծանօթ Թառիստ Ռուբէն Աւագեան, որ շատերու նման իր օրապահիկը շահելու համար կը զբաղէր կօշկակարութեամբ, իսկ երեկոները մինչեւ կէս գիշեր կը հետեւէր ռուսական արհեստագիտական բարձրագոյն դասընթացքներուն, յաջողեցաւ չորս տարիէն աւարտել ճարտարապետական բաժինը, լաւագոյն նիշերով: Իբրեւ Իրանահպատակ, երիտասարդ ճարտարապետը քանի մը օր առաջ մեկնեցաւ Թէհրան, հոն հաստատուելու համար: Ցաջողութիւն:

Բ.

ՀԱՅ ԵՐԻՏԱՍԱՐԴԱԿԱՆ ԱԿՈՒՄԲ

— . —

Անցած տարի յունուարին, փարիզաբնակ մի խումբ հայ երիտասարդներ հիմնեցին իրենց միութիւնը «Հայ Երիտ. Ակումբ» անունով, նպատակ դնելով ծանօթանալ հայ հին ու նոր պատմութեան եւ գրականութեան:

Այս երիտասարդները դեռ մանուկ էին, երբ իրենց ծնողների հետ կամ առանձին գաղթեցին Եւրոպա: Զանազան երկիրներում առժամապէս մնալուց եւ տեղական հայ կամ օտար դպրոցներում որոշ կրթութիւն ստանալուց յետոյ, շատերի հետ միասին սրանց էլ վիճակուեց հաստատուել Փարիզի մէջ եւ շարունակել իրենց կիսատ մնացած ուսումը ֆրանսական միջնակարգ կամ բարձրագոյն դպրոցներում: Այս պատճառով ալ անոնք հնարաւորութիւն չունեցան հայեցի լիակատար կրթութիւն ստանալու, հայ վարժարանների մէջ: Հասակ նետելով օտար միջավայրում եւ օտար լեզուներով կրթութիւն ստանալով, անշուշտ ասոնք պիտի ուծանային, եթէ որ իրենց գիտակից տարիքին, շատ հայ երիտասարդների պէս անտարբեր դիրք բռնէին հայկական միջավայրի եւ մշակոյթի հանդէպ:

Ուրախ ենք արձանագրելու որ Հ. Եր. Ակումբի անդամ-անդամուհիներից շատերը գործօն դեր են կատարում նաեւ հայկական մի շարք կազմակերպութիւնների մէջ: Այս երիտասարդների մէջ կան շատ խոստումնալից տղաք որոնց երանի թէ շուտ վիճակուէր մեր բուն հայրենիքի մէջ իրենց թարմ եւ բազմապիսի գիտութիւններով զինուած միտքը ի սպաս դնել հայ ժողովրդի վերջնական ազատագրման եւ բարգաւաճման:

Հայ Երիտ. Ակումբի անդամ-ուհիները չեն պատկանում մի որ եւ է հայ քաղաքական հոսանքի: Շատերը դեռ եւս չեն որոշել իրենց քաղաքական դաւանանքը: Իրենց դասախօսներն էլ պատկանում են զանազան հայ կրօնական եւ քաղաքական հոսանքների: Այսպէս, Հ. Սահակ Տ. Մովսէսեանը դասախօսում է հայկական հին պատմութեան մասին, Պ. Արշ. Չոպանեանը միջնադարեան հայ գրականութեան, իսկ Պ. Արշամ Խոնդկարեանը արդի հայ գրականութեան մասին: Ընկ. Սիմ. Վրացեանն էլ մինչ այժմ դասախօսել է երկու նիւթի մասին միայն — հայ թատրոնի պատմութեան եւ Հայաստանի աշխարհագրութեան դերքի ազդեցութիւնը հայ պատմութեան վրայ:

Ակումբի դասախօսութիւնների շնորհիւ, որ ընդհանրապէս տեղի են ունենում հինգշաբթի երեկոները, այս երիտասարդները լրջօրէն ծանօթանում են հայ մշակոյթի պատմութեան եւ թրծւում են հայկական ոգիով: Հայ ծնողների պարտականութիւնն է իրենց չափահաս զաւակներին համոզել անդամագրուելու եւ կանոնաւոր յաճախելու Հայ Երիտ. Ակումբի հաւաքոյթներին, գոնէ շաբաթը մի քանի ժամով ապրելու իրենց տարեկիցների հետ միասին հայկական մթնոլորտի մէջ, բարոյական շրջանակում, ազատ զանազան փորձութիւններէ:

Երիտ. Ակումբի վարչութիւնը իր համեստ ուժերի ներածին չափով սարքում է նաեւ թէյասեղաններ եւ պարահանդէսներ:

Իր երկրորդ պարահանդէսը տեղի ունեցաւ անցած շաբաթ օր, ժամը 8ից մինչեւ կէս գիշեր, ռուսական քոնսէրվաթուարի մէջ եւ անցաւ բաւականին աշխոյժ: Ակումբի անդամ-ուհիներից մի քանիսի մայրերը պիւֆէն կառավարեցին, որպէսզի իրենց զաւակները հնարաւորութիւն ունենան պարելու, զուարճանալու:

Գեղարուեստական բաժնին իրենց սիրայօժար մասնակցութիւնն էին բերել — Օր. Ալիս Գավուքճեան, սպանիական պարեր: Օր. Ժէնիա Աֆանասեան՝ դաշնակ, հայկ. կտորներ, Պ. Ժորժ Վարդանեան՝ երգ, հայերէն եւ իտալերէն: Օր. Արաքսի Գազազեան՝ նուագների պար: Պ. Պարոյր Ցարութիւնեան՝ թառ:

Բոլոր նշաններից երեւում է որ այս միութիւնը յարատեւելու եւ օգտակար դեր է կատարելու փարիզահայ միջավայրում: Սակայն, ցաւալի է, որ իր գոյութեան 15 ամսուան ընթացքում Հ. Ե. Ակումբի անդամների թիւը դեռ եւս երբեք տասնեակից չէ անցել: Բայց եւ այնպէս, եթէ քանակով թոյլ է, որակով ուժեղ է:

Բ—Օ.

ՁԱՅՆԵՐ ԳԱՒԱՌԷՆ

Կ. ԽԱՉԻ ՆԵՐԿԱՅԱՑՈՒՄԸ

— . —

ՆԻՍ, 23 մայիս (Յառաջ).— Գործի վրայ են խաչուհիները, ներկայացում պիտի սարքեն ու հազիւ մէկ շաբաթ միջոց ունին, Մարսէյլէն դերասան Պ. Թրադօշը հրաւիրած են «Աշուղ Ղարիբ» խաղալու համար, դերերու բաժանում, փորձ, սրահ վարձել, տոմսեր ծախել, տոմսերը Մարսէյլի տպարանէն սպասել ևն.: Մեղուի նման ծաղկէ ծաղիկ՝ տունէ տուն կը թռչին եւ ահա աշխատութեան արդիւնքը շաբաթ երեկոյ մայիս 16ին, ժամը 9ին: Նիսը առաջին անգամ է որ այսքան բազմութեամբ ներկայացում կը տեսնէ, քիչեր չեն ոտքի վրայ կեցողները: Վերջապէս կը բացուի, աղմուկը դադրած է: Բոլոր դերակատարներն ալ յաջող կարելի է կոչել, քանի որ արհեստով դերասաններ չեն եւ հազիւ 4—6 օր միջոց ունեցած են իրենց դերերը սորվելու համար: Պ. Հ. Ապաճեան շատ յաջող էր Թիֆլիսի վաճառականի դերին մէջ: Տիկ. Տիրուհի Լօքմաթաճեան Ղարիբին սիրահարը շատ լաւ կատարեց իր դերը, քիչ մը համարձակութիւն բեմին վրայ եւ ահա բոլորովին պիտի փոխուի իր խաղալու ձեւը: Վ. Տէմիրճեան շատ յաջող էր իր սրճարանապետի դերին մէջ այս անգամ, ինչպէս միշտ: Փոքրիկ Օր. Ժամկոչեանի կովկասեան պարերը աւելի փայլեցուցին ներկայացումը այս անգամ ալ: Ա. Տիգրանեան եւ Ա. Շիրվանեան իրենց դժուարին դերերուն մէջ մինչեւ վերջ լաւ խաղացին, իսկ հարսնեւորներու խումբին մէջ կը գտնուէր Ֆրանսուհի մը որ այնքան լաւ խաղաց հայկական պարերը եւ երգեց հայերէն բառերով:

Շատ անարդար պիտի ըլլայինք եթէ մոռնայինք յիշել Օր. Գ. Մարուքեանը որ սկիզբէն մինչեւ վերջ լաւ դերասանուհիի մը պէս խաղաց իր դերը: Ներկայացումի երաժշտութեան կը մասնակցէր դաշնակով Օր. Ժամկոչեան հանդէսին արժէքը աւելի փայլեցնելով: Միւս փոքր դերակատարներն եւս լաւ խաղացին:

Ց. Գ.— Դադարի միջոցին Հ. Կ. Խաչի վիճակահանութիւնը տեղի ունեցաւ եւ շահեցան 10 հատ Ազգ. Վիճակահանութեան մէկ տասներորդ տոմսեր: Տոմսերու գինն էր 1 ֆր.: 500 թիւեր ունէին, որոնք բոլորն ալ ծախուեցան նոյն օրը նոյն պահուն եւ կը շահին 390 ֆր.: Միւս ներկայացումէն աւելի լաւ շահած են:

Թղթակից

ՄԱՄՈՒԼ

ԴԱՇՆԱԿՑՈՒԹԻՒՆԸ ԵՒ ԴԱՇՆԱԿՑԱԿԱՆԸ

— • —

Աթէնքի Նոր Օրը հետեւեալ խորհրդածութիւնները կ'ընէ այս խորագրով խմբագրականի մը մէջ (21 մայիս).

— «Դաշնակցութիւնը դեմոկրատիկ կուսակցութիւն է: Անոր ծրագիրը, կարելի է ըսել, չափէն աւելի ազատական է: Ծրագիրը կը նախատեսէ անսահման ազատութիւններ, որոնք թերեւս լիովին գործադրելի չեն մեր պայմաններուն մէջ: Ծրագրին պէս, չափազանցուած լայնախոհութեամբ պատրաստուած է կանոնագիրն ալ, որուն մէջ ճշդուած են շարքայիններուն իրաւունքները եւ պարտականութիւնները:

Ոչ մէկ կուսակցութեան մէջ շարքայինը այնքան ազատութիւն չի վայելեր, որքան Դաշնակցականը՝ Դաշնակցութեան մէջ: Ոչ մէկ կուսակցութիւն իր անդամին տուած չէ այնքան անկախութիւն, որքան Դաշնակցութիւնը՝ Դաշնակցականին:

Ըստ ծրագրին եւ կանոնագրին, ոչ թէ կաշկանդում, ազատութեան կաշկանդում եւ անկախութեան սանձահարում չկայ, այլ կայ չափէն աւելի լայնախոհութիւն, չափէն աւելի ազատութեան իրաւունք եւ կուսակցութեան վնասակար ըլլալու աստիճան անկախութեան զգացում:

Գործնականին մէջ ալ այսպէս է:

Դաշնակցութեան մէջ մեծ ու պզտիկ հաւասար են, մտաւորականն ու բանուորը նոյն իրաւունքները կը վայելեն, ղեկավարն ու պարզ շարքայինը նոյն պարտականութիւններն ունին: Մէկը ենթակայ չէ միւսին, մէկը միւսին չի հրամայեր:

Ամենայետին շարքայինը կրնայ կարծիք յայտնել ազգային ու քաղաքական խնդիրներու մասին, կրնայ ձայնը լսելի դարձնել ժողովներու մէջ կրնայ քննադատել կուսակցութեան ուղղութիւնը եւ ջանալ իր տեսակէտները ընդունելի դարձնել: Ոչ ոք կ'արգիլէ զինք: Ոչ ոք կը սպառնայ իրեն: Ոչ ոք խոչընդոտ կ'ըլլայ: Ընդհակառակն, բարի նախանձախնդրութեամբ, ուրիշ շարքայիններու կողմէ կը քաջալերուի, որպէսզի իր համոզումները փաստէ եւ համոզէ նաեւ իր ընկերները:

Ներկայիս ինչպէս հին օրերուն ալ, Դաշնակցութեան մէջ կան աջեր ու ձախեր, որոնք կուսակցական ժողովներու մէջ սկզբունքի վիճաբանութիւններ կ'ունենան ազգը եւ հայրենիքը շահագրգռող խնդիրներու մասին: Կուսակցութեան 45 տարուան կեանքին մէջ բնաւ պատահած չէ որ ընկերոջ մը խօսելու եւ գրելու ազատութիւնը կապտուի:

Դաշնակցութեան ղեկավարութիւնը աչալուրջ ուշադրութեամբ կը հետեւի բոլոր վիճաբանութիւններուն, ոչ թէ ինքզինքը պաշտպանելու կամ իր խօսքը պարտադրելու համար, այլ կուսակցութեան ընդհանուր սկզբունքներու եւ որոշումներու սահմանին մէջ պահելու համար վիճաբանութիւնը:

Ղեկավարութիւնը պահակի դեր կը կատարէ: Շարքերուն կը յիշեցնէ իրենց պարտականութիւնները, կուսակցութեան օրէնքները, իրենց վայելած իրաւունքները եւ իրաւասութեան սահմանները:

Ու եթէ պատահի որ շարքային մը, իր իրաւունքը չարաչար գործածելով, գիտակցաբար շեղումներ ունենայ, շեղումներ՝ որոնք կուսակցութեան ներքին կարգապահութիւնն ու ներդաշնակութիւնը խախտելու բնոյթ ունին, ղեկավարութիւնը օձիքէն կը բռնէ այն ոստիկանին պէս՝ որ կէս գիշերին ուրիշներուն հանգիստը խանգարելու աստիճան փողոցներուն մէջ պոռացող գինովը ոստիկանատուն կ'առաջնորդէ:

Հոս արդէն ազատութեան խնդիր չի կրնար ըլլալ: Դուն իրաւունք չունիս իմ տանս անդորրութիւնը խռովելու պոռչտուքներով եւ աղմուկով: Դուն իրաւունք չունիս զիս անարգելու հայհոյելու, յանուն ազատութեան: Դուն իրաւունք չունիս կուսակցութեան օրէնքները ոտքի տակ առնելու: Կամ կուսակցութեան մէջ՝ օրէնքներուն ենթակայ կամ կուսակցութենէն դուրս: Ոչ ոք կը ստիպէ քեզ կուսակցութեան մէջ մնալու: Ոչ ոք կը սպառնայ կեանքիդ, երբ կը հեռանաս կուսակցութենէն:

Այս կարգի արտաքսումներ եւ չեղումներ, ինչպէս ամէն կուսակցութեան, Դաշնակցութեան մէջ ալ պատահած են: Շատ անգամ անգիտակցաբար: Շարքայինին ազատութիւնը կապտուա՞ծ կ'ըլլայ, երբ ղեկավարութիւնը օրէնքը կը գործադրէ: Կամ շարքայինը ուխտադրժո՞ւ եղած կ'ըլլայ, երբ կուսակցութեան օրէնքներուն կ'ենթարկուի կատարեալ գիտակցութեամբ:

Դաշնակցութեան ուժին գաղտնիքը, շարքայինին՝ օրէնքին հանդէպ ունեցած խոր յարգանքին մէջ է: Օրինապահ ըլլալ, կարգապահ ըլլալ, ուժեղ ըլլալ ըսել է: Եւ որովհետեւ դաշնակցականը թէ օրինապահ եւ թէ ուժեղ է, բնականօրէն Դաշնակցութիւնն ալ պիտի ըլլար ուժեղ, հեղինակաւոր եւ ազդեցիկ»:

«ՈՉ ՉԸՖԸԹ Է, ՈՉ ԿԵԱՎՈՒՐ, ՀԱՅ Է, ՀԱ՛Յ»

— o —

Պոլսոյ «Հէմշէրի» եռօրեայ թերթը կը գրէ այս թրքավարի խորագրին տակ.

Վերջապէս հասկցուեցաւ թէ ո՞վ է այն Ալի Փաշան որ Ամերիկայի մէջ Սիքաթ անուն ախոյեանին յաղթելով, համաշխարհային առաջնութիւնը շահեցաւ: Նախորդ թիւով գրած էինք թէ այս գործին ներքին ծալքը կարելի չէ իմանալ ամերիկեան թերթերը ըստանալէ առաջ և խոստացած էինք մեր ընթերցողներուն հաղորդել այդ թերթերուն բովանդակութիւնը: Այս Ալի Փաշայի մասին ամէն գլխէ ձայն մը ելած էր: Կարգ մը թերթեր գրած էին թէ Միչօ անուն Յոյն մըն է: Ոմանք ալ առաջ կը քշէին այն կարծիքը թէ Էլազիգցի Ալի անուն հայրենակից մըն է: Եղան որ ըսին թէ Գերմանացի մըն է ան, բայց Թուրքօ մը ըրած ըլլալու համար այդ անունը փակցուցեր են. ըսին նաեւ թէ հարազատ Եահուտի մըն է այդ մարդը:

Բայց հիմա այլ եւս գիտենք թէ ինչ ղարաղատա է Ալի Փաշան: Եթէ հարցնէք թէ «Ալի Փաշան որո՞ւ ինչն է», կը պատասխանենք.

— Ոչ կեավուր է, ոչ Չըֆըթ, Հայ է Հայ:

Այս հէրիֆը Արթին Էքիսեան անուն ախպարներէն մէկը չըլլա՞յ: Թերեւս ալ մեր հպատակներէն մէկն է: Այս պարագային, ախոյեանութիւնը դարձեալ մեզի անցած կ'ըլլայ, որովհետեւ այդ գործին մէջ ոչ թէ ազգութեան, սոյին սոփին, այլ հպատակութեան կը նային: Հաւանաբար այս պատճառով է որ հեռագիրները «աշխարհի ախոյեանութիւնը Ալի Փաշա անուն Թուրք մը շահեցաւ» ըսին:

Ինչո՞ւս պէտք այս ախոյեանութիւնը: Այս գործը փէհլիվան օղլու փէհլիվան, մէյտ օղլու մէյտ եւ զտարիւն Թուրք մը ըրած ըլլալու էր որ սանկ թեւերս փքանային:

ԷՎԳԱՖԻՆ ՀՐԱՀԱՆԳՆԵՐԸ

Պոլսոյ թերթերը կը գրեն.—

Էվգաֆի տնօրէնութիւնը շրջաբերական մը ուղղելով Թաղ. Խորհուրդներուն, կը յայտնէ թէ համաձայն Գործավարներու Խորհուրդի որոշման եւ 1936 մայիս 19ին հրատարակուած կանոնագրին տրամադրութեանց (որով կը ճշդուի թէ վագֆ տեղերը ի՞նչպէս վարձու կը տրուին), կալուածներուն վերաբերեալ աճուրդի գործերը Էվգաֆի տնօրէնութեան աճուրդի յանձնախումբին միջոցաւ պիտի կատարուին:

Նոյնպէս կը յայտնէ թէ կալուածական հասոյթներէն աւելցած դրամները, ինչպէս նաեւ կալուածներու վաճառումով գոյացած գումարները հասութաբեր վիճակի վերածելու համար՝ վագֆի դրամները տնօրէնութեան մօտ ի պահ պիտի մնան:

Կ'աւելցնէ թէ 25 ոսկիէն աւելի շինութեան ու նորոգութեան ծախքերու համար անհրաժեշտ է Էվգաֆի տնօրէնութեան արտօնութիւնը ստանալ:

...ԵՐ ԱԶԱՏԱԳՐԱԿԱՆ ՊԱՅՔԱՐԷՆ

ԵՐԿՈՒ ՏԱՐԻ ՀԱՅԿ. ԲԱՆԱԿԻՆ ՄԷՋ *(1919 - 1921)*

— — o —

— Բայց ես ճամբան փախած էի:

— Եթէ դուն ճամբան Դիլիջանէն փախար, ես ալ Բագուէն, այս ընկերն Ռոստովէն, միւսն ալ այսինչ տեղէն, հիմա բոլորը մէկ գծի վրայ կը գտնուին: Ընկ. Լէնինը բոլորին ներում շնորհած է:

Մօտ քսան հոգինոց խումբի մը միացած մտանք զինուորական կեդրոնը եւ իբրեւ Ռուսաստանէն դարձած նախկին բանակի սպաներ արձանագրուեցանք եւ մեր հասցէները ցոյց տուինք, որպէսզի երբ համապատասխան գործ մը պատահի՝ մեզի լուր տան:

Ուրախ զուարթ քայլերով տանս դռնէն ներս մտայ ու արցունքոտ աչքերով ողջագուրուեցայ բոլոր սպասողներուս ու ծանօթներուս հետ... Նորէ՜ն կ'ապրէի...

22.— ԴԷՊԻ ՕՏԱՐ ԱՓԵՐ

1922 յունուար 1: Իտալական Կլէօպատրա հսկայ շոգենաւը Պաթումի նաւահանգիստէն մեկնելու համար իր ծանր խարիսխը վերցուց, երրորդ սուլիչը արձակեց, տքաց, երերաց, բաց ծով ելաւ, Սեւ Ծովու փոթորկոտ ալիքները ճեղքելով դէպի արեւմուտք ուղղութիւնը բռնեց:

Կը թաղուիմ խոր մտածումներու մէջ.— Սա դիմացի սեւին տուող հորիզոնի թիկունքի տարածութեան վըրայ կը գտնուի հայրենի երկրի հողաշերտը՝ Հայաստանը, շատ մօտաւոր ժամանակ մը ազատ ու անկախ: Իր գոյութիւնը պաշտպանելու համար գերմարդկային ճիգերով մօտ երկու տարի առաջ բուռ մը ընկերներով հոն վազեցինք ու այսօր հատ ու կտոր, ընկճուած, ջախջախուած, օտար նաւի խցտեակը, բաց ծովը եւ օտար հորիզոնները աւելի ապահով, աւելի բախտաւոր կը գտնենք:

Խոշոր երազէ մը սթափողի նման կ'արթննամ, ու դեռ անորոշութիւնն ու անստուգութիւնը զիս կ'օրօրէ...

Դարերու երազ — անկախութիւն, ազատութիւն, այդ երազի իրականացման համար հսկայական պայքար, ծովու չափ արիւն, զանկերու եւ ոսկորներու հսկայական բուրգեր, սերունդներու անհետացում: Մայիսեան գեղեցիկ առաւօտ մը երազի իրականացում, կարճատեւ կեանք, փետրուարեան մռայլ օր մը,— խորտակում:

Նաւը կը յառաջանայ, թանձր խաւարը կը ճնշէ զիս, ո՞ւր: Դէպի ո՞ր ափերը, դէպի ո՞ր անծանօթ հորիզոնները, ու նորէն անորոշութիւն ու նորէն անստուգութիւն:

Այդ օրերէն մինչեւ այսօր տասնըհինգ տարիներ սահած ու անցած են, օտար մայթերու վրայ, օտար հորիզոններու տակ բախտաւոր եւ անբախտ օրեր ապրեցանք, օտարին ժպիտը վայելեցինք, անոր զառն հեգնանքները կուլ տուինք ծովու աղի ջուրին պէս, օտարին կշտամբանքը՝ սեւ մրուրի նման, չհասկցուած գործ ունեցանք, երբեմն սեւ հաց մուրացինք դուռնէ դուռ, փափուկ անկողիններու մէջ թաղեցինք մեր յոգնած մարմինները, քաղցր ինքնամոռացումի վայրկեաններ ապրեցանք: Սակայն շատ անգամ խնկաբոյր հայրենիքի տարածութիւնը, անոր ձորերուն ու հովիտներուն գեղեցկութիւնը, դաշտերուն ու անտառներուն թովչութիւնը, գիւղերուն ու քաղաքներուն մտերմութիւնը, լեռներուն ու բլուրներուն հսկայ հպարտութիւնը, ժողովուրդին մտերմութիւնը անջնջելի կարօտով մը կը մաչեցնեն ամբողջ հոգին ու էութիւնը:

Տարիները տարիներուն կը յաջորդեն, անստոյգ, սեւ օրերը՝ օրերուն, ժամանակը կ'անցնի ու այդ տիեզերական հոլովոյթին զուգահեռ մեր կեանքերը կը խամրին: Ճերմակ մազերու փունջեր կ'երեւան մեր հայկական սեւ մազերուն մէջ, մեր փայլուն կրակոտ աչքերը կը խորանան իրենց ակնակապիճներուն մէջ: Ուղղաձիգ նոճի հասակները կը կորանան: Հայրենի լեռներէն ու փապարներէն այծեամի պէս մագլցող մեր ոտները կը կթոտին փարթամ քաղաքներու հարթ ու տափարակ պողոտաներու վրայ: Կը հազանք եւ մեր կուրծքի վանդակը կ'ելլէ, կ'իջնէ տարօրինակ ճնշումով մը: Մեր զաւակները մեր պատմութիւնները հեգնանքով կը լսեն ու դարձեալ այս ամէնուն առընթեր հայրենիքի կարօտին տաքութեան աստիճանաչափը կը բարձրանայ: Հայրենարաղձութեան հիւանդութիւնը կը կրծէ մեր սիրտն ու հոգին:

Վախնա՛մ, կարօտով փակենք մեր աչքերը:

Ց. ՍԱՀԱԿԵԱՆ

(Վերջ)

ԽՄԲ.— Գնդ. Բաղտասարեան որուն անունը զանազան առիթներով յիշուեցաւ խորապէս յուզիչ այս յուշերուն մէջ, մօտերս լրացուցիչ տեղեկութիւններ պիտի հաղորդէ յիշուած դէպքերու մասին:

տարէին գիւղի մը մէջ: Վերաւորուեցաւ փախստական մը, իսկ դիպուածով՝ կին մը որ կ'անցնէր տղուն հետ: Նոյն այդ շրջանին մէջ արաբ հրոսախումբ մը կրակ բացաւ զօրքին վրայ, որ պատասխանելով երկու Արաբներ սպաննեց եւ չորս հոգի ալ վիրաւորեց: Եաֆայի մէջ քարի բռնուեցաւ հրէական կառք մը որուն կ'ընկերանային ոստիկաններ: Այս վերջինները կրակ բացին եւ սպան- նեցին մէկ հոգի: Արաբ զինեալ հրոսախումբեր կը շարունակեն շրջիլ ամէն կողմ: Անգլ. օդանաւերը թռիչքներ կը կատարեն, անոնց դիրքերը ճշդելու համար: Արաբները 5000 ծառեր արմատախիլ ըրած են հրէական գաղութներու մէջ:

Անգլ. իշխանութիւնը պաշտօնական զեկոյցով մը հաղորդեց թէ այսուհե- տեւ ոստիկանները արտասովոր ուժեր պիտի գործածեն, խռովարարները ցրուելու համար:

Եաֆայի շրջանին մէջ ըմբոստները կը շարունակեն կրակի տալ հրէական ստացուածքներ եւ պատնէշներ կազմել արմատախիլ ծառերէ: Անհաթեկիչ խումբեր ապաստանած են բլուրներու խորը եւ նարնջենիներու պուրակներու մէջ: Օդանաւ մը հետազօտութիւն կատարած ատեն զարնուելով, հարկադրուե- ցաւ վար իջնել:

*** Արաբական գերագոյն կոմիտէին ընդհ. քարտուղարը հետեւեալ յայ- տարարութիւնն ուղղեց, իբրեւ պատասխան հրէական ազգ. խորհուրդի կո- չին.— «Երկիրը, որ շատ փոքր է, չի կրնար տանիլ հրէական ներգաղթը: Հրէական ազգ. տունը կը վնասէ արաբական ինքնավարութեան»:

Արաբ լրագրողները ժողով գումարելով որոշեցին երեք օր գործադուլ հռչակել, յանուն համերաշխութեան, չհրատարակել պաշտօնական զեկոյց- ները եւ բողոքագիր մը ուղղել Լիբանանի հանրապետութեան, որ կը մասնակ- ցի Թէլ-Ավիվի հրէական տօնավաճառին:

ՅԱՒԱԿՑՈՒԹԻՒՆ

--.—

Սէնթ-Մարկրիթի (Մարսէյլ) «Հա- մազասպ» խումբը իր ցաւակցութիւ- նը կը յայտնէ Պ. Գէորգ Նշանեանի եւ պարագաներուն, իր քեռայրին՝ ՆԱՐԱՊԵՏ ԳՈՒՐՏԵԱՆի վաղաժամ մահուան առթիւ:

Նուագահանդէս Արա Պարթեւեանի

(ՍԵՆՖՕՆԻՔ ՆՈՒԱԳԱՀԱՆԴԷՍ ԵՒ ՀԱՄԵՐԳ)

ԱՄԲՈՂՋՈՎԻՆ ՆՈՒԻՐՈՒԱԾ ԻՐ ԳՈՐԾԵՐՈՒՆ

6 Յունիս, շաբաթ երեկոյ, Salle Gaveauի մէջ,

45 rue la Boëtie, Métro: Miromesnil

կը մասնակցի ՍԻՓԱՆ-ՔՕՄԻՏԱՍ ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲԸ

M. LUCIEN QUATTROCCHI Ա. ջութակ փարիզի օփէրայի

Առաջին անգամ ըլլալով կ'երգուի Պարթեւեանի նոր հեղինակած

ՀԱՆԴԻՍԱՒՈՐ ՊԱՏԱՐԱԳէն բաժին մը,

ընկերակցութեամբ 40 հոգինոց սէնֆօնիք նուագախումբի եւ երգեհոնի

ԵՐԳՉԱԽՈՒՄԲ ԵՒ ՆՈՒԱԳԱԽՈՒՄԲ 120 ՀՈԳԻ

Տոմսերը կը վաճառուին Հրանդ Սամուէլի մօտ, 51 rue Mr. le Prince եւ Salle Gaveau: գին՝ 25, 20, 15, 10 ֆր.:

Պարագական մանկան դաշտահանդէս

կազմակերպուած Լա Վիսթի «Ազատ» մանկապարտէզի կողմէ

1 Յունիս, երկուշաբթի, Հոգեգալստեան տօնին օրը, կէսօրէ վերջ ժամը 2.30ին, Սէնթ Անտրէի «Պառ Պէլվէտէր»ի օդասուն պարտէզին մէջ:

Կը նախագահէ առաջնորդ Տ. ԳԱՐԵԳԻՆ Եպիսկ.

Այս խիստ հետաքրքրական հանդէսին կը մասնակցին 30 երկսեռ մա- նուկներ, ազգի կ'ունենան արտասանութիւններ, մեներգներ, խմբերգներ, մանկական կատակերգութիւններ, կենդանի պատկերներ, պարեր եւլն.

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՀԱՐՍՆԻՔ — ՔՍԱԿ — ՔՍՈՒԿ

Մարզանք, պար եւլն.

Պատանեկան—երեկոյթ Տէսինի մէջ

Նախաձեռնութեամբ ՆՈՒՊԱՐ ԳԱՋԱՋԻ

31 Մայիս կիրակի կէս օրէ վերջ ժամը 2,30ին, Հ. Յ. Դ. Տան մէջ

Կը ներկայացուի ՀՕՃԱ ՆԱՍՐԷՏՏԻՆ (պաւեստ)

իրիկուան ժամը 8.30էն մինչեւ առաւօտ պարահանդէս:

ընտիր ճաշ, ճոխ պիւֆէ:

Մուտք ներկայացման՝ 3 ֆր., պարահանդէսի համար՝ 2 ֆր.:

Հ. Յ. Դ.

Դաւառ

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Հ. Յ. Դ. Գատ. միութեան ընդհ. ժողովը 31 Մայիս, կիրակի առաւօտ ժամը 10ին, նոր Ակումբին մէջ, 5 rue de l'Eclipse: կարեւոր օրակարգ:

ՍԷՆԹ ԱՆԹՈՒԱՆԻ (Մարսէյլ) ընկեր կարօ Խնթակոմիտէի ընկերական ընդհ. ժողովը, վաղը կիրակի ժամը 3ին, ընկ. Յովհաննէս Վարոսեանի սափրիչի խանութին մէջ, Գանփանեը Ֆրէզ: կարեւոր օրակարգ, փարտաւորիչ ներկայութիւն:

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ԱՆԿԱԽՈՒԹԵԱՆ ՏԱՐԵԴԱՐՁԸ ԿԸ ՏՕՆՈՒԻ ՓԱՐԻԶԻ ՄԷՋ

ՆԱԽԱՁԵՌՆՈՒԹԵԱՄԲ Հ. Հ. ՊԱՏՈՒԻՐԱԿՈՒԹԵԱՆ

եւ նախագահութեամբ Ա. ԽԱՏԻՍԵԱՆԻ

Այսօր, շաբաթ երեկոյ, Փըթի-ժուռնալի սրահներուն մէջ

21 rue Cadet, մէթրօ **Cadet**

Ֆրանսացի եւ օտար հիւրերու կարգին ներկայ պիտի ըլլան եւ խօսք պիտի առնեն Պ. M. MOUTET (երեսփոխան), Պ. MULLER (նա- խագահ կամաւորներու Դաշնակցութեան), JOUHAUX (ընդհ. քար- տուղար Աշխատանքի Դաշնակցութեան), հրամանատար BENOIST D'AZY (կազմակերպիչ Արեւելեան Լէգէոնին).

կը խօսին՝ Ա. ՋԱՄԱԼԵԱՆ եւ Գնդ. Տ. ԲԱՂՏԱՍԱՐԵԱՆ

(Նախագահ Հ. կ. եւ Մարտիկներու Միութեան)

Ուղերձներ Հայ Միութիւններու կողմէ:

ԳԵՂԱՐՈՒԵՍՏԱԿԱՆ ԲԱԺԻՆ

կ'երգեն Տիկ. Ա. ԳԵՒՈՆԵԱՆ, ՕՐ. ԱՒՆԱԴԱՄԵԱՆ եւ Պ. ԻՍԱՀԱԿԵԱՆ

Դաշնակով կ'ընկերակցին Mlle DJAMBAZ & Mlle CORPOT

կ'արտասանեն ՕՐ Մ. ՕՍՄԱՆՃԵԱՆ (հայերէն) եւ Պ. ՌՈՒԲԷՆ ՍՏԵՓԱՆ (ֆրանսերէն):

ՍԻՓԱՆ-ԿՈՄԻՏԱՍ երգչախումբը՝ ղեկավարութեամբ Պ. ԱՐԱՅ ՊԱՐԹԵՒԵԱՆԻ

կարգապահութեան կը հսկեն Հ. Մ. Ը. Մ.ի սկաուտները:

Ճաշ, թօմպօլա, պիւֆէ: Եւրոպական պարերը կը տեւեն մինչեւ առաւօտ

Մուտք՝ 5 ֆրանք:

ԱՌՆՈՒՎԻԼԻ ՄԷՋ.— Յունիս 7ին:

ԼԻՈՆԻ ՄԷՋ

Այսօր, շաբաթ երեկոյ, Յրդ թաղապետարանի սրահին մէջ: Նախաձեռնութեամբ «Քրիստափոր-Ռոստոմ-Զաւարեան» խումբերու եւ հովանաւորութեամբ ՎԱՐԱՆԴԵԱՆ ԿՈՄԻՏԷԻ

կը նախագահէ ընկ. Ս. ԽՐԱՅԵԱՆ

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

Գեղարուեստական բաժնին կը մասնակցին Ա. Գ. Մելքոնեան (ջութակ), Օր. Ծ. Տէր-Պետրոսեան եւ Պ. Վ. Զանտըեան (երգ), Օր. Հաճի-Պօղոսեան եւ ընկերներ Լ. Ալէմեան, Մ. Միրզէ (արտասանութիւն):

Հանդէսէն վերջ խնջոյք մինչեւ առաւօտ, 5 rue Bonnefoi:

Տախքերու մասնակցութեան համար 1 ֆր.:

ՎԱԼԱՆՍԻ ՄԷՋ

Այսօր, շաբաթ երեկոյ ժամը 8.45ին,

Պետական թատրոնին վերնայարկը:

կը խօսի՝ ընկ. ՎԱՀԱՆ ՀԱՄԲԱՐՁՈՒՄԵԱՆ

կ'երգէ տիկ. Մարիամ Լուսինեան, կ'արտասանեն Մաթէոս Պէլէգեան, Ա. Խաչիկեան, ընկ. Կ. Քէհեաեան:

ՏԷՍԻՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ՌՕՄԱՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս, կիրակի կէսօրէ վերջ ժամը 2ին, Ընկերվ. բականներու սրահին մէջ:

ՓՕՆ ՏՕՊՆԱՅԻ ՄԷՋ.— 1 Յունիս

կը խօսի ընկ. ՀՐԱՆՏ ՍԱՄՈՒԷԼ

ԱՎԻՆԵՕՆԻ ՄԷՋ.— 31 Մայիս

նախաձեռնութեամբ Ավինեօնի «Մուրատ» խումբի, Քաֆէ Ֆիժօնիէի մէջ

կը նախագահէ ընկ. ԼԵՒՈՆ ՕՎԻԿԵԱՆ

կը խօսի ընկ. ԱԶԳԻՆ ՄԱՐՏԻՐՈՍԵԱՆ

գեղարուեստական ճոխ բաժին:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (ԱՆԳԼԻԱԿԱՆ) ԹԻՒ (4)

ԱՆՁՐԵՒ

Թարգմ. ԱՐՄԷՆ Պ. Հեղինակ՝ ՈՒ. ՍԸՄԸՐՍԷԹ ՄՈՀԸՄ

Հիւանդը ծովափ հանուած ու դը- րուած էր արգելարանի հիւանդանոցը, սակայն, Ափրիկէն հեռագրուած էր թէ՝ սահմանին թոյլ պիտի չտրուէր նաւահանգիստ մտնել, մինչեւ որ ստուգուէր թէ նաւաստիներէն եւ ոչ մէկ ուրիշը վարակուած էր:

— Այս կը նշանակէ թէ՝ մենք տա- նուագն տասն օր այստեղ պիտի մը- նանք:

— Բայց, շատ պէտք ունին ինձ Ա- փիայի մէջ, ըսաւ տոքթ. Մէքֆէյլ:

— Բան մը չենք կրնար ընել: Եթէ կամրջակին վրայ նոր դէպքեր տեղի չունենան, սահմանուին թոյլ պիտի տրուի ճամբորդել սլիտակ ճամբորդ- ներով, սակայն բոլոր տեղական փո- խադրութիւններն արգիլուած են ամ- բողջ երեք ամիս:

— Պանդոկ մը կա՞յ այստեղ, հար- ցուց Տիկին Մէքֆէյլ:

Տէյվիտսըն քըքջաց ցած ձայնով մը

— Ձկայ:

— Ի՞նչ պիտի ընենք, ուրեմն:

— Ես խօսած եմ կառավարիչին հետ: Ծովափին վրայ խանութպան մը կայ, որ վարձու սենեակներ ունի, եւ իմ մտադրութիւնս այն է թէ՝ անմի- ջապէս որ անձրեւը մեղմանայ՝ եր- թանք այնտեղ եւ տեսնենք թէ ինչ կրնանք ընել: Մի ակնկալեր ո եւ է կազդոյր: Շնորհակալ ըլլալու ես՝ ե- թէ քնանալու համար մահիճ մը գտնենք եւ տանիք մըն ալ մեր գլխուն վերեւ:

Բայց, անձրեւը դադրելու ո եւ է նշան ցոյց չէր տար, ու վերջապէս, ստիպուեցան հովանոցներով ու անձ- րեւանոցներով ճամբայ ելլել: Քաղաք չկար, այլ պարզապէս խումբ մը պե- տական շէնքեր, մէկ երկու խանութ- ներ ու քանի մը տեղական բնակա- րաններ, որոնք կը գտնուէին հնդկըն- կուզենիներուն մէջ: Նաւակայքէն

հինգ բոպէ տեղ քալելով՝ կարելի էր հասնիլ այն տունը, զոր անոնք կը փնտռէին: Երկյարկանի փայտէ տուն մըն էր, երկու ընդարձակ ճեմավայր- ներով՝ երկու յարկերուն վրայ, եւ ունէր տանիք մը, փոթոթուած թի- թեղէ ծածքով մը: Սեփականատէրն էր խառնածին մը, Հորն անունով, ո- րու տեղացի կինը շրջապատուած էր փոքրիկ թուխ երեխաներով: Գետնա- յարկին վրայ ան ունէր խանութ մը, ուր կը ծախէր պահածոներ եւ բամ- պակեղէններ: Սենեակները, զորս ցոյց տուաւ անոնց, գրեթէ զուրկ էին կահ-կարասիէ: Մէքֆէյլներու սենեակին մէջ կար միայն հնամաշ խեղճ մահիճ մը, կտրտուած մժեղար- գել մը, կոտրած աթոռ մը, եւ լուա- ցարան մը: Յուսահատ՝ անոնք իրենց շուրջը նայեցան: Անձրեւը կը տեղար հեղեղի նման:

Պէտք եղածէն աւելի պիտի չբանամ ծրարները, ըսաւ Տիկին Մէքֆէյլ:

Տիկին Տէյվիտսըն ներս եկաւ՝ բա- նալով պայուսակ մը: Շատ վառվռ- ուն ու աշխոյժ էր: Տրտում շրջա- պատը ոչ մէկ ազդեցութիւն կ'ընէր անոր վրայ:

— Եթէ մտիկ ընես ինծի, ըսաւ,

կ'առնես ասեղ մը ու քիչ մը դերձան եւ անմիջապէս կը սկսիս նորոգել մժեղարգել ցանցը, եթէ ոչ պիտի չկրնաս աչքդ փակել այս գիշեր:

— Շա՞տ կը նեղեն, հարցուց Մէք Ֆէյլ.

— Անոնց եղանակն է այս: Երբ Ա- փիայի մէջ պետական երեկոյթի մը հրաւիրուիս, պիտի տեսնես որ բոլոր Տիկիններուն կը տրուին բարձի երես- ներ, իրենց սրունքները անոնց մէջ դնելու համար:

— Երանի թէ անձրեւը վայրկեան մը կանգ առնէ, ըսաւ Տիկին Մէք- Ֆէյլ: Եթէ արեւը շողար, աւելի հան- գիստ սրտով պիտի կրնայի ջանալ տեղդ հանգստաւէտ դարձնելու:

— Օհ, եթէ սպասես ատոր, շատ երկար պիտի սպասես: Փակօ-Փակօն է գրեթէ ամէնէն անձրեւոտ տեղն այդ Խաղաղականի մէջ: Կը տեսնես այդ բլուրները եւ այդ Ծոցը: Անոնք շա- րունակ ջուր կը քաշեն, եւ տարուան այս շրջանին անձրեւն ակնկալելի է:

(Շար.)

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17, Rue Damesme, PARIS (13)

LE PREMIER QUOTIDIEN ARMENIEN EN EUROPE

ՅԱՌԱՋ

HARATCH

ՕՐԱԹԵՐԹ՝ ԱԶԳԱՅԻՆ, ՔԱՂԱՔԱԿԱՆ, ԳՐԱԿԱՆ

(Fondé en 1925) :-: R. C. Seine 276.286

Directeur et Propriétaire : SCH. MISSAKIAN
Rédaction et Administration
ԽՄԲԱԳՐՈՒԹԻՒՆ ԵՒ ՎԱՐՉՈՒԹԻՒՆ
17, Rue Damesme, PARIS (13e)
Téléphone : Glacière 15 - 76
(ՏՐԹՆԻԿԿԻ ՀԱՄԱՐ՝ Métro : TOLBIAC)

ԲԱԺԱՆՈՐԴԱԳՐՈՒԹԵԱՆ ԳԱՑՄԱՆՆԵՐ,— ՏԱՐԵԿԱՆ ՎԵՑԱՄՍԵԱՑ ԵՌԱՄՍԵԱՅ

Ֆրանսա եւ գաղութներ	140 փրանք	70 փրանք	35 փր.
Անգլիա, Եգիպտոս, Զուիցերիա, Իտալիա	250 »	130 փրանք	—
Ամերիկա եւ ուրիշ երկիրներ	200 փրանք	100 փրանք	—

ԿԻՐԱԿԻ 31 ՄԱՅԻՍ
DIMANCHE 31 MAI 1936

12 ՏԱՐԻ — 12e Année No. 3129

Խմբագիր՝ ՇԱՒԱՐՇ ՄԻՍԱՔԵԱՆ

Գին 50 ՍԱՆԹԻՄ

ԵՐԿՈՒ ԽՕՍՔ

«ՆՊԱՏԱԿՍ ՏԿԱՐՈՒԹԻՒՆ ՉԻ ՃԱՆՉՆԱՐ»

Տեսակէտներու տարբերութիւնները կրնան տեւել անկախութեան մասին: Համեստ կամ կարճամիտ հոսանքներ կրնան անվերջ վիճիլ Մայիս 28ի առթիւ:

Այդ բոլորը երկրորդական են, հիմնական հարցին դիմաց.— ազատագրական պայքար:

Իրականին մէջ, այս է Մայիս 28ի իմաստը,— վճռական հանգրուան մը՝ պատմական ճամբուն վրայ:

Որքան ալ ճարտարօրէն, պատմութիւնը վեր ի վայր շրջեն կամ նոր վկայութիւններ ճարեն, մարդիկ չեն կրնար ժխտել այս իրականութիւնը:

Իսկ զայն իբրեւ թէ վերլուծելով նսեմացնելու փորձը՝ երկսայրի սուր մըն է որ նախ իրենց կողին կը մխուի:

Հակառակ բոլոր «լուսաբանութեանց» կամ վերապնահատումներու, փաստ է որ մենք պիտի չունենայինք այսօրուան խարխուլ, Խ. Հայաստանը, եթէ անցած չըլլայինք Մայիս 28ը,— հանգոյցը՝ ամէնէ պայքարներու եւ արիւնալի ճակատամարտներու:

«Դէպքերու զասաւորումը», այս կամ այն արտաքին ազդակը եթէ որոշ դեր կատարեցին, այդ չի նշանակեր թէ մենք հայրենիք ունեցանք «հրաշիւք մը»: Առանց մեր մասնակցութեան: Իբրեւ պարգեւ կամ շնորհ:

Եւ դժուար էր պահել նոյնիսկ ափ մը հողը, եթէ հայրենիքի եւ անկախութեան գաղափարը չկազմէր հիմնական հանգանակ մը, ե՛ւ ժողովուրդին եւ անոր վարիչներուն համար:

Այստեղ ալ, եթէ արտաքին ազդակները դեր կատարեցին, ափ մը հողը ընդարձակելու եւ ձեւաւորելու համար, ամէնէն առաջ սեփական կամքն էր որ հրաշքներ գործեց, Հայաստանը հայրենիք, խսկապէս «Հայնոց» դարձնելու պայքարին մէջ:

Օրուան իմաստուններն կրնան թղթատել պատմութիւնը, բաղդատելու համար Հայաստանի աշխարհագրական պատկերը՝ 1914էն առաջ եւ 1920ին:

Եւ, տարօրինակ պարադայ,— ինչո՞ւ մարդիկ միշտ խոշորացոյցով կը դիտեն արտաքին ազդակին, «պատահմունք»ներու բաժինը, իսկ երբ կարգը կուգայ բուն հայկական գործունէութեան, օրհասական ճակատամարտներուն եւ անհնարին ճիգերուն, կը փորձեն ուս թօթուել:

Ինչո՞ւ այսքան սորկամտութիւն, երբ իրականութիւն է որ 10 — 12,000 զինուորներ ճակատագրական կռիւ են մղած եռապատիկ աւելի զօրաւոր բանակի մը դէմ, չորս օր անընդհատ, ազատութիւն կամ մահ մռնչելով:

Իսկ այն արի՞նը որ հոսեցաւ ամբողջ չորս տարի, լեռներու եւ դաշտերու եւ քաղաքներու մէջ, ատոնճանաբար քակելու համար օղակները արիւնազանգ լուծերու ...

Հապա սերունդնե՞րը որ սպառեցան եւ դեռ կը մաշին մինչեւ այսօր, միեւնոյն առաջադրութեամբ:

Ջախջախեցա՞ն փորձերը: Նորէն արտաքին ազդա՞կն է որ կը տնօրինէ մեր ճակատագիրը:

Ի՛նչ միամտութիւն: Այդ արտաքին ազդակը — այսօրուանը — արդէն չի՞ գտնուիր նոյն հարցին առջեւ, — ստեղծել սեփական հայրենիք:

Տօնելով անկախութեան տարեդարձը, տարագիր բազմութիւնները այդ ազդանշանն է որ կը յիշեցնեն ամէն օր: Ու կը յիշեցնեն բարձրաձայն հնչակելով բանաստեղծին պատգամը.

— Նպատակս տկարութիւն չի ճանչնար ...

Շ.

ՕՐԸ ՕՐԻՆ

«ԱՅԴ ՄԵՆՔ ԵՆՔ ԳԱԼԻՍ ...»

Հեռաձայնը կը բանի ժամէ ժամ, հայերէն.

— Մեր գործարանն ալ գործադուլ հռչակեց. այս գիշեր պիտի լուսցնենք:

— Փանհառի բանուորները գործադուլ հռչակեցին այսօր, մեզ ալ իրենց հետ վար դնելով:

— Սիթրօէնն ալ այսօր, ուրբաթ, ինկաւ բանուորներու իշխանութեան տակ: Խնդրեմ լուր տալ մեր ընտանիքին, որպէսզի ուտելիք բերեն:

Առաջին հեռախօսէն յետոյ, նամակ մը, նամակագիրը՝ բանուորուհի մը.

—«Այսօր, մայիս 28, հինգշաբթի օր, ժամը 2ին մեր գործարանը եւս գործադուլ հռչակեց (Իսղին Քառնօ, Փրանքուա, ուր կը շինենք թիթեղէ ամէն տեսակ տուփեր): Բանուորները կը պահանջեն 4.50 ժամադին կիներուն, 5.50 փրանք՝ այր բանուորներուն համար (սովորական), իսկ 7.50 ֆր. մասնագէտներու, նաեւ շաբաթական 40 ժամ աշխատանք եւ 15 օր արձակուրդ վճարովի: Գործարանին բոլոր դուռները փակած են, վար դնելով արհեստանոցներու եւ գրասենեակի վարիչներն ու պաշտօնեաները: Ձեն թողլար որ այրեր դուրս ելլեն: Գիշերն ալ գործարանին մէջ պիտի անցընենք, 20ի չափ հայ բանուորուհիներով: Գործարանը ունի 1500 բանուոր եւ բանուորուհի: Միայն տանտու կիները արտօնագիր առնելով կրցան մէկ ժամուան համար դուրս ելլել, յետոյ վերադառնալու պայմանով: Մինչեւ որ զոհացում տրուի, գործադուլը պիտի շարունակուի»:

Ահա թէ ինչպէս կեանքը ուղղակի կամ անուղղակի կը խմորէ նաեւ մեհինները, բանուոր թէ բանուորուհի:

— Մեր գործարանին բանուորները գործադուլ հռչակեցին, մեզ ալ վար դնելով...

Ուրիշ կերպ ալ չէր կրնար ըլլալ...

Բախտակից՝ աշխատանքի, բախտակից նաեւ պայքարի մէջ,— հացի կռիւ:

Անշուշտ որ եւ է գործօն դեր չեյ նար մեհիններուն, մանաւանդ քաղաքական գետնի վրայ:

Բայց տարրական պահանջ է համերաշխութիւնը, աշխատանքի պայքարին մէջ:

Կը բաւէ որ, համերաշխութիւնը տեւէ նաեւ վերջնական հաշուեյարդարի պահուն, փոխանակ անճարը նետելու կրակին բերանը, իբրեւ օտարական ...

Ցանդուգն փորձ մըն է որ կը կատարէ ժողովրդական Ճակատը, խաղաղ եւ անդիմադրելի պեծակումով մը, տակաւին չկազմած՝ իր կառավարութիւնը:

Դժուար է եւ կանխահաս՝ գուշակութիւններ կատարել վերջնական ելքի մասին:

Անոզոք իրականութիւն մը կը տիրապետէ բոլոր տեսակէտներուն եւ ենթադրութիւններուն վրայ,— «Այդ մենք ենք գալիս» ...

Կուգա՞ն թէ կ'երթան:

Ո՞վ գիտէ: Ամէն ընկերային յեղաշրջում իրեն հետ կը բերէ ե՛ւ արեւ, ե՛ւ փոթորիկ:

ՎԱՀԷ

ՎԵՐՋԻՆ ԺԱՄ

ԲԱՆՈՒՈՐՆԵՐԸ ԳՈՀԱՑՈՒՄ ՍՏԱՑԱՆ

90-100.000 ՀՈԳԻ ՄԻԱՑԵՐ ԷԻՆ ՇԱՐԺՄԱՆ

Ռընօ եւ ուրիշ գործարաններ պարպուեցան

Ուրբաթ օր Փանհառի, Սիթրօէնի եւ ուրիշ մեծ հաստատութեանց բանուորներն ալ միացած ըլլալով գործադուլի շարժման, կացութիւնը շատ ծանր կը թուէր: Բանուորները կը պնդէին իրենց պահանջներուն վրայ, գրաւուած գործարանները պարպելու համար, իսկ գործարանատէրներն ալ տեսնելով որ ուրիշ տասը հաստատութիւններ եւս միացած են գործադուլին, կը մերժէին բանակցիլ: Աշխատանքի սակարանին մէջ գումարուած ժողովը, որուն կը մասնակցէին բանուորներու պատուիրակները, որոշեց տեղի չտալ, մանաւորապէս հաւաքական պայմանագրի հարցին մէջ: Այս հակամարտութեան հետեւանքով, չեղեալ հռչակուեցաւ այն խորհրդակցութիւնը որ պիտի կատարուէր ուրբաթ իրիկուն ժամը 4ին, նախագահութեամբ աշխատանքի նախարարին:

Շարժումը այնքան ծաւալած էր որ, արդէն 90 — 100,000 կը հաշուէին բանթողներուն թիւը, միայն Փարիզի շրջանին մէջ:

Բայց եւ այնպէս, հաշտարար ձեռնարկները շարունակուեցան մինչեւ ուշ ատեն, եւ կարելի եղաւ առժամեայ համաձայնութեան մը յանգիլ:

Այսպէս, Ռընոյի հաստատութիւնը — ամբողջ քաղաք մը — հաւանեցաւ աւելցնել աշխատավարձը, եւ 33,000 բանուորներ դադրեցուցին գործադուլը եւ դուրս ելան: Առժամեայ կարգադրութեան համաձայն, բանթողները աշխատանքը պիտի վերսկսին երեքշաբթի օր, եւ բանակցութիւնները պիտի շարունակուին գործատէրերուն հետ, վերջնական կարգադրութեան համար: Նոյն ձեւով համաձայնեցան Քոտրոնի եւ Կնոմ - Ռօնի հաստատութեանց բանուորները, որոնց իւրաքանչիւրը ունի 1200 բանուոր: Գործարանատէրները յանձն առին գոհացում տալ յաւելման պահանջին, յետաձգելով երկու շաբթուան վճարովի արձակուրդի եւ հաւաքական պայմանագրի խնդիրը: Ինչ կը վերաբերի շաբաթական 40 ժամուան աշխատանքին, կառավարութիւնն է որ պիտի լուծէ այդ հարցը, խորհրդարանին միջոցաւ:

Գոյացած համաձայնութեամբ, Ռընոյի հաստատութիւնը յանձն առած է ոչ միայն աւելցնել աշխատանքը, այլեւ ջնջել յաւելուածական ժամերը եւ պատժական տնօրինութիւններ չկատարել գործադուլին առթիւ: Կնոմ - է Ռօնի բանուորները ստացան ինչ որ կը պահանջէին: Հաւաքական պայմանագրի մը համաձայն, աշխատավարձը կ'աւելնայ ժամը 1 — 1.25 փրանք: Կէս ժամուան ճաշի դադարն ալ պիտի վճարուի, ձրի կաթ պիտի տրուի, յաւելուածական աշխատանքը պիտի ջնջուի, գիշերային աշխատանքի համար ժամական 2 ֆր. աւելի պիտի վճարուի եւ վճարովի արձակուրդ պիտի տրուի: Հաստատութիւնը կը ճանչնայ բանուորներու արհեստակցական միութիւնը եւ ամբողջովին պիտի վճարէ գործադուլի շրջանին օրականներն ալ:

Այս համաձայնութենէն յետոյ, բանակցութիւններ կատարուեցան Սիթրօէնի եւ ուրիշ հաստատութեանց հետ, որպէսզի անոնք ալ պարպուին:

Գործադուլի ենթարկուած բոլոր հաստատութիւնները ուղղակի կամ անուղղակի կապ ունին ազգային պաշտպանութեան, մանաւորապէս օդանաւերու շինութեան հետ, ինչ որ աւելի կը ծանրացնէր ակցութիւնը: Ուրիշ փափուկ խնդիր մըն ալ այն էր որ, արմատական կուսակցութեան շատ մը անդամները սկսեր էին մտահոգութիւն յայտնել, մինչեւ անգամ կը սպառնային քաշուիլ նոր դահլիճէն, եթէ ելք մը չգտնուէր: Այդ պարագային պիտի խախտէր Ժողովրդական Ճակատը, որուն մաս կը կազմեն արմատականները:

Ճենչող կեանք գիշեր ցերեկ...

Բանուորները ճենչող կեանք վարեցին իրենց գրաւած գործարաններուն մէջ: Արուարձաններու քաղաքապետութիւնները, որոնք ընդհանրապէս համայնավարներու եւ ընկերվարականներու ձեռքն են, բեռներով ուտելիք, սուրճ եւ գինի կը հասցնէին բանթողներուն: Իսկ բանուորներուն կիները եւ ազգականները դիրք բռնելով գործարաններուն առջեւ, ուտելիք, ծխախոտ, լրագիր եւն. կը հասցնէին: Մեծ ոգեւորութիւն կը տիրէր բոլոր գործարաններուն մէջ: Շատեր ֆութպոլ կը խաղային բակերու մէջ, ուրիշներ ալ պարէին ընկերակցութեամբ երգէոններու կամ յեղափոխական երգեր կ'երգէին: Թատերական ներկայացումներ ալ տրուեցան: Պահէ պահ բանուորուհիները եւ աշկերտները տուն կը ղրկուէին, զանազան յանձնարարութիւններ կատարելու համար:

Կարմիր քաղաքապետութիւնները յայտարարութիւն մը հրատարակելով, օգնութիւն կը խնդրէին բանթողներուն համար: Այս առթիւ կը շեշտէին թէ 350,000 մետաղագործական բանուորներու յաղթանակէն կախում ունի բոլոր աշխատաւորներուն ինչպէս եւ մանր առեւտրականներուն բարօրութիւնը:

Սքանչելի է բանթողներուն կարգապահութիւնը: Որ եւ է բռնութիւն չկատարուեցաւ: Միւս կողմէ, գործարանները գրաւած ատեն, բանթողները կը շարունակէին իւղոտել եւ մաքրել մեքենաները, աւլել - սրբել տախտակամածները, պարպել աղբերը եւն.: Կարգ մը հաստատութեանց եւ մանաւորապէս Ռընոյի մէջ բանթողները կարմիր դրօշ պարզեցին: Կատարեալ համերաշխութիւն կը տիրէ բոլոր բանուորներուն մէջ: Իւրաքանչիւր ճաշէ վերջը, «Ինթէռնասիոնալ»ը կ'երգուի եւ բռունցքները կը բարձրանան օդին մէջ: Իրիկուան ժամը 6էն վերջ բանուորուհիներն ու պատանիները տուն կը ղրկուին, յաջորդ օրը վերադառնալու պայմանով: Առժամապէս դուրս ելլելու արտօնութիւն կը տրուի նաեւ այն այրերուն որոնք ստիպողական պատճառներ կը ներկայացնէին: Սիթրօէնէն հայ բանուոր մը ակռայի ցաւ ունենալով, ոչ միայն արտօնած են դուրս ելլելու, այլեւ դրամ վճարած են, դարմանումի համար:

Իրազեկ աղբիւրէ կը հաղորդեն թէ Ռընօ եւ ուրիշ հաստատութիւններ ստիպուեցան տեղի տալ, վախնալով որ Ժողովրդական Ճակատը կրնայ ազգայնացնել գործարանները, անմիջապէս օրէնք մը քուէարկել տալով խորհրդարանին: Միւս կողմէ, բանթողներու պատուիրակները կը սպառնային տարածել գործադուլը, մանաւորապէս գրաւելով Քրէզօ - Շնայտէր զինագործարանը:

Շարժման միացան նաեւ 1937ի ցուցահանդէսին շինութեանց բանուորներ -

(Լուրերու շարունակութիւնը կարդալ Դ. էջ)

ԳԷՈՐԳ ՉԱՎՈՒՇ, ԱՄԵՆԷՆ ՌԱԶՄԻԿԸ ՈՐ ԻՆԿԱՒ ԱԶԱՏԱՄԱՐՏԻ ՃԱՄԲՈՒՆ ՎՐԱՅ: (ՏԵՍ Գ. ԷՋ, ՈՒՐԻՇ ՀՍԿԱՅ ՄԸ, ՍԵԲԱՍՏԱՑԻ ՄՈՒՐԱՏ):

Թուրքիոյ նոր նախահաշիւը

Թուրքիոյ ազգ. ժողովը մայիս 25ին սկսաւ քննել նոր ելմտացոյցը: Ելմտական գործավար Ֆուատ Ագրալը այս առթիւ մանրամասն բացատրութիւններ տուաւ եւ շեշտեց որ 1935ի պիւտճէն (195 միլիոն ոսկի) 7ուկէս միլիոնի նուազում մը կրեց, աղի եւ շաքարի տուրքերը զեղչուած ըլլալուն համար: Եւ սակայն, այդ երկու նիւթերուն սպառումը աւելցաւ հարիւրին 30 համեմատութեամբ եւ ասոր շնորհիւ մասամբ գոցուեցաւ առաջ եկած բացը:

Գործավարը աւելցուց թէ անցեալ տարուան (ելմտական տարին կը սկսի յունիսին) առաջին 11 ամսուան ընթացքին 180 միլիոն ոսկիի հասոյթ եղած է: Եթէ ասոր վրայ աւելցնենք 12րդ ամսուան (մայիսի) հասոյթը (իբրեւ հիմ ունենալով անցեալ տարիներու հաշիւները), տարուան ընդհանուր հասոյթը կ'ըլլայ 200 միլիոն ոսկի: Այս ձեւով, 7ուկէս միլիոնի պակասը ոչ միայն կը դարմանուի, այլեւ 5 միլիոնի յաւելում մը կը գոյանայ, քանի որ ընդհանուր պիւտճէն 195 միլիոն էր: «Այս յաւելման մէկ մասը կը վերաբերի սպառման տուրքերուն, ինչ որ կը ցուցնէ թէ ժողովուրդը դէպի բարօրութիւն կը դիմէ: Ասիկա ալ հաճոյքով եւ երախտագիտութեամբ յիշելու ենք իբրեւ արդիւնքը Հանրապետութեան դրական գործերուն: Նախապէս, անցեալ տարուան 8 ամսուան հասոյթներուն միջինը աչքի առջեւ ունենալով, նոր պիւտճէն 216-800,000 ոսկի ներկայացուցած էինք: 9րդ եւ 10րդ ամիսներու հասոյթներն ալ նկատի առնելով, պիւտճէին հասոյթի մասը 212 միլիոն 764,000 ոսկիի զեղչուեցաւ: Պիւտճէի յանձնաժողովի թանկագին ջանքերուն շնորհիւ, կարելի եղաւ ծախքի մասն ալ այդ չափին իջեցնել»:

Այս ձեւով, նոր պիւտճէն անցեալ տարուան պիւտճէէն 17 միլիոն 700,000 ոսկի աւելի է: Այս յաւելումին մօտ 7 միլիոնը յատկացուած է ազգային պաշտպանութեան, իսկ միւս մասը զանազան գործավարութեանց: Ի մէջ այլոց 100,000 ոսկի յատկացուած է՝ նոր դեսպանատուն մը շինելու Թէհրանի մէջ:

ՊԵՐՃ ԹԻՒՐՔԷՐ ԿԸ ՎԱԽՆԱՅ ՆՈՐ ՊԱՏԵՐԱԶՄԷ ՄԸ

Վիճաբանութեանց ընթացքին, Աֆիոնի երեսփոխան Պերճ Թիւրքէր (Քէրէսթէճեան) խօսք առնելով, խոր մտահոգութիւն յայտնեց կացութեան մասին.

— Ցարգելի ընկերներ, աշխարհք կը խառնակի, հորիզոնի մութ ամպերը յուզման կը մատնեն ամէն ոք: (Ձայներ՝ մի վախնար, մի վախնար): Սպառազինման մրցումի ելած են այն ազգերը որ «խաղաղութիւն կ'ուզենք» կը պոռան: Ասոր վախճանը պատերազմ է, ինչպէս եղաւ մօտիկ անցեալին մէջ: Ազգային պաշտպանութեան եւ երկաթուղիի համար նշանակուած ծախքերը տեղին են եւ անհրաժեշտ: Մեծ Իսմէթ Ինէօնիւի երկաթուղիի քաղաքականութիւնը քննադատողներ եղան, բայց անոնք կը մոռնային՝ բազմած թիկնաթոռներու վրայ: Եթէ պտտէին Անատոլու, պիտի տեսնէին որ լուսաւոր կեանք մը մտած է երկաթուղիին մտած տեղերը»:

*** Էնկիւրիէն կը հեռագրեն թէ ազգ. ժողովը միաձայնութեամբ վաւերացուց նոր ելմտացոյցը: Այս առթիւ վարչապետ Իսմէթ Ինէօնիւ ճառ մը խօսելով արտաքին քաղաքականութեան մասին, շեշտեց.

— «Մենք անկեղծ կուսակիցներ ենք ամուր եւ տեւական խաղաղութեան մը եւ միջազգային գործակցութեան: Մենք գիտակցօրէն կատարեցինք մեզի ինկած պարտականութիւնը, ապագային ալ պիտի փութանք ընծայել մեր բովանդակ աջակցութիւնը: Մենք միշտ պատրաստ ենք կատարելու բոլոր յանձնառութիւնները, պայմանաւ որ ուրիշներն ալ կատարեն փոխադարձաբար: Բովանդակ աշխարհ ապահովութեան տագնապ մը կ'անցընէ: Այս տագնապէն կրնան ազատիլ միայն այն ազգերը որոնք պատրաստուած են այնպէս իբրեւ թէ իրենց դէմ ուղղուած ըլլար այդ սպառնալիքը: Մենք հորիզոնին վրայ չենք տեսներ որ եւ է վտանգ որ յատկապէս ուղղուած ըլլայ Թուրք ազգին դէմ, սակայն եթէ գոյութիւն ունի անտեսանելի վտանգ մը, մենք չենք վախնար: Մենք մեր ազգային պաշտպանութիւնը կ'օժտենք զինարուեստի ամէնէն արդիական կատարելութիւններով: Ի հարկին ամբողջ ազգը մէկ մարդու պէս պիտի ծառանայ: Թուրք ազգը այսօր շատ աւելի փորձառու է, աւելի տէր՝ իր ջիղերուն եւ աւելի հզօր քան 16 տարի առաջ, երբ կը մարտնչէր ափ մը քաջերով»:

ՏՕՆԱԿԱՆ ԱՐՁԱԿՈՒՐԴԻ ԱՌԹԻՒ «ՅԱՌԱՋ»Ի ՅԱՋՈՐԴ ՀԱՄԱՐԸ ԼՈՅՍ ԿԸ ՏԵՍՆԷ ՉՈՐԵՔՇԱԲԹԻ ՕՐ:

ԱՆՑԵԱԼԻ ԹԵԼԱԴՐԱՆՔԸ

— Դուք ձեր ամբողջ ճառի ընթացքին,— կ'ըսէր ինծ չէզոք հայրենակից մը՝ երբ բեմէն նոր էի իջած,— ջանացիք ըլլալ իրատես, եւ ցանկացիք որ դէպքերը վերլուծենք իրենց ժամանակներուն ու պայմաններուն մէջ: Չհասկցայ, սակայն, թէ ինչու յանկարծ, այնքան լի հաւատքով խօսեցաք վաղուան մասին: Անոնուագն երազատեսութիւն չէ՞ օրօրուիլ անկարելի հեռանկարներով, կարծել թէ վաղը կրկին կ'իրականանայ այն ինչ որ յանկարծ պարզուեցաւ մեր առջեւ՝ 1918ին, ու խանդավառուիլ անով, մինչ, իրականին մէջ, ոչինչ ունինք յուսադրիչ:

Մինա՞կ է այս չէզոք հայրենակիցը՝ իր այս մտածողութեան մէջ,— երբե՛ք:

Կան,— ու որքա՜ն շատ,— որ խորապէս կը ցանկան վաղը աւելի լաւ տեսնել, տեսնել հայրենիք մը որ ըլլայ իրապէս անկախ, նոյն իսկ միացեալ: Բայց, թերահաւատ են: Իրենց քաղաքական նեղ կամ լայն հայեցողութիւնը մթագնած է: Յուսախաբ են անցեալէն, ու ընկճուած՝ ներկայէն: Կը ցաւին, կը մտահոգուին, մեզի հետ համաձայն են որ այժմու Հայաստանը այն չէ, ինչ որ կ'ուզէինք ու կ'ուզենք որ ըլլար. նոյն իսկ կը ծափահարեն՝ երբ եռագոյնի ծըփանքէն կամ ապագայի մասին կը խօսիս խանդավառ: Բայց երբ ոգեւորութեան պահը կ'անցնի, յուզումի առագաստները կ'իջնեն ու կը մնան ձեզի հետ առանձին՝ սեղանի մը շուրջ, տարակոյսը կը յածի անոնց նայուածքին ու նոյն իսկ խօսքերուն մէջ.

— Այս բոլորը լաւ,— կ'ըսեն անոնք,— բայց չէ՞ք կարծեր որ գրեթէ անկարելի է ինչ որ կը ցանկանք մենք. «անկախ Հայաստան», եռագոյն, հայրենիք ...

—Ինչո՞ւ:

— Որովհետեւ ոչ մէկ ամուր խարիսխ ունինք: Տեսէք, Հայաստանը, զոր կորիզ կը նկատենք, կը կառավարուի իշխանութեան մը կողմէ, որ դէմ է— ոչ միայն քաղաքականութեամբ, այլ եւ գաղափարականօրէն — հայրենիքին իսկ: Շրջապատուած ենք բացառապէս թշնամի ուժերով: Տկար ենք, անզէն ու հով մը՝ հիւսիսէն ըլլայ թէ հարաւէն՝ կարող է բնաջնջել ինչ որ մնացած է արիւնաներկ անցեալէն: Արդ, այս պայմաններուն մէջ, ի՞նչպէս կարելի է յուսալ՝ թէ մենք կրնանք անկախ հայրենիք մը ունենալ:

Ճշմարտութիւն չկա՞յ մեր շատ մը հայրենակիցներուն այս յոռետեսութեան մէջ: Կա՛յ, ի հարկէ: Ու լաւ է որ անվարան մէջտեղ դնենք եւ այս թերահաւատութիւնը, որ ոչ խորհրդայնասիրութիւն է, ոչ ալ հակադաշնակցականութիւն:

Բայց, տանք նաեւ պատասխանը:

Այսպէս,

Մենք հիմնովին համաձայն ենք, թէ հայ ժողովուրդը տկար է: Տկար է՝ ոչ թէ որովհետեւ անզէն է, այլ եւ, բայց մանաւանդ անոր համար որ իրեն թոյլ չի տրուիր իր կարելի ուժը իր հողամասին վրայ կեդրոնացնելու:

Համաձայն ենք, թէ անկախ Հայաստանի նպատակը, որ քաղաքական-պետական ապագայ վարչաձեւ մըն է՝ այսօրուան մեր հողին վրայ, իր դէմ ունի, առաջին հերթին, նոյն այդ հողի այժմու վարչաձեւը,— խորհրդային իշխանութիւնը:

Ու համաձայն ենք, վերջապէս, որ շրջապատուած ենք մեզ հանդէպ առնուազն ոչ-բարեացակամ մեծ ու փոքր ուժերէ, եւ, հետեւաբար, անկարող ենք, մեր այս տկարութեամբ, չէզոքացնելու զանոնք:

Այս երեք դառն ճշմարտութիւններուն քով, կայ, սակայն, չորրորդ մը, զոր գրեթէ բնաւ ուշադրութեան չենք առներ:

Իսկ այդ չորրորդը շօշափելի չէ:

Այն, որ մենք մեր հայեցողութիւնը միշտ կը հիմնենք ներկայի իրողութեանց վրայ՝ երբ ապագայի մասին կը խօսինք:

Եթէ մէկը յանկարծ սեղանին վրայ բարձրանար ու մեզի ըսէր թէ՝ հարկ է երթալ ու Խորհ. Հայաստանը անմիջապէս անկախ Հայաստանի մը վերածել, ամէնէն կողմնակալ ու մոլի դաշնակցականն իսկ պիտի ծիծաղէր իր վրայ:

Ինչո՞ւ:

Որովհետեւ քաղաքական նպատակ չէ այդ, այլ յեղաշրջման փորձ մը:

Դաշնակցութիւնը հեռու է այդ փորձութենէն: Զայն կը գտնէ վնասակար նոյն իսկ: Բայց, կը հաւատայ հեռանկարին:

Այդ հաւատքին հիմը, նախ, այն անժխտելի համոզումն է թէ պատմութիւնը քարացում չի ճանչնար եւ կեանքը անակնկալներու ամփոփումն է:

Երկրորդ, մարդկային պատմութեան մէջ «անկարելիութիւնները» աւելի հաւանական են, քան կարելի նկատուածները:

Երրորդ, մեր իսկ մօտաւոր անցեալը մեզի կ'ըսէ թէ հիմնական պատճառ մը չունինք վաղուան մասին թերահաւատ ըլլալու:

Որովհետեւ՝

Ա.— 1915ին ալ, երբ ընդհ. պատերազմը ծագեցաւ, հայկական հողամասերու վրայ իշխող վարչաձեւերը (սուլթանական թէ ցարական) ոչ միայն դէմ, այլ եւ թշնամի էին այդ հողերուն վրայ հիմնուելիք հայկական իշխանութեան մը:

Բ.— 1915ին ալ մենք նոյնքան տըկար էինք, որքան՝ այսօր: Նոյն իսկ քաղաքականօրէն աւելի աննպաստ կերպով ցրուած:

Գ.— 1915ին ալ շրջապատուած էինք միեւնոյն թշնամի ուժերով:

Ուժեր, որոնցմէ մին կիսեց մեզ, իսկ միւսը առիթ տուաւ որ այդ ջարդը իր լրումին հասնի:

Ու 1915ին ալ նոյնքան թերահաւատ էինք մենք:

— Հայաստա՞ն:

Ցնորք մը կը նկատուէր ան: Ու մեզմէ ամէնէն լաւատեսն իսկ կը խորհէր թէ հրաշք մը կ'ըլլայ եթէ կարենանք գոնէ մեր գլուխը ողջ պահել մօտեցող արհաւիրքին մէջ:

Ու պատահեցաւ անհաւատալին ու անկարելին:

Տկար թէեւ, հալածական, արիւնաթաթախ, կիսուած թիւով ու շրջապատուած թշնամի տարրերէ, համաշխարհային այդ մեծ գուպարին մէջէն յանկարծ հայրենիք մը ծնաւ:

Եւ յուզարկաւոր մեր ժողովուրդը յանկարծ հարսնեւոր դարձաւ:

Այնքան, որ 1918ին ամէնէն հակայեղափոխական Հայն իսկ փաստօրէն տեսաւ թէ «խենթութիւն» չէր ինչ որ տասնամեակներ շարունակ երազեր էր ու հետապնդեր Հ. Յ. Դաշնակցութիւնը:

Տարիները անցան, դէպքերը նոյնքան արագօրէն դասաւորուեցան մեզի աննպաստ, մեր մանուկ Հայաստանը զոհ եղաւ քաղաքական դաւի մը, եւ, անցնող աւելի քան 15 տարիները այնպէս մը ճնշեցին մեր մտածողութեան վրայ, որ ներկան, իր բոլոր ամպոտ կողմերով, եկեր կքեր է ու թոյլ չի տար որ հայ մարդը չմոռնայ այս բացարձակ ճշմարտութիւնը թէ նախ, անակնկալները անխուսափելի են ու թերեւս մօտ, եւ թէ, մանաւանդ, մեր երէկը մեծագոյն փաստն է որ մենք իրաւունք ունինք վաղուան մասին լաւատես ու հաւատաւոր ըլլալու:

Դադրեցա՞ւ այդ հաւատքը մեր մէջ, կամ՝ չքացուցի՞նք զայն,— չքացուցած կ'ըլլանք բոլոր կարելիութիւնները:

Վասնզի,— ըսենք եւ այլ ճշմարտութիւն մը,— մեր դատի յաջողութեան բոլոր արգելքներէն աւելի, կամ անոր թշնամիներէն մեծագոյնը բուն իսկ մեր թերահաւատութիւնն է ...

ԿԱՐՕ ՂԱԶԱՐՈՍԵԱՆ

ՅՈՒՇԵՐ ՄԱՅԻՍ 28ԷՆ

Հայաստանի անկախութիւնը յայտարարուեց Թիֆլիսում: Հայոց Ազգ. Խորհրդի կազմած անդրանիկ կառավարութիւնը Քաջազնունու նախագահութեամբ 1918 թուի մայիս 28ից յետոյ անմիջապէս չփոխադրուեց Հայաստան, այլ մի ժամանակ մնաց Վրաստանի մայրաքաղաքում, որպէսզի հարթէ լուծուած Անդրկովկասեան հանրապետութեան գոյքերի եւ դրամական միջոցների բաժանումը երեք նոր պետութիւնների միջեւ, եւ որ կարեւորն էր, վերջացնէ Թուրքիոյ հետ սկսուած հաշտութեան բանակցութիւնները, որոնց արդիւնքն եղաւ Պաթումի դաշնագիրը: Այս կարգադրութեամբ Հայաստանի սահմաններն այնքան սեղմուեցին, որ նոյնիսկ Սարդարապատի շրջանը, ուր Թուրքերը պարտութիւն էին կրել մեզնից, դուրս մնաց այդ սահմաններից: Պաթումի դաշնագիրը մի դաժան ստորագրում էր հայ ժողովրդի, բայց մենք կանգնած էինք անդունդին առջեւ: Թուրքերի առաջարկները մերժել եւ նրանց ձեռնոց նետելը կը լինէր մի անթոյլատրելի արկածախնդրութիւն, որ հնարաւորութիւն կուտար Թուրք-Թաթար միացեալ ուժերին ջնջել Հայաստանի անունը աշխարհի քարտէսից ու ստեղծել մինչեւ Կասպից ծով հասնող միատարր թրքական հողաշերտը:

Այդ օրերի հայ ղեկավարները չենթարկուեցան զգացմունքի ազդեցութեան, այլ առաջնորդուեցան կեանքի իրական պայմանների թելադրանքով: Ոչ ոք չէր հաւատում, որ Թուրքիան յարգելու է Պաթումի դաշնագիրն ու հանդուրժելու թէկուզ շատ փոքրիկ բայց անկախ հայկական պետութեան գոյութիւնը, բայց եթէ հնարաւոր էր, պէտք էր զգաստանալու ու շունչ քաշելու ժամանակ շահել: Նրանք զսպելով իրենց ցասումը, երեւութապէս, լրջօրէն ու խաղաղ, ընդունեցին դաշնադիրն ու աշխատեցան տառացի գործադրել զայն, զրկելով հակառակորդին խախտման դէպքերը շահագործելու պատրուակներից:

Մինչեւ ուշացող նախարարութեան ժամանումը Երեւանն իր շրջանով կառավարւում էր տեղական Ազգ. Խորհրդի կողմից, Արամի նախագահութեամբ: Խորհուրդն իբրեւ հաւաքական մարմին շատ քիչ դեր էր խաղում, նա գումարւում էր միայն հանդիսաւոր պարագաներին, օրինակ ընդհանուր զօրակոչ հրատարակելու, զօրավար Նազարբէկեանի զեկուցումը լսելու եւ նման առիթներով: Վստահութիւնը դէպի Արամը անսահման էր: Նա վարում էր գործերը, գլխաւորապէս զինուորական՝ ըստ իր հայեցողութեան, սակայն միշտ պատրաստ լսելու եւ հաշուի առնելու անգամ ամենահամեստ կարծիքները: Իրապէս նա դիկտատոր էր, բայց վճռապէս մերժում էր իր այդ հանգամանքը: Մի անգամ սպայութեան դրդումով զօրամասերն ու ժողովուրդը հաւաքուեցան Ազգ. Խորհրդի առջեւ ու սկսան աղաղակել.

— Կեցցէ՛ Արամ փաշան, կեցցէ՛ դիկտատորը:

Արամ դուրս եկաւ պատշգամ. զինուորները պատուի առին, ամէնքը լըռեցին, նա ասաց.

— Ես յեղափոխական մարդ եմ, դիկտատոր լինել չեմ կարող, պատկանում եմ մի կուսակցութեան որ անհատական վարչաձեւի թշնամի է, ցրուեցէք ձեր զօրանոցները ամէնքդ եւ ազգի փրկութեան համար կատարեցէք ձեր պարտքը, իսկ ես կը կատարեմ իմս, մինչեւ վերջին հնարաւորութիւն:

Արամ յաճախ Հ. Յ. Դ. Երեւանի Կ. Կ.ի կարծիքը եւ աջակցութիւնը կ'ուզէր այս կամ այն առթիւ: Սակայն ոչ թէ այն պատճառով որ մտածողութեան տարբերութիւն կարող էր լինել նրա եւ կոմիտէի միջեւ կամ օգտագործելի մի ուժ դուրս էր նրա իրաւասութիւնից, այլ որովհետեւ ինքը փնտռում էր մի բարոյական յենարան ու վստահելի դաշնակից:

Հոկտեմբերեան յեղափոխութիւնից ու կովկասեան բանակի քայքայումից յետոյ ամէն օր մենք կրում էինք յուսախաբութիւններ, մէկը միւսից ծանր: Ամէն մի կորուստ անհուն ցաւով կսկծեցնում էր Արամի սիրտը. հեռագիրները որոնք յայտնում էին Երզնկայի, Պիթլիսի կամ Մուշի Թուրքերուն յանձնումը, կարծես գուժում էին Արամի զաւակների մահը: Մի այցելութեան առթիւ ես նրան գտայ գըլուխը ձեռքերի մէջ, արմունկները դըրած սեղանին ու գեղեցիկ մազերը դուրս թափած մատների միջից:

— Ի՞նչ է պատահել, ընկեր Արամ:

— Սարսափելի բան, զարհուրելի բան, մերոնք թողել են Կարինը, ասաց նա ինձ ուղղելով արցունքներով լի կարմրած աչքերը:

— Այդ լուրը սուտ է. Անդրանիկը չի յանձնիլ Կարինը. ես չեմ հաւատում:

— Վատ լուրին պիտի հաւատալ:

Անել կացութեան մէջ էր դրել նրան նաեւ Պաթումի դաշնագրի սահմանագծման հեռագիրը: Մեր զօրամասերը պիտի քաշուէին Սարդարապատից եւ պահակներ դնէին նոր գծի վրայ, Երեւանից ութ քիլոմեթր միայն հեռու: Շրջանի ժողովուրդը չէր մնար թրքական լծի տակ, նա շտապ պիտի ձգէր տուն ու տեղ, ծաղկած պարտէզներն ու հասած արտերը եւ տեղահանութեան դառն զրկանքն ապրէր սահմանի այս կողմը, ուր գաղթականների մի հսկայ բազմութիւն գալարւում էր սովի ճիրաններում: Բայց ի՞նչ կարելի էր անել: Յեղափոխականի ընդվզումն ու պետական մարդու տառապանքները պայքարում էին Արամի մէջ: Նա հրաման տուեց դատարկել Սարդարապատի շրջանը: Բառերն անզօր են նկարագրելու գիւղացիների ողբերգութիւնը. նրանք կուտակուեցան նոր սահմանագլխի վրայ, որտեղից երեւում էին իրենց գիւղերի բարտիները: Գիշերները նրանցից մի քանիսը, հակառակ Արամի հրամանին ու արհամարհելով մահուան վտանգը, անցնում էին գիծն ու այցելում իրենց գիւղերը, սեփական արտերից ցորենի դեղնած հասկեր յափշտակելու համար: Թուրք հրամանատարութիւնը քաղաքավարի զգուշացում ուղարկեց Երեւան, բայց սովից լացող երեխաների ծնողին ոչ ոստիկան, ոչ սահմանապահ զինուոր խօսք չէին կարողանում հասկցնել: Արամ խնդրեց Հ. Յ. Դ. Հայաստանի Կ. Կ.էն (այդպէս էր վերանուանուել Երեւանի Կ. Կ.ը, որովհետեւ նա պարփակում էր ամբողջ երկիրը) միջոցներ ձեռք առնել: Կոմիտէն կանչեց Սարդարապատի կուսակցական ղեկավարներին, հասկացրեց նրանց սահմանն անցնելու վտանգի սարսափները եւ նրանց անձնապէս պատասխանատու յայտարարեց յետագայի կարգապահութեան համար: Թուրքերն էլ հրդեհի տուին արտերի մի մասը, թուլացնելով սոված գիւղացիներին քաշող հաց-մագնիսի ուժը ... Այնուամենայնիւ կացութիւնը մնում էր լի անակնկալներով, իսկ կառավարութիւնը շարունակում էր ուշանալ.

— Ինչո՞ւ են նստել Թիֆլիսում, ուզում են այնտեղի՞ց կառավարել Հայաստանը, թէ սպասում են, որ Վըրացիները բռնի դուրս հանեն իրենց սահմաններից: Ժամանակ է, որ գան եւ պատասխանատուութիւն վերցնեն իրենց վրայ, ասում էր Արամը:

Նրան թւում էր, թէ կառավարութեան ներկայութիւնն իր մայրաքաղաքում կը մեղմացնի երկրի գոյութեան սպառնացող վտանգը, ոգեւորութիւն կը ներշնչի ժողովրդին ու կը բանայ նրա վէրքերը թեթեւացնելու եւ բուժելու մի նոր շրջան:

Վերջապէս հասաւ աւետաբեր լուրը. կառավարութիւնը գալիս է Աղստաֆա - Իջեւան - Ախտա խճուղիով:

Ոգեւորութիւնը ընդհանուր էր: Այնքան տառապանք տեսած ժողովրդի համար անկախ հայրենիքի կառավարութիւնը բոցավառ յոյսերի մի աղբիւր էր: Վաղ առաւօտեանից ամբողջ Երեւանը ոտքի վրայ էր: Երբ կառավարութեան Ախտա հասնելու լուրը ստացուեց, տողերիս գրողը այդ ժամանակ Երեւանի քաղաքային վարչութեան անդամ էր: Կարգադրուեց քաղաքային բանուորներին Աբովեան փողոցը մաքրել ու առատօրէն ջրել ու հրաւիրել բնակիչներին զարդարել տուները դրօշներով եւ կանաչ ճիւղերով: Կառավարութեան ժամանումը սպասւում էր կէս օրից առաջ, որովհետեւ նրան մնում էր անցնել մօտաւորապէս 60 քիլոմեթր ճանապարհ: Երեւանի Ազգ. Խորհրդի անդամների մի մասը Արամի մասնակցութեամբ գացել էին Քանաքեռ, դիմաւորելու կառավարութիւնը եւ այնտեղից մեզ հետ հեռախօսական հաղորդակցութեան մէջ էին: Ըստ ծրագրի բարձրագոյն եկւորներն իրենց ուղեկիցներով պիտի մի քանի րոպէ դադար առնէին Ազգ. Խորհրդում, ապա ուղղուէին դէպի քաղաքային տունը, որա առջեւի հրապարակում զինուորական պատիւներ պիտի տրուէին ու քաղաքագլուխը իր պաշտօնական նշանները դրած, հըրջապատուած վարչութեան անդամներով, աղ ու հաց մատուցանէր եւ ողջոյնի ճառ արտասանէր: Հանդիսութեան մնացած մասը շարունակուելու էր քաղաքային տան նիստերի դահլիճում: Աղ ու հացը պատրաստ էր մատուցարանի մէջ, ինչպէս եւ անմոռանալի քաղաքագլուխ Թադէոս Տօշեանի (գիւղատնտես) ճառը: Մենք մի քանի փորձեր արեցինք. Տօշեանը պիտի սկսէր այսպէս.

— Ողջունում եմ Հայաստանի Հանրապետութեան անդրանիկ կառավարութիւնը իր հինաւուրց մայրաքաղաքում:

Բայց նա թոյլ էր հայերէնում եւ շարունակ մոռանում էր «հինաւուրց» իր կարծիքով խրթին բառը: Ես կողքին կանգնած պիտի նրան շշնջէի «հինաւուրց»ը:

Կէսօրը մօտ էր, բայց Քանաքեռից լուր չկար. հաւաքուած ժողովուրդը այրւում էր արեւի տակ: Հեռախօսը Արամը յայտնում էր, որ Ախտայի ժողովուրդը այնպիսի խանդավառ վերաբերմունք է ցոյց տուել կառավարութեան, որ Քաջազնունին չի կարողացել մերժել նրանց մօտ ճաշի մընալու խնդիրը եւ որովհետեւ ճանապարհի բոլոր գիւղերն էլ հանդիպումներ են պատրաստել կառավարութեան, ուրեմն նա ստիպուած պիտի լինի ժամանակ կորցնել եւ հազիւ ուշ իրիկնապահին Երեւան հասնել: Այս անգամ ամէն ինչ որոշ էր:

Վերջապէս ժամը 7ի մօտերքը, հազար բերանից թնդաց.

— Գալի՛ս են, գալի՛ս են. կեցցէ՛ Հայաստանը, կեցցէ՛ կառավարութիւնը:

Ընդունելութիւնը կատարուեց կանոնաւոր, յուզիչ ցնծութեան մէջ, բազմահազար զինուորութեան ու ժողովրդի մասնակցութեամբ:

Մեզ հասած կառավարութիւնը, որի նախագահն իր ալեհեր գլխով եւ խոհուն դէմքով ներշնչում էր խոր պատկառանք, ծայր աստիճան սակաւաթիւ էր(*): Նա ունէր մի արտաքին գործերի նախարար — Պետական Դումայի նախկին անդամ Սիրական Տիգրանեան, ելմտական՝ Խաչատուր Կարճիկեան, Նախկին Անդրկովկասի հանրապետութեան նոյն գործավարը եւ զինուորական՝ Զօր. Հախվերդեան: Թիֆլիսում որոշել էին ներքին գործերի նախարարի ընտրութիւնը կատարել Երեւանում: Դեռ ճանապարհին Քաջազնունին իր ընտրութիւնը կատարել էր. Արամն էր այդ, որ Քանաքեռից քաղաք մտաւ իբրեւ անդրանիկ կառավարութեան անդամ:

ՀԱՅԿ ՍԱՐԳՍԵԱՆ

(*) Կառավարութիւնը խառն կազմ ունէր: Հայ ժողովրդ. կուսակցութեան պատկանող նախարարները՝ դատական՝ Սամսոն Յարութիւնեան, պարենաւորման՝ Վերմիշեան եւ կրթ. Աթաբէկեան, շաբաթներ յետոյ միայն Երեւան եկան եւ կարճ ժամանակ մընալուց յետոյ վերադարձան Թիֆլիս:

«ՅԱՌԱՋ»Ի ԹԵՐԹՕՆԸ (17)

ԶԱՐԹՕՆՔ

(ՎԷՊ ԺԱՄԱՆԱԿԱԿԻՑ ԿԵԱՆՔԷ)

Օրին մէկն ալ Հայրը, որ գրեթէ շաբթուան մէջ երեք չորս անգամ գործով քաղաք կ'իջնար, սարսափով իմացաւ բարեկամէ մը, որ զաւակը քանի մը խենթ ընկերներով անցեր է Թրքահայաստան:

Այլ եւս երկար ժամանակ ոչ մէկ լուր, ոչ մէկ նամակ Գէորգէն: Ամբողջ անեցիք մեռել ունեցող ընտանիքի մը նման սուգ մտան: Մերունի յուսահատ մայրը ոչինչով կ'ուզէր մխիթարուիլ. նոյն իսկ նոր ոտքի ելնող փոքր Թոռնիկի կապկութիւնները այլ եւս զինք չէին հետաքրքրեր: Ինչպէ՛ս յանկարծակի արեւոտ տունը դատարկուեր էր, կեանքը սեւացեր: Ախր չէ՞ որ իր ազիզ բալէն գնացեր էր Բարթողեան լեռնաշղթայի միւս կողմը, այդ անիծեալ, դժոխք Երկիրը ... Ալեւոր Հայրը տնեցոց մօտ թէեւ շատ աւելի ինքնադուսպ, բայց առանձնութեան մէջ հոգոց հանելով կ'ողբար կրտսեր ու սիրական զաւկի կորուստը:

Գէորգի երկու մեծ եղբայրները, որոնք ջերմ սիրով կապուած էին իրենց ուսումնական կրտսեր եղբոր հետ, ուղղակի չէին կրնար հասկնալ, թէ ինչո՞ւ Գէորգը այդքան անհոգութեամբ մահուան հետ կը խաղար:

— Աչո՛տ,— գլուխը թափահարելով կը խօսէր Միքայէլը, որ տանը աւագն էր,— էսպէս էլ խամ բա՞ն ... Տօ՛, մէկ հարցնող լինի թէ ի՞նչն էր պակաս: Փառք Աստուծու, տունն ու տեղը կարգին, ապրուստի հոգ չունէր: Թէ որ ուզէր Թիֆլիս մնալ, կամ ուսումը շարունակելու երթալ, մենք խօմ նեղութեան մէջ չէինք ձգեր զինքը: Էլ ի՞նչ ցաւ ունէր որ՝ գնաց էդ կռօներու երկիրը, գլուխը փորձանքի մէջ դնելով:

— Մեծ ախպէր,— կզակը քերելով կը պատասխանէր Աչոտը՝ խորիմաստ ձեւով մը գլուխը յոգնած եզի մը նըման վերէն վար շարժելով.— Ժամանակները փոխուեր են, փոխուեր. նոր ուսումնական երիտասարդները ազգի գործերու ետեւէն են ... Աստուած տայ՝ փորձանք մը չհանդիպի մեր Գէորգին:

Այսպէս, տնեցիք կամայ ակամայ հաշտուեցան կատարուած իրողութեան հետ, բացի պառաւ Ծալոյէն ու մօրմէն: Ամէն իրիկուն որ եկեղեցիի զանգերը կը սկսէին հնչել, պառաւ մայրը, Ծալոյի հետ, օրօրուելով ափ կ'առնէր գիւղի եկեղեցին, ուր դողդոջուն ձեռքով մոմ մը կը վառէր Տիրամօր պատկերի առջեւ: Երկար կը մնար հոն ծնկաչոք, արցունքոտ աչքերը յառած Տիրամօր պատկերին որ Յիսուս մանուկը գիրկը՝ ոսկեզօծ շրջանակի մէջէն բութ հայեացքով իրեն կը նայէր: «Միածին որդուդ սիրուն, Տիրամէր, որդուդ սիրուն» ... ու կմախացած կուրծքը կը ծեծէր հեկեկալով: Եկեղեցին լքանալէ վերջ ջերմեռանդ հաւատքով կը համբուրէր Աւետարանը ու սիրտը թեթեւցած կը վերադառնար տուն՝ լալէն աչքերը կարմրցած:

Գէորգը երկու Մոկացի երիտասարդներու հետ անցեր էր Երկիր, յեղափոխական մարմնի որոշումով:

Երկու տարի ռուսական բանակի մէջ ծառայած, վարժ զէնքի գործածութեան, աշխատունակ ու նուիրուած մինչեւ անձնազոհութիւն, քիչ ժամանակի մէջ, Երկրի զինուորական ղեկավարներէն մէկը դարձաւ: Ամեն մը Նիկոլի հետ գիւղէ գիւղ շրջելէ վերջ, փոքր խմբի մը գլուխը անցած, գնացեր էր հեռաւոր գաւառները կազմակերպական գործերով: Վերին աստիճանի զգաստ ու խոհեմ, կարճ ժամանակի մը ընթացքին, ան՝ այդ հեռաւոր շրջաններու սիրուած յեղափոխական գործիչը դարձաւ:

Ինքն ալ գիւղական ընտանիքի մը զաւակը, շատ շուտով ընտելացեր էր Վասպուրականի գիւղացիներու նիստ ու կացին, սովորութիւններուն: Այդպիսով վերցեր էր անջրպետը իր եւ գիւղացիներու միջեւ, որոնց համար դրսեցի մը ամէն պարագայի՝ քիչ մը օտարական կը մնայ: Տարազով, սովորութիւններով, նոյն իսկ լեզուով Գէորգ այնքան էր նոյնացեր գիւղացոց, որ շատեր չգիտէին իսկ, թէ ան օտար երկրացի մըն է, հեռուներէն եկած, իրենց մէջ աշխատելու համար:

Երկու տարի ամենածանր պայմաններու մէջ աշխատելէ վերջ, Երկրի ընկերները ճարահատ զինք նորէն Կովկաս ճամբեցին բժշկուելու համար: Կոյր աղիքի պարբերական բորբոքում ունէր, իսկ Երկրի մէջ յարմարութիւններ չկային գործողութիւն կատարելու: Թադէոս առաքեալի վանքէն պարսիկ մաքսանենգներու օժանդակութեամբ ռուսական սահմանը գաղտնի անցնելով՝ Գէորգ ուղղակի Թիֆլիս եկաւ, առանց հայրենի գիւղը հանդիպելու, Երկրի յեղափոխական մարմնի յանձնարարութիւնները կատարելու համար:

Դադարէն վերջ, երբ ժողովականները նորէն շրջապատեցին սեղանը ժողովը վերսկսելու, Գէորգը սկսաւ իր զեկուցման: Հանդարտ կը խօսէր, ծանր եւ առանց աւելորդաբանութեան, ինչ որ յատուկ է ընդհանրապէս զինուորական ասպարէզի ծառայող մարդոց: Ժուժկալ նախադասութիւններով պատկերեց սահմանի միւս կողմը ապրող հայ ժողովուրդի կեանքը, անոր ապրումները եւ սպասումները:

— Բարողջութեան շրջանը վաղուց անցած է,— կենդանի օրինակներով ըսածը կը հաստատէր Գէորգը,— դանակը ոսկորին հասած՝ հայ ժողովուրդը անդառնալի կերպով բռնած կապեր է յեղափոխութեան:

Յուզիչ օրինակներ կը պատմէր՝ թէ ինչպէս աղքատ շրջաններու գիւղացիութիւնը, որ կէս կուշտ կէս անօթի գոյութիւն մը կը քաշքշէր, անկարագրելի ոգեւորութեամբ սկսած էր զինուիլ:

— Կարկառի Ջկոռ գիւղին մէջ,— շարունակեց Գէորգը,— աղքատ գիւղացի մը, Սադոյենց Խեչօն, ունեցած միակ եզը ծախեց՝ երիտասարդ զաւկին ձեռքը հրացան մը տալու համար: Իսկ այսօր Երկրի մէջ հարիւրաւոր Խեչօներ կրնանք հաշուել: Տասնեակ մը տարիներու ընթացքին կազմակերպուած արշաւանքները, յեղափոխական խմբերու կռիւները, զինակիր խմբերու թափառումները, զինուորական ղեկավարներու գիւղէ գիւղ շրջիլը՝ մէկ կողմէն զինավարժ ու կռուելու ընդունակ սերունդ մը առաջ բերաւ, իսկ միւս կողմէն ալ հաւատաւորեց ժողովուրդը, ինքնավստահութիւն ներշնչեց անոր: Ժողովուրդի այս հոգեկան փոխութեան հետ միասին, Երկրի մէջ գործունէութիւնը հիմնովին յեղաշրջուեցաւ:

ՄԱԼԽԱՍ

(Շար.)

ՅՊԻՏԱԿ ԱՍՊԵՏՆԵՐՈՒՆ ԵՐԳԸ

Մեր արտերէն հայրենատենչ կ'անցնի հեղե՛ղ մը լոյսերու,
Մեր երակին մէջ կը պոռթկայ ցեղին հանճարը տարագիր,
Կ'երկրպագե՛նք բոլորս մէկ հերոսներուն մեր ահարկու,
Մեր անցեալին, մեր պատմութեան, մեր գալիքին վրէժխնդիր:

…պետաքա՛յլ ու փիթխարի, մենք կը դիմենք Մեծ Գալիքին,
…ճշտահայեաց բո՛րբ աչքերով, ցասումին լա՛յն պողպատէն,
Ցեղը կ'ուզենք ցեղով իշխէ, իր հողերուն ու երկնքին,
Ցեղը կ'ուզենք զէնքով տանիլ, երկինքներուն իսկ վրայէն:

…երառաջին ու երկաթէ սերունդներուն ոխին համար,
…փոխ զոհենք անհատական ամէն երազ ու ենեզ ձգտում,
…փոխ իջնենք մութ զայրոյթով սեւ ամպերու պէս անհամար,
…երկիրին մէջ արդարազոյն ու գեղեցիկ ու անդադրում:

Ահա կ'առնենք մեր ցեղէն դուրս, մեր ահարկու խռէալէն զատ,
Գեղեցկութիւնն անհրապոյր, աշխարհներուն, որ մերը չեն,
Արշաւազեղ խոյանքներով ցեղապետներ մենք հարազատ,
Կուզանք ահա թափօրախիտ, խենթ Մայիսի մը խորերէն:

Ու կը սիրենք կատաղօրէն պատերազմները ահով լեցուն,
Որոնք կ'ընեն հակառակորդ ու թշնամի ցեղը ցեղին,
Որ կ'քանդեծեն, կը բռնեն վեր դրօշակները ազգերուն,
Որ կեանք կուտան հերոսներուն հոգեդղորդ ընդվզումին:

Որովհետեւ մենք կ'երազենք այս աշխարհին տալ նոր խռէալ,
Նոր կեանքերուն մենք կը տենչանք, տալ նոր ափիշ ու զարկերակ,
Ու կեանքէն վեր, հազարաւոր գինով շեշտեր մենք կ'ուզենք տալ,
…ամբոխներով, կ'ուզենք տանիլ նոր յաղթանակ:

Ապետազարդ ու գեղեցիկ, մեր պատմութեան ուժին համար,
…րապետեզ ընկերներու խորունկ ու լա՛յն թափօրներով,
Մենք կը քալենք, մենք կը սուրանք, կը թռինք մենք կարօտավառ
Ընծայելով հայրենիքին, միայն արիւն ու միայն տենդ սաստկախռով:

Ահա մեր կուրծքը մեզ վահան, ահա մեր սիրտը մեզի կեր,
Ով իմ ընկեր, լայնշի կուրծքով, եղիր հերոս մը դուն հիմա,
Որովհետեւ ուժեղ ենք մենք, միշտ ցեղապաշտ ու գերիվեր,
Որովհետեւ հզօր կամքեր, բրած ենք մենք կռուի ճամբայ:

Ու կռիւին արիւնամած դաշտերուն մէջ, Մեծ Մայիսին,
Հզօրաջին ազատութեան անհուն մրրի՛կ մը կը շրջէր,
Կը թաւալէր կէտ ձուկի պէս, կամքերէ ներս դղրդագին,
Երբոր զարշանքն ստրկութեան սերունդներուն մէջ կը շիջէր:

Եղէք հանգի՛ստ, աստուածազեղ ու անմահ հերոս պապեր ...
Կուգայ սերունդն ահեղաբոց իր զէնքերուն չափ մահացու,
Որ ձեզմէ շատ կը կրէ ձեզ, իր կուրծքին տակ ու սրտին մէջ ցեղանուէր,
Եղէք հանգիստ որովհետեւ կուգան օրե՛րն արիւնարբու:

ԵԴՈՒԱՐԴ ՓՕՑԱՃԵԱՆ

ՎԱՂՈՒԱ՞Ն

ՎՏԱՆԳՆԵՐԻ ՀԱՆԴԷՊ

— o —

1914—18 մեծ պատերազմին լայնածաւալ եւ 175 միլիոն բնակչութեամբ Ռուսաստանի մօտաւորապէս 15 միլիոննոց բանակը չուկէս տարի չարունակ կուրծք տուեց արեւմտեան ճակատի վրայ գերմանական եւ աւստրիական հզօր բանակների դէմ, եւ կովկասեան ճակատում Թրքական բանակի դէմ, կասեցնելով Պելժիոյ, Ֆրանսայի, Սերպիոյ եւ Իտալիոյ ու Ռումանիոյ վրայ արշաւող գերմանական աւստրիական եւ բուլղարական բանակների յաղթական յառաջխաղացումը: Ռուսական բանակը արեւմտեան ճակատում գերմանական հզօր բանակի հարուածների տակ, ստիպուեցաւ աստիճանաբար նահանջել, թշնամուն թողնելով ահագին տարածութեամբ հողամաս, հարուստ քաղաքներով եւ աւաններով, իսկ կովկասեան ճակատի վրայ ընդհակառակն ռուսական բանակը գործ ունենալով համեմատաբար աւելի թոյլ կազմակերպուած Թրքական բանակի հետ, նոյն ժամանակամիջոցում, այսինքն, մինչեւ 1917ի սկիզբը յաջողեց գրաւել Վանի, Պիթլիսի, Կարինի եւ Տրապիզոնի նահանգները եւ շատ հաւանական է որ վերջ ի վերջոյ Թրքական բանակը պիտի յաղթուէր եւ Թուրքիան կատարեալ անդամահատման պիտի ենթարկուէր, որից ամէնից շատ պիտի օգտուէր իր ահարկու թշնամին՝ Ռուսաստանը: Այս անգամ Անգլիոյ, Ֆրանսայի եւ Իտալիոյ համաձայնութեամբ: Իսկ Ռուսաստանի դէպի հարաւ յառաջխաղացման գլխաւոր հակառակորդներից Գերմանիան ու Աւստրիան մեծ պատերազմին պարտուելով, ի վիճակի չէին Թուրքիային օգտակար որ եւ է դեր կատարելու: Ընդհակառակն, Գերմանիան ու Աւստրիան Թուրքիային իրենց զինակից դարձնելով, պատճառ դարձան վերջինիս անդամահատման: Ճիշդ է, թէեւ պատերազմի վերջին տարին ռուսական բանակի քայքայումով Թուրքիան ոչ միայն վերագրաւեց իր կորցրած հայկական չորս վիլայէթները, այլ եւ Կարս եւ Սուրմալուն, այն էլ ճակատագրի խաղով, ռուսական մի նոր ձեւի իշխանութեան յօժար կամքով, բայց միւս կողմից կորցրեց Իրաքը, Սուրիան եւ Եգիպտոսը:

1917 փետր.ին ցարական իշխանութիւնը, Ալ. Կերենսկիի ճիշդ բացատրութեամբ՝ ինքնաւայան եղաւ, առանց որ եւ է դաւադրութեան, Ռուսաստանի յեղափոխական կուսակցութեան կողմից: Վասնզի ցարական իշխանութեան արմատը փտած էր եւ այլ եւս չէր կարող իր խարխուլ վիճակով գործօն դեր կատարել՝ այն էլ մեծ պատերազմի ուժեղ ցնցումների դէմ որ տեւեց չորս տարուց աւելի:

Ցարական կառավարութեան յաջորդեց այսպէս կոչուած ժամանակաւոր կառավարութիւնը, որ որոշել էր պատերազմը շարունակել, հաւատարիմ մնալով երրեակ համաձայնութեան ուխտին: Սակայն ութ ամիս անց, 1917 հոկտեմբերին մի նոր աւելի ուժեղ ցնցում տեղի ունեցաւ Ռուսաստանում որ պատճառ դարձաւ ռուսական հսկայ բանակի քայքայման եւ իշխանութեան փլուզումին: Եւ համայն Ռուսաստանում ստեղծեց մի աներեւակայելի քաոս, որի պատճառով արեւմուտքից գերմանական եւ աւստրիական եւ հարաւից Թրքական բանակները դրեթէ անարգել յառաջացան դէպի Ռուսաստանի եւ Կովկասի ներսը, պարտադրելով իրենց կամքը տեղական ժողովուրդներին: Եւ ո՞վ կարող է երեւակայել թէ այս յառաջխաղացումը մինչեւ ուր կը հասնէր եւ ինչ աւելի ձեւեր կը ստանար, եթէ վրայ չհասնէր Համաձայնականների յաղթանակը:

1918ին Ռուսաստանում տիրող քաոսից օգտուելով, ռուսական լուծի տակ ապրող օտար ժողովուրդները հիմ դրին իրենց սեփական իշխանութեան: Սակայն մէկ մասին միայն յաջողուեց պահել իր անկախութիւնը, իսկ միւս մասը նորից ենթարկուեց ռուսական գերիշխանութեան, ինչպէս օրինակ Ուկրայնան, Հիւս. Կովկասը, Ադրբէջանը, Վրաստանը, Հայաստանը եւն.: Ռուսական լուծից ազատուեցան միմիայն մերձպալթեան ժողովուրդները, որոնք 18 տարիէ ի վեր ունին իրենց անկախ պետութիւնը: Այս պետութիւններն են.— Ֆինլանտիան, որ Ռուսաստանին է միացուել ռուս-շուէտական պատերազմին 1809ին, իսկ Ռուսաստանից անջատ դարձել 1917ի վերջին: Ֆինլանտան ունի 388.279 քառ. քիլ. տարածութիւն եւ 3.720.752 բնակիչ:

Եսթոնիան, որ Ռուսաստանից բաժանուել է 1918 փետր. 24ին: Ունի 45.221 քառ. քիլ. հողամաս եւ ըստ 1934 մարդահամարի 1.126.383 բնակիչ: Ուրեմն Եսթոնիայի բնակչութիւնը հաւասար է Խ. Հայաստանի բնակչութեան, բայց տարածութիւնը ներկայ Հայաստանի մէկուկէսն է:

Լատվիան, որ կցուած է Ռուսաստանին Լեհաստանի երրորդ բաժանման ատեն, 1795ին, իսկ Ռուսաստանից բաժանուել է 1918 նոյ. 18ին: Ունի 65.791 քառ. քիլ. տարածութիւն, ըստ 1934ի մարդահամարի՝ բնակչութեան թիւը եղել է 1.939.350 հոգի:

Լիտվիան նոյնպէս Ռուսաստանին միացուած է եղել 1795ին, անջատուել է 1918 փետր. 16ին: Մեմէլի շրջանը մէջը հաշուելով Լատվիայի տարածութիւնն է 55.670 քառ. քիլ.: Ըստ 1933 յունուար 1ի մարդահամարի, բնակչութեան թիւն է 2.421.777 շունչ:

Լեհաստան որ 1778ին բաժանուել է ռուսական, աւստրիական եւ գերմանական պետութիւնների միջեւ, եւ չնայած լեհ ազատատենչ ժողովրդի գործ դրած բոլոր ջանքերին, մինչեւ վերոյիշեալ երեք իշխող մեծ պետութիւնների փլուզումը (1918) ի վիճակի չեղաւ ազատուել օտարների լծից: Լեհ ժողովուրդն էլ մեզնման մեծ պատերազմին վիճակուեց զօրք տալ երկու թշնամի բանակներին եւ իր հողամասն էլ, Հայաստանի պէս դարձաւ գլխաւոր ռազմաբեմերից մէկը, ենթարկուելով գլխաւորապէս նիւթական վնասների:

1914 օգոստոսին, երբ դեռ նոր էր սկսել մեծ պատերազմը, ռուս կառավարութիւնը քաղաքական եւ ռազմական նկատումներով Լեհաստանի ինքնավարութիւն շնորհեց: Իսկ մեծ պատերազմը վերջանալուն պէս յաղթական պետութիւնների հաւանութեամբ եւ աջակցութեամբ, նախկին ռուսական, գերմանական եւ աւստրիական լեհական հողամասերից կազմուեց այժմեան լեհական հանրապետութիւնը, որ ունի մօտաւորապէս 389 հազար քառ. քիլ. տարածութիւն, 32 միլիոն բնակչութեամբ:

Արեւելեան Եւրոպայի մէջ այս նորարոյս խոշորակազմ պետութիւնը, վերջին 10—15 տարին, դիւանագիտական մարզում սկսել է աչքի ընկնող դեր կատարել: Իսկ վաղը, երբ որ գերմանական բանակը արշաւէ Ռուսաստանի վրայ, Լեհաստանին վիճակուելու է վճռական դեր: Մի քանի տարի է ինչ, աւելի ճիշդը, հիթլէրական իշխանութեան հաստատումէն ի վեր, բոլորի համար պարզ է որ Գերմանիան տենդօրէն պատրաստւում է Ռուսաստանի վրայ արշաւելու: Միւս կողմից էլ Ճափոնիան է որոշ ծրագրով եւ զանազան միջոցներով շարունակում իր յառաջխաղացութիւնը դէպի Չինաստան եւ Մոնղոլիա: Ճափոնիայի հերթական խնդիրներից մէկն է թափանցել Ծայր. Արեւելքի ռուսական հողամասը: Ուրեմն Ռուսաստանի գլխին սպառնում է մի նոր փոթորիկ, եթէ մի ելք չճարուի:

Այս խորհրդածութիւնները թելադրում են արթուն կենալ, որպէսզի Կովկասի ժողովուրդները նորից գործիք չդառնան զանազան մեծ պետութիւններին, որոնք ամբողջ մարդկային պատմութեան ընթացքում հետապնդել են իրենց անձնական շահերը, զոհելով թոյլերի արդար իրաւունքները:

ԲԵՆՕ

ՍԵՊԱՍՏԱՑԻ ՄՈՒՐԱՏ ԻՐ ԸՆՏԱՆԻՔՈՎ

ՓԱ՛ՌՔ ՅԱՂԹՈՒԱԾՆԵՐՈՒՆ

— o —

Մայիս ամիս:

Ծաղիկներու եւ գոյներու եւ բոյրերու ազու՛ր ամիս:

Ապրիլեան այնքան լեղի ու դառնահամ բաժակներու արբեցումէն վերջը կրկին ցեղին ոգին նոր կեանք կ'առնէ ու նոր արիւն երակներուն:

Արցունքը աչքին, վրէժը սրտին, Հայու որդին պատերազմի դաշտն էր կրկին ...

Դեռ չցամքած արիւնը երէկի իր զոհերուն, այս անգամ զոհուիլ կ'ուզէր դէն ի ձեռին:

Ազատութիւն հայրենիքի:

Եւ մարտնչում ու մաքառում օրհասական, անհաւասար, բայց ոգեւոր ու զօտեպինդ, ամէն մէկն առած էին կեանքի ու մահուան այդ օրերուն:

Վեց դարերու երազներուն տօնի օրն էր 28ի արշալոյսին Մայիս ամսուն:

Հայը ազատ էր այլ եւս: Անկախ ու տէր իր ճակատագրին, իր տունին:

Հայը ստրուկ ու գերի չէր, ոչ Թուրքին, ոչ օտարին:

Այն օրերուն Հայը Հայ էր իր խորհրդարանով, իր բանակով:

Հայու չունչն էր սփռուած ամենուրեք:

Հայու սիրտ էր կը բաբախէր ու կը խայտար, կ'եռեւեփէր նորածին մանկան մը պէս անհանդարտ, լոյսի եկած երկունքէ մը վերջ բազմաչարչար:

Հայ լեզուն էր որ կը լսուէր բերնէ բերան, մեղրածորան, երկրի մէկ ծայրէն միւսը:

Ո՞ր Հայու սիրտ էր որ պիտի դիմանար այդ հրաշքին, առեղծուածին, յոգնած ամուլ պայքարներէն ու յուսահատ մարդկութենէն ալ ապիրատ... Սակայն Հայուն երկաթէ կամքն էր երբ ցցուած, ինչ կը դիմանար, ինչ չէր ըլլար:

Քանի նա ազատութեան իր օրօրոցին էր սիրահար, հաւատք ունէր Արարատի բարձրութեան չափ մեծ ու անչափ:

Մեր հայրենիք ազատ անկախ ...
28 Մայիս 1918

Ու այդ գիշեր դեռ չլուսցած, կը նշմարուէր լուսաճաճանչ մը երկնի կապոյտին վրայ, երկարած Երեւանէն մինչեւ Փարիզ, Սէն Տընիի Աբբայաբան, ուր կը հանգչէր Լեւոն իշխան, Հայոց վերջին արքան ...

Փառք ու պատիւ ամէն անոնց որ հայրենիք դարբնեցին ու կերտեցին:

Դափնեպսակ, որոնք ինկան անոր սիրուն անոր ճամբան:

Ափսո՛ս, ափսո՛ս ...

Հայուն ասաղերը ե՞րբ ժպտեր են երկար ատեն:

Նորէն կռիւ, նորէն սարսուռ եղբայրակից, ուխտադրուժ դաւերու հետ:

Գայլ էր դարձեր Հայը Հայուն այդ օրերուն:

Նորէն աքսոր, բանտեր, տանջանք, ապազգային ճնշող ուժին, ազատութեան մեղքալուսնին:

Փառապսակ, լուսապսակ յիշատակին այդ յաղթուած նոր զոհերուն:

ՄԷՆ - ՍԷ

«ԹՈՂ ԲՌՆԿԻ ԽԱՐՈՅԿԸ»...

— . —

Այո, Թող բռնկի պաշտամունքի եւ երկրպագութեան խարոյկը այն կիսաստուածներուն, որոնք պողպատ մուրճով մեր ազատութեան տատասկոտ ճամբան հարթեցին:

Թող պոռթկայ բագինը ազատութեան տաճարին, որովհետեւ մեր ընտիրներուն սրբազան արիւնովը նուիրագործեցինք զայն: Որովհետեւ հողը որքաց մեր քաւութեան նոխազներուն արիւնէն, իսկ ան, այդ յաւերժատենչ պաշտամունքը, մնաց անողոք եւ անյողդողդ...

Եւ ողջակիզուածներուն բոսոր արիւնը սկսաւ յորձանք տալ ու պոռթկալ հայրենի բնաշխարհէն դուրս՝ դէպի օտար անապատներ ...

Ահա մարդկային անծայրածիր կարաւաններ քշուած ճակատագրի անողորմ ուրականէն՝ կը մղուին դէպի անծանօթ հեռուներ: Դաժանին մորակն է որ կը վարէ զանոնք ...

Առաքինի ժողովուրդ մըն էր որ կը զոհաբերուէր ազատութեան բագինին վրայ:

Ի՞նչպէս չվերանալ ի տես ձեր գերմարդկային զոհաբերութեան, ո՛վ մեր տասն անգամ տասը խաչուած նահատակներ: Դուք նախանձը պիտի շարժէիք մեր մեծ պատմահօր, որ «տիկնայք փափկասունք Հայոց աշխարհին»ը երգեց: Այնքան մեծ էր ձեր վիշտն ու տառապանքը որ, եթէ աշխարհի վրայ բեռցուէր՝ աշխարհը պիտի կքէր ...

Ձեր տեսլապատկերը մերն ալ է:

Այն սրբազան հուրէն որ վառեց ու իր թափին մէջ մոխրացուց, կայծեր կան անթեղուած մեր սիրտերուն մէջ:

Վա՜յ այն դաւալիքներուն եւ ուրացողներուն, որ ձեր յիշատակը անարգել կը յանդգնին: Վայ այն պորտաբոյծ եւ անբարոյ զանգուածներուն, որ ձեր սուրբ գաղափարները աղճատելու կ'ելլէ:

Այդպիսիները պիտի մոխրանան անթեղուած կրակին բոցբոքումէն ու անոնց մնացորդներն անգամ թաղուելու արժանի չպիտի համարուին ...

Խոնարհինք ռազմիկներու խնկելի յիշատակին առջեւ ...

Խ. ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ

ԿԱՐԴԱՑԷՔ ԵՒ ՏԱՐԱԾԵՑԷՔ «ՅԱՌԱՋ»Ը

ՀԱՑԿԱԿԱՆ ՇԱՐԺԱՆԿԱՐ

ԱՆՄԻՏ—ԱՆԱՐՈՒԵՍՏ

—•—

ԲԱՐՁՐ ԿԻՆԸ

Պարոն Արիստակէս ամուսնացած էր համեստ կնոջ մը հետ ու կ'ապրէր Փարիզի մօտակայ գիւղի մը մէջ: Օր մըն ալ, այդ գիւղին մէջ, կազմուեցաւ կանացի միութիւն մը: Պ. Արիստակէս բարձրացնելու համար իր կնոջ հոգեկան ու մտային մակարդակը՝ մղեց իր կինը որ անդամագրուի այդ նորակազմ միութեան: Կինը հնազանդեցաւ: Ու սկսաւ յառաջդիմութիւնը եւ բարձրացումը: Վեց ամիս վերջը արդէն կը թուէր: Եղած էր կատարեալ ծեծեռնակ մը: Այս կինը, տարի մը վերջը, այնքան բարձրերը կը սաւառնէր որ, տունն ու տեղը եւ խոհանոցը սեւ կէտերու պէս կ'երեւէին իրեն:

Ներկայիս կինը, իբրեւ թռչող ծիծեռնակ, մտադրած է աշնան վերջերը դաղթել տաք տեղ մը:

Բարոյական.— Եթէ ամէն ոք բարձրանայ՝ երկիրը անապատ կը դառնայ: Բարձրացումը երբեմն հաւասար է անկումի: Եթէ ամէն կին բարձրանայ, երկինքը դժոխք կ'ըլլայ: Եթէ ամէն միութենական կին աստղ դառնալ ու-զէ ծրկնակամարին վրայ՝ գիսաւորները իրար կը զարնուին եւ կը կործանի աշխարհը:

ԿԱՐՈՂ ԿԻՆԸ

Մեծահարուստ Հայուհի մը, Տիկին Մայտա, նորաձեւ հագուստ մը կ'ապսպրէ՝ գիւղարնակ հայ դերձակուհիի մը:

Մեծահարուստ Հայուհիին մէկ միջակորեայ բարեկամուհին, օր մը, նոյն դերձակուհիին տանը մէջ կը գովէ Տիկ. Մայտային հագուստը ու կ'ըսէ.

— Հիանալի է իր կարել տուած նոր հագուստը: Կարծես իր մարմնոյն մաս կը կազմէ, այնքան ներդաշնակ է: Էթուալի բարձր տուներէն մէկուն մէջ կարել տուեր է:

— Բայց ես կարած եմ իր այդ զգեստը, համեստօրէն կը բողոքէ կարուհին:

Մեծատուն Հայուհիին բարեկամուհին կը վազէ ուր որ անկ է ու կը բարբառի.

— Մայտա, պէտք է պաշտպանես պատիւդ: Սա Նուազէթ - Սուպուա նստող կարուհին կը համարձակի ըսել թէ ինք է որ կարած է ամառնային հիանալի զգեստդ: Մինչդեռ դուն ինծի ըսած էիր որ Էթուալի մեծ տուներէն մէկուն մէջ կարել տուած ես:

Հետեւեալ օրը Տիկ. Մայտա կը վազէ հէք կարուհիին վրայ ու կ'ըսէ.

— Խայտառակեցիր զիս: Ինչո՞ւ ըսեր ես հագուստիս դուն կարած ըլլալդ: Ա՜հ, պիտի խենթենամ, պիտի մարիմ: Պատւոյ դատ պիտի բանամ: Այդ շատախօսին առջեւ գաղտնիքս մէջտեղ ես հաներ: Անկէ վերջը չուն ըլլայ քեզի հագուստ ապսպրողը:

Հէք կարուհին հազիւ կը կմկմայ.

— Բայց, տիկին, ինչո՞ւ ինծի չըսիք որ գաղտնի պահեմ իմ կարած ըլլալս ...

— Բայց դուն ինչի՞ս կարուհին ես որ այս նրբութիւնները չես գիտեր: Առանց բաները չեն ըսուիր: Դերձակուհի ըսածդ կը գիտնայ, կը հասկնայ: Ա՜հ, արհեստիդ էն կարեւոր կէտը չես սորվեր դուն ... Մե՜ղք ... հազար մեղք ...

— Ի՞նչ կրնամ ընել հիմա ...

— Յաջորդ տեսակցութեանդ մեռած ամուսնոյդ գերեզմանին վրայ երդում ըրէ որ թիւրիմացութիւն կայ ...

— Ի՞նչպէս ...

— Ըսէ որ այդ միջոցին Էթուալի նորաձեւութեան բարձր տուներէն մէկուն մէջ կ'աշխատէիր եւ փաթրոնը քեզի յանձնեց այդ հագուստը: Աւելցուր որ ադէ ես բնաւ տեղեկութիւն չունէի: Զմոռնաս մանաւանդ երդում ընել մեռած ամուսնոյդ վրայ: Ա՜հ, Աստուած իմ, աս ինչ անճարակ դերձակուհի ես եղեր: Քու յաճախորդդ է որ քեզի կը սորվեցնէ արհեստդ:

ԲՈՂՈՔԱԿԱՆ ԿԻՆԸ

Բողոքական բարեկամուհի մը ունիմ որ մահացու մեղքերը եօթնի տեղ եօթանասուն կը հաշուէ: Անոր համար մեղք է ծխելը, խմելը, սիրելը, նոյն իսկ երազելը: Անիկա մեղք կը համարի նաեւ ազգ. վիճակահանութիւնը:

Անցեալ օր դիմացս ելաւ եւ ուրախութեամբ ըսաւ թէ ազգ. վիճակահանութենէն անջատաբար հրապարակ պիտի ելլէ կրօնական վիճակահանութիւն մը:

Խորհեցայ.

— Ազգայինէն չշահեցանք, բայց վստահ եմ որ կրօնականէն պիտի կորսնցնենք:

ՌԱՄԿԱՎԱՐ ԿԻՆԸ

Մեծ պողոտայի մը վրայ հանդիպեցայ ռամկավար տիկնոջ մը ու խօսելիք չունենալով ըսի.

— Բարեւ ձեզ, տիկին Անթառամ, նորէն մէկէնիմէկայս որքա՜ն տաքցան օդերը, կարծես Եգիպտոսի մէջ ենք:

— Այո, ամէն կողմ տաքցաւ, միայն իմ աչքս է որ կը պաղի կոր ...

— Զարմանալի բան. Սէն Միշէլի արձանին աչքն ալ սկսեր է պաղիլ: Անպատճառ հեռու տեղէ հիւր մը պիտի ունենանք:

— Ո՞վ կրնայ ըլլալ ...

— Բայց Վահան Թէքէեանը:

ԿԻՆ ԿԻՆԸ

Կին մը ճանչցայ որ կէս ժամ կը խօսէր ըսելու համար թէ գլխարկ մը գնած է, մէկ ժամ կը բարբառէր ըսելու համար թէ կօշիկ մը ապսպրած է, հինգ ժամ կը ճառէր ըսելու համար թէ հագուստ պիտի ապսպրէ:

Այս կինը սակայն, մէկ բառ ըսելով բաժնուած է իր ամուսինէն:

Ու վեց ամիս է որ իր բաժանումին պատճառները կը պատմէ, թերթօնի վերածած, բոլոր հետաքրքիրներուն, ինչպէս նաեւ ոչ - հետաքրքիրներուն:

Անցեալները այս կինը կը խօսէր հեռաձայնի մասին.

— Փարիզի մէջ անկարելի է հինգ վայրկեան հեռաձայնով երկու խօսք ընել բարեկամուհիի մը: Հեռաձայնի պաշտօնեաները կէս ժամը անգամ մը խօսակցութեան թելը կը կտրեն ...

Մէկը ըսաւ.

—Ատիկա բան մը չէ: Երկիր մը կայ ուր կէս ժամ խօսողին կը կտրեն ... լեզուն:

ՆՇԱՆ ՊԷՇԻԿԹԱՇԼԵԱՆ

ՍՏԱՑԱՆՔ

ՆՈՐ ԳԻՐ, ամսաթերթ գրականութեան եւ արուեստի: Ա. տարի, Թիւ 3, ապրիլ 1936: Կը հրատարակուի խումբ մը երիտասարդներու կողմէ: Տարեկան բաժնեգին 3 տոլար: Հասցէ.— 575 West 183 St. New York, N. Y. (U.S. A.).

ըը, իսկ հանքագործները պատուիրակութիւն մը ղրկելով Լէօն Պլումի, ազդարարեցին թէ տակաւին գոհացում չեն ստացած իրենց աշխատավարձքի մասին: Բայց խոստացան համբերել, մինչեւ որ կառավարութիւնը կարգադրէ հանքերու ազգայնացման խնդիրը:

*** Սիթրօէնը, որ ամէնէն վերջը միացաւ գործադուլին, իր բոլոր ճիւղերով (22,000 բանուոր), դեռ չէր համաձայնած մինչեւ երէկ ուշատեն եւ բանուորները պատրաստուած էին կիրակին ալ գործարաններու մէջ անցընել: Ուրիշ հաստատութիւններ ալ հաշուելով, 40,820 բանուորները կը շարունակեն գործադուլը:

Գործարանատէրներու ներկայացուցիչները ժողով գումարելով, պատուիրակութիւն մը ղրկեցին աշխատանքի նախարարին, գանգատելով թէ կը շարունակուի գործարաններու գրաւումը եւ ազդու միջամտութիւն խնդրեցին: Դաւլիճը, որ իր վերջին նիստը գումարեց ուրբաթ օր, ամէն միջոց կը փորձէ լուծելու տագնապը, իր հրաժարումէն առաջ:

ՆՈՐ ԴԷՊՔԵՐ ՊԱՂԵՍՏԻՆԻ ՄԷՋ

Երուսաղէմէն կը հեռագրեն թէ արաբական հրոսախումբեր կը շարունակեն յարձակումներ գործել երկրին բոլոր մասերուն մէջ: Ծանր ընդհարումներ պատահեցան ցուցարարներուն եւ զօրքին միջեւ: Պահակախումբ մը, որ կը պաշտպանէր Երուսաղէմ - Հայֆա երկաթուղին, յարձակում կրեց զինեալ հրոսախումբի մը կողմէ, թէեւ արգիլուած է մօտենալ գծին, մինչեւ 50 մեթր հեռաւորութեամբ: Զինուորները պատասխանեցին գնդացիրներով, սպաննելով քանի մը հոգի: Ռամլէի մէջ արաբ ցուցարարները կրակ բացին նամակատան պահակներուն վրայ, հրձիգ ռումբեր նետելէ յետոյ: Զինուորները պատասխանեցին հրացանաձգութեամբ, վիրաւորելով քանի մը հոգի: Ռումբեր նետուեցան Հայֆայի եւ Եաֆայի մէջ, ոստիկանութեան պահականոցին վրայ: Հեռագրի եւ հեռաձայնի գիծերը կտրուած են շատ մը վայրերու մէջ: Երուսաղէմի մէջ դադարման դատապարտուեցան քանի մը արաբական եւ հրէական թերթեր, որոնք գրգռիչ հրատարակութիւններ ըրած էին: Անգլ. ջոկատ մը յարձակում կրեց Նապլուսի եւ Ճէնինի միջեւ: Զինուորները կրակ բացին, սպաննելով երկու Արաբներ եւ վիրաւորելով չորս հոգի: Կը կարծուի թէ շատ աւելի խիստ միջոցներ ձեռք պիտի առնուին քանի մը օրէն:

Հեռագրի մը համաձայն, ամէնէն ծանր կացութիւնը կը տիրէ Եաֆայի մէջ: Ուրբաթ օր հինգ ռումբեր պայթեցան Աքեայի մէջ: Արաբ մը զոհ գնաց իր փոխադրած ռումբին, որ պայթած էր ժամանակէն առաջ:

Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցումը

Օրուան կարեւոր խնդիրն է Անգլիոյ եւ Իտալիոյ մերձեցումը: Անգլ. դահլիճը անջի օր գրաղեցաւ այն խօսակցութեամբ զոր ունեցած էր Պ. Իտըն, Լոնտոնի իտալական դեսպանին հետ: Գլխաւոր դժուարութիւնը պատիժներու խնդիրն ըլլալով, անգլիական եւ ֆրանսական կառավարութիւններըամէն միջոց կը փորձեն, միջին ճամբայ մը գտնելու համար, Ազգանողովին գումարումէն առաջ (15 յունիս):

Երկու մայրաքաղաքներուն մէջ ալ կը խոստովանին թէ այլեւս անօգուտ է պատժական տնօրինութեանց շարունակութիւնը: Բայց ղանոնք վերցնելէ առաջ, անհրաժեշտ կը համարուի ձեւ մը գտնել եւ ապահովութիւն ներշնչել այն պետութեանց որոնք մտահոգութեան մատնուած են, Ազգանողովին անանկութեան առթիւ:

Հռոմի անգլիական եւ ֆրանսական դեսպանները ուրբաթ օր կարեւոր տեսակցութիւններ ունեցան Իտալիոյ արտաքին նախարարութեան խորհրդականին հետ:

Արժանթինի կառավարութիւնը առաջարկեց արտակարգ նիստի հրաւիրել Ազգերու Դաշնակցութեան ընդհ. ժողովը, ելք մը գտնելու համար տիրող տագնապին (եթովպական հարց եւ պատժական տնօրինութիւններ):

ՑԱՆԱՁԱՆ ԼՈՒՐԵՐ ՔԱՆԻ ՄԸ ՏՈՂՈՎ

ՊԵԼԺԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԸ խորհրդակցութեան հրաւիրեց համայնավար կուսակցութեան ընդհ. քարտուղարը, նոր դահլիճին կազմութեան համար: Առաջին անգամ է որ այսպիսի դէպք մը կը պատահի արքայական երկրի մը մէջ: Տակաւին ելք չէ գտնուած:

ՄԱՐՍԷՅԼԻ Քառէր գործարանին բանուորները, որոնց մէջ Հայեր ալ կան, գործադուլ հռչակեց, յաւելում եւ ուրիշ բարեփոխումներ պահանջելով:

ՍՈՒՐԻՈՅ մասին յօդուած մը հրատարակելով, «Իւմանիթէ» կը պահանջէ որ Լէօն Պլումի կառավարութիւնը անմիջապէս գոհացնէ Արաբներու պահանջները: Այս առթիւ կը շեշտէ թէ «Ժողովրդական Ճակատին յաղթանակը խանդավառութեամբ ողջունուեցաւ Պէյրութի, Դամասկոսի եւ Հալէպի մէջ»:

ԱՆԳԼԻՈՅ ԹԱԳԱՒՈՐԻՆ ԹԱԳԱԴՐՈՒԹԻՒՆԸ պիտի կատարուի 1937 մայիս 12ին: Այս որոշումը ժողովուրդին հաղորդուեցաւ մունետիկներու միջոցաւ, աւանդական բոլոր արարողութիւններով:

ԸՆԿԵՐՎԱՐԱԿԱՆ ԿՈՒՍԱԿՑՈՒԹԵԱՆ տարեկան ընդհ. ժողովը բացուեցաւ երէկ, շաբաթ: Պիտի տեւէ չորս օր:

Le Gérant: H. STEPHAN

Imprimerie A. DER (AGOPIAN)

17. Rue Damesme. PARIS (13)